

అ. పదపతి వేదకటేశ్వర కృతులు

(పట్టపూర్ణ) మహాపాపాత్సవ మోక్షము

2510

సంస్కృతము

విశ్వప్రసాదీ మొదలగు అనేక సంఘములు, బంధువులు.

నా ట క ము లు.

మృత్యు క తిక

ముక్తా రాక్షసము

హలరామాయణము

విశ్వరూపక్షాభిషేకము

వందీతరాజము

వ్యసనవిజయము

పావనచక్ర - విచిత్రవ్యాసము.

విజయం

ఈనాలుగవ సంపుటముతో మేము సంకల్పించిన ఏనిమిది సంపుటముల ప్రచురణమును పూర్తియైనది. పశ్చిమపూర్వసంపుటమునకు మున్ను క్రీ.శ. ౧౮౮౮ వేంకటకవులు రచించిన అంధగ్రంథములన్నియు, చిన్నగ్రంథములనాలగిలతో తప్ప లిక్కినవి, మేము ముద్రించి అంధముహజనుల కందికయగల్గితిమి. మొత్తము ౩600 పుటలకు మించదని వేములేటి అంచనా లిప్పటికే మీతిపోయి, సుమారు 5400 పుటల గ్రంథముగుటచే, కాశీసహస్రాలను గీర్వాణ గ్రంథములను మేము ముద్రింపజేసిపోతిమి. దేవిభాగవతము, అష్టమస్కంధము మొదలుకొని తుదివరకునూ, జాతకచర్యయు, బోకాభిరామాయణమును, ఆరోగ్యభాస్కరమును, వ్యవసవిజయమును, సతీస్వతియు, కాశీయాత్రీయు మేమే ప్రచురించి ప్రచురించు భాగ్యము కలిగినది. క్రీ.శ. ౧౮౮౮ లవా రిటీనల రచించుచున్న పౌరగద్యకృతులు మఱి రెండు సంపుటము కాగలదు. కాని ఇది సేర్కొన్న కారణముచే మేము వానితోలికి పోలేదు.

రెండుసంవత్సరములకుండు పేర్కొనకాలము పట్టణముకొన్న యీ ప్రచురణకార్యమునకు మూడున్నర సంవత్సరములు పట్టినది. నాభారణముగా ముద్రిణకార్యమును మన మనుకొన్నట్లు సరిపేరు. ముద్రిణయూ ధికానల అగ్రస్థులు ఈకార్యమును చూచుచున్నప్పుడు కొంత తోచి యింతటి అలస్యమునకు గారణమైనది. ఇంతటి కీర్తకాలవిలంబమును సహించిన మాచందావారులకు గృతజ్ఞులము.

ఈనాలుగవ సంపుటమున క్రింద ముచ్చకటికాది అంధగ్రంథములు ఈసూక్ష్మలోకమున చెందినవి. వీనిని సుమారు ౩5 వందలవాడు అంధగ్రంథమునపుడు ప్రత్యంతర సాహాయ్యము లేకపోవుటచేతను, సంపూర్ణమును వ్యాఖ్యలు అప్పటికి లభ్యములు కాకపో

ప్రభుచేతను పాతనిర్ణయమునకును అర్థనిర్ణయమునకును అంతగా అవ
కాశములేమి కొన్నిచోరచాటులు దొరలినవి. అవి చాలవఱకు ఈము
దగిణమున సవరింపబడినవి. బాలరామాయణోత్తరార్థమున మాత్రా
మట్టిసవరణలు జరగలేదు. కార్యంతరవ్యాప్తులయ్యున్నవి. ఇది
చేసికొని పూర్వార్థమును సవరించియుచ్చిన శ్రీవేదముల ప్రభావర
జాస్తిగారియొడ గడుంగడు కృతజ్ఞత ప్రకటించుచు, ఉత్తరార్థమును
గూడ నట్లే సవరించి యిచ్చుభారమును వారిపై మోపుచు, అంత
కాలమున అసవరణల ననుబంధముగా ప్రకటించగలవని ఆశించుచు
న్నాము. ఆయనుబంధముతో బాలరామాయణశుద్ధపత్రికగూడ ప్రక
టింపగలము. అనూయావిష్టలగుటచే సహాయత్వమును గోహ్వర్యము,
కవితారసాస్వాదనార్హతకు దూరులైన కవిపండితులు మాలిన్నఁ గుచ
ధరించి, బాలరామాయణముననేకాక, మేమిచ్చుచురించిన గూఁగూచ
ద్వంద్వములందును, మాయజ్ఞతచేతను ముద్రాపకాల యశోనచేతను
దొరలిన స్థలిత్యములనెల్ల మన్నింపుడని వేడుకొనుచున్నాము.

ఆంధ్రజాతీయ కళాశాల }
బంబయ. 15-4-37

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు.
(ఇదిగల కార్యకర్త.)

మృచ్చిక టిక

శ్రీమద్

మృచ్ఛికటికము

కవిభూషణము

నాంది

స. అగ్రహారాధన సమయమిట్లుగఁ బ్రాంతంబు బంధించి లో
నమొనఁగించి వివరింపఁబడి విషయత్యాగంబు గావించి యా
వివరాంతరమునఁ బరమార్థ బరమాత్మగణాచార్యుల దత్తవృద్ధు
లై పురుండున్న సమాధిని మిము రక్షించుం దయావంతుమై.

సీ. నొకచోకులగాఁగఁపుఁ గొంగిలింత
మొలపుగాన్పించదను మేటి కొఱఁతఁదీర్చు
నీలమేఘములతోఁ బోలు చాలుగల్గు
కాలకంఠుని గళము మిమ్మేలుఁగార.

(వాంఛ్యంశమున మూర్తీధారుఁడు) నాలుఁజాలు. సభాసమల కుల్లాసము
గొంగిలిఁబడి చిత్తశుభ్రమేల? పూజ్యులగు పండితులార! మికోక విన్నపము.
మేము భద్రగుర మృచ్ఛికటికమును ప్రకరణము నభినయింపఁదలఁచి యున్నారము.
అనాటికము సంస్కృతమున నొనర్చిన యతఁడు...

సీ. పూర్వచంద్రావతముందు ప్రభాతకీర్తి
ద్విజుల తలఁమానికము మదిద్విరదగామి
రాచతదిసి చకోరవిలోచనండు
శూద్రకంఠును కవిరాజు నుందరుండు.

సీ. చదివె ఋగ్వేదంబు సామవేదము గణితంబు వైకవిద్య దంతిశ్శ
కాంచెఁ బద్యతకన్యకాభర్తదయచేతఁ దిమిరంబువాసిన దివ్యదృష్టిఁ
బడఁ పనుంధరాపాలనాచార్యమునఁ దనయంతవానిని గుహరుఁ
డనియించె నశ్వమేధముచేసి మేటి దక్షిణలచే నురలగు క్షితిసురులను

సీ. నవసమస్తంబు సయంగవ్యసని, శత్రు
గజములంగూర్చు చేలాపు గలుగువాఁడు

బ్రహ్మక నూతనోద్భవై నొక చదివినములు
 వాచ్చి మే నగ్నిలోని కూర్చుంటుంటు.

చ. సరసగుణాభిరాముడు పశితస్తయశస్పరభీభ్రద్ధిగం
 తరుణు గభీరుడు దుగ్ధతుడు దుదారుడు ధీరుడైన కృష్ణనూ
 నరుని కపింద్రులైరెవరు నిగ్గుతుమందు శతాపధాను లే
 తరుపతివేంకటేశ్వరులు తెల్లనరించిరి నారు వానికొక.

ఈనాటకమునందలికథ యేమనగా,

గీ. బ్రాహ్మణుడు పేదనడిచి వ్యాపారిపడుచు
 చారుదత్తుడనంగ నుజ్జయిని గలడు
 కలదు వేశ్యయొక్కరు చక్కదనమున న
 సంతోభను బోలు వసంతసేన.

గీ. వారి యిరువుర పేమానుబంధ మిందు
 వర్ణనీయంబు, కలదు సర్వత్రసీతి
 తెలియు దుర్వ్యవహారంబు, ఖలచరిత్ర
 వితము, భవితవ్యతావశ్యకతయు దీన.

(చరిత్రమింది యెరుటికిఁజూచి) ఏమిది, మాసంగీతశాలలో నొకరును !
 నాటకులందఱు నెచ్చటికిఁ బోయిరో ! (అలోచించి) అవును తెలిసినది.

గీ. సుతులులేని యిల్లు శూన్యంబు, చిరశూన్య
 మనుగుకాఁడులేని యతని బ్రతుకు,
 మోటుకునకు శూన్యములు దిక్కులెల్ల, న
 ర్వంబుశూన్య మర్థరహితులకును.

సంగీతముగూడ నేనేపాడితిని. ఈపాటవలన నాకలిచేత గ్రీష్మమునం
 దలి యెండవేడిమిని వాడినతామరగింజలవలె నల్లపాపలల్లాడ నాకన్నులు కట
 కట లాడుచున్నవి. చలిదియన్న మేమైన నున్నదోలేదో నాభార్యను విడిచి చూచి
 గెదను. అబ్బబ్బ! ఈచిరసంగీతోపాసనము వలన నాయనయనములన్నియు నెండి
 పోయిన తామరతూండ్లవలె నాకలిచే వేలబడుచున్నవి (ఎరుటికిఁజూచి) ఇంటికిఁ
 బోయి పెండ్లము చలియన్నము దాచినదోలేదో యడుగవలయును. ఇదిగో!
 మాయిల్లు, చువ్వేకించెదను. (చువ్వేకించిచూచి) ఏమివింతయిది ! మాగృహముం
 తయు నేడు శూన్యముగానున్నదే! నడువపాడవున గడుగునీరు కాలునలు గట్టినవి.

లోహపుఁగాఁగులు వొరలించుటచేత చునియంటిన భూమియంతయుఁ దిలకము
దాల్చిన పురంధివలె కోల్పోయిచున్నది. ముక్కుపుటములఁ బ్రవేశించిన తాలింపు
వాసలు నాయాఁకలి మఱితన్నద్ధిపఱచుచున్నవి. పూర్వలాభించిన పాతేమైన
బయ్యడెహ లేక యాఁకలిచే నాకు జగమంతయు నన్నమయముగాఁ గనఁబడు
చున్నదా? ఇంటిలోఁ జలిదియుండను. ఆఁకలిచే నాకుఁ గాఁగియులు పోవుచు
న్నవి. నేడిట నన్నియుఁ గ్రొత్తవృక్షహారములే పెరుగుచున్నవి, ఒక్కటె మైపూత
గంనులు నూరుచున్నది. ఒకటె పూవులుగుచ్చుచున్నది. (నయోజించి) ఎందుకో!
రానిమ్మ; మాయలచూసురానిది బోది యడిగి యథార్థము చెప్పినియెడను
(తెరవంకఁజూచి) ఆర్యా! యిటుగదా

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్ర! ఇకనో వచ్చిని.

నూత్ర—ఆర్య! నీకు న్నాగకమా?

నటి—నేనేమి చేయవలయుకో నిరయోగింపుము.

నూత్ర—ఆర్య! ('ఈచిగిసంగీతోపాసనము' అయినదిచెప్పి) మనయింటిలోఁ
దినుటకేమైన నున్నదా, నేదా?

నటి—ఆర్యపుత్ర! అన్నియు నున్నవి.

నూత్ర—ఏమేమియున్నవి?

నటి—గుడాన్నమున్నది, పెరుగున్నది, నేయియున్నది, దియ్యమున్నది. మీరు
తినఁదగినరసాయనము లన్నియు నుండునట్లు మీకులదేవతలు నమకూర్తురు
గాక!

నూత్ర—నిజముగా మనయింటనున్నవా, పరియాచకమాడుచున్నావా?

నటి—(కనలో) వేళాకోళ మేచేసెదను. (ప్రకాశము) ఆర్యపుత్ర! అంగడిలో
నున్నది.

నూత్ర—(కోపముతో) ఓసి! ఆపవిత్రురాల! నాయాశవలె నీయాశ నిరాశ కాఁ
గలదు. నీవు కోరినపదార్థములు దొరకకపోవును. ఏతపుబావవలె నెత్తి కుద
వైచిరివిగడ!

నటి—ఆర్యపుత్ర! క్షమింపుము. పరిహాసమునకంటిని.

నూత్ర—నుందరీ! మనయింటఁ గ్రొత్త కొత్త పనులుజరుగుచున్నవి, కారణ
నేమి? ఒక్కటె పిండిపినుకుచున్నది. ఒక్కటె పువ్వులుగుచ్చుచున్నది.
ఒక్కటె ముగ్గులు వెట్టుచున్నది.

నటి—నేనొక నోము నోచుకొనుచున్నదానను.

నూత్ర—ఈనోము పేరేమి ?

నటి—అభిరూపవతియని దీనిపేరు. ఈనోము నోచిన మంచిమగడు నొరకునది.

నూత్ర—ఈలోకమందా, పరలోకమందా ?

నటి—పరలోకమానందే

నూత్ర—పెద్దలార ! చూడుడు, చూడుడు. నాధనము వెచ్చించి పరలోకమున నింకొక మంచిమగని వెదకికొనుచున్నదంట !

నటి—అర్యపుత్ర ! అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము. పరలోకమి నందును సీత భర్త పుకావలెనని యీవ్రత మనుష్టించుచున్నదానను.

నూత్ర—ఇది నీకవ్వ రుపదేశించిరి ?

నటి—దేవర ప్రిణమిత్రుడగు మార్గవృద్ధుడు.

నూత్ర—ఓరి తొత్తుకొడుకా ! మార్గవృద్ధ ! నుగంధిలమగు వనవధూతేనెలావ మును చేదించిన కుడి గుపితుండగు పాలకరాజు నీతల దళుగుచుండ గా నెపుడుచూచెదనో.

నటి—ప్రిణేకరా ! దయయుంచుము. నీవ్రత యీవ్రతము (అని పాదముల మీదఁబడును)

నూత్ర—ప్రియురాల ! లెమ్ము. ఈవ్రతమున కిందేమికావలయానో నుడువుము.

నటి—మనయింటికిఁ గాదగిన యొక బ్రాహ్మణుని భోజనమునకుఁ బిలువవలయును.

నూత్ర—అటులేనీ నీవునడువుము. నేనుబోయి బ్రాహ్మణుని భోజనమునకుఁ బిలుచు కొనివత్తును.

నటి—దేవత చెప్పినట్లు చేసెదను (నిష్క్రమించును)

నూత్ర—(తిరిగి తిరిగి) వింతగానున్నదే ! నునమృద్ధమైన యీయజ్ఞయినీ పురమున నాకుదగిన బ్రాహ్మణు నెట్లు వెదుకఁగలను (ముందుఁజూచి) ఇదిగో, చారుదతుని మిత్రుడగు మైత్రేయుఁ డీవీధివెంబడి వచ్చుచున్నాఁడు. కానీ! వీనినడిగదను, (సమీపించి) ఓమైత్రేయ! నేడు నాయింటికిభోజనమునకు దయచేసి మమ్ము గృతార్థులగుజేయుము.

(తెరలో) ఇంకొక బ్రాహ్మణునిఁ బిలుకొమ్ము; నాకుఁబనియున్నది.

నూత్ర—అయ్యో ! మృప్తభోజనముపెట్టెదను, పంక్తి కెండవనారెవ్వరునుండదు, కొంచెము దక్షిణకొడనిచ్చెదను.

(మరలఁజరలో) ఇప్పుడేగదా రావనిచెప్పితిని, నాకీనిగ్గుంపఁనేటికి? పని సాదులడిగదవు.

సూత్ర—ఇతఁడు నామాట నిరాకరించెను, రాని మ్మింకొక బ్రాహ్మణుని విలిచెదను (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఇది యాముఖము.

(పిదప సుత్తరీయము చేతఁబుచ్చికొని మైత్రేయుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)
మైత్రే— అక్కటా! మైత్రేయుఁడు పుండ్ర బరులయింటికి నిమంత్రణభోజనము ననుజ్ఞాపించిన దురవస్థకు లోబడఁబరిచెచ్చెగదా! మహానుభావుఁడు చాగుఁడుఁడు ధనవంతుఁడై యున్నదివంతులలో లోగిటి లోపటిమంగిలి వైపునఁబుచ్చుండి, పరిమళగ్రాహముల సంభారముతోఁ బ్రహత్నపూర్వకముగఁ పండిరికొన్న మోక్షములనేత నే తృప్తిపొంది, విస్తరిచుట్టును బదాగ్రములచే నిండియున్న గొన్నెలలో, చిత్రకాయఁడు చుట్టునున్న గంగుగిన్నెలలోఁ గుంచెనుంచినట్లు, వేగముంచి వాచవిహత్యము చూచుచుండువాఁడను. ఆద్యుడోసిన యాహారము నెమరువేయుచు నడువీధిలోఁ బండుకొనునట్లు వారియింటనే నిద్రించువాఁడను. నేటికిఁ బరులయిండ్లకు నిమంత్రణభోజనములకై పోవలసివచ్చినది. భోజన మెచ్చటఁజేసినను పెంపుడు పావురమువలె నెరచి యిల్లుమాత్రము వదలలేకన్నాఁడను. జాబిపూవు వాసనలు గ్రహ్య నీయుక్తియను దేవతార్చన చేసికొనినపిమ్మటఁ జారు దస్తున కిమ్మని యతని నియమితుఁడు చూగ్గవృద్ధుఁడు నాచేతి కిచ్చెను. కావున నతనిని జూచుటకై పోయెదను. (ఎదుటఁజూచి) ఇదండే! చారు దస్తుఁడు. దేవతాపూజ గావించుకొని గృహసేవకలకు బలియిచ్చుట కివంకకే నమ్ముచున్నాఁడు.

(పిదప యభోక్తముగాఁ జారుదస్తుఁడు రదవికయను వానియఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

చారు— (ఆకాశమునంకఁజూచి నిర్వేదముతో నిట్టగార్చి)

గీ॥ తొల్ల యేయింటిగుమ్మములోల్ల నిండె
బలులు తిను హంససారిసకులముచేత
నట్టి నూగుమ్మముల బోలువలు తినునె
పెరుగు పచ్చికలోనుండు పురుగులకట!

అని మందమందముగాఁ బరిక్రమించి కూర్చుండును.

మైత్రే— ఈయనయే చారుదత్తుడు ! దగ్గఱకుఁ బోయెదను. (సమీపించి)
మిత్రే! నీకుఁ గుళలమా ? నీవు వర్ణింపదువు గాక.

చారు— (చూచి) సార్వకాలిక మిత్రుఁడగు మైత్రేయుఁడా ! చెలికాఁడా !
కుళలమా ? కూర్చుండుము.

మైత్రే— మంచిది, అటులే కూర్చుందును. (కూర్చుండి) మిత్రే! బాణిపుష్ప
ముల తావిగ్రమ్మచున్న యీయుత్తరీయము దేవతాపూజయైన పిదప నీ
కిమ్మని చూర్ణవృద్ధుఁడు నాచేతికిచ్చెను ఇదిగోఁ బుచ్చుకొనుము.
(అందిచ్చును.)

చారు— (పుచ్చుకొని నిర్వేదముతోఁ జింతించును)

మైత్రే— స్నేహితుఁడ ! చింతించెదవేమి ?

చారు— మైత్రే! చింతించుటయే లేదు.

గీ. కీడ్వడినమీఁద జనుఁడు సుఖించువచ్చుఁ
గటికచీకటిలో దివ్యేగాంచినట్లు
మేలనుభవించి మీఁద లేమివడేసేని
వాఁడు నిజముగ జీవచ్ఛపంబుచూపె.

మైత్రే— చెలికాఁడ ! నీమదికి దారిద్ర్యముమేలా ? చావు మేలా ?

చారు— గీ. మగతామందును దారిద్ర్యభరమునందు
మరణమే మేలు దారిద్ర్యభరముకంటెఁ
దత్తముమాత్రమఃఖిలదంబు చావు
వచ్చినంతాఁక దుఃఖమొసంగు లేమి.

మైత్రే— చెలికాఁడ ! చింతించకుము. విశ్వర్యమంతయు వర్జిజనము పాలు
గావించిన నీపేదతనము, కళలన్నియు దేవతలకిచ్చిన చంద్రునిక్షయమువలెఁ,
గొనియాడఁదగినదియే.

చారు— మైత్రే! నాకు ద్రవ్యము లేదనుచింత లేదు.

గీ. మదము లేకున్న వాఁడు తుమ్మెదలు దంతి
చెంతకైనను జనక త్యజించుపగిది
సతిథులందఱు మాయొంటి కర్ణసీనుఁ
డంచు రాకుంటఁజేసి చింతించుచుంటి.

మైత్రే— మిత్రుడా! అరణ్యమునఁ గంధిగలు గుట్టనివోట్లకల్లఁ బరువడు గొల్ల
 కల్లనాండ్రోరలై, యానరికిఁగలిన పాడునంపదలుగూడఁ దప్పెవరు ముట్టక
 ముడిచైతుగో నారిచెంతికి పోవుచుండును. వానికై చింతింపకుము.

చారు— మైత్రేయ !

గీ. బ్రతికి చెడితినబంచు నే వగవ ; నిగులు
 వచ్చియును బోయి నచ్చుమఁ బోవుచుండు
 ధనములేకున్క మిత్రబృందముగూడ
 ఎదలునను దుఃఖమే నన్ను ఎదలకుండె.

మతియును,

కా. దారిద్ర్యంబున నిగ్గుగల్గు, ద్రవచేతం బేజగుంబోవు, దే
 జోరాహిత్యమునం బరాధియు నచ్చు, దాన నిర్వేద మే
 పాదం, దాన జవించు వంత, మతి పమ్మైసోవు దుఃఖియ్యవక,
 గారించు స్మరిలేమి; లేమి సకలానర్థప్రదం బక్కటా!

మైత్రే— వయస్య! పాసినకూటిసంటి ధనమును స్మరించుకొని విచారింపకుము.

చారు— మిత్రమా! పురుషునకు దారిద్ర్యమెట్టిదో యెఱుఁగునువా ?

ఉ. చేరిక చింతకుం, బరులునేయు తిరస్కృతి, బంధుకోటికిం
 దూరము, వైరిలేనిపగ, దోహద మాటవి శోకవహ్నికిక,
 దారల కీసడింపు, వివినంబులపాలగు బుద్ధి, బంధువుల్
 చేరనిదారి, లోపలికిఁతెరియుఁ జంచని చిచ్చుగాదాకో.

కానీ దీనిలేమి. నేనీ గృహదేశతలకు బలియొసంగినాడను. నీవు చతుష్ట
 ధమునందలి గ్రామదేశతల కీబలి తీసికొనిపొమ్ము.

మైత్రే— నేను బోను.

చారు— ఏమి కారణము ?

మైత్రే— నీనీగతిఁ బూజించుచున్నను నీయం దీదేశతల కనుగ్రహము రాకపోయె
 గదా, యింక ఏరికి బలియిచ్చుటసలనఁ బ్రయోజనమేమి ?

చారు— అట్లనరాదు. గృహస్థులకిది నిత్యమైనవిధి.

గీ. తపముచే వాక్కుచేతఁ జిత్తమ్ముచేత
 బలులచేతను బూజించఁబడిరయేని
 సంతసించుగు వేల్పులు ; తపముగల్గు
 వారి శేటికి వేయించారణములు ?

కావున నీవుపోయి గాగ్రముదేవతలకు బలియొసంగియు.

మైత్రే—నేనుబోను ఇంకొకరినెవ్వరినైనఁబంపుము నానంటి బాగ్యహారము చేయఁబోయినను, నద్దములోని ప్రతిబింబమునకుఁ గుడివై పెడమయు నెడమ వైపు కుడియునైనట్లు, విపరీతముగాఁ బరిణమించును. ఇదిగాక యింకొక హేతువుకలదు. ఈపదోషవేశయందు రాజమాగ్ధమున వేల్వకాంతలు విటులు చేటులు రాజాన్నగహముగల పురుషులు తిరుగుచుండును. నీవు కొఱకు వేచియున్నపామున కెరువడిన యొకతుకలె నాకెవ్వరిచేతనా చావు విశ్వయము. ఇక్కడఁ గూర్చుండినవాడవు నీ వేమిచేయఁగలవు ?

చారు—కానీ, కూర్చుండుము, నేను సమాధి నిర్వర్తించెదను.

(తెరలో) వసంతసేనా ! నిలువు నిలువుము.

(పిదప విటకకారచేటులచేఁ దఱునుఁబడుచు వసంతసేన ప్రవేశించుచున్నది)

విటు—వసంతసేనా ! నిలువు నిలువుము.

గీ. నాట్యసిఫుణంబులగు చరణంబు లదర,
శాశుమార్ద్రంబు చెడ, భయవంచలంబు
లైవ క్షీఁగఁటి చూపులతో నడలుచు
నెఱుకు తరిమెడు లేడినాఁ బఱచెదేల ?

కా—వసంతసేనా ! నిలు నిలుము.

గీ. ఏలపోయెదు, పాటిపోయెగవు, తొట్టు
పాటుతో, దయరహంబు చంపము లతాంగి !
బొగ్గు నివ్వలలోఁ బడ్డ పాలనువలె నె
కాల్చుచున్నాఁడు నామది కంజశరుఁడు.

చేటు—ఆర్దులారా ! ఉండుముండుము.

గీ జంకిపోయెదవేల ? వేసంగులందు
నీడ కెఱకలు సాచిన నెమ్మివోలె
నడవిఁజొచ్చిన కోడిపుంజట్టు లిదిగా !
తొట్టువడుచున్నవాఁడు మాదొర మృగాక్షి !

విటు—వసంతసేనా ! నిలునిలుము.

గీ. ఉలులచేఁ జెక్కుఁబడు మణిసిలకు నెఱ్ఱ
కలువలంబోలు ఘనదీప్తు లలముపగిది

గానిచేయఁగల గత్తాంశుకంబుతోడ
లేయనటివోలె గదలుచుఁ బోయెదేల ?

శకా—వసంతసేనా ! నిలు నిలుము.

గీ. బ్రక్కపై నిద్రియెనను బట్టకుండ
నాకు మచును ననంగు మృగధుని నృగ్ధి
చూచి, శిశుకంధరునకు లోబడిన కుంతి
వగిన వెంటకేదే ? తొట్టురవడుచుఁ బడుచు !

విటు—వసంతసేనా ! నిలునిలుము.

గీ. వైశిఖ్యేభయాకులంబైన పాప
చడఁగి గతిని నాకంఠముం దడుగులిడుచుఁ
బడచె దేవని ? గాలిని బట్టఁగలము
కూడఁ బరువెత్తి నినుబట్టుకొనుటయెంత ?

శకా—బావా ! బావ !

గీ. నానెంబుఁబూరించు నలివాన్మ్రువేత్తెంబు, నంజుడు తినులంజ, నాట్యమాడు
నలఁది, చుప్పిడినుక్కరినాని, నలశంబు లడఁగించుకామిని, యవకురాలు,
పూవింటిరాని పూయ్యులపైఁబడి విలువైనభూషణంబులుదాల్చు పువ్వుబోడి,
దప్పిచ్చి చొరఁగ నాటంకంబుగల్గని మేడఁ గాఁపురమున్నవాడవెలఁది

గీ. పడపురుగునల్లకల్లర తోడయురాలు,
నంచుఁ బనిమించిపెట్టు శట్టంచినాడ
నన్నుఁజూచియుఁ బ్రేమంబునాటదకట !
నిలువదేటి ? బావ ! యీనీలవేణి.

విటు— గీ. పాము విని జంకు సారసయువతిఁబోలె
వల్లపులు గోటవీటివ వల్లకివలె
నడలుచే నిట్లు మడిదప్పి యరిగెదేల ?
లలన ! గండములందుఁ గుండలము లొరయ.

శకా— గీ. గల్లరని నగలుప్రాయఁగ వెళ్లెదేల ?
రామునకు జంకి పలుకెత్తు దోచుకవలె;
హనుమ, విశ్వావసుని చెల్లెలగు సుభద్ర
చగిడి, నినుబట్టికూరించువాడఁజూప.

చ. తెలిసినబాహ్యజ్యోత్స్నముఁడు దీర్ఘములాడినబావిఁ గుంకఁడే
 పలుచనిపూలఁడుకొ; నెమిలి పంచినతీగను గాకి వంపడే;
 పలువురు వాడఁగే ద్విజులువాడిన యోడన; బావి తీరి, దీఁ
 గలవలె, పోడజాడ వెలకామినివైతివి పొందుమందఱక.

పసం—అను రాగమునకు యోగ్యతకారణముగాని బలాత్కారముగాదు.

శకా—బావా! ఈగర్భదాని కానుడేవాలయోద్యానమునం దానవీద్రచారుఁడై నిం
 జూచినదిమొదలు వానియెడ వలపు దగిలి నన్నుఁ గామింపునున్నది. నాని
 కొంచ యీయెడమచేతివైపుననేయున్నది కావున నిని నునచేసుకొనఁగోరును.
 మరిగిపోకుండఁ జూచుచుండవలయును.

విటు—(స్వగతము) ఈమూర్ఖుఁ డేది తెలుపరానినో దానినే తెలుపుచున్నాఁడు.
 ఏమీ, పసంతనేన పూజ్యుఁడగు చారుదత్తుని వలచినదా! బాగుగానున్నది.
 రత్నము రత్నముతోఁ గలియక గాజతాతితోఁ గలియరా? ఈమూర్ఖు
 నితోనేమి? ఈమె యతని యింటికే పోవునుగాక. (ప్రకాశము) ఓకీ,
 కాణేలీపుత్రా! చారుదత్తుని యిల్లీయెడమచేతివైపున నున్నదా?

శకా— అవును, ఈయెడమచేతివైపుననే యున్నది.

పసం—(తనలో) అమృత్యు! బ్రదికితిని. ఈదుర్జనుఁ డపకారము చేయఁదలచియు
 నాపిరియుని యింటికి గుర్తుచెప్పి యుపకారమే చేసి నాఁడు.

శకా— బావా, బావా! ఈఅంధకారమున మినుములరాశిలోఁబడిన మనియుండ
 వలె, నీవసంతనేన చూచుచుండఁగనే మాయమైనదోయి!

విటు— ఓహో! అంధకారము దట్టమగుచున్నది.

గీ. అంధకారమ్ము పోచివయంత నా వి
 కాఁలోచనముల శక్తి నమసిపోయెఁ
 గ్రమముగాఁగ్రమ్ము కారుచీకటుల కతనఁ
 గనులు మూసియుఁ దెలుచినగతి నెయుండె.

గీ. చదలు కాటుక గురియుచున్నదియె, లేక
 తనువునిం దారఁ బూఁతపూసెనొ తమమ్ము,
 వ్యర్థమైపోవుచుండె దురాత్మనేన
 వందమున నేత్రములలోని శక్తియకట!

శకా— బావా, బావా ! నేను వసంతసేనను వెదకెదను.

విటు— వెదకి కనుగొనుటకు గుర్తులేమైన నెఱుంగుదువా, నీవు ?

శకా— బావా ! ఏమి గుర్తులవి ?

విటు— పూవుదండల పరిమళమును, నగలచప్పుడును.

శకా— చూల్కగంధము విసలుడుచున్నది కాని ముక్కులతోఁ జీకటి తూలుట
వలన నగలచప్పుడుమాత్రము స్పష్టముగాఁ గనంబడుటలేదు.

విటు— (జవాబుకము) వసంతసేనా !

గీ. కన్నడపునీవు సంజయికటిని మొఱుపు
మబ్బుకడుపున దాగినమాదిరి గాని
పూవుదండలయందలిపాలుపు, నగల
చప్పుడును కెన్నచున్నచో చకిరికీల!

వసంతసేనా ! వింటివా !

వసం—(తనలో) వింటివి, తెలిపికొంటినిగూడ. (అందెలూడఁదీసి పూదండలు పా
లవైచి గోడతడవును) గోడతడవుటవలన కెక్కితలుపులగుమ్మమొకటి దొర
కినది. కాని తలుపులు మూయుబడియున్నవి. నేనేమిచేయుదు?

చారు—చెలికాఁదా ! జనమునకూర్చుమైనదికావున నీవు గ్రామదేవతలకై బరివిడిసి
కొనిపోమ్ము.

మైత్రే—నేను జెల్లనయ్యా !

చారు—ఎంతకష్టకాలమువచ్చినది !

గీ. మాటవిన రింటిచుట్టాలు, మాటుమొగము
నెట్టుదురు మిత్రు, లాపదలైరుగుఁ, గాంతి
నాయు, కీలంబు దలుగుఁ, బైఁ బడు నితరుల
పాపకృత్యంబులును జేదవానికట !

చం. చెలిమియొనర్పఁడెవ్వఁడును, జేరికచేయఁదొకఁడు, భాగ్యవం
తులగృహ ముత్సవంబులు గనుంగొనఁబోవ నిరాకరింతు, పె
ద్దలదరికేగ సిగ్గువడుఁదాఁ దగుచల్వలులేమి, నక్కటా !
యలచుదరిద్రతాకలుష మానసపాతకమార గేహికా.

మఱియును.

గీ. నుహ్మదమనియెంచి నాలోనఁజొచ్చితీవు
మందభాగ్యుండనగు నేను మడియునాఁడు

ఘోరదారిద్ర్యమా ! యేదిదారిసీత ?
నిన్నుఁగూర్చి విచారించుచున్నవాఁడ.

మైత్రే—(తెలతెలబోవుచు) అహూ ! ఇఁకనాకుఁబోకతప్పదు. ఈరదనికనునూడ
నాకుఁదోడంపును.

చారు—రదనికా ! నీవీమైత్రేయనితోఁగూడఁ జనుము.

రద—దేవా ! చిత్తము. సెలవైనఁబోయెదను.

మైత్రే—రదనికా ! నీవీబలియును దీపమును బుద్ధుకొమ్ము. నే నీతొక్కలతలుపు
గడియఁ దీసి తెఱచెదను. (తలుపులు తెఱచుచున్నాడు.)

వసం—(తనలో) ఎవ్వరో నా కుపచారముచేయు తలంపుతో తొక్కలతలుపులు
దెఱచుచున్నార; లోపలికిఁబోయెదను. (లోనికిఁబోయి) అయ్యో! అయ్యో!
దీపము ! దీపము ! (రదనిక చేతిలోని దీపమును బైటకొంగుతోఁనార్చును.)

చారు—మైత్రేయ ! అదియేమి ?

మైత్రే—తొక్కలతలుపులు దెఱచినవెంటనే జయ్యిమువినచ్చినగాలిచే దీప మాటి
పోయినది. పూజ్యురాలా ! రదనికా ! నీవీగుమ్మమువెంట వీధిలోనికిఁబొమ్ము.
నేనులోపలివరాండుకలోని కరిగి దీపమువెలిగించి తెత్తును. (నిష్క్రమించును)

శకా—బావా, బావా ! వసంతసేనను వెదకెను.

విటు—వెదకుము వెదకుము.

శకా—(ఇట్టటుదిరిగి చేతితోఁదడపుచు) బావా ! దొరకైనది, (విటునిబట్టుకొనును.)

విటు—ఓరిమూర్ఖుఁడ ! నమ్మరా, చట్టుకొంటిని.

శకా—బావా ! నీవీవైపున రహస్యముగానిలిచియుండుము. (చేతులతోఁద్రోసికొని
పోయి నిలువఁబెట్టి, వసంతసేననువెదకుచు) బావా ! బావా ! దొరకైనది
(అనిచేటునిబట్టుకొనును.)

చేటు—దేవా ! నేను చేటుఁడను.

శకా—ఓరిచేటా ! నీవీవైపునమండుము. (అనిమఱియొక మూలకుఁద్రోసికొనిపోయి
నిల్చి) ఈవైపున బావ, ఈవైపునఁజేటుఁడు. ఈవైపునబావ (అనిపదిసారు
లనుకొని, గుర్తించుకొని, మరలవెదకుచు రదనిక కేశపాశమువట్టుకొని)
బావా ! ఇప్పుడునిజముగా వసంతసేన దొరకైనది.

గీ. కటికి చీకటిలోఁ గన్నుగావకుండఁ
బోవుతఱిఁ బూవుదండల తాచివలన

నట్టెగుర్తించి కీర్తిడ వట్టుకొంటి
యాజ్ఞసేవిని చాణక్య డట్లు నేను.

విటు—(విచారించుచుండగా)

క. చనువపునర్వహ్యుడగులపునఁ నభిసరించు పూవుఁబోడిని గునుమో
శ్మరభూషితమగు కబరీధరముంగొని లాగుచుండె పాపుండకటా !

శకా— గీ. కొరకెసోబాల ! నీనాలభరము నీ శి
గోరుహరిరంటు నీకేశభాగమిపుడు
పొగులు, మేడుపు, మంగలార్చుము, తలంపు
మీకునో శంభునో శంకరేశ్వరులనో !

రద—(భయముతో) పూజ్యులైన మికిట్టిపనిగనా ?

శకా—బావా ! బావా ! మిగడమింగిన పిల్లిపల్లె నీలంజ కంఠస్వరము మార్చినది.

విటు—కానేలీవుతా ! శంకస్వరముమార్చినదిగా ! చిత్రముగానున్నదే ! (అలోచించి) ఇందుఁ జిత్రమేమిన్నది ?

గీ. అధ్యసించిన దభిలవిద్యలును, గాక
కాంతియుగుమి నటించు రంగస్థలములఁ
గలదు వంచన కలముందఁ; కానఁ గంత
రవముమార్పుట యొక విచిత్రంబుగాదు.

మైత్రే—(దీపముతోఁ బ్రవేశించి) రదనికా ! ఇదియేమిచిత్రమేగాని యూపస్తంభ
మునకుఁగట్టిన మేఁకపూదయ్యుపలె, సీచక్రకోషమండమారుతముచే నీదీపము
పురపురిలాడుచున్నది.

శకా—బావా ! బావా ! ఎవ్వరోమనుష్యులు ! మనుష్యులు !

మైత్రే—(విని) ఇదితగదు. ఇదికూడదు. అర్థచారుదత్తునకు నేడు దారిద్ర్యము
వచ్చినదని పరిభ్రమింపి లింటిలోఁ జొచ్చుచున్నారా !

రద—అర్యా ! మైత్రేయ ! నాకుఁగలిగిన పరాభవముకూడవేమి ?

మైత్రే— నీకా పరాభవము, మాకా ?

రద— నాపరాభవము మీపరాభవము కాదా ?

మైత్రే— బలాత్కారద్రవంగమా యేమి ?

రద— అవును.

మైత్రే— నిజముగా !

రద— అయ్యో ! నిజమే.

మైత్రే— భయపడకుము. తనయింటిలో గుక్కకుంగూడ శర్యమిట్లుగా నుండును. ఇక మహాబాహ్మణునకు వాకుం జెప్పవలయుమా ? నిజము ! మావంటివారి యదృష్టమునలె గుటిలముగానున్న యీచేతిక్లష్టాలో గొచ్చి పోయిన పాత్రవెనురుబొంగును బగులకొట్టినట్లు వానిలెల ప్రక్కలచేసెదను

విటు— మహాబాహ్మణ ! సహింపుము, సహింపుము.

మైత్రే— (విటునినంకఁజూచి) ఇతఁడుకాదు దోషి. (శకారునిఁజూచి) నీఁడే యపరాధి. ఓరీ ! రాజశ్యామలా ! సంస్థానకా ! మిగ్గునుఁడా ! నీకిది తగు నటరా, దుగ్ధనుష్యుఁడా ! చారుదత్తభట్టారకుఁడు నేఁడు దగ్ధిఁడైనఁ గావచ్చును గాని, యతని సద్గుణములచే నీయుజ్జయినీ పట్టనమంతయు నలంకరింపఁబడుటలేదా ! ఆమహాబాగుని యింటికి వచ్చి పరిజనము నిట్లు నిగహించెదనటరా ?

గీ. పరిభవమువచ్చునె పేదవాఁడటంచుఁ
గలిమియును లేమి విధికి నొక్కటియె నూనె !
దగ్ధవ్యమెంతున్న దగు యతనింబులేని
యతఁడెపో పేదయన, ధనచ్యుతుఁడు కాఁడు.

విటు— (వెలవెలబోవుచు) మహాబాహ్మణ ! సహింపుము, సహింపుము ! ఇది అన్యజనభ్రాంతిచే జరిగినపనిగాని పొగరుఁబోతుడనముచేఁగాదు.

గీ. వెదకుచున్నార మేమొక్కముదిత వలచి

మైత్రే— ఈరదనికనేనా ?

విటు— పాపముకాంతించునుగాక !

అంకుశాలముది, పడుచుకుట్టదియొక్కర్తు
కన్మోఅంగఁ జూచుచుండ నాకాంత ; దాని
భ్రాంతిచే గల్గె నీశిలవంచనము.

పెక్కువిధముల నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. నాయననయము నిరాకరింప
కుము, (కత్తిపాత్రవైచి కాళ్ళమీదఁబడి, అంజలియొగ్గును.)

మైత్రే— సత్పురుషుఁడా ! రెమ్మత్త. ఎటుగఁక నిన్ను నిందించిన నాకష్టపైరింపుము.
ప్రతిహులుగోనుచున్నాను.

విటు — ఇదికాదు. మానయేశవ్య. ఒక్కయభయమిచ్చెదవా, లేచెదను.

మైత్రే — లేచిచెప్పము.

విటు — ఈశ్వరతాతము చారుదత్తభట్టునకుఁ జలియఁగూడకు.

మైత్రే — నేను చెప్పకులెమ్ము.

విటు — (లేచి) గీ. ఇకనా ! నీహృత్విశరసావహించుచుంటి
బ్రాహ్మణ్యోత్తమ ! నీపాదగజముతోడ,
శస్త్రపాణులమయ్యును జంకుచుంటి
మనసు ! నుగశస్త్రభూషితులైనమాకు.

శకా — (అననూయతో) బావా ! నీచిందులకీదుష్టబ్రహ్మచారి కాళ్లమీఁదఁబడెదవో
చెప్పము.

విటు — భయపడితిని.

శకా — ఎవరివలన ?

విటు — చారుదత్తునిగుణములవలన.

శకా — ఇంటిలోఁనుటకుఁ దింకిలేనివానికి నుగములెక్కడివోయి ?

విటు — చీ, అట్లనరాదురా !

గీ. ముందుచేసంగిలోన ననున జంతు
పులకు నీరిడియండినకొలనుచగిరి
రిక్తులనుబోవ నతఁడు దరిద్రుఁడయ్యె
గాని యొక్కర్థమదమునఁ గాదుమాచె.

శకా — ఆగగ్భవరిద్రపుఁ దొత్తుకొడుకెవ్వఁడోయి !

గీ. రాధకొడుకిందదత్తుఁడో, రావణుండో
కాక మను రామునకుఁ గుంతిగనిన ధర్మ
రాజో, లేకయశ్వత్థామయో, జటాయు
కుక్షియో, శ్వేతకేతువో, పాండవుండో ?

విటు — సీరిమూర్ఖా ! పూజ్యుఁడగుచారుదత్తుఁడురా.

చ. తెలివికెఁ గాఁపురంబతఁడు, దీనులపాలికి వేల్పుఁజెట్టు, యో
న్యులకుఁ గుటుంబి, త్యాగమునకుం గని, యెవ్వనినించుకేని నోఁ
బలుకని కిలముంనుణము పౌరుషమాంగలమేటి, వానిచే
నిలిచెజగంబు; లట్టి రమణీయశర్మితుని నీవఱుంగుదే !

కావుననిచటినుండి మరలిపోవుదమురమ్ము.

శకా—వసంత సేనను వదలియేపోవుదమా ?

విటు—నీకింక వసంత సేన లేదు.

శకా—ఏలలేదు ?

విటు— గీ. గుడ్డివారికి దృష్టి, రోగులకుఁ బుష్టి
యలనులకుఁ గార్యసిద్ధి, మూర్ఖులకు బుద్ధి,
వ్యసనులకు విద్య, చెరుల కాదిరంబు
సరణి నీకు లేదింక వసంత సేన.

శకా—వసంత సేనను దీసికొనిరాకుండ నేను రాను.

విటు—నీపీఠులకులెన్నఁడైన వింటివా లేదా ?

గీ. కట్టుఁగట్టుకుఁ గట్టినగజము దొరకుఁ
గల్గెముఖిండుచోఁ దురగంబు దొరకు
హృదయమునఁ బ్రీతిగల్గిన నుదతి దొరకుఁ
గాని, లేకున్న దానికళ్యంబె పట్టె?

శకా—నీవువెల్లిన వెళ్ళుము. నేను రాను.

విటు—అటులేని నేనుబోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును.)

శకా.—బావవెల్లిపోయేనే. (మైత్రేయునితో) ఓరీ, ధూర్తాగ్రేసరా ! కాఁకాళ్ల
వంటిజుట్టుగల దుష్టబ్రహ్మచారీ ! కూర్చుండుమురా, కూర్చుండుము.

మైత్రే—మేమింకకుమున్నే కూలఁబడియున్నాము.

శకా—ఎవనిచే ?

మైత్రే—విధిచే.

శకా—అటులేని నిలువుమురా, నిలువుము.

మైత్రే—నిలిచెదములే.

శకా—ఎన్నఁడు ?

మైత్రే—మాకు దైవమెన్నఁ డనుకూలముగనుో నాఁడు.

శకా—అటులేని యేడుపుమురా, యేడుపుము.

మైత్రే—నీడ్చుచునేయున్నాము.

శకా—ఎందుచే ?

మైత్రే—చారిత్రముచేత.

శకా—ఓరీ, నవ్వునురా, నవ్వుము.

మైత్రే—నవ్వెదనులే.

శకా—ఎన్నడు ?

మైత్రే—మరల మాచారుడవున కైవార్యమువచ్చినపుడు.

శకా—ఓరీ, దుష్టబ్రహ్మచారీ ! నీవాదరిదుగిని యొద్దకుఁబోయి, 'ఓయీ ! చారు
దత్త ! కామదేవాల యోధ్యానమున నిన్నుఁజూచినది మొదలు నీయందు నలపు
దగిరియున్న పసంతనేనయను బోగముపిల్ల, కొత్తవాటకమును బ్రదర్శించు
ముందువచ్చిన సూత్రధారివలె, నొడలునిండ బంగారునగల నలంకరించుకొని
వచ్చుచు మాచేతబలాత్కరింపఁబడి నీయిల్లుమాటినది. దానించీసికొనివచ్చి
చేతులార నీవేనాకు సమర్పించితివేని నధికారులతోడి వ్యవహారము మాదర
కుండఁ జాలకనగాఁ గేలిపోదువు. నాకును నీయందుదయగలుగును. లేదని
నీకును నాకును బ్రతికియున్నంతవఱకును విరోధమాతప్పదు' అనినాపలుకులు
బోధపఱచుము.

అ. మారపరుగుచెడదు, గుమ్మడికాయయు జెడదు గోమయంబుఁదొడిమఁ బూయఁ
బోదు నీటికూడుఁ బొగచినమాంసంబు, నాచిరోధ మెన్ని నాల్గైతన.

తిన్న గాఁజెప్పుము. కపటముగాఁజెప్పుము. మాబాలాగృహసాదవిటంక
మున నున్న మాకు వివేచకునట్లుచెప్పుము. లేదని తలుపునందునఁబెట్టి నొక్కిన
వెలఁగకాయవలె నీతల మడమడలాడించెదను.

మైత్రే—తప్పక చెప్పెదను.

శకా—(అవహరించి) ఓరీ చేటా ! నిజముగా బావవెల్లిపోయెనా ?

చేటు—అవును వెల్లిను.

శకా—అటులేని మనముగూడఁ ద్వరగఁ బోదమారమ్ము.

చేటు—చిత్తము తమరీకత్తిఁ జేతఁబట్టుకొనుఁడు.

శకా—నీచేతనే యుండనిమ్ము.

చేటు—కాదుకాదు. దేవరకత్తి దేవరచేతనే యుండనిండు.

శకా—(తలక్కిందుగాఁ బట్టుకొని)

గీ. తొల తొలఁచిన ముల్లంగి దుంపఁబోలు

కత్తి యొకనుంచి నాభుజస్కంధమంద

మోచికోనిపోడు నింటికి బోయ్యవనుచు
గుక్కలబచిన భయపడ్డ నక్కవోలే.

(వరికొమించి నిష్క్రమింతురు.)

మైత్రే—రదనికా ! నీకు జరగినయాయవమానముఁ జారుదత్తునకుఁ జెలుపవమా.
లేమిచేజివికియన్న యతనిమనస్సునకు మఱింతభేదముకలుగును.

రద—మైత్రేయ ! నేనెవఁడను ? ఏమాటనైనఁగడుపులోదాచుకొనురదనికనుచును !

మైత్రే—నుంచిది.

చారు—(వసంతసేనతో) రదనికా ! గాలికోటకు తైటపరుండిన మనగోపాసేనునకుఁ
జలివేయును. కావున లోపలఁ బరుండవెట్టి యాయత్త నీయముఁ గప్పము.
(మైత్రేయుఁడుదెచ్చియిచ్చిన యత్తరీయము వసంతసేనతోబోచ్చును.)

వసం—(తనలో) ఈమహాభాగుఁడు నేను రదనికయనుకొనెను. ఏమిచేయఁగను ?
(ఉత్తరీయమందుకొని, యాఘ్రాణించి తనలో) ఔరా ! ఇదిజాబిపూల
తావులుగ్రీమ్మరించుచున్నది ! ఇతనియహవమింకను సుదాసీనముకాలేదు.
(అవవారించి ఉత్తరీయము కప్పకొనుచున్నది)

చారు—రదనికా ! లోపాసేనునిఁ ద్వరితముగాలోనికిఁ దీసికొనిపొమ్ము.

వసం—(తనలో) లోపలికిఁబోఁడుగని నిర్భాగ్యులముదానవైదివిగదా.

చారు—రదనికా ! మాటుపలుకవేమి ? హా ! ఎంతకష్టము !

గీ. మాలవిధిచేత, ధనియైనమనుజుఁడకట !

భాగ్యహీనుఁడుగాఁ జేయుఁబడినవాఁడు

ప్రాణమిత్రులు శత్రువులౌదు, రెంత

భక్తిగఱపరిజనము విరక్తిఁజెందు.

(రదనిక, మైత్రేయుఁడు సమీపింతురు.)

మైత్రే—అమెరదనికకాదు. రదనిక యిదిగో !

చారు—రదనికయిదియో ! మఱి యామెయెవ్వరు ?

గీ. తెలియకొనఁగిన నావయిపలువ లాఁతి

చెలువదేహమునకట ! దూషితముచేసె

వసం—(తనలో) దూషితముకాలేదు. భూషితమేయైనది.

చారు—తెల్లమబ్బుచే లేతవందిరుఁడు మరుగు
నడినగతిఁజెన్నమాన నీనడఁతి మొగఁము.

కానీ, పరకళత్రమును జూడరాదు.

మైత్రే—అయ్యా! ఈమె పరకళత్రముకాదు. కామదేవాలయోద్యానములో నిన్ను జూచినది మొదలు నిన్ను వలచిన గుణామరక్తయగు వేశ్యాంగన.

చారు— ఆ! వసంతసేనయేనా! (తనలో)

గీ. విభవమంతయుఁ బోయిన వెనుక నన్ను
వలచినదికాంత, యిప్పు డీవనితమీద
వాకుఁగల మోహమకట! యణంచుకొంటి
బల్వనరున్కొనోలె జేహంబునంద.

మైత్రే— అయ్యా! రాజస్థాలకుఁడు, అనగా రాజుగారి యంపుమకలైతముఁడు మీతోఁ గొన్నిమాటలు చెప్పుమనియె.

చారు— ఏమి మాటలవి?

మైత్రే— “కామదేవాలయములో నిన్ను జూచినది మొదలు వలచియున్న వసంత సేన యను బోగముపిల్ల, క్రొత్త నాటకములో ముందుగానచ్చిన నూత్ర ధారివలె, నొడలునిండ బంగారునగలలంకరించుకొని పచ్చుచు మాచేత బలాత్కరింపఁబడి మీయిల్లు మాతీనది.”

వసం— బలాత్కరింపఁబడి యనునర్థములే నన్ను బ్రతికించుచున్నవి.

మైత్రే— దానిందీసికొనివచ్చి చేతులార నీవే నాకు నమర్పించితివేని నధికారుల తోడి వ్యవహారము ముద్రకుండఁ జాలకనగాఁ జేలిపోదువు. నాకును నీయందు దయగలుగును. లేదేని నాకును నీకును బ్రతికియున్నంతవఱకు విరోధము తప్పదని.

చారు— (తిరస్కారభావములో) వాఁడా! తెలివితక్కువవాఁడు. (తనలో) ఈయవతి జేవతలకు లభింపదగిన స్త్రీరత్నము. కాదేని వాడట్టి చీకటి నమయమందు.

గీ. రమ్మనాయంటి కనుచు బేరమ్మలాడ
ద్రవ్యమున కాశపడి పోవఁదలంపకున్నె ?
సరసవచనంబు లెఱిగియుఁ బురుషపరిచ
యమ్మనకుఁ పౌఢముగ మాటలాడవన్నె ?

(ప్రకాశముగ) పూజ్యురాల! వసంతసేన! తెలియక పరిచారికకు నియోగింపఁదగిన పని నియోగించి యపరాధముచేసితిని. ఇదిగో! నాతలయొగ్గి బలిమూలగొనుచున్నాఁడను.

వసం—ఇట్టియనుచితవేషముతో వీధికెక్కినందులకు దేవరపాదముల నా తల
యంటించి యనుగ్రహింపఁ జేసికొనుచున్నదావను.

మైత్రే—ఓహోహో ! పూజినవరిచేలవలె మీరిరువురు నొకరిపై నొక రొకరిని
వమస్కరించుకొనుచుండ నేయరకయుండువా ! లొట్టిపిట్ట మోకానివంటి
నాతల మీయిరువురి పాదములకంటించి బలిమూలుకొందును. (లేచును)

చారు—చాలు, నీవనవు సంతటనిలుపుము.

వసం—(తనలో) ఏమీ ! ఈపాప్రాంతానికి చాతుర్యము. నేనీ వేషముతోవచ్చి యితని
యింటనిలువరాదు. ఇట్లుయెవడు, (ప్రకాశము) ఆర్యపుత్ర ! మీరు
నాయందు దయగలదేని యీ యలంకారకము మీయింటదాచుఁడు. ఈనగ
నాయెద్దనుండెనేని దీనికై పాపాత్ములు నావెంటబడుదురు.

చారు—నా యిల్లింక విలువగల వగ దాచుటకుఁదగినదా ?

వసం—అబద్ధము. వస్త్రపురు దాచుటకుఁ బురుషులయొగ్గతకారణముగాని యింటి
దిట్టతనముగాదు.

చారు—మైత్రేయ ! ఆనగఁబుచ్చుకొనుము.

వసం—నాపై దయవచ్చినది (వగనిచ్చును.)

మైత్రే— నీకు కుభము.

చారు—కూర్చుండ ! దాచుకొన్నదికాని నీకిచ్చినదికాదు.

మైత్రే— అనఁ—————టులేనిదొంగ లెత్తుకొనిపోవుదురు —

చారు—కొలదికాలములోనే—

మైత్రే—మనకు దాచవనిచ్చిన యీనగను.

చారు—మరలనిచ్చివేయుదును.

వసం—ఆర్య ! నేనింటికిఁగోయెదను. నాతోడ నార్యమైత్రేయునిఁగూడఁ బంప
వలయును.

చారు—మైత్రేయా ! పోయి యామెనింట దిగవిడిచిరమ్ము.

మైత్రే—నీవుపోయినరాజహంపివెంటఁజను రాజహంసవలెనుండువు, నేనేల, బాహు
డను ? కుక్కలచేఁజిమ్ముఁబడిన వడువీధిలోనిబలియన్నమువలె జనులచే వగు
బాట్లపాలగుదును.

చారు—కానిమ్ము, నేనేవనియెదను. రాజమాగ్గమునఁ గొనిపోఁదగినదీపమును
దెప్పింపుము.

మైత్రే—ఓరీ ! నర్థమానక ! దీపము వెలిగింపుము.

వర్ధ—(రహస్యముగ) చమురులేనిదే నే నెట్లుదీపము వెలిగింతునయ్యా ?

మైత్రే—(చారుచక్రముతో రహస్యముగ) మనదీపికలన్నియు, డబ్బంతయు నవహరించి కామముల నవతలకుఁ బాఱఁద్రోవిన బోగములంజలవలె స్నేహశూన్యములుగానున్నవి.

చారు—మైత్రేయ ! దీపమే యక్కఱలేదులే.

గీ. గ్రహగణముతోడ రాజమార్గప్రదీప
మోయనఁగఁ జంఘ్రిండుదయించుచున్నవాఁడు
ఫలఫలని పంకచుందలి పాలువోలె
నిరులలోఁబడుచుండఁ జందురునికాంతి.

(అనురాగముతో) వసంతసేనారమ్ము, పోదము.

(పరిక్రమించి) ఇదిగో ! నీయిల్లు. లోనికిఁజనుము.

పసం—(అనురాగముతోఁజూచుచు నిష్క్రమించును.)

చారు—మైత్రేయ ! వసంతసేన నెల్లినది. మనమింటికిఁబోదమురా.

గీ. కలకలమువాసె రాజమార్గంబులెల్లఁ
బురమానిండఁ దలారులు దిరుగుచుండి
మోసపోకుండఁబోవలె ; దోసములకుఁ
బుట్టినిల్లుగదా యెప్పుడిట్టిరాతి.

(పరిక్రమించుచు) ఈనువర్ణభాండము రాత్రి నేవుదాఁచుదుఁ బగలు వర్ధమానునిచేతికిచ్చుచుండుము.

మైత్రే—మంచిది.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇదియెవరికి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు మృచ్ఛకటికమున
ప్రకరణమునఁ బ్రథమాంకము.

కీర్తన

మృచ్ఛికటికము

ద్వితీయాంకము

చేటి— (ప్రవేశించి) తల్లిచే వసంతనేనకడకు సందేశము పంపవలసివచ్చినది. కావున నామెయొద్దకుఁ బోయెదను. (ఎదుటఁజూచి) ఇదిగో నాయ్యరాలు వసంతని నీవ మనములోనేదియో యలోచించుకొనుచుఁ గూరుచున్నది దిగ్గజముచోఁగలుగదను.

(పిదపఁబీటమీఁదఁ గూర్చుండి వసంతనేనయు మచనికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

వసం—మదనికా ! తరువాతఁ దరువాత ?

మద—అమ్మా ! నేనేమియుఁ జెప్పచుండుటలేదు. తరువాతఁదరువాత న నెదవేమి ?

వసం—చేటికా ! నేనేమంటిని ?

మద—తరువాతఁ దరువాతనంటివి.

వసం—ఆఁ ! (అలోచించి) అగును. అంటిని.

చేటి—(నమిపించి) అమ్మా ! మీయమ్మ స్నానముచేసి దేవతాపూజచేసికొమ్మని చెప్పమన్నది.

వసం—చేటి ! 'నేనీవాఁడు స్నానముచేయును. బ్రాహ్మణునిచేతనే పూజచేయింపు' మని నూయమ్మతో మనివిచేయుము.

చేటి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

మద—అమ్మా ! స్నానముచేసడుగుచున్నానుకాని నీదోషములు వెదకుటకుఁ గాదు. 'తరువాతఁ దరువాత' యేమిటి ?

వసం—మదనికా ! నేను నీకెట్లుకనఁబడుచున్నదావను.

మద—శూన్యహృదయురాలవై మనములోనెవనినో కామించి వానినర్థవిచారింపుచున్నట్లున్నావు.

వసం—చక్కఁగఁ దెలిసికొంటివే ! పరహృదయగతమును దెలిసికొఁజూలిన మదని కవుగదా.

ద్వితీయాంక

మన — అమ్మా ! సంతోషము. పడుచునాండ్రగుం బండ్లువైనమదనుఁ డనుగ్రహించుఁ
బడినాఁడు నీకు నేవ్ర్యుడైన యాపురుషుఁడు రాజా, రాజవల్లభుఁడా?
వసం — చేటి ! నేనుకొరునని భోగముగాని నేవకాదు.

మద — చదువుకొన్న బ్రాహ్మణునిఁ గోరితివాయేమి ?

వసం — నాచే బ్రాహ్మణులు పూజింపఁదగినవారు.

మద — అనేక దేశములు తిరిగి వర్తకముచేసి డబ్బుసంపాదించిన కోమటిఁ గోరితివా?

వసం — వర్తకులతో స్నేహముచేసిన వారు ప్రణయిజనమునందలి స్నేహము వదిలి
వాణిజ్యమునకై దేశాంతరముపోవునపుడు వియోగదుఃఖ మనుభవించుట
కష్టము.

మద — అమ్మా ! రాజాకాఁడు, రాజవల్లభుఁడుకాఁడు, బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు
కోమటికాఁడు; ఇంకెవరిఁగోరితివి ?

వసం — నీవు నాతోఁ గామదేవాలయములోనికి వచ్చితివా ?

మద — చ్చితిని

వసం — వచ్చినచో నీకుఁ దిలిసియేయుండును. నన్నడిగెదవేల ?

మద — ఎఱుంగుచు నీవు నమస్కరించిన దీవించినయతఁడేకాదా !

వసం — అతని పేరెఱుంగుచువా ?

మద — అతఁడు కోమటిపిథిలోఁగాఁ పురమున్నాఁడు

వసం — అతని పేరే నేడిగినది.

మద — అతఁ డా జగత్ప్రసిద్ధమైన పేరుగల చారుదత్తుఁడేకదా !

వసం — మదనికా ! బాగు ! లెస్సగాఁ దెలిసికొంటివి.

మద — ఆర్యురాలా ! ఆతండు దరియ్రుఁడని వినుమే !

వసం — కనుకనే కోరితిని. దరియ్రునిఁ గోరిన బోగముది లోకములో దూఱ్యు
రాలుకాదు.

మద — భర్తృదారికా ! పూవులులేనిమామిడి చెట్టువీఁది కాఁడుతుమ్మెదలు పోవునా?

వసం — అవి మనుకరులు గనుక మకరందములేదని పోవు.

మద — వానిఁ గామించితివేని, ఏల వారియింటికిఁబోరాదు ; ఏల యింటికిఁ దీసి
కొనిరారాదు?

వసం — ఓనీ ! నే నీకార్యము తొందరపడి చేసితివేని నతఁడు పృథ్వుపకారముచేయ
లేకపోయితి ననుసందేహముచేఁ దరువాతఁ గంటికి కనబడఁడేమా ?

మద—అందుచేతనే నువ్వర్థాండ మతని కిచ్చితివా ?

వసం—చెల్లీ ! నీవు బాగుగాఁ దెలిసికొంటివి.

(తిరలో) ఓరీ ! భట్టారక ! పదినువర్ణము లప్పువడి యీజూదగారము పట్ట
గత్తుచున్నాఁడు. పట్టుకొనుము. పట్టుకొనుము. ఓరీ ! నిలుపుచురా. నిలుపుచు
(పిదప సంవాహకుఁడు అపటిక్షేపముగాఁ బ్రవేశించును)

సంవా—అబ్బబ్బ ! ఈబాదమాడుటకంటెఁ గష్టమయిన పనిలేదు.

గీ. కట్టాగిం ద్రొంపికొని తన్ను గర్జభవతె
మించి గర్జభి నన్ను పంచించె నేఁడు
కర్ణశక్తిచే నలఘుటోత్కచుఁడుకోతె
ఘాతతుండనైతి శక్తిచే ద్యూతమందు.

గీ॥ పద్మలనవ్రాయు సభికుని బారినుండి
ఎట్లాతప్పించుకొనివచ్చి యిపుడు రావ
బాటఁ బడినంత నడ్డమై వచ్చె వాఁడు
అకట ! యెవ్వరి రక్షింపుమందు నిపుడు.

ఈసభికుఁడు ద్యూతకారుఁడు నన్ను వెదకుచు నచ్చుచున్నారు. కావున
నేనిపుడెదునడకతో నీపాడుదేవాలయముఁ జొచ్చి యమ్మవారు నెగ్గుడిను.
(అని యట్లు వెనుకకునడచుచు గుడిలోఁబ్రవేశించి దేవియుండుచోటఁ గూర్చుండిను.)

(అంతట మాధురుఁడు, జూదగారమును బ్రవేశించుచున్నారు)

మాధు— ఓరీ ! భట్టారక ! పది నువర్ణముల కొఱకుఁ దగవుచేయఁబడి జూదగారు
పాటిపోయెఁ బాటిపోయె. నీవువానిం బట్టుకోనలయును, బట్టుకోనలయును.

జూద— గీ. బెడరిపాతాళ బిలము దూఱుదువుగాక
స్వర్గమునకేగి దేవేందు శరణమనుచు
వేఁడెదవుగాక నినుఁబ్రోచు వీరుఁడెవఁడు ?
పోగినదలంచిన సభికుఁడే ప్రోవవలయు.

మాధు— గీ. జూదరికొలంబునకు నెల్ల వాడుదెచ్చి
పాటిపోయెద వేమిరా పాపి ! భీతి
నొడలు పడఁకఁగ నింక దుకోదరంబు
మొనకుఁ జనుదెంతె సభికుని మోసపుచ్చి.

జూద— (ఆడుగుబాడ పరీక్షించి) ఇదిగో యడుగులబాడ ! (కొంతదూరముచూచి)
అడుగులబాడ కనఁబడదేమి ?

మాధు— (చూచి యాలోచించి) ఓరీ! యడుగులిచ్చట నెదురుగానున్నవి. దగ్గర పాడు దేవాలయముమాడ నున్నది. వాడు మిగుల మోసగాఁడు. వెనుక నడికలో నీ దేవాలయము పగిలేశించియుండును.

జూద— మనమును బ్రవేశించి చూతము

మాధు— మంచిది. (అని యిరువురఁగు దేవాలయములోనికిఁ జొచ్చి యొకరికొకరు సంజ్ఞ చేసికొని)

జూద— ఈబొమ్మ కట్టబొమ్మ.

మాధు— కట్టబొమ్మ కాదురా, చావుబొమ్మయే (అనికొంత నేపువనదించి) కానీ, యేదియో యొకటి. మనముజూదమాడుకొందమురా. (యిరువురఁగు జూదమాడుదురు)

సంవా— (జూదమాడవలయునను తలంపుచే బుట్టినవికారముల నణచుకొని తనలో)

గీ. రాజ్యమును గోలుపోయిన రాజుమనము
భేరికాధ్వనితోఁజె గంపింపఁజేయు
వానపుట్టించి, జూదంబునందు ధనము
చెడివనానికి ముల పాచికలొందయు.

అ. పైఁడికొండనుండి పడఁదొడ్రియు నెక్కించు జూదమింక నాడరాదటంచు నొట్టునెట్టుకొనియు నుడుగఁడు కోకిలారవముఁ బోలు నక్షరపమువిన్న.

జూద— నాదిపండెము, నాదిపండెము.

మాధు— నీదికాదు. నాదిపండెము, నాదిపండెము.

సంవా— (లోపలినుండి వరుగెత్తుకొనివచ్చి) నీదియుఁ గాదు, నీదియుఁ గాదు, నాది పండెము.

జూద— దొరకితివిరా! దొంగ!

మాధు— (సంవాహుని బట్టుకొని) ఓరీ! లుప్తదండక! నాపదిసువర్ణములువాకిమ్ము.

సంవా— ఇచ్చెదనులే.

మాధు— ఇచ్చెడిమ్ము?

సంవా— అయ్యో! ఇచ్చెదను. అనుగ్రహింపుము.

మాధు— నాకుఁ బనికిరాదు. ఇచ్చెడిమ్ము.

సంవా— అయ్యో! నాతల తిరుగుదున్నది. (అని శేలమీఁదఁబడును) (ఇరువురఁగు గొంతనీపు తప్పుదురు)

మాధు—ఓరీ ! జూదరుల కందిటికి లోకువైరివిరా.

సంవా—(లేచి, యేడ్పుచు) అయ్యో ! నేనింక జూదమునకు వెళ్లెనుపోతినిగదా ? నిజము. ఇదిజూదగాండ్రోసిద్ధాంతము. దాంటరానిది. నేనీసొమ్మెవటఁదెలిసెను.

మాధు—ఓరీ ! ఎవ్వరినైన జామీ నిమ్ము.

సంవా—మంచిది. (జూదగానియొద్దకువచ్చి) సగ మిచ్చెను. సగమునీవచ్చుకొమ్ము. జూద—మంచిది. ఆసగమే తెచ్చు.

సంవా—(సభికునొద్దకువచ్చి) అయ్యో ! సగమునకు జామీనిప్పించెదను. సగము నీవు పదలుకొనుము.

మాధు—మంచిది. ఆలాగే కానిమ్ము.

సంవా—అయ్యో ! నీవు సగము పదలుకొంటివిగదా ?

మాధు—ఆఁ ! పదలితిని.

సంవా—(జూదగానితో) అయ్యో ! నీవు సగమచ్చుకొంటివిగదా ?

జూద—ఔను. అచ్చుకొంటిని.

సంవా—అటులేని నేను బోయెదను.

మాధు—ఎక్కడికేగెదవు. నాపది సువర్ణము లిచ్చియేగుము.

సంవా—అయ్యో ! పెద్దలార ! చూడుఁడు. చూడుఁడు. ఇప్పుడే సగమునకు జామీనిచ్చిన సగము పదలుకొందునని మురల సొమ్మంతయుఁ దెచ్చును చున్నాఁడు.

మాధు—(వట్టుకొని) ఓరి భూర్తఁడా ! నేను మాధురఁడను. నేర్పరినగు నాచెంగ నీజిత్తులు బనికిరావు. నాసొమ్ము నాకిచ్చి కదలుము. నాకు జామీ నక్కఱలేదు. నేను పదలుకొనను.

సంవా—ఎక్కడనుండి తెచ్చియిచ్చెదను ?

మాధు—నీయజ్ఞనమ్మి తీసికొనిరా.

సంవా—నాకుఁ దండిరేఁడు

మాధు—నీయమ్మ నమ్మి తీసికొనిరమ్ము.

సంవా—నా కమ్మయులేదు.

మాధు—నీకే అమ్ముడువోయి యిమ్ము.

సంవా—అనుగ్రహించి నన్ను రాజవీధికిఁ గొనిపొమ్ము.

మాధు— పదపద. (పరిక్రమించుచున్నారు.)

సంవా— కానిండు. అయ్యలార! ఎన్నైన నన్నుగొని యీసభికునకుఁ బది సువర్ణము లిచ్చెనరా? (ఆకానమువంకఁజూచి) నీ వేమిచేయఁగలవని యడుగుచున్నారా? మీయింటఁగల పనులన్నియుఁ జేసెదను. అడిగి మాటలాడక పోవుచున్నాఁడే! కానీ, యింకొకని వడిగెదను. (మరల నట్లేయడిగి) ఇతఁడుఁగూడ నామాట వినకయే పోవుచున్నాఁడు, హా! చుహాభాగుండగు చారుదత్తుని విధవ మంతరించుటఁజేసికదా, యీమంద భాగుని కిట్టి దుస్థితి వచ్చినది?

మాధు— ఓరీ! తెచ్చు.

సంవా— ఎక్కడనుండి తెచ్చియిచ్చెదను? (నేల పైఁబడును. మాధుయఁదులాగును.)
అయ్యలార! రక్షింపుఁడు, రక్షింపుఁడు.

(పిదప దర్దరకుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దర్ద— అహా! జూదమనఁగాఁ బరువునకు సింహాసనములేనిరాజ్యముగదా!

గీ. ఎన్నఁడైనఁ బరాభవం బెన్నఁ, జొకని
కిచ్చు నొక్కనివలన గృహించు ధనము,
ఆయమును గూడఁబెట్టిన యధిపుమాడ్కి
దృష్టవంతులు చుట్టును దవలియుండు.

గీ. అర్థమబ్బిన జూదంబునంద యబ్బు,
నాలు జూదరికే వశ్యురాలు, కుడువ
నొరుల కీయఁగఁడెట్లు జూదరికే, జూద
గానికే పోవు ధనమెల్ల గడియలోన.

గీ. త్రేత సర్వధనస్మృహరించె, మేను
పావరమ్మన కుస్మించె; బాటఁజూపె
నర్థితమ్మక్కటకట! అంతమున నిటులు
కటముచేఁ గోలుపోయి పాకాలుచుంటి.

(ముందుకుఁజూచి) మాపూర్వసభికుండు మాధురికుఁ డిదిగో నిదటనే యున్నాఁడు. కానిమ్ము. తప్పించుకొనవీలులేదు. కావున మునుఁగునైచుకొని యెద. (అనేకవిధముల సత్తరీయము గప్పికొని దానిజూచి)

గీ. నూలుపోగులు లేవిందు నూలుచిల్లు
లున్నవెటు గచ్చకొందు నీయుత్తరీయ

నున్న చందముననె దీని నుంచవలయు
మడతవిప్పిన శోభ కన్పడదు దీన.

ఏల యీప్రయాసము ? ఈదీనుడు నన్నేమి చేసుకలడు ?

గీ. ఆకసముమీడ్చితే యొక్కయంగజాచి
ధరణిమీడను నొక్కపాదంబు నిలిపి
యరుణుడెందాకనుండునో యంతదాకక
గదలకుండెదఁ జిత్తంబుగతిగ నేను.

మాధు— ఓరీ ! యిప్పింపుమురా, యిప్పింపుము.

సంవా— నేనెవరిచే నిప్పింతునయ్యా ? (మాధురుండు లాగుచున్నాడు.)

దర్శ— (ముందుజూచి) ఇదియేమి ? (ఆకసమువంకఁ జూచి) ఈసభకుఁ బూరి
నమ్మజూప నెవ్వరును సామ్యిచ్చి విడిపింపరైరనుచున్నారా ? ఈదర్శకుండు
విడిపించుకలడు. (సమీపించి) తొలంగుడు. తొలంగుడు. (చూచి)
భూర్తుడగు మాధురుడే ! ఈలాగుబడు దీనుడు సంవాహకుడే !

కా. వేలకజాలునో కొమ్మలందొదిగి యీభీరుండు న్జనులుక
దాశకజాలునో వీపుగాయపడఁ గిండ్లక రాళ్లవై లాగుగా
జాలింజెందఁడో లోదొడలో గఱచుచుకొన్నవమ్మలీడ్వంగ, ని
ట్లేలా ? కోమలగాతుండితనికి ద్యూతేచ్ఛావరత్వమ్మహా !

కానీ, యీమాధురునిబ్రతిమాలుకొనియెద. (సమీపించి) మాధురికా ? దండము

మాధు— (వ్రతి నమస్కార మొనర్చు చున్నాడు.)

దర్శ— ఈగడవిడ యేమిటి ?

మాధు— ఈసంవాహకుడు మాకు బదినువర్ణము లవ్వవడియెను.

దర్శ— ఇంతియే కదా.

మాధు— (దర్శుని చంకలోని వస్త్రపుమడత లాగి చూపుచు) చూచితిరా ?
అయ్యలార ! ఈదీనుగులబొంత తాల్చిన యీతనికిఁ బదినువర్ణములన నెంత
తేలికగా నున్నవో ?

దర్శ— ఓరి మూర్ఖుడా ! నీపదినువర్ణములు రేపొక్కపంచెయ్యలోఁ దీర్చికొనెదను.
ధనమున్నవారు మాత్రము సామ్యు కొంగునఁ గట్టుకొని తిరుగుదురా యేమి ?

గీ. పొమ్ము, నీవెంత నీనువర్ణమ్ములెంత ?
ఏమి పోగొలమిది ? నవ్వకెవ్వరికిని

నవ్వునడకొక్కొక్క ? యీమాత్ర కకట ! నిండు
పొగి నధయింతువే ? నాటివాని నిట్లు.

మాధు — నాయనా ! పదిమనవర్ణములని నీకంతి చులకనగా నున్నవేమోనని నా
కవియే మాహాభాగ్యము.

దర్శు — అటులేని నామాటనిని యింకొక పదిమనవర్ణములప్పిచ్చి మరిబజాబమాడుము

మాధు — అదీన నేమి పర్యాయము ?

దర్శు — గెలిచిన నీయవ్వు దీర్చును.

మాధు — గెలువలేకపోయిన యెవల ?

దర్శు — ఇచ్చెడు.

మాధు — ఇట్టితగవు చెప్పకుము. ఇంత నమ్మకమున్నవాడవు నీపప్పయరాగా ?
నేను బాబములో నీకంటె సుమార్తెను నే నెరువాట చూడుదునటరా ?
నీతిమాలినవాడా ! ఎచ్చితగ్గుమాట లాడకుము. నీకు బడియువాడనుగాను.

దర్శు — ఓరి ! నీతిమాలినవాడెవ్వడురా ? మరిబ ననుము.

మాధు — నీవు నీతిమాలినవాడవు.

దర్శు — నీతండ్రి నీతిమాకనవాడు. (సంవాహకుని బాటిపొమ్మని సన్న చేయును)

మాధు — లంజకొడుక ! నీవీలాగుననే జూదమాడితివా ?

దర్శు — అవును. ఇటులే యాడితిని.

మాధు — ఓరీ, సంవాహక ! నాపది మవర్ణములు నాకీరా ?

సంవా — ఇదిగో ! ఇచ్చుచున్నాను. (మాధురెడు వానిని లాగును.)

దర్శు — ఓరిమూర్త ! నాముందే వాని నిట్లు బాధించెదవేమిరా ?

మాధు — అరి ! బాధించెదను. (సంవాహకునిలాగి ముక్కుమీద నుద్దును. సంవా
హకుడు ముక్కున నెత్తురుగాఱి మూర్చిలును. దర్శురెడ్డమురగా
మాధురెడు వానిని దన్నును. దర్శురెడు మరిలఁ దన్నును.)

మాధు — లంజకొడుకా ! దీనికొడిగిన ఫలమునుభవించెదవులే.

దర్శు — దురాత్మా ! నాదారిని నేను బోవుచుండ నన్నుగొట్టెదవుగా ! శేపు రాజ
సభలోఁ గొట్టుదువుగాని.

మాధు — నేను జూచెదనులే.

దర్శు — ఎట్లు జూచెదవు ?

మాధు— ఇట్లు (కన్నులు తెరిచును. దర్శకుడు వారి కన్నులలో నున్నట్లు సంచాహతుని బాటిసామ్యుని చన్న చేయును. సంచాహతుడు పాటిగోవును. మాధువుడు కన్నులు ముగియకొనుచు నేలపైబడి యేడ్చును.)

దర్శ— (తనలో) పరిధానసభికుడగు మాధువునితో విరోధము దెప్పకొంటిని. కావున నేనిచట నిల్వరాదు. ఆర్యకుండను గొల్లపిల్లవాడొకఁడు మును రాజాకాగలఁడని యొకయోగి చెప్పినట్లు నాప్రియమైనందు శిర్సిలపరమ చెప్పెను. నావంటినా రంద తా గోపాలబాలకు నాశ్రయించుచున్నాను. నేనుసూడ వానియొద్దకే పోయెను. (నిష్క్రమించును.)

సంచా— (భయముతోఁ బలునెత్తుచు నెదుటికేజూచి) ఎవరిదో యిట్లు ? పిల్ల తెక్కుల తలుపు తెరిచియున్నది. ఇంచుబ్రోవేళించెదను (ప్రవేశించి, ముందు వసంత సేనంజూచి) ఆమ్మా ! శరణు శరణు.

వసంత— భయములేదు రమ్మ. చేటి ! నీవు తలుపుమాయము. (చేటి మాయచున్నది.) అయ్యా ! నీకెవనివలన భయము ?

సంచా— అప్పలవాని వలన.

వసంత— చేటి ! ఇకఁ దలుపులు తెరివనచ్చును. తెరిపుము.

సంచా— అప్పలవాని భయమన నీమికింత యలక్ష్యమేమో ! అవును లోకమున నిట్లు చెప్పుకొందురుగదా !

ఆ. తనబలంబెఱింగి దానికిఁ దగినంత బరువుమోయుచున్న పురుషుడైట్టి గహనమునకుఁ బోవుఁగాక వివన్నుండుగాఁడు తొట్టునడఁ డొకనొక పుడు.

మాధు— (కన్నులలోదుమ్ము తుడిచికొని జూదగానితో) ఓరీ ! నా పదిమన ర్షము వీర !

జూద— ఆయ్యా ! మనమా దర్శరక్షనితో కలహమునకు డీకొన్నపుడే వాఁడు పాటిగోవు.

మాధు— వానిముక్కు చితుక గ్రుద్దితిని. రక్తముకాటుచున్నది. ఆయానవాలు మా ముకొనుచుఁ బోదమురమ్ము (వెదకుదురు.)

జూద— ఆయ్యా ! వాఁడిదిగో వసంత సేనయింటిలోఁదూతెను.

మాధు— అటులేని మనసొమ్ముపోయినది.

జూద— పోవుటయేమి ? రాజకులమునకుంబోయి తెల్పుకొందము.

మాధు— మనమిటనుండి కదలితిమా వీఁడు మనకు దొరకఁడు. వీనిం బొంది యాంజియే పట్టుకొందము.

వసం — (మదనకతో నన్న చేయుచున్నది.)

మద — అయ్యో! మీరెందుండినదితి? ఎవ్వరు? ఎవ్వరివారు? ఏవృత్తివారు?

సంవా — అమ్మా! నేను బుట్టిపని పాటవీపుకొర్రుము. నేనొక సంసారిబిడ్డను. సంసారవానవృత్తి చే జీవించువాడను.

వసం — అతినుకుమారమైన విద్య నేర్చుకొంటి.

సంవా — అదియు నొకవిద్యకవారుని నేర్పితిని. ఇప్పుడదియే జీవనాధారము.

మద — మీరు మిగుల విచారించుచు బహుశయ్యించున్నారు. తరువాత దయవార?

సంవా — నేను మాయాటికి వస్తుకావలన బోధింపఁబడి, కొంత దేశములందు తలంపుతో సేదేశముకచ్చి, యాయుజ్జయినీపురమునం దొక మహాభాగుని యింటఁ గొలుపునకుఁ గుఱియి. మాయేలికవంటి ప్రియదర్శనుండును, వ్రుచువానియు, నుచకాముచేసి కలఁచనివాఁడును, యావలలిచ్చి కొండా డుకొననివాఁడును లోకమున లేడు. పెక్కుమాటలేల. అతఁడు దాక్షిణ్యముచే దనకీర్తనమును సొపదను నొరులకై వినియోగపఱచినవాఁడు, శరణాగతవత్సలుఁడు.

మద — అమ్మా, ఎంతనేన! ఇన్ని సుగుణములను దొంగిలించి యీపురములంకరించువారు నీమనోరథముకంటె నితరు లెవరున్నారు?

వసం — మేను, చేటికా! మేను. నాదెంచు తలంచినటులే కలంచితిని.

మద — అయ్యో, తరువాత దయవార?

సంవా — దీరులయొక బాలిపడి యిచ్చిన దాతృత్వముచే నాతఁడిపుడు —

వసం — నైభవము లోలుపోయెనా యేమి?

సంవా — అమ్మా! చెప్పకయే తెలిసికొంటివి.

వసం — ఇందుఁ దెలిసికొఁదగినదేమాన్నది? గుణసంపత్తియు ధనసంపత్తియు నొక్కచో నుండుట యరుగుగదా. మంచినీళ్ల చెఱువులో నీళ్లు మిగులునా?

మద — అయ్యో! ఆయన పేరెవ్వరు?

సంవా — అమ్మా! భూలోకవంశుడగు నాయేలిక పేరెఱుంగనివారెవరు? కోమటి వాడలొక గాఁపురమున్న అనుగృహీతనామధేయునిఁ జారుదత్తుఁడందురు.

వసం — (సంతోషముతోఁ బీటవగి) అయ్యో! ఈయిల్లు తమదియే. చేటి! పీట వేయుము. వింజామర పుచ్చుకొనుము, అయ్యో! మిగుల డస్సియున్నవాఁడు.

మద — (అట్లు చేయుచున్నది.)

మృచ్ఛికటికము

సంవా—(తనలో) ఆర్యచారుడత్తుని పేరుచెప్పినంతలో నీ మేనాకొంతగోరినను
చేయుచున్నదో! సెబాను, చారుడత్తా! సెబాను. బ్రదుకన్న నీ మరణము
బదికియైన జచ్చినవారెందఱులేరు? (ప్రకాశము) అమ్మా! నాకియ్యవచా
రము చాలు; నీవింకగూరుచుండుము.

పసం—(కూర్చుండి) అయ్యా! అట్టిపుణ్యులకు సంపదకుఁ జాలదప్పుగదా!

సంవా— గీ. సంపదలుచూడ నెవరికి కాశ్వతములు?
యోగ్యులకుఁ గీర్తియొక్కటే యుండు ధనము
పరులఁబూజించువాఁడెపో యెరులచేత
నతివిశేషంబుగాఁ బూజలందువాఁడు.

మద—తరువాత నేమిజరగినది?

సంవా—నేనామహాభాగునికాళ్లు పినుకుచు జీవించుచుండువాఁడను. ఆయన గీర్తి
ద్రుఁడైనపిదప దిక్కులేక యీజూదముచే జీవించుచుంటిని. ఆజూదము
నండు నదృష్టములేమిఁ బదిసువర్ణములప్పువడితిని.

మాధు—మోసముచేసి దాఁటిపోయితివిగదరా!

సంవా—అమ్మా! అదిగోవారిరువురు నన్ను నెదకుచువచ్చుచున్నారు. నీవేనాకుదిక్కు.

పసం—మదనికా! నినాసప్యక్షియు మొఱడగుటచే దానిమీఁదిపక్షిలు నాలుగుదిక్కు
లకును జెదరిపోయినవి. నీవు పోయి ఆసభిక్తద్యూతకరులకు సంవాహకుఁడే
యిచ్చినాఁడని యీనగనిమ్మా. (కంకణముదీసియిచ్చును.)

మద—(పుచ్చుకొని) అమ్మా! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

మాధు—మోసముచేసి దాఁటిపోయితివిగదరా.

మద—వీరెవ్వరో మీఁదికిఁ జూచుచునిట్టార్పు పుచ్చుచున్నారు. ద్వారముపంకకుఁ
జూచుచు నేమేమోయనుకొనుచున్నారు. వీరే ఆసభిక్తద్యూతకరులని తలఁ
చెదను. (సమీపించి) అయ్యా. నమస్కారము.

మాధు— గీ. మగనిపలునాట్లుగల మోవి సొగనుతోడఁ
బలుకరించితివిటుఁ జిన్నపడుచువయ్యుఁ
జూచుచుంటివి క్షీఁగంటిచూపుచెదర
నెవతె? నెవ్వరిదానవే, యిగురుబోఁడి!

మేము ద్రవివ్యవంతులముగా, మింకొకచోటికిఁ నొమ్మా.

మద— నీమాటలుజూడ నీవు జూదగానివలె లేవు. మీకెవ్వరైన ఋణుపడిరా?

మాధు— ఆఁ నాకోకఁడు పదిమవర్లము లీయవలెను. వానికేమి ?

మద— వానియప్పుఁ దీర్చుటకై మా యేలికసాని యీమురు గిచ్చినది. కాదుకా, దతఁడే యిచ్చినాఁడు. (ఇచ్చుచున్నది.)

మాధు— (పుచ్చుకొని) మంచిది. వానియప్పుఁ తీరినదని చెప్పి మరల జూదమాడ రమ్మనుము. (నిష్క్రమింతురు.)

మద— (వసంతసేనయొద్దకువచ్చి) అమ్మా ! వారుసంతసించుచుఁ బోయిరి.

పసం— అమ్మా ! నీవింక మీవారి సూరార్పణము.

సంవా— అమ్మా ! మీపరిచారముఁడు నేర్పివబద్ధ నీయింట సార్థకముచేయించు కొనుము.

పసం— (ముక్కునవేల్చితిడి) ఎవ్వనినిమిత్తమిదిబద్ధనేర్పితివో, యింతదనుక నెవ్వని పుకూర్చి చేసితివో ఆయనయొద్దనేసార్థకపఱచుము.

సంవా— (తనలో) ఆర్యురాలు నాయనవయసు నిపుణముగా నిరాకరించినది. ఈమెను నేనింక నెట్లు పృథ్వీపరము చేయఁగలను. (ప్రకాశము) అమ్మా ! నేనింక జూదమాడను. నాకీయవమానము చాలును. నేనింక బాధపస్యానీనై తిరిగెదను. ఈసంవాపాకుఁడు బాధపస్యానీయయ్యెవన్నమాట మాత్రము మఱవకుము.

పసం— అమ్మా ! ఇట్టిసాహసము చేయకుఁడు.

సంవా— నే నిక్కయిందుకొంటిని. ఇంకమానను.

గీ. జూదమాడుచు విందస్కఁడ జోరునివలెఁ

జాటుచాటునఁ దిరిగితి సర్వులకును ;

బాధపస్యానీనై నేను భయముదీటి

మసలుచుండెద నింక రాజమార్గమంద.

(నేపథ్యమునఁగలకలమునిని) ఇదియేమి ! (అకసముజూచుచు) ఖుంటమోడక మను వసంతసేన దుష్టగజము తిరుగుచున్నదనుచున్నారా ? అమ్మయ్య. మావసంతసేన మదపుట్టెనుఁగునుజూచెదను. (అలోచించి) నాకీమత్తగజము లోనేమిపని ? తలఁచుకొన్నపని నెఱవేర్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

(సంతసముతోనపటిఁజేపమున వికటోజ్వలవేషుఁడుకర్ణపూరకుఁడు ప్రవేశము)

కర్ణ— వసంతసేన యెక్కడ ? వసంతసేన యెక్కడ ?

మద—ఓరిదుర్మనుష్యుడా ! నీకేమి యుపద్రవము వచ్చినదిరా? ఎదుటనున్న సిరిక సానియే కనుపడకున్నది.

కర్ణ—(చూచి) అమ్మా ! ననుస్కారము.

వసం—కర్ణపూరకా ! సంతోషించుచువచ్చితివి, కారణమేమి ?

కర్ణ—(సగర్వముగా) అమ్మా ! జాగ్రత్తగావినుము. ఇంటమోడకము మురించి కట్టుగట్టుపెకలించుకొని మావటీనిజంపి జనులను గంపరిగోళముకొని రాజమాగ్నమునఁబడినది.

క. వడివడిగఁ జెట్లపెక్కెక్కుండు పిల్లల వీధివాడుకొ నీకుండు, పోవుండు మేడలలోపలికిఁ విడివడియెక్క మత్తగజము వీధి కవళమై.

అ. అందరిపోవ నల్లడిమొలములు జాటిపోవ మణులుజాటిపోవ రాలిపోవుచుండె రతనంపువలయుచున్ పలుచుమండె దంతి పగ్గాపిళి.

అనుచుఁబ్రజలందఱు గోలయొక్క సాగిరి. వీధవ నామత్తగజము వికసించిన చుట్టుమువలెనున్న యజ్జయినీపురమునఁ జొచ్చి, కాళ్లచే దంతములచేఁ దొండముచేఁ గలచియాడుచుండ నొకశ్వాధ్వసస్యాసి యెదురుపడియె. వానిదండ కమండలువులు పోనడఁచి శికరములు మొగమునిండఁ జిమ్ముచు దంతముల సందున నిటికించుకొని పోవుచుండఁ బ్రజలు 'సస్యాసీచచ్చె జచ్చె' నని యుద్ఘోషించిరి.

వసం—(తొందరతో) అయ్యో, ప్రమాదము పరమాదము.

కర్ణ—అమ్మా ! మఱియేమియుఁ బరమాదముకాలేదు. తొందరపడక వినుము. పిమ్మట నామత్తగజము, తెగిపోయి కాళ్లవేల్చాడు సంకెలలతోడను, దంతములసందునఁ జిక్కిన సస్యాసీతోడను నిర్దిగోధముగా విజృంభించు, నీకర్ణపూరకుండు—కాదు కాదు—మిత్రున్నము దిని బలిసిన యీవాసుఁ డంగడిలోనుండి యొక యినుపకొలఁదెచ్చి యాయేసుఁగును మొలైను.

వసం—తరువాతఁ దరువాత ?

గీ. వింధ్యగిరిశృంగమునుబోలె వీధిబుడ్డ
దంతిని మరల్చి దానిదంతముల నడుమఁ
జిక్కికొనియున్న సస్యాసీ జీవనంబు
నిల్చివాడు గదమ్మ ! యీ నీభటుండు.

వసం—కర్ణపూరక ! చాల దొడ్డవని చేపితివి.

కర్ణ— తరువాత నీవికాలాపురమంతయు, బరువంతయు నొక్క పక్కనున్న యొడవలె నాపక్కకొరగినది. అంతాక పుచ్చాత్ముడు తన యొడ లంతయుఁ దడవికొని యొక్కనగయైనను లేవండుట యరసి, నిశ్చయించుచు దసమేననున్న యాయుత్తరీయము నామీఁదఁ బడవైచెను.

వసం— కర్ణపూరికా! ఆయుత్తరీయము జాజిపూవులనాసన గ్రమ్ముచున్నదేమో కను పెట్టితివా?

కర్ణ— అమ్మా! ఈమదగజగంధమున నేనా పరిమళము గుఱుతింటి నేరకున్నాను.

వసం— చిగురునఁ జేరున్నదేమో చూడుము.

కర్ణ— ఏదియో యన్నది. చూడుము (చేతికిచ్చును.)

వసం— (చదివి) చారుదత్తుడుగారిచే (సంతోషమున మీఁదఁ గప్పకొనును)

మద— కర్ణపూరిక! ఈయుత్తరీయ మమ్మగారిమేన నెంత బాగున్నది!

కర్ణ— ఔను. చాల బాగుగా నున్నది.

వసం— కర్ణపూరిక! ఇదిగో నీకు బహుమానము (ఒకనగ నిచ్చును.)

కర్ణ— మదనికా! ఇప్పుడది మఱింత బాగున్నది నుమా!

వసం— ఈసమయమునఁ జారుదత్తుడుగా రెచటనుండురో?

కర్ణ— ఈవీధిదారి నే యింటికిఁ బోవుచున్నారు.

వసం— మదనికా! మేడచుంగిలి మీఁదికెక్కి ఆమహాభాగుని జూతమురా!
(నిష్క్రమించు చున్నారు)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధీకృత
మృచ్చకటికమున పోకగణమున
హ్యుత్కర సంవాహకంబును
ద్వితీయాంకము.

శ్రీరస్తు

మృచ్ఛికటికము

తృతీయాంకము

(పిదపఁ జేతుఁడు ప్రవేశించును.)

చేతు — (ప్రవేశించి)

గీ. నుజనుడై భృత్యులను దయఁజూచెనేని
తేదవడియును శోభించుఁగాదె నృపతి
పిసినిగొట్టును చిత్తగర్వితుఁడు నేని
సరమదారుణుఁడతఁడు దుష్కరుఁడతఁడు.

మఱియును,

గీ దొంగచేల్మేయునాఁబోతు, దొంగరతుల
కాసపడు బాజంగును, జూదమాడువాని,
దుష్టులకు సహజంబగు దుర్గుణంబు
బ్రహ్మక్షేనను మానిపింపఁగఁదరంబె?

చారుడత్తుఁడు గారు సంగీతము వినఁబోయి చాలనేపైవది. యింకను రాలేదు నడిలేయి
మాడదాఁటుచున్నది. వచ్చుదనుక గుమ్మమువెలుపలనున్న సాలలోఁబరుండెదను.

(పిదపఁ చారుడత్తుఁడును విమానకుఁడుఁ బ్రవేశింతురు.)

చారు — ఆహాహా! రేభిలుని పాటసాగను, వీణయనఁగా సమాజ్యములోఁబుట్టిని
రత్నమే. ఏలన, ఈవీణయే.

మ. ఎనుటకొనర్తిలుకాంతపో విరహవహ్నిఁగ్రాగుచో రాగికిన్
మదికింపైన వయస్యనుమ్ము పలకేమిం గుందుచోఁ గామికిన్
ముద మిచ్చుం బ్రియవిప్రలబ్ధయయి వ్యామోహించుచోఁ గాంతకున్
మదనాటోపము పెంచు నౌషధమునుమ్మా యాగృహస్థాళికిన్.

విమా — చాలుఁజాలు, రావయ్యా! యింటికిఁబోదము.

చారు — ఔరారా! రేభిలుఁడు చాల మంచిపాటఁ బాడెనోయీ.

విమా — వాకాఁడుదాని సంస్కృతము విన్నను మగవాని కాకలీగీతము విన్నను
నవ్వుటాలగా నుండును. అఁడుది సంస్కృతభాషఁ జదివినప్పుడు ముక్కు

తాడుగోసిన నూచెయ్యవలె నూ నూ నూ యనును. మగవాడు సంగీతము పాడినచో నృద్ధపునోహితుడు మెడనిండు నెంపిని పూవుదండలు దోయి వేదముంతయు చదివినట్లుండును.

చారు. — నీవు సంతోషించితివిగావుగాని యీనాటిరేఖలునిపాట చాలమంచిపాట

గీ. రక్తిగాఁ దివుగ మనోహరమ్ముగ లలి
తముగ సమయగ భావాన్వితంబుగాఁగ
స్ఫుటముగాఁబాడె లేమన్న నొగడనేల
యువతియేనుక్తు చాటుగానుండెనేని.

చ మృదువును తంతి మార్జితము న మేళయగాఁచును నోటిపాటతోఁ
గొనబడి న్ననిపకచా ములు మార్చనలందును వారమధ్యమం
ద్రపిశంబు మోపి పాడె నపుకా యనుచో ద్విగుణంబునీయుచుకొ
మది నుద ముందెడుకొ వినుట మానియును నో నినుచున్నయట్లులకొ.

విదూ. — చె! కాఁడా! నచ్చక్రంతలలోని యంగళ్లలోఁ గుక్కలుగూడ నుఖముగా
నిద్రించుచున్నవి. ఇంక నింటికెబోదుమురా! ఇటుచూడుము. చీకటికిఁ
గూడఁ గొంతయనకాశ మిచ్చుచున్నవాడుంబోలే భగవంతుండగు చంద్రుఁ
డాకాశ సౌఖ్యమునుండి దిగుచున్నాఁడు.

చారు. — నిజము.

గీ. తమయనకుఁ బావోసంగ నస్తంగమింప
పాగ నున్నతకోటియై చంద్రరేఖ
నీటిలోమును నడవి యేనికకు నీటి
మీఁద దంతపుగొన కొంత మిగిలినట్లు.

విదూ. — అయ్య! యిదిగో మనయిల్లు. (తలుపుదగ్గఁజూచోయి) వధకమానకా !
వధకమానక. తలుపు తెరిపుము.

వధ. — (లేచి) మైత్రేయాని కంతభయనివలె నున్నది. చారుదత్తుఁడుగారు వచ్చిరి.
తలుపు తెరిచెదను. (తెరిచి) అయ్య! దండములు. మైత్రేయా! నీకును.
ఇదిగోజూచు. ఇందుఁ గూర్చుండుడు.

(చారుదత్త మైత్రేయు లిరువురును గూర్చుందురు.)

విదూ. — వధకమానకా ! రదనికను బిలువుము. కాళ్లు కడుగవలయును.

చారు. — (దయతో) నిదురబోవుచున్నదాని నేల లేప వలయును పోనీ.

వర్ధ — మైత్రేయా ! నేను నీళ్లు తెచ్చెదను. నీవు కాళ్లుకడుగుము.

విదూ — (కోపముతో) మిత్రమా ! చూడు మీతోత్తుకొడుకు నీళ్లు తెచ్చినాడని, నేను బ్రాహ్మణుడను కాళ్లుకడుగవలెనట.

చారు — మైత్రేయ ! నీవు నీళ్లు తీసికొనిరా. వర్ధమానకు డి కాళ్లు కడుగుము.

వర్ధ — ఏవయ్యా ! నీళ్లు తీసికొనిరయ్యు.

(విదూషకుడు నీళ్లు తెచ్చిపోయిగా వర్ధమానకుడు చారుడైతని కాళ్లు కడుగును.

చారు — వర్ధమానకా ! మైత్రేయునికిఁగూడఁ బావోదకము తీసికొనిరయ్యు.

విదూ — నాకుఁ బావోదకమేల ? మరల దెబ్బలుతిన్న గాడిదవలె భూమిమీఁది నే కదా దొరలవలసినది.

చారు — మైత్రేయా ! నీవును బ్రాహ్మణుడవేకదా.

విదూ — అవును. పాములలో దుండుపామున్నది, బ్రాహ్మణులలో నేనున్నాను.

వర్ధ — ఐనను గాళ్లు కడుగకమానను (కాళ్లుకడిగి) అయ్యా ! ఇదిగో నువ్వఁ బాండము పుచ్చుకొనుము. పగలు నేదాఁచవలసినది, రాత్రి నీవు దాఁచవలసినదికదా. (అని చేతికిచ్చి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విదూ — (పుచ్చుకొని) ఈదిక్కుచూగిన నువ్వఁబాండ మింకను బోకున్నది. నా నిద్ర నవహరించుచున్న యీతోత్తుకొడుకునగను నవహరించుట కింప యజ్ఞయినీ పట్టనములో నొక్కదొంగకే కఱవై పోయినదికదా (సృశ్చాశ్చ ముగ) మిత్రమా ! దీనిని మన నాలుగిండ్ల బసంతిచావిడిలో దాఁచెదను.

చారు — వలదు. వలదు.

క. ఈనగ బోగముదానిది గానం దాఁచుకుము లోనఁ, గనుగల్గి మెయికో
బూనఁదగునోయి ! కృష్ణుఁ డానితోడవు దాని కిచ్చుదాఁక ననుం గా.

(అని ఆవలించుచు “మృదువగు రంతిమోతకు” అను పద్యము జరుపును.)

విదూ — చెలికాఁడా ! నిదుర వచ్చుచున్నదా యేమి ?

చారు — అవును. వచ్చుచున్నది.

గీ. నోసల్పివెనుండి మెల్లఁగన్నులకు దిగుచుఁ
(బామికొనుచుండె నొడలెల్లఁ బాపినిద్ర)
మనుజులకుఁగల్గు బలమెల్ల మాయపఱునఁ
జూలు జరవోలె దా నదృశ్యతవహించి.

వియూ... అటులే నొక్కకునుకు కునుకుదమురా (అని లోనికింబోయి నిద్రొంటురు.)

(పిదప శర్వలకుండను దొంగ ప్రవేశించును.)

గీ. నిడలు నుఖముగఁ జొరఁజాలు వెడదగల బి

లంబుబలమున శిక్షాబలమునఁ ద్రవ్వి

సీద్రయాడిచి చనుపాసునూదిగ్గి పగిక్క

గీరుకొనిపోవుచుండఁగఁదూఱువాడ.

(ఆకసము వంకకుఁజూచి సంతోషును తో) చంద్రభగవానులు గూడ నస్తమించు చున్నాఁడు.

గీ. యామితులు చూతురన్న భయంబుతోడ

నూచముట్టుగనొరులను దోచుకొనఁగఁ

జూచు నను రాత్రి తల్లియై కామచుండె

మబ్బునీకల్లఁ జాక్కలు మునుగుఁపఱచి.

సృష్టవాటికాసమీపమునం జాట్టుప్రహారికి సారంగముత్రవ్వి లోపలికిం బ్రవేశించితిఁ గదా. ఇఁక నాలుగిండ్లముంగిటిలోనికిం దూఱవలయును.

ఉ. నమ్మినవారిపట్ల శయనస్థులపట్లఁ బరాభవంబు నీ
చమ్మని యెంచి పల్కుదురు చౌగ్యము శౌర్యము కాదటంచు; నే
నమ్మను, మున్ను చొటి రిపునాశ మొనర్పఁడే రాత్రిపూట ని
క్కమ్ముగ నొక్క నింగొలుచుకంటెను దొంగటికఁబు తక్కువే.

ఇంకఁ గన్నముద్రవుటకుం దగిన ప్రదేశముఁ గనుఁగొనవలయును.

చ. తడిసినచోటు క్రక్కదలఁ ద్రవ్వినఁ జచ్చుడు కానిచోటు నె
వ్వఁడు గనుఁగోనిచోటు సులభంబుగ సంధికిఁ బెద్దరూప మే
ర్పడఁగలచోటు చాడురలిరాఁలెడు చోటును మేలు స్త్రీలు క
ప్పడని ప్రదేశముకొ మిగులఁ బాడగుమేడయుఁ గార్యసిద్ధికికొ.

(గోడఁదడవి) ఎల్లప్పు డెండ నెండి వానను దడిసియుండుటచే నిచట గోడకుఁ జెవు డురలుచున్నది. ఎలుకలు హడఁ దొలచినవి. పహవా ! నాకార్యము సానుకూలమగును. స్కందపుత్రులమగు మాకు ముందిటువంటివే కార్యసిద్ధిమూల కమాలు. ఇంక సారంగ మేరూపముగాఁ దిగివ్వవలయునో యాలోచింపవలయు. భగవంతుండగు కనకశక్తి “పండిటికలూదదీయుము, పచ్చియిటికలు పగులఁ గొట్టుము. మంటిముద్దలగోడ తడుపుము. బల్లలకూర్పు చీల్చుము” అని కన్నముఁ

ద్రవ్యటకు నాలుగుపాయములు చెప్పియున్నాడు. అందిది పండిటికలూ ప
కాపున నిటికలూడదీయవలయు. పద్మవ్యాకోశము, భాస్కరము, బాలచంద్రము,
వాసి, విస్తీర్ణము, స్వస్తికము, పూర్ణకుంభము నని యేడుపేర్లుగల కర్మముని
ములలో నిందు బూజాకంభనామధేయంబగు సారంగమే త్రవ్వవలయు.

గీ. ఇరుగు పొరుగుల యిండ్లవారెల్లజూచి,
బలిర యాదొంగ నేర్పని ప్రస్తుతింప
దొల్లి నేనెన్నిగోడలు దొలిచినాడ,
నాల్గవిధముల నేడు కన్నములుగూడ.

పరదులగు కుమారకాత్రికేయులకు నమస్కారము. బ్రహ్మణ్యదేవుండును
దేవప్రతుండునగు కనకశక్తికి నమస్కారము. భాస్కరనందికి నమస్కారము.
యోగాచార్య గురువరణాంబిదములకు వందనములు. నే నా మహాశుభాపునకుం
బిధము ప్రియశిష్యుడ నగుటంజేసి యోగరోచనయను నొకవిద్యను నాకుదయ చేసి.

గీ. రక్షకుల కంటఁ బడకుండ రాత్రులందుఁ
గాచుచున్నది యావిద్యగాదె నన్ను
బాతుడెబ్బయు మేనిపై దాకకుండఁ
గాచుచున్నది యావిద్యగాదె నన్ను.

(కన్నముద్రావ్రుచు) అయ్యయ్యో! కొలదారము మఱచిపోతిని (అలో
చించి) ఇదిగో జంఁచెనున్నదిగదా! దీనినే కొలదారముగాఁ జేసికొనియెదను.
బ్రాహ్మణులకు యజ్ఞోపవీతము పరమోపకారమగు వస్తువు. అందులో నాపంటి
బానికి మగుల నుపయోక్తమైనది.

గీ. దీనిచేఁ డల్పుగడె లూడఁదీయవచ్చు
దీనిచే నీల నగలకుఁ ద్రిప్పవచ్చు
దీనిచేఁ గొల్వవచ్చుభిత్తికి మరంగ
దీనిచే పామువిషమును దింపవచ్చు.

కాపున దీనిచేఁ గొలుచుకొని కర్మమాగము ప్రారంభింతును (కొలిచి
కన్నముత్యిచ్చి దెసలుపరికించి) గోడ యింక నొక యిటికవయస మిగిలినది (అని
మరలఁ ద్రవ్వఁబోవుచు) అబ్బబ్బా! పాముకాఁబోలు గఱచినది. (జంఁచెమాడఁదీసి
వేలికిఁ జాట్టపెట్టి విషబాధపడుచు దానికిఁ దిగిన చికిత్సగావించి) విషబాధ
పోయినది. (మిగిలినకన్నము త్రవ్వచు) ఔరా! యింటిలోదీపము వెలుగుచు
నున్నది. ఎంతకష్టమెంతకష్టము.

గీ. చత్రరంబుననుండి యీసందిగుండఁ
దెరలి వెలుగుచునున్నది దీపకాంతి
నట్టనడివీధిఁ జేకటిండును మచ్చు
రాతిపైవెల్ల బంగారుగీతంబోచె.

(మరల దరువాతిపనిచేసి) సంతి సమాప్తమైనది. కానియ్యి లోనికింబ్రవేశించెద. సోనీ ! ముందీ కృత్రిమపుడుసాకృతిఁ బ్రవేశపెట్టి చూచెదను. (అట్లుచేసి) విశదమగుచేడు. కాంతి! యెవ్వవా! ననుస్మారము (పువ్వవించిచూచి) పీఠె యిరుగుదు పురుగులిందు నిదురించుచున్నాడు కానీ! ముందు ఆత్మసంరక్షణా : : : ము గుమ్మములన్నియుఁ దూచియుంచెదను (దలుపు తెరిచివోయి) ప్రాత యిరుగుటచే దలుపు కిల్లుమునునేమో, నీళ్ళొడ్డున్నదో (నాల్గుదెసలు చరించి నీళ్ళుతెచ్చి తలుపుపూదఁ బెట్టుచోవును సంగేమానుతో) నేలమీదబడి చప్పడు కాలియుండునా ! కానీ ! పీఠె నలుపునకానించి యుత్తకయైతెదను, (అట్లుచేసి) ఇంక పీఠి దుంచినద్రయో దొంగనిద్రయో జరిగింపవలయు (సమీపించి భయ పెట్టి) పీఠ నిజముగ నిద్రపోవుచున్నాడు. ఏమన,

చ. గుంక సమాంతరం బగుమఁ గొంకక వెల్వడు, గంటికొప్పలుం
దూగు పొచ్చ వింతయును, దారక లల్లనాడ, వంగమల్
చూచిన శయ్యదాటి వికలత్వముఁజెందె, నివిట్టులుండ మం
దూంగల దీపకాంతి నయనంబులు నైచునె దొంగనిద్రకుడ.

(నాల్గుకైపులునుజూచి) ఇచ్చటనుద్దెలయున్నది. ఈవైపున పీఠయున్నది, ఆవైపున బణసమున్నది, ఇవిపుస్తకములు, ఆమూల పిల్లనగోపులున్నవి, ఆపక్క దగ్గరమున్నది. ఇది నాట్యాచార్యుని యిల్లయియుండునాయేమి. ఇంటిగొప్పఁజూచి మోసపోయితిని. ఈయజమానుఁడు పరమాధికాద్యుడగునా ? లేక రాజభయముననో కిస్కరభీతినో ధనము భూస్థాపితముఁ జేసియుండునా. అట్టే ! భూమిలోఁ బాఠి యుంచిన శర్వలకుఁడు కనుఁగొనలేకయుండునా ! ఏననుబరికిలించెదను (విల్లులు చల్లి) చల్లినగింజలెక్కడను పెరుగకున్నవి. కావున ధనము పాఠియుంచలేదు. నిజముగా నితఁడు పరమదరిదుండే, సోనీ, వెడలిపోయెదను.

విదూ—మిత్రమా ! మిత్రమ ! ఎవడో దొంగ కన్న ముత్యవి మనయింటిలోఁబోరఁ బడినట్లున్నాడు. నీమహాభాండము నీవు పుచ్చుకొనుము (వలసరించును.)

శర్వ—నేనింటఁచూపితివని తెలిసికొని దరిదురియింటికి వచ్చితివేమిరాయని నన్నుఁ బరిహసింపుటకాదుగద ! (అలోచించి) తేలికమానిసి యగుటంజేసి

చలనంబుటలేదుగదా! (దగ్గఱకుఁబోయిపరిశీలించి) ఇదిగో! నీవేమీ, చియగు
దోషతికొంగన ముడివైచియున్న నువ్వణఁభాండము దీనికొంటిచే నీవేగ
లాడుచున్నది. ఇదిదొంగిలించెద నీ! తుల్యావస్థయుఁ దుల్యమియుఁగల
నీనిబాధింపనేటికి? ఇంకొకయిల్లు దోచుకొనెద.

విదూ—నీవేగ నీవు పుచ్చుకొనున్న గోవుమీదను బాహ్యములమీద నొట్టు
పెట్టుచున్నాను.

శర్వ—గోబాహ్యములమీది యొట్టు దాటరానిది. కావునఁ బుచ్చుకొనియెదను.
దీపము వెలుగుచున్నదే. దీని మందార్పవలయు, నందఱకైనయెద్దనా నీ
యకీలకమున్నదికదా, దీని వదలెదను. లేకున్నఁ గీటకమును వెంటఁబెచ్చిన
ఫలమేమి. (పురుగునువదలి) వదలినంతనే యీపురుగు మందలకారముగా
దీపమువయిం దిరిగితిరిగి తొక్కులగాలిచే దీపమార్పివది. చీ. శీ. యాయిం
టికంతయుఁ జీఁజటితెచ్చిపెట్టితిని. ఈయిల్లేయననేల, యోగ్యునుగు బ్రాహ్మ
ణకులమంతయుఁ గటికచీకటి పాలుగావించితిని. చతుర్యేదపారంగతుడను
(బ్రాహ్మణుడను; ఆబోగముతోత్తు మదనికకొఱకుగదా యిట్టిదుస్కార్యము
చేయుచున్నాను. కానీ యీవిప్రుని కోరిక తీర్చెదను. (నువణఁభాండము
గ్రహింపఁబోవును)

విదూ—మిత్రమా ! నీచేయి చల్లఁగానున్నదేమి.

శర్వ—ప్రమాదమాయెగదా! నీళ్లు తగులుటచేత నాచేయి చల్లఁబడినది. కానీ
చంకలోఁబెట్టుకొని వెచ్చజేసెదను. (అట్లుచేసినగ పుచ్చుకొనును.)

విదూ—పుచ్చుకొంటివా !

శర్వ—నీవొట్టు పెట్టితివని పుచ్చుకొంటిని.

విదూ—ఇక సరకులమ్మకొన్న కోమటివలె నుఖముగా నిద్రించెదను.

శర్వ—ఓ మహాబాహ్యుడ! నూతేండ్లు నిదురవొమ్ము, చీ గణికాదాసికొఱకు
నాకులమంతయుఁ గళంకితముఁ జేసితిని. నాకులమువకేమి నాయాత్మను
పాపకూపములోఁ బడఁద్రొసికొంటిని.

గీ. నిరుల కెపుడు మానాభిమానములఁ జంపు
లేమికంటెను బాపంబులేదు జగతిఁ
గూడవనుచును నిందించుకొనుచు మరలఁ
జేయుచుంట్టిని గట్టికట్టా పెట్టినేర్చె.

ఇప్పుడు మదవిక దాస్యవృత్తిచూస్తుటకై వసంతసేన యింటికిఁబోదును.
(అలిచి) ఇప్పుడువలెనున్నది. వీధిలో యామికులు తిరుగుచున్నారేమో ! తిరుగనీ!
శర్మిలకుండ నన్ను యామికు లేమిచేయఁగలరు.

సీ. దాఁడెదఁ బిల్లించందమునఁ ద్రాఁకెదఁ బాము పగిసి మృగంబు నాఁబఱవఁగలను
గుక్కవోళిక మెలుకువయొ నెదయొ గుర్తుపట్టెద డేగనాఁ బట్టుకొందు
మాఱువడి రూపునూర్చెద మాటలాడెదభాషఁగల్గి శారదవిధమునఁ
గలనుమాదిరిఁ బోవఁగల నీటిలో ధరాతలముపై గుఱ్ఱమువలె నడచెద

గీ. నేయిఁ బోర నేర్తు పెనుదీపశేఖరీల
సంకటములోర్తు డుడుమంబునరణిఁ ద్రాచు
కొదమగతిఁ బోదు గిరిచాయఁ గదలకుందుఁ
బరగపతిభాతి మింటిపైఁ బఱవనేర్తు.

గీ. పూదిగొగ్గొయింపఁ నొడోవంటివాడ
బలిమిమై మృగరాజును బట్టువాఁడ
సర్వదేశావలోకనసముయమందుఁ
శైవులపిల్లని నాకేమిచెయిదికొదవ.

రద—(ప్రవేశించి) అయ్యో ! అయ్యో, నెలుపటిగుమ్మము పాలలోఁ బరుండు
వాడు పర్థమానకుండు కన్నడఁడు ! మైశ్రేయాని బిలిచి యడిగెదను.

శర్మి—(రదనికనుజూచి) దీనింజువుచునా ? (అగోచించి) ఆడుని పోనీ (నిష్క్రమించును.)

రద—(మంగిళిచొచ్చి భయముతో) అమ్మయ్యో ! మనయింటిలో దొంగ కన్న
ముత్రవ్వి పాటిపోవుచున్నాఁడు. మైశ్రేయాని లేకెదను. మైశ్రేయా !
లే. లే. మనయింటికెన్నఁడో దొంగ కన్నముత్రవ్వి పాటిపోవుచున్నాఁడు.

విదూ—(లేచి) ఓసి తొత్తుకూతురా ! ఏమంచున్నావు ? దొంగవానిని త్రవ్వి
కన్నము పాటిపోవుచున్నదా !

రద— నీయాళ కూలిపోను, వేళాకోళము లాడెదవేమి, నీకంటికిఁ గప్పఁడదావీమి !

విదూ—తొత్తుకూతురా ! ఏమంటివి ! రెండవగుమ్మమంత గన్నముత్రవ్వివాఁడా
ఓమిత్రమా ! చారుదత్త ! లేదెమ్మ. మనయింటఁ గన్నము త్రవ్వి దొంగ
సాటిపోయినాఁడు.

చారు— చాలు నోయీ పరిహాసము చాలు.

విదూ — పరిహాసము కాదు నీవే చూడుము.

చారు — ఏ ప్రదేశమందు ?

విదూ — ఈప్రదేశమందు [అని చూపుచున్నాడు]

చారు — [చూచి] అహా! ఈసారంగము చూడవలసి యున్నది.

గీ. నడుమ పెడచుగ మీద నన్నముగఁ గుండ
జాడఁ బైనుండి యిటికల నూడఁదీరు
గోడ నందిచ్చి పగిలెను కుంభసంగ
భీతుడగు నీరమంతుని చేతమట్లు.

ఇటువంటి సారంగములు తల్లివృట్టయందుఁగూడ నేర్పొండల సోను.

విదూ — అయ్యో! ఈకన్నము దొంగతనము నేర్చుకొనువాడో లేక సాగుకూరి
వాడో తల్లివృత్తియందును. కాదేని యియ్యింజునీఘరియందు మన విధి
మెఱుంగని వారెవరు ?

చారు — ఓ. కన్నముఁ ద్రవ్వెఁ దన్నురుఁకొకఁ డెవఁడో పారుగూరియారఁ డిం
దున్న జనంబు నేర్వచ్చుగఁ బరున్న తెఱంగు నెఱుంగఁడాయె సం
పన్నుల మన్న యాశ మెయి వచ్చి శ్రమంపడి యిల్లుఁ జొచ్చి యుం
జిన్నతనంబుఁ జెంది తన చేసినచేతకు నెంతకుండనో.

ఈదీనుడు తనన్నేపాతులతో “నొకపర్తకునియింటికి రాత్రి దొంగతనము
నకుఁబోతి నేమియు దొరకలేదు” అని యేమని చెప్పనో పాపము !

విదూ — ఏమయ్యో! ఇప్పటికి నాదొంగచచ్చినవానికై పగచుచున్నావు. వాఁడీ
యిల్లు గొప్పది, నువర్ణభాండమో రత్న భాండమో మనకు దొరకునను పెం
నచే గన్నము త్రవ్వినాడు (తలపోసి సవిషాదముగ తనలో) ఇంకను మన
నువర్ణభాండమెచటదాచితివి (మరలఁదలపోసి పక్కాశయ) “మైత్రేయుడు
యూర్జుడు తెలివిమాలినవాడు” అని యెల్లప్పుడు నన్ను నిందించుచుండు
వాడవుగదా! ఈరాత్రి నువర్ణభాండము నీచేతి కొనంగుట తెలివిగలవని
గాదా! నాయుద్ధనేయున్నచో నాదొంగతోత్తుకొడుకు తప్పకదొంగిలువాడే

చారు — చాలులే నేళ్ళాళ్ళము.

విదూ — నేను తెలివిమాలినవాడనే కాని పరిహాసమునకు దేశకాలపాత్రము నెఱుం
గననుకొంటివా యేమి ?

చారు — నా కా నువర్ణభాండ మెప్పుడిచ్చితివి ?

విదూ — నీకుఁజేయి వల్లఁగానున్నదేమని యడిగితి నే, అప్పుడిచ్చితివి.

చూరు — అటులే కావచ్చును. (నలుచనలు పరికించి సంతోషముతో) మిత్రమా !
నీకొక ప్రియవాక్యము చెప్పెద నాడంచువా !

విదూ — వాడ దపహరింపలేదుకద.

చూరు — ఆపహరించెను.

విదూ — అటులేని ప్రయమా యిది !

చూరు — వాడు కృతార్థుడై చనెను.

విదూ — అది మనది కాదు కద ?

చూరు — ఓహో ! స్వాసనూ ! (విర్భావము)

విదూ — అయ్యో ! పరిశిలము, గొంగళిత్తుకొనిపోయిన నీవేమి చేయఁగలవు.

చూరు — (హిరడిల్లి) మిత్రమా !

గీ. సత్య మెవ్వనికెఱుక నిజముగఁబ్రసలు
వదులుబోతులు తూలనాడుదురు నన్ను
లేమికంటెను లోకుప లేదు జగతి
బదులుతనమున కొక పృథాపంబుకలదు.

చౌరా కప్పదినములలోఁ గట్టెను.

గీ. ఘాతుకుండగు విధి నన్నుఁ గలిమియెల్లఁ
బాపి, కావించెఁగాక జీవచ్ఛవంబు
నేఁడు శుద్ధచరిత్రంబు గూడఁ బాపె
బ్రతికియుండుట కింకేది పట్టు నాకు.

విదూ — యిచ్చినవాఁడెవఁడు ? పుచ్చుకొన్నవాఁడెవఁడు ? చూచినవాఁడెవఁడు ?
అని నేనపలాపము చేయఁగలను, నీవురకొనుము.

చూరు — ప్రకృతానన్ధకుం దోజన్యతము కూడఁ బలుకుమంటివా.

గీ. చివర తే బిచ్చమెత్తి యార్జించియైన
దానినగ విల్పు దృష్టంబు దానికిడుదుఁ
గాని శుద్ధచరిత్రంబు గంగలోనఁ
గలుగుఁజాలు నసత్యంబుఁ బలుకఁజాల.

రద — శున్యత్రాంతము ధూతాదేవికి విన్నవించును (అని వెళ్ళిపోవును.)
(పిదపఁబారుచున్న భార్య ధూతాదేవియు రదనికయుఁ బ్రవేశింతురు.)

భార్య — (సంభ్రమముతో) చేటికా ! ఆర్యపుత్రునకును మైత్రేయునకు గాయము
లేవియుఁ దగులలేదుకద.

రద— అమ్మా! తగులలేదు. కాని బోగముది యశ్యగారి పేరికి దానినిచ్చి నువర్ణభాండము పోయినది.

ధూత— (నిర్భాత పోవుచున్నది)

రద— అమ్మా! ఊరడిలు మూరడిల్లుము.

ధూత— చేటి! ఏమంటివి. ఆర్యపుత్రుని శరీర మపరిశుభమనినా! చక్రప్రము పరిశుభమగుకంటె శరీరము పరిశుభమగుటయే మేలు నేడప్పుడుని యందలి జనులందఱు దారిద్ర్యమాచే నార్యపుత్రుడే యాకాశ్యమునంద నని తలంతురు. భగవంతుడా! కృతాంతుడ! తామరాకుమీర! చుల బిందువులవలె జంచలములగు పేదనారి అదృష్టముతోడనా, చేలగారి మాడెదవు! మాసంసారమునకెల్ల మాపుట్టింటినా రిచ్చిన యీ నిత్యుల పోరమొకటియే మిగిలియున్నది, అది మనస్వియగు నార్యపుత్రున కిచ్చి నను బరిగ్రహింపడు. చేటికా! మైత్రేయు నొకసారి విలుపుము.

రద— అమ్మా మంచిది! (విదూషకుని సమీపించి) ఆర్య మైత్రేయ! ధూతా జేవి సెలవైనది రమ్మ.

విదూ— (సమీపించి) అమ్మా! నీకు శుభమగుఁగాత.

ధూత— అయ్యా! నమస్కారము. పూర్వాభిముఖముగాఁ గూర్చుండుము.

విదూ— పూజ్యురాల! ఇదిగోఁ గూర్చుంటిని. (అని చతుకిలంబడును)

ధూత— అయ్యా! యిది పరిగ్రహించుము.

విదూ— ఇది యేమి?

ధూత— నేడు రత్నవస్త్రీయను వ్రతముజేసితిని. అందు, విభవము కొలఁది బ్రాహ్మణునకు దక్షిణ యివలెను. కాన నీరత్నాలహారమును దక్షిణగాఁ బరిగ్రహింపుము.

విదూ— (పరిగ్రహించి) నీకు స్వస్తి, నేనుపోయి మాప్రియమిత్రునితోఁ దలచెదను.

ధూత— మైత్రేయా! నన్ను సిగ్గుపడుదానిఁగాఁ జేయకుమా (అని వెడలిపోవును)

విదూ— బోరా! యీహహానుభావురాలి యోగ్యత! (విస్మయపడును)

చారు— మైత్రేయుఁ డింకను రాలేదు. మనోదుఃఖముచేత సకార్యమేదైనఁ ది యుండఁడుగద! మైత్రేయ! మైత్రేయ!

విదూ— (సమీపించి) ఇదిగో! వచ్చితి, నిది పుచ్చుకొనుము

చారు— ఇదియేమి?

ఏమా—తగిన పెండ్లమును బెండ్లాడినందులకు ఫలము.

చారు—ఏమా ! బ్రాహ్మణి నన్ననుగ్రహించుచున్నవా ? ఎంతదుర్గత వచ్చినది !

నేను నేడుగదా దరిదుండనైతిని.

గీ. నిందురుదృష్టమున దరిదుండనైన
నాకు దిక్కయ్యెనే స్త్రీగనంబు తుడకు
ధనములేకున్న పురుషుండుఁ దరుణి నమాలె
పురుషుఁడే దిగ్వివతియైన పూవుబోడి.

పక్షాంతరమున నేను దరిదుండనేకాను

గీ. కశ్యపేములు సరిచూడఁగలుగు భార్య
కష్టసుఖములు పంచుకొఁగల సఖుండు
నాకు దొరకిరి; రిప్తులు నడవలేని
సత్యమార్గంబుఁ గాపాడఁబాలివాడ.

మైత్రేయా ! నీవీరత్నావలింబీశాని, వసంత సేనయొద్దకుంబోయి ‘నువర్త
భాండము నాదేయసునమ్మక మతో జూదమంబోడితిని, దానికేబ్రాతినీధిగా
నీరత్నావలింబంపితి’ నని నామాటలు గాఁజెప్పి యిచ్చిరమ్ము.

ఏమా—అంటిమా, కుడిచితిమా ? దొంగలెత్తుకొనిపోయిరి. అల్పమూల్యమగు నా
నువర్తభాండమునకై చతుస్సుముద్రసారభూతంబగు నీరత్నావలినిచ్చెదవా ?
చారు—మిత్రమా ! అట్లనరాదు.

గీ. విలువగల గొప్పనగ దరిదులకు మనకుఁ
దరుణి యేనమ్మకంబున దాచనిచ్చె
వారకామిని ; దానివిక్వాసమునకు
నింతద్రవ్యంబు మరల నేనిచ్చుచుంటి.

నీవునట్టుకొనిపోయి యీకున్న నన్ను జంపుకొన్నట్లే. ఎట్లేని నయ్యతివ దీనిం
బరిగ్రహించునట్లు చేయవలెను. పద్ధమావకా !

గీ. ఎల్లి పోగెవ్వాడు రీయూరియెల్ల వాడుఁ
జేతి బరిచరివిధములఁ జెప్పికొందు
రీడఁ బదిమంది పదిమాటలాడకుండ
గుది పూడ్చింపు కేగ మిష్టకలచేత.

మైత్రేయ ! నీవామెలో నకృపణముగా మాటలాడిరావలెనునుమా.

విదూ—దరిద్రుడెప్పుడు నకృపణముగానే యాలోచించును.

చారు—నేను దరిద్రుడనుకానోయి ! (కల్మిలేములను పద్యముమరలఁ జెచువును.)

నీవు తడయక పామ్ము. నేను కల్యకరణీయంబులు ముగించి సంధ్య నుపాసించెద.

(అందఱునిష్క్రమింతురు)

ఇది శ్రీ తిరువతి వేంకటేశ్వరాంధ్యకృతంబగు
మృచ్చకటికంబను ప్రకరణంబున
సంధిచ్ఛేదమును పేరుగల
తృతీయాంకము.

కిరస్తు

మృచ్ఛిక టికము

చతుర్థాంకము

చేటి—(ప్రవేశించి) అమ్మగారు, చిన్నమ్మగారి చెంతలేసుమని పంపినది. ఇదిగో! ఆర్యురాలు చిత్రాంగులకముంజూచుచు మదనికతో నేమేమో మంతనములాడుచున్నది. సమీపించెదను (పరిక్రమించును.)

(యథానిర్దిష్టముగ వసంతసేనయు మదనికయుఁబ్రవేశించురు)

వసం—చేటి! మదనికా! ఈచిత్రాంగులకి యార్యచారుడకుఁ బ్రధానప్రతికృతి యేనా?

మద—నిజముగా నాద్యునింబోలియున్నది.

వసం—నీనెట్లు గుర్తించితివి?

మద—నీవు పరమాభిలాషతోఁ జూచుటచేతనే.

వసం—వేళ్యవృత్తిఁజూచుచు, వేళ్యలతో సహవాసము చేయుచుండుటచే నిట్లు నుటలేదుగదా?

మద—అమ్మా! వేళవాటిలో నున్నంతమాత్రమున నందఱిచ్చకము లాడుదురా? వేళ్యలుమాత్రమందఱును గృత్రిమప్రేమఁ జూపుదురా?

వసం—కాదుకాదు. నానాపురుషసాంగత్యముఁ జేయువారగుటచే వేళ్య లరీక ప్రేమముఁ జూపువారే.

మద—అమ్మా! నీదృష్టియు హృదయము నీచిత్రపునందట్లు వాల్చిచుండ నన్ను వేళ యడుగవలసిన కారణమేమి?

వసం—చెలికత్తెలు పరిహసించుచుండెడి యని కొంఠుచున్నాను.

మద—చెలికత్తె లెప్పుడును తెలి యంతరంగికభాషము ననుసరించియేనర్చించుచు.

చేటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యురాలా! వసంతసేన! 'గవిసెన కప్పియున్న బండి నాకిట నిలిచియున్నది, కావునఁ దడయక పా' మ్మని మీయమ్మ నిన్ను నియమించుచున్నది.

వసం—ఆర్య చారుడకుఁ దంపెనా యేమే?

చేటి— అమ్మా ! ఆబండినంపిన వారెవరో చదివేల నువ్వర్లుముల వెలగల యొక నగ
కూడఁ బంపిరి.

వసం— ఆపంపిన దెవ్వరని యడుగుచున్నాను.

చేటి— రాజుగారి యుంపుడుకత్తై తమ్ముడు సంస్థానకుఁడైనటు పంపినది.

వసం— (కోపముతో) చీ చీ లేచిపోమ్మ; నాయొద్ద నిట్టిమాట లింకనెన్నఁడు
నుచ్చరింపకుము.

చేటి— అమ్మా ! అనుగ్రహింపుము, మీయమ్మ చెప్పమన్నమాటలు; దాయని
నే జెప్పితిని.

వసం— నేనును నీయం దలుగలేదు; మాయమ్మ మాటలకే కోపించితిని.

చేటి— అటులేని మీయమ్మతో నేమని చెప్పమనియెదవు ?

వసం— నే బ్రతికియుండుట యివ్వమేని యిటువంటి సందేశ మెన్నఁడుఁ బంపవల
దని చెప్పము.

చేటి— చిత్రము (నిష్క్రమించును.)

శర్వరి— (పోకేళించి)

ఆ. రాత్రికప్రతిష్ఠ రప్పించి రాజభృత్యులను నిద్రతోడ గెలిచియున్న
నాకు కిరభానునకుఁ బోలె భాస్కరోదయమునంద రత్ని తగ్గ; మఱియు

గీ. పరుఁడు తనయంత నడచుచుఁ బాఱఁజూచె
నేని నాయొద్దకరుదంచెనేనిగాని
యంత రాత్రి భయంపడు; నకట జగతి
తనకృతంబైన దోషంబు తన్నుఁగలచు

నేను మదనిక కొఱకు గొప్పసాహసముఁ గావించితిని.

ఉ. విడచితి వాఁడునాండుగల వీడనియొక్క గృహంబు, నేవకుల్
గొడగొడలాడ వింటి నొక కొంతుకుఁ బోయి, తలార్లఁజూచి యొ
క్కడనిలుచుంటిఁ గొయ్యవలె, నిట్టివి శప్తము లెన్నియొన్నియో
పడి, నిశితెల్లవాఁడెడి యుపాయమొనర్పితి నల్లనల్లనక.

(పరిక్రమించుచున్నాఁడు)

వసం— మదనికా ! యీచిత్రఫలకముఁగొని వానధుకటింట శయ్యపై నుండి తాళ
వృంతముఁ గైగొని జేగ తమ్ము.

మద— మంచిది. (ఫలకము చేతంగొని నిష్క్రమించును)

శర్వి— ఇదియే వసంతసేన యిటు. లోనికిం బోయెద (పరివేశించి) మదనిక నా కెచటఁ గన్నదునో ! (పిదప వినవకట్ట చేతంగొని మదనికవచ్చుటచూచి) ఇదిగో మదనిక.

క. మదనాగ్నితప్తమగు నా మదికిం జందనపుఁజర్ప మానవమూర్తిక
బొదలు రతిదేవి సాగనున మదనునకుం బరువుచెచ్చు మదనతి యిదిరా!

మదనికా! మదనిక!

మద— (చూచి) ఏమిచోద్యము, శర్విలకుఁడే! శర్విలకా! కుశలమా, ఏలవచ్చితివి?

శర్వి— చెప్పెదను, (సికరినొకరు గాఢానురాగముతోఁ జూచుకొందురు.)

వసం— మదనిక యింకను రాలేదు. ఎవటికిఁ బోయెనో! (కిటికిగుండజూచి) ఇదిగో, నొకపురుషునితో నిది మాటలాడుచున్నది, అందును నిశ్చలమగు స్థిగ్ధవృష్టిచే నాతనిం ద్రాగుచున్నటులున్నది. దీనిం బెండ్లాడి దీని దాస్యము మాన్పించఁదలఁచిన దీర్ఘదేశికాబోలు, చూచుఁగాక, చూచుఁగాక, యిటువంటి కార్యములయం దెవ్వరికి నెవ్వరును బ్రతిబంధములు కాఁ గూడదు, పిలువక కొంతకాల మూరకొందును.

మద— శర్విలకా! చెప్పుము.

శర్వి— (భయశంకతో నలుదెసలు పరికించుచున్నాఁడు.)

మద— శర్విలక! భయగ్రస్తునివలె నున్నావు, కారణమేమి?

శర్వి— నీతో నొకరవాస్యముఁ జెప్పవలెను. ఈదాపునం దెవ్వరును లేరుగదా?

మద— ఎవ్వరును లేరు.

వసం— ఏమి పరమరహస్యమో, నేను వినఁదగదు.

శర్వి— మదనికా! దృవ్యమొనఁగినచో వసంతసేన నిన్ను నదలనా?

వసం— వీరేదో నాపేరెత్తుచున్నారు, ఈగవాత్సము చాటుననుండి విందును.

మద— నేనీమాట వసంతసేన నడిగితిని, ఆపె యిచ్చయే సాగునేని పరిచారికల నందఱు నూరకయే విడిపింతుననెను. కాని శర్విలకా! నీకు నన్ను వసంత సేనయొద్దనుండి విడిపించుటకుం దగిన ధన మెక్కడిది?

శర్వి—క. పడఁతీ నీయొడఁగలపేర్ముడియును లేవడియు నాకు ముదలయుసంగక
నడిరేయి నొక్కపాపం బొడికట్టితిఁ గానితెగున యుదయింపంగక.

వసం— సహజవర్జిసన్నమగు నితని యాకృతి కానిపని చేయుటచే భయంకరముగా నున్నది.

మద— పనికిమాలిన యొకయోడునానికై రెంటిని సంకయములో నుంచితివి.

శర్మి— రెండవఁగా నేదియేది ?

మద— శరీరము, ప్రసక్తము.

శర్మి— తెలివితక్కువదావా ! సాహసమే లక్ష్మికిఁ గాఁపుగను కాదంటే.

మద— నీ విందనుక నచ్చరితుండ పనిపించుకొంటివి. ఇప్పుడు నాకొత్తుకై విద్యార్థి కాంగ్గ
మేదియుఁ జేయలేదుకద?

శర్మి— ఊ. సొమ్ములు చాల్చుట నిష్కలనమానలతం బుంటిండు (స్త్రీలది)
వ్యవస్థనకై హరింపను సచార్గము ముగిచ్చిల భూమిదేవ
త్తమ్ములు దొంగిలక నగలు చాల్చినపిల్లలతోలి కేగఁగ; నా
గ్గమ్మునఁ గూడ నాకుఁ గనరా నవివేకపుఁ గుచ్చుకొనఁగ.

గీ. ఇది యొడలి కాది యిచ్చి చేయించినట్లు
నీకుఁదగియున్న వస్తువో నీరజాక్షి
కాన దీనినిగఁడు నభికాశమాగ ధ
రింపుమా ! నాయెడలఁగల్గు పెంపుజేసి.

అని వసంతసేనతో విన్నవించును.

మద— అలంకారము బతుకుఁ బెట్టునని కాదనియు నది చాల్చునది వసంతసేన య
నియు నుడువుచున్నావు. ఈరెండును నసంబద్ధములే. ఏది! చూపు మానగ
యొకసారిచూచెదను.

శర్మి— ఇదే అలంకారము (అని బెదరుచుఁ జూపుచున్నాఁడు)

మద— యీనగ యెన్నఁడో చూచినయట్లే యున్నది. నీవెచటనుండి నెచ్చితివో
వాక్యమృదు ?

శర్మి— కుదనికా ! నీ కదియంతయు నేల ? యిది స్వీకరింపుము.

మద— (కోపముతో) నాయందంత నమ్మక మేలేనియెడల నన్నెట్లు పెండ్లాడెదను

శర్మి— ఇది చాచుదత్తుండను విప్రసజిజాని నగయని నేను పొగ్గియుటఁగోచుటివాడనో
వింటిని.

(వసంతసేనయు మదనికయు నిరువురును మూర్ఛిల్లుచున్నారు.)

శర్మి— మదనికా ! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

గీ. ఒడలు విడిపోవఁగ వివాదపడెనవేల
నైడఁదకనునోయి ఘడిగ్రుడ్డుపడఁగనేల

దాస్యపుంజేతమాన్వింపఁ చలఁచినాడఁ
గంపమేల ననుం గటాక్షింపవేల.

వ. ద. — (తెలివి తెచ్చుకొని) సాహసికా, నానిమిత్త మీయకార్యముఁ గావించిన
నీవాయెంటు స్వేచ్ఛరి నేనిఁ జంపలేదుకద ? యెవరి కాయమేనిఁ గాయము
చేయలేదుకద ?

శర్వ — మదమతీ ! ఈశర్వలకుఁడు భయపడ్డవానిని నిరురవోవు నానినిఁ దాడింపఁడు
నుమా ! నేస్వేచ్ఛరినిఁ గొట్టలేదు చంపనులేదు.

మద — నిజమేనా !

శర్వ — నిజము. నిజము.

వసం — (తెలివి తెచ్చుకొని) బ్రగుతు కీవుఁడా ! నీతేమియాపదయు జరుగ లేపెంట
మద — పియమే.

శర్వ — (అనూయతో) మదనికా ! పియమే యనఁగా నర్థమేమి ?

గీ. సజ్జనశ్లాఘ్య మగుచింట సంధివింపి
దలిపినాడఁ గువృత్తి నీవలపుఁడగిలి
మాన మున్నది నుగుణంబు మాయమైన
వదనంబే? మిత్తు నను లాఁతివలపుఁడగిలి.

క. ఆమూలాగ్రము పండిన భూమిజము లొర ధనికపుత్రులు వేశ్యా
భామాబకములు నేరినచో మురడులు గావు టేమిచోద్యము జగతిక ?

గీ. ఇంధనంబులు ప్రేమానుబంధనములు
పైతృకయాయుండు నిధువనబ్బాలలెందు
నట్టిఘనమైన కామాగ్నియందు యోవ
నములు ధనములు వేల్పుచున్నార జనులు.

వసం — వీని కసమయానేగము కలుగుచున్న దేలాఁ ?

శర్వ — ఎన్నివిధముల చేతనైనను —

గీ. తొమ్మలందును పిరులందు నమ్మకంబు
పూనువారలెవో బుద్ధిలేనివరులు
వడఁతులైనను పిరులైనఁ బాపభూష
కన్నియలయట్లు దిరుగు పకగింపునడల.

గీ. వలపు నిలువఁగరాదు కోమలులయందుఁ
బరిభవింతురు వలచినవాని స్త్రీలు
తరుణియే తన్ను వలచిన దానివలపు
నడఁచవలయును లేదేని గడవవలయు.

ఈమాట మిగుల లెస్సమాట:—

క. సొమ్మిచ్చిన నవ్వెంతురు నమ్మింతురుగాని ప్రియులనమ్మరు కులశీ
లమ్మలు గలవారికి రోకోమ్మలు కట్టా ! శ్రీశానకునుమము లేలా !
మఱియును—

క. వలపునకు సంజచాయలు, నిలుకడకుం గడలి యలు నిరసింతురు వే
శ్యలు కలధన ముడిపి నిరర్థుల లక్షుక పిడుచుకొనిన దూషివిధమునకా.

స్త్రీ లనఁగాఁ గేవలము చంచలస్వభావము కలవారు.

గీ. హృదయమున నొక్కపురుషుని నిచ్చగింతు
చూపుచే నొక్కపురుషుని జూచుచుందు
రోకనియందు మదపనీకోదయంబు
తుదకు వే తొకఁ డొందు సంగమపురిందు.

ఇది యేకవి నుడివిననూత్తమో మిగులఁ గొనియాడఁదగినది.

గీ. కమలలత మొల్పు దద్దిశిఖరమునందు
బరువు మోయవు ఖరము లశ్వములపగిది
యవలు పండవు శాలిధాన్యంబువలనఁ
బడుపుగూడెములోఁ బతివ్రత కలుగదు.

ఓరీదురాత్మ ! చారుదత్తపాతక ! నీ వెంతవాడవైన వగుదువురా ! (అని
కోన్ని యడుగులు నడుచును.)

మద—(ఉత్తరీయము కొంగు లాగుచు) ఓయీ ! అసంబద్ధప్రలాపమునేయుచు గో
పింకుఁ దగనివారిపైఁ గోపించెదవేల ?

శర్వ—ఇందసంబద్ధప్రలాపము లేవి ? కోపింకుఁ దగనివారెవరు ?

మద—ఈయలంకారము మాయమ్మ గారిదినుమా.

శర్వ—అయిన నేమి ?

మద—దాని నాయనయొద్ద పొఁచనీచ్చినది.

శర్వ—ఎందులకు దాఁచనిచ్చినది ?

మద — (శర్వలకుని చెవిలో రహస్యము జెప్పచున్నది.)

శర్వ — (తెలతెల్లబోవుచు) డోరా! ఎంతవనిచేసితిని!

గీ. ఎండవేడి నహింపలే కట్టకేల
కాళియించితి నేకొమ్మ విశ్రమింప
దాని రెమ్మలనే పత్తిహీనములుగఁ
తేసికొంటిని కలుకటా! చెడుగ నగుచు

వసం — ఏమిటో యికఁడు సంతప్తుఁ డగుచున్నాఁడు. అట్లు గాని యిట్లని యె
ఱుంగకే యాదొంగతనముఁ గావించియుండును.

శర్వ — మదనికా! యికఁ జేయవలసివదేమి?

మద — అందులకును నీవే పుడితుండ వాలోచించుము.

శర్వ — కాదుకాదు. నీకన్న నాకెక్కువ తెలియును.

గీ. కూడునీపని యీపని కూడదని ని
చారణయు నేయఁజాలిన చతురిమంబు
మాదితలకు సాజమైయుండు; జదువువలనఁ
గాని పురుషులెఱుంగరో కమలనయన.

మద — నాకుం దోచినగతిఁ జేసెదవేని మరల నీనగ యామహానుభావుకతో నమ
ర్పింపుము.

శర్వ — అటులేని నన్నకఁడు న్యాయాధిపతియొద్దికింగొనిపోయిశిక్షింపఁజేయునేమో?

మద — సెట్టివాఁడా! చంద్రుఁడెండవాయనా!

వసం — సెబామ, మదనికా! సెబామ.

శర్వ — మదనికా!

చ. అతనిగుణంబు లేలకొనియాడెదవే! నగయిచ్చవట్లు దు
గ్గతి యగునంచు లోబడుపుగాని విషాదముగాని లేదు; కు
చ్చితమగు నామనంబునకు సిగ్గు చిరంబుననుండి లేదు; దు
ర్మతులగు మాద్యభాధముల రాజు లింకేమి యొనర్తు రంగనా!

అయినను బోలినీతి కీపని విరుద్ధము కావునఁ గొంపొకయుపాయ ములోచింపుము.

మద — అటులే నిది రెండవ యుపాయము.

వసం — ఈరెండవయుపాయ మేమయియుండునో!

మద— ఆమహానుభావుని సంబంధివై యీనగ వసంతసేనతో యిహ్మ.

శర్మి— అటులిచ్చిన నేమగును?

మద— నీవు నొంగవు కాకపోవుటయేకాక చారుడత్త భట్టారకుడు బులులముగ్ధుడగును. వసంతసేననగ వసంతసేనకు దొరుకును.

శర్మి— ఇది మఱింతసాహసకార్యముకాదా!

మద— కాదు. ఇంకొకవిధ మేమైనను సాహసకార్యము.

వసం— మేలే మదనికా! పరిచారికకుం డగనియూహ యహ హిందిరిది.

శర్మి— బాపురే మదనికా!

గీ. ని న్మనుసరించుటంటేసి నెలత నాకుఁ
గూడ దుర్మతి వదలి చేకూరి నుమతి
నులభముగ వచ్చునే దారి జూపువాఁడు
నష్టచంద్రాతపంబగునాటిరాత్రి.

మద— నీ వీమధనదేవాలయంబున ముహూర్తము నిలుపుము, నేనుపోయి వసంత సేనకు నీరాక యెఱింగించెద.

శర్మి— మంచిది.

మద— (వసంతసేనను సమీపించి) అమ్మా! చారుడత్త భట్టారకునియొద్దనుండి నీకుం బంధియగు వ్రాహ్మణుఁడొకఁడు వచ్చి ద్వారమందున్నాఁడు.

వసం— మదనికా! ఆర్యపుత్రుని సంబంధియని నీవెఱింగితివి?

మద— మరవారి నే నెఱుంగనాయేమి?

వసం— (తనలోతలయూచి నవ్వుచు) సెబాను! (ప్రకాశము) రమ్మనుము.

మద— (పోయి) రావయ్యా శర్మిక! (పిలిచియుతనితోఁ బ్రవేశించును.)

శర్మి— (తెలతెల్లపోవుచు) ఆర్యరాలా! నీకు శుభముగఁగార!

వసం— ఆర్యా! నమస్కారము, ఆపీటమీఁదఁ గూర్చుండుము.

శర్మి— “నాయిల్ల పాఠదగుటచేత రక్షించుటకష్టముగానున్నది, నీవేపుచ్చుకొని కాపాడుకొనుము” అనిచెప్పి చారుడత్త భట్టు నీ నగ నీకిచ్చిరమ్మనియే (అని మదనికచేతి కానగయిచ్చి వెడలిపోఁబోవును)

వసం— అమ్మా! ఏమగూడనొక వాతఁడెప్పుడ. అది యార్యపుత్రునితో విన్నవిం పవలయును.

శర్మి—(తనలో) అక్కడకు బోవువాఁ డెవఁడు? (పైకి) ఆసంజేశమేమని?

వసం—మదనికను మీవెంటఁదీసికొనిపొందు.

శర్మి—నీభావము నాకు గ్రాహ్యమగుటలేదు.

వసం—పోనీ! నేనే తెచ్చెననులే.

శర్మి-- ఏమని ?

వసం—ఈయలంకార మేపుగుఱుఁడు నీకు దీసికొనివచ్చియిచ్చునో వానికీమదనిక
నిచ్చి పెండ్లిచేయుమని ఆర్థపుత్రుఁడు నాతోడ నెలవిచ్చెఁగావున దీనిం
బరిగొప్పించి బరిగొప్పించితి నని విన్నవింపవలయును.

శర్మి—(తనలో) ఈవసంతనేన నావృత్తాంత మెఱిగెనా యేమి (ప్రకాశమగు)
బా! చారుడత్త !

గీ. సద్గుణంబులులేని భూటానియేని
సద్గుణంబులు గలయశించనునితోడఁ
బురుడుకాఁబాలునే? కాన పురుషుఁడెల్లఁడు
సద్గుణములకె యత్నంబునఁ పవలయు.

గీ. మంచగుణములు గల్గిన మనుజులకు న
సాక్ష్యమగుకార్యముండునే జగతియందు
అట్టి ముక్కంటితలకుఁ బూనగుటయందఁ
గారణము చందురుగుణగుణముకాదు.

వసం—ఎవఁడురా బండివాఁడు ?

బండివాఁడు—(ప్రవేశించి) అమ్మా! బండి సిద్ధముచేసియుంచినాను. ఏమిసెలవు ?

వసం—చేటీ! మదనికా! నన్నదృష్టవలినజేయూము. ని న్నివిప్రసరించితిని. పోయి
బండియెక్కుము. నన్నుమాత్రము మఱవకుము.

మద—అమ్మా! నన్నువదలుచుంటివా. (యేడ్చుచు బాదములపైబడును)

వసం—(లేవఁదీసి) మదనికా! నేఁడు నీకే నందనీయవైతివి. యేడ్వకుము పొమ్ము.
బండియెక్కుము. నన్ను మఱవకుము

శర్మి—ధగఁతీ! నీకు శుభమగుంగాత. మదనికా!

గీ. ఎవఁడబారికవైయున్న హేతువునఁ న
ఓసమయ్యెను నీకుఁ గోడలను ననవస

చరమపాపని యాభ్యాగ్యవతికి ముందు
వందనముఁజేసి సాభ్యాగ్యవతిని కమ్ము.

(మదనికతో బండినెక్కును.)

(తెరలో) ఎవరురా అచ్చట ? “గోపాలబాలకుం డాగ్యకుఁ డనువాఁడు రా జగునని సిద్ధుఁడు నుడివిన చలువలను జడిసి పాలకమహారాజు జతని వేర్చిపెనుండి రావించి కారాగారమునందు బంధించెనని మీరందఱెఱింగినదియే కదా. కావున మీరు మీమీచనులయందు జాగరూకులైయుండుఁడు” అని రాష్ట్రీకుఁడు కాసించుచున్నాఁడు.

శర్మ — (విని) ఏమీ ! పాలకమహారాజు వాప్రియమిత్రు వార్యకుని ఒండ్రికృతుఁ గావించెనా ! హా ! హా ! ఎంతకష్టము ! అతనియొద్దకుఁ బోకుండఁ గళత్రసహితుఁడనై యుంటిని. కానిశ్చా.

గీ. స్నేహితుం డొక్కరుఁడుఁ దరుణియనొకరు
నిర్భుళ కద జనుల కీయుర్విఁ నిర్భయులు
మానినీమణు లొక వేయిమందికంటె
నిట్టివేళలఁ బ్రియుండు మహుత్తుముఁడు. (అని బండిచగును.)

మద — (కన్నీరుజాలు) ఆగ్యపుత్రా ! శేఁడుపోడిగడు. నన్ను గురుజనులయొద్ద డించి పిదచు జనుము.

శర్మ — బాగు ప్రియరాలా ! బాగు. నావదిమన్నట్లే పరికిరివి బండివాఁడా
నీవు తేభిలుని యిల్లెఱుఁగుదువా ?

బండి — ఆయా ! యెఱుఁగుదును.

శర్మ — ఈమె నాయెల్ల చేర్చును.

బండి — చిత్తము. చిత్తము. నెలపు తప్పక కావించెదను.

మద — ఆగ్యపుత్రుఁడు మాత్ర మపరమత్తుడై యుండవలయును (నిష్క్రమించును)

శర్మ — నేనిపుడు—

చ. అవమతి తేనిచే గనిన యయ్యయిభృత్యులఁ గోడెకాండ్ర, బం
ధువుల, భుజాన్వితావృత్తిమదోర్బలకాలుర, మిత్రవర్జమున్
రవులఁగఁజేసి మున్నదయవప్రభుఁ దత్సచివుండునోత, బం
డి పోటిఁ గొందు వార్యకున నే విడిపింతు జగమ్ము మచ్చుగఁక.

1. ఎగ్గు రాజోవునంచు నిశ్చేతుకముగఁ
దివిరి మన్నిత్రు నెవఁడు బందీకరించె
వానిచెఱునుండి విడిపింతు వాని నేఁడు,
రాహుముఖముననుండి చంద్రమునివగిది (నివ్వమించును.)

చేటి— (ప్రవేశించి) అమ్మా! నీ పుణ్యము మంచిది. చారుదత్తభట్టారకునియొద్ద
నుండి యొక బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చినాఁడు.

వసం— చేటి! నేఁడెంతనుదినమో! సాదరముగాఁదోడితెమ్ము, బంధులునిఁ
గూడ వెంటఁ గొనిరమ్ము.

చేటి— సెలవు నిర్వహించెదను. (అని నివ్వమించును.)
(పిదప బంధులునితోడను జేటితోడను మైత్రేయుఁడు ప్రవేశించును)

మైత్రే— ఆహాహా! మున్ను రాక్షసరాజగు దిశపదనుఁడు చిరకాలము తన
మాచరించి పుష్పకమును విమానము సంపాదించి తిరిగెను. నే నేతపముఁ
జేయకుండఁగనే సరసారీమయమును విమానముమీఁదఁ దిరుగుచున్నాను.

చేటి— అయ్యా! ఇది యింటినిఁజూచుద్యారము. ప్రవేశించుము.

మైత్రే— (ప్రవేశించి యబ్బురముతో) ఔరారా! వసంతసేనయింటి సింహ
ద్వారము సొగసు! ఈ ప్రదేశమంతయు సలిమతోడఁడిపి, తుడిచి,
వచ్చగానలికి, వివిధపుష్పపహారము లుంచిన పగిది జిత్రించిరి. దీని
కిభర మాతాళమును దలయొత్తి చూచుచున్నటులున్నది. ఐరావతము తొండ
మంతలేసి వుద్రాపూలదండలు ముత్యాలపేరలవలె కేలాడుచున్నది. ఈ
ద్వారతోరణమంతయు దంతిదంతమయమే! రత్నమయంబులగు పరివేష
ములతోఁగూడిన యాధ్వజపటంబు లనిలవళమున నల్లలనాడుటఁజూడఁ
జూడరవృత్తి నన్నుఁ జేరఁబిలుచుచున్నట్లున్నది. పచ్చనిమావిచివుళ్లతోడి
మంగళకలశములు నిలుపు రతనంపుఁగంబములు నిల్పిన యరంగులపై నిలిచి
కన్నులవండు వొనర్చుచున్నవి. పెద్దరాక్షసుని తొమ్మిదలె ధుర్భేద్య
మైన యీ తలుపుఁజెక్కలపై సందులేకుండ వజ్రములుతాపిరి. బాపురే!
దర్శిదులకు మనోరథంబులను గుచ్చువారలుగా నువ్వుతిలఁజేయుచు మావంటి
మధ్యస్థుల చిత్తములనుగూడ నాకర్షించు దీనియంద మేమిచెప్ప!

చేటి— అయ్యా! యిది మొదటియంకనము. ఇందుఁబ్రవేశింపుడు.

మైత్రే— (ప్రవేశించి నాల్గవంకలఁగలయంతాఁచి) బాపురే! చంద్రునివలె శంఖ
ముపగిది దామరకూడులవలెఁ దీర్చి సింగారించిన మ్రుగ్గులచేతను నడుమ

వడును నవరత్నములు తావడముచేసిన బంగారుసోపానములచేతను బ్రాశంఛుచున్న యీమేడలు ముత్యాలదండలచే నలంకరింపఁబడిన స్ఫటికశిలామయపర్వలవాతాదనముఖంబుల నుజ్జయినీసాందర్యము నలంకరించుచున్నవని తలంచెదను. నుఖపడు వృద్ధకోత్సాహునివలె నీచావాతికుఁడు కునుకుపాట్లుపడుచున్నవాఁడు. పెరుంగుకోరి గణపిన యీ బల్యన్నమును గూడ నున్నపుత్రుగ్గులనియెంచి కాకు లాచరికేగకున్నవి చేటికా! ఇంకను లోపలికి దారిఁ జూపుము.

చేటి—అయ్యా! ఇది రెండవమొగసాల; ప్రవేశించుడు.

మైత్రే—(ప్రవేశించి) అయ్యారే! లెస్సంగ బడిసిన బండిగిత్తులు మొలవుచున్న యవనబుసమును దగ్గఱనుండి తత్సంరక్షకులు పోవుచేయుచున్నారు. కొంచెం తొగిత్తుల కొమ్ములకు నునుపునకై నూనియరాముచున్నారు. పొదున్నపోతు ఆవమానముఁ జెందిన కులీనుని చదివెట్టు నిట్టూర్పు నిగుడించుచున్నది. ఇచట యుద్ధము మానిపించిన మల్లనికింబోలె నీపాప్తీయ మేడ లోముచున్నారు. ఇందు గుతాంకుఁ జక్కగా నొడలిమీఁది నోమములు నిర్మరించుచున్నారు. విజిచికట్టిన దొంగవానివలెఁ గూర్చున్న దివట నీకోరి. మాప్తీకులొప్పట భక్తతైఱ్యసృతమిలితంబులగు మద్ద లేస్తులనోటి కించించుచున్నారు. చేటి! యింకఁ బైత్రోవఁ జూపుము.

చేటి—అయ్యా! ఇట్టిటురమ్ము, ఇది మూడవమొగసాల. ప్రవేశించుము.

మైత్రే—మర్హారే! ఈమూడవ మొగసాలయందము! ఇందుఁ గులపుత్రములు కూర్చుండుటకుం దగిన యాననము లవర్పియున్నవి. ఏదియో సగముచదివి పుటలు విప్పియుంచిన పుస్తకము రత్నమయశారికాసారికం బగు నెత్తపుంబలకపై నున్నది. స్త్రీ పురుషులకుఁ గలయిక కావలసిన గలయికిను నెడఁబాటు కావలసిన నెడఁబాటును జేయఁబాలిన సామలును, వృద్ధవీటులును బెక్కురంగులు చిత్రించిన చిత్రపటములు కేలంగీరించి యిట్టటుదిరుగుచున్నారు. పరిచారికా! యింక నింకొకమొసాలకు దారిఁ జూపించుము.

చేటి—అయ్యా! ఇది నాలవవత్సరము ప్రవేశించుము.

మైత్రే—(ప్రవేశించి) బాగురే! యువతికరతాడితంబు లగుమర్దెలు మేమును లుటిమినట్లు మోగుచున్నవి. కంచుతాళములు పుణ్యము చాలక నింగి నుండి వడుచున్న చుక్కలవలె మెరియుచున్నవి. మధుకరీనాదము వలె మధురముగాఁ బిల్లనగోర్చి విసంబడుచున్నది. పగియకుపిత యగుకామిని

బోలె దొడమీద నిడుకొని నఖరపరామర్శంబున నీణను సారించుచు న్నారు. మకరందము గోళి మదిలిన యాడుదుమ్రోదలవలె జెవులకుఁ జవులుపుట్టుకలు పాడుచు గణికాబాణిక లాడుచున్నారు. సింగారముగ నృత్యాభినయంబును నేర్పుకొనుచున్నారు. వాతాయనంబులయందు వ్రేలాడఁ గట్టిన సలిగగళులు నాయువు నాకషికంచుచున్నవి. చేటికా ! యింకఁ బ్రత్యోవనదువుము.

చేటి—అయ్యా ! ఇటురమ్ము. ఈపంచమస్రకోష్ఠముం బ్రవేశించుము.

మైత్రే—బాగులే ! ఈప్రకోష్ఠమునం దిండువనూనితాలింపు గుమగుమ దరిద్రులకు నోయారించుచున్నది. రాత్రిందివ మెడతెగకుండ నగ్నిచే సంతప్యమానంబగు వంటయిల్లు మరభిమామోద్ధారచ్ఛలంబున నూర్చుచ్చుచున్నది. వండుచున్న భక్ష్యములయు భోజ్యములయుఁ బరిమళము నానాసాపుటములం దగుల్కొని నన్నువ్విడువూరఁ జేయుచున్నది. చిగుఁగుబట్టవంటి పశూదర పేళిని జేతఁబట్టుకొని కటికవాండ్రొ పిల్లనాడు కడుగుచున్నాడు. నంటనాడు చిత్రములగు పెక్కునంటలు వండుచున్నాడు. మోదకములు కట్టుచున్నారు. అపూవములు వండుచున్నారు. (తనలో) ఇప్పు డెవ్వరైన మడిగట్టుకొమ్మని కాళ్లుకడుగుకొనుటకు నీట్లుతెచ్చి యిచ్చిన బాగుండును. వివిధాలంకారశోభితులగు గంధర్వాప్సగోగణములవలె నున్న గణికలచేతను బంధులులచేతను నిజముగా నీగేనా మింద్రమందిరమును మించియున్నది. బంధులు లనఁగా నెవరురా మీరు ?

బంధు—మే మెవరమా,

చ. పరపురుషమరక్తలగు భామినులంచు జనించి నాము ; కాఁ
పురము నదా పరాలయము, భుక్తి పరాన్నను, మాధనంబులే
పరులభనంబు, లాఠ్యుల కవాచ్యులమై చరియింతు మెప్పుడుం
గరికలభంబులట్ల నపకంబున బంధులు లెన్న పేరునకా.

మైత్రే—చేటికా ! దారిచూపుము దారిచూపుము.

చేటి—అయ్యా ! ఇది ఆలవముంగిని ప్రవేశించుము.

మైత్రే—(ప్రవేశించి) ఏమిమిత ! ఈయాశ్రమముంగిట నీలరత్నమునకుం గట్టిన నువణఁ మణితోరణంబు లింద్రాయుధముం బురణించుచున్నవి. మణిపరీక్షకు లన్యోన్యము నెదుర్యమూర్తికప్రవాళ పుష్పరాగేంద్రనీలకర్పేతర వద్యరాగ మరకతప్రభృతి మణివిశేషములు విచారించుచున్నారు. కొంద

జగసాలులు కుండనపుఁబని చేయుచున్నారు. మఱికొందఱు నగలు చేయుచున్నారు. కొందఱు మత్స్యము లెఱ్ఱదారములకు గ్రుచ్చుచున్నారు. కొందఱు వైదూర్యములకల్ల నల్లవ మెఱుంగు పెట్టుచున్నారు. కొందఱు శంఖములు దొలుచుచున్నారు. కొందఱు పగడములు సానపెట్టుచున్నారు. కొందఱు కుంకుమపూవు నెండఁబోయుచున్నారు. కొందఱు కస్తూరి సారించుచున్నారు. కొందఱు మంచిగండము తీయుచున్నారు. కొందఱు జగురు పతిక లంటించుచున్నారు. కొందఱు గణికాకాముకులకు నకర్పూతంబుల మందిచ్చుచున్నారు. కొందఱు జనరాండ్రు క్షేగఁగంటిమాపులఁ జూచుచున్నారు. కొందఱు నవ్వుచున్నారు, కొందఱుడతెగకుండ మన్యము నెగబీచ్చుచున్నారు. వీండ్లు పరిచారకులు, వీండ్లు పరిచారికలు. ఈ పురుషులు దారపుత్రాదులను విడచి సర్వదా యివటసేయుండి గణికాపీక శేషము గుదిరారసము త్రాగి యొడ లెఱుంగక పడియున్నారు. చేటి ! యింకఁ బైత్రకోష్ఠమునకు దారిచూపుము.

చేటి—అయ్యా ! ఇటురమ్ము. ఇది సప్తమాంగణము ప్రవేశించుము.

మైత్రే—(ప్రవేశించి) అహోహా ! యీపావురాపిట్టల జోడులు పరస్పరము ముద్దు పెట్టుకొనుచు గట్టిగఁ గట్టిబడిన విహంగవాటికయందు ముఖమునుభవించుచున్నవి. పంజరమునందున్న చిలుకలు పెరుంగు కూడు కడుపునిండ మెనువి పొలులవలె నూక్తములు పఠించుచున్నవి. ఇదిగోఁ బెంపుడుగొరుకంక యొడయురాలి సన్యానమనిండఁగల దానివలె గుర్రమరలాడుచున్నది. అనేక ఫలములు తినుటవలనఁ గహయకంఠము గలకొయిల కుంభదానివలెఁ గూయుచున్నది. నాగవాసములకుఁ బెక్కు పంజరములు వ్రేలాడఁగట్టివారు. లావకములను పోరాడించుచున్నారు. పచ్చతీరువులకు మాటలుసేర్చుచున్నారు. పంజరకపోతములను బైకగురవేయుచున్నారు. ఈగృహమయూరము నవరత్నములు తాపడనుచేసినగతి నున్నపింఛము విప్పి విసరుదురక మేడనుండి యింకొక మేడకు దునుకుచున్నది. పోవుచేసిన చంద్రకరణములవలె రాజహంసమిధునములు కామినుల గమనసౌందర్యము నేర్చుకొనుటకుం బోలె నిట్టటుఁ దిరుగుచున్నవి. ఈపక్షిజాతు లన్నియు నీగణికలకోభ నిమమడింపఁ జేయుచున్నవి. బాపురే ! నాకు నిజముగా నీబోగముదానియిల్లు నందనవనమువలెనున్నది. చేటికా నడుపుము, దారిచూపుము.

చేటి—రారమ్ము. ఇదిగో నెనిమిదవ మొగసాల ప్రవేశించుము.

మైత్రే—(ప్రవేశించిచూచి) చేతికా! వీడెవడు వట్టుబట్టు గట్టుకొని యొడలు నిండ విలువలేని బంగారునగలు దాల్చి మేను విఱచుకొనుచు నిట్టట్టు బరి భరిమించుచున్నాడు.

చేతి—ఇతఁడు వసంతసేనయన్న.

మైత్రే—వీడు వసంతసేనకు నన్నయగుట కెంత పుణ్యము గావించెనో! నీ, నీ, వీడు పుణ్యకాలియనరాదు. వీఁ డెంత యుజ్జ్వలవేషభాషలు కలవాఁడైనను నెంతనుకుమారుఁ డైనను నెంత నీరియనుభవించుచున్నను శృతానవాటికయందు జనించిన చంపకవృక్షమువలె లోకులకు మాననీయుఁడు మాత్రము కాఁడు. (ఇంకొక దసఁజూచి) చేతి! కాళ్ళనిండ దిగజూత నూని రాచుకొని యట్టచెప్పలు తొడుగుకొని మీఁద నీఁగలు ముసరకుండఁ బువ్వులచీర కప్పి యెత్తుపీటమీఁదఁ గూర్చున్న ఆముసలిది యెవరు?

చేతి—ఈమె వసంతసేనతల్లి.

మైత్రే—ఓహోహో యీపికాచి బొట్టకడుపు! మహాదేవునివలె ముందు దీని నీయింటఁ బ్రవేశ పెట్టి తరువాతనే యింటికి ద్వారబంధములు తలుపులెత్తించినారాయేమి?

చేతి—ఓరీవచ్చినవాడ! చాతుర్థికజ్వరముచేత బాధపడుచున్న మాయమ్మగారింజాచి నవ్వుకుము.

మైత్రే—(పెద్దపెట్టున నవి) తల్లీ! చాతుర్థికజ్వరమా! బ్రాహ్మణుడను నాపైఁగూడ నిట్టియనుగ్రహమే రానియ్యు.

చేతి—నీయూత కూలిపోను, చతువు.

విదూ—తొత్తుకూతురా! ఇంత లంబోదరముతో బ్రతుకుటకన్నఁ జచ్చుటయే మేలు

గీ. ఆననము కల్లు మద్య మెల్లపుడుఁ ద్రావి

చెందె నీదురవస్థ యీచెనఁటితొత్తు

త్యరఁగ నిది చచ్చెనేని సంతర్పణంబు

కడుపునిండ నహస్రస్పృగాలమలకు.

ఓసీ! మీకు నోడలేమైన నున్నదా?

చేతి—మాకోడలు లేవు.

మైత్రే—ఓహో, ప్రేమ యనునిర్మలజలము గలయీమదననక్షాద్రనుండుఁ దిరుగుటకు మీస్తనజఘననితంబులుండ వేఱుకావలెల? మీదసంతసేన యింటినిభవ

మఱచిన నాకు నుల్లోకము లొకచోటనే కాన్పించుచున్నది. కొనియో
డుటకు నాకినోయ చాలదు ; ఇది గణికాగృహమా ! లేక కుంభధనునా !
మీనసంతసేన యొక్కడ ?

చేటి—అయ్యదానవసములోఁ జెట్లగుంపునడుచు నున్నది. (ప్రవేశింపుము.)

మైత్రే—(సృజేంద్రిమాచి) ఆహా ! ఈవృక్షవాటికయందము ! ఇంద్రుని పృథ్వీజాను
లన్నియుఁ జిత్రవిచిత్రకుసుమములు కలవి. దట్టముగా నున్న చెట్లనీడ నీక
తూఁగుటుయ్యెల బడఁతులపిఱుందులకుఁ జాలునట్లుగా నిర్మింపఁబడి
యున్నది. తమంతట నేలరాలిన బంగారుబండ్లిగురివిందపూవులును తేఢాలిగా
కుసుమంబులును మల్లెలు మొల్లలు జాజాలు గోరంటలు మొదలగు నుమరా
జంబులును నందనవనమును గ్రింపఁపఱచుచున్నవి. (జేటొకఁడనఱచి) ఈ
దిగుడుబావి యందయింపుచున్న నూర్పునివలె నెఱ్ఱినైన కలువపూవులవలన
సంజవలెనున్నది.

గీ. క్రొత్తగాఁ గొంతపుష్పించి కొంతననిచి
క్రొలుచున్న దళోకవృక్షంబుచూడ
రక్తధారలచేత సంసిక్తమైన
భటుని నెమ్మేని రమ్యభావంబుజూడ.

కానిమ్మ, మీనసంతసేన యెచ్చటనున్నదో చూపుము.

చేటి—అయ్య దృష్టివంచి చూడుము. అదిగో మానసంతసేన.

మైత్రే—(చూచి సమీపించి) పూజ్యరాణా ! నీకు కుభము.

వసం—మైత్రేయ్యా ! (లేచి) స్వాగతమా ! ఇదె పీఠఃయిందుఁ గూర్చుండుము.

విమా—నీవును గూర్చుండుము. (యిరువురును గూర్చుండురు.)

వసం—మీసాధనావాహుకుమారునకుఁ గుళలమా !

మైత్రే—కుళలము.

వసం—ఆర్యమైత్రేయా ! ఇప్పటికిని-

గీ. గోనమాలు చిగుళ్ళు వినయంబు కొమ్మగములు
మొదలు నమ్మిక యోగ్యత పువులు చేయు
వనులు పండ్లుగఁజెలఁగు నజ్ఞనవగమును
జేరుచున్నదె మిత్రపక్షివ్రజంబు ?

మైత్రే—(తనలో) ఈదువ్వవిలాసిని ఎంతచక్కఁగఁబరిశీలించినది ! (సృకాశము) ఔను.

వసం—ఆర్య ! నీవునచ్చిన వనియేమి ?

మైత్రే— వినుము. మాచారుడ త్త భట్టారకుడు శిరంబున దోసిలియైగ్గి నీకిట్లువిన్న
వించుకొనుచున్నాడు.

వసం— (దోసిలియైగ్గి) ఏమని యాజ్ఞాపించిరి ?

మైత్రే— నేను నీనువణభాండమును విశ్వాసమువలన నాదే యరుకొని జూదములో
నోడిపోతిని. అగెలిచిన జూదరి రాజుగారిచారుడు. ఎచటి కేగెనో తెలియదని.

చేటి— ఆర్యురాల ! నీయదృష్టము మంచిది. ఆర్యపుతుడు జూదరి యయ్యె.

వసం— (తనలో) దొంగ యెత్తుకొనిపోయిన నగ జూదములో నోడిపోతి నని
నుడువుచున్నాడు. కనుక నే కోరఁదగినవాఁడు.

మైత్రే— దానికి మాటుగా నీవీరత్నావళి బుచ్చుకొనుము.

వసం— (తనలో) ఆనువణభాండ మితనిఁ గనఁబఱతునా, ఇప్పుడు వలదా ?

మైత్రే— ఈరత్నావళి గ్రహింప నిష్ఠమలేదా యేమి ?

వసం— (నవ్వుచుఁ దెలివంకఁ జూచుచు) మైత్రేయ ! విల గ్రహింపను, (తీసుకొని
చెంతనుంచుకొని తనలో) పువ్వులు రాలిపోయిన తియ్యమామిడి చెట్టునకు
మకరందబిందువు లెక్కడివి ? (ప్రకాశము) ఆర్య ! ఆజూదరితో నేను
పర్వోపసమయమున ద్యూనమునకు వస్తునని చెప్పితిని.

మైత్రే— (తనలో) ఇది యింటికి వచ్చి మాత్రే మింక నేమి సంపాదించును ?
(ప్రకాశముగా) అట్లే చెప్పెడిను (తనలో) ఈగణికాపరిసంగము చాలింపు
మని (నిష్క్రమించును.)

వసం— చేటి ! ఈయలంకారము గ్రహింపుము. మనమార్యపుత్రుని వభిసరింపఁబోదము.

చేటి— ఆర్యా ! చూడుము చూడుము. అకాలదుదికానము తటస్థించుచున్నది.
ఎంత మబ్బు పట్టినదో.

వసం— ఆరత్నావళి దీసికొని వేగ రమ్ము.

గీ. రాత్రి వడుఁగాక యటు కారుకృత్యుఁగాక

చినుకు ఘనమయి మిగుల వర్షించుఁగాక

నేను లెక్కింప నివి యెల్ల నిజము నాను

నము తగుల్కొనిఁ బ్రేయోభిగమనమందు.

చేటికా ! నీవీరత్నావళి దీసికొని వేగరమ్ము.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాడు.)

ఇది శ్రీ... గిరువని వేంకటేశ్వరాంధ్రకృతముగు మృచ్ఛకతికము
నందు మదనికాశర్వీక మను చతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు

మృచ్ఛికటికము

పంచమాంకము

(పిదప నుత్కలంకితుడగు చారుడత్తుఁ డాసవస్తుఁడై ప్రవేశించును.)

చారు — (నింగివంకకుం జూచి) అకాలగుర్దినము తటస్థించుచున్నది ! ఇదిగో !

గీ. పెంపుడు నెమిళ్ళు తమిఁ బురివిచ్చి చూడ
నాత్రవడి పోఁదలంచి రాయంచ లెడయ
దుర్దినం బొర యిది మాతాత్తుగ వియోగి
జనులహృదయము వలెఁబడినానుగన్నె.

మఱియును -

గీ. బెగ్గురులబారు తెలిసంకు నిగ్గుజూప
మెఱపు నెమ్మేని పుట్టంబు మిసిమిఁగ్రమ్మ
నాకొమించెఁ ద్రివిక్రమావట్టు బుడక
సిక్తమహిషోదరానీలజీవనదము.

మఱియును -

గీ. కరఁగఁబోసినవెండినాఁ గారుమొగులు
నుండి వడునీటిధార లందుండుమెఱపు
బసిమిచే నిమనం బగుపడక ఁన్న
గగనచేలాంచలంబుల గలిఁదనర్యు.

సీ. కలసిన చక్రవాకంబులగతి, తెక్కులల్లార్చి యెగురు రాఁతుంచలట్లు
జలములోఁ దిరుగు చేఁచలరీతి, జవపరిభ్రాంతంబులగు మకరములవగిదిఁ
గమనీయకృంగజంగమసాధముల భాతిఁ, బరుగిడుచున్న యశ్వములచాఁ
ముట్టి వైకత్తివ లొట్టిపట్టలమాదిరి. గుమరుగాఁ బోవు నేస్థులవిధమున

గీ. వాయువిశ్లేషితంబులు వారివాహ
ఖండములు పెక్కురంగులు కలవి వడువఁ
జడలు భాసిల్లుచున్నది చారుర్విత్ర
భ్రష్టన గన్గొం దొనంగు వస్త్రాంబునగిది.

గీ. అంబికేయని బలగఁగుటయ్యె మిన్ను
పొంగుచుండెను చారాజుపోల్కె నెమిలి
యొడి చనసాగె ధర్మజుజడఁ ఓకము
దాఁగె రాఁజుచగములు పొండవులపగిది.

(అలోదింది) మైత్రేయుఁడు వసంతనేన యింటికింబోయి చిరకాలమైనది.
ఏలొక్కోర్చాలెదు.

మైత్రే— (ప్రవేశించి) ఔరా! ఆపోగము లంజె నిదాక్షిణ్యము లౌభ్యము
తలచిన నాకచ్చెరువగుచున్నది. రెండవప్రస్తావనయైనఁ దెచ్చినదికాదు.
తనచెలిమికిఁ దగినమాటలెన్నియొచ్చెప్పి తుదకు రత్నావళి హరించినది.
మైత్రేయా! కొంచెము విశ్రమించు మనుమాటయేని దానినోట రాలేదు
కదా! ఇన్ని మందినిల్లెన త్రాగిసామ్యున్నదికాదే! ఇంక నేనెన్నఁడు
నాతోస్తుకూతు మొగమైనఁ జూడను. (నిర్వేదముతో) దుంపలేని వద్దు
లతయు వంచకుఁడుగాని కోమటియు, దొంగగాని యగసాలివాఁడును,
వివాదలేని పల్లెపప్పుయు ద్రావ్యులలేని సానిదియు సుందరసుమాట లసత్య
ములుకావు. కావున మిత్రుండగు చారుడత్తుని గణికా వ్యాపారమునుండి
మరలించెద (యెదుటికిఁజూచి) ఏలొక్కో పీయమిత్రుఁ డుద్యానవృక్ష
చాటికయం దొంటరిగా నున్నాఁడు. సమీపించెద. (సమీపించి) ఆయా!
వృద్ధిఁజెందుము. నీకు కుభమగుఁగాక.

చారు— (చూచి) వీఁడుగో నాప్రియమిత్రుఁడు! మిత్రమా! కుశలమా!
కూర్చుండుము.

మైత్రే— కూర్చున్నాను. (అని జరికిలఁబడును.)

చారు— వయస్కా! ఆకార్యమేమైనది?

మైత్రే— ఆకార్యము భగ్నమైనది.

చారు— అది రత్నావళి పుచ్చుకొన్నది కావాదేమి?

మైత్రే— మనకాపాటి యదృష్టమా? నవనగినకోమలంబగువోసిలియొగ్గి పుచ్చుకొన్నది.

చారు— అటులేని కార్యము భగ్నమైన దనియెద వేమి?

మైత్రే— ఏల భగ్నముకాలేదు? కుడిచితిమా! ముడిచితిమా! దొంగలెత్తుకొని
పోయిన మాలనువణఁభాండముకొఱకు చతుముద్రముద్రితధరావలయు
సారభూతంబగు రత్నావళి పోయినది.

చారు— మిత్రమా! అట్లనభాధు.

గీ. పడవునగలాడి యయ్య విశ్వాసమంచి
దానినగ తెచ్చి మనచేత దాచుచు
నయ్యలంకార మల్పమూల్యమగుగాక
దానినమ్మిక విలువగాఁ దఱమె మనకు.

మైత్రే— మిత్రుడా! నాకు దానిమీఁదఁ గోపము మనరత్నావలి హరించిన
దనియేకాదు, చెలిక తెలివఁ గంటిపైఁగచేసి మొగము పైటకొంగుచాటునం
బెట్టుకొని నన్ను పరిహసించినది. నేను బ్రాహ్మణుడనయ్య నీపాద
ములంబడి వేడుకొనుచున్నాను. పెక్కుసిలుఁగులు కలుగఁజేయు సాని
మాట మీపాటికిఁ గట్టిపెట్టుము. గణికలు శిష్యులొందూతిన తాయిపఱి
జాలఁ గట్టపెట్టుదురు. ఇదియునుం గాక యోనుహృద్యరా! భోగముది
యేనుఁడు కాఁతుఁడు సన్నాహిని వంచకుఁడు గాడిద-యిని నిలిచినచోటఁ
బూరియైన మొలనదు.

చారు— మిత్రమా! వేశ్యలమీఁది దోహదాటన మింకఁ జాలించుము. గణికా
పునంగమా నీవు మానిపింపనక్కఱలేదు. నాప్రస్తుతావస్థయే మాని
పింపఁగలదు.

గీ. నడువనేమామఁ బ్రాణముల్ గడచునవ్వ
దైన జాత్యశ్వ, మడుగులు పడవు గాని
కోర్కు లెచ్చేనిఁ దలపోసికొనఁగనచ్చుఁ
గాని యవి బీడహృదయంబు గడువలేవు.

సుతియును—

గీ. ధనముగలవారి సొంత మాతరుణి, వాండ్ర
జాలియే రొక్కములు లాగు జాలియగుట

(తనలో) యీవసంతనేన మాత్రము సుగుణహర్య. (పుకాళముగ)
మనల నెన్నఁడు వదలెనో ధనము నాఁడె
వదలితిమిగాదె యాకుందరదన మనము.

మైత్రే— (క్రిందికిఁ జూచుచుఁ దనలో) ఇతఁ డాశసమువంకకు దృష్టినిగిచ్చి
నిట్టూర్చువిడుచుట చూడ గణికాపునంగము మానుమని నేను బోధించుటం
జేసి యుత్కంఠ మహింత హెచ్చినదని తలపోసెదను. కనుకనే కామము
చెడ్డదని పెద్దలు నుడువుదురు (పుకాళముగ) మిత్రమా! ఆలంజెకూఁతురు
ప్రదోషకాలమున నీయింటికి వచ్చెదనని నీతోఁ జెప్పుమన్నది. సువణక

భాండమునకు రత్నావళి చాలదని మెట్టవెట్టి యింకేదేని లాగికోనిపోవుట కని నే నూహించెదను.

చారు— రానిమ్ము, సంతోషపఱచియే ముగల బంపుదములే.

చేటుడు— (ప్రవేశించి) అయ్యలారా ! వింటిరా ?

గీ. చెనకి యీవాన దిమ్మరించినకొలంది
వెట్టిలిమ్మిరి యెత్తె నాపీపు తోలు
విసరుచున్నది వలిగాలి విసమునోలె
నాదుస్మాదయంబు వడకుచున్నదిగఁజౌర.

గీ. ఊడఁగల నేడు రంధ్రంబు లున్న వెదురు
మీటఁగల నేడుతంతుల మేటిమీ
పాడఁగాఁగల గీతంబు గాడిదవలె
నారడుడు తుంబురుండును నాకు సరియె.

‘కుంభీలకా ! నీవుపోయి చారుదత్తభట్టుతో నేను పచ్చుచున్నావని మనవి చేయు’మని వసంతసేన నా కాజ్ఞాపించినది. కావున నేను జారుదత్తుడుగారి యింటికిం జనుచున్నాఁడ. (పరిక్రమించి చూచి) వాడుగో! చారుదత్త భట్టారకుఁ డాచెట్లగుంపుక్రిందఁ గూర్చున్నాఁడు. కానీ సమాపించెదను (పోయి) యీయఁప వనద్వారము మూసియున్నది. ఎట్లుపోదును! కానిమ్ము, అదుప్తువటువునకు సైఁగఁ గావించెదను. (బెడ్డలు వానిమీఁద విసరుచున్నాఁడు.)

మైత్రే— ఎవఁడురా ! ముళ్ళకంచెవైదిన వెలఁగచెట్టుమీఁదికి తాళ్లువిసరినట్లు నా మీఁదికి తాళ్ళు విసరుచున్నాఁడు.

చారు— ఈయఁపవన సాధముమీఁదఁ గ్రీడించుచున్న పావురా లేమా తాళ్లు కిక్కిరింపి దొరలించినవి.

మైత్రే— తోత్తుకొడుకు పావురమా ! ఉండుండుము. ఈకట్టితో మేడమీఁదనుండి ముగ్గినమామిడిపండువలె నిన్ను నేలఁగూల నేగుద. (కట్టితీసికొని పరువెత్తును.)

చారు— (యజ్ఞోపవీతము పట్టుకొనియాడి) మిత్రమా ! నిలుపుము-పాప మాపాపు రములు జోడుగట్టి తిరుగుచున్నవి నానిజోలి కేగకుము.

కుంభీ— ఇతఁడు పావురమునకొనుచున్నాఁడు గాని నేనని యెఱుంగఁడు మరలనోక బెడ్డ విసరెదను (ఆని విసరుచున్నాఁడు.)

మైత్రే— (దశదిశలుపరికించి) పావురము కాదు, కుంభీలకుండు, ఓరీకుంభీలక ! (సమా పించి) రారా ! నీకుఁగలమా ! (తలుపు తెఱచును.)

కుంభీ—(ప్రవేశించి) అయ్యా ! ననుస్కారము.

మైత్రే—ఇట్టియంధకారమయింబగు దుడికననుం దెటునుండి వచ్చుచున్నావురా !

కుంభీ—ఆమె వచ్చినదయ్యా !

మైత్రే—ఆమెయెవరురా ?

కుంభీ—ఆమెయే ఆమె.

మైత్రే—తొత్తుకొడుక! కన్నాయి యంగడిలో ముసలి మేకవలె మెమెమే యనెడ వెవరామె ?

కుంభీ—తొలకరిలోఁ గప్పవలె నెవరెవరెవరిని అట్లుతెదవనల నీవు ?

మైత్రే—నాకుఁదలియలేదు చెప్పుము.

కుంభీ—(తనలో) ఇట్లాడించెదను (వ్రీకాశముగ) నేనొకపొడుపుకథ యడిగెదను జెప్పెదవా !

మైత్రే—నేను నీనెత్తిమీఁదఁ గాళ్ళు పెట్టెదను. ఆఁగెదవా!

కుంభీ—సరియేకాని మామడిచె ట్టేకాలమునఁ బుష్పించును ?

మైత్రే—తొత్తుకొడుక! గ్రీష్మఋతువులోఁ గాడటరా!

కుంభీ—(నవ్వుచు) కాదయ్యా కాదు.

మైత్రే—(తనలో) గ్రీష్మఋతువు కాక యేఋతువో! పోనీ చారుదత్తు నడిగెదను (వ్రీకాశము) కుంభీలక! ముహూర్త మోపికచేయుము. (చారుదత్తునొద్దికిం బోయి) మిత్రమా! మామడిచె ట్టేఋతువులోఁ బుష్పించును ?

చారు—మూర్ఖుడ ! వసంతఋతువులో.

మైత్రే—(కుంభీలకునిసమీపించి) మూర్ఖుడ ! వసంతఋతువులో.

కుంభీ—ఇంకొకటి యడిగెదను. సమృద్ధములగు గ్రామములను రక్షించునది యెవరు ?

మైత్రే—ఏధి.

కుంభీ—(నవ్వుచు) కాదయ్యా కాదు.

మైత్రే—(తనలో)అవును నాకును సంకల్పముగానే యున్నది. చారుదత్తునడిగి తెలిసికొనెదను. (అని చారుదత్తునొద్దికింబోయి యడుగును.)

చారు—మిత్రమా! నేన.

మైత్రే—(చేతునితో) తొత్తుకొడుక! నేన.

కుంభీ—ఈరెండును గలిపి చదువుము.

విదూ—నేనా వసంత.

కుంభీ—తలక్రిందుగాఁజెప్పము.

విదూ—(తలక్రిందుగాఁజేసి) నేనావసంత.

కుంభీ—ఓమూర్ఖబ్రాహ్మణ! పదములు తలక్రిందుగాఁజేయుము.

విదూ—(కాళ్లుపైకెత్తి) నేనా వసంత.

కుంభీ—ఓమూర్ఖబ్రాహ్మణా! నీపదములుకాదు, ఆమాటలో నున్న పదములు తలక్రిందుగాఁజేయుము.

విదూ—(అలోచించి) వసంతనేన.

కుంభీ—ఆమెయే వచ్చినది.

విదూ—అటులేనిఁ జారుదత్తునితో నివేదించెదను (సమీపించి) ఓచారుదత్త! మీ ధనికుఁడు వచ్చినాఁడు.

చారు—మాయంటికి ధనికుఁడెవఁడు వచ్చును?

విదూ—ఇంటికిరాకపోయినను ద్వారమునందున్నాఁడు, వసంతనేన వచ్చినది.

చారు—నన్ను పంపించుచుంటివా!

విదూ—నామాట వమ్మవేనిఁ గుంభీలకు నడుగుము. ఓలంజెకొడుక! కుంభీలక, యిటురమ్ము.

కుంభీ—(వచ్చి) ఆయ్యా! దండము

చారు—కుశలమా! నిజముగా వసంతనేన వచ్చినదిరా?

కుంభీ—వచ్చినమాట సత్యమే.

చారు—(సంతోషముతో) ఓరీకుంభీలక! ప్రియవచనము నివేదించినవాని నేనెన్నఁ దూరక పంపలేదు. కావుననీయుత్తరీయముగ్రహింపుము. (యుత్తరీయమిచ్చును.)

కుంభీ—(గ్రహించిదండముపెట్టి సంతోషముతో) ఆమెతో నివేదించెదను. (పోవును)

విదూ—మిత్రుఁడా! ఎఱుఁగుదువా, ఇట్టిదుర్దినమునం దెందులకు వచ్చునో!

చారు—నేనెఱుఁగను.

విదూ—నేనెఱుఁగుదును. నువ్వణకభాండమునకు రత్నావళిచాలదని మొట్టవెట్టి యింతేదియో లాగుటకు.

చారు—(తనలో) రానిమ్ము. సంతోషముతోనే పోవును.

(పిదప నుజ్జ్వలాభిసారికావేషముతో వసంతనేనయు ఛత్రధారిణియుగు లేటియు విటుఁడును బ్రవేశింతురు.)

విటు — (వసంతనేన సుద్దేశించి)

చ. కమలము శేలలేనిసిరి కామునిచేతిమృదుప్రహేతి హో
కము మగనాండ్రొ కందఱకుఁ గంజశరాగమపుష్పమార చి
త్రముగ రతిప్రదేశమగు రంగమనక రతినాటి సిగ్గుపో
డిమి గలకూర్మితోఁ జనియెడిం బ్రియపాంశులు వెంబడింపఁగఁ.

వసంతనేనా ! యిటుచూడుము.

మ. ఉఱుమంజొచ్చె బయోదమండలము సారోప్పార వేళలాడుచుకొ
గిరిశృంగంబులపై వియుక్తకమలాక్షీహృత్సమానంబులై
పురులకవిప్పిన నెమ్మిగుంపులును సొంపున్నింపుచుకొ రత్నచా
మరముల్ గైకొనియో యనం దనకుఁ దన్మార్గంబున న్వీచుచుకొ.

మఱియును,

చ. బురద మొగంబునిండ, జలపూరముధారలదెబ్బ తిందు ద
ద్వరములుగ్రోలెడుం; గడిమి తోరముగాఁ గునుమించె; గప్పెఁ బం
దిరునిఁ బయోదజాలము యతిం గులమాఘణులట్ల; శేకి కం
తరుతిసెలంగె; గ్రాత్రకులటల్ వలెఁ జంపలయ్యెఁ జంచలల్.

వసం — బావా ! మిగుల మంచినణకనఁ జేసితివి.

ఉ. ఉన్నతముల్ నిరంతరపయోధరముల్ గలనన్నుఁ గాక ని
స్మత్తన నేయునే బయిసిచూలినదాన సియుం డటంచు గ
ర్జన్నవనీరదధ్వనిమిషంబున నన్ను నిశాపురంధ్రి నా
తెన్నరికట్టుచు న్మిగులఁ దిట్టుచునుండె నపత్ని పోలికకొ.

విటు — అవును. నీచెప్పినట్లే, రాత్రిని నిందింపుము.

వసం — బావా ! స్త్రీస్వభావ మగుటంజేసి తెలివిమాలిన పనిసేయుచున్న డీని నిం
దించిన నేమిఫలము ? నేనొకమాట సిద్ధాంతీకరించెదను వినుము.

గీ. ఉఱుముఁగాక పయోదముల్ మరయుఁగాక
పిడుగు వడుఁగాక యగుఁగాక పుడమి కడలి
చలియు వేడియుఁ జూడరు లలన లకట
రమణసాన్నిధ్యమున శేకునమయమందు.

విటు — వసంతనేనా ! చూడు మిది యింకొక చిత్రము.

గీ. ఉఱుము డప్పులతోడ విద్యుద్ధ్వజాలి
తోడ జలధారలనుశంపదోమదోడఁ

పంచమాంకము

జందుగి కరములు హరియించె జలదపట!

నృపతి శత్రులకరముల్ హరించునట్లు.

పసం— బావా, నీవు నుడివి నది చిత్త్రమేకాని యింకొక విచిత్రముఁ జూడుము.

చ. ఉఱుముచు దంతినీలవికటోదరజాలము లల్లలాడఁ బె
గ్గరులు మెఱుంగులం గలసి కోరములయ్యె మొగిల్పు దెందఱుం
దురిసిన పుండుమీఁదటఁ బలో క్షికిఁ గారము చల్లినట్లు బి
ట్టఱవఁదొడంగఁ బ్రావృషని యంబరమంచు బకంబు లక్కటా.

విటు— పసంతసేనా అది యట్టిదేకాని యిదిగో నింకొక విచిత్రముఁ జూడుము

క. మెఱుంగులు చామరములు దెగ్గరులే తలపాఁగ గాఁగఁ గొలువంబడు చు
బరమాతంగంబు పయిం దిరుగుచునున్నాఁడు జలదప్రేవుఁడు బలిగ.

పసం— బావా! యిటుచూచు మిటుచూడుము.

ఉ. అంబుదపాలి మింగె రవి, నావలకుఁ వెడలించె దుర్బల
త్వంబునఁ గుంగు భర్తగల తన్వివటుల్ శశికాంతి, నభగ్రసా
ధంబున పైఁడివివ్వెలవిధంబున శంపలు మించె, నీరధా
రం బడి నీత్కరించెడుఁ గరంబుఁ గరివ్రజమట్లు పుట్టలుక్క.

విటు— పసంతసేనా! చూడుము.

గీ. మెఱుపుచుగ్గముల్ గట్టిన కరులునాఁగ
నొండొంటిన్ మీటి యామఱు లుదకధార
లీనుచున్నవి, సురపతియానఁ బడమి
వెండిగొలుసులఁ బైకిడ్చుచుండె ననఁగ.

మరియుం జూడుము.

ఉ. కాలెనుబోతునిగ్గల కందచయుంబు, వ్రేచందమారుత
ప్రేరితమాచుఁ, జంచలలవేరి గరుల్ గల వార్ధులోయనకొ
బాఁతుమింట, వజ్రశరపాతములో యన హరిధారలుకొ
నీరుపసాగె దూర్వలను దెన్నయి తావి వెలార్చు మేదినికొ.

పసం— బావా! ఇది యింకొకవిచిత్రము.

క. రారారమ్మని కేక వేయుచు మయూరస్తోమము ల్నివ్వఁగాఁ
జరంబోయి బలకలెల్ల రభసకీర్తి నమ్మనం జేర్చఁగా
నీరేణులు పీడి హంసలు భయోన్మేళంబునం జూడఁగా
ధారాధ్రంబులు పూసె నంజనమక్షిధామంబు నల్లమ్మలు.

నిటు— అది యట్టిదే కాని యిటుచూడుము.

ఉ. నీరజశేత్రసంపదలు నిశ్చలభావముఁ జెంద సాందరికం
పారుది దివ్యెలట్లు తుణుమాత్రిము చీకటిఁబాప తేజవల్
సేరక దిక్కులం దెలియనేరక నిద్దురవోవు ధారికా
కారమునందు లోకము వికస్వరసీరధరాతపత్రిమై.

పసం— బావా! చూచితిఁగాని యాచిత్ర మాలోకింపుము.

ఉ. తారక లంతరించెను గృతఘ్నునియం దుపకారమట్లు ది
గ్ధారము కాంతిఁబాసెఁ బథికపగ్గిమదాజనమట్లు లంబగం
బార సురేశ్వరాయుధమహాశిఖచేఁ బరితప్తమై దగ్ధినా
కారముఁ జెంది సేలఁ బడఁగా గమకించెడునట్లు తోఁచెడికా.

మఱియుం జూడుము.

కం. ఎగురుచుఁ గ్రిందికి దిగబడుచుఁ గురియుచున్ వర్ష ముఱుచుచుం తీకటి గా
మొగులు దిరుగు బహుమానములుగ నడచుంత్రంపునీరి గలుగువానిగతిన్.

నిటు— ఔను.

చ. శరములఁ గుగ్గిమృరించు హరిచాపముచాల్చి నటించునట్లు, కొగ్గి
మ్రొఱుఁగుల మండినట్లు, భ్రమించినయ ట్లనిలబుచ్చేత, బె
గ్గురుల మాసించిన, ట్లకనిఁగూసినయ, ట్లహీనీలసీరద
త్వరఁ బొగచూరినట్లు గనుపట్టుచునున్నది మిన్ను చూచితే.

పసం— అ. నీకు సిగ్గులేద నీరదమా! యేను దయితునింటికేగఁ దలంచుచుండఁ
దడవఁజొచ్చి తీవు ధారాకరంబుల గజికాతముల నడలుఁ గలుగఁ దీసి.
ఓదేవేంద్రుడా!

గీ. తొల్లి నా కున్నయదియె నీతోడిపొందు
జలదసిరహారవంబులఁ గొలువఁ దగునె
పిరియనిచేఁ గోరఁబడి పోవువెలఁది దారి
వానచే నరికట్టుట వరుసకాదు.

ఇంకొకమాట యాలకింపుము.

గీ. ఎఱుగవే క్ర! మునిదారకొఱకుఁ దొల్లి
కోడివైతిని కాలక్రిందివాడ నైతి
వేల నిరపేక్ష మరలింపు మీమొగిళ్ళ
గ్రేనునెతము నీనంటివానఁ జూపె.

చుటియు నింకొకమనవి వినుము.

క. ఉఱుములు పెలుటిమించుము కురిపించుము వానలు పిడుగులతో గూడన్
మఱులించుట నీతరమా, తెఱవలు ప్రియులను గలయుమతిం బోవు నెడన్.

గీ. ఉఱుము లుటిమిన నీరదం బుఱుముఁగాక
పురుషు లెందును బరమనిష్ఠురలు కాన
మొఱపులకమానరో నీవు మెలఁకవయ్య
నువిదవలవంత లెఱుఁగకయుండఁదగునె.

విటు — భవతీ ! వసంతసేన ! నిందింపకుము నిందింపకుము. శంపాలత నీ కుపకారిణి
కాని యపకారిణి కాదు.

ఉ. వేలుపుటేనువక్షమున విట్టుచలింపు నువర్ణరజ్జువుం
బోలె, మహీధర్మమార్గమున బొల్పెడి శ్వేతపతాకయట్లు, స్వః
పాలకమందిరాంతరవిభాసితదీపముమాడ్కి నీకు శం
పాలతచారిణిఁజూపెడునుమా ! ప్రియునింటికి ; నేలతిష్ఠెదే ?

వసం. — అత్రును ఆదియె ప్రియతమునియిట్లు.

విటు — నకలకళావిభారదవగునీ కుచదేశింపవలసిన దేదియులేదుగాని నీయందలిన్నే
హముచేఁ జేయుచున్నాను. లోనికేగినపిదపఁ దగనికొపము చాల్పఁజనదునుమా.

గీ. ఆలిగితివయేని లేదు పౌఖ్యంబు, కోప
గింపకున్నను మాదనుండు కీర్తిఁజేడు
అలుగు మలిగింపు మొకవేళ నతనిఁగూడఁ
వంత నె చననన్నవై తేర్చుమాత్మవిభుని.

ఎవరయ ? అచట ; ఆర్యచారుదత్తునకు విన్నవింపుఁడు.

ఉ. నీపనుగంధి యైనరజనీమఖమందలి వానలో సృతో
జ్ఞాపితచిత్తయై కురులు ధారలచేఁ దడువం దటిద్దవి
ప్రాపితమైవత్తిరి గడువంబడి దేవరదళశావార్థమై
సూపురలగ్నచంక మపనున్న మొనర్చుచు నిల్చెవాకిటన్.

చారు — (విని) మిత్రమా ! అదేమో తెలిసికొనుము.

మైత్రే — చిత్తము. (పోయి వసంతసేనం జూచి) వసంతసేనా ! కుశలమా !

వసంత — ఆర్యా ! నమస్కారము. మీకుఁగుశలమా ! (విటునితో) బావా ! యీ
ఛత్రధారికను నీయొద్ద నిలుపుకొని గొడుగు వట్టించుకొనుము.

బిటు—(తనలో) ఈయుపాయమున నన్ను జక్కగా చెడలి సామ్యున్నది (ప్రకాశముగ) మంచిది. వసంతసేనా !

శ. రతికయి యిల్లు గట్టుకొని రాగము తేపుచు మాయదంభము
ద్ధతి కపటం బసత్యము మొదల్లలవానికి జన్మభూములై
రతిసుఖ మమృతజూపు పెను రక్కసు లీధనకాంత లెల్ల నీ
గతి సుజనత్యనిష్క్రయముగా వలపింతురుగాత లోకులన్. (నిష్క్రమించుచు)

వసం—మైత్రేయ ! మీజూదగాఁ డెక్కడనున్నాఁడు !

మైత్రే—(తనలో) ఏమి యాయబ్బురము ! నాప్రియమిత్రునినకు జూచిగాఁడని పేరుపెట్టి వన్నె తెచ్చుచున్నది. (ప్రకాశముగ) భవతీ ! ఆ యెండు క్షణముల పులో నున్నాఁడు.

వసం—ఆర్యా ! యెండుచెట్లగుం పనియెదరేమి ?

మైత్రే—తిండిపెట్టునా నీరిచ్చునా ? ఎందుల కీచెట్లగుంపు ? (వసంతసేన వత్సచున్నది.) రా ప్రవేశించుము,

వసం—(జనాంతికముగ) ప్రవేశించి నే నేమిహటలాడ వలయునో ?

చేటి—ద్యుతకరుడా ఈప్రదోషకాలము సుఖకరమేనా అని యడుగవలయును

వసం—అడుగలేనేమో ?

చేటి—అవసరమే అడిగించునులెమ్ము.

మైత్రే—రా ప్రవేశించుము.

వసం—(ప్రవేశించి చేరఁబోయి పువ్వులు రువ్వుచు) జూదగాఁడా ! ఈప్రదోషకాలము సుఖకరముగా నున్నదా !

చారు—(చూచి) ఇదిగో వసంతసేన వచ్చినది । (సంతసముతో లేచి) ప్రియురాలా

గీ. సంజ జాగ్రదవస్థచే జనుచునుండె
దమియు మూర్ఛలచేతనే తరలుచుండె
నేడు నీరాకచేత నోనీరజాక్షి
కాఁగలదు నాకు సంధ్య సుఖప్రదంబు.

నీకు స్వాగతమా ? ఇదే పీట, యిందుఁగూర్చుండుము.

మైత్రే— ఇదిగో బీట యిందుఁ గూర్చుండుము.

(వసంతసేన పీటమీదఁ గూర్చుండును. అందఱును గూర్చుండును.)

చారు— వత్సస్యా ! అవలోకింపు మవలోకింపుము,

గీ. కలికి చెవిమీద నిడుకొన్న కడిమిపువ్వు
నుండిజాతెడు పపాచిందువులచేత
దడుపబడుచున్న దీపయోధరము రాచ
బిడ్డ యభీషేక మొనరింపబడ్డరీతి.

మిత్రమా ! వసంతసేన వస్త్రములు తడిసియున్నవి కావున మంచి చీరలు
తెప్పించి యిప్పించుము.

మైత్రే — చిత్రము.

చేటి — మైత్రేయ ? నీవు వలదు. నే నాద్యురాలికి సేవగావించెదను. (చీరలు
తెచ్చియిచ్చును.)

మైత్రే — (జనాంతికము) మిత్రమా ! నే నీమె నొకమాట యడుగఁడలంచి యున్నా
నడిగి చూచెదనా ?

చారు — అడుగుము.

మైత్రే — (ప్రకాశముగా) వసంతసేనా ! వెన్నెలలేని యీ దుర్దివాంధకారమున
నెందులకై వచ్చితివి ?

చేటి — ఆద్యురాలా ! ఈ బ్రాహ్మణుఁ డమాయకుఁడు.

వసం — మంచి నైపుణ్యము కలవాఁడనుచు.

చేటి — ఈమె నీవిచ్చిన రత్నావళికి మూల్యమెంతయో యడుగవచ్చినది.

మైత్రే — (జనాంతికము) నేను చెప్పలేదా ! రత్నావళి యల్పమూల్యమనియు
నువరాభాండము బహుమూల్యమనియుఁ దగవిడి యింకేదియో లాగిని
పోవుట కని.

చేటి — ఆరత్నావళి తనదే యనుకొని యీమె జూదములో నోడిపోయినది. ఆ
గెల్చినవాఁడు రాజుచారుఁ; డేకడకుఁ బోయెనో తెలియదు.

మైత్రే — నే నన్నమాటలే నా కొప్పుఁజెప్పుచున్నానా యేమి !

చేటి — ఆసభికుఁడు కానవచ్చుదనుక నీనువరాభాండము నీయొద్దనుండు. (చూపును)
(విదూషకుఁడారోచించును.)

చేటి — మైత్రేయా ! మిగుల నాలోచించుచున్నావు. దీనిని నీవు మున్నెఱుంగు
దువా యేమి ?

మైత్రే — పని సేర్పరితనముచే నాదృష్టి నది చక్కఁగా నాకర్షించుచున్నది.

చేటి — నీదృష్టి నిన్ను పంచించుచున్నది. అనువరాభాండమే యిది.

మైత్రే— (సంతసముతో) చెలికాడా! మనయింటబడి చొంగ పోయిపోయి
పోయేనే యాసుపణకభాండమే యిది.

చారు— సుహృత్తమా!

గీ. బదులు తీర్చుటకై యేనెపంబు మనము
వన్నివారమొ యోజించి మున్ను; మరల
నదియ మనయెడ విపరీతమయ్యె నిందు
నెంతనిజమొ, విడంబనమెంతయొ కద!

మైత్రే— నాబ్రాహ్మణ్యము తోడొ, నిజముగా నిది యాసుపణకభాండమే.

చారు— అగుచోఁ బ్రియమే ప్రియమే.

మైత్రే— (జనాంతికముగా) ఇది యెవరియొద్దనుండి యీమెకు చొంగకనదొ
యడిగెదను.

చారు— తప్పేమి యదుగుము.

మైత్రే— (చేటి చెవిలో నేమేమో నుడివి) అవునా!

చేటి— (మైత్రేయుని చెవిలో మరల నేదియో గొణిగి) అవును.

మైత్రే— చేటీ మైత్రేయులారా! మీరేమో చెప్పకొనుచున్నా, రారవాస్యము
నకు మేము వెలుపలివారమా! వినఁదగదా!

మైత్రే— (చారుడత్తుని చెవిలో నారవాస్యము నుడువును.)

చారు— భద్రురాలా! యిది యాసుపణకభాండమే?

చేటి— దేవరా! అవును.

చారు— చేటీ! నేనెన్నఁడును బ్రియనివేదనమును వ్యర్థపఱచలేదుకావున నీయుంగ
రము బహుమతిఁగాఁగైకొనుము (యుంగరములేనిచేలుచూచుకొనిస్థిగునడును)

వసం— (తనలో) నిన్నుఁ గామించుటకుఁ గారణమే యిది.

చారు— (జనాంతికముగ) ఆహా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము.

గీ. అగ్రహానుగ్రహంబులు వ్యర్థమలగు
నర్థహీనున కెందును నందులోన
భవముఁ బొసిన నరుజీవితంబు కంటె
భవము లేకున్న నరుజీవితంబమేలు.

గీ. ఎండిపోయినచేట్టు నీ రెడనియున్న
చెలువు తెక్కలులేని పక్షియును కోలు

ఱూడ్చిన బిలేశయంబు సీయ్యిలోన
నమము లగు మిత్రమా ! యకించనునితోడ.

ఆ. పాడుపడ్డయిల్లు మోడైన చెట్టు నీర్లెనిమాయి ధనములేని నరుడు
విస్మరింతు రాత్నవృత్తయ్య పరిచితు ల్లాడినపుడు వేడ్క గూలిపోన.

విమా— నువ్వుద్యరా ! అత్యంతము వంతమానుము. ఓపసంతసేనా ! నాయంగ
వస్త్రముగూడ నిచ్చివేయుము.

వసం— ఆర్యపుత్ర ! ఈమానిసిని రత్నావలిచే బ్రీక్షించుట యుక్తమా ?

చారు— (తెల్లబోయి నవ్వుచు) వసంతసేనా !

గీ. సత్య మెవ్వరికెఱుక యీజగమునందుఁ
జాలక నగఁజూతు చెల్లవారలను నన్ను
శంకనేతురు రిక్తుల సర్వజనులు
బడుగుండనమున కొకప్రతాపంబు గలదె.

విమా— చేటి ! నీవు నిచ్చటనే వన్నుండెదవా ?

చేటి— (వచ్చి) మైత్రేయా ! నీమాటలు చూడ వట్టియమాయమండ వనిపించును.

మైత్రే— మిత్రమా ! ఈపర్జన్యండు నుఖముగాఁ గూర్చున్న వారలను మరల లేవఁ
గొట్టుటకుం బోలె వారిధారలను విస్తరింపఁజేయుచున్నాఁడు చూడుము.

చారు— వెచ్చెరీ ! లెస్సగాఁ బలికితివి.

గీ. బురదనుండి నూచీబిసాంకురము లొదవు
పగిది జలదాంతరమునుండి వారిధార
లురలుచున్నవి యంద్రవియుక్తమైన
నిశి వియోగాగ్ని నోడ్చు కన్నీ రనంగ.

మఱియును.

గీ. ముసలిచేలముఁ బురణించు వెలయిలు వృత్త
రిపునిగని ముతైములు గ్రుమ్మరించినట్లు
సజ్జనుల చిత్తముల పార్శ్వశరదయముల
కొమరుగల వారిధారలు కురియసాగె.

ప్రియురాలా ! వసంతసేన ! యిటు చూడుము

ఉ. చీకటిపూలపిండివలెఁ జెల్వగుమబ్బు దివంబు గప్ప, కై
త్యాగమైనతావులు బయల్పడ వీచుఁ బ్రదోషమారుతం,

బాకనముం బయోధరనమాగమకాంక్షిణి యైనమించు బ
 స్వీకర గవుంగిలించుకొనుఁ బ్రేయసు నత్యసురక్త చాడునఁ.

పసం—(శృంగార మభినయించుచుఁ జారుదత్తుని గొంగిలించుకొనును)

చారు—(స్వర్ణముఖ మభినయించుచుఁ బ్రత్యాలింగనమిచ్చి)

గీ. అంబుదను! బిట్టు గర్జించుమమ్ము నీ య
 సుగ్రహంబున వలవంత నుగ్రమైన
 కాంక దవిలిన నామేను కడిమిపువ్వు
 పొలికగ నేడు రక్తిమై బులకరించె.

విదూ—తోత్తుకొడుకా! దుదికనను! యిచ్చటికి నీవు దౌర్జన్యముంజూపుచున్నావా!
 మెఱపులు చూపి మావసంతనేనను భయపెట్టెదవా!

చారు—వయస్యా! నిందింపకుము.

గీ. ఎడతెగక వానయిట్లు నూతేండ్లకాంక
 గురియుఁగాక క్షణభ్రంశ మెఱయుఁగాక
 దొరక నావంటి పరమధిష్ఠులకు దొరక
 రానిప్రియురాలగు వసంతనేనపొందు.

మఱియు నోమిక్కమా!

గీ. ప్రియులయిండ్లకుఁ దార వరించి పంజ
 వానలోఁ దడిసిన చలిమేన వచ్చు
 కలుకులాడుల యక్కులకుఁ బార్చు
 వారిజీవితమే ధన్యహార జగతి.

ప్రియురాలా వసంతనేన!

గీ. పీట బురలియు స్తంభాల మీటుమీద
 నొట్టునకు నిల్చియున్న దీనులభంబు
 దెరలిపోయిన గచ్చుబెత్తికలు గల్లు
 చిక్కభిత్తిక రీవాసచేతఁ దడిసె.

(ఊర్ధ్వముగాఁ జూచి) అదిగో నింద్రచారు మగపడుచున్నదికనుంగొనుము.

గీ. మెఱపుకాలుక వేల్పురామేటివింటి
 చేతులును కార్మయిల్లను నెలపులును బ

యల్పదాన సంబరం చివ్వు దావలిఁచు
చున్నటులనున్నదో యిస్తుమిన్న! కనుమ.

కావున నభ్యంతరము లేకుండ నభ్యంతరగృహంబునకే పోదము రమ్మ.
(అని లేచి పరిక్రమించుచు నిష్క్రమింతుడు.)

ఇది శ్రీ.....తిరుపతివేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు మృచ్చకటికంబునందు
దుర్గినమును పంచమాంకము.

శ్రీరస్తు.

మృచ్చికటికము

షష్ఠాంకము

(పిదపఁ జేటి చృవేశించును.)

చేటి—ఇచ్చటికిని వసంతనేన మేల్కొలేదు. కానియ్యి పోయి లేపెదను (అనినాట్య ముతోఁ బరిక్రమించును)

(పిదప నునుఁగు వెట్టుకొని నిద్రపోవుచున్న వసంతనేన ప్రవేశము.)

చేటి—(చూచి) అమ్మా ! లేలేయ్య, తెల్లవాటిఁది

వసం—(లేచి) రాత్రిగడవకుండఁగ నే తెల్లవాటినదా !

చేటి—నీకింకను రాత్రి గడవలేదుగాని మాకుఁ దెల్లవాటినది.

వసం—దానీ ! మీసభికుఁడెక్కడ ?

చేటి—అమ్మా ! వర్ధమానకునితో నేమేమో సెలవిచ్చి చారుదత్తాద్యుఁడు పున్నక రండకమును జీఁజోద్యానములోనికిఁ బోయెను.

వసం—ఏమి సెలవిచ్చెను ?

చేటి—వసంతనేన పోవును గాన బండి పూంచి తీసికొని పొమ్మని.

వసం—నే నెచటికిఁ బోవలసినది?

చేటి—అర్య చారుదత్తుఁ డున్నయుద్వానమునకే.

వసం—(చేటిని గొఱిలించుకొని) ఓనీ ! రాత్రి తిన్నఁగాఁ జూడలేదు, ఇప్పుడు వాప్రియలేముని రూపు కన్నులారఁ జూచి యావందించెదను. నేను లోపలి మొకరాలలోనికిఁ బ్రవేశించితివా యేమే ?

చేటి—మొకరాల లోపలికే కాదు. అండఱిఁడెందములలోపలికిని బ్రవేశించితివి.

వసం—అర్యపుత్తుని పరిజను లందఱుఁ బరితాపపడుచున్నారా యేమి ?

చేటి—ముందు పరితాపపడుదురు.

వసం—ఎన్నఁడు ?

చేటి—నీదిచ్చటినుండి వెళ్ళినవాఁడ౧.

వసం—నాడైన నేనేముందు సంతాపపడవలసినది. (సానునముగా) చేటి! ఈ రత్నావళిం దీసికొనుము, తీసికొనిపోయి మాయక్కదూతమ్మగారికి సమర్పించి “నేను మీభతగారి గుణనిజితవగుదానిని కావున మీకును చరిచారిక నే. ఈయమూల్యాభరణము మీకంతము నలంకరింపవలసినదే కాని నేను ధరింపఁ దగినదికాదు.” అనినామాటలుగా మనవిచేయుము.

చేటి—చారుదత్తుడుగారు కోపపడెదరేమో ?

వసం—కోపపడరు.

చేటి—మంచిది (అని అనగ పుచ్చుకొని పోయి మరల వచ్చి) అమ్మా ! వసంతసేన! “అర్యపుత్రుడు మీకది యనుగ్రహముగా నిచ్చినారు. అది నేను కృత్యము గృహించుటకు తగవు కాదు. అయ్యుత్తమచరితుఁడే నాకలంకారమని తెలిసికొనుము” అనిపూతమ్మగారు నెలవిచ్చినారు.

(పిదపఁ గుఱ్ఱవారిం దీసికొని రచనిక బ్రకేమించుచు.)

రద—రా బాబూ! రా! యీబండితో నాడుకొందుము.

కుఱ్ఱ—రదనికా! నాకీమట్టిబండి యక్కఱలేదు. అదిం గారుబండి కావలయుఁదెచ్చు

రద—(నిట్టూర్పున నిర్వేదమునూచించుచు) నాయనా! మనకు బంగారుగొడవ యొక్కడిది? మీతండ్రిగారికి మరల వైశ్యర్యమువచ్చినవాఁడు బంగారు బండి చేయించుకొందువులే. అప్పు డాబండితో నాడుకొందువు. అదిగో వసంతసేన! ఆమెయొద్దకుం దీసికొనిపోదువా! (తీసికొనిపోయి) అమ్మా! దండము.

వసం—రదనికా! కుశలమా ! ఇతఁ డెవరిపిల్లవాఁడు, నగ లేమియు లేకున్నను జండురునినంటి యీమొగమొక్కటియే నన్నానందపఱచుచున్నది.

రద—అమ్మా ! చారుదత్తుడుగారి కుమారుడు రోహనేనుడు.

వసం— రావోయి నాతండ్రిరా! కాఁగిలిండుకొనుము (తోడమీఁద నిడుకొని) రదనికా! వీరమే నెచ్చితగ్గులేకుండ శంతయుఁ దండ్రిపోలికయేనుమా !

రద— రూపమే కాదు స్వభావమునైక మాయనపోలికయే. ఈయవస్థయం దీబాలకుని నలననే యాయనకుఁ గాలయాపనము.

వసం— ఎందుల కేడ్చుచున్నాఁడు ?

రద—ఇతకుముందు పొరుగింటి యజమానుని కొడుకుతోఁగూడి బంగారుబండితో నాటలాడుకొన్నాఁడు. పిదప వది వారు దాచుకొనిరి. వ ప్నాబండి తెచ్చుని యేడ్వగా నేనొకమట్టిబండి గావించి యాడుకొమ్మంటిని, నాకిది భనికీరాదు బంగారుబండి కావలెనని పోరువెట్టి యేడ్చుచున్నాఁడు.

వసం—అన్నన్నా ! యెంతకష్టము! అటువంటి చారుదత్తునికొడు కొనుల వస్తువులు చూచి తెచ్చునిన నేడిపించు దుష్కలము వచ్చినది. ఈ! హతవిధి! తామరాకుమారి జలబిందువులవంటి పురుషభాగధేయములతో నాడుకొను చుండువా ! (అనికన్నీళ్లు తెచ్చుకొని) అబ్బాయీ! యేడువకుము, బంగారు బండితో నాడుకొందువులే.

కుజ్జ—రదనికా! ఇది యెవరు?

వసం—మితండ్రిగారి గుణవిజ్ఞాత యగువానిని.

రద— బాబు! నీ కమ్మయగును.

కుజ్జ—రదనికా! అబద్ధా లాడుచున్నావు. ఇది మాయమ్మ యైన నిన్నివగ నెక్కడివి?

వసం—తండీర్! సుందరపదనారవిందమున ముద్దులాలక దీపములగు జిలిబిలిసల్కులు రానిచ్చుచున్నావా ! (అని యేడ్చుచు వగలన్నియుండిసి) ఇదిగో నిపుడు మీయమ్మనైతిని చూడుము. ఈవగలు పుచ్చుకొనుము. బంగారుబండి చేయించుకొనుము.

కుజ్జ—పొమ్ము, నాకక్కజలేదు. నీవేడ్చుచుంటివి.

వసం—(కన్నీరు దుడిచికొనుచు) నాయనా ! ఏడ్వకు చెప్పుము, ఆడుకొనుము తండీ! నువణశకటిక చేయించుకొనుము. (అని వగలు మట్టిబండినిండఁ బడవేయును పిదప బాలకుని వెంటబెట్టుకొని రదనిక నిష్క్రమించును.)

(పథామానకుడు బండి తోలికొనివచ్చును.)

వర్ధ—రదనికా ! వసంతసేవతో వర్ధమానకుడు బండి సిద్ధపఱచుకొని వచ్చినాడని మనవిచేయుము.

చేటి— అమ్మా ! వర్ధమానకుడు బండి తోలికొని వచ్చినాడంట.

వసం—ముహూర్తము నీలుపునుము, నే నొడలు కైసేసికొని వచ్చెదను.

చేటి—(మరలిపోయి) వర్ధమానక ముహూర్తమాగును, వసంతసేవ యాత్మవలంకరించుకొనుచున్నది.

వర్ధ—ఓహోహో ! నేనును బండిలోని యస్త్రరణము ముఱచిపోయి వచ్చినాను. అది పట్టుకొని వచ్చెదను. ముక్కుచాక్రపువోసిన పొగరుగి త్రలిది యిక్కడ నిలువవు. కావున బండితోనే పోయి మరల వత్తును (నిష్క్రమించును.)

వసం—చేటి! నాయలంకారము లన్నియుఁ దెమ్ము అలంకరించుకొనెదము.

(అంతట స్థావరభండము చేటుఁడు బండితోఁబోయి వచ్చును.)

స్థావర—రాజస్థానమునచే నిట్లు నియోగించబడిరిని. “స్థావరకా! బండితోలికొని
 పువ్వుకరండక మనుజులతోపవనమునకుర” మ్మని. కానీ! అచ్చటికే పోయె
 దను గిత్తలారా! లాగుడు లాగుడు (బండితోలిచు నెనుటఁజూచి) రాజ
 మంగళమునిండ మారిబండ్లు కిటకిటలాడుచున్నవి. ఇప్పుడేమి చేయుదును!
 ఓరొరి కాకటికులార! యొత్తిగిలుండొత్తిగిలుండు. (సాటోపమాగా) ఇది
 యెవరిబండియని యడుగుచున్నారా! ఇది రాజస్థానకుండగు సంస్థానకుని
 బండి కావునఁ ద్వరగా నోపరిలుండు. వీడెవఁడో, సభికునిఁజూచి జూద
 ములో నవ్వవడిన జూదవాఁడు పాటిపోయినవగిది నన్నుఁజూచి పరువెత్తు
 చున్నాఁడు. వీడెవఁడో! ఎవఁడైన నేమి, నేను త్వరగాఁ బోవలయును.
 ఓరొరి గాఁగ్రహ్యులార! ప్రక్కలకుఁబొండు ప్రక్కలకుఁబొండు! ఓరి బండి
 వాడ! నీబండి తప్పించుము (విని) ఏమీ! చక్రము కదలుటలేదా! అచక్క
 ముఁదిగిప్పుటకు నన్ను రమ్మనియెదవా! రాజస్థానకుని సారథిని నేను నీకుఁ
 జక్కముఁ దిగిప్పుటకు సాహాయ్యము చేయవలయునా! పోనీ! పాపము!
 వీడొంటిగాఁడు దీనుఁడైయున్నాడు. వీనికి జక్రమెత్తిపెట్టెద, నంతదనుక
 నీబండిని చారుదత్తుఁడుగారి పువ్వుకరండకపక్షిద్యారమునం బాఁపెదను.
 (బండివానితో) ఇదిగో వచ్చుచున్నానురా! (నిష్క్రమించును.)

చేటి—అమ్మా! చక్కగిద్దనివలె నున్నది. బండివచ్చినదని తలంచెదను.

వసం—నాస్థావరము వేగిరపడుచున్నది. పక్షిద్యారమునకుఁ దోవఁజూపుము.

చేటి—అమ్మా నీవు త్వరగా రమ్మ.

వసం—(పరిశ్రమించి) మంచిది నీవు రవంతనేవు విశ్రమించుము.

చేటి—పెలవునకు బయ్యరాలను. (నిష్క్రమించును.)

వసం—(కుడికన్నదరుట మాచించుచు స్థావరకుని బండియొక్కి తనలో) ఏమీ!
 కుడికన్నదరుచున్నది. నా దుక్కకునకు లన్నియు నాప్రియుని మాఖారవింద
 నే పోనడఁచుఁగాత.

స్థావర—(చుక్కేలించి) బండన్నియుఁ దప్పించితిని. ఇంక వెళ్లుదును. (బండియొక్కి
 తోలుటనజించి తనలో) బండి బలు వెక్కినదేమో! బలువెక్కుటగాదు.
 చక్రముఁదిప్పుటచేత నాయాసపడియున్న నాకు బండి బలు వెక్కినట్లు
 కన్పట్టుచున్నది. కానీ! గిత్తలారా! నడువుడు నడువుడు.

(తెరలో) ఓరొరి దోవారికులార! ఏమిమీ గుల్మస్థానములయందు జాగరూ
 కులైయుండుడు. పాలకమహారాజుచే బండికృతుండగు గోపాలదారకుఁడు బంధన

గృహకనాటనుంబగులగొట్టి కాలిగొలునులు తెల్లెంపుకొని పాటిపోయినాడు. పట్టుకొనుండు పట్టుకొనుండు.

(ఒకకాలియందు సంకిలియ గలగలలాడఁ దొందరగా నవటిక్షేపముగా నార్యకుఁడు ప్రవేశించును.)

స్థా— పురమంతయు గగ్గోలుగానున్నది. తొందరగాఁ బోవలయును.

గీ కట్టుపెకలించుకొని పాటుగజముపోల్కి
రాజబంధనవీచదంబురాశి గడచి
ఒంటికాల జీతాడుచునున్ననిగళ
మీడ్చుకొనుచిట్లు దెసమాలి యేగుచుంటి.

సిద్ధునిమాటలు విని భయంబడి పాలకుఁడు నన్ను వ్రేవలెనుండి రప్పించి బందీకృతుంఁగావించె. నాప్రియమిక్కుఁ డగుకర్ణులకుని యనుగ్రహంబున నాకారాగా రంబునుండి చుత్తండ నైతిని (కన్నీరుఁ దుడిచికొనుచు)

కా. నాకు భాగ్యము లబ్బునేని యచట నాదోసమేమున్న ; జే
లా కట్టెవననాగమట్టు పతి చల్పించి ; భాగ్యంబు రా
మోకాలాడ్డినఁ బోవునే ? నృపతితోఁ బోరాడఁగానేర్తునే
యేకాకిక ; సకలాభిగమ్యుఁడుగదా పృథ్వీకుఁడూహించగలక.

భాగ్యహీనుఁడ నగు నేనిప్పు డెచ్చటికిఁ బోదును. (ఎదుటఁజూచి) ఈయి న్నే
మహానుభావునిదియో, వీధిగుమ్మపు తెక్కలతలుపులు మూయకయే యున్నది.

గీ. ప్రియలింగి దూలముల్ ప్రయ్యలయ్యె
బాడువడియెను శీర్ణకనాటయుగము
బాధపడుచుండెఁ బరమనిర్భాగ్యుఁ డగును
సేన్వేడో నన్నుఁ బోలిన యీకుటుంబి.

యాయుంటిలోనికిం బోయి విశ్రమించెదను.

(తెరలో) నడువుం డాఁబోతులారా నడువుండు.

అర్య— (విని) ఇక్కడనేకో బందియున్నదే! ఎవరైననజ్జను లెక్కిపోవుచున్న గొట్టి
యానమైయుండునాయది? లేక సూక్ష్మపథువును గొంపోవుటకైవచ్చియిచట
నిలచియుండునా? కాక, నాయదృష్టవశమునఁ బ్రవరజను లెదరికొలుకైన
నూరివెలుపలికేగుచున్న బండియైయుండునా? పరిజనమువెంటలేమిచూడ
నీవట్టిబండిని దైవము నాకొలకంపియుండవలెను.

వర్ధ—(బండితోఁ బ్రవేశించి) ఇది యేమివింతయో! ఆస్తరగమే ముఱచితిని ; రదనికా! వసంతసేవతో నివేదించుము, 'బండి వచ్చినది, త్వరగా నుద్యాన వనమునకుఁ బోదు' వని.

ఆర్య—(విని) ఇది బోగముదాని బండి, వెలుపలికే పోవుచున్నది. కానీ! పోయి యొక్కెదను. (అని బండిని సమీపించును.)

వర్ధ—(గలగల ధ్వనివిని) అదిగో! అందల చప్పుడు; వసంతసేవ వచ్చినట్లున్నది. అమ్మా! ఈయెద్దులకుఁగొత్తగా ముక్కుతొట్లు పోసినాను. పొగరుకొని యున్నవి. కాన వెనుకనుండి యొక్కము. (ఆర్యకుఁడు వెనుకనుండి యొక్కను.)

వర్ధ—ఎక్కువప్పుడు కదలు నూపురముల చప్పు డడఁగినది, బండియు బలువెక్కినది. కావున వసంతసేవ బండి యాలోపించునోపు, నింక నడపించెదను. వదం డాఁబోతులార వదుండు. (బండితోఁబోని నిష్క్రమించును.)

వీరకుఁడు (ప్రవేశించి) ఓలోరి జయ జయమాన చందనక మంగళ పుష్పభద్రపరమఖులార!

గీ. మీరలేమైరి నమ్మియున్నారె వాని
బద్ధు గోపాలదారకు; వాఁడు రాజు
బంధనంబును మనమును బగులఁగొట్టి
తొట్టుమని యొక్కయంగలో దూఁటివాఁడు.

ఓరీ! నీవు తూరుపు దనఁ గాచుచు, నీవుత్తరదిక్కున నుండుచు, నీవు చక్రి మునుననుండుచురా, నీవు దక్షిణద్వారమునఁ జూడుచు. ఈవడిపోయిన పాత్రార మెక్కి యేనును బందనకుండును జూచెదము. రారా చందనక రా! వేగముగా రా చంద—(సంభ్రాంతుఁడై ప్రవేశించి) ఓలోరి! వీరకవికల్యాణమాంగద దండకాల దండకూరపరమఖులార!

గీ. రండు వేగమ నమ్మిన రావబంటు
లైసమీరంద తొగుండు వానిఁ జేర
నితరగొఁత్రోద్యపునిఁ జేరనికుఁ డట్టె
మనస్సుపాలుని నుచిరసామ్రాజ్యపదవి.

క. తోఁటలు నగళ్లు రచ్చలుఁ బేటలు ఘోషములు విపణినిధులు సభలుకొ
బాటించి నందియముగల చోటులనన్నింటి నావేకిమోడులేడు పోనికొ.

గీ. ఏమిరా వీర కా ! గొల్లఁడెవట డాగె
 నెవఁడు చెఱచిడిపించెరా యిట్లు వాని
 సందియముమాని మనసిచ్చి బాడదెలుపు
 మెవట గాలింపుమందువో యెనుచూరు.

ఆ. ఎన్నిదింటవూర్కఁ డేనింటఁగుజుఁడు వాల్గింట కళియుఁ దొన్నిదింటకనియు
 గురువు లగ్నమున భృగువు పృథమందుండు వారకంబువాఁడు చందనకుఁడు.

ఆ. బ్రతికియుండ నెవఁడు వచ్చి గోపాలదా
 గకు హరించె వాఁడు బ్రదుకఁగలఁడె
 వాని వానిగూడ బలియిత్తు మనయూరి
 యమ్మవారి కేను నమ్మమోరి.

వీర— గీ. పొద్దుసామైనఁ బొడవకమున్నె వాని
 నెవఁడో తరలించుకొనిపోయె ; నింకకెంత
 చూరమేగిరో ; నిజము నీతోడు నుమ్మ
 చందనక ! వాఁడు మన కెట్టులందు నింక.

వర్ధ— పొండు గిత్తలారా పొండు.

చంద—(చూచి) ఓరి ! వీరక ! చూడు చూడు.

ఆ. నడువఁబడుచునుండె నడిరాచతెరువున మూఁతబండి యొకనిచేత నదిగొ
 ఎవరి, దెవ్వరెక్కి, రెచ్చటి కేగుచున్నదియొ యది కనుంగొనంగవలయు.

వీర—(చూచి) ఓరి బండివాడ ! బంతితోలకు మాపుము. ఈబండి యెవరి,
 దెక్కినవారెన రెచ్చటి కేగుచున్నదిరా !

వర్ధ—అయ్యో ! ఈబండి చారుదత్తుఁడుగారిది. ఇందు వసంతసేన యున్నది. చాడ
 దత్తుఁడుగారి పున్నకరండకములోనికి విహరణార్థమై పోవుచున్నది.

వీర—(చందనకునితో) బండి చారుదత్తునిదట, వసంతసేన యొక్కదట, తుమ్మ
 కరండకములోనికి బోవుచున్నదట.

చంద—అట్లయినచోఁ బోనిమ్ము.

వీర—చూడకుండఁగనే పోనిత్తమా !

చంద—చూడనక్కఱలేదు.

వీర—ఎవనిమీది నమ్మకమున ?

చంద—అర్థ చారుదత్తునిమీది నమ్మకమున.

వీర—అచాడదత్తుఁ డెవడు ? అవసంతసేన యెవరు ?

చంద—ఓరీమూర్ఖ! ఆర్యచారుడత్తు నెఱుంగవు. వసంతసేన నెఱుంగవు. వీరిరువురి నెఱుంగనివాడు మింటిమీడి చంద్రుని శంఖకవ గూడ నెఱుంగనివారే.

గీ. గొనములకు నీరజము మంచితనమునందు
చంద్రుఁ డాచన్నదుఃఖమోక్షకుఁడు వరురు
దధులలో సారమైవరత్నం బయారె
చారుడత్తు నెఱుంగనిజనులు కలరె.

గీ. తేలకొలది జవంబులు గాఢిలు మన న
గరికి వారిద్యతే తిలకంబులోరి
నిండుయోగ్యుండు చారుడత్తుండొకండు
మావనీయయగు వసంతసేన యొకతె.

వీర—ఓరీ చందనక!

గీ. చారుడత్తు నెఱుంగుదుఁ జారుకీల
నెఱుంగుదు వసంతసేన వాయుఁజేమి
రాజకార్యభరంబు సంపాద్యమైన
చో నెఱుంగను నేఁ దండ్రినైన నిజము.

ఆర్య—(తనలో) ఈతఁడు నా పూర్వవైరియు, నాతఁడు నా పూర్వబంధువు
గాజొప్పుదురు. వీరిరువురు నేకకార్య నియుక్తులై వను, బెండ్లిలో వల్లకాటిలోఁ
లెట్టిన యగ్నులందువలె వీరియందును కీలభేదము కాన్పించుచున్నది.

చంద—నీవు రాజునకు వమ్మిన నేనావరివి, విచారకీలుడవు. నీవుపోయి బండి పరీ
క్షించుము. నేను బలీవర్ధంబుల వానెదను.

వీర—నీవును రాజునకు వమ్మిన బలపరివేదా! నీవే విలోకింపుము.

చంద—నేను చూచిన నీవు చూచినట్లేవా?

వీర—నీవు చూచిన రాజుగారే చూచినట్లు, కావున నీవే చూచుము.

చంద—ఓరీ బండివాడ! కాడినెత్తుమరా!

(వధామానకుఁడు బండియాపి కాడినెత్తుచున్నాఁడు.)

ఆర్య—(తనలో) ఈధటులు వన్నుఁ జూచెదరేమోదా! చేతఁ గత్తియైనలేదు.
సర్వవిధముల దురదృష్టవంతుడ నైతిని. కానీ!

గీ. బాహునే నాకు శస్త్రంబు బలముమీఱ
బాహునపురుగులు గానింకు నధముడివలె

బుద్ధుడాగ రమనఁ బ్రాసఁ బాయుకంటె
యౌద్ధమొనరించి విడుచుట యుత్తమంబు.

కాని పాపమున కిది కఠిగాదు

(చందనకుండు ఒండివొడి తెక్కి చూచును)

ఆర్య—శరణు శరణు.

చంద—శరణుఁ జెంచినవాని కథయ మిచ్చితిని.

ఆర్య— గీ. శరణు శరణు వాని రక్షణము నేయ
వట్టివానిని జనులక్ష్యి యాదరింప
వాదరింపదు నెచ్చెలు లాత్మ బాంధ
వులును బదిమంది కూడి నవ్వుదురు వాని.

చంద—ఆర్యకుడా ! నోపాలదారకుడా ! దేగకు జడిపినపక్షి యుచ్చులొగ్గువాని
చేతంబడినది. (అలోచించి) ఇతఁడనవరాధి. చారునత్తుని బండియొక్కి
యన్నాఁ డదియనుంగాక పొణపొడుగు నాపియమిత్రుఁడు శర్వలకు
నికిం బ్రియమిత్రము. ఈవల మిత్రుఁడు; ఆవల రాజనియోగము; ఏమి
చేయుట యుక్తమో తెలియకున్నది. ఏల యీవిచారము ? ముందే యథయ
మిచ్చితిని, కామన్నది కాకమానదు.

గీ. చురుల కుచకార మొనరింపఁ బాటుచుండెడు
వాఁడు శరణాగతత్రాత కీడుఁ జెందె
నేనిఁ జెందుగాక తాదృకుని లోకు
లెన్నుదురు గాని నిందింప రిండు పండు.

(భయ మభినయించుచు దిగి) ఆర్యునిం జూచితిని, కాదు కా చాద్యురాలగు
వసంతనేనను. ఆర్యచాతుర్యపు నభినయంబు భోవుచున్న నన్ను రాజమానవాభ్యర్థమునం
బరాళమింటు తగ్గదని యామె వన్నుఁ గూర్క లిడుచున్నది.

వీర—చందనక ! నాకు సంకయముగా వున్నది.

చంద—ఏమి ? సంకయమా ?

వీర— గీ. భయముఁ జెందుచు గర్జనస్వరములోచ
నాద్యుఁ డనిమందు తరువాత నాభ్యురాల
టంటి వ్రుద్ధున సంకయం బుందె నామె
నంబు లేవున్నయది నాకు నమ్మకంబు.

చంద—ఓరీ! నీకు విశ్వాసము లేకపోవేల. మేము దాక్షిణ్యార్థులము. విస్తృతముగా మాటలాడ నేరము. ఖన ఖత్తి ఖడ ఖడట్టబిడక కాటకర్ణపావరణ ద్రావిడవాళ చీన బర్బర ఫేర భాన ముఖ మునుమాత ప్రభృతు లగు మేచ్చ భావలలో మేము నేకభాష లెరింగినవారము గావున యథేచ్ఛముగా మాటలాడుదుము. ఆర్యుడో యార్యురాలో. చూడబడినాడో చూడబడినదో యేదియో యొకటి.

వీర—నేనును జూచెదను. అది రాజాగారియూనతి. తేలిక జాయందు సమృద్ధము.

చంద—అయిన నేను సమృద్ధివాడనా!

వీర—రాజకార్యముగదా?

చంద—(తనలో) గోసాలదారకుడు చారువత్తునిబండియొక్కి పాటిపోవుచున్నాడని రాజెరింగినఁ జారుడత్తునకు మాటవచ్చును. రాకుండు నుపాయమేదియో! (ఆలోచించి) కణాటకలహములోనికి దింపెదను తరువాతిమాట చూతము (ప్రకాశము) ఓరీ! చందనకుండు చూచినతరువాత నీవు చూడవలయువా! నీవెవడవురా!

వీర—ఓరీ నీవెవడవురా!

చంద—ఓరీ! వీరక! రాజు చనునిచ్చె ననియూ బదిసార్లు పిలుచుచుండు ననియు గర్వించి నీజాతి నీవెఱుంగుచున్నావురా.

వీర—(కోపంబుగా) నాజాతి యేదిరా?

చంద—ఎవ్వఁడు చెప్పఁగలఁడు?

వీర—నీవే చెప్పుము.

చంద—నేను జెప్పను.

గీ. ఎఱింగియుండియు నీజాతి యేమనుమనఁ
దత్తముగ, నాస్వభావంబు తాదృశంబు
నాచునంబున నుండని మృమిఫలము
పచ్చివెలగ పగిల్పినఁ బరువు గలవె.

వీర—కాదు కాదు నుడువుము నుడువుము.

చంద—(సంజ్ఞ చేయును)

వీర—ఏమిరాయది?

చంద—గీ. చేతబట్టెద నొక నూలుతొలిముక్క
కల్పియును గల్గెరయు, జాట్లు కలయు దువ్వి

సంస్కరించెద విడి నీదు జాతి; యిట్టి
వాడవీవును నేనాధిపతివయితివి.

వీర—ఓరీ! చందనక! నీజాతి నీకును దెలియకుండనున్నది.

చంద—చంద్రునివలె స్వచ్ఛమైన నాపంశమునుగూడ నాక్షేపించెదవటరా!
చెప్పుము చూతము.

వీర—ఎవడు చెప్పఁగలఁడు.

చంద—నీనేచెప్పుము.

వీర—(చేతితోపైఁగ చేయును)

చంద—అడవిరా!

వీర—దినము వినుము.

గీ. జాతి చరితుద్ధమైనదీ; చూత నీకు
భేరి చటహంటు నీతండ్రిగారు తలఁచ
గరటకంబెన్న నీయన్న కాన రాజు
కొద్ద నేనాధిపతి వయి యంటి వీవు.

చంద—(కోపముతో) ఓరీ చందనకుడు చర్మకారుడా? కానీ! పోయి బండి
చూడుము.

వీర—ఓరీ! బండివాడ! బండి తిరిప్పుచు, నేను బరీక్షించవలయును. (చేటు
డట్లు బండి త్రిప్పుచున్నాఁడు వీరకుఁ దెక్కఁబోవుచున్నాఁడు. చందన
కుడు జాటుచట్టుకొనిలాగి తన్నుచున్నాఁడు.)

వీర—(కోపముతో లేచి) ఓరీ! చందనక! నేను విశ్వాసముతో రాజుగారియావతి
కిరసావహించి చేయుచుండఁగా నాజాటుపట్టుకొని వంచి తన్నితినిగా!
యోడు. ధర్మసభ యెదుట నిన్ను బొండ్ వేయించుకున్న నీ వీరకుడను
గానురా.

చంద—రాజనధకుఁ బొమ్ము, లేదా రాజకులమునకుఁ బొమ్ము. మక్కవు నీవేమి
చేయఁగలవురా.

వీర—కుంచించి (అని నిష్క్రమించును.)

చంద—(దిక్కులు గలయుం జూచి) ఓరీబండివాడ బండితోలుచు బండితోలుచు.
ఎవ్వరేని నిన్నుడిగిన “చందనక వీరకులు పరీక్షించిరి” అని నుడువుము. ఓనసంత
నేనా! నీ కీకృణ్ణు తోసంగుచున్నాను (ఖడ్గము గోపాలధారకున కిచ్చును.)

అగ్ర—(కత్తిఁ గైకొని సంతోషముతోఁ దనలో)

గీ. కత్తి చేతికి దొరకెను గంచమాన
మయ్యొ దక్షిణభుజము భయంబులేదు
సర్వ మనుకూల మగునింకఁ జందనకుని
మితికి మీఱిన దయచేత బ్రతికినాఁడ.

చంద—అయ్యరాలా ! వసంతసేన !

గీ. మనవి యాలింపుమమ్మ చందనకు
ముఱచిపోవలదమ్మ సంపదలనాఁడు
ఇంత మాటాడరాదు మీయెదుటఁగాని
న్నేహరసముప నిట్లు పదించినాఁడ.

అగ్ర— గీ. చంద్రశిలకలుఁడీ చందనకుఁడు
హితుఁడు నాకయ్యొ నాభాగ్య మేమనందు
నాఁటి యోగీశ్వరుని వచనములు నిజము
లైననాఁడు చందనమును నేను ముఱచ.

చంద-క. రవిచంద్రులును ద్విమూర్తులు, శివయోటుకుంభుని నికుంభుఁడెదించెనొ, య
ట్లే వివక్షితుఁడనుం జేసి, విధిగ నీకు వభయంబుఁ జేతురు గాతకా.

(చేటుఁడు బండితోలికొని పోవును.)

చంద—(తెరవంకకుఁజూచి) నెచ్చెరి యగునార్యకున కానదరాకుండ నావలకు
దాఁటించితిని. శర్వలకుఁడుగూడ నాని ననుసరించుచున్నాఁడు; కానీ !
సౌధానదండధారకునితో రాజనకుఁ జనవరితోఁ బగ తెచ్చికొన్నాఁడ.
కావునఁ గొడుకులును దమ్ములును నేనును గలసి యాయార్యకునే యనుసరిం
తుము. (అని నిష్క్రమించును.)

ఇది.. శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతం బహుశాంధ్రీ
స్మృత్యకటికం బహుప్రకరణంబునఁ బ్రవహణవివర్యాస
మను పేరుగల షష్ఠాంకము.

శ్రీరస్తు.

మృచ్చకటికము

సప్తమాంకము.

(పిదప జారుడత్తుడు మైత్రేయుడును బ్రవేశింతురు.)

మై—మిత్రమా! ఈ పుష్పకరండకజిల్లోద్యానము సొబగు చూడుము.

చారు—అగును మిగులజక్కగా నున్నది.

గీ. పువ్వులను బణ్ణములు కుప్పబోసియిటట
నగకిరాటులు కూరుచున్నారు చూడు
తిరుగుచున్నారు కొనగ బంధర పురుషులు
వెలసె నారామమిది పణ్యవీధి యిట్లు.

మైత్రే—అయ్యా సంస్కరింపక పోయినను రమణీయమైన యాకిలాతలమునం
గూరుచుండుము.

చారు—(హాసమంది) వయస్యా! పర్థమానకుఁ డింకను రాలేదేమో!

మైత్రే—నే చెప్పినాఁడ, పర్థమానకా! కిఘ్రిముగ వసంతనేనం దీసికొనిరమ్మియని.

చారు—ఏలాకో తడసి నాఁడు.

మ. తనమందల్లన నేగుబండి నెటులే చాటింపనో, తల్లు లూ
డేన సతధింపెనో, భగ్నుచక్రమును చెండిక గూర్చునో కాక, బా
టన చారుత్కరముడమనఁ బెరబాటక బట్టఁగానో, మఱే
మన నీకా; గదిలింపఁడో పనుల చాడల్లల నేలేరగ్గఁ.

(పిదప గోపాలదారకుఁ డెక్కినబండి తోలుకొని పర్థమానకుఁడు ప్రవేశించును.)

చేటు—గిత్తలా! నడుపుడు నడుపుడు.

అర్య—(తనలో) గీ. నృపతి భటు లేదురైనచో నెంతో భయము
గదుర, నొకకాల నగళోరెలు గాగిల, దెలియ
కుండ నెక్కితి నితరులబండి కాకి
గూట రక్షింపఁబడియున్న కొకిలగతి.

అహ! నగరము పడలి చాల దవ్వు పచ్చితిని. ఈబండి దిగి పెట్టగుంపులో
దాగియుండునా! లేక బండిమీదనే యుండి బండియొడయనిం జూతునా! పెట్ట

ఘంటున చాగుట మంచిదికాదు. పోయి మహానుభావుని నాచారుడత్తుని గనుం గొనెదను. అతఁ డాపన్నవత్సలుడని విందును.

గీ అతఁడు నాపడుమరవస్థ నరసెనేని
నిరుపమానపుంగవుణ కన్పింపఁగలఁడు
చిరతరాపదలో ముని చిరికియున్న
నాయొడలు నిల్వినని తద్గుణములు కావె.

చేట — ఇదిగోఁ బుష్పగరంధకము, లోపలికి బండిఁ దోలుదురా ! (తోలి) ఓమైత్రే
యా మైత్రేయ ! (అని పిలుచును.)

విమా — మిత్రమా ! నీకొకప్రియము నివేదించెను. వర్ధమానకుఁడు పిలుచుచున్నాఁడు
వసంతసేనఁ దచ్చియిండును

చారు — ప్రియము ప్రియము.

మైత్రే — వర్ధమానకా ! తొత్తుకొడక, యితఁసే పేమి చేయుచుంటిరా ?

చేటు — అయ్యా ! కొఁపంపకుము, యానాస్తరణము మఱచి రెండుమూఁడు సార్ల
ట్టిటుతిరుగవలసినచ్చినది. దాన విలంబమాయె.

చారు — వర్ధమానకా ! బండి తిరివ్వము. మైత్రేయా ! వసంతసేనం దింపుము.

మైత్రే — కాలికి సంకెట్టు దిగిలిచ్చినారా యేమి, అది యేలదిగలేదు (లేచిబండిఁ
జూచి) వసంతసేన కందియ్యా ! వసంతసేనుడఁడ మ్మా.

చారు — మైత్రేయా ! క్షేణాకోశమువలగు. స్నేహము కాలవిలంబము నపేక్షింపగు.
నీవు దింపును. లేదా నేను దింపెదను (లేవఁబోవును.)

ఆర్య — (హుచితనలో) ఇదిఁడే చారుడత్తుఁడు కాఁబోలు ; వినుటకే కాదు చూచు
టకును రమణీయుఁడే (ప్రకాశముగా) ఇంకబ్రదికితిని.

చారు — (బండి యెక్కిచూచి) మైత్రేయా ! ఇక్కడెక్కరు ?

ఆ. ఏనుఁగునున్న తుండమున కెక్కువ చేతులనుండ, మున్నతా
పేనుఁగొనిముల పక్కుర, రక్తసగోజవక్రముల్
బోనివిలాసనంబులు, సమున్నతపక్షులు గల్గియున్న యీ
పూడికి నేలొకొ నిగళిబంధ మొనర్పిరి కాలికక్కటా.

అయ్యా ! నీవెక్కడవు ?

ఆర్య — శరణాగతుడ, నార్యకుఁ డనుచాడ, గోపాలదారకుఁడ.

చారు — త్రేపల్లెనుండి రప్పించి పాలకమహారాజు కారాగారమునం బెట్టించెనట
యాలిండవా నీవు ?

ఆర్య— అగును

చారు— గీ. దైవయోగంబున బభింఛెఁ దావకాగ
మనము కంఠోయి కానందజనక మయ్యెఁ
బ్రాణముల నైన వదలెద నంతెకాని
వదలఁజాలను శరణన్నవాని నేను.

ఆర్య— (సంతస మభినయించును.)

చారు— సధకామానక! యతని కాలిసంకెల యూడఁడియుము.

చేట— చిత్తము. (అట్లు చేసి) అయ్యా! నిగళ మూడఁడిసితిని.

ఆర్య— వ హత్మా! కాలిసంకెలి యూడఁడియించి హృదయమునందు దృఢతరం బైన
స్నేహనిగళముం దగిలించితివి.

విమా— అబంధనము గ్రహింపుము. ఈతఁడు ముక్తుఁడాయెఁగదా; మనమింక నేగు
దము.

చారు— నివానించుమోయీ!

ఆర్య— విశ్రమా! చారుదత్త! నేను బ్రణయమున మీబండి యెక్కితిని త్నమింపుము.

చారు— స్వయముగా స్నేహదానము గావించిన నీచే నలంకరింపఁబడితిని.

ఆర్య— సేవిచ్చినం బోయెదను.

చారు— మంచిది.

ఆర్య— బండి దిగెదను

చారు— విశ్రమా బండి దిగవలదు. ఇంతదనుకఁ గాళ్ళకు బంధనము గావించి యుం
డుటచే నిపుడు వడిగా నడువఁజాలవు. రాజభటు లిట్టిటుఁ దిరుగు నీమాగఁ
మున బండి విశ్వాసమును గలిగించును గావున బండిమోదనే పోవుము.

ఆర్య— తమసెలవునకు బద్ధుఁడను.

చారు— ఓ, మేలుగఁ జేయమా చెలుల

ఆర్య— మిత్రుండ వీనె ను తెవ్వరయ్య?

చారు— నీ మ్రోలఁ బ్రసంగమైనఁ దలపోయుద?

ఆర్య— నామనమే నెఱుంగనే!

చారు— యేలుదు రెల్లచోట్ల నురలే నిను

ఆర్య— నేలితి వీనె నన్ను

చారు—నింతేల తెనులై నిక్క భవదదృష్టమే

అయ్య—దానికి హేతు వీవకా!

చారు—పాలకుఁడు విక్రమించినచో నీకుం దగివ రత్నములు లేరు కావున కీఘ్రముగా నావలకు దాటుము.

ఆర్య—పునర్దశకావము లభించునుగాత. (నిష్క్రమించును)

చారు—మిత్రమా! మనము రాజున కప్రియంబొనర్చి యిటఁ! దండయజనదు. ఆ నిగళము నాపాడునూతఁ బడవేసిరయ్యు. లేనిచో రాజులు చారచక్రపులచే గుర్తింపఁగలరు. (ఎడమకన్నదరుట నూచించి) మిత్రమా! వసంతసేన యే మాయెనోకదా?

క. అదరెడు వామనిలోచన, మెదమల్లడిగొనుచు దందడించెడుఁ గతమె

య్యదియఁ గనరాకయే, నా హృదయేశ్వరి గాంచనైతి నీనాడకటా!

పోవుదమురయ్యు. (పరిక్రమించి) ఇనేమి! అమఁగళము. శ్రమణకుఁ డెదురై నాఁడు (అనొచ్చి) వీని నీమార్గముననే రానియ్యు. మనమాదారిని బోవుదము.

(అని నిష్క్రమించును.)

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధీకృతమగు
మృచ్చకటికమును పరికరణమున ఆర్యకావహరణమును
సప్తమాంకము.

అంతః

శ్రీరస్తు.

మృచకటికము

అష్టమాంకము.

(పిదపఁ దడిపంచెఁ జేతఁబూని బాధనస్నానము పూజించుచున్నాఁడు)

భిక్షు—అజ్ఞులారా! ధర్మసంగ్రహముఁ గావింపుఁడు.

గీ. ఆకలియు దప్పికయుఁ బాసి ధ్యానపటపా
మెల్లకాలంబులందు వాయించుకొనుచు
మేలుకొని కాచుకొనుఁ డిందిరియ్యారేరి
తస్కరులపాలు గాకుండ ధర్మధనము.

మఱియు ననిత్యమగు నీదేహావికలు ను నమృత మేయు ధర్మముచే నగంధి
యించుచున్నాము.

గీ. ఒడలి కేరిగిగ్రామముం దున్నదొంగ
లైదుగుర నొంచియును మాయ నవలఁ దొగిని
చిత్తచండాలు నిగ్రహించిన సురక్షి
తమగు గ్రామంబు దొరకు స్వర్గము నిజమృత.

గీ. మొగముఁ దలయును ముండితంబులగుఁ గార
మనసు కాదేని ఫలమేమి? మన సెననికి
ముండిత బగు హానికి మొగముఁదలయు
ముండితములైనఁ గాకున్నముండితములె.

జేగురురంగునీళ్ళలో ముంచిసంపీడనమును రాష్ట్రీయస్థాలకు నుద్యానము
లోని పుష్కరిణియందు జాడించికొని శిఖరముగా లేచి పోయెదను.

(తెరలో)కా-నిలువుమురా! దుష్టశ్రమణక! నిలువుమురా!

భిక్షు—(మాచి భయముతో) వీఁడె రాజస్థాలకుఁడు సంస్థానకుఁడు నచ్చుచున్నాఁ
డు. మున్నొకసన్యాసి వీనికిపరాధము చేసెఁగాన వీఁడు తనకంటఁబడిన
సన్యాసులకెల్ల వాఁబోతులకువలె ముక్కుకుట్టి పాఱఁదొరిలుచున్నాఁడు.
ఇక్కడ వాకెవరు దిక్కు? ఎవ్వరిని శరణందును! కానీ, బాధభక్తులకుఁడే
వాకు దిక్కు.

(కారుఁడు భిక్షును బూనినవిటునితోఁగూడఁ బూజించును.)

శకా—నిలువుమురా! దుష్టసన్యాసి! నిలువుమురా! కల్లంగడిలోనికి చెచ్చిన మల్లంగిదుంపవలె నీతల చితుకఁగొట్టెదను (సన్యాసిని దన్నును)

విటు—నిశ్చేదమువలనఁ గావిగుడ్డలు ధరించిన సన్న్యాసిని దన్నుట న్యాయముకాదు. నీవితోనేమి సఖోపగమ్యమును నీయుద్యానము సౌభాగ్యముంగొనుము.

శి. దుఃఖవంతుల కేనియో దుఃఖ మెవటి
సౌఖ్యము నొసంగఁజాలు వృక్షములకలిమిఁ
గుజనలమనంబుఁబోలె నగు వృక్షమగుదుఁ
గొర్రె రాచటకంబునాఁ గూర్పు మఃశి.

భిక్షు—స్వాగతము! ఉపాసకా! యన్మగ్నిహింపుము!

శకా—బావా! చూడు చూడు. పీఠము నన్నుఁ దిట్టుచున్నాఁడు.

విటు—నీమనిదిట్టుచున్నాఁడు?

శకా—నీమనియా! నన్నుపాసకా యన్నాఁడు. నేను మంగలివాడనా!

విటు—కాదు కాదు. నీవుబుద్ధిపాసకుడ నని నుతించినాఁడు.

శకా—శ్రవణకా! నుతించుము! నుతించుము!

భిక్షు—నీవు ధన్యుడవు. నీవు పుణ్యుడవు.

శకా—బావా! ధన్యుడవు పుణ్యుడవు నని నన్నుచున్నాఁడు. నేను చార్యాకుడనా కోర్వకుడనా! మంథకారుడనా!

విటు—కాదు కాదు. నీవు ధన్యుడవు పుణ్యుడవు నని కొనియాడుచున్నాఁడు.

శకా—పీఠం దెందుల కిచ్చటికి వచ్చినాఁడు?

భిక్షు—ఈపీఠము బాడించుకొనుటకు వచ్చితిని.

శకా—ఓరీ దుష్టసన్న్యాసి! ఉద్యానముల కన్నింటికిఁ దలమానికమగునీపుష్పకరం దళమును మాబాపగారు నాకిచ్చిరి. ఇందలి పుష్కరిణిలోఁ గుక్కలు నక్కలును నీళ్ళు త్రాగునుగాని యెత్తమపురుషుడ నగు నేను స్నానము చేయ నుగదా! ఆచెలుపులోఁ బ్రాతఃములవగుగర్భవంటి రంగుగల యీసుటికి నుడ్డ యుతికెదనా! నిన్నొక తాఁపు తీసెదను.

విటు—కాశేనీమతా! పీఠము కొర్రగా నన్నునీంచి నట్లున్నాఁడు.

శకా—నీవట్లు గుతించితిని?

విటు—గుతించువలసిన దేమున్నది.

ఉ. ఫాలము తొల్లి యున్నటులఁ బచ్చగనే తనరారుచుండె నూ
న్యాలకమయ్యుఁ, జీవరక్తకాంకము కన్నడ దంసకంబులకొ
బాలదు కావితాటికయుఁ జక్కమెయికో ధరియించునేదపుకొ
జేలపుటంచు నిల్వదు విశిర్లక మై సరిగా బుజంబులకొ.

భిక్షు—ఉపాసకుడా! నిజము. నేను గొలఁదిదినముల క్రిందటనే సన్న న్నసిందితిని.

శకా—నీవు పుట్టినెంటునే యేల సన్న న్నసింపలేదు (అని తన్నుచున్నాడు.)

భిక్షు—బుద్ధజేవుడా! నమస్కారము (అని యేడ్చును.)

విటు—ఏల యీడినునిఁ దన్నెదవు? పోనీ! పవలుము.

శకా—ఓరీ! ఉండుమురా యలోచించెదను.

విటు—ఎవనితో నాలోచించుట?

శకా—నాహృదయముతోనే.

విటు—అయ్యో! వీడు పోఁడాయెనే.

శకా—పుత్రకుడా! హృదయమా! భట్టారకా! పుత్రకా! ఈసన్న్యాసిని వద
లుదునా మానుదునా! (తనలో) వెళ్ళను వలదు, ఉండను వలదు. (ప్రకా
శముగ) బావా! హృదయముతో నాలోచించితిని. నాహృదయ మేమని
యలోచన చెప్పినదినఁగాఁ—

విటు—ఏమనిచెప్పినది?

శకా—ఏమనియా! వెళ్ళనీకుము, ఉండనీకుము, దిగయూపిరికాని యెగయూపిరి
కాని విడువనీకుము. వీడిక్కడనే పడిచావవలసినదని.

భిక్షు—దేవరా బుద్ధా! శరణంటిని రక్షింపుము!

విటు—పోనిమ్ము

శకా—ఒకవ్రతిన గావించినఁగాని వదలను.

విటు—ఏమని!

శకా—నీళ్ళు కలఁగకుండ బురదనుకలువవలయు. లేదా నీళ్ళుమూటగట్టి బురదలో,
బోయవలయును.

విటు—అహోహ మూర్ఖత్వము!

గీ. బుద్ధి విపరీతకృతులవై బోదలువారు
నల్లశిలఁబోలునొడ లుల్లసిల్లువారు

చెడఁ బెరిగినట్టి మాంసపుంజెట్టులైన
మోరకుల చేతనిండె నీ భూమియకట.

(సన్న్యాసి తిట్టుటనటించును.)

శకా—ఏమనుచున్నాఁడు ?

విటు—నిన్నుఁగొనియాడుచున్నాఁడు.

శకా—ఓరీ కొనియాడుము గొనియాడుము !

(సన్న్యాసి యాపండిఁ దిట్టుచునే వెళ్ళిపోవును.)

విటు—కాణేలీమాతృకా ! ఈయుద్యావనము సొలగుఁ గనుంగొనుము.

గీ. పండ్లచేఁ బూలచేనొప్పి, పరువమైన
వల్లరులబిగికాఁగిండ్ల మల్లసిల్లి
రాజభటగక్షీతములగు భూజములివి
యాంధ్రుగల్గుగృహస్థులోయన నుఖించు.

శకా—బావా ! లెస్సగా వర్ణించితివి.

గీ. కుసుమచిత్రితమయ్యె నీ వసుధ, తరులు
కుసుమభారమ్ముచే పంగెఁ గ్రోతిగములు
భూమిజాతాగ్రాభికల్ పూని వేర్లు
చున్నయవి చూడు పసనపండ్లో యనంగ.

విటు—కాణేలీమాతృకా ! యీతాతివలక మీఁదఁ గూర్చుండుము.

శకా—ఇదిగోఁ గూర్చుంటివి. (అనివిటునితోఁ గూర్చుండును) బావా ! ఆవనంత
నేన మఱపు రాకున్న వోయి, దుర్జనవచనమువలె మృదయమునుండి లేచిపో
కున్నది నుమా !

విటు—(తనలో) అప్పగిది నిరాకృతుండయ్యు పేడు మరల దానినే స్మరించుచు
న్నాఁడు. గీ. స్త్రీలు తన్ను నిరాకరించినకొలందిఁ
గుజనులకు హెచ్చుఁ గామంబు ; నుజవతతికి
శంతకంతకుఁ జలవల్లనగుట కద్దు
మొట్టమొదటికి నెళియించిపోకకద్దు.

శకా—బావా ! బండితీసికొని త్వరగరమ్మని స్థావరకునితోఁ జెప్పి చాలసేమాయె
గదా ! ఇంకను రాలే జేమా ! నాకాఁతలి మిక్కిట ముగుచున్నది. నడచి
పోదమన్నను రెండుజాములైనది. మిడిమిడియొరిడకుఁ గాళ్ళు కాలగలవు.

గీ. మింటినడిమికె జనుడెంచె గంభీరము

వానరంబున రవిభగవానులిపుడు

భూమిసంతప్తమయ్యెను బుత్రశతము

పొలియఁ బొగిలెడుగాఁ ధారపుత్రివోలె.

విట—అవు నిది యిట్టిదియే.

సీ. నెమరువేయుచు గోగణములు నిద్రింపఁగ సాగె భూమిసంతప్తములందు
గాసారములలోని కార్గియున్న జలంబు దప్పిండ్లమృగాలు తొగిలెను
దరుణారుప్రభాతప్రభులైన రథ్యలును మనుష్యకూన్యంబు లయ్యె
జలశీతలోకిరదళ వేస్థితములైన చతుకటిండ్ల నుఖించె బలియు సంతయు

గీ. నెండవేడికి జడిసియో యేమొ నీడ

చెట్లక్రిందన యుండె నిట్లట్లు చనక

గిత్తలాయసపడునంచు దొత్తుకొడుకు

కటమాపెనుగాఁబోలు స్థావరకుడు.

శకా—బావా! గీ. శకుని ఖగవిహంగంబులు కాఖిలందు

దాఁగె, రవిరశ్మి నాదు మూర్ధమున దాఁగె

నరులు పురుషమునుష్యు లుష్ణంపుటూర్పు

గదుర గృహగేహముల నెండఁ గడపుచుండు.

బావా! యిప్పుటికిని జేటుండు రాలేదు. అత్మకు వినోదమునైన కొంచెము
పాట పాడెదను (వెట్టిపాట పాడి) బావా! బావా! వింటివా నాపాట.

విట—ఏమని నుతింతును! నీవు గాంధర్వాంశమునం బొడమితివి.

శకా—బావా! నేను గంధర్వుడ నేల కాను?

గీ. వసయు నగుడంబు శొంతియు భద్రమున

లింగునయు జీలకఱ్ఱయు నేను గంధ

యుక్తముగఁ జేసి భక్షించియుంటి నాస్వ

రంబు కాకుండునే మధురంబు బావ.

బావ! మరలబాడెదను (గానముజేసి) బావ! వింటివా?

విట—ఓహో! గంధర్వుడవుగదా!

శకా— గీ. మిరియ మింగువ పొడిచేసి నేలగించి

తొల్చి పుత్రమున వేచి ముద్దగ నొనర్చి

చరభృతపు కలకుట్లనోపాటు తింటి
నాకు రాకున్నె మధురకంఠస్వరంబు.

బావా! యిప్పటికిని జేటుఁడురా లేదుకద!

విటు — స్వస్థుడవగుము. ఇప్పుడేవిచ్చును.

(పిదప వసంతసేన యెక్కిరించి తోలుకొని స్థావరకుఁడు ప్రవేశించును.)

స్థావ — మట్టమధ్యాహ్నమైనది. రాజస్వాతికసంస్థానకుఁడు కోపగించు నేమో! నాకు భయము పొడయచున్నది. త్వరగా నడువుండు గిత్తలారా! నడువుఁడు.

వసం — అమ్మయ్యా! అమ్మయ్యా! ఇది వర్ధమానకుని కంఠస్వరమువలె లేదు. ఇది యేమో! ఆర్యచారుడత్తుఁడు ఎడ్లయొక్క పరిశ్రమము బాపుటకై వర్ధమానకుఁడు తోలుబండి నిలిపి యింకొక బండియు నింకొక బండివానిని బంపించె నేమో! కుడిక న్నదరుచున్న దెందులకో! హృదయము గండరగోళపడుచున్నదేమో! దిక్కులు శూన్యములగుచున్నవి. సర్వము విపరీతముగా నున్నది. ఏమి కానున్నదో!

శకా — (చప్పుడువిని) బావా! బావా! బండివచ్చినది.

విటు — ఎట్లు తెలిసినది?

శకా — నీకు వివరబడుటలేదా! ముసలిపండివలె గురగురలాడుచున్నది.

విటు — (చూచి) బాగుగఁగనిపెట్టితివి. నిజమే, వచ్చినది.

శకా — స్థావరకా! చేట! కొడకా! వచ్చితివా?

చేటు — చిత్తము వచ్చితిని.

శకా — బండికూడ వచ్చినదా?

స్థావ — చిత్తము వచ్చినది.

శకా — గిత్తులు వచ్చినవా?

స్థావ — చిత్తము చిత్తము.

శకా — నీవుకూడ వచ్చితివా?

స్థావ — (నవ్వుచు) భట్టారకా! నేనును వచ్చితిని.

శకా — బండి లోనికిం దీసికొనిరమ్ము.

స్థావ — ఏతోవను?

శకా — అపారాధము పడిపోయినచోట నుండి.

స్థావ-అయ్య! గిత్తలు చచ్చిపోవును; బండివిలుగును; ఈమీసాకరును చచ్చిపోవును.
 శకా—ఓస్తావరక! నేనెవడను! రాజస్వాలుకుడను; గిత్తలు చచ్చిన నింకొక
 గిత్తజోడు కొందును. బండివిడిగిన మరలజేయించుకొందును. నీవు చచ్చిన
 నూ కొంకొకడు దొరకును.

స్థావ—అన్నియు మీకుదొరకును గాని నాకుమాత్రము నేను మిగులను
 శకా—సర్వము నశించిన నశింపనియ్య. నీ నాతోననే బండి వీసికొనిరయ్య.

స్థావ—పదవే బండీ! నీస్వామితోగూడఁ జదిసిపోయ్య. నీతాతపంటిబండి యింకొ
 కటి వచ్చును. నేనీసంగతి అయ్యగారితోఁ జెప్పుచును. (ప్రవేశించి)
 ఎట్లు! బండి విలుగలేలేదే! భట్టారకా! బండి వచ్చినది.

శకా—ఏమిరా! గిత్తలు తెగలేదు. (తాళ్ళు చాపలేదు నీవును విలుగలేదటరా!

స్థావ—చిత్తము ఏమియు జరుగలేదు.

శకా—బావా చూతము బండి, రా రయ్య, బావా! నీవు నాకు గురువవు పరమ
 గురువవు. అంతరంగికుడవు, పూజ్యుడవు, పురస్కరణీయుడవు గాన నీవే
 ముందు బండియెక్కుము.

విట—కానియ్యట్లే కానియ్య, (అని బండియెక్కుచున్నాడు.)

శకా—బావా! నీవుండుము. ఈబండి నీయబ్బసంపాదించెనా, నీతాతసంపాదించెనా
 చట్టన యెక్కుచున్నావు. దిగు దిగు; బండినాది. నేనే ముందెక్కదను.

విట—నీవే యెక్కు మంటివిగదా!

శకా—నేను నిన్నెక్కుమనినను “అయ్య నీవే ముందెక్కుము” అనవలయు; నిది
 యచారము, ఏగోలయు నెఱుంగవు.

విట—అయ్య! నీవే ముందెక్కుము.

శకా—ఇదిగో నెక్కుచున్నాను. పుత్రకా! స్థావరక! బండి తిరిప్పుము.

స్థావ—(బండి తిరిప్పి) భట్టారక! ఎక్కుము.

శకా—(ఎక్కిచూచి భయపడి గుభాలునఁ గింగిదికుటికి విటుని కంఠము గట్టిగాఁ
 గొలింపి) బావా బావా! చచ్చిపోతివి చచ్చిపోతివి. బండిమీద రక్కసి
 యొ దొంగయో యున్నది. రాక్షసియైన మనల దోచుకొనును దొంగ
 యయిన భక్షించును.

విట—భయపడకుము. ఎదులబండిమీద రాక్షసియుండునా? మిట్టమధ్యాహ్నము
 మగుటచే నీదృష్టి చెడవది. చొక్కా తొడుగుకొనిన స్థావరకుని నీడఁ
 జూచి యట్లు భ్రాంతిపడలేదుగదా?

శకా—బాబూ ! స్థావరక| బ్రతికియున్నావా !

స్థావ—బ్రతికియున్నాశయ్యా !

శకా—బావా ! బండితో నెవ్వతెయో స్త్రీ యొకతెయున్నది. చూడుము.

విట—అందుదియ ?

గీ. మొగముపై జల్లుకొట్ట నాబోతు లేగు
పగిడిచోదము వడిఁ దలవంచికొనుచు
గౌరవంబాసపడునాడు కన్నురొయి
భయమఁజెందుఁ గులస్త్రీలవట్ల నెపుడు.

వసం—(ఆశ్చర్యమతోఁ దనలో) ఏమీ ! నాకంఠోయి కాయానముఁ గలుగఁజేయు
రాజస్థాలకుఁడే వీడు. మందభాగ్యురాలను చిక్కునఁబడిపోతినికదా !
సోమరి జ్యేష్ఠపతితఁ గల నగువత్తులవలె నావడినవ్వియాస మంతయు నివ్వలమై
నది. నే నేమిచేయుచాన !

శకా—ఈముదిపంద చేటుఁడుభయపడుచున్నాడు. బావానీపుబడిలోనికిఁజూడుము.
విట—ఇందు దోస మే నున్నది ? అటులనేచూచెదను.

శకా—ఓహో ! నక్క లెగురుచున్నవి. కాకులు పడువిడుచున్నవి. బావ నారా
క్షసి దంతములతోఁ జూచి జ్యేష్ఠములచేభక్షించునంతలో నేను పాటిపోయెదను

విట—(వసంతసేనం జూచి విషాదమతోఁ దనలో) కలకటా ! లేడిచెలవ పెద్దపులి
వంటఁదిగిలినదేమి ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము !

గీ. పూర్ణకారదచంద్రుని బోలి పులివ
మందు శయనించియున్న రాయందతోడఁ
గలసి సుఖమొందఁ దగునంచకలికి యకట
కాకిపాలను బడెఁ గాలకర్మవశత.

(జనాంతికముగ) వసంతసేనా ! ఈచుని ఆయుక్తము. నీకుఁ దగినదిగాదు.

గీ. మొదట నభిమానపడియును బిడపఁ దల్లి
వచనమున నిట్టు లకట ద్రవ్యంబు కొఱకు

వసం—లేదు లేదు (అని తలఁచివుచ్చుచున్నది)

విట— పైర్య మెదనిల్పుకోలేనిదాని నిన్ను
వేళభావంబు తుదకుఁ బ్రవేశ పెట్టె.

నేను నీతో నాఁ డంటినిగదా . “ కలిగెంబోధువిఱంతుగూడెములు మాకై
సుంతయోజింపుమా ” అని (ఆపద్యము చదువును)

వసం—బండి మార్పుదలచే నిట్లువచ్చితిని. శరణాగతురాలను విక్షింపుము.

విట—భయపడకుము. కానీ, వీని నే మోసపుచ్చెదనులే (శకావని సమీపించి)
కాణేలీమాతృకా! నిజముగా నించున్నది రాక్షసియే నుమీ!

శకా—బావ! నిజముగా రక్కసియైనది నిన్నేల దోచుకొనలేదు, లేక చొంగయైనచో
నిన్నేల మింగలేదు.

విట—వీల యీవివేచనము. ఈయారామముల నడుమనుండి యుజ్జ్వలనీపురము లో
నికే గాలినడకనే పోవుట మేలు.

శకా—అట్లు చేసిన సేమియగును?

విట—వ్యాధుమము కలుగును, గిత్తల కాయాసముతీయను.

శకా—మంచిది. అట్లేకావిత్తము. స్థావరకా! నీవు బండి తీసికొనిపోయ్యు నలను
వలదు తీసికొనిపోవుము. దేవతలముందఱను బ్రాహ్మణులముందఱను నేను
గాలిపడక నేలవత్తును? వలదు వలదు. బండియెక్కియే వచ్చెదను. నేను
శకటముమీఁదఁ బోవుచుండఁగా వారందఱు “వీడె రాజస్యాలకుఁడు
భట్టారకుఁ” డని దప్పులనిలిచి చెప్పకొనవలెను.

విట—(తనలో) విషము నొషధము చేయుట కష్టముకదా! ఇట్లుగుఁగాఁక (పరికార
ముగ) కాణేలీమాతృకా! యీబండిమీఁద నున్నది వసంతసేన. నిన్నుభిని
రించుటకై వచ్చినది.

వసం—పాపము కాంతించును గాక, పాపము కాంతించును గాక.

శకా—బావ! నేను పరివరపురుషుఁడననియు మనుష్యుఁడననియు వాసుదేవుఁడనని
యునా వచ్చినది?

విట—అవును. అవును.

శకా—నాకపూర్వమైన యదృష్టము వట్టివది. నాఁడామెను గోపగింపఁజేసితిని
నేఁడు పాదములంబడి బ్రతిమాలుకొనెదను.

విట—మంచిమాట నుడివితివి.

శకా—ఇది కాశ్యపైఁ బడుచున్నాను (అని వసంతసేనను సమీపించి) ఆయ్యా.
తల్లీ! నామనవి యాలింపుము.

గీ. స్థూలలోచన! దశసఖా! శుద్ధదంతి!

చరణములమీఁదఁ బడుదు వంజరీభుజింతు

నీకు దానుఁడ మదనార్తి నేను నాఁడు

నీకుఁజేసిన కష్ట మర్పించుమమ్మ. (పాదములమీఁదఁబడబోవును)

వసం—(కోపముతో) చీ మూర్ఖా! అయ్యుక్తప్రకంస చేయకుము (కాలితోతన్నును)

శకా— (కోపమున)

గీ. ఆమృతము దల్లులును ముద్దులాడినట్టి
దెన్నెను దేవునకు నైన నెరఁగకట్టి
దీశిరముఁ గాలఁదన్నితివేమె ! యడవిఁ
బీనుతల జంబుకము దన్ను విధము గాఁగ.

ఓరీ స్థావరక, చేట! నీకీది యెచ్చట దొరకినదిరా ?

స్తావ—అయ్యో ! రాజమార్గ మూరి బండ్లచే నందులేక యుండఁగా నేనీబండి చారు
దత్తుని పృథ్వివాటికాద్వారంబునం దాపి మఱియొకని బండి చక్రములు
త్రిప్పఁబోయితిని ఆనమయమున నీమె యింకొకబండి యొక్కఁబోవునదియై
యిదియే యదియని యొక్కఁగాఁబోలు నే నెఱుంగను.

శకా—ఓహో ! శకట విపర్యాసమున వచ్చితివా ! నన్నభినయించుటకు రాలేదు.
అటులేని నాబండినిగు దిగు. దరిమిఁదగు నా సార్థవాహపురుగు నభినయించు
టనుఁ బోవుచుంటివా ? నిన్ను నాగిత్తలు మోయునలెనా ! దిగు దిగు గర్భ
దాపికానా! దిగుము.

వసం—ఆర్యచారుదత్తు నభినయించఁ బోవుచున్నాననుమాట సత్యము. ఆపలుకువలన
మిగుల నలంకరింపఁబడితిని. ఇప్పుడు కానున్నది కాకమానదు. కానిమ్ము.

శకా— గీ కుముదపత్రింబులనుబోలు గోల్లుపదియు
నీయొడల గుచ్చిగుచ్చి జటాయువపుడు
వారిపెండ్రము నీడ్చిన చది నేజీఁ
బట్టి పడలాగువాడ నిక బండినుండి.

విటు— గీ. గుణసమన్వితలై యున్న కుముదపత్రి
నేత్రలను గొప్పువట్టుట నీతిగాదు
పూవుఁకోటలలోనున్న భూమిజముల
పల్లవంబులు తుగ్గించుట భాష్యమగు నె?

కావున నీయుక్త్యోగము విడువుము, నీవిటురమ్ము, నేనామెను బండినుండి
దింపెదను. వసంతనేనా! బండి దిగుము.

(వసంతసేన దిగి యొకాంత స్థలమున నిలుచును)

శకా—(తనలో) చెనక నామాట నిరాకరించుటజేసిన కోపాగ్ని నిప్పును పాప
ప్రహరముచే బ్రజ్వలించజేసినది కావున దీని నిపుడుచంపెనను కానీ !
యిట్లు చేసెదను. (ప్రకాశము) బావా ! బావా !

గీ. చుహుచుహు చుహూచుహూచుచు సొక్కుచుఁ బల
లంబు నాతోడఁ గినఁగఁ దలంచితేని
కుమ్మలల్లాడు నెనకంపుకొమ్మెఱుంగు
టుత్తరియంబు ధరియింప నూహయేని,—

విటు—ఉన్నచో నేనుందువు ?

శకా—నా చెప్పిన మాట వినుము, నాప్రియ మొనరింపుము.

విటు—అకార్యము కాకున్నఁ దప్పక కావించును.

శకా—అకార్యము లేకమైనను లేదు, ఇది రాక్షసియుఁ గాదు.

విటు—అటులేని వాక్రుచ్చుము.

శకా—వసంతసేనం జంపుము.

విటు—(చెవులు మూసికొని.)

ఉ. ఆడుది బాల యీనగరి కంతయు మేలివిభూషణులు రో
చేడియయ్యు దాని కులచేష్టలు లేనిది నాకుఁ జంపఁజే
యాడునె? యాడెబో యిటు నిరాగనురాలికి నెగ్గునేయు నా
కోడ లభింపనేర్చునె యయో పరలోకనదిం దరించగన్.

శకా—నీకు నే నోడనిచ్చెద, సదియునుంగాక జనశూన్యమగునీ యద్వైతంబునం
జంపినచో నిన్నెవడు చూచును.

విటు—ఎవరు చూతురా,

గీ. దెసలు ధర్మానిలులు వనదేవతలును
చంద్రనూర్వులు వంతరితంబు నంత
రాత్రియును భూమి పాపపుణ్యములనెపుడుఁ
జూచుచుండు రికెవ్వరుఁ జూడకున్న.

శకా—అటులేని బట్టచాటుచేసి చంపుము .

విటు—మూర్ఖుడా ! చెడిపోవుచుంటివిరా ?

శకా—ఈమునలినక్క యధర్మమునకు జడియుచున్నాడు కావున స్థావరకుం
బ్రతిమాలుకొనియెదను. స్థావరకా ! చేట ! పుత్రకా ! నీకు బంగారుగడిమ
లులు బహుమతి యొసంగెదను,

స్థావ—ధరించెదను.

శకా—నీకు బంగారుపీట చేయించి యిచ్చెదనురా !

స్థావ—నేను గూర్చుందును.

శకా—నే దినంగా మిగిలినది నీకిచ్చెదను.

స్థావ—తిందును.

శకా—నిన్నుండటి చేటుబాగాఁ బ్రధానునిఁ గావించెదను.

స్థావ—ప్రధాని నయ్యెదను.

శకా—అగుచో నా మానతి నేయుము.

స్థావ—అకార్యము కాకున్నచోఁ గావించెదను.

శకా—ఇందకార్యము లేశమయిన లేదు.

స్థావ—అటులేని నెలవిండు.

శకా—వసంత నేనను జంపుము.

స్థావ—అయ్యో ! శకట వివర్యాసమున నామె నిచ్చటికిఁ దీసికొనివచ్చుటయే నాది మొదటితప్ప.

శకా—ఓరీచేటా ! నీ చేతఁగూడ మాబు వినిపింప లేకున్నానురా.

స్థావ—మీరు నాశరీరమునకుఁ బ్రభువులు కాని శీలమునకుఁగారు. కావున ననుగ్రహింపుఁడు. నేను భయపడుచున్నాను.

శకా—నాపరిచారకుఁడవైన నీకు భయ మెవరివలనరా ?

స్థావ—పరలోకము వలన.

శకా—పరలోకమునఁగా నెవరు ?

స్థావ—అయ్యో సుకృత దుష్కృత పరిణామమే పరలోకము.

శకా—సుకృత పరిణామ మనఁగానేమి ?

స్థావ—నీకు బంగారురుగులు మురిడీలు లభింపజేసినదే సుకృతపరిణామము.

శకా—దుష్కృత పరిణామ మనఁగానేమి ?

స్థావ—నాచే కొలులకు నేవచేయించును బరపిండమును దినఁజేసినదే దుష్కృతము కావున నే నీయకార్య మొనరింపను.

శకా—చంపవటరా ! (అనిపెక్కుభంగులఁ దన్నుచున్నాఁడు.)

స్థావ—భట్టారకా ! తన్నును చంపుము. నే నకార్యముఁ మాత్రము చేయఁజాలను.

గీ. తొల్లి నాయునరించిన దుష్కృతంబు
గర్భదాసునిఁగావించెఁ గాదె నన్ను
నీభవంబున నెత మటే యొనర్చి
యేమికాఁబోవువాఁడనో యింక నేను.

వసం—అయ్యో! శరణుఁజెందినదానను, రక్షింపుము.

విట—కాశీమత్యకా! సహింపుము సహింపుము. స్థావరకా! నెచును.

గీ. దళ తొలఁగి లేమిజెందియు దాస్యవృత్తి
నేయునీకంటె నధముండు నీయొడయఁడు
ఏల చెందరు నాళ మీద్యకులు చెట్టి
నేయుచుందురు కుభకృతి నేయరెళుడు.

మఱియును.

గీ. నీకుఁ బ్రభుత దాస్యంబు వీనికి నొసంగి
నట్టి రంధ్రానుసారి కృతాంతుఁ డకట!
విషమబుద్ధినుమీ! నిన్ను వీని, వీని
నిన్ను గాఁ జేసికద వర్జనీయుఁడగును.

కకా—(తనలో) యీముసలివక్క యధర్మమునకు జడియుచున్నాఁడు. ఈగర్భదాసుండు వరలోకమునకు భీతిలుచున్నాఁడు. నేను రాష్ట్రీయస్థానకుఁడను పరపురుష మనుష్యుఁడను నాకేమి భయము (ప్రకాశముగా) ఓరీగర్భదాసు చేట! పోరా పామురా! కలుపుబిగించుకొని గదిలోఁదూటి విశ్రమింపుమురా!

పాప—దేవర నెలవిచ్చినట్లే కావించెదను. (వసంతనేనను సమీపించి) వసంత నేనా! నాశక్తియింతవరకే (నిష్క్రమించును.)

కకా—(నడికట్టుకట్టి) వసంతనేనా! నిన్ను చంపెదను నిలుచుండుము.

విట—ఓరీ దుర్మార్గుఁడ! నాయెదుటనే చంపెదవురా? (కంతము పట్టుకొనును.)

కకా—(భూమిపైపడుచున్నాఁడు) బావా! నన్నుఁజంపెదవా! (మోహమునుజెంది మూర్ఛతెలిసి)

గీ. పుట్టువాడిగనీవు నాపెట్టినట్టి
నేతిసంజుగ్ధ పాలిచేతనే పెరిగియుం
దగినసమయంబు వచ్చిన తఱిని నాకుఁ
ప్రతిఘటించెదవా? బావ! వరుఁడవగుచు,

(తనలో) కానీ నాకుపాయము దొరకినది, ఈశ్వర్ధస్థులము తలయూచి నన్ను హెచ్చరించి నాకు కావున వీనింబంపి వసంతసేవం గడలేర్చెదను. ఇట్లు గావించును. (ప్రకాశముగా) బావా! మల్లకప్రమాణంబగు కులంబునం బొడవిన నేనుమాత్ర మకార్యము గావించునా! దీనిని లోబఱచుకొనుట కట్లంటిని

విటు— గీ. ఉత్త మకులంబుతోడఁ బ్రయోజనంబు
తేదు సచ్చీలమొకటి కల్గినను చాలు
మంచిత్తేత్రంబునందు జన్మించి కలట
కదుర్మంబులు నభివృద్ధిగాంచవలెన్.

శకా—బావా! ఈలంబె నీయెదుట సిగ్గుపడుచున్నది. నీవు పోయినగాని నామాట వినదు. పామృత ; స్థావరముని దన్ని సాగదోలితిని. పరుగెత్తుచున్నాఁడు. వానిం దీసికొని మరల రహ్మ.

విటు— (తనలో) గీ సిగ్గుపడెనేమొకా వసంతసేవ నా న
మీపమున మూర్ఖు వీని గమింపఁబోదు
కాన నీప్రదేశము వివిక్తంబొనర్తు
మరుగుచోటే గదా కాముఁ డరుగుచోటు.

(ప్రకాశముగా) మంచిది. నేబోదును.

నసం—(విటుని యుత్తరీయము కొంగులాగి) అయ్యో! శరణాటిన గదా! దీనురాలైన నన్ను వదలుట న్యాయమా!

విటు—వసంతసేవా! భయపడకును! (శకారునితో) కాణోలీమాతృకా! వసంత సేవను నీచేతుల నిడిపోవుచున్నానునుమా! నీదే భారము.

శకా—నిజము. బావా! నాచేతి కప్పగించితిని.

విటు—నిజమేనా?

శకా—నిజము

విటు—(కొన్నియడుగులు నడిచి) ఈశ్వశంకుఁడు నే నావలకుఁ బోయినచేతుక నిడి యంగీకరింపనిచోఁ జంపునేమో! కావునఁ బాటునుండి వీఁడుచేయఁదలఁచిన పనిఁ జూచెదను. (అని మరుగున నిలుచును.)

శకా—కానీ! దీనిం జంపెదను. ఈకడుబాహ్యమృణుఁడు, ముసలివక్క చాటున నుండునేమో! పోయి నక్కజిత్తులు చేయఁగలఁడు. వీనిని మోసపుచ్చుటకై యిట్లు చేసెదను. (పువ్వులుకోసి తన్నులంకరించుకొని) బాలా! బాలా! వసంతసేవ! యిటురహ్మ.

ఁటు--వీడు కానుకుడైనాడు. ఇతనకార్యము జరిగింపడు నేను బోవచ్చును.

(నిష్క్రమించును.)

శకా—గీ. ప్రేడి యొసగుదు నే(బి)యభాషినగును
బాదములఁబడెదను దలపాగఁబోడ
నేనకుడ వాదుమనవిని జిత్తగింప
కునికీ, బారుషులు కష్టభాజనులుగారె!

వనం—సందేహమేమి ? రవంతసేపుతాళుము. (తలవంచుకొని)

గీ. చాలు దుర్మార్గుడా ! దుష్టచరిత ! నన్ను
లోభపటచెడవా ధనప్రాభవమునఁ
జారుదత్తుఁ డ్యజింపఁగాఁ చాలనేను
గమలమును నాడుతున్నెదకరణి నెపుడు.

గీ. కులము కిలంబుఁ గలవాని లలన లెందుఁ
గూడవలె వాడు శుద్ధరిక్తుడగుఁగాక
సానికొమ్మలుపైతము సదృశజనస
మాగమముఁ గోరఁగా వలదినునె ముందు.

మఱియును సహకారవృత్తము నాక్రయించినదానను బలాశవృత్తము నాశ్రయింతువా !

శకా—తోత్తుకూతుర ! దరిద్రచారుదత్తుడు సహకారవృత్తమా ! రాష్ట్రీయస్థుల
కుడు చలాశవృత్తమా ! కింశుకవృత్తమైనను గాఁడుగా ! నీవు నన్ను పరిభ
వించుచు దరిద్రచారుదత్తునే స్మరించుచున్నావా !

వనం—నేను స్మరింపనక్కఱలేదు, సర్వదా వాహృదయమంద యున్నాడు.

శకా—అటులేని నీవాహృదయమందున్న వాని నిన్నుగూడ రూపుమాపెదను జాడు.
దరిద్రసార్థవాహకకామకీ ! నిలునిలుము.

వనం—అనుమనుము. మరల ననుము. నీ వామహానుభావునిపే రెన్నిసారు లుచ్చ
రించినను నాకు సంతోషమే.

శకా—అదరిదుగొట్టు తోత్తుకొడుకునచ్చి యడ్డుకుడునేమా చూత మిదిగో నిన్నుఁ
జంపుచున్నవాడను.

వనం—నన్ను జూచినయేని రక్షించును.

శకా—అంత ! మరల నిట్లా దరిద్రచారుదత్తునకై పరివినిచెదవు ?

గీ. ఆతఁడు దేవేంద్రుఁడో వాలినుతుఁడు స్వర్గ
పాలుఁడో రంభకొడుకైన కాలశేమి
దోగినుతుఁడు జటాయునో ధుంధుమారుఁ
డో త్రిశంకువో చాగవ్యుఁడో శివుఁడో.

కాక యీనుడివినవారందఱుఁ జనుదెంచి నిన్ను రక్షింపలేరు.

గీ. భారతయుగానఁ జాగక్యవీరుఁడెట్లు
చంపెనో నీతను, జటాయు వంపగముల
దుర్గిపదపుత్రిక శరీతిఁ దుర్గించినాఁడో
శేఁడు గడలేరు నట్లనే నిన్ను నేను. (తన్నఁబోవుచున్నాఁడు)

వసం—హతః! యెచటనున్నావు? హాచారుడత! ఈనీప్రేయసి యసంపూర్ణ
మనోరథావస్థతోనే చచ్చిపోవుచున్నది. ఎలుఁగెత్తి యేడ్చెదను. చీ! వసం
తనేన యెలుఁగెత్తి యేడ్చుచున్నదన సిగ్గుగాదా! ఆర్య చారుడత! నీకిదియే
తుదివసుస్కారము.

కకా—ఈగర్భదాసి యిప్పటికి నాపాపిచారుడత్తునే స్మరించుచున్నది. (మెడ
నొక్కిచట్టుకొని) గర్భదాసీ! తలంపుము తలంపుము.

వసం—చారుడత! వసుస్కారము.

కకా—చావుము, గర్భదాసీ! చావుము. (అని మెడఁబిసుకును)

వసం—(మూర్ఛితురాలై నిశ్చేష్టురాలై క్రిందఁబడును)

కకా—(సంతోషముతో)

గీ. దోషముల కూఁత, మదివయావాసభూమి
కాలవశగత దుష్ట యీకాంత నవ్య
రక్తఁ జంపి చూపితిని శూరత్వమిదిగో
చచ్చె భారతమున నీత చచ్చినట్లు.

గీ. మేము కామింప ముమ్ముఁగామింప దనెను
కోపమునఁ జంపివారమీ కుటిలగణిక
సహహ పుష్పకరండకోద్యావమాదు
మెడ నదిమిపట్టి యొరుకంటఁ బడకయొండ.

గీ. ఇట్టివాడగు సాహసకృత్యమునకు
ద్రౌపదీ దీవిఁ బోలు చూతల్లియేని

తండ్రియేనియు మఱి యన్నదమ్ములేని
సంతగా సంతసింతుతో యిచటనన్న.

కానీ, మునుపలి వఱకు వచ్చునేమో చాటునఁడఁగెదను. (అని దాఁగుచు
విటు—(చేటునితోఁ బ్రవేశించి) స్థావరకుని బ్రతిమాల్ తీసికొనివచ్చితిని. ఈ కా
జేలీపుత్రుఁ డెవటనున్నాఁడో చూచెదను. (పరిశ్రమించి చూచి) దారి
కడ్డముగ నిచట చెట్టుగూలి యొకఁఁడై మడవినది. ఏని పాపిష్ఠుడూ !
ఎంతదుస్కార్య మొనర్చితివే ఈహతస్త్రిదర్శనముచే, నీతోపాటు మేమును
పతితులమైతిమి. ఈయఁకళకునముచే వసంతసేన విషయమున నాహృదము
మారాటము చెందుచున్నది. సర్వవిధముల దేవత లామెకు గుఱము గావించి
తురుగాక. (కళారుని సమీపించి) కాజేలీమత్తుకా! ఏఁడె స్థావరకుఁడు
బ్రతిమాల్ తీసికొనివచ్చితిని.

కళా. బావాసుఖముగ వచ్చితివిగద ! పుత్రకా! స్థావరక చేటుఁచ నీకుస్వాగత మేకద !

స్థావ—దేవా ! చిత్తము.

విటు—నేనింతకుముందు నీచేతి కప్పగించితివే, దానిని మరల నొప్పగింపుము.

కళా—నీవప్పగించినదేదీ ?

విటు—వసంతసేన.

కళా—పోయినది.

విటు—ఎక్కడికి ?

కళా—నీవెన్నెంటున పోయినది.

విటు—(సవిశర్కముగ) నేను బోయినదెస కామె రారేదే !

కళా—నీ వేదెసకుఁ బోయితివి ?

విటు—తూర్పుదెసకు.

కళా—అది దక్షిణదిక్కునకుఁ బోయినది.

విటు—నేను దక్షిణదిక్కునకే యేగితిని.

కళా—అది ఉత్తరదిక్కునకుఁ బోయినది.

విటు—అకులపాటుతోఁ దెప్పచుంటివి. నాయంతరాత్మకు నమ్మికలేదు నిజము
చెప్పెము.

కళా—బావా ! ఒట్టునుమీ, నీసెత్తిమీఁద నాకాళ్లు పెట్టినట్లే, నీహృదయము
భదిలఘటము; దానింభంధితిన్ని,

విటు—(దుఃఖముతో) నిజముగాఁ జంపితివా ?

శకా—వామాటయందు నమ్మకము లేదేని పద రాష్ట్రీయశ్యాకసంస్థానకుని కూర
త్యమును గనుఁగొందువు (పడియున్న వసంతసేనంజాపును.)

విటు—(చూచి) హాహా! ఎంతనిర్భాగ్యుడను. (అనిమూర్ఛపోవును)

శకా—హీహీహీ! బాపయుం జచ్చెనా యేమి ?

స్థావ—అగూఢా! విచారించుము చూడకుండ బండితోలుకొని వచ్చిననేనే వసంత
సేనను జంపినవాడనైతిని.

విటు—(మూర్ఛ తెలిసి) హావసంతసేనా ! వసంతసేన !

నీ. దాక్షిణ్యజలమున దరులు మంచుచు బాటు పాడుపుటేరా! యెండిపోతివయ్యెను
తవలోకమత్యజించి చనుచెంచినరతీసతీ! పోతివటవె స్వదేశమునకు
నడుగుంటిపోతివా యకట సాభాగ్యరత్నాకరమా ! మన్మథాపణంబ !
చిటునవ్విసుముతిన్నె చెన్నుఁ గైకొన్న పాపవ్యనదీ! పూర్ణ వంద్యవదన !

గీ నగలు మెయినిండఁబూని మందగతిమీఱ
నొలుకుసింగారమునఁ బేర్చిచిలుక నీవు
నడచి యేలెంచు టింకఁగన్పడకయుండఁ
జేసెనే మాలసెనువేల్పు చెల్లు యకట

(కన్నీరుఁడుడుచుకొనుచు) హాహా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము !

గీ. పాపకల్పుండు వీడు నిర్భాగ్యుడకట
పాపమింటేని నెఱుంగక పట్టనమున
కల్లమండన మగునిన్ను నేపుమాపె
వీని కేమెగ్గు నీవు గావించినావొ.

(తనలో) ఈపాపాత్ముఁ డీయకార్యమును నామీదికిఁ ద్రోయఁగలఁడు.

కాపున నిట నుండి పోయెదను. (పోవుచున్నాడు)

శకా—(చెల్లనీకుండఁ బట్టుకొనును)

విటు—ఓరీపాపాత్మా ! నన్ను చుట్టకుము ! నీజోలి నాకింకవలదు. నన్ను బోనిమ్ము.

శకా—ఓరీ ! వసంతసేనను నీవు చంపి నామీద నాకోషమాకోపించి నన్ను దిమ్ము.
మాలినవానించేసి యెక్కడికిఁ బోయెదవురా ?

విటు—చీ పొమ్ము. చావుము.

శకా— గీ. కాను లిచ్చెద నీకు బంగార మిచ్చు
వాడ వందలకొలది నావాఁడవగుచు

లంకలోపలి ప్రాకారలంఘనంబు

జేయుగతి గోడదాఁటెడఁ జిత్రముగను. (నిష్క్రమించును.)

భిక్షు— (అపటీక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి) ఈకాషాయసస్త్రి ముతికికొంటిని గదా. ఇది చెట్టుకొమ్మ కాఁగట్టుకొందునా! చెట్టుకొమ్మకుఁగట్టుకొన్న దుష్టనాన రహలు చింపి చీలికలు చేయు నేమో! నేలఁబఱచిన దుమ్ముపడి మాసిపోవును. నాకు గుడ్డయొండఁగట్టుకొనుటకుఁ దావే కన్నడకున్నది. కానిమ్ము. (చూచి) ఇదిగో గాలిచేఁ బోగు చేయఁబడిన పాటుటాకులున్నవి. ఇంగాణఁబఱచె దను. (అట్లుచేసి) బుద్ధజీవా! నమస్కారము. (కూరుచుండి) ధర్మాక్షరములు బారాయణము చేయుదునా! (అంకాగంభమందలి పద్యములుచదువును) అయినను నాకేటికీసుగతి? బుద్ధోపాసకురాలగు వసంతసేవకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించినంజాలు, నాకదియే స్వర్గము. నాఁడు జూదరులు నన్ను బాధింపం బడినాఁడెము లిచ్చి నన్ను విడిపించిన దామెయొకదా! నాయాత్మ యామెకు నాఁడే యమ్ముఁబడినది. (చూచి) ఈయాకులగుంపులో నేదియో యూర్పుచ్చుచున్నట్లున్నదే. అకులు కదులుచున్నవి నిశ్వాసముకాదేమో!

అ. గాలికెండకాఱి కదలుచుఁ గదలుచుఁ జీవరోదకంబుచేతఁ దడిసి
యాకులివి వ్రసారితాండజపక్షచ్ఛదాలినోరెఁ గదలికూడఁబోలు.

వసం—(కొంత మూర్ఛ తెలిసి చేయి సాచుచున్నది)

భిక్షు— హాహా! శుద్ధాలంకారభూషితంబగు స్త్రీహస్తము బయటికి వచ్చుచున్నది. ఇదిగో రెండవచేయకూడ! ఈచేతులెనరివో గుఱింఁచెదను. (చూచి) గుఱింఁపనక్కఱలేదు. ఏచేతులు నాకభయమిచ్చినవో యాచేతులే యివి. కానీ! చూచెదను. (అకుగుంపుతోలగించి చూచి గుఱింఁచి) ఈమె అ బుద్ధోపాసకురాలే!

వసం—(భిక్షువునుజూచి నీళ్ళిమ్మని సన్న చేయుచున్నది.)

భిక్షు—పాప మీమె నీరిమ్మని యాచించుచున్నది. దిగుడుబావిదూరముగానున్నది. ఏమిచేయుదును. కానీ! ఈకాషాయార్ద్రవస్త్రిము మీఁదఁగప్పెదను. (అని అట్లుచేయును.)

(వసంతసేన తెలియతెచ్చుకొని లేచుచున్నది సన్న్యాసినివటాంతము చేవిసరుచున్నాడు)

వసం—అర్యా! నీవెవ్వఁడవు.

భిక్షు—అమ్మా! నన్నుముఱచితివా! నాఁడుపదినుపర్లము లిచ్చి నన్నువిలిచికొన్న బుద్ధోపాసకవ్రతానా నీవు.

వసం — మఱివలేదు. కాని యాత్యుడు వచించినది సరికాదు. నేను చచ్చిపోయిన బాగుండెడిదికదా.

భిక్షు — బుద్ధోపాసికా! ఏమి యీ మావద యే సచ్చివది?

వసం — (నిర్వేదముతో) ఇది వేశ్యాజన్మమునకుం దగినదే కదా.

భిక్షు — ఆత్మా! యీచెట్టున వేలాడుతీవ పట్టుకొనిలెమ్ము. (ఆని తీగె చేతికంది చ్చుచున్నాడు.)

(వసంతనేన పట్టుకొని లేచుచున్నది.)

భిక్షు — ఇకటికి దగ్గఱనున్న విహారమున వాధర్మభగిని జాద్ధసన్నానిని యున్నది. ఆమెచే రవంతనే పువచరింపఁజిడి యాయాసము పోయిన పిదప నీయింటికి నీవు పోదువుగాక. రమ్ము అల్లనల్లన నడచిరమ్ము. (పరిక్రమించి చూచి) అయ్యలారా! తొలఁగుఁడు, దారినిండు. ఈమె వయసులోనున్న స్త్రీ, నేను సన్న్యాసిని; ఆయ్య నాకిదియే చరిశుద్ధమైన ధర్మము.

కం. బలుకుల నేతల నేమముగల నిగృహీతేంద్రియునకుఁ గరగతమా వే ల్పులలోకమనఁగ భూమికుల కాననభీతి నతఁడు సుక్కిలఁబడునే.

(ఆని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ఇది... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు నాంధ్రమృచ్చకటికఁబు

నందు వసంతనేనామేడనమను నప్రవృత్తాంకము.

శ్రీరస్తు.

మృచ్చకటికము

నవమాంకము

(పిదప శోధనకుడు ప్రవేశించును.)

శోధ — అధికరణాధికారులచే “ఓరీ! శోధనక! వ్యవహారమండపములోన నాసనము లన్నియు సిద్ధపఱపు” మని నియోగింపఁబడితిని కావున నధికరణమండపము బాగుచేయుటకై వెళ్ళుచున్నాను. (పరిక్రమించి) ఇదిగో! అధికరణమండ పము, ప్రవేశించుచున్నాను. (ప్రవేశించి బాగుచేసి యాసనములన్నియు నాయత్తపఱచి) అధికరణమండపమంతయు వివిక్తముగావించితిని. ఆసనము లన్నియు సిద్ధపఱచితిని. ఈవృత్తాంత మధికరణికులకుఁ దెలుపువాఁడను. (పరిక్రమించి యెదుటఁజూచి) వీఁడె రాష్ట్రీయస్థానికుఁడు, దుష్టజన మను ఘృణ్యుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. వీనియెదుటఁ బడఁగూడదు. చాటుగాఁబోయె దను. (అని యేకాంతస్థలమున దాచుచున్నాఁడు)

(పిదప మజ్జన్వలమేషధారియై శకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శక — గీ. సలిల జల నీరములచేత జలకమాడి
సువిహితంబగు నంగకశోభతోడ
స్త్రీలు యువతులు తరుణులు తివిరికొలువ
సువవనోద్యానములఁ గూరుచుంటి నసానా.
గీ. త్నగము ముడి, చూలిక త్నగమ్ము, త్నగము బాణు
దలయు, త్నగ మూర్ధ్వయోడంబు దనఁదనటుల
వాలకుంతులములు కూర్చువాఁడ, రాజు
స్థానికుఁడఁ జిత్రిచిత్రపుఁ జర్మవాఁడ.

మతీయను విమగ్నింధి గర్భవర్ధిష్ఠంబగు కీటకమువలెఁ దగిన యంతరము చె వకలాని బయటఁబడితిని. ఇప్పుడీ తుట్ట యెవనితలపైఁబోయియుదును? (అలోచించి) అల! స్మృతికివచ్చినది. దరిద్రీచారుదత్తుని మీఁదనేత్రోడదను. ఇంకొకటి, వాఁడు దరిదుర్గిఁడుకావున వాడీ భుజిచేసియుండునని అందఱు నమ్ముదురు. కానీ! అధికరణమండపములోనికిఁబోయి చారుదత్తుఁడు వసంతసేనను బలాత్కారముగా గొంతు పిసికి భంపిఁపాడని వ్యవహారపత్రము నేనే ముందొసంగదను. కావున నధికరణమం డపముఁ జూచెదను. (పరిక్రమించి చూచి) ఇదే అధికరణమండపము. ఇందుఁబ

వేళించెదను. ఆనవములన్నియు నాయత్తవటచిరి. అధికరణ భోజనము తనుడెంచు దనుక ఈమార్యాభర్త్యరమునందుండి పరికిలించెదను. (అట్లు చేయుచున్నాడు.)

శోధ—(మఱియుక వంకనుండి వచ్చిచూచి) అధికరణికు లందఱుఁ జనుడెంచుచు న్నారు. నేను సమీపించెదను (సమీపించుచున్నాడు.)
(పిదప శ్రేష్ఠికాయస్థుని పరివారముతో సధికరణికుడు బ్రేవేళించును.)

అధిక—ఓ శ్రేష్ఠికాయస్థులారా !

శ్రేష్ఠికాయస్థులు—అయ్యా యేమి సలవు.

అధిక—వ్యవహారమునరాధీనముకావున సధికరణికు లొరులచిత్తము గ్రహించుట దుష్కరముకదా ! వ్యామూహములగు పశువృత్తకార్యములను అధికరణ మునకుఁ గొనివచ్చు పురుషులు స్వప్రయోజకవరులై యిచటదమకోపములు కప్పిపుచ్చుచుండురు. ఉభయపక్షములను దమకమ దోషములనట్లు కప్పి పుచ్చి పరదోషోద్ఘాటనమొనర్చి వాదించుటచే న్యాయపరికిలనము దుష్కరమై రాజునకుఁ బాపమును, మాకు నిందయు నులభముగా నిద్ధించును. గుణిగా పులెవృటనోకాని యుండరుకదా. కావున కౌశ్రుజ్ఞుడు, కాపట్యగ్రహణకుఁబడు, వక్త, అక్రోధనుడు, స్వపరభేదరహితుడునై, ముందుగనే కార్యనిశ్చయమొనర్చుక, సభ్యుడు లోభదూరుడునై, దుర్బలులకు నండయై, శనులకు నుండె రెల్లడనై, సత్యబద్ధహృదయుడై, రాజభీతి లేనివాడే అధికరణికుడై యుండదగును.

శ్రేష్ఠికాయస్థులు—తమగుణములయందుఁగూడ దోషముకోపించువారు వెన్నెలలో చీకటి వారోపించువారే..

అధికర—శోధనకా ! అధికరణముడవము లోనికి దారిచేయుము.

శోధ—అయ్యా ! ఇటు దయచేయుడు. అధికరణ మంటవమిదే.

(అందఱును మండవము బ్రేవేళింతురు.)

అధికర—శోధనకా ! బైటకుఁబోయి వ్యవహారమునకు వచ్చినవారికందఱుం బిలువుము

శోధ—చిత్తము. (బైటకుఁబోయి) కార్యార్థలెవ్వరో తమతమ కార్యములను మనవి చేసికొనుడు (అనిపిలుచును.)

కకా—(సంతసముతో) అధికరణికులు వచ్చిరి (సాటోపముగాఁ బరిక్రమించి) పరపురుషుడను మనుష్యుడను వానుడేవుడను రాష్ట్రీయస్థులుండను ధా జస్థులకుండను నేనే కార్యార్థిని.

శోధ—(సంభ్రమముతో) మొదటనే యీ రాజస్థానమున కార్యము నివేదించుటా ! కానీ, ఆర్య! మహారాజమానుము. అధికరణములతో నివేదించివచ్చును. (లోనింబోయి) అయ్యా! రాష్ట్రీయస్థానముడు కార్యాధికాయై చ్వారమందున్నాడు.

అధికర—మొదటనే రాష్ట్రీయస్థానమున వ్యవహారమా ! నూర్యోదయమువందలి యుపరాగమువలె నేదియోయొక మహావిద్యనమునకు నిమిత్తమైయుండవచ్చును. శోధనక, నేడువ్యవహారములు వ్యాకులక గూర్చునని నిలంచెదను. పోయి వానితో “నేడు నీవ్యవహారముచూడరు పా” పృనిచెప్పము

శోధ—(పోయి) అయ్యా, శకార! నీవ్యవహారము నేడుకాదు పొమ్మని అధికరణము లానతిచ్చుచున్నారు.

శకా—(శోధముతో) ఏమీ నావ్యవహారమువివరా! నావ్యవహారములేదేని మాయవృత్తుడు భగినీపతి పాలకమహారాజుతో విన్నవించి, మాయవృత్తోడను మాయముతోడను జెప్పి యీయధికరణముని యుద్యోగ మూడదీయించి యింకొకని నిందుఁబ్రవేశ పెట్టించెదనని చెప్పము. (అని వెళ్లబోవుచున్నాడు)

శోధ—అయ్యా! మహారాజమానుము ; నేనుపోయి అధికరణములతో విన్నవించెదను. (పోయి) అయ్యా వానికిఁ గోపమువచ్చినది. (అని శకారుడన్ను మాటలన్నియుఁ జెప్పను.)

అధిక—ఈమూర్ఖుడేమి చేసినఁ జేయఁగలడు. శోధనకా! రమ్మనుము.

శోధన—అయ్యా! రమ్మ, నీవ్యవహారము విచారించెద మనుచున్నాడు.

శకార—మొదట నీకు వ్యవహారములేదనియుఁ దరువాత కలదనియు నీయధికరణముఁ దనుచున్నాడు. నాకు భయపడినట్లేయున్నాడు. కావున నేనుజెప్పినదెల్ల నమ్మును. కానీ! లోనికిం బోయెదను. (వ్రేవేరించి) మీకు నుఖము, మాకును నుఖము. పోనీ నుఖము మీకేల? మాకే నుఖము.

అధిక—(శకారుంజూచి తనలో) ఏమీ వ్యవహారాధికాయైవచ్చిన వీనికిపాగుపాగు తనము (వ్రేకాశముగా) కూర్చుండుము.

శకా—ఈభూమియంతయు నాదియే! నాయుచ్చవచ్చినవోటగూర్చుండెదను (శ్రేష్ఠితో) ఇచటగూర్చుందువా (శోధనకునితో) ఇచటగూర్చుందువా (అని పదివోట్ల గూర్చుండి లేచి అధికరణముని నెత్తిమీఁదఁ జేయిపెట్టి) ఇచటగూర్చుందును (అని భూమిమీఁదఁ ఇతికిలఁబుట్టును)

అధి—నీవా కార్యాధికని?

శకా—శేనే కార్యధిని.

అధి—ఆకార్యమేదియో నుడువుము ?

శకా—రహస్యముగాఁ జెవిలోఁజెప్పెదను. శేను మల్లకపరిమాణంబగు పెద్దకులమున జన్మించినవాడను.

గీ. భూమిజానికి నాతండ్రి మామగారు
వాడు తండ్రి కల్లుండు భూసాయకుండు
బావమఱుదిని శేను భూపాలకువకు
భూమిపతి భర్త నాతోడఁబుట్టువునకు.

అధి—సర్వము యథాభావే. (ఉత్తమకులంబు అను పద్యమును చదువును.) కార్య చేయియో నుడువుము.

శకా—ఇదిగోఁజెప్పుచున్నాను. నాయందుఁ దప్పింపును నన్నేమియుఁ జేయరుగదా! మద్భగినీవతియును రాజు నాకుఁ గీర్తించుకొఱకును రక్షించుకొఱకును సర్వోద్యానములకు శిరోభూషణమును పుష్పకరండక జీర్ణోద్యానమునొసంగె. శేను ప్రితినిన మాయద్యానములోఁకిఁ జూచుటకు నెండఁబెట్టుటకు దుడుచుటకుఁ బువ్వులుకొలుపుటకుఁ జిన్నపు తుంగపుటకుఁ బోవుచుందును. దైవయోగంబున నాకొక స్త్రీశవమచట గన్పించినది. - లేదు కన్పించలేదు.

అధికరణి—అచచ్చిపోయిన స్త్రీ యెవరో నీవెఱుంగుదువుగదా !

శకా—అధికరణభోజకులారా ! ఈపట్టనమునకంఠకు నలంకారమగునదియు వేల కొలది బంగారునగు కలదియు నగు నాస్త్రీని శేనెఱుంగనా ? వసంత శేనను డబ్బుకొఱ కొకదుర్మార్గుఁడు నాపుష్పకరండకజీర్ణోద్యానమున నొంటిగ మెడపిసికి చంపినాఁడు. శేను కాను- (అర్థోక్తిలో నోరుమూసి కొనును.)

అధి—అహ ! తలారు యజగ్రత్త ! శ్రేష్ఠికాయస్థులారా ! వ్యవహారమున కుపయోగించునది “శేను కాను” అను పదము ముందు వ్రాసికొనుఁడు.

కాయస్థు—చిత్తము (అమాటవ్రాసి) అయ్యో వ్రాసినాము.

శకా—(తనలో) తొందరపడి వేడిపాయుము మ్రుంగిన వానివలె నాకే యుపద్రవముఁ దెచ్చిపెట్టుకొన్నాను. కానీ ఇట్లుచేసెదను (ప్రకాశముగా) అయ్యో అధికరణభోజకులారా ! పెద్దకొలాహలము చేసెదలేదు. దానిని శేనే చూచి తిసంటిని. అమాట వ్రాసికొనుఁడు. (యింతకుమున్ను వ్రాసినది కాలితోఁ డుడిచివేయుచున్నాఁడు)

అధి—ద్రవ్యము కొరత బాహుపాశమునఁ జంపిరిని నీ కట్టు తెలిసినది ?

శకా—మొదలైనది, ఆభరణస్థానములన్నియు కూర్వములై యున్నవి.

శ్రేష్ఠికాయ—ఈమాట లెస్సగనే యున్నది.

శకా—(తనలో) అమ్మయ్యా ! బ్రతికితిని.

శ్రేష్ఠి—ఈవ్యవహారము ఎఱని నవలంబించినది ?

అధి—ఇక్కడ వ్యవహారము రెండువిధములు.

శ్రేష్ఠికాయ—అవి యేవి ?

అధి—నాకొనుసారముని, అర్థానుసారముని. మొదటిది వాది ప్రతివాదుల వాదము నవలంబించినది, రెండవది యధికరణికుని బుద్ధి నవలంబించినది.

శ్రేష్ఠికా—అటులైన నీవ్యవహారము వసంతనేన తల్లి నవలంబించుచున్నది.

అధి—అవును. శోధనకా ! వసంతనేన తల్లిని భయపెట్టకుండఁ దీసికొనిరమ్ము.

శోధన—(పోయి ముసలిదానితోఁ బ్రవేశించి) అమ్మా ! అటునడుపుము.

వృద్ధ—(తనలో) నాకూఁతురు యౌవనముఖ మనుభవించుటకు మిత్రగృహమునకుం జనియె, వింకను రాలేదు. ఈదీర్ఘాయుష్షుంతుఁడధికారులు పిలుచుచున్నారు రమ్ము రమ్మని పిలుచుచున్నాఁడు. దైవమా ! యేమి యుపద్రవమోగదా ! నామది మోహపరవశమగుచున్నది గుండె లదరుచున్నది (పృకాశము) నాయనా ! అధికరణ మంటపమునకు దారి చూపింపుము ?

శోధ—ఇటు రమ్మిటురమ్ము (యిరువురు వ్యవేశింతురు)

వృద్ధ—(సమీపించి) అయ్యలారా ! మీకు సుఖమగుం గాత.

అధి—స్వాగతమా ! అందుఁ గూర్చుండుము.

వృద్ధ—మంచిది (అని కూర్చుండును)

శకా—(అక్షేపముగా) వచ్చితివా ? ముసలిలంకె ! వచ్చితివా ?

అధి—వసంతనేన తల్లివా నీవు ?

వృద్ధ—అవును.

అధి—ఇట్లుదు మీవసంతనేన యెవటికివెళ్ళినది.

వృద్ధ—మిత్రునింటికిఁ జనియెను.

అధి—అమిత్రుని పేరేమి ?

వృద్ధ—(తనలో) అబ్బబ్బా ! ఈవిషయములి లజ్జనీయులుకదా ! (పృకాశముగ) ఈ మాట నితరులవలెఁ దమకంటి ప్రభువు అడుగఁదగినదికాదు.

అధి—సిగ్గెల ? వ్యవహార మడుగుచున్నది.

శ్రేష్ఠి-కా—వ్యవహారమడుగుచున్నది, దోసములేదు. సిగ్గుపడక చెప్పుము.

పృథ్—ఇది వ్యవహారమా ! అటులేని వినుడు. అతడు సార్థవాహవినయదత్తుని మనుమడు. సాగరదత్తుని కొడుకు సుగృహీతసామధేయుడు చారుడత్తు భట్టారకుడు. కోమటివాడలోఁ గాఁపురమున్నాడు. అతనితో నాకుఁ తురు యౌవనసుఖ మనుభవించుచున్నది.

శ కా—అధికారులు ! వింటిరా ? యీమాటలు తప్పక వ్రాసికొనుడు. ఆచారుడత్తుని తోనే నాకు వివాదము.

శ్రేష్ఠికాయ—చారుడత్తుడు మిక్కిలిడనుచున్న దిందు దోసమే మున్నది.

అధి—ఈవ్యవహారమంతయుఁ జారుడత్తు నవలంబించి యున్నది.

శ్రే-కా—అవును. అట్లే కన్పించుచున్నది.

అధి—ధనదత్తా ! వసంతసేన చారుడత్తునింటికి వెళ్లినది. అనివ్రాసికొనుము. ఇదియే వ్యవహారమునకు మొదటిపాదము. ఆర్యచారుడత్తునిఁగూడఁ బిలిపించవల యునా ! వ్యవహారముకదా పిలిపించక తప్పదు. శోధనక ! నీవుపోయి చారు డత్తునిఁ దొందరపెట్టకుండ భయపెట్టకుండ సాదరముగా స్వేచ్ఛగాఁ దీసికొ నిరమ్ము. ఎండులతో అధికరణికులు మిమ్ముఁజూడఁగోరుచున్నారని చెప్పి తోడ్కొనిరమ్ము.

శోధ—చిత్రము (పోయి చారుడత్తునితోఁ బ్రేక్షించి) ఆర్యా ! ఇటురమ్మిటురమ్ము చారు—(అలోచించి)

గీ. నాకులము నానువృత్తము నానడవడి
యెఱిఁగియుండియు రాజు నస్త్రేలపిలుచు
నీయకాటసమాహూతి నాయవస్థ
శేదియొ వైపరీత్య మూహించఁజేయు.

(సవితర్కముగాఁడనలో)

క. సంకల్ప తైర్నించుకొని ని శృంకం బరగిడిన గోపకాబకు శకటి
సంకలితుం డేసితినిని కంకోఘలు చాఁడి చెప్పఁగా విన్నవేమో.

ఏల యీవిచారము. అధికరణమండపములోనికే పోవుచున్నానుగదా ! శో ధనకా . మండపములోనికిం బారిమాపుమురా !

శోధ—అయ్యో యిటురం డిటురండు (ఇరువురును బరికృమింతురు)

భారు—(సందియముతో) ఇంకేమున్నది !

గీ. కాకనుటనఁగదొడఁగె యాత్మస్వరముగఁ
బిలుచుచున్నార నను మంత్రిభృత్యులై
నదరుచున్నది వామనయనముఁగూడ
దుశ్శకునముల డెంద మాంకోశపడియె.

శోభ—అయ్యో దయచేయుము.

చారు—(పరిక్రమించి ముందుఁజూచి)

గీ. ఎందుమానినపయిం గూరుచుండి కాకి
యెఱవదొరకొనె నెడమక స్మరిమిచూచెఁ
గాఁడలఁచియున్న దేదియో కఠినమైన
యాపదయటంచు నాడెంద మడలుచుండె.

చ. అదె! నడితోవ సంజననిభాసికమా తను వుట్టి చుట్టలై
పొదలఁగఁ గూర్చుచెందు ఘటి బుస్సుమటంచును లేచి గాంచుచు
న్నది నను యాత్మవీక్షణభయంకరమై, నిడునాల్కు సాచుచు
న్నది, విశదహృత్తలన రదనహృత్తలా నాలుగు గానుపించఁగఁ.

శోభ—తొందరపడకుండ దయచేయుండు.

చారు—(నలుపుకొలుంజూచి) ఇంతియకాదు.

గీ. కర్దమము లేనిపుడమిపై గాలుజాటు
చుండె, గంపించుచుండె వామోరునయన
భుజము, లఱచుచునున్నవి పులుఁగు లకట
ఘోరతరమైనకీడు నాకుం ఘటించు.

సర్వవిధముల నాకులదేవతయే నాకు శుభ మొనరించుంగాత !

శోభ—అయ్యో! రమ్మ రమ్మ. ఇదె యధికరణమండపము పరీక్షించుము.

చారు—(ప్రవేశించి నాలుగుప్రక్కలు గలయంజూచి) ఔరా! ఈయధికరణమండప మెంతవక్రంగా నున్నది. ఇచట—

గీ. చింతానిమగ్న సచివలంఘనలిలంబు దూతోద్భిజాలకంఘాకతంబు
సవిధస్థితానేకచరణక్రిమకరంబు నైకవాగాశ్వసాంసాగ్రకులంబు
ప్రయరవాకకంకవక్రప్రక్షికులంబు తాయస్థకాకోదరాయతంబు
నీతిశాసనపద్ధిభూతోభయతటంబు కమలాత్మయాపాధికారిపీఠ

గీ. మైనయాసభమాడ తీర్థాభిమాద్రు
దోచె వామోరుభుజము లదుగ్రవదోడంగు

టయను సర్పంబు కన్నడుటయను జూడ
స్వస్తియస్వస్తియను నాకు సంభవించు.

కానీ (పగివేళించుచు గుమ్మములకుఁ దగులుట యభినయించి) మరల నిది
యొకటి. (పగివేళించును)

అధిక—(తనలో) ఇతఁడా చారుడత్తుఁడు !

ఉ. ఉన్నత మైనవాసయే సమున్నతచారువిలోచనంబులు

స్మృన్నగులక్షణంబులు కనుగొని యీతఁడు దోషియందు నే

వెన్నుట యెట్లు? గుఱ్ఱములు నేర్దులు గోవులు మర్త్య లెన్నఁడు

స్మృన్నగులక్షణంబులు కంటబడియుండినఁ గావు దుష్టచూల్.

చారు-అధికాదులారా ! మీకుస్వస్తియగుంగాత! ఓరియాత్తులారా ! మీకుఁ గుళలమా?

అధిక—(సంభ్రమముతో) అర్యా ! స్వాగతము. శోధనకా ! అత్యుపకారకా ! మొ
కటి తీసికొని రమ్మ.

శోధ—(అసహనముఁ దీసికొనివచ్చి) ఇదిగో నాసన, మార్యా ! యిందుఁ గూర్చుండుము.

చారు—(కూర్చుండును.)

కా—(శోధముతో) ఓరీ, స్త్రీపూతుక ! వచ్చితివిరా ! వచ్చితివా ! ఈవ్యవహారమునం
దేమిపరిశీలన ! యెంతటిధర్మము ! ఆహా ! స్త్రీపూతుకున కాసన
మిచ్చెదరా ! కానిండు కానిం దాసన మిండు.

అధిక—అత్య చారుడత్త ! ఈయనలిదాని పూతుతో నీకఁ బ్రసక్తిగాని పగిణయము
కాని పీఠికాని యున్నదా ?

చారు—ఏముసలిది ?

అధికర—ఈయనలిది (అని వసంతనేనతల్లిం జూపించును.)

చారు—(లేచి) ఆర్యురాలా ! అభినాదనము గావించుచున్నాను.

పృథ్వి—నాయనా ! చిరకాలము జీవించుము. (తనలో) ఇతఁడా ! అచారుడత్తుఁడు.
ఆహా ! కాకూతురు తనయాసన మితనియందు వినియోగించి సాధక పలు
చుకొన్నది.

అధి—అయ్యా ! నీకు లంకెసాని స్నేహితురాలు కలదా ?

చారు—(సిగ్గుపడును.)

కా— గీ. జంకుచేతనో లేక లజ్జాపతనో
తనయనత్యపగివతన దాచు నితఁడు

ధనముకొఱ కీతఁడే చంపె దాని నిజము;

నమ్మకుండయ్య యీతని నడత మీరు.

[శ్రేష్ఠికాయస్థు—అర్య చారుడత్త ! చెప్పము సిగ్గేల, యిదివ్యవహారముగా !

చారు—(సిగ్గుతో) ఓయధికృతులారా ! గణిక యొకతె నాకుమిత్ర మనుమాట నే నెట్లు నుడువుచును ! యావనకృతముగు గణికాసంగ్రహమువలనఁ జరిత్రను బోపమా !

అధిక— గీ.విఘ్నములు మెందు వ్యవహారవిషయమందు
మదిఁ గలఁచుచున్న లజ్జను పదలపలయు
మఱదు జాలము తథ్యంబు పలుకవలయుఁ
గాక యస్మత్తంబు గృహియింపలేకపోము.

సిగ్గు పడలుము, వ్యవహార సుడుగుచున్నది గాని మేముకాదు.

చారు—అధికరణికా ! యెవ్వనితో నాకు వ్యవహారము ?

కకా—(సాటోపముగా) నాతోరా వ్యవహారము

చారు—నీతోడివ్యవహారము నాకుఁ జాల దుస్సహమే.

కకా—ఓరీ(ప్రీ)హుతుక ! అనేకరత్నమయభూషణంబులు దాల్చిన నిరుపమానసౌం
దర్యవతి యగునసంతసేనం జంపి కవటకాపటికుండలై యిపుడు లేదని నాం
కికఁ బోవునటరా !

చారు.—నీవు కేవల మసంబద్ధప్రేలాపివి.

అధిక—అయ్యా ! చారుడత్త ! నీకు వానితో కేమి. నిజము నుడువును, నీకా
సానితో స్నేహమున్నదా లేదా?

చారు—అవును ; ఉన్నది.

అధిక—అయ్యా ! వసంతసేన యిపుడెక్కడ నున్నది ?

చారు—ఇంటి కేగినది.

శ్రేష్ఠికాయ—ఎట్లు వెళ్ళినది ? ఎప్పుడు వెళ్ళినది ? ఎవరితో వెళ్ళినది ?

చారు—(తనలో) ప్రవృత్తముగా వెళ్ళిన దని చెప్పదునా !

శ్రేష్ఠికాయ—అయ్యా త్వర గాఁజెప్పుము

చారు—ఇంటికేగినది; యింకేమిచెప్పుదును.

కకా—నాపుష్పకరండకజీర్ణోద్ధానమునకుం దీసికొని వచ్చి ద్రవ్యముకొఱకు మొద
నీనీ! చంపి యింటికే బోయినది నేనెఱుంగ ననుచున్నావా !

చారు—ఓరీ! ఆసంబద్ధపరిలాపీ!

అ. పాలపిట్టమీడి వత్సంబువలె నిన్ను మంచదేలలోరి మొగులు వాన
నవృతమాడు నీడువాననమ్మది హైమనాంబుభాతసదృశమయ్యెనదిగో.

అధిక—(జనాంతికముగా)

క. అదిగివలేం గదలుచుట సమద్రము దాటుటయు ననిలముం బట్టుట యీ
భద్రుని మీఁదం దూరణముదిగ నైచుటయుఁ దుఃఖము లని తలంతుకొ.

(ప్రకాశముగా) ఇతఁడు చారుడత్తుఁడు కదా! ఇంతటియకార్య మాచరిం
చునా! (అని “ఉన్నతమైన” అను పద్యమును జరుపును.)

క. కా—వ్యవహారంబునఁ బక్షపాత మగపడుచున్నది.

అధిక—చీ మూఘా! ఆవలకు లేచిపోయి.

వీ. పౌరకృతుండవు నిగమార్థమల్ తెల్పెద వేలొకో నీవల్కు పీలకుండె
నడిమింటి వెలుగులయొడయుఁ జూడఁగ నెంతు వేలొకో నీదృష్టి మాలకుండె
బావకల్పాలలోపల నుంచఁజూచెద వేలొకో నీకేలు కాలకుండె
బారుడత్తుచరిత్ర దూఱుచున్నాడ వీ వేలొకో దహియింప దీగరిత్ర

గీ. సలిలమాతానశివంబుఁ జలిపె నెవని

యీగి వార్ధిని నర్థుల కిచ్చువేళ

నతఁడు గుణధి కుచ్చనాళ నిట్టి

నీచకృతినన్న నొడిగట్టునే దురాత్మ!

వృద్ధ—ఓరీ చచ్చినవాఁడా! తనయొద్ద నామాతము దాచిననువర్ణభాండమును
దొంగ లెత్తుకొనిపోఁగా దానికై చతుస్సముద్రపారభూతం బగురత్నావలి
యొసఁగిన మహాత్ముఁడు ధనముకొఱ కీకార్య మొనరించునా! చాలుఁజాలు
నిట్టిపలుకులు పలుకకుము. హాబిడా! హాసనంతసేన! (అనియెఱుపును)

అధిక—ఆర్య చారుదత్తా! ఆవసంతసేన మీయింటనుండి బండిమీదఁ బోయెనా
లేక నడకపోయెనా?

చారు—నేనుండఁగా చెల్లలేదు; నడచి చెల్లెనో బండిమీదనో నేనెఱుంగను.

వీరక—(కోపముతోఁ బ్రవేశించి)

గీ. చందనకుఁ డొర చేతితోఁ జఱచి నన్ను

కాలితోఁదన్నె నన్నయాగ్రహముకత్తన

కంటికిం గూర్చురామి దీర్ఘమయినట్టి

గ్లా నిశీధము తెలవాఁడు నెట్లొనాకు

ఈ యధికరణమండపములోనికిం బ్రవేశించెదను (ప్రవేశించి) ఆర్యమిత్రులారా కుళలమా ?

అధిక—తలారిమకు మీరకుడా ! మీరకా నీవు వచ్చిన కార్యమేమి ?

మీరక—దేవరా ! సంకల బూడదీపిణిని పాటిపోయిన గోపాలదారకు వార్యకుని ఇదకుమఁ బోయి దారిలో నొక పెట్టెబండిం జూచితిమి. దానిలో పనికి దిగి చందనకు “డిందార్యకుండు లే” డనియు “నేను జూచితిని గావున నీవు చూడవక్కఱలే” డనియు వాదించెను, నేను జూడకమాననని బండి యొక్కఁ బోగా నన్ను గిరించికి లాగి పెద్ద మొద్దువంటి కాలిలోఁ దున్నెను. పై న జేరిచిత్తము !

అధిక—ఓరీ ఆబండి యెఱివో యెఱుఁగుమా ?

మీరక—ఈవారుదత్తునిజే. వసంతసేనను బుష్పకరండకోద్యావమునకుం గొంపోవు చంటి వని యాబండి ప్రోలువాఁడు చెప్పెను.

కా—అయ్యో ! వింటిరా ? నేనప్పమాటకే సరిపోయినది.

అధిక— గీ తఱపిచెన్నెల కాయు చంద్రమునిఁ జేరు
చున్న దిక్కట మ్రింగ రాహుగ్రహంబు
నిర్మలంబగుజల మెడ్డునేల విఱిగి
వడుటచేఁ గలుషంబు గాఁదొడఁగె నకట !

మీరకా ! మీయిరువురితగ వావలఁ జూచుకొందము. అధికరణమండపద్వారంబునం గుఱుచున్నది; దాని నెక్కి పుష్పకరండకోద్యావమునకుం బోయి యచటఁ జచ్చిపోయిన యొకయోఁడు చున్నదో లేదో చూచి రమ్మ ?

మీర—చిత్తము. (పోయి మరలఁ బ్రవేశించి) అయ్యో ! చూచినవచ్చితిని. స్త్రీకళే బర మందోకటి యున్నది. నక్కలచే నట్టిటు కొరలించఁబడుచున్నది.

శ్రేష్ఠికా—అది స్త్రీకళేవరమని నీవెట్లు గుఱింఁచితివి !

మీరక—నక్కలు తినఁగా మిగిలిన కరచరణాద్యవస్తువస్తులచేతను నిడుపైన తల చెండుకలచేతను గుఱింఁచితిని.

అధిక—అక్కటా ! వ్యవహారమంతయు నెంతవిషమముగా వచ్చుచున్నదో !

గీ. పరుసఁ జర్పించినకొలంది వచ్చుచుండఁ
జారుదత్తునిమీఁదికే సంకటంబు
మీఱరానిది యీవ్యవహారనీతి
ఘరఁదలోఁబడ్డ గోషయిపోయె బుద్ధి.

చారు—(తనలో)గీ. మొదటఁ గొవ్వరికి వికాస మొదవునపుడు
భ్రమరములు వందలకొలది వాగులునట్లు
వరుస కావడ వచ్చినతరుణమంద
వందలకొలది లోపముల్ వచ్చుచుండు.

అధిక—అయ్యో! చారుదత్త! సత్యము వక్కాణింపుము

చారు— గీ. కలుషితాత్మకుఁడును హుతుకామబుద్ధి
గుప్తరాగాంధుఁ డైన మర్త్యుండవృతమే
సత్యము చెప్పు బాలివోవంబువలనఁ,
జెవిడక దాని విగులఁ జర్చింపవలయు.

అది ముంగాక —

గీ పుష్పితంబగు లతనైనఁ బువులకొఱకు
వంచి కోయఁగ నే బాలివడెడువాఁడ
భ్రమరపక్షంబులను బోలు ప్రమదవరులు
వట్టి చంపుదునే యెచ్చునట్టిదాని!

శకా—ఓహోహూ! అధికరణభోజాలార! మీరు వ్యవహారమునఁ బక్షపాత మే
చూపించుచున్నారగుదా! హతాశున కీచారుత్తున కిప్పటికిని నానన మే
టికిఁ జెప్పఁడు.

అధిక—శోధనకా! యిటురమ్ము (అని పిలిచి వానిచేవిలో నేదియో చెప్పును.)

శోధ—(అధికరణికుఁడు చెప్పినట్లు చేయును.)

చారు—(అననముమీఁగనుండి దిగి భూమిమీఁదఁ గూర్చుండి) అధిక్యతులారా!
పరిశీలింపుఁడు!

శకా—(సంతోసముతో గంతులుచైచుచుఁ దనలో) హీహీ! నేను జేసినపాతకము
వీనినెత్తిమీఁదఁ బెట్టితిని. ఈచారుదత్తుఁడు విడిచిన యాననమున నే కూ
ర్చుచును (అట్లుచేసి) చారుదత్త! నన్నుఁ జూడు చూడు. చంపితి నని
చెప్పు చెప్పు.

చారు—(“కలుషితాత్మకుఁడు” కనుపద్యముఁ జదివినతరువాతఁ దనలో)

గీ. ఏమియిది నాకు మైత్రేయ యిటులువచ్చె!
హా విమలవంశజాత బ్రాహ్మణి! క్షమార
కాంక్షవేమి నాయాపద? కష్టమెట్టి
థో యెఱుంగ కాదు నీమోద మిట్లులగునె!

శకటికనిమిత్తము రోహనేనునకు వసంతనేన యిచ్చిన నగలన్నియు మరల దాని కిచ్చివేయుమనియు దానివృత్తాంత మగనిరమ్మనియు మైత్రేయుం బంపితిని. ఆతఁడింకను చాలేను. ఏలూకో తడవినాఁడు.

(వీడవ నగలు మూటతో మైత్రేయుఁడు ప్రవేశించును)

విదూ—(తనలో) అర్యచారుడత్తుఁ డీనగలమూట యిచ్చి వసంతనేనయొద్దకుఁ బొమ్మనిచెప్పి “మైత్రేయా! వసంతనేన రోహనేనుని యొడలునిండ నీనగ లలంకరించి తల్లియొద్దికిఁ బంపెనట. మనమునానిని గ్రహింపరాదు. కావున దాని నగలు మరల దానికిచ్చిర” మ్మని యనలిచ్చెఁ గదా! కావున వసంతనేనయొద్దకే పోయెదను (పరిక్రమించి మింటఁజేవియొగ్గి) భావ, రేఖిలుఁడా! ఏమనుచున్నావు? ప్రియవహుస్యఁ డగు చారుడత్తుఁ డధికరణమండపము లోనికిఁ బిలువఁబడియె ననియా! (అలోచించి) యేదియో యల్పకార్యమైయుండదు. కానీ తరువాతనే వసంతనేనయింటి కేగెదను. ముం దధికరణమండపమున కేగెదను. (పరిక్రమించి యవలోకించి) ఇది యధికరణమండపము, ప్రవేశించెదను (ప్రవేశించి) అధికరణభోజాలారా! మాప్రియ వయస్యఁ డెచ్చటనున్నాఁడు?

అధిక—అచ్చటఁ గూర్చుండెను.

విదూ—మిత్రేయా నీకు స్వస్తి.

చారు—కాగలదు.

విదూ—నయస్యో, క్షేమమేకదా?

చారు—అదియుం గాగలదు.

విదూ—చెలికాఁడా! ఏల నుద్విగ్నఁడవై యున్నావు? నీ పీఠాధికరణమండపము లోనికి రాఁగారణమేమి?

చారు—నెచ్చెలీ!

గీ. పూతుకుండవగుచుఁ బరలోకం బెఱుంగక
ధనమునందాశ కేనొక్కపనిత— నకట!
పనితనేకాదు, రతిదేవివంటిదాని—
నతఁడె నుడువును మిగత వృత్తాంత మెల్ల.

విదూ—ఏమేమి!

చారు—(చెలిలో నిట్లని చెప్పుచు)

విదూ— ఇటు లవ్వవాఁడెవఁడు!

చారు—(సన్న చే శకారునిం గనఁబఱచుచు) ఈదీనుఁడు నిమిత్తముగా నాప్రతికూల విధియే యట్లు చెప్పుచున్నది.

విమా—(జనాంతికముగా) వసంతసేన యింటి సేగెనని యేల చెప్పవైతివి ?

చారు—చెప్పితిని, చెప్పినను బ్రకృతావస్థవలన వారు వినకున్నార.

విమా—అయ్యలారా ! పేటలు కోటలు విహారము లారామములు దేవాలయములు తటాకములు యూపములు కూపములు మాన్నగువానిచే నీయుజ్జయిననగర మంతయు నలంకరించిన మహానుభావుఁడు చారుదత్తుఁడు దైవయోగమున దరిమిఁదే యగును గాక, - ధనమునకై యంతటి యకార్య మొనరించునా ! (కోపముతో) ఓరీ లంకెకొడుక ! రాజస్వాలక ! సంస్థానక ! అడ్డు లేకుండ నరులందు లేనిపోనిదోసము లారోపించు దుర్మార్గుఁడ ! బంగారునగ లలంక రించుకొనిన మర్కటమా ! నాయెదుట నుడువుము. పుష్పించిన మాధ పీఠము సైతము పల్లవచ్ఛేద మగునేమో యని వంది పువులు కోయని దయా కాలి నాప్రియపయన్యుఁడు చారుదత్తుఁ డీయుభయలోక విరుద్ధమైన యకార్య మొనరించునటరా ! ఓరీ ! తారుపుఁగలైకొడుక ! నిలువుమురా నిలువుము. నీహృదయమువలెఁ గుటిలమగు నాదుడ్డుకట్టతో నీబుట్టు పేయి ముక్కలు గావించెదను.

శకా—(కోపముతో) ఆర్యమిత్రులారా ! వినుండు వినుండు. వ్యవహారము కాని వివాదముగాని చారుదత్తునకును నాకును గలదు; నడుమ వీఁడెవ్వఁడు ? కాక చదమువంటి తలనెత్తితో నెగురులాడుచు నీతల పేయిముక్కలు కావించెద నని వాఁగుచున్నాఁడు వలదురా తొత్తుకొడుక ! దుష్టబ్రహ్మచారి ! వలదురా నీకింతపొగరు !

(విదూషకుఁడు దుడ్డుకట్ట యెత్తి ఓరీ తారుపుఁగలైకొడుక; అనునది చదు వును. శకారుఁడు కోపముతోఁ దాడించుచు. విదూషకుఁడు మరలఁగొట్టును. ఇరు వురకును నుష్టియుద్ధము జరుగుచుండ విదూషకుని చంకనుండి నగలమూట క్రిందఁ బడును.)

శకా—(నగలుతీసి చూచుచు భయముతో) అయ్యలారా ! చూచితిరా ! పాపమా వసంతసేన నగలివిగో ! (చారుదత్తుని చూపుచు) ఈ పాడుసొమ్ము కోసమే యీతఁడు చాని గొంతుపిసికి చంపెను.

(అధికృతులందఱు నభోమఘులగుదురు.)

చారు—(జనాంతికమాగా)

గీ. సంకటంబైన యిట్టి దుస్సమయమందు
నీ నగలముట నీచెత నిట్లుదొరకె
నాదుగురదృష్ట మీరీతి నన్నుఁ గోఁతఁ
ద్రోయఁచున్నది మాందును ద్రోయఁగలదు.

విదూ—మిత్రమా ! వీరితో యథార్థ మేలచెప్పవు ?

చారు—మిత్రమా ! మైత్రేయ !

గీ. దుర్బలంబైన సృపతికందోయి యీ ని
జంబుఁ బరిశీలనము సేయఁజాల దయ్య
మనము మొఱచెట్టి నెవ్వఁడు వినును? తప్ప
దీకరణి దైన్యమరణంబు నాకునేడు.

అధిక—అన్నా ! యెంతకష్ట మెంతకష్టము !

గీ. ఔర ! యంగారకవిరుద్ధుడయిన యమర
దేశికుని క్షీణదశయందు దివిని భూమి
శేతు వుదయించినట్లుగా నీరఁ దొక్కఁడు
వచ్చె నకట యమాయికబ్రహ్మచారి.

శ్రేష్ఠికా—(వసంతసేనతల్లితో) ముసలిదానా నీవవహితురాలవై యీనగల నవనా
కించి యిది నీకూతు నగలో కానో చెప్పఁగలవా !

వృద్ధ—(చూచి) ఇది నాకూతునగలనంటివే కాని యవిమాత్రముకావు.

శకా—ఓసీ ముసలిలంకె ! కన్నులచే నవునని నోటితో కావనుచున్నావా !

వృద్ధ—(చూచి) చీ చీ చచ్చినవాడా ! లేచిపోమ్ము !

శ్రేష్ఠికాయ—బాగుగాఁ బరిశీలించి నుడువుము ! ఆనగ లగునా కావా !

వృద్ధ—ఈనగలయందలి పనివానితనము నాదృష్టి నాకర్షించుచున్నదే కాని యిది
యానగలుకావు.

అధిక—భయ్యరాలా ! నీవానగలు గుర్తింపఁగలవా ?

వృద్ధ—లేదు. నీనానగలు పట్టలేదు. ఆపనివాడే యీనగలుగూడఁ జేసి
యొందుసేసా ?

అధిక—శ్రేష్ఠికా

గీ. సదృశవస్తువు లుండవే జగతిఁ గృత్రి
మములగునగలందు రూపమ్ములందు

శిల్పివర్గంబు నగఁజూచి చేయఁగలరు
నగను దొల్లింటిదే యనఁదగినరీతి.

శ్రేష్ఠికాయ—ఈనగలు మీరు చారుదత్తునివే యందురా యేమి ?

చారు—కావు కావు.

శ్రేష్ఠికాయ—మఱి యెవరివి ?

చారు—ఈచుసలియామె కూతువే.

శ్రేష్ఠికాయ—ఇవి యామెవియోగము నెట్లుచెందినవి ?

చారు—ఇట్లు చెందినవి (అనిచెప్పుచుఁ దొందరపడును)

శ్రేష్ఠికాయ—అయ్యో ! చారుదత్త ! యీకట్ల సత్యము నుడువవలయును.

గీ. సత్యమునయంద నిలచెఁబో సకలనుఖము
పాఠకము రాదునుమి సత్యభాషణమున
సత్యమను పక్షరము లనశ్వరములగును
సత్య మవృతంబుచేత దాఁచంగవలదు.

చారు—నగలగొడవ యేమో నేనెఱుంగను గాని యివిమాతృము మాయింటినుండి
తెచ్చినవే.

కకా—ఉద్యానముం బ్రవేశింపఁజేసి చంపిసేఁడు కపటకావటితండ వై లేదనెవచా !

అధిక—అర్యచారుదత్త ! యథార్థము చెప్పుము.

క. మకుమార మైననీమే నకటా కర్కశములగుకళాపూతము లో
ర్వక కూలు నిపుడు మాకొకరుకములతోపాటు సత్యదూరుఁడనైవక.

చారు—అధికరణభోజులారా ! నామనవి యాలింపుఁడు.

గీ. పాప మెఱుంగనియింట సంభవముఁజెంది
నాఁడ నేపాపమెఱుంగనివాఁడ నేను;
చిత్తమునఁ బాపి నని తలఁచితిరయేని
ఏను పాపిని కాకుండి యేమిఫలము ?

(తనలో) పసంతసేన లేని నేను బ్రతికేయునదియే లేదు. (ప్రకాశముగా)
అర్యులారా ! పలుపలుకులేల ?

గీ. ఉభయలోకంబు లెఱుంగకయున్న నేను
పూతుఁడనై యొకానొకకామినీమ

జీవః గృతాంతునివగది దుర్జీతి మెఱయ,-
నాతఁడే చెప్ప మిగతపుత్రాంతమెల్ల.

కకా—చంపీతివి. ఓరి! నీవుఁగూడఁ జంపీతి నని చెప్పుమురా!

చారు—నీవే చెప్పీతివి కదా!

కకా—భట్టారకులారా! వినుండు వినుండు. ఇతఁడే చంపెను. ఇతఁడే సంశయ
చేదముఁ గావించెను. ఈదరిద్రీచారుడత్తునిఁ గొఱ్ఱు వైచించంపింపవలెను.

అధికర—శోధనక! రాష్ట్రీయఁడు చెప్పినట్లు చేయించుము. రాజపురుషులారా!
చారుడత్తునిం బట్టుకొనుండు. (రాజపురుషులు బట్టుకొందురు)

వృద్ధ—ఆర్యమిశ్రులారా! అశుగ్రహింపుఁ డశుగ్రహింపుఁడు. నాకూతురు చచ్చి
పోయినఁ జచ్చిపోనిండు. ఈచారుడత్తుఁడు చిరంజీవి యగుంగాత! వ్యవహార
మధికవృత్తియుల ననునరించును గదా. నే నధికని; వదలుమంటిని గావున వ
దలుఁడు.

కకా—గర్భదాసీ! లేచిపోయి. నీకు వీనికి నేమిసంబంధము పోపాయి.

అధిక—అర్యులారా! నీవేసుము. రాజపురుషులారా! మీరామెను గొంపాండు.

వృద్ధ—అయ్యో! నాబిడ్డా! అయ్యో (యేడ్చుచు నిష్క్రమించును.)

కకా—(తనలో) వీనికిఁ దగినప్రాయశ్చిత్తముఁ గావించితి నీకఁ బోయెద.

(నిష్క్రమించును.)

అధిక—ఆర్యచారుడత్త! మేము నోపనిగాముము చేయుదుమేకాని తక్కినదంతయు
రాజాధీనము. శోధనకా నీవు పోయి పాలకభూషణిలో నిట్లువిన్నవించుము.

గీ. భూసురుఁడు పాతకుండైనఁ బాలియఁజేయఁ
దగఁడనుచుఁ దొల్లి మనువుకాస్త్రంబు చెప్పె
గాన వధ్యునిఁ జంపుట మాని వాని
నస్యదేశంబులకు సాగవంతుటొప్పు.

శోధ—చిత్తము (అని నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) అయ్యో! పాలకమహా
రాజుగారు “ద్రవ్యముకొని కెవ్వఁడు వసంత నేనను జంపెనో వానికానగలు
మెడకుఁగట్టి చాటింపుతో నూరేగఁజేసి దక్షిణశ్రీకానంబునకుం దీసికొని
పోయి యవట కూలారోపమునం బ్రాణములు పాపవలయును. ఎవ్వఁడేని
యిట్టి దుష్కార్య మొనరించినచో నిట్టిరాజదండము కలుగు నని జను లంద
ఱకుం దెలియవలయు” నని నెలవిచ్చినారు.

చారు—అహా ! పాలకమహారా జవిమృశ్యకాగిగదా ! (అలోచించి) అతనినిమాట నేటికి ?

గీ. అకట ! యీదృశమగు వ్యవహారపాప
కమున మంతులు దోగిన భూరమణులందుఁ
గూలి యెందుకుఁ గొఱగానికూర్చినచ
దశకుఁ బాల్పడిచెడుట తథ్యమగుఁగాదె.

గీ. తెల్ల కాకంబు కలదన్నఁ దెలివిలేక
పమ్ము నీదృశమంతిగఁగమ్ముచేతఁ
జంపఁబడుచుండి రెందఁగో చంపఁబడిరి
చంపఁబడుచు రపాపులు జగతియందు.

మిత్రమా ! మైత్రేయ ! నీవు పోయి మాయమ్మకు నాచరమనమస్కారము
మనవిచేయుము. కుమారుని రోహనేసునిం గాపాడుము.

విదూ—మొదలు విడిగివడినఁ జెట్టును గాపాడుకొనుటెట్లు !

చారు—చెల్లీ ! అటుకాదు

గీ. ఇహమువిడిచెడి ప్రిణులకెల్లరకు శ
రీరమల మాఱుటనుమీ కుమారుఁ డనఁగ
నీకు నాయందుఁ గలపేర్మి నాకుమారు
నందుఁజూపించి వానిఁ గాపాడవయ్య.

విదూ—మిత్రరత్నమా ! నీకు నింతకాలము స్నేహితుఁడైన నీవులేకుండు నీప్రాణములు
రక్షించుకొందునా !

చారు—రోహనేసునిమాత్ర మొకసారి చూపింపుము.

విదూ—ఇది బాగున్నది. అట్ల కావించెదను.

అధిక—శోధనక ! ముం దీబ్రహ్మచారి నావలకుం బంపుము.

(శోధనకుఁ డట్లు కావించును)

అధిక—ఎవఁడురా యక్కడ ! చండాలర కాజ్ఞయొనఁగుఁడు

(అధికరణికాదు లందఱును జారుడత్తుని విడిచి నిష్క్రమింతురు)

శోధ—అయ్యా ! ఇటురమ్మ.

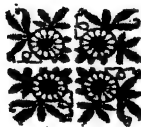
చారు—(కరుణముగా, “ ఏమి యిటువచ్చె మైత్రేయ ” అనుపద్యమును జడుపుచు
ఘంటిసంకఁజూచి)

చ. విసమము నీరు నిప్పు తుల పీనికతానఁ బరీక్ష చేసి నా
 దెస దొసఁగుంట నిక్కమని తేలిసలొఁ గ్రకచంబుతోడ నా
 యునురులుగొన్నఁగాని కడునొప్పునుగా ; కరిమాటచట్టియే
 దొసఁగునులేని పాటు నిటుదుమ్మిన మీకులమెల్లఁ ద్రుంగఁజే.

ఇదిగో ! వచ్చుచుంటిని.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు మృచ్ఛకటికంబునందు
 వ్యవహారమును నవమాంకము.

శ్రీరస్తు.

మృచ్చికతికము

దశమాంకము

(పిదప నిరువురు చందాలరచే వనగమ్యమానుండగు చారుదత్తుడు ప్రవేశించును.)

చండా— గీ. విజీవికట్టి వధ్యస్తలి దణియఁజేర్చి
తలదరిగికాని కొఱ్ఱుపై నిలపిగాని
యచిరమున వధ్యులను జంపునట్టి నేరు
చలపడియె మన ; కద్దియెఱుగుఁ గఠమ్ము.

అయ్యలారా! ఒత్తిగిలుం దొత్తిగిలుండు. ఇతఁ డాద్యచారుదత్తుడు

గీ. హింసకులముగు మాచేత నిపుడు కంఠ
సీమ గన్నేరుదండ కై నేయఁబడిన
యితఁడు నిస్తైలముగు తివ్వెలితముగాఁ బ
రిక్షయముఁజెందు నింక వనక్షణంబ.

చారు—(విషాదముతో)

ఛ. తొరఁగుదిలోవనాంబువులఁ దోఁగెను నాని ధరావరాగధూ
సర మగుదుకొ శృణానమమసంతతి పైఁబడ రక్తగంధభం
గుర మగునాదుమేను బలికూడనియెంచి తిసం దలంచి యం
బరమున మూఁగుచున్నవి రవంబులతోఁ బలిభుక్కు లక్కటా.

చందాలు—అయ్యలారా! ఓసరిలుం దోసరిలుండు !

గీ. నుజవళకువాధివాసమై సాంపుఁగాంచి
ఖ్యాతిఁబూనిన యొక సజ్జనాగమంబు
నటకుచున్నార మిదె కాలపరశుధారఁ
జూడవచ్చెదరేటికి చోద్యవదుదు.

చారుదత్త ! రారమ్ము

చారు—పురుషునియవృద్ధవ్యాపారము లచింత్యములు కదా ! నాసంటివాని కిట్టి
దుర్దశ సంపాద్యమైనది.

గీ. రక్తచందనహస్తముద్రలిడి మీఁదఁ
బిండి వెదజలివారు మేనిలడ నాకు
సెంతలో సెంతమార్చయ్యె ! నిపుడు నేను
పశువుగా మాటితిని దైవవశతజేసి.

(మందుపంకకుం జూచి) ఆహా ! ప్రజలయొక్క- తారతమ్యజ్ఞానము !

గీ. 'మనుజుడై పుట్టరా' దంచుఁ గనులనీర
మొలుకఁగొందఱు శోకించుచున్నవారు
నన్నుఁ గావ నశక్తులై 'నాక మేగు
మా' యనుచు నన్ను దీవించి పోయినారు.

చండా—పాం డయ్యలారా ! పాండు.

గీ. భగ్నిరాజ్యుడై పోయెడి రాజుపాటు
తారకావతనంబు వత్సప్రసూతి
సజ్జనప్రాణహానియు జనులు చూడ
రాని వీనాల్గు కావున మావరయ్య.

ఒకచండా—ఓరీ ! ఆహింతా ! చూడు చూడు.

గీ. ఉజ్జయినికెల్లఁ బేరొందు సుత్రముండు
నేడు వధియింపఁబడునను నెగులు కథన
నోయనఁగ మిన్ను కన్నీరునోడ్చు జలద
రహితమయ్యను బిడుగులు రాలృఁదొడఁగె.

రెండవ చండా—ఓరీ ! గోహ !

గీ. అంతరిక్షము వలమించు టవృతమోరి
చాలుఁ జాలు ననభ్రవజ్రవృశంస
తరుణు అందఱుఁ గూడి సౌధమలమీఁద
నేడ్చుచున్నారు కంట నీరోడ్చియొడ్చి.

మఱియును.

గీ. వధ్మృడగునీనిఁ గొంపోవఁ జారులెల్ల
నల్లకల్లోలముగ గొల్లుగొల్లు మనుచు
గోలచెట్టఁగ వారి కన్దోశలనుండి
కాణు కన్నీట భూమిరంభం భదంగె.

చారు—(చూచి కరుణముగా)

గీ. అకట యాస్త్రీలు సాధవాలాయనార్థ
గతములయి వన్నెడఱుగు మొగములతోడఁ
దూముకాల్వలఁ గన్నీరు దోరునట్లు
లడలుచున్నారు చారుదత్తాయుటంచు.

చండా—ఓరీ చారుదత్త ! రా రా. ఇదే ఘోషణసానము. డిండిముము వాయించి
చాటుదుము (అని మోగించుచు) ఆయ్యలారా ! వినుండు వినుండు. ఇతఁడు
సార్థవాహుఁడగు విషయదిత్తుని మఱుమఁడు, సాగరదత్తుని కొడుకు. చారు
దత్తుఁడను పేరివాఁడు. వీఁడు కాలకర్మవశమున వసంతసేన యను లంజెసా
నిని జనశూన్యమగు పుష్పకరండక జిహ్వాద్భావమునకుం గొంపోయి ధనము
కొఱకు మెడ పిసికి చంపివాఁడు. దొంగిలిన సామ్యుతో పట్టుబడి ఇతఁడు
నేరము నొప్పుకొన్నాఁడు. దానివలన రాజుగారు కులారోపమానం జంపు
డని మా కానతిచ్చినారు. మఱి యెవ్వరే నెవ్వడేని దుష్కార్య మిటు
పంటి దాచరించిరేని చారికి నిట్టిశాస్త్రయే యని తెలిసికొనుండు. (అని డప్పు
వాయించుచు ఘోషణ మోగింతురు.)

చారు—(నిర్వేదముతోఁ దనలో)

గీ. జన్మముల వేదఘోషప్రకస్తిజేసి
మున్ను నాకుల మెంతయు వన్నెకెక్క
నదియె నేడంత్యదశను నాయుఘముకగ్ని
నసద్భవజనంబు చాటింపనయ్యె నకట.

(ఒడలు కంపింపఁ జెవులు మూసికొని) హాపీయురాలా ! వసంతసేన !

గీ. తరుణవంద్రకఁ బోలు దంతములతోడఁ
బగడపుంజిగి గలమోవిసాగనుతోడఁ
దనరుసీమోము నమ్మరంబు దాగివి నేడఁ
దుర్భవోవిషమెటు త్రావుదును లతాంగి.

చండాలు—ఆయ్యలారా ! ఒత్తిగిలుం డొత్తిగిలుండు.

క. గొవము లనురతనములకుం గని నజ్జనతాపహరుండు కారుణీకుఁడు పి
ట్టనమునకుకొ వెలియగుదుండెను మైడిదిగాని యొక్కటే నగ పురికికొ.

మఱియును—

గీ. నిరియు సంపద సౌఖ్యంబుఁ జెలఁగు నరుల
కష్టనుఖము లాలోచింపఁగలర పెక్కు

రంతియేకాని దైవోపహతుల యాప
దల నివారింపఁజూచునా రిలఁ గలారె.

చారు—(నాలుగుదిక్కులఁ గలయం జూచి)

గీ. అనుఁగకాంఁడంద టుత్తరీయంతపిహిత
వదళులై పోవుచున్నారు వారె తొలఁగి
సుందిదశనున్న నరియుఁ బ్రేమించు నరని
విషమదశ మిత్తుఁడేనియు విడిచిపెట్టు.

చండాలు—(ప్రజలందఱుఁ దొలఁగిరి. రాజమార్గము విజనంబయ్యె. దత్తవధ్యచిహ్నుం
డగు వీనిని కిఘ్రియగాఁ దీసికొనిరమ్మా.

(ఏమియిటువచ్చె మైత్రేయ అను వద్యము చారుదత్తుండు చదువును)

(తెరలో) హతండ్రి! హాప్రియవయస్య!

చారు—(విని దైవ్యముగా) ఓయీ స్వభాత్యగ్రేసర! నీవలన నేనొకటి ప్రతిగర్వి
హింపఁ దలఁచుచున్నాను.

చండా—మాచేతనుండి నీవు పృథిగ్గహింపవలసిన దేమున్నది?

చారు—పాపము కాంతించునుగాక! చండాలుడుఁగూడఁ గార్యపరికిలవలెని పాలక
మహారాజానంతటి చండాలుఁడు కాఁడు; పరలోకసుఖావాప్తికొఱ నవసాన
కాలమునఁ బుత్రమఖియఁ జూపింపుమని ప్రార్థించెదను.

చండాలు—అటులనే నేయుము.

(తెరలో) ఓతండ్రి! ఓనాయనా!

చండాలు—పొరులారా! సందిండు సందిండు. పాపమీచారుదత్తుండు పుత్రుని మొగ
ము కనుంగొనునట్లు. ఆర్య! ఇటురమ్మియరమ్మా. అబ్బాయీ! యీలా
గునరా! బాబూ! యీలాగున రా (అని పిల్లవానిం బిలుతురు.)

(పిదప రోహనేసునితో విదూషకుఁడు పృవేశించును)

విదూ—తండ్రి! రోహనేస! త్వరగా వడువుము. త్వరగా వడువుము. నీతండ్రిని
జంతువులకై కొంపోవుచున్నారు.

రోహ—హతండ్రి! హానాయనా!

విదూ—ఓప్రియమిత్రమా! నిన్ను నెక్కడఁ జూతును.

చారు—(మిత్రునిఁ బుత్రునిఁ జూచి) హాహుతా! హానెచ్చరి! (కరుణముగా)
సంతకస్థకాలము సంప్రాప్త మయ్యెనోయీ!

కం. పరలోకంబున నేనుం జిరకాలంబుం బిపాసచే బొగుడు నీ
చిటుతని చిన్నారి కరాంబురుహంబిచ్చెడి నివాపభోజనమొతో !

ఈపుత్రున కేమి యొసగుదునో (తనశరీరము జూచుకొని) ఈయజ్ఞోపవీతం
మొకటియున్నది.

గీ. కనకమయమును గాక ముక్తామయంబుఁ
గాక చెలఁగున వీయలంకార మార
విప్రకోటుల కీదికదా వేల్పులకును
బితులకుఁ గూడ భాగ మర్పించుచుండు.

(అనియజ్ఞోపవీతమును దీసి యిచ్చును)

చండా—ఓరీ చారుదత్త, రారా !

రెండవచండా—ఓరీ! ఆర్యచారుదత్తుని నిరుపవదముగాను నోరీ యనియుఁ బిలుచు
చున్నా వేమిరా !

గీ. సంపదలవేళ నాపత్తిసమయమందుఁ
దేజరిలుచునుండు రాత్రిందినంబు
దివ్యతేజంబుతోడఁ బ్రతిష్ఠయను కి
శోరి కెక్కడఁ గలదురా మారకదశ.

ఇంతేకాదు.

కం. ఇతఁ డపవాదార్థవమునఁ బతితుండైనంత గౌరవముచెడెనె ? నను
స్మృతికిఁ దగఁడె ? రాహుగ్రస్తత దొలఁచునె శీతరుదికి జనులసపర్యలో ?

రోహ—ఓరీ చండాలురారా! మానాయన నెక్కడకురా తీసికొనిపోయెదరు?
చారు—అబ్బాయీ రోహనేన !

ఉ. స్కంధమునందు శూలమును గంతమునం గరవీరమాల పౌ
ద్వంధిత మైనశోకమును దాలించి పోవుచు నుంటి మారణ
గ్రంధము విన్నవోటికి వికారముగా శమిశృప్రబంధసం
బంధము కల్గవోటికి నపంబునఁ బోయెడు మేకచాడునన్.

చండా—పిల్లఁడా! గీ. మాది చండాలుకులము జన్మంబుచేతఁ
గాని చండాలురము మేము కాము నూపే
ఎవరు నిష్కాగ్రణంబు సాధువుల హింస
నం నొనర్తురో పారు చండాలు రనఁగ.

రోహణ—అటు లైసవో మాతండ్రి నేల చంపుచున్నాడు ?

చండా—చిరంజీవీ ! ఇది రాజనియోగము. మాయం జేదియు నపరాధము లేదు

రోహ—మా నాయనను పదలుండు నన్నుజంపుడు.

చండా—మాతండ్రి ! అట్లనకును. నీవు చిరకాలము జీవింపుము.

చారు—(కన్నీరోడ్డుచు పుత్రునింగవుంగలించుకొని) ఆహా ! ఇది యుత్తరగంధాను
లేపనంబును జందనానులేపనంబునుగూడ నతిశయించుచున్నది.

గీ. ప్రేమ నిర్వధనంబు దర్శింపకును
భాగ్యవంతులకును దుర్బాధాగ మార
పుత్రగాత్రపరిష్కరమున జనించు
నుఖముకంటెను వే తొందునుఖము కలదె.

(“స్కంధముచందు కూలమును” అనుపద్యమును మరలఁ జదువును. ముం
దుకుఁజూచి “అనుఁగుకాండందలు” అనుపద్యమును జదువును.)

విదూ—ఓభద్రముఖులారా ! నాస్థియమిత్తుని పదలుండు నన్నుజంపుడు.

చారు—(చూచి) పాపము కాఁతించునుగాక. (తనలో) ఇప్పుడు తెలుసుకొను
చున్నాను. (ప్రకాశముగా ‘అకట యాస్త్రీలు’ అనుపద్యమునుజదువును.)

చండా—ఒత్తిగిలుం డయ్యలారా యొత్తిగిలుండు !

గీ. వీలమాచెద రయ్యయో యితని, దుర్య
శంబుచే మేనువాయునజ్ఞుని మీరు
పదుగురకు నుపయోగమా ప్రైడిఘటము
త్రాడు తెగి మున్నుచున్నది నేడు నూత.

చారు—(దైన్యముగా ‘తరుణిచందిరికబోలు’ అనుపద్యముఁ జదువును.)

రెండవచండా—ఓరీ మరల డచ్చనాయించి చాటింపుమురా ?

మొదటిచండా—(డచ్చనాయించి ‘అర్యులారా ! వినుండు, వినుండు’ అను మొ
దలైనది చదివి చాటించును)

చారు—కటకటా !

గీ. ఆడుదానిని జంపితి నన్న దుష్ట
వాతఁ చాటింపఁగా వినపలసీవచ్చే
వ్యసనకృతమును గడునపూజ్యంబునగు. ద
రిద్రదశకును వోడి యుపద్యవంబు.

(పిదప మేడమీద సంకల్పతో స్థావరకుఁడు ప్రవేశించును.)

స్థావ — (చాటింపు విని) కటకటా యేపాప మెఱుంగని చారుదత్తునిఁ జంపుచున్నా
రు ! నాస్వామి నాకుఁ గాళ్ళకు సంకెలుగూడఁ దగిల్చినాఁడు కానీ ;
పెద్దగోల పెట్టెదను. ఆర్యులారా వినుండు వినుండు | పాపాశ్శుండ నగు
నేను బ్రహ్మణవిపర్యాసమునఁ బాప మానసంతసేనను బుష్పకరండక జీగో
ద్ధావంబునకుం దీసికొనిపోయితిని. అచట మాస్వామి తనతోడిపాత్తున కం
గీకరింపలేదను దుర్మగహంబున మెడ పిసికి యావసంతసేనం జంపివాఁడు.
కాని యామహానుభావుఁడు చారుదత్తుఁ డాపాప మెఱుంగఁడు. అక్కటా
దురముగా నున్నారు నామాట లెవరికిని వినబడవు కాఁబోలు. ఏమిచే
యఁగలను (అలోచించి) క్రిందికి దుమికెదను. ఇట్లు చేసితి నేని జారుదత్తా
ర్యుఁడు చావక బ్రతుకఁగలఁడు. కావున నీపాపాదాగ్ర ప్రతోళికయం
దుండి యీజీర్ణగవాక్షద్ధారంబునఁ గ్రిందికి దుమికెదను. నేను జచ్చినను
గులపుత్రవిహంగంబుల కన్నింటిలో నివాసవృక్షం బగుచారుదత్తుఁడు బ్రతు
కును. ఒకసజ్జనునికొఱకు జచ్చినను నాకుఁ బరలోకము రాఁగలదు. (అని
క్రిందికిదుమికి) ఆశ్చర్యము | నేను బావకుంటయే కాక నాకాలిసంకెలు
గూడ విడిపోయినవి | కానీ, యాదండాల్ఘోషము వీలెంచుచోటికి బో
యెదను (పోయి) ఓడఁదాలురారా ! దారియిండు, దారియిండు

చం — ఓరీ! ఎవఁడు వీఁడు ? దారియిమ్మునుచున్నాఁడు?

స్థావ — (వినుండు వినుండు మొదలుకొని ...చారుదత్తుఁడా పాపమెఱుంగఁడు...
దాఁజదువును.)

చారు — గీ. కాలపాశంబు బిగువుగాఁ గంతమునకుఁ
దగులుకొనియున్న నామీదిదయ నితం దే
వండోకో చిహ్మచున్నాఁడు వానిలేక
మాడునన్యంబువై బెద్దమబ్బుకరణి.

ఆర్యులారా ! వింటిరా !

గీ. మగణ మన్నను సేభయంపడుట లేదు
దూషితంబయ్యె నాకీర్తి దుష్పదమున
సజ్జనులకు విశుద్ధమా చావుతోడఁ
బుత్రసంభవ మైనను బోలఁబోదు.

ఇంతియే కాదు.

గీ. నిజమునకుఁ దాను దోషియై నిర్నిమిత్త
చైరమానిన నీచునికారణమున
దూషితుఁడనై యరుగుచుంటి దుర్విషాక్త
శరముచే విదూఁడై చను జనునిపోల్చి.

చందా—స్థావరకా ! నీవు చెప్పునది సత్యమేనా ?

స్థావ—నిజము నిజము. ఎవ్వరితోడనైన నీయదంతము జెప్పెద నేమోయని నన్ను
బాలప్రాసాదాగ్రప్రతోలికాయందు బొందవేసెను.

శకా—(పువేళించి సంతోషముతో)

గీ. ఒట్టగారమ్ము పులుసు గుడోదనమ్ము
కుడుములుం జేచులును బవ్వగూరతోడ
చలలయక్తమ్ముగా నేను భక్షణమ్ము
సలిపివచ్చితి వాగ్మహాసదృమందు

(చెవియొగ్గి) పగిలిపోయిన కంచువలె ఖణఖణలాడుచుఁ జండాలురు మాట
లాడుచున్నారు. వధ్యస్థానమున డిండిముము మోగించుచున్నారు. అదరిద్రచారు
దత్తుఁడు వధ్యస్థానమునకుం గొంపోబడియె నని తలంచెదను. పోయి చూచెదను.
శత్రువిశాళము గన్నారఁగని యానందించెదను. ఎవఁడు శత్రువును జంపుచుండఁ
గన్నులారఁ గాంచునో వానికి జన్మాంతరమున నక్షిగోగమురాదని పెద్దలు చెప్పఁగా
వింటిని. విషగ్రంథి కడుపులొఁ దూఱినకీటకమువలె నేనాదరిద్ర చారుడత్తునిఁ
జంపుటకుఁ దోర్చిన వెదకివెదకి తద్విశాళమునకుం దగిన యుపాయ మరని యట్లు
కావించుచున్నాను కావున నాబాలప్రాసాదాగ్రప్రతోలికాయందుం గూర్చుండి
నావరాక్రమముఁ జూచి యానందించెదను. (మేడమీఁది కెక్కి చూచి) హీహీహీ !
ఈదరిద్రచారుడత్తుని వధ్యస్థానమునకుఁ దీసికొని పోవుచున్నప్పుడే యింతమంది
గుమిగూడినారే, యింక నావంశీనరమునుమృదు చుంపఁబడునప్పు డెంతమంది గుమి
కూడుదురో కదా ! వీనిం గ్రొత్తగి త్రవలె నలంకరించి శ్రీకానమునకుం గొనిపోవు
చున్నారు (మగలఁ గనుఁగొని) ఏమిది నామేడకింద డప్పులమోతఁగె మన్నించి
నారేమో ! (చూచి) స్థావరకుఁడు నైత మిందుఁ గానరాఁడు. వాఁడు పోయి
మంత్రభేదముఁ గావించలేదుకద ! వీనిని ముందు వెదకెదను. (వెదకి) వీఁడె
స్థావరకుఁడు. ఈమందిలోనున్నాఁడు (మేడదిగి వాని సమీపమునకుం బోవును)
శ స్థావ—అయ్యలారా ! వీఁడె వాఁడు వచ్చినాఁడు. (అనిచూపును)

చండా— గీ. ఒత్తిగిలుఁ డయ్య దారి యిం దొత్తిగిలుఁడు
 మూసికొనుఁ డయ్య తలుపులు మూసికొనుఁడు
 దుర్లయం బనుకొమ్ములు దులవరించు
 కొనుచు దుప్టబలీపర్ద మెనయుచుండె.

శకా—ఓకోరి జనులార ! సం దిండు సం దిండు. పుత్రకా ! స్థావరక చేట !
 యిటురమ్మిటు రమ్ము. పోదమురా.

స్థావ—హీహీ ! దురాత్మ ! పురమున కంతయు నలంకార మగుపసంతనేనం జంపి
 నది చాలక వ్రేణయిజనకల్పవృక్షం బగునార్యచారుదత్తునిం గూడఁ జంపించ
 నుంకించు చుంటివా !

శకా—రత్నాలగుండ పంటివాడ నే నాఁడుదానిం జంపుదునటరా !

అందఱు—నీవే చంపితి; వా్యచారుదత్తుఁ డేమియు నెఱుంగఁడు.

శకా—ఇటు లన్నవాఁ డెవఁడు ?

అందఱు—(చేటునిజాపుచు) ఈసిజ్జనుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

శకా—(నియమతోఁ దనలో) అయ్యో యీస్థావరకుని ద్రాశ్యతోఁ గట్టిగాఁ గట్టి
 పెట్టలేను కాఁబోలు. నాదువృత్తము నెదుటనుండి చూచినవాఁడే వీఁడు.
 (ఆలోచించి) కానీ ! యిట్లుబొంకెదను. (చీకాళముగా) అయ్యలారా !
 అబద్ధమబద్ధము. వీఁడు నాదాసుఁడు; నాదగ్గఱ నున్న బంగారము దొంగి
 లించెను. దానందేసి వీనిం దన్ని చావమోఁది సంకెళ్ళువైచి కట్టిపెట్టితిని.
 ఆకోనమున వీఁ డీయనత్యమాడుచున్నాఁడు. (ప్రక్కకుఁదిరిగి రహస్యముగా)
 నాయనా స్థావరక ! నీకీబంగార మిచ్చెదను లేదనుము. (బంగారమిచ్చును.)

స్థావ—(అది పుచ్చుకొని) అయ్యలారా ! చూడుఁడు. నాకు బంగారము లంచమిచ్చి
 న న్ననత్య మాడు మనుచున్నాఁడు. (అని బంగారముఁ జూపించును.)

శకా—(అబంగారము లాగికొని) అయ్య ! నాదగ్గఱ దొంగిలించినదే యీబంగా
 రము. దీనికొఱకే నేను వీనిం దన్ని తిని గట్టిపెట్టితిని. ఓచండాలురారా ! వీని
 నానగలపెట్టెకుఁ గాపునెట్టితిని. వీఁ డందులోని దీబంగారము దొంగిలించెను.
 దానిచే వీనిం దన్ని తిని చూడుఁడు వీనివీఁపు.

చండా—(చూచి) నిజమే చెప్పుచున్నాఁడు, చెబ్బలు తిన్నవీఁ డేమటయైన
 ననఁగలఁడు.

సావ—అహా! దాసభావ మనగా నిట్టిది! నిజముఁ జెప్పినను నెవ్వరును నమ్మరు.
 (విచారముతో) ఓచారుదత్తా! నే నేమిచేయుదును? శావిధుని మింతటిదే
 (పాదములపైఁ బడుచున్నాఁడు)

చారు—(కరుణముగా) గీ. సాధుబాధానుకంపివి, సచ్చరితుండ
 వన్న! నను గావ నీసల్పవట్టి యత్ను
 మేది? నాకర్మమిటులండ నేమి నేతు?
 తెమ్ము; నా కనిమిత్తమిత్రమృతైతి.

చండా—ఈచేటునిఁ దన్ని యాపల కీడ్చుము.

శకా—చీ, నీవు లేచిపోరా! (నిష్క్రమించఁజేయును) ఓచండాలురారా! యేల
 విలంబము. ఈచారుదత్తుని వేగఁ జంపుఁడు.

చండా—నీ కంతలొందరగానున్న నీవే చంపుము.

రోహ—ఓచండాలురారా! మాతండ్రిని వదలి నన్నుఁ జంపుఁడు.

శకా—అటులేని వీనితోఁగూడఁ జారుదత్తునిం జంపుఁడు.

చారు—తండ్రి! వీఁడేమిచేయించినను చేయించగలఁడు. నీవింటికిఁబోయి మీ
 యమ్ముదగ్గల నుండుము.

రోహ—నేను బోయి చేయవలసినదేమున్నది?

చారు—క. మీయమ్మవెంటరాఁజనుమీ యాశక్తిమయునకుఁబోయి మెలఁగుము మునినై
 మీయయ్య నొనర్చినసాపాముతి నినుగూడ వెంట వంటునొయేమో?
 మిత్రమా మైత్రేయ! నీవు నీవు వెంటంగొనిపొమ్ము.

విదూ—నీవెట్లుకొనుంటివి? నీవు చనిపోయినవెనుక నేను బ్రాణములు ధరింతునా?

చారు—చెలికాఁడా! నీప్రాణము నీయధీనమైయున్నప్పుడు నీవు ప్రాణత్యాగముఁ
 గావించవలసిన యవసర మేమి వచ్చినది?

విదూ—(తనలో) ఇది బాగున్నది. కాని ప్రియవయస్యవిరహితుండనై ప్రాణము
 లెట్లు నిల్చుకొందును! యీపిల్లవానిం దల్లికప్పగించి యేనును బ్రియవయ
 స్సునితోఁ బ్రాణములు పానెదను (వ్రక్కాశముగా) నెచ్చెలీ! పిల్లనిం
 గొంపోయి బానిసత్వానికి కప్పగించెదను. (జారుదత్తుని కంఠాలింగనమొనర్చి
 కొని కాళ్లపైఁబడును.)

(పిల్లవాఁడును నేడ్చుచుఁ దండ్రీకాళ్లపైఁబడును).

శకా—ఓరీచండాలురార! పుత్రునితోఁగూడఁ జారుదత్తునిం బంపుడని నే ననలే
దటరా!

చారు—(గజగజవడంకుసు)

చండా—హాకు రాజాజ్ఞ యట్లులేదు కావున మేమియగ్ధకునిం జంపము. అబ్బా
యీ! నీవు సొమ్ము నీవు పొమ్ము (అని యావలకుం బంపుదురు) ఇది మూఁ
డవఘోషణాస్థానము. డిండినుము మోగింపుము! (మోగింపుము. (మరల
చాటింతురు)

శకా—(తనలో) ఈపౌరు లిప్పటికి నమ్మకున్నారు (ప్రకాశముగా) ఓరీ! చారు
దత్తహతక! ఈపౌరులు నమ్మకున్నారు. నీనాలుకతో నీవే “వసంతసేనం
జంపితి” నని చెప్పుమురా!

చారు—(ఊరకుండును)

శకా—ఓరీచండాలురార! ఈచారుదత్తహతకుడు చెప్పడు. మీ రీనెదురు
కట్టితో మొత్తి చెప్పింపుడు.

చండా—(కట్టియెత్తి) ఓరీ చారుదత్త చెప్పుమురా!

చారు—(కరుణయుగా)

గీ. ఘోరవిపదల్లి మున్దియుఁ గొంచెమైన
భయముఁజెందను మదివలవంతఁజెంద
చెలియ నేన చంపితి నందుఁ బలుక దుర్య
శోగ్ని నను గాల్పునని మాత్ర ములుకుచుంటి.

శకా—ఓరీ చారుదత్త! నీనాలుకతో నీవే వసంతసేనం జంపితి ననుమురా
లేకున్న నీపౌరులు నమ్మకున్నారు.

చారు—ఓపౌరులారా! (అని “ఘాతుకుడ నగుచుఁ బరలోకం బెఱుంగక”
అను పద్యముం జనువును.)

శకా—చంపఁబడినది.

చారు—కానిమ్మా.

ఒకచం—ఓరీ! యాదిన మీతని వధించుట నీవంతురా?

‘రెండవచం—నీదేరా.

ఒకచండా—చీట్లు వైచుకొందము, (అని చీట్లువైచి) సాశే వచ్చివయెడల
మువచార్త ముఁగుదము.

‘రెండవచం—ఎంగునిమిత్తడు!

మొదటిచం — నాశండి! స్వర్గమునకుఁ బోవుచు “ఓరీ వీరకా! నీకు వధ్యపాలిక వచ్చిన రవంతనే పొందు” మని చెప్పిపోయెను.

రెండవచం — ఎందునిమిత్తము ?

మొదటిచం — ఎప్పుడైన నేనాధువైన ద్రావ్య మిచ్చి వధ్యుని వదలించగలఁడేమో రాజునకుఁ గొడుకు పుట్టునేమో, అమహోత్సవకాలమున వధ్యులందఱికిని విమోచనము కలుగును. హస్తీ బంధమును ద్రోమకొనునేమో, ఆలొంద రలో వధ్యుఁడు విముక్తుఁడగును. రాజు మాటిపోవునేమో, అప్పుడు వధ్యులందఱును విముక్తి కలుగును.

శకా — ఏమేమి రాజపరివర్తనమగునా ?

మొదటిచండా — ఓరీ వధ్యపాలికకుఁ జీట్లు వ్రెచ్చుకొందము.

శకా — త్వరగాఁ జారుదత్తుని జంపుఁడు, త్వరగాఁ జంపుఁడు. (చేటునితో నొకప్రక్కకేగి నిలుచును.)

మొదటిచం — అర్యచారుదత్త ! రాజనియోగము నీకపరాధముఁ జేయుచున్నది కాని మేము కాము. కావున నీవు తలఁచుకొందగిన దేదియో తలఁచుకొనుము.

చారు — గీ. అధిక్యతులవాక్యములచేత విధివశమున
దూషితుఁడనయ్యు ధర్మవంతుండనేని
స్వర్గమునకే నిఁ కెటకేనిఁ జన్న తన్వి
నాకళంకంబుఁ బోకార్యుఁగాక వచ్చి.

ఓ చండాలరారా ! నేనెచటికిఁ బోయియుండవలెను.

చండా — (ముందుఁ జూచి) ఓరీ యిదె దక్షిణశృంగము. దీనింజూచినంతనే వధ్యులు చంపఁబడకయే పొగిణములు వదలుదురు.

శ. పక్షులు మెయిసారిండును నఱపాల్గిలగా మెసవ, నదా! కొఱ్ఱుకొనక
దిరములు నిలిచినది కశేపర మఱసా లట్టహాసభయవాక్యతో.

చారు — హా ! యెంత దురదృష్టవంతుఁడనైతిని! (పోయి యుండెకూర్చుండును.)

శకా — నేను చారుదత్తుని చావు చూచిగాని వెళ్లను. (పరిక్రమించిచూచి) వీఁడే చారుదత్తుఁ డెట్లుకూర్చున్నాఁడో.

చండా — ఏమి చారుదత్తా ! భయంపడుచుంటివా యేమి ?

చారు — (కిక్కుముగాలేచి) చీమూర్ఖ ! (‘మరణమన్నను’ అనువధ్యముఁ జడుపును.)

చండా — చారుదత్తా! ఆకాశమువందున్న సూర్యచంద్రులు సైతము వివర్తినిబొందు

చున్నారే. మగజభీతువు లగుమానవుల కాపదలు రాకుండునా ! లోకమున నుచ్చస్థితుఁడు పడుచుండును, నీచస్థితుఁడు లేచుచుండును.

గీ. పాశ్రవస్త్రయ్య విడవాడి నూతనమగు
నన్యనస్త్రయ్యుదాల్చిన బ్లాత్య దేహ
మన్యము గ్రహించుచుండు; నీయర్థ మెఱిగి
ధీరులగువారు మృతికి విచారపడరు.

ఇదిగో నాననాని చాటించుచున్నాము (అని వెనుకటియట్లు చాటింతురు.)
చారు — హాస్యియారాల వసంతసేన ! ('తయచాన్వికబోలు' అనుపద్యముఁ జదువును.)

(పిదపఁ దొందరగా వసంతసేనయు భిక్షువును విడిచింతురు.)

భిక్షు — ఔరా! నే నీసన్నాహితులను స్వీకరింపబడెదనగా, యస్థానమూర్ఖుల యగు వసంతసేనకుఁ బరిచర్య గావించి యూహించింపఁ గలిగితిని. ఓ బుద్ధో పాసికా ! నిన్నెచటికిఁ గొనిపోవలయును ?

వసం — ఆర్య చారుడత్తు నింటికే. ఆయనఘని దర్యవముఁ జేయించి నన్ను చంద్రునిఁ జూచిన కుముదినిం గావించి యానందింపఁ జేయును.

భిక్షు — (తనలో) ఏదానినిబోదునో! (అలాచించి) ఆదారియు నీదారియునేల రాజమార్గముననే పోదును, (ప్రకాశము) ఉపాసికా ! రమ్మ. (అలకించి) రాజమార్గమునఁ బెద్దకోలాహలము జరగుచున్న దిది యేమయి యుండును ?

వసం — (ఎదుటఁజూచి) చాలమంది గుమికూడిరి. ఆర్య! ఇదియేమయి యుండునో కనుఁగొనుము వసుంధరకుఁగూడ బహువగున ట్లుజ్జయిని యంతయు నొక చోటికే యొరగినది.

చందా — ఇదిగో వైదవఘోషజాస్థానము. విదవసారి డిండిమము మోగింపుచురా! (మరల డప్పు మోగించుచు వెనుకటియట్లే చాటింతురు) చారుడత్తా ! సిద్ధముగా నుంటివా? భయపడకు మొక్కతుగ్గిటిలోఁ గడతేర్తును.

చారు — ఓభగవతు లగుదేవతలారా !

భిక్షు — (విని తొందరపడి) ఉపాసికా ! నీవు చారుడత్తునిచే జంపఁబడితి పని తగవుజేబడి చారుడత్తుఁడు చంపఁబడుచున్నాఁడు.

వసం — (సంభ్రమముతో) అమృత్యో! దురదృష్టవశా నగునాకై యార్యచారుడత్తుఁడు చంపఁబడుచున్నాఁడా! అమృత్యో! త్వరగ దారిచూపుము త్వరగ దారిచూపుము.

భిక్షు—అమ్మా వేగరమ్మ వేగరమ్మ. (బతికియుండఁగాఁజారుదత్తుం గనుఁగొందము.
ఆర్యులారా! దారియిండు దారియిండు

ననం—ఆర్యులారా దారి దారి!

చండా—అయ్యా! చారుదత్త! కాజనియోగము నెఱవక తీఱదు. నీవు తలఁచుకొఁ
దలఁచినది తలఁచుకొనుము.

చారు—నెయ్యేల (“అధికృతులనాకృతులచేత” అనుపద్యముం జనువును)

చండా—(కత్తియొత్తి) అయ్యా! వెల్లకిలంబడి ననుముగఁ బరుండుము. ఒక్కప్రే
టుతో నీశల నఱకి నిన్ను స్వగఁమునకుఁ బంపించెదను.

చారు—(చండాఁజూచు చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

చండా—(నఱకఁబోయి చేతినుండి కత్తి జాఱిపోవుటనభినయించి) హా! యెంత
కష్టము.

క. వీడి రోనముగా లాగియు, బిడి గట్టిగఁ బట్టుకొనియుఁ బిరుతివియకనే
వడినెత్తి నఖిద్దం బిలఁ బడియెనహో యశనిసన్నిభం బిదియకటా.

ఇది యిట్లగుటఁ జూడ నార్యచారుదత్తున కీయాపద దాఁటునని నేననుకొని
యొదను. ఓయమ్మా నహ్యవాసిని! అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము. చారుదత్తున
కీయాపదదాఁటించితివా నీవు మాచండాలుకులను నెల్ల ననుగ్రహించినట్లే.

ఒకచం—మనము రాజాజ్ఞ నెఱవేర్చుకొందము.

రెండవచం—కానీ, యట్లేకావంతము.

(అని యిరువురును చారుదత్తుని శూలారోపము చేయఁదలఁతురు)

చారు—(“అధికృతులనాకృతులచేత” ననుపద్యముం జనువును)

ననంత } (చూచి) వలను వలను. ఆర్యులారా! చంపవలదు. ఏనిమిత్తమున నీ
భిక్షు } మహానుభావుఁడు వధింపఁబడియొడిసో యాదురదృష్టవతి ఇదిగో వచ్చినది.

చండా—(చూచి)

నీ కురులు వీడి బుజమ్మపైఁ బొరలుచుండ
మృదుతరంబైనకుడిచేయి మింటికత్తి
యీమె యెవ్వరోగో యిటులేగుదెంచు
చుండె వలదంచు ఘోషించుచుండెనకట.

ననం—ఆర్యపుత్రా! చారుదత్త! ఇదియేమి. (అని యరుముపైఁ బడును.)

భిక్షు—అర్యా! చారుదత్త! ఇది ఏమి? (అని కాళ్లపైఁబడెను)

చండా—(భయంపడుచుఁ దొలంగి) ఈమె వసంతసేవయేనా ? మనమీసజ్జనుని చంపకుంటు మేలేఅయ్యెను.

భిక్షు—(లేచి) ఓరీ ! చండాలు ! చారుగత్తుఁడు జీవించియుండెనా !

చండా—నూకేండ్లు బ్రతుకును.

వసం—(సహర్షముగ) నేను బ్రతికితిని.

చండా— యుగవాటమువకుం బోయిన రాజుగారితో నీవృత్తాంతముఁ దెలిపెదము.
(అని నిష్క్రమించుచుండ)

శకా—(వసంతసేనం జూచి భయముతో) ఈగర్భదాసి బ్రతికియేయున్నది. ఇంక నా ప్రియముల కాన పదలుకోవలయు కానీ, పాతిపోయెదను. (పాతిపోవును.)

చండా—(శకారుని సమీపించి) ఓరీ మనకు వసంతసేన నెవరు చంపిరో వానిం జంపుమని రాజుగా రావతిచ్చిరి కావున మనమీసంస్థానముని బట్టికొందమురా
(కూడఁబరుగెస్తుదురు.)

చారు—(అబ్బురముతో)

గీ. జంపుటకు మీఁది కెత్తిన శస్త్రముండ
మృత్యుముఖమున నేనుండ వృష్టిలేక
యెందువస్థంబునకు వ్రోణవృష్టిచగిది
నివుడు ననుఁగాచినది యీమె యెవ్వరోక్కొ.

(చూచి నుర్తించి) ఆహా ! యీమె వసంతసేవయే (వికల్కించి)

గీ. నాకు విభ్రాంతి వట్టులున్నయది యేమొ
కానిచో రెండవవసంతసేన యేమొ
చచ్చిపోయియు దివినుండి వచ్చినదియొ
మరల; లేకున్న నవృతమో మరణవార్త.

అదియునుం గాదు.

గీ. నాకలోకంబునుండియు నన్ను బ్రతుకఁ
జేయఁగా నిలువెండి వచ్చినదియీమె;
కాదుకాదీమె యెవ తెయో కాని యీమె
రూపువహించి నాసిల్లఁ బాపవచ్చె.

వసం—(కన్నీరు దిగజూచ లేచి కాళ్లపైఁబడి) ఆర్యపుత్ర ! నీ కిన్నిపాట్లు తెచ్చి పెట్టిన యాపాపాత్మురాలను నేనే,

(తెరలో) చిత్రము! చిత్రము! వసంతసేన బ్రతికియున్నది (అని యేక స్వరముగా పండలును బలుకుచురు)

చారు—(విని వేగ లేచి స్వర్ణముఖ మభినయించి కనులు మూసికొనియే హర్షగర్భదాక్షరముగా) హాహియ్యారాలా! వసంతసేన! నీవేనా!

వసం—ఓను నేనే యాపాపాత్మురాలను.

చారు—(చూచి సంతోషముతో) వసంతసేనయే (జనందముతో)

గీ. మృత్యుముఖమున నే నున్నయిపుడు నీవు
తరలు కన్నీట నమ్మును దడుపుకొనుచు
బ్రతుకఁగాఁ జేయ నెటనుండి వచ్చినావు
నెఱపు పుట్టింపఁగా మంత్రవిద్య వోలే.

హియ్యారాలా! వసంతసేన!

గీ. నీకొఱకుఁ జంపఁబడు మేలు నీవు వచ్చి
పోచితివి కాన నిదియు నీపుణ్య మతివ
వహవ! ప్రియసంగమపుభావంపుగరిమ!
మరల బ్రతుకునె చచ్చినమానవుండు.

మఱియు నోకాంతామణి! చూడుము—

గీ. చావుకొఱకైన రక్తవస్త్రంబ రక్త
కుసుమమాలయై ననుఁ బెండ్లికొడుకుఁ గాఁగఁ
జేసినవి నేడు మరణనూచిద్రోద్య
రావమే నాకు మంగళరావ మయ్యె.

వసం—అర్జుని యతిదాక్షిణ్యము కతమున వాటిల్లిన యీముప్పువకు మూలమెట్టిది?

చారు—హియ్యారాలా! నీవునాచేజంపఁబడితివని.

గీ. పూర్వవైరంబు మదిలోనఁ బొదల రాజు
గారి కే స్థూలకుండసంచు గర్వపడుచుఁ
బాపి యగునాఁడు నేరంబుమోపె, దాని
కథిక్కుతులు శిక్షవిధియించి రవలవిట్లు.

వసం—(చెవులు మూసికొని) పాపము కాంతించునుగాక; వానిచే మీరుకారు నేఁ
జంపఁబడితిని.

చారు—(భిక్షువుం జూచి) తరుణి! యిరఁదెవ్వఁడు?

వసం—అపాపాత్ముఁడు భంభుఁగా నమ్మ బ్రతికించిన పుణ్యాత్ముఁడ డిరఁధు.

చారు—ఈయకారణబాంధవులు మీ రెవరయ్యారు ?

భిక్షు—ఆర్యా ! నన్ను మీరు గుఱింపవలెతిరి. దేవరకాళ్ళు పినుకు సంవాహకుం డను. జూదమాడి యోడిపోయి ఋణపడి వారిచే దణునుబడి యీబుద్ధి పోసికయింటఁ దూఱితిని. ఈమె మీవాఁడనని జాలిపడి తనబంగారునగ యొకటి యొసఁగి నన్ను ఋణవిముక్తునిఁ గావించినది తదాది ద్యూతనిర్వే దంబున బాధనన్యాసి నైతి. ఈమె బండి మార్పుడువలనఁ బుష్పకరండక జీగోద్ధానమునకుఁ గొంపోయితియె. ఆపాపాత్ముఁడు తనపాత్తున కంగీక రింపలేదని బాహుపాశబలాత్కారంబునం జంపె; పిమ్మట నేఁజూచితిని.

(తెరలోఁ గలకలము)

కవిరాజవిరాజితము.

జయమగు దత్తునిజన్మముఁ దోచినస్వామికి గోపలికేతునకున్
జయమగుఁ గ్రాంచరసాధరభేత్తకు పుష్పములన్ గలదేవరకున్
జయమగు కాత్యవసంతతి నెల్లప్రజల్ జయపెట్ట జయించిన య
ద్యయమగు విశ్రామవత్త తగంధరఁ దన్నెడు వార్యకభూపతికిన్.

శర్మిలకుఁడు—(ప్రవేశించి)

ఉ. పాపనృపాలకుండయిన పాలకునిం గడతేర్చి యార్యకుం
భూపరిపాలనోచితుని భూపతిఁజేసి తదాజ్ఞ మోయుచున్
బాపమతుల్ మహాపదకుఁ బాలనరించిన చారుదత్తునం
తాపముఁ బాపఁగా మనము తద్దయు నన్ బురికొల్ప నేగెదన్.

కం. బలమంత్రహీను కాత్యవఁ బోలియించి, ప్రిజాలి నెగులు బోకార్చిన మా
శిలయెల్లఁ గైవసంబై యలరుఁ ద్రిలోకాధిపత్య మమరపతికటుల్.

కావున వేగమపోయి చారుదత్తుం గాపాడవలయును. (ముందుచూచి) ఇదె జననమవాయ; మాతఁడిందుండవలయు. క్షీలిపతియగు వార్యకుని మనోరథ మీకార్య ముగావించిన సఫలం బగును. (త్వరగా నడచి) జాల్మలార ! యొత్తిగిలుండు (చూచి సంతోసముతో) ఇదిగోఁ జారుదత్తుఁడు వసంతసేనతోఁగూడ బ్రతికియే యున్నాఁడు. ఏమిపుణ్య మేమిపుణ్యము ! మాస్వామియగు వార్యకభూపతి మనో రథములన్నియు నేఁటికి సంపూర్ణములైనవి.

చ. వ్యవసమహార్ణవాంతరమునందు మానింగియు, శిలమన్ గుణ
ప్రసరముచే జెలంగు నుడువంబనఁబొల్పు వసంతసేనచే
ననువులు బాల్చి నాప్రియవయస్కుఁడు కంటఁబడెన్ విధుంతుడ
గ్రనసము ధాటి రేనెలుగు కాముడితో నలరారుచాడ్పునన్.

ఇయ్యనఘునియింట దొంగటికముఁ గావించిన మహాపాతకిని నే నెట్టితని సమాపింతును ! కానీ; ఇతడు సర్వసముఁడుకదా ! (దగ్గఱకుఁబోయి దోసిలియైస్సి) ఆర్యా చాడుట !

చారు—అయ్య మీరెవరు ?

శర్వల— గీ. ఆవహరించెనొ నశిశేళ న్యాసమిడిన
నగనుమీయింటి కెవఁడు కన్నంబుత్రవి
యామహాపాతకుఁడ నేన యనఘు నిన్ను
శరణమంటిని నన్ను రక్షణమునేయు.

చారు—సఖా ! అట్లుకాదు. నీవు నా కుపకృతియే చేసితివి (అని క్షాణించును)

శర్వల— అయ్య యిం కొకమనవి చిత్తగింపుము.

గీ. ఆర్యసతచయ్యఁ డైన యాచార్యకుండు
కులముమానంబు రక్షించుకొనుచు నేఁడు
యజ్ఞవాటంబునఁడు దురాత్ముఁడైన
పాలకుని రూపుమాపె దోర్జీలమెఱుము.

చారు— ఏమి !

శర్వ— క. నీబండి యెక్కి యెవ్వఁడు తా బైటికిఁబోయి యాపదం దరియించెం
దుబడుగు పాలకుం బలిగాఁ బొరిగొనె నాతఁ డార్యకన్యాపతియే.

చారు— శర్వలకా ! పాలకుఁడు వేసినట్లెండి రప్పించి నిష్కర్ణముగఁ గారా
గారమునం దుంచఁగా నీవు విడిపించిన యార్యకుఁ డను గోపాల
దారకుఁడా !

శర్వ— భట్టారకు లానతిచ్చిన యతఁడే.

చారు— మనకుఁ బ్రియము మనకుఁ బ్రియము.

శర్వ— ఉజ్జయినీరాజ్యమందుఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడినవెంటనే మీమిత్రుఁ డార్యకుఁడు,
వేణానదీతటమునందలి కుశానతిరాజ్యము మీకు సమర్పించెను. మిత్రుని
యీహృదయ ప్రణయము మన్నింపఁబడుఁగాక. (చెనుకకుఁదిరిగి) ఓహోరి
పాపాత్ముఁడగు రాష్ట్రీయశకు నిటు కట్టితెంచురా !

(తెరలో) శర్వలకాజ్ఞకు బద్ధులము.

శర్వ— ఆర్యకమహారాజా 'మీగుణోపార్జితమగు నా యారాజ్యము మీ చిత్రాను
సార మునయొగింపుఁడని' ఆర్యునకు విన్నవించుచున్నాఁడు.

చారు— ఎట్లు ! రాజ్యము మధుసోపార్జితమా ?

(తెరలో) ఓసీ ! రాష్ట్రీయస్యాలక రారా! నీవుచేసిన దుర్ణయంబునకు ఫలము నుభవింపుమురా.

(తరువాత రాజపురుషుల చేతి కైక్కులు విటిచికట్టబడిన శకారుడు పవేశించును)

శకా— అశ్చర్య మాశ్చర్యము !

గీ. పరుగిడితి చూరముగ గర్భభంబుమాది,
గట్టి తెచ్చిరి శునకమ్ము కరణిమరల
దిక్కు కాన్పింప రెవ్వరు దిక్కునాకు,
శరణుఁగొచ్చుట కెవ్వరు శరణునాకు.

(అలోచించి) కానిమ్ము శరణాగతశ్రావ్యుని చారుదత్తునే శరణందును (అని చారుదత్తునిసమీపించి) రక్షించుమయ్యా! రక్షింపుము (అని కాళ్ళపైబడును)

(తెఱలో) ఆర్య చారుదత్త ! వదలుము వదలుము. వీనిం జంపెదము.

శకా— అయ్యా ! అశరణశరణ! నన్ను రక్షింపుము.

చారు—(దయతో) శరణాగతున కభయ మిచ్చితిని.

శర్వి—(వేగముగా) వీనిం చారుదత్తునొద్దనుండి యానలకుం దీసికొనిపొందురా !

(చారుదత్తునితో) అయ్యా ! ఈపాపాత్మునకుఁ జేయఁదగినశిక్ష విధింపుము.

క. హూలలోపము చేయుదుమా ? లే కత్పింతుమా శ్వమండలికిం ? బా

కాలం గట్టుదుమా ? అంపాలం గోయదుమా ? చెప్పు త్వరగా మాకు.

చారు—వీనికి విధింపఁబడినశిక్షఁ జెప్పెదను అట్లు చేసెదరా.

శర్వి—సంజేహ మేమున్నది ?

శకా—భట్టారక ! చారుదత్త ! శరణంటిని. నన్ను గాపాడుము, కాపాడుము. మీకుఁదగినట్లు చేయఁడు. ఇంక నెన్నండిట్టి గుహకృత్య మాచరింపను.

(తెరలో) చంపుడు చంపుడు. పాతకి నేల బ్రతుకనిచ్చుచున్నారు.

వసం—(చారుదత్తుని కంఠమునుండి వధ్యమాలందీసి శకారునికంతమున వైచును.)

శకా— గర్భదాసీపుత్రీ ! అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము. నిన్ను మరల నెన్నఁడును జంపను; రక్షింపుము.

శర్వి— దూరముగాఁ దీసికొనిపొందురా ! అయ్యా చారుదత్త ! వీనికేమిశిక్షఁ గావింపవలయునో వేగ నెలవిమ్ము.

చారు— చెప్పెదను. నేను చెప్పినట్లు చేయుదుమా ?

శర్వి — సందేహమేమి !

చారు — సత్యమేనా ?

శర్వి — సత్యము.

చారు — అటులేని శిష్యులుగా—

శర్వి — చంపుమనియా ?

చారు — కాదు కాదు, వదలుడు.

శర్వి — ఏల విడువవలయును ?

చారు — గీ శత్రువపరాధి యగుగాఁక శరణ మనుచుఁ
జరణములమీఁదఁ బడఁగాన శస్త్రమెత్తి
చంపరాదయ్యె—

శర్వి — అటులేని గుక్కలచేఁ గఱపింతమా.

చారు — వలదు.

ఉపకృతి సలిపి వానిఁ బ్రాణములతోడ విడుచుటేయగును కాస్తీ.

శర్వి — ఎంత యాశ్చర్యముగా నున్నది ? ఏమిచేయుదు నార్యుఁడీట్లు చలకు
చున్నాడు.

చారు — నీవేమియుఁ జేయవలదు, వీనిని వదలుము.

శర్వి — కానీ ; వదలెదను.

శకా — అమ్మయ్య ! బ్రతికితిని. (అని నిష్క్రమించును.)

(తెరలోఁగలకలము)

కటకటా ! చారుడత్తుని భార్య ధూతాంబ, చీర చెఱఁగు వట్టిలాగుచు కాల్గి
కడ్డుపడుచున్న చారకునిపైఁగ మావలకుఁద్రోచివైచి నీరునిండిన కనులతోఁపలదనివేడు
సారులఁబాటింపక, పావకజ్వాలలలోఁ బ్రేకించుచున్నది. ఎవ్వరువలదన్నను మాన
కున్నది.

శర్వి — (వీని తెరవంకఁ జూచి) చందనకా ! ఏమది ?

చంద — (ప్రేకించి) శర్విలకా ! నీకుఁ గనఁబడుటలేదా ! మహారాజసదనమున కెడ
మవైపున గొప్ప జనసమూహము కలదు చూడుము. నేను ధూతాంబగారితో
'నమ్మా ! సాహసము తూనకుము. మాచారుడత్త భట్టారకుఁడు బ్రతుకు'
నని విన్నవించితిని. దుఃఖిసముద్రములో మునిగి యున్నయామె కెవ్వరు
శిక్షుకము చెప్పఁగలరు ?

చారు—(ఉద్వేగముతో) హా! ప్రియురాలా! ఘోర! నేను బ్రతికియున్నాను నీ
సాహసకృత్యమేల! (వింటిపంకజాచి గాఢముగా నూర్చుచ్చి.)

గీ. చారుచరిత్రా! తాపకచరితములు ధ
రాతలంబున నుండఁగారాని పైనఁ
బరమసాధ్యుని నీకట్లు పఠిని విడిచి
స్వర్గలోకసుఖంబు గాంచంగఁ జెనెడు.

(అని విఠకుఁ డగుచున్నాఁడు)

శర్మి—ఓహో! పరమాద మగుచున్నదే!

గీ. ఆర్యుఁ డివ్వడు సమ్మాహ మధిగమించె
నడువుమర వేగ నీవు చందపక యటకు
లేకయున్న గటా! యాపెపోకకరన
వ్యర్థమైపోవుఁజామి మనయత్న మెల్ల.

పసం—అయ్యో! టిక్కడిల్లు మూఁటిల్లుము! ఆచ్చటికిఁ బోయి యాత్మాభ్యుదానం
బొనర్చుకొనుము. ధైర్యము పెంపొందుము. లేనచో నవర్థము చేయును.

చారు—(వేగమున విడువబడి) ప్రియురాలా! ఎచటనుంటిని! నాకుఁ బ్రతివచన
మివేయి?

చంద—ఆర్యు! ఇటు దయచేయుము.

(అందఱును బరికిరిమింతురు.)

(పిదప నగి యావలయుండుఁ బ్రవేశించు ధూతాంబయు నామె నీచెల్లెఁగులొగుచున్న
కోహసేతుండును వారి ననుసరించుచున్న విమామక రచనికలును బ్రవేశింతురు.)

ధూతా—(కన్నీటితో) కంఠీ! నన్ను పడలుము. నాకు విఘ్నమునరింపకుము
అన్యభుక్తిని యమంగలవారక నేను వివరాలను (లేచి నీచెల్లెఁగు
లొగిరిని అగ్నివిసమింపింతును.)

కోహ—అయ్యో! నన్నుఁ గాపాడు. నీ విన్న వదలి నే నెట్లుబ్రదుకుదును?

(అని చేలాంచలమును మరల గగింపించిలాగును)

విమా—పూర్వరాల! బ్రాహ్మణి! మొంటరిగాఁ జితాధిగోపము చేయఁబూచుచు
యఁ జేసినఁ బాపమనియు ఋషులు చెప్పుచున్నారు.

ధూతా—ఆర్యు! ఆర్యభుక్తిని యమంగలవాక్యమును వివరంబునఁ బాపాచార
మైనను వేలుగదా!

శబ్ద—(మందుజూచి) ధూతాంబ యగ్నిజ్వాలను సమీపించుచున్నది. కావుననో
యార్య ! త్వరగా నడువుము త్వరగానడువుము !

చారు—(గబగబ నడుచుచున్నాడు)

ధూతా—రదనీకా ! పిల్లవానిం బట్టుకొనుము. నాకోక్కెనెటేర్చుకొందును.

రద—(దైన్యముతో) అమ్మా ! నీయుపదేశమే నేనును అనుసరించుచున్నాను.

ధూతా—[విమాషకుంజూచి] అయ్యా ! నీవు పిల్లవానిం బట్టుకొనుము.

విదూ—[అవేగముతో] సమీపితసిద్ధికోటకు యత్నించువా రొక యోగ్యబ్రాహ్మ
ణుఁ బురస్కరించుకొని పోవలయుఁ గావున నీకు ముందు నే నగ్నిలోఁ బ్ర
వేశింతును.

ధూతా—వీరిరువురును నివారించుచున్నారే ! [పుత్రునిగొఁగిరించి] అబ్బాయి ! నీ
హసేన ! నీయాత్మనునీవే కాపాడుకొనుము లేనిచో మాకుఁ దిలొవక మిచ్చు
వారెవరు ? అతీక్రాంతమనోరథులమగు మాకింక నేమికావలయును ? ఇంక
సార్యపుత్రుఁడు వచ్చి నిన్నుఁ గాపాడుట యబద్ధము.

చారు—(నిని కీఘముగా డగ్గటి) నేనే బాలకుని రక్షించువాఁడను. ఇదిగోవచ్చితిని.
(అని పిల్లవాని నెత్తి కెగిరించుకొనుచున్నాడు)

ధూతా—[చూచి] అమృత్యు! ఆర్యపుత్రుని కంఠధ్వనివలె నున్నదే ! [మరలఁగఁగ
ముగాఁజూచి సంతోషముతో] ఆర్యపుత్రుఁడే ! ప్రియము ! ప్రియము !

రోహ—(తండ్రింజూచి సంతోషముతో) మాతండ్రియేనన్నుఁ గొఁగిరించుకొనుచు
న్నాడు. ఇదియేమి యాశ్చర్యము ! అమ్మా ! మనముబ్రదికితిమి. తండ్రిమీ
నన్నుఁ గాపాడుచున్నాడు. (తండ్రిని మరలఁగొఁగిరించుకొనుచున్నాడు)

చారు—(భార్యతో) గీ. ప్రేయసీ నీదుభర్త జీవించియుండ
నిట్టి ఘోరప్రయత్న మిదేల నీకు
మింటిమానిక మస్తంగమించకుండఁ
బద్ధుని మొగుడ్చునే నేత్రప్రద్యమలను.

ధూతా—ఆర్యపుత్ర ! కనుకనే దాని నచేతనమందురు.

చారు—(మద్దు పెట్టుకొనుచున్నాడు.)

విదూ—(చూచి సంతోషముతో) హిహీహి ! ఈకన్నులతోనే నాప్రియమము
స్వనిఁ జూచుచున్నాఁడను. అహ ! పరివృతాపృథావము. జ్వలనజ్వాలా
భ్రమేక ప్రయత్నముచేతనే ప్రియమసూగమును బొందినది. నా నెచ్చోకి
జయము జయము !

చారు — మిత్రమా ! రమ్మ (కొంగిలించుకొనును.)

రచ — ఆహా ! ఏమి సంభవము ! ఆర్యా ! పనుక్కుగము. (పాదములపైఁ బడును)

చారు — (వీపు చేతితో నిమరుచు) రదనికా ! రమ్మ. (లేవఁ దీయును.)

ఘాతా — (వసంతసేనం జూచి) చెల్లెలా ! పుణ్యమూలమున జీవించితివి !

వసం — నే నప్పుడు గా దిప్పుడు జీవించితిని. (ఇరువురును గొంగిలించుకొందురు.)

శర్వి — ప్రైవయోగమున నార్యుని సుహృద్వర్గ మంతయు జీవించినది.

చారు — మీయనుగ్రహముచేతనే

శర్వి — ఆర్య ! వసంతసేన ! రాజు పరితుష్టుడై నిన్ను పరూశబ్బులుచే సత్కరించుచున్నాఁడు.

వసం — ఆర్యా ! కృతార్థురాలనైతిని.

శర్వి — (వసంతసేనకు మేలిమునుగువైచి బహుళకరించి చారుదత్తునితో) ఆర్య ! యీసన్న్యాసి కేమిచేయవలయును ?

చారు — భిక్షు ! నీయభిమత మేది ?

వసం — శరీరములయందలి యుత్పత్త్యునిట్లు చూచుచున్న నాకుఁ (బ్రహ్మశ్రీ) శ్రమమునందె యత్యాశ కలుగుచున్నది.

చారు — నీని నిశ్చయము దృఢము, కావనికండు బౌద్ధవిహారముల కన్నిటికిఁ గూల పతియగుఁగాక.

శర్వి — ఆర్యుఁడు చెప్పినట్లు చేయుము.

భిక్షు — నాకది ప్రియమే.

వసం — నాకిప్పుడు నిజముగాఁ బ్రాణములు వచ్చినవి.

శర్వి — స్థావరక్షునకుఁ జేయవలసిన యుపకారమేమి ?

చారు — వానికి దాస్యము పదమంగాక. ఆచండాలు రందఱుఁ జండాలరాజులగుదురుగాక ! చందనకుండు వృధివికి దండపాలకుడై యుండుఁగాక ! రాష్ట్రీయస్థాలకుండు తనపదవి యుండుండుఁగాక !

శర్వి — అన్నియు బాగుగ నున్నవి గాని శకారుని మాత్రము చంపవలెండు.

చారు — శరణాగతున కభయమిచ్చితినిగదా. ('శత్రుపహరాధియగుఁగాక' యను పద్యమంజదువును.)

శర్వి — ఆర్యా ! తను కింకేమి ప్రియ మాచరింపవలయును ?

చారు — నా కింకేమిప్రియను కావలయును ?

కా. చారిత్రంబు పవిత్రమయ్యె రిపుఁ డస్త్రత్పాదము ల్వట్టై మ
త్రాతాతిం బరిమార్చి యార్యకుఁడు రా జయ్యెన్ నుహృహ్మలి త
స్వీరత్నంబగు ప్రేయసిం జెలిమికాని నిన్నుఁ గన్గొంటి నే
గోరంగాఁ దగునట్టి దేది యింక జాకుంజెప్పుమా మిత్రమా !

ఉ. కొండఱ లొచ్చొనర్చు మఱికోండఱ హెచ్చొనరించుఁ గొండఱ
న్లండఁగఁ జేయుఁ గొండఱ కనూనముదంబు ఘటిల్లఁ జీయు ని
ట్లండఱ కన్నిరేతుల మహావ్యసనోదయము లొప్పనర్చుచు
న్నందునఁ జెప్పుచుండు విధియాటల శేతపుఁగుండన్యాయముఁ.

అయిన నిట్లగుఁగాక !

సంగ్రహ.

పాలిచ్చుకాత గోవుల్ వనుమలి ఫలసంపత్తిచే మీఱుఁగాతక
గాలంబందుకొ నువృష్టుల్ కలుగుత నలరుంగాత మందానిలంబ లో
గ్రాలుంగాతకొ నుఖంబుల్ జనుల కభిమతుల్కావుత స్నేలగేబువ్
పాఠింతుర్గాత భూమిం బ్రకమితరిపులై పార్థివుల్ ధక్త్రవృక్ష .

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్యకృతం
బగు మృచ్ఛకటికంబను పకరణంబున సంహారమును పేరుగల

దశమాంకము.

సర్వము పంపూణిము.

ముఖ్యముగా నవరించుకోఁదగినవి.

నడువ, లోఁగిటి, వేల, గుంకఁదె, దాగిన, రక్షనికనునుమా, అమ్మవారు, యిరువురు, లోకున, ఎందాక, నడుచు, జూచుచు, కనుపెట్టి, అఁబెయ్యి, సాను కూలము, మగుల, సంస్థానకుఁడేసట, విడచితి, నికి, కర్మి, కాలర, దుర్బేద్యమైన, చక్కగా, యొడయురాలి, బడఁతుల, గాడిదె, వాఁటి, దూషణులు, ఒండొటికొ, ఆవలించు, బలువు, సంకిలియ, కాచుమా, పెండ్లిలో పల్లకాటిలో, తత్వము, దత్తుఁడు ఎడ్ల, వరకే, స్వాధము, బైటకు, ప్రానునయి, మియిరువురి, స్నేహితుఁడై, పలకున్, మేక, దుప్పదమున, బోకార్చి, చుండి, మానుని నేటికి, మైత్రే, రుప్రభా,

చదువదులారా? పై నుదాహరించిన 52 చోట్లను గల వ్యత్యాసములు మేము చూపకున్నను సవరణ కాఁదగినవే, కాని కొందఱిప్పుడు కొత్తరకపు విమర్శకులు బయలుదేరినారు వారిలోనిద్రులు శిరోముణులు కలరు. వారిసాహసము వర్ణనాతీతము.

ఇట్టి శిరోముణులిప్పుడు పాఠ్యాదులు. ఇంక విద్యార్థుల భాగ్యము నేమని పర్ణించును, ఆశిరోముణులవంటివా రింకను గొఱవ యొండకపోదురా అని కొన్ని స్థలములు ప్రమాదపడినవి చూపఁబడినవి, ఆ ప్రమాదములు ముద్రాప్రకాశములన్నను ఆలెగవారంగీకరింపరు, కావున గ్రంథకర్తలవే అని వారిని సంతసపెట్టక తప్పదు. సజాతీయములు కొన్ని చూపసేలేదు. సుజీయ, దుర్జయ, దుర్జీతి, అనుకబ్ధములు టెన్ద పంచమాక్షరముతోడనే యుంచితిని. భారత మహాకవులు ప్రాసస్థానముందు వాడుటయేకాక, వారినిబట్టి క్రీడాధాదులుకూడ ప్రాసస్థానమున వాడియున్నారు, వారికాలమువాటికి ఆకబ్ధములయందలి గత్యము నిర్బాధముగాని యిటీవల నందలి గత్యమునకు కాధకల్గినది. అయినను ఆంధ్రకవులకు వరమ ప్రమాణమైన భారతము నుల్లంఘించినచో గత్యంతరము లేదుగాన నాంధ్రకవులందఱును గతారఘటితము గనీ ప్రాసకోపలయునని భారతవిశేషములలో మేము వ్రాసియున్నారము శిరోముణులలో నొకరు దానిమీద నేమికోంత తన పాండిత్యమును బ్రకటించి పుతా పించెను. ఆయన మాకుఁ దెలియని విషయమును బోధించినట్లు సంతసపడుటకలదు. పాశము, ఆయన సంతోషము నేల తగ్గించవలెను. ఆయన అట్లే సంతసపడుఁగాక,

అంతలో తృప్తి పడిన బాగుండును. తృప్తి లేదు. అయిన నోటిని వర్ణించుటకు శక్తి
నాశకము, వేటాకరికిని లేదనుకొందును. భగవంతుడాయినకు సమ్మతిప్రదాత
యగుఁగాక. ఇతఁ గింపకర్తృప్రమాదములుగానున్నవి రెండు మాపి సవరణ
నుచుపొందుతును.

(1) పాకృతుండవు విగమార్థముల్ తెల్పద వేలొకా॥

ఇచ్చట యతి చెడినది. ప్రకృతికల్పముకంటె అనప్రత్యక్షమునచ్చి అది
వృద్ధి పచ్చిన ప్రాకృతకల్పమున స్వరము విలుగడుకదా? అందుచేత—

సీ॥ ప్రాకృతుండవునీవు ప్రాబల్యములను విప్పెదేలోకో, అని సవరించుకోఁదగు—
మఱియు నాపద్యముపందే—

నడిమింటి వెలుగులయొడయఁజూడఁగ—

అనుచరణమును—

నడిమింటి వెలుగుల నాధుఁజూడఁగ॥ అనియు

మఱియు దశమంకమున మొదటిపద్యములో తుదిభాగమునున్న. “నేరు !
వలవడియు మన ; కద్దియేయగుఁగతమ్మ.” అనుదానివి.

నేర్పుకలదుమా ; కింకళంకలు వలదు నీవ.

అని యు సవరించుకోఁదగు. అయివిషయములు నాకిదివఱకుఁ చెలియకుండ
గనే కాలక్షేపముగుమండెడిది నిన్న మొన్నటికుండి గుళువులు తెల్పుటకారంభించి
చినారు. దానిఁగల్గిన 87 వ పక్కరయిన నీ పరిమరహస్యములు బోధపడినవికావున
వారికి నాకృతజ్ఞతను చెల్పుచున్నాఁడను— గొత్తిగా లోకానకు పోవని గురువుల
విషయమున నింతకన్న నేమి వ్రాయఁగలను—

చం॥ కా॥

మొదొరొక్ష సమొ

శ్రీరస్తు.

ముద్రారాక్షసము

ప్రథమాంకము

చ. తలపయి నున్న దేమియది ధవ్య ? శకాకరరేఖ ; శ్లోకా ?
తెలిసియు విస్మృతింగనితె దేవి ! వెలందిని గూర్చిదేవ ! నా
పలుకుట ; యైనచో విజయపల్కెడి నుత్తరమంచు జాహ్నువిక్
జలిబిలిపల్కుల ముఱుగునేయు శతాత్మ్యుడు మిమ్ముఁ బోవుతాన్.

ఉ. మేదిని కుంగింకకుండ మెలమెల్లఁ బదంబులు మోపి, స్వర్గలో
కాదులు దాఁటువం చభినయంబునఁ జేతులు కంచుచుం, గణం
గా దహించు నంచు నెగకన్నను మూయుచుఁ జోటు చాలమిక్
భేదమునం బుతారి గమనించిన వృత్తము మిమ్ముఁ బోవుతాన్.

నూత్రీధారుడు — (శాంద్యంతమంచు బ్రవేశించి) అతిప్రసంగమేల ! సామంత
నటేశ్వరదత్తుని పొతుగ్గుడును మహారాజపురుషుడత్తుని కుమారుడును నగు
విశాఖదత్తునిచే రచింపబడిన ముద్రారాక్షస నాటక మభినవాండ్రమహా
కవు లెవ్వరిచేనైన శాంధ్యీకృతంబైనచో నది ప్రయోగించి ముమ్మానంద
కుఱుచు మని పండితసభ నా కాజ్ఞాపించినది. కాని యాంధ్యీకృతప్రబంధ
ములు రెండుగలవు. ఆరెంటేలో --

చ. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు తెల్లొనరించినదానియండ నా
కరయంగ గౌరవంబు కలదయ్యదియే మృదుపద్యగద్యబం
ధుర మగుటన్ గవిత్వరసపూర్వహతం దగుఁ గృష్ణరాయభూ
వరఁడు సరస్వతీసఖికుపాయనమన్నటు లాదరించుటన్.

అకృతరత్న విశాఖవిశేషవేదిని యగు పండితసభయందు వినియోగించుటం
జేసి యేనును గృతార్థుండ నగుదును.

గీ. తెలివితక్కువవాఁడు విత్తి నను మంచి
నెలనైఁ బడ్డ విత్త న మేల చెడును ?
పాలము బలమైనదై యుండవలయుఁ గాని
కప్పగుగామేల పరివేళ్లు పాటుటకును.

ఏ నివ్వడు గృహంబునకుం బోయి గృహజనకులును బిల్చిని సంగీతము పాడెదను.
(పరిక్రమించి తిరిగి) ఇదిగో మాయిల్లు ; లోనికిం బోయెదను. (నాట్య

మతోఁ (బ్రవేశించి చూచి) ఏమిది! నాయుంట నేదియోయొక గొప్ప యుత్సవ మగుచున్నట్లున్నదే! పరిజను లందఱు వేవేగఁ దిరుతముకృత్య ములు నెఱవేర్చుకొనుచున్నారు.

అ. వె. ఒకతె నీరుతెచ్చు నొకతె గంధముతీయు
నొకతె పూలుగుచ్చు నొకతె యింక
నొక్కరితను గలసి హుమ్మహుమ్మను కల
ధ్వానములరఁ బిండి దంచుచుండె.

అవుఁగాక! యిట్లాని విలిచి మడిగెదను. (నేపథ్యముపంకజాచి)

క. రాజే యుపాయకాలిని! రావే! గుణవంతురాల రాకాగ్యగురూ

రావే త్రివర్గసాధని! రావే గృహనీతివిద్య! రావే గృహిణీ!

నటి— (వచ్చి) ఆర్యపుత్ర! వచ్చితిని. ఆనతి నయచేసి నన్నుఁ గృతార్థురాలిం జేయుఁడు.

నూత్ర—ఆర్యురాలా! అజ్ఞా నియోగ మటుండనియ్యు. నేఁడు పూజ్యులగు బ్రాహ్మణోత్తములం బిగించి మనకుటుంబముఁ బావనము చేయఁదలఁచుచున్నావు, ఏమికార్యము? చెప్పము. అభిమతు లగు నతిథులు దయచేసిరా! నేఁడు పాకవిశేషములు చేయించుచున్నావు.

నటి— ఆర్యపుత్ర! భగవంతులగు భూసురులం బిలిచితిని.

నూత్ర— నిమిత్త మేదియో చెప్పము.

నటి— ఈనాఁడు చంద్రగిరిహరిమఁట కాదా!

నూత్ర—నీకవరుచెప్పిరి?

నటి— పురజను లందఱు ఆనుకొనుచున్నారు.

నూత్ర— ఆర్యా! అటువదినాలుగంగములుగల జ్యోతిశ్శాస్త్ర మంతయుఁ దుద ముట్టఁజదివితిని. నాకుఁ దెలియదా! చంద్రోపరాగ మని నిన్నెవరో మానవుచ్చిరి. దానికేమి, బ్రాహ్మణసమారాధన మాఁగక కాచింపుమా.

గీ. క్రూరపుంగామా కేతువు గారిచంద్రు
నిపుడసంపూర్ణ మండూ నింతి! యభిభ
వంబొనర్పంగఁ జూచెడు బల్మి మెఱయఁ-

(తెరలో)

అ. ఎవఁడురా! నేనుండఁగనే!

నూత్ర.— గాముచుండెను బుధసమా గమము యతని.

నటి— ఆర్యా ! ఎవడతడు ? భూమియందుండియే చంద్రుని గ్రూరగ్రహాభి
యోగమువలన రక్షించదలంచుచున్నాడు.

నూత్ర— సత్యమే ! నేనును గుఱింపలేదు. కాని మరల సతనిచే ననిపించి మాట
గుఱింపెద. (“ కూరపుంగాము ” అను వద్యము జదువును)

(తెరలో)

ఎవడురా ! నేనుండగనే చంద్రగుప్తు నభిభవించు దలంచుచున్నాడు !

నూత్ర— ఆర్యా ! తెలిసింది. కాటిల్కుడ డతడు.

నటి— (భయము నటించును.)

నూత్ర— ఆర్యా ! భయపడకుము.

గీ. నందవంశంబు క్రోధాగ్ని యందువేల్పు
సతడు కాటిల్కుడ డను మటిలాత్ముడ తివ !
మనము చంద్రగ్రహణ మనుకొనగ సతడు
మూర్ఖచంద్రగ్రహణమని మదిదలంచె.

కావున మన మిటు పోదమురా. (నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది ప్రస్తావన)

(పిదప ముడి విడిపోయిన జుట్టు సవరించుకొనుచుఁ జాణత్యుడు ప్రవేశించును.

చాణ— ఎవడురా ! నేనుండగఁ జంద్రగుప్తు నభిభవించువాడు.

గీ. ఆవులించిన మృగరాజు వాననంబు
నందుఁ గబళితగజరక్ష మందరమయి
సంజ జాబిల్లి రేకతో సామ్యమొందు
కోట నెవ్వఁడు పెకలించు గోరు బలిమి !

మఱియును—

ఆ వె. అలుకనిప్పునుండి వెలువడు పొగతీగ
నందకులమణచిన నల్లత్రాచు
ఈమదీయశిఖ మెవ్వఁడో వర్షుడై
యిప్పుడైన ముడువ నీనివాడు !

ఆ నే నిపుడు ప్రతిప సమాప్తి నొందించుకొనియు వృషలుని యందలి యనే ట్తుచే మరల శత్రు ముం జేపట్టుచున్నాను.

చ. పుడమికి తొమ్మిదిబ్బు లనఁబోలిన నందుల నాటుమూగురకౌ
గడపితి, జెద్దనందు నలినకౌబలె లక్ష్మిని జంద్రగుప్తునం
దిడితిని, నిర్వహించుఁ గల యెక్కువతక్కువ లెన్న నేల? పా
ల్పడిన దయాగ్రహంబుల ఫలంబులు రెండును బంచినెట్టితికౌ.

అదికాదు. రాక్షసుఁడు పట్టువడకుండ నందవంశ మున్నూలింపఁబడిన దన నెట్టిది! చంద్రగుప్తునకు రాజ్యమిచ్చుటన నెట్టిది! ఆహా! రాక్షసునకు నంద వంశమునం గలభక్తిగుణము! నందాన్వయాంకుర మెవ్వఁ డన్నను రాక్ష సునిచే వృషలునియొద్ద మంత్రిత్వముఁ జేయింపలేము. కావున మనము నిరుద్యోగులమై యుండఁగూడదు. నందవంశీయుఁ డెవ్వఁడేని జీవించియున్నం తమట్టుకు రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తునకు మంత్రి కాఁ డనియేకవా తపోవస మునం దున్నను దపస్వి యైనను సర్వార్థసిద్ధిం జంపించితిని. ఇపుడు రాక్షసుఁడు మలయకేతు నొకని సహాయునిగాఁ జేసికొని యస్త్రదుచ్చేదము కొఱకు గొప్పప్రయత్న మాచరించుచున్నవాఁడు (ప్రత్యక్షమైనగతి నాకా శమునందు లక్ష్యముంచి) మంచిది, మంత్రి! రాక్షసా! మంచిది. నెబాను, శ్రోత్రియుఁడా నెబాను! చాగురే! మంత్రి బృహస్పతీ! బాగు!

ఉ. కొండలు ద్రవ్యకాంత మెయిఁ గొల్తురు రాజుల ద్రవ్య మున్నచోఁ ;
గొండలు రాజు లాపదలఁ గూరినవాఁడు భవిష్యదాశచే
నుందురు వీడకుండ ; నిటు లుద్వికిఁ బాసిన రాజులందు నీ
చందము భక్తిజూపఁగల సాధలు మార్యులు దుర్లభుల్లదా!

కావుననే నీవు వృషలున కేపగిది మంత్రిత్వముఁ గావించుకో యని నిన్ను సంగ్రహించుటకై విశ్వప్రయత్నము చేయుచున్నాము.

ఉ. బ్రజ్జయ విక్రమంబుఁ గలవారల కుండదు స్వామిభక్తి ; య
ప్రాజ్ఞులుఁ గాతరాత్ములగు వారల కుండిన లేదు లాభముకా;
బ్రజ్జయ విక్రమంబుఁ గలవారయి భక్తియుఁ గల్గియున్న కా
లజ్ఞాలె భృత్యుఁ; లన్యులు కళత్రముపోలికఁ బోష్యు లెవ్వఁడుకౌ.

కావున నేనును బ్రస్తుతవ్యాపారమునం దుదాసీనుఁడనై యుండను. యథాశక్తి రాక్షసగ్రహణముం గుఱించి ప్రయత్నము సలుపఁబడుచున్నది. ఎట్లనఁగా:- వృషలవర్తతలలలో నెవ్వరు మడిసినను జాణక్యన కపకారమగును గదా యని రాక్షసుఁడు విషకన్యచే మాకుఁ బరమమిత్రుండును దపస్వియు నగు సర్వతకునిం జంపించె నని జనాబువాదముఁ ప్రచురింపఁ జేసితిని. లోకము

బిళ్లసింపుటకును నీవృత్తాంతమే యభివ్యక్త మగుటకును నీతండ్రిని రాక్ష
సుండే చంపించె గాని చాణక్యుడు చంపింపలేదని భాగురాక్షసునిచే
రహస్యముగ మలయకేతువునకుం జెప్పించి భయపెట్టించి పట్టనమునుండి
యావలకుం బంపించిని. రాక్షసునివలనో బడి యున్నను నెటులేని మలయ
కేతువును నిగ్రహించెదను. మలయకేతువును నిగ్రహించినచో బర్వత
కునిం జంపించెనని రాక్షసునకు వచ్చిన యవకీర్తి మాసిపోవునేమో
యనియును సంశయించుచున్నాను. అని మాయుట నా కిష్టముకాదు.
స్వపక్షపరపక్షములయం దనురక్తాపగ్రస్తులగు జనులను దోసికొనవలయునని
బహువిధదేశవేషభాషాచార సంచారములయం దావీతేజిన వేగులవాండ్రు
బనిచితిని గదా! వారు కనుమపురమున నందామాత్యులు గాని నంద
మిత్రులుగాని చేయు గూఢాలోచనము లన్నియు గాలించి తెలిసికొనె
దరు. పెళ్ళుకారణములు కల్పించి చంద్రగుప్తున కాబాల్యమిత్రులగు
భద్రద్రుగ్ధివముఖు లగు ప్రధానపురుషులను గృతకృత్యులం జేసితినిగదా!
శత్రువులచే బంపబడు విషదాయకులగు చారులం గనిపెట్టి తత్ప్రతివిధా
నము చేయగల యాప్తపురుషులను వారిభక్తి చరీక్షించి క్షితిపతి సమీ
పమునం గాపుంచితిని. నాసహాధ్యాయయు మిత్రుండునగు నిందుశగ్మ
యను బ్రాహ్మణుడు కుక్రందం నీలియందును జతుష్టవ్యంగములు గల హో
రాశాస్త్రమునందును బ్రవీణుడు కదా! అతని నందపప్రతిజ్ఞానంతరము
నందే బౌద్ధసన్యాసి వేషముతో గునుమపురమున కంపితి. అతడు నంద
మంత్రు లందఱితోడను విశేషసఖ్యము సంపాదించియే యున్నాడు.
రాక్షసునకతనియందు మిక్కిలి విశ్వాసము కలదు. వానిచే జేయింపఁ
దగిన గొప్పకార్య మొకటి కలదు. అతడు నాకంటె నెండును దక్కువ
కాడు. చంద్రగుప్తునివలె బౌధానప్రకృతుల మగు నస్మావృకులయందు
రాజ్యతంత్రభార మంతయు పడలి యుదాసీనుడై యుండువాడు కాదు.
కాదు, అభియోగదుఃఖములన్నియు నన్యులచే పడలింపించుకొని యనుభ
వించు రాజ్యమే రాజులను సుఖపెట్టునది.

గీ. ఎంతబలవంతు లైన నరేంద్రులును గ
జేంద్రులుం దమకుందామ యెందునేని
యార్జనముఁ జేసికొన్న దే యనుభవించి
రేని దుఃఖముపాలెదు రిది నిజంబు.

(పిదప యనుపటముతో నొకచారుడు భగవేళించును)

చారు—

గీ. యముని ధరణింబులకు దండ మాళరింపుఁ
డితరదేవతలను గొల్పు నేమిఫలము ?

అన్యధాక్షుల జీవంబు లపహరింప
నాతఁడే గద చాలిన యట్టివాఁడు.

గీ. క్రూరునైనను యము మనపారఁ గొలిచి
భక్తి పశుఁ జేసికొన్నచో బ్రదుకవచ్చు
నందఱికి మారకుండైన యమునివలన
బ్రదుకుచున్నాము మేము నిర్భయము గాఁగ.

ఇదిగో నొకయిల్లు ; ఇందుఁ బ్రవేశించి యుమపటముంజూపించి పాటపాడెదను
(పరిక్రమించును)

శిష్యు— (చూచి) భద్రుఁడా ! నీవు లోనికి రాఁ గూడదు.

చారు— ఓహో బ్రాహ్మణుఁడా ! ఈయిల్లెవరిది ?

శిష్యు— నువ్రసిద్ధనాముఁడైన మా యుపాధ్యాయుఁ డార్యచాణక్యునిది.

చారు— (నవ్వి) ఓరీ బ్రాహ్మణుఁడా ! మాధర్మభ్రాత, మావాఁడు, మాచాణ
క్యునిదే యీయిల్లు ; కావున నన్నుఁ బోనిమ్ము. మీయుపాధ్యాయునకు
యమపటముం జూపించి కొన్ని ధర్మము లుపదేశించెదను.

శిష్యు— (కోపముతో) ఓరీ ! మూర్ఖుఁడా ! నీవు మాయుపాధ్యాయునికంటె
ధర్మములు తెలిసినవాడవురా !

చారు—అయ్యో ! బ్రాహ్మణోత్తమ ! కోపగింపకుము, అందఱ కన్నియుఁ దెలి
యవు ; మీయెఱ్ఱ కొన్ని యెఱుంగును, మేము కొన్ని యెఱుంగుము.

శిష్యు—మూర్ఖుఁడా ! మాయుపాధ్యాయుల సర్వజ్ఞత్వమును దొంగిలించుటకు వచ్చి
తివఁటరా !

చారు—ఓబ్రాహ్మణుఁడా ! మీయుపాధ్యాయుఁడు సర్వముం దెలిసినవాడేని
చంద్రుఁడెవ్వని కనిష్ఠుఁడో చెప్పునుము.

శిష్యు—మూర్ఖ ! ఇది తెలిసిన నేమి తెలియకున్న నేమి.

చారు—ఇది తెలిసిన నేమి ఫలమో మీయయ్యవారికే తెలియఁగలను. చంద్రుఁడు
కమలముల కనిష్ఠుఁడని మాత్రము నీకుఁ దెలియును.

గీ. సరసిజాతంబు లని మనోహరములైన
జంద్రురూపంబుఁ జూడఁగాఁ జాలవేపుడుఁ
బూర్ణమండలకాలియై పొలుచు చంద్రు
నకు విరుద్ధంబులొంటఁ గానమె జగమున.

చాణ—(విని తనలో) ఓహో ! చంద్రగుప్తునియం దిష్టములేని జనుల నేనెఱుంగ
గదు నని యితఁడు ప్రస్తావించుచున్నాఁడు.

శిష్యు—చీ, హిమ్ము. ఎందుల కీయసంబద్ధప్రలాపములు.

చారు—బాపఁడా! ఇవియన్నియు సుసంబద్ధములే యగును.

శిష్యు—అయిన నేమి ?

చారు—వినుటకుఁ దెలిసినచారిం గోరుచున్నాఁడను.

చాణ—భద్ర! విశ్వాసముతోఁ బ్రవేశింపుము. వినువానిని తెలియఁవానిం గూడఁ జూడఁగలవు.

చారు—ఇదిగోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడను. (ప్రవేశించి సమీపించి) ఆర్యా! జయము జయము!

చాణ—(చూచి తనలో) ఇతఁడు ప్రకృతి చిత్రపరిజ్ఞానంబునకై పంపిన నిపుణుఁడా! (ప్రకాశముగా) భద్రుఁడా! స్వాగతము! కూర్చుండుము.

చారు—అర్హుని యానతిం గావించెదను. (అని భూమిమీఁదఁ గూర్చుండును)

చాణ—భద్ర! నీవుపోయి తెలిసికొనిన వృత్తాంతమును పఠింపుము. జనులందఱు వృక్షనియం దనురక్తులై యున్నారా ?

చారు— అగును, ఉన్నారు అర్హుఁడు ప్రిజలందఱు విరక్తులగుటకుం దగినకారణములన్నియుఁ బరిహరించి సుగృహీతనామధేయనిండేసిన చంద్రగుప్తుని యందుఁ బ్రజలేల యనురక్తులై యుండరు! కాని యానగరమునందు ముగ్ధులు పురుషులు మొదటినుండియు రాక్షసునితోడ స్నేహము గలిగి యతని సన్మానమును వడయువారు కలరు. వారు ప్రిభువగు చంద్రగుప్తుని యొక్కర్యమును సహింపకున్నారు.

చాణ— (కోపముతో) వారు బ్రతికియుండుటకు సహింపకున్నారనుము. భద్ర! వారిపేరులు తెలియనా ?

చారు— దేవా! పేరులు తెలియకుండ ముగ్ధులన్నారని తమతో నేల నివేదింతును.

చాణ— అట్లులైనఁ దెలుపుము.

చారు— దేవరా! వినుము. మొదటినుండియు మాన శత్రుపక్షంబునఁ బక్షపాతముగల తుపాకుఁడగు జీవనీధి యొకఁడు.

చాణ— (సంతోషముతోఁ దనలో) తుపాకుఁ డస్మద్ప్రితుపక్షంబునం బక్షపాతము కలిగియుండెఁ గాఁబోలు.

చారు— జీవనీధికింకొక యానవాలు చెప్పెదను. రాక్షసప్రయాక్తమును విషకన్య సితఁడే దేవరయొద్దికిఁ బంపఁగాఁదమరు వానిం బర్వతకున్పైఁబ్రయోగించితిరి.

చాణ— (తనలో) ఇతడా! జీవసిద్ధి! అతడేని మన ప్రసిద్ధియే. (ప్రకాశముగ)
రెండవవాఁ డెవ్వఁడు?

చారు— అయ్య! రెండవవాఁ డహత్యరాక్షసునికిఁ బ్రియహితుఁడు, శకటదానుఁ
డను కాయస్థుఁడు.

చాణ— (నవ్వి తనలో) కాయస్థుఁడన నెంతవాఁడు! అమున నల్పశతుప్రసై న
నుపేక్షింపదగదు. (ప్రకాశముగ) భద్రా! మూడవవానిపేరు చెప్పుము.

చారు— మూడవవాఁ డహత్యరాక్షసునకు రెండవప్రాణము, పుష్పపురనివాసి
రత్నవ్యాసారి, చందనదానుఁ డనువాఁడు. అతనియింటనే తన కళత్రముం
దాచి రాక్షసుఁడు పట్టనమునుండి వెడలిపోయినాఁడు.

చాణ— (తనలో) నిజముగా వీఁడు రాక్షసునకు ముఖ్యస్నేహితుఁడే. ఎంత
మిత్రుఁడును గానిచో రాక్షసుఁడు తనభార్య నతనియింట వదిలిపోవునా!
(ప్రకాశముగ) బిడ్డా! చందనదానునింట రాక్షసుని కళత్రమునుంచె నని
నీకెట్లు తెలిసినది?

చారు— అయ్య! ఇదిగో నుంగరము. ఇదియే దేవరకు పృత్రాంత మంతయుఁ
డెల్లఁ గలదు. (అని చేతికిచ్చును)

చాణ— (ముద్రంజుచి పుచ్చుకొని రాక్షసునిపేరు చదివి సంతోషముతోఁ దనలో)
రాక్షసుఁడే మనవేలికి దొరకినట్లు సంతోషింపదుచ్చును. (ప్రకాశముగ)
బిడ్డా! ఈ యుంగరము దొరకిన పృత్రాంతము నవిస్తరముగఁ జెప్పుము.

చారు— ఆర్యా! వినుము, దేవరచే నేను తొరజనచరిత్రాన్వేషణంబునకై
నియోగింపఁబడి పరగృహప్రవేశమునకుం దగినదియుఁ బరులచే సంచేసింపఁ
బడనిదియు నగు నీయమపటప్రదర్శకవేషము నహించి తిరుగుతుఁ జందన
దానునింటికిం బోయితిని. అచట యమపటము విప్పి గీతములు పాడుట
కారంభించితిని.

చాణ— తరువాత?

చారు— పిదప నొక గర్భగృహమునుండి యైదేండ్లప్రాయముగల దర్శనీయాకృతి
యగు బాలకుఁడు చిన్నతనంపువేడుకచే నీవలకు వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించె.
తర్వాత “బోనాగురా పోవలదురా” యనుగ్ధుని వినఁబడెను అది లుతఁ
డొరులకుఁ దెలియఁగూడదను శంకను స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. పిమ్మట
నచటనే స్త్రీజనకలకలము బ్రలుదేతినది. చుంపడి కొంచెము ద్వార

దేశమునకు మొగముఁ జూపించు నొకకాంతచేతఁ గోమలమగు బాహులఁ
చాచి యాబాలకుఁడు లాగఁబడియె. ఆకుమారుని లాగుటయందలి తొంద
రచే విమరున వేర్లినుండి పురుషుని వ్రేలియాదిగల యాయుంగరము జాటి
గుమ్మముమీఁదఁబడి, యటనుండి దొరలి నాకాశ్చరికివచ్చి, నమస్కా
రముచేసి నిలువఁబడిన కులకాంతవలెఁ గదలకుండెను. నేను నమాత్యరాక్ష
సుని పేరుగలది యగుటచే దేవర పాదమూలమునకుఁ గొనితెచ్చితిని. ఇదియే
యంగుళీయక సమాగమవృత్తాంతము.

చాణ—బిడ్డా! వింటిని, పొమ్ము. కొలఁదికాలములో నె నీవుచేసిన యీవరిశ్ర
మమునకుం దగినఫల మనుభవించువులే.

చారు—దేవా! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

చాణ—కార్జరవా! కార్జరవా!

శిష్య—(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపించుము.

చాణ—వత్స! మషీపాత్రోయం బత్రముం దీసికొనిరమ్ము.

శిష్య—(అట్లు చేయును)

చాణ—(వక్రముగ)హించి తనలో! దీనిమీఁద నేమివాయుదును? వ్యాతచేతనే
రాక్షసుఁడు జయింపఁబడవలయును.

ప్రతీహతి—(ప్రవేశించి) జయము జయము!

చాణ—(సంతోషముతోఁ దనలో) జయశబ్దము కూడఁ దటస్థించినది. (ప్రకాశముగ)
శోణోత్తరా! నీవచ్చినవనియేమి?

ప్రతీ—దేవా! చంద్రగుప్తుఁడు తలపైఁ గమలముమార మగునంజలి ఘటించి
దేవరవారితో “దేవర సెలవిచ్చితిర యేని పర్యతేశ్వరునకుఁ బారశాకిక
కృత్యములు చేయించి యతఁడు ధరియించిన నగలు బ్రాహ్మణులకుఁ బంచి
పెట్టెద” నని విన్నవించుచున్నాఁడు.

చాణ—(సంతోషముతోఁ దనలో) సాధు! పృషలా! సాధు! నామనముతో
నాలోచించి వాతకయంపించినట్లే పంపించితివి! (ప్రకాశముగ) శోణో
త్తరా! “బిడ్డా! తెలివిగలవాఁడవు” లోకవ్యవహారము లెఱింగివవాఁడవు.
నీ యభిప్రాయప్రకారము వడుపుము. కాని పర్యతేశ్వరుఁడు ధరించిన
నగలు మాత్రము గుణవంతులగు బ్రాహ్మణులకే యీవలయు. నేను స్వయ

మఱాఁ బరీక్షించి తాదృశులగు బ్రాహ్మణుల నీయొద్దికిఁ బంపించెదను' అని నామాటలుగా వ్యవహరితో నుడువుము.

(పతీ— ఆర్యు లానతి యిచ్చినట్లు నడచెదను. (నిష్క్రమించును)

చాణ— కార్జురవా !

శిష్య— (ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపించుడు.

చాణ— కార్జురవా ! విశ్వావసు పృథ్వీకులగు నన్నదమ్ములు మువ్వురు బ్రాహ్మణులదగ్గఱనుఁబోయి నామాటలుగాఁ జెప్పి వ్యవహరింపలన నాభరణములు పరిగ్రహించి పిదప నన్నుఁ జూడవలయు నని నుడువుము.

శిష్య— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

చాణ— ఈజాబున క్షత్తరార్థము వ్రాసితిని. పూర్వార్థ మేమని వారీయుదునో ! (ఆలోచించి) ఆఁ తెలిసినది. చారులవలన మేచ్ఛరాజులోకమునడుమ నుండి యుండుగురు రాజులు పృథానులు రాక్షసు శనుసరించుచువ్వారని తెలిపినదిగదా !

నీ. కాలాతదేశాధికారంబుఁగావించు పనుమతీశుఁడు చిత్రవర్మయొక్కఁడు
మలయదేశీయసామ్రాజ్య మనుభవించు నరసింహుఁడగు సింహవాడుఁడొక్కఁడు
కాశ్మీరదేశభూకాంతుఁడై హతవై రియగుచుఁబొల్గునపుష్కరాక్షు డొక్కఁడు
సింధుదేశంఁజేలు క్షీతిపతి రిపుమలప్రాణమృత్యువు సింధుషేణుఁ డొక్కఁడు

గీ. పారసీకక్షమాపతి బహుళతురగ
నేశకధిపతి మేఘాభిధానుఁ డొక్కఁ
డేనుగురు వీరిపేరులు దీనవ్రాతఁ
దుడిచివేయును జిత్రగుప్తుండువాని.

(ఆలోచించి) వీరిపేరులు వ్రాయు టుచితము కాదు. ముందుఁ దెలియరాదు.
(నాట్యమున నేదియో వ్రాసి) శిష్యా !

శిష్య— (పరీక్షించి) అయ్యో ! వచ్చితి నేమిసలవు ?

చాణ— శుద్ధశ్లోక్రియిండును నేనెంతజాగ్రత్త గా వ్రాసినను నక్షరములు స్ఫుటముగానుండవు గావున నామాటలు విని ' యొకానొక రెవ్వరికో యాయత్తరము పంపించవలయు నట, బ్రాహ్మణాదులు వ్రాయనక్కఱలేదు, ఈయత్తరములే స్ఫుటముగాఁ జక్కఁగా వ్రాయవలయు' నని చెప్పి శకటదాసునిచే నీకష్టము వ్రాయించి నాయొడకు మరలఁ దీసికొనిర " న్ముని

సిద్ధార్థునితో నుడువుము. చాణక్యుడు వ్రాయించు మనియె నని చెప్పి పలదనుము.

శిష్యు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

చాణ—ఓహో! మలయశేతువుం జయించితి.

సిద్ధార్థుడు—(కమ్మ చేతఁ బూని ప్రవేశించి) జయము జయము. అయ్యా! శకటదాసునిచే బాబు వ్రాయించి తీసికొనివచ్చితిని.

చాణ—(ఉత్తరముఁ జూచి) ఆహా! అక్కరము లెంతసొంపుగా నున్నవి! (చదివి) బిడ్డా! సిద్ధార్థ! ఈముద్రతో దీని ముద్రింపుము. (ముద్ర చేతికిచ్చును.)

సిద్ధ—(అట్లుకావించి) ఆర్యా! యీలేఖపై ముద్ర ముద్రించితిని. ఇంకఁ జేయఁ దగినదని యేమి ?

చాణ—వత్సా! పరమాత్ముడు చేయఁదగిన యొకానొకకార్యమున నీవు సహాయుడవై వ్యాపారముఁ జేయవలయు.

సిద్ధ—(సంతోషముతో) గురూత్తమా! ఆనుగ్రహింపఁబడితిని. ఆజ్ఞాపింపుము. ఈవాసుడు దేవరక్షఁ జేయఁదగిన సాహాయ్యక మేమికలదు ?

చాణ—కలదు. ముందు పథ్యస్థానమునకుం బోయి యచట నున్న సూతుకుల సరోపదక్షిణాక్షిస్పందనంబున నన్నచేసి వశపఱచుకొనుము. వారు సంకేతము గ్రహించి భయచ్ఛలంబున నెవటివా రచటినుండి పాటిపోయిన వెనుక పథ్యస్థానమునుండి శకటదాసునిం దీసికొని రాక్షసున కప్పగింపుము. దానివలన సంతసించి రాక్షసుఁడొసంగు పారితోషికముఁ బుచ్చుకొనుము. ఆరాక్షసునియొద్దనే కొంతకాలము సేవఁగావించుచు నుండుము. తరువాత నీరాక్షసిన పటలందఱు వచ్చినతరువాత నీప్రయోజనము నెఱవేర్చును. (చెవిలో నేమేమా చెప్పును)

సిద్ధ—దేవరయానతి శిరసా వహించెదను.

చాణ—శిష్యా! కాఙ్గరవ!

శిష్యు—(ప్రవేశించి) ఉపాధ్యాయ! ఆజ్ఞాపింపుము !

చాణ—నీవు కాలపాళిక దండపాళికలయొద్దికిఁ బోయి వామాటలుగా నిట్లు చెప్పుము. 'క్షుపణకమతస్థుడు జీవన్ముక్తి రాక్షసప్రేరేపణమున విషకన్యచే బర్హతకేశ్వరునిం జంపించెఁ గదా! వానియొ దదేదోన మోహించితి

స్కార వాక్యములతో నావలకు లేవగొట్టుడని చంద్రిగుప్తుడు మాకాజ్ఞాపించినాడని.

శిష్యు—మంచిది. (అని పోవోవును)

చాణ—వత్సా! ఇంకొకమాట. నిలుము నిలుము. కాయస్థుడు శకటదానుఁడవునాఁడుండెనే, వాఁడును రాక్షసుని ప్రేరణచే నిశ్యము వనశరీరములకు ద్రోహము చేయుటకే ప్రయత్నించు చున్నాడట. వానియం దీరాజు దోహదోపమునే ప్రకటించి కూలారోపముఁ గావింపుడని చెప్పెము. వానిభార్య మొదలగు గృహజనముం గారాగారంబున వేయింపు మనియుఁ జెప్పెము.

శిష్యు—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

చాణ—(చింతించుచుఁ దనలో) ఆదురాత్ముడగు రాక్షసుఁడు గ్రహింపఁబడునా!

సిద్ధా—ఆర్యా! గ్రహింపఁబడియె, గ్రహింపఁబడియె.

చాణ—(సంతోషముతోఁ దనలో) రాక్షసుఁడు వారకనా! (ప్రకాశముగా) వత్సా! ఎవ్వఁడు గ్రహింపఁబడియె?

సిద్ధా—దేవరయానతి గాని మఱి యెవ్వరును గారు. కార్యసిద్ధికై పోయెదను.

చాణ—(ముద్రాముద్రిత మగుకమ్మ చేతికిచ్చి) నీకుఁ గార్యసిద్ధియగుఁగాత పొమ్మ.

సిద్ధా—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

శిష్యు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! చంద్రగుప్తుని కాననము శిరసా వహించి చేయుచున్నామని కాలపాళిక దండపాళికులు తమతో మనవి చేయుచున్నారు.

చాణ—శోభనము. వత్సా! మణికారశ్రేష్ఠి చందనదాను నొకసారి చూడవలయు ననుకొనుచున్నా నోయీ!

శిష్యు—అడ్డమేమి! (పోయి చందనదానుతోఁ బ్రవేశించి) సెట్టి! యిటు రమ్మిటు రమ్మ.

చందనదాను—చాణక్యుఁ డకారణంబుగాఁ ద్వరగా రమ్మని పిలిపించెనా దోసము లేనివానికే గూడ భయశంక కలుగును. దోసముకల నాబోఁటివానియవస్థ యడుగ వలయునా! కనుకనే యింటనున్న ధనసేనవృ్ముఖు లందఱు తోడను చాణక్యహతకుఁడు మనయి ల్లెచ్చడేని చెడుకక మానఁడు, కావున నమాత్యరాక్షసుని గృహజనమును మిగుల జాగరూకతతోఁ గాపాడవలయుఁ జాడీ యని చెప్పియే యుంటిని. నాకుఁ గాఁగ్గ దేదియో కానిమ్ము.

శిష్యు— ఆర్యా! సెట్టి! ఇటు రమ్మిటు రమ్ము.

శంకన— ఇదె వచ్చుచున్నాను.

(ఇరువురును నడతురు)

శిష్యు— (సమీపించి) ఆర్యా! చందనదానునిం దీసికొనివచ్చితిని.

శంద— ఆర్యా. జయము | జయము !

చాణ— సెట్టి! డేమనూ! ఇదె ఆసనము నధిష్ఠింపుము.

శంద— (నమస్కరించి) ఆర్యా! దేవరతుఁ డెలియదా! అనుచితోపచారము వ్యాదయమునకుఁ బరాభవముకన్న నధికదుఃఖముఁ గలుగఁ జేయును. నాకాస నమేల ? నాకుఁ దగినది భూమియే, యిందుఁ గూర్చుండెదను.

చాణ— అట్లనెదవేమి ? నావంటివాండ్రు పెక్కుమంది నీ కిటువంటి యువచా రము లింతకుమున్ను చేసియే యున్నారు. ఆసనమువందే కూర్చుండుము.

శంద— (తనలో) అప్పుడే యీదురాత్ముఁడు దేనికో ప్రస్తావన చేయుచు న్నాడు. (ప్రకాశముగా) తమచిత్తము వచ్చినట్లే కాదించెదను. (కూర్చుండును)

చాణ— ఓసెట్టి! నీచేయు వ్యవహారము లన్నిటియందును వృద్ధియు లాభంబును లెప్పగానున్నవా!

శంద— (తనలో) ఆత్మాదరము శంకింపవలసినదే! (ప్రకాశముగ) తమ యను దగ్రహమువలన నా వ్యాపారము లన్నియు నఖండములుగా నున్నవి.

చాణ— చంద్రగుప్తుని యందలి దోసములు వెనుకటి రాజులను ప్రజలచే స్మరింపఁ జేయుట లేదుకద!

శంద— (చెవులుమూసికొని) పాపము కాంతించునుగాక! పాపము కాంతించును గాక! శరత్కాలచంద్రునిచేతం బోలెఁ జంద్రగుప్తునిచేఁ బ్రజలందఱు మిగుల సంతసించుచున్నారు.

చాణ— సెట్టి! తనచే నానందింపఁజేయఁబడిన ప్రజలవలన రాజులు ప్రత్యుపకార ముం గోరుచుండురు నుమా!

శంద— ఆర్యా! మావంటివాండ్రు చేయఁదగిన దేదియో యానతిండు.

చాణ— సెట్టి! ఇది చంద్రగుప్తురాజ్యముగాని వందరాజ్యము కాదుకదా! ప్రవ్యాసక్తికలనందులకు బూతందఱుయందును దగ్రవ్యసంబంధముచేఁ ప్రీతి

పుట్టుచుండెడిది. చంద్రగుప్తునకో, మీపలనఁ గ్లేశము కలుగకుండుటయే కోరికి గాని యొందులేదు.

చంద— అటులేని ననుగ్రహింపఁబడితిమి.

చాణ— అట్లు క్లేశము కలుగకుండుట యెట్లు తటస్థిమ నని యడుగజేమి ?

చంద— చిత్తము చిత్తము, దేవరయే సెలవీయవలయును.

చాణ— రాజానకు విరుద్ధములగు కార్యము లేవియును బ్రజలు చేయరాదు.

చంద— రాజద్రోహులని తమ చిత్తమునకు వచ్చిన యశము లెవరయ్యా !

చాణ— అందు మొదటివాఁడవు నీవే.

చంద— పాపము కాంతించుఁగాక. గడ్డిపరకలకు నివృత్తో విరోధ మెట్టిది !

చాణ— విరోధమిటువంటిదే. నీవివృటికిని రాజాపథ్యకారి యగు నమాత్య రాక్షసుని గృహజనము సింటిలో దాచి సంరక్షించుచున్నావట కాదా !

చంద— ఇది కేవల మసత్యము. ఎవఁడో తెలియనివాఁడు తమకు విన్నవించెను.

చాణ— నీవు శంకింపకుము. భీతులగు విజితరాజపురుషులు పౌరులు నల దనుచున్నను దమ గృహజనమును వారియింట దించి పాటిపోదురు. వారిని దాఁకుట మాత్రము తప్ప.

చంద— ఆయుధపు గడబిడ దినములలో మాత్రము రాక్షసునిగృహజనము మాయొంట నుండెడిది. కాని యిప్పుడు లేదు.

చాణ— సెట్టి ! యేల యబద్ధము లాడెదవు ? చంద్రగుప్తుఁడు రాజ్యమేలుచుండఁ గవటములు పనికిరావు. రాక్షసునకు గృహజనమును సమర్పింపుము. నీవు కవటము లేనివాఁడ వగుదువు.

చంద— నీను గవటిని గాను. పూర్వ ముండెడిది, నేఁడు మాయొంట రాక్షసు గృహజనము లేదు.

చాణ— మొదట మాయొంట లేనే లే దంటివి. ఇప్పుడు పూర్వ ముండెడిది వ్రస్తూతము లే దంటివి. నీమాటలే పరస్పర విరుద్ధములుగా నున్నవి.

చంద— మాట పొటపాటు తప్ప నాయందింకేదియూఁ గవటము లేదు. మాయొంటఁ బూర్వ మున్నమాట నిజము.

చాణ— ఇప్పు డెక్కడకుఁ బోయినది ?

చంద— నే నెఱుంగను.

చాణ— (చిటునవ్వునవ్వి) ఏల తెలియకుండునునెట్టి ! నెత్తిమీఁద భయముంచు కొని దూరముగాఁ బ్రీతికారము చేసిన నేమి ఫలము?

చంద— (తనలో)

గీ. ఆకసంబునఁ బెద్ద ఘనారవమ్ము,
దూరమున భార్యయును నేమి దారియొక్కొ ?
త్రాచు తలమీఁద నున్నది, దానిఁబాపు
నోవధులు మందుఁగొండవై నున్నవకట.

చాణ— ఇంతేకాదు. నందుని విష్ణుగుప్తుఁడువలె— (అని సగముమాట యని సిగ్గు పడుచు) చంద్రగుప్తు నమాత్యరాక్షసుఁ డున్మాల్గింపఁజేయఁగలఁ డని నీ వెన్నఁడును దలఁచుము.

మ. నయముం బొరుష మున్న ఘంతులయియున్నకొ పక్రనాసాదురం
తయుఁ జాంచల్యము బాపలేని యలనందకికి నైక్యంబుఁ ద
ద్దయుఁ గల్గించితిఁ జంద్రగుప్తునకు ; జ్యోత్స్నాచంద్రులంబోలు వా
రియెడక భేదము నేయనోపు నెవఁ డుర్వీహాదు లైయుండఁగక.

(“ అవలించిన ద్విజరాజు ♦ నాననంబు నందు ” అనుపద్యము మరలఁ జదువును)

చంద— (తనలో) అన్యప్రము ఫలించినది కావున నితనియాత్మస్తుతి పనికినచ్చుచున్నది.

(తెరలోఁ గలకలము)

చాణ— కాజ్ఞకరవా ! ఆకోలాహలమేదియో తెలిసికొనుము.

శిష్య— మంచిది. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) ఉపాధ్యాయ ! రాజ ద్రోహకారియగు జీవసిద్ధి యనుతనవణకుఁడు చంద్రగుప్తు భూపాలుని యను మతంజేసి తిరస్కారపురస్కరంబుగాఁ బురమునుండి వెడలఁ గొట్టఁబడుచున్నాఁడు.

చాణ— జీవసిద్ధి ! నీ కెంత యాచదవచ్చె ! రాజద్రోహముఁ గావించినదానికి ఫల మనుభవింపక తీటునా ! (నెట్టిసంకఁ జూచి) చందనదాస ! మారాజు రాజద్రోహముఁగావించినవారియెడల నీవగిది మిక్కుటముగ నాగ్రహించి కఠినశిక్షలు విధించుచున్నాఁడు, కావునఁ బథ్యమగు మిత్రవాక్య మనుష్ఠింపుము. రాక్షసగృహజనమును నమర్పింపుము. చిత్రవిచిత్రమగు రాజానుగ్రహమును జరకాల మనుభవింపుము.

చంద— అయ్యో! రాక్షసామాత్యుని గృహజనము మాయంట లేదు.

(తెరలో మరలఁ గలకలము)

చాణ— కాబ్బడవా! ఈ కలకలమేదియో తెలిసికొనుము?

శిష్య— మంచిది. (అనిపోయి మరలఁ బ్రవేశించి) గురువయ్యా! వీఁడును రాజాపధ్యకారియే. శకటదానుడను కాయస్థుఁడు; ఘోరారోషముఁ జేయించుటకుం గొనిపోబడుచున్నాఁడు.

చాణ— తాఁ జేసినకర్మమునకు ఫల మనుభవించుంగాత! (పెట్టితో) పెట్టి! చందన దాన! చూచితివా! మారాజు ద్రోహబుద్ధికలవారి నెంతమాత్రమును పైఁచుటలేదు. రాక్షసుని కళత్రమును నీయింటఁ గాపాడుచున్నావు. నీకును మావ్వు వచ్చును సుమీ! ఒకని పెండ్లమును గాపాడి నీపెండ్లాము బిడ్డలను దిక్కుమాలింపవారినిఁ గాఁ జేసికొనకుము.

చంద— అయ్యో! నన్నేల భయపెట్టెదవు. అమాత్యుని గృహజనము నాయంట నున్న నమర్పించను. లేనిదే యెచ్చటినుండి తీసికొనివత్తును.

చాణ— ఇది నిశ్చయమేకటి?

చంద— అవును, గట్టిగా ముహూటికి నిశ్చయము.

చాణ— (తనలో) పెబాను! చందనదాసా! పెబాను!

గీ. పరుల సురక్షణము నేయకొఱకుఁ గాదె
సదలుచున్నావు స్వార్థలాభంబు నీవు;
ఇట్టి దుష్కరకార్య మింకెవఁడునేయు
వాఁడు భువిలోన శివకళ్యాణకర్త.

(ప్రకాశముగా) చందనదాసా! ఇది నిశ్చయమే?

చంద— నిశ్చయము.

చాణ— (కోధముతో) ఓరీ సురాత్మా! దుష్టవర్తకుండ! ఉండు. రాజు కోధమునకు ఫల మనుభవించువులే.

చంద— సిద్ధుండనై యున్నాను. సర్వము మీయధికారము. మీచిత్తమునకు సచ్చినట్లు కావింపుఁడు.

చాణ— ఓరీ కాబ్బడవా! దండపాశికునితోడను గాలపాశికునితోడను “ కుదుప్త వర్తకుని శిష్యులుగాఁ బట్టుకొనుం ” యని నామాటలుగాఁ జెప్పుము. పోనీ!

ఉండుచుండును. దుర్గపాలకుండగు విజయపాలకునితో “ ఇంట నున్న ధనమంతయు వశపఱచుకొని వీనిని పుత్రమిత్రకళిత్ర సహితముగా బంధించి యుంచుమని చెప్పెను. నేను వృశలునితోఁ జెప్పి తరువాతి కఠవ్యముఁ దెలియజేసెదననియును జెప్పెను. వృశుఁడే యితనికిఁ బ్రాణపాయకర మగు దండన విధించుంగాత !

శిష్యు— ఆర్యా ! చిత్రము. (సెట్టితో) సెట్టి! యీవై పునకు రమ్ము.

చంద— అయ్యా ! ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను. నాచేసిన శిష్యునఁగాక మిత్ర కార్యమునకై నాప్రాణములను గోల్పోవుచున్నాను. నాయదృష్టమే.
(పరిక్రమించి శిష్యునితోఁగూడ నిష్క్రమించును)

చాణ—(నంతోషముతో) బౌరా! నేటికి రాక్షసుండు పట్టుపడినాఁడు. ఏలన: —

గీ రాక్షసామాత్యునకుఁ గీడురా నితండు
ప్రాణములు వాయుటకు సిద్ధపడినయట్లు
వీనియాచద వాతండు విన్న వీదపఁ
బ్రాణములు వాయకుండఁగ బ్రదుకఁగలఁడె !

(తెరలోఁగలకలము.)

చాణ— కాష్ఠకరప ! కాష్ఠకరప !

శిష్యు— (ప్రివేకించి) గురూత్తమ ! ఏమి సెలవు !

చాణ— ఏమి యీకలకలము ?

శిష్యు— (ఆలోచించి) దేశిక ! సద్వ్యస్థానమునఁ జంపఁబడుచున్న శకటదానుని వశించి సిద్ధార్థకుండు వానితోఁగూడఁ బాఠిపోవుచున్నాఁడు.

చాణ— (తనలో) సాధు ! సిద్ధార్థ ! సాధు ! కార్యమునకుఁ బ్రారంభము చేసితివి ! (ప్రికాశముగ) బలాత్కారముగాఁ బాఠిపోవుచున్నారా ? (కోపముతో) వత్స ! భాగురాయణునితో శీఘ్రముగఁ గఠవ్యము నాలోచించు మని నామాటలుగఁ జెప్పెను.

శిష్యు— (నిష్క్రమించి, ప్రవేశించి విషాదముతో) ఉపాధ్యాయ ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము ! భాగురాయణుండును పాఠిపోవుచున్నాఁడు.

చాణ— (తనలో) పోనీ. కార్యసిద్ధికొఱకే పోవుచున్నాఁడు. (ప్రికాశముగఁ గోపమును టల్గినయించుచు) వత్స ! భద్రభటపురుషదత్తడింగరాతల

గుప్తరాజసేనకోపితాక్షవిజయవర్మలతో శీఘ్రముగాఁబోయి దురాత్ముఁడగు
భాగురాముఁడు బట్టుకొనుండని నామాటలుగాఁ జెప్పము.

శీఘ్ర-- (పోయి మరలవచ్చి దుఃఖముతో) అబ్బా ! ఎంతకష్టమెంతకష్టము !
తంత్రమంతయు వ్యాకులమైనది. భద్రభట ప్రముఖు లందఱుఁ బెల్లవాఱక
మును పే పాటిపోయిరి.

చాణ-- (స్వగతమున) సర్వవిధముల మనమాగమమునకు శుభములు ఘటించునుగాత!
(ప్రకాశముగ) వత్స ! వీడువకు మేడువకుము !

చ. హృదయమునందు నేనొ యొక టెంచుదుఁ బోయిరి పోవువారు; పో
వుదు రిఁకనున్నవారలును బోవుటకుం డలఁపూనిరేని; ను
న్నదిగద నందవంశమును నాశముచేసి యశంబు గొన్నయ
ట్టిదియగు నాదు ప్రజ్ఞయొకటే యది నేనలకల్ల నెక్కుడై.

(లేచి యాకాశమునం దృష్టి నిగిడ్చి) దురాత్ములగు భద్రభట ప్రభృతుల
నిదిగోఁ జంపుచున్నాఁడను. (తనలో) దురాత్మ ! రాక్షస ! ఇంకెచ
టికిఁ బోదువురా ! కొలఁదికాలములో--

ఉ. పిరిజితదానశక్తివయి యొక్కడవై చరియించుచు నృద
న్సూరిజితమైన యాత్మబలముంగొని పొంగెడు నిన్ను బుద్ధిసం
తర్జితఁ జేసి, యే వివినదంతివిధంబునఁ గట్టివైచి, మా
కర్జముఁ దీర్చికొందుఁ బెఱకార్యము లేల మురాశ్వయార్థమై.

(నిష్క్రమించుచుఁబోవుడు)

ఇది శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు ముద్వారాక్షసమునం

ప్రథమాంకము.

కీర్తన. ముద్రాగాక్షసము

ద్వితీయాంకము

(పిదపఁ బాములవాఁడు ప్రవేశించును)

పాము —

గీ. ఎవరు తంత్రంబు లెఱుంగుదు, రెవరు యంత్ర
చింతనము సర్వకాలముఁ జేయుచుందు,
మంత్రములఁ బ్రోతు రెవ్వరు మనుజునాథ
సర్పములకు నుపచరించు జనులు వారు.

(ఆకసమునం జెవియొగ్గి) ఆయ్యా ! 'నీ వెవఁడ' పని యడుగుచున్నారా ! నే
నహితుండితుండను. నాశేరు జీర్ణవిఘ్నండుదురు. ఏముఁ బాములతో
నాడుకొనవలయు' ననుచున్నారా ! మీరెవ్వరి యవలంబించి జీవించు
చున్నారా ? రాజగృహంబున నేకకావ్యునిచే జీవించుచున్నారా !
మీరు పాముల నాడించగలరా ? మంత్రోపధంబు లెఱుంగని వ్యాక
గ్రాహియు, సంకుశములేని మావటీఁడును, లభ్యాధికారుండును *జితకాశియు
నగు రాజనేపతుండును దప్పక చెడిపోదురు. ఆఁ. ఏమీ ! వీఁడు కన్నడి
నంతలోనే మాయమైపోయెనే ! (మరల నాకాశము నంకఁజూచి) ఈ
పెట్టెలలో నేమి యున్నవని యడుగుచున్నారా ! ఆయ్యా ! మాకు జీవికా
ధారములగుపాములున్నవి. చూడవలయు ననుచున్నారా ! అనుగ్రహమేకదా !
చూపించెదను గాని యిది తగినచోటు కాదు. అంతటి కాతూహల
మున్నచో నీ లోనికి రానిండు చూపించెదను. 'ఇది మంత్రీరాక్షసుని
యిల్లు, మాకువలె మీబోటుల కిందుఁ బ్రవేశములేదు పా' మ్మనుచున్నారా !
కానిండు, ఇది నావృత్తి గావున ప్రవేశమేయగును. ఆయ్యా ! వీఁడుఁ
గూడ దాఁటి పోయెనే !

అహ ! ఏమాశ్చర్యము ! చాణక్యమతిపరిగృహీతుండగు చంద్రగుప్తునిం
జూచిన రాక్షసుని ప్రియత్న మంతయు విఫలమగు పని తలంచెదను.
మఱి, రాక్షసమతిపరిగృహీతుండగు మలయకేతునిం గనుగొన్నఁ జంద్ర
గుప్తునిరాజ్యము పోయినట్లే యూహించవలసియున్నది.

* జితకాశి :— జయగర్వము గలవాఁడు.

గీ. కదలకుండఁ జాణవ్యుండు కట్టైఁ దెల్పి
త్రాళ్ళచేఁ జంద్రిగుప్తు సామ్రాజ్యలక్ష్మి;
నీవలకు దాని లాగఁగా నెంచుచుండె
రాక్షసుండు నుపాయకరములచేత.

కావున బుద్ధిమంతు లగు నీ యిరువురిమంత్రులకుఁ గలిగినవిరోధమువలన నందఱు
పీలరాజ్యలక్ష్మి సంతకయగ్నిస్తురాలై యున్నది.

గీ. అడవిలో నేనుఁ గులరెంటినడుమ నాడ
యేనికకుఁ గప్పపా టుదయించినట్లు
బుద్ధిశాలురు మంత్రులిరువురకు నడుమ
నందకులలక్ష్మి కవ్వంబుఁ జెందుచుండె,

ఇపు డమాత్యరాక్షసునిం జూచెదను. (పరిక్రమించి కూర్చుండును)

(పిదపఁ జింతాగ్రస్తుడై రాక్షసుండును, గూడ నొక పరిచారకుఁడునుబ్రేవేంతురు)

రాక్ష— (కన్నీరు తెచ్చుకొని) అక్కటా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

చ. నయమును విక్రమంబు నుగుణంబులు కల్గియు నేడు యదవా
వ్యయమునుఁ బోలి దైవగతి నందకులంబు వినాశ మొందఁజే
యియుఁ బలులం బ్రశోకమున నీగతి బుగ్గిం గు మనంబుతోడ న
య్యయో! యిటు నేయఁబూనితిఁ బ్రయత్నము భిత్తికలేనివాఁతకున్.

అదియునుంగాక—

నీ. అంతరించినను నందావ్యవాయంబునఁ బూజ్యభావము లేకపోయి కాదు
అన్యరాజులమంత్రినై యధికైశ్వర్యలాభంబుఁగాంచఁ దలంచి కాదు
అరిరాజులు వధింతురని భీతి నీపాడుజీవంబుపైఁ దీపిఁజెందికాదు
కడచిపోయినదానికంటె నెక్కువచేరు గౌరవంబు లభింపఁగోరి కాదు

గీ. శత్రువులనెల్లఁ జంపిన స్వర్గమేగి
యొన్నయొడ ముండు ముదమొందు నన్నయాశ
చేత నొరులకు దాస్యంబు నేయఁచుండె
రాక్షసామాత్యుండును నీత్యపేక్షదవలి.

(అకసము పంకఁ జూచుచుఁ గన్నీరొడ్చుచు) భగవతి! పద్మాలయా! నీవు
మంతయు గుణజ్ఞురాలవు కావునమా! ఏమనః—

గీ నందుఁడానందపెట్టుచున్నను ద్యజించి
చంద్రగుప్తునిఁ గూడెదే చపలురాల!

*పాతాంతరము:—య్యయొయిటువార్యయవాఁడనిదె యంబరమందున నేకచిత్రముల్.

గంధగజము నశించునుగాక దాని
దానజలరాశి యింకదా దానియంద?

అదియుంగాక, నీవు సత్కులప్రమాతురాలవు కావు.

చ. మడిసిరోకో! శ్రుద్ధిధకులమండనులైన నరేంద్రులెల్లఁ గెం
వడర పరించితిట్టు లకటా కులసీమని జంద్రగుత్తు; నే
ర్పడ నలఁతులైవు చివరల్వలె నల్లలనాడుచుండు నీ!
పడఁతులచిత్తపుత్తి మగవారి గుణంబు గగిసించనేయునే.

కాని మో యవినీతురాలా! నీయాశ్రయోన్ములంబుఁ గావించి నీకోర్కు
లన్నియు మంటిపాలు గావించెదను. (అలోచించి) ఏను మిత్రశ్రమండగు
చందనదానునింట గృహజనము నుంచి నగరము విడచి వచ్చుటమాత్ర మొక
న్యాయమగు కార్యము జరగినది. ఏమన :— కుసుమపురమును జయించు
టకై మాత్రము రాక్షసునిప్రయత్న మారకుండలేదని నాకాగ్యమునను
సాహాయ్య మాచరింప నన్నద్దులై కనుపక్షరమునందున్న రాజపాదోప
జీవులగు భృత్యులెల్లఁ దమకమ ప్రయత్నములయం దుదాసీనులై యుం
డరు. చంద్రగుప్తునిఁ జంపుటకై విషము మొదలగు మరలసాధనంబులు
ప్రయోగింపుడని పంపించినవారి నెల్లఁ బైకాపు కానుటకును, బహు
కృత్యములు తెలిసికొనుటకును తగినంతి ధనమొసంగి శకటదాసుని కుసుమ
పురమునందే యుంచితిం గదా. మఱియుఁ బ్రతిక్షణము శత్రురాజుల
వృత్తాంతము లెరియుటకును దత్ప్రయత్న భేదంబుకొఱకును జీవనీధి మున్నగు
మిత్రుల సంపించితినిగదా! వెయ్యెల :—

చ. కొడుకుల నెల్లవారి నొకకూరిమిఁజూచు నరేంద్రుఁ డీతనిఁ
తెడసరివాని బెద్దపులిపిల్లవిధంబునఁ బెంచి, వీనిచే
మడిసెను సాన్వయం; బితని మర్మములెల్లఁ బరిష్కరింతు నే
వుఁడు దయఁజూచి కత్తశము పోలిక నేఁడును గావకుండినన్.

కందుకీ— (పిదపఁ బ్రవేశించి)

ఉ. సంతులఁగూల్చి విప్రకులనాయకునీతి మురాన్వయంబుఁ బురం
బందువలె న్నను న్నిలిపెనా జర కామమడంపి ధర్మముం;
దందుపచీయమానుడగునాతని గెల్వఁ దలంచుఁ గాక గె
ల్వందగు నోటు రాక్షసుఁడు లబ్ధసహాయుఁ డటు ల్బ్రదాశయున్.

(పరికించి సమాపించి) అదిగో! అమాత్యరాక్షసుని గృహము. (పవేశించెదను. (ప్రవేశించి చూచి) దేవా! నీకు శుభము.

రాక్ష— ఆర్య! నమస్కరించెదను. ప్రియంవద! ఆననముం దీనికొనిరమ్ము.

ప్రియం— ఇదిగో నాననము. అయ్యో! కంచుకి! దయచేసి కూర్చుండుము.

కంచు— (కూర్చుండి) మంత్రవరా! కుమారుండగు మలయశేతువు “ చిరకాలమునుండి యగ్ర్యుఁ డుచితశంస్కారము లన్నియు వదలి యలంకారములు పరిత్యజించి యున్నాఁ డని నాహ్వాదయ మత్యంతము పీడఁ జెందుచున్నది. ఆలోచింపఁగా స్వామిగుణములు మఱచిపోఁదగినవికావు. అయినను నావిన్నప మాలింపవలయు. ఈ యభరణములు ధరింపవలయు ” నని మీతో విన్నవించు మనినాఁడు. (యభరణములుచూపి) ఇవే యభరణములు. తనశరీరమునుండి తీసి పంపినాఁడు దేవరి ధరింపవలయును.

రాక్ష— ఆర్య! జాజిలి! నామాటలుగాఁ గుమారునితో “ నీగుణములయందలి పక్షపాతముచే నందమహారాజు గుణములన్నియు మఱచిపోయితి ” ననియే విన్నవింపుము. అదియుం గాక —

చ. హతసకలాశిభావరుడనై తగు నీమృగరాజసీతి ప
రితమతి నై నుగాంగమున నిల్వినదాఁక నరాతిరాజ్యోరా
కృతికృపణంబులై బలవిహీనములైన మందంగంబు లే
గతిధరియించు సిగ్ధిలక కాంచనరత్నవిభూషణంబులక.

అనియును జెప్పెను.

కంచు— అమాత్యుఁడు కార్యసాధకుడై యుండఁ గుమారున కీ కార్య మొకదుర్లభముకాదు! కాని కుమారుని ప్రభుమానునయము మాత్రము దేవర యంగికరింపవలయును.

రాక్ష— అయ్యో! జాజిలి! కుమారుని మాటవలె నీమాటయు జవదాటరానిదే. కావునఁ గుమారుని యాసతి శిరసావహించెదను.

కంచు— (నాట్యమున నగలన్నియు ధరింపఁజేసి) నీకు శుభముగుఁగాక! ఏను బోయివచ్చెదను.

రాక్ష— అయ్యో! నమస్కారము.

కంచు— (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాక్ష—ప్రియంపద! దర్శనార్థమెప్పుడో ద్వారమున వేచియున్నారు కనుఁగొనుము.

ప్రియం— చిత్తము (పోయి పాములవానిని నాకిటంజూచి) నీవెవ్వఁడనోయి!

పాము—భద్ర! యేను బాములనాఁడను. నాపేరు జిర్ణవిషుఁడందురు. అమాత్యుని ముందఁ జాములనాడింపఁ దలంచుచున్నాఁడను.

ప్రియం— ఊండు ముండుము. అమాత్యునకు విన్నవించి నచ్చెదను. (అని రాక్షసుని సమీపించి) మంత్రినత్తము! పాములవాఁడొకఁడు మీయెదుటఁ జాముల నాడించుటకు వేడుచున్నాఁడు.

రాక్ష— (ఎడమకన్నదరట నూచించి తనలో) ముందుగా సర్పదర్శనమా! (ప్రకాశముగ) ప్రియంపద! నాకుఁ బాములాటమీఁదఁ గుతూహలము లేదు. వాని కేమైన నిచ్చి పంపినేయుము.

ప్రియం— చిత్తము! (నిష్క్రమించి పాములవానితో) అర్య! నీవు వచ్చితివని యమాత్యుఁడనుగొనించినాఁడు కాని సర్పదర్శనమాఁడన కిష్టములేదు.

పాము— భద్రముఖ! ఏను గేవలము సర్పజీవినేకాను. పాకృతకవిని. నా కమాత్యుఁడు దర్శన మిప్పించఁదలఁపఁడేని యాపత్రిము చదువుకొనుమనుమని విన్నవించుచును. (కాగితమిచ్చును)

ప్రియం— (కాగితము పుచ్చుకొని రాక్షసుని సమీపించి) అయ్యో! యేను గేవలము సర్పజీవినే కాను, పాకృతకవిని. నాకమాత్యుఁడు దర్శన మిప్పించఁ దలఁపఁడేని యాపత్రిము చదువుకొనుమనుమని విన్నవించుచును నాఁడు.

రాక్ష— (పత్రము పుచ్చుకొని చదువును)

గీ. ఎందుఁ గునుమసమగు ముకరందమెల్లఁ
గుళలమతిఁ గ్రోలి తుమ్మెదలో కొనకు దానిఁ
గ్రక్కి యొకపట్టుగాఁగ నేర్పఱచుకొనుట
చరులకొఱకేగదా! తమకొఱకుఁగాదు.

(తనలో) ఈ గాథ కథము కునుమపురవృత్తాంతజ్ఞుఁడనగు నీచారుఁడ నని క్షేపద్ర మున్నది. కార్యవ్యక్తిగఁడ నగుటచేతను జారుల ననేకులఁ బంపినవాఁడు నగుటను మఱచిపోయితిని. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చినది. నిజముగాఁ బాముల కాని కేసమున విరాగగుప్తుఁడు వచ్చియుండును. (ప్రకాశముగ) ప్రియం

వద! వానిం దీసికొనిరమ్మ. వీడెవ్వఁడో నుకవి. వీనివలన మఱియుం
గొన్ని సుభాషితంబులు వివరగోరుచున్నాను.

(ప్రియం— చిత్తము. (పోయి) అయ్య! దయచేయుఁడు (అని పాముల
వానితోఁ బ్రవేశించును)

పాము— (నాట్యమున సమీపించి రాక్షసుంకాచి తనలో) ఇదిగో, రాక్షసా
మాత్యుఁడు! ఏదియో యాలోచించుచున్నాఁడు.

చ. ఎడమకరమ్మ గంఠమున నెట్టులా తార్చును, మాటుమోమిడుకొ,
గుడికర మంసభాగమునఁ గూర్చును పీఠిగ, జూర్చునంతలో
నడలుజనించి; యీతని ప్రియత్నము లాసిరి నిష్కడేనియుకొ
గుడిచనుమోన మార్చవిభుగ్రుత్తు పుఁగొఁగిటఁ జొక్కనీవుగా!

(ప్రకాశముగ) దేవా! జయము జయము!

రాక్ష— (చూచి) ఓయి విరాధ— (అని నగముపర్కి) వయసువచ్చినవాఁడె!
ప్రియంవద! పాముల వాడింపుమనము. వినోదించెదను. పరిజనమందఱు
విశ్రమిరితురుగాక. నీవును నీకార్యమును జూచికొనుము.

(ప్రియంవదాది పరిజను లందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రాక్ష— సఖా! విరాధగుప్త! ఇదే! పీట, కూర్చుండుము.

విరా— (కూర్చుండును)

రాక్ష— (చూచి) ఓయీ! స్వామిపాదపద్మీ పతీవులగు మనయవస్థ యిట్లున్నది.
(అని యేడ్చును)

విరా— ప్రిధానశేఖర! దుఃఖమేటికి. కొలదికాలములోనె దేవర మతిప్రభావము
మమ్మందఱును బ్రాచీనావస్థ కెక్కిరిపఁగలదు.

రాక్ష— సఖా! కనుమపురవృత్తాంతముఁ జెప్పుము.

విరా— అమాత్య! కనుమపురవృత్తాంతము చాలఁ బెద్దది. అం దేది మొదలుకొని
చెప్పవలయునో యానతిమ్ము.

రాక్ష— మిత్రమా! వంద్రగుత్తుఁడు నగరము ప్రివేశించినది మొదలు మనము
పంపిన తీర్ణగ్రసదాయకులు మొదలగువా రేమిచేసిరో యానంగతు లన్ని యు
వినఁదలఁచి యున్నాఁడను.

విరా— ఇదిగోఁ జెప్పుచున్నాఁడను. కనుమపురమంతయుఁ జాణక్యమతిప్రిభా
వముచే గైవసము చేసికోఁబడిన శత్రువనకేరూతకాంభోజపీఠస్థిక బాహ్లిక

ప్రభృతులగు చంద్రుడత పర్వతేశ్వర సైన్యంబులచేఁ బ్రళయకాలోచ్ఛ్రిత
సముద్రంబులచేతంబోలె ముంచబడియొగ్గుచున్నది.

రాక్ష— (కత్తిలాగి తొందరతో) ఓరీ ! నేనుండఁగనే కునుమపురము నరికిట్లు
వారెవ్వరురా ! ప్రవీరక ! ప్రవీరక ! నీవు త్వరగఁబోయి యిట్లుచెప్పము

గీ. కోటచుట్టు భటు ల్తిరుగుదురుగాక
ద్వారముల నిల్పుఁగాక దంతావళములు
చాపనిన జంతులేక యశంబుఁగోరు
వారు నాతోడ నేతెండు వైరివధకు.

విరా— అమాత్య! ఏల యాయానేగము? జరిగిన పృతాంతము విన్నవించుచుంటిని.

రాక్ష— (నిట్టూర్చి) ఎంతకష్టముగ పృతాంతమోయి ! ఏ నెఱుఁగుదును ! ఇది
దానికిం దగినకాలమే. (శస్త్రమువదలి) హాదేవ ! నందమహారాజ !
నీకు రాక్షసునిపైఁ గల ప్రేమాతిశయము మఱచిపోయితివా ! నాఁటి
సంగ్రామకాలంబున నీవు—

చ. 'జలదవినీల మైన గజనంతటి మావఁగ నీవ పోవుమా
జలధితరంగజాల మనఁజాలుతురంగము లీవ మాపుమా
బలమును నీవ కూల్చు' మని పుట్టెను రాక్షసు లున్నయట్లు నా
కలఘటయాస్వభావమున నానతియిచ్చినవాఁడ వయ్యయో.

విరా— తరువాతఁ గునుమపుర ఘోషకారముగ శత్రుసేనచే నాక్రమించుటకుఁబట్టి
చూచి చిరకాలమునకుఁ దనపొరులకుఁ దటస్థించిన యామహోపద్రవము
సహింపలేక తాదృశానన్ధయందును బౌరజనానుమతివడసి నురంగాద్వార
మున సర్వార్థసిద్ధి తపోవనంబునకుం బాటిపోవుటయు, మీసైనికులందఱు
స్వామివిరహమున శిథిలీకృతప్రయత్ను లగుటయు, నంతర్నగరవాసు లందఱు
జయఘోషజావ్యాఘాతము మొదలగు సాహసకృత్యములచే సంఘా
తదుటయు, మీరందఱు నందరాజ్యము మరల సంపాదించుటకును జంద్ర
గుప్తుని వధించుటకును దగిన యాలోచనంబులతో బయలుపడెదలుటయు
నైనతరువాత మీచేఁ బ్రయోగించఁబడిన విషకన్యకచేఁ జాణిక్యహతకుండు
దీనుం డగు పర్వతేశ్వరునిం జంపించెను.

రాక్ష— మిత్రమా ! ఎంతయాశ్చర్యమో చూడుము !

కా. కీర్తిం జంపగ నేకహంత్రి యగు శక్తిం గట్టు దాల్చింపఁగా
మైడించేయుని దానిచేత హరి మాయంజేసిన, ధైను నీ
నాదామూర్తుని జంప నొక్కవిషకన్యం బంపఁగా దానిచే
బాడుంబాపడు పర్వతేశ్వరున కాపాడించెనే మృత్యువుకా.

విరా— సృధానశేఖర ! దైవతంత్రము కామచారము. మన మేమి చేయఁగలము.

రాక్ష— తరువాతఁ దరువాత ?

విరా— తరువాతఁ బితృసభత్రాసంబునఁ గుమారుం డగు మలయకేతువు పాణి
పోఁగాఁ బర్వతకభ్రాత యగు చైరోచకునకు రాజ్యమిప్పించెద నని
నమ్మకము పుట్టించి చాణక్యహతకుఁడు చంద్రగుప్తునిచే నందగృహప్రవేశ
శంబు చేయింపం దలంచి 'యీ యర్ధరాత్రమునఁ జంద్రగుప్తుఁడు నంద
భవనప్రవేశము చేయును గావున మీరందఱుఁ బూర్వద్వారము మొదలు
రాజభవనములన్నియు నలంకరింపు' డని శిల్పివర్గమున కాజ్ఞాపించెను.
వారు 'నార్యా ! యింతకుమున్నె దారువర్మయనుశిల్పి చంద్ర
గుప్తుఁడు నందగృహప్రవేశము చేయఁగలఁ డని యూహించి బంగారు
తోరణములు మొదలగు నలంకారములచే బ్రభురాజద్వారభవన మలంక
రించియుంచెను. మేమింకఁ దక్కినభవనముల నలంకరింపవలయును ' అని
విన్నవించిరి. చాణక్యబ్రహ్మచారియు రాజశాసనములేకుండ మునుమున్న
దారువర్మయను శిల్పి రాజభవన మలంకరించినందులకు సంతోషించినట్లు
నటించి ' శిల్పివర ! దారువర్మ ! కొలఁదికాలములో నీకుఁగల రాజభక్తికిం
దగిన ఫలమునుభవింతువుగాక ' అని పెద్దకాలము దారువర్మ యెదుట నతని
సామభక్త్యామును క్లాపించెను.

రాక్ష— (ఉచ్చేక్షాతో) సుహృత్తము ! ఈచాణక్యవటువున కింతసంతోష
మొందులకొయి! ఈదారువర్మ ప్రయత్నమునకు ఫలాభావమొ యనిష్టఫలమొ
కలదనియూహించెదను. ఇతఁడు బుద్ధిమోహముచేతనోరాజభక్తిప్రకర్షవలననో
నియోగకాలమును బ్రీతిక్షింపకయే చాణక్యుని చిత్తమునకు గొప్పవికల్పముం
గలుగఁ జేసి నాఁడు. తరువాతఁ దరువాత ?

విరా— పదఁపడి చాణక్యహతకుఁ డర్ధరాత్రసమయమున మంచులగ్న మనియుఁ
జంద్రగుప్తునకు నందగృహప్రవేశమును ననియు సాటించి, శిల్పివర్గమునకును
జారనికాయంబునకును బహులార్థసత్కారంబు గావించి యర్ధరాత్రమునంద

చంద్రగుప్తుని సింహాసనముపై గూర్చుండఁజెట్టి తదర్థాసనంబునఁ బర్య
త్యేకర బ్రాతయగు వైరోచకుని సత్కరించి పృథివీరాజ్యవిభాగముచేసెను.

రాక్ష— వైరోచకున కీచాణక్యవట్టువు మున్ను పృథివీచేసినట్లు రాజ్యభాగము
పదలిపెట్టువా ?

విరా— పదలిపెట్టును.

రాక్ష— (తనలో) నిజముగా ధూర్జడగు చాణక్యఁ డీ దీనుడగు విరోచకునకుఁ
గూడ రహస్యముగ నేడియొ పథోపాయ మాలోచించి, పర్యత్యేకరునిం
జంపుటవలనఁ గలిగిన యపకీర్తిని దుడిచివైచిశానుటకై ప్రస్తుత మీలోక
పృథివీ బలపటచెనని తలఁచెదను. (పృథాకముగ) తరువాతఁ దరువాత ?

విరా— తరువాత, మొదటఁ జెప్పినపృథాకము చాణక్యఁ డర్థరాత్రంబున మురా
తనూజునకు నందభవనప్రవేశము చేయించు సమయంబున దట్టముగ నమర్చు
బడిన మణిముఠా కిరీటమును ముత్యాల కూర్పు గలిగిన విచిత్రపటముయముగు
వాతవాణంబును ముక్తాహరములును బూలదండలను నలంకరించిన విరో
చకు, నెఱిగినవారుగూడ గురుకౌపట్టరాని యాకారముగలవానిని జంద్ర
గుప్తుఁ డెక్కిందగిన చంద్రశేఖ యను నాడయేనుఁగుపై జాణక్యహత
కుని యాజ్ఞాచోప్పున నెక్కించిరి. తరువాత విరోచకుఁడు జంద్రగుప్తాను
యాయి యగు రాజలోకముతో నందభవనప్రవేశము చేయుచుండ మీరు
పంపిన దాతవర్మయను మాతృధారుఁ డతఁడే చంద్రగుప్తుఁ డని తలచి
యంత్రతోరణ మతని మీఁదికి విఱిగి పడఁదగినంత ప్రయత్నముచేసి
యొంతెను. ఈనడుమ భాజులందఱు వాహనములు దీగ్గి చంద్రగుప్తుతోఁ
గూడ లోనికిం బోవుచుండఁ జంద్రగుప్తుని జంపించుటకై మీరుపంపిన
బర్హరకుఁడు నువ్వదండములోఁ గూర్చుబడిన కత్తిని హఠాత్తుగలాగుటకుం
దగినపర్యాయముతో నాదండమును గేలధరించి నిలువఁబడినాడు.

రాక్ష— ఇంతప్రతి ప్రతిభత్వములు నయొక్కములే.

విరా— పిమ్మట జనువాభిహారముననో యని యూహించి యాయేనుఁ గంతకు
మున్ను నడుచు వడక పదలి యరివేగముగు వడక యెదుటవెట్టినది. మొదట
నడిచినప్పు గజగమనము ననుసరించి పడఁద్రోయఁబడిన యాయంత్రతోర
ణము గుఱితప్పి పడుటచే జంద్రగుప్తునితోఁగూడ వైరోచకునిం జంపక,
కత్తి లాగి పొడుచుటకుం దొందరపడుచున్న బర్హరకునిమీఁదఁ బడుటచే
వాణుచచ్చెను. ఆనంతరము దాతవర్మ యంత్రతోరణనిపాతంబునఁ దనగుట్లు

బయలుపడుటంజేసి తనకుఁ జావు మూఁడునని యూహించి యంతకు మున్ను
న్నతతోరణముపై నెక్కియున్నవాఁడు గావున నందున్న యంత్రోహుట్టన
బీజం బగు నినుపమేకొకటి లాగి వాస్తినీగతుండగు వైరోచకునిం జంపెను.

రాక్ష— ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! చంద్రగుప్తుఁడు చావకుండుటయు వైరోచక
బర్హరకులు చచ్చుటయు నీరెండనర్థములు సంభవించినవి. తరువాత దారు
వర్మ యేనుయ్యెను ?

విరా— వైరోచకుని యేనుఁగుముందఱ నడుచు పదాకులచే బెడ్డలు విసరి చంపబడెను.

రాక్ష— (కన్నీరు విడుచుచు) అబ్బబ్బ! ఎంతకష్టము! హాదైవము! పత్నీలుం
డును మిత్రతముండునగు దారువర్మ నెడచేసితివిగదా! విరాధగుప్త! అచట
నున్న వైద్యుఁ డభయదత్తుఁడేమిచేసెను ?

విరా— సర్వముం గావించెను.

రాక్ష— (సంతోషముతో) దురాత్ముఁడగు చంద్రగుప్తుం జంపెనాయేమి ?

విరా— అమాత్య! అదృష్టవశమునఁ జావలేదు.

రాక్ష— (విషాదముతో) ఇదియేనా సర్వముం గావించుట !

విరా— అమాత్య! ఆతఁడేమిచేయును ! చంద్రగుప్తునికై యోగమార్గమిశ్రితముగ
నాపథముం గావించెను గాని చాణక్యహతకుఁ డది కనిపెట్టి బంగారు
గిన్నెలో నుంపించి, వర్ణాతరము కలుగుట గ్రహించి, చంద్రగుప్తునితో
'వృషలా! యిది విషముతోఁగూడిన మండు. దీనిం దినకుము' అని
చెప్పెను.

రాక్ష— ఈబ్రహ్మచారి పరమధూర్తుఁడుగదా ! ఆవైద్యుని గతియేమైనది ?

విరా— ఆయాపథమే వానిచేఁ దినిపించి చంపిరి.

రాక్ష— (శోకముతో) ఎంతటిబుద్ధిమంతుఁడు చచ్చెనోయి ! కాని చంద్రగుప్తు
నికేఁ బ్రక్కలు వేయుటకై నియోగింపఁబడిన ప్రమాదకుని వృత్తాంత
మేమైనది ?

విరా— అందఱికిం జరగినపనియే వానికిం జరగినది

రాక్ష— (ఉద్వేగముతో) ఏనగిదిని జరగినది ?

విరా—వాడు శుద్ధమూర్ఖుడు. మీరిచ్చిన ద్రవ్యమంతయు వెచ్చించి నుఖమునుభవించు మొదలు పెట్టెను. 'నీకీ ధనమెక్కడిదిరా' యని యడిగినవారికి గుట్టు బయలుబడునని పరస్పరభేదముగాఁ దెలుపుటచే జాణత్యుఁ డది గుఱింపించి వాని జిత్రపథగాఁ జంపించెను.

రాక్ష—(దిగులుతో) ఇందుఁగూడ మనము దైవోపహతుల మైతిమా? చంద్రగుత్తుఁడు శయనించిన తరువాత నతనిం జంపుటకై మనచే నంపబడి ముందే సారంగముగుండ రాచయింటి గోడలనడుమ నివసించియున్న భీభత్సకాదుల వృత్తాంతమేమయ్యె?

విరా—అదియే దారుణమైనది.

రాక్ష—ఏమి! ఆవృత్తాంతము దారుణమయ్యెనా! చాణత్యుఁడు వారు గోడలనడుమ నుండిరని కనిపెట్టలేదు గద?

విరా—ప్రధానపర! అది యట్లేజరగినది. చంద్రగుత్తుఁడు ప్రవేశింపక పూర్వమే చాణత్యహతకుఁ డాశయన గృహముం బ్రవేశించి, నిపుణులుగా నాల్గుచక్రములంజూచి, యొకానొక భిత్తిరంధ్రముగుండ నూకలుగొని యేతెంచిన చీమల బాదుంజూచి, యీగోడలనడుమ మనుష్యులున్నారని నిశ్చయించి, మూయిల్లు తగులఁజెట్టించెను. అది కాలునపుడు బైలుదేరిన పొగచే దృష్టులు కానరాక, మొదట తామువచ్చిన ద్వారముం గుఱింపలేక భీభత్సకాదుల యగ్నిం బడి వచ్చిరి.

రాక్ష—(కన్నీటితో) అయ్యయ్యా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! చెలికాదా! చూడుము! దురాత్ముఁడగు చంద్రగుత్తుహతకునికి దైవ మెట్లు తోడుపడుచున్నాఁడో?

మ. అతనిం జంపుటకొస మొక్కవిషకన్యం బంపఁగా దానఁ బర్యవశముం జంపి తదర్థ మీదగినసామ్రాజ్యంబు మాన్పించె, శస్త్రశ్రతిం దీక్షరసంబలం బ్రబలం జంపించె దద్యుక్తి; నామతియు స్వీతియుఁ గూడ మార్చునికె సంపాదించె శ్రేయోగతుల్.

విరా—అమాత్య! ఎట్లయినను మనము పొరంబించిన కార్యమును వదలరాదు.

గీ. మొదలిడరు విఘ్నభీతిచే మూర్ఖజనులు
విడిచెదరు మధ్య మధ్యముల్ విఘ్నవిహతి
మొదలిడిరయేని యది తుదముట్టువఱకు
నదలిపెట్టరు కార్యంబు పాక్షికములు.

మఱియును—

ఉ. ఎన్నఁడు భూమి దింపని యహింద్రుఁ డెఱుంగునె బర్హి? కల్లునే
యెన్నఁడు నిల్వనేరని దినేంద్రునకు? భృమఃశ్రమం? బిఁకే
మన్న, బుధా? పూనిన ప్రియత్నము మానుట సిగ్గు; బుద్ధిసం
పన్నులకుం గులప్రతము ప్రస్తుతకార్యము వీడకుండుటే.

రాక్ష—సఖా! పార్థివకార్యము పరిత్యజింపలేదని నీకుఁ బ్రత్యక్షముగనే కనఁ
బడు చున్నదిగదా! తర్వాతఁ దర్వాత?

విరా—తర్వాత నది మొదలు చంద్రగుప్తుని శరీరమును వేయకన్నులచేఁ గాపా
డుమఁ జాణక్యహతకుఁడు వీరిచే నీయాపదలు మూఁడుచున్నవని నీసంబంధు
లని యనుమానము తగిలినవారిసెల్ల నిగ్రహించినాఁడు.

రాక్ష—(ఉద్వేగముతో) ఎవ రెవరు నిగ్రహింపఁబడిరో చెప్పు చెప్పుము.

విరా—మొట్టమొదట క్షుపణకుఁడగు జీవనీధిని సతిరస్కారముగ నూయవెడలం
గొట్టించినాఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఇంతవట్టు సహింపఁ దగినదియే. పుత్రమిత్రకళత్రాదులతోడి
స్థానభ్రంశము వీడికరము గాని యొక్కని స్థానభ్రంశము కాదు.
(ప్రకాశముగ) వయస్యా! ఏయవరాధము మోపి యావలికి లేవం
గొట్టించినాఁడు.

విరా—రాక్షసప్రయుక్త యగు విషకన్యచేఁ బర్హితేశ్వరుం జంపించినవాఁడు
వీఁడేమని.

రాక్ష—(తనలో) మేలు కొటిల్యా! మేలు!

గీ. చంద్రగుప్తుని సగమురాజ్యము హరించు
వాని మాచేతఁ జంపించి మానిపించు
కొంటి వీపవకీర్తిని గంటె! నీతి
బహముఖుంబుగ నిటు ఫలింపంగవలయు.

(ప్రకాశముగ) తరువాతఁ దరువాత?

విరా—చంద్రగుప్తు శరీరమునకు ద్రోహముచేయుటకై యీశకటదాసుఁడే బారువ
త్రాడులను బంపించినాఁ డని నగరమునిండఁ బ్రకటించి యతనికి కూలా
రోపము విధించెను.

రాక్ష—(కన్నీరువిడుచుచు) హా! మిత్రమా! శకటదాస! నీకిట్టిచావు తగనిది కదా! కానీ! స్వామిమిత్రము చచ్చిన నీకొఱకు దుఃఖింపరాదు. నందకుల మంతయు నశించినను జావక బ్రతికియున్న మేమే శోచనీయులము.

విరా—అమాత్య! స్వామి కార్యమే సాధింపఁ దగిన దని యత్నించుచున్నావు!

రాక్ష—చెలికాఁదా!

గీ. బ్రతికియున్నాము స్వామికార్యంబు నిర్వ
హింపఁ గల మనునానఁజే నింతదాఁకఁ
జచ్చి స్వర్గమునందున్న స్వామి దరికిఁ
దరలకుందుముగాక కృతఘ్నులము.

చెప్పుము! ఇతరన్నేహితుల వ్యసనముం గూడ వినుట కీచెవులు సిద్ధముగా నున్నవి!

విరా—ఇది విని చందనదాసుఁడు దేవరకళత్రము నావలకుం బంపించినాఁడు.

రాక్ష—కూరుండగు నీ చాణక్య పటువునకు విరుద్ధమును అయోక్తమునగు కార్య మును జేసినాఁడు.

విరా—సుహృద్ద్రోహము మిక్కిలి యయోక్తమైనదికదా!

రాక్ష—తరువాతఁ దరువాత?

విరా—పిమ్మట నెంతబలిమాలిన నెంత బెదిరించినను దేవరకళత్రము జాడమా త్రము చందనదాసుఁ డాబ్రహ్మచారికిం దెలియనీయలేదు.

రాక్ష—(ఉద్వేగముగ) ఆశోచమానఁ జందనదాసుం జంపింపలేదుగద!

విరా—లేదు. ఇంటఁ గల ధన మంతయుఁ బుచ్చుకొని పుత్రమిత్ర కళత్రాసు లతో నతనిం బంధనాగారమునం బడవైచినాఁడు.

రాక్ష—రాక్షసకళత్రము రక్షింపబడినదని యెట్లు సంఘోషించు చున్నావు? చందనదాసుఁడు కాఁడు, రాక్షసుఁడే పుత్రమిత్రకళత్రాదులతో బంధనా గారమునం బడియె నని తలపోయుము.

పురుషుఁడు—(హరివేించి) అమాత్యా! జయము జయము! శకటదాసుఁడు ద్వారమున వేచి యున్నాఁడు.

రాక్ష—భద్రముఖ! నిజమేనా!

పురుషు—దేవర కళత్రమును విన్నవించునా!

రాక్ష— సఖా ! విరాధగుప్త ! ఇది యేమిటి !

పిరా— మిత్రమా ! ఇది యిట్లయి యుండును. అద్భుతము శుభములం జేకూర్చు చుండుం గదా !

రాక్ష— ప్రియంపద ! ఇంక వాలస్యము చేసెదవేమి ? త్వరగాఁ దీసికొని రమ్ము.

పురు— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)
(పిదప సిద్ధార్థకుండును శకటదాసును బ్రేక్షించుచున్నారు)

శక— (తనలో)

చ. ధరణిపయిం బ్రతిష్ఠితపదంబున మూర్ఛనిబోలు కూలము,
న్మిరమున వానిలక్ష్మీవలెఁ జిత్తము వేచు స్రజంబుఁ జూచి, భూ
వరపరిరోధకాద్రములు వాద్యముల న్విని, ప్రాక్తనవ్యధా
భరకతినంబు నామనము వ్రేయ్యక యుండుట కేమివింతయో.

(సమీపించి యమాత్యునిం జూచి) ఇతఁడే! యమాత్యరాక్షసుఁ డిందుఁ గూర్చు న్నవాఁడు.

గీ. నందులు నశించినను నాశనంబుఁగనని
శక్తిచే స్వామికార్యంబుఁ బగిలవలదు
నితఁడెవో స్వామిభక్తులకెల్ల జగతిఁ
బరమస్థాంతమై యిట్లు పరఁగుచుండె.

(సమీపించి) ఆమాత్య ! జయము జయము !

రాక్ష— (చూచి సంతసముతో) నెచ్చెలీ శకటదాస ! దైవయోగమునఁ జూచి కృ
పాతపని కంటఁ బడియు మాకగుపడితివి. ఒక్కసారి కాఁగిలింపుకొనుము

శక— (కాఁగిలింపుకొనును)

రాక్ష— (చిరకాలము కాఁగిలింపుకొని) మిత్రమా ! ఇందుఁ గూర్చుండుము
(పీఠుఁ జూపించును)

శక— (కూర్చుండును)

రాక్ష— సఖా ! శకటదాస ! ఏకారణమున మా కేతాద్భుతానందము తటస్థించినది?

శక— (సిద్ధార్థకుని జూపించి) ఈప్రియమిత్రుండు భూతుల నెల్ల భయపెట్టి
పాజుదోలి పథ్యస్థానమునుండి నన్నుఁ దీసికొని వచ్చినాఁడు.

రాక్ష— (సంతోషముతో) భద్రుడా ! సిద్ధార్థుడా ! నీవు చేసిన ప్రియమున కీబహుమానము చాలదు. (తన యొడలినుండి యాభరణములు తీసి యిచ్చును)

సిద్ధా— (పుచ్చుకొని నమస్కరించి తనలో) ఇదియే కదా యార్యుని యుపదేశము ! కానీ యట్లే చేయుచున్నాడను. (ప్రకాశముగ) మంత్రిశ్రేష్ఠ ! దేవర యొసంగిన యీనగలు దాచుకొనుటకుం దగిన పరిచిఁబడు నాకెవ్వఁ డును లేఁడు కావున నీహృదికతో ముద్దావైచి యివి తమభాండాగారంబు ననే దాచుకొనుటకు సెలవీఁగోరుచున్నాను. నాకెవ్వఁడ వీనితోఁ బని పడునో యపుడు మరలఁ బుచ్చుకొందును.

రాక్ష—ఇందేమి దోషమున్నది ! శకటదాన ! అట్లు చేయించుము.

శక—చిత్తము. (ముద్దికంజాచిజనాంతికముగ) అమాత్య ! యీముద్రికయందు నీపేరున్నదేమి !

రాక్ష—(చూచి తనలో) నిజము. నే నగరమునుండి వెడలి వచ్చినపుడు మాత్రా వ్రాణి విసోదార్థముగా నావేలినుండి లాగి పుచ్చుకొన్నది. అది యితని చేతి కెట్లుదొరకినదో ! (ప్రకాశముగ) సిద్ధార్థక ! యీముద్రిక నీకెక్కడ దొరకెను ?

సిద్ధా—కుసుమపురమున మణివర్తకుఁడు చందనదాసుఁ డని యొకఁ డుండెను. ఈముద్రిక వాని యింటి ముంగిటఁ బడియుండి నాకు దొరకినది.

రాక్ష—బాగుగనే యున్నది.

సిద్ధా—మంత్రివర ! బాగుగనే యున్న దనుచున్నా వేమి ?

రాక్ష—మిగుల ద్రవ్యముగలవారి యిండ్లలో నిటువంటివి పడియుండుట సహజమే కదా యని యంటిని.

శక—సఖా ! సిద్ధార్థక ! యీముద్రిక యమాత్యశామాంకితము కావున నీ కింతకంటె నెక్కుడు ద్రవ్య మిచ్చి సంతోషపెట్టును. అమాత్యున కొనఁగుము.

సిద్ధా—అనుగ్రహమే కదా ! ఇది రాక్షసామాత్యుని యంగుళినే యలంకరించును గాక. (ముద్దిక నిచ్చును)

రాక్ష—మిత్రమా ! శకటదాస ! నీ పీఠుద్రికతోనే నీయధికార మంతయు నడుపుము.

శక—జేవర యానతి నడపెదను.

సిద్ధా— ఇంకొకటి విన్నవించుచున్నాఁడను.

రాక్ష—నమ్మకముగాఁ జెప్పుము.

సిద్ధా—ఆకాటిల్య బ్రహ్మచారి కపకారము చేసి మరలఁ బాటబీపుత్రపురమునఁ గాఁపురము నేయుట కష్టమని దేవరకుఁ దెలిసిన సంగతియే. కనుక తమపాద నేప చేయుచు నిచ్చటనే యుండఁ గోరెదను.

రాక్ష—భద్ర ! మాకు మఱింత ప్రియము గదా ! మేమే ముందు కోరవలసినది నీయభిప్రాయ మిటుంగక యట్లుకోరలేదు. నీవు నీయచ్చవచ్చినట్లే చేయ వచ్చును.

సిద్ధా—(సంతోషముతో) అనుగ్రహించఁబడితిని.

రాక్ష—శకటదాస ! సిద్ధార్థకుని విశ్రమింపఁజేయుము.

శక—మంచిది. (సిద్ధార్థకునిలో నిష్క్రమించుచు)

రాక్ష—చెలికాండ ! విరాధగుప్త ! మిగిలిన వృత్తాంతముం జెప్పుము. చంద్రగుప్తుని మంత్రులు భద్రభటాదులు మనయుపజాపమును నమ్ముచున్నారా !

విరా—మిక్కిలి నమ్ముచున్నారు. నమ్ముటయే కాదు. ప్రకాశమైనదాని ననుసరించి నడచుచున్నార.

రాక్ష—ఇప్పుడు ప్రకాశమైనదేమి ?

విరా—మలయకేతువును గైవసము చేసికొనినప్పటి నుండియుఁ జంద్రగుప్తునకుఁ జాణత్యునివైఁ గోపము వచ్చిన దనియుఁ, జాణత్యుండు నెక్కడు జితకాశిత వలనిగర్వముచేఁ జంద్రగుప్తుని యాజ్ఞకు భంగములగు పనులు చేయుచు నతని చిత్తమును బీడించుచున్నాఁ డనియు. ఇది నాయనుభవము.

రాక్ష—(సంతోషముతో) మిత్రమా ! మరల నీవీ వేసముతోనే కునుమపురము వకుఁ బొమ్మ. అటల మన ప్రియన్నేహితుఁడు స్తనకలకుఁడు వైతాళిక

వేషముతో నివసించుచున్నాడు. వానితోఁ జంద్రగుప్తుని యానతికి వ్యతిరేకముగ నడచుచున్న చాణక్యుని భను లన్నియు నుద్బోధము చేయు స్థాంకములతోఁ జంద్రగుప్తుని స్తోత్రముచేయుచుండు మని నావచనంబులుగాఁ జెప్పము. అత్యవసరమైన కార్యమున్నయెడలఁ గరభకునిచే నాకుఁ దెలియఁబంపుము.

విరా—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

పురుషుడు—(పరీక్షించి) అయ్యా! యీమాఁ డలంకారము లమ్ముచున్నారతాము చూడవలయు నని శకటదాసుడు విన్నవించు మనినాడు.

రాక్ష—(చూచి) ఆహా! గొప్పవిలువగల వగలు! భద్ర! ఆమ్మువానిని సంతోషపెట్టి పుచ్చుకొమ్ముని శకటదాసునితోఁ జెప్పము.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

రాక్ష—నేనును గరభకుని కునుమపురమునకుం బంపించెదను. (అని లేచి యాలొచించుచు) ఎప్పటికేని దురాత్ముఁ డాచాణక్యునకును జంద్రగుప్తునకును విరోధము తటస్థించునా! ఎప్పటికో యాననేల? తటస్థించుటకు సిద్ధముగనే యున్నది.

మ. ప్రజలెల్లం జయవెట్టి మారుగనకు సమ్రాజ్ఞామ మేతెంచె, దానజగన్నేత నటంచు గర్వపడెఁ జాణక్యుండు గాన న్నదానిజకార్యంబు కృతార్థ మయ్యె నని దుర్నితం బ్రవర్తించుఁ దద్విజయంబే విడదీయ వారిరువురకొ వీలైనకాలంబునకొ.

ఇది శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు ముద్రా రాక్షసమున

ద్వితీయాంశము.

శ్రీకృష్ణ.

ముద్రాదాక్షిణము

తృతీయాంకము

(అంతటఁ గంచుకొని పోవలయుచున్నాఁడు.)

కంచు—(నిర్వేదముతో)

మ తనురూపాది నిరూపణంబునఁ గడుకొద్దలైన భుజులను గూర్చి పె
ల్లనఁ జూపించిన చతురరాదులను స్వస్థాస్థానబోధంబు లె
ల్ల నశించెక గతపాటవం బగుచు నుల్లంఘించె నంగంబు లా
జ్ఞ; నిఁకేలా మదిలోనఁ బొంగెదవు తృప్తి! యిట్టి పెన్మృచ్ఛనక.

(తిరిగి యాకాశమువంకఁ జూచి) ఓరొరి సుగాంగప్రాసాదాధికారు లగుపురు
షులార !

సుగృహీతసాముండగు చంద్రగుప్త మహారాజు మీకందఱికిఁ గునుమపుర
మంతయుఁ గొమ్మదీమహోత్సవరమణీయముగాఁ జేయఁ జూడఁ దలఁచి
యన్నాడ ననియు సుగాంగప్రాసాదముమీఁది భాగము లన్నియు నలంక
రింపవలయు ననియు నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. (మింటినంకఁ జూచి)
'కొమ్మదీ మహోత్సవము చేయింపఁ గూడ దని కాటిల్లుడు నిషేధించినాఁ
డనువాతఁ రాజుగారికిఁ దెలియలేదా' యని యడుగుచున్నారా ? ఓరొరి
గురదృష్టవంతులార ! విన్నంతనే ప్రాణములు పాపఁగల యావృత్తాంతము
మీకేల ! మీరు మీపనిం జేసికొనుఁడు. కిఁఘముగా నిష్పదా—

చ. అనుపమధూపధూపితములై తనరారెడి స్తంభపాళిఁ దె
ల్లనిమ్మదుచామరంబుల నలంకృతి నేయుఁడు పూలమాలలుకొ
గనకమృగేంద్రపీతపహసంబున మూర్ఖులై నేమొ యంచు నుం
డిన భువిఁ బుష్పవాసితపటిరజలప్రసరంబుఁ జిల్లుఁడీ !

'ఆర్యా ! మహారాజు కాసనము నీవు నుడివిసప్రకారము నెఱవేర్చుచున్నా'
మనుచున్నారా ! భద్రులారా ! త్వరపడుఁడు ! ఇతఁడే చంద్రగుప్తమహా
రాజు దయచేయుచున్నాఁడు. ఇతఁడు—

కా. గాఢాంగంబుల బల్మిచే విషమమార్గంబందుఁ దొట్టిల్లకే
 (పొడుండ్లై తనవారు మోసిన ధరాభారంబుఁ దా మోయఁగా
 పాదవ్యాపృతి నేయుచు న్నవవయఃపాఠంభుండై యుంట న
 (పొడుం డాట మనస్వి యాట సుఖదుఃఖాకాఠింతుఁ డౌచుండెడుకొ.

(తెరలో) దేవా ! యిట్టిటు.

(అంతటఁ రాజును బ్రతిహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

రాజు— (తనలో) రాజ్య మనఁగా రాజధగ్గముల ననుసరించి నడుచురాజున
 కెన్నఁడును బ్రీతిస్థానము కానేరదు. ఏలన—

మ. తనకు స్వాఖ్యము లేదు భూవతి ప్రజార్థంచే వ్రేయత్నించినం
 దనకు స్వాఖ్యము లేకయున్నయెడ వ్యర్థంబౌ నృపాలత్వ ము
 న్యనిమిత్తంబు ప్రయత్నముం జలుప నన్యాయత్తుఁ డౌ మానవుం
 డనరా దెప్పటి కస్వతంత్రునకు సౌఖ్యస్ఫూరసౌభాగ్యముల్.

మఱియు నెంతటి యత్నవంతుల కైనను రాజులకు రాజ్యలక్ష్మి దురారాధ్య
 మైనదే కదా ! ఏలన—

మ. భయమందుం గతినాత్ముఁ జూచినఁ, బరీభావంబుఁ జూపించు నెం
 తయు కాంతాత్ముల, మూర్ఖులం గినియు, విద్యన్మాళిరత్నంబుపై
 దయఁ జూపించదు, జంకు శూరులకు, భీతస్వాంతుల న్నవ్వులం
 జియఁబోలెక నృపలక్ష్మి నేరికయినం జేజేర్పఁగా శక్యమే.

మఱియును ' నాతోఁ గృతకలహము పెంచిస్వతంత్రుండవై కొంతకాలము
 వ్యవహరించు ' మని యార్థచాణక్యుని యుపదేశముగదా ! నే నీమహా
 పాతకము చేయవలసినదని. ఆర్యునిచే సంస్కరింపఁబడిన చిత్తముగల
 మేను సర్వదా అస్వతంత్రులమే.

కా. అంతేవాని తనంత సాధుకృతి నేయంగా స్వతంత్రుండే? కా
 సంతేనిం గృతి చెడ్డదైనయెడ నాచార్యుండు శిక్షించు ను
 స్వాంత్రుల్ సత్కృతికర్తలెప్పుడు నిజేచ్ఛావర్తులే గాని య
 త్యంతం లే మిపు డున్న వారలమువ్యాతంత్ర్యానకుం దూరమై.

(ప్రకాశముగ) ఆర్య! వైహీనరి ! సుగాంగమునకు మార్గమును జూపింపుము,

కంచు — అయ్యో! యిటుర మ్మిటురమ్ము. (పరిక్రమించి) ఇదియే నుగాంగ ప్రాసాదము. మెల్లగ నారోహింపుము.

రాజు — (నాట్యముతో నెక్కి దిక్కులు కలయంజూచి) ఆహా! శరత్కాలముచే దిక్కులంత నుండరముగా నున్నవో!

సీ. నీరువాసిన తెల్ల నీరదంబుల నుంపు లినుకతి న్నెలవంటి పసఘటింపఁ
గలకారావసౌకర్యంబుఁ జూపించు సారసద్విజకోటి సౌరు వెంపఁ
బెక్కురంగులమించు చక్కందనము వెంచు చుక్కలు కలువల ధిక్కరింప
సంపూర్ణచంద్రికాసారంబు వేవేగఁ బ్రవహించు నిర్భరపృథ్వీపాంశ
వెడఁదలై మెల్ల మెల్లఁగా విస్తరించి వేలుపుందారియను కొండవీధినుండి
యేఱు లట్లుగ దళదిక్కులేఱుపడుచు నుండఁ గనువారి కన్నులపండువుగను.

మఱియును —

సీ. ఉద్వృత్తు లగువారికుండ దంతైశ్వర్యమే నంచుఁ దటినుల కృత బలుప
ఫలము సిద్ధించినకొలఁది సశ్చరుషులు వంగియుందు రటంచు వరులు నొడువ
నొడలేఱుంగక దానమెనరింప వెల్లఁబా టబ్బనంచును దెల్లమబ్బు నడువఁ
గలుపితంబైనను ఘనులచిత్తము కృమంబుగఁ దేఱునని జలంబులు వదంప
ఘనులఁ గన్గొని మిగులఁ గేకలిడువారి పొగరు నిల్వించడ దటన్న పోల్కిమత్త
కేకిమడవని తెల్ప నీలోకమునకుఁ గఱపుచున్నది వినయ మీకాల మిపుడు.

గీ. కాంత బహువల్లభత్వంబుఁగాంచి కలఁగి
సన్నగిలుచున్న వానిఁ బ్రసన్నఁజేసి
రతికథాభిజ్ఞయగుదూతి గతిగ శరదృ
తువు గలిపె జహ్నుసులేను సింఘవతితోడ.

(నాట్యక్రమము నాట్యముతోఁ జూచి) ఏమిది! కుసుమపురి మెచ్చటఁ
జూచినను గౌముదీమహాత్మ్యవము లేకయేయున్నదే! వైహీవరీ!
నామాటచొప్పన మవవీటఁ గౌముదీమహాత్మ్యవము జూటింపఁబడినదాలేదా?

కంచు — దేవా! చాటింపఁబడెను.

రాజు — అటులే నేల నాకాసనముం బౌరులు వినలేదు?

కంచు — (చెవులు మూసికొని) పాపము కాంతించునుగాక! పృథ్వీవియం దెవ్వ
రును, దాటరాని మీకాసనమును మీపౌరు లతిక్రమింతురా!

రాజు— అట్లేని నిప్పటికిని మన పట్టనమునఁ గొనుదీమహోత్సవ మారంభింపకున్నారేమి ?

చ. పిఱుదుల బర్హ మందగతివెంప భుజంగులతోడ రొక్కపుం
దెఱవలు వీధివెంటఁ జను దేటిని యేలొకొ మేలమాడుచున్
గరితలతోడ గేన్తులు నొకళ్ళను మించు విభూషణాదు లం
జరములుఁ దాల్చి యుత్సవముపట్టున కేలొకొ రారు తెంపునన్ ?

కంచు— చిత్త ముట్లే.

రాజు— ఏమిది ?

కంచు— దేవా ! ఇదియే.

రాజు— స్పష్టముగాఁ జెప్పమోయి.

కంచు— కానుదీ మహోత్సవము నిషేధింపఁబడినది.

రాజు— (కోధముతో) ఏమీ ! ఎవ్వనిచేత ?

కంచు— దేవా ! తరువాతి పుత్రాంతము మాకు మనవిషయ శక్త్యమైనది కాదు.

రాజు— చూచువారి కందఱకు మిగుల నేత్రానందకర మగు నీవిషయమును నిషేధించినవాఁ డార్యచాణక్యుఁడు కాఁడు గద !

కంచు— దేవా ! చాణక్యుఁడే కాక బ్రదికియుండఁ దలఁచితవాఁ డిం కెవ్వఁడు నీశాసనమును నిషేధించఁగలఁడు ?

రాజు— శోభోత్తర ! కూర్చుండెదను.

పరీతీ— దేవా ! యిదె సింహాసనము.

రాజు— (నాట్యముతోఁ గూర్చుండి) ఆర్య ! వైహీనరి ! చాణక్యునిఁ జూడఁ దలఁచుచున్నానోయి !

కంచు— దేవా ! చిత్తము, (విక్రమించుచు)

(తరువాతఁ తనయింట శాసనముమీఁదఁ గూర్చుంచి కోపముతో

నేదియో యొక మహావిషయ మాలోచించుచున్న

చాణక్యుఁడు పరీతీయచున్నాఁడు)

చాణక్యు— ఏమీ దుశాత్ముడగు రాక్షసుఁడు నాతో విరోధపడుచున్నాఁడా ?

కా. కాటిల్లుండు కృతాగనుం డయి భుజంగంబట్లు బైబ్రేటి యీ
వీట న్నందులఁ జంపి చేసె నెటు వృక్షీనాథుఁగా మూర్ఛ, నీ
నాట న్నాని సిగల్లరింతు నని పృజ్జల్వల్కు నారాక్షసుఁ
గోటస్మిటి మఱితగా మఱికి వెల్లండేట నున్నాడటల్.

(ఆకాశమున లక్ష్మముంచి) రాక్షసా ! రాక్షస ! నీ వీదుర్వ్యసనము
మానుమరా !

గీ. క్రూరమంత్రినిహితకార్యభాదఁడైన
నండఁ డనుకొంటివొక్కో మాచందురుండు
ఈవ్రుచాణక్యఁడవో నన్ను నెనయఁగాఁ బ్ర
ధానవైరంబొకో తుల్యధర్మమరయ.

(ఆలోచించి) ఈపాటివిషయమునకై నామది నింతఁగా భేద పెట్టుకొనుటశగదు
ఏమన :—

మ. తెలువం బోయిరి చర్వతాత్మజుని మధ్యుత్కృష్ట ప్రివిష్టాన్యలై,
యలరె న్నన్యనియోగదక్షమయి సిద్ధార్థాదిదూతాఁడు, మే
నల మార్చ్యందునితో నసత్యకలహవ్యాపారి నై నేడు శ
తులితోడ న్విడఁదీతు రాక్షసుని నా దుస్తంత్రముం జూడుడీ !

కంచు—(ప్రవేశించి) నేవ కష్ట మైనదిగదా !

సీ. భూపతివలననే మొదట భయంపడవలయుఁ బిమ్మట మంత్రివలన భయము
తరువాత రాజమిత్రములన్న భీతి కుదంపడి రాజబాంధవుల జంకు
ఆవల నింట రాజానుగ్రహముఁజెంది విజ్ఞప్తఁగెడు దుష్టవిటుల బెడరు
దైన్యంబు, చూచిన తప్పైనఁ జూడలేదని బొంకుటయు, నసత్యము పలుకుట

గీ. మున్ను గాఁగల కార్యంబులన్న వెనుక
దీయఁగూడదు పిండంబు దినుటకొఱకు
యత్తు మొనరించి నేవచేయంగఁ, గాన
ననిరి పరసేనను శ్వకృత్తియనుచు బుధుల.

(పరికించి చూచి) ఇదె యార్యచాణక్యనిగృహము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను.
(ప్రవేశించి చూచి) ఆహా ! యేమిది ! రాజాధిరాజ మంత్రిగృహమున
కున్న యైశ్వర్యము !

క. ముటములు చూర్ణముగాఁజేయుటకై యొకటాయ, మేఁదెఱున్నవి దర్శ,
ల్పటలము వంగిన కుడ్యము లిటనున్నవి కుష్మములగు నింధనములతోఁ.

మహారాజగు చంద్రగుప్తునిగూడ వృషలుఁడు వృషలుఁడనుట యింతటి నిస్పృహఁడగుటనే యితనికి దగినది !

మ. గుణశూన్యుండగు రాజునైనఁ గృపణుల్లాండాడుచున్నాడు, నీ యణులాభంబునకే మహాత్ములు నసత్యాలాపు లౌచుందు రీ గుణి తృణ్యాపకృతి ప్రభావమున కీకోలాహలం బంతయుం దృఢముంగాఁగఁదలంతు రాశపదలకా దేవేందుగ్రీనైస్ బుధుల్.

(చూచి భయముతో) ఆర్య చాణక్యుఁడిందే కూర్చున్నాఁడే !

గీ. సందమార్యప్రభాకరచందిరులకు

నొక్కపరి యస్తమానంబు నుదయమును ఘ

టింపఁ జేసినవాఁడు కడిందిమహిమ

వెల్లుచున్నాఁడు మిగుల వేచెల్లుభాతి.

(మోకరించి నమస్కరించి) ఆర్య ! జయము జయము !

చాణ—వైహీనరీ ! నీవువచ్చినవని యేమి ?

కంచు—ఆర్య ! ససంభ్రమప్రణతభూమిపాలమాళిమాలామాణిక్యశకలపిశంగీ కృత పాదపద్మయుగళుండును సుగృహీతవామధేయుండు నగు చంద్రగుప్త మహారాజు దేవరకు శిరసా నమస్కరించి కార్యాంతరమున కంతరాయంబు గాదేని నొకసారి చూడఁదలచినాఁడ నని విన్నవించుచున్నయె.

చాణ—వృషలుఁడు నన్ను జూడఁదలంచుచున్నాఁడా ! వైహీనరీ ! నే నియోగించిన కాముదీమహోత్సవప్రతిష్ఠేధము వృషలుని కర్ణపథమునం బడలేదుగద !

కంచు—పడినది.

చాణ—(కోధముతో) ఆ ! ఎవ్వఁడు చెప్పెను ?

కంచు—(భయముతో) దేవా ! అనుగ్రహింపుము. నుగాంగప్రాసాదమారోహించి ప్రతిష్ఠిద్ధకాముదీమహోత్సవ మగుపుర మంతయు మహారాజే చూచెను.

చాణ—ఆ ! తెలిసినది. మీరందఱ తాసమయమున దుస్తంత్రములు పన్ని వృషలు నకుఁ గోపము వచ్చునట్లు చేసితిరా ?

కంచు—(భయమున వడఁకుచుఁ దలవంచుకొని యూరకుండును.)

చాణ—ఏమి ! రాజపరిజనములకుఁ జాణక్యునిమీఁద ద్వేషము ! ఆవృషలుఁడెచ్చట నున్నాఁడు ?

కంచు—(భయమునఁబడించుచు) నుగాంగప్రాసాదంబుమీఁద. ఆవృషలుఁడియేనన్ను దేవరసమీపమానకుం బరిపించెను.

చాణ—(లేచి) నన్ను సుగాంగమునకుఁ దీసికొనిపోమ్ము.

కంచు—ఇట్టిటు. (యిరువురం బరిక్రమించుచున్నారు.)

కంచు—ఇదె సుగాంగపాపాదము. మెలమెల్ల నారోహింపుఁడు.

చాణ—(నాట్యముతో మేడ యెక్కిచూచి) ఆహా! వృషలుఁడు సింహాసనము మీఁద నున్నాఁడు. మంచిది ! మంచిది !

గీ. రాజరాజుల నెల్ల నిరాకరింపఁ
దగిన నందుల కెడమయి ధరణిపాల
వృషభమైనట్టి వృషలుని చెదకికొనిన
యీమృగేంద్రాసనము ఘటియించె ముదము.

(దగ్గఱకుఁ జని) వృషలా ! విజయము !

రాజు—(ఆసనమునుండి లేచి) ఆర్య ! చంద్రగుప్తుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

(పాదమాలమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

చాణ—(రెండుచేతులు పట్టుకొని) వత్సా ! లెమ్ము లెమ్ము !

గీ. ఉపలసంఘట్టనగ్లపితగం గానదీశిక రాసారంబు శీతనగము
నైక రాగస్ఫురన్న వమణిస్థగితీరాంతరాళము దక్షిణాగ్గవంబు
వానరానీకసంపలితోరుకుంభిసురావాసితములు తాళిననములు
నందనందనకథానందైకమగ్న నాగరికవారము ద్వారకాపురంబు

గీ. హద్దు గాఁగల భూపలయంబునుండి
వచ్చి రాజులు భవదీయపాదయుగళి
కాంగుళీగర్భముల సుత్రమాంగగతము
శిష్యభాతతీచేత నిండింతు గాత !

రాజు—ఆర్యప్రపాదమువలన సర్వము జరుగుచునే యున్నది. ఆర్యా ! ఇందుఁ గూర్చుండుము.

(అని యిరువురు యథోచితముగఁ గూర్చుందురు.)

చాణ—వృషలా ! మమ్ముఁ బిలిపించిన ప్రయోజనమేమి ?

రాజు—దేవరదర్శనంబున న న్న సుగ్రహింపఁ జేసికొనుటకు.

చాణ—(నవ్వుచు) చాలుఁ జాలులే యీవినయము ; నిష్ప్రయోజనముగ నధికారులను బ్రభువులు పిలిపింపరు కదా ?

రాజు—ఆర్యా ! కాముదీమహాత్మ్యవ్రతీషేధంబునఁ దమకుఁ గలిగిన ఫలమేమి ?

చాణ—(నవ్వి) ఆటులేని మమ్ము నిందించుటకై పిలిపించితినా ?

రాజు—పాపము కాంతించునుగాక ! కాదుకాదు ; విన్నవించుకొనుటకు.

చాణ—నీవు విన్నవించుకొనుగాడవే యైనయెడల స్వతంత్రులగు గురువులు శిష్యులు నిరోధింపఁ దగినవారు కారు.

రాజు—ఔను. ఇంచు సందేహమేమున్నది ? ఇంకేమన-ఆర్యునిప్రశస్తి యెన్నఁడు నిష్ప్రయోజనము కాదుగదా యని మేము ప్రశ్నించుట కవకాశము గలిగినది.

చాణ—వృషలా ! ప్రయోజనములేకుండఁ జాణత్యుడేకార్యముం జేయఁడని నీవు బాగుగఁ దెలిసికొంటివి.

రాజు—కావున శిష్యపాఠ్యము నన్నుఁ బేరేపణ చేయుచున్నది.

చాణ—వృషలా ! వినుము. అర్థకాస్త్రాధికారులు కార్యసిద్ధిని మూఁడువిధములుగా పల్లించియున్నారు. అందొకటి రాజాయత్తము ; ఒకటి సచివాయత్తము ; ఒకటి యుద్ధయాత్తము. అందీకార్యసిద్ధి సచివాయత్తమైనది. దానికిందగిన ప్రయోజనము నీవడుగం బనిలేదు. అందులకు నియుక్తులమైన మేమే తెలిసికొనఁగలము.

రాజు—(కోపముతో మొగము తిప్పుకొను చున్నాఁడు)

(తెరలో వైతాళికులు)

ఒకఁడు—

సీ. కాశపుష్పము రంగుగల్గు భస్మంబుచే దేవతామర్గంబు తెల్లఁబడఁగ
జలధరచ్ఛవిగల్గి పాలుపారు గజచర్మ ముడురాజు కిరణముల్లడుపుచుండ
నాఁజిప్పినసిండి యనఁజాలు వెన్నెల ల్లాపాలమాలికాశ్రయముఁ దెలుపఁ
దలమీఁది మిమవాఁక తరగలవఁదెఱ జలచ్ఛదతరుచ్ఛాయలు సంచలంప
గీ. రాజహంసలు హాసంబునోజఁదెలుపఁ
గొర్రెముక్కంటి మైచాయ కొమరుఁ దెగడు
నీకరత్నాల మో యవనీంద్రతిలక !
నీతనుక్షేక మడఁగించుఁ గాత మెఱుఁగు.

మఱియును—

సీ. బలవంతముగ మూఁతవడు తెప్పదోయి విప్పుటచే జడీభావమును వహించి
విస్ఫురత్కొంతివో వెలుఁగొందు రత్నదీపశ్రేణిఁ గాంచఁగాభయముపడుచు
మనమింద్రియముగూడఁజనబోయినను బురోవస్తుగ్రహణమందుఁకారపడుచు
నిద్రావినిచ్చేదనయితఱుఁగినున్నప్పుడు కడకన్నులకు వింతకాంతి దనర

గీ. సోగియు నాకేకరంబగు చూపుతోడఁ
బడగలు తలాఁడగాఁ గల పాఁపరాచ
పాన్పువైనుండి లేచు శ్రీవద్మనాభుఁ
డరసి నిస్సెల్లవేళఁ గాపాడుఁగాత.

రెండవవాడు—

సీ. అమితసత్త్వమ్మున కాలవాలములుగా బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినవాడు
స్వప్రభావముచే మదప్రసారముగల్గు నిభయాధపతుల జయించువారు
నాటునురైన నన్యాయవత్కన మైనఁ దమమాటఁ జెల్లింపఁదలఁచువారు
నాపదమాఁడుకార్యంబైన నువ్వక్తమానావలేపముల్పానువారు

గీ. మిమ్ముఁబోలిన సర్వభూమికళత్రు
లెన్నఁడేనియుఁ దమమాన కెడరుచున్న
వారిని సహింపఁబూనరు కోఱలుడ్డుఁ
గాఁదలఁప వైచలేని సింగములపగిది.

మఱియును—

గీ. నగలు సృక్పందనాదు లనంతములుగఁ
దాల్చువారిని బ్రభువు లం దగదు చూచె ;
యాజ్ఞ యెల్లెడ వ్రచిపాతము గాఁగ
నడపు వాఁడవు నీవపో పుడమిపతివి.

చాణ—(తనలో) మొదట విశిష్టదేవతాస్తుతిరూపముగ కరద్గుణప్రఖ్యాపనము
గావించి యాశీర్వదించినాఁడు, సరియే తరువాత స్తుతించుట యెందు
కోఱకో నాకుఁదెలియకున్నది. (ఆలోచించి) ఆ! తెలిసినది. ఇది రాక్ష
సునిప్రయోగమై యుండును. ఓరీ! దురాత్మరాక్షస! చూచుచుంటినిలే!
కాటిల్కుడు మేల్కొనువాఁడు గాని నిద్రపోవువాఁడు గాఁడు.

రాజు—ఆర్య! వైహీనరీ! ఈవైతాళికు లిరువురలో నొకనికి నువర్ణకథమును నొకని
కి నువర్ణ సహస్రము నిప్పింపుము.

కంచు—చిత్తము, (లేచి పరిక్రమించును).

చాణ—(కోర్కెముతో) ఓరీ! వైహీనరీ! నిలువుము. నిలువుము. పోకుము. పృథల!
నీ కీసమయమునం దింతసొమ్ము వినియోగించుట యెందుకు ?

రాజు—(కోపముతో) ఏకార్యము చేయఁబోయిన వార్యుఁడేయిట్లునిషేధించుచున్న
నా కీరాజ్యము బంధనాగారముగాని రాజ్యము గాదు.

చాణ—వృషల! తఱుచుగఁ బండితులుగాని రాజుల కున్న నోషములే యివి. నే నిట్లు చేయుటయే నీవు సహించవేని నీయిచ్చవచ్చినట్లే చేయము.

రాజు—అట్లే, మాపని మేమే చేసికొందుము.

చాణ—నా కిష్టమే, మాపని మేమును చేసికొందుము.

రాజు—కానిండు, మొదటఁ గొముదీమహోత్సవప్రతిషేధమునకుంబ్రయోజనమును వినఁదలంచి యున్నాఁడను.

చాణ—వృషల! కొముదీమహోత్సవము చేయించుటకుఁగగిన ప్రయోజనము నేనును నీవలన వినఁదలంచి యున్నాఁడను.

రాజు—మొదట నాయనలికి వ్యతిరేకముగా నడువకుండుటయే ప్రయోజనము.

చాణ—నాయనలికి వ్యతిరేకముగా నడువకుండుటయే కొముదీమహోత్సవ ప్రతిషేధమునకుఁ బ్రయోజనము. వీలనః—

ఉ. చీకటిచెట్ల చల్లవరుచి న్నలు పెక్కిన తీరకాననా
నీకముతోఁ దిమిక్షుభితనీరములై తగు నాల్గునంద్రమున్
దాఁక వృపుల్ తలం బ్రసవదామ మటు ల్గాను తాకకాజయన్
నాకుఁ బగొట నీదొరతనంబునకున్న వినీతి చెల్పెడికొ.

ఇంకొక ప్రయోజనము కూడఁ గలదు. వినఁ దలంచితివేనిఁ జెప్పెదను.

రాజు—చెప్పఁడు.

చాణ—కోణోత్తర! నీవుపోయి యచలకాయస్థునితో 'నిక్కడినుండిపోయి మలయ కేతువు నాశ్రయించిన భద్రభటచముఖులు వ్రాసిన లేఖ్యపత్ర మిమ్ముంటి' నని తీసికొనిరమ్ము.

(వ్రతీ—చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగోఁబత్రము.

చాణ—(పుచ్చుకొని) వృషల! ఇది చూడుము.

రాజు—(తనలోఁ జదువుకొనుచున్నాఁడు) సుగృహీత నామధేయుండవగు చంద్రగుప్తమహారాజ! నీకు స్వస్తి. నిన్ను వడలి వధ్యుండగు మలయకేతువు నాశ్రయించిన శ్రుధాన పురుషులగు భద్రభటాదులు వ్రాసికొనిన ప్రమాణపత్రక యేమనఁగా:- ఇచ్చట గజాధ్యక్షుం డగు భద్రభటుండును నశ్వాధ్యక్షుం డగు పురుషదత్తుండును ద్వారపాలాధికారి యగు చంద్రభానుని మేనల్లుండగు డింగరాతుండను, మియాత్మబంధువులలోఁ జేరిన మహారాజు బలదేవగుప్తుండను, మికుమార సేవకుండగు రాజసేనుండును, సేనావతి యగు సింహబలునకుఁ జిన్నతమ్ముండగు భాగురాయుండును, మాలవరాజపుత్రుండగు లోహి

తాత్పర్యమును, క్షత్రగణపరీధానుం డగువిజయవర్మయు నగునే మందఱును దేవరకార్యమునం దవహితులమై యున్నారము. (పరీకాశముగ) అర్య ! యాయత్తరమునం దింతే యున్నది. వీరందఱు మనలను వదలి యతని నాశ్రయించుటకుం గారణమేమి తెలుపుడు.

చాణ—వృషలా ! వినుము. గజాధ్యక్షశ్వాధ్యక్షులగు భద్రభటపురుషదత్తు లిరువురును స్త్రీమద్యమృగయావ్యసనములం వగుల్కొని తమ యధికారమును జక్కఁగా నిర్వర్తింపఁజేయుటకుండుటఁ గని నే నాయధికారము వారికిం దగ్గించి తిండియు పస్త్రము మాత్ర మిచ్చుచు నుంచుటంజేసి వారిద్దఱును మలయకేతువు నాశ్రయించి తమయధికారము లతనియొద్ద సంపాదించిరి. డింగరాతబలగుపు లిరువురును దమకిచ్చ జీతము చాలదని లోభాక్రాంతులై యంతకన్న నెక్కుడు బహుమాన మతనియొద్దఁ బొందఁదలంచి మలయకేతువు నాశ్రయించిరి. నీకుం జివ్వతనంబున నేవకుండగు రాజసేనుడు నీయును గ్రహంబున హస్త్యశ్వరథపదాతిబహుళంబగు మహేశ్వర్యము సంపాదించిన వాఁడగుటంజేసి యది మరల లాగికొందురేమో యనుభయంబునం బోయి వాని నాశ్రయించెను. నేనాపతియగు సింహబలుని చిన్న తమ్ముండగు భాగురాయణుండును పర్వతమని కాలమం దతనితో మిగుల మైత్రికలనాఁ డగుటం దత్యగియంబున ‘నీతండ్రిని జాణివ్వఁడు చంపించె నిమ్మఁగూడఁ జంపించఁగలఁ’ డని రహస్యమున భయముపుట్టించి మలయకేతువును మనల నుండి విడదీసి యావలకుం బంపి, చందనదాసాదులు మనచే నిగ్రహింపఁ బడినపిదప స్వదోషముగూడ బయలుపడునోమోయని భీతిల్లి మలయకేతువునే యాశ్రయించె. అతండును దనకుం బ్రాణరక్షకుండని చేసిన మేలు మఱువక వానికి మంత్రిపదమిచ్చి గారవించెను. లోహితాక్ష విజయవర్మ లిరువురును సత్యంతమానవంతులగుట నీవు తమకు దాయాద మిచ్చుచుంట సహింప లేక పరస్పరాత్మజా నాశ్రయించిరి. వీరందఱు లేచిపోవుట కివే కారణములు.

రాజు—ఈగతి నపరాగకారణంబులు తెలిసియూండియో నార్యుఁ డేల ప్రతివిధాన మాచరింపలేదు.

చాణ—వృషలా ! పరీతివిధానము చేయ వీలులేదు.

రాజు—చేతఁగాకా ! లేక ప్రయోజనముండియో ?

చాణ—చేతఁగాకేమి ? ప్రయోజనముండియే.

రాజు—అప్రయోజన మేదియో వినఁదలంచి నాఁడ.

చాణ—అవహింతుండవై వినుము. విరక్తులగు ప్రకృతులకుం బ్రతిక్రియ సలుపుట రెండువిధములు. ఒకటి యనుగ్రహించుట, రెండవది నిగ్రహించుట. అధికారమునుండి తొలగించిన భద్రభటపురుషదత్తులకు మరల నధికారపద మొసంగుటయే యనుగ్రహము. అటువంటి వ్యసనపరాయణులకుఁ దాదృశాధికారము లిచ్చుట రాజ్యమానకు మూలములగు గజతురంగబలముల నశించు జేసికొనుటయే. డింగరాతబలగుత్తు లతిలుబ్ధులు, రాజ్యమెల్ల నొసఁగినను వారికి సంతృప్తిలేదు. వారి ననుగ్రహించుట మనతరముకాదు. రాజనేన భాగురాయణులు సంపాదించినధనము మరల నవహరింతురేమో యని భీతికలవారు ; వారి ననుగ్రహించుట కేయవకాశములేదు. అభిమానపంతులగు లోహితాక్షవిజయవర్ములు దాయాదమే నహింసనివారు; వారి ననుగ్రహించుట యెట్లు ? కావునఁ బూర్వపక్షము నిరాకృతమయ్యెడ గదా ! యిక నిగ్రహము విషయమై విచారితము. మనకుఁ గొలఁదికాలమున నేకదా నందరాజ్యము సంపాద్యమైనది. చిరకాలము నందులయొద్దఁ గొలుపుచేసి వారల యైశ్వర్య మనుభవించిన ప్రధానపురుషులయొడ మన ముగ్రదండ ముపయోగించితి మేని నందకులాభిమానులగు ప్రకృతి వర్ణమునకు మన మవిశ్వాస్యులమేయగుదుము. కావున నిగ్రహంబును బనికిరాదు. రాక్షసునియుపదేశమునకు లోబడి మనపక్షమువారి నెల్లఁ దయఁజూచి గొప్పమైచ్చుబలముతోఁ గూడి వర్తత కపుత్రుండగు మలయకేతువు మనమై దాడివెడలుట కుద్యుక్తుడై యున్న వాఁడు. కావున మనకేది యలజడినమయముగాని మహోత్సవనమయము కాదు. కోటకాపాడుకోసలయుఁ గాని యీకామాదీమహోత్సవ మేల యని నిరాకరించితి.

రాజు—అర్యా ! నేనడుగవలసినది విస్తారమున్నది.

చాణ—వృషలా ! నేఁ జెప్పవలసినదియుఁ జాల నున్నది కావునఁ జనువుగా మాటలాడుము.

రాజు—ఇన్ని యనర్థములకుఁ గారణమగు మలయకేతువు లేచిపోవునపు డార్యుఁ డేల యుపేక్షించినాడు.

చాణ—ఉపేక్షింపకపోవుటకు రెండు హేతువులుండవలయును. అం చెందులకు నిగ్రహింపలేదనియా ? ప్రతిశ్రుతంబగు నర్థరాజ్య మేల యీలేదనియా నీయభిప్రాయము. నిగ్రహించినచోఁ బర్వతకుని మానమే జంపించితిమని,

నేటే నోటితోఁ జెప్పనక్కఱలేదు. మనకృతఘ్నత్వము బయటపడుటకు సందేహమును లేదు. అర్థరాజ్యమే యొసఁగెదమన్నచోఁ బర్వతకవినాశము నకుఁ గృతఘ్నత్వమే ప్రయోజనము కాని రెండవప్రయోజనమే లేకపోవును ఇవియున్నియు నాలోచించి మలయకేతువు లేచిపోవుచుండఁగా నూరకుంటిని.

రాజు — కానిండు. రాక్షసుఁ డీనగరమునుండి లేచిపోవుచుండ నుపేక్షిండుట కేమి సమాధానము చెప్పెదరు?

చాణ — రాక్షసుండును స్వామియెడల స్థిరానురాగము కలవాఁడగుటను జిరకాల మీనగరమందు వసించినవాఁ డగుటను సౌకీల్యముగల నందప్రకృతివర్గమున కెల్ల విశ్వాసపాత్రమగుటను బుద్ధిబలపారమంబులలో స్వతంత్రుఁ డగుటను దృవ్యబలము నంగబలమును గలవాఁడగుటను మన నగరమునందే యుండ నేని గొప్ప కుటుంబకలహమును బుట్టింపఁగలఁడు. దూరీకృతుఁడైనచో నితరులవలని యపకారముఁ గలిగించుఁగాక. కలిగించినను దగిన సామాన్య పాయములచేఁ గైవసముఁగావించుకొనుటకుఁ దగును. ఇచ్చట నుండెనేని హృదయములో నాఁటి నమేకగునని దూరముగా వెడలఁ గొట్టింపఁబడియె.

రాజు — ఆర్యా! పరాక్రమించి యేల రాక్షసుని నిగ్రహింపలేదు?

చా — వాఁడు రాక్షసుఁడే. పరాక్రమించితి మేని మన బలంబులఁ గొన్నింటిని జంపును, లేదా తానే చచ్చును. మన కీయుధయవత్సములును మంచివికావు. ఏమన :-

గీ. వేరము వహించి యతనిఁ జంపెతిమయేని
పిదప దొరకునె యంత తెల్విగలగుంతి? |
వదల దావ్యధయును భవద్వర్గములకు
వనకరింబోలె బట్టంగవలయుఁగాన.

రాజు — అయ్యా! మేము నీమాటల కడ్డుచెప్పటకుఁ గగిన మతిమంతులము కాము కదా! ఏవిధమునఁ జూచినను రాక్షసామాత్యుఁడే కడుంగడు ప్రశంసించుఁ దగినవాఁడు.

చాణ — (కోపముతో) నీవు కానినియేకదా తరువాతఁ బూతిక చేయఁదగిన వాక్యము. కానీ! పృథ్వీ! ఏదీ, యాతని యోగ్యత యెట్టివో తెల్పుము.

రాజు — అయ్యా! వినుము. మహానుభావుఁడగు రాక్షసమంత్రి :-

సీ. అస్మద్భక్తికృతంబైన యీవీట వసించె గాత్రైడమీద నుంచినట్లు
జయఘోషజాదినీస్వనము లస్మద్బలంబులు నేయకుండగఁ గలచివై చె*
అస్మదేతత్సాధ మయదెంచువేళఁ గృత్రిమతోరణము సమర్థించి యుంచె
శయ్యాగృహంబువజ్జకు సారంగంబుఁ గల్పించి చారులను బ్రవేశపెట్టె

తే. గీ. మారణోపాయములు వన్నె మఱియు నెన్ని
యేనిఁ; దన్నీతి పంచితులైన మనము
నమ్ముదగు భృత్యులెవ్వఁకో నమ్ముదగని
వారలెవ్వఁ యెఱుంగ కున్నారమిపుడు.

చాణ— రాక్షసుఁడిట్లు చేసెనా? (నవ్వి) పుల! ఏను నందుల నడంచి రాజ్య
భారము నీకుఁ గలుగఁజేసినట్లే నిన్నడంచి రాజ్యము మలయకేతువున కిడెద
నని ప్రతిజ్ఞ చేసినాడనియు నాకుఁ దెలిసినది.

రాజు— నందరాజ్యము నశింపఁజేసినది దైవము, అందులకు మీరెవ్వరు?

చాణ— ఓరీ మత్స్రరీ! యేమంటివి!

ఉ. కొంచెముగానియల్క తోణఁకుల్ పడు వేగ్రుల జుట్టువిప్పి కా
వించిన నావ్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చుగ నెప్పదియొక్క వేయిగాఁ
బెంచిన ద్రవ్యకొటిగల వీరుల నందుల నెల్ల నేను పం
పించఁగలేదె యంతకునివీటికి రాక్షసమంత్రి చూడఁగన్.

మఱియును.

సీ. ఆబద్ధవక్రంబులై మింట గద్దలు తొక్కలల్లాల్చి పరిభ్రమింప
నినకాంతు లడఁగింపఁ జనఁజాలు ధూమ ముభయమున నీరదమండలములు పెనుశు
వంతులేరించి రాసందమే యని పితృవనభూతములు తాండవంబునలుప
నెఱుపులేక తెగించి విపాప్రవక్త నేయఁ దగదంచు సర్వభూధవులు తలఁచ

తే. గీ. బ్రాహ్మణులకున్న నీతిశాస్త్రపరీక్షాన
మెల్లలోకంబులకుఁ దేట తెల్లముగను
నతిదతాజశవంబులకిందఁగల చి
తాగ్ని యిప్పటికైనఁ జల్లారలేదు.

రాజు— ఇదియంతయుఁ గావించినవాఁడును మఱియొక్కఁడే.

చాణ— ఎవడురా వాడు?

రాజు— నందకులదేవునిగు దైవము.

చాణ— దై వముకావించె ననుకొనువారు విద్వాంసులే కారు.

రాజు— ఆత్మస్తవముఁ గావించుకొనువారును విద్వాంసులు కారు,

చాణ— ఓరీ వృషల ! నన్నుఁగూడ నొక భృత్యమాతునిగాఁ దలపోయుచుంటివిగా!
కానిమ్ము.

చ. పరుగిడుచున్న దోరి! ముడివైచిన జుట్టు నడల్పఁ గేలు కరి

మృతఁ (భూమి కాలితోఁదన్ని)

జలియించుచున్నదినుమా వలకాలు పృతిజ్ఞ నేయఁగా

నరుదుగ నందులం గెడపి యాతిన మామకకోపవహ్నికిఁ

మరల ఘటించఁజేయుదువె మంటలు! కాలము దాపరించుటకె.

రాజు— (ఆవేగముతోఁ దరలో) ఆర్యునకు నిజముగానే కోపము వచ్చినట్లున్నదే!

మ. నియతక్రోధచలద్విషపక్షువిగళన్నేత్రోదకక్షాలితం

బయియుకె బింగళలోచనద్యుతిభ్రుకుట్యాక్షేపధూమోద్గమ

క్రియమై ముందట ముండునట్లు దృఢకక్షిం దన్నఁ గోపాకులం

బయి భూదేవి స్మరించె సృత్యకృతరుద్రాంఘ్రిప్రహారంబులకె.

చాణ— (కోపముఁ జాలించి) వృషలా ! వృషల ! ఉత్తరప్రత్యుత్తరము లెందుకు.

నాకంటె రాక్షసమంత్రినే మతిమంతుండని తలచితివేని యిదిగోఁ గత్తి;

యతనికేయిమ్ము. (అని శస్త్రము విడచి లేచి యాకాశమందు లక్ష్యమిడి

తనలో) రాక్షసా ! రాక్షస ! ఇదియంతయుఁ జాణమ్యుని బుద్ధి నతిశయించఁ

దలఁచు నీబుద్ధిప్రకాశము !

తే. గీ. ఏజయించెదఁ జాణమ్యునెడల భక్తి

కూన్యుఁడౌ చంద్రగుప్తుని సుఖముగ నని

తలచి నీనేయు దుష్టకృత్యంబులెల్ల

భవదనర్థంబునకె యిట్లు పరిణమించె.

(నిష్క్రమించును)

రాజు—ఆర్యువై హీనరీ! నేఁడు మొదలు చాణమ్యుని లెక్కింపకయే చంద్రగుప్తుఁడు

తన రాజ్యమును దానేలుకోఁదలచి యున్నాఁడని యితరమంత్రు లందఱికిం

దెలుపుము.

కంచుకి — (తనలో) ఏమిది! ఆర్యచాణక్యఁడనక నిరుపపదముగాఁ జాణక్యఁ
డనియే పుర్రొగించుచున్నాఁడే! అవురా! అధికారపితాచ మా వేళించినది.
పాప మిది యితని దోషముకాదు. ఏమన : —

తే. గీ. వృషతిచేసిన దుష్కృత్యమేదియేని
బ్రగడచేసినయదిగానె పరిణమించు;
సంత పారపాటుచేతనే హద్దుమీఱి
యడరుగల్పించునట్టిదియగుచు దంతి.

రాజు — వై హీనరీ! ఏమాలోచించుచున్నావు.

కంచుకి — దేవా! ఏమియునులేదు. దైవశమనఁ దమరిప్పుడు ప్రభువువైరి.

రాజు — (తనలో) మేనుందఱును నిట్లు తఱచుచుండ నార్యకౌటిల్యుఁడు కృతా
ర్థుఁడగుఁగాత. (పృకాశముగ) శోణోత్తరా! ఈశుష్కకలహంబున
నాకు నలనొప్పివచ్చినది. శయనగృహమునకు దారిచూపుము.

శోణో — అయ్యా! చనుదెండు చనుదెండు.

రాజు — (తనలో)

ఉ. గౌరవముం దృఢించుచు ముఖాముఖి నార్య ననుజ్ఞచేతనే
దూరితి నార్యుని నెట్లయిన దోసమె; భూవివరంబు దూరఁగాఁ
గోరెడు బుద్ధి దానికయి; మాతనంబున నిక్కపుండర
స్కారము నేయువారి కెటుగాఁద్రవ దెందము వ్రీల్చుకుండునో.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది-శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు ముద్రా రాక్షసమునం దృతీయాంకము.

కిరస్తు. ముద్రారాక్షసము

చతుర్థాంకము

(తరువాతఁ బధికవేషముతో నొక పురుషుఁడు ప్రవేశింపును)

పురు— ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము.

తే. గీ. నరపతి యనుజ్ఞతా నకాండప్రమాణ
దుర్భరము కాకయున్నచో దుఃఖమునక
సుఖమునక యెవఁడు భయపడుచుకొనఁ భ్రమించు
ప్రభువుశాసనము నిగమపాయమార.

అమాత్యరాక్షసుని యింటికిఁ బోయెద. (అలయికతోఁ బరిభ్రమించి) ద్వార
పాలకులలో నెవఁడురాయున్నది? రాక్షసమంత్రితోఁ గరభకుఁడు పాటలీపుత్ర
పురమునుండి కార్యత్వరితుండైనచిన్నాడని విన్నవించుమురా!

దోవా— (ప్రవేశించి) అయ్యో! నెమ్మదిగా మాట్లాడుము. మంత్రిగారు తెల్ల
వాలుదనుకఁ గార్యలోచనముజేయుచు, మేల్కొని యుంటచేఁ బొడ
మిన తలనొప్పిచే శయనాగారమునందే యున్నారు. కావున మహారా
కాల మాగుము. అవసరముఁజూచి నీరాక తెలిపెదను.

పురు— భద్రముఖా! అట్లేచేయుము.

(తరువాతఁ జింతాకాంతుడై రాక్షసమంత్రియు నాసనస్థుడగు
శకటదాసుడు ప్రవేశింతురు)

రాక్ష—(తనలో)

తే. గీ. పని మొదలువెట్టుచో విధిపొలితికూల్య
మటుపిదపఁ జణికాశ్రమ కుటీలబుద్ధి;
నాకృతులు వ్యర్థమౌట యవారతంబు
తలఁపనే నాకు నిశల నిద్రయు గలింఁచె.

మఱియును,

మ. తొలుతం గార్య మొకింతయుం బిదప నెంతో పెద్దయుం జేసి, యా
నల బీజంబునకుకొనిగూడ్దశ పోవంజేసి, యాపై విను

రృలు గావించియు విస్తృతంబయిన కార్యంబున్ ముగింపించు వా
రలు క్షేకంబు నహింపఁ దృశ్యకృతీకర్తల్ తోడు మాబోంట్లకున్.

దురాత్మకుండగు బ్రహ్మచారి చాణక్యఁడు—

దోవా— (సమీపించి) జయముఁబొందుఁగాక—

రాక్ష— మోసపుచ్చుటకు శక్యఁడగువా !

దోవా— రాక్షసామాత్యఁడు.

రాక్ష— (వామాక్షిస్పందనము నూచించి తనలో) యీ దోవారికుని కులుకులను
శాపలుకులును కలిపినచో 'దురాత్మకుండగు బ్రహ్మచారి చాణక్యఁడు
జయముఁ బొందుఁగాక, మోసపుచ్చుటకు శక్యఁడగును రాక్షసామాత్యఁడు'
అను నర్థము తేలినది. ఎడమకన్నదరుటకూడ దానినే దృఢీకరించుచున్నది.
అయినను నాయుద్యమము నేను మానను. [ప్రకాశముగా] దోవారికా !
ఏమో చెప్పఁదలఁచినచ్చితివి.

దోవా— దేవా ! కరభకుండు ద్వారమందున్నాఁడు.

రాక్ష— త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

దోవా— మంచిది. (నిష్క్రమించి పురుషుని సమీపించి) అయ్యా ! లోనికిం
బొమ్మ పెట్టవైనది. (నిష్క్రమించును)

కరభ— (సమీపించి) అమాత్య కేళురా ! జయము జయము !

రాక్ష— కరభకా ! కూర్చుండుము.

కరభ— చిత్తము. (నేలపైఁ గూర్చుండును)

రాక్ష— (తనలో) ఇతని నే నేప్రయోజమునకుం బంపితినిో ప్రయోజన
బాహుళ్యముచే స్ఫురింపకున్నది. (ఆలోచించును. పిమ్మట బెత్తము
చేతఁబూని రెండవ పురుషుండు ప్రవేశించును.)

రెండవపురు— ఒత్తిగిలుం డొత్తిగిలుండు. లేచిపొండు లేచిపొండు. మీకుఁ గన
పడుటలేదా !

లే. గీ. చూడఁగల్గినకులధరుల్ సురలతో న
మానులగురు నర జేవులైనవారు,
దర్శనమె దుర్లభము; వారిదయకుఁ బాత్రు
లగుదు రేరితిగ నధస్యులైన జనులు?

(ఆకాశమునకుఁజూచి) 'ఆర్యా! మేమెందునిమిత్త మొత్తిగిలవలయు' నని యడుగు చున్నారా? ఆర్యులారా! కుమార మలయకేతు మహారాజు రాక్షసామాత్యు నకుం దలనొప్పి వచ్చినదని విని చూచుటకై యీవైపునకే వచ్చుచున్నాఁడు. కావున నొత్తిగిలుండంటిని. (నిష్క్రమించును)

(తరువాతఁ గంచుకయు భాగురాయఁబండును మలయకేతువును బ్రవేశింతురు)

మలయ— (ఊరుపుచ్చి తనలో) నేటికిఁ దండ్రీగారు పరలోకమునకు గతించి పదిమాసములైనది. వృథాపురుషాభిమానముగల నే నిప్పటికినిఁ దర్పణము లిడకయే యున్నాను.

అందఱు ముందఱు నేనిట్లు ప్రతిజ్ఞఁ గావించితినిగాదా!

సీ. ఎదుటొమ్ముకేల నెంతే బాదుకోఁగ భిన్నములెచు హారరత్నములు చెదర నొడ లెటుంగని వంత నడలఁగా దిగజాతీ యుత్తరీయాంకుకంబొదిగిపోవఁ బలివర్య లెల్లెత్తి పలుమాటుఁ దలఁవఁగా హాహారపము దిక్కులందు నిండఁ బుడమిపైఁబడి యేడ్చునెడఁజూర్ణ మంతలంబులు! బూదెలోఁబ్రుంగి పాలుపువాయఁ

జే. గీ. బాగులు చున్నట్టి తల్లులపగిదిఁ బగఱు
వెలదులనుగూడ నేనెడిపింపకుండ
సూర కేమని యిడుదుఁ దిలోఁదకములు
చచ్చి స్వర్గస్థుడైన మజ్జనకునకును.

వేయమాటలేల—

గీ. తల్లి కన్నీరు తుడిచి క్షాత్రవకళత్ర
నేత్రములయందుఁ జేర్చుట నేరనేని
కాపురుషుడన్న ప్రఖ్యాతి కలుగకుండఁ
దండ్రీకడకేనిబోదు యుద్ధమునఁ జచ్చి.

(ప్రకాశముగ) జాబలీ! అనుయాయులగు రాజులందఱితోడను సతర్కితోపపన్నుం డనగు నన్నుం గని యమాత్యరాక్షసుఁ డానందపడవలయునని యిపు డే నతని దర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని; గాన మీ దెవ్వరు రావలెదని నామాటలుగాఁ జెప్పుము.

కంచుకి— మంచిది. (పరిక్రమించి) ఓరాజులార! నాతోఁగూడ మీరె వ్వరును రావలదని కుమార మలయకేతువు మీకందఱు కాశతిప్పుచున్నాఁడు. (చూచి సంతోషముతో) డేవా! నీవానతిచ్చితి వన్నంతమాత్రముననే రాజు లందఱును మరలిపోయినారు. కుమారా! చూడుము...

మ కవికాకర్షణవిస్తృతాంసముగ డెక్కల్ మిన్ను ఖండించు
 లివడిం బోవు గుణాల సాదితతి మల్గించెం, గళారోహతుల్
 జవనీరోధ మొనర్ప నాగై గరులెల్లన్ మూకఘంటుంబుగా;
 నవురా దాటరు వారిభుల్ పగిది మర్యాదన్ ధరాపాలకుం.

మల— ఆర్యా! నీవు మాడఁ బరిజనముతో మరలిపోయితి. భాగురాయణుఁ
 డొక్కరుఁడును నాతోడ వచ్చును.

కంచుకీ— మంచిది. (నిష్క్రమించును.)

మల— సఖా! భాగురాయణ! భద్రభట భగ్యతు లందఱు పచ్చి నాతోనొక
 విన్నపముఁ జేసికొనిరి. ఏమన, కుమారా! మే మమాత్యరాక్షసునిద్వారా
 ఆశ్రయజీయుఁడవగు ని న్నాశ్రయించుట లేదు. దుష్టమాత్యపరిగృహీతుఁ
 డగు చంద్రగుప్తు శివల విరక్తులమగుట చేతను భవదీయ సుగుణ సంపద చేతను
 నీసేనాపతి యగు శిఖరకునిద్వారా నిన్నాశ్రయించుచున్నామనిరి. కాని
 యెంత విచారించినను వారివాక్యములకు నాకర్థము లెరిగినది కాదు.

భాగురా— కుమారా! ఈవాక్యముల యర్థ మంతి దుర్బోధముగా లేదే! అభి
 రామగుణ సంపన్నుండై యాశ్రయింపఁదగినవాఁ డగు విజిగీషువును ప్రియ
 హితునిద్వారా యాశ్రయింపవలయుఁ గావున వారి వాక్యములు న్యాయము
 లైనవే.

మలయ— అమాత్యరాక్షసుఁడే మనకుఁ బ్రియతముఁడును హితతముండును గదా!

భాగు— రాక్షసమంత్రీకిఁ జాణమ్యుఁడు వైరి కాని చంద్రగుప్తుఁడు వైరికాఁడు.
 ఒకశ్చుడు చాణమ్యుఁ డతిజయగర్వితుం డగుట సహింపక చంద్రగుప్తుఁ డతని
 మంత్రీపదమునుండి తొలగింపఁగలఁడు. అట్లు తొలగించెనేని రాక్షసుండు
 నందవంశమునందలి భక్తి చేతఁ జంద్రగుప్తుఁడు మాడ నందవంశబాతుఁడేకదా
 యని యతనితో సంధిచేసి తన్మంత్రీపదము వహింపఁగలఁడు. చంద్ర
 గుప్తుఁడును చిత్తపక్షపాతి కదా యని రాక్షసునితో సంధిచేయుటకు సంక
 యించుఁడు. అమాత్యరాక్షసునిద్వారా ని న్నాశ్రయించినవో భద్రభట
 భగ్యతు లందు నీ కంత విశ్వాసముండ దని మీరిట్లా విన్నవించిరి. మీ
 వాక్యమున కిదియే యర్థము.

మల— మంచిది. అమాత్యునింటికి దారి చూపుము.

భాగు— అహూ! ఇటు చనుదెమ్ము.

(ఇరువురను బరిక్రమింతురు)

భాగు— కుమారా ! ఇదే యమాత్యరాక్షసుని గృహము. ప్రవేశింపుము.

రాక్ష— (తనలో) స్మృతికి వచ్చినది. (ప్రకాశముగా) భద్రా ! కుసుమపురంబున స్తనకలకునిఁ జూచితివా ?

పురు— అమాత్యకేళి ! చూచితిని.

మలము— (విని) భాగురాయణ ! కుసుమపురవృత్తాంతమును బ్రస్తావించుకొనుచున్నారు. మనము లోనికిఁ బోఁగూడ; దిచటనే యుండి విందము.

ఏమన :—

గీ. మంత్రీపుంగవు లెందు భూమండలాధి
వతులముందట నొకరితీఁ బల్కుచుండు ;
అర్థమది తెల్లముగ మాటలాడునపుడు
మతొకవిధముగ జరగు సంభాషణంబు.

భాగు— చిత్తమట్లే చేయుదము.

రాక్ష— భద్ర ! ఆకార్యము సిద్ధమయినదా !

పురు— దేవర యనుగ్రహంబున సిద్ధమయినది.

మలము— సఖా ! ఆకార్య మేదయి యుండునో ?

భాగు— రాక్షసమంత్రి చరిత్ర మతిగహన మయినది. ఇంతమాత్రమునఁ దెలిసికొనుటకు శక్యముకాదు. ఇంకను సావధానండ్లవై వినుము.

రాక్ష— భద్రా ! సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

పురు— దేవా ! వినుము. తమరు నాతోఁ గుసుమపురమునకుఁబోయి వైతాళికుఁడగు స్తనకలకుండు చాణక్యహతకుఁ డొనర్చిన నిజశాసనాతిక్రమణము తెలియఁదగిన భాషగర్భితము లగు శ్లోకములచేఁ జంద్రగుప్తుని గొనియాడునట్లు చేయించుమని చెప్పితిరి గదా !

రాక్ష— అవును చెప్పితిని.

కరభ— తరువాత నేనును బాటలీపుత్రపురంబున కేగి దేవర సందేశ మాస్తనకలకునితోఁ జెప్పితిని. అప్పుడే నందకులము నశించుచున్నదని పరితపించుచున్న పౌరుల సంతోష పెట్టుటకై చంద్రగుప్తుండు కాముదీపహోతృవము చేయఁదలఁచి పురమంతటఁ జాటింపఁజేసెను. ఆచాటింపును బౌరు లందఱు విని చిరకాల పరిచితముగు వధూజనము దూర దేశమునుండి వచ్చినట్లు సంతోషింపిరి.

రాక్ష— (కన్నీరు నిండుచు) హా! దేవా! నందమహారాజ!

గీ. జగము లన్నియు రంజింపఁజాలురాజ
చంద్రుఁడవు నీవులేకున్న సమయమందుఁ
జంద్రుఁడున్నను గొముదీజనితమయిన
ముదము చేకూరునే కల్వపూవులకును.

కర— తరువాత లోకలోచనానందకర మగు తత్కాయముదీ మహాత్మ్యము చాణక్య
హతకుఁడు రాజున కిష్టము లేకపోయినను క్షయఁగూడ దని నిశ్చేధించెను.
ఆసమయమందు మన స్తనకలకుఁడు భావగర్భితంబు లగు శ్లోకములతోఁ
జంద్రగుప్తు నుద్వేగింపఁజేసెను.

రాక్ష— ఆ పద్యములేవి? నీకు వచ్చునా?

పురు— (“అమితసత్వమృతకాలవాలము ” నను పద్యము, ‘నగలు సకృందనాదు’
లను పద్యమును జదువుచున్నాఁడు)

రాక్ష— (సంతోషముతో) సెబాసు! స్తనకలకా! సెబాసు! మంచిసమయమున
భేదబీజమును నాటిలివి. తప్పక ఫలింపఁగలదు.

తే. గీ. తాను జేయఁదలంచు సుత్సవము చేయ
వలదనిన సహింపఁడు ప్రాకృతుండు ;
నకలలోకాధిక మగు తేజంబు గలుగు
స్వనతి యేరీతిగా సహింపనేర్చు ?

మలయ— ఆమాట నిజమే

రాక్ష— తరువాతఁ దరువాత ?

కర— తరువాతఁ దనమనోరథభంగము గావించె నని కోపించి చంద్రగుప్తుఁడు
తమ సద్గుణములొన్ని ప్రశంసించుచుఁ జాణక్యహతకుని మంత్రిపదము
నుండి తగ్గించినాఁడు.

మలయ— సఖా! భాగురాయణా! వింటివా? రాక్షసునియెడలఁ జంద్రగుప్తునికి
భక్తి లేదేని రాక్షసునిగుణము లతఁ డేల ప్రశంసించును ?

భాగు— రాక్షసుడు ప్రశంసయుఁ జాణక్యనిరాకరణమువంటిది కాదు సుమా.

రాక్ష— కరభకా! చంద్రగుప్తునకుఁ జాణక్యనిపైఁ గోపమువచ్చుటకుఁ గారణము
కొముదీ మహాత్మ్యవప్రతిషేధ మొక్కటియేనా? యింకొక టేదేనియుం
గలదా?

మల — సఖ! చంద్రగుప్తుని కోపమున కిరకారణ మన్నేసింతుటవలన నితనికిఁ గలుగు ఫలమేమి ?

భాగు — మతిమంతుడగు చాణక్యఁడు నిష్ప్రయోజనముగఁ జంద్రగుప్తుని గుపితుని జేయఁడు. కృతజ్ఞుండగు చంద్రగుప్తుఁడు నీమాతృముచే గౌరవమా నుల్లంఘింపఁడు. సర్వవిధములఁ జాణక్య చంద్రగుప్తులకు ధేదమును గల్పించిన యీమహాకారణ మెడలెగనిదిగా నుండఁగలదని.

కర — కలదు. దేవరయు మలయుకేతువును బురము విడిచి వచ్చుచుండఁగాఁ జాణక్యఁ డుపేక్షించె నట. అదియు నొక కొంత కోపమునకుఁ గారణ మయ్యె.

రాక్ష — (హర్షముతో) సఖా! శకటదాస! అటులేని చంద్రగుప్తుఁడు నాకుఁ గైవసమగుటకు నందియుమలేదు. చందనదాసునకు బంధనమోక్ష మింకఁ గాఁగలదు. నీవును నీయాలిడ్డలతోఁగలసికొందువు.

మలయ — సఖా! భాగురాయణ! చంద్రగుప్తుఁడు కైవసమగుననెఁగదా! ఇతని యభిప్రాయ మేమయియుండును?

భాగు — అభిప్రాయమునకే మున్నది. చాణక్యనిచే వివర్జింపఁబడిన చంద్రగుప్తు నుద్ధరించుటకంటె నొండుకార్యమేమియు నుండదు.

రాక్ష — అధికారమునుండి తొలగింపఁబడిన చాణక్యఁడిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు.

కర — ఆపాటలీపుత్రమునందే యున్నాఁడు.

రాక్ష — (సావేగముగా) భద్ర! అక్కడనే యున్నాఁడా? తపోవనమునకుఁ బోలేదా? మరలఁ బ్రతిజ్ఞనైనఁ జేయలేదా?

కర — తపోవనమునకుం బోవునని వినికి.

రాక్ష — శకటదాసా! చంద్రగుప్తుఁడు చాణక్యని ధిక్కరించుట యుక్తమయినది కాదు. ఏమంటివా, వినుము —

మ. అవరేంద్రుండగు నందభూవరుఁడు మున్నగానప్రప్తుఁడే

| సి పరాభూతు నొనర్ప నైపకేకదా చేదించెఁ దద్వంశ మ;

ప్రతిభుడేరీతి సహింపనేర్పు దనచే బృధ్విధవుండై పరం

| తపుండై మించిన చంద్రగుప్తుఁ డిటు లన్యాయంబుఁ గావించినన్.

మలయ — సఖా! చాణక్యఁడడవికి లేచిపోయినను లేక ప్రతిజ్ఞారోపణంగా గావించినను నితనికిఁ గార్యసిద్ధి యెట్లుగు ?

భాగ — ఇది యంత తెలియదగని యంశములగు. చాణక్యహతకుడు చంద్ర
గుప్తునకు దూరమయినకొలది రాక్షసులకుఁ గార్యసిద్ధికి దారి గన్పడుచుం
డును.

శక — అమాత్య! తమరు మరొకవిధముగ నాలోచించుచున్నారు. చంద్రగు
ప్తుఁడు చాణక్యనిఁ దిరస్కరించుట వ్యాయమే.

భా. చూడారత్నరుచిమృతచ్ఛిరులు రాజుల మొక్కఁగా నిమ్మ రా
జుల మొక్కలు మాయమై తమవారే తన్నుఁ గోరుచుచో ?
నేఁడట్లుం జనికావ్యయందు మరలన్ జేయఁడు గాఢప్రతి
జ్ఞాదంబం బొనరించినట్టిదియె కష్టమై సమాప్తించుటన్.

రాక్ష — శకటదాన! నీ వనినది నిజమే. పోయి యీకర్షకుని విశ్రమింపజేయుము.

శక — మంచిది. (పురుషునితో నిష్క్రమించును)

రాక్ష — నేనును గుమారమలయుకేతువుం జూడఁదలచియున్నాఁడ.

మల — అయ్య! నే నేమిమ్ముఁజూచుటకై చనుదెంచితిని.

రాక్ష — (నాట్యముతోఁ జూచి) తండ్రీ! నీవా! (పీటకుండి దిగి) కుమరా!
ఇదె! యాననము గూర్చుండుము.

మల — గూర్చుండును. ఆర్యుఁడును గూర్చుండవలయు.

(ఇరువురును గూర్చుందురు.)

మల — ఆర్యా! కలనొప్పి పోయినదా!

రాక్ష — కుమార! నీకుఁ గుమారశబ్దముపోయి మహారాజశబ్దము రాకుండ నాకుఁ
దలనొప్పి యెట్లు పోవును ?

మల — ఆర్యా! తమరు తలచిన నది యెంతటికార్యముకాని, బలము లన్నింటిని
సమకూర్చుకొనియు నెంతకాలమిట్లు శత్రువ్యసన మనుభవించుచు నూరకుండ
వలయును.

రాక్ష — ఇప్పటికినిఁ గాలహరణమున శపకాశమేది! విజయమునకై ప్రయత్నించుము.

మల — ఆర్యా! శత్రువునకు వ్యసనకాలము కటస్థించినదా !

రాక్ష — అవును వచ్చినది.

మల — ఎటువంటిది ?

రాక్ష — మంత్రితోడి విరోధమే. ఇంకేమికావలయును? చంద్రగుప్తుఁడు చాణక్య
సోపానము తేదగొట్టినాఁడట.

మల— ఆర్యా! సచివవ్యసనము వ్యసనమువంటిదికాదు.

రాక్ష— ఇతర రాజులకు మంత్రితోడివిరోధ మంతగా లెక్కింపరాదు కాని చంద్రగుప్తునికిమాత్ర మట్లుకాదు.

మల— ఆర్యా! అది తగిన యూహకాదు. కాటిల్యునియందలి దోషములే యితర మంత్రులందఱు నుదాసీనులగుటకుఁ గారణములైనవిగదా, ఆచార్యుడే నిరాకృతుఁడైనప్పుడు తక్కినమంత్రులెల్ల మిగుల నభినివేశము పూనకపోరు. చంద్రగుప్తుని కేమిలోషము?

రాక్ష— అట్లుకాదు. ఆచార్యులుందు చెండుతెగలవారు కలరు. కొందఱు చంద్రగుప్త సహోద్ధాయులు, కొందఱు నందకులానురక్తులు. చార్యునియందలి దోషములు చంద్రగుప్త సహోద్ధాయులు విరక్తులగుటకే కారణములు కాని నందకులానురక్తులు విరక్తులగుటకుఁ గారణములు కావు. నందకులాభిమానుల కనూయాపరాగములున్నప్పటికిని బంద్రగుప్తుని వదలినచో బ్రస్తుత మాశ్రయింపఁ దగినవా రొరులు లేనందున నతనినే యాశ్రయింపకతీరదు. శక్తిమంతుడగు నీవంటివాఁడెప్పుడైనఁ బంద్రగుప్త బ్రేషియొక్కఁ డెదు రొన్నచో వానిని వదలి నిష్పాశ్రయింపఁగలరు. ఈవిషయమున మేమే దృష్టాంతము.

మల— చక్రస్తుతము మనము దాడివెడలుటకుఁ బంద్రగుప్త కాటిల్యులకుఁ దటస్థించిన విరోధ మొక్కటే కారణమా, లేక యింకొకమోగు వున్నదా?

రాక్ష— వేయి యితరకారణములున్నను ఫలమేమి? ఇది యొక్కటియే ప్రధాన తమంబగు కారణము.

మల— అయ్యా! ఏల పృథానతమ మైనదో నుడువుము. ఇప్పుడు చంద్రగుప్తుఁడు మంత్రీవద మింకొకరిమీఁద నుంచి కాని లేక తానె నిర్వహించుకొనుచుఁ గాని మనకుఁ బ్రతివిధాన మాచరించుట కసమర్థుఁడా?

రాక్ష— తప్పక యసమర్థుఁడు, ఏలన :— మొదటినుండియు స్వతంత్రుఁడైన రాజునకు లోకవ్యవహారములు తెలియునుగాని మంత్రీమీఁదనే సర్వభారము లుంచినవానికి లోకవ్యవహారము లెట్లు తెలియును? ఎట్లు సమర్థుడగును?

గీ. ప్రగడయును రాజు సర్వతంత్రస్వతంత్ర
పర్తనులయేని సిరి వారి పదము విడచు
భారమంతయు నొక్కని పైనయున్న
పదలు బరువంచు ప్రాప్తవ్యభావంబుకతన ;

గీ. భారమంతయు మంత్రిపై జాతివిడిచి
 లౌకికజ్ఞాన మినుమంత లేక తిరుగు
 భరణిపాలుండు తత్పరిత్యక్తుడేని
 జెడును మాతృస్తనత్యాగి శిశువువగిది.

మలయ— (తనలో) దైవవశముననే నేను సచివాయుత్తతంత్రుడనై యుండక
 పోవుట. (ప్రకాశముగ) యోజింపఁగా నట్లేయగునుగాని యభియోగకాగ
 ణంబులు పెక్కులుండఁగా వ్యసనమునే ముఖ్యముగాగమనించు శత్రువునకుఁ
 గార్యసిద్ధి తప్పకగునా ?

రాక్ష— తప్పకగును. నీకార్యసిద్ధి తప్పకగునది యరియే తలంపుము, ఏమన :-

సీ. అభియోక్తయట బతురంగనైన్యంబుల యభివృద్ధిగల పర్వతాత్మకండు
 భక్తిమంతంబట పారమండలమెల్ల నందభూపాలకాన్వయమునందుఁ
 దొలగింపఁబడె నట భూర్వహాగజియైన చాణక్యఁడధికారసరణినుండి
 నడిపించువాడట నవనవోక్త్రేపథిరప్రజ్ఞగల మంత్రిరాక్షసుండు

(సిగ్గునటించి)

గీ॥ క్రొత్తభూపాలుడంట మూర్ఖుం డయారె !
 కోర్కెపొడముటయే యొక్కకొదవగాని
 సాధ్యసాధనమున కింక జంకనేల?
 మలయకేతునృపాల ! సంపద్వికాల !

మల— ఆర్యుడే దాడివెడలుటకిది తగునమయమనెనేని నేనేల యూరకొందును.

సీ. తమయున్నతినిలోనఁదలపింపఁజేయుచు నుత్తుంగకూలంబు లొలయుదాని
 తమ గళనృతమధధారలఁ బోలిన నలిలప్రసారంబు వెలయుదాని
 తమమేనియొక్క వర్ణమరీతి శ్యామోపకంతద్రుమంబులు గలుగుదాని
 తమ మనోహరగర్జితమ్ముల వడువునఁ గల్గిల ముఖరయై కదలుదాని

గీ. నంబుభావతీరమా శోణినదమును
 దంతపటిమ గట్లు తృప్తికొనుచుఁ
 జేరి నీరుద్రావు సిందూరశోణముల్
 నేలకొలఁది సాకు వెలయుఁ గరులు;

గీ. కరములందుండి జాటుతుంపురులతోడఁ
గలసి మదజల మాసారగతిగఁగుటియు
నాగజేంద్రము లరికట్టు నగరమెల్ల
వారిదంబులు వింధ్యపర్వతము వోలె.

(భాగురాయణునితో నిష్క్రమించును.)

రాక్ష— ఎవఁడురా యక్కడ !

పురు— (పరీక్షించి) దేవా ! సెలవిండు.

రాక్ష— సాంవత్సరికులలో నేఁడు ద్వారము దెవ్వఁ డున్నాఁడురా !

పురు— తుపాకుఁడు.

రాక్ష— (తనలో ననిమిత్తమును నూచించి) ముందుగనే తుపాకుఁడా !

పురు— జీవసిద్ధి.

రాక్ష— భయంకరాకారము లేకుండఁ బ్రవేశపెట్టుము.

పురు— మంచిది. (నిష్క్రమించును)

తుప— (పరీక్షించి)

గీ. మోహలోగంబునకు మందు ముందొసంగి
మొదటఁ గటుతర మైనను బిదప నుఖక
రంబయిన పథ్య మొసఁగు నర్హద్భిషగ్వ
లేఖ్యుల యనుజ్ఞ శిరసా ధరింపవలయు.

(సమీపించి) శ్రావకులకు ధర్మసిద్ధి యగుఁగాక !

రాక్ష— భదంత ! మాప్రయాణమునకు మంచి దివస మాలోచించుము.

తుప— (ఆలోచన వటించి) శ్రావక ! ఆలోచించితిని ! నేఁడు సంపూర్ణ చంద్రుఁడు గల పౌర్ణమాసితిధి, మధ్యాహ్నము వఱకు నున్నది. ఇందుఁ బ్రయాణము చేసినవారి కేకుభమును జేకూరదు. ఉత్తరదిక్కునుండి దక్షిణదిక్కునకుఁ బోవువారికి నక్షత్రముకూడఁ బ్రతికూలమైనది.

గీ. నూర్మ్యుఁ డస్తంగతుండు కాఁజొచ్చువేళఁ
బూర్ణమండలాఁ డయి చంద్రముఁడు వెలుంగఁ
గేతు వుదయాస్తమయము లేకీభవించ
బుధునిలగ్నుంబు మీయానమునకు కుభము.

రాక్ష— భదంత ! తిథియే మంచిది కాదు.

క్షప— శ్రావక !

క. ఒకగుణము కలది తిథి, దానికి నాల్గింత లగుఁ జొక్క, నిశ్చయముగ ల
గ్నక మఱువది నాల్గింతలు ప్రకటించిరి గణకులిట్లు గ్రంథములందున్.

గీ. లగ్న మెన్నఁగ మిగుల దుర్లగ్నమైన
సౌమ్యవీక్షిత మగుటచే సౌమ్యమయ్యె ;
నదియునుం గాక చంద్రబలాదికంబు
గల్గుటంజేసి నీకగుఁ గార్యసిద్ధి.

రాక్ష— భదంత ! ఇతర జ్యోతిష్కులతోఁ గూడ నాలోచించుము.

క్షప— అయ్యో ! నీవే పిలిపించి కనుఁగొనుము. నేఁ బోవలయును.

రాక్ష— భదంత ! నే నట్లంటి నని కోపంబు రాలేదుగదా ?

క్షప— మీభదంతుఁడు కోపగింపఁడు.

రాక్ష— మఱి యెవ్వరు కోపగించును ?

క్షప— స్వపక్షము వదిలి పరపక్ష మంగీకరించుటచేఁ గృతాంతుఁడు కోపగించును.

(క్షపణకుఁడు నిష్క్రమించును.)

రాక్ష— ప్రియంవదక ! వేళ యెంతయినదో చూచిరమ్ము.

ప్రియం— నూర్పుఁ డస్తమింపఁబోవుచున్నాఁడు.

రాక్ష— (లేచి చూచి) ఆ ! భగవంతుఁడగు భాస్కరుఁ డప్పుడే యస్తమించుచున్నాఁడే !

గీ. ఏగె మునుముంద రవి యుదయించువేళఁ
దరులనీడలు భక్తిమంతములువోలె
నస్తమయ మొందుచో వెన్న కరిగెనకట
భృత్యులు త్యజింతుగాదె నిశ్చీతు నృపతి.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇదిశ్రీ...తిరుపతివేంకటేశ్వరాలాధీశ్వరం బగుముద్రారాక్షసనాటకంబునఁ
జతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

ముద్రారాక్షసము

పంచమాంకము

(పిదప ముద్రాముద్రితమగు నగల పెట్టెయు నొకకమ్మయుఁ జేతధరించి సిద్ధార్థుడు ప్రవేశించును.)

సిద్ధా— ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము !

గీ. దేశకాలంబు లనెడుబిందెలఁ జెలంగు
మతి యనెడునీటిచే సివ్యమానమగుచుఁ
బెరింగి మార్యదుర్మాశ్రియస్థితమై ఘ
లించుఁ జాణక్యనీతిపల్లమతల్లి.

ఆర్యచాణక్యునిచే మొదటఁ బ్రాయఁబడి పిదప నమాత్యరాక్షసుని ముద్రిచే
ముద్రితంబగు లేఖపత్రంబును నగలపెట్టెయుఁ బట్టుకొని పాటలీపుత్ర
నగరమునకుం బ్రయాణమైతింగాదా ! పోయెదను. (ఎదుటఁజూచి)
వీఁడె ట్లనణకుఁడు పచ్చుచున్నాఁడు. వీఁడెదురాట శకునముకాకపోయి
నను నాకు మంచిదే. కావున మొగము తప్పింపను.

క్షప— (ప్రవేశించి)

గీ. లోకసంపూజ్యమగుతోనలొ మెలంగుచు,
బుద్ధిగాంధీర్యమునఁ గార్యసిద్ధిపడయు
సజ్జనులు శిష్యులందు వత్సలులునైన
బుదులపదంబులకుఁ గరంబులు మొగుడు.

సిద్ధా— భదంతా ! నమస్కారము.

క్షప— శ్రావక ! ధర్మసిద్ధియగుంగాత ! ఎవటికో ప్రయాణమై పోవుచుంటివని
తోచుచున్నదేమి ?

సిద్ధా— నీవెట్లెఱింగితివి ?

క్షప— తెలియఁదగినదేమున్నది ? శకునముఁ బరీక్షించుటయుఁ జేతిలోనికమ్మయుఁ
చేటికయు నాకుఁ దెలిసినవి.

సిద్ధా—నత్యమే తెలిసికొంటివి. పరదేశమునకేగుచుంటిని. కాని భదంత! ఈదినప మెటువంటిది? నత్యమేమి?

తన—(నవ్వి) తల గొటిగింపకొన్నతరువాతనా నత్యమడుగుట!

సిద్ధా—ఇప్పుడేమి మించిపోయినది. ఎన్నడనుకూలమైనదో యానాఁడే ప్రయోగ మొనరించెద.

తన—ఇప్పుడీ మలయకేతుకటకంబున కనుకూలమైనదికాదు.

సిద్ధా—ఏల కాదో చెప్పుము?

తన—వినుము. మున్నీకటకంబున కెవ్వరి రాకపోకలకును నష్టములేకుండనుండునది. ఇప్పుడు ముద్దాగ్రాక్షంబు కానివాఁడెవ్వఁడును బోఁగూడదు, రాఁగూడదు. నీకు భాగురాయణుని ముద్రిక యేదేనున్నచో బోవచ్చును. లేదా మానుము. మానవేని యీగుల్మాధికారులు నిష్కారముగఁ గాళ్లు నేతులు కట్టి రాజకులంబునకుం గొంపోవుదురు.

సిద్ధా—భదంత! ఆమాత్యరాక్షసునియొద్ద నుండువాఁడ ననుమాట యెప్పు రెఱుంగదు! కావున ముద్రిక లేకపోయినను న 'నైవ రాఁపఁగలరు?

తన—రాక్షసునిపేరు చెప్పిన నొకటే, పితాచముపేరు చెప్పిన నొకటే. ముద్రిక లేని వారికి రాకపోకల కుపాయము లేదు.

సిద్ధా—భదంత! కోపగింపకుము. కార్యసిద్ధి యగునులే.

తన—త్రావక! పామ్మ నీకు గార్యసిద్ధి యగుఁగాత! నేనును భాగురాయణు నడిగి యొక యానవాలు తెచ్చికొనియెవ. (నిష్క్రమింతురు)

(పిదప నొకపురుషుఁడు వెంటరా భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

భాగు—(తనలో) ఆహా! చాణక్యనీతివైచిత్ర్యము.

గీ. ఆరయ లక్ష్మీదేవదమై మాటిమాటికి నధిగమాభావగహనము నగుచు
మాటికి నరిపుర్యమానాంగి యగుచుఁ గార్యసంబుచే మాటి కతికృతయై
యనవరతంబు నశ్యద్విజమై మాటిమాటికి నుఫలసంప్రాప్తిఁ గనుచుఁ
జత్రవిత్తాకృతిఁ జెలఁగును నీతినిన్నీతి యెప్పుడు రైవనియతి వోలే

లే. గీ. సరిగఁ జాణక్యఁడన బృహస్పతిసమానుఁ
డతని యాలోచన మగాధమైన; దండు
మునిఁగిపోవనివారలు ముజ్జగముల
లేరు నిక్కము నిక్కము లేరు లేరు.

(ప్రకాశముగ) భానుకా! కుమారుడు నేను దూరముగానుండుట కంగీకరింతుడు. కావున నీయాస్థాన మండ్లపంబున భావం గూడ్ల నానన ఘాయత్త కలుపుము.

పురు— ఇదె యాపనము. ఇందుఁ గూర్చుండుము.

భాగు— ముద్రార్థియై నాకొక కెవ్వఁడేని పచ్చిన లోనికి రానియ్యు.

పురు— ఆయ్యఁ దానతి యిచ్చినట్లు చేసెదను. (నిష్క్రమించును)

భాగు— (తనలో) ఇప్పుడిది మరయందు దయఁ జూపించు కుమార మలయకేతువును మోసపుచ్చుట తగినపని కదా! పక్షాంతర మాలోచించిన—

మ. కులముఁ గీర్తియు సిగ్గు మానమును సంకోచంబు వోనాడి యి
భ్యులకుం బాగొనములమ్మిపైచి పరతంత్రోన్యోగముం జేయుచుం
గలకాలంబుఁ దదాన్త సేయుటయై ముఖ్యం; బంతియేకాక యెం
దులకో మంచిది చెడ్డదందు మదిలో దుఃఖంబు భృత్యాళికి?

(పిదపఁ బ్రతీహాచే నరుగమృతమానుడగు మలయకేతువు ప్రవేశించును)

మల—(తనలో) రాక్షసునిపగ్గిల్ల నముం గుఱించి సెక్కువికల్పములు పుట్టుచుండుటచే నామది కేదియు నిశ్చయంబు తోచకున్నది.

ఉ. నందుల మీఁది గౌరవము నందకులనుగతంబుగా మురా
నందకులార్భకుల సచివనాయకవర్జిత నాశ్రయించునో,
నందులమీఁది భక్తిఁ జలనంబొలయింపక సత్యసంధతం
జెందునో రాక్షసుండనుచుఁ జేతము కుమ్మరిసారె యయ్యెడుకొ.

(ప్రకాశముగ) విజయా! భాగురాయణుఁ డెక్కడ ?

ప్రణీ—కుమారా! నగరమునుండి నెలుపలికిం బోవువారికి ముద్రాముదిర మగు నానవా లిచ్చుచున్నాడు.

మల—విజయా! ముహూర్త కాల మట్టిటఁ దిరుగకుము. ఆతఁ డొందు దెవకుఁ యాచుమండఁ బోయి కన్నులు మూసెదను.

ప్రతీ—చిత్తము.

పురు—(ప్రవేశించి) ఆర్య! భాగురాయణ! ఈక్షపణకుడు ముద్రానిమిత్తమై ద్వాపర మున వేచియున్నాడు.

భాగు—ప్రవేశపెట్టుము.

తరు — చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

క్షు — (ప్రవేశించి) శాసనములు ధర్మసిద్ధి యగుగాత !

భాగు — (చూచి తనలో) రాక్షసునిన్నే హితుడగు జేసిని ను ! (ప్రకాశముగ) ఏదని రాక్షసునికార్యము నుజ్జేసిని నెట్లు లేచుకద ?

క్షు — పాపము శాంతియగుగాక ! పాపముశాంతియగుగాక ! శాసనకారాక్షసుని జేరును విశాఖము జేరును వివేచనని చోటికి పోవునున్నాను.

భాగు — స్నేహితునివై బ్రాహ్మణ్యము విస్తారముగా నన్నదే భదంతా ! రాక్షసుడు నీ కేమపరాధము గావించె ?

క్షు — రాక్షసుడు న స్నేహితుడ జేయలేదు. దిక్కుచూడన నిర్భాగ్యుల జచ్చిన వాడను నేనే నేతేసివచుకొని నిర్గుణుడయినాను.

భాగు — వాకుం గురూపాల మెచ్చించుచున్నా, వాచని యేదో వివేచనచిత్తిని, మల — నేనును వివేచనచిత్తుంటి,

క్షు — శ్రావక ! ఆపని వినిన నేమి, వివేకున్న నేమి?

భాగు — అది రహస్యమేని మానుము.

క్షు — రహస్యము కాదుకాని క్రూరమైనది.

భాగు — రహస్యము కాదేని నుడువుము.

క్షు — రహస్యము కాకపోయినను జెప్పను.

భాగు — నీవు చెప్పవేని నేను ముదిరికొనంగను.

క్షు — (తనలో) అడుగుచున్నాడు కావున జెప్పటయే మంచిది. (ప్రకాశముగ) ఇంక నాకు గతి యేది? చెప్పకతీరుదు. వినుము. నిర్భాగ్యుడనగు నేను బాటలీ పుత్రనగరంబునం దుండఁగా రాక్షసునకును నాకును స్నేహమైనది. అసమయ మందే రాక్షసుడు గూఢముగా విషకన్యకం బ్రయోగించి పర్యతేజ్వరునిం జంపించె.

మల — (కన్నీరు నించుచు దనలో) ఏమి! మాతండ్రినిఁజంపినవాడు రాక్షసుడా! ఇంతవఱకు జాణకుఁ డనుకొంటిని.

భాగు — భదంతా ! తరువాత దరువాత ?

క్షు — తరువాత నేను రాక్షసుని మిత్రుడనని యెంచి చాణక్యహతకుఁడు నగు క్రూరుని నన్ను దిట్టి లేవఁగొట్టివాడు. అనేకకార్యములం దగురాక్షసుఁ

డటుపంటిదే యిం కొకచండాలకార్యముఁ జేయఁదలంచి యున్నాఁడు. దీనిచే నే నీమనుష్యలోకమునుండియే లేవఁగొట్టఁబడియెద.

భాగు—ప్రతిజ్ఞ చేసినవ్రకార మర్థరాజ్య మీవలసినదప్పునని చాణక్యహతకుఁడే పర్య తేశ్వరునిఁ జంపించెఁ గాని రాక్షసమంత్రీ చంపించలే దని మేము విన్నారము.

తుప — రామరామ! చాణక్యఁడు విషకన్యక పేరైన వినలేదు.

భాగు—రమ్మ, ముద్రిక నొసఁగెద. పోయి కుమారునితో నీవృత్తాంతము విన్న వింపుము.

మల—(సమీపించి)

గీ, వింటిఁ జెలికాఁడ ! నీనులు ప్రిల్పుమాట
నెచ్చెలి మొగంబుగా శత్రునిగదితంబుః
ఎన్నఁదో మండి చల్లాటియున్న జనక
మరణశోకాగ్ని యిబ్బడి మండె పడల.

త.ప — (తనలో) ఈ మలయకేతుహతకుఁ డీమాట వినియెఁగదా ! ఇంకఁ గృత కృత్యుండనైతి. (నిష్క్రమించును)

మల— (ఎదుటనున్నట్లు రాక్షసునిపై లక్ష్యమించి) రాక్షసా! రాక్షస! మంచిది మంచిది.

తే. గీ, అఖిలరాజ్యభరంబు నీయంద యుంచి
నమ్మి చెలికాఁడ పని యెంచు నాయనంగు
జనకునిం జంపితివె బంధుజనములేడ్వ
రాక్షసా! నీవు నిక్కము రాక్షసుఁడవె.

భాగు—(తనలో) రాక్షసుని ప్రాణములు తీయఁగూడదని చాణక్యని యాదేశము కదా ! కానీ. ఇట్లుఁగాక (ప్ర)కాశముగ) మలయకేతుకుమారా ! విచారింపకుము. ఈయాసనముమీఁదఁ గూర్చుండుము. నీకొకసంగతి విన్న వింపవలయు.

మల— (కూర్చుండి) సఖా ! యేమో చెప్పెదనంటివే చెప్పుము.

భాగు— కుమారా ! నీలిశాస్త్రముచే వ్యవహరించువారల కరిమిత్రోదాసీనవ్యవస్థ కార్యవశంబున మాటుమండుఁ గాని లోకములకువలె నిచ్చనచ్చి నట్లుండదు. ఆకాలమందు శుర్వార్థసిద్ధిని రాజునుగాఁ జేయఁదలంచిన రాక్షసునకుఁ

జందగ్రుపునకంటె బలవంతుండును నుప్రసిద్ధుండు నగు చన్ద్రశేఖరుడే
కార్యపరితిబంధి యగుటంజేసి విరోధియయ్యెను గావున రాక్షసుంకిపని
యొనర్చుట యొకదోషము కాదని నేను దలంచుచున్నాను.

మ. పగలు స్మిత్రులఁ జేయు మిత్రతతితో వైరంబుగావిండు గా
ర్యగతి న్నీతివిడుండు; మానవుల నాహా! యాతి జన్మంబు నీ
తిగ వర్తింపఁగఁజేయుఁ దత్తదుప యుక్తిం బూర్వవృత్తంబు బో
త్తిగఁ జూపింపదు నీతి; భూపతుల కేదీ దోష మం నెంచఁగన్ ?

కావున నీతండ్రిని జంపించినాఁడని రాక్షసుండు నిందింపఁదగినవాఁడు కాఁడు,
నందరాజ్యము నీకు సంపాద్యించుదాఁక జేరదీయఁదగినవాఁడు. తరువాతఁ
బరిగ్రహింతువో పరిత్యజింతువో నీయిష్టము.

మల — సఖా! భాగురాయణ! ఈ నీ యలోచన బాగుగానున్నది. అమాత్యుని
జంపితిమేని ప్రకృతిక్షోభము కల్గును. దానివలన విజయము సందేహాస్పదమే.

పురు — (పోవేళించి) మనరా! జయము జయము! గుల్మస్థానమృతనఁ గానలి
యుంచిన దీగ్రరక్షుని విన్నపమానింపుము. పీఠైవ్యంబు యొకఁడు మన
కటకమానుండి ముద్రికలేకుండఁ బోవుచుండఁగాఁ బట్టుకొని దేవర పాద
మూలంబునకుఁ దీసికొనవచ్చితి, సెలవయిన దేవర సన్నిధికిఁ దీసికొనివచ్చెద.

భాగు — తీసికొనిరమ్ము.

పురు — చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(తరువాతఁ బురుషునితోఁ బాఠములచేఁ గట్టఁబడిన సిద్ధార్థుండు ప్రవేశించును)

సిద్ధా — (తనలో)

గీ. దుష్టకృతిచేయఁ జేసియు దోషమంట
నీక నుగుణంబ యందుఁ గన్పింపఁజేయు
స్వామిభక్తియె మాపంటివారికెల్ల
మాతపంటిదిగాన నమృగ్గురింతు.

పురు — అయ్యా! ఇతఁడేవాఁడు.

భాగు — (చూచి) ఓరీ! యితఁ డాగంగుకుడా, లేక యిచ్చుట నున్నవారి కెవ్వరి
జేసి నేషకుడా?

సిద్ధా— అయ్యా ! నే నమాత్యరాక్షసుని నేవకుండను.

భాగు— అటులేని ముద్రిక లేకుండఁ బట్టనమునుండి యేల లేచిపోవుచున్నావు ?

సిద్ధా— కార్యగౌరవముచేతఁ ద్వరగా వెళ్ళవలసినచ్చి పోవుచుంటిని.

భాగు— ఆకార్య మేది ? రాజశాసనముఁ గూడ నతిక్రమించుచున్నావు.

మల— సఖా ! వానిచేతిలోని కమ్మ లాగికొనుము.

భాగు— (సిద్ధార్థకుని చేతిలోనున్న లేఖ పుచ్చుకొని యందలి ముద్రఁజూచి)
కుమారా ! ఇదే యుత్తరము. ఇందు రాక్షసునిపేరి ముద్రగలదు.

మల— ముద్రిక చెడకుండ సుత్తరము చింపి చూడుము.

(భాగురాయణుఁ డట్లు చింపి చూపించుచున్నాఁడు)

మల— (చదువుచున్నాఁడు) “ శుభము. ఇందువ్రాసిన మాటలచేతనే యెక్కడ నుండి యెవ్వరికెవ్వరు వ్రాసినారో తెలియనగు. మనభగవాని నిరాకరించి లేనఁగొట్టి సత్యవాదివగు నీవు సత్యమును జూపించితివి. మొదట సంతి చేయు మని ప్రోత్సహించిన మన స్నేహితుల కల్లరకు నొసఁగెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసిన ద్రోవ్యమంతయు నొసఁగి యిప్పుడు మమ్ము సంతోషపెట్టుము. వారును నీచే నిట్లునుగ్రహింపఁబడినవారై స్వాశ్రయ వినాశంబునం జేసి యుపకారి వగు నిన్నే యాశ్రయింపఁగలరు. ఈవృత్తాంతము నీవే మఱవ, పయినను మరల వ్రాయుచున్నాను. వీరిలోఁ గొందఱు శత్రుదంతి కోశములను మఱిగొందఱు రాజ్యమును గోరుచున్నారు. నీవు సంపిన నగలు మూఁడును నాకుఁ జేరినవి. లేఖ యూరక పంపఁగూడదని యీ పాఠితోషికముఁగూడఁ బంపితిని. మనకాప్తతమండగు నితనిచే వాచికము గూడఁ బంపితి, నదికూడ వివవలయు. ”

సఖా ! భాగురాయణ ! ఈ యుత్తరము సంగతియేమి ?

భాగు— సిద్ధార్థక ! ఎవరియుత్తరమిది ?

సిద్ధా— అయ్యా ! నేనెఱుఁగను.

భాగు— ఛీ ! ధూర్త ! ఉత్తరముతీసికొనివెళ్ళుచున్నావు, ఎవ్వరికో యెఱుఁగవా ?
కానీ, యిది యిటుండనిమ్మ. నీవలనఁ గొన్నిమైముటలు వినవలసినదఁట;
యావివదగిన వారెవరు ?

సిద్ధా— (గజగజవణఁకుచు) మీరే.

భాగు—మేమేనా ?

సిద్ధా—మీచే బట్టుపడుటచే నే నేమనుచున్నానో నాకుఁ దెలియకున్నది.

భాగు—(కోపముతో) ఇదిగో నెఱుంగదువులే ; భానురకా ! వీనిం బట్టుకుఁ దీసికొనియి చెప్పనందాఁకఁ దన్నుఁడు.

పురు—చిత్తము. (అతనితో నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) అయ్యా ! ఈముద్దారాంభితమైన పెట్టె యొకటి వీనిచంకలోనుండి క్రిందఁబడినది.

భాగు—(చూచి) కుమారా ! ఇదియు రాక్షసముద్దారాంభితమే !

మల—సఖా ! ఈపెట్టెలోనిది పంపినపారితోషిక మయి యుండును. ఈముద్ర చెడకుండ నీపెట్టెగూడఁ దెజవుము.

భాగు—(అట్లుచేసి పెట్టె చూపించును)

మల—(చూచి) సఖా ! ఇందలివగలు నాశరీరమునుండియూడఁదీసి నేను రాక్షసునికే బంపించినవేనుమా ! ఈయుత్తరము నిశ్చయముగా రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తునకు చాగిసినది.

భాగు—నీసంశయ మిదిగో విడిపోవు చున్నది. భానురకా ! మరల వీనిం దన్నుఁడు.

పురు—చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరల సిద్ధార్థకునితోఁ బ్రవేశించి) అయ్యా ! వీఁడు మాతాఁపులకు సహింపలేక సత్యము కుమారునకే విన్నవించెద నన్నాఁడు.

మల—మంచి చాలాగే చేయుమనుచు.

సిద్ధా—(పొదములపైఁ బడి) దేవా ! నా కభయ మొసఁగి యనుగ్రహింపుము.

మల—దూత కభయముకాక భయ మేమి యున్నది ? విన్నవించుము.

సిద్ధా—దేవా ! వినుము, అమాత్యరాక్షసుఁ డీయుత్తర మొసఁగి నన్నుఁజందగిగుప్తుని కడ కంపెను.

మల—వాచిక మేదియో వినిపించుము.

సిద్ధా—కుమారా ! అమాత్యరాక్షసునిచే నిట్లు నియోగింపఁ బడితిని. ఏమనగా—“ నీవు పోయి చంద్రగుప్తునితో నా సందేశ మిట్లు విన్నవించుము. నాకు స్నేహితులగు కులూతాధిపతి యగు చిత్రవర్మయు, మలయనగరాధిపతి యగు సింహనాచుండును, గాశ్మీరదేశనాథుండగు పుష్కరాక్షుండును, సింధురాజగు సింధునేనుండును, బారశీకుండగు మేఘశాచుండును నీయందును బరమమైత్రి కలవారు. వీరిలో మొదటి మువ్వరును మలయకేతువు రాజ్యమును

గోరుచున్నారు. తక్కినవారిరువురును మలయకేతువు హస్తబలమును గోళమును గోరుచున్నారు. మహాభాగుండవగు నీవు చాణక్యుని లేవఁగొట్టి నాకు సంతోష మెట్లు చేసితివో యట్లే యీరాజులకుఁ గూడఁ బ్రతిజ్ఞ జేసిన యర్థ మొసఁగుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. ” నాచేతఁ బంపించిన వాచిక మిదియే.

మల— (తనలో) ఏమీ! చిత్రపర్యాదులు గూడ నాకు ద్రోహము చేయఁదలచు చున్నారా! వారే నిజముగా ద్రోహము చేయుచున్నారు. వారికి రాక్షసునియందధికప్రీతి కలదు (ప్రకాశముగా) విజయా! రాక్షసునిఁజూడ వలయును. తీసికొనిరమ్ము.

(పతీ— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(తరువాత నాసనస్థుడై తన యింట నున్న రాక్షసుఁడు పురుషునితో విచారిం చుచుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాక్ష— (తనలో) నాపైన్యమంతయుఁ జంద్రగుప్తుని పైన్యముతో నిండియున్నది. కావున నామనస్సు సంశయించుచునే యున్నది. ఎందుచేత ననఁగా—

సీ. సాధ్యంబునందు నిస్సందిగ్ధమై యన్యాయ్యాప్తిచే యుక్తమయి సమక్ష మందుండియు విపక్షమందు నివృత్తమా సాధనం బది సిద్ధిసాధనంబు; ఏది తానేసాధ్య, మేది సపక్షవిపక్షంబులను సమభావ, మేది పక్షంబున విరుద్ధభావంబు తాదృశసాధనం బొప్పిన బోధకులకు

తే. గీ. నపయశము దెచ్చు; నట్లే నయంబుగూడ
స్వోక్తలక్షణలక్షిత మున్నయెడల
స్వామికి జయంబు నట్లుగా సంభవింప
కున్న ప్రభువున కగు నిగ్రహోదయంబు.

చంద్రగుప్తుని పక్షము విడచి సునపక్షమాశ్రయించిన వారి కందఱికిఁ దత్పక్షము నిర్విడుచుటకుం దగిన కారణముండుటచేతను మొదటినుండియు నతనియందు ద్వేషబుద్ధియు సుభజావంబును గలవారగుటచేతను వారివిషయమై నే నంత సందేహింప నవసర ముండదు. (ప్రకాశముగా) ప్రియంవదకా! కుమారాను చరులగు రాజులతో “ దినములు గడచినకొలఁదిఁ గునుమపురప్రయాణము సమీ పించుచున్నది. కావున మీరందఱు విభాగము లేర్పఱచుకొని సిద్ధపడవలయు.

అవిభాగ మెట్లనగా: మగధనైన్యంబును శిశునైన్యంబును నన్ననుసరించి ముందు బ్రయాణము చేయవలయు. శకనైన్యంబును హూణనైన్యంబును చీనా నేనయు వెనుక నుండవలయు. గాంధారులును యవనులును మధ్యప్రదేశంబున నుండవలయు; గులూతాథిపతి మొదలగు రాజలోక మంతయు దారిలో మలయ కేతు కుమారుం జుట్టువారియే యుండవలయు” నని నామాటలుగా విన్నవింపుము. ప్రియం—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

ప్రతీ—(ప్రవేశించి) అమాత్య శేఖరా! జయము జయము! మిమ్ముఁ గుమార రాజుగా లోకసారి చూడఁదలఁచియున్నారు. దయచేయుఁడు.

రాక్ష—భద్ర! మహారాజకాల ముండుము. ఎవఁడురా ! అక్కడ ?

పురు—(ప్రవేశించి) చిత్తము. ఏమిసెలవు.

రాక్ష—కుమారుఁడు నన్నుఁ గొన్నినగలు ధరించు మని పంపించెఁగదా! ఇపు డే నతని దర్శనమునకుం బోవుచుంటిం గాన నవి దాల్చకుండఁబోవుటను చిత్తము. మనముగొన్ననగలు చూడింటిలోని యొకనగ నిమ్మంటినని శకట దాను నడిగి తీసికొనిరమ్ము.

పురు—చిత్తము. (పోయి మరల వచ్చి) అయ్యా ! ఇదిగో నగ.

రాక్ష—[ఆనగ నలంకరించుకొని] భద్ర ! కుమారుఁడెచ్చటనున్నాఁడో యచటికి దారిజూపుము.

ప్రతీ—దయచేయుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఉద్యోగమనఁగాఁ బురుషుఁడు దోషికాకపోయినను దోషియను సందేహము కలుగఁజేయునదికదా ! ఏమన :—

చ. నృపతులభీతి నేవకులకెప్పుడు తప్పదుగాని నేవకుత్
నృపతులయొద్ద నున్న భయ మెప్పుటికప్పుడె కల్గుచుండు, నెం
తపదవియందు నుండిన ఘనంబగు సంతటిభీతి; యెత్తు నుం
డిపాలుచూచారితేగద కడిందిప్రపాతభయంబు కల్గెడిన్.

ప్రతీ—అమాత్యవర ! కుమారుఁడిందున్నాఁడు. సమీపింపుము.

రాక్ష—(చూచి) ఇతఁడే కుమారుఁడిందుఁగూర్చున్నాఁడు.

తే. గీ. చరణములమీఁదఁ జూపు నిశ్చలముచేసి
చిత్తమున నేదో యేదో యోజించుకొనుచు

దుర్యోధనులగు కృతులచేఁ దూలిపోయి
యొన్న మొగమునఁ దలవంచి యొన్నవాఁడు.

(సమీపించి) కుమారా! జయము జయము.

మల— ఆర్యా! నమస్కారము ఇదే! శీత మిందుఁ గూర్చుండుము.

రాక్ష— (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

మల— అయ్యో! తమదుర్యోధనులజేసి చిరకాలమగుటచే హృదయము వేగిరపడుచున్నది.

రాక్ష— వత్సా! పర్యాణవిషయమగు నేర్పాటు చేయుచుండుటచే నీనిందకిట్లు పాతుకొడనైతిని.

మల— ఆర్యా! యాత్రావిషయములగు నేర్పాటులెట్లు గావించితిరో వినఁదలంచి యున్నాఁడను.

రాక్ష— కుమారా! మన యనుచరు లగు రాజలోకమునకెల్ల నిట్లాజ్ఞాపించితిని.
“మగధసైన్యమును శిశుసైన్యమును నన్నునుసరించి ముందుఁ బ్రయాణము చేయవలయును. శకసైన్యమును చీనా సైన్యమును హూణసేనయు వెనుక నుండవలయు. గాంధారులును యవనులును మధ్యప్రదేశమున నుండవలయు. పలుతాదీపతి మొదలగు రాజలోకమంతయుఁ గుహరం జుట్టువారియే యుండవలయును” అని.

మల— (తనలో) ఔరా! ఏరాజులు నన్ను జంపి చంద్రగుప్తున కుపకారము చేయు తలంపుతో గూఢముగా నన్నాశ్రయించి యున్నారో వారిసేనాసంరక్షణముకొఱకై నాయొద్ద నుంచినాఁడంట! (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! ఎవ్వఁడేని కుసుమపురంబునకుఁ బోవుటగాని కుసుమపురంబునుండి వచ్చుటగాని కలదా?

రాక్ష— ఆ రాకపోకలు ముగిసినవి. కొలఁది దినములలో మనమే కుసుమపురము నకుఁ బోవుదుము.

మల— (తనలో) కృమముగాఁ దెలియుచున్నది. (ప్రకాశముగ) అయ్యో! అటులేని సత్తరమిచ్చి యీపురుషునిఁ జంద్రగుప్తునొద్దకుఁ దమరెండుల కంపించితిరి?

రాక్ష— (చూచి) వీఁడా! సిద్ధార్థుఁడా! భద్రా! ఇదియేమి?

సిద్ధా— (కన్నీరు నిండుచు నీగభీనయించుచు) మంత్రివరా! అనుగ్రహింపుము. నన్నుఁ జావమొత్తుటచే రహస్యము కాపాడలేకపోయితిని.

రాక్ష— ఓరీ! ఆరహస్య మెటువంటిదిరా, నాకు చెప్పుకున్నది!

సిద్ధా— మనవిచేయుచున్నాను. నన్ను బాధ మొత్తుటచే (అని నగముచెప్పి గజగజ పడుచును దలవంచును)

మల— భాగురాయణ! ప్రభువునొద్ద భయముచే చెప్పులేకున్నాడో, లేక సిద్ధు పడుచున్నాడో నీవే మంత్రిక విన్నవించుము.

భాగు— చిత్తము. విన్నవించెద. అమాత్యసత్తానా! ఆయుర్మర్మ మిచ్చిమఱి కొంత సందేశము గూడఁ జెప్పి చుచ్చిగుల్తున్నాడనుట పంపించినారని వీఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

రాక్ష— ఓరీ! సిద్ధార్థకా! నిజమేనా యిది?

సిద్ధా— (సిద్ధు నటించుచు) నన్ను బాధపెట్టుటచే నాలాగుక విన్నవించితిని.

రాక్ష— కుమారా! ఇది యసత్యము. పురుషుఁడు కొట్టికొన్న డేమట ననుచున్న నామాటే యనును.

మల— సఖా! భాగురాయణ! ఆయుర్మర్మము చూపించుము. సందేశ మిచ్చి త్యుండే చెప్పును.

భాగు— మంత్రవరా! ఇదిగో గమ్ము.

రాక్ష— (చదివి) కుమార! ఇది శత్రువుల ప్రయోగము.

మల— వట్టియుత్తర మంపఁగూడవని యాయ్యుండీనగగూడఁ బంపించినాడట కాదా! ఇది శత్రుప్రయోగ మెట్లగును?

రాక్ష— (నగజూచి) ఈనగ కుమారుడే నాకు బంపించినది. దీని నొకానొక సంతోషకాలమున సిద్ధార్థునకు గానుకగా నిచ్చితిని.

భాగు— ఇంత విలువగలనగ! ఆదియునుంగాక కుమారుఁడు తన యొడలినుండి తీసి మీకనుగ్రహముగా నిచ్చినది. అటువంటి దింకొకనికి బహుమానముగా నిచ్చితిరన్న నమ్మదగినదియో!

మల— ఈభృత్యునివల్లఁ గొంతవాచకముగూడ వినవలయు నని యిందే వాగిసి తిరిగదా!

రాక్ష— వాచకము పంపినవాఁడెవ్వఁడు? ఎవరికిఁ బంపించితిని? మొదల లుత్తరమే వ్రాయలే దంటిగదా!

మల— అటులేని యాచుదిగ్గిక యెవ్వరిది?

రాక్ష— కుమారా ! ధూర్జ లసత్వముదిగ్వికలు కల్పింపఁగలరు.

భాగు—కుమారా ! మంత్రి విన్నవింపమాట నిజమయ్యె యుండవచ్చు. సిద్ధార్థకా!
ఈయుత్తరము వ్రాసినవా రెవ్వరు ?

సిద్ధా— (రాక్షనుని మొగముపంకఁ జూచి తలవంచుకొనును.)

భాగు— ఇంకను దస్సులు దినకుము, చెప్పము.

సిద్ధా— ఆయ్యా ! శకటదానుఁడు.

రాక్ష— కుమారా ! శకటదానుఁడే వ్రాసినయెడల నేను వ్రాసినట్లే.

మల— విజయా ! శకటదానుని దీనికొనిరమ్ము.

(పతీ— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

భాగు— (తనలో) కొనసాగని కార్యమెన్నఁడును జాణమ్యని చారులు చేయఁ దల పెట్టరు. (ప్రకాశముగా) కుమారా ! శకటదానుఁ డెప్పుడును రాక్షనుని మందఱ నీ యుత్తరము నేను వ్రాసినదని యొప్పుకొనఁడు. వరసడి వ్రాసి తెప్పించుము. స్వర్ణముల పోలికయే నిర్ణయింపఁగలదు.

మల— విజయా ! ఈపగిడిఁ గావించుము.

పతీ— కుమార ! ముదిగ్వికఁగూడఁ దెప్పించుము.

మల— ముదిగ్వికఁగూడఁ వ్రాసును నీ రెండును గూడఁ దెప్పించుము.

(పతీ— కుమారుఁ డాజ్ఞాపించివట్లై చేసెదను. (పోయి మరలఁ బ్రవేశించి) కుమార ! ఇదిగో శకటదానుని స్వహస్త లిఖితము గు న్నము. ఇదియే ముదిగ్విక.

మల— (రెండును జూచి) ఆర్య ! ఆత్మరము లొకపోలిక గానే యున్నవి.

రాక్ష— (తనలో) ఆత్మరములు సముముగానే యున్నవి. శకటదానుఁడు మిత్రుఁ డని నమ్మితిని గాని మిత్రశబ్దార్థముమాత్రము వివర్యస్తమైనది.

లే. గీ. శకటదానుఁడు విస్మృతస్వామిభక్తిఁ
దలచుకొనఁబోలుఁ బుత్రదారలను మదిని,
నతిచలార్థంబులందు లాభ్యమునఁజేసి
కీర్తి నాశింపలేదొకొ శృంగారఁ డకట!

వినును నిందు సంజేహ మే మున్నది ?

మ. తనకుం దైన సమయ్యె ముదిగ్వికయు, సిద్ధార్థుండు మిత్రుండు, వ్రా
సును వ్రాసెం దెఱవాని వ్రాలవలె నెట్టి ! శత్రువర్గంబుతో

వనుసంధించి ఘటించె నిట్టి కపటోపాయంబుఁ గన్పొందు రా
జానెడన్ భక్తి దోహదంగి యీశకటదాసుం డిట్లు ప్రాహరియై.

మల—(చూచి) ఆరా! ‘శ్రీమంతుడు చంపిన యలంకారత్రయము నాకుఁ జేరినది’
యని వ్రాసితితే, యీనగ యామూడింటిలోనిదియేనా? (చూచి తనలో)
ఏమీ! తండ్రిగారీనగ పూర్వము ధరించినది మా! (ప్రకాశముగ) ఆర్య!
ఈయలంకారమెక్కడిది?

రాక్ష—వతకకులయొద్దఁ గొంటిని.

మల—విజయా! చూడు మీనగ గుళింపఁగల వేమో?

చృతీ—(కన్నీరొడ్డుచుఁ జూచి) కుమారా! ఏలగుతొంపలేను. ఇది సుగృహీత
నామధేయుండగు నీ తండ్రి పర్వతేశ్వరుండు ధరించినదియే.

మల—(కన్నీటితో)

చ. నగలుధరించిన స్మిగుల నాణెము రాఁగల నీదు మేనికిం
దగినవి చూచె యీనగలు తండ్రి! మలాభరణంబ! వీనిచే
సోగియును నుండువాడ వలచుక్కలతోడి ప్రవోష మట్లు విం
తగ భవదాననంబు హిమధాముండు లేనికొఱంకఁ బావఁగన్.

రాక్ష—(తనలో) ఏమిది! మున్నది పర్వతేశ్వరుండు ధరించినదియే యనుచున్నదే!
అతని నగలు విస్తృప్తములైనవియే. (ప్రకాశముగ) ఈ యలంకారములు
గూడఁ జాణకృప్రయుక్తులగు వర్తకులే నాకమ్మివట్లు తోచుచున్నది.

మల—ఆర్యా! మాతండ్రిగారు ధరించినవియుఁ బదపఁ జంద్రగుప్తునిచేతికి వచ్చి
నవియు నగు నగలెవ్వరో వర్తకు లమ్మిరనుట యేమి యుక్తముగానున్నది!
నీ మదికి బాగున్నదేమో!

తే. గీ. చంద్రగుప్తుండు లోభవశంపద మగు
చిత్తమున విక్రయింపఁగఁ జెనఁటివైన
యీవు గావించి తొర నికృష్టచిత్త
మూల్యమగు సొమ్ము భూషణమ్ములకు మమ్ము.

రాక్ష—(తనలో) అహ! శత్రుప్రయోగ మెంతచక్కఁగా నున్నది! ఏలన —

ఉ. ఉత్తర మేనెఱుంగననుటొప్పుదు ముగ్ధ మదీయమాట, దు
ర్బలత్తయి చేసె మాళకటుండీగతి నన్నను గాని మాట, కిం
చిత్తును నమ్మ తమ్మకముచేసెను మాయ్యుండు సొమ్ము లన్నె, బి
ర్బుత్తరమిచ్చుకంటె నింక దోసమాఁజేసితి నన్న యుక్తమా.

మల— ఆర్య ! ని నొక్కటి యడుగుచున్నాను.

రాక్ష— కుమార ! ఆర్యులెవ్వరో వారి నడుగుము. మే మిపు డనార్యుల మైతిమిగదా.

మల—

సీ. చంద్రగుప్తఁడు నీకు స్వామిపుత్రుండు మిత్రునిపుత్రుండ భృత్యుండ నేను
దాత నీకాతండు ధనమీఁగలుగుమేటి ద్రవ్యంబు నాకిచ్చు దాతవీవు
సత్కారపూర్వంబు సచివపదంబను దాస్యంబు వానియొద్దను ఘటించు
నా వృద్ధి యంతయు నీవు చేసిన దౌట స్వామి వీవే నాకు సత్యముగను

తే. దీ. నింత కంటెను నధిక మింకేది గలదు

స్వార్థసంపాదనేచ్చ యనార్యు నిన్నుఁ

జేయఁగా శక్తమైనది చెప్పమయ్య

సత్యవిజ్ఞాన! యో రాక్షసజగ్ధాన !

రాక్ష— కుమార ! అయ్యుక్తవ్యవహారమైన నీవే నిర్ణయము గావించితివి. కానిమ్ము
నీయం దేమిదోసమున్నది. (వెనుకటి సీసపద్యము యువృద్ధస్మచ్ఛబ్దములు
మార్చి చదివి చివరపాదము “మలయకేతు స్వపాల సంపద్వికాల” అని
చదువును.)

మల— (ఉత్తరమును నగలపెట్టెను జూపించి) ఇదియేమి ?

రాక్ష— (కంట నీదు స్రవింప) ఇదియంతయు దైవవిలసితము. ఏమన—

ఉ. ప్రణయము గల్గువారిఁ, బరిభాషము చూపఁగఁ దగ్గభృత్యులకొ
దనయులరీతిఁ జూచెడు కృతజ్ఞుల, శిక్షితబుద్ధులైన స
జ్జనుల, జగత్సరీక్షుల, స్వాములఁ జంపి మనుష్యయత్నముకొ
మనుషని దైవమే యిది యొనర్చిన పాతక గూడఁ జూడఁగన్.

మల— (రోషముతో) ఏమి ! ఇప్పటికిని గప్పిపుచ్చుచున్నావా ? ఇది దైవము
చేసినేమి ! నీవు చేసినదికాదు ! ఓయీ ఆనార్య !

ఉ. ఎంచి విషవ్రాయోగవిషమేచ్చమెయిన్ విషకన్య నొండు క
ల్పించి కృతఘ్ను! నీవ కెడపించితి వస్తుకు తండి; నిష్ప డ
భ్యంచితకౌరవంబు కలచై రిపుతంత్రము గూడి మమ్ముఁ జం
పించియు మాంస మమ్ముకొని వేడ్కపడం బ్రయతించుచుంటివే.

రాక్ష— (తనలో) ఇది యింకొకటి, గండముపై పిండకము పుట్టినది. (వ్రాకాక
ముగా చెవులు మూసికొని) పాపము కాంతించుంగాక ! పాపము కాంతిం
చుంగాక ! నేఁ ఆర్యతేజ్వరునిపై విషకన్యం బ్రతాపింతులేదు.

మల— అటులేని మాత్రం జరిగిన వాడెవడో ?

రాక్ష— దైవము నడుగుము.

మల— (కోపముతో) దైవము నడుగుచునా ! నీవును దగు చీరసిద్ధి నడుగవల
దేమి ?

రాక్ష— (తనలో) చీరసిద్ధియు చాణక్యచారుడేనా ! చాణక్య! శత్రువులు
నాగుండెకాయల గూడఁ దీసికొనిరిగా !

మల— (కోపముతో) భానురకా ! శేఖరసేనునికట్టాక్షాపింపుము, రాక్షసునితో
మైత్రిసంపాదించి మాకు దోహదము నేయుటలంపునఁ జంద్రగుప్తు నారా
ధించుచుండు కాలాతాధిపతి యగు చిత్రవర్మయు, మలయ నృపాలుండగు
సింహనాడుండను, గాత్రీరాధిపతి యగు పుష్కరాక్షుండును, సింధురాజగు
సింధుషేనుండను, బారశీకాధిపతియగు మేఘనాదుండను నీయైదుగురు
రాజులందును మొదటివారు మువ్వరును నారాజ్యముం గోరుచున్నారు
గావున వారిని లోఁతైన గోతిలోఁ బాఁతిపెట్టి కప్పివేయుమనియు, దక్కిన
యిరువురును హస్తీబల కాముకులు గావున నేనుఁగుల కార్థ చేతనే నడఁగి
ద్రోక్కింప వలయు ననియు నామాటలుగాఁ జెప్పము.

పురు— మంచిది. (నిష్క్రమించును.)

మల— (రాజాకారముతో) రాక్షస ! రాక్షస ! నేను విక్రాంతసూతి నగు రాక్ష
సుడఁగాను, మలయశేతుండ. నా యెదుటినుండి లేచిపోయి. సర్వవిధముల
మీ చంద్రగుప్తునే యాక్రమింపుము. చూడు-

తే. గీ. కొనకుఁ జాణక్యుడను నీవుగూడ మార్పు
తోడ నేకీభవించి పోరాడరండు
దుర్లయంబు తివర్గము దుంపఁదెలింపు
కరణిగా నేను మీతివర్గము నడంకు.

భాగు—కుమార ! కాలహరణ మేల ! మననైననయంబులఁ గునుచుపురోహరోధంబునకై
యాక్షాపింపుము.

సీ. గాఢాంగనాతోధృక్వప్రసూనరజన్ముగంధిగల్గములందుఁ గప్పఁగూర్చి
అభికులస్పృహనీయమైన తక్కుంచికాలకనీలీమయతోఁ జలంబు చూపి
మింటిమత్తైదువ కంటికింపగు రీతి డండైన నీలిపుట్టంబుగట్టి
క్రతుభుగ్వధూస్వయం గాఢోత్సవార్థకాయమానంతంభగరిమ గాంచి

తే. గీ. తనయ దురగఖురత్నోద్భవరా ర
జోఘనస్తంభసంతతిస్మృతకరీంద్ర
మదజలాంబోధి పెనువల్లి గదలి, శత్రు
కులశిరోభాగములమీదఁ గూలుఁగాత !

మల — (పరిజనముతోఁ గూడ నిష్క్రమించును.)

రాక్ష — (అవేగముతో) కటకటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! దీనులగు చిత్ర
వర్మదులు గూడఁ జంపఁ బడుచున్నారే. దైవనా ! శత్రుఁ నాశమునకై
రాక్షసుఁడు చేయుచేష్టలన్నియు మిత్రవిశాసంబునకై పరిణమింపఁజేయు
చున్నావా ? దురదృష్టవంతుండ నేనేమి చేయఁగలవాడ ?

సీ. తపమునేయఁగఁ దపోవివినమేగినను నంతర్వైర మడఁగునా దానిచేతఁ ?
బ్రభువుల ననుసరింపఁ దలంచినను రిపుల్ తీవ్రప నది యాఁడునేతగాదె !
ధైర్యము దాల్చి చూతమటన్న నక్కటా! దైవసాహాయ్యంబు తలఁగిపోయెఁ
జాణక్యతంత్రంబు సాధింతునన్న నా మతికి హెచ్చిపోయె నతనిబుద్ధి

తే. గీ. ఖడ్గమును గేలఁ బూని యక్కటికశత్రు
నైవ్య మోపిన కొలఁదిగాఁ జంపి చత్తు
నందునా, నేఁగృతఘ్నుడ నగుదు బద్ధుఁ
డైన చందనదాసుమో మరయకున్న.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది...తిరుపతివేంకటేశ్వరంధీకృతంబగు ముద్దారాక్షసంఘనఁ
బంచమాంకము.

ముద్రారాక్షసము

వష్టాంకము

(పీదప నలంకృతుడై సంతోషముతో సిద్ధార్థకుడు (వనేశించును)

సిద్ధా—చ. జయము పయోదనీలతనుకాలికి శౌరికి కేశిఘాతికిఁ
జయ మల చంద్రగుప్తునకు సజ్జనలోచనకీలరత్మికిన్
జయము సమస్తశత్రువులఁ జంపుటకుం బనిఁబూని పెంపుఁజెం
ది యలరు బ్రహ్మచారిగురునీతికి సర్వఫలప్రదాత్రికిఁ.

పీయవయస్కుండగు సమిద్ధార్థకునిఁ జూచి చిరకాలమైనది. (పరిశ్రమించిచూచి)
వీడే సమిద్ధార్థకుఁ డీదెసకే వచ్చుచున్నాఁడు, సమీపించెద.

(సమిద్ధార్థకుడు ప్రవేశించి)

సమి— లే. గీ. చందమామనుజూచిన సమరామవలె
సౌఖ్యకారణములు గృహోత్సవములందు
హృదయముననుండువారు నుహృదయులెందు;
వారలకుఁగానివిధపంబు వంతగూర్పు.

మలయుకేతుకటకమునుండి పీయవయస్కుఁడు సిద్ధార్థకుఁడు చనుదెంచె ననివింటిని
వానిని వెదకవలయు. (పరిశ్రమించిచూచి) వీడే సిద్ధార్థకుఁడు!

సిద్ధా— (సమీపించి) వీడే సమిద్ధార్థకుఁడు. పీయవయస్కు! కుశలమా! (ఒకరి
నొకరు కాగిలించుకొందురు.)

సమి—మిత్రమా! నుఖమెక్కడిది! నీవు చిరకాలము ప్రవాసముచేసి వచ్చియు
మాయింటి కొకసారియైన వచ్చితివి కావుగద!

సిద్ధా—నెచ్చెలి! అనుగ్రహింపుము. ఆర్య చాణక్యుఁడు నన్నుఁ జూచినతోడనే
“సిద్ధార్థా! నీవుపోయి యాప్రియవారతఁ జంద్రగుప్తుమహారాజునకు విన్న
వింపు”మని నాకాజ్ఞాపించెను. నేను నతనియొద్దికిం బోయి తదీయానుగ్రహ
మనుభవించి నిన్నుఁజూచుటకయి మీ యింటిదగ్గరకే వచ్చుచున్నాఁడ.

సమి— స్నేహితుఁడా! నీవు చంద్రగుప్తుమహారాజునకు విన్నవించిన పీయ
వారతఁ నేను వినదగ్గది యయినచోఁ దెలిపెదవా?

సిద్ధా — వయస్య ! నీవు వివేచగనిది యేమి యున్నది? వినుము, చాణక్యనీతి ప్రియోగముచే మతిచెడి మలయకేతుహతకుండు రాక్షసుని లేవగొట్టి చిత్రివర్మాదులగు రాజులైదుగురం జంపించె. తరువాత నసమాక్ష్యకారియగు మలయకేతుని దురాచారంబును దుర్నయంబును జూచి నిర్విణ్ణవృద్ధయై తక్కిన సామంతస్వపాలు రందఱుఁ దమతమ దేశములకు మలయకేతు హతకుని కటకమును ఓడి భయవిలోలములైన శేషవైస్యపరివారములతోఁ బోయిరి. భద్రధటపురుషదత్త డింగరాతబలగుప్తరాజసేనభ్రాగురాయణరోహి రాక్షవిజయవర్మచముఖులు మలయకేతువుం బట్టుకొని త్రాళ్లచేఁ గట్టిపెట్టిరి.

సమిధా — మిత్రమా ? భద్రధట ప్రియులు వంద్రగుప్తనకు విరుద్ధులై మలయ కేతువు నాశ్రయించిరినికదా లోకప్రసిద్ధి ! ఇది యే మబ్బురము ! కుకవి చేసిన నాటకంబునందులై ముఖమం దొకటియు నిర్వహణమం దింకొకటియుఁ దటస్థించినదే !

సిద్ధా — మిత్రమా ! అదృష్టవశంబున గూఢచారిణియై యున్న చాణక్యనీతికి నమ స్కారము.

సమిధా — తరువాతఁ దరువాత ?

సిద్ధా — అది మొదలు సారసాధనమేతుండై యార్థచాణక్యండు సకలరాజులలో సహితం బగు మేచ్ఛబలమున్నచోటికిం జనియె.

సమిధా — ఇప్పుడా మేచ్ఛవైస్య మెచ్చట నున్నది ?

సిద్ధా — తే. గీ. జలదనీలములైన దంతులు మడించి
తిరుగుచున్నవి చూడు మాదేశమందు;
ధృతకళాపూతభీతలై తిరుగుచున్న
పవట జయకబ్ధలితంబు లగుచు హరులు.

సమిధా — మిత్రమా ! ఇది యిటుండనిమ్ము, జనసమక్షమందుఁ జాణక్యండు తన యధికారమును వదలఁగదా ! కృమృత మంత్రిపదమెట్లు స్వీకరించినాడు?

సిద్ధా — ఇప్పుడీ వతిమూర్ఖుండవైతివి. బుద్ధిమంతుండగు రాక్షసాసూత్యుండు గూఢఁ దెలిసికొలేని చాణక్యనీతివిషయమును నీవు తెలిసికొనఁగోరుచున్నావు.

సమిధా — చెలికాఁదా ? ఇప్పుడు రాక్షసాసూత్యుఁ డెక్కడ నున్నాడు ?

సిద్ధా — ఆమహాకలహము వృద్ధిబొందినపిదప మలయకేతుకటకంబునుండివెడలియుఁ దుంబురుఁజను పేరుగల యింకొక సూక్ష్మచరిత్రతో సంధించి యీ పొటలీపుత్రనగర్లంబునకే చనుదొంచెనని యెవ్వరో చాణక్యనితో నివేదించిరి,

సమిధా—నువ్వుదవరా! అప్పగిది నందరాజ్యము మరల సంపాదించుటకై యప్పుత
ప్రయత్నము గావించిన రాక్షసామాత్యుడు కృతార్థుడు గావండగ నే
మరలి యీపాటలీపుత్రసగరంబునకు పచ్చినాడేమి?

సిద్ధా—చందనదాసుని యందలి స్నేహభరంబుచే మరల వచ్చెనని యూహించెద.

సమిధా—వయస్యా! బద్ధుడైన చందనదాసునకు మోక్షము కలుగునా!

సిద్ధా—ఈదురదృష్టవంతునకు మోక్ష మెక్కడిది? ఇచ్చు డార్యచాణక్యుని మాట
చొప్పున మన మిరువురమే పథ్యస్థానమునకుఁ గొంపోయి చంపవలయును.

సమిధా—(కోపముతో) చీ! చీ! చాణక్యుని కంటె పూతుకణనుఁ డీలోక
మున లేడు. మనవంటివారిని గూడ నిటువంటి క్రూరకార్యములయందు
నియోగించుచున్నాడు.

సిద్ధా—వెట్టివాడ, యీక్షేపలోకమున జీవించు దలచినవాఁ డెవ్వఁడును బాణక్యుని
యానతి కన్యథా చేయలేడు. కావున రమ్మ, చండాలవేషములను ధరించి
నున మాచందనదాసుని పథ్యస్థానమునకుఁ దీసికొని పోదము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

—: ఇది ప్రవేశకము :—

(పిదప రజ్జుహస్తః డగు పురుషుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

పురు—పద్మిని సంయోగంబున దృఢంబై యుపామపరిపాటిచేఁ బాశాకారముఁ
జేందిన చాణక్యనీతిరజ్జువు శత్రువులను గట్టివేయుఁగాత! (పరిక్రమించి
యెదుటఁజూచి) ఉచుంబరకుఁ డార్యచాణక్యుని ముందట నమాత్యరాక్ష
సుని సమీపంబునకు నీవు పోవలసినదని నాతోఁ జెప్పెగదా! నేనింక
నతనియొద్దికిఁ బోవలయును. (చూచి) ఇతఁడే! ఆమాత్యరాక్షసుఁడు తలపై
ముసుగు వేసికొని వచ్చుచున్నాడు. ఈయుర్యానపాదపముల చాటున
నుండి యెచ్చటఁజూర్చుండునో చూచెదను. (పరిక్రమించి కూర్చుండును)

(పిదప యథానిర్దిష్టఁడై రాక్షసుఁడు శస్త్రహస్తంబై పరివేశించును)

రాక్ష—(కన్నీరొడ్చుచు) ఆహ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

సీ. ఆశ్రయం బెడఁబాసి యడరు లంజెనితాన రాలచ్చి యితరగోత్రంబుఁజేరె
ద్యక్షానురాగులై తదనుజరు ల్పూజ ల్కొఁజొచ్చిరి గతానుగతిమలగుచు
నాపులై యున్న వారందఱుఁ బొరుషం బుజ్జగించి రవాధయువతులట్లు
కంబంబు బుర్రలిన కాయమానం బట్లు నియతకార్యము బెల్ల నేలఁగలసె

తే. గీ. శరములేని శరీరంబు కరణినుంటి,
నానదుద్యోగ మెల్లఁ బాణిక్యనీతి
విహతమై యీవిధంబుగ వేలువడియొ,
నేమి నేయదు నిట్లుండె నీశ్వరాజ్ఞ!

మఱియును.

కా. లోకేశుం డభిజాతుఁ డైనపతి నెట్లోపాసి పాపాత్ముని
సీ! కైకొన్నది రాజ్యలక్ష్మి పృథలస్త్రీప్రేమి; కైకొంటయే
కా కీరీతి దృఢానురాగవని కాగా నేమి గావించు? మ
ఞ్చాకల్యేట్టుచు దైవమిట్లు పగవాడై యత్నములూపఁగన్.

ఉ. స్వామికటు ల్వృథాతగని చావుఘటించఁగఁ బర్యతేంద్రుఁడ
హ్నుమము మీఁదనే జరపివాడఁ బ్రయత్నములెల్ల, నాతఁడున్
భూమిని బాసె, దత్తనయు పోడిమి యీగతి యయ్యె, విప్రుఁడిం
దేమి యొనర్చు! దైవవిధియే యిటు నందకులంబు మాపఁగన్.

అహ! మేచ్చరాజు తెలివితక్కువ! ఏమన:—

కా. ఏరీతిం బగవారితోఁ గలియునో! యీరాక్షసుం డన్వయాం
కూరంబేనియు లేకవన్న వృపులం గొల్వంబ్రయత్నించువాఁ
డౌరా? మేచ్చున కింతపాటియును లేదయ్యె నివేకంబు, నే
వారిం దూఱిన నేమి దైవహతు లబ్బంగిం బ్రవర్తింపరే.

ఇప్పటి కైవను రాక్షసుఁడు పగవారిచేతులలోఁ బడియైనఁ జచ్చుంగాని చంద
గుప్తునితో నయితము సంధి నేయఁడు. కాదుకాదు, నా కసత్యసంధుఁ డన్న
యవకీర్తి యయినను మంచిది కాని శత్రువులకు లోబడె నను మాట మంచిది
కాదు. (నాల్గు దెగులు పరీకించి కన్నీరు గార్చుచు) ఇవిగో! నందమహారాజ
పాదసంచార పుత్రీకృతంబులగు కుసుమపురోద్ధానములు. ఈభూము లందు—

మ. కవికారజ్ఞావుమాని తేల ధనురాకర్షంబు గావించుచుం
డ పడిక బోయెడు తేజనెక్కియఁ జలల్లత్కంబులంజేయ మా
యవనీకుండెట నేర్చ నానుచుపురోద్ధానాంతరాశంబునేఁ
డవలోకింపఁగనయ్యె నక్కట యతండచ్చట లేకుండఁగన్.

కురదృష్టవంతుఁడ నేనిప్పు డెక్కడికిఁ బోవుదును! (కన్నెత్తి చూచి) కానీ
యీడ్లోద్ధానము కన్పడెదగా, ఇందుం బ్రవేశించి యెవ్వనివలననైనఁ జండవ

వాసుని వృత్తాంతము తెలిసికొనియెద, పురుషులకు రాజోపు మహాన్నతపదవి
గాని దుర్దశగాని తెలియకుండఁగనే వచ్చుచుండుంగదా ! ఏమన.

ఉ. కొన్నెలరీతి పారు లడుగోయని వేళిలఁ జూప రాజుచే
వన్నువకోటి గొల్వ మను పట్టనమావల కేగువాడ, నా
చన్నతఁ జేయఁచుంటి తనపాటు ఫలింపక దొంగపోలిక
దన్నగరంబునం దుపవనంబునకుఁ బెడదారిసక్కటా !

ఏల యీవిచారము? ఎవ్వరి యనుగ్రహము వలన నా కంతటి మహాన్నతపదవి కలి
గెనో వారే లేనియప్పుడు నా చుగవికా విచారించుట !

(నాట్యమున సుద్యోవములోనికిఁ బ్రవేశించి)

అకటా ! అంతటి యుపసన మెంతగా పాడైపోయినది !

సీ. అతిమహారంభక్రియలచేత వంశంబురీతి సాధము విచరీతమయ్యె
మఖ్యమిత్రవివాళమున సజ్జనుండట్లు కేళీసరన్ను శుష్కిభవించె
నిర్దుణుండైన భూనేత గీతుల రీతిఁ బాదపంబులు లత ల్పలము వాసె
దుర్బీతి కపటయుక్తుల శక్తిఁడుంబోలె కనవుచేత ధరిత్ర కవ్వఁబడియె

తే. గీ. నెండిపోయిన మేనన నేకకీట
దంశనసుగ్రతనిర్యాసదంభమైన
కంటి నీకోడఁగాఁ జెట్లు కాటికేను
నట్టులున్నవి నిల్వనీడైనలేక.

మఱియును—

ఉ. గొడ్డలి దెబ్బచేత నఱకుల్పడి కొమ్మల నున్నపావురా
బిడ్డలకూతలకొమిచను వృక్షము లేడ్యంగఁ, దద్వర్ణిణంబులక
గుడ్డలు చుట్టుచుండే ఫణికోటి వగర్చుచుఁ దొల్లఁజేసికోఁ
బడ్డ స్వమైతి) పేర్చి పెనుచుం దమ కూసముల స్నేచుంబులక.

నిర్భాగ్యులకు నులభమైన యీయద్యావసయమువంతుఁ బగిలి పోయిన తాతివలక
మీఁదనే ముహూర్త కాలము విశ్రమింతును. (కూర్చుండి యూరించి) ఏమిది!
ఏదియో చుప్పుడు—

మ శ్రవణంబుల్ గడుచిన్న వోట వినువారల్ దగ్ధరిల్లంగ మా
దువులందూఱుఁడు గ్రమ్ముఁ సృడలి పోటుంబాటుగా సర్వది

గీవరంబు ల్పూర్వబాధచుండె పటహావిర్భూతమా మంగళా
రహమున్ శంఖరవంబుఁ దద్విపుల ధైర్యంబుం బరీక్షింప నాకొ.

(అలోచించి) అహా! తెలిసినది. ఈధ్వని మలయకేతుసంయమనంబునఁ బొడవిన
రాజుల యుత్సాహమునకు నూచకము. (అనూయతో) ఇది చంద్రగుప్తున కధిక
సంతోషమునకుఁ గారణము. అబ్బుబ్బా!

క. వింటిని విన్పించినఁ గన్గొంటిం బగవారి సిరు లనభవించుటకుకొ
గంటుకొని పోవుటకునై తుంటరివిధి నేయుచుండె దుర్యత్నుంబుల్.

పురుషుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇదిగో! నితఁడు కూర్చుండి యున్నాఁడు. ఆర్యచాణక్యుని
యాజ్ఞ నిర్వర్తించెద. (రాక్షసుని జూడనియట్లు రజ్జుపాళముచే నతని
యెదుటఁ గంతమున కురిబోసికొను చున్నాఁడు)

రాక్ష—(దూచి) ఆత్మహత్యఁ గావించుకొను నీదీనుఁ డెవ్వరై యుండును! కాని
మృడిగెదను. భద్రా! ఏమిది. ఇట్లు చేయుచున్నావు?

పురు—(ఏడ్చుచు) ఆర్య! (ప్రియమిత్ర) వినాశంబున దుఃఖితుం డగునావంటి నిర్భా
గ్యుఁ డింకేమి చేయవలయును?

రాక్ష—(తనలో) నేను మొదటనే యనుకొంటిని. నావలెనే యెవ్వఁడో వీఁడు
దుఃఖితుం డని. (ప్రకాశముగ) ఓయీ! వ్యసనస్నేహితుఁడ! రహస్యము
కాకున్నను, జెప్పట కతిభారములేకున్నను నీకుం గలిగినవ్యసన మేదియో
వినఁగోరెద.

పురు—ఆర్య! రహస్యముకాదు, గొప్పదియుఁగాదు. (ప్రియమిత్ర) వినాశనంబునదుఃఖి
తుండవగు నేను త్వరగాఁ బాపక యేల యీకాలపాదము నేయవలయు.

రాక్ష—(నిట్టూర్పు నిగిడ్చి తనలో) మిత్రుఁడు వ్యసనపడుచున్నను సుదాసీనుఁడనై
యున్న నన్నితనిమాటలు వ్యసన పెట్టుచున్నవి. (ప్రకాశముగ) ఓయీ!
రహస్యంబును భారంబును గాకపోయిన వినుపించుము.

పురు—ఆర్యా! నాకేటికీ నిర్బంధము? ఏమిగతి, తెలిపెదను, వినుము. ఈపట్ట
నంబున కుణిపర్తుండు విష్ణుదానుఁడనునొకఁడు కలఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఔను, చందనదానుని స్నేహితుఁడు విష్ణుదానుఁడు. (ప్రకాశ
ముగా) ఉండిన సేమి?

పురు—అతఁడు నాకుఁ బ్రియమిత్రుఁడు.

రాక్ష—(సంతోషముతోఁ దనలో) నా చెలికాని చెలికాఁ డిశనికిఁ జెలికాఁడు.
కావున దగ్గరసంబంధమే కలదు. చందనదాసు వృత్తాంతమితినివలనఁదెలియఁ
గలదు. (ప్రకాశముగ) అతనికేమి ?

పురు—అతఁడిప్పుడు సాత్తంతయుఁ బంచిపెట్టి యగ్నిప్రవేశము సేయుటకై పట్ట
నమునుండి లేచిపోయినాఁడు. నేనును వినఁదగని యతనిచావు వినకుండఁగనే
చచ్చిపోవుటకై యాయుద్యానవనములోనికి వచ్చి యురిబోసికొనుచున్నాను

రాక్ష—నీచెలికాఁడగ్నిప్రవేశము చేయుటకుఁ గారణమేమి ?

ప. పరిపరి మందులేవియును బాపఁగఁజూపని గొప్పనోగమా?

పురు—కాదు కాదు.

రాక్ష—గరళముకంటె బాపకముకంటెను మిన్నగు రాజనోపమా?

పురు—పాపము కాంతింబుఁగాక! చంద్రిగుప్తుని దేశంబున నట్టిహృదయాపారమే
లేదు.

రాక్ష—దొరయఁగ రాని పద్మముఖితోఁ గలయం దమకించుకొనమా ?

పురు—(చెవులు మూసికొని) రానురాను! నాచెలికాఁ డట్టిరుద్దనుఁడు కాఁడు.

రాక్ష—గారఁగొను నీకుఁబోలెఁ గనుగోనవశం బగు మిత్రనాశమా ?

పురు—ఔను.

రాక్ష—(గుండెలు తడఁబడఁ దనలో) చందనదాసుని (ప్రియమిత్రు)ఁడు గదా విష్ణు
దాసు. ఇతనికిఁ జందనదాసనాశమే యగ్నిప్రవేశకారణమని తెలియ
వచ్చుచున్నది. ఇది నిజమా! అసత్యమా! యుక్తస్నేహపక్షపాతంబున
మనంబు చలించుచున్నది. (ప్రకాశముగ) చందనదాసు వినాశంబును
నుహ్యద్వత్సలుండై తద్వినాశంబున వినాశముఁ జెందఁబోవు విష్ణుదాసు
నుజరిత్రంబును విస్తరమాగాఁ డెలుపుము.

పురు—అయ్యా! నిర్భాగ్యుండనగు సేనింతకంటె మరణమునకుఁ గాలహరణము
సేయుటకు సమర్థుడనుగాను.

రాక్ష—భిద్రా! నేనును వినఁదగదే, యీకథ వినిపింపుమోయి.

పురు—ఏమిగతి! ఏమిచేయను! వినవయ్యా! చెప్పెదను.

రాక్ష—వినుచున్నాను.

పురు—ఈ పురంబున మణిపర్త్తుఁడు చందనదాసుఁ డనునొకఁడున్నాఁడు.

రాక్ష—(విషాదముతోఁ దనలో) అభగవంతుఁడు నాదఃఖ్యాలయమునకు ద్వారము తెఱచినాఁడు. హృదయమా ! ధైర్యము వరింపుము. ఇంకను గజ్జతర మైనది నీవు వినఁదగ్గవృత్తాంతమున్నది. (ప్రకాశముగ) ఎఱుగుఁడు, మిత్ర వత్సలఁ డానజ్ఞునఁడు. అతనికేమి ?

పురు—అతఁ డీవిష్ణుదాసునకుఁ బ్రియమిత్రుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) దుఃఖమును పిడుగు తలమీఁదఁ బడుటకు సమీపించుచున్నది.

పురు—ఆవిష్ణుదాసుఁడు వయస్యస్నేహంబునఁ జంద్రగుప్తమహారాజుతో నొకవిన్న పంబుఁ జేసికొనియె.

రాక్ష—ఏమని ?

పురు—దేవా ! నాయెంటఁ గుటుంబభరణపర్యాప్తమగు చాలద్రవ్యముగలదు, దాని నీ కిచ్చెదఁ; నాప్రియమిత్రుండగు చందనదాసుని విడిపింపుఁ డని.

రాక్ష—(తనలో) సెబాను ! విష్ణుదాసా సెబాను ! మిత్రస్నేహము చూపితివి.

ఉ. దేనికినై పరస్పరముఁ దెల్లుదురో జనకు ల్కుమారులొ
దేనికినై సుహృత్త్వమును దెలిచుదురో ఘనులైనమిత్రులు
దేని బరిత్యజించుట లతి వ్యసనంబులపోల్కిగప్పెహ
దానిఁ గృతార్థ ! పుచ్చితివి తద్దయఁ గోమటి పయ్యు విత్తమున్.

(ప్రకాశముగ) భద్రా ! అట్లువిన్నవించిన చంద్రగుప్తుఁడేమి ప్రత్యుత్తర మిచ్చె ?

పురు—విష్ణుదాసుండిట్లు విన్నవించినఁ జంద్రగుప్తుఁడు “ఓసెట్టి ! నేను జందనదా సుని ద్రవ్యార్థమై కారాగృహముం దుంచలేదు. అమాత్యరాక్షసుని భార్య పుత్రుడు లితని యింట గుప్తులై యున్నారని పెక్కుమందివలన విన్నాను. వారిని వదలిపెట్టుమని పెక్కుమందిచే నడిగించినను నే నెఱుంగ ననియె. ఇప్పుడేని రాక్షసుని కుటుంబము మాకొప్పగించినచో నాతనివదలుట విస్సం శయము. లేనిచో నతనికిఁ బాణిపారమైన శిక్షవిధింతు ననిచెప్పి చందన దాసుని వధ్యస్థానమునకుఁ గొనిపోమ్యని నియమించె. పిదప వినఁదగని దుర్వార్త విందునేమాయని భయంపడి విష్ణుదాసశ్రేష్ఠియొగ్గతాగ్నిప్రవేశ నిశ్చయమై నగరినుండి వెడలిపోయె. నేనును వినఁదగని విష్ణుదాసుని చావు విసకుండఁ జావలయు నని యీ జీర్ణోద్యానమునకు వచ్చితిని.

రాక్ష—భద్రా ! చందనదాసుఁ డింకను జంపబడలేదుగద ?

పురు—చంపబడును. కాని యమాత్యరాక్షసుని కుటుంబమును సమర్పింపు

మని మాటి మాటికి గుచ్చి గుచ్చి యడిగినను మిత్రవత్సలుండగు నతండు సమర్పింపకున్నాడు. నాచావునకుఁ గాలహరణము గావింపకుండు.

రాక్ష—(సంతోషముతోఁ దనలో) సెబాసు ! మిత్రమా ! చందనదాసా ! సెబాసు
 తే. గీ. శరణనివాసిఁ బోచిన సజ్జనుండు
 శినికి వచ్చిన సత్త్విర్ని స్నేహితుండ
 నైనసే లేనిసమయంబునందుఁగూడ
 గొప్పవాడవు నీవు గైకొంటివపుర. !

(ప్రకాశముగా) భద్రా ! చావకుము ! పొమ్ము, జ్వలనప్రవేశముఁ జేయకుండ విష్ణు
 దాసుని నివారింపుము. నేఁబోయి చందనదాసుని మరణము మానిపించెద.

పురు—నీ వేయఁపాయంబునఁ జందనదాసుని మరణమునుండి తప్పించెదవు ?

రాక్ష—(ఓఱునుండికత్తిలాగి) సకలశత్రుసంహారకం బగు నీకత్తి చేత.

మ. జలదచ్చన్ననభోనిభంబగుచు హస్తప్రాప్త్యసఖ్యంబునన్
 బులకాంతూరము లుప్పతిల్లినటు లెంతో శృద్ధితో సంయుగ
 స్థలల న్నులుటచేత వాఁడియగు మత్తడంబు మిత్రాప్రదా
 కులు నన్నుం బురికొల్పుచుండెఁ దగువం గూర్గక్రియ లేయఁగన్.

పురు— అయ్యా ! చందనదాసుజీవితప్రదానంబునకై వీయత్నము నేయఁచు
 విషమదశావిపాకమందు మునిగి యున్న మిమ్ము నిర్ణయించుటకు నామతి
 చాలకున్నది. నుగ్మహీశనామధేయు లగు మంత్రిరాక్షసులు కారుగద !
 (కాళ్లపైఁ బడును.)

రాక్ష— లెమ్ము లెమ్ము ! కాలహరణముఁ గావింపకుము. “రాక్షసమంత్రి చందన
 దాసుని చావు తప్పింతు ననియెను గావున నీవు మరణోద్యోగము మాను”మని
 విష్ణుదాసునితోఁ జెప్పము.

(“జలదచ్చన్ననభోనిభంబగుచు” అను పద్యముఁ జదువుచుఁ గత్తి కేల జళిపించును)

పురు— నన్నుగ్రహించి నాసంబోధము విడఁగొట్టుము.

రాక్ష— ఏలినరాజులు నశింప మహావిపత్తికి లోనైన నుహృద్విశాశంబునకుఁ గూడ
 గారణభూతుండ నైన రాక్షసమంత్రిని సేసే.

పురు— (సంతోషముతో మరలఁ గాళ్లపైఁబడి) అయ్యా ! దైవవశంబునం గన్న
 డితిరి. అనుగ్రహింపుఁడు. చంద్రగుప్త హతకుఁడు ముందుగా శకటదాసుని

వధ్యస్థానంబునకుం బంపించె. వధ్యస్థానంబునుండి తప్పించి వాని నెవ్వఁడో దేశాంతరంబునకుం బంపించె. తరువాతఁ జంద్రగుప్తుఁడు శకటదాసుని చావు తప్పించినవాఁ డెవ్వఁడో తెలియక వానిమీఁద మండించిన కోపహింసని ఘాతుకజనులం బంపించి చల్లార్చుకొనియెను. అది మొదలు ఘాతుకులు వెనుకముందు శస్త్రధారియగు పురుషుఁ డెవ్వఁడే నున్నాఁడేమో యని చూచికోసుచు వతిజాగరూకతతో నన్నుని వధ్యస్థానమునకుం గొనిపోయి చంపుచున్నారు. ఎవరిప్రాణములు వారికిఁ దీసికదా! కావునఁ దమరు శస్త్రధారులై వెల్లినచోఁ జందనదాసుచా వతిత్వరితము గా జరగును.

రాక్ష— (తనలో) ఆహా! చాణక్యనీతిమార్గ మెంత దుర్బోధముగా నున్నది!

తే. గీ. శకటదాసుని నాసన్నిధికి విహోధు
లంపిరా, చంపనేల వధాధిక్యతులఁ ?
గానిచో వాఁడు నేయునే కపటకృతులు ?
నిర్ణయింపఁగ నాబుద్ధి నేరకుండె.

(ఆలోచించి)

ఉ. కాలముకాదు కత్తికిది, ఘాతుకులకొవధియిచ్చె ముందె; యే
కాలమునకొఫలించునో వికల్పఫలంబులు నీతిమార్గముల్;
జాలమునేయఁగాఁదగదు చందనదాసుఁడు చచ్చుచుండె; నా
పాలిటికింక నే నొనరుపందగినట్టిది దేహనాశమే.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది శ్రీ...తిరువతి వేంకటేశ్వరాంధీకృతంబగు ముద్రారాక్షసః

వాటకంబున షష్ఠాంకము.

ముద్రారాక్షసము

సప్తమాంకిము

(పదవఁ జం దాలుఁడు పరీవేశించుచు)

చండా—రేచిపాండు రేచిపాం డొత్తిగిలుం డొత్తిగిలుండు !

తే గీ. పాణిములు భార్య బిడ్డ లవ్యయుము సిరులఁ
బ్రోచికొనఁగాఁ దలంచినపురుషు లెవ్వ
లేని దూరంబుగా విసర్జింపుఁ డవని
పాలవైరాభిధేయ మపథ్య మెపుడు.

మఱియును—

తే. గీ. రోగి నేయునపథ్యము రోగికున్న
రోగమేమెంచు, లేకున్న రోగిఁచుగించు;
భూధవాపథ్యవోషంబు పోలియఁజేయుఁ
జేయువారలకులమెల్లఁ జిచ్చువగిది.

మీ రామాటనమ్మరేని రాజాపథ్యకారి యగుటంజేసి సమత్రకళత్రంబుగ వస్యస్థానం
బునకుం గొనిపోఁబడుచున్న చందనదాసశ్రేష్ఠిం జూఁడుఁడు. ఆయ్యలారా! ఇతని
వదలిపెట్టించుట శేదేనుపాయమున్నదా యని యడుగుతున్నారా! ఉన్నది. రాక్ష
సామాత్యుని కుటుంబమును సమర్పింపవలయును. శరణాగతవత్సలుఁడైన యీసెట్టి
తనప్రాణముకొఱకై యట్టిదుష్కార్యముఁ జేయఁ డనుచున్నారా! అటురేని
చరణోకముం దితని సుఖగతికై ప్రయత్నింపుఁడు, మీ కీ ప్రతీకారవిచార
మేటికి ?

(పదవ రెండవచండాలుండును, కూలము భుజముపైఁబెట్టుకొని
జందవదాసుండును, నతనిభార్యయుఁ బుత్రుండును పరీవేశింతురు)

చంద—(కన్నీరుజారుచు) ఆహా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము. ప్రతిదినంబును
సుచరిత్రంబునకేమి భంగము వాటిల్లునో యని భీతిల్లుచుఁ గాలముగడపు మా
వంటివారికిఁగూడఁ జోరజనోచితం బగుమరణము తటస్థించుచున్నది. దేవా!
కృతాంత! నమస్కారము. శృంగంసులగువారి కుదాసీనులైనను నితరులైనను
శోకాటియే.

తే. గీ. మరణభయమున మాంసంబు పరిహరించి
కనవు మెనవుచు నడవిలో మసలుచున్న
హరిణములఁ జంపుకొఱకుఁ బ్రయత్నపడెడి
వ్యాధసంతతి కేమి నిగ్గుంధముండు.

(నలుచెసల పరికించి) ఓప్రిమమిత్రమా ! విష్ణుదాస ! పిరిచినఁ బ్రతివచనమైన నీకు
న్నావు. నిన్నననే! నిట్టిమహావ్యసన కాలంబునం దృష్టిగఁధంబున నుండుచును ప్థులు
వేఱు (కన్నీటితో) వీరేప్రియమిత్రులు. తిలోదకము లిచ్చుపగిడిఁ గన్నీరువిడు
చుచు శోకదీనపదసులై కన్నీటిచే భరంబగుదృష్టితో విడిచిపోలేక నన్ననుసరిం
చుచున్నారు. (పరిక్రమించును)

చందా—అయ్యా చందనదాస! వధ్యస్థానమునకు వచ్చితిమి, కావునఁ బరిజనమునకు
సెలవిమ్ము.

చంద—కుటుంబినీ ! కుమారునితో మరలి పొమ్ము. ఇంతకంటె నీవనుసరించి వచ్చు
టకు మీ లెదు.

చందనదాసుభార్య—(కన్నీరువిడుచుచు) ఆర్య ! పరదేశమునకైనఁ గాదు, పరలోక
మునకే పోవుచుంటినా !

చంద—తరుణీ ! మిత్రునికై నాప్రాణములు పడలుచున్నానుగాని నేజేసిన దోషము
చేతఁ గాదుకదా యేలవిచారిం చెదవు.

భార్య— ఆర్య ! అటులేని మీకులజనము మిమ్ము విసజ్ఞించుకాలము కాదు.

చంద— కాక నీవేమి చేయఁబలచుకొన్నావు ?

భార్య— మీపాదపద్మముల ననుసరించుటంజేసి యాత్మను గృతార్థపుచ్చుఁ దలచు
చున్నాను.

చంద—అది తప్పకలఁపు; లోకవ్యవహారమెఱుంగని బాలుఁడు, నీకుమారుఁడు వీనిపై
ననుగ్రహ ముంచవలయును.

భార్య— దేవతలే యనుగ్రహింపవలెను. తండ్రి ! కుమార ! మీతండ్రిగారి పాదము
లకుఁ జరమాభిషేచనముఁ గావింపుము.

పుత్రు—(పాదమాలవైబడి) తండ్రి ! భవద్వియుక్తుండ నగునేను జేయవలసిన పని
యేమి ?

చంద— కుమార ! చాణక్యుఁడు లేని దేశంబున వసియింపుము.

చండా— ఆర్య ! చందనదాస ! కూలము పాఠితిమి. కావున సన్నద్ధుండ వగుము

భార్య— ఆద్యులార ! రక్షింపుడు రక్షింపుడు !

చంద— ఆద్యులార ! ఏల యేడ్చెదవు ? దేవతలు స్వర్గగతుండగువాని బంధువులపై దయయుంచెదరు. అదియునుంగాక నేను మిత్రునికై నశించుచున్నాడను గాని యయత్తకార్య మచరించి కాదు. కావున నీవు సంతోషింపఁబడిన విషయము. విచారించెదవేల ?

పృథమచండా — ఓరీ బిల్వవృత ! చందనదాసునిం బట్టుకొనుము. పరిజనము తనంతన పోగలదు.

ద్వితీయచండా— ఓరీ ! వజ్రలోమ ! పట్టుకొనుచున్నాడను.

చంద— భద్ర ! మహారాత్త నాఁగుము కుమారు నూజిడించెదను. (కొడుకుతలపై నూర్కొని) తండ్రి ! చా వపశ్యము రాఁదగినయప్పడు రాఁదగినదియే. కానినాకు మిత్రకార్యం బనునెవంబునఁ దటస్థించినది. కాన విచారించకుము.

పుత్ర— తండ్రి ! ఇదియుఁ గూడఁజెప్పవలయునా ? మనకిట్టిచావుననాతనభర్తమే (పాదములపైఁబడును)

చండా— ఓరీ ! పట్టుకొనుమురా !

భార్య— (అొమ్ముబాదుకొనుచు) ఆర్య రక్షింపుము రక్షింపుము !

రాక్ష— (వటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి) పూజ్యులార ! భయపడకుము. ఓరోరి కూలారోపకులార ! చందనదాసుం జంపకుండు.

ఉ. వైరికులంబురీతిఁ బ్రభుపంశమడంగ నెవండు చూచెనో,
ఘోరతరాపదం జెలులు గుందుట యెవ్వని కుత్సవంబో, నిం
డారఁ బరాభవంచడిన యాత్మయు నెవ్వనికిం బ్రియంబో యా
కూరుని కంధరంబునఁ దగుల్పుడు దారుణమృత్యుపాశమున్.

చంద— (కన్నీరొడ్చుచుఁజూచి) ఆమాత్య ! ఏమిది !

రాక్ష— నీనుచరిత్రైక దేశమునకుఁ దగినదియే యిది.

చంద— ఆమాత్య ! ఇట్లు నాసాహసప్రయాణములను నిష్ఫలము జేయు చుంటివేమి ?

రాక్ష— మిత్రము ! నాస్వార్థమును నేను జేసితిని. ఏల నిందించెదవు ? భద్రముఖ ! చండాలు ! దురాత్ముల డగుచాగవ్యునతో నిట్లు నివేదింపుము.

ప్రజ—వీమని?

రాక్ష—మ॥ కలికాలంబునఁ బ్రాణనాశ మయినం గెప్తుంబుగా నెంచ కా
రుల రక్షించి యుకినరాధిపునికీర్తుల్నించె నెవ్వండు, బు
ద్ధులకంటె స్మరితుద్ధిమంతమగుచేతోన్మత్తియెవ్వని, దీ
యలఘుం డెవ్వరికై శ్రమంపడియెనో యాతఁడ నేనేనుడీ!

ప్రభవచం— ఓరీ బిల్వపత్రక! నీవీ చందనదాసునిం బట్టుకొని యీశ్వరానపాదప
చ్ఛాయయంగు మాహూర్తముండుచు. అమాత్యరాక్షసుఁడు దొరకి
నాఁడని నేఁబోయి చాణక్యునితో నివేదించెదను.

ద్వితీయచం— సరియే పొమ్ము. (సపుత్రుడారుం డగు చందనదాసునితో
నిష్క్రమించును.)

ప్రభవచం — అమాత్య! ఇటురమ్ము! (రాక్షసునితోఁ బరిక్రమించి) ఇదె
యమాత్యుని గృహము. నందకుల సగతులికంబును మూర్ఖుల ప్రతిష్ఠా కార
ణంబునగు నార్యచాణక్యునకిట్లు నివేదింపుఁడు.

రాక్ష— (తనలో) ఇదియును వినవలయునా?

చండా— ఆర్య! భవదీయ నీతిసంయమితబుద్ధి యగు నమాత్యరాక్షసుఁడు దొరకి
నాఁడని.

(పిదపయవనికావృతశరీరుండై మాఖిమాత్రదృశ్యమానుండై చాణక్యుఁడుప్రవేశించును)

చాణ— ఓరీ! భద్ర! చండాల! చెప్పము చెప్పము.

నీ. ముడిచె నెవ్వండు పటంబున ఘనజ్వాలాక రాళమైన దవాగ్నిగోళకంబు
బంధించె నెవ్వండు పంజరంబున దంతిదానవాసితపటంబైన హరిని
నిలిపె నెవ్వండు పగ్గములచేతఁ గట్టి కల్పాంతకాలాకులంబైనగాలి
నీఁదె నెవ్వండు బాహుదండముల నకళిభీకరంబైన రత్నాకరంబు

తే. గీ. లీలఁ గొనవ్రేలఁ బెకలింపఁజాలె నెవండు
త్రిపురసంహారకాలోగ్రదేవదేవ
కంతభూషణఘణిఘణాకలితరత్న
కోరకంబులతోఁగూడఁ గోఱలెల్ల.

చండా— నీతినిపుణబుద్ధియగు దేవరయే.

చాణ— కాదు కాదు. నందకులవిద్వేషి యగు నైన మని చెప్పము.

రాక్ష—(తనలో) వీఁడు దురాత్ముఁడు. కాఁడు కాఁడు చాణక్యుఁడు మహాత్ముఁడే

తే. గీ. రత్నములకున్ని. చట్టంబురాశియైన
యట్టు లీబ్రాహ్మణుం డాటపట్టు సర్వ
శాస్త్రముల; కట్టివాడు మత్సరలమైన
మాకుమాతము కాడయ్యె మంచివాడు.

చాణ— (చూచి సంతసముతోఁ దనలో) ఇతఁడే మహాత్ముఁ డగు సమాత్యరాక్ష
సుఁడు ఈసూక్ష్మబుద్ధి=

తే. గీ. మిగుల జాగ్రత్త గానుండఁదగిన గొప్ప
పన్నుగడ లెన్నియేనియుఁ బన్ని యీమ
హానుభావుఁడుకాడె యాయాసపెట్టె
మార్యసైన్యంబుఁ బాణశ్య మలియుఁగూడ.

(యవనికం జేతితోఁ దీసివేసి) ఓయి ! అమాత్యరాక్షస ! విష్ణుగుప్తుఁడు నీకు నమ
స్కరించుచున్నాఁడు.

రాక్ష— (తనలో) అమాత్య యను విశేషము మాత్రము లజ్జాకరముగానున్నది.
(పౌరాణముగ) విష్ణుగుప్త ! చండాలస్వర్పదూషితుండగు నన్ను నీవంటి
బ్రాహ్మణుఁడు తాఁకఁగూడదు.

చాణ— ఓయీ ! రాక్షసామాత్య ! వీరు చండాలుడుకారు. ఇతఁడు నీవుచూచిన
సిద్ధార్థకుఁ డను రాజపురుషుఁడు. రెండవవాడు సమిద్ధార్థకుఁడు. దీనుఁ
డగు శకటదాసుఁ డాయితరము వాయితేదు. ఆకపటలేఖ నేనేకల్పించి
వ్రాసితిని.

రాక్ష— (తనలో) శకటదాసునిపైఁ గల దురూహ నేఁటితోఁ దీఱినది.

చాణ— అయ్య ! వేయేల ! సంక్షేపముగాఁ జెప్పెదను వినుము.

కా. తద్రీతిన్నగ లమృతజేయుటయు సిద్ధార్థుండు సాక్షాద్భవ
న్ముద్రామాదితమైన కమ్యయు భదంతుండు స్వపన్మిత్రుఁ డో
భద్రా ! భద్రభటాది భృత్యులను సర్వంబు స్మహాశోకభా
రద్రాఘివృతగన్న పెట్టి భటుఁ డారామాగతుండిన్నియుకా.

(కొంచెము సిగ్గుపడి)

తే. గీ. చంద్రగుప్తనకును నీకు సంధిచేసి
యతనిరాజ్యంబు భవదీయమతివిశేష
మాన్యమగఁజేయఁదలఁచిన మామకీన
వర్ణనీయనయప్రభావమ్ము నుమ్ము.

దీనికేమి. పృథ్వీఁ డొకసారి నిన్నుఁ జూడఁదలంచుచున్నాఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఏమిగతి, చూచెదను.

(పిదప రాజు విభవోచితముగు పరివారముతోఁ బ్రవేశించును)

రాజు— దోర్జల మువయోగింపకుండఁగ నే యార్యచాణక్యుఁడు దుర్జయముగు పర
బలమును జయించుటంజేసి మదిలో సిగ్గువొడచు చున్నది.

తే.గీ. ఆమ్మలెల్లను నుఫలయోగమ్ముఁజెంది
యును విపత్త్యత్యమును బూనియుంటఁజేసి
పంతచేఁబోలి తలవంచి సంతనమ్ము
గాఁదలంపవు తూడీర గాఢనిద్ర.

అదియునుం గాదు—

తే.గీ. ధనువు కేల ధరింపకున్నను ననుర్థుఁ
డితఁడు జేతవృల్లల జయింప ; నెల్లవేళ
నేను విదురించుచున్నను నా నిమిత్త
మార్యులే జాగరూకత నందివారు.

(చాణక్యుని సమీపించి) ఆర్య ! చంద్రగుప్తుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

చాణ— సర్వాశీర్వాదములు నీయందు ఫలించియే యున్నవి. పూజ్యుఁడగు రాక్ష
సానుభూతివకు నమస్కరింపుము.

రాక్ష—(తనలో) ఇతఁడు సంబంధము కలుపుచున్నాఁడు.

చాణ—(రాజునుసమీపించి) అమాత్యరాక్షనుఁ డిదెవచ్చినాఁడు. నమస్కరింపుము.

రాజు—(రాక్షనునిజేరి) అయ్యా ! చంద్రగుప్తుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాక్ష—(చూచి తనలో) చంద్రగుప్తుఁడా !

తే.గీ. బాలుఁడయ్యును సర్వసంభాష్యముగు మ
హాదయముఁ జెంది క్రమముగా యూధనాథ
పదవిఁగైకొన్న మత్తద్విపంబు పగిదిఁ
బడసె రిపురాజసామ్రాజ్యపద మితండు.

(ప్రకాశము) రాజా ! విజయముఁ జెందుము.

రాజు — తే.గీ. గురువులగు మీర లిరువురుఁ గూర్చుకలుఁ
కలిగియుండఁగ నాకు లోకమాలనెందు
నజిత మనుమాట యుండునే యార్జవర్య !
సర్వమును మీకృపావిశేషము గాదె.

రాక్ష — (తనలో) ఈకాటిల్యశిష్యుఁడు నన్ను భృత్యునిగాఁ జేసికొన నెంచుచున్నాఁడు. కాదు ఇదియంతయు నితని వినయాతిశయమే. నాకున్నమాతృర్యము విపరీతోహ కలిగించుచున్నది. సర్వవిధములఁ జాణగ్యుఁడు కీతికాళి యనఁదగినవాఁడు.

తే.గీ. జయముగొను మందబుద్ధిమంత్రియు నచ్చవై
వంతుడైన జగీషుఁ జేపట్టెనేని ;
కాని నిర్భాగ్యుఁ గొల్చువాఁడైన నిపుణ
మంత్రియును గూలుఁ గూలదుఁగమంబుభాతి.

చాణ — రాక్షసమాతృ ! చందనదాసు బ్రతుకుట నీకిట్టమేనా !

రాక్ష — విష్ణుగస్త ! సంజేహమెందులకు ?

చాణ — మఱిందులకును లేదు. నీవు పృథులు వసుగ్రహించుటకై యమాత్యఖిష్టము ధరింతువో లేదోయని సంజేహము. నీవు చందనదాసుండు బ్రతుకఁ దలంచితినేని మంత్రిశస్త్ర మిదె స్వీకరింపుము.

రాక్ష — విష్ణుగస్త ! మే మికత్తిఁ బూసుటకుఁ దగ మంతుకు. నీవు ధరించినది బొత్తిగా ధరింపఁదగము.

చాణ — నేను యోగ్యుడను, నీవుకావు అను మాటలేల ? చూడుము —

ఉ. సంచితయుద్ధభారమున స్నానముఁ బానము ఖానముకొ విస
ర్జించి ఖలత్పలీనములు జేనులు వాయని వారువంబులకొ
బూంచు మధంబుల న్నడుము పుండ్లయియున్న గజంబులకొ ద్వద
భృంఛితమైన బుద్ధియును బౌరుషముకొ వెలిపుచ్చుచుండెడికొ.

వెయ్యేల ; నీవు శస్త్రగ్రహణము చేయకున్నఁ జందనదాసు బ్రతుకఁడు.

రాక్ష — (తనలో)

ఉ. నందులప్రేమ వాయదు మనంబున ; భృత్యుండనైతి విద్విష
ద్భృందము వేయుమాయలకుఁ ; బెంచిన చెట్టనె ద్రుంచినాడ నే
మందు ! ధరింతుఁ గత్తిఁజెలిపొణము నిల్పుటకై ; వశత్వముం
తెందకయుండరాదు విధిసేతలకుకొ విధికైన నక్కటా.

(ప్రకాశముగా) విష్ణుగుప్త ! సర్వకార్యప్రవృత్తిమూలంబగు మిత్రస్నేహంబునకు నమస్కారము. గతిలేక మీకు నమ్రుండనగుచున్నాను.

చాణ—వృషలా ! వృషల ! రాక్షసామాత్యుడు నిన్ననుగ్రహించినాఁ డింక నీవు వర్తిల్లుము.

రాజు— ఆర్థప్రసాదమె చంద్రగుప్తుఁ డిట్లుభవించుచున్నాఁడు.

పురు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా ! జయము జయము ! భద్రభట బాగురాయణ ప్రముఖులచేఁ గాల్గుచేతులు కట్టబడి తేఱబడిన మలయకేతువు ద్వారమునందున్నాఁడు. దేవగవారి చిత్తము !

చాణ— రాక్షసామాత్యునితో విన్నవించువు. ఆతనిచిత్తము.

రాక్ష—(తనలో) ఈకాటియ్యుడు నన్ను దాసునిగాఁ జేసికొని విన్నపములకై నన్ను నుఖితునిఁ జేయుచున్నాఁడు. ఏమిగతి ! (ప్రకాశముగా) రాజా ! చంద్రగుప్త ! నీకుఁ దెలిసినవిషయమే. మేము మలయకేతువునొద్దఁ గొన్నాళ్లు భృత్యులమైయున్నాము. కావున నితనిపాఠములు రక్షించువు.

రాజు— (చాణక్యుని ముఖియవంకఁ జూచును)

చాణ—అమాత్యరాక్షసుని ప్రభుమన్నేహము మనము మన్నించవలయును. (పురుషునితో) ఓరీభద్రా ! భద్రభటప్రహులతో నాచూటలుగా “రాక్షసామాత్యుడు చంద్రగుప్తునితో మలయకేతువుప్రాణముఁ గాపాడుమని విన్నవించెను. రాజును మలయకేతువు తండ్రి రాజ్యము మలయకేతువున కిప్పించుమనియె. కావున మీరందఱేఁగి యతినిఁ దద్రాజ్యమున నిల్పి మరల రం”డని చెప్పెను.

పురు— చిత్తము (అని పోఁబోవును.)

చాణ— ఓరీ ! ఉండు ముండుము రా ! అమాత్యరాక్షసలభంబునఁ బ్రీతుండగు చంద్రగుప్త మహారాజు చూదనదానుఁకేష్టికి సర్వనగరకేష్టిపద మిప్పించుచున్నాఁడని దుర్గపాలునితోఁగూడఁ జెప్పెను. మఱియును గుఱ్ఱము లేనటు తప్పఁ దక్కిన చందనదాను ద్రవ్యమంతయుఁ జందనదానున కిప్పించుమనుము. పోనీ ! అమాత్యరాక్షసుఁడు ప్రభువై యుండ లేనిపోని గొడవ నాకేటికి?

తే. గీ. గుఱ్ఱముల కేన్ద్రులకుఁ దప్ప గొడవనాని
కెల్ల బంధనముక్తిచేయింపు మనుము;
మించి గాఢపృతిజ్ఞ చెల్లించుకొంటిఁ
గనుక నాజుట్టు ముడివేసికొనుదు నింక.

పురు— చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

చాణ— ఓరాజా! చంద్రగుప్త! ఓఆమాత్యరాక్షస! మీకు నే నింకను జేయు
దగిన ప్రియ మేదియో తెలుపుడు.

రాజా— ఆర్య! మాకింతకన్నఁ బ్రయ మేమున్నది.

తే. గీ. మైత్రిదొరకను రాక్షసామాత్యుతోడ
మద్యశమఁజేయఁబడియె సామ్రాజ్యపదవి
మాసి రెల్లరు నందులు; మాకుఁ జేయఁ
గాఁదగిన మంచి ప్రియకృత్య మేదియింక?

రాక్ష— అయినను ఇట్లగుఁగాక!

భగవత్కావ్యము.

మ. జగదవనంబు నేయుటకుఁ జాలినయాదివరాహమూర్తియే
జగతి ధరించెఁ గోరకొన సర్వజగత్ప్రళయంబునందు నా
జగతిని మ్రేచ్చబాధితభుజంబుల నిచ్చుడు మోయుచున్న చా
రుగుణుడు చంద్రగుప్తుఁడెల బోమిత శ్రియులబాంధవంబుగఁ.

(అందఱును నిష్క్రమించురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీకింకపిండ్ర ఘటాపంచానన విద్యత్కవి బాలకలానిధి బాలసరస్వతీ
కతానధాని తిరువతి వేంకటేశ్వ రాంధ్రీకృతంబైన విశాఖదత్తరచిత
ముద్దారాక్షస నాటకంబున సర్వంబును సప్తమాంకము.

సంపూర్ణము.

—♦ ము ద్రా రా ట్ట స ము ♦—

శుద్ధ పత్రిక.

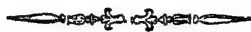
పుట	సంక్తి	తత్ప	పద్య
1	25	గృహజనటము	గృహజనము
13	27	వెదుకక	వెదకక
15	19	రాక్షసునకు	రాక్షసుని
16	15	ఆపులించిన	ఆపలించిన
„	24	తీటునా	తీరునా
17	10	సుమీ	జుమీ
„	„	పెండ్లాము	పెండ్లము
18	5	విధించుగాక	విధించుంగాక
21	5	యిరువురి	యిరువురు
„	9	కాలరు	కాలులు
22	10	విడచి	విడిచి
23	13	బాజలి	బాజలి
„	17	రాణ్ణిరా	రాణ్ణిరా
„	18	మందంగ	మదంగ
26	15	జలధికిరంగజాలమన	జలనిధిపీచులంజెనయ
28	6	వైరోచకు	వైరోచకు
„	24	ఇరువురి	ఇరువుర
38	28	స్వాతంత్ర్య	స్వాతంత్ర్యా
40	23	గూర్చుచి	గూర్చుండి
44	9	బ్రేరేషణచేయు	బ్రేరేమ
45	16	బ్రేరువులం	బ్రేరులన

48	24	జనవు	జనవు
50	16	నేను వం	నేను బం
52	6	నంత	యం
54	2	వహింపఁ	వహింప
„	25	గళ్యాన	గళ్యాన
55	6	డిరువుచ్చి	నిశ్చసించి
	13	బూదెలో	బూదిలో
58	4	వారిధుల్	వారిధుల్
„	9	ద్వారా	ద్వారమున
60	4	మనొక	మనొక
„	9	జ్ఞాడంబ	జ్ఞాడీనం
62	13	నడిపించు	నడపించు
63	18	శిరసా ధరింప	యాదలఁదాల్చ
65	9	లేఖవ్రతంబు	లేఖు
66	17	కోవగింప	సంకయింప
66	23	మానాంగి	మాణాంగి
77	2	నిజమయ్యే	నిజమైయే
79	26	గౌరవంబుకొనె	గౌరవాస్పరుడనై (పాఠ)
80	27	స్పృహసీయ	స్పృహణీయ
82	13	మలయకేతు	మలయకేతు

బాల రామాయణము

శ్రీపరదేవతాయైనమః.

బాలరామాయణము.

పృథమాంకము.

చం. వెలయు నిలకఁ శ్రుతిప్రసృతిపేయమధుర్యుతిమై రుచింపు వ
స్తులకు మొదలైన లక్ష్మణాత్మకము నూక్తివిభూష్యము నుపసృతికిఁ
నెల వభిధేయకాయరమణీయును నైన వచోనిగుంభ మా
జలనిధిచంద్రాతరకము సత్కవిగోపతినేవ్యమానమై.

నూత్రధారుడు — (నాంద్యంతమందు సంరంభముతోఁ బరికిమించి సవినయముగఁ
బువుదోసిలియొగ్గి) సకలకళాప్రవీణులగు నోసభాసమూలా! ఈగుణనిధి
మీకందఱకు నొక విన్నప మాచరించుచున్నాఁడు. నాట్యాచార్యుండగు
ధూర్తిలుం డొనరించిన ప్రతిస తను రంద తెలింగినదియేకదా.

గీ. తఱచు పీఠరసంబమ్మతరస మున్న
రూపకములందు మిగుల నేర్పునఁ జెలంగు
నతఁడె గేయంబునందు నృత్యంబునందు
వలఁతియగు నాకొమార్తకు వల్లభుడవి.

అందు దక్షిణాపథముననుండివచ్చిన రంగవిద్యాధరుఁ డను భరతపుత్రుండు
మీచేతఁ బరీక్షితుఁడై నిర్వాహమందఁడయ్యెఁగదా ! ఇక నన్నును బరీక్షిం
పుఁడు. (ఆకనయచెనకుఁ జెవియొగ్గి) ఏమనుచుంటిరి ? విలక్షుండగునా కర్ణా
టనటుండు, కర్ణాటకుల పౌరుషంబు లెందును వెనుదీయునవి కావుగాన,
నిర్మర్యాదముగ నిట్లుపలికె ;

గీ. ఎదుటఁ బరిణేత యుండుఁగా కేస దాని
వచహరించెద నిజముగా శవభ మిదియ
వెలఁదిబన్నంబులను నైఁచువిధముగల్గు
చడువులను దాక్షిణాత్యులు చదువలేదు.

అని యనుచుంటిరా ? (దోసిలియొగ్గి) అయిన నావల్కు పల్కులఁగూడ
నవధరింపుడు.

నేన పెండ్లియాడినయెడల

గీ. కడలి నడిమిటి తన్నెక్కడగి వాడు
 తీసికొనిపోయినను నేను ఇరిగి తేర
 నవును, నర్థవలంభునం బనగ సెంత?
 యనుగుడ బెండ్లు నింకొక్కడ పహరింతు.

ఏమంటిరి? అయిననిక నువకమింపుమనియా? (అలోచించి యెదుటికిఁ జూచి) అదియేమి?

పారిపార్శ్వపరం—(పగిలేంచి) ఇదేమిది.

నూత్రి—ఇదేమిటి?

పారి—సభాసదు లొసంగిన పత్రము. చదువుము.

నూత్రి—(స్వగతము) నండ కొవలయువానికి మబ్బు తటస్థించినగతి నువకమించి నది యొకటియుఁ దటస్థించిది మఱియొకటియ నామెగదా! (విచార ముతో) సత్కార్యార్థములకు విఘ్నపు భువలస్థులగుచుండును. (నిరూ పణముతో) అవును. అనిర్వేదము కార్మినిధికి మాలము (నిశ్చయించి) ఇట్ల వునుగాక, (పగిలిన) మారివా! రసాంతర తిరస్కారముచే నాడెందము నకు స్వస్థత కానరాకున్నయది, కావున నీపత్రము నీవేచదువుము.

పారి—(తానే చదువుచున్నాడు.)

గీ. పూర్వకవులు రచించిన పుణ్యచరిత్ర
 మెదియెనియు రూపకం బెవరుగాని
 మించుగతిదోచ నాంధ్రీకరించిరేని
 శ్రేష్ఠమగుగాన దాని దర్శింపవలయు.

నూత్రి—(విని, అలోచించి, స్మృతికిందెప్పుకొని) దైవమునూలించిన నందఱికిని శుభము రాగలదు. సభాసదుల యానతియు నాతలంపును నేకీభవించుట తటస్థించినది. మున్ను భుజస్తంభాలానితలమ్మీకరేణుండును రఘువంశైక భూపతింబును నగు మహేంద్రపాలమహారాజుచే నియోగింపఁబడిన సభా సదులయెదుటఁ బ్రవర్తించఁబడినదియు రాజశ్రేణురకవికృతమునగు బాల రామాయణనాటకము తెల్లంపఁబడియున్నది. అయ్యది పగియోగించి యీస భాస్తారలయుల్లంబులు రంజిల్లఁజేసెదనుగాక. (పరికిమించుచున్నాడు.)

పారి—బావా! బాలరామాయణ మాంధ్రీకరించినవా రెవరు?

నూత్రి—ఇంతదనుక నీవెఱుంగవాయేమి?

సీ. తనకు వేంకటేశాస్త్రి తగిన సహాధ్యాయుగాఁ బాఠినీయాభి కడచి, రెండు భాషలలోఁ దత్సంపద గవియైయున్న ననేకముల్కుతరేఖినీకవిత్వ తంత్రముల పెక్కుగ్రంథము లాతనిసహాయమునఁ గావించి యయ్యవఘనఁగూడి శ్రీహరిచరపురీభూషణులఁ దాండ్లయభాసాపరీవీణుండు బహుకళాధు

గీ. రంధరుఁ డతిశౌకుండు సరనుడునునగు
రామచంద్ర వేంకటకృష్ణరాయచంద్రు
నొద్ద బంధుఁడును గవియు మాన్యుండువై చె
లంగుతిరువతిశాస్త్రి తెలుంగుఁడేసె.

పారి—బావా ! నీమడివలన నిది గావించినవా రొకఁడో లేక యిరువురో నాకుఁ దెలియకున్నది గాన సేపుటచి చెప్పుము.

నూత్ర—ఎవరేదిరచించినను నాసహాధ్యాయు లిరువురు రచించినట్లై గ్రంథాంత గద్యంబునం దుదాహరిం దుకొందురు.

పారి—మున్ను మహర్షియగు వాస్త్రీకిరచించిన రామాచూడుకంటె నీరాజకేళికవి యానాటకమునఁ బ్రదర్శించిన విశేషమేమి ?

నూత్ర—ఒక్కొక్కచో నొక్కొక్క మిగులఁజాగ్రధిమ వాటిల్లుఁగాని యుపకమ నన్ని టియందును సేర్పగులుగదు.

పారి—బావా ! దివ్యదృష్టికతంబున నభిలప్తాపంచికశబ్దార్థంబులు కరతలామలకం బులుగానుండు మహామునులకుఁ దెక్కువగా నీచక్రదృష్టియగు కవికిఁ దెలి యునే ?

నూత్ర—మరిసే ! అట్లుగాదు.

తే. గీ. కల్పరేణులచేత సంఘటితమైన
నేత్ర మబలలముగముల స్నెలలయందుఁ
గ్రాలుగతి నుకపిందుల రసనలందుఁ
దనరు సారస్వతంబు నేత్రంబొకండు.

అదియునుంగాక యీకవిమిగులఁ బాగ్జ్ఞాండు. తుల్యవస్తంతరముల నతికిర మిగులేకదా పగ్జ్ఞాపగ్గము ; ఈనూక్తిని మహామంత్ర పురుషుడగు నాకవియే నక్కాంచె.

చ. పుడమికి నాల్గుపక్కల సముద్రముసాద్రు, సముద్రమున్న నా
ఘృహలాకనూఱు, మింటిపరిమాణము గొల్పూచునుండు ద్వాదశా

తృప్తుడు దినమంతటం బభిషేపోలిక, నిట్లు సమస్త వస్తువుల్
చడయును మేర, సత్కవులపృజ్ఞకుమాత్రము మేరలేదలన్.

పారి—అట్లేన నమస్కరింపుము.

నూత్ర—ఆమహాకవియే నమస్కరించినాడు.

గీ. పుట్టెబుట్టినవాడు పృథ్వాతనుకవి
యగుదుఁ గావించినాడు రామాయణంబు
యోగి భండపృణేత ప్రియ్యందుమాని
చెలఁగుఁగావుత మెపుడుఁబాగ్చేతనుండు

మతీయునమ్మహాకవి ప్రబంధారంభమున నిట్లుపలికినాడు.

చ. పనివిని చెప్పమంటి మొక వస్తువు మేలగు మీకు బాహ్యముల్ !
విని గొప్పయింపుఁడయ్య ! యిదె చెట్టితి దోసిలి యోగ్యులార ! హ !
వినయములేలవాకుఁ ? గృతివిన్ననువైనఁ దమక్తిమాధురికొ
దనియకపోరు పండితులు దైన్యముఁదేవకొ యన్ద యేరికొ ?

అన్ని భాషలును నేర్చిన యక్కవియే మతీయునిట్లుపలికినాడు.

ఈ, వేలుపుబాస వీనులకు విందగుమండు స్వభావమాధురీ
లాలిత మల్ల పాగ్కృతము లాల్యము మిక్కిలి సూత్రభాషయై
జూలికమున్నుగాఁ గలుగునూత్తుల త్రోవలు వేలువేలు; భా
సాలలితుండివన్నియును సత్కవిసత్కృతులందుఁ జేరుచున్.

ఇండియు నేతత్ప్రబంధ గౌరవముంగుఱించి యతండు యిట్లువాక్కుచ్చె.

చ. ఇదియొక పెద్దకబ్బముని యారసమాదెదరేని, శయ్య యె
ట్టిది, రసమెట్టిదంచు నొకటేపలుకడెద; లెస్సయఁటిరే
జదువుఁడు పట్ప్రబంధముల చాడ్చునదీనిని; చెట్టయంటిరే
నడుమలబాంత యిది యడఁగాఱుత నట్టువునాల్కపట్టునన్.

పారి—బావా! నీకును మహేంద్రపాల మహారాజునకును గడువిశ్వాసపాత్రుఁడగు
నిమ్మహాకవి యేగోతగ్గిమందు జనించినవాఁడో ?

నూత్ర—ఓరీ, తెలివితక్కువవాఁడా ! గగనాలంకారమణియగు సూర్యునిగూర్చి
కూడ నితఁడెవ్వరని యడుగుదువు కాఁబోలును.

గీ. మూర్త సద్గుణ గణమన మొదలఁ గాల
జలదుఁడాపై సురానందుడలఘుబుద్ధి

తనక కవిరాజములు లనంతరము పుట్టు
పండినకులంబు దనరు యాయావరంబు.

తత్కుల సంభవుండును నకాలజలదునకుఁ జతుర్థపురుషుండును మహారాష్ట్ర
చూడామణియును శీలవతీకన్దుక తనయుండును నగుచుపాధ్యాయ రాజశేఖరకవి
యనునది గొప్పప్రతిష్ఠకాదా ! (ఏకోవినిసట్లభినయించి) ఆహా ! కవి తనకుదా
వాశీర్వదించుకొనిన యాశీర్వాద మెంతబాగుగనున్నది !

గీ వేదవిద్యాలతలకెల్ల నాదికంద
మింక నాల్కనై ననిమేషదృష్టి కవుల
కెవ్వరేదికోరిన నదియిచ్చుడేవి
చెలఁగి వాఙ్మూర్తి ననుగటాక్షించుఁగాత.

వెండియు నిట్లు పఠికినాడు

కా. భాగ్యజన్ముండగు రాజశేఖరుండు నిస్సౌఖ్యించుచున్నాఁడు దే
వీ ! జిహ్వ ! ధరియింపు నీవయిగుణప్రీతికొ నవోదేవతకొ
రాజన్యకొ నిజపంశ శ్లేరుని శ్రీరాముకొ ద్విషడ్విము నెం
లేఁజెప్పం దొరకొన్న మత్సరభ కన్దిపించె సంకోచముకొ.

పారి—ఇటులు పార్థికించినవాఁ డేల పొగడ్త కెక్కడు ?

నూత్రి—పొగడ్తగాంచి నాఁడుగదా యిట్లుదై వజ్ఞునిచే.

గీ. మొదట వాత్మీకి కవియయి పొల్కుగాంచె
భర్తృమేనుండై పిదపఁ బేర్వాసికెక్క
నవలభవభూతియయ్యె నేయతఁ డతఁడె
రాజశేఖరుండై నేఁడు రాణకెక్క.

మఱియు సభ్యుండగు శంకరవర్మ యతని వర్ణించిన వర్ణనము వినలేదా !

చ. శ్రుతులరసాయనంబు చవిచూడ, సమస్తలకూర్మనర్మ, న
ప్రతిహతయా రసావగతుఁ బారముగన్దొన, జీవిభాస్వయ
క్షీతిజపు సత్సలంబుల భుజింపఁ దలంపగునేని, చేయుఁడీ
జతము రాజశేఖరుని సత్కవికల్పిని నాగ్యసోదరుల్ !

కా. ఆపన్నార్తిహరుండు విక్రమధనుం డౌర్జిత్యవారాశి ధూ
తాపాయుం డతిదాత సత్యజలధిప్రారేయఘానుండు స
ద్వ్యాపారుం డతనికొనుతింపఁ దరమానా ? యేమిచెప్పకొవలెకొ
భూపాలుండు మహేంద్రపాలుఁ డతనిం బూజించు శిష్యాకృతిన్.

(నేపథ్యమందు భువాగానముఁ జేయుచున్నారు.)

క. విభ్రమలడలసాన్నిధ్యము బుధవిబుధోత్కరము విడిచిపొచ్చి మఱి తమో
విభ్రమలడగు గగనమణిసన్నిధివేగి సముల్లిఖించె నింగిం గనుమా.

మాత్ర—సభానదుల యానతి నిని కుశలలగు కుశీలవు లచక్రమించినట్లున్నది.
లేనియెడల కునశ్శేపుని ప్రవేశసూచకంబగు ధునియేలవినబడు (విమర్శించి)
ధునియనఁగా నాటకమునకుఁ దొలిహాగము.

గీ. వచ్చుభూమిక లెల్లను న్యక్త పఱచు
సభ్యులమనంబునకుఁ జేయు సంతసంబు
సకలరసములఁ గూర్చు నాటకములందు
ధ్రువకుఁజాలినగీతి లే దవనియందు.

మనకును ననంతరకర్తవ్యంబునకై యుత్పింతము రమ్ము.

(ఇదివర్ణిస్తావన.)

(అంతట కునశ్శేపుఁడు పరివేశించుచున్నాఁడు.)

కున—పాత్రస్వవనమంద యజమానునిఁ జూడఁగలయునని తలఁచితిని. సంధ్యావంద
నముఁ జేయఁచుఁ గూర్చున్న నాఁడఁ గాలాతిక్రమణంబు కాలేదుకదా ?
(యాకాసము వంకకుఁజూచి)

గీ. ముజ్జగముమేడఁబొంగసాల మొనయు హస్త
దీపికలు, పొద్దుబడపుఁదీపలేత
చిగురుటాకులు, పవలేస్తుచెవుల కరుణ
చామరము లినకాంతులు కోమలములు.

గీ. మాందునడచుచు నాకసమందుఁ జెలఁగు
లేజమిదియే పురాణమూర్తి యగుతరణి
యాజ్ఞవల్క్యుండు శిష్యుఁడీయనఘమూర్తి
కెతనిశిష్యుండు జనకుఁడు నృపుఁడు యోగి.

రాక్షసభీతిదోలఁగించు మందగురామచంద్రుని వెంటఁగొనిరా నయోధ్యకుం
జనినవిశ్వామిత్రుండు తన్నుం జన్నంబునకుఁ నిలిచిన శ్రోతియు త్పత్రియుం
డును మితుండును నగుజనకఁగూపాలుని సశశిసంపూర్తికై తనకుం బ్రతినిధినిగా న
న్ననిపె, అధ్వరకాలంబున కవ్యనధిగాఁ బయనమైతి. నేబోవునాటి కవబృథంబు
మిగులు గానుండునేమో ! అవబృథపునున్న నమడిగియైనను గురువులదెన నవరాధం
కుఁ జేయనివాఁడనవుదు. (పరికిమించున్నాఁడు.)

(అంతట విప్రవేషంబున నొకరాక్షసుఁడు పృవేశించుచున్నాఁడు)

గీ. రాచపాటుని వార్త నరయుమటండు
మాల్వనంతుఁడు పంప సమ్మదముమీఱ
నేను పోనుంటి మిథిలకు నిమిపురంబు
నకు నయోధ్యకు రాఘవనగరమునకు.

కులధురంధరుండ ననికదా యేను నియోగింపబడితి. సీతయను నయోనిజాత యగుకన్యను జనకుండు గిరీశధనురాలోపణంబు పంపించుగాఁ బెండ్లిసేయించునని యొనర్చిన ప్రతివ దశాననుండు వినియె. అతనికి, మర్త్యలోకసంచారమున కానతి యీబడిన, శూర్పణఖ యనుచెలియ లనుదిన మిటువంటిరాచవనులు నెఱవేర్చుటకు వలంతి. అయ్యది యుచితత్వముగూడ నెఱిగినదియే. నేవకజనంబునకు ప్రభుచిత్తాను వర్తనంబు సిద్ధపద్యకదా. దశాననచహారాజును సీతకొఱకు మిథిలాపురికి రానున్న వాఁడు. వేయేల ? గండముమీఁదఁ బిండిక బనించినగతి నొకయకార్యము సైతము జరిగినది. పయనంబగుచున్న యన్నికాచరచక్రస్థి శివశిష్యుండును పార్వతీభర్తృపు త్రుండును భగవంతుఁడునగు పరమరామునిగండ్రగొడ్డలి నవసారింతుటకై పుయా మయండను రక్కసు నక్కడకుంబనిచెనట. ఇదిపనికిమాలినపని యని తలఁతును.

వీలన:—

ఉ. పౌరుషశాంతులన్ బఱపి పాలనతంత్రమునల్పునేని చె
ల్వారునుఁజేడు సిక్తతరువట్లు ; బహువృలముల్ ప్రభుత్వముల్
చారులు లేనివారల కసాధ్యములేల్బడు లేవుల, జంచలా
చార నృపాలలక్ష్మీ మతిచాలనివానిని మోసగించెడికొ.

(ఆలోచించి) ఆమాత్యులమీఁద కార్యసిద్ధిని నిలుపునొనరిదగ్గఱ పంత్రిత్వము కాల్పనా?

గీ. ఏవియోకొన్ని దుష్కృతులెందుకొఱకొ
చేయుచుండురు తమయిచ్చఁ జెనఁటిరాజు
లకట యవి సవరింపఁగా నతకుతలయ
మంతుఁడై లెంతేని సంకటంపడవలయును.

గీ. కలుగనున్నయాపద తీర్చుగడఁగుకంటె
గలిగినట్టివానిన తీర్చుగడఁగవలయుఁ
గాన నే మొట్టమొదట సీతానిమిత్త
మునకై ప్రతికారమును జేయఁబూనవలయు.

మూల్యవంతుడు నన్నుంబిలిచి 'భద్రముఖా ! నీవు మేనకాకాముకుండును ద్విశంకుయాజియు త్కత్రియబ్రాహ్మణుండు నగువిశ్వామిత్రుని యుదంతంబు మాకుందెలుప వలయు. అతండు సిద్ధాశ్రమమునుండి నెడలెసని వింటి. అతనికి జనకుండును దశరథుండును సమానమిత్రులే. దశరథునిజూడ నేగిన యెడల నే నొకకపటంబుబున్ని దశకంతుని మిథిలానగరరచయాణంబు మాన్పింతు. ఆవిశ్వామిత్రుడు రాక్షసులకు సహజవిరోధి. వశ్రచర్యకును పీఠవశ్రచర్యకుంగూడఁ జాలినవాఁడు. దశరథుండును నట్టివాఁడే. యోగియగుజనకుండును శమదమాదిగుణసంపన్నుండు సుమీ' యని యానతిచ్చె. కావున నేనును ముందు మిథిలాపురంబున కేగి పదపడి రఘురాజధానికింబోయెద. (యాలోచించి) మునులడనకుంబోవు చాచుండును మునియె కావలయునని యేనును గృతతాపసవేషుండనయ్య బుుఘలవలని భయంబునం గలఁగుచుంటిని. (యెదుటకుం దృష్టిపఱపి) ఓహో ! ఎవరో బ్రాహ్మణుండు ! (గుర్తించి) విశ్వామిత్రధర్మపుత్రుండగు శునశ్శేపుండు కాఁబోలును. అగుఁగాత. ఇతనివలననే యవ్వార్తవరసెద. (వెనుకకుందిరిగి) భగవానుఁడా ! శమస్కారము.

శున—నీమనోరథము సిద్ధించుఁగాత.

రాక్ష—సాప్తపదీనంశఖ్య మనువచనము నన్నుంచేరేచుచున్నదిగాన, నేదియో యొకపిచ్చిమాటడుగుట కుమ్యుప్తుడనయితి.

శున—అడుగును.

రాక్ష—విద్యాధిపలెనున్నా విట్లు విద్యావిఘ్నంబుఁ జేసికొన నీశమివచ్చె ?

శున—మాగురువుగారియాదేశము.

రాక్ష—మిగురువెవ్వరు ?

శున—భగవంతుం డగువిశ్వామిత్రుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) అవుఁగాక యితనిం గోపింపుఁజేయును. నిద్రయును మదమును గోపంబును జెందినవారి యింగితము నులభముగఁ దేటపడును.

(ప్రకాశముగా) విశ్వామిత్రుండననెవరు ?

శున—ద్వీపాంతరమునుండి వచ్చితివా యేమిరా ? భగవంతుండగు విశ్వామిత్రుని నైత మెఱుంగకున్నావు !

శు, జమునిదెసక మఱొక్కఁబుసినప్రకముం దివి శనన్యతారకా సముదయ మాహావిష్ణుము ద్యునత్రతి మ్రుచ్చిలినట్టి యధ్వరాం గములు పసివృశాప మడఁగార్చి త్రిశంకునికోస మెండు స్వర్గమును రచించె నెవ్వఁడు సురచుభునైన దృఢీకరించుచున్.

చ. తపమునఁ బ్రాధవంబున నుదారమునీందుల రాజచంద్రులకై
గృహణులఁ జేసె నెవ్వఁ, డిరుగేల సృచంబును విల్లుఁబూను భూ
మిపముని యెవ్వఁ, డాభవనమిత్రుని గాధిజుఁగాడె యవ్విరి
చి పటుమతికై రచించె నల చిత్రశిఖిండులయందు నొక్కసిన్.

జన్మంబొనర్చువాడై యమృహనుభావుఁ డనుపదంబు రాక్షసులవలని
భయంబున రక్షకుఁడగురామచంద్రునిఁ గొనిరా నయోధ్యాపురంబునకుంజనియె.

రాక్ష—(భయముతో) మహాత్మా ! కొప్పింపకుము. బ్రహ్మచారిస్వభావనులభం
బగు చాపలంబ యిట్టియపరాధం బొనరించెఁగాని యమృహనుభావు నెఱుఁ
గమికాదు. రంభనుగూడ స్తంభింపఁజేసిన యయ్యవఘ్న నెఱుంగని వారెవరు ?
(తనలో) ఆ. చేయఁదగినది చేసితి, నింక చారన్యాపారమునకుఁ దఱి
వచ్చినది (మైకి) మహాత్మా ! ఒజ్జలవనువు నిన్నెచటికిఁ బంపుచున్నదో ?

శున—మిథిలానగరంబునకు.

రాక్ష—అచటంగల కార్యమేమి ?

శున—ఉపాధ్యాయమిత్రంబగు నీరధ్వజుని జన్మంబునం దార్పిజ్యము. మహాత్మా !

పరజేశివలెనుంటి వెటనుండి యేతెంచుచున్నావు ?

రాక్ష—(తనలో) ఇట్లుగుఁగాక (వ్యకాశముగా) రోహణాచలపరిసరారణ్య

భూషణంబగు నగస్త్యాశ్రమమునుండి వచ్చుచుంటిని.

శున—(కొంచెమునుశయముతో) అగస్త్యుఁడన నెవరు ?

రాక్ష—(నవ్వి) మహాత్మా ! ఏను జేసినదానికీ బ్రతిసేసితివి. తనపాడుపున
నెల్లయుదకంబులును స్వచ్ఛంబులుగఁ జేయునగస్త్యు నెఱుంగనివారెవరు ?

శు. గరువం బేదఁగఁజేసె వింధ్యగిరికిం, గంధూపమాత్రంబ సా

గర మాచాంతముఁజేసె, నానదకుఁ బాల్గవించె వాతాపి నె

వ్వ రగస్త్యుం దెలియంగఁబో రతఁడె లోపాముద్రకుఁభిర్త వే

దరసంబుం జనిఁగొంచు రోహణముచెంతం గాగ్ని మానీంధ్రుఁడై.

శున—అసోన్యగురుతరస్కారంబునంజేసి యిరువురమును బ్రాయశ్చిత్తార్థుల
మైతిమి.

రాక్ష—అట్లైన నఘమర్షణముగ్జపంబుకొఱకు నాకానతియిమ్ము.

శున—గురునానతి యొనర్చినపిదప నేనును బ్రాయశ్చిత్తార్థంబు యత్నింతుఁగాని
యిపుడు నిన్నొకమా టడుగనుంటిని.

రాక్ష—అజ్ఞాపింపుము.

శున—లంకకు నమింపబున నుండు మీ మాత్రమపదంబున దశకంఠునివృత్తాంత
మేమియుం దెలియలేదుగదా.

రాక్ష—శివధనురాలోపణంబొనర్చి యదియ పంపెముగాఁగల సీతను బెండ్లియాడు
నని మాత్రము తెలిసినది.

శున—(తనలో) చురుకఁదనంబుగల మనంబున నింగితంబు వెలువరించు నితఁడు
రక్కసుఁడైయుండునా! ఆఁ, రాక్షసుఁడే.

క. కడుపునబుట్టినకన్యం గడు జగములకెల్ల గెల్పుఁగాంచిన దశకం
ఘడు పురహరుచాపం బెక్కిడి పెండ్లాడఁడొకొ యెట్టికిడు కటకటా.

(ప్రకాశముగా) వీనింక మిథిలానగరంబునకుం బోయెద.

రాక్ష—నేను మత్సరత్వంబు నిర్వర్తించి పిదపఁ బ్రాయశ్చిత్తంబుఁ జేసి
కొనియెద. (ఇహ్వరును నిష్క్రమించుచున్నార.)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

(పిదపఁ బుష్పకముతో రావణుండును బ్రహస్తండును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ—కా. ఏవి లైక్కిడలేక తూలిరి ధరిత్రీశుల్ మదంబేది వీ
రావేశంబు లయోనిజాత యగుకన్యారత్నముంగరు నా
కా వి లైక్కిడఁగావలెం దొడిశరం, బాచేతమై వేడ్క ని
చ్చోవర్ధిల్లుతఁ గన్నులిరవ్విదియ విచ్చుందమృతాదోటయై.

ప్రహ—ఇదిగో దశాననమహారాజదర్శనాకాంక్షుండేసి వేల్పులమూఁక యాకనంబు
నం గిటకిటలాడుచున్నది. (ఆక్షేపముతో)

కా. నీరుం జిమ్ముచుఁ బోవుమబ్బుదరి కగ్నిచేరుమా! వేడిచ
ల్లాటుకొ, గ్రీవస్థుమ! యూమృతాయు నటు పొమ్మా! శితుతోఁగూడ నో
మూరా! నీవును నాడిఁజల్లనగు మిచ్చో నిల్వరాఁబోవు మా
రారా! వీరుండు రావణుండు పరుకౌర్యంబోర్పునే యెన్నఁడుకొ.

రావ—నభస్తరుపుష్పమా! పుష్పకమా! ఒకమాట :

కా. నాకౌర్యము నేయవచ్చిన మరున్నానావిమానంబులుకొ
జీకాకై యెడమియ వేగమున మచ్చిత్తంబు నిర్ణించి సీ
తాకాంతాపురవైరిచాపములచేతకొ వింతవిందొ నిమి
త్తుకాంతాగ్రాణి రాజధానికి నముత్సాహంబుతోనేగనుమా!

వ్రహ్మ—అకసంబను సంద్యంబునం దిరుగు పుట్టియగు నీ విమానంబెక్కి యితండు జనకుని పురంబుఁ జేరియు నేలొక్క తొందరపడుచున్నాఁడు. అవుఁగాక యీతనిరాక నీరధ్వజున కెఱింగించెద. (బిగ్గరగా)

కా. క్రికంతుం దగఁదన్నఁగాఁ బదితలత్ రెట్టిండు పెంజుట్లతో
డాకేల్లుంపు పదింటఁబట్టుకొని నెంటన్ శస్త్రముల దాల్చి క
న్నాకై వర్తిలు లాఁతిచేతులు పదింటం గోయమోఁ బేసె బ
ల్వీకన్ బాహుదళద్వయాదళముఖీవేషంబు లెవ్వనికిన్.

ఉ. అట్టిఁడు రావణుండు తనయంతన బల్మినిఁ బట్టువాఁడు నీ
పట్టిని బందెముంగెలిచి పట్టదలంచెడుఁ; గన్యనిచ్చటం
బట్టి విదేహరాట్కులము పాపనమా ధరయుండునంతకున్
బట్టపుడేవి నీయనుఁగువత్సయనుము విదేహభూపతి.

(ఆకసమువంకఁజూచి) ‘పురాణబ్రహ్మవాదియు చూజ్జగిపల్కెశిష్యుండును
రాజర్షియు నగుజనకుండు పురోహితుండగు శతానందునితోఁగూడ వచ్చుచుండఁ
గాన నందనుక నాస్థానమండప సమావళునంగూరుచుండుఁ’ డనుచున్నారాయేమి?

(పిదప శతానందుండును జనకుండును బ్రవేశించుచున్నారు)

జన— ఉ.యోజననేయుచున్ శతపథోపనిషత్తులు దెల్పు బ్రహ్మమున్
రాజరియింతు మాకుశికరాట్సుతు నెమ్మదికేనియుం దురా
భోజికమాయపానపరిపూతమయైన సమాధి వీడి యి
ష్టోజ నటించు మామన మహా! తగు గానము తోడురేకయున్.

శతా— నూర్యవ్రశిష్యుండవగు రాజర్షి ! మీగుర్వాశిష్యుల్లు లమోఘుమ్ములు;
ఏలన ! భగవంతుండగు విశ్వామిత్రుండును నీయందు వాత్సల్యంబు వాటించుచున్నాఁడు.

వ్రహ్మ— (మరల నెనుకటిపద్యములు రెండును జనువుచున్నాఁడు.)

జన— అన్నా ! తపోధనులకుఁగూడ నుఖవ్రశిష్యుము నిరాటంకముకాదుగదా !
ఏమన, నీతార్థియై దశకంతుఁడుగూడ నగరికేలెంచుచున్నాఁడు !

శతా— ఆహాహా ! ఆశ్చర్యము ! ఒక్కఁడైనను గొప్పతప్పిదము గుణసముదాయ
మును పాడుచేయును ! అంతేకదా !

నీ. ఎవనియాజ్ఞాపనం బెల్లవేల్పులనేలు దేవేంద్రుతలమీఁది పూవుదండ
ఏవ్వానికాఁపురం బివ్వనుంధర సాటిదూసఁగారాని లంకాపురంబు

ఎవనిభక్తి పరత్వ మీశ్వరేశ్వరునందుఁ బార్వతీపతియందుఁ బాయకుండు
ఎవనిశౌంగములు వివిధకాస్త్రములు, లుత్పల్లి వేసికి బ్రహ్మచంశమందు

గీ. వాఁడు పరుఁడౌట నెచ్చఁగావలయు నగయ,
కాని రావణుడనుమాట కానిమాట,
ఉర్విలో నెందుకేఁగాని నర్వగుణము
లొక్కచోఁగూడియుండుట చిక్కదుగద !

జన— మహాత్మా ! ఉత్తభస్యనందన ! నీత నిమ్మనుచు నింటికివచ్చిన లంకేశ్వరునకేమి
పుత్రుత్తరము నెప్పుడును ?

శతా— ప్రత్యుత్తరమిచ్చి చింతకాలమాయెనుగదా !

జన— ఎవరిచ్చిరి ?

శతా— ఈశ్వరుఁడు.

జన— ఏమని ?

శతా— తనవిల్లని.

జన— (నిట్టూర్పు నిగుడించి)

. వారువిల్లిన డెక్కిడు, బల్లిరిరాజం బతని దెత్తలేదే? యిది ను
స్కరమే? నిమల కితని సొత్తురువేయని చిత్త మెఱియుచుండె మహాత్మా!

శతా— రాజరీ ! విచారింపకుము. తనకేలంగలచాపము మనకుం బ్రసాదంబుగా
నిచ్చినపార్వతీపతి కభిమతుఁడగు నీతావయం డెవ్వఁడో యెఱుంగము. కాని
దశకంఠుఁ డ యైనఘమనోరథంబున కన్యధాకరణంబుఁ గావించు నేరఁ డని
మాత్రముచెప్పఁగలము. కనుక దుర్బుత్తుండయినను నామనిపుత్రుని సంభా
వితము రమ్ము. (తిరుగుచున్నాఁడు.)

జన— (ఎదుటికింజూచి) మాయదృష్టంబునఁగదా పులస్త్యసంతానముం గనుఁగొ
నుట లభించె, లంకేశ్వరా ! యిటురమ్ము. ఈపేద బలంకరింపుము.

శతా— లంకేశ్వరా! ఋషిపుత్రుండు వదియుంగాక దివ్యుండవు కావున నీ కే
తెఱుగున నతిధిపూజ గావించుము.

గీ. శోఠియుం డింటికేతెంచుచో వృషభము
నొండె మేఁకనొండెను గోయు టుచితమగును
దివ్యుఁ డేతేర నుగ్రహ్నగంధినిధియగు ని
వేదనమునేయడగు నిది విధిసౌతంబు.

రావ— బ్రహ్మన్నీ శతానంద! మాకీవని యొసర్పితిరే నిదియే యతిధిపూజ.

చ. సురల గరున్ధిరాంశముల సూతివహించి, వసుంధరానుతక్
 బరిణయ మాటకుం గ్రయధనం బయి, మన్ను ధరాత్మజాకుచాం
 బరహతకర్షణక్రియల మాన్యత గాంచిన చెరులందు వ
 త్వరములు వేయునన్న పునదాహకుచాపము దేరబంపుడే.

ప్రహ — అయోనిజాతయగు సీతతో గూడఁ గనకొనిరండు,

రావ— మతొగ నిర్మల్యముఁ టంజకచ్చవికె గాంతుత్ మేనికింగోటఁ ట
 త్రొగ్గఁజేఁ దానవకింకరుండఁట జగచ్చూరుండు పౌలస్త్యుఁ డిం
 పుగ నీకిర్వదిచేతులకొ మొగిడిచెందో! చిత్తమా! యగ్గతేం
 ద్రగతికొ సీతను బాచువేళ నయనద్యారంబులం దుండుమా.

శతా— దళాననా! ఇదిగో! మహేశ్వరచాపంబుఁ దేరబంపుచున్నాము.

రావ— (మనమునుద్దేశించి) ఏమనమా! పరచాపం బావర్జియించుచున్నదికాని
 మన్యుధరాపంబు నమ్ముట కాన్పింపదు.

శతా— (విలాసముగజూచి)

ఉ. పనిచే నుగ్గగు నైడికొండ పొడిలేపకొమించు కాంతిచ్చటా
 నివహంబుల్ నలుదిక్కులం గలిసి వన్నెంజేగ ఘోరాత్మకం
 బవు నీ ముఘ్నినవాయుదాల్చు ధనువాహా! నేడే గావించుఁ గాం
 తివడికొ లోకమువారి కన్నులకు దౌస్థిత్యస్పృదానత్వముకొ.

(తెరనంకజూచి) కందుకులలో నెసఁడురా అక్కడ? కన్యాంతఃపురంబున
 శేగి జనకరాజకన్యకం గోడితెండు.

(తెరలో) ఇదిగో! వచ్చుచున్నది. వచ్చుచున్నది.

(పిదప సీతయు నిరువురు చెబులును ప్రవేశించుచున్నారు)

సీత— రక్కసుండని తెలిసి భయప్రహేళంబుల చందునబడి తందరఁజెందుచుంటిని.

ఒకచెలి— కుమారికా! రక్కసుండని వీనిం దిరస్కరింపకుము. రాక్షసచక్ర
 వర్తిచుమి.

సీత— అట్లయిన నెక్కువగా భయపడఁదగినవాఁడు.

రెండవది— ఏమి యాలోచించుచుంటి? ఇశం డిచటికి వచ్చినపనియేమి!

మొదటిది— శివునివి న్లాక్ష్మ్యచెట్టుటకంటె.

రెండ— అట్లుచెప్పుము. సీతను బెండిచేసికొనుటకా?

(ఆకసమువంకకుంజూచి)

ఉ. లాలననేయుమి హయములం దగఁ బిచ్చుకకుంట ! నీవు స్వః
పాలక! తెల్లయేను మెడపట్టునఁ గట్టిగఁ బట్టుకొమ్ము మీ
ప్రేభులఁ జొన్నుండి సురలు! వీనుల; రావణపాణిపీడనో
చ్చాలనమాతృభగ్ను హరచాపరసంబు దిసంబుఁ బర్యవేషిన్.

రావ— ఆహా ! దళానననియాజ్ఞ! యీనాస్సావయనంబులకు సైత మిట్లు జితగగన
చాటుకారంబగు వ్యాపారంబు సెల్లునే.

చ. ఆనుచు మైనపట్టుదల యబ్బుటఁజేసి చగస్వరంబుఁ ద
ర్జన మె నరించుకొంచు నొకసారిగ వామభుజాదశాగ్రముల్
ధనువుఁ బరిగహింపఁ బదితక్కినచేతులు నేననేన యం
చును దివిఁదెన్నలాడు పనినుంతగుఁటెంచియు నారి లాగఁగన్.

(జుగుప్పాపశ్చాత్తాపాలితయముతోఁ దనలో) ఏపనియేచియు నాలోచింపక
చేయవారికిఁ బరాభవంబువచ్చును. ప్రాకృతునివలె నప్రాకృతుఁడగు రావణుం
డును ధనురాలోపణంబు పణంబుగా నీతం బెండ్లియాడుటకై యత్నింపఁ గూడదు.

(ప్రకాశముగా)

మ. రజతాద్రిం గదలించు టాత్మదశమూర్ధచ్ఛేదనం బచ్యుతా
గ్రజాఁ గారాగృహబద్ధుఁజేయుట మొదల్గాఁ బెక్కుకార్యంబులన్
భుజశక్తిన్ బొనరించినట్టి దశకంఠుగ దేవమనాపహ
రు జనంబెన్ననె ప్రాంతవిల్లొకటి యుగోపించినన్ దుర్గించినన్.

(తిరస్కారంబభినయించుచుఁ బాపంబుఁ గ్రిందఁబడవేయుచున్నాఁడు)

చెలు— భర్తృదారికా ! నీయదృష్టము మంచిది. భవత్పరిణయాశతోఁగూడ రావ
ణుఁడు శివచాపంబు వదలినాఁడు.

నీత— హృదయమా ! నీకు దైవంబును మన్మథుండును ననుకూలించినగతినున్నాడు.

శతా— ఓలంకేశ్వరా ! శరమకైపుండవైతి, విదియేమి కొనియాడుటకుం దగని
పనిఁజేసితివి ?

జన— (కోపముతో లేచి)

శ. ఆపంజాలరు నామనంబు గురుఁడో నాయా జ్యోవల్క్కిండు డు
పొప్పాపావేళ విగర్హణంబు బహుశక్రత్యర్థవేత్తృత్వమున్
బాసంబా శివచాపధిక్కురణమోర్వన్ లేక యుద్దేశియై
చాపంబెత్తుదు కాపమిత్తునను హస్తం బీజరాక్షిరతన్.

(అలోచించి తెలఁకనుంజూచి) ఎవఁడురా! అక్కడ. విల్లు విల్లు విల్లు.
(పిదప నొకపురుషుఁడు ధనునిచ్చి మగుడిపోవుచున్నాఁడు. జనకుండును నడికట్టు
గట్టి గ్రహించుచున్నాఁడు.)

రావణు—(కోపహాసములతో)

శా. వాల్మీకిగన్పొమ్మ లెత్తి, జందెము భుజావస్థాయీ గావించుచుక్కో,
గేలందాల్చిన యక్షమాల చెవిపైనింజుట్టి, చేలంబు డా
కేలం బట్టి పిఱుందుఁగప్పుమ నొగిన్ గేల్పాచి విల్వాను శాం
త్యాలంబుకొ జనకుకొ విరక్తుఁగని యాహా చెందితికొ నేటికికొ.

శత—అహా! మహాప్రభావుఁడగు మాయాజ్యని ప్రభావము!

మ. ముదిమిక్ జెప్పినయట్లు రాఁదగని యీభూపాలుపాశిద్వయం
బుదితాహంకృతిఁ జాపమెత్తుటను నుద్యోగింపఁగా మార్చి య
య్యదియే యంచులపైఁ దగుల్కొనె, శరంభా మధ్యముంజేరె; ని
య్యది తద్వివృతపఃప్రభావమవు నాహా! యెన్నఁగాశక్యమే.

సీత—హా! ఎంతశక్త్యము! ఎంతశక్త్యము! ఉపశమైకధనులగుండ్డిగాన విల్వాని
యధనన్నధులగుట చంద్రకాంత మగ్ని నార్పఁబూనుటకదా!

ప్రహ—ఓవృథావృద్ధగుడుప్రక్షుత్రియుఁడా! దళానను నుద్దేశించి చావమెత్తు
చున్నావు నిన్ను రావణశస్త్రంబగు చంద్రహాసము సైరింపను నుమీ.

రావ—(బిగ్గరగానవ్వి పరిహాసముగా)

గీ శిథిలమై తుగ్ధవట్టిన శివునిపాత్ర
ధనువు పజ్జ్ఞిముఖుఁడు దోర్బదమున విడిచె
జనకుఁ డిదిపైఁచ కనికొజొచ్చునట! పోరు
తగదహుచు నవ్వుఁ జొకపెట్ట మొగములార.

జన—పులస్త్యపుత్ర! శస్త్రంబు కరంబునంబూని రమ్మ. పరమశైవుండగు జన
కుండు నీయవరాధంబు సహింపఁడు.

రావ—అహా! సీతాన్నేహం బెంతగాఁ బీడించుచున్నదో! కాదేని దళపదనుం
డెన్నఁడేని యిట్టిపల్కులు సహించెనే!

గీ. సోమయాజి వృద్ధు మామయా వేదాంతి
యోగ్యుడన్న గుణము లొక్కటొకటె

నన్ను కాంతుఁ జేయుచున్నవి చంద్రహా
సంబు బాల్మకుఁడు కరంబులార !

జన — రావణా ! ఇటు నుగుడుము. కరంబుఁ బ్రయోగించుచున్నాను. (అని
బాణంబు సంధించుచుండఁగాఁ దెరలో)

కా.కాంతింజెందుము కోపమాఁగు జనకా ! నన్యస్తకస్త్రుండ వీ
వంతంబే లలయా జ్ఞప్తలక్ష్మ్యుఁడు శమోపాధ్యాయఁ డా నీవు దుః
ఖాంతంబుం బరిణామహీనమగుయద్ధాటోపముం బూనెదే?
చింతంబాయుము చాపముకొ విడువుమా సిగ్గయ్యె నీచేరకుకొ.

జన — బాల్మీ కునక్కేళ ! నీచెప్పినయట్లు శస్త్రంబు విడుచుచున్నాను. (అనిచాపం
బును కరంబులును విడిచి) జగం బరాక్షసం బగుట కీకాపోదకంబులు విడుచు
చున్నాను. (అని కమండలువు పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

కతా — ఇదియేమి? నూర్యశిష్యుఁడును భగవంతుఁడునగు యాజ్ఞప్తలక్ష్మ్యనివలన
సంప్రాప్తమయిన తత్త్వవిద్యను, నాజన్మసంభృతంబగుతపంబును వ్యయమొన
రించుచున్నావు. (అని కాపోదక ముపసంహరించుచున్నాఁడు)

జన — భగవంతుఁడా! విశ్వామిత్రధర్మపుత్ర! కులగురూ ! కతానందా !

గీ. హరక రాసనపరిధవ మాచరించె
నట్టె దుర్గద్యుడైన యాయనురరాజు
గురువు లిం దానతీ నెఱుంగదురు తగవు
నాకు మీమాట జపదాట న్నాయ్యనుగునె!

రావ — మీధిలేశ్వరా ! ఎందుకీయాటోపము? రథసన్నితైరావణుండగురావణుండు
నుమీ వీఁడు!

గీ. తలలు లెగఁగోసికొని పురాంతకునిఁ దృప్తి
పఱచినట్టిదాన్యుని భక్తిబాహు
బలము లగసి మునుల్ భూమిపులుఁ దపములు
శస్త్రీయలు వంతురనుట కసంశయంబు.

నీవు సంబంధజ్యేష్ఠుండవనియు వేదాంతవిద్యావరిష్ఠుండవనియు నైరించిరిని.
నెలు — చచ్చినవాఁడా ! నీమాటలు మాజనకకులదేవతలు వదిలివారితురుగాక.

కతా — నికావరవశోనర్త ! మిన్నక పొగడుకొనకుము. హరధనురాలోపణంబొన
రించినవాని కీపొగడ్డు శోభించును గాని నీకుశోభించదు.

రావ—(కోపముతో) ఏమంటి వేమంటివి ! హరధనురాకోవణం బొసర్చినవానికే గాని నాకుకోభింపదా? (ఆలోచించి) ఏమిచేయుదు!

గీ ఋషులసభ, రాజు ముడుసలి, యేను నీత
యండుబద్ధానురాగుడ; నంద తిచటి
నారు దోర్మదమత్తులై మీఱువార;
లైవను దశాన్యుఁ డేరీతి వనియెనర్చు?

(ఆటోపముతో) వినుండయ్యా ! నిశాచరపతి వ్రతిజ్ఞును.

చ. ధరణియు నింగియుం బగిలి దారుణమాగతి డాంకరింపఁగా
హరునికరాస మెక్కిడి ధరాత్మజ సెవ్వఁడుగొన్నఁగాని నేఁ
గరకరఁ డద్ధభాస్థికలు గ్రంథియుఁ గోయఁగ మ్రాఁతఁమ్రాయు భీ
గురువగు చంద్రహాసమునకుం బలియిచ్చెద వానిరక్తమున్.

(నేపథ్యమందుఁ గలకలంబు పుట్టుచున్నది.)

రావ— చాహస్తా ! విస్తీర్ణజలధరధ్యావతావకారి యగునీంద యేదెననుండి వచ్చి నదో కనుగొనుము.

ప్రసా— తేవరవారి ననుసరించుటకువచ్చిన మనరాజునల కోలాహలంబు.

(తెరలో వైతాళికుఁడుచూపుకేళించి.)

జయజయ దశావతమహారాజా ! మాధ్యందివసంధ్య దేవరకు ముఖమొనరిం చునుగార.

సీ. చమరీమ్మగంబులు సెమరువేయుచు నమేరుల యాకుగొమ్మనీడలకుఁ జేరె
జల్లదనంబుకొనము మంచిగండపుఁ జెట్టున భణి చుట్టచుట్టుకొనియె
ఖండితయగుకాంత భువ్విరుదిడగుకాంతుఁగాంచి యీనునఁగోరిలించుకొనియె
గస్తూరిలేడి చక్కఁగఁ బిల్లకాల్యలోఁ జేరంబుద్రోవ్వి భక్షింపఁదొడఁగె

గీ. గానరంబులు నదుల మున్నలుపొనర్చె,
గోటరంబులఁ దూతెఁ బులుసు, శాంధ
చయము చలివేంద్రవంకకుఁ జనియె నకుల
చండమాల్తాండమండలచండిమమున.

రావ— అట్లైన మేమును నిసర్గరమణీయంబు లగు మిథిలాపురీవరిసరాచామంబుల కేగ క్రిడించుచు రెండుఘ్నాఁధునినంబు లాత్మత చిసోధ నూసాదింఘుకొనియెదము

గావనో సైనికులారా !

మ. లవలీనాగలతాపృథక్ క్రముకమూలప్రస్తరచ్ఛాయలక్ష్-
స్వవధూసంఘముతోడఁగూడి కదలీపత్రంపుఁ బాత్రఁబులక్ష్-
దవులంబాపుఁడు వారికేళజలముం దాత్యూహాశేలీసము
దృవకోలాహలభానురంబు లగు కాంతారప్రదేశంబులక్ష్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నాంధ్రీకృత
బాలరామాయణ నాటకమునం
బ్రథమాంకము.

కిరస్తు

బాలరామాయణము

ద్వితీయాంకము

(అంతట భృంగిరిటుండు పరివేశించుచున్నాడు)

భృంగి—(పరికిరించుచుఁ దనవంకఁ జూచికొని) అహో! వికృతరూపమునకు నైత మొక్కొకచోట నెక్కువసన్మానము సంపాదిస్తమగును. ఏలనః—

హం నరముల్ పట్టుగ నున్న యెమ్మలగు నీనామేను చాముండితా
కరతాళంబుల నర్తనంబు లయగాఁ గావించుట ల్పూచి యీ
శ్వరుండుం దేవియుఁ బెండ్లివేళనె తృప్తానంతోచముకొనీడి న
వ్విరి; దానం దయమానఁ డవ్వభుండు నాపేరెత్తివక నేటికిక.

(మరలఁజూచికొని యెకనక్కెముగా) అహో! తిృభువనాధిపతి యనుచ
తుండ వగు నాకీగొప్పవేషము.

గీ. గోచి యుత్తరీయంబు నొకొటియొ వల్కు
లంబు రుద్రాక్షమాల జడలు నటలును
భస్మపుండ్రంబు నుడుటికైఁ బాణి కూల
మిట్టివేషముగలవాఁడు భృంగిరిటుండు.

(అలాచించి) నాస్వామియగునీశ్వరునకును నాకును వేసమం దినుమంత
యు విశేషంబు లేదు.

గీ. కట్టఁబుట్టంబు లేదు నాగములు నగలు
పాణిఁ బునుక గళంబునఁ బాడదండ
బూది మైపూత వార్య మాఁబోతు సూరసి
చరితమిది యిందుఁగతము విచార్యమెందు.

మఱియును లింగంబునం జనించె, ధైరవాకారంబు వహించె, దుంబురం
డయ్యె, బార్యతిం బెండ్లియాడి యామె కర్ధశరీరంబొసంగె, జంధమామనుదలపై
ధరించె, యమునిక్రొవ్వడంచె, గాలమాటంబుఁద్రావె, జంభారిభుజస్తంభనం బాచ
రించె, దక్షయోగధ్వంసంబుసేసె, మన్మథునిం దపించె, ద్విపురంబులుగాల్చె,
మఱియుం బెక్కు దుర్బటకార్యంబులొనర్చె నిట్టిపరమేశ్వరుని చరిత మిదమిద్దమని
వచింపఁగ సూరివిరించులు నైతము సమర్థులు గారిక భృంగిరిటుండన నెంతవాడు.
అయినను నమ్మహాత్ముని యనంతకల్యాణగుణంబులలోఁ గొన్ని వక్కాణించెద.

ఉ. పుట్టముఁ గట్టఁ డట్లయిన మొక్కుదురెల్లగు వేలుపుల్ జరి
వట్టులుగట్టువారు; పృథ్వీంబును నెక్కును నేన్లు నెక్కు నా
శెట్టియె మొక్కుడుకా; నగలు చిల్వలెయైనను మెచ్చు శ్రీదుఁడే
యిట్టులు గల్గి తేములకు సీశ్వరుఁడొక్కఁడె యీశ్వరుండహో !

ఆశ్రమముమండేల యీస్తోత్రప్రపంచ మమ్ము హాత్మునియానతి యొనర్చెదను
గాక. (చరిత్రమించుచు నెనుటికిఁజూచి) ఓహోహో ! నారదుఁడా ! ఈముని
కలహకుతూహలిగదా !

గీ. ఎదురుగా వచ్చె నీతఁడు కదనమొకటి
యెవరితోనైనజరగు నిక్కువము నాకు
లింగమాదయిండువాఁడు పోరంగనయ్యె
ధాతకు హరికి నితనికతమునఁగాదె.

అవుఁగాక ! ఇతనిపలనన రామరావణులయుదంతంబు సొంతంబుగాఁ దెలిసి
కొనియెద. (చరిత్రమించుచున్నాఁడు)

(పిదప నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

నార — నిజము నిజము ! ఎవ్వరికైనను సహజంబగు గుణంబు విడువదు.

గీ. పోకెనెవ్వం డెవండింకఁ బోరుచుండుఁ
బోరనున్నాఁడెవండను తీరుగల్గు
పోరుచింతతో నువ్విరులూరు నాకు
నేఁగ నేగుచుండెను గాల మేఁగనుండె.

మ. వరముల్ ద్రెల్లినవారువంబులుఁ గృపాణధాతధారానికృ
త్తరణత్కుర్వదనేకవంబులు సదాధానత్కృబంధోద్ధర
త్వరదాట్టంబులు గల్గు భీషణపుయుద్ధంబుల్ దివారాత్రియుకా
సరిగాఁ జూచుటకై జగత్త్రిశయసంచారంబుఁ గావించెదకా.

(అలోచించి) అందఱును దనకుఁ దనకుఁ బ్రియం బగుచని నగ్గించుచు లాఁతి
పనుల నిరపింతురు.

క. యుద్ధంబు పరబ్రహ్మము యుద్ధంబు తపంబునాకు యుద్ధము జపమా
యుద్ధము యాగాదికమగు నుద్ధతయుద్ధంబు చూచుచుండెద నెపుడుకా.

ఏదియో యొకదానియందు వ్యసనముగల మనుజున కది తటస్థింపనియెడల్కఁ
దత్ప్రీతినిధియును వినోదకరంబగుఁ గావున నేనును:—

గీ. వీరయధ్ధంబు దొరకనివేళలందుఁ
జేతులాడఁగ గోరులఁ జెనకుకొనుచుఁ
గవిసి కామినులొనరించు నవతిపోరు
వినియుఁ గాంచియు నానందవిధముఁగాంతు.

మఱియును,

గీ. లావుకంబులు తీతువుల్ మహిషములును
గుక్కుటంబులు మేషముల్ గూర్పుపోరు
సంతతామోదకరముగా నంచరింతు
హరికి బ్రహ్మకుఁ బోర్వెట్టిపట్టియేను.

గీ. వీరులకుఁ గత్తిపోట్లు చేకూరఁజేసి
కరులకును దంతములురాల విడిగఁజేసి
బులులగోరులు వగిలి చేటాలనెనేని
సంతసముఁజెందుఁ గలహాభోజనుఁడు మఱియు.

చ. హరిగనె నాడురూపము, బురారి యడంచెఁ బ్రమానబాణు, ని
ర్జరపతి పోరిలో నురుఁగు శస్త్రముగాఁ గొని వృత్తుఁజంపె, భూ
ధరమత కాళినాఁ బరమదాహురూపముఁ దాల్చెఁ బోర మే
ల్పిరమర గల్లు నారదునిచెయ్యు లి వన్నియు నెంచిచూడఁగన్.

ఇప్పుడే నామనోరథసిద్ధి కాఁబోవుచున్న దని తలంచుచున్నాను. తనగండ్ర
గొడ్డలి యాచించుటయుఁ బరమేశ్వరు నధిక్షేపించుటయు చున్నగు నకా
ర్యంబు లొనర్చిన దశకంఠు నెదిరి జయించుటకై పరశురాముండు మిథిలాపురం
బున కరిగెనని యతని శిష్యుండగు మాతరుండు నాకుండలిపె, (ఆలోచించి)
కావున నేనును జనకపురంబునకేగి రామరావణుల కిద్వంద్వము నలకలు చెట్టించి
నామనోరథంబు సఫలీకరించుకొనియెద. (అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు)

భృంగి— (వేగముగాఁ గొన్నియడుగులు నడచి) సురమునియగు నారదుశఙ్క
స్వాగతము.

నార— ఓహోహో! మహాదేవానుచరుండగు భృంగిరిటుఁడా? (ఒద్దకుఁబోయి)
భృంగిరిటా! నీకు శుభమగుఁగాక. ఎచటికిఁ బ్రయాణము?

భృంగి— విక్రమాగ్రగణ్యులగు పరశురామరావణు లున్నయెడకు.

నార— ఓప్రమధప్రథమా! బాగుబాగు. మంచిమాట స్మరింపఁజేసితివి. పరాక్రమ
మండు రామరావణులలో నెవ్వ రెక్కువో చెప్పుము.

భృంగి — మునీంద్రా! హేన్దులొచ్చులు చాలగలవు.

చ. ఇరువదియొక్కమాటు ధరణీంద్రులగెల్చిన జెట్టి తాపనే
శ్వరుఁ డభిలాగమంబులకుఁ జక్కనిభావముఁదెల్పు సిఫకా
గురువు స్వమాతృపూతుకుఁడు కోరినమానికి భూమియొల్ల న
ధ్వరియియి యిచ్చినట్టి యతిదాత నుతింపగ రాముఁడచ్చుడే.

నార — ఈశ్వరానుచరా! విక్రమంబున రావణుండును లాఠియోధులచే పంచి
పడగినవాఁడు కాఁడు నుమా.

ఉ. పుట్టిరి పుట్టఁబోవుదురు పుట్టియముండిరి కాని యట్టిమే
లట్టులు మూఁడులోకముల దబ్బలు, రావణు మీ రెటుంగరే
గట్టితపంబునందుఁ దనకంతము లన్నియు నిచ్చినట్టి మా
జెట్టికి కూలి సంతయుని సిగ్గరె లోకము లన్ని యిచ్చియి.

భృంగి — మునీంద్రా! నీవనినమాట సత్యమే కాని —

కా. కైలాసంబుఁ గదల్చెనొక్కఁ డొకఁడా క్రాంచాద్రి భేదించె స్వః
పాలుం గెల్చె నొకండు మ్రోహయూనిఁ జల్పానించె నమ్యం దొకం
డాలంకంగొనె క్రిమగెల్చి యితరుం డాకొంకణఁబందె నిం
కేలా యిద్దురకుం జయేందిరయు సామీప్యంబునం గాల్చెడుక.

నార — (సంతసముతో హస్తంబెత్తి)

ఉ. కంటికివిందు నిర్జరతఁగైకొన పెద్దకుభంబు ముత్తిపే
రింటికి దల్పులేనితెరు వేను ముదంబు వహించుభేషజం
బొంటి రామరావణులయ్యుద్ధము క్రొంబతులక పరించు వా
ల్లంటులతోడ వచ్చి సురలార! కనుంగొనుఁ డేను జెప్పెదక.

భృంగి — యుద్ధైకరుచీ! నారద! ఊరక లేనిపోని సంతసముఁ జెందకుము.
మహాదేవుండు తనవిల్లు నిరిసించె ననియొం దలంపక రామరావణుల సంగరంబు
మాన్వింపుఁడని ఋచీక పులస్త్యసహితంబుగా నన్నుం బనిచెఁ గావున నీమనో
రథమానకు విఘ్నంబుకలిగె.

నార — (విషాదముతో తనలో) అయ్యో! అతికష్టముగ మొలచిన సంతోష
వృక్షంబు వెనువెంటనే నశియించె. అవుఁగాక రావణున కీరామునితో పోరుట
లేకపోయినను మఱియొకరామునితో నైనను గయ్యంబుఁ బురికొల్పెద. కాదేని
యీరామునికి మఱియొకరామునితో నైనను జగదంబు వెట్టెదఁగావున నిప్పుడే

యయోగ్య కేగవలయును (ప్రకాశముగా) భృంగిరితూ ! ముల్లోకంబులవారి
కౌనను శివుని మాజ్ఞ దాటరాదు. నేను మాతండ్రియింటికి బోయెద.

భృంగి— నేనును బ్రస్తుతకార్యంబు నెఱవేర్చుటకై యత్నింతు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(పిదప రావణుడును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

రావ— య. చిఱునగవున్నచో నుగ రుచింపను, నెమ్మొగ మున్నచోట పెం
పటు శశి, కన్నులున్న చోగ లందఱుఁ దక్కును, బబ్బలున్న నే
డైఱచెడుఁ దేనె, మేనిపన డించును బంగరులేజ నిక్క ము
తైఱవ సృజించి ధాత సరితీరు సృజింపఁగ నేరఁడయ్యెడుకొ.

పృతీ— ఈదశాననుం డిప్పటికి నాగోడయందే యాచిత్తరువేవార్యులు గాడాభి
నివిష్టుండై యున్నాఁడు. మదనుండు మాత్ర మితనియెడ శతమన్యపక్ష
పాతంబుఁ జూపించుచున్నాఁడు. ఓమన్మథా ! శకలజననింజనీయుండ వగు
నీవు దశాననున కనుగ్రహంబు రాఁదగిన సమయమందును నింద్రపక్షపాతంబు
విడువక రావణునిం దాడించుచున్నావు. నీతపై దయఁబూనుచున్నావు.
చాఱఁజాలు. ఇది నీకుం దగినపనియే. (ప్రకాశముగా) దేవా ! మాయామ
యఁడు ద్వారమందున్నాఁడు.

రావ— (విసక) ఓమదనా! యెంతదుర్మార్గుండ వైతివి.

గీ. నన్ను బీడించుచుంటి వైనను నమస్త
నురలలో నాకు నీవ యిష్టుండ వో మృ
గాంక బాంధవ ! రావణునం దమర్పు
బాణములు నీతపైఁగూడఁ బఱపుచుంటె?

పృతీ— దేవా! మాయామయఁడు ద్వారమం దున్నాఁడు.

రావ— (విసక) ఆయ్యా ! మదనునిచెయ్య లనేక విధంబులుగా నున్నవిగదా !
ఏలన, నే నావైదేహినిఁ జూచినది మొదలు—

మ. వికసించు న్మృతశిలించు నున్మృఖునుగొక వీక్షించు మూయుకొ నగుకొ
జకిలించు న్మృరలుకొ భ్రమించుఁ గదలుకొ తేహించుఁ గుండుకొ నము
త్సుకహా మించు హరించుఁ బేర్చు లుదయించు స్మీరనించుం జలిం
చకయండుకొ బామలెత్తు లోచనము లవ్వైదేహిపైఁ చేరిమిక్.

ప్రతి — (తనలో) మందోదరీన్నే హరిబాను గూడ పడిలిన యీతని యుల్లాసంబు లన్నియు సీతామయంబులుగా నున్నవి. అవుగాక, నిసర్గురుస్వహాబగు పరశు రామనిపేరు తలంచి యీ సీతావేశంబు మగలెచ్చెద. (ప్రకాశము) దేవా! పరశు రామని యొద్దనుండి వచ్చినాడు.

రావ — మాయామయుడా? అట్లైన శిఖ్రిముగఁ దీసికొని రమ్ము.

(అంతట మాయామయుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

రావ-మాయామయా! గండగొడ్డలి యడిగినఁ బరశురాముండేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చె

మాయా — ఓత్రైలోకకృమాణికృమా! రావణ! పరశురాముండు నిన్ను ద్వేషించి నా తోడం బల్కిన పల్కు లాకర్ణింపుము.

చ. పరశువు గోరనంపిలిచి పల్కఱుఁ జేర్చి నటంచు మోదముకొ,
హరునివ్రసాద మీఁదగనిదంచు విచారముఁబుట్టె నాకు; భూ
సురులకు మున్నె యిచ్చితి వసుంధర; స్వర్గము నాగలోకముం
దిరముగ గెల్చి యిచ్చెదను నీ కవి కావలెనేని రావణా.

రావ — ఏమీ! పరశురాముండు రసాతలత్రిదివంబులు జయించి యిచ్చువాఁడును రావణుండు పరిగ్రహించువాఁడునా! తరువాత నీవేమంటివి?

మాయా — పక్షంపరచక్రవర్తి! యిదె యిదె చెప్పచున్నాను.

చ. హరునకు శిష్యుడైతి పటులైనను నిర్వదియొక్కమారు భూ
వరులజయించి తట్లయినఁ బల్కెదనొక్కటి విస్మయ సీపు కం
ధరమున నీకుతారమునె తాలిచి మాదళకంఠమొలకుకొ
గరములు మోడ్చి వచ్చుటది గాంచగలకొ భృగువర్ణిస్తమా.

రావ — (అనుగ్రహముతో) మాయామయా! యిట్టిపల్కులు పల్కుటకు నిన్ను పదలిన మఱియెవ్వరు సమర్థులు, తరువాత తరువాత?

మాయా — (ఊరకొనుచున్నాడు)

రావ — ఒక రన్నపల్కులకు నీకింత సందేహమేల చెప్పము.

మాయా — నోటికి వచ్చినట్లు ప్రేమట బాహ్యులులకు నైజము. అట్టిమాట లుచ్చ రింపరాని వైనను దెవరయావతింజేసి మనవిచేయుచున్నాను.

క. “ఈరానిదనక గొడ్డలి గోరితి వనికిం, బురారి గురుచాపతిర
స్కారముఁ జేసితివి పరశుధార నిను నహించు దోరి దళవదన యికకొ.”

రావ—(కోపహాసములతో) గట్టివాడవు చక్కనిమాట చెప్పితివి. 'ఇచ్చవచ్చి నట్లు ప్రేలుదురు బాగ్నాణులని. యద్రక్షత్రయవిజయి యగు నయ్యధమ మునీందుడొడొకఁ దనచాపల్యంబునకు ఫలం బనుభవించునులే.

మాయా—ముజ్జగంబులం దనకం దగిన వీరండు లేడని యాబ్రాహ్మణగీరుండు పొగరుకొని యున్నాడు.

రావ—ఎక్కడ నున్నాడవురా ! బ్రహ్మవీర !

మాయా—(తనలో) మన ప్రభువుగారు కోపించుచున్నట్లు తోచుచున్నది. అవుగాక. పాగ్నాణముపోయినను భృశ్యు లనుచితాలాపంబు లాడఁగూడదు.

చ. కృతువిధి ఋత్విజుండయిన కాశ్యపమానికి భూమియెల్ల యి
చ్చి తివిరి చండమార్గణవిశిర్ణ జలంబగు సాగరాంతర
క్షీతి నలభార్గవుం డనటిచెట్టులు గొబ్బెరచెట్టులున్ ఫణి
వృతతులు పోకలేలకులుఁ బండెడుదేశమునందు నుండెడుకా.

రావ—అటులేని మన మీమిథిలనుండి లంకకుం బోవునపు డుత్తరమునైపునఁ దట సింపును.

మాయా—సహజక్రోధుండగు నారేణుకాపుకృం డిచ్చటికే వచ్చినట్లు తోచు చున్నది.

రావ—అట్లయిన మిగులఁ బ్రయంబు, మిగులఁ బ్రయంబు.

(తే ర లో)

చ. చిలువలతాల్పుదేవతకు శిష్యుఁడు భార్గవమాని గండ్రగొ
డ్డలిమొన నిప్పుమంటల హుటాహుటి రాజులనెల్ల వేల్చి పే
ర్చెసినవాఁడు వచ్చె గురువిల్ నీరసించె నటంచుఁ గిన్నమైఁ
గలఁగుడు; రావణుండెచటఁ గాగ్గెనో పూనుతఁ జంద్రహాసముకా.

రావ—(విననియట్లభినయించి)మాయామాయా! హాస్యంబులకై యనుచుంటివాయేమి?

మాయా—మహారాజ ! అసత్యముగాదు.

రావ—నుదనతాపంబున నసిమిరియెత్తి న యీభుజగండ్రమండలంబునకుఁ గొంత వినోదంబుఁ గావించునుగాక.

మాయా—ఇదిగో ! పరిశురాముఁడు సహహస్తాస్ఫాల్మకూనమర్జనామనోహరంబగు రసంబుతో వచ్చుచున్నాఁడు

అత్మహత్యయొనర్చువా రందుఁజొత్తు
రనివచించుట యెఱుంగ వే యాప్తవాక్కు.

రావ—ఓరీక్షత్రియాపుత్ర ! బ్రాహ్మణుండవుంబోలె వేదార్థము మీమాంసిండుచు
వేదత్రయమును బాడు చేయుచున్నావేమిరా ! యాయపరాధంబునకై రాజగు
రావణుఁడు నిన్ను దండించుఁజూమి !

పర—(నవ్వి) అబ్బో ! రాజు గారికింగలవర్ణాశ్రమధర్మవివేకము !

గీ. సకలలోకమువారికి జననిజాతి
తమకు ఘటియించు నంచు వేదములు నెవ్వ;
నిగమవేత్తలు స్వాధ్యాయనిరతులునగు
తాపనులకల్లను ఘటించుఁ దండ్రజాతి.

రావ—నీవనినట్లయినఁ గావచ్చును.

పర—బడబావలంబునందుఁ గాఢావలం బర్తమించు టాశ్చర్యమాయేమి ?

చ. హదవికరంబునం దునికియైనకతంబునఁ బూతమై గజా
నుదుని వధించె నెన్ని వరశుప్రవరం జది సర్వశస్త్రీకా
గురువగు దానిలేజమువహన్ సరిగాన జగానఁ గాన న
బ్బురముగఁ జంద్రహాసముఖులు తదురువగిభ నస్తమించెడున్.

రావ—ఈమతారమా ! మా చంద్రహాసంబునకు విలయంబుఁ జేయునది ! భగవంతుండగు
ఖండవరకుండు విరిగి చుక్కయిన యిది తనయొద్దనుండుట యహంగల్య
కరంబనియెంచి కదా నీకొనంగ. తచంబుఁ జేసికొనువాడవు గాన సమిత్కు
కాదిహరణంబునకైన నుపయోగించునులే.

పర—ఔనురా ! రావణ ! భగవంతుండగుభద్రుని యనుగ్రహంబు స్మరింపఁజేసితి
వీమతారంబు తచంబుఁ జేసికొనుటే సమిత్కుకాదిహరణంబునకే కాదు
యొద్దం బొనర్చుటలే దుర్మదరిపుకంఠకాండఖండనంబునకుం గూడ నుప
యోగించును. చూడుము దీనివృత్తాపము.

రావ—శివునికరంబునం దున్న సమయమందు మాత్రమిహతార మటువంటిజే.
ముత్తైపుఁజివ్వలయందుం బడిననీటిచిందువులు ముత్తైములుగా మాటున ట్లాధా
రము ననుసరించి యాధేయమునకును గుణాధిక్యము లభించునులే.

పర—నిశాచరచక్రవర్తి ! నీవన్నమాట సార్వత్రికముగాదు. సఖిగర్భంబునం బ్రతి
ఫలించినను మూర్ఖమండలంబు దురాలోకం బగుగతిఁ బరశురాముని చేతంబడి
నను నీపరశువు సారవంతమే యనుకొనుము.

రావ—అట్లే యొప్పుకొనియెద. దుర్నిషేధము కాదేనిఁ దల్లియగు రేణుకాదేవి తల
యెట్లు ఖండింపఁగలను ఓరీ! బ్రహ్మబంధువా !

గీ. ధరణిధరపుత్రి సాబగుటద్దంబు దంతి
దైత్యమాళిమణికాతధారము నను
గండగొడ్డలి రేణుకాకంఠపుధిర
శాదితంబుగఁ గని యేరు జాలిపడదు ?

కటకటా ! చంద్రకేళిరస్సామీ ! తనకౌర్యంబు తల్లియెడఁగూడఁ జూపునీ
క్షత్రియధర్మం బితని కేగుదు వుపదేశించె ! భార్గవా ! మాతృవధంబానరించినను
నీవు సర్వజనాదరణీయుండ నైతివి ! బౌరా ! లోకయాత్రగమింత స్వతంత్రమయినది !
లేక దుర్మార్గులకేనియు సత్పురుషనేవ యెంత ఫలప్రదము !

గీ. అమరవందితచరణాబ్జుఁ డైనచంద్ర
కేళిరుండు గౌరవము దయనేయకున్న
బ్రహ్మవర్చసవంతులు పజ్జనైన
నుండఁగానీరు పరశురాముండ ! నిన్ను.

ఐనను నీతో నిట్లు పలుకుచున్నాను.

మ. ధనురాచార్యుఁగ నప్పురాసురనిహంతం జేరి, తక్కార్చి
ద్యునిఁ జక్కాడితి, వుంటి వమ్ములను నీరుంజిమ్మి మున్నీటిభూ
మి నిద్రలై నుభయై న రేణుకతలం బీడించి తాగంటుఁజెం
దిన నీగొడ్డలితోడఁ బోయి తివగాదే చంద్రహాసానికిక.

పర — నిసర్గదుస్సహంబగుపరశురాముని కుతారముతోడ మార్కొంటకుఁ దల
పెట్టిన నీచంద్రహాసంబునకు సిగ్గెక్కడిది?

కా. రేవాతీర్థములందు నైకవిధనారీహస్తయంతోర్జిష్టుతాం
భోవల్లితలినాడు మ్రోహయుండు నిన్నున్నేమిగావించెనో
యావార్తల్ స్మరియింతె ? రామభుజవాహ్యం బీకుతారంబు త
గ్గీనాబాహువు లేమిచేసె నదియెంతే కైకనీపుత్రకా ?

పృతీ—(తనలో) రాక్షసులకుఁగూడ రాక్షసుఁ డున్నాడనుట యిదియే కాఁ
బోలును.

రావ—(నవ్వి) మనుజుండు రావణునకుఁ బరాభవంబునీయువాఁ డనుటమాత్రము
చాల దొడ్డమాట. ప్రతీవరీ ! ఋచీకపాత్రుండగు పరశురాముఁడు

యధముఁ జేయఁదగినవాఁడుగాని వృథాదోషంబు లారోపింపఁదగినవాఁడు కాఁడు. (అలోచించి) శాత్రువులు దండునునకుం దగినవారగుగాని సామముఁ బ్రయోగింపఁ దగినవారు కారు (చేయెత్తి) భార్గవా! భార్గవా! నిశాచర చక్రవర్తి యస్త్రములు దాల్చునివారిపై భూణము విడువఁడు. వీరవ్రతచరి త్రోక్కర్ష కంఠరాయంబు లేడేని—

ఆ. కరమునందు ఖండపరశుపరశ్వధం
జేని హరిశరాసమేని యిపుడు
తాల్చు; మంతదనుకఁ దాల్చుదు నాచేయి
చంద్రహాస మోయి జామంగ్యు !

పర—వీమిది ! సముద్రోదక పానంబునకై బడబానలంబుం బ్రార్థించునట్లు పర శురాముఁడు నైతమిట్లు పచింపఁబడుచున్నాఁడు.

మ. అమరుల్ వజ్రియు వెండికొండతలపైయుం చెక్కి దర్శింప మ
ధ్యమానం భర్తఁడు పుత్రకేవ్యకుల యధౌచిత్యముంజూడ దం
తిముఖుండుం బ్రమథుల్ సహాయులగువానికొ స్కందు నోడించిన
ట్టి మహావీరునితోడఁ ద్యాద్యకు లనిం డీకొందురే రావణా.

రావ—ఇయ్యది గురువున కొసంగందగిన గురువక్షిణ గురుపుత్రున కొసంగితివి !
గురువునందుంబలె గురుపుత్రునియెడ నడచుకొనవలయు ననునీతిఁ జక్కఁగాఁ జదివితవి కాఁబోలు.

పర—నీవెఱిగినట్లు శ్రుత్యర్థ మితరులెఱుంగరు. గురువునందుంబలె గురుపుత్రుని యందుఁ బ్రవృత్తి నీకేకలను. మేము శాస్త్రవాసన లేనివారము. మావలు కిట్టిది !

ఉ. నీవును రాజరాజువలెనే నలకూబరుకండ్రెవోడు, రం
భావనతాంగి కీవు నలకాధిపుఁడుంబలె మామవోడు; విం
కావలినూట నాకు హృదయంబున నుండియు లైటరారు పా
పాపహాట నిట్లు లనినందులకే కివు సంస్కరించెదకా.

రావ—ఒరులవిక్రమంబు సహింపలేనివా లేదియో యొకయపనాద యెదిరిపై
మోపుచుండును.

గీ. గజముఖుండును నందియొ గమలచైరి
యును సహాయులుగాఁ గలరని కుమారుఁ

డకట నినుఁ దండ్రికిఁబండ్ల పనియు వదలి
నంతనే నీవు విషయఃఖనందితోయి.

పర — ఓకకంతా! అబ్బా! పరిశురామసివాత్మలయందును సత్త్వసత్య విచారము
నేయదున్నావు! నీర్లు భేదింపని వస్తువులును దుఃఖాత్ములు దూషింపని
మహాత్ములును లేరు.

పర —

గీ. హరుఁడు జనకుండు జనయిత్ర గిరికుమారి
వారితో నేమి మద్భాణదారితాగి
చంద్రకంబగు నెమ్మిప్పింఛంబు బర్హి
వాహనుం డోడె ననుట కిప్పటికి సాక్షి.

రావ — ప్రత్యక్షప్రమాణమునే పరిగణింపని బుద్ధిమంతుల కనుమానప్రమాణమున
నా యాచరముండును? (కరమునందు ఖండవరశుపరశ్వధం బను పద్యము
మరలఁ జడుపుచున్నాఁడు)

పర — ఆపకారంబు నేయఁదలఁచియు నుపకారంచే యొనర్చితి; వేలన నీసంగతి
స్మృతికి వచ్చినది.

మ. పతిచావంబుఁ దిరస్కరించితని కోపస్వాంతయై యున్నపా
ర్వతివక్త్రంబున నైజకాంతి మరుడం బర్వంగఁ దచ్చాపధి
క్రృతిఁ గావించఁగ మేటియైన కరమేదీ తెల్పు మీ గొడ్డటకొ
గ్గితుభుగ్బంధిక లందఱుకొ బొగడఁగా ఖండించెదకొ రావణా.

అట్లుఁగాదేని యొక్కఁడపచారంబు నేసినఁ దత్సహచారు లందఱును నప
చారంబు నేసినవారే కావున —

కా. కైలాసావలచాలకంబులును సంగ్రామస్ఫురచ్ఛంద్రహా
సాలంబంబులు యుద్ధసంచకితరంభాలింగనానందధా
రాళంబుల్ భవదీయభావంబు మతారచ్చిన్నహస్తాగ్రముల్
గావించుం దనువల్లి నిష్కమలరాళంబైననీరేజినికొ.

రావ — అట్లేని నిన్నుం జేరఁదీసిన ప్రమథనాథుండు దిక్కుమాలినవాఁడు కాఁడు.
భవనియు నపమానంబుచే వంచినతల నిక నెత్తఁగలదు. (ఆలోచించి)

ఉ. యశుపతిం జయించి నురయానమఁ దెచ్చినఁజెట్టి నేనతా
ధృత్యుని బందిఁజెట్టిన మహాభుజుఁ డమ్ములసంచి వల్కలల
బత్తుపుమాల గొడ్డలి శరాసనముం గల మానితోడనే
కక్షవహించెనా యని పకాలున నవ్వు దళాననంబులున్.

పర— బలిపథూపరీక్షితపరాక్రముండ పగునీవు మావంటివారలను మానులని యాక్షే
పించవలసినదే.

మ. మునుపాతాళమువంక కేగుతఱి నాముం బాపఁగా న వ్విరో
చనుకోడండ్రురు వేడ్క నీతలలపైఁ జప్పట్లు వాయించుచున్
నిను నాడించెరి చేతులంద వికసన్నీలోత్పలాకారలో
చనలై జ్ఞప్తికివచ్చునే యిపుడు తత్సాదర్శముల్ రావణా.

రావ— ఆ. అంతయును యథార్థమే. భార్గవునిపగిది రావణుఁ డాడువాండ్రపై
భుజశక్తిఁ గనఁబఱచువాఁడు కాఁడు.

పర— రావణునిపగిది బుశురాముఁడును జరుప్పజ్జంతువులపైఁ జారునంబుఁ
జూపఁజాలనివాఁడు కాఁడు.

ఉ. కోరిగదా నురాధిపునకుం దనుజుండగువారి చంకలొ
నీతలలన్నియుం దిగిచి నీరధు లన్నిటియందు వార్చునాఁ
డూతములేక యూర్పెడల కుక్కిరిచిక్కిరియా మొగాలతో
నే తడవుంటివోరి రజనీచర యెవ్వరెఱుంగ రింతయున్.

రావ— (కోపహాసములతో) మూఢబుద్ధులు చెప్పినసంగతియే తెలిసికొనలే రింక
సత్యాసత్యము లెట్లు వివేచించఁగలరు.

క. సగమాఁడునీ సగము మగండగు శంభునివలె విఱచుటనభిమతం బీ
జగతీసీరున కింక పడుగుపయి వానరముపయిఁ బడునె యంచగముల్.

పర— దళాననా ! యిట్టి యద్వాతద్వావాక్యంబులతో నేమిప్రయోజనము !
భార్గవుండు వీరులవిషయమై జాతిపరీక్ష నేయఁడు.

క. పురుషునకెత్తుఁ బ్రతిష్ఠాకర ముత్తమచరిత మగును గాని కులముగా
దరయాము కుంభభవుండు సాగర మాచమనంబునేసి కనఁడే క్షిత్రిక.

రావ— ఓరీ ! దుర్ముఖ బ్రహ్మచారి ! వైఖానసవక్షి ! ప్రతారితపురాతనాచార్య !
పరకుధారానికృత్తజననీకంతసీమా ! మూర్ఖాభిషిక్తమూర్ఖరుధిరజలనివాసాం

బలి తర్పిత పితృకా ! త్సత్రియగర్భపాతనమహాపాతకే ! ఇదిగో ! దశాన
నుండ స్వవోద్ధండసామర్థ్యముం జూపించుచున్నాఁడు.

గీ. మాతఁ జంపినయట్టి నీమస్తకంబుఁ
దూఁడు నఱకెనరీతిగా నూడనఱకి
నికృతిఁ గావించుకొను మరున్నేతృమాళి
కాతధారము చంద్రహాసము కషంగి.

చ. కలితజయాంకవర్ణములుగా నురదంతిశిరంబునంద యే
టులిడిన చంద్రహాసము వటుకా నిను పాటుని జంపునే? యటు
ల్పిలుపుము వామపంచకకనివృత్తరాంబులం గవిష్టికాం
నుశినఖమే భవచ్చిరముఁ గూల్చు రణన్నిగమంబు వంచకా.

పర — రేరేపునకుక్తాకార ! దురాచార ! నిశాచరాధమ ! విరించికులకలంక !
లంకాపవతీ ! మదేరశ్రావ ! పాతకీధూతకరానీ ! అభిలషితరంభాపరీ
రంభా ! దాక్షాయణీప్రణామపరిహరీ ! వీడి నీవోద్ధండమండలీ సామర్థ్యముఁ
జూపుము.

రావ — (నవ్వి) భార్గవుఁడు రావణునిబలంబును వనబలమువంటిదే యనుకొను
చున్నాఁడు కాఁబోలును (తేరవంకఁజూచి) పుష్పకమా ! యిటురమ్ము
పుష్పకము — (వవేళించి) ఇదిగో వచ్చితిని

రావ — (నగమెక్కియు నగమెక్కినిగతి నభినయించుచు) ఆహాహా ! వీరులకు
ధర్మముగాని యాచారము వవలించుచున్నానే ! (అని దిగఁబోవు
చున్నాఁడు.)

పర —

ఉ. ఈయన పాదచారి యయియే యనిసేయఁగ నే నిటుండుటల్
న్యాయముగా దటంచు నురయానము డిగ్గకుమో దశాన్య ! క
ర్ణాయతనేత్ర లచ్చరస లందఱుఁ గ్రిందికిఁ బైకిఁ గ్రిందికిన్
దాయు శరంబులం గని ముదంబువహించుచు నుండ్రుగావుతన్.

రావ — నీకు యుద్ధ మభ్యస్తమైనదిగాదని యిట్లు రాదలఁచితినిగాని వేటొండుగాదు

పర — చతుపతియు ననుగ్రహింపనినన్ను నీ వనుగ్రహించెద వేమీ, నీకరుణ! తా
కభ్యాసములేదని యేల నుడిచెదవు.

గీ. నీవు నేర్చినకొలదిగ నీశరంబు
లేగు నంతకు పాచ్చుగా నేగలేవు
హరునిశిష్యుండ నైన నాయంబకములు
నకలదిక్కుల లేగు నిస్సంశయంబు.

రావ— అట్లైన యుద్ధంబునేయుతటిఁ బారాఁగి నీకుసాహాయ్యం బొనర్చును గాఁబోలు ! చేయనీ. (ఇరువురును శరములు పోయొగించుటకు నుద్యుక్తులగుచున్నారు. అంతట సకలవ్యులగు ఋచీకపులస్త్యులతో భృంగిరిటుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

శిష్య—(ఎదుటఁజూచి) అఖండపిండితశిఖాసంఘాతచండీకృతచిత్రభానుబింబంబులును దత్తకోపనతదాహా త్రరణతారతరజాత్యకాంచనమయకేతుదండంబులును నమందస్వచ్ఛందసంపతితజటిలజ్వాలావలీప్రదాలననవిశేషముజ్వలదగ్నిరాశిచయసంస్థితధ్వజపటాడంబరంబులును నిబిడోష్ణప్రాగ్భారభారపరిగమంబునందును నమ్రాయమానసరసోత్పలావిచ్చిన్నకోకనదపరిగంబుచే విరాజమానంబులు నగువిమానంబు లట్టిటునంచరించుచున్నవి ! ఇది యేమివంత !

ఋచీ—నాయనా ! కాక్షాయణ !

చ. గగనము నర్వముకొ మెఱుపుగఁబొనరించినభాతి నుండె నిం
పుగ మణిదేవయానముల మోసల మేల్కొట్టికీలలో మెడ
ల్లగిలిచి చూచుచుండిరి బుధప్రమదల్ మనకుట్టు లిర్వరులకొ
జగడములోన నగ్నిమయశస్త్రములం బరఁగించిరేమొకో.

పుల—(బాగుగఁజూచి) సఖా ! ఋచీక ! నాయూహయు నీయూహనే యనుసరించినది.

చ. ఒలనెడు నొక్కచో నొకఁ డిఁకొక్కయొడం బది, యిట్లులోకము
ల్లలఁచుచు నేకమై పదునొకండు ధనుర్ధ్వను లాలకించితే
కలనునొనర్చ రామదశకంఠులు చొచ్చిరటంచు నెంతుఁ చే
కలకుళనిర్దర్శకుచకచక్రహచంగములైన చేతులకొ.

శిష్య—అమందసిందూరనుండరితకుంభస్థలప్రాగ్భారభానురంబులును బ్రచండమండమండలీమండితకుండాదండడంబులొద్దామరంబులును బ్రవృత్తమదధారాధోరణీనిరుద్ధరేబురమణీయమార్గంబులునుగళగుహనిగుంజపుంజితనిర్జితజలదజాలస్తానితవిస్తారంబులును నగుగజనముధాయంబు లట్టిటు సంచరించుచున్నవి.

భృంగి—భద్ర ! దామోదర ! బాగుగ నిరూపించితివి ! రావణుండు వారణాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించినాఁడు. వీలన !

చ. గులగులలాడు పెంగళపుగూతలు మ్రోగఁగఁ దిండిమధ్వనిం
దలకుచు దర్పహేలులు సదా చెలువారఁగ మావటీండ్రతో
మేలయుచు సంకుశద్విగుణమూర్ధములం దవరారు దంతిప
జ్జులొదవె లోలకేతువులతో జలశీకరపూరితాశలై.

శిష్యు—ఉత్తుంగలాంగూలాగ్రసమాలింగిత గగనోత్సంగంబులును ఘనఘోషముర
ఘరాఘోషముర రితగళగుహకుహరస్సాగపుల్లగల్లఽత్రికరంబులును విద్యుత్త్విం
జపింజరితదృష్టిచ్ఛటాకటాక్షుడుష్పేక్షంబులును వగుసింగంబు లివిగో వచ్చు
చున్నవి.

పుల—వారణాస్త్రచరిత్రవంద్యయగు పంచాననాస్త్రమును భార్గవుండు ప్రయో
గించెనని తోచుచున్నది.

చ. గురిజపుఁగాంతి కన్దలకుం జెలుపిఁగ నటాచయంబు శం
ధరమువయి న్నటింప మెయి వాణెపుఁబింగళకాంతి హిమ ఘ
ర్భరఘుర మ్రోగు పెన్మోదలకున్ జగమూఁగఁగవచ్చుచుండె భీ
కరనఖరాళితో గజహకాండము నిండుచు వంతరిక్షమున్.

(భావగర్భితముగా నందఱును) ఇట్టిటు రండు ! వీరాగ్రగణ్యులగు నీవీరుల యిరువుర
మధ్యమాన పసింతము.

గీ. విండ్లు చదియఁగూడ విడువు మోదశకంత !
దురము మానుమయ్య పరశురామ !
యౌధధూమి మీర లొండొరుల్పూర్వొంట
కొడఁబడంగఁబోఁడుచుండు పురారి.

రావ—అక్కటా ! యిది దహించుచున్న దావాగ్నికి వానజడి గదా.

గీ. భార్గవుం డనియును దశవదనుఁ డనియు
రెండు తెఱఁగులఁ బాటు కీర్తిప్రవాహ
మేక ముఖముగఁజేయ నేసీహనేయఁ
జంద్రఖండధరుం డెటునమ్మతించు ?

పర—(తిరస్కారముతో)

చ. గురుచాపంబుఁ దిరస్కరించె ననుచుం గోపంబురామాన దీ
శ్వరుండే నందిముఖంబునం దురము మాన్పంగా నియోగించె ను

క్కరణీయం బిక నేది? నీయెడకు మార్గం బిచ్చి కొంపోగదే
ధరణీ! గొడ్డలి నన్నుఁగాల్పుము మహాత్మా! కాలవైశ్వానరా!

రావ—ఈశ్వరనియోగంబునజేసి మనము మిత్రులమైతిమి. కావున మహాత్మా!
పెరివొసంగుము.

(తె ర లో)

భగవంతుడా! భార్గవ! పరబ్రహ్మధ్యానము నేయుచున్న పూజ్యురాలగు
సాత్రేయిలోడను లోకయాత్రాచరణతాత్మయగు కాత్యాయనిలోడను సూర్య
శిష్యుండు నిన్నిట్లు ప్రార్థించుచున్నాడు.

గీ. హరునిశిష్యుండ! మాయింటి కతిథివైతి
దారలును మేము నగునీ చాఁపునంద
గాఁపురంబుంటిమహ్య! రాగదవె పటువ
యంబువకు నేఁడవధ్యయనంబుగాఁగ

సర—సూర్యాంతేవాసి యానతిచ్చినట్లే యొనర్చెద.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ౩౨.....తిరుపతి వెంకటేశ్వర విరచితం
బగునాంధ్రీకృత బాలరామాయణమునందుం
దియ తీ యాంకము.

బాలరామాయణము

తృతీయాంకము

(పిదప గృధ్రమిథునము ప్రవేశించుచున్నది)

గృధ్రము—ప్రియురాలా! నువ్వేగా! భగవంతుడగు తామరకంటికి సిడంబును బాములకుఁ బగవాఁడును సుధాహరణవిశిషరాకృతిమండును బలత్తికులసార్య భౌమండును మనకుఁ గూటస్థుండునగు వైవర్తేయుని యేల్బడికి లోబడిన జక్కికొలంబులలో నెక్కువ యనంబు నిక్కువంబుగా గాంచఁడగువానిఁ గుమారునిఁ గడుపున భరియించి యుంటివిగానఁ దదనుకూలంబుగ రక్తసుల పాలయును నెత్తురును నీకు దోహదం బగునమయంబు తటస్థించినది.

నువ్వే—ఓచిత్రశిఖండా! మల్లోకంబులు జయించి మించుచున్న రక్తనులతేఁ డగు దళకంధరుండు జీవించియుండగా నేనా!

చిత్ర—అది దొరకుట సామాన్య మయినవనియా! ఏమి! నిజముగా వతనిపేరే రావణుఁడు.

ఉ. అఁడుదియంచు హైమవతికైన నెవండు నమస్కరింపఁ డీ
రేడుజగంబు లెవ్వనియహీనవిభూతికి సాక్ష్య మిచ్చు నె
వ్వాఁడు జగద్విధాతయగు బ్రహ్మకు మువ్వకుమండఁ టేరినో
రాదును వాని నెన్నియఁ దదన్ముల నెన్నుటకై పఠతిగ్రీ.

మల్లెంబులు లతలయం దుదయించు ననుకూలము గలించి యాలిచిప్పలయం దుదయించు ననుకూలము తటస్థించినది! ఏలన, రామభద్రుండు, తాటకను సంహరించె నని వినియు నాదకాననం డింకను దనబాహునదుంబునకుం దగిన పను లాచరించు చునే యుక్వాఁడు.

నువ్వే—పఠత్తికులాలంకారమా! రామభద్రుం డానుందనుందరి నెట్లు వధించెనో యాయుదంతము రవంత చెప్పుము.

చిత్ర—ప్రియురాలా! ఒకానొక వాఁడు విశ్వమిత్రుండగు విశ్వమిత్రుండు మఖ సంరక్షణార్థంబుగా దళరథకుమారులగు రామలక్ష్మణులను సాక్షేతపురినుండి సిద్ధాశ్రమమనకుం గొంపోయి యొకవలక నుద్ధాత సామనేదపారాయణం బొనర్చుచుండ నొకచెంత హోత హోమం బాచరించ నొకవంక నధ్వ

ర్యఁడు సప్తతంతువిధానంబు నెఱవేర్చు నొకయొర యశమానుఁడు మాజ
మాన్యంబు లుచ్చరింప నొక దెస బ్రహ్మ కర్మలోపంబు గావండఁ జిరీక్షించు
చుండ జన్మం బొనర్చునప్పుడు మార్తాచంద్రమోవీతిహూతేరమృదవ్యతి
రిక్తంబగు నొక పెనుమంట వుట్టినది.

సువే—ఏమివంటి యేమివంటి ! తరువాతఁ దరువాత ?

చిత్ర—పుత్రమిత్రకళత్రంబుతోఁ బెక్కుదెసలనుండి వచ్చినజడదారు లిదియేమి
యనుభయంబునఁ బాఠిపోస నచ్చటిజను లిట్లుఘోషించిరి.

సీ. పొలదిండివేళను నెలవుల జాతిననెత్తురు కెడల ఘనీభవింప
గండదేశవృత్తికరమున మిగులు ఫీత్కారంబుచేత జగంబు లడరఁ
జిఱుతలగతి రెండుచేతుల మ్రోఁగించుశవమాలరొద చటచ్చటని పెడలఁ
గండనంజుడు నోటఁగఱచి మెసపువేళఁదబ్బులగతిఁ గావదములు కడల

గీ. ఘటితదంష్ట్రంక్షరత్పటాకషణజనిత
రణరణత్కారభయదశంరావమాఖర
తాళవృక్షోపమాకార తాటకాభి
ధానరక్కసి చనుదెంచె దండకదిగొ.

సువే—హా ! హా ! ఈవచ్చినది భయంకరులకుఁగూడ భయంకర యనవలయు.
తరువాతఁ దరువాత ?

చిత్ర—అట్లు చనుదెంచిన తాటకం గాంచి విశ్వామిత్రుండు దానిం జంపుటకై
రామభద్రునే నియోగించెను.

సువే—అయ్యో ! భగవంతుఁడయ్య విశ్వామిత్రుఁడు చేయరానిపని చేసెను గదా.

చిత్ర—పిదప రామచంద్రుండును స్త్రీసభంబునకై సంశయించుచు నహ్మనిచం
ద్రున కిట్లనియె.

చ. ననుఁ గరుణింపుమా ! కుశికనందన ! దానుఁడ నాఁడువాండ్రఁ జం
చను శరమెత్తికొని రఘువంశ్యుల ధర్మము గాదు; మంత్రవే
దిని జడదారి నొక్కని సత్కీర్తిజలాతుతపాణి నిండుఁ బం
పిన నతఁ డేవుమాపు నడపినుఁగురక్కసి నొక్కవేల్చిడిన్.

సువే—ఏమీ ! ఈరఘునాథకుమారుని యాచిత్ర్యము !

చిత్ర—ఇట్లు నుడివిన రామభద్రునిం గని శిరంబు మూర్ఛొని చిటుకంబెత్తి
మొద్దునెట్టుకొని రామపాటుం డిట్లుపదేకించె.

గీ. కాలమునఁగాని ఘోరంపుఁగాళరాతి
గాని యఁడుదిగా దాకుగంబుఁదొడిగి
సంశయింపక నాతఁడ్రీ! చంపుమయ్య
ముజ్జగంబులు సంతోషమునను బొంగ

చిత్రి—పిదప మునివచనంబులు తోయిలేక జగదేకపీఠుండగు వారఘవంశం
కూరంబు కూర్పంబగు నాకుగంబు వింటు బూరించి పఱపినంతట సౌమిత్రి
రామన కిట్లనియె.

గీ. ధ్వస్తహస్తంబు దలితాంత్రీతంత్రచయము
గళితరక్తంబు ఖండితకాలఖండ
నుగుచు ధరఁగూరె జడదారు లచ్చులెవడఁ
దాటకాదేహ మాద్యసంతాడితంబు.

సువే—పసికనమైనను బడుచుఁదనపురాఘవుం దొనరింపఁదగిన పనిచేసెను రామ
ధ్రువఁడు ! తరువాత ?

చిత్రి—చదువడి త్రిశంకుశోకశంకుచరిహర్త నుందాసురసుందరీ వధంబున
కాశ్యర్యవడి—

గీ. తనకుమున్ను కృతాశ్రయఁడత్యంతమోద
మొదెవనిడిన ధనుర్వేదమది శమంత్ర
కములంగా వెల్లు బృంధకాస్త్రములతోడఁ
గరుణనవ్వుడు రామలక్ష్మణుల కొనఁగె.

సువే—దేశకాలపాత్రంబు లెఱిగి తగినకార్య మొనర్చుటకు నీధరతమాతామహు
నకేతగును.

చిత్రి—తాటకం జంపినకలేంబునం దేబల్లెం బయినవరాక్రమంబు గలరాఘ
వునకుఁ దనధనుర్వేదమంతయు నుపదేశించిన యాశంకుతళాజనకుండు
జన్మంబు యథోక్తముగా నిర్వర్తించి హయశరాసంబు గూడ విఱిపించి
నీతం దెండిచేయింపం దలంచి యానినువుల నిరువురఁ దోడ్కొని మిథిలా
పురంబున కరిగె.

సువే—తరువాతఁ దరువాత.

చిత్రి—ఇట్లయ్యుప్పురును మిథిలాపురంబున కరుగుమండ మధ్యేహర్గంబునఁ దాటక
కొడుకులు మారీచనుబాహులనునా రడ్దంబువచ్చి యుద్ధంబునకుండలపడిరి.

సువే—దుష్టు లగు నాతాటకేయులు మంచివానితో వైరంబు పూనిరిలే. పదంపడి వారికి జరిగిన మహోత్సవ మేమిటి ?

చిత్ర—తల్లికి జరిగినమహోత్సవమే జరగెను.

క. పది తేరులదొరకొమరుడు పదలినశర మానుబాహు వృక్కలునేసెన్
దదనుజు మారీచునిఁ బడఁబొదివెన్ దనవక్షవాతములం నక్కడలిన్.

సువే—ఇక రామ యనునక్షరంబులు రాక్షసవివాళకరము లనవలయు.

చిత్ర—ఆపోరం దొరకిన నెత్తురును బోలయు నీకు దోహదం బగుఁగాత.

సువే— నాథా ! ఇట్లుపలాించుచు మదీప్సితం బొడఁగూర్చుచున్న నీవలన నకల పత్రప్రసీమంబనిమానియు సౌభాగ్యగౌరవ నయితినిగాని నామది నొండొక సంశయంబు బాఱకున్నది.

చిత్ర— ప్రియురాలా ! ఆజ్ఞాపంపుము.

సువే— దశాసనుం డిట్టిరాక్షసావమానంబు నైచి యెట్లున్నాడో !

చిత్ర— పత్రప్రసీమచీ ! సీతావిషయికం బగువిరహంబు వానిం బట్టుకొని పీడించుచు న్నది. లేకున్న నెన్నఁడును సర్వావమాని యగురావణుం డిట్లురకుండఁడు మంచులేకున్న నూర్పుండు చల్లఁబడునే.

సువే— అట్లైన వాఁడాసీతావిరహముఁబు బాపుకొని నేమేమి వినోదోపాయము లాచరించుచున్నాడో ?

చిత్ర — తృకూటపర్వతమును గలపక్షిలకు రాజై సర్వదా లంకాయందుండు నీ మఱియె యగుంత్పిఁగిండును నిన్నునే కదా చెప్పబోయెను.

సువే— ఏమి చెప్పబోయినో నెను పసలేదు.

చిత్ర— అట్లనఁ జప్పెది నాలంపుము.

చ. అవనిజమోముతోడ సరియైన శిశాంకుఁ డొకండు సితక
నైది కెనయైన యెత్పిల మొకండును ముథిలి వత్సవుతో నమం
బపుటినకాల మొందును దిశానను నూరడఁబల్కుఁ దత్తరు
బ్రహ్మచారివామ్య మందనపదార్థము లన్నియు వెయ్య నేటికిన్.

మఱియును సీతావిరహపీడితుల మగుమాకు వినోదాంతరమిదియొకటి యిపుడు లభించినది. భగవంతుఁడగు దేవేంద్రుని యానతిచొప్పున భరతాచార్యులవారు సీతాస్వయంవరకథాసంబంధగా నొక నాటకమును గ్రాత్రి రచించిరట, దేవసభలో

దానియాటకూడ జరిగినదట ! అది తెలిసి రావణుడు మాకుగూడ దానిఁ జూచవలసినదని యజ్ఞాపింపఁగా భరతాచార్యులవారు తమ పుత్రుల నూర్వరనుగూడ నశ్చరసలతో లంకకుఁ బంపిరి.

సువే— అట్లైన రమ్మ. మనమును మన రాజధానియగు వింధ్యగిరికింబోయి యట నురక్షితంబగు నీడంబునం బ్రవేశించి మఱియును దోహదము సంపాదించు కొందము. (యాగృహమిగునుము నిష్క్రమించెను.)

(పిదప రావణుడును బ్రహ్మస్తుడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— (నిరహతాపం బభినయించుచు) హృదయమా ! నీయవృద్ధులు ముందిరి. సీతాచరితంబ విలీకనం బైనను నీకుఁ దటస్థించినది. (తెరలో) త్రిజగత్పతీ మహారాజ ! దళానన ! నీవు జయము, నీకుజయము. సాయంసంధ్య దేశరకు సుఖప్రద మగుఁగాత.

మ. ఎఱు వద్దించిన పట్టునూలువలె నెంతే మీఱు సుసాగ్రితో
నెఱనంజం గుదిగూర్చుకొంచుఁగనుఁగొంటే పూను యస్తాదిపెం
జఱియక వ్రాలె నొకింతమునైఁబయిఁ దేజంబాఱ వారాగి గ్ర
చ్చట వాత్సదళితాంబుజాతజరజశ్చక్రాయమాణాకృతిన్.

రావ— నాపుణ్యవశంబున నేటికిఁ బవలు గడచినది ! ఓప్రహస్తా ! భరతాచార్య పుత్రులను నాటక ప్రదర్శనంబునకై రప్పించుము.

ప్రహ— (తెరవంకంజూచి) ఓభరతపుత్రులారా ! నాటకముఁ గనుంగొన మాచక్రివర్తిగారు సన్నద్ధులైనవారు గాన వేగ రండు.

కోహలుడు— (ప్రవేశించి)

గీ. మండిపోయియుం గర్హరఖండమట్టు
జమలయం దెల్ల నెవడు వానవలుగొల్పు
నతని శృంగారరసమున కాదికార
ఁగం బయినవానిఁ గునుమధన్వనుదలంతు.

రావ— ఇది నాంది. ఇంకఁ బ్రస్తావించఁగలఁడు.

కోహ— పూజ్యుడగువిధాత మానవసంభవులలో మొట్టమొదటివాడగు భరతాచార్యుండు రచించిన సీతాస్వయంవరమును నూతననాటకముం బ్రయోగించుచున్నారము ! పరమేశ్వరసన నాట్లవేదంబును స్వపౌరుషసంతోషితుం డగు

హరునివలన లాస్యతాండవంబులను నేర్చుకొనిన దేవర మాన్యత్యాభినయంబులు చక్కగ నవధరించుగాక యని వేడుకొనుచున్నారము.

క. విడఁబెక్కుచెవులఁ, జూడ న్ననులెన్నో వలయునట్టి నాటకమిది నే
సెను భరతుఁడు దేవరకొఱకనియే మేమెల్లఁ దలఁచనగు దశవదనా.

రావ— ఏమిది ! అసంబద్ధప్రళాపము లాడెదవు ! రావణుడిక్కడ నుండఁగా
నింక నీతను బెండ్లియాడువాఁడు నేటిొకఁడెవ్వఁడురా.

(ఆలోచించి) కానీ ! కవివాక్కులు నిరంకుశంబులు.

కోన—(అంతటఁజూచి) ఔరా ! రాక్షసచక్రవర్తిప్రాధవము తిరుగువనశిశ్మేళ
రాయమాణమై ప్రకాశించుచున్నది.

నీ. రిక్కమొత్తము శేజిరిల్లుచొండొంటిలో ముత్యాలజాలెల్లెసార్చెనిచట
నిల్వటద్దంబులైనిల్పిరిం దందందు ద్వాదశాదిత్యులు లైక్ష్మ్యముడిగి
చంద్రమోచింబంబు చటవలల్లార్చు నుల్లాభమైమోదనోప్పచుండె
సంజకెంజాయలు సాంద్యసింహూరశేఖరఁ దీప్తచంద్రంగన్ధమున

గీ. మందవనంబులెల్లడ మలసి మలసి

కృమజలంబెల్ల నల్లంతఁజల్లనార్చు

గొప్పతాలపురితంబులై యుప్పచుండె

చాగురేచాగు రావణేశ్వరునిబాగు !

ఓరావణసభాసదులారా ! పూజ్యుఁడగుభరతాచార్యుం డిట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

ఉ. మాధుర్యంబును గర్ల పేయముగ నిర్మాణించు నైవర్మియున్
సాధుస్వాంతమనోహరం బగుకథం జాటింపుమాకుల్ రసా
స్థోధిన్ నిం చెడున్మృగసాదగుణచంద్రుండుల జెలంగం బ్రమో
దాధారం బగుకైత కారణకు నిత్యావాపమై యున్నదే.

క. క్రవణంబునకుం దగినది నువర్ణబద్ధంబు కలితనుచ్చాయం బీ
కవనము దా ముత్తైపుజంపువిధంబునఁ బ్రమద మొనఁగు బుధులకు నెందున్.

(తెరలోఁ బాడుచున్నారు.)

క. ప్రకటితరామబ్జము కాశికవంశము లక్ష్మణప్రసిద్ధంబుఁ బురాం
తకచాపదమనకారణ మకలంకము నచ్చె కరద మతిసుఖమొదవణ.

ఇదిగో, రామలక్ష్మణసహితవిశ్వామిత్రప్రవేశనూచకంబగుధృవాగానము చేయు
చున్నారు గానశేఖరు దక్కినవసులకై యత్నించు (నిష్క్రమింపుచున్నాఁడు)

ఇది ప్రస్తావన.

(పిదప రామలక్ష్మణులతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విశ్వా—అహా ! జనతనిమనంబు సర్వదా పరబ్రహ్మనుసంధానమే చేయుచున్నది. ఇది యంతయు యజ్ఞవల్క్యుని సామర్థ్యము. శైలతాళు కగంగననుటకుఁ గారణము చందురునిసామర్థ్యముగాని యన్యంబు గాదు గదా.

రామలక్ష్మణులు—భగవంతుఁడా ! ఉపాధ్యాయ ! ఇతఁడేనా జనకమహారాజు ? సూర్యకన్యనివలన శుక్లయజుర్వేదము సైతముఁ జనువుకొని విరక్తుండయ్యును నేల వనమునకుఁబోలేదో.

విశ్వా—నాయనా రామచంద్ర ! తండ్రిలక్ష్మణ ! రాజ్యాశ్రమమహాముని యీతఁడు దీని విట్లు సమర్థించుకొనుచున్నాఁడు.

చ, అడవులనుండఁగావలె మృగాదులతోడఁ జరింపగావలె
గుడువనలెక ఘటాదులను గొండలనీళ్లు గ్రోలఁగావలెక
బడుకొవఁగావలెక గఱకుబండలఁ గామములూడ్చుగోరువా;
రుడిగినవారి కిల్లయిన నొక్కటై కాననమైన నొక్కటే.

రామ—ఇది నిజమే. ఇట్టివారుగాని యట్టిరహస్యమును దెలిసికొనలేరు.

రావ—(సాక్షేపముగా) ఏఁడె ! దళరథపుత్రుఁడు రాముఁడు ! ఏఁడు లాటకను, చాటకకొడుకులను జంపినవాఁడు ! (మునివంకఁజూచి) అన్నా ! ఈరావ పాటునియభిచారచాతుర్యము ! అస్మత్పరిజనులందుఁగూడ సాగింపఁ దొడరి నాఁడే ! ఆపురా ! యీ రావకుష్టుఁడు గూడనా ! ఏమి ! పీని కుష్టుదనపుఁ బొగరు !

లక్ష్మ—ఇదిగో ! హరక రాసనము. అప్పుడే సీతాస్వయంవరమండపములోనికి వచ్చినాము.

ఉ. బంగరుమువ్వ లెల్లెడ నభంగుర హాగతి మ్రోగ గోపురో
త్తుంగవిచిత్రతనైరుచితోఁ దులఁదూఁడును వేల్పుటేనివి
ల్పంగిఁ జెలంగి వింగి సురలం గనుడమ్ములు వ్రాల్చునట్లు చే
యంగల మంచసౌధములయందు వసించిరి రాజపుంగవుల్.

విశ్వా—(అన్నివంకలకుం జూచి.)

గీ. చేపదేవునివి ల్లిది త్రిపురవిజయి
యిత్తేడు జనకుండు భోగి యోగీశ్వరుండు

నితఁడు జనకపురోహితుం డీవెలంది

పుణ్యయజనసముద్భవ పుడమికాన్ము.

(అంతటఁ బురోహితునితో జనకుండును జెలులతో నీతఁడఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

శతా—ఓ సీరధ్వజా ! నేఁడు తాటకావిపాటనుండగురామభద్రునిం జూచిన నతని తండ్రి బాల్యావస్థ స్మృతికి వచ్చుచున్నది నుమీ ! ఏలన నాదశరఘుండును.

గీ. గడ్డమును మీసలును రానికాలమంద

వవిధరుండగు దేవతావల్లభువకుఁ

జేరి యగుచు దానవులనెల్లఁ జెండి దైవ

తంబు రాజ్యంబు నిష్కంఠకంబు నేసె.

జన—అవును. ఇత్వాకులవిక్రమంబులు వయఃప్రకమంబుల నపేక్షించునవి కావు.

శతా—హేమవర్షభా ! స్వయంవరసమయ మాసన్న మగుచున్నది గాన జానకిని పార శరాసనసమీపమునం గూర్చుండఁ జెట్టుము.

(అంత హేమవర్ష యట్లు చేయుచున్నది.)

విశ్వా—వత్సా ! లక్ష్మణ ! ఆపిగో జనకునిసమీపమునం గలమంచముపై రామభద్రు నెక్కించి నీవును గూర్చుండుము.

(అంత సామిత్రి యట్లు చేయుచున్నాఁడు)

రామ—(తనలో) పుడమి తల్లియు యాగస్థలంబు పుట్టిల్లును శిష్యశురభంగం బోలి యుఁ గాఁగల కన్యక యీమెయే కాఁబోలును.

ఉ. నలుదెసఁ బూర్తిగానురమునం గుచయుగ్మము నిండలేదు, క
న్నుల కొకవింత పుట్టియుఁ గనుంగొనుదాఁకన యుండ దొ, పిటుం
దులును నితంబలక్ష్మిని నెదుర్కొనుచున్నటు లున్న విప్సుడే
యలముచునుండఁగా ప్రధనుయావన మీచిగురాకుఁబోసికికా.

(అలోచించి) హృదయమా ! ఇంక మన్మథుం డస్థలితకాసనుండు కాఁగలఁడు.

గీ. ఇం చయిన నేమి వెదులైన నేమి చాచ

మాయసము లైన నేమి పూలైన నేమి

తూపు లీముజ్జగములందుఁ దుంటనింటి

వాఁడె విల్కాఁడు నీతకు వయసు వచ్చె.

(బా గు గ నాలోచించి) నూతనాలంకారరచనావిలాసవ్యగ్రభావయాగు నీ
ఘటాంగియే జవ్వనము నలంకరించుచున్న దని తలంచుచున్నాను.

మ. కబరీపాళము దిద్దునేర్పులును వక్రంబుల్ కరున్ తిన్నఁగాఁ
గ బనాయించు తెఱంగు దంతచయముం గై నేయుసామగ్రి ప
ల్కుబహూకారము నీవినన్నచానయల్ మున్నైనచెయంబు లీ
యబల్ నేర్తురుగాదె శైశవము పోనైయున్నకాలంబునకొ.

రావ—ఇదిగో! నాహృదయతాపముం బాపుమందు ! శూలతాంగి నిరుపదికన్న
లతోఁగూడనొక్కసారి చూచెద. (చిరకాలమామెనంకకుంజాచికన్నుల
నుదేళించి-)

సీ కటికిచ్చీకటివంటి కబరికాభారంబుఁ దఱపివెన్నెలవంటి చిఱుతనగవు
నతివికాలాకారమైన కన్నువోయిఁ గడుఁగుటిలములైన కన్నుబొమలుఁ
బురిగదించినపాళములఁ బోలువీరులు నరచంచునుఁడుఁబోని యలికతలముఁ
గరఁగించినట్టి బంగరుఁబోలుకంతయ్య పాచీకృతంబు వక్షస్థలంబు

గీ. జక్కవకవను బురణించు చన్నువోయిఁ
గొండవటివంటి జఘనపుమండలంబుఁ
గనకపలుగాఁగ మిగులు నైకైంబు గల్గి
కనుఁగొనుం దానదీఱఁగఁ గన్నులార!

(ఆకసముపంకకుం జూచి సీతను దలంచుకొని)

సీ. నల్లగల్వలసారు నళియించి పోఁగాక గుల్కుఁజూపులు చిమ్ము కోమలాంగి
కుగడంబునకు వల్లఁబాటు చేతులుఁగాక గెమ్మావి ప్రకటింపు మెమ్మెలాఁడి
బంగారమున కున్నవన్నెతెగ్గునుగాక మైలీల వెలిపుచ్చు మోలతాంగి
వింటఁ జంద్రయుగంబు విభ్రాజిలునుగాక మొగము పైకెత్తు మోముద్దుగుమ్మ

గీ పంచదారకుఁ జేఁదుచొప్పడునుగాక
గొనబునుటల నించు మోవనజగంధి
రామణీయకళారి యీరావణుండు
మనవి గావించుకొనుమాట వినుము తరుణి.

ప్రతీ—ఆహా! సహజసౌందర్యవతుల సాహాయ్యకంబునం దుంటవిలుకాఁ డీ
బొజంగురాయల నెంతగా నెల్లిదము చేయుచున్నాఁడో ?

సీ. మధురంబుగ నొకండుమాటాడు నొక్కఁడుసాగియింపఁగాఁజూచు కగునొకండు
నునుఁదమ్మిఁ గేలఁ ద్రిప్ప నొకండు మెడలో రహించుహారంబుబాడించునొక్కఁ

డంగభంగము లీ నావరించు నొకండు చేత గల్లుంబు స్పృశించు నొకఁడు
లలితసంగీత మాలాపించు నొక్కఁడు మించుబూదండలెక్కించు నొకఁడు

గీ. చిట్టమిడుచు నొకండు కెంతేతినడుమఁ
దలఁ గదల్చుచు నొకఁడు వర్ణిలెడుకోర్కి
కనుగుణంబుగ నిరుగేల వభినయించుఁ
గాముకుల నేమిచేయఁగఁ గారు చెలులు.

(కొంచెము బిగరగా)

గీ. రాజులందఱు వినుడయ్య రావణుండు
విటువఁజాలని ముక్కంటివిల్లు విటును
టోలిగాఁగ విడేపాఠాపాలుమెప్పు
వడయువానికళత్ర మీపుడమికాన్పు.

రావ — (క్రోధహీనములతో) ఓరీ! మూఢ! కైలాసాదిగి నిట్టటుఁ గదల్చినదశకం
తురచేకులకటరా, ముక్కంటివిల్లు విటువఁజాలనినను నప్పగితివ్!

అయినను —

మ. రజతాద్రింగలించు టాత్మదశమూర్ధచ్ఛేదనం బయ్యతా
గృజఁ గారాగృహబద్ధుఁడేయుట మొదల్లాఁ బెక్కుకార్యంబులకొ
భుజశక్తిం బొనరించినట్టిదశకంఠం దేవయానావహః
రు జనం బెన్నునె పార్శిత విల్లకటి యారోపించినకొ ద్రుంచినకొ.

హేను — చెరీ! జానకి! రాజులందఱును హరశరాసనం బెక్కిడుట కారంభిం
చుచున్నారు. నీసౌందర్యమాను నిర్మించిన విధాతపరిశ్రమంబు సఫలంబగుఁ
గాక. తుంటవిలుకాని ధనుర్విద్యాపరిశ్రమంబుగూడ సఫలంబగుఁగాక.

ప్రతి — (తనలో) ఓహో! ముందుగా నరకానురుఁడే ధనుర్భంగంబునకు నన్నధుఁ
డగుచున్నాఁడే (సృకాశముగా)

మ. అమరస్త్రీలు సుగంధిగంధహరిణివ్యాలోలకృష్ణగరు
ద్రుమఃపూలంబులఁ బాడుచుం దృఢవికీర్తుల నాఁడు భూమికళ
త్రమఃకం చాదికిబోందృ మెవ్వని గనెం బ్రాజ్ఞోత్తితిసాధిశ్వర
త్వమాఁ గైకొన్నతఁ డెవ్వఁ డానరకుఁ డీతండే సుమీ జానకి.

హేను — చెరీ! జితఖంజరీటంబులును దులితపాలతమాలంబులు నను క్రింగంటి
చూపులఁ జాడుము.

నీత — సురవీరోధి యనురండే కాదు ?

హేమ — చెలీ! విచారించుము ! శంకరశరాసనము రక్కను లెక్కిడఁ దగి నది కాదులే.

ప్రతీ — ఏమీ ! ముక్కంటివింటి దిట్టతనము ! జగజెట్టియగు నరకుండును —

క. ముక్కంటిచాప మిదియని వెక్కిరియించుచు బోయి విఱుచుటయును న మ్రొక్కిడుటయు నటులుండఁగ జక్కికి జనలేక మరలి చనికిలఁబడియెన్.

రావ — చీ చీ వసుంధరాకుమార ! ఇనీ ! నీయభిమానము కాల్పనా ! ఆరంభించిన కార్యము సమాప్తి నొందింపకపోవుట యపయశస్సు కాదు.

ప్రహ — అందఱును రావణాసురు లగుదురా యేమి !

ప్రతీ — (మఱియొక వంకరుఁజూచి తనలో) ఇదిగో ! ఇంకఁ బాండ్యరాజుగారు బయలుదేరినారు (ప్రకాశముగా)

ఉ. గండపుగొండ నెత్తముల గండపుమోకల నుండుసర్వపుం
జందనగంధు లందఱు సారెకు బోయెత లేగి విన్నవించి
పం దమతేని విండుచథ వారు యదీయయశంబు నెంతు రా
నందమయాత్ముఁ డాధరణినాథుఁడు పాండు్యుఁ డితండు వచ్చెడున్.

నీ. ఎవనిపుట్టువుకల్మి నెనకంబు నసమును నధిగమించె నుదన్యదశ్యయంబు
వేల్పుటావుంబోలి వెలలేనిముత్యాలధన మెవ్వనికొనంగుఁ దామ్రపర్ణి
యెవనిపో రవ్వరోయువలీమణులకెల్లఁ గ్రొంగొల్లత మగలను గూర్పుకాణ
యందకత్తెలకెల్ల నరుదుపుట్టించు దివ్యోషధి యెవ్వని యెడలిసంచు

గీ. హస్తచేయంబు లెవ్వనియశము లతఁడు
పాండ్యభూపాలకుఁడు నుతింపందగంఢె
ధనము సర్వము నిచ్చుచోఁ దనకుఁ బాత్ర
తయు నపాత్రతయును లేనిదాత గాని.

హేమ — కపోలకాంతిజితముగ్ధమధూకకునుమచ్చవీ ! నెచ్చెలీ ! యింకఁడు పాం డీఁడు. తుమ్మెదబాంబులఁ దూలించుకటాక్షంబు లితని మోముదమ్మిపైఁ జిమ్ముము.

నీత — దగ్గివిడచూడఁమాణి కదా !

ప్రతీ — (ఎవరికిని చెలియకుండ నవ్వి)

గీ. విఱుచువానివిధంబున వేగఁబోయి
చేతఁజేకొని యల్లంత సిగ్గుపడుచు

మస్తకము వంచి విల్లు నమస్కరించి
వీడుచున్నాఁడు పాండ్యపుద్గీనరుండు.

రావ — (నవ్వి) ఆహా ! యీపాండీఁడు విజువలేక విడుచుటకు మఱియొక కారణమును నూచించుచున్నాఁడే ! ఏమీ ! చాక వక్రము !

ప్రతి — (మఱియొకవంకకుఁజూచి) ఇతఁడు మాహిష్మతీనాథుండుగ నత్యంత పుండు (ప్రకాశముగా)

ఉ. హైహయవంశ మొప్పఁగది యత్రివిలోచనశక్తిశాక్తికం
బాహిమరశ్మి వంశకరుండైతః; వంశ జనించ సర్వదైవ
బాహుల నాచిపట్టై తలవంపులొనర్చె బులస్త్యనూతికిన్
వాహవ ! యర్జునాహ్వయఁడు వాని కుమారుఁ డితఁడు వచ్చెడున్.

క. మును తండ్రి దళాననుగల్గి నిజానాసంబునందుఁ జెఱవెట్టెను గా
వున నింద్రజిత్తుఁ దత్తనయుని నికఁడోడింపఁ దలఁచుచుండు బభాఁరే !

రావ — ఓరి ముసలిరాచబంటా ! యిట్టియరుక్తులాడిన నిన్నొక వేళ గాఢబుండు సహించినను నీయింద్రజిద్దూషణోక్తులను జంద్రహాసము సహింపను నుమీ !

ప్రహ — డేవా ! ఇది యడవినుండు జడదారులు చెప్పినస్మృత్యప్రబంధము. కోపమున కిది పనికిరాదు.

ప్రతి — గీ. సర్వదానదిచుట్టు నేనగరికుండు
నోజగల చుద్యులకు నేది రాజధాని
నెచట వీతేంద్రనం బగ్నియెసఁగు నితని
కాఁపురం బల్లనూహిస్త్రీపురంబు,

గీ. గుఱ్ఱపుందండు డెక్కఁతాఁడులకుఁ బుడమి
రేఁగుబూడిద కన్నుల మూఁగకుండ
మూసికొనుఁ జేత నీతనిపోర జేడ్కు
కొఱకు వచ్చిన తెఱగంటి తెఱవగుంపు.

హేమ — గురుజనశక్తిర విషయసర్వదా ! యితండు సర్వదాపలయితం బగు మాహిష్మతీనగరికి రాజుగాన నితనిపై దరళపక్ష్యశంబులును ధవళంబులు నగు సేత్రాంచలంబులు వజ్రపుము.

సీత — త్రియకుమారుడయ్యుం బరకురాముని నెదుర్కొనఁదలఁచినవాఁడేకాఁడు ?

ప్రతీ— ఏమీ! ఈకృతవీర్యపాత్రునిగర్వము.

క. బుజుమలతీటం బురహరు నజగవళున్ విజువఁ దలఁచి యంతసె మరలన్
గజిబిజియై యెక్కిడుసని దృజియించెం గార్తవీర్యతనయుఁడు బళిరా.

ప్రహ—మోఱకా! వేల్పుతేఱ మమాత్రము నీమ మొక్కఁడుగాని చళపదమనంత
వాడ వగుదువురా.

ప్రతీ—(మఱియొక నైపునకుం జూచి) ఇదిగో! చేపిపతిగారు దయచేయును
న్నార. (ప్రకాశముగా)

గీ. తొల్లి యీసీతఁడెండిహేరువగువల్లు
చాల్చి భవుఁడు పురమృతు గాల్పువేళ
పుడమి నొకముక్క తిపురినాఁ బడియెఁజెదరి
దానిఁ బాలించు చైత్యుఁడీతండు చూపె !

చ. కరమును మానికన్ వసుశకంబులతావులు తొల్పువట్టిసే
ర్పరియును దంపతిప్రణయభంగులసాంగుల లెక్కచెట్టు సే
ర్పరియును బండువెన్నెలఁ గరంబులఁ బుక్కిటఁబట్టి త్రాగు సే
ర్పరియు గణింపఁజాలును సరాసరి నీతనిక్రిస్తిసంబదల్.

హేమ—చెలీ! యీతఁడు దళార్లదేశాధిపతి. ఇతనిఁ దిర్యగర్చననిలీనకాలిమంబు
లును దులితచంద్రఖండపాండిమంబులు నగుకటాక్షంబుల వీక్షింపుము.

సీత—దళార్లదేశ మనఁ గా నర్మదప్రవహించినదేశమేదాదు ?

ప్రతీ—క. మాని నుమా యీతఁడీతానుగనవుమీఁద దృష్టిసారింబియుఁ దో
డొ నిమరుకొనెన్ నిర్భతంపానటు తనభుజవిజృంభితము నయ్యాకే!

ప్రతీ—(మఱియొక్క ప్రక్కకుఁ జూచి తనలో) ఇదెనిహుళేంద్రమహారాజు
పచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

క. వననిధియు రోహణాద్రియు ధనగృహమౌట వచనములు మదనమంత్రము ల
య్యనురోధనగరి కాపుర మిససముఁ డగునిహుళేంద్రుఁ డీతండవురా !

చ. ఎవనిక రాసి శత్రుధరణీంద్రకిరంబులు గోయ నప్పురో
యువతులతో క్షణంబునకె యుప్పరమందుఁ జెలంగువార ల
య్యవనిని గూలకుండ నడయాడెడు నాత్మకబంధరాశివైఁ
బువుజడి నొల్కుచుం దృశ్యఁడెవో యితఁ డదృశ్యదోర్బలుం డనిక.

హేమ—అసమగ్రియావసారంభ యగుచేదేహీ ! క్షణవికచకమలచ్ఛవికరంబితంబు
లగునిలోచనాంచలంబుల నాలోకింపు మితండు రోహణగిరిపరమేశ్వరుండు.

నీత—కాస్తభసంకజాతంబు అగురత్నంబులఁ దలఁ దాల్చువాడే కాఁడు ?

వ్రతీ—(తనలో) ఇతఁడు మందబుద్ధివలె నున్నాడే ! ఏవనికని మనంబుఁ జొరనీ
కున్నాఁడు.

గీ. చండికానాథు మేటికోదండమందుఁ
దనభుజాదండమందును దారుమారు
గాఁగ నూరేసిసార్లు గతాగతంబు
లాచరించుచున్నవి పీనిలోచనములు.

రావ—సింహశేంద్రా ! ఏమి సందియపడెదవు ? సంకయాగ్రస్తు లెన్నండును వీర
వ్రతంబు నిర్వహించఁ జాలరు.

వ్రతీ—(ఒకప్రక్కకుంజూచి తనలో) ఇతఁడే మధురాపురమహారాజు బయలు
దేతినాఁడు.

గీ. శంసముఖులైన దుష్టరాక్షసుల నెల్ల
జన్మ మెచ్చట నహియించి శార్దూపాణి
మావఁగలఁడంచుఁ దొల్లిటిమానివరులు
ప్రాసీ రవీంద్రు మధురకు రాజితండు.

చ. కలనులపైన మాఁగఁ బువ్వుకల్పల నీపములూఁగ నెమ్మిశే
కలు చెలరేగ లేమొగులు కన్నులవం దివిఁదోచినంతనే
శలకలలాడుచుం దుగ్ధితకంచుకబంధములైన సంబరం
బులఁ దిలకింతు రీతని రిపువ్రతదల్ చెలికాండ్రకాంతలుక.

హేమ—నినర్గసర్వాంగనుందరీ ! కానకి ! ఇతఁడు మధురాపురమహారాజు, సాటి
లేనిచక్కఁదనముఁ జూడఁదలంచినచో నితనినే చూడవలయుఁ జామీ.

నీత—బృంచావనవిహారదుర్లభుడేకాఁడు ?

వ్రతీ—అధిగతకోదండపాండిత్యుడయ్యు నీతఁడూరకున్నాడేమి ?

గీ. శశధరునిచాప మెక్కిడఁజాలుఁ గాక
చాుకయపోవుఁగాక యానేలఁత్రేని
బుజములందలి జ్యాకిణింబుల వనందు
తెలుపుచున్నవి విల్కానిదీమస్సంబు.

రావ—మహాధన్వియయ్యో మధురాధిపతియీశ్వరచాపాలోపణమున నేల యప
యోజకుడయ్యెను !

ప్రతి—(మఱియొకవంకకుం జూచి తనలో) అవంతీరాజగు సత్యవ్రతుండు వచ్చు
చున్నాఁడు (ప్రకాశముగా.)

చ. శమితమనస్కుడైన పురకాసనుండుం బహువిభ్రమోపదే
శి మరుఁడు వైరములో వదలి శ్రీచ యశంజనునే జగద్దగాఁ
గ మనము నించు నేనగరి కాపుర ముండిరి యిద్య రేకపీ
తము ఘటియించి దానిఁ బ్రకటకృముండితఁడు ప్రోచుచుండెడుకొ.

నీ వీరలక్ష్మికిఁ గొత్త వేణికాబంధంబు భుజఫణాధర రాజమునకుఁ బడగ
ప్రేతాధినాథజముతటినికి పీచి పొగఁబోతుఁకునుభూమితాళ
యమరకాంతాకటాక్షములకు సంకల గడితెంపునీరికిఁ గీర్తిగంటిచూపు
నరికామినీతతి కసృప్రవాహంబు లోలఁతుకోపొగ్గికి ధూమవర్తి

గీ. యగుచు నెవ్వనితరచారి వగఱ నన్ని
సమరములయందు నోడించి జయముగాంచు
నతని సుతియింపఁ దరమె ననునన్మృపతి
వందిరశీసనాథు నవంతినాథు.

హేమ—చెలీ ! యితఁడు వికాలాపురీనాథుఁ, డితనియెడ నీకటాక్షపాండిత్యమును
దేటవఱచుము.

నీత—మహాకాళుఁ డనునామముగల యీశ్వరుఁ డున్న పట్టనమునకు రాజేకాఁడు ?

ప్రతి—(తనలో) విల్లెక్కిడకయే యూరకున్నాఁ డేమో ? (ప్రకాశముగా)

గీ. కంటిలోని తృతీయభాగమ్ము చేత
హరకరాసనమును జూచి యంతమరలి
యవలిమో మయి చెలికానియందు కృప్తి
పఱపి మాటాడుచున్నాఁ డవంతిరాజు.

రావ—ఓయీ! అవంతీనాథ! పురాతనశీర్షకంకరకరాసనాలోపణఁబునకుఁ గూడ
నాలోచించుచున్నా వేమి ?

ప్రతి—(మఱియొకవంకకుం జూచి తనలో) ఇతఁడే! కర్ణకైకకాధిపతి వచ్చుచు
న్నాఁడు. (ప్రకాశముగా)

గీ. సరసమగుకైత కేపిడు జన్మభూమి
యేపురము తుంటువిలుకాని కాపురంబు
రాజమార్గవరద్రమణీజనంబు
కుండినం బది యేలు నితండు సీత.

ఉ. రూపసి బాణ వేత్త చతురుండు మనోహరుఁ డిత్తుధన్యకుం
గా బసవర్గి యీన్యపశిఖాపణి పేర్చిని శశువుత మృతిం
జేడదుటక సురత్వమును జెందగ దాన నురాంగనల్ వృథా
రూపులు దిద్దుటయ్యెనట కొత్తవరుల్ లభియింపకుండుటక.

హేమ — స్నిగ్ధశ్యామలకుటిలపంతుకా ! జానకి ! యితండు కుంతలేశ్వరుం డితనిం
జూచి చేరలఁగొల్పొం దగునీ సేతనిర్మాణమును సాగ్ధకమును జేసికొనుము.

సీత — మహారాష్ట్రమాదామణియే కాదు ?

ప్రతీ — (తనలో) ఇతనిచరిత్ర పరీక్షింపరాధీన మనితోచుచున్నది (ప్రకాశముగా)

గీ. లెండు విల్లెక్కిడుండని లెంక లంద
తేజకల్పించి తన్ను బ్రేరేపుచుండఁ
దనమరూపంబుతోడ శస్త్రప్రభావ
మెన్నుకొనుచుండె నీకుంతలేశ్వరుండు.

రాన — ఈతడు చాలఁ బిల్లతనపుఁజేష్ట చేసినాఁడునునీ !

ప్రతీ — (మఱియొకవంకకుం జూచి తనలో) ఇదిగోఁ గాంచీపురపరమేశ్వరుండు
వచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా) ఓ విదేహరాజనందనీ ! యిటుఁజూడుము.

ఆ. కంతువైరి చిచ్చుకంట జన్మించిన
కొలమువాఁ డితండు కొమరుఁ డితని
కీర్తు లభిలభుననకీర్తనీయంబులు
కాపురంబు కాంచికాపురంబు.

మ. పగగొంచుం బలవంతు సీతని ననిం బాటించు కత్తెదృఢురం
బుగఁ బోరక సుగలందఁ టెవ్వరినయిం బూలొల్కిరో వారిలో
విగతానుత్వముఁజెందువారు నురలై వింటం బ్రేక్షించి యిం
పుగ కేషించినవారి ముంతురు యథాపూర్వంబుగాఁ బూవులన్.

హేమ — నవకాంచనకాంచీదామాలంకృతకాంచీమండలయగు జానకి ! ఇతండు
కాంచీపురిఘరమేశ్వరుం, డితనివదనచంద్రికల భవన్నయనచకోరంబు లానుఁ
గాక.

సీత—చంద్రశేఖరవగ్రహాదీకృతమును పులకమాగతమునకు నృసింహలాంఛనము
గలవాడే కాదు ?

(ప్రతీ—(తనలో) ఇంద్రాణీశాపమును లెక్కచేయనట్లున్నాడే (ప్రకాశముగా)

గీ. హయనిర్మల నిలువ కట్టిట్లుగదలక
యీతఁడొకఁడు నేమి యిట్లు
ఉదయదయగుచుల సొప్పారుమాపులఁ
గవలి లాఁతున్నపులు కాంచుచుండ.

రావ—ఓరీ! మర్యాదాహీనుడా! నిల్లునిలువకపోయిన నీవు కాంచీపురాధీశ్వరుం
డవు కావు. (అని యాలూచించి సిగ్గుతో) అగుచువు, ఇంగో! ఉంటివిగాదా!

(ప్రమా—(నవ్వి)

చ. అననికుమారి పెండ్లికత యందును గొంటుగతిం జరించు నీ
యవనిపతిం జలత్పులకితాంగుని జూచి దళానినుండు కో
పవళముఁజెందియుం దచనెనంబునఁ జూపజకెల్ల లోచనో
త్సవము శమించునేమి యని శాంభముఁదాలిచి యుండె నెంతయున్.

(ప్రతీ—(తనలో) శృంగారవీరరసంబటుం డగులాటేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.
(ప్రకాశముగా)

అ. వే. జగమునేస్తకాఁడు జలజాతభవుఁడు ముక్
సందెవార్చునాఁడు జలముఁ జూచుక
ముగనొనర్చ నందుఁ బొడమెఁ జూచుకున్ దా
తనికులంబువాఁ డితఁడు కుమారి.

ఉ. వేరముఁ బూనినట్టి పృథివీపకులం ద్రుక్తిలోన గెల్చి య
వ్వారలయుండలేక వెలభాములు మాక్తికకంధరాచల
చ్చారలు చూతు రీతనిముదురున నంచులయందు పట్టద
శీరహిమించు లేమొగలిఁతుకుల తొకుమడంచు మాపులన్.

హేమ—అద్వమీచంద్రసవ్యశలలాట యగు జానకీ! ఇతఁడు లాటేశ్వరుండు
శ్యామలధవళంబు లగుకటాక్షుంబుల సీతని నిరీక్షింపుము.

సీత—అనుదినముఁ దన్నులంకరించుటతోనే కాలము కడపువాడే కాదు ?

(ప్రతీ—ఇతఁడు సహజముగా మాయావి (ప్రకాశముగా)

గీ. చావపుండున్న దుడిచెడుయాపుదోఁచఁ
జేయిసారింతునే కాని చేతఁబట్టి

వింటి నెత్తను నెత్తడు తొంటిచోటు
చేర నైకనురాడేమి చిత్రమితడు.

రావ— నిజము, వీడు శృంగారలంపలుడే కాని పీరి పదమునకుఁ దగఁడు.

ప్రతీ— (తనలో) ఇదిగో! కుశస్థలీనాథుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు, (ప్రకాశముగా)

సీ. నాటించె నెవఁడు నేనానీ యఖిలముగఁ వసపుఁగంబములు దిగంతములఁ
కావించె నెవ్వఁడు కరుణతో ధూతామయమైన చైద్యకాస్త్రాప్యతంబుఁ
ఎవనివంశమునకుద్భవము బావడు కాకమున్న విశ్వామిత్రమునివరుండు
వహియించె నెవ్వఁ డాబాలగోపాలంబుఁ దిలియ నుత్తుడను కటికి పేరు

గీ. చేసె నెవ్వఁడు మేటిదక్షిణలతోడ
రాజనూయాదికకృతు రాజములను
సకలరాజవ్యవస్థాత్రుశస్త్రీయితఁడు
సల్లలితుఁడు కుశస్థలీవల్లభుండు.

చ. గురిజపుఁ బేర్లు నేరెటిచిగుళ్లను గప్పినయప్పిలుందు లం
బరముచేటుంగువందు ముడుపంబడు జేగుఱురాలు నొదలకొ
దుఱిమిన నెమ్మిపించుములునుం గలవేసము నొక్కయింతలోఁ
గఱతురు కాన నేతదరికాంతలు చెంతలఁ నేర్వఁజెంచెతల్.

హేమ— ముష్టిగాఁగ్రాహ్యమస్యయగునై దేహీ! ఇతఁడు మధ్యదేశనరేంద్రుం డితని
గుతూహలవికి సితనయనజలజ వై చూడుము.

సీత— ఇతఁడేనా! మందరాద్రిచేతం దఱువంబడిన పాల్కుడలియందుం బొడమిన
ధన్వంతరికిఁ జరమావతారం బగుదివోదానుని ప్రథమశిష్యుఁ డగునుత్తుఁడు.

ప్రతీ— క. ఎడమకరంబున విల్లోసి కుడికేలం ద్రాడు లాగికోఁజాలక వి
ల్విడనాడఁడు వంశం డీతఁడు పదుగురు క్షేండ్లుచూచి తమనవ్వంగన్.

రావ— ఓహో! కుశస్థలీనాథ! నీవాయాశ్చర్యదమున నుత్తుడైనవను ధనుశ్చేద
మున కుత్తుతుండవే. అన్నిరోగములకుం దగినయోషధ మెఱుంగుదువు గాని
హరచాపారోపణమునకుం దగినయోషధ మెఱుంగవు.

పృథి— (తనలో) వీరే! రాజు లనేకులు హరధనురారోపణంబునకై గుంపుగుంపు
లుగఁ దయచేయుచున్నారు (ప్రకాశముగా)

సీ చండాసిరశ్చి యోధుండీతఁ డీతఁడే మగధభూమిభర్త మాన్యయశుఁడు
కాంభోజవిభుఁడు విఖ్యాతాన్యయుండీతఁ డీతఁడే సారాస్వతిభూతలపతి
సకలకలాపేత్త శకన్యపాలకుండీతఁ డీతఁడే సేపాలన్యపరేణ్యుఁ
డఖిలభోగాన్వితుం డంధ్రేశ్వరుం డీతఁ డీతఁడే కర్ణాటన్యపరుండు

గీ. ఇల్లిదే యెల్లభూపాలురేగుఁడెంచి,
రిందుమాళిధనున్నపై, నిందునదన
గోముపైఁ, గుతూహలయును, బేర్చిమభరము
మెండుకొనఁగా రసమ్మార్తి నిండుకొనఁగ॥

పేమ— హారలతాలంకృత ఘనస్తనీ ! ఘనస్తనీతప్రచండగంభీరభీషణభాషణు
లును, సకలమహీమండలమండలైకపరాక్రములునగు మహిషతులు వీరుగో !
పచ్చుచున్నారు. నిండుఁ దమ్మితేమదోష్పలంబోని తెలిగన్నులు విప్పార
వీరిబరికింపుము.

సీతా— ఏలాకో యీనరపాలురు సకలక్షత్రియమానఖండన మగు ఖండవరకు
చాపారోపణమున లింకములు వెలార్చుచున్నారు !

క. ఏకాగ్ర మైనమనమున నీకార్యక మర్చనీయమే యెల్లరకుం
గాక మతేమనుచు నమోవాకంబులఁ గలుమోడుచా రణ చారలో !

క. కొందఱు రాజులు చేతులయందుం బురహరుచాప మేఁదమి నట నా
రందఱు నవ్వంగ నిలపై మందఱ బోరగిలబడఁగఁబోయిరి కట్టా.

రావ— ఓహో ! వీ రందఱును నొక పురహరుచాపమే యారోపింపఁజాలకపోలేదు,
తమచేరులఁగూడ ప్రివీరలలెక్కలో నారోపింపఁజాలకపోయినారు.

ప్రతీ— ఈక్షత్రియు లందఱును క్షత్రియులు చేయందగినచాపారోపణరూపకార్యం
బున నోపమిజాపుచున్నారేమి ? ఇంక నిందు వికర్తకృతులమారుండగు
రాముఁడుమాత్రము మిగిలియున్నాఁడు (పెదవులు విఱిచికొని) ఈకుట్టఁడు
మాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు.

గీ. దేనిరజము రాల్పఁ దివిరి లోహపునూది
వాఁడిమొనలకేని గోడుచెడునొ
యట్టివ్రజమునకు నక్కటా బోటుల
గోటిగీటు లెంతపాటి తలఁప.

(అలోచించి) అయినను నితనిఁ గొనియాడెదము. వీరులసారంబు గుర్తింపదరము కాదు. అందులోవిశేషించి సూర్యవంశపురాజుల పరాక్రమంబులు బొత్తిగాఁ దెలియవు.

రావ—అంకాధిపతినగు నే నీచాప మలత్యుభాషణుచేత విలువమానితి ; నీ రాజు లందఱును విలువనసమర్థులైరి. పృథ్వీభూయితము విజృంభించినదన్నమాట సుమా ! (చాపమును ద్వేషించి) ఓపాత్రవెడురుబద్దా ! పురశరాసనమ !

గీ. నాఁడువిలువక దిగద్రావినాఁడటంచు
ద్రుథిమగర్వంబు మానుమా, తాఁదలంచినఁ
జిద్రుపలుగఁ జేయఁజాలు ముంజేలిలావు
గల్గువాఁడు సుమీ దళకంఠఁ డవఁగ. (లేచుచున్నాఁడు)

ప్రహ—దేవా ! ఇది హరకార్యుకము గాదు. ఈమె సీతయును గాదు.

రావ—ఏమిటి ?

ప్రహ—నాటకము.

ప్రతీ— గీ. నీరు పుట్టినిల్లు నిశ లగ్నిహోత్రంబు
శనువునందు రుచులు దాఁచువాఁడు
చదలితొడవు నిశలఁ జందమామ వెలుంగు
వైన నూర్వనకు జొహారు నేతు.

అట్టివికర్తనకులంబునందు మను వుదయించె; నామనువువంశంబునం దుదయించినవార నేకులు గల రండు,

క. అంగజులవలన సాగరముం గావించెంచె సగరభూపాలుఁడు దోష్ఠి
గంగం దెచ్చి యవనిపూతం గావించెను భగీరథశ్మృతవీర్యుఁ.

క. వారికులంబునఁ గలిగినవారల వధికుండు భరతవంశీయునదా
చారుండు వీరుఁడుం బదితేరులదొర యాజి యాజిధీరుం డలరెక.

చ. ఎగుభుజముల్ విశాలలితేక్షణముల్ గలయందగాఁడు, మె
ప్పుగనినవాఁడు సద్గుణసమూహముచేత నయోధ్యలో, భను
ర్నిగమము గాధిసంభవుఁడు నేర్పిన నేర్పినవాఁడు, రాముఁడక
సోగనగుపేరుదాలించిన కూరుఁ డితం డిదె యేగుదెంచెడుక.

రామ—తమ్ముడా ! లత్యుణ ! ఏమిది. ఇతఁడు నాపేరెత్తుచున్నాఁడు ? (అనిలే
చుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ—ఇదిగో ! నేనును లేచుచున్నాడను. (లేచి ఇరువురును మంచముదిగిరి)

పృథి—బాగు ! రామభద్ర ! బాగు ! నిజముగా నూర్యకులాలంకారాంకూరము పని పించుకొంటివి.

రావ—ఓరీ ! త్కత్రియపోత ! అభిమాన మనిన నీకే కలదురా ! అన్యససాయమన్న నీవేయెఱుంగుచువురా ! మనుష్యస్త్రిలయందు నీతల్లియై పుత్రివతి !

జనక—విశ్వా—ఈతఁడు దిలీపదశరఘుల సతికృమింపఁగల పనిచేయఁబూనినవాఁడు !

హేమ—రామచంద్రునకు వయసుననే చిన్నతనము. నడవడి నన్ననో అఖిల రాజమండలమున కంటెఁబెద్దటికమున్నది.

శతా—ఓనూర్యశిష్యాంలేవానీ ! యీబాలుఁ డతిసాహసివలె నున్నాఁడు ! ఏలనః—

క. చాపం బీశ్వరుని దనియు, భూపాలురు విఱువలేకపోయిరనియు నీ పాపఁడు లెక్కింపఁడు బల ! బాపురె ! నూర్యాన్వయంబు పాటికి నెక్కెక్క.

ప్రతి—క. కంపముఁ గనఁబో కాదిమదంపతుల కెఱంగి విఱువఁ దలపెట్టెను బల ! లెంపు గలిగి యింపగునో కంపగునో బుడుటేవాని కర్మంబు కటా.

హేమ—భగవంతుఁడు దాక్షాయణీవల్లభుఁ డేమిచేసెనో అదియే చేయఁగలఁడు ! సింగంపుఁగొడమలవంటి ముంజేతులుగల యీబాలురకు భుజదండనుండనీ మగు కార్యంబున దుష్కరత యెట్టుండును !

రామ—(చాపంబునకు నమస్కరించి.)

క. పురములు పూర్వము కాలిచి సురసారమయంబు వైతిచా; వై దేహీ సరకారణమైతిపుడో హగచాపమ ! నీకు నే జోహా గొనరింతుకా.

(వేగముగాఁ గోదండముఁ గేలం గొని లక్ష్మణు నుద్దేశించి)

గీ. వత్స ! లక్ష్మణా ! తగఁ గనవైచి కాంచు
చుండునూ మధ్వుజాకాండయుగ్మ మార్భ
టింప హరచాపమదియె పటేలుమనునో
ఎక్కిడఁగరాక త్రాడె పుటుక్కుమనునో.

రావ—ఇదిగదా యాటగాండ్రయార్భటము !

లక్ష్మ—అర్యవర్షా ! హరకరాక్షణంబు సైతము సహించిన యీవిల్లు నిఱుగుట సంభావ్యముకాదునుమా !

భామ—అయిన నిదిగో ! ఎక్కువెట్టుచున్నాను.

రావ—ఇదియును నటవిధీషికయే.

ప్రతీ—(అంతటఁజూచి)

గీ. చాపకోటికై యెంతెంత సాగుచుండె
వారి రామానుబంధమ్మనను గ్రమముగ
నంతకంతకు సర్వసరాధిపులయు
చెడఁజొంగమ్ములు వెన నల్లఁబడుచునుండె||

లక్ష్మ—ఈరాజు లందఱకును గేవలము మొగంబులు నల్లఁబడుటయే గాదు.

మ. నగుచుం దుర్బిరిముందు తేండ్రు సగమున్ జావంబుఁ బైకెత్త నెం
చఁగ, వారిం బురికొల్పి లాగఁ దలఁచం జప్పట్లు వాయించి, రిం
పుగ వారిం గొనఁ గూర్చఁబోవఁగ మొగంబుల్ వాల్చి, రాకర్షితం
బుగఁజేయం దను యున్న గద్దియలపై మూర్ఖిల్లి రెం లేనియున్.

ప్రతీ—(హఠాత్తుగాఁ జూచి) ఆకర్షితంచే కాదు విఱిగిపోయినది. (బిగ్గరగా)

మ. మును పెన్నుండును నేరిచేతను బరాభూతంబు గాకున్న భ
ర్తని యీవి ల్విఱిగెక రఘుప్రసరుఁ డాలోపించ రాజన్యనా
శనదీక్షాపరణిప్రచారనకు క్రొంచఁజ్ఞాధరజ్యేషికై
ధనురామ్నాయనిబోధనప్రణమమ్మా ! యెంతయాశ్చర్యమో !

రావ—ఇదియును గల్లునుగూడ నిజ మనిపించు కవివచనరచనయే.

విశ్వా—సఖా ! సీరధ్వజ! రామచంద్రునియందలి మాధనుర్వేదము నేఁటికిఁఫలించినది.

కా. చేతోరాముఁడు రాముఁ డీహరధనుక్కింజామ్యుతిం జేయఁ ద
జ్జాతారావము మ్రోగె నేలుపు లవిశ్వస్త్రధ్రుమాపేతులై
కాతత్యంబు వహించి నిక్కరిభుటాగండస్థలం బెండఁగాఁ
బాతాళంబులు నేడు భీతిఁ జలియించన్ దిక్కు లేకంబుగఁ.

కతా—ఏమింత ! ఏమింత ! రామచంద్రునిచరిత్రము ముక్కంటికన్న మిన్నగా
నున్నది.

సీ. జగము రిన్నియుఁ బోవునఁ జదివినతోలిపల్కుకళ కాదిఁబల్కునోంకారమునఁగఁ
బగఱఁడెందంబులు నగుల వార్చిన యమునాసోదరుని బిట్టున వ్యవంగఁ
లజ్జపెంపున నాదఱలు వంచుతొండ కీర్తిని బాఱఁదోలు భేరిరస మనఁగఁ
దన కీర్తి మహిమ కెంతయుఁ బొగడఁయొనర్చు వందిమాగధుల కై వార మనఁగఁ

దనరు టంకారమునన లోదఱటాహ

భుదుగ్గిన ముక్కంటిచాపంబుఁ జిద్రువల్లుగ వో

నర్పినట్టి వికర్త వాప్యయకుమారుఁ
డనుఁగుఁడెండికొడుకయ్యె జనక ! నీకు.

జన—భగవంతుండగు నీలలోహితునియనుగ్రహము.

గీ. ఏనరేశ్వరులును జేయలేని గొప్ప
పని యొకర్పిన పనివాఁడు మనకనుఁగుఁ
డెండికొడుకంచు మోదంబు, విడిగిపోయె
నభవులెల్లని మతియుఁ బెల్లడరు దోఁచె.

సీత—సకియా ! హేమప్రభా ! హరచేపధనుర్బంగము జరగెను గదా.

హేమ—అంతే కాదు. మాసఖురాలికిఁ బరిణయముఁ గూడ జరగనై యున్నది.

రావ—(పెద్దనవ్వి) పర్జ్వావంతులచూపు గొప్పమనసుగలవారి తెలివితేటలమీఁదఁ
బాటుచుండును.

ఉ. తా నొకపెద్దగాఁ దెలివితక్కువవాఁడగురాముఁ డీమహే
శానుని పోతఁబడిన బిసప్రతిమానముఁ దుర్గించినంతమా
త్రానన ముజ్జగంబుల బరాబరి కీర్తుల సోకుఁడేనికొ
మానికి నిర్జితాగ్రజవిమానికి మానము తగ్గిపోవునే.

రామ—(గద్దదస్వరముతో)

శా. ఆశోపించితి కైవచావలత విశ్వామిత్రవాక్యంబునం
దోరాస్ఫూలన పైఁచ కయ్యదియు మంతుందెచ్చె రెం డామ; ల
జ్జారూక్షానముఁ డయ్యె దాన జనకత్పభర్త; యే ముత్తరం
బారంభించునొకో తుమాపణకునై యద్దేవుతో నిత్రతీక్ష?

లక్ష్మ—లోకంబునం బొరువంబులకుఁ జాల భేదము గలదు.

ఆ. హరునికార్మకంబు విఱుచుటఁ గని మాదృశులకునెల్ల మేను పులకరింప
గద్దదస్వరంబుగాఁ జూపు వాసాగ్రమందు నిలిపి యార్థ్యఁ డందుఁగుందు.

విశ్వా—శతానందా! దిలీపకులాలంకారంబగు దశరథునికుమారుఁడగు రాముఁ డిట్టి
పనియొనర్చె ననుట కబ్బుర మేమి !

శతా—మహారాజ ! జనకచక్రవర్తి ! యిక ముం దొనరింపఁదగిన కృత్యంబు
లొనర్చి రామచంద్రునకు సీతను బెండ్లి చేయుము.

జన—(మంచము దిగి కొంత నడచి)

క. ఖండితచండీశధను ర్దండభుజాదండనిర్జితౌ మత్పుత్రికౌ
బెంజిలి గమ్మిక రాఘవ! యుండుం గా కింకరగమలయుం గమలమునకౌ.

(అని రామభద్రునిచే సీతాపాశిగ్రహణము చేయుచుచున్నాడు)

చృహ—(నవ్వి తవలో)

చ. నటజనకుండు నాటకమున చ్చటమైథిలి రామఃపూర్తికికౌ
నటున కొనంగఁగాఁ దలఁచినం గని సత్యమకా తలంచినం
తట నరుణమృతయ్యై గనుఁదమ్ములుఁ గత్తుటవూ నెఁ జేతులుకౌ
బటపటలాడె దంప్ర్రులును బండ్లును మాదశకంతభర్తృకుకౌ.

(చృహళముగా) రాక్షసవతీ! నాటకము సమాప్తికావచ్చుచున్నది. కావున
నర్తకుల యభినయచాతుర్యము రసవృద్ధియుఁ జక్కఁగఁ బ్రకీరింపుము.

రావ—(సిగ్గుతోడనలో) ఇది నాటకమా! నిజమనుకొని వ్యర్థముగాఁ గోపపడితిని
సఖా! చృహస్త! యేను మున్నొనరించినచృతిజ్ఞ ముఱచిపోలేదు గద!

చృహ—ముఱచి పోలేదు (అని మొదటియంకముగాని “ధరణియు నింగియుం బగిలి”
అనుపద్యము చదువుచున్నాడు.)

రావ—తప్పక యీదని చేయుదును.

(రెండవతెరలో నైతాళికుఁడుప్రవేశించి) మహారాజ! నీకు జయము నీకుజయము
పాయంసంధ్య యల్లుఁ డగురామభద్రునితోఁ గూడ దేవరతునుఖిలదమగుఁగాక

మ. ముకుళీభావము తమ్మిపూవుల కొగిం బోధించి యస్తాదిచెం
తకు మార్తాండుఁడు వోవుదెంచెఁ బరిశాంతంబైనసీతొండతో
నకవోష్టంబులు నైన ధీధితులముం దందందఁ జీకట్లు మే
చకనీరేజననాళకుట్టలసమచ్ఛాయం బ్రవర్తిల్లఁగౌ.

గీ. సంధ్యకును వాసరమునకు జరగుచున్న
పరిణయములోని హోమాగ్నిభాతిఁడనరె
భానుబింబంబు; లాజల భాతిఁ తెలఁగెఁ
దరళతరళంబులైనట్టి తారకలును.

(మరలఁచెరలో) దేవరా! దేవు లిట్లు విన్నవించుచున్నారు.

గీ. అంతిపురివారు చనుదెంచి రతిశుభ్రవ్ర
దము వివాహముహూర్తంబుఁ దానువచ్చెఁ
గూతుతోఁగూడఁ బెండిలికొడుకు రాముఁ
బధిగాయత్రుదీక్షుఁ గైకొనఁ బనుపు జనక.

జన—ఇదిగో ! పంపుచున్నాను. నేనును బోవుచున్నాను. (అని ప్రతిహరి చెవిలో నేమేమో చెప్పుచున్నాఁడు.)

(పతి—(కొంచెముబిగ్గరగా)

క. ఈపుణ్యసభకు వచ్చిన భూపాలకులార ! జనకభూపాలుఁడు విజ్ఞాపింపుమనియె మత్స్యరగోపురములనుండి పూజ గొనవలె ననుచుకొ.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది సీతాస్వయంవర మనుషేయగల గర్భాంకము.

రావ—(అలోచించి)

ఉ. రాజులకొల్వనందు రఘురామునకుకొ యశమబ్బలేదు భ
ర్తాజగవంతు భంగమును నందనులే దిదియెల్లఁ గల్గగా
నీ జగజెట్టియైన రజనీచర నాథునియల్కకుం గటా
యాజకుమారుఁ డొక్కరుఁడ యగ్గలమాయెను వేయునేటికెకొ.

(సీతనుదలఁచుకొని) “చిటునగవున్నచో”—అనిపఠించును)

పద్మనా—దేవా ! దేవతానాటకము సమాప్తమాయెను గావున భరతాచార్యపుత్రుల కీకగలవిమ్ము. దేవరయు నంతఃపురమునకు విచ్చేయుఁడు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది..... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రబాలరామాయణనాటక మున విలక్షణంకేశ్వరమను తృతీయాంకము.

శ్రీగృహ

బాలరామాయణము

భార్యవభంగము.

చతుర్థాంకము

(పిదప సుపాధ్యాయుడును శిష్యుడును బ్రవేశించుచున్నారు)

శిష్య—ఓయుపాధ్యాయా ! తమయొద్దఁ జదువుకొనుటకు వచ్చినవాడను నాపేరు భవభూతి సాష్టాంగపాతముగా నమస్కరించుచున్నాను.

ఉపా—విద్యావంతుడవు కమ్ము ! నాయనా ! భవభూతీ ! నీ కుపనమనాదిసంస్కారము లాదరించినవా రెవరు ? నీ వెటనుండి యిటకు వచ్చితివి ?

శిష్య—భగవంతుం డగుపరశురాముఁడు. వారియశ్రమమునుండియే వచ్చితిని.

ఉపా—భగవానుఁ డగుపరశురాముఁ డీశ్వరునివలన భనుర్వేదమును జతుర్దశవిద్య లునుగూడఁ జదివినమహానుభావుఁడు గదా ! అయ్యనఘుని వదలి మఱియొకనియొద్దఁ జదువుకొనుటకుఁ గారణ మేమి ?

శిష్య—ఓయుపాధ్యాయుఁడా ! దృష్టమున ననుపపత్తి యుండదుగదా !

ఉపా—దృష్టమేమి ?

శిష్య—నువూర్ని యయ్యువు సమరసమారంభదురాగ్రహము వదిలినవాఁడు కాఁడు?

ఉపా—అతనికిఁ దల్లిపోలికవలనఁ గలిగిన సమరవాంఛాపిశాచము యావజ్జీవమును వదలదు.

శిష్య—ఈభల్లంబులు వినిహతరిపుగజఘటాపార్శ్వవ్యాసక్తశల్కంబులనియు నీక్షుర ప్రింబులు విద్రావితవైరిదర్పంబు లనియు నీనారాచంబు లసమసమరసమారంభవశస్త్రితచైరిపీరదుధిరధారాచ్రవాహంబులనియు నీనాణంబులు సకలక్షుత్రియగోత్ర నిర్దళనదుర్లలితంబులనియు సర్వదా యంత్ర యంత్రులకట్టను మోయించుచుండు నాపరశురామునివలన నొక్కముక్కయుఁ జదువుకొనుట లేదుగదా తుండువలె నుండువాడను నైతముఁ జిక్కిపోతిని. నిన్నటి సాయంకాలము దశరథునిరాముఁడు నీలకంఠుని శరాసనము విటిచెనని యతనితో యుద్ధంబునకుం బోవువాఁడై యిన్ని బాణంబులు కట్టగట్టి నా నెత్తిమీఁదఁబెట్టెను. నేనవి మోయలేక భయంపడి రాత్రివేళఁ గాళ్ళవచ్చుదు

లేకుండఁ గదలి పాఠిపోయినచ్చి యుపాధ్యాయులుగా మీరాళ్ళఁ బడితిని
గావున నన్నుగ్రహించి విద్యార్థిగాఁ బరిగ్రహింపుడు. నే నతనియొద్దఁ
జనువుకొనకులేను, ఈయమ్ములకట్ట మోయు లేను.

ఉపా—ఈవిషయమునే స్వర్ణగమన ప్రభావము గల్గిన మున్యశిష్యులవల వింటి. నాకు
పురందరుఁడు కూడ భార్గవసమగసంరంధమును విని దశగఘనటమం బిలి
పించుకొని సత్కరించిపంపె ననికూడఁజెప్పిరి (అలోచించి) ఏండ్లుగడచిన
వాఁడును బహుగుజయించినవాఁడునునగు పరశురాముండెక్కడ ! పసిలేనపు
మిసిమినిొప్పారు మద్దుమోమువాఁ డారాచగున్నయొక్కడ ! ఇన్ద్రుని సంతర
మెంతోయున్నది. (విమర్శించి) ఒకసారియే చూచితిని. అయినను నా
రామభద్రునిండు సర్వదా నా కన్నులఁ గట్టినట్లే కనిపించుచుండును.
(అని యాకాసమునంకకుఁ జూచి) కటకటా ! పరశురామ !

చ. ధరణిభృదన్వయంబునకు దాను పురాతనధన్వి వీనులుకొ
నరసినయట్టి పెక్కుమనలి నవ్వులచేటిది; తాటకాంతకుకొ
గరమున విల్లుదాలించినకందుచుమాననివాని క్షీరకం
ధరు నెదిరించి పోరునట తా జమదగ్నిజుఁ డేలకొంకఁడో !

కీష్య—ఉపాధ్యాయా ! ఇట్టిపరాక్రమము గలపరశురాముఁ డెల గిరికళరాసనం
చే లాకోపింప లేనో.

ఉపా—ధనుర్విద్యావికారదుఁడాతఁడు సబ్బిహృచ్చారు లెంతపేర్కొరించినను పలుదడవ
లిట్లు బదులు చెప్పియారకుండెను.

కా. నాయాచార్యులవారు వా, రెపుడుఁ దన్నామాక్షురోచ్చారమేఁ
జేయకొరా దఖిలాస్త్రవేదమును దచ్చిష్ఠ్యుండనై నేర్పితికొ;
బ్రాహ్మింబురి జనఁ దాల్చితికొ మఱియిటుల్ వైఖానసత్వంబు, నా
చే యావిలైటులెత్తు నీతకయి యిస్సీ యెంతలావుండినన్ ?

కీష్య—ఉపాధ్యాయా ! యీపరశురామరఘురాముల సమగసంరంధమున జయ మెన
రికిఁ జెందునని మీరు తలఁతురు ?

ఉపా—(అలోచించి) భవభూతీ ! యిరువుర పరాక్రమంబు నెఱింగిన వాఁడఁ
గాన నేనెటును నిశ్చయింపఁజాలకున్నాడను.

చ. హరుఁడు గనుంగొనం దురమునందుఁ గుమారు జయించె నొక్కఁ, డా
హరునిక రాన మొక్కఁడు లతాంతముఁ దుగ్గించినరీతిఁ ద్రుంచె, ని

ద్వంద్వ సరిలేనిలావుగలపోతురు; లిందుజ మంబు మోయ్యితిల
కరకరుణాకటాక్షములు గల్గినవానిది గాఁ గనంబడుకొ.

(తె ర లో)

క. వండ్రినపులహవిభండక కాండీల్యప్రమథవిబుధసంయములారా
రండు కనుంగొం డని రాకంకిన వారదుడం తిట్టకుండఁడు నుండీ.

సీ. రాఘవుం డెదిరి భాగ్యవ్రతోడఁ దలఁపడు గనఁగొనుండఁజ్యు దిక్పాలురార
రామపరశురామరణము కంటికివిందు దయచేయఁడయ్య గంధర్వులార
దశరథాత్మజజామదస్త్వలయనిఁ జూడఁ బదుండయ్య కిన్నరస్వాములార
పార్వతీనాథవిక్వామిత్రశిష్యులకక్ష గన్గొనుండయ్య యత్నులార.

గీ. వేగ రావయ్య వెనకయ్య వెనుకవాడ
యూతఁ గొని రాగదయ్య లంబోదరయ్య
చంద్రభాస్కరులార ! యీసమరమునకుఁ
గోరి దయచేయవలెఁ జూడీ మీరుఁ గూడ.

శా. రా రంభా! వెనరా ఘృతాచి! భ్రమరీ ! రా, మందరీ రా, నుకం
తీరత్నప్రభలార! రండు, కలకంఠీ! రఘు. రావే, నుధీ
రా! రామానెదునుమ్ము చిత్రలతరో! రావమ్మ సౌదామినీ!
చేరంబోడగు నేడు మీకుఁ బతిఁగా శీరీరాముడో రాముడో.

ఉపా—నాయనా ! భవభూతీ ! కలహతుతూహలి యగునారదుం డాగ్రహాను
గ్రహములతో నందఱను సంగరంబునకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు ! మనముఁ గూడ
నాతనతో బోదము రఘు (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

(పిదప మాతలిసారథికంబగు రథంబుతో జామరవాహినియగు సౌదామినియుం
దశరథమహారాజును బ్రవేశించుచున్నారు.)

దశ—(అంతటఁ గలయంజూచి) ఆహాహా ! వికసించిన పారిభద్రవ్రాటగుత్తివలె
రమణీయమగు నరుఁడసంధ్యారాగముగల యాయంతరిక్షిమం దుంటిమి. గగన
గర్భమున ప్రాతఃకాలరామణీయకం బెంతవంతగొల్పుచున్నది !

ఉ. పైకిని గ్రిందికిం గలయఁ బొంగెడు బాలవిషస్వదంతువుల
చీకటలుం దివికా భువి గ్రసించుగసాగె నమంబుగాఁగ మం
దానిలలో బ్రభాతసమయంబునయందును లేతతమ్మివ్రా
లేకులకుకా విశాస ములెం గడునాకులభావ మొప్పుగకా.

చ. తెలతెలవాలు దా బయలు చేతినయప్పడు మోగు డిండిమం
బుల వినుపిధి హెచ్చరికఁబొందుచు ముందటి మాపట్టిళ్ళు దం
తుల నొదిగింప దేవధనుతోయములో మునుఁగంగ వచ్చె వే
ల్పుల తెలియేను ధూతతటలూసశిలాదశనాగ్రభాగమై

(స్మరణమభినయించి) ఆర్యా! మాతల్లీ! ఇరుబుజంబుల వ్రేలాడు సంతాన
దుగ్గిమూల్యంబులు సుకసుందరీ కరాందోళితచారుచామరాగ్ర మంగ్గనానాబులై
కడలుచుండ న నేకంబులగు సోఁపమూఁకలం గీటడఁగించిన రచీనాసుండు 'మిత్రమా!
దశరథ! నీవు వేగము మిథిలాపురంబున కరుగుము. భూలోకసంచారంబునఁ
చుదల యీఁబడిన మాచారణచారు లాశవార్త నేడు మాతోఁ జెప్పిరి మిథిలా
పురంబున హరశరాసనంబు పణంబుగా నిశ్చయింపఁబడిన సేతాన్వయంఁరమునకు
వచ్చినరాజు లందఱ తాశరాసన మారోపింపలేమిఁ గుఁచుచు లజ్జామాతృద్యూతాన
నులై చూచుచుండఁగా—

చ. చిలువలత్రేడు తాగిడు సరసీయహలోచనుఁ డచ్చు వైడిగు
బ్బలియొకిమిఁడు గాత్రము త్పాకరహాని ధనుర్ధయంతుఁగా
వెలసిన దివ్యవైభవపువ్వింటిని దా నలవోకఁ దాల్చి నో
ర్చలమున రామచంద్రుఁడట భగ్గుఁడేసెనఁ టొక్కవేల్పిడికా.

తరువాత గురుచాపంబువిడిచె ననిపరశురాముండు కోపించి రామసన్నితో
య్యుద్ధంబొనరింపఁబోయెనట నీవును దత్పత్రితీకారంబొనర్చి వహూవయల నయోగ్యము
నంపించి పిదప సుకతార్యకేషంబు నిర్వర్తింతువు గాక ' యని యానతిచ్చె.

మాత—అయిన వేగముగా రథము పోనిచ్చెదను.

దశ—మాతల్లీ! మనదేవేంద్రుఁడు గారికిఁ బరశురామునియొడం గలుగుగౌరవ మెటు
పందినో యెఱుంగుదువా.

మాత—చాలగౌరవము కలదు. వినపలతులేని వినిపించెద.

గీ. నందనమునందు దేవయానంబునందుఁ
గూర్చుకొంటిను దమకొల్వుకూటనుందు
రేణుకాసుతుచిత్రాశ్రితలైలఁ
జిత్రాగవనచేయించి వీక్షించుచుండు.

ఎక్కడనో యేల మన మెక్కినయీరథము వాల్చుచుక్కలయందును దచ్చరి
తఁచిత్రములే చిత్రింపఁబడియున్నవి. (వేల్పలఁజూపింపుడు) ఇది పురాధిపతన ధను
ర్బేద మభ్యసించినచరిత్రము.

దశ—ఇదిగో! ఇక్కడఁబెద్దతాళు గల్గినకొండ యున్నది. హిమానీనముపేతంబు లగు దీవిసెత్తమ్మలు చూచిన చురుమంగొండ యని తోచుచున్నది.

మాత—చ. ఇది హిమవద్గిరిండ్రిమె మహేశ్వరుఁడుం గిరిపుత్రియున్ పసిం
చునుఁ బట, దీనిసెత్తముల జూదములాడుచు పేల్పుటాంపుఁగె
న్నచురు భవచ్చరిత్ర, మదనం దనువంతునిఁ జూచినట్లు చె
ప్పదు గిటవారు మూ?కలఁగూలఁమునం బహుతమ్మస్మృతుల్.

చ. ఇతఁడు మహేశ్వరుఁడు త్రిదశేశ్వరపంధ్యవసుండు శిష్యుం
తతికి శరాసనాగమవిధానముఁ జక్కఁగ నేర్చుచున్నవాఁ
డీతఁడు గజాననుండు గుహుఁ డీతఁడు తక్కినవారు వీరు ను
వ్రతులగు భార్గవాదులు కరంబులు మోయుచున్నవ రొగిన్.

దశ—మాతలీ! ఏమి! ఈభార్గవునియచ్చువును! భగవంతుండగు చంద్రమాలియే
యిచ్చునుజను నీఁదుగిన కాచార్యకంబు నేయుచున్నాఁడు.

సూదా—ధనుర్వేద మభ్యసించియు సాము నేర్చుకొనుచున్న శిష్యు లిచ్చటనే
యున్నారు. దవ్రులకుం బోవుటఁగను గుతీవాయమియు గాటము గాఁచగు
టటయు మున్నగు రామబాణముల విశేషము లిచ్చటఁజిత్రింపఁబడియున్నవి.

మాత—అహా! ప్రతిభాప్రకర్షకుఁ జాల హెచ్చుకర్ణులు గలవు వీలన —

చ. హరుఁడు సమంబుగా పట్టువు లందఱకున్ విలువిద్య నేర్చె, న
ద్గురుకృప శిష్యులంద టొకకూడికగా నదియెల్ల నభ్యసించి,
చి, రఱున నందు బుద్ధిసవిశేషుఁ డనందగె భార్గవుండ; లో
నరసిన సత్క్రియావిధుల నాఁగద ప్రక్రియె యజ్ఞనూత్రముల్.

(ముందుఁజూచి) దేవా! యిటుఁజూడుము. పినాకివాత్సల్యము.

గీ. తనయులు గుహుండు గణపతి చెనుకొనినను
జేకొనక, ప్రజ్ఞమెచ్చి పినాకపాణి
సతతధృతనాగమైన హస్తంబుచేత
భార్గవుని వీపు తట్టు నేబా సటంచు॥

(మరల ముందుఁజూచి) మహారాజ! దశరథ! యిచట ఖురళీకలహంబునకుం
జొరఁబడిన త్రినయనాంతేహనుల కలహము ప్రారంభింపఁబడినది! అచటఁ గోదండ
ఘాండిత్యంబునకుం దగినకలహము ఘోరమిది.

దస—ఇది యట్టిదే—

చ. అదురుఁ గనుంబొమలో నిటలమం దలుకం గురికించ భార్గవుం
డదరుచు వింటిత్రావు మిళితాంశులికంబగుశేల లాగ నా
రొదకు ప దాననుండు గడు గోయ్యచు పీనులు మూడునాల్గులుం
డెసరఁగ భిన్నుడయ్యె నిరుచేతులచే నవి మూయఁబాలమిన్.

సౌదా—ఇచ్చటఁ గైలాసశైలాగ్రంబునందుండి శఙ్ఖానాథుండు నంది మొదలగు
ప్రముఖపరివారము తోడం బార్వతీయుం దానును గుమరలంబోదరులు
పరశురామ తో నొసర్చు సంగరం బాలోకించుచున్నాడు.

మాత—శేవలము చూచుటయే కాదు; యా నుపదేశించిన ధనుర్వేదోపనిషద్విశేష
ములు చూపించు శిష్యునిచాకచక్రమునకు మెచ్చుచున్నాడు.

చ. సర సాత్రోపవిసీతీరీతులు ధనుష్పాండివ్య మందింత కి
ర్వురలోనెవ్వరు ముల్లునూపఁగలవారోయ్యంచ శీతాశుశే
ఖరుఁ డదీర్చింద్రకుమారి కేలుగొని యిక్ష్వాకులసశైలాధిరా
ట్టిరమందుండి కుమారభార్గవుల పీఠీంచున్ సముద్గ్రీవుడై.

దశ—మిగుల సంతసించుచున్నాడు! ఏలన—

ఉ. నంది ముదంబుఁజెంద గణనాథుండు నవ్వుచుఁ గేరుచుండఁగాఁ
జండురుఁ డట్టిటు నిరుగఁ జండుండు వండవరిత్ర చూప వా
నందముతోడ శృంగిరిటి నాట్యమునల్పఁ బురఁది గౌరితో
నందనుకంటె శిష్యుఁ గరుణాపరుడై కనుమండఁ గంటివే.

మాత—మహారాజ! యిట్టిటుఁ జూడుము. హస్త్యాశ్వుత్తరసంబు లొక్కయొడ
వావిర్భవించుచున్నవి.

చ. కరమున గొప్పవిల్లుఁ గొని కాండవరంపరలెత్తి వైచుమన్
జరకువు తొండపుంజవరఁ బట్టి లవదళనాగ్రీకుట్రన
స్థిరముగ వికృమించుచును శేటచెవుల్ మొగచుందుఁ గప్పచున్
దొరలుచు గుఱువేల్పు రణధూర్వహుడై యనిఁ దేజరిల్లెడున్.

క. కరిచేష్టలు సరచేష్టలు, పరిస్పృతరుద్రాంబకప్రభావంతములై
గరువం బొడఁగూర్చుగ నచ్చెరువొనరించుం గజాన్యుచేష్టలు గంటే.

సౌదా—గజపదన సమరజనిత దురాగ్రహగ్రస్తుండగు పరశురామండు సమరరంగం
భంతయుఁ గణశూన్యంబొనరింపఁ దలంచినట్లు తోచుచున్నది.

దశ — నేబాను సాదామిసీ ! నేబాను ! నీ వనికమాట విజమే.

చ. గణములు భీతిఁ గాల్కొలఁచి గాఁ బరువెత్తిరి వెండికొండకుఁ
గణపతి నందియున్ భయమునకు విడనాకిరి విండ్లతోడ మా
ర్గణముల నంచు; లిట్లడరుగా బల మోహితిలంగఁ గ్రొంచదా
రణుఁ డొకఁడే యెదుర్కొనియె రాముని నవ్వుచు వాఁడియమ్మలకు.

(ముందుఁజూచి) పరశురాముని యెదుట నేవియో యక్షరము లున్నట్లున్నచే
(అని చదువుచున్నాఁడు)

కా. అంతేవాసిని నేను బుక్కకుడ నీ; వచ్చేందుకొట్టిను ను
స్వాంతం బొక్కనిపై విశిష్టచుగుటె ? ట్లాధారవైశిష్టి నా
యంత న్నా కనునంటివేని విసురా ! యాధేయవైశిష్ట్య మీ
చెంతం గల్గుఁ గుమార ! రార యని నీ చేలావు చూపించురా.

మూత — మహారాజ దశరథ ! పురోభాగం బవలొకింపును. కుమారు నెదుర్కొను
పరశురాముం గని లంబోదరుం డడ్డుపడ నాతనిపై శ్రోతిశ్శృంగాచ్ఛాదిత
రోదశటాహంబగు పాశపతాస్త్రముం బ్రయోగించుచున్నాఁడు.

దశ — ఇదిగో ! ఇవట నొకయక్షరకష్టై కలదు (అని చదువుచున్నాఁడు.)

ఉ. వచ్చినయల్కకుం గురులవాకిలిగాచి పరిశ్రమించఁగా
వచ్చిన విద్యకుఁబ్రబలబాహుబలంబునకుం బినాకికొ
నచ్చినయట్టి శిష్యుల కన్వయముకాని శరంబుచేత నీ
పాశ్చేమడంతు నోరిగణముఖ్య! భవత్సహజుండు చూడఁగన్.

మూత — ఇంతలో మఱియొకచిత్రము జరగినది.

ఉ. కోపకషాయతుండయి భృగువ్రాసరుండు గజాన్యు నొంచఁగాఁ
జాపమునందుఁ బాశుపతశస్త్రము వేఁ దొడువంతలో రణ
మ్ను పురయై భవాని మొలనూలిమణుల్ దిగజాఱఁ బైటయుం
బైవయి జాఱ నడ్డుపడె భర్తఁడు నవ్వుచుఁ జూచుచుండఁగన్.

దశ — (ముందుఁజూచి) అహ ! స్వభావముచే సుద్ధతుండగు పరశురామున కీవినయా
తిశయము ! దీననే యితనిచరితంబు ముట్లోకంబులచేఁ గొనియాడఁ దగినదిగా
నున్నది.

కా. చాలంజాలార రామ ! శస్త్ర మరినోఁజాలించురా యందు నా
ప్రారేయాద్రికుమారి యడ్డుపడి చేరంబోవఁగా బాణము

స్తూలించెన్ విలు పొటనైచె జరణాంభోజమ్మలందుం బడెన్
లోలంబైన జటాచయంబు మునుముందుం గాళ్ళపై వ్రాలగన్.

సోదా— ముక్కంటి కీమునిపై గల కూర్మి యనిర్వచనీయును.

దశ— (చూచి)

ఉ. చెంగట నాదలన్ మొగుపుచేతులు దాలిచి నమ్మిందైనయా
సంగరభీము రామఁ గని సంతసమందును జంద్రమాళి మున్
బంగరుఁగొండ సానువుల భగ్గు మొనర్చెడివేళ బండమై
త్రుంగిన గండ్రగొడ్డలిని దోకొనుమంచు ననుగ్రహించెడున్.

కం. ఆనందమంది విద్యాస్థానంబులు పదియునా ల్లతని కంతట నీ
కానుండు నేర్పె; నిల నెన్నైన శుభములిడునుగా మహాత్ములకూర్పుల్ !

సోదా— నాటంగోల రాముండు పరశురామఁ డాయెనని తలంచెద.

మాత— మహారాజ ! ఇటుచూడుము.

చ. అనుదినముం బ్రపాతమునకై గురునన్నిధికేగమండల్ దో
వనడఁచి కాంచవర్యతము వైశానఁగాఁ గని యొక్కవాఁడియ
మ్మున నొనరించె బెద్దబిలముం దనరాకమఁ బోక; కట్టితోర్చి
వన యొనరించు నేటికి నుపర్యసకోగతి రాజహంసముల్.

దీనికేమి, యిటుచూడుము! ఒకదెసఁ బితృభక్తియు సోకదెసమాతృహత్యయుఁ
గూడ జరగుచున్నది.

దశ— పాపము శమించునుగాక! జనుదగ్గిసుతుండును బొరపడుచున్నాఁడేమాతల్లి

గీ. తండ్రికంటెను బదిరెట్లు తల్లి గౌర
వమ్మునం దెక్కువనుటది నమ్మతంబు
తండ్రియెడ భక్తిచూపింపదలఁచి తల్లి
కిరము నఱకునె కటకటా పరశుధరుండు.

ఆలోచించిన నీవ్రమాదము జనుదగ్గిదికాని పరశురామునిది కాదు. (ఆలో
చించి) భృగువంశమును బుట్టియు భృగునీతిచదివయు నితఁడెట్టి పితృభక్తిచూపించు
చున్నాడే ! స్మృతి చెప్పుచున్నదిగాదా !

గీ. చేయదగినట్టికార్యంబు చేయదగని
యట్టికార్యం బెఱుంగక యాతతాయి

వడుపున నమార్గమునఁ జనువాని గురునిఁ
దండినైనను వదలుట ధర్మమగును.

సౌదా — (చెవులు మూసికొని) భగవంతుఁడు పరశురామఁడెట్లు దీనిఁ దెవులతో
వినెను ! వినెగాక యెట్లు పనిగొనెను ?

మాత — మహారాజ ! యిటుచూడుము.

దశ — ఔరా ! ఈపరశురాముని తల్లికి నురలఁ బ్రాణమువచ్చినది

క. తనచేసినపని కలరిన జనకునిపలనకొ వరంబు జనని పునర్జీ
వనిగా భృగులిలకుఁడు కోరినయంతన మొండె మతికె రేణుకతలతోన్.

సౌదా — చంపియునురల బ్రతికింపనమర్థుండగు నీపరశురామునకు జననీరశ్చేదం
బును శోభాకరంబుగానే యున్నది.

దశ — ఆర్యా సౌదామిని !

చ. జననిజంపెఁ దాతవరశక్తిని, దా బ్రతికించె నిట్లు పే
ర్చినభృగురాము నద్భుతచరిత్రము నన్నుతిచేయఁదగ్గద
య్యను నుతియింప సిగ్గుపడుచుంటిమి; పెద్దల నెన్నఁబూనఁగా
మనసగుకంపెఁ దా మొక నమస్కృతిసేయుట యుక్తమేరికొన్.

మాత — మహారాజ ! ఇది చూడఁ దగినవిచిత్రము.

దశ — ఇతఁడు వేయిచేతులుగలవాఁడని మనమువినుచున్న కార్తవీర్యార్జునుఁడేకాఁడు

మాత — ఆ ! ఆగును ! ఈచిత్రమహాకింపుము.

ఉ. పావనసావనంబు మునిపల్లియ కల్లదెసచ్చె మ్రోహయ్యం
దావల భార్గవుం డతని కర్హ్యవిధానము లాచరించె నీ
త్రోవన రాజు హోమగవిమాడను బల్మిహరించె దాన నా
హవడి పోరుపోరి జమదగ్నియుఁ బ్రాణముఁ బాసెనల్లడే !

సౌదా — వేయిచేతులుగల యీపుడమిత్రేఁడు రావకొలమునకుందగని పనిచేసెను.
సమరభూమింబడియున్న మగనిం బ్రతికించుటకయి పయింబడియేడుచున్న
చతివ్రతాశిరోమణిని రేణుకమ్మం జలపట్టి యీడ్చి కృపాణధారలం దాడించు
చున్నాఁడు.

దశ — గొప్పవారుగూడఁ బ్రమాదముల పాలగుదురేల ! సంసారభోగము లను రాగ
ముల రేగఁగొట్టునన్నమాట గదా !

మాత — మహారాజ! ఇవట మహావీరుండును బృహదాగలంబమానతూజీరుండును
బరమేశ్వరోపదిష్టధర్మండును సన్నద్ధీకృతకార్యకర్తండును బరశుధారా
రోచి రుజ్జ్వంధిహణదానుగుండును సమరచరితోషితమగుండును సమరాభి
రాముండనగు పరశురాముడు సకలారణ్యకనివేదితవృత్తాంసుండై సాక్షా
త్స్యాతాంతుండునుంబోలె సమరసంరంభివేషంబుతో నిలుకదలి చనుదెంచుచు
న్నాడు. ఏమి! ఇది యక్షరషడ్విక్ర! (అని చమత్కరమన్నాడు.)

కా. ఓరీదుష్టస్వపాల! వృద్ధుని సతీయప్రకృత సదాచారు వి
ద్యారాశిన్ ఋషిశిలు మజ్జనమ సత్కర్తాననంపన్ను ని
ష్టేరా! కీర్త్యవశేషుడేసితివి యిస్సీ! కాలృనా నీదు పా
పారంభంబులు వేయుచేతులు దురంతా! యెంతమచ్చింతరా!

కా. మమ్యం జీరికిగోక హోమగవికై మాతండ్రి గూలార్చి, జీ
వమృశించుచు మూర్ఛకున్న పతివైవాళిలంగ మమ్యాలు మా
యమ్యంగొట్టితిగాన నిన్మోదల సంహారంబుగావించి తూ
ర్ణమృంకిర్వదియొక్కమాటు భువి నీరాజమృగావించెదన్.

ఓతపోధనులారా! నాకోప ముపశమింపంగల యుపాయంబువెదకి కావించి
పుడు. నాకోపము నాకు పశమ గాతున్నయది.

ఉ. పుట్టితి భార్గవాన్వయము పొంపిరివో, విఖనోపగ్రీతంబు చే
పట్టితి, మన్మథాంతకుకృపకృత చివరైనగల్గి విద్యులుకృ
నెట్టన సర్వభూతదయ నేర్పితి, నిట్టిడనైన నాకునుం
బెట్టిదమైనయల్లప్రభవించెను చూత్మపరాధపంబువన్.

మాత — పరశురాముని పగతినయెన్నడును నసత్యముకానేరదు.

కా. త్రాటంగట్టినయట్టి నాఁ డలపులస్త్రబ్రహ్మ వేఁడంగ మో
మోటంబుంబడి రావణున్ విడచె నేభూనేత వానిన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ వేయిచేతులును గిన్నన్ గండ్రగొడ్డంట ను
త్పాటించెన్ భృగువర్ణి మొండెము యశస్తంభంబుగాఁగంటివే.

సోదా — నిజముగా భార్గవుడు ధైరవాకారుండగు భర్గుని శిష్యుడుకాని కాంతా
కారుండగు సహాశ్రమిని శిష్యుడుకాడు. అయినచో సహస్రభుజుండగు
నీకాంతవీర్యభూభుజునిం గనిమనంగునంతటి పరాక్రమ మేలకల్గును.

దశ — సౌదామినీ! నీవనినచూటయే నిజము.

చ. ఇహాపి మృక్కుమాణు సరణీండులఁ జంపిననీరహాలి, యు
ర్వర నొకజన్మమందు విధిపాతునికెచ్చిన దాత. నేటికిం
దిరముగనున్న రాణులును నెతురుబావులఁ దానమాడి సా
దిరముగ రక్తతర్పణముఁ దండిగ్గిరి జేసినధన్యుఁ డల్పుఁడే.

(నుంగుచూచి) ఆహా! యీపరశురాముని పరాక్రమాతిశయమున రాజు
లందఱును నిప్పుడియవస్థ తటస్థించినది.

నీ. పతిభీక్షపెట్టుమో పరశురామయటంచు గృహిణులచే నడిగించువారు
గాజులు మంజేతఁ గడిగి స్త్రీలవలె నంతఃపురములోన వాగువారు
సన్యాసివేష మాసాదించి యింటింటి యరుగులపైఁబడి దొరలువారు
కంతంబుపైనున్న గండ్రగొడ్డలిగాంచి శరణించుఁగాళ్ళపై కొరుగువారు

గీ. పోవఁజేయుము భోమహాదేవయనుచు
దేశమండగుళివునిఁ బార్థింపునారు
నై రాజులు కార్తవీర్యపరాధ
భవగురుకొండుడైన భార్గవునియెదుట.

మాత — మహారాజ! పరమేశ్వరశిష్యుడగు పరశురాముని కట్టకడపటి యద్భుత
చరిత్రచిత్రిమిది యాలోకింపుము.

చ. పుడమినమస్త మర్థియగు భూసురహాలి కొనంగి, యమ్ములన్
గడలిఁదొలంగఁజేసి యటఁగాఁపురముండి, శమ్రుధానతం
బెడిదపు గండ్రగొడ్డలి సమిత్కుశలాపముగాఁగ భర్తకి
మృగడు తపమాచరించుకొనుచుండెఁ గనుంగొనుమయ్య రాఘవా.

దశ — మాతలీ! ఇంకేమి కావలయు మొదలనుండి చివరవఱకుఁ దనప్రతాపము
నొక్కరితీగా నిర్వహించుకొనినవాఁడీ భార్గవుఁడొక్కఁడేనుమి.

సౌదా — మహారాజ! చండీశకోదండవిద్యారహస్యపారంగతుండగు నీ పరశురా
ముండును నీలలోహితఫలలోచనోల్లాసియగు మాతవచండును నీయిరు
వురే యప్రతిహతప్రతాపముగలవారు.

దశ — (అంతటఁగలయంజూచి) మాతలీ! మహావీరుండగుభార్గవుని చరిత్ర చూచుచుఁ
బరవశమైన వాచిత్తంబున కన్యం బేదియును దోచకున్నయది. మన మిప్పు
డియంతరిక్షంబున నెచ్చోటికి వచ్చితిమో చెప్పుము.

మాత—పురందరనగరంబునుండి యాఱువాయుమార్గము లతిక్రమించి యేడవవాయు మార్గంబున సంచరించుచున్నాము. భూభువనం బిచటికి సమీపములోనే యున్నది. కొఁడికాలములోనఁ జేరుదుము. (అని రథవేగము నిరూపించి) ఇదిగో మిథిలానగరం, బిదియే జనకునిమందిరము గావున మహారాజుగారు రథము దిగి సాకును సోదామినికని పెలవిండు వాఁడె! విదేహభూపతిగాఁగి ప్రతీహారి మిహ్మ గుర్తించుచున్నాఁడు.

దశ—(రథముదిగి) ఆర్యా, మాతల్! ఆర్యా, సోదామిసి! మీ రింద్రనగరంబునకుం దయచేయుండు. నేనును జనకుని మందిరంబులోనిఁ బోయెద. (అని వారిని బంపుచున్నాఁడు)

ప్రతి—(ప్ర)వేళించి నమస్కరించి) ఇటుదయ చేయుండు (దారిచూపుచున్నాఁడు)

దశ—ఓజనకప్రతీహారి! మారామధ్యుని వివాహమహోత్సవము జరిగెనా?

ప్రతి—జరగుటయేకాదు, సాకేతంబునకుంబ్రయాణమగుచున్నా; రందులకైయిప్పుడు మారాజుగారును విశ్వామిత్రులవారును శతానందులవారును రామలక్ష్మణులును సీతామీమాఞ్చలును సభామండపమున నివసించియున్నాడు.

దశ—హృదయమా! తొందరపడకుము. కొడుకును గోడలని కిఘ్రికాలములోఁ జూచెదవుగాక (అని లోనికిఁ బ్ర)వేశించు చున్నాఁడు)

(పిదప జనకాదు లందఱును బ్ర)వేశించుచున్నారు.)

శతా—(సీతవంకకుఁ జూచి)

ఉ. పెంచినవాఁడు రాజఋషి విశ్వధురంధరశీల శేల నిన్
గాంచినతల్లి నీకుఁ బెఱకన్నెలకుంబలెఁ జెప్పశేల? నే
వించుము సాధుధర్మములు పెన్పిటియే కులదైవమంచు భా
వించుము నీడవోలె రఘువీరునిఁ బాయకుమమ్మజానకి.

జన—అమ్మయీ! జానకి! చెప్పఁదగినదంతయు కులగురులగు తాతశతానందుల వారె చెప్పినను నీయందలిప్రేమ నన్నుమ నొకింత చెప్పించుచున్నది.

చ. పతిచనుదేర లేచి భయభక్తులు మాపుట పల్కురింపఁగా
హితమితవాక్యముల్ బలుకు టిష్టనపర్యలు నల్పు టాసన
స్థితిఁ దనచూడ్కిఁ బాదములచేయన నిల్పుట యెందు భర్తయే
గతి యనినస్మియ్యంట కులకామిని ధర్మము లందు రమ్మరో!

కతా—అమ్మా ! విడేహనందని ! మాటలవెంబడి నింకొకమాట చెప్పిచున్నాను.

సీ. పొగిణేకుపట్టఁ గావట్ట మూనకమమ్మ యాఁడుబిడ్డలఁ గూడిమాడుమమ్మ
గురుజనంబులచిత్త మరసి వర్తిలుమమ్మ చుట్టాలకై బేర్పిఁ జూపుమమ్మ
దాసీజనంబుపై దయను దప్పకుమమ్మ సవతాండ కణఁకున సలుపుమమ్మ
పతిమిత్తులను గౌరవమ్మతోఁ గనుమమ్మ పతిశత్రువులరంటఁ బడకుమమ్మ

గీ. నగరిచారికిఁ దలలోని నాల్కవోలె
దయకుఁ బాత్రమనై మంచితనము గల్గి
సాధ్యులందఱు కేలిక సాని వగుచు
రవ్యయోను రట్టు లేకుండ బ్రతుకుమమ్మ.

సీత—(గద్గదస్వరముతో లజ్జామిలితంబుగ నేడ్చుచున్నది.)

జన—తల్లీ ! ఉధయకులపాపనీ ! (అని బుజ్జిగించుచుఁ జాబుక మెత్తి.)

య. ఎఱుంగవు గోల వేడువకు మీవిటు లేడ్చిన నామనంబు రే
త్తఱుకుడు తోక మాఁగదు వృథా గురునానతి జ్ఞానినయ్య సరి
సరణముఁ బూనితిం గుళికనందు ముందును సిగ్గులేక దు
స్తరగతి బాష్పచారి కనుదమ్ముల నొల్కఁగసాగెఁ బులికికా!

కతా—మహారాజ ! విశ్వామిత్రునిఁ జూచిన నీకు సిగ్గేల.

క. తనయాచియోగదుఃఖంబున నీనచియించువచనముల నిటు వినినం
తన విశ్వామిత్రమహామనికిని నశ్రుద్రవంబు మొదలిడెఁ గనుమా.

రాము—(తనలో) ఈముగుద కేడు పెందుకో ! (అనియూలోచించి)

ఉ. ఈపరిపూర్ణచంద్రిముఖ యొంతయుఁ గన్నుల జాఱునశ్రువుల్
లోపల నాఁపలేమి జలలోచనయై కనుతొన్న లావమిం
లైవయిఁ గొల్కులందుఁ బడి పర్వతదీయయురంబు గండభా
గోపరిలగ్నమైన పలితోద్గతకంఠరయయ్యె నక్కటా.

(మరల నాలోచించి) ఈముగుద యేడ్చుచుండియు సంతసించఁజేయుచునే యున్నది. మనోహరము లైనయాకారముల కెట్టిసమయంబులయందైనను సంతసింపఁజేయుట సహజమే !

సీత—తండీ ! నాతో మనయూర్విశామాండప్రేతకీర్తులు కారా యేమిటి.

విశ్వా—నీతో రాదు, నీవలెఁ గొమముగా వాగును నత్తింటికిఁ బోవువారే.

హేమ — చెరీ ! తాతగారు చెప్పినమాటలు వింటినా,
(ప్రతిహరి తొండరగాఁ బ్రకేశించి)

క. మీతోడ విషయమందిన రాతలమాసికము పక్షిగఁగఁ దేతెంచెన్
మాతలిరథమున నగ్నమేనముగా నెరుగువోవుమీ జనకన్యపా.

(అందఱును యథోక్తమాటలించి యుపసించుచున్నారు)

జన — పుగంధిమిత్రమా ! బాంసశిఖామణి ! దిరరథ !

గీ. ఈడు రాకుండఁ గొమరున కిచ్చటఁ బెండ్లి
చేసినా మని కోపంబుఁ జెందవలన
దుభయముఁ గూర్పువాఁడు నెయ్యిండు మాని
రావసాముండు మన్యస్థుఁడాచరించె.

(తెరబో)

చ. అసమయమంద లోకముల నన్నిటిన్కొనక జ్వరంబుచే
గనిమనఁగించు చంద్రధరకంటనుబుట్టినవిష్ణువోలె న
లైసఁకు బంగరుంబొడివలెన్ దనతేజముఁ బర్యజేయు తా
పనుఁ దొకఁడేసఁడెంచెఁ గనుపారలకున్ మిటుమిట్లు గొల్పుచున్.

(మరలఁ జెరలూ)

ఈ. అమ్మలనంచితోపల శరాసము గొడ్డలి వెట్టి, నాలుగే
నమ్మలు స్ఫూటికాక్షపలయంబును శేతులఁ దాల్చి, కోపపూ
ర్ణమ్మగ వచ్చెడుం బరకురాముఁడు కావలె; లేకయాన్న న
బ్రహ్మగ వీరశాంతరసరాజము లెవ్వనివట్ల నిట్లగున్.

జన { భగవంతుఁడా ! శతానందుడ ! భార్గవుండు చతుడెమమన్నవాఁడట. కా
దశ { వునఁ బూజాద్రవ్యంబు లాయత్త పజపుమా.

శతా — సమరక్రాధంబున కతిథి యగుచున్నాఁడాయేమి ?

రామ — అబ్బాయీ ! లక్ష్మణ ! కర్ణాకర్ణికగాఁ జిరకాలమునుండి మనము విను
చున్న పరకురామభగవానులు వచ్చివారట చూచి నమస్కరింతమురా.

లక్ష్మణ — చూచి నమస్కరింపఁ దగినవాడే కాఁడు. ఎదురొకని యొకచేయి
చూడఁదగినవాఁడును.

రామ — పరకురామ నెదుర్కొనుటకు మన మైంతవారము.

సీత — హేమపృథ్వా! యీ పరశురాముఁడు శివశిష్యుడనియు సకలక్షత్రియాంత
కుండనియును గూడ విని నామనంబు సంతసంబును విచారంబును గూడఁ
బొందుచున్నది.

హేమ — భార్గవదర్శనమున సంతోషపడవలసినదే కాని హరశరాసమును విఱచిన
రఘురామయూర్తి మనయొద్దకుండఁగా భయంపడవలసిన దేమిన్నది.

(పిదప కోషముతోఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశించి)

పర — నిబిడకడక డాత్మార్థపూరితకోదసీకందరోదరమేదురం బగుని నాదం బకాల
మనంద విసంబంధమున్న దేమిది! (అని యాకాసమువంకకుఁ జెవియొగ్గి) దశ
భతుమారుడగు రాముఁడు హరశరాస మారోపించి లాగి విఱచె; దాని
వలనం బుట్టిన టాంకార మనుచున్నారా! యేమి! (ఊఖముతో)

చ. త్రిదశుల గెల్పునాటి పవిదెబ్బలమచ్చలుగల్గుచేతు లి
ర్వదియును శేషరాసముపట్ల దశాసను నప్రతిష్ఠకుం
గుదురుగఁజేసె, నట్టివిలుఁ గుఱుఁడు భగ్గుమఁజేసె రాముడెక
గొదవ తలనమయ్యె నికగొడ్డలి యేటికి రుద్రుఁ డేటికిన్.

(అలాచించి తన్నుఁ జూచి నుచు) పరశురాముఁడు సత్యసంగరుఁడు, గురు
వులయెడఁగూడఁ బ్రతిష్ఠాతార్థము నిర్వర్తించువాఁడు. గుణికోషము లొక్కదాని
దెసఁదటస్థించిన నందు గొప్పదానివిషయమై ప్రియత్నింపవలయునని పెద్దలు చెప్పు
దురు. (అని యాకాసమువంకఁజూచి)

ఉ. నానుడి యాదరింపుఁడు మనంబుల నోవ్యవనాదులార! మీ
యాసతి దాటుకుండవలె నన్నను భర్తనిభగ్గుమైన వి
ల్లెను గమంగొనన్వలసె నిర్వదిరెండవమాటుఁగూడ నీ
సీనుఁగురావసంగడము పీఠమహం చెద సమ్మతించరే.

(అని గిఱునఁదిరిగి భగ్గుధనుర్దర్శనము వటించుచు) హా! శంకర
శరాందోళనదుర్లలితమా! హా! త్రిపురదహాహతకర్మకర్మతమా! హా! గీర్వాణ
సారపరమాణు నిర్మాణమా! హా! దుర్జవజనకసదనమర్పి యైదమా! హా! సుతస
కలనాకమా! పినాకమా! లూతాశంతువులచే ముదగజంబు బంధింపఁబడినట్లు నూడి
మొనచేత వజ్రము భేదింపఁబడినట్లు నీకీదుర్బాలకునిచే నిట్టిహటు తటస్థించినదా!
చ. ఒకపరిసే పురత్రయము నొయ్యన మున్ను దహించె నెద్ది నా
శ్లోభనిశరాస మంధు వచలాత్మజ మన్నన చేయుదేని తా

సుకేతుబుసంబుచే బయ్యునుంగిడె నందియు దేని కట్టి దే
శివునిధనుస్సు ముక్కలుగ శిష్యుండు రాముండు చూచి నైచునే.

(కోగ్రగర్వములతో సంశయఁ గలవాఁడౌచి) పరశురాముండు పరదేశమునకు
లేచిపోయెనని తలంచు నోపిరమ్మయ్యలారా యింపుక యిటు వినుండు—

ఉ. పంచశిఖాసమేతుఁ డగుబాలకుఁ డెక్కడ! వాఁడియమ్మునం
గ్రాంచనరాధరంబునకు రంధ్రమొనర్చినమాని యేడ! పే)
మించి స్వయంవరంబునకు మెచ్చుచువచ్చిన రాజులార! కో
పించెను భార్గవుండు పసివీరునిఁ బోవుండు పోవఁగల్గినె.

(ఆకాశమునకుఁ జెవియొగ్గి) అగ్నియే యగ్నికి మందన్నట్లు రాముని రక్షించు
వాఁడు రాముడే, రఘువంశ మొరులచే రక్షింపఁదగినది కాదనుచున్నారాయేమి?
(అలోచించి) నీలలోహితాంతేవాని యగురాముఁ డెదిరియై యుండ రావళిలమును
రక్షించువాున్నారా! (మరల నాలోచించి) ఎంతదుష్కలము వచ్చినది. వినరాని
మాటలు వినుచున్నాను. కనరానిపనులు గాంచుచున్నాను, (దుఃఖముతో) ఇదియే
మనము సహింపరాని తిరస్కారము (అని చేతులాడించుకొనుచుదన్నదేకించికొని)

గీ. అమ్మచే గుహానెమ్మిఫించుముఁ దుర్గించి
నట్టి నీగండ్రొగ్గొడ్డలి నవమతించి
శివు వొకఁడు నీకుఁగలపేరు చెటిచె; నింత
పనికిమాలిన బ్రతుకేల పరశురాము.

(ఆకాశమందుఁ జెవియొగ్గి) దాశరథి యొనర్చిన హరశరాసనభంగమును ను
తించి యబ్బురపడనివా రెవరనుచున్నారాయేమి! ఏమంటిరి! దాశరథియొనర్చిన
హరశరాసనభంగము నుతించియబ్బురపడనివారెవరా? అట్లైనవినుండు, (కోపముతో)

ఉ. ఎవ్వఁడు చాపమున్ విటిచె నెవ్వఁడు దానికి సమ్మతించె నిం
కెవ్వఁడు దానిఁజూచె మఱియెవ్వఁడు దానికి సన్నతించె నా
కోవున్ దొలంగఁజేయ నిదిగోబయికెత్తిన గండ్రొగ్గొడ్డలన్
గవ్వలగుత్తులట్ల తలకాయులు వారిని నేలఁ గూర్చెదన్.

(రథముగాఁ దిరిగి) ఓజనకశుద్ధాంతసంచారులగు కుబ్జవామనకిరాతవర్షపర సౌవిదల్లు
లారా యాదళరథరాముఁ డెవటనున్నాడో పరశురాముండు వచ్చెననిచెప్పఁడు.

కా. కృత్తక్షత్రియకంతమండలగళత్కిలాలధారాసర
స్వత్తిరంబునఁ బైత్థకక్రియల నేపాఱుండు గావించె, వాఁ

జైత్రే గొడ్డలి భార్గవుం డొక నేత్రేష్వరసంహార సు
శ్రుత్తుక్ రాము సపత్న నాము మొననై నాట్యంబు చేయింపఁగన్.

రాము—తమ్ముడ ! లక్ష్మణా ! ఈ బ్రాహ్మణుండు మనమొలవినయముగా నుండు
పలయునని తలంచినను మహాభంగింబుతో నెచ్చెగ్గనూటలాడుచున్నట్లు
తోచుచున్నది.

(భార్గవుండు మరల వెనుకటిసద్యమునే చరువుచున్నాడు)

రాము—(సరభసముగాఁ బ్రవేశించి) భగవంతుడా ! భార్గవ ! అనుగ్రహింపుము,
దయయుండుము, నమదాచాంముని దాశరథి నమస్కరింపఁగోరుచున్నాడు

పర—(వచ్చి) రేణుకానూనుండు నమస్కారమునం బ్రసన్నుండు కాఁడు. గురుధను
ర్భంగరూపమైన యపరాధులు చాలఁబెద్దది.

క. విలా వినవో కంఠేకాలునిఁ గాలునకుఁగూడఁ గాలుని శశిచూ
డాలుని దచ్చిమ్యుని దుర్గాలిత్యాసహనుఁ బరశురాముని నన్నుక్.

గీ. మాగురునివిల్లు రాజులమధ్యమున ధ
రించుటేకాక తట్టనయ్యెనెవఁడు
వాని భుజదండబల మిట వజ్రులుచున్న
పరశురాముని పయిఁగూడఁ బరగుఁగాక !

రాము—(వినయముతో) తపోరాశీ ! భార్గవ ! పుత్రసదృశులమును ముగ్ధబుద్ధులమును
నగు మాదృశులయొడఁ నింతకోపమేల ?

గీ. భుజబలం బింతయైనఁ బాపుటమనున్న
ప్రాతగిల్గిన హరువిల్లు భంగపడియె
బాలచాపల మిది క్షమింపఁగదవయ్యె
కుఱ్ఱచెయ్యులు రుచిగావె గురువులకును.

పర—ఓరీ ! నిద్రులెలావువా ! రావువా ! నేనుతపోరాశినిగాని కార్యరాశినిగాను
కానురా ! ఆత్మస్తవముఁ జాలఁ జేసికొనుచున్నావులే, ఇట్టిదుర్గర్వాటోపుని
నిన్నునే నేమిచేసెదనో వినుము చెప్పెద.

క. భేదింపఁబడిననాశ్వన్ లేదూములనుండి పచ్చినెత్తురు కాటన్
భేదింతు శంభుచాపలతాదశనపటిష్ఠ మూఢ తావకశరముక్.

రాము—(వినయముతో వోసిలియొగ్గి)

గీ. నీకు నశమగుగొడ్డంట నీ కధీన
మైతరామునితల భవదభిమతముగఁ

జేయఁగదవయ్య నీచేయు చేత కెవ్వఁ
డౌనుగా దనిపల్కువాఁ డవనియందు.

పర—ఎవ్వఁడా, యఁతునియింటి కతిథికాఁగోడవాఁ డెవ్వఁడో వాఁడు.

రాము—(అంజలిపట్టి) బ్రాహ్మణోత్తమా !

ఉ. మానుము కోప మీవనుచు మాటికి రామఁడు వేఁడు నీ న్ననూ
చానుని భార్గవా ! మనము శాంతముఁ జేయఁగదయ్య మ్రొక్కెదఁ
నేను భవత్కుఠారకవనీకృతకంఠుడ నయ్యఁ గోపముం
బూనను; మాకొలంబునకు భూనుయలే యిలువేల్పు లెప్పుడున్.

పర—(నవ్వి)

ఉ. గౌరికి ధర్మపుత్రుడను గ్రాంచగిరింద్రవిదారకుండ భూ
వారకమారకుండ క్షితి దానముఁ జేసినవాఁడ నభిలాఁ
జేసిన భాగముం బంతులుచేసి వసించినవాఁడ నాటి దు
ర్వారుడ బ్రాహ్మణుండనటరా ! హరకిష్యుడఁ బైలుకేయఁడక్క.

శతా—వీరవర్గపరిఘం డగుభార్గవుం డేమేమో యనుచున్నాఁడే.

పర—ఇఁక యౌద్ధయాత్రిచాలించి యూరకుండ మనుకొన్నను నీరాదనిను వేమేమో
మాటలాడి మరల నాయుధము పట్టజేయుచున్నాఁడు. పడగయెత్తి బుసకొ
ట్టుచున్న ద్రామఁబామును బరికింపనితప్పిదము వానిదే.

గీ. పలుకఁబాటిన కపురంపుఁబలుకు నులుచు
వగిది నీతఁడు మూఁడింటి నగడుపఱచె
భార్గవునిలజ్జయును ఖండవరకువిల్లు
చిన్నతనముననే తనజీవితంబు.

జన—నవ్యస్తకస్త్రగ్రహణుండ నయ్యను నాకు మరలకస్త్రగ్రహణాపేక్ష ! ఏ
మిది ! (అని తెరవంకంజూచి) ఎవఁడురా యక్కడ ? విల్లు ! విల్లు !!
(ఒకఁడు ప్రవేశించి ధనుస్సు నిచ్చిపోవుచున్నాఁడు)

జన—(విల్లుగొని)గీ. హరునిబాణాసనంబు పే రవమలించి
పట్టెకంఠుఁడు నిన్నుఁ జేపట్టజేసెఁ
బరకురామునివలన నీబాలుఁబోవఁ
బట్టితిఁగదమ్మ మరలఁ జూపంబ నిన్ను.

గీ. చెద్దవాడను బోలఁ గామింపజేను
సన్నిధియొనర్చుచు వింటు శస్త్రవిద్య
రామభద్రు నెఱుగొనె రాముఁ డకట
పందనము నీకు జనకభూపతిని నేను.

దశ— బావా ! జనకభూపరాజ ! కాత్మకముఁ జేతఁబట్టి చేనవసినదిచేసితి వింకం
నాలుఁ జాలుఁ బ్రతితసాహసుం డచనల్లునిమాత్ర మవహనహుచకుము.

ఉ. మిత్తునివంశమందుఁ బాడమెం గుశికాత్మభవుండు దివ్యచా
రితుఁడు శస్త్రవంతు నొనరించె మహేశ్వరచాపధంగచా
రితము బాహుశక్తి వివరించెగదా విను మట్టివాఁడు మ
త్సుతుఁడు భార్గవుం డెదిరి పోలఁ బరాభవ మేలచెందునో.

విశ్వా— మహారాజ ! సీరధ్వజా ! దశరథునినూట సత్యమే (అని చాపము లాగి
కోని వరకురాము నుద్దేశించి)

చ. చెలియలిపుత్రిపుత్రుఁడవు శిష్యుఁడు నీవును మాకు రాముఁడుకొ
గలుగునె కార్యభేద మెడఁగాంచినఁ జేతులు రెంటిలోపలన్
దెలిపితి మేను భర్తఁడును దివ్యశరంబును మీకుఁ గావునన్
దొలఁగుము కోపమున్ ; విడుము తొందర ; చెందుము సాధువధతికొ.

వర— ఓమాతృమాతలూ ! భవానీవల్లభుం డగునీశ్వరునకును వీకును, సకలక్షత్రి
యాంతకుండనగు నాకును త్కత్రియకీటంబగు రామునకు భేదము లేదుగా !

విశ్వా— భార్గవుని వాక్ప్రవాహమున కడ్డులేదు. గురువులయెడల నైనను వినయ
మనుమాట యెఱుఁగఁడు.

వర— స్వభుజోపార్జితబ్రహ్మభావా ? విశ్వామిత్ర ! శస్త్రగ్రహణాధికారము సం
బంధము ననుసరింపదు.

రామ— బ్రహ్మర్షీ ! భార్గవ ! ఏమియీశస్త్రగ్రహణాధికారము ! గురులయెడఁ
గూడఁ దిరస్కారమా !

వర— (కనునూలునుడితో) ఓరీ త్కత్రియాధమా ! ఎంత వాచాలుఁడవురా !

గీ. విఠిగిపోయిన శుక్కుంటి వింటియక్క
తెగఁబడిన నీదు పుత్రులొక దిగిచి చేతఁ
దాల్చి కాపాలికవ్రతధర్మమాని
యే నలకపాలి నర్పింపనేఁగువాఁడ.

రాము — భగవంతుడా! భార్గవ! సర్వంకమంబులను నీతోమనచనులేల?

కా. సర్వత్యాగివి సప్తమండవు విరిచస్వామికై శిష్యతకై
నిర్యాపించితి వీకునొద్దనని నే నిన్నింత మన్నించితికై
గర్వోక్తుల్ విడుమయ్య వీరసరణికై గైకొందు నాకిందు ని
స్పృహకైరా; నిత మాతమండివ గురుగడున్నాఁ డిదేసిగ్గిలుకా.

పర — వీరసరణిగొని యేమిచేయఁగలవు?

రాము — ఏమిచేయఁగలనా, ఇది.

చ. ఎవనికె డేసె గౌరవము నీశ్వరుఁ డెవ్వఁడు బ్రహ్మచారియై
బరమునందుఁ బట్టి గురుపట్టిని గుట్టెడలింపె నట్టిగాఁ
డవుదువుగాన నీదుధనురాగమసంగతి చూచుఁగాని యీ
రవికులసంభవుండయిన రాముఁడు దాల్చుఁడు ముందు చాపముకా.

పర — ఓరీ శ్రీత్రయశీటమా! బాగు! బాగు! మాతృపూతులశిష్యా! బాగు!
బాగు! తాడితతాటకాకుటుంబక! బాగు! బాగు! భగ్నభార్గవశరాసనా!
బాగు! బాగు! రైలుకేయరణరసికా! బాగు! బాగు!

గీ. భర్తచిరభుక్తమైన యాపార్శ్వతవిల్లు
భంగపఱచినమాత్ర గర్వంబు తగునె
మొక్క వోనిది విష్ణుకార్యకము దీని
నెక్కు నెట్లుము బలముండెనేని రామ.

(అని ధనువుఁ జేతికీఁగా నెదురువోయి లక్ష్మణుఁడు పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ — ఆర్యా! సీతావివాహవణంబు గావున శంకరశరాసనము జేవర విజిటితిరి
గాని దోర్లండబలపరీక్షార్థంబగు నీవైష్ణవచాపాహోపంబుతో నేవరకుఁ బని
యేమి. తమ భృత్యవరమాణువు లక్ష్మణుండు సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

సీత — (తనలో) లక్ష్మణా! చాలయోగ్యుండవు, రఘుకుమార-చితంబు లగునుగుణం
బులు నీయందును గలవు.

విశ్వా — అబ్బాయీ! లక్ష్మణా! మీయన్న శంకరధనురాహోపణంబుం గావించెఁ
గావున నీవు నారాయణధనుర్బంగంబుఁ జేయుటయు నుచితమే.
(లక్ష్మణుఁ డాహోపించుచుండఁగా శతానందుఁడు సంతసముతో)

కా. శ్యాటంకారము దిక్కులం నొరయఁగా సౌమిత్రి కేలకై నిరా
ఘాట్రవక్రియ విష్ణుచాపముఁ జమత్కారంబుతో లాగ వ

స్పృటన్ భార్గవరాము వక్త్రశశివై భాసీల్లె చిహ్నంబొగిన్
బాటిల్లెన్ రఘురాము వక్త్రశశివై బర్హేందుకాంతివృటల్.

విశ్వా— యోగీ, జవక! మిత్రమా, దశరథ! ఇష్టానుకులచంద్రుండగు నీలత్మ
బుండు రామమూర్తికిఁ దమ్ముండగుట నిర్వహించుకొనెను.

చ. పెటపెట రెండు దండలును చిక్కటిలక ధనువెత్తి కట్టి, పి
ట్కిటనడుమునిన్, నారిని ఫటిలన నిట్టలు సాగలాగి, యె
క్కటి జగదండభ్రాంధము నగల్గుతెఱంగున లక్ష్మణుండజే
చటులవయోఃఘోషణ మెసంగఁ దటమృగ నెక్కుచెట్టెకిన్.

ఈ కండభుజాచుకాండ బలసారముమీఁదగ నెక్కుచెట్టి బ్ర
హ్మాండముప్రీలునోయన మహాధ్వను లుప్పతిలంగ విష్ణుకో
దండము లక్ష్మణుండు క్రుతితంబొనరించెను పాల్వెదధ్వనుల్
మెండుగ రాఘవచరిత్రమెచ్చు నృపాలుర మెప్పులొయనక.

హేమ— సఖి! జానకీ! నీనుఱఁది గారి చరాక్రమ మాలోకింపుము. నీధర్మకుఁ దీసి
పోవువాఁడు కాఁడు. విశ్వామిత్రునిమాట కడుసరసముగా నున్నది.

జన— (సంతోషముతో విశ్వామిత్రునివంకఁ జూచి)

క. అవనిజ పసదన మాయెన్ భవధనురాశోపమునకుఁ బద్యాత్మధను
ర్యైవసాయయిన కూర్మిశ యవనిజకుం దోడికోడలాఁగాక సఖా.

సంబంధి? దశరథ! నారాయణశరాసవాశోపమున కూర్మిశను మీచిన్న
కుమారునకుం గానుకగా నిచ్చెద.

దశ— అగుఁగాత. తథాస్తు.

విశ్వా— ఘోరాజ! సీరధ్వజా! మీతమ్ముని కుమార్తలగు మాండవీకుళకీర్తు లిరు
వురును దాశరథులగు భరతశకుంఘ్నులకు ధర్మపత్నులగుదురు గాత.

శశి— కుభము మీఁద కుభము. కుభము మీఁద కుభము.

చర— దశరథడింభకు లిరువురును బొగరుకొని యున్నారు కావున మఱియొకనిల్లుఁ
గొని నమరత్నము యగు మిథిలాపురపరిసరత్నముకుం బోయి యుద్ధంబు నావిం
చెద (అని తెరవంకం జూచి) ఎవఁడూరా, ధనుస్సు!

(ఒకపుణ్యుండు తెచ్చి యిచ్చినం బుచ్చుకొని చరకురాముండు శోపముతో)

చ. అమృతము బాటు నిర్జరలతాంతసరంబులు మీఁద వేయ న
య్యమరులు కృష్ణులుం బ్రతికినట్టి మదీయశరగ్రదానితం

గమలగు రావణీనుఁగులఁ గన్గొని కొత్తలుగామి కేడ్పుచుం
దమతల మోదుకోఁ గరముఁ దద్వలయుంబులు మోగుఁ గావుతనో.

గీ. మహి నరామంబుగా నలత్తుణము గాఁగఁ
జేసి చూపెను మెచ్చి నేబాసనంగ
దర్పకాంతకు దివ్యపాదముల దరికిఁ
జేరి దేశికఋణముక్తిఁ జేయువాడ.

రాము—భగవంతుడా, భాగవ!

గీ. విల్లు భుజమూలమందు నే వెలయుచుండ
నమ్మ లమ్మలపొదిలోన యలరుచుండఁ
జేతఁగా కిట్టిసారకాయకోత తేల
రాఁదలంచితి వేని వే రమ్మపోర.

(అని తిరిగి యందఱును నిష్క్రమించుచువ్హారు.)

గద్య—ఇది...కీ తిరుపతివేంకటేశ్వరకృతంబైన యాంధ్రబాలరామాయణసాటక
మన భార్గవభంగమను చతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

బాలరామాయణము

పంచమాంకము.

(మాయామయుఁడు ప్రవేశించి తిరిగి తీరస్కారబుద్ధితో) హా! హా! నిసర్గని రర్గళచరిత్రైక నిబంధన! ఓహో! ఇదిగో నిన్ను వింపించుచున్నాను. నీ కీచేమిబుద్ధి! రత్నాకరమును మోహోపకపూరితముఁ గావించితివి, చంద్రానియందుఁ గళంక మోహింపితివి; ముహూరాజరావణున కిట్టిమందన తెచ్చిపెట్టితివి. ఆరాక్షసరాజు, రఘుకులరాజధానికే బోయి ముక్కుంటివిల్లు వితిటి చక్కలికపట్టం బెండ్లిమాడిన రఘురామునితో నామాటలుగా నీమాటలు చెప్పుమని నా కానతిచ్చె.

గీ. హరునివిల్లు వితిచినట్టివానిది నీత
యనట మొట్టమొదట నగుచు గాత
జగము లెల్ల నేలంజగజెట్టి దశకంఠం
దగుట నతఁడ దానిమగఁడు రాను.

ఓరీ! రాజపోతా! రాక్షసరాజు పట్టిన్ ప్రతిప వినలేదా.

జ. ధరణీయు నింగియుంబగిలి దారుణ మూగతి డాంకరింపఁగా
హరునిశరాస మెక్కిడి ధరాత్మజ నెక్కడు గొన్నఁగాని నే
గరకరఁ దద్గ్రాస్థికలుఁ గంధరముం దెగఁగోయ మోఁగు భీ
సురువగుచంద్రహాసమునకుం బలియిచ్చెద నానిరక్తమున్.

మఱియు నాతో నిట్లనియె, భద్ర! మాయామయా! ఈమాటలు చెప్పిన నతఁడు భయంపడి యాసీతను నాకర్పించున. ఇట్లు సమర్పింపఁబడిన యాజానకియు,

చ. జగముల నన్నిటిం గెలువఁజాలిన మహ్మజశక్తి నీవు చె
ప్పుగ విని సంతసించి యిటుపంటిమగండు లభించెనంచుఁ బా
మగని నిరాకరించి నను మన్ననఁ గైకొను; నుర్రోత్తరం
బుగ నుగవంతులందుఁ బురుషోద్ధులచిత్తము లెక్కుటబ్రమే.

(ఆలోచించి) రాక్షసులకు నిసర్గవిరోధియు పసివృత్త్యామితౌగ్రిది మహర్షిన నాథుండును నగురామునితో నీమాట లెల్లుచెప్పుదు! ఇట్లు చెప్పుట కాలమాటము (మింగుటయు యమునిదంష్ట్రయు పెలుకుటయుఁ గాని నేట్రొందుగాదు(ఆలోచించి) అగుఁగాక, యీరావణుని తెలివితక్కువయాలోచనమును బుద్ధికాళలవంతుండగు మాల్వపంతునితో విన్నవించెద. అతఁడు మతిసారావిష్టవంబునకుఁ గర్ణధారడు (కొంచె ములోచించి) ఏడుగో! మాల్వపంతుఁడు లేఖకుఁడై యేమేమో యాలోచింపు

చున్నాడు. ఇతఁడును రావణుని తెలివితక్కువకొఱపై చూలోచించుచున్నట్లు తోచుచున్నది. రవికిణిజాపాతిము తక్కు నల్లగల్పలకు వేటిగవ్యాధికలుగనేరదు.

ఆ. కావ్యతంత్రవిధులఁ గవితలబ్రహ్మలు మంత్రితంత్రవిధుల మంత్రివరులు
నొరులదుఃఖమొండె నొరులసుఖులొండె వారు ననుభవించువారు నిజము.

(పిదప శేఖహస్తంధై చాల్మ్యుఁడందఱు పృవేశించుచున్నాడు)

మాల్య—మిథిలాపురవాసియగు చారుండోక యుత్తరముఁ బంపించె నిది చదివెదను.
(విప్పి చదువును) శిల్పంకాపురరాజ్యమంత్రీయగు మాల్యవంతునకు మిథిలా
పురవాసి యగుచారుండు వ్రాసికొను మనవి, సీతాస్వయంవరకాలమందు
శ్రీరాముఁడు శంకరశరాసనమును విఱచె ననియు నదివిని సైఃఠిక శివశిష్యుఁ
డగు పరశురాముఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై మిథిలాపురి కరుగుదెంచెననియు దేవ
రహేర నింతకుఁబూర్వము వ్రాసికొంటి. పృస్తుతవృత్తాంతమేమన, నా
శ్రీరామ పరశురాములకు శరనికరన్నరణింబును భూతలనిఘ్నరణింబును సుభట
ధర్మరణింబును గాతరమనకర్మరణింబును బగస్పరపృథిహతిమర్మరణింబును లోమ
హర్షరణింబునకు తుములయధురణింబు జరగినది. ఆసమరమున—

చ. దశరథనూతి రాజకసుధానిధి భౌస్కరపంశమాళియున్
గుళికసుతాప్తవిద్యుఁడగు కుత్తుఁడు రాముఁడు వృద్ధ రాజఘ్న
శశధరమాళిశిష్యుఁ జ్యవనప్రవరాన్వయజాతు రాము దో
ర్వకునిఁగఁజేసి యెంతయుఁ బరాజితుఁజేసెను దెంపుపెంపునకా.

(అలోచించి) అట్టివాని భార్యపైఁగూడ రావణుండనురక్తుఁడయ్యె ననుట
మాత్రము సుఖోదర్కముగాఁ దోచుచున్నది.

మాయా—(ఎదుటఁ జూచి) మాల్యవంతుండు కన్ముచదువుటఁ జాలించినట్లు
తోచుచున్నది. (నమిపించి) ఓ కనిష్ఠమాతామహా! మాయామయాఁడు
నమస్కరించుచున్నాడు.

మాల్య—కుశలమా, మాయామయా! మనరావణమహారాజేమి చేయుచున్నాఁడో
యెఱుఁగుదువా?

మాయా—బ్రాహ్మణేతరుఁడు చేయవలసినపని చేయుచున్నాఁడు.

మాల్య—ఏమది?

మాయా—(రావణుఁడు రామునితో జెప్పఁబడినమాటలు మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

మాల్య—వృద్ధబుద్ధి యెప్పుడును ఆరంభమందే కార్యావసానము శాకలించును.

ఏమనః— నేను రావణుడు శివధనురధిక్షేప మాచరించినదిమొదలు నీత
వవహరించుననియే యెంచుచున్నాను.

మాయా— తరువాతఁ దరువాత ?

మాల్య— తరువాత నేను మందోదరితండ్రియు మాయావంతులలో నగ్రగణ్యుండును
నగు మయనిశిష్యులలో మొదటివాఁడగు విశారదుఁడను యంత్రకౌసునచే
నీత ప్రతికృతియొకటి చేయించితిని. వాఁడును సీతావ్రతికృతి నిర్మించి
యట్లు చెప్పెను.

గీ. దారుమయగాత్ర మొకనూత్రధారుఁ డవలఁ
దగుగతిఁ గదల్చ మొగమునఁ దాపియున్న
కారికయ మాటలాడ రాక్షసకులేంద్రు
చేతము హరించు నీయంత్రసీత నిజము.

మాయా— గీ. చోద్యమెట్టిదో నీచేతఁ జూడఁబడెనె
దారుమయభూమిపుత్రి మాతామహుండ ?

మాల్య— యేమిచెప్పదు నిక్క మాభూమిపుత్రి
యనుచుఁదోచెను నాకు మాయామయుండ.

వానిచేతనే నీతదాదియగు సిందూరిక ప్రతికృతికూడ నట్లనే చేయించితి.
తలలనన్నిటిని దడవి దేవరకు మిథిలాగమనము విఘ్నకలితమగుట సీతావచనము
చేతనే యొప్పించుట మంచిది. కనుక మన కృతకసంవిధానముచే నిరంతర ప్రేమో
పార్జ్వనము నమ్మజేయుట కిట్లు నిశాచరపతితో జెప్పవలెను.

“ దేవా ! ఆజానకి యొకఁడు పెండ్లాడినది కదా !

గీ. అఖిలభవనంబులు జయించినట్టి నీదు
చిత్రకథచేత రంజింపఁజేయఁబడియు
నా కనిష్టంబయిన పరిణయము నేను
జేసికొనని సిగ్గుచే శిరము వంచె” అని.

మాయా— ఇట్లుచెప్పిన దశానసుండు నమ్మువా ?

మాల్య— మాటచే నమ్మినను మనసుచే నమ్మఁడు. (అని యిద్దఱును నవ్వుచు
న్నారు) అట్లు నమ్మినపిదప సీతావ్రతికృతిని జూపించవలయు.

మాయా— అట్లు చూపించిననేమి జరగును ?

మాల్య— ఏమి జరగునా, యిది జరగును. ఈసీతావ్రతికృతినిఁ జూచిన దశాన
సుండు లోభపడును. లోభపడినఁ గొంతకాలపారగమగును; అట్టి కాలపారగమ

వలనఁ గర్తవ్యానుసంధానమున కవకాకము కలుగును. దానిచేఁ గార్యసిద్ధి తప్పక యగును.

మాయా—తమరు చెప్పినమాట చక్కగా నున్నది.

మాల్య—అట్లైన నీవు నీచనుచోటికిఁ బోము. నేను మంత్రమండపమునం దుండెద
(అని యిరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(పిదప రావణుండును బ్రహ్మస్తుండును జాతురగాఁగిహింసయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ—ను. తలలంగోసి తపోగ్ని కిచ్చి పురహర్తం దన్నునాఁడైన నే
ల్పలక్షణిం దనయింటిద్వారమునఁ గాళ్ళుం గట్టునాఁడైన న
య్యలకాధీశ్వరు గెల్చి పుష్పకము లోడెవచ్చునాఁడైన నోఁ
కులరాయండు గనండు జానకిని గన్గోనైననంతోషమున్.

(అలోచించి) ఓహృదయుమా !

చ. ఉపసవేగ దిందురుచియున్ బరికింపను మేడపై భయ
మృవరిమితంబు ద్వారమునయందును భీతిలఁ జిత్రగేహమున్
రవరప లాడుచుంగనుఁ బరాకు మనోగతిఁ దోచు నీనుడిం
జప మొనరించుఁ బద్మదళశయ్యపయింబడి మాటిమాటికిన్.

అని మాయాసుయుండు చెప్పిన సీతావృత్తాంతమును మఱచిపోయెను ! ఓఁ
హస్తా ! నీవువేగము పోయి యాజానకి నిటకుం దీసికొనిరమ్ము; లేమ్ము పొమ్ము పి
యాసమాగమమహోత్సవములు కాలహరణము నపేక్షింపవు.

(బ్రహ్మస్తుండు వెడలిపోయిసీతాసేందూరికామాయాసుయులతోఁగూడఁబ్రవేశించును.)

మాయా—సుహారాజ ! ఈమె సీత.

రావ—ఇది సీతయే ? ఇదిసీతయే ? (అలోచించి)

కా. నీటంబుట్టని విచ్చుఁజెంగలువ లీశేత్రంబు లాచందుగ్గినిం
కాటుక మోమును గాము లోరణుచిక్రగాలుక బలే కన్పించులే
మాటాడించినఁ గోకిలాకలవచోమాధుర్య ముచ్చివ్వు మీ
బోటిం జేసినధాత తెల్వి యపురాధారంబుఁ జిత్రం బొగిక్.

సిందూ—దేవ ! దళాననా ! శివధనురాలోపణకాలమునఁ జూచియుఁ జూడని నీ
మొగంబులు పదింటిని మాజానకి యిచ్చుడు మరల స్పష్టము గాఁజూచుచున్నది.

రావ—మంగళవర్షిదురాలా ! మదనాగ్నిచేఁ దపింపఁజేయుఁబడవారి నూటడించుట
చక్కగా నెఱుంగుదువు !

సిందూ—రాక్షసచక్రవర్తి వగునీ యెరుట మఱియొకవిధము గాఁ జెప్పుదువా.

రావ—(ఉల్లాసముతో) చెప్పుము చెప్పుము. శ్రోత్రాత్మకము నీయిరువదింటి చేత నొక్కసారిగ ననుభవించును.

సిందూ—ఇదిగో మనవిచేయుచున్నాను.

చ. సాగనగువెన్నెలం గనులఁ జూడక చేల ముసుంగువెట్టు ను
ల్కులగను స్వకంఠరధ్వనికే గోకిలవంచునాద మందు మం
చిగఁ బయివారు కూడనచెప్పిన నీకథలే వినుకొ భవ
త్సుగుణములే నుతించు నలతొయ్యలి నేమని యెంచికొందువో.

రావ—తరువాతఁ దరువాత ?

సిందూ— చ చెలిస్మరతాచ మేమనుచుఁ జెప్పును నెచ్చెలిగుంపు కూడఁ దొ
య్యలియొడ లింతసోకఁగ భయంపడుఁ గాలు నటించు నీశ్వకుం
గలుగును వేడి చందనము క్రాగి తటాత్కృతినేయు హారమం
దలిమణులెల్లఁ బేలవిధంబునఁ బేలును ఘెల్లుఘెల్లునన్.

రావ—ఏ సీతాధాత్రేయీ ! అట్లైన నేలమీచెలి నన్నుఁజూచి మొగ మడ్డముగాఁ
దివ్వకొన్నిది ?

సిందూ—అయవరాధము నూతనాసురాగజన్యము గాని మాజానకిది కాదు.

గీ. ఎంతయనురాగ మున్న ము తెంతపేర్చి
గల్గినను ముగ్ధ లై నట్టికాంత లెల్ల
నూతనప్రియనికటమందున శిరంబు
వర్తితాంసంబుగాఁ జేసి పంచుకొంద్రు.

రావ—ఏ మంటివి? సీతకుఁ విరియగలిగి గావున నట్లు సమర్థించితివి. మొగలివూపు
లించిన వనసంబునకుఁ గూడ సునాసన కల్లు టబ్బురము కాదు (అని సీతవంక
కుం జూచి) జానకీ ! కుశలమా !

సీత—(సిందూరికచెవిలో నేమేమో చెప్పుచున్నది)

సిందూ—మందోదరీప్రాణవల్లభదర్శనమున సుఖగుణానే యున్నామని మాజానకి
నెచ్చెలి మొగంబున విన్నవించుచున్నది.

రావ—(తనలో) ఈమగుడ నన్ను మిగుల వలచినది. స్త్రీలవలపును సవతులయందలి
యీర్ష్యయే చెప్పును. (అని వచ్చి ప్రికాశముగా) జానకీప్రాణవల్లభదర్శన
ముచే నని చెప్పువలసినది. (సంతోషముతో) హృదయమా ! నీవు సర్వమనో
రథంబులకును మీఁద నున్నావు ! ఏలనః—

గీ. కాముకులపేర్ని యిరుదెసఁ గలిగెనేని
నెవ్విపించెంబువలె రమణీయ మగును
శ్యామపృష్ఠకబర్హిణచ్ఛదమువోలె
హేయమగు నొక్కజెన గాటమాయెనేని.

నీత—(చెలిచెవిలో మరల నేమేమో చెప్పును.)

సిందూ—సఖీ! సిగ్గుపదలి నీవే చెప్పుము. దూతికలలో స్వయందూతికయే మంచిది.

నీత—(తొంచెము సిగ్గుపదలి చెలిపంకకుఁ దిగి) లంకేశ్వరుఁడు చక్కఁగా నను
ర్థించెను గాని యావిషయము నావచనములుకూడ వినుండు.

గీ. శ్యామపృష్ఠకబర్హిణచ్ఛదమువోలె
నొక్కజెన నున్నకూర్మియు నొప్పిదంబ
నెమిలిపించెంబువలె రమణీయమైన
యిరుదెసలకూర్మి కడు నుతియించవలయు.

రావ—అట్లైన రావణుఁడు ఘననిలిడఁజేయు కలవాఁడైయున్నాఁడు

నీత—మిగుల ఘననిలిడఁజేయు కలవాఁడని చెప్పువలయు

గీ. తగినచేరీమంబు రూపంబు తగినదియును
దగినప్రాయంబు చెయ్యలు తగినవియును
గలిగి నుఖదుఃఖములు తుల్యములుగఁ జెలఁగు
నాల్మగలసాండు పూర్వపుణ్యమునఁ గలుగు.

రావ—అహా! జనకతనయ మాటలసాంపు.

ఉ. రూపమునైనఁ గోరక మరుండు గురుండుగ రుచ్యమై నునం
దీపిత మైనకూరిమికి నిచ్చలు మేలగుఁగాక! దేనిచే
రేపున నాల్మగల్ చెలియఁజేక్షయు లేని మనోహరోక్తులుం
గోపకమయితోక్తులును గొంకొకగంటక నూలుసార్లుగ్గ.

ఓ సీరధ్వజరాజపుత్రీ! దేని! ఈనాయొకవిన్నప మనధరింపుము.

చ. ఇరుపదికన్ను లున్నవి సిలేక్షణి చాపులకోపుఁ గోరితే
నిరుపదిచేతు లున్నవి గృహేందిగ కాఁగిలిబాగుఁ గోరితే
నిరుపదిమోపు లున్నవి మదిశ్వరి ముద్దులముద్దుఁ గోరితే
నరియగు తెట్లు రాముఁ డుపచారమునం దశశంతనేతరుక.

ఘణీయు లఃకారాజవత్త్వి వే యయినయెడల.

గీ. ఘడ్డుబాదండకాండతిగ్మచిత్రావ
విహారపతిజేవతాకామినీశిరముల
జానకీదేవి నీతివ్యవరణవఖర
శేఖ లవతంసమై సుసక్రరించుఁగాత.

సీత— దశావహా ! పురంధునివఁగా నీపండి పురుషవహానిసమాగమం బనుభవించిన
కాశ మమీ.

రావ— (కొండెము సమీపించి) మందరీ ! పండి మమేల ? దగ్గఱకు రమ్ము.

శీ. చుక్కలు విక్కిరాయఁడును జాట్టునున్న చుసెడికొండకు
నృక్కువయెత్కినో సురవనంబున నుండగఁ గోర్కిపుట్టెనో
విక్కినా దీర్తుఁ తెచ్చు రమణీ! యొడలరితయఁ బుల్కరింపఁగా
విక్కిన శుబ్బచన్నఁగవ నీటుగ నుచ్చి కవుంగిలించవే.

(కవుంగిలించుకొనఁబోయి చమత్కారముగా) అయ్యో! ఆమదానిం దాఁకి
వట్లు లేదే!

గీ. రమణి మైతాఁకుఁ జూడఁగ రాయుగాని
జేవతా స్త్రీలు గూడ నీవృకలుగారు
వనుఁ బరీక్షింపఁగోరి యీవాతి నిట్లు
చడసెఁగాఁబోలు జనకభూపాలకుండు.

(మరల నిరూపించి) అయ్యో! కారిక మొగమందమర్చబడిన సీతాచరిత్రకృతి
యంత్రముగాని యిది విక్కిపునీతగాదు. మాయామయా సీతాచరిత్రకృతిని నీకొనఁగి
నిన్ను వంచించిరి. నీమతియు నీమాయయు నెచటి కేగెనో తెలియదు. దీనిం
గొంపోయి తుడ్డినోదార్థముగాఁ బడకటింటం బెట్టుము. (సీతాపిండూరికామాయా
మయులు నిష్క్రమించుచువ్హారు.)

రావ— (మదవాపస్థ ననుభవించుచు) చృభంజనికా ! లీలోద్యావమానకుం దారి
చూపుము. రాత్రిందివంబులును జంద్రనూర్యోదయంబులును షడ్వతువు
లును గూడ నొక్కకాలంబునంగలిగి విలసిల్లు నాలోద్యావమాన సీతావిరహ
దుఃఖమును బోగొట్టుకొందును. ఓచృహస్తా ! నీవు ముందుఁబోయి శిశిర
వదార్థంబు లన్నియు సమకూర్చి యితరవదార్థంబులు దూరంబునం బాఠ
జేయుము.

చృహస్తా—(చరిత్రమించుచు)

చ. ఎవడవురోరి చంద్ర! మరుఁ డెంతటివాఁడు దళాన్యు నేఁచ, మా
 ధవుడవ నెంత? నోపరభృతంబ! మరల్పుము పంచమంబు, పా
 మ్మనలకు మందమారుతను! యక్కట మీఘజక క్తి వజ్రము
 స్నపు తెఱగంటలపైవలె దళానమపైఁ బఱపింప శక్యమే. (నిష్క్రమించును)
 (తెరలో) ఉ. పాపకునార్పమా పరుణ! భాస్కరు మింగుము సైంహికేయ! మీ
 చేప నిదాఘదర్శహృతిఁ జేయుఁడు మేఘములార! శీతధా
 మా! వలిగుబ్బలీ! శిశిరమా! కలకాంబుధి! వేల్పుటేఱ! మా
 దేవరవారియింటి కరుదెం డుపచారముఁజేయ వేళకుకొ.

పృథి — దేవా! ఈమర్గంబున రమ్మిడియే లీలోద్యానము.

రావ — మంగళపృథురాలా! నకలర్తునమావేశము గల యాయుద్యానవనభాగముల
 నిన్నింటిని జూపుము.

ప్రతీ — అట్లేన నిటరమ్ము.

రావ — (పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

పృథీ — ఇదిగో! ఇది నీరెండిపోయి తూఁడులు బయల్పడిన పుండరీకంబులతోఁ
 గూడి నీటిచేఁ దడుపంబడిన వీనవలచే నేవింపంబడు యావతుల శరీరపరీరంభ
 మాచరించు కాముకులకు మాత్రము చల్లనగుగ్రీష్మఋతువు.

రావ — ఆఁ! ఇదిగ్రీష్మమా : ఈఋతువునందు —

చ. అరుణుఁడు తమ్మి మొగ్గ బుదయంబుననే పరిపూర్తిగా విక
 స్వరములు చేయు, విద్యుఁ గలువలో నడిఁకేయికఁ గాని కోరినం
 దొరకవు, తాలవృంతములతోఁ బడుచుండు నిషేచనక్రియా
 పరపరిచారికాజన మపారపరిశ్రమ మెండవేడికికొ.

మఱియును —

చ. కచభరమందు మల్లియలు కర్ణములందు శిరీషపుష్పముల్
 పువనములఁ జందనంబు మెడఁ గుంకును పాటలపుష్పమాలికా
 నితము మై చిసంబులును నేత్రములం జలికజ్వలంబులుకొ
 విచిలగంధు లందఱకు వేసఁగి వేసము లిట్టులొప్పగున్.

(తాపాతిరేక మభినయించుచు.)

గీ. చల్ల చల్లనిశైతోపచారములనె
 యైందఁడగు నాకు నిధిరెండు నోర్వరాని

విభుడు నడిమింట మంటయెండకాల
మొకటి మఱినె య్యురాలి వియోగ మొకటి.

కావున మఱియొక ప్రదేశమునకుం దీసికొనిపొమ్ము.

ప్రతీ—దేవా ! ఇది బాంధవుల నింటికిం జేర్చి పథికమార్గంబులు సాదొనర్చి లాంగ
లీకునుమంబు లొడంగూర్చి వికసించి రాలిపోయిన ముసలిశేసరంబులతో నె
డవించివాని వికృతముం బవక్రమంబుగ నొర్పు వగ్గాకాలము.

రావ—అఁ ! ఇది వర్షర్తువా ! యీబుతువునందు—

కా. ముల్లోకంబుల నేడిపించు మదనుం బూజించు జేగంట శే
క్యుల్లాసపృథమంగళధ్వని విదూరోపాంతరత్నప్రకూ
పల్లదావము రాజహంసముల లేవం గొట్టు చేడవ్వ వి
ద్యుల్లీలాలితాంబుదధ్వనము లోదోభాగయత్ నిండెడున్.

మఱియు—

మ. నలంగంగొట్టిన జీలకఱ్ఱవలె రమ్యంబైనకింజల్కముం
డలితో దోనెలవోలె మూడుదళముల్ నల్వొంద తేకత్తి
మాత్రమం దుమ్మెద లట్టిటుల్ తిరుగ నామోదంబు పైఁ జిమ్ముచున్
జెలియా! చూడుము కేతకమ్మ కికించెన్ హాయి నాకిచ్చుచున్.

(వేడుకతో) కా. చాలుంకాలుఁ బయోదకాలము! యిఁకం జాలింపుమా మేము నీ
మేలుంగోరెద మైన భృత్యులగునీ మేళుంబులయ్యో, యన
చ్చీలంబుల్ ముఖి నైన దుఃఖనయినం దీండిరించిపీడించు నే
కాలంబుం గనుంగోవు చూడవు వియోగంబుం బ్రియాయోగమున్

ప్రతీహారీ ! మఱియొకచోటికిం గొంపొమ్ము.

(ప్రభంజనిక యడుగుమారంబుననుండి) ఇదిగో నిది శరదృతువు ! కరందీ
కుసుమంబులు వికసించఁ గలువపూవులవోటలు హసించ నింద్రచాపంబు బంధూక
కుసుమంబుఁబోలె విగతచ్ఛాయంబై కాన్పించ మొగలిపూవులతావులునకింపఁడటాకం
బులకుఁ గాంతి యతిశయింపఁజేయుచున్నది.

రావ—అఁ ! ఇదిశరదృతువా ! యీబుతువునందు—

క. వికసితమంకుమకింజల్కకృతవతంసంబు వచ్చెఁగా శరదృతువుం
బ్రకటనదీప్తిలేపంబుల కకటా చనుదెంచె రాజహంసకులంబుల్.

చ. తెలితోగలందుఁ జెన్నలయ లేనియ నోడ్చుచు హంసమండలి
గళకలభాజితంబులకుఁ గాంతియొసంగుచు నిమ్మరమ్మిపూ.

నలపులతోడ నేకమయి వచ్చెనల్లివకరంబు మాట్టఁ జెం
గలువలు నల్లగల్వలుఁ బ్రకాశిల కారదవాతపోతముల్.

గీ. నీటఁగల్వలు దివియందు నీరజారి
నావగలయందుఁ బులిసముల్ హంసకులముఁ
జూడఁజూడఁగ మానీత నుందరావ
యవయలను జూపు నీఋతుపంచుఁ దోచు.

(తాపమభినయించుచు) ప్రభంజనికా ! దీనిపేరుమాత్రము శరదృకుపుగాని
నిక్కముగానిది గ్రీష్మఋతువే. కావున నింకొకచోటికిఁ బోదయరమ్ము.

ప్రతి— మహారాజ ! ఇది వివర్జితజలకీర్తిడంబును లోభధృరజఃపుంజకింజల్కిత దశదిశా
వలయంబును ననియంత్రితసారసా రావళలితదికానీమాంతంబునగు హేమంతము.
రావ— ఆఁ ! హేమంతమా ! దీనియందు—

మ. పరమానందము రల్లకంబులు వహింపన్ భూర్జచర్మంబులున్
దొరలం గన్తురిలేళ్ళ నేస్తమున సంస్తుత్యంబులై కుంతలీ
నరణీయంబులునైన హైమనమరుద్వారంబు లేతెంచె దు
ర్భరలంపాకపథూకిరోరుహవిహరప్రియమాణంబులై.

(తాపమభినయించుచు.) గీ. అకటకట చూడ సర్వాపయవయలందు
రగులుచున్నది మదనాగ్ని యగణితముగ
నాదు పాలిటి కివి హైమనములు కావు
తవిలివచ్చిన వేడివాయువులుగాని.

ప్రతి— మహారాజా ! ఇది హిమపరిపుష్టదమనకంబును సతతశైత్యసులభయువతీ
స్వయంగ్రహాలింగనంబును నవతంసీకృతరవికిరణప్రసారంబును బురాణవర్ణనా
విచ్ఛాయచంద్రబింబంబు నగు శిశిరఋతువు.

రావ— ఆఁ ! శిశిరఋతువా ! యీఋతువునందు—

చ. చలి భరియింపలేక రవి సత్వరుడై చనుఁ బావకాశకున్
జ్వలనుఁడు పీరువోలెఁ గడుఁజల్లనివాఁ డయియుండుఁ బూవు మొ
గ్గులు వికసించు నామరువకంబులయంద హిమానికిం దిసం
బులు భయమందెనో యనఁగఁ బొల్పలు రాత్రులు వృద్ధిఁజెందఁగన్.

ఉ. వాసనకొన మొక్కప్రసవంబును లేక నుపాణిదండఁ గై
నేనీనకొచ్చులం బయలుఁజేసి శరీరమునిండఁ గుంతుముం

బూసినచన్నదోయి గల ముద్దులగుమ్మలతోఁ గవాటములో
ముసినయిండ్లలోని నుఖములో నుకృతాత్మలపాలిభాగ్యములో.

గీ. హిమమయములైన వాతపోతములకు గజ
కుంభములఁ బోలు జానకీకుచములకును
నాకరంబులకును నీదినంబులందుఁ
జేరికలు లేవు కాఁబోలు కిశిరముతున !

పృథి— (అడుగుదూరము నడచి) దేవా ! ఇది చండిన ప్రియంగువృక్షంబులును
జిగిరించిన శంకేళినగంబులును గలగానంబొనరించు కోకిలదంపతులును నల్లి
బిల్లిగ నల్లకొనినపున్నాగలకులును గలిగిన విరహిజనకృతాంతంబగునంతము.

రావ— ఆఁ ! వసంతమా ! యీయుతురాజును —

కా. పాలం బోలినపూలు మల్లికల కాపాదించె భృంగీకుల
వ్యాలోలంబులఁ జేసెఁ గింకుకములన్ బాష్టీకకాంతాధర
శ్రీలింపొందెడు కంజగుళ్లనలరించెన్ బెల్లశోకంబులన్
బాలార్కద్యుతి నొప్పుమొగ్గలను నస్మానించె నప్పొటలికి.

గీ. విరహవతులను నింకయందు వేచుననుచుఁ
గనికరముదోచ వారలకలికిచెలులు
తెలియకుండఁగ మామిడితీవ పసరుఁ
బూనమొగ్గలు కేలఁ దుగ్గింపుదురు సేదను.

(తెన్నగఁజూచి) పృథంబనికా ! సీతావయవసౌందర్యముకలుగుకలన నియ్య
మనియందు నాకుఁ బ్రీతి యధికముగుచున్నది. ఎట్లన—

ఉ. మెజిగి కిప్పపూలు సరి మల్లెలు పల్లమి కీడు పాటలం
బోజగుమోవికిం గలువ బుద్ధి కనుంగనకుం బరీమళ
శ్రీ జత కేసరంబులు విచిత్రము నీడుచరిత్ర చైత్రయా !
నీజననంబు గణ్య మవనీసుతకున్ సరివచ్చుటం గదా.

పృథం— మహారాజా ! దీనితో నేమి ! యిది యాత్మంతకుం బెట్టివచ్చెను.

రావ— (ఆత్మంత నభినయించుచు) గీ. మునుముతువు నేచునుమ్మ గ్రీవృంబ నీవు
(అడుగుదూరము నడచి) గ్రీవృము నడంపుమా వర్షముతువ నీవు
(మరల నుత్కంఠతో) కరదృశువ వాన రూపమేచంగడమ్మ
(మరల నడుగుదూరమునడచి) కిశిర హేనుంఠ మోర్మాపుడు కరదృశువు.

ప్రభం— దేవా! నకలర్హత్యముం గనుగొంటివి గాన నిక నీమృతదర్శణసమా
కారంబకు శిలాకలంబునఁ గూరుచుండి కొండొక విశ్రమింపుము.

రావ— ప్రభంజనికా! నీచెప్పినట్లు విశ్రమించెదను (కూర్చుండి దుఃఖితుతో)

చ. ఇది శ్రమఁజెందె నవ్వె నిది యియ్యది వెల్వలఁబాటఁ బాడె ని
య్యది యిది పుల్కరించె నిది యట్టిటులం బడె నూరకుండె ని
య్యది యిది యాపురించె నిది యబ్రముముగాఁ బ్రలపించె నేడ్చె ని
య్యది యిటు లయ్యె సీత విరహంబున నాపదిమోములుం గటా!

ప్రభం— మహాత్మా! మదన! మారాజు సేమిచేయుచున్నావో! దేవా! ఇదిగో
రణసంపుంగోళ్య పటైసుంచ మిందు విశ్రమింపుము.

రావ— (తనలో) కోపముతో—

కా. దానిం గొట్టుము మార! నన్నిడిచి, చాఁ దప్పింపుమి యియ్యరన్
(దయతో) దానిం గొట్టఁగఁ బూను బాణములచే నన్నేనిఁ దాడింపుమా
(వేమతో) దానికొ నన్నును గూడఁ గొట్టు మొకచేతకొ రెండుబాణంబులకొ
దానంజేసి విదేహరాజతనయాతాదాత్మ్యముం జెందెదన్.

(ప్రభంజనికవంకఁజూచి) ప్రభంజనికా! శిరోపచారసానుగ్గి వేగఁ దెప్పింపుము

ప్రభం— దేవా! ఇంతకుమున్ను దేవతలచేఁ దెప్పించియే యించితి మఱియు
నానతిండు.

రావ— గీ. మంచు మలయాలిచేతఁ దెప్పించు మివము
సీత్యఁదేఁబంపు మందర సీరజాక్షి
మంచిగందముఁ దెచ్చులే మలయలన
వ్యజనమున వీచుఁగాత నేపాళపాలి.

ఓవర్వతఃశత్రుంబులారా! మీసేవఁ జాలింపుఁడు (యవ్వలిదేవకుం జూచి)

కా. వేడివెలుంగువేల్పు చెడవిల్తునిఁ జంపినచిచ్చుకన్ను నీ
భ్యాదినచేడె లందఱును నావలి కేగుఁడు; రెండు లచ్చితోఁ
గూడ శకాంతుతోడ మధకున్ సహజస్మృతఁ గాంచినట్టి యో
చేడియలార! దగ్గఱ ననింపుఁడు చేయఁడు నానియోగమున్.

కా. ఓరంభా కడుఁజల్లఁగా విసయ రంభోద్ధృద్ధభాగ్గింబులకొ
దారా! పూయుము చందనంబు మెయి నిండం దారకారాణ్యభీ
హారా! తామరతూండ్లు గప్పుము సమన్యాసంబుగా మేనకా
వేర మ్మిమ్మయిఁ బైవయి న్నినురు మీవే కాని వల్లండ్లొరుల్.

(మరల దాపాతిరేక మభినయించుచు) ఓయచ్చరలారా ! మీ వతులను నిర్జీవి మిము విరహిణులజేసిన నాకు మీరు పచారమునకుం బనికిరారు లేచిపొండు.

మ. ఉపచారక్రియ చేయలేవు రతి ! వేటొక్కండు గావించు మీ నెపుడుకొ ముప్పదిరెండు చేతుల భవానీ ! వీనల్యేయమి యపచారంబగు సూర్యపత్ని విడు మీ వంభోజముతో చేతులం గృపతో బంపగదయ్య సన్నిధికి సీయిల్లాండఁ బాఠోనిధి.

చ విసరుము రేప ! తొమ్మిదయి వెట్టుము కేల్పురళా ! పదంబులం బినుకుము తామ్రవర్ణి ! పదవే నిసమాలిక గుచ్చ గౌతమి ! బినుగక తెమ్ము గండముఁ గవేరజురో ! పయిఁజిమ్ము యంత్రపున్ రసములు తాపిరో ! కడు విరాళి సురారికిఁగల్గె నీతత్త.

(మరల దాపయతో) వీరుగూడ నాశరీరతాపము తాఁకి తపించుచున్నారే (అని కోపముతో) ప్రభంజనికా ! నాయనుగ్రహముఁ గోరువారుకూడ నామాట విస కున్నారు వేగమ భటుల నిటుఁబిమ్ము. ఓభటులారా !

ఉ. తావిని రెండుమూఁడు పెడతాఁపులు తన్నుండు వాతపోతముం జావఁగఁగొట్టి కాళ్ళలకు సంగెలవేయుండు బందెవెట్టుండీ ప్రోవక పుచమస్వరముఁ బూర్ణశకాంతుని బిండిచేయుండీ రావణమీఁదనా తమపరాక్రమ మీగతిఁ జూపుచుండుటల్.

(గుమ్మమువంకకుం జూచి) ప్రభంజనికా ! వారెవరు ?

ప్రభం— దేవా ! వారుణియు లక్ష్మీయు సరస్వతియుఁ జనుదెంచి నారు.

రావ— (తిరస్కార మభినయించుచు)

ఉ. వారుణి వచ్చినట్ల నడువందగు రత్నములేల మాకుఁ బో మ్మో రను ! హమ్మ హెచ్చగునయో నినుఁగాంచిన మాకుఁ దాపహో కారద ! నీపురాణములు సాగవు దగ్గఱ నుండఁబోకుమా యేయను మీయ సంతనము నీ వసమర్థులు నీత తక్కుఁగాక.

(మిన్నువంకజూచి తనలా) ఇట్లును గాక (ప్రకాశముగా) ఓదేవతలారా ! శీతోపచారములు చేయునునైన నుష్ణోపచారములు చేయుచున్నారకారు ! కానిండు దశకంఠుఁ డీమాట మఱచిపోడుమండీ (అలోచించి) అట్లుచేయరు. సర్వదా నా యనుగ్రహముఁ గోరువారేకదా ! అయినను నొక్కొక్కరిం బిలిచి నియోగించెద. (పెద్ద యెలుంగుతో)

చ. వినరక లేచిపో తఱపిచెన్నెల వీవన లీవు చంద్ర! పై
మనలకు పాలుతోడికొను మన్మథపహ్నికై బాలవల్లి ! ప
ద్యనగములార! మీవలనఁ దాపము హెచ్చును లేచిపొందు నా
దెస కిటురాకు మంచుమల! తెల్లము నీహిమచేప్త తమ్మికికా.

[చథం—వీర! మదనునిచొరార్థము! అన్నా, విధిప్రాతికూల్యము! అంద మై
నదికూడఁ గురూపముగాను జల్లనిదికూడ నున్నచుగాను గన్నట్టుమన్నది
జేవా! కాంతింపుము

రావ—(దైన్యగర్వములతో)

ఉ. ఆమనిగాలి మ్రింగవలెనయ్య ఫణిశ్వర ! వేయిమోముల
నోమునితోడ మ్రింగవలెఁజ మృలచందికఁగూడ రాహునా!
కామునిఁ జూచుచు మరలఁ గ్రచ్చుచిచ్చుకంట నీశ్వరా!
సోముడ! నూర్చుఁడా! తొగలసాంపునుఁ దమ్మలసాంపుఁ ద్రుంపుఁడీ.

(తనలో) అన్నా! నా కీతాపమెట్లు కాంతింపును (ప్రకాశముగా) ఇట్లు
గునుగాత.

చ. పెనువడగండ్లవాన లడపింపుఁడు మేఘములార నాదయిం
గునుమవిధంబుగా నెగురఁగొట్టుఁడు కల్పమయత్తులార నా
కనువుగ నాటబావి వగుమయ్య కరంగి హిమాచలంబ ! లే
కునికి దశాన్య నీమనసితోగ్రముచోన్నులు చల్ల నాటు నే.

(విశేషతాపముతో మిస్సువంకఁజూచి)

గీ. చంద్రకిరణంబు లనునూత్రసమితిలోన
రిక్కలనుముత్యములు గూర్చి యొక్కకొత్త
దండ దయనేయుండయ్య నీతావియొగ
రాగమగ్నాత్ముఁడైన యీరావణునకు,

చీ చీ యీతుదగనత్తుత్రమణిన్యూతం బగువండ నాకేల.

గీ. పార్వికేందుని నిరుఁగేలఁ బట్టి పిడువ
జాతినట్టి సుధారససౌగంధముచేత
నొడలు బ్రామివఁ జల్లనైయుండుఁగాన
నాకు వైద్యంబు నేన యొనర్చుకొందు.

[చథం—అట్లు నేనీకొనుట వుందిదీ కాని యింక లోకమునకుఁ జంద్రుఁడో,

రావ—పోనీ, యితని విడచెదను. సీతావదనబంధువగునీతనితో నేమిచని (దయతో)

గీ. అమృతమూర్తివి భూమిసుతానసంబు
 తొలయువాడవు గానఁ బంధువుడవీవు
 మిగులఁ జల్లనివాడవు మేలుఁ గోరు
 వాడవును గాన బ్రతికినవాడ వైతి.

(మదనవేదన నభినయించుచు)

గీ. మదన ! శరములు నాపయి పడలుచుంటి
 ముఱచితివె పక్షిక్రంతంబు నమరవిరోధి
 నకట ! రాఘవపక్షపాతకుడవీవు
 ముఱచినను నిన్ను నాకత్తి ముఱచ దోరి.

ప్రభం—నకలఁటమానననివాసియు విభ్రమోపదేశియు నగుమదనుం జంపనెంచిన
 నింక నురతవిశేషవిజ్ఞానమృతకుఁ గూడ జలాంజలియాపలసినదే.

రావ—(విరసముగా నవ్వి) వల దనినను నన్నుంగొట్టుచున్నావుగా ! నీమదిఁ గల
 తలంపు నాకుం దెలిసినదిలే.

గీ. అలుగుఁగా కేమి నన్నుఁ జేయంగలాడు
 పక్షిక్రంతంబుండు వానికృపాణమునకు
 గోచరుండనుగా ననుకొనకు మో యి
 వంగ ! రావణునకు నసాధ్యంబు గలదె.

(అలోచించి) మదనుగృహకాంక్షియుఁ దనస్వియు నగునీతని యీమొదటి
 తప్పు త్తమించెద (అని మిన్నవంకకుంజూచి)

గీ. అబ్బములు పడలు ముర ! బలారి నీవు
 నికటమును బాపు మోగుహ ! నీహయంబు
 మరలుపస్వలె మెఱపులో మఱువ ! పృష్టి
 నైవఁజాలఁడుచుమ్ము రాక్షసవిభండు.

(ముందుంజూచి) ప్రభంజనికా ! ఎవరువారు ?

ప్రభం—దేవర నేననిమిత్తము వచ్చినవన్నగములు.

రావ— గీ. వన్నగములార మీస్వరూపంబు వివరు
 యంబగుటఁజేసి చంప నాయత్తపడియు
 జానకీదేవిజడతోడ నమము గాన
 ఘరల నాచంద్రహాసంబు ఘరలుఘండె.

(మరల ముందుఁజూచి) ఇదిగో ! కేలికమలిని (అని కేలంగొని)

గీ. కుట్టులంబులఁ దూండ్ల కేకులను సీత
కన్నుగవ కిరుకేలికిఁ జన్నుగవకు
మాద్రివగుటను నీకు నమస్కరింతు
నమ్మ పన్ని కన్నుల నద్దకొనుచు.

(మఱియొకపంకమం జూచి) ఇదిగో ! పితామహుని తేరిరాయంచ లిని సీతా
గమనసమగమనంబున నామనంబునకుం బీతి పుట్టించుచున్నవి (అని యాక్షేపణ
ముతో) పాలు నీరును వేటుపణుచువిద్య నేర్పిన యోరాజహంసములారా ! మీ రి
దొంగతన మెచ్చట నేర్చితిరి. అగుఁగాత మాతాతగారినే యడిగి తెలిసికొనియెద.

గీ. సీతనడ దొంగిలించె నిన్నీ నిధాత
మందలింపును నీహంసమండలమును
సీవు శిక్షయొనర్పఁగ నేర వేని
పెల వొనంగుము నేన శిక్షించువాఁడ.

నాభయంబునం ద్వరగా నడచు నీయంచలు సీతాగతిస్తేయమును మానిన పని
తోచుచున్నది. కావున శిక్షింపను ! తెలియక యొకసారి దుష్కార్యముఁ జేసినను
దరువాల మానినవారు నిర్దుష్టలే. (మఱియొకపంకమం జూచి) ఓరీ ! పురందరా !
వాయెదుటనే సీతను గొంగిలించుకొనుచున్నా వటరా ! మనిభార్యయగు నహల్య
యనుకొంటివా యేమి ! ఓచంద్రహాసమా ! ఇటురహ్య, విన్నపురందరహాకునివై
బ్రయోగించవలె.

పృథం—జేవా ! ఇచట జేవేంద్రుఁడును లేఁడు సీతయును లేదు.

రావ—(సరిగాఁ జూచి) అయ్యో! సాదృశ్యముచే వంచించబడితిని. విరహోపశాం
తికై నల్లగల్వలు తెచ్చిన భటుఁడుగాని వీఁడు సహస్రలోచనుఁడు కాఁడు.
తరగలచే బొడుగుగాఁ జేయఁబడిన జలప్రతిబింబితమైన చంద్రబింబముగాని
సీతయుఁ గాదు.

ప్రథం—మఱియొకచోటికిం గొంపోయి యీపిచ్చిమాటలు మాన్పించెద.

రావ—ఓపన్నగములారా ! మాసీతం బాతాళమున కెత్తుకొని పోవుచున్నారా.
ఓపక్షిరాజా ! ఈనర్వముల నివారింపుము. అక్కటా ! రావణుఁడుగూడ
సాహాయ్యము గోరుచున్నాఁడే (లేచి పట్టుకొనఁబోవును)

పృథం—జేవా! ఇచటఁ బన్నగములునులేవు జానకియులేదు గరుత్మంతుఁడును లేఁడు

రావ—అక్కటా ! దొరక భ్రాంతిపడితి.

గీ. నీటినుడి గాని యిది సర్పవాటి గాదు
భంగములుగాని యివియు సర్పములు గావు
కొప్పుగా దిది తుమ్మెదకొలము గాని
ధరణిజాస్యంబు గాదిది తమ్మిగాని.

(అహోచించి) ఇవిగో! క్రీడాధంబులైన సాగంగము పికము నలినము గంధగ
జమును నిటనున్నవి.

గీ. చూడ్కిఁ బల్కులఁ దావిని సాగనునడల
శిష్యులరు గానఁ దెలుపుఁడీ నీత నెచటఁ
గాంచితిరా? లేటి నీవు పికంబ నీవు
సారసమ నీవు గంధగజమ్మ నీవు

(మరల ముందుఁజూచి) నాభయముచే నివియుఁ దలయెత్త లేకున్నయవి, యొక
యైరావతము మాత్రము ఘీంకరించుచున్నది. ప్రియురాలి సాత్తేడియో యిది దొంగి
లించియె యుండును.

చ. అవనికుహరిచందోడబడుచుండముఁ జమ్మలసౌరు గండసౌ
వ్వనము గతిప్రపత్తియు నిజంబుగ నీకరకుంభదంతమం
దవలితమల్ హరించిన వదంతి వినబడె; నామె యున్నకం
దువ నిజ మీవు తెల్పుము నినుం గరుణింతును దంతిరాజమా !

అన్నా! ఈయైరావతము నామాట యాదరింపక తనప్రియురాలగు నభ్రముతోఁ
గలియుచున్నది. (కొపముతో) ఓనీ ! చండికాసింహపోతమా ! దీని మందలింపుము.

గీ. కంధరంబునఁ బెదతొగ్గఁ గాశ్యసంక
లియులు నిరుదెసనుం చగిలించి యిచట
ద్వారమునఁ గట్టఁబడియున్న దంతికకట
శిక్ష వేణ విధించుట సిగ్గుగా డె.

(మఱియొకవంకకుఁ జూచి) అపర్యమందు వసుమతిపైఁ జంద్రగ్రహణము
పట్టుచున్నది.

ప్రభం—దేవా ! కృష్ణపక్షమునఁ జంద్రగ్రహణ మేమిటి ?

రావ—ప్రభంజనికా ! నిజ ముటివి (అని నవ్వుచు)

చ. చెలి నవనీతరమ్యమగునీతకరీరముగాని కాదు ఇ

స్థైల, నెలకాఁడు పీఠు రమణీయతదాస్యము గాని, నల్లగ

ల్వలగమి కాని భూతనయ వారనిచూడ్కులు కావు, పాముగా
దలమిథిలాత్మజాత జడయందము గాని భ్రమంబుఁ జెందితిన్.

(అలోచించి) ఇజట సీతయైనను లేదే! ఆఁ! తెలిసినది, సీతావిషయికనిరం
తరధ్యాన మట్లు చేయుచున్నది, (అని మఱియొక దెసకుఁ జూచి) ఇదిగో! క్రీడా
సారంగము (అలోచించి) ఇది సమీరకురంగము గాని మన క్రీడాస్మృగముకాదు
(వాయువు నుద్దేశించి) గీ. కలికి కన్దసాగను తెక్కలితనంబుఁ
జేసె నీలేటి గాన శిక్షింపవలయు
మారుతమ నిన్ను; నొడయలఁ జేరుఁగాద
భృత్యులొనరించినట్టి తప్పదము లెందు.

(ముందుఁజూచి) ఓసరిస్వపదకృపరీ! నీ పీఠమీరమును మ్రింగుము (అని
నెలనంకఁజూచి) గీ. హరిణమును వీడు మోహరిణాంక నీవు
మైథిలీసేత్రములకు విరోధి కాన
నీమొగముఁజూడ నింక నోసీరజారి
దాని వదలవయేని తథ్యంబు వినుము.

రాహువా! రాహువా! యీచంద్రు నొక్కకబలముగా మ్రింగుము.
ప్రభం—పరిపక్వకర్పూరపిండపాండురచ్చవియుఁ గేళికమలిసీసీలాసప్రదుఁడు నగు
నీచంద్రుని జంపించిన నెఁక మానినీచూనభంగోపాయమును చెదకకొనవలయు
రావ—ప్రభంజనికా! మాటిమాటికి నీవు సేవారింపినకొలఁది నీదురాత్మ్యండు మిట్టి
వడుచున్నాఁడు గావున నొకసారి వీని శిక్షింపవలయు.

గీ. వదలుమర చంద్ర! లేడి రావణునియాన
నేయుమర నీకు లెండింటఁ జెందు కుభము
వజ్జ్వికంతున కర్మిలివాడఁ జాదు
కందతీన నీదుబింబంబు కాంతిఁజెందు.

(తానమతో) జానకీ! జానకీ! నీకేమి యెగ్గొనరించితి?

ప్రభం—దేవా! యిచట జానకీ లేదు.

రావ—ఇదిగో, నిదిగో! (బాగుగఁ జూచి) కాదు, కాదు ఎంత నిర్భాగ్యుడనైతిని
క. ఇది యొకపువ్వుఁదీవ తతచ్చద మీపూవులకు ముసరె పట్టదములు ని
య్యది గని భ్రమఁజెందితి నీలదుకూలముఁ గచ్చకొనిన లలాహుమణిగఁ.

(ముందుఁజూచి) ఇదిగో వెన్నెలతిండి తిను చకోరములు (వాని నుద్దేశించి)

గీ. ఓచకోరములార యాజ్యోత్స్ననకట
వేచి నిశ్శేషముగ మింగివేయుడమ్మ
కాంతికి దరిద్రుడగుచు నీకమలవైరి
విరహిణులపాలివేరంబు విడుచు నిజను.

గీ. సీత నెచటనో కంటిరి చెప్పఁ డో చ
కోరహతకంబులార యీతూరి నిజము
లేకయుండిన నామెమైలవంటి
చెన్నెలలతిండి కేల యపేక్ష మీకు.

(అంతట ఛిన్ననాస యగుకూర్మణులు పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి)

హా భగినీవత్సలా! కూరాగ్రేసరా! చూడుము, నీచెలియలి కపకార మొన
రించి యొక్కఁడు తక్షకచూడామణి నవహరించె, దావాగ్ని నార్పఁబూనె.

రావ—(కోపముతోఁ గనుబొమ్మ లదర లేచి)

మ. పతిభిక్షాంసుమదేహియంచు నెవనిం బార్థిం చెఁ బాలోమి ను
న్నతఁ డాసీతకునై మనోజవిజతుం డైయున్న రంధ్రంబు వే
చి తదీయానుజ చేసనీకు నొనరించెం గీడు నేబాసు వి
స్మృతికిన్ వచ్చెనె చంద్రహాస మసమీచీభూత మవ్వానికిన్.

కూర్మ—(తనలో) నేను రామలక్ష్మణుల బొందఁగోరి చేరఁబోయిన వాఁలక
నాకియవకార మొనరించిరి పెద్దయన్నగారితో నెట్లుచెప్పును. అయిన
నిట్లుగును గాత. (ప్రకాశముగా) దేవా! అయోధ్యయందు రాముఁ డనురాజ
కుమారుఁ డొక్కఁ డున్నాఁడు.

రావ—(తనలో) అహాహా! వానిం జంపించుటకు సీతయే కాక కూర్మణులయొ మ్మ
త్యువ్వెనది (ప్రకాశముగా) శివచాపము విఱచి పరశురాముని భంగపఱచిన
వాఁడే కాఁడు?

గీ. కల్పకాలికవటపటాత్కారచండ
ఖండవరశువృందంస్త్రాకృతచమువోర
రావణునిచంద్రహాస మారామచంద్రుఁ
గఱకఱ గళంబునం దెగనఱకుఁగాక.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది...క్రితవతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు సాంధ్రబౌలరామాయణ నాటకమునం
దున్మత్తదశావసమను నుంచునొకము.

బాలరామాయణము

షష్ఠాంకము

(తరువాత శూర్పణఖయు మాయామయఁడును బ్రవేశింతురు.)

శూర్ప — మాయామయా! తాతగారి తెలివిలేటలు నీకుఁ దెలిసినవికద. తాను జేయఁబూనినకార్యము మనయిరువురవలనఁ గాని నెఱవేఱదని మనల నియోగించినాఁడు.

మా.య — శూర్పణఖా! తాతగారి మతిచాకచక్రము నీవు వాకుఁ జెప్పవలయు నా! చంద్రుఁడు చల్లనివాఁడని యెవరికిఁ దెలియు.

గీ. తగునుపాయంబునుం, జలత్వంబులేని
ప్రాభవంబును రెండుకారణము లనుచు
నీతికాస్త్రంబునందు వర్ణింపఁబడియొఁ
జేయఁదలఁచినకార్యంబు సిద్ధిఁజెంద.

కావున మనకు మాల్యవంతునియొద్దకే పోవదురా.

శూర్ప — అట్లే చేయుదము (అని యిరువురును బరిక్రమింతురు)

మాయ — గీ. రానబుఁడు చేయుదున్నకార్యములయెడల
మంచిచెడ్డలు గుఱిఁంచి మనుచుకొఱకు
మాల్యవంతుఁడె యున్నాఁడు మనుమనియెడ
దయగలాడు కనిష్ఠమాతామహండు.

(అంతట మాల్యవంతుఁడు ప్రవేశించును)

మాల్య — (స్మృతి నభినయించి) చెలియలికిం జేసిన యపకారమువలన మండిపడుచు
న్న దళాననుఁడు, నీత చారులచే నీ కీరీతి వాతక నంపించెననిచెప్పి,
సాకేతపురీయాత్రనుండి మరలింపఁబడెను.

గీ. “ నీకు నాయుండుఁ గలశ్రేష్ఠి నిక్క మరయ
నపుడు పన్నితి మెదుట నాయంత్ర మొకటి
రేపా యెల్లుటనో నిజమాపురోడ
నీదరికిఁ దప్ప కేతెంతు నోదళాశ్వు.”

గీ. ఇటులు పంపిన యాసీత కుటిలవచన
ములకుఁ జెలియలియొగ్గెనఁ దలఁప కలఁడు
దానిఁ గవఁగూడఁదలఁచు డెందమున నుండె;
వెడవిలుతుఁ డన్నియును మఱిపించుఁగాదె.

(స్మృతి నభినయించుచు) కైకేయాదళరథుల పృత్రాంత మేమైనవో తెలియనేలేదు (నలుదిక్కులఁ గలయంజామయంద శూర్పణఖామాయామయులు బ్రవేశింతురు)

మాయా—ఆర్యా! జయము జయము.

శూర్ప—కనిష్ఠమాతామహా! జయము జయము.

మాల్య—పత్నీలారా! కుశలమా! మీపోయిన కార్య మేమాయెను.

మాయా—దేవర సెలవిచ్చినట్లే జరగెను.

మాల్య—నవిస్తరముగాఁ జెప్పఁడు.

మాయా—ఆర్యా! వినుము. ఒక నాఁడు దళరథుఁడు కైకేయితో దేవేంద్రునికి సాహాయ్యము చేయుటకై యనురవిజయంబున కమరావతీపురి కేగఁగాఁ జూచి, రాముని వందించి యయోధ్యనుండి తరలించుటకై శూర్పణఖయు నేనును కైకేయాదళరథుల రూపంబుతో నమరావతీనుండి వచ్చినట్లయోధ్యాపురి కేగఁగా నపుడు బృందారకవందివేషముతో నొక నికావరుఁడిట్లు స్వాగతోద్ఘోషము చేసెను.

చ. అనురుల నెల్ల జేర్చి గులున ట్లనిలోఁ బరిమార్చి చక్కఁగా
దెసలు పదింటియంద నపుఁదీపలు ప్రాకఁగఁ జేసి దేవతా
వినయహానేత్ర లండఱకు వేడుక మోములఁ నిండఁగాఁ గళ
తగ్గినసాతుఁ డాచు నీదళరథక్షితిపాలుఁడు వచ్చెఁ బ్రోలికె.

మాల్య—తరువాతఁ దరువాత.

శూర్ప—తరువాత నోతాతా! పండివచనములు విని పురమునల్లడలఁ దూర్వములు వాయించిరి. నారాంగన లాడిరి. తోరణము లలంకరించిరి. జెండాలు కట్టిరి. పశిమశ మార్గములు వెడఁజల్లిరి.

మాల్య—తరువాతఁ దరువాత.

మాయా—తరువాత మాయాకైకేయా దళరథులమైన మేమిరువురమును యథాస్థానములకుం బోతిమి. విదప మనశూర్పణఖచే భోధింపఁబడి మంధర యను

కైకేయీపరిచారిక రూపుదాల్చిన యిరవ్వుద నానమీపమునకు వచ్చి
కైకేయివచనములుగా నిట్లనియె.

క. వరములు లెండ్రిసఁగితి రంబరమార్గమునందుఁ బోవువట్టున రథతూ
బర మూడివడిన నే తూబరమునకుంబములు వేసెలు పన్నినవేడ్కన్.

క. ఆం దొకటఁ జేయఁదగు నానందనునకుఁ బట్టిబంధనము, కానల్యా
పందను నరణ్యమున కంపందగుఁ బరునాలుగేండ్లు మఱియింకొకటన్.

మాల్య—తరువాతఁ దరువాత.

కూర్ప—అప్పుడు మననూయామయుఁడు నిజముగ దశరథుఁడువలెనే, వినిన చెట్లును
పుట్టలును రాళ్ళును రప్పలును గూడ నేడ్చుపగిడినతికరుణముగానే డ్వేషఁట.
మాల్య—మాయామయా ! కక్కినవృత్తాంత మంతయు నీవే చెప్పము. కవియఖ
ముగా వినినంతసంతస మితరులవలన వినినఁ గలుగదు.

మాయా—(వచ్చి)

క. కుడియొడమపుక్కలం బడి వెడలెడు కన్నీరు యమునవిధమున మిన్నే
ర్యడువునఁ బ్రసహింపఁగ నే నడలితి నిజమైనకరుణ మనుకొనుచుగిదిన్.

మాల్య—స్వామిభక్తి గలవారికిఁ జేయరానివనియును మతిమంతుల కసాధ్యముగు
కార్యంబును లేవుగదా ! తరువాతఁ దరువాత.

మాయా—ఎట్టకేల కంగీకారముం జూపి నట్లభీషయుంచుచుఁ దుట్టకుదకు రాముని
యరణ్యగమనము స్థిరపఱచితి, నతఁడును బోవుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

కూర్ప—ఆతఁ డొక్కఁడే కాఁడు, సీతతో లక్ష్మణునితోఁగూడఁ బోనెంచెను.

మాయా—ఆర్యా ! పగవారినినను మహాత్ములను పంపించునప్పుడు దుర్మార్గులకైన
ను దుఃఖము రాకమానదునుమీ.

గీ. కూర్పబాతిగదా దైత్యకులము మొదట
నందులోఁ గార్యపరుడనై యరిగితిగద
రాముఁడట తండ్రియానతి దాటకుండ
నడవికేఁగుట చూడ నాకడుపు పగిలె.

దశకంతమాతామహా ! ఇంకొక విచిత్రమైన విశేష మాలకింపుము.

గీ. ఇల్లు వాకిలి విభవంబు లెల్ల విడిచి
తండ్రివనువున నుగ్రికాంతరములకుఁ
బోవునాఁడును గనుమాయఁబోక రాము
మొగము పున్నమజాబిల్లిపగిది నుండె.

తరువాత మే మిరువురమును సత్యదశరథుండు వచ్చునేమో యని సందియ చుడుచు మామామామాపంబులు విడిచి యేమి కాఁబోవునో చూత మని యాపారు లలో నొకరులమై యవటనే యుంటిమి. పిదప నెవరో మాయాకౌశేయాదశరథ యాపంబులతో రామభక్తుని వరించిరిని పెద్దకోలాహలంబు పురము నాల్గుపు క్కల నిండె.

మాల్య—తరువాతఁ దరువాత.

మాయా—తరువాత వామకపవ్రభృతు లందఱు రామభక్తుఁ డడవికిఁ బోవుదాడి కడ్డమై జరిగినవృత్తాంతముఁ జెప్పి కార్లును గడుపును బట్టుకొని బతిమాలి నను సతఁ డిట్లెత్తరముఁ జెప్పెను.

చ. జనకుఁ డటంచు నే నతనికానన హృదయఁ దాల్చినాఁడఁ బట్టననున కింక రాజ భరతప్రభువే పదునాలుగేడులుం;
జనకుఁడు గాక నాఁ డొకనికాచరుండే యగుఁగాక యిహఁ దై నను నగుఁగాక నే మరల; నమ్ముఁడు మీకు జోహారు చేసెదకొ.

అని చెప్పి యడవికి జానకీసామితులతోఁగూడఁ బోయెను. మేమును దేవర పాదమూలమునకు వచ్చితి మింకఁ జేయందగిన పనుల భార మంతయు మీతలనే యున్నది. (మాయామయుఁడును శూర్పణఖయు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము.)

(తరువాత మాతలిసారథికం బగురథంబుతో దశరథుండును కైటేయియుఁ బ్రవేశింతురు)

దశ—అర్యా, మాతలీ! ఇంకను రఘురాజధాని యెంతదూరమున నున్నది.

మాత—మహారాజ, అదిగో సరయూనది! దానిచేఁ జుట్టికోఁబడిన పాళికారము కలదే సాకేతపురము (అని రథమువేగముగాఁ దోలును)

కైశీ—ఓసరయూనదీ! భగవతీ! తల్లీ! నమస్కార; మేము పగివాస మేగివచ్చి నప్పుడు ముందుగా మానేత్రములకుఁ బ్రభమామృతకబల మగుసాకేతపురము నేఁడేలాకో కాలకూటకబళముగాఁ గానుపించుచున్నది. అయోధ్యఁ జూచు టయం దిన్నాళ్ళవలెఁ గాక నాడెందము వ్యాకుల మగుచున్నది, నాకొడు కులను గోడండ్రును సుఖముగాఁ జూచెదనా, చెప్పుము.

దశ—ఓప్పియురాలా!

సీ. కాంతచిత్రములయ్యె చత్వరభాగమ్ము లేలాకో వండులు మేలుకొనరు
విసభాదు మార్దంగికనినాద మదిఱ్ఱేమి సంగితగోష్ఠులు సాగవేళ

చదువ శేలాతో బ్రహ్మచారు లాగములు భువనదక్కిమజటాభువనలతోడ
క్రిడాసమస్య పూరితయొనర్చు కూరకే నుకవీందు శేలాతో సుక్కువడిరి

గీ. అధికవిద్యద్వివాదము లడగె నేల
యభిలశుభములఁ గలకలలాడుచుండు
నవ్యరీతుల సాకేతనగరలక్ష్మి
మూఁగనో మేలాతోనేడు పూనియుండె.

(అని రథావతరణ మభినయించును)

మాత—మహారాజ! తొందరపడక విచారింపుము. నేను దేవేంద్రునిపాలికిం బోయెద
(అని నిష్క్రమించును.)

దశ—(నిగి లోనికిఁ బోయి) ఎవడురా! ఆచట.

(తెరలో) అయ్యో నేను కాంపిల్కుడను సోదల్లుడను.

దశ—సుమంతుని వామదేవుని ద్వరఁగాఁ బిలుపుము (సోదల్లుడు పోయి వామ
దేవునితోఁ బ్రవేశించును)

వామ—దశరథమహారాజ! నేను వామదేవుడను; సుమంతుండును వచ్చు
చున్నాడు.

దశ—(వినక క్రాంతచిత్రములయ్యె ఆనవద్యమును మరలఁ జదువును)

వామ మ. జననీ! మాకునిఁ జేయుమా నను నమస్కారంబు సుద్వాణి !

(దంపతులనిరువురనుద్దేశించి)

చె, ప్రియచో నిల్వపు మీకుఁ బ్రాణములు దేవీ దేవరా పోవుచో

(దంపతు లిరువురు వాకులపడుచు నడుగుదురు)

వసవాసంబున కేగె రాఘవుడు సవ్యాజంబుగా నేడు మీ

తనువులో చాల్చిన మాయకాండ్రనుప నీతాలక్ష్మణోపేతుఁడై.

(హారామ హరిత్యుణ హాసీత యని దంపతు లిరువురును మూర్ఛవోదురు)

వామ—దేవా! ఊరడిలుము. తల్లిఊరడిలుము !

దశ—(మూర్ఛనుండి లేచి) వామదేవా! కారణమేమి ?

వామ—కేకయతులమునకుఁ బెద్దదుర్మళముఁ దెచ్చుకారణము.

కైక—నూపిల్లఁడు భరతుఁ డొనరించిన దుశ్చేష్టలు కావుగదా (ఆలోచించి)

అదియెట్లు ? దశరథమహారాజుగారు మానాయనకుఁ దండ్రిగారుగదా !

వామ—తల్లీ! కాంతియగుఁగాత. చంద్రుఁ డెండ్లకాయనా,

దశ—త్వరగాఁ జెప్పుము, నాదెందము మిగులఁ దొందరపడుచున్నది.

వామ— గీ. రెండువరములు మిమ్ముఁ గోరెనట కైక
యొసఁగితిరఁ టీరు నా వరయుగ్మకంబు.

దశ— ఆఁ! ఔను. కోరినదియు నిజమే యిచ్చినదియు నిజమే.

వామ— భరతునకు రాజ్య మందొక్కవరముచేత
రాము పనవాస మొక్కరంబుచేత.

కైక— అయ్యో! ఎంతనిర్భాగ్యురాలనైతిని

దశ— అక్కటా యెంతకష్టము సంపాదించినది

చ. ముదుసలిగాన లేజగురుబోడికి వక్కుఁ డటంచు వన్ను, ని
ట్టి దురిత మెట్లు చేసెనొకా దెందము తాఁగ వంచుఁ దైక, ని
య్యది తనకెట్లమే యనుచు నామెకుమారుని గూడ లోకు లె
న్న దినక రావ్యయమ్మునకు నల్పలిఖించిన కల్పయెవ్వఁడో!

(వామదేవునివంకవఁదిరిగి) వామదేవా, ఆకైకేయీ దశరథులిప్పు డెక్కడ
నున్నాఁడు

వామ— రామభద్రుఁడైనదివికీ బంపించినవెంటనే లేచిపోయిరి.

కైక— యథార్థముఁ జెలిసికొనినపిదప మరలించి రామభద్రు నేలతోడ్కొని
రాలేదు ?

వామ— వృత్రాంతమంతయుఁ జెప్పి యెంతబలిమాలినను నీమాటలే చెప్పి రాక
పోయెను (అని జనకుడటంచు అను పద్యమును మరలఁ జనువును)

దశ— నాయనా! రామభద్ర! యెంత తేలివితక్కువ వాడవోయి? నీవును
బెద్దలమాట లతికగ్నిమించుచున్నావటోయీ!

కైక— అయ్యో నిర్భాగ్యురాలా, కైకేయీ! ఏవవతివాటి చందురునిఁ
జూచితివే. (అని నేలంబడి) ఓతల్లి! వదినా, రామభద్రునియత్రా! నీతా
జననీ! వసుంధరా! నీవియ్యపురాలిని నీలోనికిం గొంపొమ్ము. కోడండ్ర
యాక్షేపణలకింక నేఁబ్రాణములు నిల్చుఁజాల. తండ్రి! భరతా! ఇట్టి
నిరావనిందను బొంది మరల నీకెట్లు మొగముఁ జూపింతును. నీమొగ
మెట్లుచూతును. దుఃఖము లనుభవించుటకే పుట్టితివా కొడుకా! ఓతల్లి
కేకయరాజధర్మవత్స! నావలన నీవును బరిహాసపాత్రురాల వైతివి.
ఓకాసల్యాడవీ! సయ్యుడలంతయు కూలములచే గుర్తిచ్చితిని. ఓనుమిత్రా!

నీన్న జీవచ్ఛవమును జేసితిని (అని యేడ్చుచుండఁగాఁ గౌసల్యాసుమిత్రలు పగివేళింతురు)

కౌస—సఖి ! సుమిత్రా ! మన రామభద్రుఁడు సూర్యవంశమందుఁ బుట్టినవాఁడేకద ! కావుననే జనకుని కుకాసమునైనను జనదాటలేకపోయె. పిల్లవాఁడైనను వానికిఁ గలబుద్ధి యే పెద్దవారికిని లేదు.

సుమి—లేనిదైర్యముఁ దెచ్చుకొని నవ్వఁబోవుచున్న యోకౌసల్యాదేవీ ! వేయు మాటలేల, రాక రాక మొదటనే పెద్దదుఃఖమువచ్చి వివశుఁడైయున్న భరణ నైనను గాపాడుకొందము రా.

దశ—ఓహృదయమా ! యింద్రియములతోఁగూడ విలయమందుము. కౌసల్యా సుమిత్రీలు వచ్చుచున్నారు. వారి ముగము లెట్లుచూడఁగలవు.

కైక—హృదయమునఁ బెద్దకల్యము వాటివ యోకౌసల్యాదేవీ ! రాము ననుసరించిన పుత్రునిచేఁ బలితురాలవగు సుమిత్రా ! రాఘవు నడవకంపించి భరతునకుఁ బెద్ద దుర్యోగముఁ దెచ్చిపెట్టిన పాపాత్మురా లిదిగో నిచ్చటనేయున్నది.

దశ— వామదేవా ! ఆమాట విని వత్స లక్ష్మణుఁ డేమనెనో ?

వామ— దేవరయానతి గాన విన్నవించుకొనుచున్నాను. లక్ష్మణుని పలుకులు తలచుకొనిన హృదయ మెందుపీడక కాలిపోయినట్లు కాలిపోవును.

చ. తగనిప్రియంబుగన్పొలుచుతాతయుఁ బూజ్యుఁడుకాఁడు, కైక యి
పుగిదిని దుశ్చరిత్ర మగవర్చివ సీయని రోయవాఁడఁ, దా
సుగ భరతుఁడు నిర్మలమనుజీతిపాలకులంబునం గళం
కు గదియఁజేసెనేని నిదిగో విలు సజ్జముఁజేసి యుంచితిన్.

సుమి— ఇది మాయామయకూర్పణలు పన్నినపన్నదలయని వత్సలక్ష్మణుఁడెఱుఁగఁడా యేమి.

దశ— ఆలక్ష్మణునిమాటలు విని రామభద్రుఁ డేమనెను ?

వామ— ఇదిగోఁ జెప్పుచున్నాను.

చ. పనమునఁ దండ్రియానతి నివాసమునేయుట కష్టమేమి ! కాం
తనిధులు గొప్పగొప్ప జడదారులనెవ లభించుఁ, గొండలన్
వననిధిఁగట్ట శక్తిగలవాఁడ నొకండనె యందుఁ దండ్రి దీ
వనయోను వానయోన్ మిగుల బాసటగాఁగ నశక్యమున్నదే.

కైక— పగిక్మతినుకుమారిక యగు మారఘుకులవహారత్న మేమనియెనో ?

వామ — ‘తల్లీ! జానకి! శుట్టింటనొండె, వత్తింటనొండె నీయభిమతమగుచోట రామభద్రుండు మరలి సచ్చనఱకు నుండుము. వింధ్యాచలకాననభూములు నీవంటి యాగైభ్యోర్వంతురాండ్రు సంచరింపఁ దగినవి కావు’ అని చెప్పినను నామె చెప్పిన యుత్తర మీషత్రమనందు వ్రాసియున్నది. విస్తరించిన శోకంబుచే దగ్గుత్తికవడి నేను జెప్పలేకుంటిని (పత్రిక దశ రథునిచేతి కీచ్చి తాను బోరున నేడ్చును)

దశ — (చదువుచున్నాడు)

చ. జనకుఁడు సర్వరాజసతచారుపమండగుఁ గాక, మామగా
రును దెఱగంటితేరి సభ రూఢిసహింతురుగాక, రామచం
దుని చరణారవిందములు నోముచుఁ గానలలోఁ జరించు నా
మనమున కున్న సంతసము మాములుఁ దండ్రులుఁ జేయనేర్తురే.

కాన — (అతి ప్రియత్నమున దుఃఖమాఁపుకొని)

గీ. తమ్ముఁగుఱుండె తోడురాఁ దరుణితోడ
జనకునానతి నడవికిఁ జరినపుత్తు
కథకు ముదమందపలసినకాల మున్న
జలముజార్చునె పాపిలోచనము లకట.

(అలోచించి దైన్యసంతోషములతో)

ఉ. పాపనమయ్యె రాఘవులనంశము రామునిచేత నిట్లు ము
న్నీవరుసన్ సిరిక్ విడిచియేగిరె తండ్రిలయానఁ గానకుం;
గేవలుఁ డిట్టివాఁడు కులకీర్తులువర్ధిలఁ జాలఁడే! ప్రియా
యకాపనభంగకారులగు నాత్మజు లేలొకా వేపు రేనియొన్.

దశ — మారామభద్రుఁడు రాజచిహ్నములు విడిచి తాపనవేషముఁగూడ ధరించె నా యేమి.

వామ — పితృభక్తిపారీణుండగు మనరామచంద్రుఁడు.

చ. జడలుగఁ జేసె నిచ్చటఁ గచంబులు, పూలు విదిర్చె నిచ్చటన్

దశ — ఓసాడువృద్ధయమా! ఇంకను సిగ్గులేక వినుచున్నావు

వామ — తడయక వైడివల్న విడి తొల్పెను వల్మీలయుగ్మమిచ్చటన్

తైక — పద్మరాగమణికిఁ గాంచనబంధము వదలి కాచబంధము తట్టస్థించినది.

వామ — బుధుతఁడు లక్ష్మణుం డతనిపోలికి వేషముఁబూసె నిచ్చటన్.

దశ — వత్సలత్వము! నీకథనామదికి విషాదప్రసాదంబులు గలుగఁజేయుచున్నవోయి!

వామ — పడసెను భర్తతో నడవిపాటుత వేసము నీత యిచ్చటన్.

దశ — తాపసాకారములు పహించినపిదప నాచువువు నేమి చేసిరి ?

వామ — గీ. తల్లులకు మొక్కిరియ్యరు దాశరథులు,
నెఱఁగె నీతయుఁ దనయత్తలియ్యరకును

శ్రీక — పరుసఁ దాపనులైన దంపతుల నశులు
పడయఁగెరిని నేను నిర్భాగ్యురాల.

వామ — వీనికేమి గాని యీకార్యమొక్కటి తలఁచుకొనిన సంతోషదుఃఖములు
వెల్లవలగుచున్నవి.

గీ దయితు వెన్నంటియేఁగు నీతమ్మ నట్టై
యరయుచును దాను దనవిభు నశుగమింపఁ
జూచునూర్మిళ నామముడింజూచి నిలిపె
లజ్జఁదలవాంచి గురులొద్ద లత్మబుండు.

దశ — వేయునేల, యోగ్యతయందు మనలత్మబుండును రామభద్రునకు శిష్యుఁడే!
తరువాతఁ దరువాత.

వామ — క. కమ్మలు వలయమ్ములు హారమ్ములు మేఖలయు నూపురమ్ములువిశి మూ
ర్ధమ్మున గురుజనకారణ్యమ్ముని యొకమణియై జానకమ్మ ధరించెన్.

తరువాత.

సీ. స్మరణీయవైతింక చక్రవాకవహుటి! సారసాంగన! నమస్కార మమ్మ
ఇదియె నీకునునాకుఁ దుదిచూపు సెతికంత? నీచిన్నై మఱపురాదే చకోరి!
కారికా! మాటలు చాలింపు మిఁకనైన రండు నాతోఁ బాపురమ్ములార!
దయయుంచు నామీద దాత్యూహి! నీకు నాయాశ లేదెంక లీలాశుకంబ!

గీ. యనుచుఁ బ్రత్యేక మరిగి పెంచినసమస్త
వత్సలను జేతనిజూరుచుఁ బైనమునకు
నెలపు గోరిన నీతపల్కులు నమస్త
పూరజనములగుండియ ల్పగులజేసె.

శ్రీక — మాజానకికిఁ గేలీశకుంతములన్న నెంతో యాదరము.

వామ — దానికేమి, యీమాట వినుఁడు.

శ. అడుగుల నంటి పచ్చప్రియహంసకుఁ జూపెను బంజరంబు; వెం
బడిఁ జనుచెంచులేడి బతిమాలి మరల్చెను, జిల్గిమాటకు

చెడచెవియొగ్గ నన్న బృథినీసుతచర్యలు విన్న గన్న నె
వ్వడు జయచెట్టఁ డెవ్వడు శృపాపరుడై కుయిచెట్టఁ డిప్పురిన్.

౧౩—తరువాతఁ దరువాత ?

వామ—దేవా ! యామాటలకేమి; యామాటలు చెప్పినఁ బుండుమీఁదఁ గారముఁ
జల్లినట్లుండునని యే జెప్ప సంశయించుచుంటిని.

కా. క్రిడోద్యానమ ! నీకుమంగళమా, నీనీతిఁజేతు నోడోలికా !
క్రిడాగారమ ! నీకు భద్ర, మనురక్షింజూపు మేనాటికిం
గ్రిడావాపిక ! నీవు; మిమ్ముల పిఁకేరిం జూచునో చూడవో
క్రిడావస్తువులార ! మర్వకుడు పేర్పింజూచి మీజానకిన్.

శ—హా ! రఘుకులభద్ర రామభద్ర ! ఆట్టి దిలీపవంశమున కేల యీవివరీత
చరిత్రము !

ఆ. వసుధ యేలుచుండె వహ్వరే ! దశరథక్షౌధవుండు మూడు గాళ్ళముసలి
క్షీరకంఠుడైన క్రిరామచంద్రిండు కానకేసుచుండె గాంతతోడ.

వామ—సఖా ! భూదేవేంద్ర ! మీమాట లటుండ మనపౌరులకు రామచంద్ర
వీరవాసదుఃఖ మెట్లు చల్లార్చగలము !

కా. అక్కడఁ బౌరకాంతల సమాజము త్రొమ్ములు బాగుగో వడిన్
ముక్కలుగాఁగ హరిముల ముత్తెను లూడుచు బాచ్చపజ్జీతో
నొక్కటిగాఁగ, నెచ్చు మెడలోప్పుగ తెక్కలఁ దూర్చి చీధిన
ల్పిక్కల నున్న పంజరపుఁ బతులు నెక్కువవంత నెడ్వంగన్.

దశ—(నెట్టార్పు నిగిడించి)

ఆ. అడవికేసురాము ననుసరింపఁగఁబొందు ముసలిదశరథేకు ననువులార !

(సంతాపమభినయించుచు) ఓరామజననీ ! కానల్యా !

కౌనె చంద్రకాంత మరుణోపలము రామచందనంబు నాకు జ్వలనమయ్యె.

(వామదేవునివంకఁ జూచి) సఖా ! తరువాతఁ దరువాత ?

వామ—నేనుగూడ వెంటవస్తునని చట్టుపట్టిన భరతునకు నిజపాదుకాయుగళ మిచ్చి
పందిగ్రామమున నీవు పూజించు చుండుమని యానతిచ్చె. భవత్పాలిత
రాజ్యరక్షణంబునకై చిన్నతమ్ముని సహాయునిగా నుండుమని యాజ్ఞాపించి.
నుమంత్రిని వెంటఁదీసికొని నీతాలక్ష్యములతో నీజాడు కడవికిఁ బోయెను

(పిదప సుమంత్రుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

సుమం—ఆర్యావతకదేశ మతిక్రమించి దక్షిణదిశకుం బోవు రామభద్రునిచేఁ బ్రతిపదంబునను మరలింపఁబడుచున్నవాడ నయ్యుఁ జాలదూరము తీర్థయాత్ర గావించి మరల నయోధ్యాపురముం బ్రవేశించితిని. దశరథమహాకాజు గారు స్వర్గమునుండి మరలి వచ్చిరో లేదో (యాలోచించి రాజప్రవేశమును గుర్తించి) ఆ! దేవేంద్రసఖుఁడు వచ్చియే యున్నాఁడు (సమీపించి) మహారాజా! జయము జయము. దుస్తరకాంతారసంచారి యగు రామ భద్రుఁడు సుమంత్రుని ద్వారమున నమస్కరించుచున్నాఁడు.

దశ— (నోటమాటరాక మాన్పడి) నాపిల్లవానికి వనవాసప్రతిషేధ సంతూర్ణ మగుఁ గాక,

రాజభార్యలు— సీతలత్కృతసమేతుడగు మారామగద్రునకుఁ గుశలమా?

సుమం— ఎవరిచరిత్రము జనుల కాశీర్వచనము లగుచో వారికుశల మడుగవలెనా.

దశ— సఖా! సుమంత్ర! పత్నీల వనవాసచరిత్రము రవంత లెప్పుము.

సుమం— దేవా! ఆయోధ్య వదలివది మొదలుకొని చెప్పుదునా? ఆకర్ణింపుము.

చ. నడ కలవాటుగా నడచునాతిగతిం బురిదాపునంద నా
బ్రదుగులు పోయి యింక మన మావలఁ బోదగుదూర మెంతయం
చడిగిన యాశీరీషమృదులాకృతి భూమికుహరి మొందు రా
ముఁడు తనకంట నీరు వలపోయుటక్షం గతమయ్యె భూవరా!

రాజభార్యలు— తల్లీ! జానకీ! మణికుట్టిమంబు లగ్న లీలాభవనాంగణంబు లందును నడచుట కలనట వడుచానపు, పామరస్త్రీలు నడువదగిన వనభూముల పాలై పోయితివా?

దశ— వారి ననవలినవనియేమి! దైవము నిర్దయుఁడు. తరువాత?

సుమం— పురసమీప ప్రదేశమతిక్రమించి పోయినపిదప.

ఆ. దర్శమండుములైనదారుల సుస్సంఘం బుడమికాన్పు కష్టపడుచు నడువ
నొప్పకొనిని యన్న నొప్పించి యారాత్రి లత్కృణుఁడు కుశస్థలమున నిలిపె.

కైక— ఎటులైనను లత్కృణుఁ డవసర మెఱిగినవాఁడు.

సుమం— మఱునాఁ డుదయమున నాకుశస్థలమునుండి నడువ వారంభింపఁగా,

ఆ. కుశపథంబు చూచికొని మెల్లనడుపుము, పైనఁ గప్పికొనుము నైటుకొంగు
యెండ పగిలునంచు నేడ్చుచు నేర్పిరి పథికసతులు సతికి బాటనడక,

ఇట్లు కొన్నిదినములు నడిచి క్రమముగా గంగాతీరమువకుఁ జేరితిమని నిశ్చయించుకొనుచుండ మార్గాయాసపరిశ్రాంతయగునీత యచ్చటనున్న చేలకాపరులగు కన్యకలంజూచి స్త్రీస్వభావసులభులగు చాపల్యమునఁ ద్రోవయడిగిన వారిట్లనిరి.

ఉ. అల్లవె పంటచే ల్చిలుక లవ్వరివెన్నులవైన వ్రాలుఁ, బై
 నులసితాబ్బ మొక్కచెఱు వున్నది నాఁగెటి నిబ్బచాఁలం
 దెల్లడఁ దుంగతావు లాలయించు పొలంబులు కొన్నిదాటఁగాఁ
 దల్లి సమస్తభక్తజనతాపనివారిణి గంగ గన్పడున్.

రాజభార్యలు— మాపురాశ్శిశువుండు భగీరథుని కీర్తివతాక యగు గంగ వృత్తాంతము మనలిజడదారులు చెప్పఁగా వినుటయే గాని మేమెన్నడును జూడలేదు. ఇప్పుడు మారఘుకుటుంబ మాగంగాతీరమున నున్నదా? తరువాతఁ దరువాత?

సుమం— తరువాతఁ బ్రొద్దు గ్రుంకువేళకు గంగయొడ్డునకుం జేరి దాటుటకై నావయొక్కిరి.

రైక— భగవతి! తల్లిభాగీరథీ! భగీరథునిపేరు తలఁచుకొనియైనఁ బుట్టింటి నైపువారిని సుఖముగా నవ్వలియొడ్డుఁ జేర్చుము.

దళ— (తొందరతో) సుమంతా! నావకుఁ గర్ణధారుఁ డున్నాఁడా లేడా?

సుమం— దానిశేమిలోవము! మనలక్ష్మణునకు మిత్రుఁడును నిషాదాధిపతియు నగు గుహుఁడే కర్ణధారుఁడు.

కాన— తరువాతఁ దరువాత?

సుమం— ఉ. అంబుర్పురంబు స్వర్ణవసుధాతలలోకము లాక్రమింపఁగా
 నంబుజవైరియొన్న మదనాశిరంబున నాటలాడు లో
 కాంబ నభూషహంత్రి నమలాత్మ నమర్త్యదునిం దరించి నా
 ప్పాంబువు గ్రమ్మఁ దాపసుల యాశ్రమభూములు చేరి రందఱున్.

రాజభార్యలు— ఆమ్మయ్య! ఇప్పటికి మంచివోటికిఁ జేరిరి. తరువాత?

సుమం— పిదపఁ బర్యాయగకుఁ బడమటివైపుననుండి పోవుచు నొకరాత్రి గడపివేగి యమునానదిని దాటి చిత్రకూట పర్వతమునకుఁ జేరితిమి.

దళ— రేవీ! కానల్యా! చిత్రకూటారణ్యము నుకుమారురాండ్రగు మనసీతవంటి వారు నడువఁదగినది కాదు సుమీ!

సుమం— గీ. పచ్చియులబంబు నేసినపర్ణకాల, యందు సౌమిత్రినీతఫలాదికంబు
లారగించుచుఁ గొన్ని నాళ్లటవసించి, రితరగోష్ఠులఁ జాట్టలనెల్లమఱచి

మఱియును నచ్చట—

ఉ. నారలు కట్టుచీర, లశనంబులు దుంపలు మంచిపండ్లు ప
శ్యారము, కీట్టితోట్లు శయనంబులు, కొండగుహ ల్పరేశ్వరా
గారము, లదిభూములును గాననభూములు నాటవోట్లు మీ
పీఠపరాగిపూర్తి కటపీగృహవర్తికి రామమూర్తికిన్.

కాన— అర్యా! ఎంతపుణ్యమో! మానీత నవములయందును గృహిణియై కాఁపు
రము చేయుచున్నది!

సుమం— ఇదిగో, నింకొకమాట చెప్పుచున్నాను.

ఉ. మంచిఫలంబు లేటి యజమానికి మందుగ విందొసంగి శే
షించినపండ్లు లక్ష్మణునిచేత భుజింపు మటంచుఁ బెట్టి గా
లించుచుఁ బచ్చిపండ్లు రుచిలేనిఫలంబులు కొన్నితాను భ
క్షించుచు నారితేటివ సుఖిలయన న్ననిసుండే నీతయున్.

కాన— మహారాజు కడుపునఁబట్టి యీదరిద్రసంసారకృత్యము లెన్నడు నేర్పుకొం
టివన్ను కోడలా!

దశ— దేవీ! ఒకరు నేర్పనేల? అన్నియు దైవమే నేర్పును.

సుమం— ఈమాట యాలకింపుడు. హృదయము కరీషమువలెఁ గాలిపోవును, మార్గా
యానకరములగు ప్రయాణములయందు

ఉ. వేటకుఁబోయి బట్టలసి వేచనుదెంచిన నాథుఁజూచుచుం
బైట చుటంగు జాతిగ గుబ్బలున లేచి బుజంబుమీఁది వి
ల్లెలెల నందిపుచ్చుకొని యోకటఁ గొమ్మలకుం దగిల్చి తా
బోఁటియొనర్చు నేవ తలపోసిన నబ్రమోనర్చు నేరికిన్.

దశ— తరువాత?

సుమం— జానకి నవహరించఁ దలంచిన విరాధప్రముఖులఁ జంపియు, నీతశరీరము
ను ముక్కుచేఁ జీతినకాకి నేకాక్షిం జేసియు నామాత్రమభూములు
నిష్కంఠకములుగాఁ జేసి దక్షిణదండకారణ్యంబునంబడి పోయిరి.

దశ— సుమంత్రా! క్రొత్తకోడలు నీతయొక్కయఁ గుఱ్ఱవాడు లక్ష్మణుని
యొక్కయఁ బ్రధమపథికత్వము నామదిని వివశముగాఁ జేయుచున్నది.

సుమం— వివశుని గాఁ జేయక యానందపఱచునా యేమి ?

గీ. అలసి కూర్చుండుతటి నాధుఁ డవనిజాత
యలసియును దాను వినరుఁ బైతాంశలమున
వత్సలత్మణుఁ డంఘ్రిసంవాహనంబు
వరుసఁగావించు నలసటవడక తాను.

రాజపత్నీలు— దేవా ! ఆగర్భశ్శ్రీమంతులగు నీసీతాలత్మణుల కీపథికజనయోగ్య
మగు గురుజనశుశ్రూష యెట్లవడినదో !

సుమం— మహాభాగులకు మంచిపనులు సేర్పకొన నక్కఱలేదు.

దశ— మారామభద్రునకు జానకికంటె లత్మణునియందే యొక్కఁడు దయ.

సుమం— దేవర సెలవిచ్చినమాట నిజమే.

గీ. ఘోరకాంతారములలోని దారులందుఁ
బుడమికానుపుతోఁగూడ నడచునపుడు
బాష్పసంరోధ ముత్పసంసాతియైన
రాఘవునిదృష్టి భ్రాంతిపై వ్రాలుచుండు.

కాని, నాకీవ్యాపారము దలచిన రామునిమీఁద మిక్కిలి కోపమువచ్చును.

చ. నగములపొంత దారిఁజనునాఁడు కుమారుఁడు ముందుఁ గొన్నిరే
జిగురులు రాలిచ్చుచు న్నడువ నీతయుఁ బాదములందు నల్ల చి
మ్మఁగ నునుదున్నరంఘఁ దనమాటునరాఁ దెగఁదిప్పురాముఁ డో
క్కఁగడియ నిల్వనీక మొనగాఁడగుచుం బవలంతయు న్వనిన్.

తరువాత నిట్లు నడచుచుఁ బోయిపోయి.

గీ. అజగరశ్వానభీతమృగాంగణంబు హరినఖిధ్వస్త పంతాపభారవంబు
నశనకందాధర్థజరభాతావలంబు వింధ్యగిరిఁజేరె రాఘవోర్విధవుండు.

కాన—కపింజలపతులైన నాడించుటకు భయపడు మాకొడలు భయంకరములగు
కోతికూఁతలును, గిరాతులచేఁ జంపఁబడిన మృగముల సెత్తురనుభ్రాంతిచే
నాలుకలుచాచి కేసరికిశోరములచే నాకఁబడు పద్మరాగమణులును గల
వింధ్యారణ్యుని నడచుచున్నదా ! హా ! హతదైవమా ! చాలుఁ జాలు
లేయనఁటిబోదెను గజతుండాఘాతమటరా ! రాఘవకుటుంబమును వన
ములోఁ గాపాడుము.

దశ— గవ్యకైన మారనివాఁడను నేనేమిచేయుఁగలను ? ఘోరతీపుష్పమాల దర్శచే
గుర్చిబడుచున్నది.

సుమం— మహారాజ! వనములలో నిట్లు కష్టములపాలగుచున్న జానకియు

ఉ. కొండలుచూచి భీతిపడి కొంతవడిం గనుదోయి మాయు, నో
రెండి భరింపలే కలసి యెచ్చటిసీర్పును దాగివబోవుఁ గూ
ర్పుండఁగ జెట్టుచెట్టుకడ కొయ్యనఁ జేరుచు నిల్పుఁ గాఁపురం
బుండదలంచు రమ్యముగ నున్నవనంబుల నెల్లచోటులన్.

దేవా! కష్టతరముగు నింకొకమాట విన్నవించుచున్నాను.

ఉ. సీర్పులు లేనిచోట ధరణీసుత దప్పిక మార్చువోవ శో
కాలసచిత్తుడైన తనయన్నను వల్లని చెప్పి మాలుదా
సీతయాశులందిగిచి నేర్పున దొన్నెలుగుట్టి తమ్ముడే
వేళను నీటిచోట్లు కనిపెట్టి జలంబులు దెచ్చునచ్చుగన్.

(అందఱును నిట్లూర్పు నిగిడించుచున్నారు.)

కాస— నాయనా! లక్ష్మణా! ఇచ్చటికిరమ్ము, నీపాదపద్మములు శిరసావ
హించును.

కైక— సఖి కాసల్యా! రాముఁడెక్కడ! సుమంతుఁ డెక్కడనో జరిగిన కథను
జెప్పుచున్నాఁడు.

దశ— నా కివేమియుఁ దెలియవు, విషాదసముద్రములో మునిగిపోవుచున్నాను.

కాస— రఘువంశమానబుట్టి మీవలె నెవ్వరు వింధ్యారణ్యనివాసదుఃఖ మున్నద
వించిరిరా కొడుకా!

సుమి— అయ్యో వెట్టిదానవు, వారందఱు రామభద్రులఁటమ్మా!

కైక— కైకమాత్రము ప్రతిసగరములో నున్నది. అందఱి నోళ్ళలోఁబడినది.

కాస— తరువాతఁ దరువాత?

సుమం— తరువాత.

మ. అరుణద్యోతము పక్వతాళదలతుల్యంబైన కాలంబునం
గిరినేరేటిపాదం దలీపుటమున స్నిరంబు నిండించి ము
వ్వరున న్నే జిగురాకులం బఱచి యాపాదించె సామిల్లి యా
దరమొప్పారంగఁ బూలపానొకటి సీతారాఘవార్థంబుగన్.

దశ— (విశేషకరుణముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— ఇట్లు కొంతకాలమేగిన పిదప.

గీ. కడలి దేవేరి పీయూషకదని బిడ్డ

గిరులకుఁ బతాక శ్రీవింధ్యగిరికిఁ గరము

కరిఘటాలుంతిథాపంబు కానిపించె

నర్మదాది గిరిక రాన్వయల కచట.

దశ— ఆర్యావర్తదక్షిణాపథులపం బోలిమేర యగునది యిదయేనా ?

సుమం— తరువాత నన్నచటినుండి మరలపోవునిరి. నే పోనని కోపగించినను
మిమిద నొట్టుపెట్టికొని బలాత్కారముగా మరలించిరి.

క. మాతండ్రికి వందనమని, చేతులు మొగిడించి ముందు చెప్పుమనియొది
ర్వాత నొక యేలుగట్టగ, నీతనుజాతుండు కంట నీరము వట్టెన్.

కాస— ఆర్య, రామునినదలి వచ్చితివా యేమి ?

సుమం— తల్లీ, మనలనందఱను రాముడే వదలెను.

కాస— తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— ఉ. తీరతలంబునం దినుముతిన్నెల నేరెటి చెట్లతోఁపులం
దీరములందుఁ బట్టపవలెల్లను బిచ్చుకగూళ్లయాటచే
జాఱిచి పిచ్చిలోపల విసంస్థుల దుష్పథనర్మదావగో
త్తరణ మాచరించె వసుధాసుత చూపఱులెల్ల నేడ్వంగన్

సుమి— ఆర్య! నీకెట్లు దెలిసెను ?

సుమం— నేను వారల నవలోకించుచు నీవలయొడ్డుననే యుండి యారాత్రి గడ
పితిని. వారును నదిదాఁటి యవ్వలియొడ్డున నారాత్రిగడపి మఱునాఁ
డుదయమున—

చ. కడపలఁ బోసినట్లు కడగన్నుల నీరము జార్చునన్న నా
యెడయును జూచుచుం జనిరి యింపగుమాటలు చెప్పుకొంచుఁ గా
ల్పడ నలదక్షిణాటవికి నర్మదయావలి యొడ్డునుండి నే
నడలుచుఁ జాపు చూచువఱి కాదనవంకకుఁ గాంచినచ్చితిన్.

దశ— నాయనా! రామభద్ర! నాకుఁ బ్రియమిత్రమును మలయాచలవాసియుఁ
బక్షిరాజునగు జటాయువునుగూడ నన్నేడిపించినట్లై యేడిపింతువు
గాఁబోలును.

(తరువాత వాకనమునుండి తిగుచు రత్నకిఖండుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రత్న— గీ. చంద్రహాసాని దెబ్బచేఁ జావుదప్పి
మేలుకొంటిని మింటితెమ్మెరలచేత

దశ— సుమంత్రా! ఇంకకు మనపిల్లలకు మార్గమంతయు శుభప్రదముగ నున్నది
గదా! నీతనేమియు శకునలోపము రాలేదుగదా ?

నుమం—దేవా! మనరామచంద్రుడే యందటికిని శుభశకునము. జడదారియైతె
దువు లందఱు వచ్చి మద్దపెట్టుకొని దయాకాతుకములతో మనసీత కి ట్లుప
చేరించిరి. “కూతురా! విగేహరాజనందనీ! పరివ్రతాశిరోమణి! అర
ణ్యప్రదేశములు, కొంచెము జాగ్రత్తగా నడువదగినవి. కాళ్ళు నొప్పి
పెట్టివను రామచంద్రు ననుసరించియే నడుపుముగాని విడువకుము.

ఉ. కొండలనుండు శేస్త, లెలుగు ల్గుహలోఁ, బొదరిండ్ల సింగపుం
దండములుండు, బెల్లులుండందులు పేఖరుండుఁ, కెట్లయం
డుండును గొండముచ్చులు మనోద్ధతవాతులభిల్లమండలం
బుండెడిచోట్లు పెక్కులు; వనోర్వి కఠోరముగాక యుండునే.

ఓసీరధ్వజనువాసిని! ఇంతియెకాదు—

ఉ. తందరమాని ముండపాదబారులఁ బయ్యెద వేలసీక ము
శ్మందటి రాతిగొప్పలు కనుంగొనుమా, విటవంబు లడ్డమై
నం దలవంచుమా, యడవివాగులపుట్టలు చూచిపోవుమా
నుందరి! దావనమ్మి గలచోట్లను గుచ్చెల తీడ్వఁబోకుమా.

రత్న— గీ. వ్యోమమార్గమృనుండి వాయుగలచేతఁ
దివిరి దిగుమంటి తెక్కులు లెగియు శేడు,

(అలోచించి) ఇట్టివాడనయ్య—

గీ: సీరెడవకుండు తామ్రపర్ణి జలంబు
లందుతెక్కులు దడిపి గతాహిపాశ
ములుగఁ జందనధాత్రీజముల నొవర్చి
వజ్జీరఘుండేరితి జటాముసనుపుడేసి.

కావునఁ బూజ్యుడగు దళరఘుం జూచెదను— (అని యెరుటఁజూచి) ఇతఁడే
దళరఘుమహారాజు! ఎవఁడురా యక్కడ ?

గీ. బాల్యమిత్రుండు గృధ్రాధిపతియు నగు జ
టాయనకు నేవకుం దాజటాయు ననుచు
వచ్చె రత్నశిఖుండుఁ డప్పటి యనుచు
దళరఘున తెఱిగింపుడు త్వరితముగను.

నుమం—ఇటు ర మ్మిటు రమ్మ !

రత్న—(అకాకాపతరణ మభినయించుచు) మహారాజ జియముజనుమా !

దశ—అస్మన్మిత్ర మగుజటాయపు సుఖముగా నున్నాడా ?

రత్న—మిత్రోపకారరూపమున బ్రతికియున్నాడటగాని స్వరూపమునలేడు.

దశ—నాయనా ! కూర్చుండి సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము. నీహటచేఁ జాల వ్యాకుల పడుచుంటిని.

రత్న—ఒకనాటి యుదయమునఁ గాననభిమతార్థముగ బ్రెలువెడలిన పక్షులన్ని యుఁ గన్నీరు కాల్యుగట్టగా నేడ్చుచు నేలికయగు జటాయపు నొద్దకు వచ్చి యిట్లు విన్నవించినవి—పాత్రస్సంఘ్యానందన మాచరించుకొని జానకీ లక్ష్మణులతో నుటజద్వారంబున రామచంద్రుఁడున్న సమయమున—

ఉ. దేహ మొకండుదాల్చి చనుదెంచిన యింద్రునిచాపమో చల
దోహణగోత్రమో యని కుతూహలదత్త మగన్న లౌచ సం
దేహము చెంది తాపససతీమణు లందఱు గుంపుగూడి కో
లాహలమాచరింపగఁ జెలంగెను బంగరులేడి మందరకౌ.

రామచంద్రుఁడును 'జానకితో నేత్రములను సంతుష్టిపఱపుము, దీనిం జూ డుము చూడుమని యామృగముం జూపి యిట్లనియె—

ఉ. కోవలు తీర్చి రత్నములు గుచ్చినధింగి శరీరకాంతి న
లేల్లవల నింద్రచాపరుచిలీలలు విస్తరిలంగఁ జేయుచుం
దోహల వెంటవెంటబడి తోలుచుఁ దాపసబాలు రందఱుం
బోవఁగ మింటమంటఁ బడిపోవు కురంగముఁ జూడు మంగనా.

తరువాత దానింజూచి లక్ష్మణుఁడు నిట్లనియె—తల్లీ ! జానకీ ! చూడఁ దగినదగును, చూడుము—

గీ. మరకతమయంబు పార్శ్వయుగ్మంబు, కాళ్ళు
పల్లవంబులు, ముత్యాలబొతి ముత్యై,
కనులు వైడూర్యమయములు కనుము దీని
చర్య మనలను మిగుల నాశ్చర్యపఱచు.

కాన—తరువాతఁ తరువాత ?

రత్న—విచిత్రరచనగల యాయుజ్జీతోలునం దభిలాష వొడమియున్న సీతయింగితం బెఱింగి రామచంద్రుండును దత్సంరక్షణార్థము సౌమిత్రినుంచి తాను దాని వెంటఁ బోయె. కొన్ని నిమిషంబుల కనంతర మున్న రాకుండుటఁ గాంచి యాయద్భుతభూతమువలన నేమియపాయము వచ్చెనో యని సౌమిత్రియు పథానికం దాపసకాంతల కప్పగించి రాము నన్వేషింపఁబోయెను.

కాస—నాయనా ! లక్ష్మణ ! మాచిక్కకురంగముకొఱకు సీతనొక్కతెను కాంతారమున పదిలి పోకుమా !

సుమ—దేవీ ! యిది జరిగినవృత్తాంతముగాని జరగుచున్నది కాదు.

దళ—తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న—క. ఆకర్ణాకృష్టగుణంబౌ కోదండమున బాణ మమరిచి రాముం
డాకాంతారంబున మాయాకృతియగు లేడివెంట నరుగుచునుండన్.

దళ—(ఆకులభావముతో) అప్పడేమి జరగెను ?

రత్న—క. నురవనితల నెందఱనో చెఱగొని పలుతిట్లువడియు సీతాదేవిం
దరలింఁచె బుష్పకంబున సురవైరి దళాననుండు సురమార్గమునన్.

దళ—చాపమురా చాపమురా !

క. అతిరాక్షసఖండనపండితములు నాయంపగములు నేఁ డాలంకా
పతి పదితలలును వింశతిశతములు గావించుఁ గాక శక్తిదలిర్పన్.

(అని లేవఁబోవును)

సుమ—దేవా ! ఇది యతిక్రాంతవరిత్యము గాని బాణప్రయోగకాలమా !

దళ—(కూర్చుండి) అయ్యో యెంతకష్టము ! రఘురాజకుటుంబమున కింకొక కళం
కముగూడఁ దలస్థించినదా యేమి ! (అలోచించి) ఆమాయామృగముగూడ
మామామయుఁడేయై యుండును.

క. ఆమాయలేడికడుపున రాముం బెట్టెదనో లేక రామవికలతన్
నామతి నిర్భాగ్యంబై యామెయిఁ దలపోయునో యనేకవివత్తుల్.

సుమ—జానకీ ! అడవిలోనైన సుఖముగా నుండక రాక్షసులచే హరింపఁబడితివా?
మాలదైన మింతకుమునుపే హాలాహలము మ్రింగియున్న మాకడుపుల మఱిం
తచిచ్చు చెట్టెనా !

రత్న—కైకేయీదుర్యోహింకురమునకు రెండవ యాకు గూడ బయలుదేతినది.

దళ—(తెలతెలనోవుచు) తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న—ఈవృత్తాంతమంతయుఁ దనభృత్యులవలన విని జటాయువు గృహకపోతనై
నృములతో రావణున కడ్డపడం దలంచి మలయాద్రినుండి బైలు వెళతె.

దళ—బాగు బాగు చెలికాఁడా ! స్నేహము నిలిపితివి. నీకోడలైన నొకటియు నా
కోడలైన నొకటియు నా !

రత్న — గీ. ఏది మూసిన రవికాంతులెనయు చిక్కు
 శేవి విప్పినఁ జీకటు లెనఁగు దెసల
 నట్టి తెక్కులు పుడమియు వాకసంబుఁ
 గవ్వగ జటాయు వాదశకంతుఁ దాఁకె.

ఓశ — సంపాతికి సహోదరుండును వాఁడఁ జెలియు నమూరునికొడుకునగు జటాయువు పరాకృమము వాఁడఁ జెప్పవలయువా.

రత్న — ఇట్లు తాఁకి గృహ్యరా జభిమానోర్జితముగ నిట్లనియె : —

ఉ. వచ్చితివోరి ! నే మలయవాసిని నన్ను జటాయువండుని నీ
 మచ్చమడంతు లే దిఁకఁజూచునము తాల్పుచు చంద్రహాస మే
 దెచ్చట నున్న దీపులుఁగు లెల్లను మాంసముమీఁది యాసచే
 నచ్చుగనేఁడు నీతలలయందలిరత్నము లేలు రావణా !

ఓశ — ఓహోహో ! సాటిలేనిబలమే చూపించెను ?

కాస — భగవతి జయలక్ష్మీ ! మాజటాయువునం దభిమానముంచుమా,

రత్న — పిదప నమూరుగరుడులసంశయమునయం దుదయించిన మే మందఱును దాత జటాయువున కడ్డపఁజితిమి. యుద్ధమును వ్రారంభమాయెను.

మ. కనులుం గర్ణములు స్థలాటములు వక్షంబుం దల ల్పున్ను గా
 దనుజాధీశునిమేను పక్షిపతి వాఁతం జేరుచుండంగ వెం
 టనె తవ్వాంసము ముక్కముక్కలుగ నోటంగుచ్చి భక్షింపసా
 గెను గృధ్రంబులు రాపులుంగు లతిభక్తి తేని నగ్గింతున్.

పిదప సమస్తవస్తులచేతను శాకులీకృతుండగు రాక్షసరాజు చంద్రహాసము ధరించి చక్కులనెల్ల నుక్కడంచఁ జొచ్చిన జటాయువును విజృంభించి యాహుతింపకుడని తలపడె నంతట వానరత్రిదానవవాఘాన్యోన్యసంగరమునందు —

గీ. పజ్జికంతుని కత్తిచే వాటుపడని
 చోటు తిలయంత చక్షిరాజునకులేదు
 చక్షిపతిముక్కుచేఁ బోటుపడనిచోటు
 వానింజంతలేదు దశాననునకు.

కాస — భగవతి సంగారిమలక్ష్మీ ! మానీకను బంధియనుండి వధలింపుము,

ఓశ — భయపాతఁ దరువాత ?

రత్న — తరువాత మాయొడయందగు జటాయువు —

గీ. చంద్రహాసక్షతికి నైన జడియ కప్పు
దాకనంబున కెగసి యల్లాడు చుండి
దిగ్గజాంతుకములతోడ దీటు వచ్చు
గోరులుపదింటఁ బదితల ల్పీరివైచె.

దళ — బాగు బాగు గరుడాగ్రజా ! మేలు మేలు మూర్యసారథీ ! రత్నమువంటి
కొడుకును జటాయువును గంటివి ! తరువాతఁ దరువాత ?

కాస — పక్షి రాజును తెలికానితోడలి నోక డవహించుమన్న పుడు చేయవలసిన
సాహాయ్యమంతయుఁ జేసెను. ఇంక నేమిచేయఁగలఁడు !

రత్న — తరువాత.

గీ. కల్తివేటునఁ దనవాసికాపుటంబు
తెగియఁ గల్తిన మొక్కవోవఁగ నొనర్చు
వదియొ మెడశాఘ్యమృంపఁగ నవని బడియొ
నంతట జటాయు పీచున్నితాయవగును.

పిమ్మట కంఠగతప్రాణుండగు నీచెలికాఁ డీయవశ్చియం బగువాతఁ నంపించె.
సఖా ! దళరథమహారాజ !

గీ. అరుణతనుజుండు సంపాతికనుజుఁ డవ్వు
యశము చెడకుండ మైత్రికి ననుగుణముగఁ
బోరి నఖరాయుధుండు దళముఖునిచేత
జీవముం బాసె నీవు లజ్జింపకుండ.

కాస — దేవా ! రాఘవకుటుంబమునకే కాక యడవులలోనున్న మిత్రులకుఁగూడ
దోహము చేసితివి.

సుమి — అడవిలోనుండువారికే కాదు. జగమందఱకు నని చెప్పవలయును.

రత్న — దేవా ! నాకు నెలవిమ్ము, నిజకుల కులాయమునకుం భోయెద.

దళ — మంచిది పొమ్ము.

రత్న — (పరికిరిమించి నిమ్మిరిమించును)

కైక — ఓయొత్తరకోసలనరేశ్వరా ! ఇంక రాఘవనంశ మేమికావలసినది ?

దళ - (విచారముతో) ఏమి కావలసినదో నాకుఁ దెలియదు. నామనస్సుమాత్రము —

గీ. మేఘకోర్వలరుచిమిఱు మిహిరపుత్రి
జలము గంగోదళముల నెచ్చటను గలనె

నట్టిపుణ్య తీర్థంబునఁ బ్రాణిఁబాసి
యందఁగాఁగోరు వాసవార్థాసనంబు.
(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గ ద్య .

ఇది... శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వర కవిప్రసీతంబైన యాంధ్ర బాలరామాయణ
నాటకమున ప్రియకము.

హౌలరామాయణము

సప్తమాంకము

(పిదప వైతాళికుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

వైతా— (నాల్గుదెసలు పరీకించి తెరవంకకుఁజూచి) ఓరీ! చందనచండా! తెల్ల వాతీనదిరా! నిద్రలేమ్మ. పర్ణకాలవిడువుము.

చ. తగరపుఁగాంతి తారపిలఁ దారకలెల్లను నల్పసంఖ్యగా
మగిసెను, దిన్వెలుం బసుపుమోటికలో యవనోప్పెఁ జందురుం
డగపడెఁ బారదీయఘటికాకృతిఁ దూఱుపుమింటిచాయయుం
దగియెఁ బురాణమద్యసమతామసురం బగుడాలుపెంపునన్.

(తెరలో)—ఆర్యాకర్పూరచండ! ఇచ్చిగో నిద్రమెలఁకువనచ్చినది. లేచుచున్నాను కర్పూ—ఔరా! ఏమిసీయుత్సాహము! మంత్రశక్తిలేవి రాజాను లాఠికబ్బములు చూడని కవియుఁ గైవారముచేయని వందియు నెందులకును బనికీరారునుమా

(తెరలో)—అట్లయిన నీపక్కనుండి లేవకయే కన్నులు మూసికొని కైవారము చేసెదను.

కర్పూ— ఇది నీయం దింకొకవిశేషము.

(తెరలో)— ఔను సత్యమే. సరస్వతీప్రసాదమును బ్రత్యక్షము చేయఁగల బ్రాహ్మమహాత్మకముగదా ?

శ్రీ. దీప్తిదొలఁగెను నంతఃప్రదీపములకు
వికసనముడప్పెఁ గాడ్రతుంపినకలువయు
నాలసాలలు జనరవవ్యాకులమ్ము
లినుఁడు కైనేయుఁ బొగ్గినింక వేగ.

కర్పూ— ప్రాతఃకాలవర్ణనముతోఁ బనియేమి! క్షిరామచంద్రుని నుతింతుమా.
ప్రభుస్తోత్రపాఠమే కదా వైతాళికులకు సతము—

చ. దినమణివంశమాలి జగతీత్రయికి నృణిపూస గాధిభూ
మనకి పటుండు తాటకను మొత్తినవాఁ డలకొనలూత్పజా
మనమునకుం బ్రమోదము రమాపతి మాటలమూలికా కీర్తికాకిం
గని యగుఁగార రాఘవుఁ డకారణమిరు్పిడు భక్తకోటికిన్.

(తెరలో) — సఖా! కాసల్యాగర్భవారాశిరాకానికాకరుండగురామచంద్రుడు —

గీ. ఎవని ముక్కంటి సగ హరియించె మదను
బ్రహ్మమూర్తము గోసె నెవ్వనికరంబు
వానివిలు పావరావారిలోన విడిచి
నట్టిరొద నేటికైనఁ జల్లాటలేదు.

కర్పూ — (సంతోషముతో రామును దేకించికొని)

క. అని జంభునిఁ జంపిన యిందుని గెల్చిన యామిసీచరునిఁ దనవిల్పా
టను గట్టిన యర్జునుడంచినరాముని గెల్చితీవ శ్రీరఘరామా.

(తెరలో) — గీ. వీణవలె నీవు పార్యతీవిభుని వింటి
నారి మీటంగ చెడలిన యారపమునఁ
బ్రాణమెడసిరి మున్న ఖరాదులెల్లఁ
బిదనఁ దావకళరములు వృధిపిఁ గూర్చె.

కర్పూ — గీ. ధాత సృజియింపనేల సేత్రములు మాకుఁ
బుట్టుగ్రుడ్డులఁ జేసినఁ బోవునందు
నీరు విడిచిరి కనులకై నీవు మాయ
లేడి నేపినతఱిఁ జూడలేని సురలు.

మఱియును, గీ. త్వత్కృతకబంధదారణోత్సవముఁజూచి
లెవరు వారికి మనముల నెలమిచెడదు
కనుల కెప్పులు వ్రాలవు గండముల జ
నించు పులకమ్ములును బోవు నేటికైన.

(తెరలో) — క. గిరికాట్టహాసరాశి స్ఫురణముగల వాలికితీఁ సుడివడిపోవం
జరణాగ్రంబున దుందుభిశరీరమును మీటితీవ త్తణమాత్రమునన్.

మఱియును, క. లీల భవదేవకళరమునఁ దాళములేడింటికేడు దరములుగా వా
తూలము క్రుతిగా లోతు లనేలభవద్యోముఁ బరిధవింపర రామా ?

కర్పూ — చ. కపులకుఁ జక్కవతిఁ, సురకాంతునకుం గొమరుండు, రావణుం
ద్రవపడఁ జంకలో నిటికి నాలుగువార్థల ముంచినాఁడు, శ
ర్మపటుఁడు, వాలి, హైమవనల మాలి నహోదరుతోడఁ బోరునాఁ
డచగతఃప్రేయ నొకయమ్మనఁ గూర్చిరి వీవు రాఘవా !

(తెరలో) — క. ఒకరిదితి వింధ్యమందరకనకనగకలిండుమలయకైలాసకన
వ్యావగముల నుండువానరులను సుగ్రీవాధినాథులను శ్రీరామా.

కర్నూ— చ. పానుకు పయోధి దాటి దనుజాధిపుప్రోలున నున్నజానకిం
గనుగొని యామె కీ విడినకానుక నిచ్చి యుశోకభూమిరు
ద్వనమును బాడుచేసి బలవంతుని వత్సనిఁ జంపి శ్రీమృత
న్నినుఁ గనెఁగాదె చానికిని నీమహిమంబు కతంబు రాఘవా !

(తెరలో)— చ. ఇతర విరాధముఖ్యుడనుజేంద్రవిదారణముం గణింప కీ
కతయొకఁ డెంతు, మాదనుజశాంతలఱ్ఱామ్మలుబాఁదుకొంచుఁబే
ర్లుతెగి ధరాతలింబడ నలోయని యేడ్పులువెట్టసాగి ర
ల్లితటమునండు నీవు శరధింగొని యున్నపుడే రఘుద్వహ.

కర్నూ— కా. లంకారాజ్యము గట్టె రాఘవుఁడు హేలం బెక్కు రగ్గింప నే
శంకం జెందక యవిభీషణునకు న్నమృత్యుక్రీడావిధిన్;
లంకానాథుని మోములన్నియు నవేలకానధూతంబులై
యుంకింపించెను గోపహిన్న రుధిరప్రసాదమునం గన్ములన్.

చృతీహరి— (పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి) ఓరీ యలీక వైతాలిక ! ఎందులకురా
యీ కలకలము !

కర్నూ— ఆర్యా ! మా రామదేవుని శౌర్యగుణసంపదలు కొనియాడుకొనుచుంటిమి
(పతీ— దశరథమహారాజు గారి మరణము వినవదిమొదలు రామచంద్రుఁడు నే రావ
ణునిఁ జంపునఱకు నన్నెవ్వరు నుతించకుఁ' డని నిశ్చింతఁడె గాదా !

కర్నూ— నేను విభీషణుని వైతాలికుఁడను పరదేశిని గావున నామానతి యెఱుం
గక నుతించితిని. త్వమింపుము, (అవివరముతో) తండ్రిమరణవారక
వినియు రాముఁడిట్లు యుద్ధసముత్సాహమునం బ్రవేశించుచున్నాఁడేమి?

చృతీ—(నవ్వి) ఓరీ తెలివితక్కునవాఁడా ! నీవు సత్పురుషులలో మెలఁగినవాఁడవు
కావు. కావున వారి చరిత్రములు నీకు దైలియవు.

గీ. ఆపదలు వచ్చెనేనియు ననుభవింతు
చెలఁగి కర్తవ్యములు గూడఁ జేయుచుండు
సజ్జనులు వారికెవ్వరు పాటిరారు
వారికింగలదైర్య మెవ్వరికి రాదు.

కర్నూ— ఆర్య ! కోపించకుము. తెలియక యడిగితిని. కాని రామధర్మిఁ డిపు
డేమి చేయుచున్నాఁడు ?

చృతీ— సముద్రోత్థరమునం దనుముతీన్నెమిఁదఁ గుళిపిస్తరముపై నువవిష్టుండై
నిటగిండి భగవంతుండగు భాగీరథీవల్లభుని ధ్యానించుచున్నాఁడు

శ. రావణునిమీఁద నల్ల జలరాశివయిం గ్రుథ వింట మోదముం
బావనిమీఁద నచ్చెరువు పాపి శకాంకునిపై ననూయ ను
గీర్తిని మీఁదఁ జేర్చియు లగింపఁగఁ జేయు విలోకనంబులం
గేవలమేగ రాత్రి సరశేసరి కారఘరామమూతికాన్.

కర్పూ— ఆర్య ! యిట్లున్నను సముద్రసకుఁ దెల్పరాలేదా ?

సృశీ— అతనిపేరే జడనిధిగదా !

కర్పూ— అట్టి సముద్రుని విషయమై రామభద్రుఁడేమనెనో ?

ప్రతీ— ఇట్లనెను. వినుము చెప్పుచున్నాను— ఓరత్నాకరా !

శ. రాముఁడు నీయొడ్డునఁగఱు శేమంబున దర్శకయ్య నిట్లుండఁగా
రామానెడు దలఁపుము తోడ్తోనుది సగరుని భగీరథుని మధ్యనువున్.

కర్పూ— అంతకోపమే వచ్చిన గోష్పదమునువలె సముద్రమును దాటినవాఁడె.

ప్రతీ— (నలువంకలఁ బరికించి) ఓవ్వవంగయూధవతులార ! ఓగోలాంగూలనేనా
నాధులార ! ఓయెచ్చభల్లనేనానులార ! వీరులు చేయఁదగినవని మీరలు
చేయుటలేదు. సముద్రప్రాంతవనంబులం దాటటాడుచు నడుగులు లెక్క
చెట్టుకొనుచునా నడువవలసినది !

కర్పూ— (చూచి) ఈవానరులు నిజతులాచారములు లెక్కించుమి యటుండ
నీమాటగూడ లెక్కించుకున్నారు.

సృశీ— ఇదిగో నిందఱును దోలుకొనివత్తును. కోరిమూఁకగదా ! ఓ వానర
యూధులార !

శ. కనుగొని పూర్వమొక్కచులుకంబుగఁ ద్రావె నగన్ముగఁ డీవయో
ధిని బడరానలంబున కిదేకద ! తిండి యడంగి పొంగుచుం
డును బొలిమేర దాఁట దెవుడుం బ్రళయహంతమునం దరాకృతిం
గను మనవారు శ్రవ్యవదిగా యిది దీనికెఁ జింతయేటికొ.

శ. చెలియొకయింత యింతయగుఁ జేరి జలంబులు తొగఁబోయినం
చెలియొకత్రాయి లోపలకుఁ జిమ్మినఁ జాలును బూడిపోవఁగా
వెరపు తెలుంగలే కిటులు వేద్యురై భయమందగేల పెం
వలకుఁడు రండు వేగఁ బునగాధిపులార వయోధి దాఁటఁగఁ.

కర్పూ— ఓనుగ్రీవప్రతీహార ! నీమాట లరణ్యతోదనములు. ఈవానరయూధ
వతులు మాత్రము చెట్లు దిగరు.

పాత్ర— (చేతితోఁజూపి) ఈచిల్లరమూఁక రాకపోయినను గొందఱు పనిచేయుచు
న్నారు చూడుము—

గీ. ఆంసములు రెండుచేతుల నప్పలించి
పైస్యపతియగు నీలుండు నవదరించుఁ
గిలకేలప్పుని వినలేక నలువ యిడుముఁ
జెందు నిరుకేట నెనిమిది చెవులు మూయ.

గీ. ఆవులించిన సెలవులయంతరమున
అంపములు వోరె నిడుదకోటలు గనఁబడఁ
దోఁకచేఁజుట్టి ధూమ్మిండు తోయరాకి
యలలఁ బడచెచుచున్నాఁడు మలయనగము.

గీ. మూఁడులోకము లిముడని మూతిఁగలుగు
నలత్రివిక్రము పలగొన్న యంతవాఁడు
వార్ధిఁగట్టుట విని జాంబవంతుఁడకట
మూదిమిపైఁ గోపగించుచు మూల్గుచుండె.

చ. అలసి కుమారుఁడంగదుఁ డయారె నఖంబులఁ బాకపాండురో
పలములు పచ్చకప్పురపుఁ బల్కులు చీలిచి తత్పరాగమాన్
నలుగిడి మేని చెమ్మట గనంబడకుండఁగఁజేసికొంచుఁ గొం
డలు జలరాశిలోపలఁ దడాలన వైచుచునుండె నేర్పునన్.

గీ. తారకాపతి పయ నభ్యుదయముఁజెంది
తేనరాధ్యత్వ మామోదభానురత్న
లంబతరవాలనాలతలను పహించి
పడసెఁ గుమారుండు కుమారరూపంబు బలిరె.

క. ద్వివిధుం డేషన్ముకుళితమపు దృష్టింజూడ సాండుఁ డక్విసుతుండు పైం
ధవపులిసంబున మొనరికెఁ బనగొలిపెం గజముతోడఁ బాణియుగమునన్.

క. అంబుధి దాఁచెద దైత్యకులంబుం దునిమొదను గపిబలములారా మీ
రింబుగ మల్లోమనమాహంబుం బట్టుకొనుఁడంచు హనుమయు నవ్వునన్.

గీ. తారగుబ్బలమీఁది పూతయును వేయి
తమ్మిపూదండలును గల తనయురంబుఁ
జూచుకొని యెంచుకొనుచుండెఁ జూలకపేయి
మీసయోరాశియని వానరేశ్వరుండు,

చరీత్ర — సఖా! నీవు చెప్పినదంతయు నిజమే (చమత్కారముతో) గలయఁజూచి) విచిత్రముగఁ గవవీడక తిరుగుచుండు జలమునుజడంపతులచేతను నింద్య మానంబులగు శంఖినీయాధంబులచేతను మిగిలిన బడరాగ్నిజ్వాలలచేతను మిన్నంటుచు నివనుండలంబునుదాఁకు తరంగములచేతను దాపాతిశయముచేఁ బగులు ముతైపుఁజిప్పలనుండి పైకెగయు ముక్తాఫలంబులచేతను నిట్టటు కదలు మత్స్యకచ్ఛపాది జలచరములచేతను బైకెఁ దేలియాడు మినపృథ్వంబు లచేతను మండలేరాక్రందనములొనర్చు ముకరములచేతను సరీస్పృచచక్రం బులచేతను నెగురుచున్న పక్షపత్నీర్వరంబులచేతను డటావటప్రవిష్టనప్త చన్నగములచేతను గరివర ముభ్యమానదురపగాహమద్రపవాహములచేతను బాడబళాంతి నొనర్చికొనుచు జలస్తంభనవిద్యచే దాగియున్న మునిగణంబు లచేతను విమర్శోపరిగమనులగు విబుధసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరాదులచేతను దీర తరుమలాయంబులు వదలి మింటికెగసి చూచు పక్షిగణములచేతను దూర ముగఁ బాటిపోయి యవలోకించు కపికుటుంబములచేతను గర్భవాసంబువదిలి పాటిపోవు దైత్యనుండరులచేతను మధనకాలావశిష్టాప్సరశ్చయమును గాంచు టచే నుతిండు నికారపారిజాత కాస్తుభాదులచేతను విరాజితంబగు సీపారా వారసుంగనుంగొన సంతసంబును భీతియు నచ్చెరువుంగూడ గలుగుచున్నది.

మఱియును,

గీ. పొగయు మిణుగుర్లు మంటలు బూది నీల
మణులు మాణిక్యములు విదుర్ముములు ముతై
ములును నైక్యంబుఁ కెందఁగ జలధివహ్ని
జలచరంబుల కానవాల్ తెలియడయ్యె.

చరీత్ర — (సవిత్కరముగా) సఖా! ఇటుచూడుము.

గీ. హతనణునవహ్నియొ ప్పలయానలంబొ
లేక కాలాగ్నిరుద్రుడొ గాక బాడ
బాగ్నియొ యిది కాదుకాదకట తెలిసె
దాశరథిముక్తబాణాశ్రియాశక్తిఁ.

కావున నేదియొ గొప్పపనిచేయుటకు సంతంభించి నుగ్గిరిపిభీషణులతోఁ గలసియున్న రామనొద్దకే పోదమురా (అని యరువురు నిష్క్రమింతురు).

ఇది విష్కంభకము.

(పిదప సుగ్రీవవిభీషణులును హనుమంతుడును గొలుప రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాము — (బాణమెక్కు వెట్టి యాకసము నంకతుంజూచి యాదలవంచి నమస్కరించి)

చ. సగరునిచేతఁ ద్రవ్వఁబడి సాగరమై పిదపన్ భగీరథా
సుగయగు దివ్యగంగకు ననుంగు ప్రియుండగు వారిరాశిపై
కగనె మదంబకాగ్ని యొడమీనికతంబునఁ బెద్దలార నా
కు గతి మఱిందులేక దయఁగోరితిఁ గావునఁ దప్పనైతరే.

విభీ — సఖా సుగ్రీవ! మన రామదేవునిచరిత్ర శకాంక కేళియనిగూడ చాటును జూచి

గీ. ఉమాకనువృద్ధ్యై బడబాగ్నియను యుగాంత
చాయువులు గూడజలవృత్తబలములయ్యై
దేనిలోచల నట్టివార్ధి నిదె రామ
బాణములు గ్రాంచె సతిబాడబంబులగుచు.

సుగ్రీ — మిత్రీమా విభీషణ! ఇంతకుమున్ను వినియుఁ గనియుఁగూడ నెఱుంగని రాముని విక్రమ మెవ్వరి నాశ్చర్యపఱుపను. జలములుగూడ భగభగముండు చున్నవి.

చ. ఒడలులు చుట్టచుట్టుకొనియుండె భయంబున సర్పదంపతుల్
నుడివడి నీరుగ్రక్కుకొని సోలె మొగి లొకమూల నలైనల్
గడుకొనె వారిజంతువుల క్రాగిన మేనులపూలిగంధముల్
కడలి రఘుపరీవీరశకాండవరంపర గ్రమ్ము వేడిమిన్.

హను — (అచ్చెరువుతో ముందుఁజూచి నమస్కరించి)

గీ. నుదురునందలి బొమముడి వదలుమింక
బాణ ముచసంహరింపు చావముననింక
వన్నగీగీతయకుఁ దడె వచ్చుచున్న
వాడు వారిధి దేవ! సభాత్మకముగ.

(అందఱును సంతోషముతోఁ జూచుచున్నారు)

రాము — అట్లే నదిగో ఆగ్నేయాస్త్ర ముచసంహరింపుచున్నాను.

(పిదప ఓవధుల శరీరమునిండఁ జాట్టుకొని బద్ధఁ గవట్టుండగు సముద్రుండు న భార్యలును ప్రవేశించుచున్నారు.)

గంగ— సఖి! యమనా! త్వరగానడుమటకు నైన కత్తి లేకయున్నాఁడు చూడు మా మననాథుఁడు.

గీ. ఆదికిటి భూమిఁజుట్టిన యపుడు మంద
రాద్రి చిరముగఁ దఱచిన యపుడుఁగూడ
సుంతనొప్పని యపయవాల్సావె రామ
బాణముల నొచ్చి దగ్ధభావంబుఁజెందె.

(అని యందఱును యధోచితముగాఁ బరికిమించుచున్నారు)

సము— (దూఱుతుతో) సఖి! హైమవతీ! ప్రియురాలా కాళిందీ! అపరాధినకు నేను రామచంద్రుని మొగ మెట్లుచూతును.

గంగా— ఆరామచంద్రుఁడే యపరాధిగాని మీరుకారు. సగరభగీరథయశో రానులగు తమకిట్టి యపకార మాచరించినాఁడు.

యము— అపరాధమింక నేది, తత్తు ణమే బయలు వెడలి వచ్చితిరిగదా.

సము— అట్లైన బాలనారాయణమూర్తియగు రామదేవు ననుసరితము రండు.

(అని యందఱును పరికిమించుచున్నారు)

యము— దశరథనందన! భగీరథకులపావన! సగరభగీరథులవలె గారవించఁదగిన రత్నాకరుఁడు మీయెదుటికి వచ్చియున్నాఁడు

సము— (పూజాపురస్కారములతో సమీపించి)

మ. రమయంబంద్రుఁడు హలయున్ మధయు స్వర్మాకంగముం బారిజా
తము చింతామణి మున్ను గాఁగల పదార్థవ్యాకముల్ మున్న నేఁ
దమస్వాధీనముచేసితిం జలముమాత్రాబింక నాకున్న వి
త్తము నీవంచిన పంపునేయుటకు నై దాసుండ కాసింపునా

రాము— (గౌరవముతో) భగవంతుఁడా! రత్నాకర! నీకు నమస్కారము. సాగ రుండవని నిన్ను నేకాసింపఁదగిననాఁడను గాను. అవినయమో వినయమో యియొక్క తప్ప తమింపుము.

విభీ— భాగీరథీవల్లభునకుఁ దమయందు సర్వదా స్వభావసిద్ధుగు పక్షపాత మే

చ. అవృతము పుట్టినిల్లు దివిజాపగకుం గడువల్లభుండు లై
ద్యమణికి వంశకర్త హిమధామనకుం జనకుండటంచు నం
ద్రయనకుఁ గల్గికిత్తి విదితంబు జగత్త్రితయంబునందు నం
సమగ శుద్ధిభుజుంటి విపు డల్లుడ వీవు నిఁకేమిరాఘవా.

(రాముడును సముద్రుడును సిగ్గుపడుచున్నారు.)

విభీ— దేవా! సముద్రుని యోగ్యత కిదియొక వర్ణనాపరిపాటియా! నేనతని చరిత్రమును వర్ణింతును వినుము.

చ. మగలకు శాండ్రకుం బ్రణయమానము బాపు నుధాతపంబు నే
ర్పుగఁ గిలికించితంబు విఱిబోండ్లకు నేరుపు హల సర్వదా
తగు నెలప్రాయముం నిద్రివధామల కిచ్చెడు తీసిబువ్వ క
ల్మిగల త్రిలోకమాతయును లీలలుగావె పయోధి కారయన్.

మగ్గీ— భగవంతుండగు యాదాపతి మహిమ మట్టిదే.

గీ. స్త్రీలకల్లను మేల్చుంతి శీతగిడికు
మారి, యామెకుఁ దమ్ముండు మాటుఁగొనియె
నింద్రునకు జంకి మైనాకుఁ డీపయోధి
లోనిజంబాలమున తెక్కులు తెగకుండ.

గీ. పుడమిధరియించె శేషుఁడు పడగలందు
నితనిఁదాలెను దాఁచేలు వృష్ణమందు
దాని భరియించె నీతఁ డుదరమునందు
పెద్దల మహిమ కింతని హద్దుగలదె.

ము— (నేనాముతోఁ గూడిన యమామతో.)

గీ. అగ్ని కిలులను జిమ్ము నీయంబకములు
నాటుఁగా నమ్ముఁ జాడించునప్పు డకట
ముఱిచిపోతెవె పడకింటి మాట దేవ!
కమలకును నీకుఁ బ్రలయాంతకాలమందు.

రాము— దేవా! రత్నాకర! నాయపరాధంబులెత్తి నన్ను లజ్జింపఁజేయుతుము.

సము— (గంగాయమునల రామునకుం జూపి)

గీ. తమ్మిచూల్చేతికుండి నుదయముఁ జెంది
శివశిరోభూషయైన దీ చిగురుబోఁడి
ఆ కలికి మీకుఁ గూటస్థుఁడైన యుత్ప
లారి నూతురు మీయింటి యాడుబిడ్డ.

రాము— దేవి, హరశిరోపతంసమా, మందాశినీ! తల్లి మార్తాండ నందనీ, యమామా!
చారిత్రధి మీకు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

గంగాయమునలు — రవికులాలంకరణమా, రామచంద్ర! నిరర్థకవిక్రమసంపన్నుఁడవు కమ్ము.

సము — దేవా! ఏమిసెలవు?

రామ — నన్నే నియోగింపుము. ప్రకృతకార్యమానకుఁ గొంచెము దేవర సాహాయ్యము కోరుచున్నాను.

సము — విశేషములు వివరదలచియున్నాను.

గంగా — ఏల వది మాటలు.

క. వేవే మూరంభింపుము దేవా! పోతంబురీతి దృఢముగ నెంతే
నీవార్ధిదాట తైలగాగ్నివంబులచేత నానకట్టం గట్టన్.

(అందఱును విస్మయపడుదురు)

సము — గంగాదేవి చెప్పినట్లే చేయుండు. చక్కవాళాదికి మధ్యంబందు నివసించి యుండు బడబాగ్ని కుత్తరముగా ననంతభోగిభోగశాయియగు భగవంతునికి దక్షిణముగానున్న యింద్రానీల శకలకార్యమలంబగు నలిలస్కంధము నేతులంధ నమానకుం దగినచోటు.

రామ — (సవ్వి) దేవా! తాళ్ళు నీళ్ళలోఁ దేలునా.

సము — విశ్వకర్మమానుండును శత్రువనదావానలుండునగు మన నలునకు తాళ్ళు గూడఁ చేతఁదాకిన నీళ్ళలోఁదేలునని మహామానులు వరమిచ్చిరి కదా.
(అందఱును మిగులనాశ్చర్యపడుచుండ తైలలోఁబెద్దకలకలము)

హను — (అలించి) ఇది సమాధుని మాటవిని సంతోషముతో నొడఁరెఱుంగక యీలచు కపికులముల కలకలము.

సము — రామభద్ర! హనుమంతుఁ డీమలయావలకదీవిటంక ముపై నెక్కి నేతులంధన మానకుం దగిన పృథ్వీకమును జూచును గాక.

రామ — ధన్యంతరి జనకుం దానతిచ్చినట్లే యొనర్చెద (అనివినయముతో) భగవంతుఁడా! రత్నాకర! రామాని దుర్వివయమానంజేసి పృథివీములు గల శరీరము గలవాడైనైతివి గావున నిజపాతాళనిలయంబునకుం దయఁచేయుము. చాల ననుగ్రహితుండనైతి.

సము — సప్తమశారాయణావతారముగరామమూర్తి! చిత్తము (నిష్క్రమించును.)
(తైలలో) గీ. రామనకుఁ గీర్తిహేతువు రావణునకు
భూభువేశువు నేతువుతోడరాక

జలయంచున్నది దయజేసి వెడలుడయ
నాగనాయక కూర్మమీనంబులార !

గీ. సేతువును గట్టుచోటు త్యజించి బంధు
చయముతో బోవుఁ డో జలచరములార
లేకయన్నను సేగుకాలికములైన
యిడును లేనాటికిని బోవుచుఁడు నిజులు.

సుగ్రీ—అంజనేయా ! సేనాపతులందఱికిని బర్వతానయనమునకై యాసతిమ్ము.

హను— దేవా ! చిత్తము (అని నాల్గుదెసలు పరికించి)

కా. కేళీలాలనులైన వానరులు సుగ్రీవాజ్ఞ నాలింపుఁడీ
మాళిన్యస్తకరద్వయాకులగుచుం బాహుబలప్రాప్తి నెం
తో లీలం జలరాశిఁ గట్టుటకునై తోడైండు భూభృచ్చయం
బాలస్యంబులుసేయఁగావలదు పొందయ్యా దిగంతాళికిన్.

సుగ్రీ— గీ. తెండు కఫులార మీర లద్రితతి, యండి
పుచ్చుకొనుమయ్య యోవాలిపుత్ర సీవు
నలుడ నీచేతి సేర్పును బలముఁ జూపి
సేతుబంధనకృత్యంబు సేయుమయ్య. (అందఱును విందురు)

హను— (నవ్వి) సముద్రుఁడు పాప మాపద్వీలీనుఁడై యుండియు నిజదోవారికుండను
శోణనదముద్వారా జలచరమహాసత్త్వంబు లన్నింటికి నుపదేశించుచున్నాఁడు.

సుగ్రీ— మిత్రమా ! అంజనేయ ! యిరువురు వానరవంధులను విలచికొనిరమ్ము.
వారు సేతుబంధనవిధియంతయు రామునకు నివేదించుచుండురు.

హను— చిత్తము (వెళ్ళి యా యిరువురతోఁ బ్రేక్షించి) ఓకపితృఙ్గితులారా !
రామచంద్రునితో నివటిపృత్యంతములన్నియు నివేదించుచుండుఁడు.

వంధులు— చిత్తము (అని రాముని సమీపించుచున్నారు)

కపిత్థ— దేవా ! యిటుచూడుము. తీరమానందలి పర్వతములన్నియుం బెకలించి
తలమీఁద నిడికొనివచ్చు వానరులతో నిసముచల్లినను గ్రిందరాలదు. వారి
కింగల సేతుబంధనవిధిత్వయందలి యధిల్లాష ము వర్ణింపఁడరము గాదు.

రాము— ఏమీ ! కాభామృగముల పరాక్రమాతిశయము. ఏమీ ! సముద్రుని వాత్స
ల్యము. పర్వతంబులు మనుంగకుండఁ బేలుచున్నవి. ఈగొప్పకార్యము
నకుఁ దోడుపడినాఁడు.

దధి— దేవా ! తాపకపరాక్రమాతిశయమునకుం గునునుంబును సీతావిరహవిచ్ఛేద
శుభకార్యంబునకు స్వస్వయంబును రత్నాకరంబునకు మొదటికళంకంబును
నగు సేతుకందమునకు నలుండు మోటిక మొలపించినాడు.

కపి— దావాగ్ని చల్లార మృగేంద్రంబులు తల్లిడిల్లి వంచవర్ణధాతుద్రవంబులు స్ర
వింపఁ గపిబలములతో తుణమాత్రిము న్నేహముంజేసిన ధరాధరంబులు పతన
సముజాతంబులగు బుడగలు తమృతుకరింప నలకరస్వర్కంబుచే మునుంగక
సమాద్రమం దోడల పగిలి నట్టిటు తేలియాడుచున్నవి.

దధి—మిత్రమా ! నీవు చెప్పినదంతయు సత్యమే.

ఉ. అంబుధిహద్దుదాట బడరాగ్నికి విందిడి భోగిలోకమం
దుంబడి యాదిపాత్ర ముఖధూతము కర్దమ మంటఁజేలుచుం
డెం బృధిపీఠరంబులు వడి న్నలు హస్తము తాకినంతమా
త్రంబున వానరవ్రసరతండఘటాయుగపాతితంబై.

(అలోచించి) గీ. కపిబలము త్రవ్వించెచి న గట్టు మింట
నరయ వివి చాలవా కట్టకనుచుఁ డోచు
వార్ధిలోఁ జూడ వేయవభాగమైనఁ
బూర్వరేకున్న వహనా యవ్వలను నిజము.

కపి— మిత్రమా ! రామచంద్రునకుఁ జక్కఁగఁ దెలుపుచుంటివి.

వాసు— క. మును మందరగిరిమధనంబున సమృతముఁగోలి మృత్యువుం గెల్పినవా
ర్తనుకాలు ప్రతిగిరిపాతంబునకుం దన్మథనబుద్ధి పొందిరేడ్చున్.

లక్ష్మ— (అశ్చర్యముతో) ఆర్యా ! కథలుఁగాఁ జెప్పకోఁబడిన జలజంతువుల
నన్నింటివి బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుంటిమి

గీ. కమతవృష్టావపాతంబుఁగాంచి మరలఁ
బైకఁజేలుచునున్నట్టి పర్యతంబు
మ్రొంగె నొక తిమి దానిఁ దిమింగిళంబు
మ్రొంగె నిక వేఱయున్నదే మేటివంత !

రాము— వత్సా ! లక్ష్మణ మణియుం దక్కువ వింతయే చూచితివి.

గీ. మ్రొంగుఁ దిమియనుదానిఁ దిమింగిళంబు
దానిమ్రొంగు నింకొక్కటి దాని మ్రొంగు
నింకనొక్కటి నద్దాని నింకనొకటి
మ్రొంగు దాని మఱొక్కటి మ్రొంగుఁగాక.

ఇదియే కాదు

ఆ. వె. నలుఁడు నేతుబంధనమునకై కూర్చిన కొండలెల్ల శఫరమండలంబు
తాఁకుచేతఁ గొన్ని తాఁబేటిపిల్లల తాఁకుచేతఁ గొన్ని తరలుచుండె.

దధి— గీ. గట్లు తేలుట జలరాశి కట్టబడుట
కూర్మమీనకులస్థులు కూలుచుంట
సానుమంతంబులెల్ల శోష్టంబు లగుట
నేతువిధి రావణక్షయహేతు వరయ.

సుగ్రీ— మన నేతుబంధనమున కొక యంతరాయముకూడఁ గలుగుచున్నది గదా

ఉ. కొండల నుండియే వెడలి కోట్లకొలదిగ నేర్లు తోయధిక
నిండఁగఁ జేయుచుండ నవసీధరతండము లెన్నితెచ్చినం
దిందుగెఱాని యెచ్చటఁ గనంబడవన్నియు నింతమేరలో
నుండ వికెట్లు కట్టబడునో జలరాశికిఁ గట్ట యక్కటా.

విభీ— మిత్రమా ! యిదియొక మహాద్యుతము చూడుము.

గీ. పర్యతము నీటిలోఁ బడవైచి పాయ
వడినసీరంబు మరలి తా వచ్చునంత
లోన నాకోతి యిది భూమిలోపఁగల్గు
కొండనుచు నెంచి పెకలించుచుండె నహహ.

మఱియును, గీ. ఎవట బడబానలంబుండె నెవట వెన్నుఁ
డుండె నెచ్చట దైతేయులుండి రెవట
పర్యతములుండె నచ్చోటు బైటఁబడుచు
నుండె నొక్కొక్కరి వైచుచున్నయపుడు.

సుగ్రీ—ఉ. వేలుపు పేల్లనింటఁ బ్రభవించిన యేల్లలు శీతరశ్మిచు
ట్టాలును లచ్చి బందుగులు డంబగు కాన్తుభమింట నున్నర
త్నాలును జూచువారికిఁ గనంబడు నిక్కముగాఁగ నేడు వా
తూలభవుండు మేరుగిరి తోయధిలోఁ బడవైచునంతటా.

రాము— వలదు, మేరుగిరి పెకలించవలదు. ముప్పదిమాఁడుకోట్ల దేవతలకు నదియే
కదా నివాసము.

కపిత్థ— దేవా ! యివి సకలబృందారకబృందనివాసంబులును గుంతుమనుషంకవి
శేషిజనముగిండసమచ్చాయంబులువగు బంగారుంకొండ తునకలు. ఇవి

యధ్వారీశ్వరవిషమచరణవిన్యాసప్రతిబింబమందిత శిలాశల రమ్యంబులును హిమనిరంత పాతపాండురంబులునగు మంచుగొండ తునకలు. ఇవి కాస్త్రధమ్మగాంకమదిరాసుధారసశ్రీసురద్రుమసముత్పత్తిసాక్షి భూతంబులగు కవ్యపుంగొండ తునకలు. ఇవి కుచేరమైత్రీకృతనినాసకృత్తివాసపావన చరణవిన్యాసపావనంబులును జరతమ్మగాంకఖండధవళంబులునగు వెండి కొండ తునకలు. ఇవి కాంచనకమలపత్రశోభిత మానసంబులును గంధహరిణి నాభీనుగంధులునునగు గంధనూదనగిరిఖండంబులు. ఇవి లవలీలతామండి తంబులును క్షౌభితకేరళీకపోలరుచిరంబులునగు కాటుకకొండ తునకలు. ఇవి మార్తాండమండలమార్గనిరోధులును సిక్తశిఖరశిఖిగడి మండనంబులునగు వింధ్యపర్యతఖండంబులు ఇవి నానామణి సముత్పత్తి హేతుభూతంబులును లోహమాద్రాస్నానచంద్రీకృతనదీప్రవాహావరిత్రాతంబులునగు రోహణాద్రి ఖండంబులు. ఇట్లనేకపర్యతంబులనుండి ప్లవంగపుంగవులచేఁ బెకలించి తేఱడిన ఖండంబులచేత నీలుండు నేతువును నిర్మించుచున్నాఁడు.

దధి— (తొందరగాఁ జూచి)

గీ. నేతు వంబుధిఁ బాదాశిష్టమయ్యె
నపుడె కపులెల్లఁ గిలకిలమునుచు లంక
సోగను గంతులుచైచుచుఁ జూచుచుండి
షేడలెక్కిరి పాలిండి మెలఁత లచట.

(తేరలోఁ బెద్దకలకలము, అందఱును విందురు)

రామ— ఏమిది ? ప్రళయకాలకాలకంతకంత హుంకారసమాకారమును కలకలము?

కపి— (ముండుచూచి) దేవా ! నేతుబంధమున కంతరాయము నాచరింపఁగ రావ ణుం డనివినరక్కసులకును నుగ్రీవుఁడు ప్రేరేపించిన నానరులకును జరగు పెద్ద పోరునందలి కోలాహలము.

లక్ష్మ— బాగుబాగు లంకేశ్వరా ! నీ సాహసమునకును పాద్యుణ్యమునకును దగిన పని యారంభించితివి.

సుగ్రీ— విభీ. దేవా ! రామచంద్ర ! కొంచె మగగ్రభాగమునకు దయచేసి కూర్చుండ వలయును. వానరులకు రాక్షసులకును బెద్దయుద్ధము జరగుచున్నది.

రామ— మంచిది. (యట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

కపి— రాక్షసబలంబు విట్టేచి కోర్కెలులంబట్టి మ్రొంగుచుండ శిరంబులమీఁది పర్య థంబులు పొఱచైచి ఘనవాండుఁ పలాయనములైనను వానిచేతనే శిష్టంబగు

నేతువు ముగిసినది. లంకాపురిలో యాధ్యపటనమును మోయించుచున్నారు. రాక్షసులు నవ్వుచున్నారు కొండలు మోచి దిమ్మవట్టిన తలలమీద రక్కసులు గ్రుద్దినగుద్దలచే గవులు మఱిత దిమ్మవట్టి పరుగెత్తుచున్నారు. కావున నో దేవా గ్రహ్మకరం బ్రతికతఃప్య మాలోచించుము.

లక్ష్మ — భద్రముఖ! భయపడకుము. రావణుడుగాని యింద్రజిత్తుగాని రానిదే మన మాయుధముబట్టి నవసరములేదు.

దధి — (నవ్వుచు నొకపంకకుఁ జూచి)

గీ. ప్రాణమెడసిన కపులయు రాక్షసులయుఁ
దలలు మొండెమ్ము లొకటిగాఁ గలసికొనియెఁ
జేసెఁ గపిరాక్షసాత్మికసృష్టి తాత
నూతనంబును జనులు వినోదపడఁగ.

(మఱియొక పంకఁ జూచి)

గీ. తెగిపడినయేన్దు తలతోన పగతుమూర్ధ
మైనరాత్రించరకబంధ మదుకుఱికుఁ
గలసికొన వింత మాయరక్కసులమేను
లన్న విభ్రాంతిపడిరి చోద్యముగ జనులు.

(ఇంక నొక్కప్రక్కకుఁజూచి)

క. పలువురు నవ్వుచు నృత్యంబులు వికటముగాఁగఁ జేయు పోలిక వచ్చెన్
తలమాత్రము తెగి నిట్టగ నిలువంబడి యున్న యామినీచరుల కిహి !

కపి — దేవా ! యిటు విలోకింపుము. అంతరిక్షమును దట్టమగు కుంకుమపూతగల దానిం జేయుచుఁ బుడమినుండి వెడలిన పరాగ మప్టమంబగు రక్తసముద్రము వలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

గీ. సైన్యపరణాహతావనీజాత మైన
యాపరాగంబు లీల మిన్నవళుళించఁ
గంచుతాళంబుతోఁ బోవు కాంతివచ్చె
నఖిలలోకవ్యకాశకుడైన రవికి.

మఱియును —

చ. త్రిదశపదంబు దాఁక దివి రేఁగినధూళికి వేల్పుఁ బెద్దయుక్
జరువుట మాని యచ్చెరువునం గనుగొని చిరుగేలఁ గమ్ములె

న్మిదియును మాయలేక తన సీగజమందలి తేతు లొల్పి యె
ప్పిదముగఁ గప్పుకొండగినవే కనులంచు మదిం దలంచెదన్.

కపి— (నవ్వి) పుంఖానుపుంఖముగా వచ్చు బాణములవేగముచేతను వికటంబులై
యిట్టటుంగదలు ధ్వజపటపటలంబుచేతను జూడవచ్చిన దేవతాసుందరులచే
విడువంబడు పుష్పచూలికలచేతను గొంచెము తక్కువగాఁ జేయఁబడిన యీ
సరాగము నిపురప్రహరకృత కబంధకంధరారంధ్రనిస్సరదస్పృహలచేతను
గరికరవికీర్ణయాణ జలాసార పరంసరలచేతను నిర్మూలముగ నుపశమించు
జేయఁబడినది.

దధి— ప్రకాంతసరాగంబగు రణాంగణంబున మరల యశోధనంబగు నాయోధనము
మొదలిడిరి. (అలోచించి) యుద్ధమునఁ జచ్చుటయు వీరులగువారికి లాభ
కరమే. అప్పరసలందఱు సహంప్రళమితో స్వయంగ్రహింకనము
చేయుదురు.

క. తమతెగిన శిరంబులు సమరముచూడఁగ మింట నచ్చరలతోడ విమా
నములపయినుండి నీరుల్ తమనొరలకు నందనంబులం జేతు రొగిన్.

సుగ్రీ— సర్వము దధిత్తుఁడు విన్నవించినట్లే యున్నది. వేయే! సమర మాశ్చర్య
వితరణైకముష్టియొగ మై యున్నది!

క. అమరులు పూవులు గురియఁగ సమరం బొనరించి తుదకుఁ జచ్చియు దివివై
నమరులయి మరల ముంతురు తమవారల నివృత్తుదామముల బరీ.

విభీ— ఈవైపునఁగూడఁ జూడఁదగినది చూడుఁడు.

చ. మడిసినవీరు లందఱు విమానచరత్వముఁజెంది క్రిందఁ గాఁ
బడు బసరంబు చూచి యనివట్టున వేడుక గాఁగ వేలుపుం
బడఁతులతోడఁ గూడి భుజపాశములం గుసుమాంబకంబుల
న్విడివడి పోరుచుండిరి సవీనముగా సమరంబు గూర్చుచున్.

కపి— దట్టంబుగ నేలంబడియున్న కరికరంకంబులును భయంకరంబుగ నఱచుచు
నెత్తురు ద్రావు సృగాలంబులును రక్తమాంసమేదోభక్షణంబునకై యెండొ
రులతోఁ జోరాడు డాకినీగణంబులును నస్యక్వానంబుచే మత్తిలి ఘోరం
బుగఁ గిలకిలారావంబు గావించు పిశాచాంగనలును గల యీ సమరాంగ
ణంబునం బ్రబలవానరబలసమాకాగితంబు లగు రాక్షససేనలు లంకాభి
ఘాతముగాఁ బాటిపోవుచున్నది.

హను — (నవ్వి) దేవా ! మనము గెల్చితిమి; ఎదిరిన రాక్షససైన్యము విముఖమై పోవుటయే యందులకు గుఱుతు.

రామ — యుద్ధమును చున్నపుడు మరణాపమరణంబులు మొత్తముమీఁద జరగుచుండు; సంతమాత్రమున జయోపజయములు నిర్ణయించుట కనువుపడవు.

హను — దేవా ! అట్లుకాదు. ఎదిరియు విముఖమైన బలము మరల వేయేండ్లకైనను మార్తర నెదుర్కొనుట యబద్ధము.

రామ — భద్రయుఖా ! అంజనేయ ! ఈ యెలగోలుమూఁక వెన్నిచ్చిననేమి విచ్చిననేమి వచ్చిననేమి ! వెండికొండ తన చేతులచే నిట్టుటఁ గదల్చిన దళకంఠుఁడు గాని దేవేంద్రునిగూడ జయించిన మేఘనాడుఁడుగాని యనకి పచ్చి పాతిపోవలయు లేక చావవలయు. (అని ముందుఁజూచి) దైత్యబల మప్పుడే లంకాద్వారముఁ దూతినది. (వైకిఁచూచి సంతోషముతో)

మ. అతఁ డెవ్వఁడొకొ డవయాసమున

హను —

దైత్యస్వామి

లక్ష్మ —

పాలస్త్యుఁడా !

అతివేగంబునఁ గత్తిదాల్చు మరి నత్యాసన్నునిన్ నైతుమే

రామ — క్షీలిజం జూడుఁడు తల్పియొక్తిరత నిస్సీ ! తెండు నాబిల్లు

సుగ్రీ —

నీ

సతికిం దాఁకునొ యేమొ చూడ వలుఁగు ల్పొంతింపుమా రాఘవా !

(తెరలో) గీ, ఓరీ రాఘవ సీతనాయొద్దనున్న

దేవి వాలిని గెల్చిన నీదుబలము

అనఁటికంబంబుఁ జీల్చినయట్లు చంద్ర

హాస మీసీతతలఁ ద్రుంచి యవనివైచు.

రామ — (వికటముగా నవ్వి) ఓరీరావణా ! జనులందఱికిని హాసముఁబుట్టించు నీతం ద్రహాని మొకమూల దాఁచికొనుము. శక్తిగలిగినను జంద్రబింబము నెవ్వఁడు తాతివలకపై నూఱునురా ?

లక్ష్మ — (దుఃఖముతో)

గీ, అర్జుణ డమ్ముఁ బ్రయోగించునంతలోన

హనుమ నిజశక్తి చూపించునంతలోన

సీతతల చంద్రహాసము చేతఁ ద్రుంచి

కన్యూఁకె నప్పుడే దళకంఠుఁడకట !

రామ— (తొందరతో) సీతలదుర్గించి రావణుడు క్రిందఁ బడవైచి పోయెనా? క్రిందఁ బడనీకుము. స్తనతటపరిపీడనపరిచితస్వర్ణంబును బ్రసారితకథయుగళ జనితంబు నగు నంజలిపుటంబునం బట్టుకొనియెడ. (అట్లుచేసి) హా! వైదేహి! సీతలమాత్రము మిలిగియుండెనా (సకరుణముగ నాలోచించి)

గీ. పడుచుత్రాచువంటి జడయును మారు ను
య్యెలవంటి శ్రుతులు నిందువిల్లు
తూపులనగఁబోలు చూపులు నిందు జా
బిలివంటి మోము బెడఁగు నవియె.

హాప్రియురాల! విదేహరాజనందని!

మ. నెలకింకం జగివచ్చు లేళ్ళకనులుం దీర్చుంబులౌ నింకఁ గో
కిలకుం బల్కులతీసి గల్లు నిక రక్షిభూతము ల్పల్లవం
బు లికం దుర్గమమైన రావణగృహంబుం జొచ్చితో యెట్టి యి
మ్ములలో నుండినో మాల దుర్విధిమొగంబుం జొచ్చితో జానకీ.
(సవిశేషకరుణముగ)

గీ. నాయెదుట సీతలద్రుంచి నాఁడు పక్షి—
ముఖుడు, కన్గొనుచుండఁ గన్మోటఁగినాఁడు
నిష్ఫలములయ్యె మారుతి సీరరాజి
దాటుటయు నాదు సేతుబంధమృ నకట!

(అందఱును దుఃఖమభినయించుచున్నారు)

అత్త— (కోపముతో) ఓరీ సమరకుంత! కుంత! దళకంత!

గీ. సీతమ్మలి నింధనంబుగఁజేసి నీవు
రవులుకొల్పిన మాతోకపవనకీల
లింకఁ జల్లార్చురా రాము నిష్కరణంబు
నీకళత్రము లేడ్చుకన్నీటిచేత.

రామ— (ఆవస్థకుం దగినట్లు కూర్చుండి) మిత్రమా నుగ్గీస! నయస్య విభీషణా!
రావణుని జంతుటై పత్మలక్ష్మణునిచేఁ బ్రతిజ్ఞ చేయింపఁ బడితిమి వింటిరా!

అత్త— ఏమిది యాశ్చర్యము! తెగిపోయియు సీతల మంటలాడుచున్నది! సమీప
మానందుండి విందము రలెడు. (అందఱు నాశ్చర్యముతో దగ్గఱకుఁ బోయి
వినుతు.)

జల— గీ. సూత్రధారవలద్దారుగాత్రయైవ
యంత్రజానకీకంఠంబునందు నొక్క
కారిక నమర్చి పన్నిరి జానకీస్వ
రూపమును రావణుని కాలయాపనకయి.

క. నే నాశారిక మాయాజానకీ తలనుండి వెడలి చనుదెంచితి నీ
తో నాన్వత్తాంకియ నుజమైనది చెప్పితిని రాఘవాన్వయతలకా.

క. జానకీ మృతిగనె నని యీ వానరులు నీవును బవరపుం జేత
ల్యూన గలరంచు రావణుఁ డీనాటికఁ బన్నె నీక్కమిది దాశరథి.

(విని యందఱును సంతోషమభినయింతురు)

రాము— కారికా! ప్రియకారిణి పగునీకు శుభము. నీయిచ్చవచ్చినచోటికిఁ బొమ్ము.
(అనివచ్చి) శౌర్యమునంద కాక మాయాచాతుర్యమునందును రావణుఁడు
పగివీణుఁడే.

లక్ష్మ— ఆర్యా! కపియూధవతు లందఱు నేటిరాత్రి నువేలాదలసానువుల
యందుండి సూర్యోదయమైనతోడనే లంకాదుర్గముం దాఁకుదురుగాక.

రాము—స్వభావకోపియగు రావణుఁడీరాత్రి మనల నెదుర్కొన రాకుండినఁగాదా!

(నేపథ్యమునఁ బెద్దకలకలము. అందఱును విందురు)

లక్ష్మ— ధైరవాకాయండుగు శంకరుని ఘేట్యూరమువలెఁ గరాళంబగు నీకలకల
మెచ్చటిది ?

విభీ—(ముందుఁజూచి) గీ. కరిముఖము కుగ్గిదసింహముఖంబునందు
హయముఖము క్రుద్ధకానరాస్యంబునందు
జొనువఁగలవీరుఁడు దశభుజుండు సింహ
నాదుఁడను దైత్యుఁడే తెంచినాఁడు వీఁడు.

రాము— సింహనాదుఁ డెవఁడు ? ఎవ్వడును వినలేదు.

విభీ— డేవా! ముదోదరి చిన్నకొడుకు. మేఘనాదునకుఁ దమ్ముఁడు.

రాము— వీఁడు దశభుజుఁడు కావున రావణునిలో సగమంశ మున్నదనుము

విభీ— ఆకారముచేతనే సగమంశము పరాక్రమమునందు రావణు నినుమడించువాఁడే.

ఉ. ఏపునఁ జంద్రకేఖరగిరింద్రము కేలఁ గదాల్చినాఁడు లం

కాపతిమేను జల్లెడగఁ గావలఁజేసిన నందిముఖ్యులన్

దూపుల బిట్టడంచి రణధూర్వహతం దనతండ్రి కెవ్వఁ డ
య్యావడఁ బాపె వాని ననయంబు స్మరించెద సింహనాదునిన్.

(యధానిర్దిష్టముగ సింహనాదుఁడు (పవేశించుచున్నాఁడు.)

సింహ—(ముందుఁ జూచి) వానరసేనాధిపతులందఱును దాపనులవలె నిద్రొక్క
ను చున్నారు.

రామ—ఆకటికిఁచీకటివలె నున్నవాఁడేనా సింహనాదుఁడు ?

విభీ—ఔను వాఁడే సింహనాదుఁడు.

కపి—దేవా! విస్మయకర భీమభుజుడండంబులును విస్తీర్ణమాణతారశరగళగర్జితంబులును
ఛాయానిర్జితపరివక్తవనసఫలంబులును బిశంగీకృతగగనాంగణంబులును నీల
చక్రభాసీలితదశదిగంతంబులును గిలకిలారవభరితదరీముఖంబులును నగు మన
వానరబలంబులు హనువు ప్రేరేప సింహనాదున కభీముఖముగా నడచుచున్నవి.

దధి—సింహనాదుని యొందుమొగంబులొక్కసారి సంక్షోభమును బొందినవి.

కపి—రెండుచేతు లప్పలించి పెద్దహుంకార మొనరించి సింహనాదుఁడు దేవతామంద
రులు చల్లుపుష్పములు కిందఁ బడకుండఁ బుడమినుండి పరాగంబు నైకెగ
రకుండ రవికిరణంబులైనఁ జొరకుండ బాణవర్షయు కురిపించుచున్నాఁడు.

సింహ—(ముందుఁజూచి) ఓవనంగపశువులార !

గీ. నాకుఁ గలయందృశక్తిసన్నాహములకు
మీర లెడరించినంత నేమియగునార
రాముఁ డొకవీరుఁడట తత్పరాక్రమంబు
చూడఁగావలె నాతఁడెచ్చోటఁ జెపుడ?

(మరల ముందుఁగని) ఈవానరకీటకొంటునుజయించిన నేమిచరువు? (చేయిపైకెత్తి.)

గీ. అనియొనర్చెద నొక్కపెట్టున భనున్ము
లేను భరియించి, గెలువుఁడో యేనుచేతు
లార ! నుగ్గీవమారుతీలక్ష్మణులను
రామునంగదుఁ; దక్కువారలను పలదు.

(మరల ముందుఁగాంచి పెద్దనవ్వునవ్వి) వానరయూధపతులందఱు తోకలెగనైతి
పరునెత్తుచున్నార. (బిగ్గరగా)

గీ. కష్టపడి కట్టుకొన్నట్టి కట్ట కలదు
త్వరగపచ్చినదారి మీవాసములకుఁ
బొండు నుగ్గీవమైందకుముదకపిండ్ర
తనయనీలవ్యవిదవలతాయభార.

రామ — వత్స లక్ష్మణ! వీని మాటలు బహువిక్రమముగా నున్నవి!

లక్ష్మ — (గర్వముతో నెదుటికివచ్చి) ఓరీ వికృతాకార! దురాచారా! సరమాంస కబళనదక్ష! రాక్షసావళద. చాలఁబ్రొల్లదములు పలుకుచున్నావేమిరా? ఎన్నడును వీరులయంపపె ట్టెఱుంగ నట్లున్నావు!

సింహ — (వినక వానిరులఁ దఱుముచు ఓవ్లవంగపశువులారా! “ గీ. నాకుఁగల యుద్ధశక్తి ” అనుపద్యము చనువును)

రామ — నెబాను సింహనాద! వీరపరిష్కంఠగు దళకంఠుని సిగ్గపఱచుచుంటివి.

సింహ — (అభిముఖముగా నిలచి)

గీ. రామ! నుం దస్మదీయశరస్పయోగ
విధికిఁ బాలైతివేని జీవంప వీవు
కాన ముందుగ నీయాశుగంటు పఱపు
మోరి నీదెబ్బ రుచిచూడఁగోరియుంటి.

రామ — (ధైర్యముగా నిలువంబడి చిలువవ్వు నవ్వి) ఓరీ సింహనాద!

క. నీతను విది చూపఱకుం గొతుకనుగఁ బుడమిమంచకయె నీమంఠ
ల్పీతండ్రియు నీయన్నయు నీతమ్ములు నిన్ను ముం దనికీ బంపిరిసీ!

సింహ — ఓరీ! రామ! చాలగర్వింపకుము. ఇంతగర్వమునకుఁ గారణములేదు. నీ చరిత్రలు విన్నమాకును సిగ్గగుచున్నయది.

గీ. పడతితాటక విఘ్నండు భార్గవుండు
మృగమా మారీచుఁడును పనమ్మగము వాలి
ఓరి నీవు జయించిన వీరుఁ డెవ్వఁ
డైనను మడించితేని విల్పాను మెదిరి.

లక్ష్మ — (నవ్వి) గీ. ఆడుచే యాను దాటక యైన దాని
జంపుటకుఁ గారణము మానిపంపునుమ్ము
మృగమా నెడుమాట నిజమె మారీచుఁ డైన
రాజయినవానికెల్ల ధర్మంబు వేట.

బ్రాహ్మణుండగు పరశురాముని జయించుటకుఁ గారణము మాచైతాళికుఁడే ‘అనిజంభునిజంపిన యింద్రుఁ’ ‘అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇంక వానిని జంపుటకు సమాధాన మొక్కటి చెప్పవలసి యున్నది.

రామ—అక్షుణ్ణా నీపూరకుండుమా, దానికుత్తరము నేను తెప్పెదను.

గీ. శ్రోత్రి యని వానిననుచు కొలచునులుంగు
నమలినం బగు నీతండిగ్గి హాళము గూడ
నాల్గునారామలను ముంచి నాన్వేగించి
చంకలో నొక్కినట్టి నీజనకు సతేడు.

సింహ—(శ్రోధముతో) ఏదో కుక్షుత్రియ! మాతండి నాన్వేషించుచున్నావు. !
ఇదిగో నాడియమ్ముల నీరూపురూపుచున్నాను.

రామ—(విలైత్తి) ఓరీ రాక్షసపోత! నేనుమాత్రం మూకుండువా, లంకాపురీపరిసర
గోపురములయందుండి చూచుచున్న పౌరజను లందఱు మనలో విచ్ఛేదములకు
బెదరుదురు. కావున నావలకింబోయి యుద్ధము చేయుదురా.

(అని యందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది.....శ్రీతిరుపతి వేంక ిశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రబాలరామాయణ వాటకమున
స్థూమాంకము.

శ్రీ రస్తు.

బాలరామాయణము

అష్టదశాంశము

(సివప సుశుఖదుర్యుఖులను నిరువురు రాక్షసులు పరీక్షింపును)

సుము — సఖా! దుశ్యుఖ! మనగావణ సుహారాజునకు గొప్పసహోదాలోపము తటస్థించినది. కుమారసింహవాదుడుగతింకెంగవా! ఆయనను శోకామగ్నంబులపాలుగాక తులాద్యుత్తముననని యొకటి వన్ని, యందును బరాభవముజెంది పందెముగా నిర్ణయించుకొనిన సీతాసమర్పణంబునులంకాధిపశ్చిఃపరిత్యాగంబునుజేయఁదాయె.

దుర్యు — ఆర్య! సుముఖా! స్వామినియగు త్రిభువనము నిరువురను, “అంగదునకును సరాంతకునకును జరుగు యోధ్యములోని విశేషము లరసి నాతోజెప్పిన నేను సీతాదేనితో విన్నవించును” అని నియోగించుటయే యెఱుంగుదును గాని చారిపోరాటకుం దగిన కారణ మెఱుంగను, నీకుందెరిసినఁ జెప్పుము.

సుము — మనరాజు కుకసారణులను రాము నొద్దకుఁ బంపఁగా వారేగి, రామునితో మనము వానరబలమును రాక్షసబలమును వ్యర్థముగాఁ జంపుకొనుట భావ్యము గాదు. తులాద్యుత్తమువలన జయోపజయములు నిర్ణయించుకొందము. పందెమేమనఁగా —

గీ. అందు నీవాఁడు గెల్చిన నవనిజాత
నీకళత్రంబు లంకయు నీయధీన
మగుట, నావాఁడు గెల్చిన నవనిజాత
నాకళత్రం బయోధ్యయు నాదియగుట.

అని రావణుని మాటలుగా విన్నవించిరి.

దుర్యు — తరువాతఁ దరువాత.

సుము — తరువాత రామభద్రుండును బ్రహ్మకు ముమ్మునుమండగు రావణుఁడు చెప్పినట్లే జరుగ వచ్చును అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

దుర్యు — తగుగాక తరువాత.

సుము — తరువాత సౌమిత్రి మగివ విభీషణ జాంబవ దాంజనేయ పృథ్వితులందఱును వలదని నివారించినను రాముఁడు తనవైపున నంగదు నంకకారుఁగా

నియమించెను. రావణుడును దనవైపున నరాంతకు నంకకారునిగా నియమించుకొనియె.

దుర్ము—తన భుజపరాక్రమ మెఱుంగకయే మనరాజు లంకాధిపత్యమంతయు నరాంతకుని నీవుమీద నుంచినాడేమి ?

సుము—తెలివితక్కువపనులు చేయుటయందు మనరాజుగా రగగగణ్యులగుదా, యింతేకాదు.

గీ. సింహానాదుడెపుడు మడిసెనో స్వశక్తి
యెపుడు వన్మయి పోయెనో యపుడే రామ
చంద్రునకు నీత నిచ్చుట సమచితంబు;
రాజమోహంబమమి కాలరాత్రి మనకు.

దుర్ము—యువరాజు మేఘనాదుడేమయ్యెనో.

సుము—ఏమయ్యెనా,

చ. నడి నీసి వేళ రాఘవుల నాగళరంబులఁ గట్టినాడు క
న్పడ కనిసేయు సేర్పరి నభంబున నుండియె నిత్యజైత్రమై
వెడలురథంబునాఁ డొరుల వేడక యగ్ని నె కొల్చువాఁడు వి
ట్టడలి యడంగ రాఘవభయంబున నొక్కడ మేఘనాదుఁడున్.

చ. జలనిధి చుట్టు నుంటఁ జొరశక్యము గానిది లంక, దేవతా
లలశల యూడిగంపుఁ బశులంగొను రావణుఁ డేలు దానిఁ గోరి
తులబలగంబుతో వెడలి తోయధి కడ్డముఁ గట్టి వాని దో
ర్బలమున గెల్చు మర్త్యుడంట రాఘవుఁ డక్కట సిగ్గు సిగ్గుగన్.

దుర్ము—నిజము నిజము. చర్యేంద్రియములకు గోచరము గాని సంగతి యార్యులకుఁ బొడఁగట్టినది.

సుము—చాలుఁ జాలు. రాజవిరుద్ధము లగు మాటలు చెప్పుకొనరాదు. మనపని మనము నెఱవేర్చుకొందము.

దుర్ము—తీర్జిబుమ్మ గారు మనరాక కై యెరుదు మామమన్నది. అచటికే పోదమురా (అని నిష్క్రమింతురు)

(పిదపఁ దీర్జిబు వ్రజేళించును)

తీర్జి—(బ్రాహ్మకవితో ముందుఁజూచి) ఓహో! నుముఖదుర్ముఖుల! త్వరగా రండు, యుద్ధవృత్తాంతము చెప్పుడు.

నుము—స్వామిని త్రిజటా! లంకకుఁ దూఱువుచైపును సునేలాదిగిరి బడమట్టివైపు
నునగు రత్నాక్షవాటంబునఁజూపఱందఱును సమంబుగాఁ జూచుటకై క్రమ
క్రమోన్నతఁబలుగు మంచంబు లలంకరింపఁబడినవి. అందుఁ దూర్పువైపున
సపరివారుండగు దశాననుండును బడమట్టివైపున సపరివారుండగురాముండును
గూడుచుండిరి. సద్దుచ్చేయుతుండ వానరజలంబునకై నీలుండును రాక్షసజలం
బునకై జ్యోహస్తండును నియోగింపఁబడిరి. అందఱు నిట్లుండ దేవతాంగశలు
విమానంబునుండి చూచుచుండ నంగదనరాంతకు లిరువురును గత్తులు చేత
బూని రణరంగమాం బ్రవేశించిరి. తరువాత.

గీ. మువ్వరుప రత్నకంకణముల పృకోష్ఠ
మును గందంపుమేనిపూఁతలంగలట్టి
యంగదనరాంతకులరూప మరయ ననిమి
వత్సమును మెచ్చుకొనిరి యప్పరనల్లె.

[త్రిజ—తరువాతఁ దరువాత.

నుము—తరువాత నీలవ్రహ్మస్తులు మంచంబులు దిగి బరాబరులునేయును సేనలుమా
యతుండ నడుము నెడము గలుగఁ జేయుచుండఁ బ్రత్యక్షపాదంబులతో
నాయంకకారు లిరువురు నెదుర్కొని మండలాకారంబుగ రణాంగనంబునం
దిరుగఁజొచ్చిరి.

త్రిజ—తరువాతఁ దరువాత.

దుర్ము—తరువాత వారిరువు రందముగా మరలి తిరుగుచు సుపరితాడనంబులు లాఘ
వంబుగాఁ దప్పించుకొనుచు వొండొరులం బిలచికొనుచు వీరాలావంబులాడు
కొనుచు దృష్టులవంచింపుకొనుచు శస్త్రీక్షతములగు శరీరంబులు రక్షించు
కొనుచు, నొక చోటఁ గొట్టునటు లుంకించి మఱియొకచోటఁగొట్టుకొనుచుఁ
బెద్దలపేరు లుగ్గడించుకొనుచు బిట్టుచిత్రముగాఁ బోరిరి.

[త్రిజ—తరువాతఁ దరువాత ?

నుము—తరువాత

అ॥ వాలినందనుండు ప్రహరించి నపుడెల్లఁ గీకసేన వేసెఁ గిలకిలంబు
రావనాత్మజుండు ప్రహరించి నపుడెల్లఁ సోఁకుమూఁక చేయఁ జొచ్చె గోల.

[త్రిజ—తరువాత తరువాత ?

నుము—తరువాత నాయంగదనరాంతకు లిరువురును,

క. సోగనుగ నడ నడచుట సోగనుగ ననుమతి వాక్రిమించి చూచుటయును
మున్నగు గణులన్నియుఁ గడు వేడ్కగ సూచికలయ్యె నంకి కారులకల్లన్.

(తెజ—తరువాత తరువాత?)

దుర్యోధుడు—ఇట్లుపర్యవంతుని బోధించుట నలంకారమందు తనకొల నుగియుని కాలికి
నంకింపై బోలెలబట్టుకొనియున్న సహాయులుని కోసించునట్టిదే రక్ష్యంగమం
డగు నంగదుం డుని మెడపట్టునఁ గత్తితోఁ బొడువఁ బ్రలయకాలవాయువు
చేఁ గూలిన పారికాళద్యుమిదునై వాఁడు రజనీచరాంగనల కన్నీటితోఁ
గూడ నేలంబడియె, వానరవీరులందఱు క్ష్యైశారావంబు లాచరించిరి, దిశాన
నుని పదిమొగంబులును ముకుళించిన తిమ్మిపూవుల చందంబు వహించె.
రక్కసులుమాడకుండఁ గరతాళద్వనలతో నచ్చరలందఱు నవ్వసాగిరి.

తిరిజ—హావత్స. నరాంతక. యెచటనుంటివి. మాటుకూటాడవేమి? గుర్మిభా! నరాం
తకుఁడు కూలినపుడు దేవతల ముఖచ్ఛాయలెట్లున్నవిరా.

దుర్యోధుడు—శత్రుపక్షమునఁ బరాజయము తటస్థించి నప్పు డున్నట్లుఁన్నవి. స్వామిని
తిరిజటా! ఆత్మతీయమనూరుని యందు దేవతలకుంగల పక్షపాత మింతింత
గాదు. ఆవును; ధర్మవిజయముగలవారయం దెవ్వరికి పక్షపాతముండదు ?

మ. దనుజాచార్యుని యొంటికిన్న బుధసంతానంబు కందోయి భ
ర్తని నేత్రత్రయ మబ్జమాతీ యిరుసాల్గు గన్నులుం గేకివా
హను పండ్రెండు విలాసనంబులును జంభారాతి వేగన్నులుం
గనె నుల్లసముతోడ నుగదు భుజాగర్వంబు నింతింతలై.

(తెజ—తరువాత వార్య దళకంఠుఁ డే మనియెను ?

తినుము—ప్రహస్తనితో నిట్లనియె

గీ॥ అని నరాంతకుఁ డణఁగిపోయెను గదా య
టంచునమరంబు మానవుమయ్య తాత
వానరులకును గీర్వాణవైరులకును
జరుగుసామాన్యయుద్ధంబు జరుగనిమ్ము.

తిరిజ—అట్లేని మనరాజుగారు లజ్జాదేవి నావలకు సాగనంపినారు.

నూము—తరువాత విభీషణుఁడు చప్పట్లు గొట్ట రాముఁడు నవ్వు గుంభకర్ణుని లేపు
టకును నికుంభిలానిర్ధరుండగు నింద్రజిత్తును బిలుచుటకును కుకసారణులను
బంపి మనరాజుగా రంతిపురిలోనికిం బోయిరి.

(తెజ—అట్లేని మీరుతరువాత వృత్తాంతముఁ దెలిసికొనుండు నేనిది సీతతో విన్నవించెద.

(అని అందఱును నిష్క్రమింతురు) ఇదిమిత్రవిష్కంభము.

(పిదప నిరుక్రమముల నిరువురువురు బరిచారికలతోడను శేత్రవతితోడను సుప్రొత్తితుండగు రావణుని పువేళించును)

వేత్ర—(తనలో) ఏమీ ! దశకంతదేవునకుం దట్టింపిన యవస్థ, యీకేళీవిమానమువందే రత్నాట్టలకంబునఁ బ్రొద్దుగ్రుంకినదిమొదలు వేగుపఱకుఁ గన్ను మూయుకుండ రజనీరణం బాలోకించి కించిత్యాలము విశ్రమించి మరల దివాయుద్ధముఁ జూచుటకై చనుదెంచె ఇప్పుడును కొంచెము నిద్రచే మాగన్ను వడుచు నేదియో మనంబున నాలోచించుచున్నాఁడు.

రావ—భద్రురాలా, వేత్రవతి! ఎవనికి దేనియందభిరుచిమొండగునో వాఁడుసర్వదా దానికే లొంగియుండును నన్నుఁ జూడుము, రాత్రియుద్ధముఁ జూచుటచే మిగుల డస్సియు మరల దివాయుద్ధముం గాంచుటకై చనుదెంచితి (అని యాకాశము పంకమంజూచి) దేవతలందఱు వేగముగఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నారు. పేరులేని రాక్షసులఁ గొందఱుం జంపిన తాపనక్షత్రీయు నభినందించుటకై కాఁబోలును,

ఉ. వీల ముదంబు మీకు బలహీనులు దైత్యులు కొందఱీల్లినన్
వేలుపులార రావణుని విక్రమ మింకటిలోనఁ బోయెనే
కూళతనంబునూనుఁ డిదిగో ! చనుదెంచెద రింద్రజిత్తు, ని
ద్యాలినపుత్రి లోకముల నాఁకలికింగొను కుంభకర్ణుఁడున్.

వేత్ర—దేవా ! రాజు లవసరసంతోషణీయులు కావున సుచ్చారచనంచారములతో వేల్పులు దేవరసేవకై చనుదెంతుచున్నారు.

(తెరలో)

ఓలంకాపురప్రాకార పాలకులారా! వలీముఖునైననువచ్చి మీపురమంతయుఁ బాడుచేయుచున్నది. కాచుకొనుండు. తోరణములు తెంపుచున్నారు. జాగ్రత్త! రాక్షసకబంధములతోఁ బూడ్చిన యగద్దను మరలఁ ద్రివిధియొనఁడు. బంగరు పటకలూడఁ గొట్టిన గుమ్మరంబు లన్నియు బాగుచేసికొనుండు. కంటికిద్వారమును మరల నేర్పఱచుకొనుండు. పడిపోయిన పాకారపుందారులు పూడ్చుకొనుండు. విడిచిన యట్టుకలును బాడుచేసిన పరాండికలును ముక్కలైపయంత్రంబులును నికుంచితంబులగు కాంచనికలును మరల శలంకరించుకొనుండు.

రావ—(వినినవి) అరలే ఇదియంతయు సత్యమా, అసత్యమా ! అసత్యమే. మన దుర్గము నునుష్యులకు సుగమమగునా ! అయిన నేమి

గీ. అఖిలదేవభయంకరమైన నామ
 కీనదూర్మండలం బుండఁగానె లంక
 కేల ప్రాకారలోపంబు హీనదశయుఁ
 గలుగుఁగి గలిగిన నిదియ పాకారమునను.

(రాక్షసులను దేశించి సాక్షేపముగా) ఓరీకరం. క. ఓరీకంకాళక. కుంభ
 కర్ణని లేపుఁడు మేఘనాదని పిలుపుఁడు

(కంకంకకంకాళకు లెదుటికివత్తురు)

కరం— (జనాంతికముగా) ఒరీ కంకాళక ! రాజా మంభకర్ణునిఁ బ్రబోధించువు మను
 చున్నాఁడు కాని యింకను తనయాత్మను బ్రబోధించుకొనలేదు మనమెంత
 కష్టపడిలేపినను మరల రాజువీనలనఁ గుంభకర్ణుఁడు పెద్దనిద్దుగవోక మానఁడు.
 కంకా—కుంభకర్ణుఁడేకాఁడు; విభీషణుఁడు తక్కు దక్కినవారందరికిని నిదియేగతి.
 కరం—అవును. (తనలో రావణును దేశించి)

మ అతిగర్వంబున మించు నీభుజము లేలా, కాల్యనా ! పాగ్యతీ
 పలికై కోసి శిరంబు లిచ్చిన భిషగ్యక్తుంబులుం గత్తియుం
 గతితేదా ! నిదురించువానికయి యాకాంక్షింతు వీవక్కలా ?
 యతఁడా ! నాయమునీకు, విస్మృతశరవ్యాసంగుఁడో రావణా.

రావ— ఓనుముఖ దుగ్ధములారా ! మీరు మేఘనాదునకును, కనిష్ఠ తాపసత్పతి
 యానకుం జరుగుపోరునందలి విశేషంబు లెప్పటివప్పుడు లేలుపుచుండవలయు.

(కేవానితము అని వారిరువు రెదుటికి వత్తురు)

నుము— (జనాంతికముగా) ఓయీ ! దుగ్ధుభా ! ఆలశ్యముని వరాకృమంబును
 గొప్పదియే. ఏమన నికు భిలానిర్దమండగు మేఘనాదునకుఁ గూడ నిట్లు
 కబురు పంపించినాఁడట

ఉ. అమ్ముట లేరు విల్కువచ మబ్బెను నాకు నికుంభిలావ్రయో
 గమ్మునఁ గాన జయ్యుండను గానని యెంచకు మింద్రాక్షత్త ! నీ
 తమ్మును బాసి వ్యాకులికమైన మదిందగు రామచంద్రుని కో
 పమ్మును బాపి యేన నినుఁ బంతఃసుమీఱుగ రూపుమాపెదన్.

దుర్ము— అగును, విరాధ ధ్వంసికే గడగొట్టు తమ్ముఁడు గదా. చంద్రునితోడఁ
 బుట్టిన యమ్మతమునకుఁ జంద్రునికంపెఁ దక్కువ గుణములుండవు.

నుము— వీరగోష్ఠీవ్రసంగములయం దిట్లు చెప్పకొనుచున్నారు.

మ తబువు ల్బూసిరి భీతి భోగవతిఁ బాతాళంబునం దేవకాం
తల యోవంబుల తేలేనవృత్తులకు సన్యాసంబు ప్రాప్తించె నే
యలఘుం డెక్కడి బోరువేళ నతఁడాహా! మేఘనాదుండు క
త్తులఁ దున్నాడ నికుంభినిగుహఁ దపోరూఢిం బ్రవతించునా.

కరం— (పురోభాగమునకుం జూపునిగుడించి.)

ఆ. కంకణంబులవల్పుడు నాకయండఁ దొత్తులై నేల్పుటాండుని కాల్గొత్తుచుండఁ
గుంభకర్ణుండు వడి బుసకొట్టుకొనుచు నిదురపోవుచు నున్నాఁడు నిట్టివాడిచి.

కంకా— బాగుగ నర్జించితివి. కుమార కుంభకర్ణుఁ డిప్పుడు నిద్రానంద ముభయ
వించుచున్నాఁడు.

రావ— నిక్కముగ తన్నుండు భగవంతుండగు పద్మయోనికంటె మిన్నగాఁ
దపముఁజేయు భంగి నిద్రానందములో నున్నాఁడు.

సుము— (రావణునిచేరిలోఁ జేరియొగ్గి)

క. రణధూమి విడిచి యైరావణమవ్వలికేగ నిందుని బంధించి ధను
ర్ధణమును మోయించి భవత్ప్రణామము గన్నట్టి కొడుకు వచ్చెంబోరకా.

గీ. పల్లయరుదుని ఫేట్కారపటినుఁబోలు
మేఘనాదంబు వినుచు సౌమిత్రి వచ్చె
నాఁడు మవలంకఁ నాల్పినపోడ బాహు
బలయుతుండగు హనుమ వార్వంబుగాఁగ.

దుర్యు— ఓహో! దేవ! నీవు మార్తాండపురస్త్వకులులు చెందును సందేహ
దోలవై నూచుచున్నావు.

గీ. కుడిమొగములైదు శ్రీరామ కుంభకర్ణు
లాచరించెడు యుద్ధంబు చూచుగాక
మేఘనాదునితోడ సౌమిత్రినేయు
కలను గనుగాక నెడమమొగంబులైదు.

కంకా— అట్లేని మనము కుంభకర్ణుని లేపుదమురా,

కరం— లేపుటకుండగిన యుపాయ మేదియో నాకుం దోచదు.

కంకా— పదునెన్నిదికొనుల పాయమును రావణునిసేవకై వచ్చియున్నవికదా!
వానిలోఁ బెద్దపెద్ద పాయులకు నియోగించుము.

కరం— మంచియుపాయము దొరకినది, పాయలు తమ మేనుల నతనిమేనితో పెన
వైచికొని లేవఁగలవు (ఆని కొంచెము బిగ్గరగా)

గీ, తత్తుమడు తొమ్మిది సర్వతలంబుతోడఁ
 జెవులు కర్కశులకుండు నాసికను వాను
 కియును గాలియసర్పంబు గీగిన నిట్లు
 చుట్టకొనుడద్య కైకనీనునునొడులు.

రావ— ఈపాములు చుట్టికొనిన మాతమ్యునకుఁ దానురతూండ్లు చుట్టినచందముగా
 నుండును. ఇంతమాత్రమున లేదునా?

కంకా— సఖా. కరంకక! మన మనోరథములన్నియు వ్యర్థమనోరథములే. మహా
 భజింజ్ఞము లతనిం గిందితైనం గదల్చుకేకపోయినవి.

(పడమటివైపునఁ జెరలో)

గీ. మయఁడు తాత వచించిన మాయలెల్ల
 మాయమైపోయెనకట యీమర్త్యులయెడ
 తండ్రినేర్పినదారుణాస్త్రంబు లింక
 లలిఁ బ్రయోగించునట్టి కాలంబువచ్చె.

రావ— వత్సా! మేఘనాద! యేల విచారపడెనపు. మాయలన్నియుఁ జేతగాని
 వానికెఁగాని నీవంటి నిష్కరుణ వీరునకుఁ గావు.

దుర్య— కింకలమను తోఁతి నెక్కి కేల విల్పాని మేఘనాదుని యెదురఁగనివృథాపనుఁ
 డేమోమో పల్లదములు పలుకుచున్నాడు.

కంకా— ఇంకఁ గేళివిమానమందలి రత్నాట్టాలకమునకుఁ దగ్గఱనుండు పర్వతంబులు
 మీఁదఁ బడవేయించి లేపుదము.

రావ— (నవ్వి) వీరి యూహ పిచ్చియూహ. ఆపర్వతంబులు కతోరంబగు తమ్ము
 డేహము సోకి బంతులవలె నెగురును గాని యావంతయుఁ బనిచేయలేవు.

కంకా— పర్వతంబులన్నియుఁ తొగ్గునకు గుచ్చిన మత్స్యములవలె నల్లల్లాడినవి
 గాని కార్యకరములు కాకపోయినవి.

(పడమటి వైపునఁ జెరలో)

మ. వదలుము మాయ, కౌతుకము పాయక పోరుము, నిన్ను వేలుపు
 న్ముదితలు పెండ్లియాడుదురు; మన్నల మీఖరుఁ డన్న సేనతో
 నెదురఁ దదీయరక్తమును నింపుగఁ ద్రాగిన నాయలుంగు లీ
 యదనున నీదురక్తమును నాగళముం గబలించుఁ గావుతన్.

శావ— బోరా! యీలత్మణుఁడు కుమారమేఘనాదునకుఁ దగ్గనికూతలు కూయ్యుచు
 న్నాడు. కానియట్టి వీనిం గుమార్తెఁడే కిక్కించుఁగాళ్.

(మరలఁ దెరలో) ఓరీ కనిష్ఠకుక్షిత్రియతాపస.

గీ. బుద్ధిమంతుఁడగుచు నీపాంత దార
నునిచిపోయిన గాని నింకొకఁడు వచ్చి
యెత్తుకొనిపోవఁ జపట్టనై యొత్తిగిలిన
చెనఁటి వని నేయుపాంతె లజ్జింపవేల.

సుము. — (నేపథ్యమువంకకు జూచి) ఇంకను సుత్తరముఁ జెప్పకున్నాఁడేమో.

(తెరలో)

ఓరీ బ్రహ్మరాక్షసుఁడా ! నీను వీగజనమర్యాదలు తెలియవు. అసాధ్యకార్యముల పట్ల శస్త్రధారణ విడంబునయగుచు గాని యిట్టిపట్ల నలంకారమేముగను.
రావ — ఏమీ! మనుష్యుల పొగయ. కుమారమేనునాదునితోఁగూడ వీరవృత్తమందు యుక్తిచృత్తుక్తులు చెప్పుచున్నారు.

కంకా — (మఱియొకవంకకుజూచి) మిత్రీమా! కరంకక! సురుగళద్దానవారి ప్రత్యాభీతగండమండలంబులును గళమహామహానిరర్థశకులగూరావంబులు నగు దిక్కరులను కుంభకర్ణుని శేపుటకై నియోగింపుము.

కరం — మంచిది. ఓదిక్కరీంక్షములారా.

గీ. కొండచరితులలో వవృతాండంబు
సలుపువాఁటి భవదంతబలము నేఁడు
ద్విగుణముగఁజేసి శేపుఁడీ దేవవైరిఁ
గుంభకర్ణునిఁ బగరమాక్కొనుట కొఱకు.

రావ — ఇది యుక్తమే, దిక్కరులవఁగా జంకమదుర్గములుగదా.

కరం — దేవా ! యిది చూడఁదగినది.

గీ. దిగ్గజంబులు నాలుగుదిక్కులందు
తొమ్మిదై కెక్కి ద్వంద్వయుద్ధమ్ము నేయుఁ
గుంభకర్ణుండు కటకటా గుఱ్ఱునెట్టు
కొనుచు నిద్దురలేవఁడు కొంచెమైన.

కంకా — (నవ్వి) దిగ్గజంబులచేప్త లన్నియు మనవానియెడలఁ జెవిటివానియొద్ద సంతూదివట్లాయెను.

ఇంద్రజిత్తు — (దక్షిణమునైపునఁ దెరలో) ఓరీ ! దుర్ముఖ ! అత్ముణ !

ఛీ, రావణితోడఁ బోరుటకు రాముఁడు సుంత సమర్థుఁడంచు నే
జ్ఞానల వింటి. నీ వతనియట్లుగ కౌర్యము చూపరాకుదా

శేవల మన్నదమ్ముల కొగిల దనభాగము చమ్మగగాని చూ
 ఘా ! విలువిద్య వమ్ములటరా ! యనిలోపల నేపునూనగలకా.

లక్ష్మ — (తెరలో) ఓరీవాచాల ! సృధాభిమాన ! మేఘనాద !

గీ. తలలు తెగగోసికొని పురాంతకుని దృష్టి
 పడిచి లంకాధిపత్యంబు బడసె దృడి
 యనుచు నీకేమి పరువురా? యరుణమణులు
 గాక రవికాంతి స్ఫటికము ల్కరంగుటెట్లు ?

ఇంద్ర — (తెరలో) ఓరీ విరోచనకులసాంసచా ! కేరళీతనయ ! లక్ష్మణ ! లంకా
 యువరాజును గణపీరియడ నగు నింద్రజిత్తు నెఱుంగకున్నావు. ఇదిగో
 నెఱుంగ జేసెదను.

లక్ష్మ — (తెరలో) ఓరీ పులస్త్యకుఁకలంక, ఇద్దఱులందులకొడుక. రామచంద్ర
 నేపథుడగు సౌమిత్రి నెఱుంగకున్నా విదిగో నెఱుంగజేసెదను.

సుకు — దేవ ! లంకాధిపతీ ! ఇంద్రజిత్తును సౌమిత్రియు నిట్టికరినొక రాక్ష
 పించుకొనుచుండగనే —

గీ. కాడలేని నల్లగల్వ లారాశవా
 పికను నెఱుంగ జేయు వేడ్కకాండ్రు
 కేరుచున్న నేన కీర్తిగంటిచూపులు
 వేలకొలది నిండె విశిఖరాశి.

కంకా — కరంక ! కుంభకర్ణచక్రవర్తమునకై మమ్ము గొందఱ నంపుము.

కశం — మీరేమి చేయఁగలరు, ఈశ్వరాధనంబు దక్క మనకు వేఱుదిక్కు లేదు
 (అని పరమేశ్వరు నుద్దేశించి)

గీ. నంది మద్దెల వాయించ నాగముఖుడు
 చదువఁ జండిక యట్టహాసంబుచేయ
 డమరుకపుష్పాంతతో నీవు దాయవచ్చి
 రావణాసుజలేపుమో దేవదేవ.

కంకా — (తనలో) ఆ ! కుంభకర్ణుడు లేచిన వాళ్ళు నీళ్ళలో దేలి సారకాయలు
 మునిగిపోవును.

భార్య — (కుడివైపున) దేవా ! లంకాపరమేశ్వర ! మేఘనాద లక్ష్మణుల ననుస
 రించి వమ్మ రాక్షసగావరధీరులకుఁ బెద్దయధము జరుగుచున్నది.

సుము—దేవా ! అతిభీషణముగా జరుగుచున్నది చూడుము.

గీ. చాపములు చక్రములును నేజులుపూని
యలవీధులు చిత్తంబు లుల్లసిల్లఁ
బోర, మెయిమీఁదఁ బడు కత్తిపోటుతోడఁ
బడు సురస్త్రిల పూదండజడలుగూడ.

కంకా—(ఎడమవైపున దుఃఖముతో) దైవమా ! యీకుంభకర్ణుఁడెట్లు లేచునోగదా.

కరం—(అలోచించి) ఆఁ ! తగినయుపాయము దొరకినది

చ. బలిసిన గబ్బిగుబ్బ తెదపై బిగిమూరఁ గదించి వేగమో
వెలఁదుకలార ! యీభవనవీధిని లేపుఁడు కుంభకర్ణు న
గ్గలమగువైడికుండల చొకారముగల్గిన చఱివింటివో
టులఁ బురుషాయితంబులఁ బటుత్వము చూపిన లేవకుండునే.

రావ—మాతమ్ముఁడు నిద్రలేచినట్లున్నాఁడే ?

కరం—లేచుటయే కాదు. రాముని సమీపమునకుఁ గూడఁ బోవుచున్నాఁడు.

కంకా—పరిజనమువలన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొని రాముని మీఁదికి యుద్ధము
నకుఁ బోవుచుఁ గుంభకర్ణుఁడనుచున్న మాటలు వింటిరా—

గీ. వారిధికఁ గట్టకట్టినవాఁడు రాముఁ
డంతనేర్పటి నింక నేయమ్మ కనును!
ఉన్న దేసో యనర్థ మిట్టెన్నఁడకట
న న్నకాలమునందు మాచున్నలేపె!

(అలోచించి తనలో) స్వభావభీషణుం డగురాక్షసేంద్రుఁ డీమాట విన్ననే
లేడు, విభీషణుని వృత్తాంత మీకుంభకర్ణుక కేమైనఁ దెలిసియుండువా లేదా ! (అని
తెరపంకతుఁజూచి) మరలనేమియో కుంభకర్ణుని మాటలు వినఁబడుచున్నవి. (ఇది
యొగ్గి విని) దేవా దశాననమహారాజ ! వినుము.

గీ. వలదు చాపంబు తూపులు వలదు నలదు
చక్రమును ముద్దములు పట్టనములు వలదు
ఆఁకలియుఁ దీటు నశియింతు రయలు గూడఁ
గోఁతిమూఁకను మ్రింగెద గుటుకునునుము.

అని యనుచున్నాఁడు.

రావ—సెబాను వత్స ! నిజముగా నాకుఁ దమ్ముడఁ వగుదువు.

దుర్ము — దేవా! కుమార మేఘనాదుని రథము వచ్చుచున్నది

సుము — (బాగుగ నిరూపించి)

గీ. అవని సంఘనిదౌటఁ జక్కారపంబు
లేక సిడమున జలదహలికలద్రుచుచు
నగ్గిమార్చి తక్షిణ సైన్యంబు నగుచు
నీకొడుకు లేదు రాజిల్లు వాకనమున.

దుర్ము — వాయువందనుండగు హనుమంతుఁడును నీకొడుకు రథముతో వాక
సంబున కెగనె.

సుము — ఒక్క హనుమంతుఁడే కాఁడు.

గీ. గుఱ్ఱముల నాఁగఁజేసి యుక్కుండుచూడఁ
దోస వైమానికులనెల్ల దోసికొనుచు
నంబుదాంతస్ఫుతాంబుపుతాంగుఁ డగుచు
నెగ నె సౌమిత్రి హనుమపై నెక్కిదివికి.

కరం — (ఎడమవైపున)

చం. అవని ధరింపలేక కమతాధిపుఁడుం గిట్టిరాజు దిగ్గజ
వ్రసరులు కేఱుఁడుం దిగులుపాటునహించ నమారుఁ డబ్బబాం
ధవునిరథంబు భీతిఁ ద్వరితంబుగఁ దోలఁగఁ గుంభకర్ణుఁ డీ
భువియును వాకనంబుఁ దనపూర్వకరీరము నిండవచ్చెడున్.

(తెరలో) ఎవఁడురా యుక్కుడ ! దళాననమహారాజుతో —

గీ. శివునివిలు ముక్కులుగఁ జేసి నీతఁ బెండ్లి
యాడి వాలినిదుర్గించి రత్నాకరంబు
గట్టి సోఁకులఁ జంపించు ఖలునిఁ జంపి
వందనము లాచరింతు నీపాదములకు.

అని మీతమ్ముఁడు కుంభకర్ణుఁడు శవధము చేసె నని విన్నవింపుముతా.

రావ — సెబాను తమ్ముఁడా ! సెబాను కుంభకర్ణ ! నీవట్టివాఁడవే. లేనియెడల
యోధులుతో రావణుఁడు నిన్నెట్లు మెచ్చును.

సుము — (కుడివైపున) దేవా, చూడు మీకనిష్ఠుఁడైతియతాపనుని యుద్యోగము !

గీ. పాకకానన నిల్లాలి పైఁటకొంగు
ధ్వజధులుచేసికొన్న నీతనయు శగ్ని

శేతనముమీదఁగూడ నిశాతబాణ
చయము పడుచుండె నార లక్ష్మణుని పొగరు.

(తెరవంకఁ జూచి) సెవాసు మేఘవాద! దశకంఠునియొద్ద ధనుర్వేదము
చదివినవాడ వాడువు. దేవా పులస్త్యనందన !

గీ. జలక చూడించె దేని వంజనయు దేని
వాయుదేవుండు మూర్ఖులై బ్రహ్మదమోదవ
వారి దాటినయట్టి యావానరేంద్రు
నెత్తిపై వాఁలై నొకయమ్ము నీనుతుండు.

రావ.— అట్లేని లంకాద్రోహము చేసినందులకును నక్షకుమారుని జంపినందులకుం
దగినశిక్ష కావించెను.

సుము— అహోహా ! ఈ మేఘవాదలక్ష్మణు లిరువుర చేత—

గీ. కటికిచీకటి దిక్కులఁ గ్రమ్ముజేయు
బాణములు నొండొకొక్కపైఁ బఱవఁబడియు
వమ్ము లగుచుండె సురతోత్సవమునఁ జెవిటి
యాలుముగ లాడుకొను రహస్యములపగిది.

కంకా— (ఎడమచైపున) గజేశ్వరగళగర్జితంబును శంకరడమరుకొలహలంబును
వాదిమాకరారవంబును పరశేసరినిశాదంబును గూడ నతిక్రమించు నీరొద
యోమయియుండునో ?

కరం— (చెవులు మూసికొని) దేవా! నిజము. కంకాశకుఁ డన్నట్లే యున్నది.

గీ. దిక్కురులు భీతిపడ నర్వదిశలు గూడ
కూలి జడ లూడ పొరియు నుప్పు వీడ
నంది పొరలాడ రోదనులంచు నిండి
యాక్రమించెడు నిద్రి ధనురారవంబు.

రావ.—పత్న కంభకర్ణుండు సమీపించ జ్యేష్ఠతాపనుండు విల్లుస్రాయించె నని
యూహించెడ.

సుము— (కుడిచైపున) దేవా ! గగనాంగణచాదులగు మందోదరీనుమిత్రాకుమారుల
చరిత్ర మిగులం జిత్రముగా నున్నది. ఇరువుర బాణములు సందులేక యా
కసమాన నిండియున్నరతీని—

గీ. దాఁగి చూచిరి సిద్ధులు దంగులేక
సంచరించిరి యమృతభోజనులు సురలు

చతులమైప్రక్క నొదిగిరి పడఁతు లభ్య
సింఁచిరి గణములు శరవిత్తేవవిద్య.

కంకా— (ఎడమవైపున) కుంభకర్ణుఁడు పరిజనము దీసికొనివచ్చిన యుద్ధసాధన
ములను గ్రహింపకయే యేల బయలుదేరినాఁడో ?

కరం— అతఁ డనినమాట నీవు వినలేదా యేమి?
(“ గీ, వలదు చావంబు ” అను పూర్వోక్త పద్యమునుం జదువుచున్నాఁడు)

కావ— సత్యము. కుంభకర్ణ ! నాకు నీవే తమ్ముఁడవు.

కంకా— ఇది యేమిటి ! కాటుకకొండవంటి పొగతోడను, మేరుకిఖరములవంటి
మంటలతోడను సంధ్యాకాలవిఖండములవంటి స్ఫులింగములతోడను లక్షల
కొలది బాణములు మండుచు వచ్చుచున్నవి.

రావ— గీ. తొల్లి యొకవానరేంద్రుని తోఁకనుండి
వీఁడు మనవీఁడు గాల్చినవాఁడు గాన
శేఁడు శరణంచు బ్రాహ్మిని పేరమునకు
నిక్కతిగావించుకొనవచ్చె నిజము పహ్ని.

సుము— దేవా! సౌమిత్రిని దహించుటకై పరమరహేషునాడుఁడు బ్రయోగించిన
యాగ్నియాస్త్రమని యీపాదసేవకుఁ డూహించుచున్నాఁడు (అని వేలితో
జూపుచు) ఈపెనుమంటవలన.

గీ, ధాత తపగర్జియను నీటఁ దడుపుచుండె
దారకలతోడ శశి మిన్ను దరలిపోయె
గంగ యమాశయు నొకరి నొకభృ కాఁగి
లించుకొని రేగె వెనకయ్య మంచుకొఱకు.

గీ. పేరుకొనె క్షీరములు పాలవెల్లిలోన
రాల్చిగిలె మంచుచెడి కైలరాజమునకు
రవియుఁ దపియించుచుండె గర్భములు పగిలి
కార్యగుళ్లును వడి వేడికండ్లు గుఱిపె.

కంకా— (ఎడమవైపున) ఇట్లు క్షీరాముఁడు విల్లు మోయించినపిదప వానరు లందఱు
మును దమాల తల హింతల సాలప్రముఖము లగు చెట్లు యుద్ధసాధనము
లుగఁ గైకొని చెడలిరి.

రావ— వీరల లెక్కయేమి ? మనవానిముందట దోషు లగుదురా, చీమ లగుదురా?

గుర్ము — (కుశీవైపున) ఇది యేమిటి ? పసిదిక్కులు ముందు సముద్రమువలె నన్ని వైపులఁ గాలువలువచ్చినహిందు కొండవలెఁ బెనువెల్లి యొకటివచ్చుచున్నది.

సుము — అగును గీ. త్రిదివసరములు శాంతాగ్నిదీప్తిఁజెంద
 కన్నీ శాచాంకుకముకంటె నధికమైన
 శాంతినో నున్నచోట మేఘులు లకింత
 పిండియును వారిభ్రాతము దెసలుచిండె.

రావ — ఇది మేఘములు లేనివగదా యేమి ? (విమర్శించి) ఆఁ ! పెరిగినది.

గీ. శేళకులి యాదు మనయింటికెలన నున్న
 వాని నేనెట్లు గుఱిచేతు బాణములకు
 జానకీవిగహాగ్నిని శాంతపఱవ
 వచ్చుచున్నాఁడు పరుణుఁడు వారిరాజు.

సుము — దేవా ! కుమారుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నే మాస్త్రము చల్లార్చి లక్షత
 ణుఁడు ప్రయోగించిన వారుజాస్త్రముని నేనూహించెదను.

కంకా — (ఎడమవైపున) దేవా ! దశాననమహారాజ ! తరువాతఁ గొన్నిక్రోతులు
 మన కుంభకత్థుని గోటికొనలు తిగిలి రోముమలూడి వంతులవలెఁ బాదములఁ
 బడుచు మంత్రింపఁ బడిననోయనఁ చిక్కలయందుఁ దగుల్కొనుచుఁ గట్టు
 బట్టలవలెఁ దొడలను మూయుచు నశ్వపైనికుల కత్తులవలెఁ బిఱుందులపై
 దొడ్లును నుజనులవలె మధ్యస్థములగుచుఁ బేదకుయింబములవలెఁ బ్రక్కల
 నిలుచుచుఁ దరుణీస్తనములవలెఁ తొమ్ములపై పిస్తరిల్లుచు జడముడులవలెఁ
 బృష్ఠములవయి వేళలాడుచుఁ జిరకాలమునకు వచ్చినబందుగులవలె మెడలు
 గొఱిలించుకొనుచుఁ జెక్కులనుండి జాటు జలబిందువులవలె గడ్డముల
 నంటుచుఁ జాంబనరసీకులవలె నధరముపీడించుచుఁ బరిమళమువలె ముకు
 పుటంబులలోఁ దూలుచు మంచుమాటలవలెఁ జెవిలోఁ బ్రవేశించుచు నిద్రల
 వలెఁ గన్నులపై మూఁగుచుఁ దిలకములవలె నొసటఁ బ్రవేశించుచు నాద
 రింపఁ బడిన నీచులవలె నెత్తియొక్కుచు విటులవలెఁ గవగ్రహణ మాచ
 రించుచున్నవి.

రావ — కుంభకత్థుఁ డీస్థలంగయూహకులు నేమిచేయుచున్నాఁడు ?

కంకా — కొండఱిం జంపెను కొండఱికాళ్ళు నిఱిచెను. మోచేలిపోటులచేఁ
 కొండఱిం గూర్చెను. కొండఱి యెముకలు పిండిచేసె. ఘటికొండఱిం

గుప్తిశ్శబ్దసిక్తియు నజచేతులం జూచియు లెంపలు వాయించియు
గుద్దియుఁ దన్నియుఁ బొడిచియు పొడిచియు మాపుచుపెను.

కరం— ఇదియంతయు నిజమే.

క. చేతులచేతం గుద్దుల చేతన్ మోకాళ్ళఁ గాళ్ళచేతను నస్త్ర
[వారైతాపతాపప్రదగు సీతమ్మఁడు క్రోతిమాఁక నేలం గూల్చెన్.

మమ — (కుడివైపున నీటిబాధపోయినట్లభివ్రువించి) లంకావతీ! ఒక్కమాటు
శత్రులమును దినబలమును గూడ నశించునేమోయని సౌమిత్రియే యావారు
కొస్త్ర మువసంపాదించినాడు.

గీ. బాగుగా మండ దిగ్ని యిప్పటికి ధూర్
కలుషితుం డగురివి యొక ల్గడిగొనియె
నడఁగఁ జూత్కార మధపుఘలాగ్నియంత
వారుకొస్త్రపువారి పొంగాఁపొవ.

కర— (ఎడమవైపున) ఉండియుండి సీతమ్మఁ డొక్కతటి కోపించి—

కం. చేవులం గన్నుల నాసానివరముల నొట్టఁ గల కపిశ్రేష్టులఁ ద
ద్వివరములు మాసి హాహరపముల పొల్పేయువాఁ డరాతులుమెచ్చన్.

ఒలంకావతీ! పాలస్త్య!

గీ. పులకరించిన పెనులోమములను బట్టు
కొనుచు వ్రేలాడుచుండి మీకుంభకర్ణఁ
దొడలు విడలించినంతన పుడమి రాలి
యెడుకొట్ల వానరబల మడఁగిపోయె.

దుర్యు— (కుడివైపున భయముతో) ఏమిది! తైలమిశ్రితమగు కాటుకవలెఁ జీఁకటి
చెట్టునూడ్చిఁ గారుకమ్మ మొగిళ్ళపగిది నెమిలిమెడ మాదిరి నారాయణశరీ
రమరితి యమమహిమదంష్ట్రలభంగి గజముఖవానకర్ద్రమము పోలిక నాకసము
నల్లనై భయంకరముగా నున్నది!

రావ— ఎవఁడురా యక్కడ? తఘావిరోధియగు నూర్వూఁ డెందులవ్వాఁడో తీసి
కొనిరండు. (అనియాశించించి నవ్వును)

(తెరలో) గీ. జగ మరామంబుఁ జేసి లక్ష్మణునిఁ జంపి
వానరులఁగూడఁ గెడపి యపైన వారి
గురువయిన నన్నునైతము కూల్చు నీ కు
హూఁడని నూర్వూఁ డెచటికో పాఁటిపోయె.

రావ—(మరలనవ్వి) ఇంక సూర్యుడు మేఘనాదునియొడుటికి రాడు.

మము—దేవ! నీవపాలివమును నుచుఁబుని యూహ విశుడు. రణాంగణచారు లగు రాక్షసుల నందఱిని గుడ్డివారినిఁగాఁజేయ సామితి తామిస్సాస్త్రముం బ్రయోగించెను.

గీ. మగనికడ కేసువాండుని సంబరము చెంద
జక్కవ ల్విడిపోకను జడియఁచుండఁ
గనుల కవరోధ మగుచుఁ జీకటులు పూసె
మంటికిని మింటికిని నీలిమందురంగు.

కంకా—(ఎడమచైపున) ఇట్లు ప్లవంగవర్గ మంతయుం సుంభకర్ణతనూకంపముచే ముగ్ధ నేనానియగుచుండు హతశేషులగువానయలతోఁగూడఁ బలాయమానుఁడుగాఁగ నొక్కమగ్గిప్రేందుమాత్ర ముద్గీర్ణులై సువేలచలమునుండి యొక తాయి పెఱికి కుంభకర్ణునిపై విసరెను.

రావ—(నవ్వి) ఇది తామరతూఁటిచే మదగజముం గొట్టుటవంటిది,

కరం—(రావణు నుద్దేశించి) నుగ్గివుఁ డాతాయి విసరెను. కాని పాపము—

గీ. అజభీరుణుడైన నీయనుఁగుదమ్ము
ముష్టితాకున నది ముక్కుముక్కులయ్యెఁ
జెడరి నల్లెనలకుఁ బర్య చిన్నితాళ్లు
కపివరుల లక్షలకొలదిఁ గనిమసంగ.

రావ—మనకుంభకర్ణునివలన వీరలందఱికి నీరీతిశే చావు మూఁడినది.

దుర్యు—(కుడిచైపున) ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. చంద్రకాంతములు ద్రవింపఁ గువల యంబులు వికసించఁ గమలంబులు ముకుళించఁ జకోరంబులు బ్రావఁ బొలయ లుకలుగల లలనలు పశ్చాత్తపింప మదనోన్మత్తులు భ్రమింప విరహిణీనయనం బులనుండి రెండింతలుగాఁ గన్నీరు ప్రవింప మగలతోఁగూడిన మగువలు మూఁడింతలుగా సంతసించఁ గుపితమానవతులకుఁ జేయు నమస్కారములు నాలుగింతలుగాఁగఁ జీకటిగొంగలగుచుఁ జంద్రబింబములు బయలుదేఱినవి.

రావ—ఓరీ నేవావిదగ్గ! చంద్ర! రావణనేవాసమయము నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువురా.

(అని దుర్యుభువంకఁ జూచి)

గీ. ఎల్లపుడుఁ బండుచెన్నెల లెల్లదెసల
నిండియుండిన రాక్షసశేత దయకుఁ
బాఁతుండ నటంచు బెక్కురూపములు దాల్చి
నన్ను నేనింపఁగా వచ్చుచున్నవాఁడట.

సుము—దేవా! యట్లుగాదు. తామిస్సాస్త్రమును హరించుటకై సామిత్రి ప్రయోగించిన చంద్రాస్త్రము.

కంకా—(ఎడమవైపున) దేవా! తనవిసరినతాము చూగ్గముచేసెనను కోపముతో మరల సుగ్రీవుడు—

గీ. క్రవపుంజెట్లరస మేలుగా నువించు
ఫణులు చందననగ ములపట్టు పీడ
మలయనగమును రెండుచేతులను విసరి
దశముఖానుజానిం బంపదలచినాడు.

రావ—అన్నా! మర్కటకీటకము పోగారు.

దుర్ము—(కుడివైపున) రాక్షసేశ్వరా! తమ్ముం బట్టికొన వచ్చుచున్నవని నూర్వ
చంద్రులు భయంపడఁ బలపుణ్ణులు భువనంబు నిండినవి.

రావ—(అలాచించి)

గీ. తరతరస్మృల నురలకుఁ దనకుఁగల్గు
నట్టి పగదీర్చుకొనఁగ సాహాయ్యకమ్ము
నన్ను వేడఁదలచి నపాంధనముగాఁగ
దుర్ముఖా! వచ్చుచుండె విధుంశుదుండు

(అకాశమున) స్వర్ణానూ! భయంపడకుము. రావణుడు కరణన్నవానిని రక్షించువాడె.

సుము—దేవా! చంద్రాస్త్రముం బాధించుటకయి యువరాజు శాహుబాగుమును వదలిశాడు.

గీ. పుష్పకము లెక్కి వడినడిఁ బోవునురలు
దారియిడ నరిష్టంబని దైవవిదులు
తలఁచు వేవేలుగ్రహణము త్వలయునట్లు
చంద్రులను మింగె స్వర్ణానుసంఘయులు.

కంకా—(కుడివైపున) ఇట్లు సుగ్రీవుండు పర్వతము వైపదలచి యున్నంతటిలో

గీ. కుంభకర్ణుండు తన చావకొటివంచి
నారి దగ్గరించి వాయుబాణంబు విడిచె
ములఁగిరితోడ వానరబలముతోడ
నానరేంద్రుండు వారాకిలోనఁ బడఁగ.

రావ— (హర్షక్రోధములతో) అట్టులేని బడకాగ్ని కాహుతి చేయబడినవాడె.

కరం— లేదు లేదు!

గీ. శరము విడిచిన బుజము నీసహజుఁ డొక్క
మూల ముడువనే లే దొకమూలఁ ద్రిదశు
లేడ్యనేలేదు సుగ్రీవుఁ డెట్లువచ్చె
నో! రణోర్వికి వారాశినుండి వచ్చె.

రావ— (తనలో) బలములో నితఁడు వారికన్నను నెక్కువవాడె కాఁబోలును.
(ప్రకాశముగా) క్రోఁతిజాతికి గంతులు మాత్రమే చేతనైనవి.

దుర్యు— (ఎడమవైపున) లంకావరమేశ్వరా! చూడుచూడుము! కాస్తభముణి
లాంఛితంబు లగునక్షంబులయందు వేల్చాడు వనహులయందలి మకరందం
బును గ్రోలు తుమ్మెదలనలె నుండు పుట్టుమచ్చలతో నల్లగల్వలకాంతిగల
విగ్రహంబులతో గరుత్మంతుల నెక్కిన నారాయణు లాకాసంబున
నిండియున్నారు.

రావ— (సమ్మదముతో)

క. తనయొడపైఁ బొదలు రహస్యనితను హరియింతు నన్నభయమున నానే
వసుజేయఁ బెక్కుమూర్తులు కనిపింపఁగ వచ్చుచుండె గమలాత్పండుకా.

(ఆకానమున) ఓరీనారాయణ! రావణుండు శరణన్నవారి పెండ్లముల నను
హరింపఁడురా.

సుము— దేవా! నాశలఁపేమనఁగా, రాహుబాణసంహారమునకై సౌమిత్రి నారా
యణాస్త్రముం బ్రయోగించినాడని.

గీ. చుడ్చయత్కున మీఱఁగఁ బాంచజన్య
రవము మిన్నంట నాల్గుకరంబు లలర
నీలమేఘాశ్రయము నింగి నిండియుండె
రాహువులనెల్ల నడఁపఁ గారణములగుచు.

కంకా— (ఎడమవైపున) ఇట్లు సమద్రమునుండి వెలువడి సుగ్రీవుఁడు కంభకర్ణుం
డలవడి విల్లు లాగికొని యది నేలపైఁ బడవైచెను. నీకమ్మండ్రును గోప
ముచే గన్ను లెఱ్ఱవడఁ జక్కములఁ బ్రయోగించియుఁ బట్టినముల విడి
చియుఁ గవచధారుల శరీరములు సయితము భేదించుదగిన భువనంతులు

వదలియు మేను పులకరింపఁ గత్తులు జడిపించియు సుగ్రీవు పెడుర్కొనియె. అతండును నాసాధనము లన్నియు వమ్ముచేసి నియంధమునకు మరలి బాహువు లప్పించి కిలకిలారావముచే భూనభోంతరములు నిండించెను. చేపతానుండరులందఱు సందర్శనకుతూహలంబునం బరుగెత్తి వచ్చుచున్నారు. విశాచరాంగనలు లంకాపురీపాకారకిఖరము లధిష్ఠించుచున్నారు. వానరులు చేతులలోని తొట్లు వేలవైచియు రక్కసు లాయుధములు పక్కలం దిడుకొనియుఁ జూచుచున్నారు. ఇరువురును బరస్పరగ్రహణోపాయములకై చేతులాడించుచుఁ దలలుచుచు బుజము లప్పించుచుఁ బరస్పరకక్షాబంధవినిహితహస్తలై కొంతనేపును వన్యోన్య హస్తాగ్ర ధృతకంధరులై కొంతకాలంబును బరస్పర జంఘాతాడనంబుల గొంతవఱకును దూత్కరించుచు మల్లయుద్ధమారంభించిరి. ఒక జాటువట్టుకొనుట, యొక గుర్రుడు పీకికొనుట, యొక ముక్కుమీఁద గుర్రుకొనుట, యొక పండ్లుడగొట్టుకొనుట యొక గోరులతోఁ జీరుకొనుట, వారుచేయు పెక్కుపనులు వినోదముగానున్నవి. పర్యతంబులు పైతము గండకైలములు గ్రక్కుచున్నవి. భూమి చీత్కరించుచు గిట్టునఁదిరుగుచున్నది. ఖరు వాచ లేక హర్యవతియుఁ దల పంకరగఁ ద్రిశ్చుచున్నాడు. కావున నీసమయమున దేవక విల్లధరించిపోవుటయే శ్రేయముని నాకుఁ దోచుచున్నది.

రావ— (నవ్వి) వెట్టివాడ! ఇది యొక ద్వంద్వయుద్ధముటరా? దీనికి నేఁ బోవలయునా!

దుర్యోధను— (కుడిచైపున) దేవా! యిది యేమి వింత! యీతకల్లు ద్రావి మత్తిలి ననర్థకివలె మత్తిలుచు మాదునలియాండ్రును గూడ యువకులనుగాఁజేయు శక్తితోఁ బూవుందాపులు ధరించి విరహిణీకంఠంబులకుఁ బంచమరాగంబు గలుగఁ జేయుచు మృగాంకబాలమిత్రులును మాతృకృతకుమారసమీధులు పగు మవృధులు వచ్చుచున్నారు.

రావ— (సంతసముతో)

గీ. లోకు లెందఱు గలరొ మల్లోకములను
వారిమనములఁ బొడమిన పంచకాణు
లెల్లఁ గొలువఁగ మారుఁ డయ్యాకుభీతి
నన్ను శరణొందఁగా వచ్చుచున్నవాఁడు.

(ఆకాశమున) ఓరీ మకరధ్వజా! రావణానుగ్రహంబున నీకు మహాదేవుని పలన పయితము భయము గలుగదురా.

సుము — వైష్ణవాస్త్రమును సహించుటకై మంచోదరీనందనుడు మన్మథాస్త్రముం బయోగించెను.

గీ నీడముల మొసళ్లు పూవిండ్లు చేతులందు
మధుసహాధ్యాయముగు పంచమస్వరంబు
గలుగు నుదసులు తెలిదీవికడకుఁ బంపి
రమ్యతుల నింది రాలోచనాంచలముల.

కంకా — (ఎడమవైపున) దేవా! కుంభకర్ణుడు మగ్గివుని సర్వాంగసంఘము విజీచి
యాకసంబునం గిజగిజఁద్రిప్పి నేలంబెట్టి కొట్టెను.

రావ — అట్లయిన మత్తులేమఁగు చేతఁబడిన యనటిచెట్టునంటి యవస్థ వచ్చినది.

కరం — ఇంకొక చిత్రము జరగుచున్నది.

గీ. నేలఁ బడియున్న వానరానీకనాథుఁ
గక్షపంజరదాత్యూహకల్పుఁడేసి
యనుజుడఁదె వచ్చుచుండె జయంబు నీకు
దేవతావైరి! లంకాపతి! నిజంబు.

గీ. చంకనిటికించుకొని నాల్గుజలధులందు
నన్నుచుంచె గదా వీని యన్నమున్ను
దాని కభిమానియైన నాతిమ్ముఁ డిపుడు
కీకనాథునకుం బ్రతిక్రియ యొనర్చె.

కంకా — కుంభకర్ణకర్తాంతరగతుం డగునుగ్రీవుని జూచి రభసనదన్నూ పురరళనా
కేయూరులగుచు బృందారకవందిసుందరు లందఱు నృత్యహారంభించు
చున్నారు. దేవా! చూడు చూడుము.

రావ — (సంతోషముతోఁ బరికించి)

ఉ. ఏల పులోమకస్యయు ధనేశుని కాంతలు చంద్రునాండు వే
జేలవెలందులుం బలుగుఁజేతలు చేయుట పంపుఁ డౌలకుం
జాలు సవత్నులుం గొడుగుచాసలు గొల్వఁగ వచ్చి దేవియే
మోల నటించుఁగాతఁ గడుమోదమునం జలపాణిపద్మయై.

దుర్ము — (ఎడమవైపున) దేవా! యిదియేమి యబ్బురము. ఖట్వాంగములు ద్రిష్టచు
నట్టహాసములు చేయుదు డమరుకములు మోగించుచు వేలాశము లెనుట
నృత్యమునేయ దేవతాపురంద్రులు భయమందఁ దలలమీఁది చంద్రఖండంబులఁ
గదల్చు నాకాశగంగాతరంగంబులు ఘూర్ణిల్లఁ గోపంబునం బున్నరని

బునకొట్టు పాపజంబెంబులు వ్రేలాడఁ బ్రచండవేషధారు లగుదుఁ జండికా
వతు లేలెంచుచున్నార.

రావ—(సంతోషముతో)

గీ. తలలు లెగఁగోసికొనినయందులకుఁ దగిన
యట్టి వరమును నితని కీ నైతి మున్ను
నేఁడొసంగెదనంచు ననేకమూర్తి
యగుచు ముక్కంటి ననుఁ బ్రోవనరుగుడొచ్చె.

సుము—దేవా, యట్లుకాదు. మన్మథాస్త్ర ముపసంహరించుటకై తృతీయదాశరథి
యీశ్వరాస్త్రముం బ్రయోగించె నని నాయూహ.

గీ. బాలశశిశేఖరులును గాకొలగతులుఁ
బన్ను గాలంకృతులునైన భర్త లకట
గడియలోపలఁ జచ్చుటకంటిలోని
మంటలోపలఁ గలిపిరి మన్మథులను.

కరం—(కుడిచెవున)

ఉ. పేవులుత్రుంపఁగాఁ గదలు పీలుకుటిల్లగఁ జంకదాటి వి
ద్యావీరుడై సఖంబుల నురంబు పగిల్చి రదాళిచేత న
ల్లేపల నాసికంగఱచి లీలఁగ బర్విడై మింటివైపు ను
గ్రీవుఁడు వీనహోదరు నొగిం దన తోకనె నెత్తిమొత్తుచున్.

రావ—(దుఃఖముతో) బౌరా ప్రమాదము ! వానరులు కవటప్రచారు లనుమాట
తలంపకయే తమ్ముఁడు పోరుచున్నాఁడు.

కంకా—ఈనుగ్రీవుఁడట్లు కుంభకర్ణుని వంచించి యంతలో గగనమార్గంబునం బ్రభ
మతాపనుని సన్నిధిచేగెను.

కరం—కపిద్రవతికా యొనర్చిన చాపల్యమునకుం గోపించి మధ్యమపాలస్త్రుండును
సమరసమారంభమే శరణముగాఁదలచి లంకాపురిగోపురము వెడలఁగా
సర్వసేనాపరివృతుండై స్వయముగా రాముడే యతని నెదుర్కొనియె.

కంకా—జాంబవన్మణిమన్మహాముఖ దుస్సహస్రభృతులగు నెలఁగురాయ లొక్కప్ర
క్కను గయగవయగవాక్షకటాక్షపృథ్వీతులగు గోలాంశూలాధిపతు లొక
వైపునను దధిముఖదరీముఖుర్యుత్పాతభృతు లగువానరనాయకు లొకవంకను
శరభకేసరకిశోరప్రముఖు లొకదండను నిండియుండ నెదుటికి వచ్చిన
రాముంజూచి కుంభకర్ణుఁడు.

రావ—ఇదియే పిపీలికాపన్నగస్యాము. ఏమిచేసెను ?

కంకా—ముద్గరపరిహారములచేత నచ్చభల్లకులంబును మూర్ఛనొందించి కొండమృచ్చులం బాఱఁద్రోలి వానర సేవలంబిండిచేసి రామున కభిముఖుండై మూర్ఛచేతిన వానరులచే నలుదిక్కుల నాకృమింపఁబడుచుఁ గోపాంధకారమునం గన్ములుగానక పృక్కలనున్న పరిజనములతో నిబిడపల్లముఖకబలనకేలి యందుం బ్రపతింపెను.

(తెరలో) దేవా దాశరథీ ! వానర సేనాసంరక్షణమునకై త్వరపడుము.

చ. బలిరపుకుంభికుంభములు ప్రయ్యలుచేసి కృతాంతుహాసుకా
ముత్తుల మొదలంట నూడిచిన ముద్గరముం ధరియించి రక్తముం
గొలుచుచుఁ గుంభకర్ణుఁ డడుగోఁ ద్రిదశాంగన లెల్ల నవ్వ శ
త్రులుఁ దనవారునంచు మది రోయక మ్రింగుచువచ్చె నక్కటా.

రావ—బౌరా! తమ్ముని యత్పత్తియు నధ్యవసాయముగ గొనియాడఁ దగినది !

కరం—(కుడిచైపున) దేవా! రాముఁడును గోర్బంధబంధూకృతచాట్రుండై కుంభకర్ణుం బార్కొనె. కుంభకర్ణుండును ముద్గరముంబాల్చి వెన్నీక నిలువంబడియె

రావ—ఎప్పుడును ను తమ్ముని సంగర మభంగురమైనదియే.

కంకా—అయ్యో! అయ్యో!

గీ. త్రిదిననతులకుఁ దిలకము ల్లిద్దుచేయి
యరులఁ దునుమాడఁ బైకెత్తినట్లెయిండ
రామశరఖండితం బయి భూమిమీఁద
దొరలె నెచ్చేదిదనుక ముద్గరముగోడ.

కర—ఒక్క చేయియేకాదు, భుజదండముగూడ ఖండింపఁ బడినది.

రావ—(కన్నీటితో)

గీ. కంకణీకృత దేవతాకరిరదంబు
మృతకవానరరక్తరంజితతలంబు
తమ్ముకుట్టనిబాహుదండమ్మా వడియె
నకట నరపశుశరలూనమగుచు నవని.

కంకా—(అని మూర్ఛవోవును) దేవా! యూరడిల్లుము. ఎడమచేతనే ముద్గరము పట్టుకొని నీతమ్ముండు మరల రాము నెదుర్కొనుచున్నాఁడు.

రావ—(మూర్ఛచేతీ చూచును)

(తెరలో) గీ దంతఖాలాధరము భయదభ్రుకుటియు
జ్వలితనయనంబు శోషకమయగండ
మైస నీసోదరునితల యవనిఁ బడియెను
నరివినుక్తార్థరాకేండుశరము చేత.

(అందఱును త్రోభము నటించురు)

(మరలఁ జెరలో)

చ. శరమునఁ గంఠరంబు తెగి చచ్చియుఁ బావక శోరలక్ష్మణ భుం
కరమగు కంఠకర్ణు తలకాయఁ పొరింబారి నిద్రమత్తుతో
ధరఁబారలాడుదుంటఁ గని దానిని వాయుకుమారుఁ డింక నె
వ్వరి నిది మ్రుంగునో యనుచు వారిధిలోఁ బడవైచె రావణా.

రావ—హా! పతన్. కంఠకర్ణ! వావలన నీకెట్టిపాటు వచ్చెనురా తమ్ముడా
(అని యేడ్చును)

(తెరలో)

గీ. పుష్పకంబులు మరలించి పొండు సురలు
కపులు దైత్యులు పొండు సంగరము విడచి
రవిరథమ దూర మేగుము భువినిబడెడుఁ
గుంభకర్ణుని మొండెము కొండవోలె.

రావ—(శోకము నటించుచు)

ఉ. నేటికి కేషపన్నగము నీవొనరించిన యొగ్గు మర్వ దిం
తేటికి గారి సింగమును నిండుని దంతియుఁ బోలె పోరు నీ
పాటవమన్ నుమేరువునుబట్టి కదల్చిననాటి వేలపుం
బోటుల పాట్లు నే మఱచిపోయెదనన్నను బోవు తమ్ముడా.

నుము—(ఎడమవైపున) దేవా! ఊరడిలుము. పెక్కుదుఃఖములు వచ్చినఁ బక్కున
నవ్వవలయునట. పుండుమీఁదఁ గారము రాచినట్లొక యాపదమూడినది.
అవట లక్ష్మణుండును—

క. వింటం దూపిడి పురముల నంటించిన వాని ధైరవాకారుని ము
క్తంటిం దలంప నాతని కంటి సెగల్ మేఘనామఁ గడ తీర్చెగట.

రావ—హా పుత్ర! హా పుత్ర! (అని మూర్ఛపోవును అందఱును యశోదిత
నూచరింతురు.)

రావ—(కొంతనేపటికి మార్చుచేటి)

చ. కెరలును వజ్జి బొమ్మపయిఁ గేలిడి నిద్దుర వోవుఁగాక ని
రరులును గాలిసగకెలలు జాటి నుఖింతురుగాక దేవతా
తరువుల పూలు దేవతలె తాల్తురుగాక దశాన్యుచేత నె
ప్పరికిని దెల్పరాని దురవస్థకుఁ బాలయితయ్య పుత్రకా!

(అనియెల్లెత్తియేడ్చి) ఓకింకరులారా! నన్న మందోడరీభవనంబునను గొంపొందు
(అని అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది...శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రబాలరామాయణ

నాటకమునం దష్టమాంకము.

శ్రీ ౪ స్తు

బాలరామాయణము

నవమూలము

(పిదప యుక్తింకరుడు పోవేయి)

యమకి—ఆహా ! పూజ్యుండును ఎలా మనాసుండును సకల పాశ భయకరం
డును నగు శ్రాద్ధదేవుని విశ్వాతిశాయి యగు ప్రభాసము !

గీ. సతతవికసితనీరజాననవిప్రుఁ
డగుదుఁ దనయిచ్చ నీరేడుజగములను స్మ
జించి మించినవాఁడు విరించి వేద
కర్త యూర్పుచ్చెఁ బితృపతికితనఁ గాచె.

(పరిక్రమించి ప్రక్కకుంజూచి) బౌరా ! పినచూడామణియగు సత్తంబ
రేందుని ప్రతాపము ! గతుంతుని రథముగాఁగిసి మాలినుతుండగు నునీ
తుఁడు సారథిగా యుద్ధరంగమునకుఁ దేరు రామునికొఱకుఁ బంపించితివనియు, నేడు
రామరావణులకు ద్వంద్వయుద్ధము జరుగుననియు, బుత్రనిర్మలలనుండును మాకుఁ
బరమమిత్రుండును నగు దశరథకుమారాజుగోడను యాద్ధ్రప్రచారము వినిపించు
చారణమిధునముతోడను నేనాయుద్ధరంగమునకుఁ బోవుమంటి ననియు, జిత్రగుప్తుల
పుస్తకములో లంకానివానుల లెక్కఁబడించి మాకుంబంపుము —

గీ. లంకలోనున్న రావణు లెంక లెంద
తెచ్చ దెవ్వరిచే వధియింపఁ బడుదు,
రదియు, రామునిచేత లంకాధిపతికి
నెట్లు మృతియగునో దాని నెఱుంగవలయు.

అనియుఁ బురుషూతుఁడు దనకుం బంపించినవార్త త్రిలోకనియామకుం
డగు యముండుకూడ నాతో నేకాంతముగాఁజెప్పి యావని నెఱవేర్చుమనియె.
నేనును జిత్రగుప్తుని కడకుంబోయి యాలెక్కలు దీయించి యుట పురుషూతున
కందఁజేయవలయు. (అని యాలోచించి) బౌరా ! దశాననుండు పరాక్రమములో
నందఱిని మీఁదివాడే కదా ; కాఁడేని —

గీ. దేని గనుఁగొన్న నిర్జరాధిపతియైన
వేయి కన్నులు ముకుళింపఁజేయు భీతి

నట్టియము కాలదంశ మియ్యనురసాధు
కంతములయందుమాత్రము కుంతకుగునె.

మఱియును — గీ. సకలజంతువులకు విశాళంబుఁ జేయు
దుండగుండగు యముఁడుగు దండమాని
వీని నెదిరించుటఁగాదె వితిగివోయెఁ
బురుషభావంబుతోఁగూడఁ బోతుకొమ్ము.

(అని నలుదెసలు పరికించి) ఇమిగో! చిత్రగుప్తుఁడు (అనిసమీపించును)
చిత్ర—(పరీక్షించి)

గీ. వానరులచేత రాత్రిందివంబులందుఁ
జంపఁబడినట్టి దైత్యుల చావులెక్క
లటై వ్రాయఁగ భేదజడాంగులీక
తోరమయి చేతి తిమ్మెర తీపదాయె.

యమకిం—(దాయంజని చెవిలో సేమోమో చెప్పను)

చిత్ర—స్వామి యానతిప్రకారము చేయుచును (అని నలుదిక్కులుఁగలయంజూచి)
ఈపార్శ్వముల బ్రచ్చన్నుఁడుగాని మత్తుఁడుగాని యెవ్వఁడును లేడుగదా!
మంత్రము వెలియగును. (అని లెక్కలపుస్తకము వానిచేతికిచ్చి) సరిమాచు
కొనవలయును, నీవు చదువుము.

యమకిం— (చదువును.)

గీ. కృతయుగము చన్నపీదపను ద్రోతనాదిఁ
గార్తికంబునఁ గృష్ణపక్ష పథమది
నమున గట్టిరి వార్ధి గ్రావములచేత
రామభక్తులు కపులు దోర్బలము మీఱ.

గీ. కోప ధూమాక్షుఁడు గాటుకకొండఁబోలు
వాని ధూమాక్షు విగతకంపను నకంప
నుని వధించెను మారుతతనయుఁ డధిక
రోషవివశుండు చెఱియొక గుర్ధుగుర్ది.

గీ. దీర్ఘభుజుఁడగు నీలుండు దీర్ఘవిద్య
నొందఁజేసెఁ బ్రహస్త రఘూద్యహుండు
కుంభకర్ణుని గాటుకకొండపంటి
వాని ఖండించె రెండవవారమండు.

గీ. అంతకుండయ్యె బోర నరాంతకునకు
నంగదుండు భుజాలంకృతాంగదుండు
అంతకుని జేర్చ హనుమ దేవాంతకత్తికి
రనులఁ బిడికిలిచే గలదనులఁ జేసి.

గీ. ఋషభుడను నానరుడు వధియించె బిదవ
బార్షములు చించి యలమహాపార్షవాముఁ
జేసె నతికాయు నిష్క్రాయుఁ జిత్రయుద్ధ
ఘనుఁడు సౌమిత్రి యూడవ దినమునందు.

గీ. కడఁగి కుంభనికుంభులఁ గొంభకర్ణు
లను వధించిరి రవిమరుత్తనయు లవల
చామరసలోచనుఁడు ఖరాంతకబలుండు
రామభద్రుఁడు మకరాక్షుప్రాణముడిపె.

గీ. మేఘనాదునిఁ జంపె సౌమిత్రి నిహత
నాయకములైన నికితాగ్రినాయకముల
నాలుగవనాఁడు వానరనాథుఁ డలుకఁ
గొని విరూపాక్షుని మహాదరుని వధించె.

గీ. రాఘవేంద్రుండు నికితాస్త్రలాఘవమునఁ
గడఁగి చంపఁగలఁడు దశకంఠ హిత
సంగరోత్కంఠుఁడేడు నిజంబునిజము
పరసతీపార్వతు నిట్టి పాటులనఁగ.

చిత్ర—సరిగానే యున్నది. నీవుచని వేగముగా నివి దేవేంద్రునికిచ్చి మరల మన
స్వామితో నివేదింపుము. నేను గార్యశేషంబునకై పోయెద. (అనియిరువు
రును నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము.)

(పిదపఁ బురందర దశరథులును చారణమిథునంబును బ్రవేశింతురు.)

చార—ఆర్యా! మాతల్లీ. సకలదానవేశ్వరభూక్రమణంబును గౌతూహలాత్తానిత
సకలలోకలోచనవత్సంబును నైరావణలక్ష్మంబును గగనాంగణసంచరణ
వేగతరళితమాచిక్యకింకిణీనివాదనిష్ఠుండనంబునగు స్యంధనంబు వేగ నడపుము.
సురాసుర సంగరప్రదేశంబు నతికృమించియున్న రామరావణసమరాంగ
ణము లోచనగోచరం బగుచున్నది. (అందఱును రథవేగము నడింతురు)

దళ — భగవంతుడా! గీర్వాణనాథ! అనుగ్రహించి దృష్టవీవైపునకుం బటపుము.
క. లతతోడ నివికసించిన యతసీగుచ్ఛమున రాముడదె చొచ్చె రణ
క్షీతి ధన్వియగుదు లంకావతియను విలు పూని వచ్చె వారిద మనఁగఁ.

(అకసంబునఁ జెవియొగ్గి) రభసోల్లసితహృదయామోదముద్రుం డగు రామభద్రుం
డేమనియో యనుచున్నాఁడు.

మ. “అనురాధీశ్వర! నీతనిమ్ము నిను నే యాచించితి న్మానుమి
యసదాచారము, మించలే దిపుడు కార్యంబైన, లేదేని రా
ర! సమాకృతఖరాదికంతవిగళిద్రోక్తావలంబైన నా
రసముం బూని దళానసంబుల ధరారంగంబునం గూల్చెదన్.”

పురం — భూదేవేంద్ర! మీరామభద్రున కెన్ని యేండ్లున్నవి? ఇంతటిప్రాయము
లోనే యేండ్లు గడచిన పెద్ద లనవలసినమాట లభ్యస్తములయినవి.

దళ — (విషయముతో) దేవా! ఇది దేవరయనుగ్రహమే. ఇనుము జ్ఞాపించుటకు
నూదంటుతాతిబలిమిగాక జేతున్నదా. (మరల మింట చెవియొగ్గి) ఇవి
రాక్షసరాజుమాటలు. “ఓరీరాముడా! దోర్బండచండిమాన్యుతపరకు
రాముడ! నాపరాక్రమమును నీపూర్వపురుషుడే సహింపలేకపోయెను.
నీవన సేత!

గీ. తావికై వచ్చుకుమ్మెద దంతిచెవుల
చేత దెబ్బలు దినులీలఁ జేతఁగాక
చెంపకాయలు దినియె నాచేత మును వ
రేణ్యగుణుడగు మీయనరణ్యస్థపతి.

ఇంతియే కాదురా! ఓయనరణ్యకులమార !

మ. నను దాఁక స్త్రీచక్రముం గుసితకాంతాకుండలాఘాతమో
యన, నామాఁపునఁ గాలదండము మృతాఘాతారమై యుండె, తో
మ్మునఁ గాంతాకుచహారముట్లు దొరలెంబో వజ్రముం; దూపు లీ
పును నాపై నిగిడించెదేని నవి పూవుందూపు లో రాఘవా.”

పురం — (అలోచించి) రామరావణుల వచనరచనయుం దంతహేమ్యులొప్పుగలదో
చూడుము. గౌరవము బుద్ధిమత్తచే వచ్చునుగాని పయస్సుచేతరాదు.

చార — (చెవియొగ్గి) అమాటకు రాముఁ డిట్లునుచున్నాఁడు. (తెరలో) అట్లయిన
ననంగబాణోపమానంబులగు నాబాణంబులు సహింపు మివిగో విడుచు
చున్నాను.

చారిణి— (సంభ్రమముతో నమస్కరించి) దేవా! విశదకమల మనోహరంబు లగు నయనాంచలంబు వీవంకకుం బఱపుము. ప్రళయకేతుడండాకారం బగు బాణంబు కోదండదండంబునుండి మొదట విడిచినపిదపనే రామభద్రుని మొగంబునుండి మాటలు బ్రాలుదేతినవి. భగవానుడా! ఇంద్రాణీవల్లభ! ఈరాముని చరితవంటి చరిత వినియుఁ గనియుఁగూడ నెఱుంగము. మందోదరీదుంబనవిలు ప్రతిలకం బగు దళానను ఫాలఫలకంబున జయధ్వజదంబు గా నొక్కబాణమును నాటెను.

చార— నుగేహిని! నీవు బాగుగ గుతీంపఁ గలవు సుమీ.

చ. ఎవటఁ దృతీయలోచనము నీశ్వరుఁ డర్థి వహించి యుండెనో
యెవట విశేషకంబుఁ బృథివీశ్వరు లందఱు తాల్పుచుందునో
యెవటఁ ద్రిభంగికాకృతివహించగ జేయునో కోర్కె మేరి
నవటనె రాఘవేంద్రుఁ డొకయమ్మునఁ గొట్టెను రాక్షసేశ్వరున్.

చారణి— అయ్యో! అయ్యో! దళాననపాతకుఁడు దళింద్రసీలదళాభిరామంబగు రాముని పెన్నురంబునం గృతాంతదంష్ట్రాక రాళంబగుశరంబు గ్రుచ్చెను.

దళ— ఎవఁడురా అక్కడ! పురందరమిత్రంబగు దళరథుఁ డెదుట నుండఁగానే రావణుఁడు రామునిం బ్రహరించుచున్నాడట.

పురం— సఖా! దళరథ! ఇది ద్వంద్వయుద్ధము కదా! ఇరువురు పోరాడుచుండ మూడవవాఁడు చనుట త్రియధర్మము కాదు.

దళ— పూజ్యుల మాట కడుగు దాటను గాని యిప్పుడు కర్తవ్యమేమి?

పురం— చేయఁదగిన పని రాఘవసురంధరుండగు మన రామచంద్రుడే చేయఁ గలఁడు.

చారణి— జౌరా! యీ మొక్కలి రక్కసుని పొగరు.

గీ. బానోదేవి నిదురించు శయ్య పైడి
లేటితోల్దొల్పు గ్రావకవాటనమము
చిరపరిత్యక్తమాక్తి కసరమునైన
రాముసురమండు గుచ్చె వారాచ మకట.

దళ— దళకంతా! మంచి నేర్పరివిరా! ఒక్క యమ్ము చేతనే దళరథరాములిరువుర హృదయములును వచ్చితివి.

చారణి— (సంతోషముతో చంకలు దాటించుకొనుచు) దళరథమహారాజ.

కం. మందోదరి వలిగుబ్బలయందలి కుంకుమముచేత నందంబయి చె
న్నందు రిపు నెడఁదపయి జొన్నెం దారుణమైనశరము నీకొడుకు బలా !

చారణి—(చనుక్కారముతో) చెవి దాఁకఁ దాఁకు వింటి నడుమునుండి వెడలు
తూపులు ముజ్జగంబుల నిండఁరామరావణులొనరించు నిర్భరంబగు సమరంబుఁ
జూడఁజూడ మన ముప్పొంగుచున్నది.

పుర—మిత్రమా ! మహీమహా రాజ ! మనరాముని ధనుర్విద్యాపాటపంబుం గనం
గొనినఁ ద్రిపురాంతకుండు సాతలఁపునకుం దగులుచున్నాఁడు చుమీ.

దశ—(ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి) మిత్రమా ! పురందగ ! రామధర్మని చరిత్రకు సంతసించి
తివని యాదళకంఠండు నిన్నుఁగూడ నేమోమోమాటలుమిగులుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

స. పతికిం బంధముఁబాపి బ్రోవు మనుచుం నోలోమి కోరం దయా
మతి నే నిన్విడనాఁడునాఁటిగతి సంస్మతఁవ్యమోరీ ! దివ
స్పతి ! యేమీ ! యిటుతప్పఁ బల్కితిని రక్షస్వామికిం బాణిసం
శ్రితధారాశితచంద్రహాసునకు నిన్నీ యిట్లనం బోలునే.
ఓకపిలలోమకబాహూ ! అహల్యాజార !

ఉ. రాముని పేరుచెక్కిన శరంబులు నాలుగు వింటి నంటఁగా
నేమని చేయి కందోపలు నింతలు చేసెదవోరి మూఢ ! ను
త్రాముఁడ ! నేఁడె రావణుఁడు రాము ననిం దెగటార్చు కేపు నీ
బామాలు చూడు మడ్డపడువాఁ డెవఁడో నిను బందివెట్టెదన్.

దశ—(మరల నాకసమునఁ జెవియొగ్గి) అమాటలువిని రామచంద్రుఁడు తుత్తరము
చెప్పచున్నాఁడు. దేవా ! వీరిరువుర సల్లాపములును వినుము.

(తెరలో) ఓరీ ! వాలిశాలమిత్రమా ! పాలస్త్య ! వీరధర్మచరిభాషలు మీ
పంటివారా ప్రవతింపఁ జేయువారు. ఇదియేమి. ఒకఁడు ప్రతిపక్షుండై యుం
డఁగా నింకొకనిపైఁ గోవగించెదెల? పోరఁగల వేని నాతోనేపోరుము. ఇట్టి యసం
బద్ధ పోలాపములాడు నిన్ను ఊఁగియుండగు రాముఁడే శిక్షించువాఁడు.

రావ—(తెరలో) ఓరీ మానుషీపుత్ర ! రాముఁడే ఊఁగియుండా, రావణుఁడుకాదు
గదా ! కానిన్ము శిక్షించువాఁడెవ్వఁడో శిక్షింపఁబడువాఁడెవ్వఁడో చూతము.

రామా—(తెరలో) ఓరీ ! అమానుషీపుత్ర ! రాముఁడేఊఁగియుండా ! రావణుఁడుకాదు
చారణి—ఇట్లు వాక్యోపవాక్యములచేఁ దామసములు హెచ్చి రామరావణులిరువు
ఁడు శరవర్షములు గుఱిపించుకొనుచున్నారు.

చారణి—ఓ దేవతా చరమేశ్వరా! యుద్ధ మతిభీభత్సము గానున్నది. జెండాగుడ్డలు కూలుచున్నవి. ఘరాబంధంబులు విడిగిపోయియుం దాగ్నితెగియు నరరంబులు డుస్సియుం గూబరంబులు భగ్నంబులయ్యి తేల్లదొడ్లుచున్నవి. ఇందియంబులు చెడియుం జరణంబులు వికలంబులై పదాటంబు మడియించున్నారట విద్యాధరదంపతుల నడ్డుచు దేవతామిధునంబుల గాయపఱచుచుం బన్నగ విసరంబులందూరుచు గంధర్వవర్గంబుల గంధంబు లడంచుచు సిద్ధులం దఱుముచు శకుంతలసంతానంబులకు బెదరుపుట్టించుచు వీరపగ్గివీరప్రయత్నంబు లగుశరంబులు లెక్కలేక యొక్కడఁ జూచినను నిండియున్నవి.

చార—(లెస్సగవాలొచ్చింది) విడించి విలోచనకులతలకులకు ధనుర్విద్యాపాటసంబు నం బాల హెచ్చుతగ్గు గలదు.

గీ. చదికరంబుల నొకసారి పట్టియుఁబడు
చదికరంబులు రాఘవుపైకిఁ బఱువ
శరము లీచేను రాఘవస్వామి యొక్క
చేత సంధించి వాని భంజించుచుండె.

మఱియు నో దేవతాచక్రవర్తి! కామ్యుహవకాంతాపరిగ్రహంబులగు నస్తువు లేవియైనను గాముకుల కానందజనకంబులే.

చం. ఉరమునఁ గొంగిలించుకొనుచుండె ధరాసుతచేతిగండపుం
గురుకులుగల్గు రామవృషకుంజరు తూపులు పండ్రికంతుఁ డ
ద్దిర ! మరుశక్తి యక్కతన దేహము చెమ్మటపట్టి పుల్కరిం
చె రసవత్సము న్నిగతచేష్టలుఁ బెప్పగనేల వానికిన్.

చారణి—అయ్యలారా ! వినుఁడు. విచిత్రాక్షాభిధములతో రాముఁ దేహమో యనుచున్నాఁడు.

రాము—(తెరలో) ఓరీ మూఢ రావణ ! యీసమబాణవర్షముచేతనే రామునిబడా యి తెలిసిన దనుకొనకుము. నిన్నుజం పుటకు మావిశ్వామిత్రాభగవాను లుచ దేవించిన దివ్యాస్త్రములు పెక్కులుగలవు.

చారణి—(సంభ్రమముతో) ఇదియేమి. ఆమూలఫలితస్ఫులింగజటిలజ్వాలావళివీన తుహిననరణిసారణిపూర్వమాణమందాకినీచంద్రభాగాదినదీసార్థమంధరిత విస్తారంబును నుత్తరదిగంతరస్థంబును నకలకులశైలరాజంబునునగు హిమవంతమా ! లేక సంతతతనోత్త చవతరశశిలాజతునివ్యంధనిర్వరదవ్యాపాన చరణచంక్రమ జాక్రందితకరింద్ర ఘోరకారంబును ప్రోతస్ఫులిలస్ఫాలితకటాంత పతస్త్రిస్తర ప్రసివృత్తశక్తిసందోహభరితశశిరగురుగుహాపరమస్థంబున బంధమా ?

లేక సీమసీమాయమాన శిఖండమండలీభిష్ట భుజగభోగభియమాణ తామ్ర
పక్షోపవనవిచ్చిన్న నితంబదంబరాలంకృతదక్షిణవహీపలయంబగు మలయమా!
లేక దాహపిత్తకంఠసంభవమహామనిగేహనీదత్త విపర్యద్భృష్టిచ్చటాకలాపనం
పంచితచటులజాలుకోత్పీడపరిహ్రీయమాణ మాణిక్యవక్రవాళవేలిత శిలాశల
లతాభవనరథససంభావిత హుతవహోచ్ఛేద ముహూర్తసుఖసుప్తవిద్యాధర
మిథునజనితమనోమోహనంబగు రోహణమా ?

పురం— అవియేవియునుగావు. పౌలస్త్యునిం జంపుటకై యస్తతంద్రుండగు రామచం
దుగ్గిండు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రము.

చం. దిరదిర విల్లుదిప్పుచును బీరము పొంపిరి వోస రాక్షసే
శ్వరుపయి రాముఁ డేయు శరజాలము లాతగిఁ దాఁకి మీఁదుగా
నతిముఱి నెచ్చటంబడెనో యచ్చట నొక్కొకబాడబంబు సా
గరమునఁ బుట్టఁజేయుగతిఁ గ్రాంచుచునుండఁ దదీయనీరమున్.
మఱియును,

గీ. వైడిమల వైడి ద్రవమయి పాఱఁదొడఁగ
మాడఁ గల్పాగముల కునుమవ్రజంబు
నిప్పుకలు గుఱిపించెను నీరదములు
రామనిర్ముక్తనమ్మిశరంబుచేత.

చార—(అకాశమునఁ జెవియొగ్గి) ఆర్యులారా! యీ రావణుని పల్కులు వినుడం
(తెరలో) నీవు దివ్యాస్త్రములు ప్రయోగించిన శేను బ్రయోగింపలేవా!

గీ. హృదయతాపంబు బాష్పవాహినులు క్వాప
ములను నాగ్నేయవారుజానిలశరముల
నీతకయి యొర్పుచుండిన జెట్టి శేమి
నేయునుర రామ! నీదివ్యసాయకములు.

చారణి—పారిజాతవృక్షముల మొదలంటఁ బెఱికివైచుచుఁ గల్పవృక్షములనున్నానిం
చుచు సంతానసంతానంబులం బెల్లగించుచు మంచార్ద్రమంబులఁ గండంబు
లూడ్చుచు హరిచందనంబులం బాడొనర్చుచు నీరేడు లోకంబులు కంపిల్ల
జంఝూమారుతంబులు విసరుచున్నవి. దేవా ! విలోకింపుము.

పురం— రామనిర్ముక్తముగు నాగ్నేయాస్త్రము తనకుం దగినది కాదని దానిం
బ్రిజ్యులింపఁ జేయటకై పౌలస్త్యుండు వాయువాస్త్రముం బ్రయోగించెనని
శో దలంచెద.

మ. అమరాగంబుల గూల్చుచుం దిదివనద్యానంబులం దోలుచున్
 బ్రహ్మద్యానములందు వతికెడు జెండాకంబులు బ్రాహ్మచరన్
 గమనీయగ్నిజబ్ధి పింఛమును మాగం కేయుచున్ వచ్చె సంత
 దగ్గమున గల్గిన విద్రుమవ్రతతి నీరక ముంచుచుం బయ్యెరల్.

చారణి — జేవా! పురందర! ఇది యేమి! చుస్మారాజడట్టస్థిగముగ్ధంబగు నల్లని
 కాంతి గగనంబున క్లుప్తంబు గట్టి చున్నది. కలకలంబోగ్ధ కంఠం
 బులగు శితికంఠంబులు నృత్యంబునేయుచున్నవి. నివిజ్ఞానితనంశకరీరం
 బులును దులితకరీంద్రంబులు నగు జలగంబులు గట్టియున్నవి.

పురం — పవనోద్ధిపితమగు నాగ్నేయాస్త్రముం జల్లార్చుటకై రామగ్ధుండు
 జలధరాస్త్రముం బ్రయోగించె నని తలంచెన.

సీ. పలువిధంబులగు రంగులు గల్గు శక్రచాపం బాకవంక శోభనుపహింప
 నీటిపబ్బలు మెల్ల నీరధారలు నేల బడకుండ జాతకవక్షి గ్రోల
 శక్రచాపముపంటి చాయలు కల్గు పింఛములు విష్ణుయ నెమ్మలాడ
 రవనూని మెఱుంగిడి సవరగామన్విన యాంధ్రకాంత శిరోరుహములపగిది

గీ. మొగలితీల కెల్లడ మొగ్గలొదవఁ
 గడిమిపూవుల తావి లోకములు గచ్చ
 కమలములు రూపు మాయగఁ గదుపుగట్టి
 గగనమున నిండె బెనుకాటు మొగులదండు.

గీ. పుడమికిని నింగికిని గల నిడివి కొల్చు
 దండముల భాతిగా నీరధారలర
 మజ్జగంబులు గూడ సమద్ర మధ్య
 మందు నొకసారి మునుచున్నట్లు దోచె.

చారణి — జేవా! యిటు చూడుము. నీటి యేడ్పులు పరస్పరముం బోరాడఁ దరగల
 వై నాడుకొనుటకై జలాంతరముగ్న పర్యంతంబుల యందలి జతులెగురుచుండ
 లక్ష్య మాజైరావత బంధంబును సముల్లసత్ప్రియాన శేషంబును దృశ్యమాన
 దేవదుర్మావాలంబును నవలోక్యమాన నారాయణసూకరసముద్భత ధరణి
 పృథ్వీనిలయస్థానంబును విస్తాగ్యమాణ కాస్తూరసగోత్రమణికరంబిత పాతాళ
 జంబాలంబును సుచ్చలల్లక్ష్మీబాలవిలాసోద్దేశంబును ససంభ్రమభ్రమత్కచ్చ
 పాది డింభకవర్గంబును బ్రకటాయమానదామోదర నిద్రావిమర్శకయనీయశేష
 రచుణీశంబును దివి తిమింగిళీమింగిణీశాది జలచరజంతుభీకరంబును
 నగు సముద్రసమూహంబు జగంబులు ముంచుచున్నది.

పురం— నిజమాగా వారిదాస్త్రము తనకుం దగనిదని యెంచి తదుద్దేశసార్థంబుగాఁ బాలస్త్యం డుదన్వదస్త్రముం బ్రయోగించె నని తలంచెద.

ఉ. రక్కసులేడ్చు నేడ్చులకు పసిస్సినకుత్తులు లోని ముత్తైము
ల్లిక్కగ నార్వముం జలవరంబుల యాహుతి బిట్టు మండఁగా
తెక్కలు గల్గుకొండలు చరింపఁగఁ బొంగెడు నెల్లలోకముల్
గగ్గిన్న నుంచినేయఁగల కాలమునఁబలె వాడులక్కటా.

చారణి— దేవా! దశశ తాక్ష! చూడుము చూడుము! కలికాలనిర్వాపణక్షములును వార్ధిసప్తకపానప్రపీణులును నిర్వాణనగరరాజమగ్ధాయితులును ధర్మ దుర్మారామభూతులును గోధపాదపరశుప్రాయులును నిడితజటా జూటబంధులును గమండలుమండితహస్తలును బ్రకటితయోగవట్టాభి రాములును బ్రహ్మనూత్రపవిత్రితభుజస్కంధులును భగవంతులు నగు నగస్త్యమహర్షులు లక్షలకొలంది వచ్చుచున్నారు.

పురం— ముజ్జగంబులు ముంచు కడలిపేరిటి పెనువెల్లి నువశమింపఁ జేయుటకై రఘుకులధురంధరుం డగస్త్యాపదిష్టంబగు నగస్త్యాస్త్రముం బ్రయోగించె గాఁబోలు.

మ. పతిభిక్తిం బరివర్తలం జలుపు లోపాముద్రలం గూడి ధా
తతరంబైతగు చీరతో దుహిణమాత్రిభ్రాజతాంసంబుతో
రతనంపుగనికొండ నుండెడు తపోరాను ల్మృదుల్ కర్ణమా
త్రితరుద్రాక్షమయాక్షమాలికులు వీరే వచ్చుచున్నారొగిన్.

చారణి— నమచిమంధనప్రవృద్ధ మన్యుండవగు కతమన్యుడా! ఇట్లు దివ్యాస్త్రములచేతం దివ్యాస్త్రములనుపసంహరించుచు రక్షోలక్ష్మీవిరామండగురాముం డొనరించిన పని నివేదించుటకు నాకు నమ్మకము లోచకున్నది. మాటలు తాకున్నవి! ఔరా దశాననునిప్రతాపము. (అబోవించి ధైర్యముతెచ్చు కొని) దేవా! నివేదించుచున్నాను. సావధానుడవై యాకర్ణింపుము.

సి. వీవేళఁ బల్కిన నీరేడు జగముల కానతి పల్కులే యానతిచ్చె
నే నాడు చూపిన శాశారిపుత్రాస కృత్కీలకలితహంకృతులె చూపె
నే చాయఁజూచిన వీచోఁపులిడు సురప్రేమదల యాననాబ్జములె చూచె
నే కాలము నుతింప నెల్ల మార్తరద్రుంచి శాతాసీఁ జండ్రహసమె నుతించె

గీ. నట్టి దశకంఠ మొగములయందు నొకటి
రామభల్లగ్రలూనమై భూమిమీఁదఁ

బడియె నంతఃపురస్త్రిల బాష్పధార
తోడః బండులు వేల్పుటింతులు జెలంగ.

పురం—ఓహోహో! దళరథమహారాజ! మనరామభద్రుఁ డతిదుష్కరమగుకార్య
మొనర్చినాఁడు.

ఉ. ఏ తల చంద్రహాసమున నీశ్వరు మందర మున్ను ఛిన్నమై
భూతము లెల్ల విస్తయము బొందఁగఁ గీతిఁ వహించి మించెనో
యా తల నేడు రాఘవశరాహతిచే స్మరణీయమై రణ
క్షాతలమందు దొడ్లుచు విచారము గల్గఁగఁజేసెఁ గంటివే.

దళ—రాక్షసరాజనఁగా వీడే రాక్షసరాజు, వీనిగాంభీర్యమే త్రిభువనక్షాభు
నీయము. ఇట్టి యవస్థయందును బ్రాచీనాహంకారము వదలలేదు కదా!

గీ, తెగి గళము నుండి పడు వీని మొగముఁజూడు
వింటివై దూపునై దృష్టివెట్టుచుండె
నవదల ననునయింప లంకాభిముఖు
నగుచు రాముని దూషించి నగుచునుండె.

చారణి—దేవా, పురందర! మహారాజ, దళరథ! ఇఁక దళాననుని నవాననుడన
వచ్చును.

చార—ప్రియురాలా! మంజువాదిని! ఇచ్చటికి నవాననుఁడేకాని యిఁకనొక్క
శ్రుతిలో నిరాననుఁ డని కూడ నందువు.

దళ—ప్రతిభాకాలియగు చారణుని వాక్యము విని చేలచెఱంగున ముడివైచికొంటిని.

చార—(మింటఁ జెనియొగ్గి) నవాననుతో రాముఁ డేమేమో యనుచున్నాఁడు.
(తెరలో) ఓరీరాక్షసీపుత్ర!

చ. మదమున గౌరికాశ్యపు నమస్కృతి నేయఁగ సంకయించె నె
య్యది మును పాడుదందు, నవలాత్మజుడై భృతిఁ గన్నువైచె నె
య్యది, తెగి నేలమీఁదఁబడి నయ్యది; నేటికి కాంతమయ్యె నా
మది సురబందు లెన్నఁ బరిహార్యద నింక భవన్నవాస్యముల్.

చార—రాజా! ఇచ్చటికిని నవాననుఁ డుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడే.

(తెరలో) ఓరీ! పిచ్చినాఁడ. నవాజభ్రాంతిగఁ బర్యవృత్తిగలపాఁడవు. ఏ
తలకా నాది తెగిపోయినది?

దశ—(అలోచించి నమస్కరించుచు) త్రిభువనకవీరా! సువాసీర ! రావణునిమాయ తలకాయఁ జూచి మఱింతకొరముతో రాముఁ డకాండచండంబులును పంథరితమాతాకొండమండలంబులును వగు కాండముల వర్షము గుఱిపించు చున్నాఁడు చుమీ.

చారణి—దేవా ! చూడుము చూడుము. నిబద్ధభ్రుకుటీ కొటి కుటిల పట్టంబులును జరగదంష్ట్రాదండనిఘ్నరదప్రాథరోష్ఠంబులును రభసనిఘ్నర దీప్త హుంకారదారుణంబులును వ గు లంకేశ్వరునితలలఁ రామకరలూపంబులగుచు నర్ద్రనలంబడు చున్నవి.

దశ—(చమత్కారముతో) భయపేరువు నమసేనను దత్సంస్కారిము కొన్నాళ్ళ మఱకు వదలదు కాఁబోలును.

కం. ఏ యే దెనకుక రాముని

సాయకములఁ దెగినతలలు తయ్యకఁ బడునో

యాయాదెనఁగల నుర ల

య్యా ! యని కాల్యాలఁది బాటుచుండిరి భీతిన్.

(నేగముగాఁ గన్గొని) ఔరా ! రావణుని మాయావిత్వము.

క. ఎడతెగక రాముకరములు పడఁగొట్టుచునుండఁగానె బడిబడి మొలవం దొడఁగ దళపదను శిరములు తడయక యిది యెవట మాయ దారుణ మకటా.

మ. ఇనగోత్రం దరివోయ్య నంపగమి మేనెల్లం బుధారాతికిం
దెనుగండు ల్వడ సల్కుమెచ్చి ధృతగాంధీర్యంబుగాఁ బల్కునా
తని వాక్యంబుల నొక్కొక్కతరము కృత్రంబాచుఁ బల్కాటు పు
ట్టిన యొక్కొక్క మొగంబునకొ వెడలుచుండెం గంటివే వానవా.

చార—(మింటఁ జెవియొగ్గి) అయ్యలారా ! శతధాభిన్నంబు లయ్యు మరల మొలచుచున్న దళాసను మొగంబులం గమంగొని విసిగి యీను మన రాముని మాటలు వింటిరా, (తెరలో) ఓశ్రుతిహలదైవమా ! స్మరాంధుండనై నీ చేయకార్యంబు వైతము వివర్యాసముజెండఁ జేయుచున్నావు.

ఉ. శ్రువు చచ్చినం గద విచారముపోకయు భార్యరాకమున్
జిత్రము వీని యాస్యములు భిన్నములయ్యెను మొల్పుచుండె నే
మూతమిఁకేమి చేయఁగల ? మాయలమారి దళామ్యః; గేవలా
స్మాతుండ నింతకుం గుఱును పొడగుకాలము వచ్చె నెక్కటా.

రావ—(తెరలో) ఓరీ! రామ! అశీకశిరఃఖండవాడంబరముచే స్వాత్మను నిందిం
చుకొనుచున్నావు. అసంఖ్యజన్మములగు రాక్షసవతి కలలు నీచే ఖండింపఁ
బడునటరా.

రామ—(తెరలో) ఓరీ! పికాచనాథ? నీమాయావిలాసములు చూచుటయందలి
ఓర్పిచే నూరకుంటిని గాని లేనిచో నీవెంతరా.

గీ. తెగియు నీతలలన్నియు మగుడమొలచు
చుంటయే నాకు వేడుక యోరిమాధ! ;
ఎన్నిసారులు తెగఁగొట్టకున్న భార్య
నవహరించిన నీమీడి యిటుకతీటు.

రావ—(తెరలో) ఓరీ క్షత్రియకీటమా, కాపటిక తావస! మొట్టమొదట శివధను
రాశోపగమమునుమందు నే పరిందిన నతిని బెండ్లాడిన నీచే యువవతితైలిని
గాని నేను గాను. కావున నీతలయే ప్రక్కలఁ చేయఁదగినదిరా!

రామ— ఓరీ పికాచాతకదా, నికాచరనాథ!

ఉ. కోడలిపాందునేయటకుఁ గోరినవాడవు మాధ! నీకీఁగం
గూడనినేత యేది? రవిగోత్రమునం జనియించి నట్టి మా
వాఁడెవఁడేని నైఁతుఁ డవవాడయ్యనైత; ; మకార్య మింకనే
వాఁడొనరించు? నిండులకు భాస్కర దేవుఁడె సాక్షి గావుతన,

కావున నట్టియవనితృపుఁ గూఁతలు గూయు నీనోరింకనైన కుద్ధమగునుగాక.

చార—(అలోచించి భయముతో) రామపుని కోదండ పాండిత్యమును నిరుపమాన
చే, రావణుని పుడవకారమును సాటిలేనిదే. ఏలన,

గీ. వాకరథిక్ష్మత్రమగు తనతలయే తాను
గేలఁగొనిరావణుం డవలీల విసరి
యతనివత్తుంబు గుటిచేసివంత రాముఁ
డబ్బకుట్టులకులితాశుఁడయ్యె దాన.

దగ—హా వత్స! రామభద్ర! ఈప్రసారణమెంతటివోయీ. దీనిచేతనే మూర్ఛ
నొందితిని.

పురం—మిత్రమా! దశరథ! రామభద్రుని గుఱించి విచారింపకుము. ఇతఁ డెల్ల
పీరులు విఱువలేని శివధనుస్సు విఱిచినవాఁడుగదా.

చార—దేవా! రాముని వచనము లాలింపుఁడు.

(తెరలో) ఓరీ. మాయావీ! మఱియొక అవయవముతోఁగూడ నీసారి నీతల
ఖండించెద. కాని కేమాయ నన్నెదవో చూతము.

చార— కేసల మనుటయే కాదు; చేసి చూపించి మరల నేమో యనుచున్నాఁడు
వినుండు.

(తెరలో) గీ. తెలియు విలువూనెఁ బిడికిలి మగుడ మొలచి
తెలియు బాణంబు వట్టె శ్రేష్ఠుడ మొలచి
తెలియు నుజ్జీచూచె వక్త్రంబు మగుడ మొలచి
నాథిగట్టుట యొక్కటా వ్యర్థమయ్యె.

దశ— ఆహ్వా! యిట్టివాఁడు ధిద్యమానమాయా శిరఃప్రవచనపరితకలభువుం
డై తెగియువయవములన్నింటిని మరలమొలపించుచున్న యాదళకంధు
నెట్లు జయించఁగలుగునో తెలియకున్నాను.

పుర— కులాచలసంధోహదహసంబునఁ గాలాగ్నిరుద్రుండు జయమందినట్లే.

చార— (సంగ్రహముతో) త్రిదశవక్రవర్తిక! నీవు సెలవిచ్చినట్లే జరగినది.

క. దశదిశల మాయసెందలు దశపదనులు చాచుదండధరు లున్నారో
దశరథసుకులందఱు నాదశరథసుకుఁ డొక్కఁడయ్యెఁ దాఁకెంగనుమా.

దశ— నేటికిఁ బురందరప్రసాదము నాయందు ఫలించినది. యుద్ధమాన మాపిల్ల
వాఁడు దశానను నతిక్రమించుచుండఁగాఁ జూచుచున్నాను.

చార— అశనమునఁ జెవియొగ్గి. ఇదిగో! రామునిమాటలు.

(తెరలో) అవుఁగాక. విశ్వామిత్రుఁ డుపదేశించిన మాయాహరాస్త్రముచే
నీమాయావి మాయ నడంచెన,

చార— (బాగుగ నవలోకించి) దశరథమహారాజ! శీత్రమలఁ దృప్తిపఱపుము
చూడఁదగినది చూడుము.

గీ. రామునిర్ముక్త మాయాశరంబుచేత
మాయ చూచుచునుండఁగ మాయమయ్యెఁ
దలలు సర్వగిబుడగి యొక్కతలయై మిగిలె
రావణుండొక్కఁడే యుండె రథమనందు.

(నాల్గుదిక్కులూ గల మంజూచి) రావణభయశరణాగతసమగ్రానాకియై
పినాకియుఁ, ద్రిభువనస్వస్త్రియననిమిత్తము ద్రాస్తూతలగిహ్మయై బ్రహ్మయు
నిరంధరతలఁతాని శ్చేతనుండై ప్రచేతనుండును — సంభావితజగన్నాథుండై శివా

కుండును సమపాలనవిధియై విధియు రిపుగ్రామనిధనమండై ధనకుండును దూరో
 తి ప్రరణుండై సమీరణుండును విగళితమండై విభావనుండును దురవత్యజనన
 నిండితపులస్త్యుండై యగస్త్యుండును కళ్యాణధ్యానోష్ఠుండై వశిష్ఠుండును సామ
 పారాయణవికాసితమితుండై విశ్వామిత్రుండును భయాలాపస్ఫురితాధరుండై
 విద్యాధరుండును నుండ భువనాభోగమంతయు నిర్వాణోద్వేగచారణులుగను
 హాహారవహుళబృందాదృక బృందంబుగను జేయుచు సాణములయందలి యాశపతి
 కాత్మనేత్యరుండు సమీపించి రాముని రథంబుతోఁ గూడఁ సందిలఁ బట్టి గిరగి
 దిగివచ్చుచున్నాఁడు.

దశ — (నమస్కరించి) భగవతులగు రఘుకులదేవతలారా! దశరథు సమగ్రహింపుండు
 భగవంతుఁడా! ఇంద్రి! దంభోళింగాని యంభోధరలాంఛనంబును చాచంబు
 గాని ధరింపుము. రామదండ్రుని రావణరాహువు మింగుచున్నాఁడు.
 (అని మూర్ఛపోవును)

పురం — ప్రియవయస్యా! ఏల వ్యాకులపడెదవు. జలదమాల యెంతదాఁక
 మార్తాండమందలమాను గప్పఁగలదు.

దశ — (నాల్గువంకలకుఁజూచి) ఓ సమరసుందరా! చూడుము. చూడుము.

గీ. తురగములతోడ సారథితోడ సిద్ధము
 తోడఁ జక్రయాగంబులతోడఁ గూడఁ
 రామునిరథంబు నింగిపై రాజులుండు
 కటకటా! త్రివృన్దుండె బొంగరమాచగిది. (మూర్ఛపోవును)

పురం — ఔరా! యీరాక్షసరాజెంత భుజపరాక్రమములు గలవాఁడో

చార — సమాద్రమును మకరాలయమని వర్ణించుటెందుకు?
 (తెరలోఁ బెద్దకలకలము అయినతరువాత)

చ. దశదిశలేల నెవ్వనికీ ధాత సృజించె దశావసంబులుం
 దశయాగబాహుండై యెవఁ దుదాత్తులవందఱిఁ గోలుపుచ్చు నా
 దశముఖు నాజిలోఁ ద్రిదిపధాముల చిత్తము లల్లపిల్లఁగా
 దశరథమూరి గూల్చె విదితంబుగఁ దాఁ బదివాడియమ్మలన్.

దశ — (విని) ఎవరయ్యా యీమహానుభావులు! శ్రవణాస్పృతవృష్టిచే మమ్మార
 కూరడించుచున్నార.

చార — దేవా! ఇవి యూరడింపుటలుగావు. లంకావైతాళికుండు విభీషణుడై
 ప్రియము నివేదించుచున్నాఁడు.

దశ — అట్టైన భగవంతుండగు సహస్రలోభసుండేల యాప్రియము నిశేదించు బడలేదు.

చార — దేవా! వినుము.

గీ. భూమియంతయు నొకపాది బ్రుంగువట్లు
రాక్షసేంద్రుండు శ్రీరామరథముఁద్రిప్పు

దశ — (కొంచెములేచి) రావణునిచేత ద్రిప్పుబడిన రథంబు క్రిందఁ బడకుండఁ బట్టుకొని పిల్లనాని నెవ్వరైన బ్రతికింతురా లేదా.

చార — (సంతోషముతో) దేవా! ఎవ్వరును బ్రతికింపనక్కఱలేదు, మాట యానవారువట్టి.

దత్త గమ వాని పదియవ తలయుఁగూడ
రాఘవుఁడు ద్రుంచె నొక్కశరంబుచేత.

పురం — (నవ్వి) నీయొద్ద శబ్దవేదిత్యము నేర్చుకొని నీకొడుకు నీకంటె నెక్కువ నాఁడాయెను. రాముని బాణమునుండి వెడలివ బ్రహ్మాస్త్రముచే మనకెట్టి భద్రముచేకూరినది.

దశ — ప్రియము ప్రియము. సంతోషము సంతోషము.

చారణి — అయ్యలారా. దేవతలందఱు దుందుభులు మోగింపకున్నార, మహా రునిచై బుచ్చనర్జము గుటిపించుకున్నారు. కారణమేమి.

చార — కారణమా. వినుము.

గీ. ఒక్క మొక్క పిల్లివణుండుండువట్లు
తులువపొలదిండికొలమును దుంపదెంపి
మాయచేఁ బెక్కుసారులు మరలబదుకు
చంజ్జికంఠుని జంపినవృట్టికి సురలు.

గీ. కేరి దుందుభి మోత మ్రోగింపరైరి
ఎలమిఁ బువుసోనలును గుటియింపరైరి
మరల బీరించునేమొకొ మాయలాఁడు
రావణుండను భయమున రాజవదన.

(తెరలో)

మ. భృజదండంబు శరాళిఁ దూంట్లువడ గృధ్రశ్రేణి వల్కుంక మాం
సజిఘ్నుత్తం దిరుగాడ సారథియు మూర్ఖుండేటి యాలంకకున్
నిజదోశ్యక్తికొలండిఁ దద్రథికు మొందె బూతఁగాఁ దోలె బై
త్యజనస్సాన్ని రథంబు వెంట రథిధాత్యర్థంబు లేపారగన్,

పుత్రం— నఖుఁడా! రామభద్రుని పురుషకార మవస్యవక్యకారము.

త. గుహఁ డల కాంచితశైలమునకుం బిలమొక్కటి గొట్టె శంభుఁడుం
వహనము పాలుచేసె బురదానవునంచు వచింతుగాని యా
తహతహ యోడ మోదకరథా! వదిమోములు ద్రుంచి రావణున్
నిహతునిఁ జేసె వీరగణనీయుఁడుకాఁజొకొ! రాముఁడదిరా!

చార— (నవ్వి) దభావనుఁడు చచ్చెనని సంశోషించు వేల్పులమూఁక మవదాళరథు
లకై బ్రహ్మావస్థముఁ గుఱిపించుచున్నారు.

(తెరలో)

మ. యామికలార! పొండు నిలయంబుల కోసురలార! వేల్పురా
సామజరాజముం దనదు సాలకుఁదోలుము మావటీఁడ! యా
రామమునంద యుంచుఁడు సురదుగ్ధపుష్పములెల్ల సంతక
స్వామి భటుల్ దళావసుని వక్త్రముఁ గట్టిరి కోటకొమ్మకున్.

చార— ఈపుండరగ్రీవీహరుని వచనములచే దేవేంద్రుండును భూలోక దేవేంద్రుం
డగు దళరథమహారాజుం గూడ నదృష్టవంతులైరి. ఇంతయధముఁ జేసివ
రాముని శరీరమావంతయుఁ గనిగొండపన్నది

గీ. రణరసికురాంధుని దేవతారమణులెల్ల
బుష్పవర్షముగుఱియొక దమ్మునిబుజంబు
మీఁదఁ గేలిడి డిగ జగిమిఱ మాగ
ధులు నుతింపఁగ రామభద్రుండు లేరు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది... శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రబాలరామాయణ
వాటకమున నవమాంశము.

బాలరామాయణము

ద శ మాంకము

(తరువాత శేషుచు లంకప్రవేశించుచున్నది)

లంక— హా! దుర్భారతపోవిశేషపరితోషితనీరజాసనా! హా త్రిభువనైకమల్ల! దశకంఠ! హా! హేలాబందీకృతమహేంద్రా! మేఘనాద! హా! సమరసంరంభ నుపగ్రసన్న! కుంభకర్ణ! యెచ్చట నుంటిరి. మాటుమాటాడరేమి?

లంక— (త్వరగాఁ బ్రవేశించి ముందుఁ జూచి) ఇదిగో లంక! దశాననుఁడు కడలేఁజనని యేడ్చుచున్నది. (ఆలోచించి తనలో) ప్రభువులు దుర్బలవంతులైనను భృత్యులయెడ నాదరము కల్గినవారైనచో గతించినపిదప వారిచే స్మరింపఁబడుదురుగాదా! (ప్రకాశముగా) సభా! లంకా! నిఖిలవలీముఖుల బలాత్కారము విని నిఖిలనాకేతలతిలకాయమానంబగు నమరావతియు మర్యాదాండలపురీషముజ్జయిని యగునుజ్జయినియు రసాతలభోగభంగీభూత యగు భోగవతియుఁ దదనుచరం బగు నకలపురీచక్రంబును నీకుళల మరయుటకై నను బంపిరి. శేనును సభాన్నేహముచే నచ్చితిని.

గీ. కూలిపోలేదుగద దివ్యకుజవయంబు
కూలిపోలేదు గద సౌధగణము తూడ్చు
లేదుగద పరిఘాళి సాలాడురెల్లఁ
గూలలేదుగదా యేల కుండె దిపుడు,

లంక—(గద్గదస్వరముతో) సభా కైలాసోత్సంగవాసిని! కుచేరపుణ్యరాశి! దేవతానిలయా! ఆలకా! అన్నియును జరగినవి. వాయుదేవునివలన సంజనాశేషి యందుఁ బుట్టిన వానరుఁడొకఁడు మకరధ్వజానకుఁ గులభవనంబును మలయా వాయుపునకు విశ్రామస్థానంబును పృథ్వీయంబున కానందకరంబును నెల్లపును వసంతుల కునికెనట్టును బంపనిభకల్పదుగ్ధిరూరామభరితంబును నగునకోకవన మా ముకుమారకామినీకరతలకోమలంబులగు శివలయంబులతోడను లాటలలనాధరోష్ఠమండ్యంబులగు పుష్పగుచ్ఛంబులతోడను గూడి, బందీకృతలగు దేవతాకాంతల చరణపగ్గినారదోహదములయందుం దగులకొనిన లక్ష్మణచిత్తము

లతోఁ గూడిన వృక్షములతోఁ గూడఁ దగులఁ బెట్టెను గదా ! నేఁడు పాతాళలోకంబు వలకు వ్యాపించియున్న యగడిక గుట్టు బట్టబయలై యున్నది. మఱికొండునికయిన దాట రాని కనకపాకారంబు డలఁచు కొనఁదగిన దాయెను. పాడయిపోయిన మణిధవనంబుల చొప్పు చూచిన దయలేనివానికైనను జాలిపుట్టకమానదు. హతకేషులగు రాక్షసుల కన్నీటి కాలువలచే నముద్రము పొంగి లంకను ముంచుచున్న దా యనునట్లు తోఁచు చున్నది. ఇంతకంటె నొక్కమాటే యట్లు జరగిన బాగుండును. సమాన సుఖదుఃఖ యగు చెలితో నేమని విన్నవించు కొందును. నాకుఁ గలిగిన యానకలు తెలఁచుకొనినఁ దీటునవి కావు.

అలక—సఖి ! లంకా ! భీషణవిభీషుండును ధర్మస్వభావుండును రాఘవానుగ్రహ పాత్రుండు నగువిభీషణుండు నిన్నేలువాఁడైయుండ నీకేల చింత ? పూర్వ వృత్తాంతములన్నియు ముడిపాము. బాష్పబిందువులు స్రవించఁజేయుట మానుము. ముది యుష్మత్త మొగ్గ చిగురువలె నున్న దృష్టియందలి రక్తిమను మాన్నికొనుము. మాసిన కునుంబొరంగు గుడ్డపేలికవలెనున్న యాధరోష్ఠము మరల నెప్పటికాంతిని బొందించుము. ప్రమాదాధికంబు లగు నిట్టూరుపు లం దగ్గించుము.

అలక—కుజేరవగరి చెప్పినట్లే చేయుదును.

(తెరలో) గీ. ధాత్రి ! వరుజాని ! లక్ష్మీ ! రుద్రదాటి ! దివి ! స
రస్వతీదేవి ! సావిత్రి ! రామరామ
శుద్ధిత నేఁడు వహ్నిలోఁ జొచ్చుచుండే
రండు దిక్పాలురును మీరు రామరామ !

అలక—(విని) విశుద్ధికేఁ గారణమేమి ?

అలక—రాక్షసగృహవాసమట. (అలోచించి నవ్వి)

గీ. రాక్షసుని యింటనున్నదీ రామయనుచు
రట్టుగట్టిరిగా రామరామ కకట !
కటికి చీకటి సలహక్క గదియుఁగాక
యల్లజావిల్లి యెప్పుడైన నల్లవడునె.

అలక—అట్లేనితోయి మాతమారా.

అలక—కుజేరుని యనుగ్రహమువలనఁ దివ్యదృష్టిచే నేనిచ్చటనుండియే చూడఁగలను

లంక — అటులేని నాతోగూడఁ జెప్పచుండుము.

అలక — ఇదిగో రామునిరాణి భగవంతుడగు వైశ్వానరనియందు శరీర మాహుతి చేయఁదలంచి జాలిపుట్టిండు క్షౌంకారములతో లకుముకివలె నేడ్చుచు నగ్నిని స్తోత్రము చేయుచున్నది. విశుద్ధికిఁగూడఁ గారణము చెప్పచున్నది.

లంక — ఏమని, చెప్పుచు ?

అలక — అలకింపుము.

ఉ. ఎవ్వనిచేతిలోనఁ గల దెల్లమపర్వలతిండి, చిత్తజుం
దెవ్వనిచేతనయ్యె మరుఁ, దెవ్వఁడు విభ్రులపం బలంబు, దా
నివ్వలి కిందుకే న్నదల దెవ్వనిచే జలరాశి, కాంతులం
దెవ్వఁడుమేటి వాని నుతియింపఁగ శక్యమె వీతిహోత్రునికా.

మఱియును — గీ. చెలియు మిత్రుండు ప్రభువు దేశికుఁడు శిష్యుఁ
డందఱును నాకు రాముఁడే యానుగాన
నెన్నిజన్మములెత్తిన నెన్నఁడైన
నతనిఁ బరిగాఁగఁ జేయుచో హవ్యవాహ.

(లంకవంకకుఁ జూచి) పిదపటి పృత్రాంతము వజ్రహృదయులైనవారు తప్ప
వినఁదగినదియుఁ జూడఁ దగినదియుఁ గూడఁ గాదు.

లంక — అన్నా ! జనకనందిని యెంతమాటన్నది ! వినివచో రావణునిభార్యల
హృదయంబులు గూడఁ బగులక మానవు. గగనాంగనమునుండి నర్జనుల
వలె బాష్పబిందువులు పడుచున్నవి. తరువాత ?

అలక — తరువాతి.

ఉ. ఎంతగనుండునో జ్వలముఁ డేమియొనర్చునో సీత రాముఁడే
వింతగనుండునో భువనవీరుఁడు లక్ష్మణుఁ డేమిచేయునో
యంతయుఁ జాతమందు జనులందఱు విస్త్రయమంది చూడ నా
నంతయు సంగులేక దివిసంతటఁ గప్పెను దేవయానముల్.

తరువాత — గీ. నహ్నిలోఁ జొచ్చుతఱిసేరి వన్నెచెడని
సీతనెమ్మాము గని నుగ్రస్త్రీలు పూల
సోనఁ గుఱిసిరి కలహెచ్చెఁజూచుచుండ
వేలుపుం జెట్లకడఁ బుష్పమాలికలకు.

తరువాత సంతర్హితలై చూచుచున్న యరుంధతీవ్రభృతులగు పతివ్రతలందఱు
నిట్లనిరి.

డి. రావణు నింట నున్నదను రట్టు తరింపగఁ జొచ్చుచున్న దో
పావక ! సాధ్య నీత కులపాపని నీపెనుమంట చల్లనై
పోవఁగదయ్య; యెచ్చటికిఁ బోయి పవిత్రుండ వౌదువయ్య యీ
దేవి లిసప్రకాండమృదుదేహముఁ గాల్చెదవేనిఁ జెప్పుమా.

లంక — అహో ! దేవతలకుఁగూడ నీతయందలి పక్షపాతము ! అందఱును గుణముల
యందాసక్తులగుదురుగాని శరీరములయందుఁ గారు.

అలక — అహోహ ! పతివ్రతామయు బగు లేని మితరతేజములచేఁ దిరస్కరింపఁ
దగినది కాదు. ఏలన —

గీ. శుద్ధైకై, లోకులందఱుఁ జూడ, నీత
భర్తయెదుటనె వహ్నిలోఁ బడుచునుండ
మంచునకు మంటకును భేద మించుకేనిఁ
గానరాదు పతివ్రతాగౌరవమున.

అయ్యో ! అయ్యో ! ఎంతదయమాలినవాఁడో యీహుతాశనుఁడు.

గీ. అంద అగ్నింప నురలంద టొననంగఁ
బుడమికానుపు చిచ్చులోఁ బడినయంత
మింటి కెగఁబ్రాఁకుచున్నట్టి మంటలందుఁ
గానఁబడకుండజేసె నీఖిలుఁడు కంటె!

లంక — ఈదుర్మార్గుఁడు దయలేనివారిలో మొట్టమొదటివాఁడు. ఎట్టివాఁడును
గాక పోయిన మారాజుగారి యశోకవన మింతలోఁ దగులఁబెట్టువా.

అలక — పఖి ! లంకా ! ఇట్లు కొన్ని కలకలధ్వనులు గలిగించిన పిదప —

గీ. పావకునికంటె హెచ్చగు భవ్యమహిమ
దనరు నవగూయ యిడినపూదండఁ గొనుచు
వెడలి చనుదెంచె జ్వలనంబుఁ బుడమికాన్పు
కాలిబొట్టనవేలివై గనులు నిలిపి.

క. ధైర్యమున నగ్నిజ్వలన యార్యయగు ధరాకుమారి కాపాదశిరః
పర్యంతముఁ దప్తకనకపర్యంబగు దేహకాంతి వచ్చెం దానన్.

లంక — అగ్ని దుర్మార్గుఁ డనుకొంటిమి గాని మంచివాఁడే. జనకతనయ యవవాద
మతోఁ గూడ శరీరమాలిన్యమును బాపెను.

అలక — సఖి, సర్వాంగ హిరణ్మయి ! లంకా.

గీ. శుద్ధులగువారి కొండేల శోధకంబు
శుద్ధమగువారితేల విశుద్ధియనఁగ
వహ్ని తద్దేహలావణ్యవారిచేత
శీతమైపోయె నప్పుడా సీతయెడఁగ.

(తెరలో) — గీ. అధికత్రబ్బాత్రుడై మిశ్రిలనేలు
జనకసూపాలమా? కే సాధ్యుడొడ

అలక — ఆమెకేమి?

తెరలో — యగ్నిలోఁబడి పరిశుద్ధయ్యెనామె
రామునకు భార్య రఘువంశరాజవస్తువు.

ఉ. వారిధిఁగట్టి రావణుని వర్గముతోఁ దునుమాడి వహ్నిలో
దారవిశుద్ధిగైకొని యుదారిత మీఱ విభీషణాదులు
జేర విమానమెక్కి దయచేయు నయోధ్యకు రామచంద్రుఁడా
దారిఁగలట్టి వందయులు తద్దయు జానకితోడఁ జెప్పుచున్.

గీ. భరతునొద్దకు చుందుగాఁ బంపినారు
హనుమ నాశఁడు లంకానురాంగనాచ
యంబు భయమునఁ గనుఁగొన నరుగుచుండె
రామవట్టాభిషేకకార్యములు జరప.

కావున నోష్టవంగయూషపతులారా! గోలాంగూల సేనాధినాథులారా!
అచ్చభల్లభమూపాలకులారా! మహారాజ సుగ్రీవుండు మీకందఱకు నాజ్ఞాపించు
చున్నాఁడు. వేగముగ సన్నద్ధపడుండు. తిరుగునైక మంగళకలశంబగు రామచంద్రునితోఁ గూడ నయోధ్యపురంబునకుం బోవలయు.

అలక — సఖిలంకా! మనముకూడఁ బోయి రామచంద్రదర్శనముల మహాభవింకమా.

(నిష్క్రమించు చున్నారు)

ఇది విష్కంభము.

(పిదప సుగ్రీవవిభీషణులును సీతాతృజటులును రామలక్ష్మణులును విమాన
మెక్కి పరివేశించుచున్నారు)

రాము — (సీతవంకఁజూచి)

చ. హరునకు మిత్రుఁడైన యలకాధిపునొంచి హరించె రాక్షసా
సురుఁ డిది, వానిచావున యశోధనుఁడైన విభీషణుండు చె
చ్చెర మనకిచ్చె దీనిఁ గయినేయము పుష్పక రాజముం దలఁ
సరి! మది మోద మువ్వతిల దండయు వెట్టుము ముందు దీరికిన్.

సీత—ఆర్యపుత్ర! పూర్వపశ్చిమసముద్రముల నడుమఁబడమికిం గొలదండమునోలెఁ
దెల్లనై యుత్తర దిక్కుంతయు నైతాల్యముచేనాక్రమించియున్న దీనిపేరేమి?

రత్న—అమ్మా, వైదేహీ! దీనికై యార్యపుత్రునడుగనేల. ఈమీపాదదానుఁడు
సిద్ధముగా నున్నాఁడు. దీనిపేరు హిమవత్సర్యతమంతురు.

సీత—అదియేనా, సమస్త దేవతలచే నమస్కరింపఁబడు నిత్యరుని చరితారవిందముల
ప్రతిబింబములచే జహ్నుతంబయి గంగాప్రవాహాదవిత్రితంబులుగ నితంబముల
తోడ గజాననుని దంతప్రహారములచేఁ జూర్జితంబులుగు చుశయలతోడను
ముక్కుంటి తత్తడిఁకైతాఁకులచే నలిగినసేలతోడను సప్తరులచేఁ బూజ
కయి యుపయోగింపఁబడు పువ్వులచే నివ్వటిల్లు కల్పవృక్షములతోడను
గారిదేవికిఁ దండ్రీయని చెప్పఁబడు పర్యతము?

రత్న—ఔను. ఆపర్యతరాజమే యిది.

చ. హరునకు మామగాదు గిరులన్నిటికిం బతి మేనకామనో
హరుఁడు గజాననుం గనినయమ్మరుఁ దండ్రీయు వేయుసేల ని
వ్వరి వసిధాన్యముందినుచు వాసిగ స్వాశ్రమభూసులం బరిం
తురు మును లిందు గెన్తులయి తోయజబాబుని యాజ్ఞచొప్పునన్.

సీత—ఆర్యపుత్ర! హరుఁ డీపర్యతమందే కాదా యగ్రకనారీశ్వరుఁడైనాఁడు.

రత్న—ఔను. ఓవసుంధరాపుత్రి!

చ. పరిణయమాడి మేనినగపా లానఁగెం గిరికన్య కిందు శం
కరుఁడు మహానరాగమున గౌరియుఁ గైకొనె వేల్పులందఱుకొ
నరునగ మ్రొక్కుచుండఁ బిదవం దనవామకరంబునం దదా
వరమున నొండుకేల వడిఁ దాళమువేయుచు నవ్వెఁ బక్కునన్.

రాము—ఈసీవారగిరింద్రము సర్వాదృష్టనిధానమని వేఱ చెప్పవలయునా!

రత్న—దేవర వారు మంచిమాట సెలవిచ్చితిరి.

చ. గిరిసుత పెండ్లి యిచ్చట భగీరథపుత్రిక పుట్టువుం గజా
సురవతిచావు నిచ్చట నజాండొక శీర్షముఁ బాస నిచ్చటా
దురగఁషఖుల్ వెలండుకలతోఁ దమపిన్నటనాటి పార్శవీ
వరుచరితంబుఁ జెప్పుదురు బాపురె! యీగిరి సెన్నకక్యమే.

సీత—ఈమీమవత్సర్యతమందే చంద్రశేఖరుఁడు మకరర్యజునిం దగులెత్తెనని మా
పెద్దలు చెప్పుదుందురు. అది యెచ్చటనో.

రత్న—మరకతమణిమరీచినిచయించుచే నిర్మింపబడినదియింబోలె గరీరపంకనీల
కాంతులచే గవ్వబడ్డదివోలె నమూనసారధిరథతురంగమురోమనజ్జులచే బరి
కల్పితమైనదానిరీతి శితికంతకంతచచ్చుచే రచియించబడ్డదివోలె నున్న యా
యాశ్రమమే యీశ్వరుని యాశ్రమము.

మ. ఇదియే నమ్మి రో దేవదారువన మిందే వాసపుం డంపఁగా
మదనుం డిందుకలావతంసునిసయిది బాణంబు సంధించి యా
పదకుం బొలయినాఁడు తన్నయనభూవైశ్యానరజ్జాలచే
నెదుటం బార్వతిఁ జూడఁ బోవుమని దేవేంద్రుడు లగ్నింపఁగన్.

సీత—వరమేశ్వరుని శరీరమందుం బ్రయోగించి బాణత్రైత్యంబుఁ బరీక్షించిన యీ
మకరధ్వజుని యాశ్రమ మెక్కడనున్నది ?

రత్న—చ. ఇది మదనాశ్రమంబు రితియేమి యిచ్చటి చెట్లు వెంచె నీ
మదకలకూజితొండజననూజము నాయమ పెంచె సర్వదా
యిది రసరాజసంధిరిత మిందువసంతులు నిందునుందు రి
ప్పదమున నుండు నెల్లపుడుఁ బంచమరాగము గూడ జానకీ.

సీత—(సంతోషముతో) పుంజీకృతం బగు నార్యపుత్రుని కీతిఁరాశి ననుసరించి
పోగగు ముక్కంటి యట్టహాసమునఁ బ్రళయగ్నిచే దోదుకొనిన పాలనముద్ర
మునఁ బ్రకాశించు నీకొండపేరేమి?

రాము—రుద్రునివాసం బగు కైలాసం బమకొనియెదను.

రత్న—తాటకాతాడనులగు దేవరవారు నెలవిచ్చినట్లే—

మ. ఇది కైలాసము వెండికొండ యుమతో నిందే గిరిశుండు స
మ్మద మొప్పారఁ గుబేరునందుఁ గలప్రేమం గాఁపురం బుండు ము
న్ను దశాస్యుండు భుజావలేపమునఁ గన్నుంగాన కీయద్రినే
కదలించెం గనుపట్టు నిప్పటికీఁ బ్రక్కం దన్నఖిచ్చేదముల్.

ఈ కైలాసపర్వతమునందే యొకపట్టణము గలదు.

చ. ఇది యలకాపురం బునికి యిరిచెపు దానూరుసంగడిని కీ
యది వెడవింటి చెయ్యలగు నాకర, మేల బహూక్తు లుత్సవ
ప్రదలగుచుండు రిందు దశవక్త్రుండు చచ్చిననాట నుండియు
స్థదురుల నిండ్లలోన మొగసాలల వీధులఁ గారత లుదఱుక.

రాము—(మొందుజూచి) సర్వతటాకంబులను మించి నమద్రంబువలె బ్రకా
శించుచున్న యీచెఱుపు శేరమో ?

రత్న — కలహంసలకుత్సత్తిభవనంబును గజకారవిందంబుల కాకరంబును దేవదేవునకు
 విలాసదీర్ఘకయు గజాననుండు దిగికలఁచుటచేతఁ బంకిలంబై తరంగంబులఁ
 బాసినదియు గగనమున నంచరించు చంద్రునియందలి లేడిచేఁ బ్రాగఁబడు
 జలబిందువులు కలదియుఁ దీరంబున గూఢ్యులైట్టిన కుమారుని మమూరంబు
 చేత మెడసాచి నీళ్లు గొనఁబడునదియుఁ గరిమకర గాఢాశ్రయణ భయంబునం
 జేసి యైరావతంబుచేత నేవించఁబడు కాద్యలోపకంఠము గలదియైనై, తీరం
 బున పారవృషభంబును దేవదారువనాంతరంబున నాదివరాహంబును సలిల
 గర్భంబున నాదికమతమత్స్వంబులను గలిగి మూడుకాలమాలయందు నదుం
 ధతిచేఁ గోయఁబడు పత్రపుష్పమాలచేఁ బవిత్రతంబులగు కమలినీలతలచే
 మానసంబునకు సంతోషంబు ముప్పిరిగొనఁ జేయు మానససరోవరము. (నీత
 పంకకుం జూచి)

చ. రమణియో చూడు మానససర స్పిది పార్వతి దీనిలోని ప
 ద్మములను గోసి యాశ్వురుపదంబులఁ బూజయొనర్చు గంగ ని
 ర్గమమిట నీశ్వరోక్షఖరభుట్టిన పూతమలైన దీని నీ
 శ్మములము లంచు నప్తయుషు లాడటఁ గొందురు పర్యవేశంక.

నీత — రత్న శేఖరా! ఎల్లపుడు ముదిమిలేని వృక్షములచేఁ బ్రకాశించు నికంబంబు
 లును మారొకండుని రథచక్రంబునకుం దగులుకొను శిఖరంబులను గల యీ
 పర్యవేశమే పేరేమి ?

రత్న — తల్లీ జనకరాజశందనీ!

ఉ. వాసుకి ప్రాదుఁ జేసి నురవైరుల వేల్పులఁ దృప్తువారిఁగాఁ
 జేసి పయఃపయోధికలకిం గిరియొక్కటి పెద్దకవ్వముం
 జేసి మథించె వెన్నుఁడని చెప్పుదు రంతియ కాని చూడలే
 దోసతి యల్లనుండరకిలోచ్చయమే యిది వేడ్కఁ జూడుమా.

(రామునిపంకం జూచి) డేవా! శత్రువులపై విషమగుఽమ్మరించు నదియు మిత్రుల
 పంబు నమృతము చిలికించునదియు నగు నీకందోయి నిందుఁబఱపి చూడుము.

గీ. పాలమున్నీరు దీనిలోపలనె నుధయు
 శశియు మొదలుగ రత్నము ల్సంభవించె
 నిందువొడమివ నురతరు లిడినపూల
 సరముచే లక్ష్మీ వెన్ను నిచ్చట పరించె.

రామచంద్ర! యీవైపునఁ గూడఁ గనఁబడుచున్నదానిం జూడుము —

గీ. పగలు రాతిరి యని వేటుపటుపఁ దరణి
దేనిచుట్టును నిశ్శృంబుఁ దిరుగుచుండు
నా కనకశైలమిదియె పాకారి నురలఁ
గలసిక్రిడించు దీని జేఖలలయందు.

రామ — ఓహోపుష్పకరాజమా ! యింతకంటెను గొంచెము పైకిఁ బొమ్ము. వీ రం
దఱు దివ్యక్షేత్రద్రవ్యముతూహలంబున నింకను దృష్టిపడకున్నారు.

(అందఱును విమానవేగమున నటించుచున్నారు)

సీత — మొగలిపూవుపుప్పొడివలెం బక్వఘనసారపుంజమువలె ముక్తాఫలవిశదచ్ఛాయ
వలె నానందము గలుగఁజేయుచున్నది ఇట్టివెన్నెల యెంచుండి వచ్చుచున్నది?

రాము — చంద్రలోకసమీపమునకు వచ్చినామని తోచుచున్నది.

రత్న — జోను. మారీచమారకుండు నెలవిచ్చినట్లే.

ఉ. చందనపంకలిప్తమగు చందము నింగికిఁ గల్గజేయునీ
యిందుని జూడుమా నురలయేనికదంతపుముక్కుపోల్కిగాఁ
జందనగంధులెల్ల మరుజాబులు వేడ్కఁబఱింప దీవమై
యిం దుడయించుచుండె ఘృణులింపగు ముత్రేపుఁగోవలట్లుగన్.

(సీతపంకకుఁజూచి)

ఉ. పొలఁతులమోముతోడ సరిపోల్పుఁగఁ జాలినవాని దాక్షిణా
త్యుల మృదుదంతకాంతులకు దాపగు కాంతులవానిఁ జూడు మో
లలవరూ ! పాగ్బ్రతీపతివిలాసశిరోమణిఁ గామతంత్రదీ
క్షులకు గురు స్మృగాంకుని వికరణనవంశ్యుల కెల్లఁ జాటమున్.

(రామునిపంకకుఁ జూచి) దేవా ! ఇంతకుఁ బైని భూము లస్మాదృశులు పోదగినవి
కావు. అందు బ్రహ్మలోకమున్నదని విందుము. ఆవృట బ్రహ్మాన్ని
పరివారముతోఁగూడి పరమేష్ఠి గరిష్ఠంబగు తపోనిష్ఠతో నుండునట

రాము — (చమత్కారముగా)

ఉ. హరి ధరియించె తొమ్మిదఁ బ్రియం దనమేనిసగం బొసంగె శం
కరుఁడును భార్యకంచు మదిఁ గన్గొని సిన్నటనాటనుండి యీ
కరణి సరోజసంభవుఁడు కామినికిం దనమేన నైక్యముం
బొరయఁగఁ జేయఁగాఁ దలఁచి పూర్ణతపంబొనరించుచుండెడిక.

(అందఱును నవ్వుదురు)

సీత—గగనాంగణపుష్పమగు నోపుష్పకమా ! దయయించి మరల సంబురాలితీరంబునకుం దిగుము. జలనిధియానపాత్రంబును నార్యపుత్రప్రతాపవృధున మార్గంబునకు నేతుబంధము చూడవలయు నని యున్నది.

రత్న—దేవా ! రామభద్ర ! నీకు జయమగు. నేను బోవుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు)

శ్రీజట—(సీతవంకంగనుంగొని) పరుణదేవునియింటి మోసలయందలి నీలమణిపట్టిమంబువలె బాతాళతీమిరచక్రవాళంబునకు నిర్గమనమార్గంబునుంబోలె భువనమహామహిమహంబున కాలవాలంబురీతి దిశావిలాసినులకు గోష్ఠిస్థానముపగిది గగనాభోగంబునకు నద్దముచాయ నున్న యీమహాదధిని బ్రీయసఖి చేరలఁ గొల్వఁజాలు నేత్రంబులచే విలోకించుఁగాక.

లక్ష్మ—వధూనికా !

గీ. తృప్త్య సగరుండు గంగయన్ తరుణినోసఁగె
ముదమున భగీరథుండు రానుండు కట్టె
మామలయు భరణదియు దివ్యమహిమయైన
సాగరం విడిచాడుమో చంద్రవదన.

సీత—లక్ష్మీలతాకందలికి మొదటినుంపయు పారమాదాచంద్రున కుదయాచలంబును నైరావణంబునకుఁ గట్టుకట్టయుఁ బీఠాశంబునకుఁ గలకంబు నగు భగవంతుండగు నుదన్వంతునకు నమస్కరించెదను.

రామ—చ అనయముఁ దీపిరువ్వ తినునట్టి సుపర్యులకున్న నిత్యయావనము వెలందిమిన్నలగు వారుణిచేయు వికారచేష్టలున్ బ్రహ్మయపుటల్కఁ బాపి వతివై యమరాగము పుట్టఁ జేయు వంధ్రుని గనుఁగొన్న నందఱుకు దోయధిసారము లేటలేల్లమా.

లక్ష్మ—చ. ఆమృతము లచ్చియు న్విభుండు నవ్వరస ల్మదిరారనంబు జన్మము గనె నెందు, వహ్నియును మండు యదీయపయస్సమిత్తులన్ బ్రహ్మదముమీఱ నాజలధి భర్తయునుజ్జనహించె నేతుబంధమును మిడుంబునం గిరులు తజ్జలపీఠికఁ జేరియాడఁగన్.

సుగ్రీ—దేవీ ! భగవంతుండగు భాగీరథీవల్లభుని మహిమము త్రిభువనజయవతాకమగుచున్నది చూడుము—

ఉ. కాంతల మేలుబంతి యగు గౌరికిఁ దమ్ముండు మంచుఁగొండకు
స్పంతలియైన పర్యతము శక్తుండు తెక్కులు ద్రుంచునంచు లో

సంతయు భీతచిత్తమయి యీజలరాశిమహోదరంబునన్
సంతసమొంద డాగెను ర సాతలపంకమునందు మెగ్గిల్.

విధి—చ. గజముఖుఁ డీసరస్వదుడకంబుల స్నానము చేయ దానగం
భజనుగ నీనుచేత జలసంతులు ప్రాస నేకదంతుడుం
గజివిజిగాగఁ దద్భటులు కట్టమోదదుఁ బట్టితెచ్చి య
క్కుజముగ కంఠహదనకగా విడిపించు నతండు పేరుడిన్.

నీత—(తిర్వీగ్గవనమభినయించుచు) అఖండితాఖండనోదండమండలప్రతిరూపంబగు
నీమండలము శ్లేశమియో?

విశ్లేష. సువతులకెందు మాత్రిక పుసాంపులు పెక్కు లభించు దేనిలో నిది మణిపూమియైన యవసీధర రాజము కాంత్వలందు సాం పుదొలకు నెచ్చటం గరికిపోచల వంటిది దానిఁ జూడుమా యుద్ధియగడ గాఁ జెలగుచున్నది సింహళ దేశమంగనా.

మఱియును — గీ. ఆమృతము లభించు జనులవాక్యములయందు
రత్నములు వృట్టుచుండు పర్యతములందు
మత్స్యములు గల్గుచుండు సముద్రమందు
దీప్తముల సింహళముఁ బోలు దీవి గలదె.

నీత—భగవంతుడగునగస్త్వమహామని యీరోహగాపర్వతముచెంతనేగదాయున్నది.

రాము—రోహణపద్మతము చెంతనున్న యిది లోపాముద్రాధితయగు నమృతాసు
భావుని యాశ్రమము అయ్యనముధర్మాశ్రమపథము ముందు గనబడఁగలదు.

సుగ్రీ—దేవా రఘువలతిలక ! ఇంతలోనే—

గి. మత్స్యములు పుట్టుచుండు భూములనుదాఁచి
వచ్చినారము కాటుకవంటినటుపు
గలిగి సాంద్రతమావప్తుములచేత
దిగ్విభాగంబు తెలియనిదేకమునకు.

రాము—(నీతవంశకుఁ జూచి)

గీ. పృథ్వికల్లను మాల్యమై వెనుదూపాడల
దట్టమగునది మల్యవంశంబు తరుణి
కనులమూయుచుఁడెఱుచుచుఁ గలఁతనిద్ర
నిఁగి మండు మతలంగమునీంకుఁ డిందు.

சென்னை, 15.05.2018

రామ—ఔను. చె బేసి.

ఉ. చీకటిచెట్లదండ వికసించిన మల్లెలు నిండ హంస లం
దాకనెయిండఁ గేకులమనంబులు పండ చెడుశృంగేలులుం
బ్రాహ్మచు నాల్పవంకల నరణ్యము నిండఁగ నేగుదెంచె నే
నీకడ నుండ వర్షబుతు వింతిరొ ! డిక్కులు గానకుండఁగఁకా.

(మండుకుఁ జూపించుచు)

గీ. ఈమయూరకుమారుఁ డోయింతి కొండ
చటియ లోనుండి మెడయెత్తి స్థాయిఁ దాను
దాండవంబొనరించుచునుండఁ జూడు
మనుషమన్నేహమయ్యుగ మనలఁ గనుచు.

నీత—ఓమయూరపుత్రికా! యిటు రమ్మ. ఎగిరి యీవిమానశిఖరంబుపై కెక్కుము,

రామ—ఈజానకి యతినువ్వునన్నురాలు గదా !

సుగ్రీ—(నీతఁడంకఁజూచి)

గీ. తమలపుండీవగమి పూగతగుల నింక
మిరియపుండీఁగ లెల్లడ మెఱుఁగా మ
లయగిరిందంబు తనరు నేలాలతాల
కడలిపైఁ బ్రాకఁ జందనాగముల వీక.

నీత—కామమిధునంబునకు విచారకారణంబును గామినీమానగ్గింధి విద్యుగలనేర్పు
గలదియు నగు మలయవాయువు వినరుచున్నది.

రామ—దేవి ! బాగుగఁ దెలిసికొంటివి.

ఉ. ఉయ్యెలలందుఁ గామినుల నూచుచు నొజ్జల యొద్దనున్న రా
జీయ్యలమేనిచెమ్ముటల నేదలడంచునుఁ దీవకల్కులం
దొయ్యనఁ జూలు నిల్పుచు రతోత్సవభేదము వాపుచుండు నీ
పయ్యెర తీగిరీశ్వరముపైని జనించినవే తలోదరి.

ఇంతియకాదు. మఱియు నిటుఁ జూడుము.

గీ. కాంచు రత్నంబులను మాక్తికముల ననుచుఁ
గడలిదేవేరులంచెల్ల గౌరవమునఁ
దవరునది తామ్రపర్ణి యోలోరుబోడి
యీగిరింద్రియ చటియలందే జనించె.

ఈపర్యతమనకు సౌభాగ్యకారణ మిది యొక్కటియే కాదు,

గీ. తామ్రపల్లి జనించె ముక్తాఫలముల
కునికేపట్టగునదియమటుండ నిందుఁ
గంచెలకునైనఁ జంద వాగములకంప
వారిశేళరసంబుపానంబునకును.

రాము—(ముందుఁజూచి) నుందనీ! భూమినందనీ ! యీప్రక్కకుంజూచి దృష్టి
పావనముగావించుకొనుము.

కా. దంతోలూఘులు కందభక్షకులు పత్రపాశ్రయ శ్లేషపు
ల్లాంతస్యాంతులునుం గుణీభవులునుం దత్కాలవక్తాశనుల్
చెంతంగాలగఁగి చీతవారిధితపస్విశేషుఁ డీవర్వత
ప్రాంతంబందున నుండె భార్యయును లోపాముద్ర నేవింపఁగన్.

(చేయెత్తి)

క. పొగద్రాగుచు నీమని నిష్కఁగఁ దప మొనరించుచుండె సస్తాత్వనియం
దెగుఁజూపునిలిపి, నీవా గగనముపైఁ జనకు పుష్పకము ! నీడయగునన్.

(కొంచెము దూరము నడిపించి) ఓజీవయానరాజమా !

గీ. శివునిమందిర మిది పరిదక్షిణముగాఁగఁ
బోయి తీగమాత్ర మందు నిల్వము ముసీందు
లచటనున్నార వారిపాదాబ్జయలకు
వందనమునేయుగతి నుంత వంగిపొమ్ము.

నీత—అర్చ్యశ్చత్ర ! హుతవహునియందు హోమము చేయువారును బుద్ధివోక్షల
కథలు వివరించువారును వేదంబులు చదువుకొనువారును ధర్మకాస్త్రంబు
లుపదేశించువారును సమాధిహర్షంబులం జూపించువారును సతిధివర్ణంబులను
నేవించువారునునై యీపర్వకాలాంతరముననున్న జడదాడలంజూచిన సస్మా
ద్భుతులకుఁ గూడ సంసారగర్భింధి విడిపోవుచున్నది.

రాము—ఒనర్చిన నిట్టి తపమే యొనర్పవలయును. (ముందుఁ జూచి)

మ. నుమము ల్పూజకుఁ బూచె నీలతిక లిచ్చో వీరికై వ్యోమహు
ర్గమునం గోణము లారవైచితి మృగతాసంబుచే వీరు వృ
క్షములం భిక్షుమరెత్తుచుండిరి ఫలేచ్చ స్త్రీరు కంచుండి రా
చమనార్థంబుగ రిక్తపాత్రల మృగాచాంకంబులన్ వీరిగిన్.

(అంతటనుగాంచి) తదనీ ! యీకుంభసంభవుని యాశ్రమస్మృత్యులం జూచి నేత
పారధిమఁ గావించుకొనుము.

గీ. చదివచదివి పట్టువులు విశ్వాంగిఁగిఁ జెంద
నిత్య మెలమి లోపామద్ర నీరువోయ
వృద్ధిచెందిన యిచ్చటివృక్షచయము
తప్ప కతిథులకై సర్వనాథలించు.

లక్ష్మ—ఈభూమిలన్నియుఁ దపస్విసంక్షేపములే.

రాము—నీ విమానరాజమా ! ఎప్పుడు నే నొకచోటనిలువుము. నే నగ్నిమారుతసంభ
వుండగు ముని నొకసాధి చూచిపెచ్చెడిను.

(అందఱును విమానములు దిగుచున్నారు)

మగ్గి— } దేవా! త్వరపడుము. ఈమైత్రావిరుణుఁడు చుట్లువెలఁగచెట్టుక్రింద భగవ
విభీ— } తియగులోపాముదగ్గితోఁగూడ మనల నెదురు చూచుచున్నాఁడు.

(పిదప అగస్త్యుఁడును లోపా దగ్గియుఁ (బడేరించుచున్నారు)

అగ—భగవతి ! ధర్మతనయా ! లోపాముద్ర !

గీ. ప్రేమమయులయి తిదళు లర్చింప నాథి
గట్టి రాత్రించరులనెల్లఁ గనిమనంగి
తరుణివోడ వైమానికత్వంబుఁగొనఁగఁ
గాంచితిమి నేఁడు సంతూర్ణకాము రాము.

రాము—(నమిపించి) రెండుకార్లు పట్టుకొని—

గీ. తెల్లుపూవులచోలు శరీరకాంతి
కలుగు మునిచంద్ర ! సావకానిలకుమార !
కుంభసంభవ ! భాస్కరకులుఁడు రాము
ప్రణతి కైకొమ్మొ మిత్రావరుణకుమార !
(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

అగ— గీ. దేవ ! నిన్నేమి యాశీర్వదించువాఁడఁ
జల్పితివి ముజ్జగంబు నిష్కంఠకమ్ముఁ
జేయవలసిన దొకటి యాశీర్వదించుఁ
గొడుకులిర్వురిఁ గనుఁగాతఁ బుడమికాన్పు.

రాము—రఘువంశము మిగుల ననుగ్రహింపఁ బడినది.

లోపా— గీ. రార సానర్థ యొద్దకు రాకుచంద్ర !
తిరుగుముగొని నీతి నొకర్పదించి

నాయనా దళకంఠ బాణంబులెట్లు

పైఁచితివి నానితలలెట్లు చదిపితివు !

రాము—(సిగ్గుపడుచు) తల్లీ ! లోపాముద్ర ! మహానుభావుతాలవైనను ప్రీత్యభావ
నులభంబుగ మాటలాడుచున్నావు.

లోపా—(రాముని తల మూర్ఛిని)

గీ. ఆనకట్టకునై కొండలన్ని తళివ్వి

తనుచు నీయత్త కోపగించినదో యేమో

నాల్గువారిధు లాచమనంబుఁ జేసి

నట్టి మావారితోఁ జెప్పవైతి కుఱు!

అగ—ఓనుతపస్విని ! లోపాముద్ర ! వసిష్ఠుఁడుంచిన రాజ్యాభిషేకముహూర్త
ము సమీపించినది. కావున రామునకు సెలవిమ్ము.

లోపా—వత్స రామభద్ర ! సగరభగీరథులను మఱిగించి రాజ్యమేలుచు.

(అందఱును లేచి విమానమెక్కుట నభినయించుచున్నారు)

సీత—పుణ్యక్షణమున నేటికి మాయమ్మును జూచితిని (అని భూమివంకకుఁజూచు
చున్నది)

రాము—భూమిమాత్రమే కాదు. అందు ద్రవిడదేశములోనికి వచ్చితిమి.

ఉ. ఆపలు పోకలుం గపుర మాటని ముస్తలు సేతకాయలున్

జోక యొనర్చు వీడియము సొంపును గల్గిన యట్టిదేశ మిం

దే కునుమాయాధుండు వసియించును గేలిగృహంబుగాఁ జెలిం

జాఁకెడు నీదునేత్రముల దైర్ఘ్యము సార్థముగాఁగఁ జూడుమా.

మఱియును — గీ. కులముఁ గ్రీఁగంటిచూపులే ములికిగములు

గాఁగ ముక్కుంటివైనను గాసివెట్టు

ద్రవిడకాంతల బామముడి దర్పకునకుఁ

గాముకులనొంచు రెండవకాయృకంబు.

నాగ్రీ—(దక్షిణపుటైపుఁ జూపించుచు) దేవా ! సప్రగోదావరీ తీరంబున నున్న భగ
వంతుండగు భీమేశ్వరస్వామికి నమస్కరింపుము.

రాము...(చేతులు జోడించి)

గీ. ప్రణతి యొనరింతు మేటి నత్పములచేతఁ

జాటుకోబడి పెంపొందినట్టిధనక

పతితకాయంబు జడలనుపల్లవములు

గలుగు హరహరిచందనమ్మృజమునకు.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు.)

రాము—చ. అశుదిన మెందుఁ బేర్చి ద్రివిధాభిసంబుల ముద్దులొల్క వా
మనయన లెల్లఁ గేలిమెయి మన్మథనాటక మాడుచుండు మం
తనమునఁ జూడుమా తెలుఁగునాఁడిది గౌతమి యేడుపాయలై
వనవిధిలోపలం గలనె భామిని నీకుఁజికించాయలన్.

మఱియును—గీ. హరుని సెగకంటిచే దగ్ధమైన పంచ
శరుని బ్రదికింపఁజాలు నోషఘులు నూనె
తెలుఁగునాఁటి నెలంతల మలుకుఁజూపు
లమలకారదపూర్ణహిమాంకుసదన.

విభీ—ఉభయతటములయందును దట్టముగఁ గొబ్బెరచెట్లును బోఁకచెట్లు నలమికిని
యున్న యీధునీలలానుమే కావేరి.

రాము—దేవీ! కడలిదేవేరి యగు నీకావేరికి నమస్కరింపుము.

కా. కావేరీనది, వేణియై పుడమి సింగారింఁచెఁ దాంబూలపుం
దీపట్పూరికిన పోఁకమాకగమి నిర్దేశించె నాశ్లేషవి
శ్వానైకద్యులు పొంచికిన్మరలఁ గర్ణాటీనితంబావిలం
బై విస్తారితదీయనాభిగుహలం దానర్థితంబై నభి.

మఱియును—గీ. నలుదవలిగుబ్బుచందోయి లలితజఘన
భాగములు గల్గు కర్ణాటవామనయన
లెచట దృష్టిఁబ్రయోగింతు రచటికేనుఁ
డుంటవింటినజీరు ముందుఁబరునెత్తి.

సుగ్రీ—భరతాగ్రజ! ఇదిగో మహారాష్ట్రదేశము.

రాము—(చూచి ఆనందించుచు నీతనంకఁ జూచి)

మ. త్రిదినం బేగఁగ మంచిదారి నిగమత్రి సప్తమాంగంబు నై
క్షనఖండంబునకంటె స్వాదువు నువాచారూపనేత్రంబు స
త్కవి కావ్యంబు రచించు నెంచు రసనతాంతంబు మాధుర్యమై
భవయోక్తంబుగ దీనినామము విదర్శింబండ్రు సుభూమణి.

మఱియును—గీ. సురతసౌభాగ్యవిద్యల సొగసు లెఱింగి
నట్టి కంఠలకాంతల కందఱును
నిరతమును విభ్రమంబులు నేర్చుకొనఁగ
శిష్యుడై కింకరుండగుఁ జిత్తభవుఁడు.

సీత — ఈ దేశమందేకదా, యస్మత్పురాణశ్వశురపత్నియగు నిందుమతీదేవి జన్మించినది ?

(తిజ — వింధ్యమహీధరంబునం బుట్టి యాదిక్కుగాఁ బ్రసహించుచున్న యానది శ్రీరామా ?

సీత — నర్మదానది.

(తిజ — ఎన్నాళ్ళకుఁ జూచితి నీనర్మదానదిని ?

సీత — ఆర్యసుమంతుండు మమ్ముడనికే బంపి యిచ్చటనుండియే మరలిపోయినాఁడు

రామా — (పక్కకుఁ దిరిగి సీతతో)

గీ. జల్లలాటలయందు హస్తతలయంత్ర
గలితజలధార నీపయిఁ గడియకుండఁ
దరుణి గుబ్బలవైనన్న తామరాకు
గొడుగుగాఁ బట్టుకొంటివి గుర్తుగలదే?

మఱియును —

గీ. ఒకరికొక్కరు దవ్వనరుంటి మిచటి
యినుముతిన్నెఱ బొలయల్క నింతి మనము
కూర్చి వలిగాలి యొజ్జయై కులుకుఁ దలుపు
కొగిలితల నిది జ్ఞాపకంబు గలదె.

విభీ — (ఎడమచొక్కకు (వేలు చూపుచు) విశ్వంభరాశిరశ్శేఖరాయమానంబగు లాటదేశంబిదియే.

రామా — (సీతతో)

ఉ. వేలుపురానకియ్యది నివేశమా విద్యులనేర్తు రిచ్చటన్
స్త్రీలును, భావచూడఁ బరుషీకృతవర్ణము చిన్నమాటలకొ
గారెడు, మంచిసౌకృతపుగద్య పఠించుచునుందు రిచ్చటకొ
బాటల చూడుమా యిది యపారము లాటపదంబు శోమలీ.

మఱియును —

గీ. లాటకాంతల గురిచేసి పోటుబంటు
మరుఁడు పంధిండుకరములు మరలి వచ్చి
వాకి సౌందర్య మరసి వివకతగన్న
యిందునిల్కానిఁ గన్నీ నేధించుచుండు.

సుగ్రీ—ఇది యుజ్జయినీపురము. భగవంతుండు దశమహాకాలసాధుని మందిరము.

రాము—(హాసితోగాగ్ని)

గీ. మరుదు విడిచిన కేతకమార్గణంబు
మేనిపై బడి వక్రమైన నాన మే ము
హానుభావునితలచంద్రుడనుమిషమునఁ
దనరు నాయాశ్వరుఁ డతంతు ననుదినంబు.

(సీతపంకజం గనుంగొని)

మ. చటువాక్యంబుల కాటపాటలకుఁ జంచత్వీరిఁ గ్రీఁగంటఁ జూ
చుటకుం జక్కనిమందయానముల మెచ్చుల్లల్లఁ గూర్పుంటును
జటులాంగంబుల మారసంగరమునం జండత్వముం జూప నె
చ్చటిప్రోయాండును జాల రుజ్జయినలో జన్మించుప్రోయాండును.

మఱియును—

గీ. నిండుజాబిల్లి కాయనెన్నెలలు తినగఁ
దెలివియును దేటయుఁ జకోరములకై కలదు
మదనసంగరమందలి మర్మములును
దెలివిదేట లసంతికాంతలకై కలవు.

సీత— గీ. వాచకాలమునం దెందు వలలగుంటి
కంటికింపగురీతిగాఁ గానిపింతు ?

శ్రీజ—మాలవదేశమునందు.

సీత— కనుల కానందస్థులును గలుగఁజేయు
మాలవందిదియేనుమి మధురవాణి.

రాము— గీ. నుజనులెల్ల శృంగారులు సొగసుకాంతు
గల్గునీమాళవంబునఁ గమలపాణి
వానకాలములందు దాచాలనెక్కి
కూడియుందురు స్త్రీలతోఁ గోడెగాండు.

సీత—వసుంధరాపురంధ్రీ జడపాడువలె, వింటనుండి ద్రవించు చంకమువలె, నీంద్ర
నీలకంఠివలె గాలిందీనది మందు చెలువారుచున్నది.

రాము— ఓ. కాళియపన్నగంబునకుఁ గాఠ్రుకమైన భువీలతామ గం
నాళి కళింకపుత్రి లిలునానది గడ్డోడు మేలులెన్నియును

బోలవు దీని, దీనికి యముం డనుజుం డడులుండు తండ్రి తోఁ
జూలగు దీనికిం గనకళోధకముల్ జనియించుతాపియున్.

సీత—(నమస్కరించుచున్నది)

లక్ష్మ—అర్య! భగవతియగు నయోధ్య మిగుల దూరమువలేదు. అప్పుడే పాంచాల
దేశములోనికి వచ్చినాము.

రాము—(సీతతో)

గీ. దేని కనుఁగొమ్ము పాంచాలదేశములను
మనకుఁ జడమట గంగాయమునల నడుమ
లొకకములగు నర్కొత్తులకునుబోలె
గావ్యములకిందుఁ గనరాదు గౌరవంబు.

అదియునుంగాక—

గీ. కామకల లఱుపదినాల్గుఁ గఱతురనుచు
ఖ్యాతిఁగాంచిన పాంచాలకాంతలయొడ
నస్త్రిసన్నాస్త్రిస మొనరించు నంగజుండు
కులుకుఁ గ్రీఁగంటి సోగచూపులకు జడిసి.

లక్ష్మ—ఇదిగో! మందాకినిచే జాట్టువారియున్న మహాదయపురంబునకు వచ్చితిమి

రాము — గీ. ప్రబలసౌధములందము వగఱకలవి
గానికొటయుఁ గలది యీ గాధిపురము
బెల్లకుబేడినమీల కోధలు హరించు
కులుకుఁజూపులఁ జూడుమో కోమలాంగి.

అదియునుంగాక—

గీ. తాకముతాతకాంతలతరములందుఁ
బరమపూతములని నుతింపఁబడు రెండు
అబ్బలొవన! యీకాన్యకుబ్జపురము
హరకిరీకృతభూషణంబగు సౌనంతి.

మఱియును—

ఉ. చీరలకట్టుఁ బల్కుబడి చిత్రీయ విద్యలనేర్పు వేణిసిం
గార ములంకృతుల్సౌగముగా ధరియించుట యందఁబండ్లము
లారుణిఁ గాన్యకుబ్జపురధామల భామయొద్ద నోసభి
నేరుచుకొవలె న్నకలనీరజన్వేత్రలు వేయు నేటికిన్.

లక్ష్మ—(విమానవేగమభినయించుచు) ఆర్య ! దివ్యవదులగు గంగాయమావల సంగమము నొద్దకు వచ్చితిమి.

రాము—(నీతతో)

గీ. మట్టిచెట్టిది శ్యామనామంబు తరుణి
మమజగంగ యిదే శంభుమాలివతిత
దీని పేరు వర్షయాగ, యిందే కలిగెను
గంగతో నూర్యపుత్రికి సంగమంబు.

(అందఱును వమస్కరించుచున్నారు)

లక్ష్మ—ఆర్య ! ఇదియే భగవంతుండగు విశ్వనాథునకు నివాసమగు కాశీ.

రాము—మ. ఇది వారాణసి యన్నపూర్ణయామ విశ్వేశుండు నిందే వనించుడు, రిందుంగల మానులెల్ల నుకృతులైనైతి! సర్వదా హృది నేదింతురు విశ్వనాథు, మరణంబే మోక్ష మిచ్చుట యమృతదనజ్యేషి యొనర్చు తారకమహామంత్రోచితకంబునన్.

నీత—దశకంఠనూదనా ! వారాణసీసంకీర్తనముచేత నాపుట్టిలగు మిథిలానగరము సామీప్యమున నున్నదని తలంచెదను.

రాము—ఓవిమానరాజమా ! వేగ నీతకు జనకరాజధానియగు మిథిలాపురిం గవలబడుచును.

లక్ష్మ—ఇదిగో వచ్చితిమి !

నీత—భగవతి, మిథిలానగరి ! గురుజనమానకును నీకునుగూడవమస్కరించుచున్నాను.

రాము—చ. జనకుని రాజధాని యిది జానకి! దాంతుండు యాజ్ఞవల్క్యుడుండు నితలు నూర్యశిష్యుండు కనుంగొనుమా భవదీయజన్మభూమి నిమిషలేను లేలుదురు మిన్నను మన్నను నుండుదాత దీని, నితలుఁ బెండ్లియాడితిని నిన్నుఁ బురారిధనుర్విదారిన్.

విభీ—ఇచ్చటనే తుత్రియాంతకుండగు వరకురామునకుఁ బరాభవము కలిగినది.

సుగ్రీ—ఈశార్దూప్రదేశా—

గీ. శేషమాను ద్రావి సంకృప్తిఁ బూనుచగిదిఁ
జంద్రికల జల్మమాడిన చందమునను
దేవికానల్యకవని తుత్రియాలనెల్ల
యేడుమాడులూర్ధ్వ జంజంచి నాఁడు.

రాము—(సిగ్గుపడుచున్నాడు)

సీత— లంఘితపాగరుండగు మానుమంతునికంటె వాద్యప్రీతి కీర్తిగమనముగలదు.
ఇచ్చటినుండియే యయోధ్యాపట్టనముం జూచుచున్నాను.

(అంతట మానుమంతుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

మాను—(నమస్కరించి) దేవా! నావలన వృత్తాంతమంతయు విని వసిష్ఠుడు భరత శత్రుఘ్నులతోడను సకలప్రకృతిమండలముతోడను భవదీయ పట్టాభిషేక సంభారములంగూర్చుకొని సిద్ధముగా నున్నాడు.

(అందఱు వాదరహితో వినుచున్నారు)

రాము—(ముందుచూచి నమస్కరించి)

గీ. అమరపురి యందమును గెలువంగఁ జాలు
రవికులీనులు పాలించు రాజధాని
చందురునిబోలు తెల్లని జలముగలుగు
సరయు విపురిచుట్టు సెసంగుచుండె.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

రాము—(ముందుచూచి) విమానరాజమా! వసిష్ఠాదులు వాకై యెదురుచూచుచు
న్నారు. కావున రాచనగరులో దిగియెదిమా, సెలవిమ్ము.

(అందఱును విమానముం దిగుచున్నారు)

(విదవ వసిష్ఠుడును భరత శత్రుఘ్నులును బ్రవేశించుచున్నారు)

వసి—వాయవా, భరత! శత్రుఘ్న!

మ. శివశిష్యుం ద్రుహిణప్రపాతునితఁ డేచేట్టులులొందించె న
య్యది రెండం దలపోయఁగా నగవు నత్యాశ్చర్యముం బుట్టుఁ బు
ణ్యవిశేషంబున నేఁ డెదుర్కొనుట సంపాదించె శ్రీరాము నీ
రవివంశం బింక శ్వేతమానవుగు నిర్యన్మూర్తలం గీర్తలక.

(అందఱును అరికగ్నిమించుచున్నారు)

రాము— (విసముతతో సమీపించి పాదములు స్పృశించి)

గీ. గురువ్రతెవ్వార లిత్సాక్షికులమునకు న
రిష్టాలెవ్వారు దివి నవ్వుబుఝుఱుతుండ
వారికిన్పు డరుంధరీవల్లభులకుఁ
బ్రూరియెననించుచున్నాఁడు రాముఁడితఁడు.

పసి—“గీ. చేప నిన్నేమి యాశీర్వదించువాడ” (అను పూర్వోక్త చదవ్యముం జదువుచున్నాడు)

రాము—ఋషినవనములకుఁ గతకాలు వేస్తైనను నైక్యముకలుగుచుండును. ఈవసి ఘండు గూడ మున్నగమ్యుండాశీర్వదించినట్లై యాశీర్వదించెను.

సీత—(నమస్కరించుచున్నది)

పసి—జవకరాజపుత్రి! రాముని యాశీర్వచనమే నీకు నాశీర్వచనము. ఇదియు నుంగాక.

గీ. ఇంతదను కీయదుంధతియే పతివ్రత
తావ్రతము చేయున్నది తరుణులందు
అవ్రతముచేయ నీవు నోయనుగుబిడ్డ
చంచుకొంటివి భాగంబు వరముచగిది.

లక్ష్మ—ఇహ్యోమకులగురూ! పసివ! లక్ష్మణుఁడు మొక్కిక్కుచున్నాఁడు.

పసి—పత్నీ లక్ష్మణ! ఇంద్రజిత్తుని జయించిన నిన్నేమని యాశీర్వదించును?

భర—అర్య! రావణవిద్రావణ! ఇదిగో నీతమ్ముఁడు భరతుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాము—(చేతులుసాచి) తమ్ముఁడా యిటురమ్ము.

గీ. కృష్ణ నిను గొంగిలింబితి కుతుక మొదవ
వేగ నాకిమ్ము నీవు నీకాంగిలింత
సోదరులమేనుసోకెనసోదరునకుఁ
జంద్రకయ్యఁగూడ సుంత వెచ్చగనె యుండు.

భర—(సీతకు నమస్కరించుచున్నాడు)

సీత—నీమఖారవిందము నెత్తుమా, నీదృష్టి యానందమందవరిస్థందయగుంగాక.

శత్రు—పాదసేవకుఁడు శత్రుఁఘ్నుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాము—(లేపదీసి) పుణ్యమున మారెండవ లక్ష్మణునిఁ జూచితిని.

శత్రు—(సీతకు నమస్కరించుచున్నాడు.)

సీత—పత్నీ శత్రుఁఘ్ను! చిరకాలము జీవించుము. మీయమ్మ లెచ్చలనున్నార?

శత్రు—మంగళద్రవ్యములు చేతఁబూని యంతఃపురద్వారమున నిల్చియున్నార

లక్ష్మ—(భరతునకు నమస్కరించుచున్నాడు)

భర— గీ. మించువేడుక నను గొఱిలించుమయ్య
 లక్ష్మణా ! లేచి, నీవ సలక్షణుడవు
 ఆర్యసేవావచిత్రము లైననీవు
 గాత్రములు నన్ను నుఖపెట్టు గాత మిపుడు.

శత్రు—(లక్ష్మణుని గొఱిలించుకొని) నిర్విఘ్నముగ రామసేవచేయుట కొనసా
 గించుకొన్న నీయందు నాకు న్నేహము రెండింతలగుచున్నది.

రామ—భగవంతుడా ! వసిష్ఠ ! ఇతఁడు సూర్యపుత్రుఁడును గిష్కింధాపురా
 ధివతియునగు సుగ్రీవుఁడు. ఇతఁడు లంకాధిపతితమ్ముండను బ్రస్తుతము
 లంకాపరమేశ్వరుఁడు నగు విభీషణుఁడు. వీరువురును నమస్కరించుచు
 న్నారు.

వసి—రామవంద్య ! భవదీయకీర్తిలత కీయిరువురే కాయమానస్తంభంబులు.

రామ—భరత ! వీరును సీతకు ముఱుదురే కావునఁ గొఱిలించుకొనుమా.

(భరత శత్రుఘ్ను సుగ్రీవ విభీషణులు పరస్పరముఁ గొఱిలించుకొనుచున్నారు)

వసి—(అందఱివంకఁగని)

మ. దశకంఠం బరిమార్చె రాఘవుఁడు, సీతాదేవి సాధ్వీకును
 దశఁగాంచెన్ కుచియందు, లక్ష్మణుఁడు గాదా యింద్రజిత్తుం జయిం
 చె, నెబాసేభరతుండు పామకలచేఁ జేయించె రాజ్యంబు, న
 ద్యక్షమం బొందుట కేమిలోపమిఁక సప్రాశ్వాస్యయం జంఠయాన్.

(రామనివంకఁజూచి) వత్స దాశరథీ రామభద్ర ! ప్రకస్తమగు మాహాతాత
 మానన్నలైయున్నది, కావునఁ విత్ర్యంబగు సింహాసనం బుంకరింపుమా.

రామ—(అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

(వసిష్ఠుఁడు రత్న తక్కినయందఱు సాష్టాంగ నమస్కృతులు చేయుచున్నారు)

(తెరలో నుంకఁగీతములు పాడుచున్నారు)

(అకాశమంజు)

క. చిరకాలమా భవదుఁడు కంఠరునిం బ్రణుతించి పున్నకం బార్జించెన్
 దరజిహు ! నేటికిది నీవరమయ్యె కొనంగు మర్దవతి కవిమరలన్.

వసి—వత్స రామభద్ర ! భవ్యుండవు. సాక్షాత్కరేణుఁడు నిన్ను యాచించు
 చున్నాఁడు.

రాము—విమానరాజమా ! భగవంతుం డగు కుబేరుడు పాక్షిణిం చుచున్నాఁడు. వానికి మరల విన్నీచ్చెదను. (పైకిఁజూచి) అనినంతనే యీవిమానము కుబేరుని యొద్దకుఁబోయినదే !

వసి—రామచంద్ర ! నీకింక నేమిప్రియం బొనరించువాఁడను.

ఉ. శోచమాలేదు శంకయనకుం దనచాపముభగ్నుమైన సం
తాపమా లేదు వార్ధి కెడఁదలం దనకడ్డము గట్టిరంతు ని
ర్యాపితుఁడయ్యె మన్మఁడని వారిజగర్భన కీనులేదు సం
ప్రాపితుఁడయ్యెఁ బుష్పకవిమానము నేటికి యక్షసాధుఁడున్.

అయినను నిట్లగుఁగాత !

ఉ. పండితు లెల్ల సంసరణబంధముఁ బాపెడు కావ్యబంధము
ల్పిండగు నర్థమాన్ అలికనీతులు నూపులఁ గూర్చి చేయుతన్
బండువు గాఁగ నజ్ఞులు బ్రహ్మకు మాటుగఁ గావ్యమూర్తిన్
న్నుండను బాహుపండుర మనంబులఁ బండినభక్తి పెంపునన్.

(అంజనును నిష్క్రమించుచున్నారు)

—* గద్య *

ఇది శ్రీకృష్ణపీఠాధిపతిరాజరాజన విద్యార్థుని బాలకకానితి బాలసంస్మృతి
కథాపధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరవరచితంబగు నాంధ్రబాలరామాాయణనాట
కము నర్చయింప దశమాంకము.

ఎడ్యర్లు పట్టాభిషేకము

శ్రీ రస్తు

ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక నాటకము.

ప్రథమాంకము

కా. శ్రీశండుం దుసినాద్రజాపతియు వాణీశండు దేవేంద్రము
ఖ్యాతాపాలకసంఘ మానతి యవశ్యం జౌదలం దాల్చ నా
నాశాస్త్రజ్ఞులసత్సభానుమతి విన్నాణంబుగా దీవు లెం
తే కాసించిన దేవి యెల్లపుడు మీ కిచ్చుకొ దృఢైశ్వర్యమున్.

ఉ. వాయుసుశండు ముం, దెడమవైపున జానకి, వెన్ను లత్మణుం,
డాయన తమ్ముడుకొ భరతుడౌవల నీవల, నూర్యపుత్రుడై
తేయధవాదులెల్ల నలుదిక్కుల మూలలఁ గొల్వఁబట్టె
ద్రాయితమైన యుత్పలదశాకృతి మి మ్మనయమ్ముఁ బోవుతన్.

సూత్రధారుడు — (నాంధ్యంతమున నలుదెసలు పరికించి సంతోషముతో) అప్పుడే
రంగస్థలమంతయుఁ జక్కఁగా నలంకరించినారే !

గీ. నలుదెసల నిండుచుండె మద్దెలవలన
నెడలునాదంబు బుధకర్ణ పేయమగుచుఁ
దేనియలు జాలువాఱఁగ దీటుకొనియెఁ
గిన్నరలనుండి సంగీతకీర్తనములు.

(మిన్నవంకఁ జూచి) చిరకాలమునకు దుద్దినములు గడచి దిశాముఖంబులు
తెలివి నొందినవి.

గీ. రాజహంసలక్ష్మి రమణనహింసఁగ
మిత్రమండలంబు మేల్మీఁజెంద

సర్వదిశలయందు శస్త్రార్థమును జూపు
చుతొయిం చె కారదాగమంబు.

(విషయముతో సభవంకకుఁ దిరిగి చోసిలి యొగ్గి) సప్తమైడ్వర్డు భూపాల
పట్టాభిషేకమహోత్సవ మభినందించుటకుం గూడిన యోసభాసదులార !
నేను నాట్యవేదకళార్ణవుని కుమారుడను, నాపే రభినవభరతాచార్యుఁడు.
నాకు నేఁ డేదేని నొక నాటక మాడుటకు నెలవిండు. (ఆకాశమువంకకుఁ
జెవియొగ్గి) సృష్టతమహోత్సవమునకుం దగినదియు నూతనప్రసిద్ధకవిజితవి
తంబును నగు దెనుఁగు నాటక మొకటి యభినయింపు మనుచున్నారా !
(సంతోషముతో) ఏమీ! నాభాగ్యము. నామనోరథమునకుం దగినరీతి నే
సభవా రానతిచ్చిరి. నెలదినములక్రిందటనే—

గీ. అరసి తిరుపతివేంకటేశ్వరు లిరువురు
చేసి చెడ్వర్డుపట్టాభిషేక మనెడు
నాటకం బొండు కొచ్చెర్లకోట రామ
చంద్రవేంకటకృష్ణరాయేంద్రు నాజ్ఞ.

దాని నభినయించి యీసభాసదుల యంల్లంబులు పల్లవింపఁజేసెద. ఆహ !
దైవభుటనయన నిట్లుండవలయు :—

చ. నవరసబంధబంధురము నాటక, మీసభవార విద్యలం
బ్రవరులు మెప్పెఱుంగుదురు, మాపరివారము నృత్ర నాట్యబం
ధురమని పెక్కుచోటుల బుధు ల్గానియాడఁ జెలంగె, సప్తమై
డ్వర్డుడుఁడు చక్కవతియగుట ల్గుధ యిరిదిఁక వేయునేటికికొ.

(ఆలోచించి) ఏలాకో మానటి యంతతడవు చేసినది ?

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా ! ఇదిగో వచ్చితిని. నేఁ జేయవలసినపనికై నన్ను
నియోగింపుఁడు.

కూత్ర—నీవు చేయవలసినపని యింకేమి యున్నది.

ఆ. 'పాడెదఁ గోకిలస్వరముపద్ధతి, నాడెద మీసమేనియుం
బాడిదొఱంగకుండ, ననుభావము చూపెద'నంచు నింటఁ బూఁ
బోఁడిగొ ! కూర్చునెచ్చెలులపొంతఁ బ్రగల్భము లాడుదాన మీ
నాఁడు సభాముఖంబునఁ గనంబడఁ జేయుము నీప్రతాపముకొ.

నటి—(భయముతో) నాట్యసామగ్రి సమకూర్చుటకై యంతతడవైనది. సర్వము సన్నద్ధపఱచితిని, యిపుడు ప్రయోగింపవలసిన నాటక మేదియోపెలవిండు.

నూత్ర—ఈనాటక మాడవలయు. (అని పత్రికచేతి కందిచ్చును).

నటి—(పుచ్చుకొని) తే. గీ. అతివ యొక్కర్లు దేశంబు లాక్రమించి
చక్రవర్తిని యనుపేరునై తనుంది
పుడమియేలిన తర్వాతఁ గొడుగు పట్టి
భద్రుడగునట్టి కథ చూడవలయునేడు.

(అని చదివి) ఆర్యపుత్ర ! ఈకథయెద్దియోనామఁ దెలియకున్నది. వివరించి చెప్పఁడు.

నూత్ర—ఓసీ మూర్ఖురాలా ! ఇంతమాత్రము తెలిసికొనలేకపోయితివి. విక్టోరియా చక్రవర్తి మమారుండగు సప్తమైడ్వర్డు భూపాలుని పట్టాభిషేకకథయని కాదా దానియర్థము ?

నటి—ఆర్యపుత్ర ! తెలియక యడుగుచున్నాను త్సమింపుము. ఎడ్వర్డుపదమునకు చెనుక సప్తమపదము గూడ నెందులకో ?

నూత్ర—దానికిఁ జాలనర్థము కలదు.

తే. గీ. ఆర్థు రెడ్వర్డు లనురాజు లన్వయమున
పనుధఁ బాలించి రేడవవాఁ డితండు
గాన సప్తమపదమును గాంచెఁ గలికి !
చారుతరక్తిర్ని యిండియాచక్రవర్తి.

నటి—ఆసప్తమపదమున కాయర్థముకంటె నీయర్థము చెప్పిన బాగుండునేమో ?

తే. గీ. చక్రవర్తులు మును హరిశ్చంద్రముఖ్యు
లార్చురేగిరి రాజు లీయవనియందు
సప్తముండు గాన నెడ్వర్డుచక్రవర్తి
సప్తమైడ్వర్డు డనుమాట సార్థకంబు.

నూత్ర—ప్రియురాలా ! సాధు సాధు ! ఇట్టి యర్థము జెప్పిన నీబుద్ధిచాక చక్రము వేయినోళ్ళ బొగడఁ దగినది.

నటి—ఇది యంతయుఁ దమయనుగ్రహమే.

నూత్ర—ఓను; నాయనుగ్రహమనుట న్యాయమేగాని

తే. గీ. తరుణి ! నీవంటి సత్కళ త్రంబు పలవ
మీగుల బొగడొండెడను నాట్టినిగమమంగు
జదువనేర్చినభార్య సాహాయ్యకంబు
చేయనేరని కార్యసంసిద్ధి కలద.

(అని కాగిలించుకొనఁ బోవును)

నటి— ఆర్యపుత్ర ! యిదిమిగుల ముసేమారుంబు, ఇట్టి నిర్దమాలింగనమును
సహించదు.

నూత్ర— (సిగ్గుపడి మరలుచున్నాడు)

నటి—ఆర్యపుత్ర ! నీకు సంగత్యముగా నున్నదిగాని యట్టిచర్యకాదు. చర్య నుభి
నయింపఁగలమో లేమో యని నాగుండె లెరుగుచున్నది.

నూత్ర— ఆ! ఏదియేమిమాట. నానాట్లసామగ్రి మంత్రము నిర్దుష్టముగా నున్నది.
నీవు సంగీతమున నేమి చేసెదనో లేకయదు.

నటి—నేనా ! సంగీతసముచ్చిము సంతయుఁ గల్గోలముముగాఁ జేసెదను. నీ సవ
ధానమును పడవ యెక్కి మార్చుండుము.

నూత్ర—అపహితుఁడ నైతిని. ఇదిగో భుగన మొదలిడుచున్నాను.

నటి—(నవ్వుతో) ఆర్యపుత్రులా భుగనాగానము చేయుచున్నా ?

నూత్ర—మాట పూర్తిగా వినకుండఁ దప్పలుచట్టిన నేమి చేయుదును. గ్రహ
యగు నాట్లవిద్యయని నాయర్థము. నీకు భ్రువాగానముచేయఁ దొందరగా
నున్నది కాబోలును. తగ్గరగాఁ బాఠ్యంభించుము. రసపరచకులైన సభ్యు
లందఱు నొడలెఱుంగకపోదురుగాక.

అ. వె. విన్నవారినెల్ల వివశులగాఁ జేయు
పాటిలేనిపాట పాటగాదు ;
రసము లాని యాని రసపతులై విష్ణు
వీగకున్న గానవిదులుగారు.

నటి—(భ్రువాగానము చేయుచున్నది).

క. ధవళితభువనాంతరయై కుసలయమోదంబుఁ గూర్చుకొనఁ జాలినదై
కవగూర్చె నలంకారము, నవవధువగు రాజ్యలక్ష్మి నరనాథులకుక,

నూత్ర—(విని యానందముతో)

తే. గీ. అతివ ! నీగానసౌకర్య మరసి హాయి
బొంది సభ్యులు జంత్రపు బొమ్మలైరి
తనిసి ప్రత్యక్షరగళత్సృధారసమున
స్నాన మొనరింతు మైనిండ సరసిజాక్షి.

నటి—ఆర్యపుత్ర ! యీస్తోత్రములకేమి, తామింకఁ జేయునది చేయుదురుగాక.

నూత్ర—ఇదిగో వాక్కుద్ధిక్తై సర్వవిద్యామూలకందంబగు సరస్వతిని నుతించెదను.

చ. చదువుల కిక్కవై పరిజల సాకుచు నిచ్చులు సర్వతోముఖ
స్పద మగునృత్తితోడఁ దెలిచాయశరీరముతోడ నీకథల్
తిర్దికులు మెచ్చుచుండఁ దేదీవి వసించిన దేవి ! సర్వదా
మగిఁ దలఁచినదెడ నను గుమారుని బ్రోచినరీతిఁ బ్రోవుమా.

(తెరలో) నిక్కము నిక్కము. మావిక్టోరియాదేవి యట్టిదే. నిన్నొక్కనినే
కాదు, లోకులందఱను దనమూరులను గాఁ జూచుకొనునది.

నూత్ర— నా సరస్వతీస్తవమును విక్టోరియాస్తవముగా భావించుకొని వైతాళి
కులు వచ్చిరని తోచుచున్నది (అని ముందుజూచి) వీరే వైతాళికులు ! మన
మనంతర కర్తవ్యమునకై పోదమురా. (నటీనూత్రధారులు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది పరిస్తావన)

(పిదప సాయణమాయలును వైతాళికులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సాయ—(పరమానందముతో)

ఉ. దీవులలోఁ బ్రసిద్ధిగల దీవిని బుట్టి జగంబుమెచ్చ వి
ద్యావతియై క్రమానుగతిఁ దండ్రొసిరికొ పహించి విద్విష
ద్యునరులెల్లరుం బొగడ భూమి నిజంబుగ ధర్మసంఘసం
భావననేలు విక్టోరియ భాగ్యము పర్లననేయ శక్యమే.

మాయ—సఖా ! సత్యముగా నీవనినట్లు విక్టోరియాను పట్టించుట శక్యమే కాదు.
భూతభవిష్యద్వృత్తమానకాలములయం దీమె ధరిపాలనమువంటి ధరిపాలన
ముం గావహు.

సీ. మరుదేశములఁ దీయమావితోటలు పెంచె నేరాజపుత్రి దయారసంబు
గడియకామడతోన నడిపించఁగాఁ జేసె నేహలాదదేవి మనోహయంబు
నిమిషాన కభిలదేశములవార్తలు దెచ్చె నేరాజ్ఞి కుశలస్థిమారుతంబు
చలుగుశృంగ తినురీతి ప్రజలకు మాన్పించె నేరామ చిత్త కేదాగభూమి

తే. గీ. వర్ణ భేదంబు చూపు సంపచ్చలాక్షి
పక్షిపాతంబు మాపై నేన్రభ్యి మతిభి
షగ్వధూమణి యామెతు సాటిగలరె !
భూరినుగుణావలంబ విష్టోరియాంబ.

సాయ—మిత్రమా ! వేయుమాటలే ?

ఉ. 'ఓరి కుమార ! నీజనకుఁ డుర్వరకుం బ్రభునయ్యెఁ జుమ్ము ప
ల్మారులు తద్విధంబున నిలాతలనాయకి నన్ను జేయఁగా
నేరవె ' యన్న, నన్ని ' జననీ ! యటులేని నొనర్తు ' నంచు వి
క్టోరియఁ జేసె బద్ధభవుఁడుం జగమేలఁగఁ జేయ నిందిరక.

సాయ—చెలికాఁడా ! యాదేశమునకేమి గాని యామెప్రభుత్వమువలన హిందూ
దేశీయులు పడు సౌఖ్యమింతింతగాదు.

సీ. విడువలేదట మానముడుపకుండ మిటారిపడుచుఁగన్నెలు కంటఁబడినపట్ల
నడువలేదట నేలఁబడఁద్రోయకుండ దేవాలయంబులతోన నడుచుపట్లఁ
గుడువలేదట బల్మిఁ గొనకుండఁ గడుఁగవ్వుపడిపెంచుకొనినకాపరుల పంటఁ
బొడువలేదట ధర్మపును దాటుకుండఁ బోటరులొముఁ బగర సంగరములందు

తే. గీ. ముడువలేదట దస్త్రంపు మూట చేత
లంచమిడకుండ ధర్మపాలనములందుఁ
గటకటా ! యెట్లు సహియించఁగలిగిరోక్కొ
తురకబిడ్డలబాధ హిందువులు మున్ను.

సాయ—బౌను, నీవనినమాట నిజమే.

సీ. ఏనాఁడు చాటి రాహిందువు ల్పట్టిమీఁదనెకాక యేళ్ళునంతెనలమీఁద
నేనాఁడు నాటి రాహిందువు ల్మరుదేశముల సన్నపరి విత్తుమొలకగములు
నేనాఁడు చాటి రాహిందువు ల్మమవారి యేల్పడిమించిన యెలబడులు
నేనాఁడు మీటి రాహిందువు ల్కొనగోట హలాణవిద్యాజయోద్యోగిగిట

తే. గీ. దూరకాలమునుండి హిందూధరాధి
పతులపరిపాలనంబునఁ బ్రాతఃపడిన
భరతఖండమునకుఁ జక్రవర్తినియొ య
నఁదగు విక్టోరియారాజ్ఞ నాఁడుగాక.

మాయ—మిత్రమా ! “చక్రవర్తినియొ యనఁదగు” నని యాయుత్పేక్షయేల ?
నిక్కముగా హిందుదేశచక్రవర్తిని యనిపించుకొనుటకొఱకేగదా కొలఁది
కాలములో ననేక పృథివీపాలసామ్రాజ్యాభిషేకసలిలధారోపనదీపమావృద్ధం
బగు యమునానదిచే నలంకరింపఁబడిన హిందూదేశకాలంకారం బగు దిల్లీపురం
బున నభిలసామంతనృపాలురం బిలిపించి కొల్వకూటంబుఁ గావించెదరఁట,

సాయ—వాణిజ్యమివంబునం బోయిన సాంఘికులవలనఁ జిరకాలమునుండి హిందు
పులు పరిపాలించు దేశమంతయు నాక్రమించుకొనిన యిమ్ముహూదేవి కొక
కార్యమసాధ్యమా !

చ. అనుపద మేనుదైవము దయామయుడై కనుచుండ, నెల్లకా
సనములు రాజులెల్ల శిరసావహించుచు నుండ, భాగ్యపుం
గని యగునట్టి యాభరతఖండము నేలెడు రాణికి మేకుం
జనపతు లెవ్వరీడు ? సువికాలదయారసరమ్యవాణికి.

మాయ—మ. తెలిగొండ న్నగమేన నాలగుచునేదేవుండు మున్నుండె, న
య్యలఘుండే తెలిదీవిఁ బూర్ణముగ నాలై చూపునందున్నని
ప్పులు ఖడ్గంబునఁ దాలెన్నో యనుతలంపు ల్లలియున్నార లో
కులు విక్టోరియపట్ల నచ్చటను బెక్కు ల్పూటలించేటికి.

సాయ—సఖా ! బాగుగ నమర్థించుకొనుచున్నారు. లేకపోయిన స్త్రీవ్యక్తివి
కేవలమున కిట్టినిరంకుశాధిపత్యమెట్లు కలుగును ?

మాయ—ఓను ! పూర్వహిందూరాజుల రాజ్యంబుఁ దలంపించుచున్న యిమ్ముహూ
దేవిసారాజ్యంబు నుతంపఁ దరముగాదు. ఏదెనఁ జూచిన నిరర్థకఘంటా
కుధంబు, లేదిక్కునఁ జూచిన నదికుల్యాప్రవాహంబులఁ గలిగి సర్వదా సస్య
పూర్ణయై భూమి రత్నగర్భానామంబు సార్థకంబు జేసికొనుచున్నది.

ఉ. వానలు లేక భూమి ఘనంతముగా, కొకవేళఁ బండిన
న్వాసలఁ లేనిదేశములవంకకు నచ్చటిపంట పోక నీ !

మనవు లెన్నిపాట్లు పడి మృగ్ధిమ, న్నిపు డొక్కడేశ మెం
దేని ఫలింప నయ్యదియె యెల్లలకేగుదు నుండె నద్దె.

అనుచుం బ్రతిపట్టనంబునఁ గొల్వలు దీర్చి విత్తోరియాసౌరాజ్యంబును నుతించు
దున్నారని పెక్కులు వార్తాపత్రికలవలన వినుచుంటిమిగనా !

మాయ—సాయణా ! నేనొక రహస్యము వింటిని; మనవిత్తోరియామహాదేవి యేండ్లు
గడచిన దగుటను బెద్దకుమారుఁడు రాజ్యపాలన సమర్థుండగుటను ధర్మాచ
రణసభవారందఁ టెద్దర్దునకుఁ బట్టాభిషేక మొనరింపఁ దలంయకొన్నారట.
ఇది సత్యమేనా ?

సాయ—మాయణా ! తప్పమాట వింటివి. పెద్దవారుండఁగఁ జిన్నవానికిఁ బట్టము
గట్టునాచారము హిందూరాజులకేగాని హూణరాజులకు లేదు.

మాయ—(మిన్నువంకఁ జూచి) సాయణా ! లేనిపోని యితరప్రస్తావనలవలన నున
పని మఱచిపోవుచుంటిమి. అప్పుడే దేవిగారు అమాత్యపురోధిపరివార
సహితముగాఁ గొల్వకుటంబునకు వచ్చియున్నారు. కావునఁ గై వార
మొనర్చుటకై వేగముగఁ బోవుదమురా.

(అని వైతాళికులు నిష్క్రమించుచున్నారు).

(పిదప యథోక్తముగా విత్తోరియా పరివేశించుచున్నది)

పురో—(సంతోషముతో) తల్లీ ! దైవమునకు మీయందుఁ గలదయ మెండగుటచే,

తే. గీ. అభిలరాజన్యకులమును నతిశయించి
కీర్తిప్రసాదించె నేటికాంగ్లేయకులము,
అహిమాచలనేతువర్యంతభూమి
క్రైవసముఁ జేసికొంటి వక్కజముగాఁగ.

క. కడిపెడుబిడ్డలఁ గంటివి కడలేనియశంబు మంచి గౌరవమునురా
నొడయులకు నొడయురాలను నుడువుంగైకొంటి వభిలనత్యప్రాధిక.

విత్తో—మహాత్మా ! నేటిరాత్రి స్వప్నమున నొకయద్భుతము గంటిని.

క. పొడవును లావును గల్గిన యొడలును గరుణారసంబు నొలికెడి కనులుం
గడు నబ్రిపుఁదేజముగల యొడయం డగు దివ్యపురుషుఁ డొకఁడగుపడియెన్.

చామరగ్రాహిణి—తల్లీ ! దేవదూత కాఁబోలు. నిరంకుశమహిమ గలమీకు
దైవము బ్రత్యక్షమగుట క్కలుము లేదు.

పురో—తరువాత దరువాత ?

విష్టో—ఇట్లుంటే బడిన బదంపడి యేను నాస్వప్నమునందే లేచి నమస్కరించి తోడితెచ్చి యొక్క రత్నసింహాసనమున గూర్చుండబెట్టితిని.

చాను—పెద్ద లెదుటబడిన మర్యాదయిచ్చి మర్యాదపొందు టలవాటగు తమకు స్వప్నము నందు గూడ నాయాచార మెట్లుతప్పను !

పురో—అంగ్లేయరాజవంశ మనఁగాఁ బెద్దలకు గౌరవమిచ్చునదియు వారివలన గౌరవమును బొందునదియు గదా ! తరువాత దరువాత ?

విష్టో—తరువాత. తే. గీ. శయ్యయొద్దనున్న చల్లనినీరంబు
ద్రావనిచ్చి, మంచి నేనకులను
నేదదీర్చబనుపునేసి, పశ్చాత్తరంబు
లాసఁగి, యిట్టులంటి నెసకమెసఁగ.

క. దేవర యెవరో ? యేపనికై వచ్చితిరో ? యటన్నఁ గడుకొనుదయకన్
గ్రేవలఁ దొలకఁగా నా దైవం బిట్లనియె నభయదం బగుమతితోన్.

‘నన్నా ! అంగ్లేయకులప్రదీపమా !

క. తలదాఁటిన భూపుణ్యంబులవలనను ధారుణీతపోమాహత్యైక్యం
బులవలనఁ బ్రజలనుకృతంబులచే నీకుర్చియెలుపుణ్యం బబ్బెన్.

క. నీ పెద్దకొడుకు ధరకుంత్రాపకుడై పృజల మేలుపడయంగలఁ డ
ప్పాపనికి నేలయెల్బడి లోపలి రుచిఁజూపు మెల్లలోకులు మెచ్చన్.”

పురో—దేవీ ! నీమనోరథమునకుం దగినట్లే దివ్యపురుషుండు నెలవిచ్చె. ప్రజలకుఁ గూడ నీమహోత్సవము డైమంకరమైయున్నది. కావున నిది యెల్లరకుఁ దేటపఱచి హిందూరాజ్యలక్ష్మి నెడ్వర్థభూపాలుని భుజాశీఠరమునఁ గూడఁ గొంచెమెక్కింపుము.

చాను—తరువాత ?

విష్టో—అమాటలు విని హర్షముచే లోచనములు పల్లవిన ప హిందూరాజ్యలక్ష్మియుఁ గూడఁ బ్రక్కనే నిలువఁబడి యుండెను

చాను— దేవిహృదయము ననుసరించుచుండు హిందూరాజ్యలక్ష్మి కిట్టిహర్షా విర్భావ ముచితమే.

విక్టో—మిగత నేనును నాండ్లయరాజుల మే లంతయు నీయధీనమే యని
యూరకుంటిని.

చామి—పిమ్మటఁ బిమ్మట ?

విక్టో—తరువాత నద్వివ్యపురుషుఁ డింకొకమాట నెలవిచ్చెను.

పురో—ఏమని ?

విక్టో—తన్ను వరింప నిచ్చుగించు హిందూరాజ్యలక్ష్మి చక్కఁదనమంతయు నరసి
నచ్చుటకై ముందొకసారి నీకుమారు నక్కన్యాసమీపమునకుం బంపుము.
దిగ్విజయయాత్రాకుతూహలయై మరలివచ్చిన పిమ్మట నీయభిమతముఁ దీర్పు
మనియె.

చామి— { కుమారునకు యానరాజ్యపట్టాభిషేకము చేయుమనుటచే సంతసంబును
పురో— { దూరదేశమునకుం బంపుమనుటచే విచారమును గూడ మామనంబుల
దొర్లాడుచున్నయవి.

విక్టో—ఇట్లుచదేశించి యాదివ్యపురుషుఁ డంతర్ధానముం జెందెను.

మంత్రులు—ఈ వృత్తాంతము ధర్మాచరణసంఘమువారికిఁ గూడఁ దెలియజేసి వారి
యనుజ్ఞఁగూడఁ బొందవలసినది కదా ! అదియునుంగాక హిందూదేశమంత
యుఁ దిరిగి పృజల మంచిచెట్ట లారసినపిదపనే మన యెడ్వర్డునకుఁ బట్టాభి
షేకముచేయుట యుక్తము.

పురో—మంత్రుల యాలోచన మిగుల చక్కనిది.

విక్టో—అట్లయిన ధర్మాచరణసభవారి కీవృత్తాంతముం దెలిపి వారియభిప్రాయముఁ
గూడఁ దెలిసికొనుండు. వా రీవిషయము విచారించునపుడు.

చ. అవనిభరించి యిందనుక నక్కట ! భర్తృవిహీననయ్యు మం
త్రులరులు మీరు సాయమొనరింపఁగ నేలితిఁ, బెద్దవాని కై
దవచదినచ్చె, రాజ్యభరమంతయు నాతని కిచ్చి నేను హిం
దువులను వారిదేశము గనుంగొనఁ బోయెద సమ్మతించరే.

అని కుట్టవాని పృయాణము మాన్పించుటకును నేను భరతఖండమును జూచు
టను గుఱించియుఁ జర్చింపుఁడని చెప్పఁడు.

మంత్రు—తల్లీ ! నీవనిన పల్కులు విచారమునకుఁ దేదగినవియే కావు. నీవు హిం
దూదేశమునకుఁ బోవుటకాని యువరాజునకు మూర్ఖాభిషేకము చేయుట
కాని నేఁడొనర్పఁదగినపనులు కావు.

తే. గీ. ఆహిమాచలనేతుషగ్యంతభూమి

తైవనముఁ జేసికొంటి పక్కజముగాఁగ

జయముజయమందుఁ బ్రజలెంచఁ జక్రవర్తి

నీపదముఁ బొందువలయు దానికి నిజంబు.

చిరకాలము హిందూచక్రవర్తులకును బిదపఁ దురుష్కప్రభువులకును రాజధాని యగు దిల్లీపురంబున నొక్కకొల్లుకూటంబుగావించి యచ్చటికి హిందూదేశాధిపతుల నందఱు రావించి వారిసమక్షమున హిందూదేశచక్రవర్తిని యను బిరుదంబు దేవిగారికిఁ దిట్టస్థింపఁ జేయవలయునని యిదివఱు నే నిశ్చయించుకొని యుంటిమి. హిందూదేశీయు లందఱుకును ద్వీపాంతరీయుల ప్రభుత్వము మొదట దుస్సహ మని తోచకమానదు. ఇట్టి సమయంబున వారి సమక్షంబునకుఁ దమరు పోవుట మంచిదికాదు. అచ్చటికిం బోయినఁ బ్రమాదము గల్గునేమోయను సంశయ మింతలో విడువరాదు. ఇతర మతస్థు లితర దేశస్థులు తమదేశమును బాలించుచున్నారను దుఃఖము మనముచేసిన యుక్తకారము లనుభవించినకాని వదలరు. కావున భవిష్యచ్చక్రవర్తి యగు మనయువరాజునే హిందూదేశమునకుఁ బంపుట మంచిది.

చ. తురకలయేల్పడి న్నిగుల దుఃఖముఁ బొందినవారుగాన లోఁ
బఱచిరి రాజ్యము ల్బ్రనకుఁ బాపము హిందువు, లట్టివారి నే
ర్పరితనమొప్పుఁ బూర్వమఖిపద్ధతులం దలదాటు నట్లు లే
లిరి యనిపించుకొన్నఁ బ్రబలింతుమునాటికి నాటి కచ్చటకా.

చ. మతముల బోలికేగక సమానముగా జనులందఱు న్నుఖి
స్థితిగనఁజేయుచు న్నదువు దేశముల న్నిగులంగఁజేయ ను
న్నతదశఁజెంది హిందువు లనారతము న్ననయందు భక్తిసం
గతులయి నేవనేయుదురు కార్యములన్నియుఁ జక్కఁ జేయుచుకా.

కావున యువరాజప్రయాణమునకై ధర్మాచరణసంఘమువారి యనుమతిం బొందుటకుఁ బోయెదము. (అని మంత్రులు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ముఖసంధి)

(తెరలో)

కా. లోకాలోకగిరీంద్రకందరతమోలోకంబునేకాలముం
బోకార్పందగు నీప్రతాపమున కేభూము ల్నివాసంబు లే

లోకంబుల్ తగునాటవోట్లనుచు నాలోకించుచుండంబుగా
నాకాకాగ్నియఁ జేరె సూర్యుఁడు సమగ్రాంశుండు విప్రోరియా !

ఉ. కారదచంద్రిచంద్రికల చందముగల్గు భవద్గుణంబు లిం
పార సుతిఁచుచుందుఁ మలయాచలచందినకుంజమండలొ
దారఫణింద్రకాంతలు తదక్షరగీర్ణమధారసంబు నిం
డారఁగఁగ్రోలి వాయుశనసాయశముకొ విడలించుకై పడికొ.

విప్రో— (విని పరివారముపంకఁ జూచి) మీరందఱు అభిమతాచరణమునకై పొందు
నేను నంతఃపురమునకుఁ బోవుచున్నాను.

(అని యథోచితముగా నందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది...తిరుపతివేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకం బనునాటకంబునఁ
గత్యానిస్వప్నం బను ప్రథమాంకము.

శ్రీ రస్తు

ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక నాటకము.

ద్వితీయాంకము

(పీదప వృద్ధకంచుకి ప్రవేశించుచున్నాడు)

కంచు — (సంతోషముతో) చిరకాలమునుండి పనిచేయుచు ముదుసల్పినై యుండియు నేను యువరాజరాజ్యాభిషేకమహోత్సవాలోకనభాగ్యంబునకై బ్రతికియుంటిని.

క. అడుగడుగునందుఁ జేష్టులు తడఁబడ వాక్కులును గద్గదంపడ నొడలు నృదఁకఁగ నడిచెడు ననుఁగని యొడయం డెడ్వర్డు నవ్వుచున్నాఁ డెపుడు.

తే. గీ. దేవి నత్తగ భావించి తివిరి హూణ
రాజ్యసంపద మాయువరాజువంకఁ
జూచుచున్నది కడకంటి చూపులొలయ
మూలవేశ్యంబులొఁ గిటికిలగుండ.

పరిక్రమించి ముందుఁజూచి) వీఁడె ! రాజపుత్రపరిచారికుఁడగు దారకుఁడు వచ్చు చున్నాఁడు.

దార — (ప్రవేశించి) ఆర్య ! కంచుకీ ! నమస్కారము.

కంచు — (కనుబొమ్మలమీఁదఁ జేయివెట్టిచూచి) గారకుఁడా ! నాయనా ! శుభముల నొందుచు పర్థిలుము. మనవిక్టోరియా చక్రవర్తినిగారు యువరాజును హిందూ దేశమునకంపుట కంగీకరించిరట. ధర్మాచరణసంఘమువారుగూడ సమ్మతించిరా ?

దార — నిన్నరాతిరి నిండోలగంబు గావించి యీవిషయమ్ము చర్చించి సభవా రందఱు లిటువరాజు హిందూదేశమునకుఁ బోక తీరదని నిర్ణయించిరి.

కంచు—దేవియే హిందూదేశమునకుఁ బోవుటకై నన్నద్ధకాఁగా యువరాజు తానే యేగుటకుఁ బ్రయత్నించెనట కాదా? కావున మనయువరాజున కిది బల వద్దమనముకాదు.

దార—నిజము. కాని, ఆర్యా! అతిసుకుమారుఁడు రాజపుత్రుఁడు, హిందూదేశము మిగుల నుష్ణదేశమట! యెట్లు తిరిగి రాఁగలుగునో!

కంచు—నాయనా! సంక్షేపింపకుము! గొప్పవారి చరిత్రములు మిగుల నద్భుతములు. వారి కసాధ్యకార్యములుండవు. కాక రాజకుమారుఁడు భగవదంశసంభూతుఁడుగాని సామాన్యుఁడు గాఁడు.

దార—ఆవును. భవిష్యమెట్లు కాఁగలదో యెవరికిఁ బెలియును?

కంచు—ఇప్పుడు యువరాజుగా రెక్కడ నున్నారు?

దార—మంగళ పరిస్థాన మాచరించి మతాచార్యులకు మొక్కిరి దేవాలయంబులో నిష్ఠదైవముం బ్రార్థించి సముద్రప్రాంతవినివేశితస్కంధావారుడై మంతురి లతో నేమేమో మాటలాడుచు స్వప్రాసాదములో నున్నాడట. నేను ద్వరగాఁ బోవలయు నాజ్ఞయిమ్ము.

కంచు—పొమ్ము. నేనును రాజకులమునకుం జనియెద. (యిరువురును నిష్క్రమించిరి)

(ఇది చూలిక)

(పిదప మంత్రిలతో యువరాజును బరిజనముఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

యవ—మంతురి! చారా!

డి. తల్లి నయంబు మీఁగ నుదారగతిం జగమేలుచుండఁగాఁ బిల్లనిభంగి సౌఖ్యములఁ బెంపువహింపక దోషరాశి పుట్టిలగు రాజ్యభారము వహింపఁగ నాకిపు డేమి వచ్చె? నాయుల్లము యౌవరాజ్యమునె యెల్లకపోయె మఱింతయేటికిన్.

కావున, విక్టోరియామహారాజ్ఞీ భుజపరిఘనిష్క్రంటికృతంబు లగు హిందూ దేశదిగంతములందు విజయయాత్రాకుతూహలముచే నుఖముగాఁ గాలము గడపెదను.

మంత్రిలు—రాజపుత్రా! ఇది హూణరాజకృతాచారము కాకపోయినను ముదుక పుష్పముచేత దట్టి గారూ ధురంధరుడడ వగు నీయందుఁ గొంచెము భారముం వ

వలయునని తలచినదిగాని నేడే రాజ్యభారమంతయు నీతలయందుంచుట యామెతలంపుగాదు. స్వప్నమునఁ గూడ నామెకొక దివ్యపురుషుఁ డిట్లే నెలవిచ్చినాడట. పెద్దలయాజ్ఞ జవదాటుట యుచితముగాదు.

యువ— అట్లయిన నవశ్యము తల్లిగారి యానతి శిరసావహించును.

మంతుల— ఇట్టి వినయము మీవంశస్థుల కందఱికి సహజగుణమే.

పరిజనము— స్థవీర యగు నమ్మగారే రాజ్యభారమును వహించువారు. తాను రాజ్యలక్ష్మిని దొడమీఁద నిడుకొని లాలించుచుండఁగఁ జూడవలయుననియే యామె యుద్దేశము.

యువ— (నవ్వుచుఁ బరిజనము వంకకుఁ జూచుచున్నాఁడు)

పరి— చిరకాలమునకు మేదిని పరిత్యజ మైనది,

క. కులగిరుల తలలు మోయుట వలనం దచ్చిలలు దాఁకి వసివాడిన యీ యిల కెద్దర్థమహిభూలతభుజాశయ్య నుఖవిలాస మొసంగున్.

గీ. మును హరిశ్చంద్రభూపాలముఖ్యరాజ
భుజములండ్ల సౌఖ్యము ల్బొందినట్లు
నపు మెద్దర్థభూపభుజంబునందు
రమణవహియితచు హైందవరాజ్యలక్ష్మి.

యువ— (బాహుస్ఫురణ మభినయించుచు నధోముఖుఁ డగుచున్నాఁడు.)

మంత్రులు— రాజపుత్ర !

క. వివిధవిచిత్రవీరానం బత్ర తనశయనాలయంబు నమరించుచు హైం
దవరాజ్యలక్ష్మి నేటికి యువరాజుగమము గోరుచుండె దనంతన్.

పరి— క. యువరాజునకున్ విద్యాయువతీమణియందుఁ గలిగియుండిన ప్రేమం
బవలోకించుచు లక్ష్మియు భువియుం దడవేత్తుమొట్లు పొందక యుండున్.?

మంతు— ఎవఁడురా యక్కడ? నేనకు లింకను బయలువెడలరేమి? మేము కేవలము మంత్రపాణులమేగాక శస్త్రపాణులమైకూడ స్వామి శారాథింఁ గలవారమే.

పరి— ఈదేశయాత్ర యేలవచ్చెనో, నట్టాభిషేకమున కాలస్యమగుచున్నది.

దౌవారికుడు— (ప్రవేశించి) జయము జయము యువరాజా ! నేనకుటండఱు నముద్రతీరమున దేవరరాకం బ్రతిష్ఠించుచున్నారు. నేనావతులతో నేన యిరుడెనల బారుగట్టి నిలిచియున్నది.

యువ—ఇదిగో వచ్చుచున్నాము.

వై తాళికుండు—(ప్రవేశించి) జయము జయము భవిష్యన్మహారాజా ! యువరాజ !

సీ. సామంతరాజన్యసంఘముల్లాని తెచ్చి యుడుగర త్రీకిచ్చుచుందు గాత
మంబానగరముఖ్యముఖ్యపురువ్రీకు నన్ని కన్నులపండువగును గాక
దేహంబునకు నుఖాస్థితి యిచ్చిమిమ్ముదదుష్టంబు బాధింపకుండుఁగాత
కాబోవుమారాజుకరుణామయఁడటంచు బ్రజల మెప్పులుపొందఁబడును గాత

తే. గీ. గద్యపద్యప్రబంధవాక్కల్పనముల
రేగి కవులెల్ల మిమ్ముఁ గీతిఁఁతుగాక
డంబుమీఱంగ భరతఖండంబుఁజూడఁ
బోయిరావఱ్ఱు, యెడ్వర్డుభూమిపాల. !

దోవా—(మరలఁ బ్రవేశించి) దేవా ? నేనాపతులు దేవరదర్శనమునకై మొగపాల
వేచియున్నారు.

యువ—శ్రీఘ్రముగఁ బ్రవేశ పెట్టుము.

సేనా—(దోవారికునితోఁ బ్రవేశించి యథోచితముగా నమస్కరించి) దేవా !
సర్వతోముఖాటోపమాగల మావాహినలు శౌర్యోదన్యంతఁడ వగు నిన్నుఁ
గలయవచ్చినవి, కావున వీరిని నయనాంచలమునం గటాక్షింపుము.

మంత్రు—రాజపుత్ర ! వేగఁ దులితాహస్కరరథం బగునీకర్ణీరథ మారోహింపుము.

యువ—(రథమెక్కుట యభివ్రుంచుచున్నాఁడు).

మంత్రులు, పరిజనము—(సంతోషముతో)

ఆ. వె. ఉరక నవకర్తగచోదగ్రతేజంబు
పెంచి దెసలనాక్రమించుశూర్యుఁ
డుదయనగమమీఁడ నొప్పెడు గతి యువ
రాజు వెలుంగుచుండె రథమూమీఁడ.

(అందఱును గూడ నడచుచున్నారు).

మంత్రు—సారథీ ! కర్ణీరథము మెల్ల మెల్లనఁ దోలుము. రాజపుత్రు లిరుజెనల
నుండు సేనాసౌభద్రమును విలోకింపఁ గలరు.

సేనా—(కర్ణీరథము నొకచేతఁ బట్టుకొని నడచుచు) మహారాజ్ఞీపుత్రా ! యీ
దెసకు దృష్టిపరింపఁ జేయుము.

చ. కదలివరేగి వైకెగయుకాల్చుడబంటుల పాదధూరి తో
యదములు గాఁగఁ, జంచలలయందము కత్తులు చూప, భూమి గ్ర
క్కదలుచు భేరికారవము గర్జితరీతి వహింప, నేనుపె
న్నదములు వృష్టిగా నటఁ గనంబడు నేనలు హాసకాలమై.

మఱియు నీవంకకుఁ జూడుము.

క. అడుగు లిడువేళ కేఱుఁడు పడగలు వంచుచును వానిపై కెత్తిన య
ప్పడు పైకెత్తుచునుండఁగ నడచుం గజఘటలు చూడ నగములపగిదికొ.

దేవా! యీప్రక్క విలోకింపుము, యవరాజహిందూదేశప్రస్థానసంతోషమున
నోడలెఱుంగక యుప్పొంగి నడచిపోవు భటుల యాటోపము.

చ. ప్రతికరమందుఁ గత్తులు తుపాకులు నమ్ములు తోమరమ్ములు
న్నతగదలుం మునుంధులు ధ్వనధ్వనురాదికసాధనంబులు
న్నతిమెయిఁ దాల్చి రూపము గనంబడు నట్లు చరించు విక్రమా
దృతరసమూర్తలో యనఁగఁ బాలుచునున్నవి నేనలచ్చటకొ.

మంత్రులు—అయ్యారే! తురంగతరంగముల చాకచక్రము! అద్దిరే! విదళితపర
బలమనోరథంబు లగు రథంబుల సంభ్రమము! వహ్వరే! యేకవర్ణకంక
టోష్ణీషధారులై నలికఁబులు బుజంబులఁ దాల్చి యాడుగులం దడుగు లిడుచు
బాయలు తప్పక నడచుచున్న పదాతుల నైపుణ్యము!

యమ—(నాలుగుదిక్కులు కలయం జూచి) సైన్యము లన్నియు సమగ్రసాధనం
బులైయున్నవి! బృంహమానగజాక్షిర్ణయ హేమహమాహమాకులయుఁ
గ్రీడమానస్యందనయు నగు నీవాహిని నా కమితానందముం గూర్చుచు
న్నయది.

సేనా—రాజపుత్ర! హిందూదేశయాత్రాకుతూహలులగు దేవరవారి యనుజ్ఞ నీసేన
లన్నియుఁ బరిపాలించుచున్నయవి.

యమ—(అనుగ్రహముతో మంత్రులవంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

మంత్రు—(ఉత్సాహముతో) సేనాపతులార! త్వరగ నేనల నన్నింటిని మరలించి
స్వస్థానమునకుఁ గొంపొందు.

సేనా—మంత్రుల యానతిప్రకారము చేయుచున్నారము.

యువ—(ముందుఁజూచి) ఏలాకో యమ్మ గారి నేవకుండు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు !

సేవ—(పొర్రేకించి వినయముతోఁగూడిచేయెత్తి) రాజపుత్రా ! జయము, దేవాలయములోని ముఖ్యాచార్యులచ్చిన యాశీస్రసాదములు దేవర కిమ్మని యమ్మ గారు పంపించినారు.

యువ—(వినయముతోఁగిహించి)

గీ. అఖిలరాజాధిరాజపంద్యంఘ్రియైన
తల్లియాశీస్రసాద మూడలధరించి
నట్టికతమున భరతఖండాతిశయము
చూచి వేగము మరలివచ్చుట నిజంబు.

మంత్రు— నిరర్థకపరాక్రమక్రమసంపన్నుండవై యనేకదేశయాత్రలు గావించి పచ్చిన దేవరకు హిందూదేశప్రయాణముననెంత !

సేవ— యువరాజ ! హిందూదేశమందలి వాతకల నెప్పటికప్పుడు తెలియఁజేయుచుండుమని యమ్మ గారు సెలవిచ్చిరి. ఈమాట ముఱవవలదు.

యువ—గురుజనవాక్యము శిరసావహించితిని. అమాత్యులారా ! నేనాపతులారా ! నాతో రానివారందఱు నిలుపుండు.

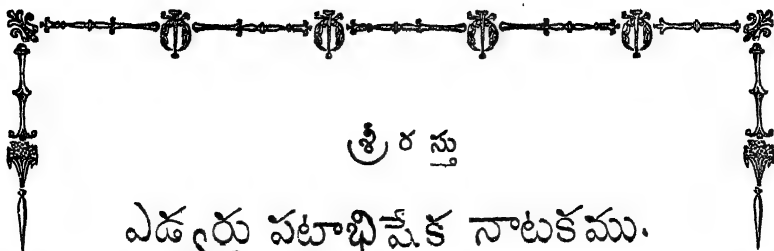
అందఱు— యువరాజుగారికిఁ బ్రయాణము శుభప్రదమగుఁగాక ! జయము ! జయము !

యువ— అందఱయొద్దను సెలవు, శీఘ్రముగా హిందూదేశముం జూచి వచ్చెదను.
(అని సవరివారుడై ధూమనాకాధిరోహణమాచరించుచున్నాఁడు)

(అందఱును సెవటిపారచటికిఁ బోవుచున్నారు)

క ద్య

ఇది...శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు నెడ్వర్డ్ పట్టాభిషేక నాటకంబున హిందూదేశ ప్రస్థానమును ద్వితీయాంకము

శ్రీ రస్తు

ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక నాటకము.

తృ తీ యాం క ము

(తరువాత నిరువురు సేవకులు పర్యవేక్షించుచున్నారు)

ప్రథముఁడు— ఏమీ ! యెడ్వర్డు భూపాలుని నై పుణ్యము ! చూచినంతనే సమస్త
హిందూదేశసామంతప్రభువులవలనను విశేషగౌరవము సంపాదించెను.

ద్వితీయుఁడు— ఇప్పుడై ప్రసాదము వజ్రకవచమైయుండఁగా రాజపుత్రునకు
లోపమేమి ?

ఉ. శూరుఁడు రాజమాన్యుఁ డననూయుఁ డుపాయవిదుండు త్యాగి వి
ద్యారతుఁ డాత్మకార్యపరతత్వవిధాయి ధరాశృంగదన్వయా
చారపరుండు ధీరుఁడు ప్రజాపరిపాలనదక్షయైన వి
క్టోరియ తీర్పుగల్గిన పటుప్రతిభాచణుఁ డాతఁ డల్పుఁడే !

ప్రథ— (మార్గాయాస మభినయించుచు) ధూమనాక దిగి యిదిగో ! లండను
పురంబుఁ బర్యవేక్షించితిమి. (అని ప్రవేశము నటించుచు) నిరతిశయ
మగు నీ విక్టోరియాంబ యాదార్యమును నుతింపఁదరముగాదు. స్వభావరమ
ణీయం బగు ప్రతిధ్వనిచే భోగావలీప్రముఖంబు లగు స్తోత్రపాఠంబుల నీ
వై తాళింపులు విగ్రరగాఁ జదువుచున్నారు.

ద్వితీ— (ఆదరముతోఁజూచి యచ్చటి జనులంగాంచి గుర్తించినట్లుభివనయించుచు)
సఖా ! చూడుచూడుము.

ఉ. చేలములం ధరించుట త్యజించి బుజంబులమీఁద నుత్తరీ
యాలును మాని యాదలలయందును బాగలు లేక హూణభూ
తాలరభంగి కాళ్ళకు హిజారులు మేనులఁగోట్లు నెత్తి టో
నీలు ధరించి వీధులను వీడగుచునుండిరి వీరు హిందువుల.

పగ—బాగుగ నానవాలు పట్టితివి ! వీరు కరగాహిన్యానవాద్యధ్యక్ష ప్రియ
ఖోద్యోగంబులకుం దగిన పరీక్షలిచ్చుటకును శ్రీవిక్టోరియానుగ్రహము పడ
యటకును వచ్చిన హిందూదేశస్థులు, 'యథారాజా తథాప్రజా' యను
న్యాయమున హోణభూపాలురవేషములే ధరించి తిగుచున్నారు.

ద్వితీ—ఇటు చూడుము. ఈపౌరులకు యువరాజహిందూదేశయాత్రాస్మత్తాంత
మును వినుటయందలి సంతోషము. మన మచటినుండి వచ్చినవార మని
తెలిసి మనల ననుసరించుచున్నారు. కావున దద్వర్తాంతము నిక చెల్లడి
చేయుదము.

పగ—మంచిది. ఓ లండనుపురవాసులారా ! మిత్రులారా ! యువరాజహిం
దూదేశపరిభ్రమణ వృత్తాంతములు సంతేషముగా వినుండు.

కా. బౌదార్యకరుడైన రాజతనయుం డాసేసుశీతాద్రి హిం
దూదేశంబును జూచె భూపతుల యస్తోకోపగల్ గాంచె నా
సాదించె నిబ్బజీర్తి నలైనల వీశాసత్పుధాధార లా
పాదించెం బ్రజలందుం బుచ్చికొనియెం బద్వ్యప్రబంధంబులన్.

ద్వితీ—నిశ్చయముగా నీదినములలో సర్వదా వృద్ధామాత్యపురోధప్రభృతులు
బలసికొలువ విక్టోరియామహాదేవి యువరాజవిజయపార్తినే వివేగోరుచుం
డును గావున మన మచ్చటికి బోవుదము.

పగ—నీయాలోపన యుచితమైనదియే.

ద్వితీ—(సంభ్రమముతో) మనమాటలు విని విక్టోరియతో విన్నవించుటకై యెవ్వ
డో యమాత్యపుత్రుం డొకడభ్యంతరమునకై పరుచెత్తుచున్నాడు. ఇంక
మొదటనే శుభవార్త మనము వినుపించుట తటస్థింపదు. కావున మనలం
చిలువనంపువఱకు నిచ్చటనేయుండము. (అని కూర్చుండి యుండురు)

అమాత్యపుత్రుండు—(ప్రవేశించి) ఏమీ నాపుణ్యము ! ఇట్టి సంతోషవార్త రాణి
గారితో మొదట విన్నవించుటనాకుం దటస్థించినది. నేవిన్నవించిన శ్రవణప్రి
యంకర మగువార్తావ్యుత్తముచేత నమితానందముం బొందగలదు. నాకును
మిగుల బాధితోషికము రాగలదు. (అనిశుభ్రమించి) ఇదిగో ! మహారాజ్ఞి
మంతులతోను దక్కిన పరివారముతోను గూడ నాస్థానమంటపమునందే
యున్నది. కాబట్టి నేనును సమీపించెదను.

(యథోద్దిష్టముగ విష్టోరియా ప్రవేశించుచున్నది.)

విష్టో—మంత్రిలార! మనచిరంజీవి చిన్నతనమైనను నెంతటియాచిత్యము కలవాడో చూడుడు. నాసంరక్షణమునకని కదా సేనసంతయు వెంటఁ గొనిపోకయే దేశాంతరమున కేగినాడు!

మంత్రి—తల్లీ! యాశ్చర్యమేమి, యువరాజునకు విద్యాబుద్ధులు నేర్పినవారెవరు? తమరుకాదా!

పురో—యువరాజు హిందూదేశమున కేగినది మొదలు నుశకునములగుచునే యున్నవి. కాన జిరంజీవి విజయియై వచ్చుట కేమియు సందియములేదు.

పరిజనము—అంగ్లేయరాజవంశము చేసిన పుణ్యములలో నేపుణ్యమును దక్కువలేదు.

విష్టో—చిరకాలమైనను జిరంజీవిరాకుండెను. వార్తాహరులైనఁ బంపకున్నవాడు.

మంత్రి—ప్రతిదినమును సుత్తరములును దంత్రీవార్తలును పచ్చుచునే యున్నవిగదా!

విష్టో—అందులకై కాను. కావ్యము కవిముఖముగానే వినిననానందము హెచ్చును.

అమాత్యపుత్రు—(కొలువులోఁ బ్రవేశించి) తల్లీ! యువరాజుగారిచేఁ బంపబడినవార్తాహరులిరువురు వీధిలో నిలచియున్నారు.

అందఱు—(సంతోషపడుదురు)

మంత్రి—ఎవడురా? అక్కడ. ఈమంత్రిపుత్రునితోఁ గూడఁబోయి హిందూదేశవార్తాహరుల నిటకు శీఘ్రముగాఁ దోడుకొనిరండు.

మంత్రిపుత్రుడు—చిత్తము. (అని నమస్కరించి నేవకునితోఁ గూడఁ బోయి మరల వార్తాహరులతోఁ గూడఁ బ్రవేశించును)

వార్తా—తల్లీ! జయము జయము! అప్రమేయమహిమ కలిగి పదిమంది మెచ్చుకొనఁదగిన సంతానముచే వృద్ధిబొందుదువుగాక.

విష్టో—(మంత్రిలవంకఁ జూచి) తలఁచికొనినతోడనే వచ్చిన మనోరథములవలె నున్నయీరువురకును మంత్రిపుత్రునకును విలువగల వస్తువులు పారిపోషికముగా నిప్పించుడు!

మంత్రులు—ఎవడుకా యక్కడ! యీచీటి కవకాధ్యక్షుని కిచ్చి యిచ్చినవస్తువులు
తెండు.

సేవ—దేవా! చిత్తము (అనినిష్క్రమించి వస్తువులతోఁ బ్రవేశించును)

మంత్రులు—(పుచ్చుకొని ఆమువ్వరకు నిత్తురు)

ముగ్గురు—(నమస్కారముతో గొహింతురు)

మంత్రు—భద్రులారా! యువరాజుబ్రహ్మతాంతము నీసభాసదులకుఁ గర్ణాభ
రణముగఁ జేయుఁడు.

వాతా—మహారాజ్ఞ! సభాసదులార! సావధానముగా నాలకింపుఁడు.

ప్రభ—తమయొద్ద పెలవుగొని కుమారమహిపాలుఁడు పొగయొడయెక్కి సమద్ర
మార్గమున నిరుపదియెనిమిది దినములు పర్యాణముచేసిన పిమ్మట—

గీ. సత్తభూమిక సౌధవిస్తారంబు

ధూమనాయూషపప్రబంధురదిశంబు

యోజనశాస్త్రవ్యజనరవభాగజితంబు

దాఁపునం జూడఁబడియె ముంబాపురంబు.

ద్వితీ—ధూమనాక ముంబానగరముంజేరుసమయమున—

సీ. వేలకు వేలు జీతాలుగైకొని ధర్మమరయు పురస్థేయవరులతోడఁ

గోట్లకుఁ బడగెత్తుకొని వడిగర్మంబుఁ బ్రకటించుసంఘవర్తకులతోడఁ

దనచేయురాజశాసనవిధులందు బాసటయుగు జనసభాసదులతోడఁ

బలుప్రదేశములవార్తలు లోకులకువాగ్దాని ప్రకటించు పత్రికాపతులతోడఁ

గీ. భృగువులను జూడఁ దగిన సేవకులతోడ

దారిసేద పడచు పదార్థములతోడ

నెదురుగావచ్చె బొగయొడ యెక్కి దేవి!

తనయుఁగన్గొన రాజప్రతినిధి యటకు.

మంత్రులు—తరువాత ?

ప్రభ—తరువాత యువరాజుగారు రాజప్రతినిధిదత్తంబు లగు నర్హ్యపాద్యంబులు
గొహించి క్రమముగా సపరివారమ్ముగ నవ్వరమునందలి నౌకాత్థిర్థమున
దిగునంతటిలో—

పురో—ఏమి జరగెను ?

ప్రథ—మఱిమియు నుపద్రవము జరగలేదు.

మ. ధరణీచక్రము దిద్దిరందిరిగఁ బాతాళంబు ఘూర్ణింప నం
బరమల్లాడె ననుద్రమంతయును నభ్రహ్మగిరియై మించె న
వృధిలో రాజనుతుండు నేడిటకు రాజోనుండెగాయంచుఁ ద
త్పరులై ప్రేల్చినమేల్పిరంగుల యపూర్వస్థితరావంబునక.

పరి—జెండాలు మొదలగునవి కట్టి పురమంతయుఁ బచ్చనితోరణములచే నలంకరించి వీధులన్నియు సింగారించిరా?

ద్వితీ—నాఁడా యలంకరించుట! యువరాజు పచ్చుచున్నాడని వినినది మొదలు కొనియే యలంకరించిరట.

ప్రథ—తరువాత రౌతులచే నధిష్ఠింపఁబడిన తురంగములఁ గట్టిన యొక్క ముత్యాలకర్ణిరథమెక్కి యువరాజుగారు రాజవిధిం బోవుచుండఁగా.

సీ. వీఁడఁటే! మనరాజ్య విక్టోరియాదేవి కడుపువండినరాజకాన్తుభంబు
వీఁడఁటే! యరినిష్ఠతోడ నలక్షాండ్ర యార్జించుకొన్న పుణ్యములపోవు
వీఁడఁటే! భారతోర్వికిఁ జక్రవర్తియై మనలఁ బాలించుసామ్రాజ్యమూర్తి
వీఁడఁటే! లోకైకపీరులెల్ల నుతింప నగుప్రతాపంబు దిక్పానవాఁడు

గీ. వీఁడఁటే! యెల్లవిద్యలపీడనంగఁ
దగిన పోడతనంబుచే నెగడుకాణ
యనుచు నున్నతసౌధంబులందు నిలిచి
వరుస సేనలు చల్లిరి వనజముఖులు.

ద్వితీ—(సంతోషగద్గదస్వరముతో) తరువాత ?

ప్రథ—తరువాత, మణిమయాలంకారతోభిళంబై విచ్చటి రాజభవనంబునకంటె
నందమైన యొక్క దివ్యభవనంబున విడిసి యెడతెడ సందర్శనార్థమువచ్చు
సామంతరాజులతో దర్శనమిచ్చుచు వారుడచ్చిన యాపాయనంబులు గ్రహిం
చుచు గొన్ని దినంబులుండి తత్పరంబునందలి ధర్మస్థానంబు లన్నియొం దిల
కించి పరిశీలించెను.

ద్వితీ—మరితాపురము తీరును సోరును మేడలును కొనియాడఁ దగినవేనా ?

మంత్ర—కొనియాడఁబడుట! శేషితక్కువ! మనము వారైవర్తికల విషయంబు
టలేదా ?

ద్వితీ— నిక్కముగ హిందూదేశమందెచ్చటను నట్టి చక్కని పట్టనము లేదనియే మానమ్మకము.

సీ. తలమీఁది పాగ భూతలికి జాటుటెకాని మేడపైభాగంబు చూడబడదు
మిటుమిట్లు గొని యున్న మిసిమిపోవుటెకాని కనులు గోడలడాలు గానలేవు
కాళ్ళనొప్పుటెగాని కాంచిన చిత్రప్రదేశములకు మదిదృష్టి పడదు
కొనునాసయేకాని ధనముచాలదు ధనదునకై న నచటివస్తువులుకొనఁగ

గీ. దానివర్తింపఁ దరమె యెవ్వనికైన
నమితవికారియక జనాకులాపణంబు
వార్ధి వీచీమరుద్బాల్కర్థియుతము
భానురాకారకంబు ముంబాపురంబు.

విక్టో— (అత్యాస్థతో) ఆచటినుండి చిరంజీవి యేగిన స్థలంబులును దద్విశేషంబులుం జెప్పఁడు.

పృథ— తరువాత నోదేవీ! సవరివారముగఁ గచ్చి బరోడా నవంత్వారీ పృథముఖ దేశాధినాథులచే గౌరవించబడి తదుపహారంబులు కైకొనిన పిదప.

మ. లలితాకారులు శూరు లాపులు కృపాలంకారు లారావనో
జ్జ్వలవిక్రాంతులు సాహసాత్ము లసమస్తైర్యంబుతో రాజపు
త్రులు పాలించెడు భూమికేగెను భవత్పుత్రుగిండు సోత్సాహదో
ర్బలసంపన్నుఁడు కార్యవాది కరుణాపారీణచారితుఁడై.

మంత్రు— వీరివలన మెప్పువడసి వచ్చుటయే బుద్ధిమర్తకుఁ బ్రబలదృష్టాంతము.

విక్టో— వారంతటివారా ?

మంత్రు— ఔను. తొల్లి డిల్లీ రాజధానిగ హిందూదేశమంతయు నేలిన పృథవీ రాజుకైనను దద్దేశపరిపాలనము నొనరించిన మహమ్మదీయులకైనను లోఁబడని వారి రాజపుత్రస్థానమునందలి మహారాజులే.

పృథ— మన యువరాజుగా రారాజపుత్రస్థానమున మొట్టమొదట జయపురమునకు వెళ్ళి.

విక్టో— వెళ్ళినతరువాత నేమయ్యెను ?

ద్వితీ— భయభక్తులతోఁ బరిపాలనోపద్యోగియగు మనయుద్యోగితోడం గలసి జయపురాభిషేకం దెవరుగావచ్చి తోడ్కొనిపోయి నిజభవనంబున విడిది యొనఁగి నమస్తాపచారముల సంతకమొనిం జేసి.

చ. గజములు వారువంబులును గానుక యిచ్చి ధనంబొసంగి య
క్కుజమగుప్రోలునం గల జగాపను లన్నియుఁ జూపి బాంధవా
త్మజనహితంబుగా ననుపఁ దత్పురరాజును వీడియేగె నా
త్మజనముతో భవత్పుత్రుఁ డుదారుఁడు వేడుక జోతిప్రోలికిన్.

మంత్రు— తరువాతఁ దరువాత ?

ప్రథ— ఆజోత్ పూర్ చేసినపిదపఁ బదధీశునిచే గానుకలతో నుచితసత్కారముల
నొంది యచ్చటినుండి మరలి యువయపురాధినాథులగు రాజపుత్రాధీశులఁ
బరిపాలనోపద్రోష్టతోఁ గూడి గౌరవించెను.

విక్టో— పిమ్మటఁ బిమ్మట ?

ద్వితీ— పిమ్మటఁ బంజాబు దేశంబుఁ జొచ్చి-

గీ. ఝిండు భావలపురమును నీకురాజు
ధానియగు పట్టియాల సంస్థానమరసి
ప్రాక్తనాధీశ్వరులకెల్ల రాజధాని
యైన దిల్లికిఁబోయె ననంతరమున.

ప్రథ— ఢిల్లీపట్టనముఁ జొచ్చినపిదప-

నీ. ధర్మరాజ్ఞుఖపురాతన భూపతులనాఁటి పొచ్చుమాడువులును వస్రములు నూచి
ద్వితీ— ఉద్దెఁగించని కుతుబుద్దీనుఖ్యాతికి సాక్ష్యమిందగు జయస్తంభ మెక్కి

ప్రథ— యమునాతరంగతోయమునఁ బెంచినపురోద్ధానభూసులకు వాహ్యభివేదని

ద్వితీ— రాజాధిరాజులై ప్రజసేలిన తురుష్కరాజగోరిమందిరమ్ములరసి

ప్రథ— గీ. సకలరాజస్య మూర్ధాభిషవనసలీల

ధారలం దొల్లి తడిసినస్థలములు గల

నుందరాస్థానముల సౌరుమాచి సంత

సింఁచె నెడ్వర్డుభూపాలశీతకరుఁడు.

మంత్రు— హిందూదేశమునకెల్లఁ దప్పక చూడఁదగినపుర మిదియే.

విక్టో—(సంతోషదూఃఖములతో) నాకింకఁ దాదృశప్రదేశములం గాంచు భాగ్యంబు
తటస్థింపదు.

పురో—అమంగళమా ప్రతిహతమగుఁ గాక.

పతి—తరువాతఁ దరువాత ?

పృథ—తరువాతఁ దద్దేశమునందలి లాహోరుంగని యాగ్రాకుం జని యందుఁదిగ్రీలో
కాతీతసౌందర్యముగల తాజుమహాలు గాంచి యానందించి ధూమశకటీ
మార్గంబున నాగపురరాజధానీకంబగు జేశంబుఁ గటాక్షించుచుఁజనిచని యెడ
నెడ నాగోపాణావరోహణస్థానగృహంబులకుఁ జను దెంచి యుపాయనంబు
లర్పించు నృపాలుర నుచితసంభాషణంబుల గారవించుచు—

క. గంగయు యమున సరస్వతీయుం గలసినచోటు మోక్షనోర్వీయనుచుఖ్యా
తం గన్నతావు యువరా జంగీకృతిఁజూపె నాప్రయాగం జూడక.

విక్టో—అందుం బడి మడిసినఁ దమతమకోరుకులు సఫలంబులగు పుట్టువుగలదని భరత
ఖండవానులకుఁ గట్టినమ్మకముగల తావదియేనా ?

పురో—అచ్చటిజలమును బ్రశస్తమైనదై యెన్నిదినములు దాఁచినను జెడదఁట
కాదా ?

మంత్రు—నిక్కము. అచ్చటివా రది తత్త్వేత్రమహిమయందురు.

విక్టో—తరువాత ?

ద్వితీ—అనంతరమచ్చటనున్న కోట్లంబుగాంచి చతుష్స్థితీర్థవిరాజితంబును గంగా
నదీ తీరస్థంబును బంచకోశపరిమితంబును విశ్వేశ్వరజ్యోతిర్లింగసందర్శనా
ర్థము సర్వదా యనేకేతరదేశస్థులచే నేవింపఁ బడునదియు నగు వారాణసీ
పురంబు దాఁటి.

క. రాజప్రీతినిధిధాని విరాజత్సౌధంబు చూడ రమ్యము త్రిచతు
రోజ్జనమితంబు చూడంగాఁజనె యువరాజు కాళికాపురియంతఁ,

విక్టో—చిరంజీవి యింకఁ దిరుగవలసినదేశము చాలఁ దక్కువయైనది.

మంత్రు—చెన్నపురీఖండ మొండుదక్క నితరమంతయూఁ జూచెను.

సరి—అనంతర మనంతరము ?

పృథ—అనంతర మాపురమునందలి ప్రతికర్మస్థానములం జక్కంగఁ బరికిలించి
యచ్చటి పౌరుల నాగరికతకు మిగుల నచ్చెరువంది.

తే. గీ. 'అమృతపరిపాలనమ్మున నమ్ముచెల్ల !
యెంతసిరివచ్చె విఖ్యాతి యెంతకలిగె
నెంతమతిహెచ్చె లభియింతె నెంతశదువు
హిందువుల'కంచుమిగులనానందపడియె.

విక్టో—(స్వత్కర్షాసహనమభినయించుచు) పిదపఁ బిదప ?

ద్వితీ—పిదపఁ గలకత్తాపురంబు వెడలి యిందూరు సింధ్య రీప మున్నగు దేశాధిపతుల యాతిభ్యము పరిగ్రహించి.

ఉ. చూచితి ముత్తరాపథము చూచితి మింద్రునిదిక్కటంచు బి
ట్టేచి నిజప్రజ లైన యతీందుయశంబు నుతించుచుండ రా
జోచితఘక్కితోఁ బ్రభవదున్నతితోఁ జనుదెంచె నున్నత
క్రీచణుఁ డాభవత్సుతుఁడు చెన్న పురింగల రాచకోటకుఁ.

ప్రథ—ఉ. అచ్చటి కయ్యనంతశయనాధిపుడుం బుదుకోట నేతయుం
గొచ్చిను భూతలేంద్రుఁడును గోరికలీరికలెత్తఁ జూడఁగా
వచ్చిరి చూచి తెచ్చిన యుపాయనరానులు స్వామిభక్తితో
నిచ్చిరి మెచ్చి రెంతయు నహీనచరిత్రుని రాజపుత్రునిక.

మఱియు నొక్క విశేషంబు వినుఁడు.

తే. గీ. ఏనృపతిదేశమునఁ గానరాని మంచి
కానికనొసంగెఁ జిన్నిపూఁదేనెఁ బీఠి
కాపురీపాలకుఁడు కీర్తికాముకుండు
రావుకులవార్ధి చందుర్నిండు రామరావు.

విక్టో—ఇంతకు మోదరాబాదు చూడఁబోయెనా లేదా ?

ప్రథ—తరువాతఁ ద్రత్రత్యంబులగు కార్యస్థానంబులు పరిశీలించి—

చ. అనితరభోగభాగ్యవిభవాకరమై తనరారుశాలివా
హనకులరాజధానియగు నమృహిశూరపురంబు నేలుచు
న్న నృపతిచామరా జిడు ననర్హములై నయుపాయనంబులం
గొనుచు నిజామురాజ్యమునకుంజనె నంతట గోలకొండకుఁ.

ద్వితీ—క. నెగకన్నుఁ ద్రిశూలముగల భగవంతుని కై నభయముపడునే! ధక్క
న్నగరింద్రుఁ డట్టివాఁడు నుడుగరసమర్పించె నీకొడుకునకుఁ బేర్చి.

ద్వితీ—ఈగతి దక్షిణాధిపతులును మహిశూరపురాధిపతియు భరతఖండసామంత
భూపాగ్గణ్యుండగు ధక్కవాధీశ్వరుండును నిచ్చిన యుపాయనంబుల
గ్రహించిన పిదప నీవృత్తాంతము సవిస్తరముగా మాజనయిత్రికిం దెలుపుడని
మమ్మిరువుర నిచటికిం బనిపె. ఇప్పటికి మరలి ముంబానగరమునకు
రాఁగలఁడు.

(విక్టోరియతప్ప తక్కినవారు జయము జయమని నుతింతురు).

విక్టో— భద్రులారా !

గీ. నీరు భర్జించెనే ? మేనిసారు నీర
సింపకుండెనె ? మనచిరంజీవి కచట;
నసగ్రమత్తులకైన దూరస్రియాణ
కలన బడలికలేకుంట కానబడదు.

ప్రథ— సమస్తోపచారసంపన్నముగ నడుగులకు మడుగులొత్తు నిజసామంతస్వపా
లర దేశములు తిరుగుచున్న రాజపుత్రునకు బడలికయన నెట్టిది !

గీ. తొంటికంటెను బలమునఁ దూఁగుచుండె
నినుమడించెను గాంతి ముఖేందునకును
హైందవావని యనురాగమతిశయిల్లఁ
గోరుకొన్నట్టి పెండ్లికుమారుఁ డనఁగ.

మంత్రు— త్వరలో మరలి మనదేశమునకు వచ్చునా, ఇంకను యువరాజుగా
నొందుటయే యతని ముఖ్యాభిప్రాయమా?

దొవారికుండు— (ప్రవేశించి) డేవీ ! భరతఖండకార్యనిర్వాహకుఁడు ద్వారమున
వేచియున్నాఁడు.

విక్టో— కిక్కుముగా లోనికిం దోడితెచ్చు. (దొవారికుండు నిష్క్రమించును)

కార్య— (దొవారికునితోఁ బ్రవేశించి) డేవీ ! జయము జయము.

విక్టో— (క్షుణ్ణులతోఁ గూర్చుండ నియోగించును)

కార్య— నేఁడు రాజప్రతినిధియొద్దనుండి తంత్రీవాతా వచ్చినది.

క. 'గౌరవముతోడ హిందూధాతుణియంతయును దిరిగి తమపనికంగీ
కారముచేకొని మరలఁ గుమారుఁడు నిజపురికి నేఁ డమాత్ములతోడన్.'

(అని చదువును)

అందఱు— జయము జయము !

మంత్రు— తరువాతఁ దరువాత ?

కార్య— (మరలఁ జగువుచున్నాఁడు)

క. 'శీలఁదెలిసినబలలో నొడయుల నెల్లరఁ బిలువనంపి యుత్సాహముతోఁ
ఁబలికించెద సప్రాప్తీ యితికని మన ప్రభిన్ననఖిలస్మృతలచేతన్.'

తదర్థంబుగ దిట్టిపురంబుననొక పేరొలగంబు గావింప వలయునని యింతకు మున్నే నిశ్చయించుకొని యుంటిమిగద. కావునఁ దత్సభాముఖంబున మమ్మ ఖంబున మహాదేవిగా రాసతీయవలసిన విషయమును నాకుఁ దెలుపవలయును. తద్విలోకనార్థంబు చనుదెంచు నన్ను దేశీయులనెల్లరఁ బురికొల్పి పంపవలయును.

మంతులు—అవసరముగలపనియే యిది. కావున దేవీ ! తదర్థంబును నవిషమార్థంబునగు యుష్మదభిప్రాయమును దెలుపవలయు నని కోరుచున్నారము.

విక్టో—అందులకై యింతకుమున్నే యాలోచించుకొనియుంటిని. మీరందఱును సావకాశముగ విని మంచిచెడ్డలరని సాంఘికులచేతఁ గూడ నంగీకరింపఁజేసి పంపుడు.

(తనయొద్దనున్న పెట్టెలోని కాగితముందీసి చదువుచున్నది).

నీ. ఏను గిరిస్తుమతంబు దాననైనను మీమతములతోలికిరాను, తాముపదవి నందఁగాఁ దగువారలైన నిచ్చెడఁగాని తరతమవర్ణ భేదంబుఁ జూడ, వీరు మావారనుభేదంబులేక యందఱుపైనమంబుగా దయనునిచెద మీతృప్తి నాతృప్తి మీవృద్ధినావృద్ధి మీకృతజ్ఞులై జేత నాకుగొప్ప

తే. గీ. బహుమతియుఁగాన నాకు మీవలనిపేర్మఁ
గలిగియుండుటయును నాయెడలను మీకు
భక్తిగలుగుటయును జేయవలయు ననుచు
దేవునకు మొక్కుచుండెద దినదినంబు.

మంతు—చక్కఁగనే యున్నది. సమస్తవిద్యాపారంగతురాలవును బ్రజలకష్ట సుఖంబు లరయుదానవునగు నీవంటిపరిభ్రష్టికే మేము దెలుపవలసిన దేమున్నది.

కార్య—నేనిప్పలుకులు సాంఘికుల యభిప్రాయముతో నేకీకృతముగావించి రాజ ప్రితినిధికిఁ బంపవచ్చువా ?

విక్టో—నామనోవాక్కాయకర్మములతోఁ జెప్పినదిగాని యొకటికాదు.

మంతు—అవశ్యము పంపవచ్చును.

కార్య—అట్లయిన నాకు నెలవిండు (నిష్క్రమించును).

(తెరలోవైతాళికుడు)

మ. ఎఱువదించినపట్టునూలువలె నెంతేమీరునసాళిచే
నెఱువసంజందివిఁదెంచి పూష కనుఁగొంటే! నీటిరావై పువె

వఱరత్నాకరవీచులకా మునుగఁబోనాసించుచున్నాఁడు భా
స్వరవాత్యదళితాంబుజాతజరజశ్చత్రాయమానాకృతికా.

సీ. అంజనాచలకూటమంజుపుంజతలేఘ ఘూర్జరకామినీకుంతలేఘ
ద్రావిడీవక్షోజధారుణీభాగేఘ కాశ్మీరయోగిదంగప్రభాసు
హస్తినాపురపతీశస్తోత్రమాంగేఘ గౌడాంగనామఖాగ్రక్షమాను
యమునానదీతరంగమనోహరశిఖాను లాటనారీగల్లపేటికాను

తే. గీ. కుసుమతల్పంతి కుందంతి కుచసంంతి
కోమలత్వంతి సిచయానకుంతంతి
చంద్రఖండంతి హంసంతి చందనంతి
పృథ్వివిక్టోరియాంబ! తావకయశాంసి.

విక్టో—మంతులార! నే వాహ్నిశివెడలు సమయమైనదిగానఁ బోయివచ్చెద.
మీకు నభిమతంబులాచరింపఁబొందు.

(యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

* గ ద్య *

(ఇది... శ్రీతిరువతివేంకటేశ్వర ప్రశీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకంబున
హిందూదేశసంచారంబను తృతీయాంకము.

శ్రీ రస్తు

ఎడ్వర్డుపటాభిషేకనాటకము

చతుర్థాంకము

(అంగ్లేయదేశ ప్రతినిధుత్తుండగు దేశోపకారి యను హిందూదేశవాని
ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

దేశో—(తనలో) చిరకాలమునకు మరల హిందూదేశము చూచితిని. జన్మదేశమైనను నాకిదిపరదేశమువలెం గాన్పించుచున్నది. (ముందుకుఁ జూచి గుర్తించి) వీఁడె! నాప్రాణమితుండగు జానపదుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు (పరికిరించుచున్నాఁడు)

జాన—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! నమస్కారము. చిరకాలమునకు మాకన్నులు సఫలమైనవి లండనుపురమున రాజకీయసభ్యపదవి వహించి తాము భరతఖండోపకారమునకుఁ బాటుపడుచున్నారని తమదర్శన మెప్పుడు లభించునాయని యుట్టూటలూరుచున్నారము. (శుశ్రూషతో) మిత్రమా! అంగ్లేయదేశమునందలి విశేషములేమి?

దేశో—విశేషములేమియున్నవి! భరతఖండమంతయు నేకచ్ఛత్రముగా నేలుమ మనల నేలిన విక్టోరియామహాదేవి కీర్తిశేషురాలయ్యెనని మీరిదివఱకే విని యుండురు.

జాన—అఁ. వింటిమి. ఆమెకుఁ గాలమాసన్నమైనదని వినినదిమొదలు మనదేశమంతయు నలజడిపాలైనది. అదినములలో నండఱును తంత్రీకార్యస్థానముల యందే యుండిరి.

దేశో—ముదుసలిదియై యుండునది నాలుగు సంవత్సరము లిల యేలిన యామెమరణము తగాళోచనీయము గాదుగాని తదీయపరిపాలనకాలమున భరతఖండమునకుఁ గలిగిన యుపకారమును మాత్రము దలఁచుకొనిన విచారము రాకమానదు.

జాన—ఇంక ముందు మనకు రాజుగాఁగల యేడ్వర్డుభూపాలుఁడైనఁ దల్లిపగిదిఁ బరి పాలించువాఁడెయని విందుము. నెనుక మనదేశమునకు వచ్చినపు డతని యోగ్యతలు చూచితిమి గదా !

దేశో—ఁబోను. మనతోలోపములును జరగఁ గూడను.

జాన—రాజిగారు గతించినపిదప నచట జరిగిన విశేషము లెవ్వి ? కొంచెము దయ యుంచి నెలవిండు ?

దేశో—ఆమె మృతినొందిన పిమ్మట. దదేశపృథువులందఱు నచ్చుదనుకను నామెకుఁ బెద్దకూతుకొమరుఁడు జర్మనీచక్రవర్తికూడ వచ్చువాఁకను బదునొకండు దినంబులు తైలద్రోణియందుంచి కాపాడిరి.

జాన—తరువాతఁ దరువాత ?

దేశో—అంగ్లేయరాజులలో రాజెప్పుడు బ్రతికియుండు ననునొక న్యాయము కలదు. దానంజేసి నెంటుజే ధర్మాచరణసభవారందఱు నెడ్వర్డుభూపతిచేఁ గర్తవ్యంబులు చేయించినపిదప లఘురాజ్యాభిషేకముగావించిరి. తరువాతఁ దస్మత్త కళేబరము నొక రథంబునందుంచి—

సీ. నీలిదున్దులవాహినీసంఘములతోడ నేనాధిపతులిరుచెంతకఁ గొలున నాంగ్లేయదేశరాజాధిరాజులునెంటఁ గాల్చుడ నేవకాకారమున వారువంబులనెక్కి వరుసగా వేలకువేలు ముంగళ సవారీలు నడువ లెక్కింపరాని మేలిఫిరంగులరవంబు దిక్కులాకాశంబు మక్కులింప,

తే. గీ. మనుమలును గొడుకులు నినుమనుమలుమొద

లైనగంపంతబలఁగము ననుసరింప

భర్తగోరికీ నొకప్రక్క వనుభతోడ

నైక్యమును బొందఁజేసిరి యబ్బురముగ.

జాన—(విచారముతో) ఎట్టిరాజులకై నను దుదకిట్టిదశ రాకమానదు.

కా. భూలోకంబును రాజులెల్ల 'జయ భోభో'నాఁగఁ బాలించి యు ర్వీలోకంబును బాసిపోయినది మావిక్టోరియాదేవి మా మూలోకమ్ముల కేగుదెమ్మునుచు సంభావించుఁ దత్రత్యులం దేలోకమ్మున నున్నదో యెచటఁ దానెట్లెట్లు పఠికంచునో.

దేశో—(నిర్విచారముతో)

చ. చదివెను మేటివిద్యలు ప్రజాపరిపాలన మావరించె గీ
ర్తి దెసల నించె నేవనుమతీగవులుం బొనరించినట్టి భా
గ్యదశ పహింపఁగా భరతఖంజము సంతయుఁ జక్రవర్తి నీ
పదమున నేరె నామె కొకపట్టుననైనను లోపమున్నదే!

కావున నామెకై వగచుట తగనిపని. మహాత్ములెంతకాలమైనను బ్రీతికియుండ
వలయుననియే యుండునుగాని విధాతమితి కాయుర్దాయముదాటదు గదా!

జాన—కొలది దినములలో నెద్యర్థమహిపాలునకుఁ గిరీటధారణోత్సవము జరగును
గదా. తమరామహోత్సవమును జూడకయే వచ్చితిరేమి?

దేశో—కొన్ని దినములక్రిందటనే యమ్మహోత్సవము జరగునని తదాలోకన కుతూ
హలినై యిచ్చటి కార్యాతిపాతములం దలంపక నిలిచియుంటిని గాని కొన్ని
కారణములచే దక్కలమున జరగకపోయెను.

జాన—ఔను శ్రేయస్సులకు విఘ్నములు మెండు. పిమ్మట?

దేశో—తరువాత సయ్యోత్సవము జరగునంతవఱకు వండుటకు వీలులేక మరలివచ్చితిని.

జాన—అట్టి మహోత్సవమును జూచుటకు నదృష్టముగూడఁ దోడుపడవలయును.

దేశో—అగును.

జాన—కిరీటధారణోత్సవ మెప్పుడు జరగును ?

దేశో—నేడే. ఈదినమున లండను పురమానందంతటఁ జంద్రోదయోజ్యంభమానంబగు
పారావారముపోల్కఁ గన్పట్టఁగ వేతంబులు ధరించి దావారికు లట్టిటుదిరుగు
చుందురు.

జాన—అయ్యో! చెప్పకుము. వినినఁ జూడలేకపోయితిమను విచారము మొదగును.

దేశో—మీరన్నండును జూచుటకువీలులేనివారే. కలిగియు నేజూడలేకపోతిని.

జాన—ఇప్పుడేమి, రేపు కిల్లిపురంబున జరగఁబోవు పట్టాభిషేకము చూడరాదా?
మావంటివాండ్రు కేది చూచుటయుఁ దటస్థింపదు.

(యిరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇదిప్రణేకము)

(పిదప జనశోలాహలము సహింపక బెత్తములు జడిపించుచు దౌవారికులు

(పవేశించుచున్నారు)

దౌవా—సీ. కాన్కగాఁ దెచ్చిన కరిఘట ల్పురిబైట నిల్బుఁడోధారుణీనేతలార
ప్రోలిపిఘట నొక్కపొంతనేకాని మీసేనలావకుఁడు సేనానులార
దొతలుడిగ్గిన తేర్థదరలించుకొని పీఠిఁ దిరుగాడకుండు సాదివరులార
వారువంబులు దూరదూరంబునందుంచి రయగతుల్నేర్పఁ దోకాకులార

తే. గీ, అధికమయ్యెను బ్రజలసమాగమంబు
లిటుకగుచుఁ బురమెల్లఁ గిక్కిరిసియుండె
మరలుచున్నారు వచ్చినమనుజుగణము
బైటఁబెట్టుండు మీమొగమోటమిపుడు.

(బిగ్గరగా) ఓసమస్త దేశీయధరావతులారా ! ధర్మాచరణసంఘమువారిమాట వినుండు.

చ. విలియముఁ డాదిగాఁగఁ బృథివీపతు లేయిలయేలి, రేయిలం
బలియఁగఁజేసి నాయెలిజబత్త సురాణియు, దేవ నిత్యపుం
గలిమివహించె విక్టోరియ, గర్వవిదూరుఁడు సత్యసంఘంఁడా
యిలకిపు డేలికాను మనయెడ్యరుడుక్షితిపాలుఁ డున్నతికా.

(సాటోపముగాఁ బరిక్రమించుచు) అధికారులారా ! యేమిచేయుచున్నా
రు ? ఇష్టదైవసమారాధనవిధు లన్నియు నాయత్త పఱచితిరా ? పట్టాభిషేకా
గార మలంకరించితిరా ? పుణ్యతీర్థ సలిలమ్ములు బంగారుకుండల నిండించి
తిరా ? అభిషేకతైలము తెచ్చితిరా ? మఱియుంగావలసిన సంభారము
లన్నియు భద్రముగా నుంచుకొంటిరా ? మంగళముహూర్తకృతావధానులగు
మతాచార్యులను సన్నద్ధపఱచితిరా ? వసుమతీపాణిగ్రహణోచిత మంగళాచార
వేషసంపన్నుండగు నెడవర్ణనరనాథుఁడు పత్నియగు నలక్ష్మణుఁడా మహారాజ్ఞి
తోఁగూడ వెట్టమిన్నిపరు భవనంబున నిన్నరాత్రి యంతయు మేల్కొని నేడు
వచ్చుచున్నాఁడు. త్వరపడుండు త్వరపడుండు!

రెండవ దౌవారికుఁడు— (కనుబొమ లదర ముందుఁ జూచి) ఓజనులారా ! మీరు
శోలాహలము మానకున్నారు ! నే సహించిన నాబెత్తము సహింపదు.
(బెత్తము నాడించుచు) ఏమి! నావర్జిభావము ! జగమంతయుఁ దృణముగా
దలచు కాకాధిరాజులచేఁ గూడ మాటలాడుట మాన్పించినాను !

మూడవదొవారికుండ— (పటాక్షేపముగావచ్చి) ఏమిరా, దేశకాలములెఱుంగకుండ భూపతుల నివారించుచున్నావు! అందఱును గిరీటధారణమహోత్సవమునుభవించవలసినదె. ఇట్టి యసంగత కృత్యము లాచరించిన శిక్షింపఁబడుదువు. (కొట్టఁబోవును).

రెండ—విక్టోరియ చిన్ననాటనుండి యున్న దొవారికుండను నన్ను దేశకాలములెఱుంగవనుచున్నావుగదా !

మూడు—ఎవడవైన ననేమి ? అందఱు జూడవలసినదనియే మహారాజులయాజ్ఞ.

రెండ—నాకు నీతో వివాదమేల? ఈ వృత్తాంతమంతయు వెస్తుమినిస్తరు భవనమున నున్న మంత్రిపురోహితాదులతోఁ గలసియున్న రాజుగారితోనే విన్నవించెదను.

(యందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(పిదప యథానిర్దిష్టముగా దంపతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

పురో—మహారాజా ! నీవుయువరాజువై యున్నపుడు సమస్తదిక్కులు జయించి భూమికిఁ బట్టిభద్రుడవగు మని మేము దీవించిన దీపనలు నేటికి యథార్థములయ్యె.

తే. గీ. అధికవిఖ్యాతిగన నేటికాంగ్లకులము,
తీఱుచున్నదిమాకు విక్టోరియావి
యోగదూఱుంబు, ప్రిజలు పీతోపసర్ప
లైరి, రాజవృత్తినామ్మియయ్యెనుర్వి.

మంత్రులు—మ. అలకేంద్రుం బురుడించులక్ష్మీగల మీయాంక్షేయరాజన్యలం గొలువంజాలిన మంత్రిపుంగవులు తక్కుంగల్గుభూపాలమం త్రులతో నీడగునాయటన్న విమలాస్తోకకృమఖ్యాతియుం బలమై పరిలఁజేయఁగావలయు నెడ్వర్దుత్తమాపాలకా.

పరిజనులు— గీ. నిన్ను సేవించుభటులమై నీకటాక్ష
మునకుఁబాత్రులమైయుంట భూతలేంద్ర
సభలయం దెల్లఁ బ్రఖ్యాతీసంభవించ
బొలుపుఁ గాంచెద మెడ్వర్దుభూమిపాల.

పురో—మహారాజా ! కిరీటధారణసామగ్రియంతయు సిద్ధమైనది. ఆంగ్లేయనరేశ్వరక్రమాలంకృతంబగు కిరీటంబు దేవరమార్గం బలంకరింప వేచియున్నది. భవదీయభద్రసింహాసనసారోహణంబు సర్వజనాదరణీయంబు.

దంప—మతాచార్యుల యానతి నిదిగో శిరసాపహించుచున్నాము.

పునో—తదర్థంబగు ముహూర్తం బొసప్పంజుచున్నది. కావున దంపతులు వేగము దయచేయవలయును. మేము కార్యశేషంబు నిర్వహింపఁ బోయెదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గ ద్య .

ఇది...శ్రితియనతి వేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నెడ్యర్లపట్టాభిషేక నాటకమునఁ బట్టాభిషేకప్రయత్నమును చతుర్థాంకము.

శ్రీ రస్తు

ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక నాటకము

పంచమాంకము

(ధాత్రియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

ధాత్రి—(రోషముతో) ఓసి ! వందలకొలది చేయఁదగిన కార్యములుగల యిట్టి మహోత్సవకాలమున ధాత్రికి ధాత్రియంతయుఁ గంటికిఁ గనఁబడకుండ నెవరియొద్ద నుంటివి ? మంచివిలువఁగల యానగలన్నియు నీతాత యెవ్వఁ డిచ్చెను ? వెప్టుమినిప్తు భవనమునందుండి మహారాజుదంపతు లప్పుడే పట్టాభిషేకమందిరమునకు బయలుదేరిరి. విక్టోరియాదేవి కడుపువలన వలనను భూమియుఁ బ్రజలుఁ జేసికొనిన పుణ్యముచేతను బురోహితుల భాగ్యమునఁ జేసియు మావంటివాండ్ర యదృష్టమునను మాయెడ్వర్డునృపా లుఁడు పుట్టెఁడు రోగమువచ్చియు బ్రతికి నేఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడగుచుఁడు సమయమున కక్కడితో లేచిపోయితివి.

చేటి— ఒడయురాలా ! నాయనతాదము సహింపుము. (కాళ్లమీఁదఁబడఁ బోవుచున్నది)

ధాత్రి—(భ్రుకుటిభంగముతో) రండకాన ! పాముకాటు బట్టతోఁ దుడిచి వేయుచున్నావు !

చేటి— నీవెప్పుడు నిట్టి దుస్వభావము గలదానవే ! కావుననే నేను నీకుఁ బరిచర్య చేయలేక యేడ్చుచున్నాను.

ధాత్రి—(కోపముతోఁ దలకంపించుచు) పక్కకిలురాలా ! నీపండ్లు రాలఁగొట్టి ముక్కు చెవులు తెగఁగోసి కారాగారములోఁ బడవేయించెదను.

చేటి— తల్లీ ! రక్షింపుము రక్షింపుము. నాయందేమియు నపరాధములేదు. మీ పెద్దప్ప పనియున్నదని సముద్రతీరమునకు లాగికొనిపోయి త్వరగారాక రూలస్థముచేసివది

ధాత్రి— (రోషహుంకారములతో) ఏమిచని ? ఏతాదృశమహోత్సవముచూడక
యచ్చట జాశ్యతోఁ దల పగులఁగొట్టుకొనుచున్నారాయేమి ?

చేటి— స్వామిని ! నాయాలస్యము పైఁపును. నీవు చేయఁదగినపనులన్నియు
నొక్కఁత్రుటిలోఁ గావించెద (మరల నమస్కరించుచున్నది)

ధాత్రి— (అనుగ్రహముతో) లెమ్ము లెమ్ము.

చేటి— (సంతోషముతోలేచి చేయూతయొసఁగి) పూజ్యురాలా! ఇటురమ్మిటురమ్మ.

ధాత్రి— (పరిశ్రమించుచు ముందుఁగాంచి) ఏరే మతాచార్యులు! కిరీటధార
ణోత్సవమున కింక నెంత తడవున్నదో కనుంగొని నీరాజనమొసఁగుటకుం
దగిన యత్నము గావించుకొందము, రా. (నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము)

(అంతట మతాచార్యుఁడు ప్రవేశించును)

మతా— (ప్రవేశించి) మంతులారా! మహూర్తము సమీపించుచున్నది. రాజ
దంపతులను ద్వార గాఁ దోడ్కొనిరండు. (విమర్శాత్పర్యములతో) ఆహా!
హూణకులాదృష్టరేఖ! విశ్వాతిశాయి యగునతిశయము వహించుచున్నది !

ఉ. ఆనతి యిచ్చె దివ్యపురుషాకృతి స్వప్నము నందు దైవ మెం
లేని ధరాపురంద్రి తనయిచ్చ పరింపఁదలంచె వేడుక
స్మావననాథులందఱుని జేయఁదలంచి వచ్చిరో
మానవులార! చూడవలె మాయెడవర్ణుని పట్టబంధమున్.

(ఉల్లాసముతోఁ గొంచెము బిగ్గరగా)

ఉ. భూతము లిచ్చుఁగాత శుభము ల్విజ యంబిడుఁగాత దైవత
ప్రాతము లుచ్చకూటములఁ గ్రాలునుగాత నవగ్రహంబులు
నీతకరార్కతారకలు చేయునుగాత శుభోచ్ఛయం బిడుం
గాత పృథ్వీధ్వజ్జే శుభకంతరవంబున మంచిదీవనల్.

(వేగముగఁ బరిక్రమించుచు) అతఁడే యెడ్వర్డుభూపాలుఁడు! ధర్మపత్ని సహి
తంబుగ నుత్సవాగారంబునకు విచ్చేసె.

ఉ. ఆర్యులతోడ నమృతసుధాధిపలోకముతోడుతన్ మతా
చార్యులతోడ బంధుజనసంఘముతోడను వందిమాగధా.

వార్యముఖోదయజ్జయరవంబులతో యవరాజు భార్యతో
నర్యమతేజాడై కొలువునందువనించె జనుపగదాకృతిక.
కావున మేము నయ్యాస్థానికింబోయి కతఁవ్యమాచరింతుము.
(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(పిదప యథానిర్దిష్టముగా రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మంత్రి— (నవనయముగ నెదుటికివచ్చి) దేవా! దక్షిణద్వారమున నీదేవాలయము
లోనికిం దయచేయుఁడు. కులదేవతల మనోరథములు విలంబము నైచవు.

పురో— ఓకులామాత్యులారా !

క. ఆలస్యమేలాకో శుభకాలము చనుకెంచునొక్క గడలోపల దే
వాలయమునకు నృతభాపాలుని దోడ్కొని చదుండు త్వరపడవలయున్.

వరి— ముహూర్తము సమీపించినను మంత్రిలేలాకో తడవు చేయుచున్నారు.

మంత్రి— దేవా! యవధారు ! దేవాలయమునకుం జనుకెమ్ము.

దంప— ఇదిగో! వచ్చుచున్నాము. మేము చేయవలసిన పనియేదో నెలవిండు.

(యాలయములోనికిఁ బోవుదురు)

పురో— మహారాజ ! కిరీటధారణోచితంబులగు నీవస్త్రంబులు ధరియించి యి
త్రపనీయవేదికపై శాసోహింపుఁడు.

దంప— చిత్తము (యాయతంగపైఁ గూర్చుండుచున్నారు)

రాజులు— (లేచి చేతులెత్తి) మహారాజ ! జయము జయము !

వరిజనము— పూర్వాద్రితటము నధిష్ఠించిన ఛాయాసూర్యులపగిలి మేరుదరీధాగ
మందున్న కచీదేవేంద్రులరీతిఁ బక్షిరథమారోహించిన అశ్వీనారాయణుల
వలెఁ గనకవేదిక వలంకరించిన మారాజదంపతులు కన్దులనెఁ జండువొన
రించుచున్నారు.

మత— (తూర్పువంకకుఁదిరిగి) రాజులారా ! ఈయెద్వద్దనరపాలుఁడు నేఁడు
మికంసము నేలికయగుచున్నాఁడు. ఇది మికంగీకారమునకా కాదా !
(అని యడుగును)

దంప— లేచి తూర్పుదిక్కునకుఁ దిరిగి నమ్రులై నిలిచియుందురు)

రాజులు— (ఆవంకవారందఱును లేచి చేతులెత్తి)

మ. ఆకలంకంబగు తావకీనభుజమధ్యంబెక్కి యీ భూమి సౌ
ఖ్యకలం జెందుటకై నదా మనములం గాంక్షించుచున్నాము. ది
వ్యకృపాలోకనపాలితాభిలజనప్రఖ్యాతచారిత్రు ని
న్నిక మే మేలిక గాఁడలంతుము నిజంబెడవర్ణభూపాలకా.

(అందఱును గరతాళములను వాయింతురు)

వైతాళికులు—మ. జనులారా ! వినుఁడయ్య పీనుల సుఖశాస్త్రవ్యంబు మామాట, యు
ర్వి నికెడవర్ణ మహీధపుండు కరుణస్వీకరియదేని యే
లిశచందంబున నేలుచుం బ్రజలనోలింబోచు నీ నాటకం
డి నమద్భుతతీతమస్త గతకోటిరాంకుదీప్తాంఘ్రియై.

మతా— (పడమటిపంకకుఁ జూచి) “ రాజులారా ? ఈయెడవర్ణ... ” (అను
వాక్యమును మరల ననుచున్నాఁడు)

దంప— (పడమటిపంకకుఁ దిరిగి నమ్రులై నిలిచియుందురు)

రాజు— (ఆవంకవారందఱు లేచి చేతులెత్తి)

మ. జలజాగారనుఁ బోలఁగాఁ దగు నలగ్నాంద్రామహాదేవితోఁ
గఱముప్పొంగఁ దనూజలుం గొడుగులుం గోడండ్రు నేవింప, బా
త్తులకుం బాత్తులు గల్గదాఁక లనదస్తోకప్రభావంబుతో
నిలయేలంగలనీకు ధృత్యులము మేమెడవర్ణభూపాలకా.

వైతాళికులు— (లేచి చేతులెత్తి)

సీ. నీకాననంబు లత్యాశతో సామంతధరణీకవర్గ మాదలధరించ
నీకై కాంతావలోకనాంచలము లోకాలోకశిఖరంబు లాశ్రయించ
నీవిదిల్లకదాదునీసాధులు దిగంతతస్థపర్వతకండరములఁదూఱ
నీకాహంహానం తాబాలగోపాల మభిలతోక్రమజలాదరితఁ

తే. గీ. బూర్వరాజక్రమాగతాపూర్వహార

రాచి. కానింతిలబింబుయాభిగనిన

మనోహరములందలదాల్చిమహామమెనంగ

భూమిపాలింపు మెడవర్ణభూమిపాల!

మతా—(దక్షిణదిశకుఁ జూచి) రాజులారా! (ఈయెద్వర్డు...అనువాక్యమును మరల ననుచున్నాఁడు)

దంప—(దక్షిణదిశకుం దిరుగుదురు)

రాజు—(ఆవంక వారు లేచిచేతులెత్తి)

క. మాకేడుగడవుగ, మ్ముంగీకారముగలిగె మాకుఁ గీతఁబల్లవా
కాకాంతా! యెద్వర్డుమహికాంతా! గురువ.మాసహితమహ్వాంతా!

వైతా—(చేతులెత్తి)

మ. తలలాడించుచు సర్పరాజు నిజకాంతాగానమాలించు, భౌ
ర్యలతోఁ గూడి దిశాగజంబులును వ్రవక్కిడ గావించు, నా
ధునికి న్వక్షముఁజూపుఁ గూర్మపతి యాటోపంబుతో నీబుజం
బిలుగా భూలలితాంగియుండుశతి నోయెద్వర్డుభూపాలకా!

మతా—(ఉత్తరదిశకుఁ దిరిగి) “రాజులారా! ఈయెద్వర్డు...” (అని మరల ననుచున్నాఁడు)

దంప—(ఉత్తరదిశకుం దిరుగుచున్నారు)

రాజు—(ఆదిశవారందఱు చేతులెత్తి)

క. నెనుకటి రాజన్యలు నీ జననియుఁ బాలించినట్టి త్కృతలమునకీ
వును రాజవు గ మ్రొద్వర్డునృపాలా! నిజభుభాధిరోశిశ్రీలా.

వైతా—(చేతులెత్తి)

తే. గీ. కులగిరులమించి దిగ్గజకులముమీటి
పాఁపరాముని దాఁచేటివీఁపుదాఁటి
పొబ్బలు నీబాహువుల నుఖసంతిగాంచుఁ
బుడమి నిజముగ నెద్వర్డుభూతలేంద్ర!

పురో—దంపతులారా! ఈదేవునిపీఠము దగ్గఱకుఁ బోయి సాష్టాంగదండప్రణామ మాచరించి యీజశీచీరలును నువర్ణఖండములు నందుంచి దక్షిణభాగము నం గూర్చుండుడు

దంప—(పురోహితులు చెప్పినట్లు చేయుచున్నారు)

మంత్రు—ఓమతాచార్యులారా! ఈదుస్తులన్నియుఁ బుచ్చుకొని యాపీఠమునం దుంపుఁడు.

మతా— మంచిది (యట్లు చేయుచున్నారు)

మంత్రు— ముఖ్యాచార్యా! కిరీటధారణమహోత్సవకాలము సమీపించినది కావునఁ దమరీదుస్తులు ధరియించి యుచితౌనసమునఁ గూర్చుండుఁడు.

ముఖ్యా— (ధరించి పీఠమునకుత్తరభాగమునం గూర్చుండును)

పురో— (సభవంకకుఁ దిరిగి) ఆర్యులారా !

తే. గీ. పరుస నాంగ్లేయరాజులందఱు ధరించి
రే కిరీటము దాని నీయెడల మనము
చేరి యెడ్వర్డుభూపాలు శిరమునందుఁ
దొడుగుచున్నాము పట్టభద్రుండటంచు.

అందఱు— జయము జయము, ప్రియము ప్రియము !

ముఖ్యా—మహారాజ! నీపీఠమునకుం దావున మోకరించి కూర్చుండి యీసత్యనేదముం జేతధరియింపుము.

రాజు— (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

ముఖ్యా— (పుత్రిక చేతఁబట్టుకొని) మహారాజ !

“ క. ఏలుదు ధర్మము దప్పక నేల, నసత్యంబువలుక, నిఖిల పృథలం
బాలింతుఁ గుమారులగతి, నాలిం చెద మంత్రివరుల యూలోచనముల్.”

అని యీపత్రికను యుష్మన్నామాక్షరముద్రాంకితముగావించెదవా? (యిచ్చుచున్నాఁడు)

రాజు— (పుచ్చుకొని) ముఖ్యాచార్యుల యానతికి బద్ధుడనగుచున్నాను (‘ ఏలుదు ’ నను పద్యముచదివి ఎదుటఁజూచి) ఈశ్వరా! నీవును నాయుద్దేశమునకుఁ దోడగుచుండును (సత్యవేదము కన్నుల నద్దికొని పుత్రికపై వ్రాలు చేయుచున్నాఁడు)

జనులందఱు— (మంగళఘోషణమాచరింతురు)

ముఖ్యా— దంపతులారా ! ఆంగ్లేయరాజన్యక్రమాధిష్ఠియమానంబగు నీభద్రపీఠముల నధిరోపింపుఁడు.

దంప— (అట్లు చేయుచున్నారు)

మంతు— పురోహితులారా! ఇదిగో! అభిషేకతైలము. ఇదిగో! గృధ్రగుండము. ఇదిగో! బంగారుగరిటె! ఇదిగో! ఖడ్గము. ఇనె కిరీటమును, (అందించుచున్నారు)

పురో— (గొప్పించి దేవునియొడుట పీఠమునం బదిలవఱచి) ముఖ్యాచార్య ! ఇది
యభిషేక తైలము (అని యిచ్చుచున్నారు)

ముఖ్య— (పుచ్చుకొని యభిమంత్రించి రాబందుముక్కుతో గరిటెలోనికిందీసి
యైతైలమును దంపతులపై నభిషేకముచేసి)

తే. గీ. అతులితైశ్వర్యమస్తు రాజ్యాభివృద్ధి
రస్తు ధనధాన్యబలచతురంగవృద్ధి
రస్తు సీతల్లి యెలినయన్ని నాళ్లుఁ
బుడమి పాలింపు మెడ్పర్ణధూమిపాల.

(అని దీవించును)

మత్రి— ముఖ్యాచార్య ! ఇదిగో ఉంగరము. (చేతికందిత్తురు)

ముఖ్య— (గొప్పించి) మహారాజ ! యీముద్రిక సీతేల ధరింపుము (అని
చేతికిచ్చును)

రాజ— పరిసాదము (ధరించును)

ముఖ్య— మహారాజ ! ‘ దైవాదేశమున సీఖడ్గము నేను ధరించుచున్నా ’ నని
యీఖడ్గము చేతఁబట్టుకొమ్ము (యిచ్చును)

రాజ— (అట్లుచేయుచున్నాడు)

ముఖ్య— మహారాజ ! ఇదిగో ! రాజదండము.

క. దండింపఁ దగనివారల దండించిన, దండ్యజనుల దండింపమి నీ
రెండింటఁ బాతకంబులు మెండగు నిదియెఱిఁగి యెపుడు మెలపుము ప్రజలకా.
(చేతికిచ్చి దేవునియొగుటనున్న కిరీటములు చేతంబట్టుకొనిలేచి సభ్యుల
వంకఁజూచి)

మ. కనుఁగొండోసర నాథులార సుచిరఖ్యాతంబు విక్టోరియా
జనసీమార్ధచిరప్రతిష్ఠితము విశ్వప్రపత్తమాణిక్యకు
ట్టఁబ్రభాజితమైన యీమణికిరీటం పొదలం దాల్చుది
గ్వనితాక్షీరితక్షిరీకాని మనయెడ్వర్ణరుక్షమాపాలుఁడున్.

(దంపతుల శిరములనుంచి)

మ. జనులం గాసిలసీక బందుగులవిశ్వాసంబునోసీక దు
ర్జనులం జేరఁగనీక శత్రువుల నుచ్చంబొందఁగానీక బు

ద్వివి బల్లోనలఁ దిగివచ్చుచోక తగునీతి నీవు పురాపాలకా
ననినాథులై రాజ్యమేలు మీఁక నెడ్యుకేషన్ పాపాలకా !

అంద-- (జయశబ్దము సుచ్చరింతురు)

రాజులు— ఉ. ఎందఱు పూర్వజీవితము నేరిరి వారలలోని నేరిరి
చందముగాఁగ రాజ్యము లొసంగిరి తల్లులు రాజమంత్రుల
పండిత యామె పోలిక ననాదీని ధారణియేలుమయ్య' మే
మందఱును స్వతంత్రమునందలి యందము నన్ను తెలిపఁగన్.

నైతా— (చేతులెత్తి)

సీ. జయలక్ష్మియన నల్లనాంధ్రామహాదేవి యనిశంబు తోడునీడై భజంప
భూభారమునకు నీవుతల్లికుం డగుజాతియొన రాజ్యమును సాహాయ్య మొసఁగఁ
దండ్రులందుం బడె దానకీనోవోగు లందఱు నీదు శ్రేయస్సుగోర
వ్యాయమాంగంబీవు నలునంత డప్పమండఁగ మంత్రులారా చనంబునెప్పు

తే. గీ. భరణిపాలింపుమయ్య ! సోదరులు నెయ్య
మనఁ బరమింప నీప్రాపు నుదయ నెంప
శ్రీకృష్ణోదార ! విక్టోరియాకుమార !
ధర్మనిస్తంద్ర ! యెడ్యుకేషన్ తారకేంద్ర !

కపింద్రులు— మ. కడగంటంగననీదు నీకనులలోఁ గాపున్న గూలక్ష్మి, పేర్
ముడిమాటాడఁగనీదు శారదయు నీమోమందగాపుండి, పో
రెడు నేరీతిగ వారితో నవతిపోల్గకుండఁ బాలింతువో
పుడమిం గొల్త పడంతి నీవు సుఖసంపాద్యంబుగా భూపరా !

వృద్ధులు— క. ఏడవపదియేండ్లంగల వాడవు, నీరాజ్యలక్ష్మి పడుచుది, యేయే
జాడల గరఁగింతువొ నూతనఁడులకుం గోరుచుంటిమిదియె కుమారా !

మంత్రు— (వినయముతో నెదుటికివచ్చి) దేవా! నీవు రాజునగుటచే సంతసించు
నృపాలురందఱును సింహాసనంబున సింహాసనం బధిష్ఠించియున్న మీవిభ
వంబుఁ జూడఁదలంచుచున్నారు.

పురో— మహారాజులందఱును బట్టాభిషేకానంతరమున నిట్టిసభఁగావించుట యా
చారమే.

మఖ్య — భరతఖండమునకుఁ గూడఁ బట్టాభిషేకముగావించిన పిదప డిల్లీనగరమున నిట్టిపేరొలగము గావించిన బాగుండును.

రాజు — మంచిది ! రాజప్రతినిధి కీయుదంతము దెల్పి సర్వమాయత్త పఱపింపుడు.

మంత్రి — చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

మఖ్య — మహారాజదంపతులు రాజకులంబునకుఁ బోయి బడలెక యపనయించుకొందురుగాక.

(అందఱును మంగళారాత్రికలిప్పించి జయధ్వనులతో నిష్క్రమింతురు)

* గ ద్య *

ఇది...శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరచరిత్రంబగు నెడవర్ణ పట్టాభిషేక నాటకమందుఁ గిరీటధారణోత్సవమును పంచమాంకము.

శ్రీ గ న్త

ఎడ్వర్డు పట్టాభిషేక నాటకము

ష ష్ఠాంక ము

(పిదప రాజానకుడు పర్యవేించుచున్నాడు)

రాజా — (సంప్రమాత్యర్యములతో)

చ. విడిసిరిప్రోలునిండఁ బృథ్వీపతులందఱు ముందువచ్చి మా
యొడయుని కక్కటా ! విడిదికొక్కటేరముగాని చిక్కలే
దుడుగర యెంతయిచ్చినను నొక్కపట్టిగృహమైనఁ జాలునం
చెడపకఁ దంతివాతఁ లిడునేలక కేమని విన్ననింతునో.

(అలోచించి) కానీ, యన్నవిక్రయసంఘమువారైనఁ దగిన సుఖవసతిచేయఁగల
రేమొ. (ముందుఁగాంచి) వీఁడె చతురోపాధ్యాయుఁడు వచ్చు
చున్నాఁడు. (సమీపమునకుంబోయి) అయ్యా ! మీయెఱింగినచో
నెక్కడనైన మారాజునకు సుఖవసతి దొరకునా ?

చతు — (చేతనున్న తంత్రితేఖలిన్ని చూసి) ఇవె ! నామిత్రులనేకులు బసలకై వంపిరి
వానికొఱకే నేనును బరిభ్రమించుచున్నాను.

క. ఒకచిన్నిగదియుఁ బడుకకు నొకశయ్యయు నొసఁగి తత్తదుచితం బన్నా
దిక మిడుట కొకదినంబున కక్కటా ! వందలకొలంది యగునట ధనముల్.

చ. కనుమా తిలాంశమైన విడిగాఁగనరాగు పురోపథూమి నే
ల్లను నగరిం బట్టిగృహముల స్రవయించిరి వానిసందుసం
దున దొరలెల్ల నిండి వసతు ల్లోని; రివ్వడు రాజరాజు వ
చ్చిన వసియింపఁగా గృహము చేతుఁ దింత నిజంబు నిత్రనూ.

ఇంక నన్నవిక్రాయికసంఘాగారములందు విచారింతుమేని —

ఉ. వందకు రెండువందలకు వచ్చినవారికి వింగునేయఁగా
మందె సమస్త వస్తువులు మంగిలుల స్పృలకొల్పుకొన్న యీ

యందఱు భక్త విక్రయసమాజమువారలయిండ్ల కప్పుడే
వందఱవంద యొక్కవగవచ్చి రికేమియొనర్పఁగాఁదగున్.

రాజా — బొను, వారుమాత్రమేమిచేయఁ గలరు!

సీ. పదియాఱువన్నె హొంబట్టుతో సరితూచి యిమ్మన్నఁ గఱవయ్యె నింధనములు
ఫాదుసాకై నఁగావలయుఁ దెమ్మన్నచో దొరకకపోయె నోదుమలపిండి
యితర దేశమునుండి యెంతెంతవచ్చిన నిలువకురాదయ్యె నేతిమక్కు
సమయంబువేచి వేసరక తెప్పించుకొన్నను బాలు పెరుగును నాస్తియయ్యె

తే. గీ. ఏపదార్థములూటు డిరీ పురమున!

నొక్కరా, యిద్దఱా! ప్రజయొక్కకోటి

యైనవచ్చిరి లెక్కింప, నందఱుందు

రాజరాజులెకాని నీరసులు లేరు.

చతు — ఇట్లు సమస్తపదార్థములు ప్రియమని యెఱింగియే యింకను సామాన్యభూస్వా
ము లనేకులు రామానిరి.

రాజా — తండ్రి పతండ్లములుగా సమస్త దేశపదార్థములును ధూమశకటిముఖంబున
వచ్చి పడుకాలమునందె యిట్లుండెఁ గదా! తొల్లిభగ్గురాజుదుల పట్టాభిషేక
మహోత్సవము లెట్లు జరగనో !

చతు — ఆకాలమునం దిందఱురాక రాజాధిరాజులు మాత్రమే వచ్చుచుండిరి —

తే. గీ. బలిమిగలయేనుఁగులమీఁద బండ్లమీఁద

నవ్వుములమీఁదఁ దెప్పించుచుండిరి పుడు

ఒక్క దేశమునుండి యింకొక్క దేశ

మునకుఁ దేఁగలుగుపదార్థములు నిజంబు.

రాజా — బొను. అందులకై సవరివారముగ వలయువస్తుసామగ్రి యంతయు నిష్క
దును నేనుఁగులమీఁద నే ముందుఁగాఁ బంపించిన నై జాముఫాదుకాసాయే
దృష్టాంతము.

చతు — కాని యొక్క విశేషముమాత్రము కలదు.

క. నెలలకు రాఁగలయది దినములకే రాఁగలిగె ధనము మనువటికంబె

బలిసె న్నృజలకు నాంగ్లే యులరాజ్యమువలన భారతోర్వరనెందుక.

రాజా — నిజభుజావరిపాల్పంబగు నీభరతఖండమునందలి పట్టాభిషేకోత్సవమునకుం
జక్రవర్తియేలరాకుండెనో !

చతు—మనకీపుణ్యమొక్కటియే తక్కువ.

రాజా—యింపరాజైన వచ్చునా ?

చతు—వారువచ్చుటకే మొదటఁ గొన్నిప్రయత్నములు జరిగెంగాని మనలనేకతము ననో మానిరి. చక్రవర్తిగారి తమ్ముఁడును దమ్మునిభార్యయు ముఱికొండ టుద్యోగులును మాత్రము వచ్చిరి.

రాజా—ఇప్పుడు చక్రవర్తిమర్యాద లన్నియుఁ గట్టనుప్రభునకు జరిగవలసినవేనా ?

చతు—ఁదేను, రాజప్రతినిధిగదా యతఁడు.

రాజా—(సంతోషముతో)

చ. ప్రతినిధులౌచు హిందువుల రాజ్యములేలినవారఁ బెండఱు
న్నతిగని, రిట్టి గౌరవమునం దులలేని యశంబుఁ జెందితే !
క్షీతివతులంద టిప్పగిసిఁ జేరిభజించిరె కొల్లులోన! న
దృఢమగు కర్జనుప్రభువుపున్నెముఁ బోలిన పున్నెమున్నదే !

చతు—ఁదేను, ఇతఁడు రాజప్రతినిధి యగుకాలముననే యిట్టి మహోత్సవము వచ్చుటకుఁ బుణ్యమే ప్రభుకారణము. నిన్నటిదినమున నమ్మహాత్ముని పురప్రవేశమహోత్సవము చూడలేదా ! అవరదేవేంద్రునిసంతె బ్రకాశించెను.

రాజా—ఁదేనట, నేను మారాజుగారికిఁ దగిన బసకై పరిగ్రమించుచుంటిరి. చీ !
నేవకులజన్మమెంతయుఁ బరాధీనమె నాకట్టిమహోత్సవము చూచుభాగ్యము లేకపోయెను, సరికదా, బసదొరకమిచే మాయొడయునికిఁ గూడ లేక పోయెను.

చతు—యోగ్యులగు నేవకులకు రాజకార్యములకంటె నితరకార్యములెక్కుడుగావు.

రాజా—అర్య ! దయయుంచి యాయుత్సవమునీతి సంతోషముగా నెలవిండు.

చతు—నేనా చెప్పవాఁడను! అదివర్ణించుటకు మహాకవీంద్రులుం బాలరు. సమస్త రాజాధిరాజులు ధూమశకటావరోహణస్థానంబునకుం బోయి సుప్రభాతం బులు సల్పినపిమ్మరాజప్రతినిధిసమాగమ సూచకంబు లగు ముప్పదియొక్క ఫిరంగులు పేల్చిరి. తరువాత—

చ. తెలిమహాతాబ్రుకొంజిగులఁ దెల్లముగా వెలియెన్లుభాతిఁ గ
న్నులకు ముడంబుగొల్పుచు మనోహరభూషణభూషితాంగమై

యలరు నిభంబు నెక్కి యమరాధిపుండ్రోయన సోయగంబుతోఁ
గలకలలాడుచుం దనరె గర్జనుభూపతి యుండు భార్యతోఁ.

ఆకర్జనుప్రభునిదంతావశేంద్రమునకు వెనుక —

చ. కనకనగంబుతో నెనయు గంధగజేంద్రముమీఁద నెక్కి వ
చ్చెను గులకాంతతోడ ఋతశీలనమేతుఁ, డుదారమూర్తి, రా
జనిభండ, చక్రవర్తి కనుజన్మండ, మాన్యండ, భ్రాతృశక్తికిం
గనియగువాఁడు దొల్లి మనఖండమెఱి గినవాఁ డుచగ్గుండై.

ఆగజేంద్రమునకు వెనుక రెండుచాలులుగా మొదట భక్తనాథీశ్వరుండును వాని
కభిముఖంబుగ బరోదామహారాజును వారివెనుక మహారానంతశయన
ప్రభువులును వారికి వెనుక నొక్కచాలుగఁ గాక్తిరేంద్రప్రముఖసామంత
నరేంద్రులందఱు నధిష్ఠించినప్రతికరివరంబులు బలిసికొలువఁ గర్జనుప్రభుండు

ఉ. ముప్పదియేడువేలబలముం బదివేలతురంగమంబులుం
దప్పనిపద్ధతిం బలువిధంబుల బారులుదీర్చి వెంటరా
నొప్పుగ నూరుజేరిన మహోత్సవమెన్నఁ దరంబె యేరికే!
నవ్వుడు చూడఁగానలయనయ్య ! యింకంబలుమాటలేటికిఁ.

సీ. దీనాననంబుతో దేవనాథునివంక లోఁతుగాఁజూచెఁ బులోమతనయ
యమరేంద్రునొద్ద నృత్యముచేయురంభయు నిలుపునీరయి నిలిచిపోయె
భూలోకమున కేనుపోయివచ్చెదనంచు సెలవుగోరెను లక్ష్మి జలజనయను
అశ్వసీనక్షత్రమతిభీతిచేతఁ గుటుంబవైరంబుచేటునకుఁ దలఁకె

తే.గీ. నలజయంతుని యక్షరాజాశ్మజాతు
సాంగమదనాశ్వినేయుల సారుగాంచి
ప్రీతినిధివదంబునం జక్రవర్తికాచగిదిఁ
గర్జనుప్రభు పూరేసుకాలమందు.

(తెరలో)-రాజులారా! నిండుపేరోలగంబునకు రాజప్రీతినిధి చక్రవర్తియనుజన్ము
నితోఁ గూడ దఱుచేయునమయమైనది. ఇంకను రావలసినవారున్నయెడల
రండు. ఇప్పటికిఁ బదునాలుగువేలమంది యుచితాసనంబులం గూర్చుండి
యుండిరి.

చతు—ఆర్య! నీతో మాటలాడుచుండుటచేఁ దడవైనది, నేఁబోయివచ్చెద.

(ఇరువురు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(అంతట యథానిర్దిష్టఁడగు కర్జునుఁడగువఱును జక్కన ర్తిభాగితయు సభాసదులును బ్రవేశించుచున్నారు.)

వైతా—(సంతోషముతోఁ దనలా)

మ. బల ముత్సాహము పెంపుతెంపు ధనము న్నాగ్యంబుసాభాగ్య మె
ల్లలనెల్ల న్నెదవల్ల హిందువులనేలం బ్రోచె విక్టోరియా
లలనారత్నము; తత్తనూజునకుఁ దల్లాభంబు నేకూర్చు గొ
ల్లలుగా వచ్చిరి రాజులెల్ల భృతలీలావల్లికిం ఛల్లికిన్.
(చేతులెత్తి ప్రకాశముగ విగ్రరగా)

కా. ఏవారం గనఁజాల రేనుదినమం దీపాటి నేత్రోత్సవం
బావారంబున నప్పుడే గడఁచెబో యామద్వయం బాదర
క్రీవిశ్వాసము లాత్మచిత్తములఁ బ్రేరేపింపనేతెంచిరో
దేవా ! కర్జునుఁడూ ! యందఱుధరిత్రీనాథు లాస్థానికిన్.

కార్యనిర్వాహకుడు—

క. మన కెడ్యుకేషన్ పాఠశాలఁడు పనిచినవాక్యములుఁ దనయువన్యాసముఁ గ
ర్జునుఁడగు నుడువుఁ గావున వినుఁడవధానమున నృపులు వీనులరఁగన్.

కర్జు—(లేచి నలుదెసలుం బరికించి విగ్రరగా)

నాస్మియన్నేహితులగు హిందూమహారాజులారా ! ప్రజలారా !

సీ. మనలనేలినతల్లి మహనీయ స్మరణీయయైపోయె విక్టోరియామతల్లి
ప్రజలమేలంగీడుఁ బలుమాటు చింతించు లోకాంబ చనె దేవలోకమునకుఁ
బలుదేశములభూమిపతు లొదలలమోయు నారీశిరోమణి జాజిపోయె
జనులకోర్కెలు కొనసాగించు దేవతాకుజవల్లి జీర్ణమై కూలిపోయె

తే. గీ. బ్రజకుఁ దనయంతవానిఁ బుత్రకుని నదయుఁ
బెద్దవానిని రాజుగావింపఁ జేసి
వెడలె నేకాధికేశోనవింశమితశ
రస్మఖంబున దేవతారాజ్యమేల.

తరువాత నిష్పటికైదుమాసములవెనుక నిండ్లాడుదేశప్రభువును భరతఖండ
ఉక్రవర్తియునగు సత్త మైడ్యుకేషన్ పాఠశాలకు యథావిధిఁ గిరిటధారణ

మహాత్మ్యవముజరగి, రాజదండము హస్తమున కలంకరించినపు డయ్యుత్సవము జూచుభాగ్యంబు హిందూదేశనరపాలురయందుఁ గొందఱికిమాత్రమే తటస్థించుటంజేసి—

సీ. పాండుపుత్రాగ్రేసరుండు మున్నేచోట రాజసూయముచేసి లేజుగాంచెఁ బ్రథిత లేజుకీర్తి పృథివిరాజేచోటఁ జక్రవర్తివదంబు సంతరించెఁ దరువాతయవనుఁ డగ్బరుకాపి యేచోట సహృత్పదవినంది సంతరించె మఱియు నింకెందఱో మహనీయులేచోటఁ బట్టాభిషేకసంపదలు గొనిరి

తే.గీ. నేటి కిరువదియాఱవయేట మొదటి
చక్రవర్తనియను పేరెచటవహించె
భారతీదేవివంటి విక్టోరియాంబ
లీలఁదనరారు నిట్టి డిలీపురమున.

హిందూరాజ్యసింహాసనంబు నిలుపుచున్న స్తంభములవలెనున్న హిందూరాజాధిరాజుల నందఱుం బిలిపించి నిండోలగంబున మదీయపట్టాభిషేకమహాత్మ్యవంబుఁ జాటించుమని శ్రీమదెడ్వర్దుసార్వభౌముండు నాకాజ్ఞాపించుటంజేసి నేనును మిమ్మెల్లం బిలువనంపితి—

తే.గీ. పృథువు నెడఁగల్గు భక్తిశిశ్వాసములను
జూపుటకు నేడె సమయమంచును దలంచి
దూరమని లోనఁ దలఁపక మీరు వచ్చి
నందులకు నేను మిగుల నానందపడితి.

క. తనతమ్మునిఁ బ్రతినిధిగా మనయెడకంపించె నిటఁ దమకుఁగల మోదంబును దెలుపుటకై యెడ్వర్దునృపాలక సార్వభౌముఁడుం దయతోడక.

అ. ఐ. అఱుకోట్ల పృజలనరయుచుఁ బాలించు
కొను మనున్న నూఱుగురుస్వతింత్ర
ప్రభువు లిచటి కిపుడు వచ్చుటఁగల్గొన
రాజునెడల భక్తిరసమకాదె.

చ. ఇరువదిమూడుకోట్ల పృజ యేల్పడిసౌఖ్యము పెంపుఁజెంద భాస్వరవిభవంబు విద్యయును సర్వసమృద్ధముగాఁగ నాల్గుసాగరములు హద్దుగా భరతఖండమునం గల యొకమత్యమీవరునఁగనున్న యీజనసభాసదులందఱిరాక తెల్పెడుక,

తే. గీ. మూడునిరునగిలక్షల మూలబలము
నందుగల్గినయధిపతులందఱిటకు
వచ్చియుండిరి వీరివోర్పులసమ్మధి
కాడ మాకిట్టి వృద్ధికెగారణంబు.

వైతా — తే. గీ. జయము జయము! విక్టోరియాచక్రసర్వి
నీతనూనూతుఁ డెడ్వర్డువృద్ధపతిమణికి,
జయ మలగ్నాండ్రీ, కేచటిప్రజలకు జయము!
జయము! కర్గనురాజునుజన్మలకును.

కార్యనిర్వాహకుఁడు —

క. మనయేలిక మననెయ్యొండు మనకుంగలతోడునీడ మాననిశీర్షి
నృనయెడకంపినవార్తను వినుడయ్య నంద్రులింక వీనులరంగు.

కర్ణ — ఓ హిందూదేశవాసురారా! మదీయముఖంబున సప్తమైడ్వర్డుచక్రసర్వి
వికాండఱకు సంతోషావహముగ నీవార్త వినుపించుచున్నాఁడు :—

“నాప్రజలు ఢిల్లీపురంబున మామకపట్టాభిషేకమహోత్సవము జరగించు
చున్నపుడు వారికివార్తను బంపుట నాకువేడుకగానేయున్నది. లండను
రాజధానియందు జరిగిన మదీయకిరీటధారణోత్సవమునకు భరతఖండమునం
దలి రాజులలోఁ గొందఱితోవచ్చిరి. తక్కిన స్వతంత్రాధిపతులును బ్రజ
లును నుద్యోగులును జూడఁదగువగిది ఢిల్లీపురంబునఁగొల్వకూటంబుగావించి
యావేడుక యనుభవించఁ జేయుమని మత్ప్రీతినిధియగు కర్ణనుప్రభుని నియో
గించితిని. పంచసప్తత్యధికాష్టాదశశతమితంబగు హూణశకాబ్దంబున
నేను భరతవర్షమంతయుఁ గాంచితి. అందలి ప్రజకు నాపైఁగల భక్తి
విశ్వాసము లరన్వీతి. మాసింహాసనముపైఁగల విధేయతయుఁ దల్లముగా నెఱిఁ
గితి. ఇదియునుంగాక కడచినయేట హిందువులకు నాయందుఁగల యను
రాగమును దేటపఱచు నిదర్శనము లనేకములు నాకుఁ జూపట్టినవి. మేము
విజయముచెందిన దేశములలో హిందూసేనయే యెన్నఁదగిన సాహాయ్యము
చేసినది. మా యవరాజును సతనిభార్యయును నింతటిభక్తివిశ్వాసములు
గల మీదేశమును జూడఁగోరియుండిరి. కావునఁ బంపింతును. నాకట్టి
యద్భుతము లేకపోయినదిగాని మీరుచేసిన యిమ్మహోత్సవమున నేనే
ఢిల్లీపురమునకు రావలసినది. ఐనను రాజకులప్రీతినిధిగా ప్రియసోదరుఁ
డగు డ్యూకాఫ్ కానాట్టును భార్యతోఁ గూడ వంపితిని. హిందూదేశప్ర

ధను చక్రవర్తినియగు మాతల్లి దయతో న్యాయముగా నేయే విధుల బ్రజలయు రాజులయు గౌరవప్రేమలను సంపాదించెనో యాసింహాసనము నధిష్ఠించినది మొదలు నాకు నచ్చగిది నే పరిపాలించుటయుఁ బ్రవర్తించుటయు ముఖ్యాభిప్రాయమై యున్నది. మఱియు నాసామంతస్వతంత్ర హిందూరాజులయుఁ బ్రజలయు స్వాతంత్ర్యమును గాపాడుటకును మర్యాదయు గౌరవమును నిల్పుటకును నా మొదటితలంపు. ఇదియే నాపరిపాలనా విషయ మని ప్రకటించితిని. ఇట్టిసత్పాలనమువలన భగవంతుఁడు హిందూదేశమున కితోధికప్రజాసౌఖ్యముం గలుగఁ జేయుఁగావుత.

(జయము జయము అని యందఱును గరతాళములు వాయించుదురు)

కర్జు—ఇవియే మనచక్రవర్తి గారు మనకంపిన వాక్యములు. (కూర్చుండును)

ప్రథమవైతా—

సీ. సూర్యచంద్రులకైన మద మన్నయెగ్గు నీజెండాకు దూరమైయుండుఁగాత
ధ్రువమండలంబైనఁ దునిఁజెందుకీడు నీమండలంబు వహించుకుండుఁగాత
పసివాడులేక సర్వద్రవ్యములయందు నీజయస్తంభము ల్నిలుచుఁగాత
నేలయున్నందాఁక నీవంశమునయంద నీరాజదండంబు నెగడుఁగాత

తే.గీ. నీజననిఁబోలె నీవును నిన్నుఁబోలె
క్షీతిని నీరాజులెల్ల రక్షింతుఁగాత!
పానఁగ నిన్నేసుదైవంబు పోవుచుఁగాత !
సప్తమైడ్వర్ణభూపాలచక్రవర్తి!

రెండవవైతా—

సీ. హిందూజనము వృద్ధిఁజెందునేలీల నాలీలగా భూమి పాలింపుమయ్య
ధర్మసంఘమువారు తరిచినవిషయ మశీకంబు చేయకాలింపుమయ్య
దేశకాలంబులస్థితిచూడ కాత్మకే యిందైనవనులు చాలింపుమయ్య
నీలెంక లెవ్వరేనియు దుష్టులైన గాలించి యవ్వలకుఁ దోలింపుమయ్య

తే. గీ. తల్లిసలఁ బోచుచుంట నాతలఁచటంచు
నభయమిచ్చిన నీతోడ నట్టిటంచుఁ
జదువు చదువుట చర్చితచర్యణంబు
సాధునుతక్కిరి! యెడ్వర్ణచక్రవర్తి!

పృథమవైతా—

నీ. కాసిం చె రామరాజ్యముగాఁగ నీతల్లి నీనాఁడు నామాట నిల్పుకొమ్ము
పాలించె నారిభావముదోచ మీయమ్మ మజనరాదది యు నీతరమునందుఁ
బ్రోచె గాంతయశంబు గొలుపారని యుగ్య గణియింపుమదియునీకాలమందుఁ
బోసిం చెఁగల్గించె ముగ్ధులు దోచమీనాతస్మరియింపుమదియునీ సమయమంగుఁ

తే. గీ. బ్రజలకుంబోలె నీయేలుబడికిఁ గూడ
మహితఘంటాశబ్దంబు లమర్చియుంచె
నీజనని ; నీవునాత్రోవనే నడువుము
రమ్యగుణసాంద్ర ! యెడవర్లురాజచంద్ర !

రెండవవైతాకుడు—

నీ. పృజుఁ బ్రోవుట యనువృత్తమైననీతోడ ననువాద ముఁ బ్రోవుమాయటన్న
వసుధకంతకుఁ జక్కవతికానా నీతోడఁ బానరుక్త్యంబు నీవారయనుట
తల్లివోలె జగంబుఁ దనియించు నీతో న యుక్తంబు పుత్రతుల్యులమటన్నఁ
గనికరంబున లోకమునుబోసియ నీతోడ సిద్ధపాదము నీచిత్తమరిన

తే. గీ. కలుములన్నియుఁ గొల్లగాఁ గలుగునీకు
అస్తమయఁ జేతులెత్తుట యనవసరము
శ్రీకణోదార ! విష్ణోరమాకుమార !
శత్రుజనభీష ! యెడవర్లుసార్వభౌమ !

కార్య—(సంతోషముతో) మహారాజులారా ! నేటికి మనము చేయవలసినపని
ముగిసినది. కర్ణసుపృథువును స్వామికార్యము నిర్వహించె. జనులందఱుఁ
గృతార్థులైరి.

క. వరుఁడెడవర్లున్నపాలుఁడు తరుణిమణిపుడమి వీరి తగులము హిందూ
నరవతులకు జనులకు నుఖకరముగ నమకూర్చె ఘటకకార్యఁడు బభిరే.

విద్వాంసులు—(వినయముతోఁజేచి) సర్వాశీఃఫలములు గలమహారాజుల కేమని
యాశీర్వదింతుము !

శ్లో. ఇతోష్ఠధికసంపత్తి, రితోష్ఠధికసంకతిః
ఇతోష్ఠధికకీర్తిఃస్తే, భూమాదెవ్వర్లుభూపతే !

అంధకవులు—(వినయముతోఁజేచి) మహారాజ ! త్రిలింగదేశాధీశ్వర !

సీ. భయములేదని యొక్కపల్కు పల్కినఁ జాలుఁ బాకారిసిరితృణప్రాయమనఁగ
నతిభక్తిగలరంచు నాదరించినఁజాలు ధనదునిసిరి యచెంతటిదనంగ
మావారలని పేర్చి జేసఁజూపినఁ జాలు పశుపతిసిరి గడ్డివరక యనఁగ
మనసుదీఱఁగ నొక్కచూటు చూచినఁజాలు కురు రాజుసిరి గోటికొనకనంగ

తే. గీ. ననుచు జనులెంచు నుతికి యోగ్యునిఁగ నాంధ్ర
దేశమున కెప్పుడు త్రిలింగదేశమనుచు
గణనచెచ్చిన త్రిశివలింగము లొనర్చు
విశ్వజనమిత్ర ! హైందవోర్వికళత్ర !

సంస్కృతకవులు—(వినయముతో లేచి) హిందూదేశచక్రవర్తిన్ ! మహారాజ
సార్వభౌమ !

శ్లో. శితాంశో రపి భాస్వతశ్చ విహితే ధాత్యాపురా యేవలే
తే యాతేద్య గుణోత్తరే విజయిని శ్రీశూనరాజాన్వయే
చంద్రస్యాపిచభాస్వత స్సద్భుతయా క్షిప్రతాపశ్రియా
తావక్యత ఇమే పునశ్చ విహితే యెద్వర్ణ భూమిపతే !

జననభాసదులు—

ఉ. చారుయశంబుతోఁ బ్రజలసౌఖ్యముచెందఁగఁజేసెఁ గాని వి
క్టోరియ యాపు మాజనులకుం గనుభాగ్యము లేకపోయె; నా
కోరిక దీఱ మున్న కనుఁగోలభియించెను నిన్ను మాకు మా
వారికి సార్వభౌమపదపణ్యకృతీ ! నెండవర్ణ భూపతీ !

కర్జను—(అన్నియువిని ఆనందముతోలేచి)

తే. గీ. సార్వభౌముండు భూమికివ్వఁడు హటంచుఁ
దేరుమాత్రమ యెద్వర్ణ భూమిపతిది
సార్వకాలికసంపన్న సర్వసౌఖ్య
భరిత హైందవరాజ్యానుభవము మీది.

అందఱును—రాజప్రతినిధులు తమరిట్లు చల్కుట న్యాయమే.

కార్యని—(లేచి) ఓ భక్తనాథీశ్వరా! మనచక్రవర్తిగారు తమకిచ్చిన జి. సి. టి.
విరుదముంగొనియాడఁ బ్రత్యేకసభగావించెదము. ఓ తిరువాన్కూర్ శిరో
హి సభా మహారాజులారా !

క. నరపాలశిరోమణి యెడ్వరుడు త్మానేత సార్వభౌముండగుతతీన్
గరుణం 'జీ. సీ. ఐ. ఈ' బిరుదము మీకొసంగె విశ్వవినుతముగాంగన్.

ఓ దర్బాంగ చఘారీ మహపుర మహారాజులారా !

క. నరపాల శిరోమణి యెడ్వరుడు త్మానేత సార్వభౌముండగుతతీన్
గరుణం 'గే. సీ. ఐ. ఈ.' బిరుదము మీకొసంగె విశ్వవినుతముగాంగన్.

క. మానుగఁ గొచ్చిన్నరవసుధావాయక! నీకొసంగె దగు జీ. సీ. యస్.
ఐ. నామము నెడ్వర్డు మహీనాథుఁడు రాజరాజుయనసమయమునన్.

ఓ ముంబాపురీ ప్రియుఖరాజప్రతినిధులారా ! మీమీమండలంబులయందున్న
కారాగృహనివాసులకు వందకుఁ బెనుచు పగిలిన విడువుఁడు ! బందీలకు
నధమర్థుల ఋణంబు నూటికి మించదేని యాద్రవ్యము మీరిచ్చి వారిని
వదలింపుఁడు.

వైతా—(చేతులెత్తి)

క. బిసరుహమిత్కిడు నడమటి దెస పర్వతమహారమునకదే | చేరకాబో
వునమయము వచ్చె మీమీ బసలకు దయచేయుఁ జోసభానదులారా !

మఱియుఁ జక్రవర్తిఁ దంపతులపట్టాభిషేక మహోత్సవకాలంబునఁ బలుపురకు
నొనంగిన బహుమానంబులును బిరుదంబులును బత్రికాముఖంబున వెలువడును.
రాజాలందఱును నెలవు గైకొందురుగాక.

నైజాముపాదుకాహి—(నమిపించి కానుక సమర్పించి నమస్కరించుచున్నాడు)

కర్జు—(రాజసోదరుని వంకఁజూచి కాహినుడైకించి)

ఉ. కప్పము గట్టురాజు లధికారులు దేశమునిండఁ గొల్వఁగా
గొప్పగ దేశపుంగరము క్కొట్లకొలదిగ వచ్చుచుండఁగా
నవ్వుతిఁబోలె దైర్యమున కాకరుడై జగమేలుమన్నవాఁ
డిప్పతి గోలకొండ నగరిండ్రుఁడు చూడుము రాజసోదరా.

అనంతనేనమహారాజు—(కానుకసమర్పించి నమస్కరించును)

కర్జు—(రాజసోదరునకుఁజూపి)

సీ. కద్యనాభప్యామి పాదారవిందంబు లెవఁడు నిచ్చలు జపియించుచుండు
విద్యానింను లగువారి విద్యపరీక్షించి గండపెండార మెవ్వఁడొనంగు

నేకాలమరసిన నేలాలవంగాదు లెవనిదేశము ఫలియించుచుండు
నెవనిరాజ్యము తనూభవులకుఁగా కనుజాతనూజులయందు సంక్రమించు

తే. గీ. ధనముసగపాలు వచ్చునాదాయమందుఁ
బాటువారలత్పి కెవ్వఁడు వ్యయించు
నతఁడనంతశయననగరాధినాథుఁ
డరయుమా వీని విక్రోరియాకుమార !

మహీశూరమహారాజు — (కానుక సమర్పించి నమస్కరించును)

కర్జు — (రాజసోదరునకుంజూపి)

తే. గీ. కాలివాహనసరపాలసార్యభౌము
గద్దెపై నెక్కి పాలించు త్పైధవుండు
చూడుమా బాలుఁ డమ్మహీశూరపురికిఁ
నై కొనియెఁ బట్టమును నిన్నగాక మొన్న.

కాశ్మీరమహారాజు — (కానుక సమర్పించి నమస్కరించును)

కర్జు — (రాజసోదరునకుంజూపి)

మ. అలకేందుఁగిం దలమీటు కల్మియును బుణ్యక్షేత్రము లెక్కు వి
ద్యలు తచ్చింధునదీనమాగతవితస్తాంభోనదీమాతృకం
బులగుంభూములు గల్గి యెన్నఁదగుచు న్నులోకనాకంబునాఁ
జెలువ వా దేశము నేలు రాజితఁడు కాశ్మీరేందుఁగి డీక్షింపుమా.

(మఱియుం దక్కిన మహారాజుల నిర్దేశించి)

సీ. పృజలఁ దండ్రింబోలె బాలించు నేర్పరికాంచుమా సింధుసోల్కారితుండు
కరుణామయఁడు రాజకార్యనిర్వాహకుం డరయుమా యికనీరీవాధినాథు
విద్వాంసులనుబ్రోచువిధమెఱింగివయెడయఁడు చూడుమితనిదర్శాంగరాజు
రాజమాన్యుఁడు రాజరాజతేజుండు గన్గొనుమా యితఁడు పుదుకోటభర్త

తే. గీ. శూరులగు రాజపుత్రులు వీరు జయపు
రంబు జోత్పూరు భరతపురం బుదయపు
రంబు మున్నెనపురములు రాజధాను
లైన రాజులు విక్రోరియాకుమార !

వై తాళికులు-అనేకుళితాచలమధ్యవర్తి సామంతనరపాలనులనామా ! శత్రుజనభీమా !
 కీర్తికామా ! లండన్నరీధామా ! పరశ్వతాక్షాపిణిపరిమితబలస్తామా ! సకల
 ద్వీపవసుంధరాప్రతిష్ఠాపిత జయరమారామా ! ఎడ్వర్డుసార్వభౌమ !
 జయము జయము !

తే. గీ. భాస్కరుని కస్తమయమనుపల్కులేని
 యంత దేశంబు జయముజయం బనంగ
 లోటులేకుండఁ బాలించు లోకవిభుండ
 వీవు పొందంగలుగు ప్రియం బేదియింక.

కర్జ-భగవదనుగ్రహంబున హూణసారాజ్యంబు సర్వసమృద్ధంబై యున్నను నిట్లు
 కోరుకొందము.

తే. గీ. ఆవని బహుసస్యసంపన్న యగును గాక
 ప్రభువులకు న్యాయ్య మగుబుద్ధి వఱులు గాక
 యభిలజనము నితామయం బగునుగాక
 ప్రజలకోర్కెలు పండుచుఁ బ్రబలుఁగాక.

అందఱును—

తే. గీ. జయ మలగ్నాండ్రకు జయంబు జయముజయము
 జయము శ్రీసప్తమైడ్వర్డు చక్రవర్తి—
 కండఱకు జయము జయమీయందఱికిని
 జయము యవరాజయావరాజ్యంబునకును.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

—♦ గ ద్య. ♦—

ఇది శ్రీకింకపీండ్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి బాలసరస్వతి
 శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు నెడ్వర్డు పట్టాభిషేక
 నాటకంబున హిందూదేశపట్టాభిషేకంబను సర్వంబును వృషాంకము.

పండిత రాజము

శ్రీమత్పర దేవతాయైనము.

శు భ మ స్తు

పం డి త రా జ ము

ప్రథ మాంక ము

(నాంది)

ఉ. శ్రీయు యశంబు నున్నతియుఁ జెల్వ మిహమ్ముఁ బరమ్ము విద్యయై
యే యుగమందు నెల్లెడల నే యనఘాత్ముల కొప్పు నట్టి వి
ద్యాయతనంబులై కవిత కాస్పదులై ప్రళయాంతమందునుక
బాయని కీర్తి నొప్పెనఁగు పండితరాజుల కేసు మ్రొక్కెదన్.

(నాంద్యంతమందు నూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర— ఆర్యురాలా ! యేమి యాయాలస్యము. ఇంతకునైన నీ యలంకారము
కాలేదు కాబోలును.

నటీ— (ప్రవేశించి) ఆర్య ! ఇదె వచ్చితి. అలంకారమున కేమున్నయది ? కురులు
దువ్వికొనుటయుఁ బూలు ముడిచికొనుటయుఁ గాటుక దిద్దికొనుటయుఁ
దక్క నగలవలని వగలు దెచ్చికొనునంతటి భాగ్యమున కేసు నోచినదానఁ
గానుగదా ?

సూత్ర— అహో ! వంశపరంపరగా వచ్చుచున్న యీనాట్యవిద్యచే జీవించుమనకు
నెల్లరకుఁ బోలె, మణిభూషణంబులును, పట్టుపుట్టుంబులును నెక్కడివి ?
అదిగాక, యీవ్రపంచము పుట్టినయదిమొద లిప్పటికి విద్యాజీవసుల కైశ్వర్య
మెక్కడ వినఁబడ్డది ?

నటీ— (కోపముతో) తే. మాతృగుప్తకవీంద్రునిమాట వినవో ?
కాళిదాసాదికవుల సంగతులు వినవో ?

విద్య గలవారి కెల్ల నివ్వగముగాద
రిద్రోతయో నిక్క చున్న నేరికి హితంబు ?

నూత్ర— సుపరిసిద్ధులగు విషయమే మఱచితిని. కాళినాసాదుల యొక్కర్థమున
శేమిగాని కృత్యమున ననుగ్రహమునఁ గాశ్మీరమండలమున కేకచ్ఛత్రాధి
పత్యము పొందిన మాతృగుప్తునినలె నొరుల కైశ్వర్య మనుభవించఁ జెల్లెడినె?

నటి— ఆర్యా! ఇవి యేటిమాటలు ?
భే. నేల నాలుగుచెఱుగులు నేల నెవ్వఁ
డెవని కరిగాపు లైరి భూమిగు లెల్ల
నట్టిఁడగు శిల్లిపాదునా కల్లుఁ దైన
యట్టి పండితరాయలయనము విననొ ?

నూత్ర— అవు నవును. కర్ణాకర్ణికగా నమ్మహానుభావునిచరిత్రము వినుచున్న
యదియే. చక్కనివిప్రసంగములోనికి దింపితివి. అయిన నేమి, సభ్యులు నాట
కారంభమున కెదురు చూచుచుందురు. పత్రిక పుత్తెంచి చాలసే పైనది.
(విప్పి చూచి) ఏమి నీ భాగకార్యాభిజ్ఞత ? సభ్యులయనుకాసనమునకుఁ
దగిన ప్రసక్తి దెచ్చితివి.

నటి— “మాతృగుప్తునిచరిత్ర మాడు.” డని యాజ్ఞాపించిరా యేమి ?

నూత్ర— కాదు కాదు. “సుపరిసిద్ధులును, ననేకగ్రంథవిధాతలునునగు తిరుపతి వేంక
టేశ్వరులచే మాతృముగా రచించఁబడిన పండితరాజమును నాటకము
ప్రయోగింపవలయు” నని,

క. కృతికర్తల పరికృష్టులు
కృతినాయకు నంతవార లిల తేరిక ధీ
యుతులు పరియోక్తలు సభ్యులు
నతులితు లిటువంటిభాగ్య మబ్బుగవలయుకొ.

“అలస్యా దమృతం విష” మ్మునుటచే నయ్యది దేనికిని బనికిమానినది. కావున
వైశమ యొక్కంత గాన మొనరింపుము.

నటి— ఏముతువు ననుసరింతును ?

సూత్ర—చెట్టిదానా! కనులకుఁ గట్టిన ట్లగపడు నీ వసంతముకన్న నన్య మెందులకు
వెదకవలసివచ్చెను?

నటి—

సీ. పూలగుత్తులు చిన్నిపూఁపపించెలు పొల్పు గల్పించ నామృతముల్ కలిమి నలమె
వాని యాశ్రయణంబు నూని కోయిలలు పొగ ర్వట్టి రేయంబగళ్లు కూసె
నాకూజితముల కత్యాకులత్వము నంది పథకు లెల్లరు నూరిబాటఁ బడిరి
పచ్చినభర్తలఁ గ్రుచ్చి కౌగిటఁ జేర్చి ప్రోషితస్మృత్యకల్ ప్రోది నూది
రక్కతమ్మున మదనున కలఁతిగాని
యుత్సవము లెల్లడల నొప్పె నొక్కడేల ?
యలరెఁ బండితరాయలయశమునోలె
సకలలోకనుఖంబు వసంతుచ్చెయి.

(తెరలో)

ఎవ రక్కడ, నారాక దాదాఁపగుట యెఱింగియుంబోలె వృథా మిథ్యాస్త
పంబు లొనర్చుటకు మొదలు వెట్టిరి!

సీ. పరదేశములు దివ్యతరదేశములు గాఁగఁ బరుల గ్రామములు కాఁపురముగాఁగఁ
బరగేహములు సౌఖ్యకరగేహములు గాఁగఁ బరులసంపదలు సంపదలు గాఁగఁ
బరసజ్జనావళుల్ పరమబంధులు గాఁగఁ బరులయన్నము పుష్టికరము గాఁగఁ
బరులు కష్టనుఖమ్ము లరయువారలు గాఁగఁ బరు లెల్లకృతుల నపరూప గాఁగఁ
సంతతప్రవాససంజాతభేదంబు
తనకె కాక శిష్యజనములకును
గలుగఁ జేయునట్టి కష్టండు పండిత
రాజు వానియశ మరమ్య మెందు.

నటి— (చెవి యొగ్గి) ఆర్యా! ఏదియో మేఘగంభీరనిస్వనంబున వివచచ్చు
చున్నయది.

సూత్ర— నీతమ్ముడు మాధవుడు పండితరాయభూమిక ధరియించి సశిష్యుండై
ప్రవేశించుచుండఁబోలు. మన మనంతర విధానమ్ములకుఁ బోవుదమురమ్ము

(నిష్క్రమింతురు)

(పరిస్తావన)

(అనంతరము పండితరాయలును శిష్యులును బ్రనేశింతురు)

రాయ— (వినువుతో నిట్టూర్పు నిగిడ్చి)

మ. అతనిమోక్షాన్నతమైన దేశములఁ బండ్లలాడి మ్రొంగంగఁ దా
మతుకుల్ వాసె శరీరసంఘలకటా ! యాహారమా, నీరమా,
మెతుకుల్లెనిఁ దక్కమా ! శివశివా ! మే నెల్ల శుష్కించె “ బం
డితరీతిఁ పరదేశ ” యన్నచులుకే నిక్కమ్ము ముష్టాటికిఁ.

శిష్య— గురువరా ! ఇదివఱ కెన్నందును లేనివినువు మీ కీనాటఁ గన్పట్టినేల ?
మే మేదేని యపచారం బొనరింపముకదా ? తమయశం బరమ్యమని యుగ్గ
డించుటయు శిష్యులకును భేదంబు గలుగఁ జేయుచుంటి మనుటయు మా కీ
యనుమానమ్ము గలిగించు చున్నయవి. తాము నచించినవాక్కు లసత్యము
లెట్లయ్యెడి ? నిజముగాఁ దమయశంబు రమ్య మెందు.

రాయ— ఈ సాంద్ర్యపల్లవవేల్లితంబగు కానుగునీడకుఁ బోవుదమురండు. చండ
కిరణండు తనతెట్ల్యమెల్లఁ బూర్వయామయనన వినియోగించుచున్నవాడు.

శిష్య— గ్రీష్మర్తు వాసన్న మగుటంజేసి కృమముగా నుదయించుటయే తడవుగా
నెండ మెండగుచున్నయది.

(ఎల్లరును జెట్టునీడ నిలుతురు)

రాయ— (స్వర్ణసుఖము నిరూపించి)

ఉ. ఎక్కడి కేగఁ దాప, మీక నెయ్యెడఁ బోయెఁ బుత్రప్రసం, బదే
చక్రిని డాఁగె డప్పి, యెటు సాగెనో యాకలి ! స్వేదబిందువుల్
గురిక్కిఁ శులారఁ గ్రోలుచు మరుచ్చిశువుల్ మెయి నిండఁ బ్రాణి యే
దిక్కునఁ జూడఁ దామ యయి తీరినిమోదము వెల్లిగొల్పెడిక.

శిష్య— దేశికోత్తమా ! పృథానం బని కోందలు నిందింతురేకాని నిజమ్మన కిట్టి
యఖండసౌఖ్యములు కూపకూర్మములవలె నిండ్ల మగ్గిగడి యజ్ఞాలకుఁ
దటస్థించునా ?

రాయ— సత్యమే, అయినను, యిప్పటి కించుమించుగ నాటునెలలనుండి రేయియనక
కునలనక మొండయనక కొండయనక పులియనక భూతమనక యెడ

తేగని పయనంబుల బడలిన, “డిల్లీనగరం బొకటిరెండు దినంబులకు బోనసు” ననియెడి వార్తమాత్రము విన వచ్చుచున్నయది.

కా. వేగిదేశమునక జనించితిని దేవపాదసంసేసన్

ద్యోగంబుక బొనరించి “విద్యులను నెంచుక వీనికి దుబ్బుడ డే
భాగవంతును లే” డటన్నయశముం చాసింపి పై సేకసం
ధాగాహిత్య మశేషభావలను సంధానింపగా నేర్పితిక.

చ. చదు వటు లుండ నెల్లరప్రళంసకు నెక్కినమేటిధాటి నొ
ప్పిదముగఁ జెప్ప నేరుతుఁ గవిత్వ, మెవండును న న్నెదుర్చు లే
డెదిరినచో బరాభవమ యేర్పడు వానికి, నిట్టి నాకునుక
గుదురదు పొట్టకుం దగినకూ డిహిహి మఱి వేయు నేటికిక ?

(ఇంచుక యోజించి) ఓహో! యేమి యీదారిద్ర్యప్రభావము? మార్గా
యాసమ్మునకుఁ దోడై నన్నాత్మశ్లాఘాపరాయణుం గా నొనరించు చున్నయది
తప్పేమి ?

ఉ. తిర్ప్పు ననేక దేశములు తీగ్రపుఁగోపము వుట్టఁ జేయుఁ బే
రప్పల పా లానర్పుఁ బరమార్థమువంకకుఁ బోవ నీయ దే
గొప్పయు దక్కనీదు తనకుంగల మానము వమ్మొనర్చు దా
నుప్పన కేని మారఁ డెనఁ డొందు దరిద్రత వాఁడు శూన్యుఁ డై.

*మృ— దేవా ! యేల దేవర యాత్మశ్లాఘాదోషదూషితు లయినట్లు కుందుచున్నారు.
తాము వచించువిశేషము లన్నియు నించుకయు స్వభావోక్తికి మించవు.
తమ కేటి కీపరితాపము? కొలఁదికాలముకిందట నవరాత్రమహామహమ్ము
నందలి యష్టమిదినమ్మున నర్ధరాత్రమ్మున నెల్లరినముఖమ్మున వినఁబడిన యా
కాశపచనంబులు స్మరింపుఁడు.

మ. “కురుదేశమ్ములదాఁక నేగు మెదురై కోపింగి నీతోడ నొం
డొరుఁ డెవ్వండును నిల్వఁ డిందులకు నీ వొక్కింతయుక శంకచొ
ప్పరయం బోకు వరం బొసంగితిని వత్సా ! సర్వకాస్త్రమ్ములక
బరిశీలించి యెనర్పు వ్యాఖ్య” లని యంబాదేవి వాక్రుచ్చదే ?

రాయ—అవును— మనయందు జగదీశ్వరియనుగ్రహం బట్టిదియ యైనను నీయకాండ
తాండవం చేరు సంతసింపఁ దగినయది?

క. విద్యవ్రతము వారివిద్యము
నవ్వైతమునందుబోల నాత్మైత్వమునై
యిద్వీప మొక్కచేల, న
వద్యవము లేని దాటు ననములు మూడుకొ.

శిష్యులు—తల్లిమే. అయినను, దూరస్థులవర్తనన్యాయముగా మన నిట్లుగుచుంటిమే
కాని మనమండలముననేమి చుట్టుపట్టుల నేమి చురుకుడనామ్యులగు రాజ
స్థులెందఱు లేరు ?

రాయ—ఓహో! యేమి యీవెట్టివనము. మనదేశపురాజుల నాశ్రయించెడి
పండితుల కిప్పుడ కాదుగదా, సప్తజన్మంబులకేని దారిద్ర్యభారము వాయదు.

కా. ఈగి నేర్పరఁ డొకఁడు, నేర్పినను దా నీగల్గు బోగాలకుకొ
రాగికొ దక్కఁ గవించులకొ దనుప నీరాజ్యములం, దట్టి యీ
నాగం నేనియు బద్వికాలములఁ దీర్థాలందు గన్పట్టు, నే
నేగం గానలె, నీయఁగా వలయు డిట్టికుండు నే యేటికొ.

క. డిల్లీశుఁడొ, జగదీశుఁడొ,
యుల్లమునఁ బొడముకొర్క— లూడఁగూర్చెడి నీ
చిల్లరరాజు లాసంగుట
కల్ల యొసంగినను గూరకా? యుప్పునకా?

ఇంతియ కా చింతను వీరలయ్యనస్థత లనేకములు గలవు చూడుము.

సీ. తమకురాదగినయాదాయమునెఱుంగరు;వ్యయ మెఱుంగరు;తమదయకుఁబ్రాత్రు
లగు మంతు లొనరించు నన్యాయము నెఱుంగ; రాత్త రాజ్యాగ్నివృద్ధ్యాదికార
ణములగు రైతు లన్నములేక చచ్చుచున్నను నొకంతయు వారిఁ గనరు; పన్ను
పెచ్చొనర్చినవాఁడె యిప్పుడొక్కొగులం; దిట్టులార్జించియు నేమిఫలము?
పండితుల కొక్కసంస్థానపతియు వన్న
రమున కొకకొంతయేని ద్రవ్యము వ్యయించు
డిదియు నిట్లుండఁ బయిపెచ్చుబుణము వీరి
నెప్పుటికి నప్పుడే మ్రింగ నెదుగుచుండు.

జోరా! వీరిదురవస్థ.

సీ. తప్పులెక్కలు వ్రాసి తమమంత్రి లం దర్థమపహరింతురు కొంత యుప్పుడేవుడు
పై నిచ్చు లంచాలపాలగు మఱికొంత నొకర్లు చొర్యమున హరియింతురు

రాజబంధువుల మర్యాదల కొక్కింత పప్పుగుఱి గోడిపందెమ్ములకును
గొట్టిపందెమ్ములకును గొంత బూదిలోఁ బోసిన యాజ్యమై పోవుఁ దుదకు,

దమకుఁ దిండికి నున్న భుజము లొనర్ప
జొత్తిగా నుండ దప్పు దప్పును బానర్ప
రదియు నిప్పించువాని కం దగ్ధ మేని
యీక మానరు బహుమాన నింక నిజము.

మనరాజులజాగరూకతయు మనమంత్రుల స్వార్థభర్తృరతయు నెవ్వరెఱుంగరు
మన మెట్టియిక్కట్టులకేని యోచ్చి డిట్టిచక్కవర్తికొ దర్శించితిమేని నిక్క
ముగా నీయకించనట యకించిత్కరమ్ము గాఁ గలదు.

శిష్యు—చిత్తము, దేవర యానతిచ్చినవిధం బెల్ల నిక్కంబ యైనను జన వుండుటం
బట్టి వినినతెఱంగు విన్నవించుకొనుట మన్నింపఁ దగు.

శా. పుక్కా తాగ్రవుచు రాత్రియుం బడలు రాజ్యోద్యోగముల్ మాని కై
చెక్కింపకదగు పస్తువుల్ మెనపువుక హేలావినోదమ్ముగా
చక్కతో చక్కనిరోనెలందుకలకై యర్పించి తా మెప్పుగో
లెక్కింపక మతిలేని యాననవిభుల్ నేవింపఁగా నర్హులే ?

క. మనకు గోబ్రాహ్మణపూ
జనముకొ విధి, యిందు శ్రుతులు చంపి తినుట కొ
ప్పును గోవుల యావనమత
మనఘా ! సరి పడుట యెట్లు లవ్వారలతో ?

శా. ఇచ్చిన నీయకున్న మనయిచ్చకు నేడ్డము రా రొకింతయే
నిచ్చటిరాజు ; లాయవను లెప్పటికెఱుమనవిపుల్ లన్నచో
మచ్చర మెక్కి పల్లకులు మానక మోయఁగఁ జేతు రంచుఁ బై
పెచ్చుగఁ జెప్పు చుండు మనపెద్దలు ; వార లనత్యవాక్కులే ?

రాయ— ఈచెప్పిన చొప్పుతయు నిక్కంబ కాని,

లే. గీ. దుండగులు వారిలోఁ గల భంక వచ్చు
మనమతమ్మునఁ బెక్కు ; రజ్జుపలఁ బట్టి
మతము నెల్లను దూషింప మనకు నోరుల
కును దగదు యోగ్యులగుజాగిఁ గనఁగవలయు.

నిష్పక్షపాతముగఁ బరిశీలించిన మనమతమ్మునను నిటఁ గొన్నిదోషములు
విద్యరాచారసమ్మతంబు లై యున్నవి.

ఉ. యాగములందుఁ బ్రాప్తయ్యె నాల పథించుట గాగ్నిమృత్యునం
యోగము పోయెగాగ్ని మని యెప్పటియున్ మొనఁ జెన్నియేనియున్
యోగులె యెప్పటి నిట్టిచుపయోగము మాన్పఁగఁజాలువారలున్
బా గన, గోగునాఁ జనురు, పై శ్రుతివాక్యము లట్టు లుండుటన్.

క. శ్రుతియేనియు నది బాధన
మృతికిన్ జెలియేని హని మానంపగు న
మృతి కెక్కినయని శ్రుతికిన్
బ్రతియేనియొక గొనఁగ నొకఁడ బ్రజ్ఞాపంతుటన్.

శ్రుతు లన్నియు మనము శ్రుతాతమృత్యునఁ దెచ్చిగొంటి మేని మనకన్న నెవ్వ
రెనియు మోలుఁ గెననితొందు. స్వేచ్ఛజననవృత్తంబగు శిష్టాచారం బొక్కటి
మనలఁ గాపాడుచున్నయది. దినోదయి, యాయాచారమ్మును బరస్పర
ద్వేషమాపితులగు బండితాభానులచే ననేకమాగ్గమ్ములన్ బోవుచున్నయది.

తే. గీ. సాత్త్వికులు పిత్తవహవిశనన మొనర్తు
రని పురాణమ్ములందుఁ జెప్పిన విధమునఁ
గొండఁజేగఁగ వేదముల్ కూలుననుచు
నితరు లొనరింతుగి చరిత్రక్షహింసనంబు.

శ్రుతిస్మృతిపురాణోపాసమ్ములు చూడఁ జూడ నతిచిత్రమ్ములుగను దురూ
హమ్ములుగను గన్నట్టెడి. తురకలకును నిట్టివిచరీతార్థబోధకమ్ములగు వేదమ్ము
లును దత్తదంగమ్ములును గూడ నుండక మానవు. వానిం బట్టియే వార
లొనరించుకార్యములలో ననేకములు మనకుంబోలె నుపాధంబులు
ఏది యెట్లయినను.

మ. మనకే, మన్యుల కేమి, యావనవిభుల్ మన్నించి తా మిచ్చు నా
ఘనవృత్తుల్ మజియున్ జమినులును లెక్కన్ జూడఁగాఁ జేయుభో
జనమే వారల దంచుఁ జెప్పనగు రాజ్యం జెట్లు కాపించినన్
జను దాత్మత్వము వారి సొమ్మయి పశ్యంసన్ జేయఁగాఁ జెల్ల దే ?

అదియునుంగాక

శా. నీదుర్బుత్తులతో మునింగి మఱి యే దేరీతి వెచ్చించినా
గాదా ద్రవ్యము శూన్య మెంతయు నహింసంబాట, హిందూవిభుల్
మీఁదుక జూడక వెచ్చ పెట్టినను దామే యన్నపస్త్రాలకు
లేదో మా, కనునంతనేగి త్వలలోనే కాంతు నత్యల్పమై.

శిష్యు— ఆర్యా! ఇది యంతయు నిక్కంబు, వార లెంతవఱుగని చాతలైనను,

శా. యోగం బొక్కటి మంచి దైనయెడ నేయూ లేగినక జక్కంగా
యోగించుక, విపరీత మైనయెడలక యోగించు, దిం తేల, మీ
రేగుం డంబుధింగాని కూపమునంగానీ తుల్య మానీటినే
తేగల్గుక గలశం, బద్ధస్థులముల్ ధీమర్మసంపాదనల్.

రాయ— ఈయర్థమును నిక్కమే యగు గాను,

మ. పయనంబైన దినంబు నుండియును స్వప్నముల్ భుజింపముల్
నయనస్వంబును నాదిగా మనసు గానక నెచ్చి; నిశ్చలముల్
హయవేదండుమాగ్రహారబహుమానాధిక్యముక డెల్పు; నిం
తయు నిక్కం బగుంగాక; యెందును నినిత్యంబుల్ ముఖంబుల్ గదా.

శిష్యు— ఆర్యవర్యా! పాకృతజనులంబోలె దేవర స్వప్నములనియు శకునము
లనియు విశ్వసించుట కరం బాశ్చర్యము కలగించు చున్నయది.

తే. నీదురపట్టమి స్వప్నముల్ నెగడు నొక్కొ
కపుడు ప్రకృతివశమున నదరు భుజము
లేమి నయనములేమి యొండేమి దీన
నగుఫలమును లే దన్య మరయ రాదు.

రాయ— ఇయ్యదియుఁ గొంతవఱకు నొప్పుకొనఁ దగినదే కాని, చిరపరిచితాను
భవముననకదా! పెద్దలియ్యెడల శాస్త్రములఁ గల్పించియుండురు. వాని
నింతమాత్రన తోసివేయఁ జేల్లునా? ఇది యిట్లుండనిచ్చి నిష్కలంక
బుద్ధితో విశ్వసించదగిన దింకొక్క రహస్యము వచించెద.

శా. నాకుక జాతక మొచ్చు న్రాసె విధికన్నక మిన్న మాతండ్రి, యం
దేకచ్చత్రవిభండు గూఁతు నిడు నం చిం తింత సూచించె, ది
ల్లీకాంతుండు వినాగఁ బాద్యశక్తిభుల్ లే, లేమికా నున్నదో?
యేకాలమున కేమి వచ్చునో నరుం డెవ్వఁడు దైవేచ్ఛకు?

శిష్యుడు— ఇది మతీయు విచిత్రముగ నున్నది. విశ్వసింతు యటుండనిండు. తురుష్కకన్యాపాణిగ్రహణంబు అగ్రజాత్యుద్భవుల కేయుగమునఁ జెల్లెడిని; అందులోఁ దమనందని మహానుభావు లెట్లు కైకొందురు ?

రాయ— (ఇంచుకతడ వూర కుండి) ఆచక్రవర్తికిఁ గూఁతు నున్నదియో శోభ మన మెఱుంగుచుగదా, ఉండుటకే నిక్కం నేని,

మ. కొనకే మిచ్చిన? నేటిసర్పములు లోకుల కట్టుకొని యెట్లు నచ్చినయట్లుకొ బొనరించి “రెయ్యని కడుక” తీసుంత మా వస్తువే” నని శ్రీకృష్ణుడు గీతలన్నాడువాడే? యాతం డనత్యమ్ము నల్కునె? లోకేశుడు శబ్దబుద్ధిగలవాడే? క్రూరుడే? వైరాఘ్నేయవాడే?

ఉ. దేశము లెన్ని? యొక్కయొక దేవుడు గల్గి మహాకృపాచోట లేడే? శ్రుతు లమృతమహానినే యయినకొ మఱి చక్కపాతని దేశము లేల కన్నడు? విదేశమనాడికి ముక్తిలేద? యే దేశపువారు ముక్తులని తెల్పగనా? ననులేని చెప్పనా.

క. పాండిత్యం బనఁ దుల్యబృష్టయగు; సంభావించు నవ్వాడువే దండంబుకొ నునకంబు నొక్కగతి, నీతాత్పర్యమొక్కంత నే రండేనికొ మఱి వాని కెక్కడిన సారజ్ఞత్వ? మింతేటికికొ “చండాలోస్తు నతుద్విజ్ఞో” స్తమచ నానార్యుల్ ప్రశంసించరే.

ఇంతవట్టును శాస్త్రవిషయం బగుటచే నుచన్యసింఁచుచుం గాని, ప్రకృత ప్రసంగమ్ము లోనిది కాదు.

ఉ. ఎంతయు రిక్తులైన మన మెక్కడ? మధ్యమలోకపుకొరచీ కాంతునికూఁతు రెక్కడ? యగుండుల బుద్ధులు నైత మొక్కచో వింతవిధమ్ము గాంచు, నవివేకము చెడ్డది, దాని దోషియునే ర్పంతటివానికేని జనియింపదు, కోర్కు లనకొ విశాచముల్.

ఈప్రశంస యంతయుఁ “బెట్టిగలబచ్చలపాచు”సామెతవంటిది. (అకసము పంకజాచి) మఱియుగ నున్నయదికదా యని యిద్వేదఁ గూర్చుంటిమి. కాలమతికృమించుచున్నది.

క. అంబరమధ్యంబును జే

కె. అంబరమధ్యంబును జేరిగఁ జల్లదనం

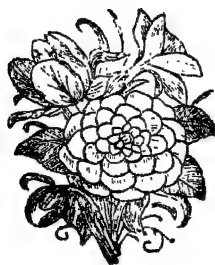
బుం బహుదూరమ్ముగ నెం
డం బడి తాళంగలేక నగగుహలు సారక.

శా. క్రాగిగఁ జొచ్చెఁ దటాకవీరములు. పృథ్విశ్రేణిమూలమ్ములకొ
డఁగె నీడ్డలు, ధూళి బిట్టెగసె, గాఢం బయ్యె సంతాప, ము
ద్యోగమ్ముకొ దిగఁద్రావి హాళితులు పోనూహించుచున్నారు, వే
వేగకొ డగరపల్లె కేగఁ దగు నీ వెట్ట నివారించుగకొ.

(అందఱును నిస్సృమింతురు)

ఇది...శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబగు పండితరాజమ్మునఁ

ప్రథమాంకము.

(తరువార విమానకుడు ప్రవేశించెను)

విదూ— (తనలో) రాయలవారితో నేను నైనను ముందు ఘోషమయెద కేగుటయే యిష్టము లేకున్నది. “రాజును జూచినకల్ల మొగున్టి మాస్తే మొత్తుకో బుద్ధి వేస్తుం” దన్నట్లున్నది. ఆహాహా! సాంస్కృతికవిశేష మట్లుండ నాయన వాక్కుధుర్యము ! ఎంతసేపు వినినను లనినీతిను. దీనికేమి ? ఆశక్తియెట్టిదో. ఒకసారి విన్నంతనే యేభాషయైనను నూ, చూ తప్పకుండ జరువును. పాపము ! ఈ ప్రజ్ఞచేతనేకదా మొన్న గుర్తుపుఖాసుదారుడును నేనుగూ మావటీడును డెట్టికొన్న కలహములో నిష్కారణ మాయనకు సాక్ష్యము వచ్చినది. దిక్కుమాలినవిధవలు నీళ్లకుఁ దోకకొనిపోయినవా ల్లోకదానిమీఁద నుండి యొకదానిని దాటించుకొనుట యెందునకో ? గుఱ్ఱము లాగువము కలది గనుక దాటును గాని, యేనుఁ గెట్లు దాటుననుకొన్నాడో ? పోనీ యెవరును దొరకనట్లు లీ పండితుని సాక్షిగా నెందుకు వేసికొనవలెనో ? అయిననేమి ? అదియుఁ బ్రభుదర్శనాకాంక్షియగు నియ్యనఘునికి ఫలకారీయే యయినది. ఇంతకుఁ గఠినుఁ డైనను దండనాధికారి బహురసించుడు; తాఁగనుఁ గొన్న వెంటనే యాయుధ్యుతశక్తిని ఘోషముఁ దెలియఁ బూచినాడు. పరోప కారపారీణులయిపాయము లిట్టివియేకదా ! శనివో నిల్చుడు పండితుడని యెంతకాలము చెప్పినను దర్శన మగునా ? ఇప్పుడో ! యెందునకో చెప్పి నట్లురిడినను విధిగా దర్శనము కాఁగలదు. (కొంచెమునే పూరకొని) లవంగి కెట్లు తెలిసినదో యీతనిసంగతి ? ఎట్లేని యొకసారి తనయుద్వానవనము నకుఁ దీసికొనిరమ్మని తన చెలికత్తియ మల్లికచేఁ గలుగు చేసినది. కొంపతీసి చూచినపిమ్మట మోహింపదుకదా ! (స్మృతినభిసయించి) అయ్యో ! నాముస లాగ్నబుద్ధి కాలినట్లే యున్నది. అప్పటికప్పుడే మఱచితినే. ‘ఆపెకలలో నెవరో పొడకట్టి యచ్చొత్తి నట్టియన విగ్రహమునే చూపి పిలువని పేరంట ముగా దూతికాత్మ మొనరించి మోహము కలిగించినదట !’ యని కూడ నిన్న నా బానిసకూతురు నాకుఁ జెప్పియేయున్నది. ఇక నేమి ? సర్వవిధముల చేతను నీ బానిసకూతురి రొట్టె నేతనే పడ్డది. అదృష్టకాలము వచ్చునప్పటి కన్నియు నిట్లునుకూలించును కాబోలును; కాని, యగ్రకులజుండును నఖండ పండితుండునునగు నతం దీనిచురాలి సంగీకరించునా ? అంగీకరింప కేమి ?

ఫాదుషాహా! తుకన్న నెక్కుడు సంబంధము చొరకెడినా యేమి యీ బ్రహ్మచారికి? ధారాళముగా వివాహముచేసికొనఁ దేమో కాని రహస్యమున కభ్యంతరముండదు. ఏది యెట్టియినను నియ్యది నాప్రాణముమీఁదికి వచ్చినది. ఫాదుషాకుఁ దెలిసినచో నే నేమి యుత్తరము చెప్పఁగలుగుదును? “నందో రాజాభవిష్యతి” తల్లిగండ ముండవలెను పిల్లగండ ముండవలెనుగాని మంత్రసానిగండ ముండదుకదా; ఎట్లయినను నొకసారి యుద్ధానవనమునకు మాత్రము తీసికొనిపోవుట నాకుఁ దప్పదు. అట్లు చేయనిచో నిప్పుడే నా కాపెవలనఁ జిక్కు తటస్థించును “అటునుండ నరుక్కుర” మృన్నట్లు, పయిదానికొఁజూచుకోలేక పోదునా? పోయి యాయనతో నీవిషయమును గొంత ముచ్చటిం చెదను (కొంతనడిచి) అదిగో! రాయలవారిశిష్యులు అందఱును నొకసారియే బయలుదేరినారే (శిష్యులు ప్రవేశింతురు) వీరినడిగదను (ప్రకాశము) ఆయ్య వారేమి చేయుచున్నారు? పాఠములు చెప్పుకొనుట యైనది కాఁబోలును.

శిష్యు— లేదు, గురువుగా లేదో యాలోచించుచుఁ బిలిచినను పరాయత్తచిత్తులై నిన్నటి సంధ్యాకాలమునుండియుఁ బ్రత్యుత్తరమే యాయరు.

విదూ— (తనలో) కారణ మేమయి యుండునో! (ప్రకాశము) మీరిప్పు డెక్కడికి?

శిష్యు— ముగ్ధరమును వేర్వేరుగా పనులుండియే బయలుదేరితిమి. ఒకరు కూరలకును మఱియొకరు తండులములకును, వేరొకరు స్వకార్యమునకును.

విదూ— మీకు రొక్కమే దినవెచ్చ మిచ్చుచున్నారు కాఁబోలును. సరే, ఇవి స్వకార్యములు కావా? “తృప్తాస్థ” గా మీరేభోజనము చేసెదరు, పేరు మాత్రము గురువుగారిది.

శిష్యు— పుస్తక మొకటి కావలసియున్నది. అది స్వకార్యమున్నను; అంతే అన్నియును స్వకార్యములే, కాకేమి?

విదూ— ఉత్తరగీతలా? రతిరహస్యమా? దానిపేరేమి?

శిష్యు— (నవ్వి) మహాపండితుఁడవు, నీ కన్ని పేరులును వచ్చునే! మేము త్వరగా వచ్చి వంటఁ జేయవలె మమును విడిచిపెట్టుము.

విదూ— వెళ్లుదురుగాని “విధవానాం వితంతునాం కాగతిః పురుషోత్తమ” తరువాత “అహం విద్యార్థిరూపేణ” అనియా? లేక “సన్యాసిరూపేణ” అనియా పాఠము? కొంచెము చెప్పిపొండి.

శిష్యు— ఇది యెందులోనిది? మే మెన్నడును విన లేదు.

విమా— (తనవలెదలి) ఇంకా మీరూంట్లము? ఉత్తరగోతలలోఁ గన్వేషింపఁ
నట్లునుఁ దడుగఁగా నన్వేషింపఁబోవుఁడు దెప్పిన నీ నా భావము.

శిష్యు— సరే, మమ్మును పోనిమ్ము ప్రాద్దుపోవునున్నది. (నిష్క్రమింతురు.)

విమా— (తనలో) ఇప్పుడు నాను మఱియు వీలుగ నుండును. “లంజెనెట్లతగులాట”
నున్నట్లు నీళ్లులేకపోవుటయే మేలు. స్వర్గిగాఁ బోయి నీళ్లు నచ్చునంతలోఁగాఁ
గార్థము నెఱవేర్చునటను (యందుటనఁచి) ఇవిగో! ఆయ్యవారి నివసించు
మాడుగు; (దెవియొగ్గి) లోపలనాయన దేవియొక్క ప్రాణమునుగఁ జనుపు
నున్నట్లు లున్నది. అని యిక్క-చనుండి వినుటయే మోటుగఁగాని దగ్గర
గిరితి నేని యాయన మానివేయునేమో! (ఒక్కడఁ బొందివినును) (యథా
నిర్దిష్టముగా రాయలు ప్రవేశించును)

రాయ— తే. గీ. యవని నననీతకోమల నహహ! యొక్క
సారి శయ్యకు రాఁడియఁ జాలువాఁడ
నేని నందనన మేల? యితరమేల?
యవనియే హెచ్చు దీని కేదైనఁ బొమ్ము.

విమా— (తనలో) ఇదకఁ బోయినతీవ కాళ్లకుఁ దవలిన స్థియన పడుచుఁబడవుబాధ
వెళ్లఁబోయుచున్నట్లు లున్నదే. ఈయనని యెయవని యెయఁడునో?
(మరలవినును)

రాయ—
కా. ఏ డంతస్థులమేడపై కలిసె తా నేహేతువో నచ్చె, నేఁ
జూడకొ గూడునె నిమ్మశంకుడగు నబ్బుం బోలె నొట్టింతలే
తే డాల్పల్కెడి దానినెమ్మొగము? పోనీ నన్నొకింతేనిఁ గాఁ
జూడకొబాలెనె? చక్కపర్తి నుత చూచుం బాటియే మాడ్చుటో.

విమా— (తనలో) నిక్కముగ నీయయ్యనారిబుద్ధి పెడతలఁ బట్టుటకు మనచక్రవర్తి
కూతులే కారణము. పాప మీయన “యాపెతన్నుఁ జూడలే” దని
ప్రమించు చున్నాఁడు. స్వప్నదగ్ధునమే కాక ప్రత్యక్షదర్శనముకూడ
నైనది. (మరల వినును)

రాయ—
కా. నన్నుం బోలెడివార లెందఱిల నుండకొ బోరు? వా రెల్లరుకొ
దన్నే చూపెను నన్నె చూసె ననుచుకొ దర్శింపఁగాఁ జెల్లునే?

యన్నారీమణి చూచెనేనియును నాయక్షిప్రసారంబు సం
పన్నాకూతమొ ? కాదా ? యన్యులమతుల్ పృత్యక్షముల్ కావుగా.

తే. గీ. కవు లతిశయోక్తి వర్ణింతు కావ్యముల న
టందు రెఱుంగమి గొండ, అయ్యతిశయోక్తి
యిప్పురముచొప్పు నిక్కన్నె యొప్పుగనిన
కవి యలంకారములనుండి కడకుదోయు.

విదూ—(తనలో) ఇంక నేనెంతయుఁ గృతాఘడవే, రాచకన్నియ చీవాట్లు నాకుఁ
దప్పినవి కాని యితనిం గొంతనేపు చమత్కరించి కిమరించెద (దగ్గరగాఁ జని
ప్రకాశము) సాధు ! సాధు ! జగమ్మునఁ దెక్కండ్రు పండితశ్రేష్ఠులు బుండి
నను బండితరాయలను విరుదమ్ము నీచే యొప్పుఁ దగినది.

రాయ—(తత్తరహాటుతోఁజేరఁజూచి) చెలికాఁడా కాబోలును. ఏమి, యీన
మింత యాలస్య మొనరించితివి ?

విదూ— నే నిప్పుడే రాజేదు, పచ్చి చాలనేపైనది. మీ రెవ్వయో యొంటిపాటున
శృంగారపద్యములు చదువుచుండుట విని యంత రాయం బగుదునని లోపాశ
రానొల్లక యాగవాక్షము దరికొ గూర్చుంటిని.

రాయ—(తనలో) ఇంక నీపరిహాసకునకు సర్వము నరటివం డొలిచి చేతి కిచ్చిన
ట్లయినది. “మర్మజ్ఞంనప్రకోపయేత్” అనుటవలన వీనితో మునుపటికన్న
నెక్కుడు స్నేహ మొనరించు టట్లుండ, నీమనోరథంబు వీనివలన నెఱవేర్చి
కొనఁ బ్రయత్నింపవలయు. (ప్రకాశము) (చేయి వట్టికొని) సఖా

కా. ఏవైదేశికుడొక, జిరమ్మునకు నా కీవీట నీ నెట్టులో
దైవప్రేరణ మిత్ర మైతివి, సమత్వం బాపదకొ సంపదకొ
భావింపకొ దగు మైత్రి యున్నయెడ, నాభావంబ నీభావ, మెం
దే వేటాగతి నూహ చేసెదునుమి ? దేహం బొకండుకొ వినా.

విదూ— కవిశిఖామణి ! రహస్యగోపన మొందుదక్క, నావలన మీ కేకార్ద్రము
గానున్నను నయ్యది సాధ్యాసాధ్య విచారమ్ములేకయే నమహర్షద.
ఇందులకుఁ బ్రమాణపత్రికఁ గూడ నీయఁగలను.

రాయ— చెలికాఁడా !

తే. గీ. తనరహస్యంబు నొరులు కైకొనకయుండ
డాచుగతి నెవ్వని దెవండు డాచునో ? వి

జాలు; దన్యాత్రమునన నాజన్మమునకుఁ
దగినఫల మందినంత సంతసము గాఁతరు.

విదూ— (నగును) ఇవి యేటిమాటలు? నిర్భయమైన పిన్నుట స్పృహను కావలయు
నందురు; అనియు నైన మఱియొక్కటి లోటగును. ఎవ రెఱుంగని నీమాటలు?

రాయ— చెలికాఁడా! అంతరక్ష లేలగాని,

తే.గీ. యవని ననుసరించు తాపయమరి చిమణి
ఊహిఁజూపియను నమృతోత్తు లాప్సరసాంబుకఁ
గమనుఁగా నెంచి యెవనియంకమునఁ గులుపి
నులుము శాల్మను వానిసేనుము జగాన.

విదూ—నరే, ఇక్కడికిఁ దేరినని. “చల్లలేదు పొద్దున్న, చెరుగేనియు చుట్టింపు” మన్న
ట్లున్నది. అప్పుడే యెంతవఱకు దేకినవో చూడుఁడు మీ గురగానిశాచము?

రాయ— (సంతయముతో)

చ. ఎఱుంగునుఁ జక్కఁగిది మర యొక్కడ! నెఱుక్కఁడనే నటించు. మీ
దెఱుంగును, మంచిచెడ్డ లవిరుల్లు నెఱుంగును, స్వప్నసేను? నా
యెఱుక యడంచి కోరిక లనేకములై మాన మత్తలోదరి
పర మొనరించె, నెట్లయినఁ బ్రాణము దక్కుట దుగ్గధంబింకె.

విదూ— (తత్తరపాటుతో) ఓపిదవస్త్రోభమా! మీపాపమునకు నాపాపము మడ్డు
వైచెద. మీకింక నభైరవమెందునకు?

రాయ— పరోపకారస్వభావముగల యోపిచ్చివాఁడా! నాతాత్పర్యము
చక్కఁగాఁ దెలిసికొనుము.

తే. గీ. అత్తలోదరి పొందు కా, దయన నగును ;
సుఖయపక్షములను బ్రాణ మూడు నిజము
మన్మథుం డాద్యభక్షన మరణహేళు
పన్యపక్షమున నిమిత్తమవనిభర్త.

విదూ— (గర్భముతో) నాకు మీయభిప్రాయమునుం దెలిసికోలేకపోవుట యను
నపయశం బొకటియా? పిరికి కవిత్రయండా! నేనుండ ఛాదుషాగాని
గీదుషాగాని మన్మథుఁడుగాని గిన్నఁగుఁడుగాని నీమేన పొలిస యీగకైన
నపకృతి యొనర్పఁ గలుగునా?

రాయ— (తనలో) ఏమి వీనిపొగల్గియు. పరోపకారస్వభావమున ననియెడి
పిచ్చిమాటలు కావచ్చును. ఏమో! అన్నియును నట్లుండు ననియును

ననుకొనఁగూడదు ; కాని నమ్మకముమాత్రము కుదురదు. “ హాస్యగానికిఁ దేలుగుటై ” నన్నట్లున్నది. కానిమ్ము, మాటలనందర్భముంబట్టి చూచిన నిజ మెంతో తెలియకుండెడినా ! (పృథాకము) ఘాదుషాయొద్దఁ జనవుండుటంబట్టి యతనివలనం గాపాడినను గాసాడుదువుకాని మన్మథుఁడు నీకెట్లు వసుఁడగును.

విదూ— (తనలో) ఇక నాయెఱిగినవిధమ్ము చెప్పి యితనిం గొంత యూరించెద. (ప్రకాశము) అపరమన్మథావతారుండ వనఁగిన యో పండితాఖండలా ! నిన్నొకసారి తనయద్యానవనమ్మునకుఁ దీసికొనిరమ్మని నీమహాప్రేయసి యిదివఱకే సఖీముఖమున నన్నుఁ బార్థింపుచున్నది.

రాయ— (తనలో) ఇతనిమాట లెంతవఱకు సత్యములో నిర్ణయించుట కడుఁ గష్టము కదా ! (పృథాకము) సంతతపరిహాసాదరముగల యోమిత్రమా ! నీమాటలు నే నేవని నమ్మ నేర్తును.

ఉ. ఇంతకుముందుఁ గొండొకయు నీవిషయమ్ము నెఱుంగ నట్లు నా చెంతనటించుటే ? మిపుడు చెప్పెడిమాటలచందమేమి ? యా వంతయు నీదువాక్యములయందలి యర్థ మెఱుంగఁజాల, నన్నింతకుఁ బాల ముంచెదవో ? యేటను ముంచెదో ? నీయధీనుఁడనౌ.

(తన్నుద్దేశించుకొని)

ఉ. ఎక్కడివేగిదేశ ? మిట కేటికి వచ్చితి ? నెందుకొనమై యక్కట ! యిప్పు డిక్కరణి యత్న మొనర్చుచునుంటి ? ఘాదుషాయొక్కడ ? కూతు రెక్కడ ? మహీసురవంశకళంకమైన నే నెక్కడ ? నాదు పొండితి యదెక్కడ ? మోహ మదెంతకుఁ దగున్.

(నిట్టూర్పు నిగిడించి)

చ. కులము నతిక్రమించు టొక గొప్పగఁదోచ, దఖండపాండితిఁ గలిగిన తెల్విఁ బోనడఁపఁ గలుట కా దొకగొప్ప, మానమున్ దొలఁగుట కార ముందడుగు దూఁగెడిఁ బ్రాణము గడ్డిపోచకున్ జాలుకననయ్యె నియ్యవనసుందరినిన్ దరమే నుతింపగన్.

విదూ— ఓహోహో ! యిదియేటిమాటలు ? నాలుకచిగురునుండి వచ్చెడివో ? లేక నాభీస్థానమునుండియే బయలుపెడలినవో ? చతుస్సముద్రముద్రితధరావల యమ్ము నేకవృత్తిమ్ముగా నేలు ఘాదుషాకూతురు తనంతన పిలువనంపె నన్న మాట యీకులగోత్రములన్ దెచ్చివెట్టినయది కాఁబోలును.

రాయ— మిత్రమా ! మఱియొకలాగున నొకాంపటును.

చ. జప మహాదేవ్ దశమ్యుడేమి నల్యమడేందు నడంను నొగ్గొగ్గె
జపలతడేందు డేందు నలనత్వ మగ్గెత్తే మేని కామ మ
న్నపు, డేలిగ్గెత్తయ్యున యయ్యుని యయ్యుని యెనోగ, నే
సపుగనులైన కాంతలకి పండురుచుంగురు నొగులచులచు.

ఉ. కట్టియ లన్న బంగరుపుకన్నను నెయ్యెడ మేని, యిది నే
పట్టనమందు నేని నొక బొగ్గెత్తిగఁ జూడరు నేటికిన్న, ని
క్కట్టులకున్ నిన్నాన మనఁగాదగు నిప్పురినుండి మున్న నే
నెట్టిపొయ్యిత్తు మున్ నలిపి యేనువయోదన ? పొగ్గెత్తిగఁ.

విమా— ఇంత మహేశ్వర్యమునకు నోచి యందఱులె చచ్చినట్లోన నెట్టితోగదు?

రాయ— (సిగ్గుతో) ఏ మట్టులంటివి ? మన కిచ్చుచున్న మహేశ్వర్య మేమి ?

విమా— ఏమా ? ఇకవంతున కైవసు నుద్ధృతిం బనఁచగు మాశాసనాదర్శనంబు
కానుండు టట్లుండ నేరికి నలనత్వములగు నాయన కొమిరచూపుకోపులకు
నభ్యాగతుండనై యిప్పుడో యింకనో యిదిండసాహస్రజ్యపదవి నంద
నుంటివి. వైపెచ్చు మంచిమంచి పక్కాన్నములతో స్ఫుతకుల్యయు దధి
కుల్యయు నగునట్లు మునిగి తేలుచుంటివి. పుచ్చె పూసినదాయేమి ?
ఇంతకంటే గావలసిన దేమి ?

రాయ—(చిటునవ్వుతో) అద్యంతములు నీవు చెప్పినటులే కొనచ్చును; కాని యొక
యనుభవమును వచించుచున్నాడను. ఈజగత్స్వభావమా ! “అనియున
బువ్వులున్నవా ?” యని యడుగ “లే” పనునరికదా “అయ్యవి సర్వ
సామాన్యపుష్పముల వంటివి కా” వనియు “వానితాని యంతకన్న కిలక్షణ”
మనియును దెగవర్ణించి పృచ్ఛకు నభినందింపఁ జేసి కొండ నెక్కింతురు.
ఇయ్యెడ నొరులవోన మేముండును ?

మ. తనయత్నించినదానికి దగినచంబ మృష్టదే నాడు నా
నిని నమ్మకమనసొప్ప దైననతడే నెమ్మిక్ జనింపంగ నే
ర్చు నొకం డెప్పుడగుగాని దాని కతివైరుధ్యముమై నిక్కమై
నను జెప్పక బ్రతికూలుఁడా మనసుకన్న వక్ర మొండున్నదే.

విమా— నే నెంతపరిహాసస్వభావము కలవాడో నైనను నిప్పట్లున యభార్గపరిహాస
మనిగా నన్ను నిశ్చయింపుఁడు. మీరిట్లు నెనుకకు మందును సుయ్యలలాగు
చుంటిరికాని నిష్కళంకవృద్ధులైన మహానుభావుల డితఁ డొక్కడే

యని నాయశస్సు జగములఁబడి వెలుఁగుచున్నది. మికంతనమ్మిక లేనిచో నన్ను గుఱించి యెవరి నేని కొంచెము ప్రశంసించిమాడుఁడు. నాకుజ్యోతి శాస్త్రమునఁ బూర్ణపాండిత్యము. అందులోఁ బ్రశ్నభాగము మఱియును ముఖ్యమైనది. విచారించిమాడఁగా నక్కన్నియ మిప్పు మన్నించుననియు ఘోషింపఁగాఁ గిక్కురుమనక యందుల కంగీకరించుననియుం బొడకట్టినది.

రాయ— (నవ్వి) మిత్రమా ! నీవు ప్రశ్నశాస్త్రమునఁ బండితుడవు కదా. నేను నిన్నడుగనిచే యెట్లు విచారించితివి ?

విదూ— ఇది మఱియుఁ జక్కగానున్నదే. ఇంతసేపటినుండి వెళ్లఁ బోసిన సోదె యంతయు నేమాయె ? నన్నే నే నెఱుఁగను. నిన్నెట్లెఱుఁగును నన్నట్లు లున్నది.

రాయ— అది కాదు. ప్రశ్నకు దక్షిణాతాంబూలసహితముగా వచ్చికదా పృచ్ఛచేయవలసినది.

విదూ— ఇదా ! ఇవి యన్నియును దానిపలన జీవించు మీవంటి కుక్షింభరులకుఁ గాని జగదేకచక్రవర్తి యెవరో యెఱుఁగనివారు సహితము నన్నెఱుఁ గునట్లు ప్రభుత్వ మాచరించు మహారాజును ; నాకా ?

రాయ— ఎన్నివిధములఁ జూచిన నొకమాటయైనఁ బరిహాసములేక చెప్పవు కాఁబోలును, ఐన నేల కాదనవలయును. “మంచుమాటలకుఁ జెవు లొగ్గ పలయు” నని కదా పెద్దలు చెప్పదురు. కాని

క. జాతీయు నొక్కటి కా దంట
నీతియునుక భిన్నమంట గణింపఁగ నతఁడే
కూఁతు న్నా కిడు నంట యిది
యేతీరున నమృతచ్ఛ నెవరు నొడివినక.

విదూ— ఓహో ! యంత వెట్టివానిని నేనెందును జూడలేదు. మీశాస్త్రపాండిత్య మేమైనదయ్యా ? మొదట స్త్రీపురుషులకుఁ బరస్పరజాతిభేద మున్నదా, లేదా ? అట్టివారి కెట్లు లైక్యము ఘటించుచున్నదో ?

రాయ— చెలికాఁడా ! చక్కఁగాఁ జమత్కరించితివి. చదువుకొనినచో నెంత బుద్ధిమంతుడవేని యగుదువు.

విదూ— చమత్కరించుటే యనుకొంటిరా యేమి ? మనకు వారితో సంబంధము తగునా ? యని సంశయించుట మాని “వారు మనకుఁ గన్నియనిచ్చుట కంగీకరింపు” రనుట కేవలము ధోరబాటు.

రాయ— అగును, నీనన్ననూరు పెచ్చెవె.

క. మనలోన నన్యస్థు
 మునికికి నంగీకరింప, మొకఁ డొక నిమి
 తన యెల్లకులములను బ్రహ్మ
 తనమునఁ గల్గెటొక నెంతుర తాగు పుచ్చునో.

విదూ— సహస్! మీమన మనిలోకజ్ఞున మే నున్నా! మీ మంతయుఁ బురా
 ననపు ఛాంచన పండితుల వైఖరి కాదు.

రాయ— మనలేనియు నంతనూహ్యము కాగునుమా!

తే. గీ. కూచికిన్యకఁ దనుకన చూపె మనువు
 వేంకటేశ్వరుఁ డంపటిసోన్న యనన
 కన్యకను బెండ్లిమాడి మార్గము నెట్టె
 పుడమివేలుపు లంత కిక్కుఁ డెట్లంటి.

విదూ— భేష్, ఇకనేను! శాస్త్రముకన్న మనకుఁ గావలినది పస్తాచారమేకదా!
 ఇందు నందియ మెక్కడ?

రాయ— ఎక్కడనా?

తే. గీ. శాస్త్రములు నుండు సాచారసర్వము లుండు
 లేక యుండిన నిపుడు గల్గింప నచ్చు
 మొదట ఘటనంబు నిక్కమై మొనసెనేని
 యడ్డు నేయవి? యట నందియచ్చు గాని.

విదూ— ఘటనంబునకుం గాక యక్కన్నె నిన్నేల మిలుప సంపించనో?

రాయ— మిత్రమా!

మ. పిలుపే నందియ, మంత నిక్క మయినకొ నేతొప్పరింగూర్చయో!
 కలయే గంటివో! నామదమ్మనకు బొంకకొ బూనితో! నింటఁ బూ
 పులు జన్మించునె? యెండమావుల బలంబుకొ గల్గునే? గర్భరి
 క్తులకెల్లకొ దలమానికంబ నగు నాకుం గోర్కు లేడేమిసే!

తే. గీ. పుట్టు నంతంతన యడంగుఁ బొడము మరల
 నంతలోనన నశియించు వింతకొర్య
 లతిదరిదుర్ల కెందు, బాల్మమునఁ గురుల
 కుం జెడిన కులకాంతల కులుకు లట్లు.

విదూ— మీ రీసంశయము లిట్లు వెళ్లబోయుచునే యుందురు. నాకు భుక్తి వేళకావచ్చినది. “ఈనాటిసాయంకాలమునకు మిమ్ము వెంటఁ జెట్టుకొని వచ్చెద” నని రాకన్నియకు వార్తనంపించెదను. (తెరవంకఁజూచి) మీ శిష్యుఁడు మిమ్మున్నానమునకు లెండనుటకుఁ గాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు.

(శిష్యుఁడు ప్రవేశించి)

శిష్యు—(తనలో) పృథిదిసమును నీవేళకు సభ్యవహార మగుటయేకాక యొక్కింతవిశ్రమించుట గూడ నయ్యెడిని. ఈదిన మీపక్షకు స్నానమునచే లేపక ప్రచండ మిశ్రునితో నేదియో యాలోచించుచుఁ గూర్చున్నాను. పోయి పిన్నవంతునా? పదార్థములు చల్లనారిపోవుచున్నవి. ఇంకను పార్థివలింగార్చనము మిగిలియే యున్నది. (సమీపమునకు వెళ్లును)

రాయ—(విదూషకునితో) మావిద్యార్థి వచ్చుచున్నాడు. ఇంక నీపర్యవేక్షము భుజియింపవలయు. అట్లే యొనరింపుము పాము. (శిష్యునింజూచి) యిదిగో వచ్చుచున్నాఁడను; సీపు ౮ నక్కలులేదు, వెళ్లును.

శిష్యు—చిత్తము. ఇంకను దమరు యమునకు దయచేయవలయును గాఁబోలును, పార్థివ లింగార్చనకుఁ బుష్పములు సిద్ధము చేసియుంచితని.

(నిష్క్రమించును)

విదూ—(మెల్లఁగా) మీ రీవిద్యార్థుల నెందునకుఁ దీసికొని వచ్చినారు? వీండుగి మీసాయంకాలపుఁ బ్రయాణమునకు సంతరాయము గాకుండ మాత్రము చేసికొనుఁడు. నేను బోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

రాయ—(తనలో) నాకు స్నానమును దోచదు, పానమును దోచదు. వీఁడతి వంచకుఁడు, అయినను గడు నమ్మిక గలవానివలెఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఏదో వీని యొద్దకుఁ గొంచెము నావిషయమై వార్తమాత్రము వచ్చియుండుట తప్పదు. లేనిచో నంతఃపురజనులు సంచరించు నుద్యానమునకుఁ గొంపో నేర్చునే! కానిమ్ము. “యద్భావి తద్భవత్యేవ” (నిష్టూర్పు నించి)

ఈ, ఈవిషయము మానుకొనుటే కడుసౌఖ్య మటంచు నెంచి లో నావిధిచేయ నిశ్చయమునందిన యంతన మోహ మగ్గలం బై వెనువెంటనటు నటు లైనను జేయుదునన్నఁ దోడనే భావము వేనవేలు ప్రతిబంధకముల్ గనఁజేయు నద్దిరా!

(నిష్క్రమించును)

గద్య

ఇది శ్రీ... తిరుపతివేంకటేశ్వరవిగచితంబగు పండితరాజమైన
ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము

(తొలి దృశ్యం)

మ. అదే సంధ్యాసతి సానురాగ యము తా సహస్రత క్షణాండే, నే
మృది దానికొ గుఱుచించెనో యనంగ సంబంధించె హృదయమున
యదనుకొ న మృదవంప కర్ణముడు, తా సన్నతివెహసంఘసం
పద మానించెనో నాగర శివతియన బర్హిక్షాహిణ్య న్దేహిలహ.

(ఇది చూచుకొ.)

(అనంతర ముద్యానవనములో లవంగియను, కైకత్తియ మల్లికయను,
రాయలును విమామకుడును నెనునెంబడి చెజ్చెయొకచోటుగాఁబ్రవేశింతురు.)

లవం—(తనలో) హృదయమా! కాలమాత్రిక్రిమిందుమన్నయ్య. ఇక నీహార నిరాశ
యగుట కేమి సంభవము! (ప్రసాదము) చెలీ! మన మీపాటికి కనుక పేల
మరలఁ గూడదు?

మల్లి— ఏమి, ఇంత తత్తటపడియెదవు? మనప్రచండమిక్రమ డప్పుంజిత సార్వ
భౌము నియ్యోపకుకొ రోడ్కొని వచ్చువేళ కాపచ్చినది. ఇక్కఁ గొండొక
తాళి పోవుదము.

రాయ— సఖా! అటు గనుఁగొనుము.

ఉ. చీకటి పోవుచున్నయది, శీతకరుం దువయించుచున్నవాఁ;
డేకడఁ జూడ వెన్నెలలు హెచ్చుదొడంగె; నికటిమాట, యా
కోకమచం గనుంగొనెడికోర్కె ఫలించునె? యింతసేపు తా
రా కెటు లూరకుండు? ననురాగము గల్గుట నిక్కమేనియుకొ.

విదూ— మన మిప్పుడకదా! యిందులకు వచ్చితిమి. ఇంతలోనే యంతతత్తట
పాటా! ఎంత యనురాగము గల దైనను బ్రభమసమాగమమున “భర్త నెదు
ర్కొన వచ్చు” ననిసేమి వినలేదు. మీరు మహాకవీశ్వరులు, మీ రెక్కడనేని
యట్లు చదివియుందురేమో!

రాయ— సఖా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగాఁ దెలిసికొనక యేల వృథా పరిమానిం
చెదవు?

తే. గీ. సంజప్రియన కిటుకు నకొనకియ తోడి
తెమ్మనుచు నీకు వార్త నందించె నంటి

పదియ నిజమేని యబల దా నంతకన్న
మున్నరావలె నదియ ప్రేముడికి గుఱుతు.

విదూ — పచ్చియేయుండునుగాని యెయ్యెడల సేవినోదమ్మునఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచున్న
దియో ! నలుచెనలు సరికించినకొ గాని మనకెట్లు తెలిసెడిని ?

రాయ — ఇంపవఱకుఁ దిప్పినది చాలకా యేమి ?

విదూ — ఇది యంతయు నాచే యుపకారముగా నున్నదే !

రాయ — (తనలో) వీని నూతఁజేసికొని యిమ్ముహూఃపయమునఁ బ్రవర్తించుట కుక్కు
తోక పట్టుకొని గోదావరి కడ్డుపడినట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) తోవ
దీయుము, నీ పెంబడి పచ్చుచున్నాను.

విదూ — ఇదిగో యీ సంపంగివృక్షముల చాలు ననుసరించి పోవుదము (పరిక్రమింతురు)

లవం — (తనలో) ఓహో ! యేమి యీవెన్నెలలు నాకు మిగుల నవతత గలిగిం
చుచున్నయవి. వీనికిఁ దో డీమలయానిలము లెందులకో ! (నిట్టూర్పు పుచ్చి
ప్రకాశము) చెలీ ! స్వప్నము నిజ మని యెంచికదా మన కీవెట్లయిడియాన.

మల్లి — ఏ మట్లుచున్నావు ! ఇంతలో నసత్య మేల కావలయును ?

లవం — నిశ్చయముగా నసత్యమే కాని స్వప్నమైన తత్త్వము మాత్రము నిదుర
లేచు లోపల నంతయుఁ బ్రత్యక్షానుభవమువలెఁ బొడకట్టెను.

మల్లి — అగునుజూమీ ! నాటకముగూడ నిదేమాదిరి ; చూచుచున్నంతసేపు నిజమైన
కథానాయకులు నుఖిదుఃఖిము లనుభవించునట్లై యాత్మ తన్మయమై తదనుగుణ
భావమ్ము లనుభవించును. పిమ్మట నిట్టులే క్రమముగాఁ బరిణమించెడిని.

లవం — నాటక మనిన వేటె యున్నదా, మనబ్రతు కంతయు నిట్టిదే; ఐనను సేదో
శాశ్వత మని నెట్టి నెట్టిప్రయత్నములు సలుపు చుందుము. తనకు పైత్యభ్రమము
గలిగి జగము దిరిగినట్లు బొడకట్టినను నిజమున కయ్యది నిశ్చలమే నుమా !

మల్లి — అట్లేల యనవలయును ? ప్రాప్తికాలమునకుఁ గాక తాళీయమ్ము కాఁగూ
డదా ? అది కాక నీవంటి జగదేకసుంధరిచే స్వయముగ నాకాంక్షింపఁ
బడియు వికృతినొంద కుండుటకు నాయన మనంబేమి శిలయా ?

లవం — (కోపముతో) దుర్మార్గురాలా ! అయ్యనఘు నట్లేల యనవలయును ?

ఉ. జననము నందితికొ గడుఁ బ్రశస్తము గాని తురుష్కుజాతీయం,
దినఘకులోద్భవుం డతఁ ; డహా ! యెటు నాచపలాంతరంగవ
ర్తన కనుకూలుఁడో ? నిది వృథాశ్రమ ; మింతకుఁ చారిత్రములు
మన మెఱుంగంగ నీయ, దనుమానము మాన ; దిఁ కేమి సేయుదుకొ.

మల్లి— సఖీ! యింకను గాలాతిక్రమణము కాలేదు. నీవేల యిట్లుతలపాటు చెందెదవు. ఈవఱకు మన ప్రచండమింద్రి డయ్యనముని నోడ్కొని వచ్చి యుండవలెను. నిన్నిదివఱకే గూతఁడు చూచి నిరాశి గొని యున్నవాడనికదా నాతో నాతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. నిన్నెందులకు పృథా నిందించుకొనియెదవు. ఈక్రిడాసహోదగము నొడ్డున నుండి నలుపెనలు నిశీఠము రమ్మ (అట్లానడంతురు)

రాయ— (వినువుతో) నన్ను గుజనునిగా నాహించి పోవోలును మిన్నక యీకుజనులవెంటఁ దిగివచ్చుచున్నాఁడవు. నీవంటి పచ్చినంపుల కీప్రాయ శ్చిత్తము నాకుఁ గావలసినదియే.

విదూ— ఓహో! ఇది మఱియు బాగుగనున్నదే! నచ్చినది యువ్యాననము కదా? ఎఱ్ఱుడల నే కీక్రిడామృగములఁ గాంచుచు జేదన విసోదముల మసలుచున్నదియో యొక్కంత చరిగింపక చూట్ల కన్నట్టి జేని.

రాయ— ఇదివఱ కొకసారి యిట్లు పలికితిని. ఆప్పు నందులకని యూరకుంటిని కాని యిపుడు నీ రసవిహీనతకు నాకుఁ గోపము పుట్టచున్నది.

చ. దయితు నధీనమైన మదిఁ దాల్చునెలంతల కెందు నొందుగో
రై యుదయ మండ, జయ్యెడలఁ బ్రీతి జనింపదు వేయు నేల? ని
శ్చయముగ స్వర్గలోకమునుంపద తా నెదు లేగుడంచినదా
గయికొన నిచ్చవుట్టి, గోకకాంతుని సంస్మరణంబై సర్వముకా.

విదూ— అసత్యవాదులగు మీపంటి కవీశ్వరు లంత పట్టిగా నక్షింమమత్రమే కాని నిజమైన కంతయుం గన్నట్టదు “ఇదిగో పులియంటే, ఇదిగో తోక” యన్నట్లు, ఒకరినిఁ జూచి యొకరు మఱింత యననుగుణముగ వ్రాయుదురు. కాని యవి యన్నియును ననుభవవిరుద్ధము లగుటం జేసి యనాదరణీయములు. పలువురు నెలంతలు కోరి యుండిరి; కాని మీరు చెప్పినంత కాదుకదా, అందులో శతాంశమేని వెఱ్ఱితనము నాకయ్యెడఁ గన్నట్టలేదు. ఇంతయేల, ఇట్లు చెప్పుచుంటిరి కదా! మీరీదినమున సర్వసంగపరిత్యాగ మేల చేయలేదో?

రాయ— నన్ను నీ వేమి తెలిసికొంటివి?

ఉ. వచ్చినశిష్యులం గనియు వారికిఁ బాతము నెప్పు నైతి, లో
పొచ్చినతాపపుంగరిమ నించుకయుక భుజియింప నైతి, నా
పచ్చనివింటిజోదుపయి భారము నైచితి, నంతలోన నీ
యొచ్చకము న్నిజం బనుచు నే నొనరించెతి సరిజ కంజలతో.

వీధూ— అవును. బీదబాపనయ్యకు రాచకన్నియ దొరకొన నున్నప్పుడు క్రోఁటికీ గొబ్బరికాయ సామెత గలిగినను, “చూచినకళ్ల వెట్టి” యన్నట్లాపె మహారాజు పుత్రు, యేదో కారణమున నననుగుణానురాగము నంది నను నయ్యని యేవినోదమున నైనను మఱపుం గన వచ్చును.

రాయ— (కోపముతో) ఐనచో నమ్మతమే. ఇంత యెఱిగియుండియు నన్నెందుల కిక్కడికిఁ దోడ్కొని వచ్చితివి? కడచినదాని కేమి గాని నా కాకన్ని యయు నక్కఱలేదు. మఱి యొండును వలదు. నీ పుణ్య మాయె నిక్కడ వేటొం డవమానము లేకుండ యథాస్థానమునకైనఁ గొనిపోవు.

తే. గీ. మొదలఁ బరిహాసమున కాదిమూర్తి వనుచు
నిన్నెఱింగియు నీవల నేను బడితి;
దాని కేమి, పురాకృతమైన కర్మ
ఫలము తప్పఁగఁ జేయ నెవ్వరితరంబు.

వీధూ— (వినుట యభినయించి) బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంచుక తడవు సై పుము. నే నిచె కొంచెము పోయి వచ్చెదను.

రాయ— (చేయి పట్టుకొని) చెట్టెక్కించి నిచ్చెన దీనిన ట్లిదికూడనా?

ఉ. కత్తులబోసుకన్న నధికమ్మిది, న న్నిట డించిపోయి నే
వత్తు నటంచుఁ బల్కెదవు! వైఖరియే యిది? యెవ్వరేని న
న్నిత్తటి నేవకుల్ గనిన నేమని యుత్తర మిచ్చునాఁడ? నీ
పొత్తున ముప్పు మాఁడె, సరిపో యింక బుద్ధిజనించె నాకొగిల్.

వీధూ— (నవ్వుచు) తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి పిరికివాండ్రని వీనుటయే కాని నేఁటికిఁ బ్రత్యక్షము కూడనైనది. ఈఁగకేని చొర నశకన్యమ్మగునంతి పురమ్మున జగదీశుపుత్రితోఁ గలయ నుంకించుచుంటివికదా! నీ కట్టిమహా యోగము చేకూరినను “పిరికితనము తుదనెగ్గించెడినా” యని నాకు సఁదేహ ముగా నున్నయది. కొంచె మేదో అలుకుడు వినవచ్చుచున్నది చూచివత్తు ననినఁ బోనీకున్న నేనెట్లు కార్యము పొసఁగింపఁ గలను?

రాయ— (చెవియొగ్గి) నీకేమివిననైనదో కాని నాకాయాతటాకమ్ములదరికొ గూయు చున్న మండూకమ్ములును, గీచురాళ్లును దక్క వే తెయ్యదియుఁ గాన రాదు. వృథాగా నన్నిట డించిపోకుము.

అపర— చెలీ! నిక్కముగా నాస్వప్నమునఁ జూపట్టిన మహానుభావుఁడు మన ప్రళండమిశ్రానికి మిత్రుడనియేనా నీనమ్మకము?

మల్లి— సందియ మెందుకు ? నిన్ను స్వప్నమున మరులుకొల్పిన యంతఃజే సోపానమున నుండఁగాఁ జూచి పరస్పరత్వము నందినట్లుకాదు యాతఁడు నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

లవం— (తనలో) ఇది యెంతవఱకు సత్యమైయుండునో ! (స్వప్నాని నభినయించి)
(ప్రకాశము) అవును, మున్న సంతప్రాప్తుల నేను సాక్షాత్కరమున నిచ్చి యమునానదీసౌభాగ్యము నిజాంకించుచుండ నెప్పుడో యొకరు మాత్ర మావీధికి జనుచుండిరి. నేను జూచుకొంటున్న నెవరినో “విది యంరః పురపువీధి” గనుక నీ విద్యోడ కెందులకు వచ్చితిని ? నీ యంతఃజే దని యపలకుల బంపిరి. ఈయన యమృహానుభావుడై యుండుఁడు కదా !

తే. గీ. స్వప్నము నిజం బగుటపెద్ద సందియము
గాని నీమాట విశ్వాస మూనఁ జేయు
నైన నేమి ఫల మృమ్మహామహుండు
సమ్మతించుట తెలియ నోసకియ మనకు.

మల్లి— స్వప్నమును నిజమే. పదపడి విన్న సంగతిం బట్టి నిన్నాయన కామిం చుటయును నిజమే, ఒక్కొంత తాళితివేని సమాగమానంద మనుభవించఁగలవు.

రాయ— ఏవో వినవచ్చిన దంటిని. అది యంతలో నేమి యడఁగి పోయినదా. మరల విన రాజేమి ?

విదూ— వినరాజేమి ? నాకింకను వినవచ్చుచునే యున్నది. ఏవో పెద్ద భ్రాతృసము మనస్సులో నుండుటచే మీకుఁ గానరావచ్చును. నన్ను పడిచినచో దాని నిశ్చయము తెలఁగలదు. లేనిచో మన మొకచోట పడకిన వార లొకచోట నెదకుచుందురు. తుదకు కార్యము చెడిపోవును.

రాయ— ఏ మైననను సరే. నేనుమాత్రము నిన్నుదలను. నీనెంటునే పట్టెదను. తీసికొని పోమ్ము.

విదూ— (తనలో) ఇతనికి పిరికితనమ్ము మఱింత హెచ్చించెద (ప్రకాశము) ఇది ఘాదుషా విహరించెడి యుద్యానవనము కొంపతీసి యొకవేళ నచ్చి అయన విహార మొనర్చుచుండనేమో ? మిమ్ము నానెంటుదీసికొని పోయన నాకునుం గూడ మెడమీడికి రాదా ?

రాయ— ఓహో ! ఎంత మోసపోతిని “నశ్యత్వనాయకం కార్యం తథై వోన్మత్ర నాయకం” అన్నట్లయినది. ఉన్నతస్థాయుడవగు నీవలన నాకష్టయన

మానము వచ్చినను యుక్తమే. అయినను నియ్యడ నీదోసమేమున్నది ? నావిధి యిట్లున్నది.

మ. శిరసే యూడెడినో ? శిరోజములకే చేట్టుట వాటిల్లునో ?
మరియాదే చెడునో ? మఱిమి యగునో ? మానానకే మోసమో ?
పరమే వోయెడినో ? యిహమై తెగునో ? పాపంబె చేకూరునో ?
పరకీయానుఖివాంచలోన నను దూర్పున్నీకు మేలే ? విధీ.

విదూ— ఊరకే యన్నాను గాని మిమ్ముఁ జూచినను వారేమియు ననరు. మీర
నిన నెంతో ఘాదుషాగారికి గౌరవము. వీరె వారని యెఱుంగకున్నలోటు
తీర్చుటకు నేనుండియే యున్నాఁడను గదా.

రాయ— ఛీ ! అడుగుఁ ద్రొక్కనేల ? కాలు కడుగనేల ? నీవు సంకేతము
మఱియొక్కచోట నెందున కేర్పాటు చేయఁగూడదు ?

ఉ. “స్త్రీలకుఁ దక్క వేటాకరు చేరఁగ రానిప్రదేశ మంచు నీ
వేల యెఱుంగ ? వియ్యెడకు నేటికి వచ్చితి” వంచు నెవ్వరే
దూలఁగ నాడ నుత్తరము దోపమిఁగల్గెడి సిగ్గుకన్నఁ బా
ణాలకు భంగ మున్నది ఘన మృగునే యభిమానకాలికి ?

విదూ— అందునకే మొట్టమొదట నొక యాలోచన చేసినాఁడను ; గాని చేయ
నిది యిప్పుడు చెప్పిన లాభమేమున్నది ?

రాయ— అది యేమి యాలోచనము ?

విదూ— చిన్నయూపాయము చేసినచో మీకును నాకును గూడ భయముండక
పోవును. దానికేమంత విశేషప్రయత్న మక్కఱయేలేదు. ఒకగాగరాయను
ఒకతైలకయఁ గండువాయను ఉన్న సరిపోవును.

రాయ— అప్పుడు మాత్ర మియ్యంగన యెవరన్న నేమిచెప్పఁగలవు ?

విదూ— ఇప్పుడు మీతోనేల చెప్పవలయును ? ఏదో నాపాట్లు నేను పడఁగలను.
“నాయుంపుడుకత్తై యొకసారి యిక్కడకుఁ దీసికొని పా” మృని కోరినదన్న
నన్నేమియు ననక పైపెచ్చు మనయిరువురంజూచి కొంతనేపెంతో యానం
దించును. ఇదివఱ కిట్టి గండము లిక్కడ నే నెన్ని తప్పించుకొనలేదు ?

రాయ— ఛీ ! మూర్ఖుఁడా.

చ. గెలిచితి నెల్లపండితులఁ గీర్తిపఱించితి నెల్లదిక్కులక
గులమున ఎర్రనమ్మునను గొంకొక యించుక లేనివాడ ని

తలఁ సొకఁడే కళంకమును గొచ్చిన నొచ్చిడి నిట్టి నన్నిటల
పలువఁగఁ జూచి చుల్కనకుఁ బాత్రునిఁ జేయఁగ నీకుఁ బడినను.

విదూ— సర్వము నెఱింగిన వారలయ్యు నితల కోపగించెదరు ? కార్యపరిమ్యుల
పట్ల నప్పటి కనుగుణముగ మెలఁగుట గౌరవభంగకమ్ము గానేరదు. వసు
దేవుఁడు గాడిదకొప్పు పట్టుకొనుట యెప్పు యెఱుంగనిం.

రాయ— (శాంతించి) అగును. “ భక్తి లేపి లకునే నగోగశాంతి. ” అన్న ట్లిన్ని
పాటులు పడినను ఫలకారి గాని యప్పు డెందుల కీముచమానములు ?

చ. తురకని యంట, విప్రుఁడంట! దుష్టయుఁ డొకవి యంట! నాన్పై
పరు వెడనేసి తాఁబడినపాటుల కెల్ల సహించె నంట! త
త్తఱపడుమాత్రమే తనకుఁ దా నదియున్ లభియింప దంట! యం
చఱతురు లోకు లిట్టియడియానయుఁ జెల్లునె నన్నుఁబోటికిక.

విదూ— (నవ్వి) ఆర్యవర్యా! నిక్కముగ నీయుద్యానపనము ఘాదుషా రాఁ
దగినది యనియే నమ్మిరికదా! అంతచక్కవర్తికి నెన్ని యుపనము లుండునో
మీరాలోచింప రైతిరి. అంతఃపురచారిణులకై యేర్పఱపఁ బడినవి వేఱే,
తమకు వేఱే, యుభయులకును వేఱే, కూతులకు వేఱే, కొమరులకు వేఱే;
మొత్తము చేసినచో నొక్క యంతఃపురమునకే కొన్నినూలులు క్రీడా
పనము లుండును జూడీ !

రాయ— (ఆశ్చర్యముతో) అయిన నీప్రభువునకు భార్యలు నందలకొలది కాఁబోలు.

విదూ— రెక్కేమిటి ? కంటి కింపుగాఁ గనఁబడిన దేవర్కమైనను దీసికొనివచ్చుటయే
వీరియాచారము. ఏనాటికానాఁడు వీరలసంఘము వృద్ధియేకాని త్నయముచేదు.

రాయ— ఇందులోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణ స్త్రీలు గూడ నుందురు కాఁబోలును,

లే. గీ. “బలవిహీనుని కన్యనిభార్య యంచుఁ
దనకళత్రం బటంచు భేదముగాని
సాగుగుగలదెల్లఁ దనచేతిసామ్రే కాక
బలము గలిగినవాని కేర్పాటుగలదె. ”

అని చంద్రుఁడు బృహస్పతిగారి భార్య నపహరించి తన్ను మందలించి
సుంకించు నిందుగ నుత్తరము చెప్పినట్లున్నది. వీరికిఁ జంద్రుఁడు దైవము
గనుక నతని సీద్ధాంతమునే యవలంబించి పరభార్యల నందఱను స్వభార్య
లుగఁ జేసికొనుట యాచారమైయుండును.

కా. “అరాజేంద్రుడు రాత్రియుం బసలు కామాసక్తుడై యూరిలో
 సీరేక్షణలకై బలాత్కృతిగ నెంతే బాధపెట్టుంగ నా
 యారక గాఢపురముండువార లొకనాఁ డొక్కొక్క డాత్మీయయా
 దారక బంపెదనన్న నొప్పెనట, యాతం డెంతధర్మాత్మఁడో.”

ఇది వీరలచేతికించి చిన్నిచిన్ని జమీనులు పాలించెడిరాజుం గూర్చి
 వెనుకటి కేవలం చెప్పినదట. వారికిని నిట్టి దుర్వృత్తి వీరలవలననే యలవడి
 యుండనగు. “యథారాజా తథా ప్రజాః” “రాజానువతో ధర్మః” అనుట
 కల్గ యెట్లగును ?

విదూ— ఎవరోయన నేల ? మీచే నిప్పుడు కోరక బడెడి కన్యక బ్రాహ్మణస్త్రీ
 యందు జన్మించినదే యని చెప్పుదురు ; కాని పాపము నాపె గర్భమున
 నున్నయప్పుడే యేవో యొక యుద్ధపు టలజడిలో నాపెను జెఱు దీసికొని
 వచ్చుకతన నీమె యియ్యెడనే జన్మించుటచే నిది యంత స్పష్టముగా లోకు
 లెఱుంగరు.

రాయ— (సంతోషముతో) చెలికాఁడా! నీమాట ముమ్మాటికిని నిక్కమే. ఏమనిన,

చ. పరమపవిత్రుడై మిగుల, బండితుడైతగు పేరుభాట్లకు
 పరగుణయైన లక్ష్మము కపత్యము వీర డెటు లంత్యజాతియా
 తురకవెలంది గోరెడి, విధుప్రతిమానన బ్రహ్మజాతియే;
 స్థిరమిది నమ్మనయ్యెడిని క్షేత్రమునుం దగు బ్రహ్మజాతియై.

ఇదివఱ కెన్ని సారులో యీప్రశంస వచ్చినను జెప్పవైతివి కారణమేమి?

విదూ— (వికవికనవ్వి) మీరు కల్లు ద్రావుటకు మడి గట్టుకొనుచందమ్మున నిట్లు
 సంతసించుచున్నారేకాని యీపె తల్లిని ఛాదుషా నిఖా చేసికొన్నాఁడు.
 ఏవర్ణమైనను నొకటే, అదియైన పిమ్మట వీరిలో జేరుట యాచారము.

రాయ— అంతకు మున్నే యీకన్నయను గన్నయట్లు కదా నీమాటవలనఁ జేలినది,
 నాకంతే చాలును. దీని కేమిగాని “సేనిక్కడ నొంటిగానున్నను భయము
 లే”దని జెప్పితివి గాన నీవేగి త్వరలో సత్తువా ?

విదూ—మిఠీమావిగున్నకింద నుండుడు. ఇంతలోఁ బోయి వారలు వచ్చి యెచ్చట
 నేని యుండిరా సరియే, లేనిపో నంతఃపురమున కేనిపోయి వెంటఁబెట్టుకొని
 వచ్చుచున్నాను. మీకియ్యెడల నించుకయు భీతిలేదు.

రాయ— మాట లెక్కడనో వినవచ్చినవని మరల నిట్లనియెదవేమి? దీనిలోనేనో

మోస మున్నదని నాకు సంశయము, ఈకన్నయియే మైనయవుడు నేను గూడ వచ్చిన నేమగును?

విదూ— రానేవచ్చును గాని, కామినుల చిత్తములు క్షణక్షణములని మోటులుగ నిడి కాదు. అందులో బ్రభుకన్యక, ఎటుపోయిన నెటు వచ్చునో! ముందు బోయి చెప్పదగు సంగతులు చెప్పి వెంటనే తిరిగిపోయెను.

రాయ— అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చిన స్థానరింపుము పొమ్ము.

విదూ— (నిష్క్రమించును)

లవం— (నిట్టూర్పు విడిచి) చెలీ! యిక నెంతసేపు చూతుము? పోవుదము రమ్మ. మల్లి— సఖీ! వచ్చెడివేళ యతిక్రమించ లేదు, ఇయ్యది యుపనయనముని జేయగాని మహాశ్రావ్యమంత యున్నది. యిక్కడికి వత్తుమనియే చెప్పితిని గాని స్థల నిర్ణయముచేయ మఱచితిని, వచ్చుట మాత్రము నిశ్చయము.

లవం— ఎవరు! ప్రచండమిశ్రుణా?

మల్లి— కాదు, ఇరువురును.

విదూ— ఇదిగో నేను వచ్చితిని (ప్రవేశించును)

లవం— (చూడనియట్లు నటించి తాపముసూచించి)

మ. అనురాగం బది కన్నుల గానదు, మనంబా మిట్టుపల్లములకొ
గన కెచ్చోటకు వైన నేగు, నిక వేడ్కలో మంచియుక జెడ్డయుక
మునుపే నేరవు, మన్మథుండు చపలాత్మం డెంతయుక మూఁగుడం
గనలక లోకువఁ జేసి మీదఁబడు శక్యంబే నివారింపఁగక!

(మూర్ఛిల్లును)

విదూ— భర్తృదారికా! నాతోఁ జెప్పుము వాఁ డెవఁడో యీదుడ్డుకట్టితోఁ బడమోడి వదలిపెట్టెదను.

మల్లి— (తత్తటపాటుతో) తరువాత మోదవచ్చును గాని రాజపుత్రి కతివ్యామోహ మున నిట్టియవస్థ సంభవించినది. అదిగో ఆ సరోవరము నొడ్డుదరి నున్న లేతతామర పాకులు చెండు తీసికొనిరమ్ము.

విదూ— ఇదిగో వెల్లి వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించిప్రవేశించును)

మల్లి— సఖీ! (అని పిలుచు మెల్లగా వీచును)

లవం— (కొంచెము మూర్ఛ జరియుచున్నది.)

మల్లి— (సంతోషముతో) చెలీ! అదిగో వచ్చినాఁడు చూచితివా! నే ననత్య గూడలేదు కదా!

లవం— (కను లఱవిప్పి మరల మాయంచున్నది.)

విదూ— భర్తృదారికా! నీమనోహరం గూడ వెంటఁ బెట్టికొనియే వచ్చినాడను.

లవం— (మరల కనులు విప్పి నలుచెసలు చూచి వైమనస్యము నభినయించును)

మల్లి— చెలీ! సంతాపము తగ్గినదా?

విదూ— చెటియొక్కతోవ యగుటచే నొక్కొంత యాలస్యమగుటకు సహింపవలయు.
అదిగో! ఆమావిగున్నకింద నీప్రియతముఁ డున్నవాఁడు.

లవం— (లజ్జయును బేరమును నూచించుచున్నది)

మల్లి— ఆర్యా! మధ్యవిడిది యేలచేసితివి! ఇయ్యడకే తీసికొని రాకపోతివా!

విదూ— నీకేమి! బానిసకూతురవు, చెప్పెదవు. ఇది అంతఃపురపు వ్యాపారము.

“నిన్నుఁ జెప్పకుండనే యెవరు తీసికొనిరమ్మన్నా” రనినచో నేమి చేయుదును ఎఱుఁగనట్లు మాటాడితివి కాని, యెఱుఁగవా! పృథిదిసము ఘాదుపాగూడ వార్తనంపి సెలవైన పిమ్మటనే యంతఃపురికిఁ బోవుట? అందులో నెన్నివార్తలు! ఘారాయొక్కంటికి సెలవులు మూఁడు కావలయును.

మల్లి— అవును. అదియును నిజమే.

లవం— (వినుగుతో) ఓహో! మీయిద్దఱు యుత్తరప్రశస్యత్తరములు కడు రమ్యముగా నున్నవి. అతఁడు చెప్పటకును నీవు వినుటకును సరిపోయినది. మన కీ తురకసంప్రదాయమే కావలెను కాఁబోలును.

మల్లి— మనకాసంప్రదాయము కాక మఱియొక్కటి యెట్లు వచ్చెడిని. మనము మాత్రం మెవరము?

విదూ— భర్తృదారికా! నీపుట్టువును గూర్చి నాయెఱిగినంత యాతనికిఁ జెప్పినాడను జామీ.

లవం— (తనలో) జుగుప్సాకర మని యెఱుఁగక చెప్పినను నిక్కడ నిది గొంత యుపయోగమే అగును.

మల్లి— సఖీ! అది యేమిటి, ఇతఁ డేవో చెప్పితి ననుచున్నాఁడు?

లవం— ఏ మున్నది, నాదురవస్థయును, మాతల్లి తల్లవ్రాతయును! పరిశుద్ధ మగు కాశ్మీరదేశమునకు నొక్కఁడే సచివుఁ డనిపించుకొన్న కుమారభట్టునకు నపజయ మొదవించిన భగవంతుని కెంత యక్కంటికము లేదో?

విదూ— అయిన పేరిదియా? నే నిదిమాత్రము చెప్ప లేదు.

మల్లి— సరి తెలిసినది. అట్లునుచో నిక్కడ నందఱును బ్రాహ్మణకన్యకలే. ఎట్లును మాతెలిలే! పృక్థతము చూచుకొనవలె; మనము వెనుకజన్మమున

మోస మున్నదని నాకు సంశయము, ఈన్నియయే యైనయపుడు నేను గూడ వచ్చిన నేమగును?

విదూ— రానేవచ్చును గాని, కామినుల చిత్తములు క్షణక్షణములని నిరంతరము నిడి కాదు. అందులోఁ బ్రభుకన్యక, ఎటుపోయిన నెటు వచ్చునో! ముందు బోయి చెప్పదగు సంగతులు చెప్పి వెంటఁబట్టికొని పోయెద.

రాయ— అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చిన స్థానరింపుము పొమ్ము.

విదూ— (నిష్క్రమించును)

లవం— (నిట్టార్ప విడిచి) చెలీ! యిక నెంతసేపు చూచుము? పోవుదము రమ్మ. మల్లి— సఖీ! వచ్చెడివేళ యతిక్రమించ లేదు, ఇయ్యది యుపనయనం నేనుగాని మహాశయ్యమంత యున్నది. యిక్కడికి వత్తుమనియే చెప్పితిని గాని స్థల నిర్ణయముచేయ మఱచితిని, వచ్చుట మాత్రము నిశ్చయము.

లవం— ఎవరు! ప్రచండమిశ్రుణా?

మల్లి— కాదు, ఇరువురును.

విదూ— ఇదిగో నేను వచ్చితిని (ప్రవేశించును)

లవం— (చూడనియట్లు నటించి తాపముసూచించి)

మ. అనురాగం బది కన్నుఁ గానదు, మనంబా మిట్టుపల్లములకొ
గన కెచ్చోటకు వైన నేగు, నిక వేడ్కలో మంచియుకొ జెడ్డయుకొ
మునుపే నేరవు, మన్మథుండు చపలాత్మం డెంతయుకొ మూర్ఖుడం
గవలకొ లోకువఁ జేసి మీదఁబడు శక్యంబే నివారింపఁగకొ!

(మూర్ఖిల్లును)

విదూ— భర్తృదారికా! నాతోఁ జెప్పము వాఁ డెవఁడో యీదుడ్డుకట్టితోఁ బడమోడి వదలిపెట్టెదను.

మల్లి— (తత్తటపాటుతో) తరువాత మోదవచ్చును గాని రాజపుత్రి కతివ్యామోహ మ్మన నిట్టియనస్థ సంభవించినది. అదిగో ఆ సరోవరము నొడ్డుదరి నున్న రేతతామర పాకులు చెండు తీసికొనిరమ్ము.

విదూ— ఇదిగో వెల్లి వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించిప్రవేశించును)

మల్లి— సఖీ! (అని పిలుచు మెల్లగా వీచును)

లవం— (కొంచెము మూర్ఖు డెరియుచున్నది.)

మల్లి— (సంతోషముతో) చెలీ! అదిగో వచ్చినాఁడు చూనితివా! నే నసత్య మూడలేదు కదా!

లవం— (కను లఱవిప్పి మరల మూయుచున్నది.)

విదూ— భర్తృదారికా! నీమనోహరం గూడ వెంటఁ బెట్టికొనియే వచ్చినాడను.

లవం— (మరల కనులు విప్పి నలుచెసలు చూచి వైమనస్యము నభిసంపాదించును)

మల్లి— చెలీ! సంతాపము తగ్గినదా?

విదూ— చెటియొక్క తోవ యగుటచే నొక్కొంత యాలస్యమగుటకు సహింపవలయు.
అదిగో! ఆమావిగున్నకింద నీప్రియతముఁ దున్నవాఁడు.

లవం— (లజ్జయును బ్రేమయును నూచించుచున్నది)

మల్లి— ఆర్యా! మధ్యవిడిది యేలచేసితివి! ఇయ్యడకే తీసికొని రాకపోతివా!

విదూ— నీచేమి! బానిసకూతురవు, చెప్పెదవు. ఇది అంతఃపురపు వ్యాపారము.

“నిన్నుఁ జెప్పకుండనే యెవరు తీసికొనిరమ్మన్నా” రనినచో నేమి చేయుదును ఎఱుంగనట్లు మాటాడితివి కాని, యెఱుంగవా! పృథివీనము ఘోరమగు గూడ వార్తనంపి సెలవైన పిమ్మటనే అంతఃపురికిఁ బోవుట? అందులో నెన్నివార్తలు! ఘోరాయొక్కంటికి సెలవులు మూడు కావలయును.

మల్లి— అవును. అదియును నిజమే.

లవం— (వినుగుతో) ఓహో! మీయిద్దఱు యుత్తరప్రభృత్యుత్తరములు కడు రమ్యముగా నున్నవి. అతఁడు చెప్పటకును నీవు వినుటకును సరిపోయినది. మన కీ తురకసంప్రదాయమే కావలెను కాఁబోలును.

మల్లి— మనకాసంప్రదాయము కాక మఱియొక్కటి యెట్లు వచ్చెడిని. మనము మాత్రం మెవరము?

విదూ— భర్తృదారికా! నీపుట్టువును గూర్చి నాయెఱిగినంత యాతనికిఁ జెప్పినాడను జామీ.

లవం— (తనలో) జుగుప్సాకర మని యెఱుంగక చెప్పినను నిక్కడ నిది గొంత యుపయోగమే అగును.

మల్లి— సఖీ! అది యేమిటి, ఇతఁ డేదో చెప్పితి ననుచున్నాఁడు?

లవం— ఏ మున్నది, నాదురవస్థయును, మాతల్లి తలవ్రాతయును! పరిశుద్ధ మగు కాశ్మీరదేశమునకు నొక్కడే సచివుఁ డనిపించుకొన్న కుమారభట్టునకు నపజయ మొదవించిన భగవంతుని కెంత యక్కటికము లేదో?

విదూ— ఆయన పేరిదియో? నే నిదిమాత్రము చెప్ప లేదు.

మల్లి— సరి తెలిసినది. అట్లునుచో నిక్కడ నందఱును బ్రాప్తృణకన్యకలే. ఎట్లరును చూడెదలే! పృథ్వీతము చూచుకొనవలె; మనము వెనుకజన్మమున

నేమృగములమో యేపక్షులమో! ఇప్పుడామాట రేటికి? దీనిని విని, మనమే యమ్మహామహాని దర్శనమునకుఁ బోవుదమా? సాయపరాధమునకు నేమార్పణగా నుండును.

లవం— (ఊరకుండును)

మల్లి— ఆర్యా! అయ్యెడకు ముమ్ముం దీసికొని యామ్ము.

విదూ— ఇదిగో, ఈసురపాన్న నెట్టుల చాలువెంబడిని పోవుదము గండు.

మల్లి— చెలీ! నన్నులంబించి మెల్లగా నడువము.

లవ— (అట్లానరించుచున్నది) (అందఱును యశోచితముగా పరిక్రమింతురు)

రాయ— (విసుగుట నూచించి)

క. చెలికాఁ డెచ్చటిలేగెను ?

చెలి యెయ్యెడ నాదురక చిత్తమునం ను

మృలిక మెయిఁ గోరుచున్నదో ?

కలుగునొకో ? యింతనేని కలకైక గనఁగక.

(నలుదిక్కులు చూచి) ప్రియురాలా! నే నిక్కడఁబడెడి యనన్య యొకిం లేని నీకుఁ దెలిసిన నింతయాలస్య మొనరింపవుకదా !

కా. రా నుద్యోగము చేయుచుంటివో, వడిక రాబోయి రాలేక శం కానిర్విణ్ణత గాంచుచుంటివో ! యెరుక గామింపఁగా రాదు త ప్పొనంపుక మది నెంచుచుంటివో ? సగంబాయె నిన్సాభాగ మె టైనక ధైర్యము పాదుకొల్పి యిటు రమ్మా ! పూర్ణచంద్రాననా.

కా. ఏ నెన్నం డిటువంటి కార్యములపై నిచ్చక బ్రవర్తించఁగా నీ, నీమోహము నిక్కమే యనుచు నిట్లే తెంచితొక; దీనిగో నానందం బినుమంత, యిందులకు నాయాసంబు బలే మెండు; మో మైనక జూపుదు గాని వేగ నిటురమ్మా ! పూర్ణచంద్రాననా.

అయ్యో, మన్మథా! నీ వెంత నిర్దయుడ వైతివి. రసాభాసాను రంగము గల్పించుట నీకు మెప్పుగునని యెంచితివా ? ఇంతకు నీ నేమి చేసెదవు ? నావంటి దగ్గిద్రున కట్టియడ్చువుమా ! నాప్రియురాలు నన్ననుగ్ర హించినచో నీలత్యుమెవరికి ? నిన్నుఁ బతిమాలికొనుటకన్నఁ దాప మార్ప గల యక్కలికిమిన్న నే స్మరించుకొనియెదను.

కా. సంకేతమ్మునుజేరి యచ్చటఁ బ్రియాసాక్షాత్కృతిం గోరి యా శతక జెందుచు లోకగుండుచు ధృతిక జాలించుచున్నంత నా

రంకూద్యచ్చక్రితాయతాక్షి యరుదేరం గాంచ భాగ్యమ్మ నూ
నాంకాశీర్వచనాభిషిక్తులకుఁ గాదా? కల్లు వల్లుస్తనీ.

(నలుదెసలు పరికించి)

అహా! యితఁ డేగి యెంతనేపైనది, ఎయ్యెడను నలుకు డైనను విన
రాలేదు. పిరియురాలు రాలేదనుటయే నిక్కువము, ఆయినచో నితఁ డెందు
నకు రాకుం డెడిని? అవును, అంతఃపురమున కేని చని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చెద
ననికదా అన్నాఁడు (పెదవి విరచి) ఇదియంతకంటె సంభవించదు. ఎంతయంత
పురములో రాకపోకలు గలవాని నైనను నర్థరాత్రమున నడ్డక పోనిత్తురా?
అక్కటా! యీచిగురుటాకులమధ్యనుండి ప్రసరించెడు వెన్నెల గూడ నింత
వేడిగ నుండుటేమో? ఏమైనను సరియే. ఇక నిక్కడ నుండిన లాభము
లేదు. ఈసలము విడిచి యింటికే పోయెదను (కొంచెము నడిచి) అయ్యో!
వెనుకటితోఁగ్గి గానరాదే! ఇది యేమో యింద్రజాలముగా నున్నది. (కొంత
నిలిచి) కాదు, కాదు, నేను వచ్చినతోఁగ్గి అది కావచ్చును. (మఱియొక
వైపునకుఁజని) ఇదియును గానట్టు లున్నదే! (దూరముగాఁ జూపు నించి)
అక్కడ నేదో యొక చిన్న మిద్దెవలె గానవచ్చుచున్నది. తటస్థించినచో
నయ్యెడఁ బ్రియురాలే తటస్థింపవచ్చును. (ముందునకు నడిచి) ఓహా!
నిండుగాఁ బూచిన యీపెద్దపొదరిల్లు పైపెచ్చు వెన్నెల సహాయము కాగా
నాప్యామోహమునకుఁ బ్రచండమిశ్చిని మోసము తోడయి చేసినవనినే
చేసినది. (మరలఁజూచి) ఇక్కడ నేదో తటాకము గాన వచ్చుచున్నదే!
పోయి చూచెదఁగాక. ఆపొదరిల్లు దీని యావలియొడ్డున నున్నది. అవును,
అక్కడికిఁ బోయి విశ్రమించెదఁగాక. (నడచి అందుఁజొచ్చి) ఇదిగో!
ఇయ్యెడల నలినదళమ్ములు పొడకట్టుచున్నవి. కారణ మేమై యుండునో!
(విచారించుచుఁ గూర్చుండును.)

లవం— (ఆయాసముతో) చెలీ! యింక నెంతదూర ముండునో కనుఁగొమ్ము.

మల్లి— ఆర్యా! ఎక్కడ మనరాకన్నియ మనోహరుఁ డుండుతావు?

బిదూ— (వేలుచూచి) అదిగో! ఆపొగడచెట్లచాలా వాఁటుపై శశోకపంక్తి
కెడమప్రక్కనున్న తియ్యమావిగున్న.

మల్లి— దగ్గరకు వచ్చితిమి.

లవం— (అభిలాషముతోఁజూచితనలో) అదిగో! ఆర్యపుత్రుఁ డక్కడ నాకేదురు
చూచుచున్నాఁడు. ఏర్పాటుగాఁ దెలియకున్నను గొంచెము తెలియవచ్చు
చున్నది. (ప్రకాశము) చెలీ! మీరిరువురునుజనుఁడు (అక్కడనిలువఁబోవును)

మల్లి— పెండ్లికూతురు “పెండ్లికి నేను గూడ నెందు” కన్నట్లు చేయుచున్నావు.

విదూ— (తొందరగాఁ జెట్టుకొని) నలుదెసల పరికించి డిల్లవడి చుట్టుపట్టుల నెదక మొదలు వెట్టును.)

లవం— చెలీ! అమ్మహాత్ముని యెదుటకు రాజాలక యన్నమాట కంతసామెత చెప్పవలెనా?

మల్లి— సఖీ! వెనుక నీవంటిసిగ్గరి చేయఁబట్టియే యిప్పుడది వాడుకగాఁ జెప్పకొనుచున్నారు.

విదూ— (దైన్యముగా పరుగున వచ్చి కోపముతో) మీరు మెల్లగాఁ బెండ్లివడకలు నడువ మొదలు పెట్టినారు. సరే నాకేమి, పెండ్లికొడుకును నిల్లి యెత్తుకొని పోయినది.

లవం— (తనలో) అయ్యో! బ్రహ్మ! నాకుఁ గనుపడుట భ్రాంతియేకాబోలును. ప్రత్యక్షముగా నాకుఁ బొడకట్టినది పట్టియాకాశమే యైయుండునా? (ప్రకాశము) మల్లికా! నీవు పోయి చూచిరమ్మ. ఇతనిమాటను నమ్మఁ గూడదు.

మల్లి— (అట్లానరించి) సఖీ! నిక్కమే చెప్పినాడు. సందియములేదు.

లవం— అయ్యో! మందభాగ్యునగు నాకతన నమ్మహామహున కెంతయవస్థ వచ్చినదో.

మల్లి— అవస్థ కేమున్నది? ఎక్కడనో నీకై నెదకుచుండునని తోచెడిని.

లవం— త్వరగాఁ బోయి చూచిరమ్మని యితనితోఁ జెప్పము.

మల్లి— ఆర్యా! డిల్లవడి పులుసుకాయ తిన్నకోతివలె నట్లుచూచెదనేమి? ఇది యుం జెప్పవలెనా? యేమి నీతెలివి? నేను వచ్చునంతవఱకు నీవిక్కడనే యుండఁదగునని చెప్పి రాలేకపోతివా?

విదూ— నేను చెప్పికపోవుటచేతనే కాబోలు నతఁడు వెళ్లుట! ఏదో మదపిచ్చియై తిరిగెడివాండ్రకు మనమాటలు జ్ఞాపక ముండెడినా? నన్నా క్షేపించెదవు కాని నీతెలి వేమంత తగులఁజెడినది, “ఫలానానోట నుందు” మని మొదట నాతోఁ జెప్పినచో నీచిక్కులుండవు కదా. మీకేమి యిది యంతయు నాకుఁ బట్టుకొన్నది. పోయిజేచ్చెదను, ఇక్కడనే యుండుఁడు (నిష్క్రమించును.)

లవం— (విదూమకుని పోయినమార్గమునే చూచుచు నుండును.)

రాయ— ఆహా! యీపొదరిల్లు తనపుష్పములపరిమళ మట్లుండ నేదియో విలక్షణ మైనయి త్రవ్వపుం గూడఁ బూసికొన్నట్లు తోచుచున్నదే. కాను కాదు. శోచిస్తా మలంబట్టి నాకై ప్రియరారా లియ్యెడల వేచి విసివి యెయ్యెడకేరియ్యఁ

జనినట్టు లూపింపనయ్యెడిని. అంతవ్యక్తముగా గాకున్నను నియ్యడఁ గొంచెము పాదచిహ్నములు గూడఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇంక నెందులకు నేనిచ్చట నుండవలయును?

శా. సంకేతమ్ము లటంచు నచ్చటఁ బ్రియాసాంగత్య మంచుకొ గవుల్ బొంతుల్ బొంకిరి గాని యెట్లుపాసఁగుక ? బోరాదు, పోగల్గినక బంకేజాన్య యొకంట నేగు, నొకటకొ బ్రాణేశర్యుం డేగు నా తంకం బందుటదక్క నిందు నుఖసంధానమునకొ గల్గునే?

(వినువు నూచించి)

చ. కవులకు బుద్ధిలేదు పలుగాకులఁ జేయుదు రెల్లరక మరుల్ దవులగఁ జేయుకబ్బములు తా రొనరింతు రవే నిజములం చెవఁడు మదికొ దలంచు నతఁ డెందులకుం గొఱగాఁడు; నాకు నీ యవిధికిఁ గారణం బటుల నాత్మఁ దలంచుట కాక యున్నదే.

పోనిమ్మ చెలికాఁడేనిఁ గానరాఁడే! పాపము! మోసము చేసె నని యనుకొంటిని గాని నాయదృష్టలోపమున కతఁ డేమి చేయును.

విదూ— ఇదిగో, నేను వచ్చుచున్నాను (ప్రవేశించి) చక్కఁగఁ జేసితిరయ్యా! ఏమి యింతలో మునిగిపోయినదని యయ్యెడ విడువవలయును ?

రాయ— (అభిలషతో) ప్రియురాలు నీకు బొడకట్టినదా? నీరాకకుఁ జూచి చూచి యింటి కేనియుకొ బోవ నెంచి త్రోవ దప్పి యియ్యెడకుఁ జేరితిని.

విదూ— బాగుగ నేయున్నది “ కుక్కదొరికితే బెడ్డదొరకదు; బెడ్డదొరికితే కుక్కదొరకదు; రెండూ దొరకితే రాజుగారికుక్క ” అను సామెతవలె నున్నది.

రాయ— (తనలో) ఏమి వీని వాక్పారవ్యము! శుద్ధనీచుడే. దిక్కుచూలిన నీచోపమానములకు విధియు విరామమును లేదు. తప్పేమి ? ఇదియంతయు జారులకు బుద్ధిచెప్పట కాని మఱియొకటికాదు.

ఉ. మానము పోవు, స్వాంత మపమానమునకొ నహించు, రాగియే గానికీ మారనట్టి పలుగాకియు గౌరవపాత్రుడై తనుకొ న్యూనతపాలుచేయు, నొక నూతన చింతఘటిల్లు; నెందునకొ దా నధముండ దుర్లభపుడనివ్వకి లోగు నెవం డధిరుడై.

(ప్రకాశము) ఇంతకు నిప్పుడు మన మెక్కడి కేగుదము ?

విదూ— ఎక్కడికన్నఁజేయున్నది! మునుపు మన మెక్కడనుంటిమో అక్కడికే పోవుదము.

(ఇరువురును యశోచితముగాఁ బ్రకృతమింతును.)

లపం— (తాపమును సూచించి) చెలీ ! ఆక్కఱకుండునుదు నానల నిట్లనమాన మొనర్ప నెంచెనేమో కదా. కానిచో నియ్యదటఁ దీసికొని పప్పు నని చెప్పిన పగ్గచండమిగునిమాటఁ జీరికం గొనక యేల యరగడిని ?

తే. గీ. దుర్లభజనానురాగంబు దొడరు నాకు
నిదియ యొకయనమాన మంచెంచరాదు
ఇయ్యని యెట్లంగ నేని నాయయ్య యేమి
నేయనున్నాడో ? యేనేమి నెయనాన.

(కొండొక యోజించి)

క. పోనిమ్ము పొణమేనియుఁ
దా నిది కాశ్వతమే ? యెట్టిదత పచ్చిననుక
రానిమ్ము; నాకు నొకపరి
కాని మ్మయ్యనఘఁ జూడఁగల భాగ్యమ్ముక.

మల్లి— భర్తదారికా ! అన్నిటికిని భగవతియే యున్నయది. ఏటికి నయపడ దవు. స్వప్నమున బొడకట్టి మీయిరువురికి వివాహ మగు నని చెప్పి ఘోషాను నంగీకార మేల కల్పించదు ?

లపం— (వినుచుతో)

ఉ. ఎక్కడిదేవి ! స్వప్నమున నేటికిఁ దాఁ బొడకట్టె ? నంఁ బో
కక్కవిల్లలజుక దెలిసి యాకృతి నేటికిఁ జూపె ? జూపుఁగా
కక్కట ! నీకితండు మగఁడొనని చెప్పఁగనెల ? చెప్పెఁబో
యిక్కడి కాగతుండయిన యిప్పు మటొక్కెడ కంప నేటికిక ?

మల్లి— సఖీ ! ఇట్లొనర్చుట యంతయును మీశ్రేయస్సనకే. ఏమన నతిపగ్గి యత్నలబ్ధము లగు పస్తువులయందుఁ గదా యాచరాతిశయము మానట్టుట !

లపం— నన్నానందింపఁజేయుటకు సమయోచితముగ నట్లాడెదవు. చింతితార్థ సిద్ధి యెంత యదృష్టవంతులకుఁ జేకూరెడిని ?

మల్లి— (దూరముగాఁజూచి) చెలీ ! పచ్చుచున్నట్లు లున్నార గాని యిప్పుడు మనమియ్యెడ నుండక కొంచెము తొలఁగి నిన్నుంగూర్చి యాయన యెట్లు తలఁచునో యెట్లు పరితపించునో చూడవలయు.

లపం— (తనలో) అయ్యో ! మరల సంతరాయ మొనర్చుచున్నదే ! వలదనినఁ జిన్నఁ బోయెడిని. (ప్రకాశము) కానిమ్ము. నాకును నది సమృత్తమే.

మల్లి— అట్లయిన నీపొదరింటిచాటునకుఁ బోవుదము రమ్మ. (అట్లొనరించుచున్నారు)

రాయ— (విదూషకుం జూచి) ఇదియేకదా ? మనము రాఁదగినచోటు.

విదూ— (తేటిపాఱఁ జూచి తనలో) ఇది యేమి యాశ్చర్యము ? కదలవలదని గట్టిగఁ జెప్పియుంటినే. (ప్రకాశము) అగును. మనల పంచించ నిక్కడనే సమీపమున డాఁగియుండు రని తోచెడిని. (భిగ్గరగా) మల్లికా ! మల్లికా (అని పిలుచును)

మల్లి— (లవంగితో) మనము మాటాడ వలదు. ఏమి జరుగునో చూడము.

లవం— జరిగెడిదేమిటి ? పాపము. అతనిపై నమ్మహాత్మునకుఁ గోపమువచ్చును. నీకేమి ? “పిల్లికి నెలుగాటమును, నెలుకకుఁ బ్రాణసంకటమును” ననుటిట్టిదే.

రాయ— (తనలో) వీఁడు నిక్కముగా నన్ను మోసమేచేసెను. కానిమ్ము వీనినిఁక సహింపఁగూడదు. (ప్రకాశము కోపముతో)

ఉ. ఎంత యసత్యమాడునరుఁడేని యొకానొకవేళ నైనఁ గా
సంతయుఁ గాని సత్యమకటా పొరపాటునఁ జూటనాడు; నీ
పంత మదెట్టిదో యెఱుంగఁ! బల్కుచు నుంటివి పూసఁ గ్రుచ్చిన
ట్లంతయుఁ గల్ల గాఁగ నిది యచ్చెరువైనవిశేష మెమ్మొక్క.

విదూ— (వికృతముగా నవ్వుచున్నాఁడు)

మల్లి— (లవంగితో) అదిగో ! నీప్రియుని వాఙ్విభవము.

లవం— (తడేకచిత్తయై విసుట నభినయించును)

రాయ— (విశేషకోపముతో) ఓరి దుర్మార్గుఁడా ! నాయవస్థకు నవ్వవచ్చుచున్నదేమి !

ఉ. పండితరాయలన్న నొకపాటిగఁ జూచిఁబివేము ? నేఁడు నీ
గం డడఁగింతు శాపమిడి, కాదని దానిని ద్రిప్ప నీవు న
ట్లుండఁగ నిన్ను నేలెడిమహోన్నతుఁడౌ విభుఁ డట్టులుండ బ్ర
హ్మాండము నేలునట్టి పరమాత్మతర మృగునేము చూడుమా.

విదూ— [నిరుత్తరుఁడై వడవడవడంకును]

లవం— తత్తటపాటుతో) చెలీ ! ఇఁక నాలస్య మొనరించితేమీని విరసముగా నుండును.

మల్లి— నేనుపోయి ప్రవండుమిశ్రిం గాపాడెద. నీవు నావెంట పచ్చి యయ్యనముని దర్శింపుము (అని యథోచితముగా నెదుటికి వచ్చుచున్నారు)

రాయ— (విస్మయంబుగాఁ జూచి తనలో) సీసలో! నిష్కర్ణముగా “నాకబలి నిష్కరమునకుఁ” గడంగితినే.

మల్లి— (విస్మయముగాపంగి) మహాత్మా! చతుస్సముద్రముదిత భరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రముగా నేలుఫాదుసాక్షాతులు లవంగి నాముఖమ్మున ననుస్కరించు చున్నది.

లవం— (లజ్జతో వీరముపంచి తనలో) నేను ఫాదుసాక్షాతులనుగాను. అగుదుంగాక ఏఫాదుసాలకునులేని నిరంకుశ పౌంధ్రముగల యాద్యపుత్రునియొద్ద నీవెట్లీనుతి యెంచుటకు?

రాయ— (తనలో)

తే. గీ. ఎంతసోయగ, మెంతటివింతతత్తుకు|
కంతు నాణనబాణమే కలికమిన్న
యింతసాగనుండి యంతభూమిచుకూడు
రయ్య నెటునేర్చె నీవనయంపుగరిమ?

(స్మృతి నభినయించి) తోయిల కాకులచేఁ దెనుచుబడినను స్వజాతియో గృత పోవనేగదకుదా. ఇప్పటిలేనియు నిక్కలికియెడ బ్రస్మతేఽమ్మించు కయు నుడివోక చెన్నుమీటుచున్నయది. (ప్రకాశము) అభీష్టవాస్తీ ర్భూయాత్,

విదూ— (వికవికనవ్వుచు) మీయాశీర్వచనము మీలే ఫలించుచున్నయది. నన్ను శపించుట యేమిచేసితిరి? ఎందుకని యూరకున్నాడను గాని మీమాత్రము శాపము నాకును జేతనగును. ఇదిగో బ్రహ్మసూత్రము. (పెడవివరచి) ఇప్పటి బ్రాహ్మణుల యాశీర్వాదములును, ఇప్పటికవుల శాపములును నేనెఱుంగనివికావు.

లవం— (విదూషకునివంక నివారించునట్లు చూచును)

రాయ— (నిరుత్తరుఁ డగుచున్నాఁడు)

మల్లి— ఇప్పుడేమిటి అప్పుడేమిటి వస్తువులయొక్క సహజశక్తు లెన్నటికినిమాటవు.

విదూ— మల్లికా! అటుచూచితివా! నేను నామిత్రు నేనియోయనిన మనరాకన్నియ కెంచుతో?

లవం— (మఱింత తలంచి వ్యస్థిచరణించుచున్నది)

మల్లి— ఇళ నీమిత్రుఁ డాయనయుంగాఁడు, నాఁఖురా లీకెయుం గాదు; ఇతఁడుకే మన యావశ్యకత.

రాయ— (చిటునవ్వు నూచించును)

లవం— (తనలో) కలలో నా కప్పురదేవత ప్రసాదించిన పృథిమకును నిమ్మహాత్మునకును లవమైన భేదముకన్పట్టదు.

విదూ— అవును “దూతికా నూతికాచైవ కార్యాంతే” అని మన మింతట నవలకుం బోదము రా.

లవం— (మెల్లగా) నీవు పోవలదు.

మల్లి— (చిటునవ్వుతో) ఇంక నేనెందుకు? నీ కతఁడు చెలియుం గాఁగలఁడు.

రాయ— (ఉత్కంఠతో)

క. చెలిఁ జేసెదో? దానునిఁగాఁ

జలిపెదో? నీసఖికి నన్నసాధ్యపృజ్ఞా

కలితమతి వైననీవే

గల పన్నిటికింక మారుఁ గళపళమేలూ?

విదూ— ఈబానిసకూతురే కాబోలును చేసెడిది. నేను మన్నుగొట్టుకొని పోయెడి వాడనే?

రాయ— (చేయి పట్టికొని) నీవే నేను.

విదూ— (మల్లికకేసి చూపి) “త్వమేవాహం త్వమేవాహం త్వమేవాహం నసంశయః” (చేయిపట్టుకొఁబోవును)

మల్లి— (పరిహరించి) ఓహో! దుష్టబ్రాహ్మణా! ఏమి నీయాగడము.

విదూ— అగడమేమిటి? మన మిద్దఱుమును దూతలమని తెలుపుటకుఁ జదివెతిని.

మల్లి— ఓహో! యెంతసందర్భముగానో యున్నది.

రాయ— మల్లికా! కోపగించుకొనకుము. ఈ మహాబ్రాహ్మణునకువచ్చిన కారికలన్నియు నర్థము తెలిసినవి కాకపోబట్టి “కుర్వీత బుధసోమయోః” అన్న ట్లుపచరించుచుండును.

మల్లి— ఈతఁ డెప్పుడును మాయంతఃపుర పరిచారికలచే మొట్టికాయలు పడుటకు సంశయింపఁడు. కానిండు. సర్వజ్ఞులగు దేవరకు నీమూఢురా లొక విజ్ఞానమున కాజ్ఞాపేడుచున్నయది.

విదూ— (తన్నుఁగాని యట్లూరకుండును.)

రాయ— నీ వేమిచెప్పినను సంగీకరించువాడనే.

లవం— (తనలో) తెల్లవారునంతకు నేదో యిట్లు! గొడవ మొదలుకు గాఁబోయెను.

మల్లి— నేను చెప్పలేని దేనియును లేదు. స్వచ్ఛమున నిమ్మకా జూసి పగతై సంబంధింపబడుచేసినదట. అని యెట్లునాం చెప్పినా గానఁ దెవని ధోరణి వివాహ మొనరించునానుచో మీరు పట్టభద్రుల నెంచుచునున్నారే !

లవం— (తనలో) కాకాయాపన మొనర్చినను మంచిప్రసక్తిఁ దెచ్చినది.

రాయ— (తనలో) దీహో ! నన్నిలతాంగి కలలోనా చూచినది ! (పక్కాము) ఇది పునరుక్తి, అందెకయే గ్రహసంహితనప్పడు మన మెఱుము?

లవం— (తనలో) హృదయనూ ! ఇక్కడికి నీవు నగము కృతార్థమవు. పక్కనని సాదుషాయనుగ్రహమునఁ గావలయు.

మల్లి— ఊరక యట్లునుటకాదు. మాచెలిచేతిలోఁ జెయివేయ వేఁడనును.

రాయ— (సంభ్రామముతో) ఇదిగో వేసితిని. (అనిస్పృశించి స్వర్ణసుఖమును సూచించి)

శ్రీ. గీ. బ్రాహ్మణుని త్రములను బండ్రిబ్రాహ్మణు
డనుమ నెఁజెట్టుదునుగాక, యంతఃబోక
పరముచెడుఁగాక యేమైన వచ్చుఁగాక
అబలరో ! నిన్ను నేను బెండ్లాడునాడ.

లవం— (లజ్జతో స్వర్ణసుఖమును బొకటించును).

విదూ— ఇదిగో ! నే నిక్కడఁ బ్రాప్తమౌతముడ నుండఁగా నామంత్రోత్తరంబులు లేకయే మీరు పాణిగ్రహణము నెట్లు నెఱవేర్చికొన్నారు. (పండిత రాయల కండువాచెగు మాత్రము పట్టుకొనును).

లవం— (కొంచెము దూరముగాఁ దొలఁగును).

మల్లి— నీకుం దగుబహుమతి శే విప్పించెదఁ గాని యింక నిక్కడనుండి తొలఁగును.

విదూ— నేనే కాదు! నాకు నీవొ యిప్పించెడిదానవు ? బానిసకూడరా!

లవం— (మెల్లఁగా మల్లికతో) ఎవరో వచ్చుచున్నట్టు లున్నది.

(అంతట మాతంగియను పృథ్వరీచారక ప్రవేశించును)

మాతం— (తనలో) దేవిగారు నా కాజ్ఞ యిచ్చి యెంతసేపో కావచ్చినది. ఎక్కడ వెదకినను భర్తృదారికబాడ గానరాకున్నది. ఎప్పుడు నుండని దియ్యెడ నీదిన మింతమనలునా ? ఇదివఱకే వెళ్లియుండునా ? లేక మఱియొక క్రిడావసమునఁ బిల్లినదా ? (దెసలు పరీకించును).

విదూ— (మెల్లగా) మల్లికా ! ఇక్కడికిఁ గుదిరినదా మీజ్వరము !

మల్లి— (తేజపాఠజూచి) చెలీ! మఱియేమియును లేదు. చూచిరమ్మని మాతంగిని కాఁబోలును బంపినారు. అది మనల గుఱుతింపక మఱియొకపక్కకుఁ బోవుచున్నది. ఇక్కడకుఁ దిరిగియువచ్చునాలో నార్యపుత్రునియొద్ద నిష్పటికి సెలవు వేఁడుకొనుము.

లవం— (తనలో) ప్రొద్దుపోయినది కాఁబోలును. అయ్యో! క్రేయస్సుల కన్నియు విఘ్నములే.

రాయ— (లవంగి కై చూచి) సఖీ! మరల నినుఁ గనుభాగ్య మెప్పుడోకదా!

లవం— (విచారముతో నిరుత్తర యగుచున్నది.)

మల్లి— పరమాత్ముని కృపవలన శిఘ్రిముననే కాఁగలదు.

విదూ— తథాస్తు.

లవం— (తనలో) ఇతఁ డెట్టివాఁడైనను నిప్పట్ల సత్యవచనం డగుఁగాక.

మల్లి— చెలీ! మనము దానికెదురేగి తత్సహితముగా నగరి కరిగితిమేని పిదప వీరు పోవుటకు వీలుగా నుండును. సెలవుతీసికొనినట్లే. పోవుదము రమ్మ (అని ముందుకు నడతురు.)

మాతం— (సమీపించి) ఏ మమ్మా! యీనాఁడింతతడ వుంటిరి? కోళ్లు కూయు చుండుట యైనను వినఁబడుచున్నదా?

మల్లి— పోవుదమురా. త్రోవలోఁ జెప్పెదము. (నడచుచు) ఈవేళ మేముక యుత్సవము చేసికొన్నాము; తెలిసినదా! అది కోడికూతపఱకును గావలసి నదని యీకాలపు బాలికల యేర్పాటు.

లవం— (తనలో) బొంకినను దడవికొనకుండ బొంకవలెను.

మాతం— ఏమో మానాఁ డీకర్మ మెఱుంగము; విావన్నియుఁ గొత్తకొత్త యాటలు! కొత్తకొత్త పాటలు! పోనిండు త్వరగాఁ బోవుదము రండు దేవిగా రెదురుచూచు చుందురు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు)

రాయ— (వారలు పోవువై పునకు దృష్టి జొన్పి దైన్యముతో) చెలికాఁదా!

మ. తగుకాంతకొ దగుకాంతుతోఁ గలుపఁగాఁ దాత్పర్యముకొ బూనఁ డ
తగు లెట్లే మది నొప్పికొన్నఁ బ్రతిబంధముల్ శత ముందుఁ బు
ట్టఁగఁ జేయుకొ సహియింపలేక విధి కట్టా! యిట్టిదుర్మార్గు నే
మిగ భావించి పరాంబ లోకగురుఁగా మీఁదెన్న కే చేసెనో!

విదూ— రాజపుత్రి మచ్చుమందు చల్లినట్లు మీకు పశయైనది. ఇంకెక్కడికిఁ బోవఁగలదు. అబ్బో! ఈపిల్లకు వివాహమునకై ఘోషము యెంతమంది

యువరాజుల పటములు తెప్పించి చూపుదున్నాడనుకొంటి! మీరుంటి బీదబాపని కింతలో లోబడినది. మీయడ్చుట్టము మంచిది. మీకు గొప్ప జమాగీరు కూడఁ దొరకును. మన మీపాటికిఁ బోవువము లేండు.

రాయ—

తే. గీ. పాదుషా కూతు హస్త సంపర్కమున నె
కలిగెఁబో నాకు లోకాధికారగరిమ
అదియు నెడయైనయంత నే యనియకాక
సకలమును లేకయున్నట్టి చందమయ్యె.

విదూ— అదిగో, నే నేమి చెప్పితిని. ధర్మసూత్రమున కదా సంలసించెడి నంటిరి. స్వర్గము గూడ సంఘటించితిని. మీ రెంత పండితులైనను నేననుభవజ్ఞుడను.

రాయ— (అనాకర్ణిలముగా)

తే. గీ. అందమటులుండఁ జందమునట్టులుండ
సోయగమటుండ సొగ సొక్కచోటనుండ
సహహ తన చెలితోడ నయ్యబల వల్కు
పోడితన మంత యింతని పొగడఁదరమె.

విదూ— మనమునకు నచ్చినపట్టున నన్నియును రమణీయములే యగును. మీరు వినుచుండఁగా నాపిల్ల యొక్కమాటయైన మాటాడక బెల్లముగొట్టినరాయి పలె నుండెనుగదా. అదే కాఁబోలును! పోడితన మని పెద్దగా పట్టించుచున్నారు. అందము, చందము, సోయగము, సొగసు అని నాల్గు సర్వోత్తమ పదముల నొక్కచోట మీరు ప్రయోగించి నామాటనహితము వినక పట్టించినను మీప్రియురాలి కొక్క చెవినున్న కుట్టుకాడల గుట్ట నర్థనముకై నను నవి చాలవుకదా. అథనుపక్షము రెండింటిపదులు నలుబది పదములైన నొకటే యర్థము నిచ్చునవి యుండకలేవ్వుదు.

రాయ— ఓయి రసవిహీనుఁడా! పోడితన మనఁగా మితభాషిత్య మగుఁగాని నీవూహించినట్లు పటపట వాగుటకాదు. ఇక్కడ గుట్టుకాడలఁగూర్చి పరిహాసించుట బొత్తిగాఁ బోరబాటు. ద్రామిడాంగనల కతిస్థులతాటంకము లంబలె యవసారంగనలకివి సామాన్యములు. తావస్మాత్రమున సహజలావణ్య గణ్యులకు వికారమారోపింప నొప్పుదు.

విదూ— అవును. ఆలాగు సంతోషింపవలెను. “తావలచినది రంభ, తామునిగి నది గంగ” పోనిండు రెండవకోడికూత వినవచ్చెడివేళ కావచ్చినది. మన మీపాటికిం బోయినిదిగింతము.

రాయ— సఖా ! నీకు నిద్రపట్టినను బట్టుంగాక

చ. చెలి యరుదేరఁ గాంచితిని జే యొకభంగి స్పృశించితిన్ మరున్
నెలకొలుపంగఁ జాలునలనీరజలోచన ముద్దుగుల్కు ప
ల్కుల నొకకొన్ని వింటి సమకూరె సుఖం బనుకొంటి నింతలోఁ
గలిగెను విఘ్న మెక్కరణిఁ గాంచెద నిద్దుర ? నెట్లు నిల్చెదన్ ?

విదూ— (చేయిపట్టుకొని) పోవుదము రండు. మీకిప్పుడే యచ్చేడియతో సఖ్యము గలిగించెద.

రాయ— (అభిలాషతో) ఇంతలో నెట్లు పొసఁగింతువు. (ఇరువురును బరికృ మింతురు)

విదూ— దానికి సుఖమైనయెప్పుడు మాలోచించితిని.

రాయ— సుఖమే కానక్కఱలేదు.

శా. శ్రీవేషమును వేసికోవలయునో ? సిగ్గింతయున్ లేక య
య్యవాసమును జేరుపాంఁటె ఘనమా ప్రాకారపుంగోడ నెం
తే వేగమున దాటఁగావలయునో ? నీచత్వమున్ జూడకే
యానాల్గంటి యనుంగుదాసి నెవతెన్ బ్రార్థింతునో ? తెల్పుమా.

విదూ— ఇంతవఱ కక్కఱలేదు.

రాయ— ఇంక నెయ్యది ?

విదూ— మహాయోగు లీశ్వరుఁడైనయెప్పుడు పట్టమగున నంతరంగమున నిడికొని కొంచెము కనులుమాసికొని పరుండవలయు.

రాయ— నిక్కమే ! అయ్యది చక్కనియెప్పుడు మేయైనను “శ్లో. యద్దుష్కరం
యద్దురాపం యద్దుర్లం యచ్చదుస్తరం | తత్సర్వం తపసా ప్యాప్యంతపాహి
దురతిక్రమం.” అన్నట్లున్నది. ఒక్కచో నట్టిదైనను సాధించితి నేనియు
మందభాగ్యుడనగు నాకక్కన్నియ యప్పట్టునను బొడకట్టదు. పొడకట్టి
నను నేదియో యంతరాయము మూడక మానదు.

విదూ— సకలాంతరాయములను నివర్తించుటకు లంబోదరునంతవాడను నే నుం
డఁగా మీకేలోపమును రాదు. నాయుపాసనము మాత్రము మఱవక
యింపవలె.

రాయ— అంతవాడే ననసేల? సాక్షాత్తుగా లంబోదరుడనే కదా? “చూతీ రహితా ఇవతే న కామినీమనసి నిశాంశి” నీచ తేకున్నా నాకయ్యోక గతియేలేదు.

విదూ— అదిగో! న న్నాడుదానిగాఁ జక్కటచే గోపము నచ్చుచున్నది. యిప్పటి కాపుకొనెదను గాని యిక నెన్నడును నట్టిప్రసంగము పనికిరాదు.

రాయ— అడువారల కొంతకదా యిన్నిసాక్షులు పడుట?

విదూ— ఇక మీ నట్టిసమర్థులు కట్టిపెట్టుడు “అయ్యవా రేమిచేయుచున్నారంటే అబద్ధాలాడి దిద్దుకొనుచున్నారంటే”. మీపండితులయొక్క చుగ్గట నేమే యిది. అదిగో తూర్పు తెల్లవాలుచున్నది. పోవుదము రండు.

రాయ— (చూచి)

ఉ. నామనమందునుంబలె ఘనంబగురాగము దోచుచున్న దీ
యామిని నన్నుబోలె గననయ్యెడు రిత్తగ రిక్కలుకొ జ్యోతే
గ్రామములై ననుకొ బలె నొకానొకడై కనుపట్టె, ఘోకపురో
దా మినభీతిఁ బోదొడఁగె దద్దయు నీకవిబోలె గుందుచుకొ.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిశ్రీ...తిరుపతివేంకటేశ్వరవిగ్రహితంబగు పండితరాజుముసందుఁ

జ్యోతీయాంకము.

పండితరాజము - చతుర్థాంకము.

(అంతట నిరువురు వైతాళికులు పోవేళింతురు.)

ప్రధ— చాలీకాఁడా మనకు వేళ కావచ్చినది. మనమీపాటికిఁ బోయి మనకృత్య మేల నెఱవేర్చికొనఁ గూడదు ?

ద్వితీ— కావచ్చినదనుచున్నావేమి ? అయినది (వినుటనభినయించి) అదిగో ! గడియారము వినపచ్చెడిని; నాలుగుకాఁబోలును కొట్టుచున్నాఁడు.

ప్రధ— (తూర్పులేసిచూచి) నాలుగేకాదు. సూర్యోదయమే యగుచున్నది. ఈపడమటివైపునఁ గొంచెము వెలవెలఁ బోవుచందునితేజ ముండుటంబట్టి రాత్రీ యున్నదనుకొన్నారము గాని యటుఁ జూడుము అయినదని తోచుచున్నది.

ద్వితీ— అయిన నేమి మునిగిపోయినదిలే; త్వరగాఁబడ; ఏవో రెండుపద్యములు చదివి వత్తము. వినువారెవరు ? మనకుఁ గాలాతిక్రమణాంక కవకాళ ముండదు.

ప్రధ— అవును. నీవనినట్లు తురకదర్బారు. మనలో మనమాట, ఎవఁ డేమిచేసినను సరే. చూచువారేలేరు. ఇంతగుడ్డిరాజ్యము మఱియొకటి యుండదునుమా!

ద్వితీ— ఆనంగతి మనకెందుకుఁగాని అదియే మనము కూర్చుండుచోటు. పోయి యానాబత్తు గొడవతోపాటు రెండుపద్యములు చదువుదము పద (యథోచిత ముగా పరికరింతురు)

ప్రధ— (కంతమునవరించి)

సీ. అభిసారికాంగనా వ్యభిచారములుతగ్గెఁ దమముతూరుపు పర్వతముట్టిగ్గె
మవలయమ్మలరంగు ధవుదవ్వులముడింగె నెడవింటివానియాగడ మడంగె
పద్మినీకాంతకుఁ బ్రాయంబు నిండాఁచె నంబుజారికి నైభవంబు తీత
నేకీభవించుచుఁ గోకములో చెలరేగె గుడ్లగూబలు కొండగుహలఁ డాఁగె

శ్రీ. గీ. రంగుమెయి మత్తువస్తువుల్ మింగిమింగి
యొడలెఱుంగని రతముల బడలిబడలి

తెలివి గనలేనివిలుసోమరులకుఁ దక్కఁ

దెల్లముగ నెల్లవానికిఁ దెల్లవాఁకొ.

ద్వితీ— ఇది యెక్కడివో కొత్తపద్యములా గున్నదే? దీనిలో గీనిలోనియధము
ఫాదుషాగారు వినినవో మనకుఁ దక్కఁ నేరగలదుననుచు,

ప్రథ— ఇది రాయలవారి వడిగి చేయించుకొన్నది. ఇప్పుడు నీ పద్యము ఇది గుప్త
తురుష్కచర్యను బోధించుచున్నది. అయినను గవులొకరికి స్మృతులును
వేటొకరికి శత్రువులును గారు. వారు లోకానుభవమునుబట్టి వచ్చించు
చుందురు. అయ్యది నిజముగాఁ దమతో యన్వయించినను వివేకింబు పైఁ
బెట్టుకొనరు. అటువైన భారతాదు లెక్కడను జనువుటచే నీలించుదు.

ద్వితీ— మన కంతనిరాఘాటత మాడదు. స్తుతిపద్యములు మాత్రమే చదువలయును.

కా, నీరాజ్యమ్ము రమావిలాసవతికి న్నిరేఖ మైయొప్పు నీ
చేరుద్యత్కవిరాజమండలి బహుప్రీతికొ జపించక మాచు
వీరాగ్రసరు లెల్ల నీదుబలిమికి వేనోళ్ల స్థాపింపఁగా
ధారాశమ్ముగ రాజ్యమేలెడి నినుకొ ద్దనంబు రక్షించెడి.

ప్రథ—

కా, ఆకానాథుల నెల్ల లోఁబఱచి లోకాలోకపర్యంత మై
నాశం బెన్నఁడులేనిదై విమలమై నానాటికికొ పృథ్వి నా
దేశింపం దగునీయశమ్మునకు నేది సాటి? యూహింప; నా
కాశీనేతుధరాతలేశ్వర! తురష్కక్రేష్టుచుఁదామణి.

ద్వితీ— (చూపునిగిడ్చి) ఇక్కడ జాలింపుము. మనము కాలాతిక్రమణముగా నుచ్చి
నట్లే ఫాదుషాగారు పెందలకడ మేల్కొంచి నట్లున్నది, అదిగో! అంతః
పురమునకు వెళ్ళుచున్నారు. ఇక్కడ మన మెందుకు? పోదము రమ్ము
(నిష్క్రమింతురు).

(అంతఃపురము ఫాదుషాయను, దేవియన, లపంగియును,
పరిచారికలును బ్రవేశింతురు).

ఫాదు— దేవి! ఇదివఱలో నే నంపినప్రతిమ లన్నియుఁ గొమిరెవఁ జూపితివా?

దేవి— చూపకేమి! ఎందును నాదగ మున్నట్లు మాత్రము కనఁపట్టెను.

లపంగి— (తనలో) ఈపాడుగడ్డాలును, బోడితలలే కానా యేమిటి? వీరలవైనాదగ
మెట్టుకలుగునో?

ఫాదు—అయినచో నిక సంబంధమే కుదురుకదా? ఉన్నయవరాజుల వన్ని యును వ్రాయించి తెప్పించితిని.

దేవి—అగును. అయిననేమి, యేదో వెట్టిగాఁ గూర్చుండి యాలోచించుటయే కాని ఏది చూపినను నిష్ప్రమున్నట్లు కన్పట్టదు. పోనీ అని విసువెత్తి నేను చాల దినముల క్రిందటనే యీగొడవఁ దలపెట్ట మానితిని.

ఫాదు—తనయక్కలకు చెల్లొండ్రను జూచియైన సేర్పుకొనరాదుకాబోలును (కూతునుద్దేశించి) నీకీతిఁజూడగా నీవు వివాహమే మానునట్లు తోచుచున్నదే?

లవం—(తనలో) నాకాతురక వీరీ లెక్కడి యక్కలు? (ఊరకుండును)

ఫాదు—(దగ్గఱగాఁదీసికొని) తల్లీ! యెల్లలోకమున తేలెడినాకుఁ గొమిరనై యేదో యుల్లమ్మునఁ దీఱరానికోర్కె యున్నదానిం బోలె నట్లేల కృశించెదవు?

లవం—(తనలో) హృదయమా! నీలోనీవు గుండవలఁ గాని నీవికారమును బైటికిఁ గూడ నేల నూచించెదవు? (ప్రకాశము) జగదీశు ననుగ్రహమ్మున నాకు నకలమ్మును గలదు. తీఱరానికోర్కె యెట్లుండును?

ఫాదు— పోనీ, యెవరిని బెండ్లాడవలెననియో నాకుఁ గొంచెము చెప్పుము. అతం డెవఁడైననుం దెచ్చి యొసంగెదను.

లవం—(తనలో) నాకుఁ బరాంబికయే యనుగ్రహించియున్నది. నీవు నిమిత్తమా త్రము కావలెను.

(అంతట నొకపరిచారికప్రవేశించి కాగితము చేతికిచ్చును).

ఫాదు—(చదువుకొని స్మృతిసభినయించి) అవును. మఱచి పోయితిని. ఓసీ! నీవు పోయి నే నిప్పుడే వచ్చుచున్నాననియు నప్పండితకవీంద్రునిం బిలిపింపుమనియును మంత్రినోఁ జెప్పుము.

పరి—చిత్తము. (చెల్లఁబోవును)

దేవి—ఆర్యపుత్ర! యెవరాపండితుఁడు?

ఫాదు—తెలుఁగుదేశమునుండి యొకపండితుఁడు కొన్ని నెలలక్రిందటనే దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాఁడు. ఆయనశక్తి మిగుల నద్భుతమని చెప్పుచున్నార. ఒకసారి చదివినతోడనే తనకు రానిభావయైనను దిరిగియు హెచ్చుతగ్గులు లేకుండఁజదువునట

దేవి—ఓసీ! కొంచెము నిలుపుము పోవుదువు గాని (ఫాదుపాపంకదిరిగి) ఆసభ నేఁ డియ్యెడఁ గాఁ గూడదా?

పరి—(అగుచున్నది.)

లవం—(తనలో) ఈనాటిసభలో నామనోహరుడు తనకత్తికి బహుమానముగా నన్నే కోరుకొనుటగాక (స్పృహనభీనయించి) నిన్న నేమాట చెప్ప మఱచితి నిగా! అప్పుడు సిగ్గు నాకేమియు నోటికి రానిచ్చినదికాదు.

ఫాదు—అట్లే కావచ్చును. ఓసీ! వారినందఱిని సభయొచ్చటనే నిరుగుననిచెప్పి వచ్చునట్లు చేయును.

పరి—చిత్తము (నిస్క్రమించును.)

లవం—(తనలో) ఇదియంతయు జగదంబ చేయుచున్నసంఘటన మీ; లేనిచో సభ యంతఃపురమున నెందులకు జరగడిని?

పరి—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! అందఱును వచ్చుచున్నారు.

ఫాదు—దేవీ! నేను సభకు బోదునా?

దేవి—చిత్తము. (అందఱును నిలిచియుందురు.)

ఫాదు—(దగ్గఱనే యున్న సానడిలో నుచితాననమునఁ గూర్చుండును.)

పరి—ఓసీ! మానంగీ! యీసెరిను కొంచెము పట్టుకొనుము.

(దేవికిని లవంగికిని ఘోషగా నన్న తెర గట్టుచున్నారు.)

(అంతట మంత్రులును, కవులును, మఱికొందఱును గొప్పగులును ప్రవేశింతురు.

అందఱును సలాములు చేయుదురు కూర్చుందురు.)

ఫాదు—(కవులనంక దిరిగి) పండితరాయలం గుఱించి మీయభిప్రాయ మేమి?

కవు—వారికి శాస్త్రము వచ్చునట్లు. కవిత్వమునకుఁ బెట్టినచేరే కదా! ఏకసంధాగ్రాహిత్య మన్నిటికంటె నత్యాశ్చర్యకరము.

మంత్రు—మనభాషలోఁగూడఁ గొలఁదిదినములలోఁ గవియగునని వాడుకగా నున్నదే?

కవు—కాకేమి? త్వరలోనే యభ్యాసము కావచ్చును. భాష వచ్చినపిమ్మట ధారయున్నవారికి నన్నిటిలో నొకటే రీతిగా నడచును.

దేవి—(కొమిరెం జూచి) అమ్మా! నీ కీపండితరాయలను బెండ్లిచేయుదుమా?

లవం—(తనలో) “బుధిః కర్తానుసారిణీ” అని యూరణే యన్నమాటయైనను నిది వ్యర్థముకాదు. (పరికాశము) నా కెవ్వరును నక్కఱలేదు.

దేవి—(మెల్లగా) మల్లికా! అందులోఁ బండితరాయ లేననో యెఱుఁగుదువా?

మల్లి—అమ్మా! ఇంకను రాలే దని తోచుచున్నది. మీరందఱును నిక్కడివారే.

లవం—(తదేకగృష్టితోఁ జూచుచుండును)

మల్లి — (లవంగి ప్రక్కనే కూర్చుండును).

ఫాదు — మనలో ననాదిగాఁ గవులున్నారకదా ! ఇట్టికత్తి గలవారున్నట్లు మీరు వినియున్నారా ?

కవు — కవిత్వమున కేమి చెప్పవూ రున్నారు గాని ఏకసంధాగ్రాహిత్యమునకు మాత్రమున్నట్లు వినము.

ఉద్యో — కవిత్వమునకైనను నంతవూ రుందురని నన్ను వలనుపడదు. ఆయనప్రతిజ్ఞ మీరు విన్నట్లు తోచదు. ఇదిగో !

చ. అమరగిరీంద్రమాది మలయాచలమంతముగాఁ జతుస్సము
ద్రములకు మధ్యఁ గల్గిన ధరాతలమందలి మేటిసత్కవుల్
గుమిగొని రండు సేనొకండ లోకమునకొ గవి నంటి నొప్పరే
ని మదిని దాచ నేల ? నను నెట్టిన గెల్పుడు వాదసంగతికొ.

చ. కవు లని పేరు పెట్టుకొని కంకురుకూతలతోడఁ బద్దెముల్
చివుకని తాటియాకులను జెక్కకుం డూరక, చెప్పఁగల్గినకొ
జవి గలుగంగఁ జెప్పఁ డట్లుసాగనిచోఁ దమయంతఁ జేయు పా
వనిధులు వోరె లోపలనె పాఠశవేయుట కొంతమేలగుకొ.

ఫాదు — ఓహో ! ఇట్టి ప్రతిజ్ఞతో నీతఁడు మనరాజధాని వఱకు నున్నకవుల నందఱను జయించుకొనుచునే వచ్చెను గాఁబోలును.

ఉద్యో — అట్లుచేయుటచేతనే కదా, దేవరచేతికింద నుండిన క్షుత్రియ సంస్థా నాధిపతులందఱును పండితరాయ లని బిరుదు నిచ్చియుండిరి.

కవు — (అనూయతో) అది స్వమతాభిమానముచేఁ జెప్పెడిసంగతియేకాని నిజమని దేవరవారు నమ్మఁదగియుండదు.

మంత్రి — విద్యకును మతమునకును సంబంధమేమి ! అయినచోఁ గావచ్చును. మన మతములోమాత్ర మిట్టివా రిదివఱలో లేకపోయినను ముందు బయలుదేరఁ గూడదా ?

ఫాదు — అవును విద్య యొకరి సొమ్ము కాదుగదా.

ఉద్యో — తినఁబోవుచు రుచులడుగనేల ? మీరు పృత్యక్షములోనే చూచి సర్కారుతో మనవిచేసికొందురు గాక.

(అంతలో నొకనాకరు పోవేళించి సలూముచేసి)

నాక — అయ్యా ! ఎవరో యొక పండితుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రచరణమిఁతుఁడు వచ్చి యున్నాడు.

ఫాదు—ప్రవేశింపఁ జేయము.

లవం—(తనలో) ఆయన నామనోహరుఁడే యైయుండును. పర్యవంక్షుక్రుఁడెవరిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చును? హృదయమా! నిక్కంటెలోనన పరాంబ నిన్ను చదవఁగని గాఁ జేయుకాలము సమీప మగుచున్నది.

నాక—(నిర్గమించి సహితముగాఁ బ్రవేశించును).

(సభ యాచతును లేచి గౌరవించురు.)

లవం— (తెరలోనుండి లేవకదృష్టిగాఁ దలపండుకొని చూడనియట్లు చూచును.)

మల్లి— (జనాంతికము) సభ! అదిగో నీమనోహరుఁడు, రాత్రి నిదుర జేయి ననాజారుణములగు నేత్రములు మఱింపఁ దెట్టిచూచి నాగిన మేనితో సభ నలంకరించినాఁడు.

లవం— (వినన ట్లూరకుండును.)

(అందఱును కూర్చుందురు.)

ఫాదు— (తనలో) ఆహా! ఏమి యీమూర్తి విశేషము! ఎవరో మహారాజున కుండఁదగిన లక్షణములన్నియు నియ్యెడనే పొడకట్టుచున్నయవి.

రాయ— (నిల్చి)

శ్లో. శ్రీరస్తు శ్రీతరక్షణక్షణగుణశ్రీ రస్తు నిత్యోత్తమ
శ్రీ రస్తు పరిభ్రమానకీర్తి విభవశ్రీ రస్తు గీ రస్తు తే
శ్రీ రస్త్యై త్యతివేలపండితవచ శ్రీరస్తు భూర స్తవహా
శ్రీడిల్లీశ! శహాబదీన! విపులస్థేనాభిరామాకృతే.

(అందఱును కరతాళములనుగొట్టి యానందమును నూచింతురు.)

ఫాదు—(తనలో) నా కీభాషలో స్వల్పజ్ఞానమున్నను ఈమహాకవిగైలి యానంద మిచ్చుచున్నయది. పరిపూర్ణజ్ఞానముకలవారి కెట్టిసంతోష మొసంగెడినో?

విదూ—తథాస్తు.

మంత్ర—మహాపండితుఁడవు నీ వాశీర్వదింపవలసినదే.

రాయ—

శా. ఏభూమింద్రునిఁ జూడఁ బోయినను నీవే పద్యముకొ జెప్పి నీ
వే భావమును జెప్పికోవలయు; నిం కీభూవిభుండన్నఁ దా
నే భావము గ్రహించువాఁ డగుట నీ కీకష్టమిడేతె నా
హా! భో సత్కవిపూర్వజన్మనుకృతంబా! నీకు దీర్ఘాయుషా.

(భువ్వుము లొసఁగి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

కవు—మహాప్రభూ ! సంస్కృతమున నంతవిశేషపరిశ్రమము లేకపోయినను దాని మాధుర్యమున కితరభాషలు చాల వని మాయభిప్రాయము.

ఫాదు—సంశయమేమి? అన్నిభాషలును దానినుండియే కదా యుద్భవించినవి ఏదైనను నాశ్రియముంబట్టి యెక్కుడు శోభించును.

విదూ—మీరు పెద్ద కవీశ్వరులని పేరుపెట్టుకొని జహగీర్లనుభవించుచున్నార కదా ! రెల్లు కలములును, పీచు కాగితములును లేకుండ నిట్లు ఆకుగాఁ గవనము చెప్పగలరా.

మంత్రి— (సంజ్ఞచే వారించును.)

ఫాదు—పండితాఖండలా ! మీరేభాషయైన నొకపరి వినినతోడన చదువుదురటా నజమేకదా ?

రాయ—నాకట్టిశక్తి యింతకుమున్నున్నది, లేదు దానికేమి ? దేవరసాన్నిధ్య బలమునైనఁ జదువఁగల నని మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను.

కవు—వినయము విద్యకు భూషణమేకదా ! అయినను దమ కట్టిప్రజ్ఞ నిరాఘాటముగా నున్నయెడలనే వచియింపుఁడు లేనిచో మీకు నిది విధియాయేమి ?

లవం— (తనలో) వినయమును బ్రకటించుటకుఁ జెప్పినమాటయని యెఱిగియును గవినని పేరుపెట్టుకొని యీమూర్ఖుఁ డేమో పానకములోని పుల్లవలె నడ్డు వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు.

రాయ—ప్రభు వగుటం బట్టి యట్లు మనవిచేసికొంటివి. ఇదిగో చెప్పుచున్నాఁడు. నిరాఘాటముగా నేభాషయైనను నెన్నిపుటలైనను నొక్కపరి విని నిరాక్షేపముగా తూ, చా తప్పకుండఁ జదువక జాలుదు. ఇందులకుఁ దప్పిన నాకున్న పండితరాజవిరుదము నిక్కడనే తీసివేసికొనియెదను.

లవం—(తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక.

ఫాదు—(వినయముగా) కవినరా ! మీకు ఫార్సీ గాని, ఉరుదుగాని, అరబ్బీగాని వచ్చునా ?

రాయ—సంస్కృత ముభ్యసించినభాషయే కదా. ఇక్కఁ డెలుఁగు దేశభాష. ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలు తఱచు వినుచుండుటచే మీభాషయును దగుమాత్రము వచ్చెడిని.

మంత్రి—ఖురా నరబ్బీభాషలో నున్నదికదా, దానిలోఁ గొంత వినపింతమా ?

ఫాదు—అవును. దానికిని దేశభాషకును విశేషభేదమే యుండును (రాయలపంక

దిరిగి పండ్లీ! మేము కని చూచుటకు యింకానుటగాని పండ్లీగముగా భావించుకుండు.

లం—(రసలో) అహా! రంధ్రయును నీతనియెడ పోయి డ్రైనాం! ఇదియంతయును నా కనుకూలమే. జగదంధికా! బహుమాన నునుచుట వచ్చునప్పటికి నన్నే స్మృతికి దెచ్చెదనుగాక.

రాయ—చిత్తము. సభాస్థలమునకేకదా! విద్వాంసలకు గోరవారములు రాదు గినది. ఇంటిగుర్చుండి యెన్ని ప్రశ్నలుకొట్టిన నెరిసి గావలయును?

కవు—(పుస్తకమువిప్పి) ఇదిగో! సావధానముగా వినుడు.

బిస్మిల్లా సీర్రహమాన్ సీర్రహీమ్ సర్వహిస్సాత్మిక్ అల్లసీ ఘల ఖఫసావ్వా వల్లజి ఖద్దరఫహద వల్లసీ అమరజల్ మర ఆఫజీలహు గుసాఅన్ అహ్వసన్నఖీ రిజిక ఫలాతన్ సా ఇల్లమామాఅల్లాహు ఇన్నహు యఅలముల్ జహర్ మమాయఖ్మిన్ నేయస్రాక లిల్ యుస్రా ఫఖీర్ ఇన్నసఫజిద్జికరా సయజ్జక్కరు మన్యఖ్మి వయతజన్నహాహ్ అఖ్మలీ యసగ్గ నాల్ కుబ్రా సుమల్లాయెమూల్ హఫీల్లాయహ్ ఫాకన్ ఫలహ్ తహుమన్ రెక్కా-వజకరస్మా రచ్చెహిఫసల్లా బత్తూనే హానల్ హమూత్తుద్ దున్యావలె ఆథగతు ఖయరున్ వ అఖయిన్నాహ్ బలఫీ సాహుఫుల్ వూలా సాహుఫే యిబ్రహీమా గో మూసా హిర్రహీమాన్ హిర్రహీమ్ ||

బిస్మిల్లా సీర్రహమా నిర్రహీం.

అమ్మ యతసా అటన అనిన్నబయిల్ అబీమ్ల జహంఫీ సాముబతలె పూన్ కల్లాసయ అలమూనసుమ్మ కల్ల సయ అలమూన్ అలంనన్ అలిల్ అరజమిహదన్ వల్లి బాల అవుతాదన్ వఖిలనామ అజవాజ. వజఅల్లా నామకుంసుబాతన్ వజఅల్ నల్ల యిలెబాసవజ అల్లన్నహ్దమ ఆహ. వల్లసే నాఫవుఖికుం నజ్ అన్ షిదాద వజఅల్లా సీరాజన్ వహజ. వ అన్ జల్లా మిన్ లో మొ అసిరాతె మా అన్ సజ్జాజ. చెనుఖిజహ్ సాబ్బన్ వన బాతన్ వజన్నాతన్ అల్ హా. ఇన్నయోమల్ ఫసలె కానమి ఖాతన్ యోమ యున్ వఖున్నాలె. వతాతూస అవనాజ. నవుతె హతి స్సూమావో వకానల్ అబ్బాబ వసుయ్యెరతిల్ జిబాలా వకానల్ సరాబ యిన్నజహన్నమకానల్ మిర్నాద ల్లిత్తాగీనమ అబ. లాదెనేనఫీహ్ అహ ఖాబ. లాయజాఖిహ్ నఫీహ్ బర్క్ వలాహ్ రాబ యిల్లాసూమిర్నా వగస్సా ఖజజాఅన్ నెహ్క, యిన్నహుం కానులాయర్హాన హిసాబ వకజ్జబుదె ఆయా లెనాజ్జాబనకుల మైయిన్ అహ్ నైనాహ్ కితాబ.

చక్కగా వింటికిదా ?

రాయ—వినకేమి. మఱి కొంత చదువుడు. ఈకొంచెమునకు నేను చదువుట యెందుకు ? మాదేశమున సామాన్యముగా బడులలోఁ జదివికొనెడిపిల్లలే స్వాత్మరీ యని ముక్కులవీడ నంకెలుపేసి యిచ్చినచోఁ జదువుచుందురు.

ఫాదు—ఇంతే చాలును. మీ రేక అంకెలు వేయవలయునని యంటికిదా, పగున వెంటడిగనా ?

రాయ—అవును కాని ఇచ్చునప్పుడు పరుస అక్కఱలేదు. మీకు దైవము తోపించు నది యీవచ్చును

ఫాదు—ఇదియును నాశ్చర్యమే. కానిండు; పాపముమీకు వేటుప్రసంగములవలన కారణము భంగము కల్గునేమో ?

రాయ—(కన్నులు కొంచెము మూసికొని యోజించుచున్నాఁడు).

కవు—(తమలో మెల్లగా) పైకి దైర్యముగానే చెప్పినను మాటలా. ఇది చదువుట ? కేగుతెగును.

(అందఱును నొకరితోనొకరు గుసగుసలాడుదురు.)

లపం—(తనలో) అయ్యో ! తప్పజదువునేమొగదా. జగజ్జననీ ! నీ సాహాయ్య మిప్పు డావశ్యకము.

రాయ—(కనులువిప్పి) ఇదిగో ! చదువుచున్నాఁడను. మీరు పుస్తకము చూచుచుండుడు.

కవు—(కడు శృద్ధగా వినుచుఁ బుస్తకము చూతురు).

(అందఱును నిశ్చయముగా విందురు.)

రాయ—బిస్మిల్లా.... సై నాహుకితాబ. (మొదటినుండి చిగురుపఱకును జదువును).

(అందఱును విని కరతాళములు వైచుచున్నారు.)

లపం—(పరమానందమును బొందుచుఁ జూచును).

మల్లి—సఖీ ! యిక నిన్నుఁ గోరుకొనెడి వేళ వచ్చుచున్నయది.

రాయ—(చేయెత్తి వారించి) మరల వినుడు. దీనినే తలక్రిందుగాఁ జదివెదను. (అని పదములు వెంటడిని గాక యత్నముల పరుసగాఁ జదువును.)

ఫాదు—(పరమానందమును బొందుచు స్వయముగా లేచి పచ్చి కొఁగిలించుకొని సింహాసనమువీడఁడ గొర్చుండఁ జెట్టుకొనుచున్నాఁడు).

(అందఱును గరతాళములు వైచి యానందింతురు.)

దిగి) పండిత! మేము పెని చూచుటకే యాయడుగుట నాని వ్యర్థముగా భావించుచుండు.

లనం—(లనలో) అహా! పంజీయును నీశనియెడ కృత్యముఁ జేసాఁడని! ఇదియం తయును నా కనుకూలము. జగదంబికా! బహుశాన మనుచుట నెచ్చునన్న టికి నన్నే స్మృతికిఁ దెచ్చెదఱుగాక.

రాయ—చిత్తము. సభాస్థలమున నేకదా! విద్వాంసులకు నొకచోరములు రాయ గినది. ఇంటఁగుర్చుండి యెన్నిప్రశ్నలునొట్టిప నెదిరికి గావలయును!

కవు—(పుస్తకమువిప్పి) ఇదిగో! సాపథానముగా వినుఁడు.

బిస్మిల్లా హింద్రహమాక్ హింద్రహిమ్ సత్వహిస్మానిస్మిత్ అల్లసీ గుల ఖఫసావ్వా నల్లజి బద్దరఫహద వల్లజి అమరలో మగ ఆఫడిఅలహం గుసాఅన్ అహ్వాసన్నఖోరిజిక్ ఫలాతన్ సా ఇల్లహమాఅల్లాహం ఇన్నహుయఅలముల్ జహర వమాయబ్బున నేయస్రాక లిల్ యుస్రా ఫలఖిన్ ఇన్ననఫఅల్జిక్రా సయజ్జక్కురు మన్యఖి వయతజన్నబాహాన్ అష్టల్లి యఫిన్ నారల్ కుబ్రా సున్ఫులాయమాతో హఫీతలాయహఫాక్ నో ఫుహతహమన లొక్కా వజకరస్మా రత్వహిఫసల్లా బల్తూసే హానల్ హయాత్తువ్ దున్యావలె ఆఖైరతు బుయరున్ వ అబయిన్వాహజలఫీ సాహంఫుల్ వూలా సాహుఫీ యిబ్రహీమా గో మాసా హింద్రహిమాన్ హింద్రహిమ్ ॥

బిస్మిల్లా హింద్రహమా నిర్రహీం.

అమ్మ యతేసా అలన అనిన్నబయిల్ అబీమిల్ల జహంఫీ హెముబితె హూన్ కల్లాసయ అలమానసుమ్మ కల్ల సయ అలమాన్ అలంనజ్ అలిల్ అరజమిహదక్ నల్లి బాల అవుతాదన్ వఖులనామమ్ ఆజవాజ. వజఅల్లా నామకుంసుబాతన్ వజఅల్ నల్ల యిలతెబాసవజ అల్లున్నహరమ ఆహ. వునై హాఫవుఖతుం సబ్అన్షిదాద వజఅల్లా సెరాజన్ నహజ. వ అన్జల్లా మిసల్ మొ అసిరాతె మా అన్ సజ్జాజ. సెమఖుజవెసో హబ్బున్ వన బాతన్ వజన్నాతీన్ అల్ పా పా. ఇన్నయోమల్ ఫసలె కానమి ఖాతన్యోమ యున్ వఖున్నూరె. పతాతూన అపనాబ. నఫుతె హతి స్సమావో వకానత్ అబ్బాబ నసుయ్యెరతిల్ జబాలా చకానత్ సరబ యిన్నజహన్నమకానత్ మిర్నాద ల్లిత్తాగీనమ అబ. లాబెసేనఫీహే అహ ఖాబ. లాయజాఖానఫీహబర్దక్ వలాష రాబ యిల్లాహమిరుక్ వగస్సా ఖుజబాఅన్ వెపాక. యిన్నహం కానులాయర్జూన హిసాబ నకజ్జబుదె ఆయాతెనాకీజ్జబనఖల పైయిన్ అహ సైనాహుకితాబ.

చక్కగా వింటిరికదా ?

రాయ—వివేకము. మఱి కొంత చదువుడు. ఈకొంచెమునకు నేను చదువుట యెందుకు ? మాదేశమున సామాన్యముగా బడులలోఁ జదివికొనెడిపిల్లలే స్వామియని ముక్కలమీఁద నంకెలువేసి యిచ్చినచోఁ జదువుచుందురు.

ఫాదు—ఇంతే చాలును. మీ రేగో అంకెలు వేయవలయునని యంటిరికదా, పరుస వెంటికిగనా ?

రాయ—అవును కాని ఇచ్చినప్పుడు పరుస అక్కఱలేదు. మీకు దైవము తోపించు నది యీవచ్చును

ఫాదు—ఇదియును నాశ్చర్యమే. కానిండు; పాపముమీకు వేఱుప్రసంగములవలన గారణము భంగము కల్గునేమో ?

రాయ—(కన్నులు కొంచెము మూసికొని యోజించుచున్నాఁడు).

కవు—(తమలో మెల్లగా) వైకి ధైర్యముగానే చెప్పినను మాటలా. ఇది చదువుట ? కేగుతెగును.

(అందఱును నొకరితోనొకరు గుసగుసలాడుదురు.)

లవం—(తనలో) అయ్యో ! తప్పజదువునేమొగదా. జగజ్జననీ ! నీ సాహాయ్య మిప్పు డావశ్యకము.

రాయ—(కనులువిప్పి) ఇదిగో ! చదువుచున్నాఁడను. మీరు పుస్తకము చూచుచుండుండు.

కవు—(కడు శ్రద్ధగా వినుచుఁ బుస్తకము చూతురు).

(అందఱును నిశ్శబ్దముగా విందురు.)

రాయ—బిస్మిల్లా.... సైనాహుకితాబ. (మొదటినుండి చిగురువఱకును జదువును).

(అందఱును విని కరతాళములు వైచుచున్నారు.)

లవం—(పరమానందమును బొందుచుఁ జూచును).

మల్లి—సఖీ ! యిక నిన్నుఁ గోరుకొనెడి వేళ వచ్చుచున్నయది.

రాయ—(చేయెత్తి వారించి) మరల వినుండు. దీనినే తలక్రిందుగాఁ జదివెదను. (అని పదముల వెంటడిని గాక యక్షరముల పరుసగాఁ జదువును.)

ఫాదు—(పరమానందమును బొందుచు స్వయముగా లేచి పచ్చి కౌగిలించుకొని సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు).

(అందఱును గరతాళములు వైచి యానందింతురు.)

లవం—(పరవశయై తేరయత్తును.)

మల్లి—(ఎఱుంగనియట్లు మరల దాని సవరించును.)

రాయ—(సింహాసనముననుండి లవంగిఁ జూచి తనలో) వాఁడెందులకు సభ సహితయై యచ్చటనే యున్నదే! కానిమ్ము; కోనుకొమ్మన్నచో మఱి యొకటిఁ గోరుకొనక యీనిధానముం గోరెద.

ఫాదు—(రాయలవంక దిగి) మీ కింతకుమున్నే మాసామంతరింపఁ బోసంగిన పండిత రాజునిరుదమును మరల నేనొసఁగుటను సిగ్గులుచున్నాఁడను.

మంత్రి—అట్లేల యనవలయును? బిరుదు లిచ్చుటకు నా నడచు? ఇక నేళ నిచ్చి వను అది యిక్కడ స్థిరపడవలయును. కనుక తాము స్థిరము నుట పున రుక్తము కాదు.

కవు—దేవరవారు మున్ను మమ్ము సర్లింపుడని యాజ్ఞాపించిన విషయ మివ్వచో కవివరన కిచ్చిన నెట్లు పూర్తియగునో?

విదూ—ఇహిహి ఇదేకదా! చిటికెలోఁ బూర్తి చేయించఁగలను. మీకు లభ్యము కాని మాకు లభ్యమా? అయ్యో! వినుఁడు. స్త్రీలను శృంగారనోదకగణము లగు నవయవములైఁ బురోభాగమందున్నయవి కదా, బడకుండ నట్టిదియే యగుటచే నదివెనుక నుండుట కేమికారణమని యడిగియున్నారు.

ఫాదు—(నవ్వి) మనప్రచండమిత్రునకు సర్వమును హృద్యతమే. అందులో నిట్టి సంగతులు బొత్తిగా మఱుఁడు.

మంత్రి—(వారించి) నీకేమి బుద్ధియున్నదా? లేదా? ఇయ్యది యెచ్చటనగు చున్న సభయని నీతాత్పర్యము?

ఫాదు—వీరి నడిగి తెలిసికొనఁ దగినదే యైనను నింక శ్రమ కలుగఁజేయుటకు నామన సాష్పకున్నయది.

కవు—శ్రమమైనను నియ్యది వారికి నాశుభారాగుద్ధికి గొప్పనిదర్శనముకదా?

రాయ—ఇదిగో వినుఁడు.

సీ. పురుషాయిత మొనర్చుపూఁబోడికటిమీఁదనాట్యమ్మునల్పు పుణ్యమ్ముకొఱకొ ఘననితంబస్థల మ్మును పెన్నిధానంబు బహుధద్యముగను గాపాడుకొఱకొ తా నాశ్రయించుకాంతకు వెన్కభాగమ్ముననుగూడ సౌందర్యమునుచుకొఱకొ పదిమందిదృష్టులు పడినఁ గంటకమంచు నూనించి కనుపడకుండుకొఱకొ

తే. గీ. వేణి కాంతలజెన్నంటి ప్రేలుదుండె

లేకయుండిన నిధువనలీల కుపచ

రించు నంగమ్ములెదుటనే సంచునించు
దాని కట్లుండ నేయుపద్రవము వచ్చె!

(అందఱును సంతసించుచున్నారు.)

ఫాదు— పాపము, దానికేమి యుపద్రవము వచ్చినదో! మన మెట్లు గుర్తింతుము?

రాయ— (తనలో) అఖండరసికుడు గగా పృథువు! (ప్రకాశము) గుర్తింపకేమి?

మ. ఎదుటకొ వర్తిలునట్టి యంగముల కెంతేని స్పృహదిక్షితా
పద చల్లారును గల్గుసంగతిని దాఁ బ్రత్యక్షముకొ జూచి నె
మ్మదిలో భీతిలి చాటుచోటనుచు సంభావించి వెన్నంటుచుకొ
బొదలకొ బోలును వేణి లేకునికిఁ దాముందుండ కట్లుండునే?

(అందఱును మఱింత సంతసించురు.)

ఫాదు— (సింహాసనమునుండి లేచి) పండితరాయా! నీవు మనుష్యమాత్ములలోఁ బరి
గణింపఁ దగినవాడవు కావు. నన్ను నీ వేమికోరుకొనినను నిచ్చుటకు సిద్ధ
ముగా నున్నాడను.

(అందఱును లేచి నిల్చురు.)

లవం— (తనలో) దేవీ! నీ వియ్యెడల నన్నుఁ బ్రీతికింపుము.

రాయ— (లేచి) నే నేమి యడిగినను మీరిచ్చువారే కదా?

లవం— (తనలో) అవును ఇట్లు ముమ్మాటికి ననిపించుకొన వలసినదే!

ఫాదు— ఈసార్వభౌమపదవి యిమ్మున్నను నిచ్చుటకు నాకు సంశయములేదు.

రాయ—

చ. గజముల నొల్ల మేటితురగమ్ముల నొల్ల బురమ్ము లొల్ల నీ
భుజపరిపాలితం బభిలభామియు నొల్ల మఱొండు నొల్ల భూ
భుజ! విను మాడియెన్నటికిఁ బొంకనివాడవయ్యే నొసంగును
య్య! జగదతీతమైన సౌబ గంది శైలంగు లవంగి నీమతకొ.

ఫాదు— (ఆశ్చర్యమును నొకింతకోపముం గూడ నూచించును.)

(ఎల్లరును విస్మయాక్రూులగుచున్నారు.)

లవం— (భయసంతోషములతోఁ దండినంకఁ జూచుచున్నది.)

రాయ—

చ. నరవరులెల్ల నెవ్వనికనత్పదపీఠము నాశ్రియింతు, తే
ధరణివుఁ జూచు మాత్రమునఁ దాఁజను లేమి, దివంబునేలు నా

మరపతి యెన్ననిన్ వినినచోఁ దలయూఁచు నతండు మామయై
పరచుటకన్ననుకొ గలదె ? భాగ్యము భోగ్యము లేక యోగ్యముకొ.

ఫాదు— (చిటునవ్వు నవ్వుచున్నాఁడు).

రాయ—

కా. డిల్లీ యేదెడిరాజధానియట! ధాటికొ విన్నహుల్లియ్యనకొ
గొల్లలో పోదె నృపాలుకుల్ దలఁతుమకొ గోటానకొ ట్లర్చుదానొ
సల్లాభములు తెచ్చికుండురట ! యీసామ్రాజ్యముకొ గాదు నీ
యల్లుం డన్న పదముతోడనరి నా మాన్యువట్టుండుటకొ.

సీ. అన్నమాటకుఁ దప్ప కభిలమిచ్చిన హరిశ్చంద్రభూపాలుతోఁ నాటి గనుచు
ఆడితప్పక భూమి నభిలము నొసఁగిన బడిచక్కసర్పితోఁ నులఁపఁజనుచు
కొంకక దేహము కొనితొగ్గసునఁదూచి మాంసమిచ్చిన కినిమాన్యో బదుచు
సెనుకడియక తనచెన్నెమునిచ్చిన యలదగ్గిచిక్రశస్తి నంచుకొనుచు

తే. అన్నిటను నాకెల్లర ననుదోయఁ
జాలి యిప్పట్ల నందు నీసాహసంబు
జతముగాదని యెంచి గోరితినినిమ్మ
యనుపమితమానదాన ! శహాబదీన !

సీ. పరదేశసంపాదనరతి మీకు నరేంద్ర ! పరదేశసంపాదనరతి మాకు
లనదుత్తమపదాభిలాష మీకు నరేంద్ర ! లనదుత్తమపదాభిలాష మాకు
సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మీకు నరేంద్ర ! సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మాకు
మనుమార్గవర్తనం బనువు మీకు నరేంద్ర ! మనుమార్గవర్తనం బనువు మాకు

ఆ. మీకు రాజపదము మాకును గవిరాజ
పదము గల దిఁకెందుఁ గొనవ లేదు
గాన సామ్య మిచ్చి మానియటొప్పదే !
యమితదాన ! యోశహాబదీన !

సీ. ఒకరాజు మున్నిచ్చె నకలంక చరితయా కన్నెమిన్నను నాయగస్త్యమునికి
మఱియొక్కరా జిచ్చె మహిళాకిగోపతంసము నాత్మజాత మాచ్యవనమునికి
నిక నొక్కరా జిచ్చె నిందిరానుందరాకృతిఁ గూఁచు మాబుశ్యశృంగమునికి
వేటొక్కరా జిచ్చె వెలలేనిచెలువ నింపగుకూఁతు మాజమపగ్నిమునికి

తే. మొన్న మదనాభిరాముడకొ భూపుడొసఁగె
నాటిఁ దనకూఁతుమాల్లెకవిమణికి

ద్విజుల కిలఁజక్కనర్తు లాత్మజుల నిడుట
అపుడు గల దిష్టగలదు శహాబదీన.

ఫాదు — కవిసర్వభౌమా ! నీకుఁ గన్నియనిచ్చుటకు సందియము మాకెంగుతుఁ గలుగ
వలయును. ఇదిగో! యిచ్చితిని.

మంత్రి — పరిగ్రహించుటలో వారికి సంశయ ముండనిచో నియ్యది సర్వోత్త
మమే.

క. రూపమున నిస్తులుండు గ
దా! పాండిత నసద్భుతుండు తరుణవయస్కుం
డీపురుషోత్త ముఁ డేమిట
లోపం, బక్కన్నెయైన లోశంకింపక!

లవం — (తనలో) మంత్రి చక్కగాఁ బరికినాఁడు. నన్నిదివఱకే యిచ్చుకొంటిని.
వీరు నిమిత్తమాత్ముని.

మల్లి — (జనాంతికము) ఇక్కడికి నీకోర్కె ఫలించినదికదా ? పెండ్లియాడుట
కొప్పదువో, లేదో యని మీతండ్రిగా రికి సంశయము బాధించుచున్నదేమో
అది నేను పోయి తీర్తునా ?

లవం — (చురచురచూచుచున్నది.)

రాయ — (కూర్చుండును.)

ఫాదు — (ప్రక్కనే కూర్చుండును.) (అందఱును గూర్చుందురు.)

విదూ — (లేచి) అయ్యా! వరుఁడు మాజాతివాఁడు గనుక వివాహము మామతాను
సారముగా జరగవలెను జూడీ! (అందఱును నవ్వుదురు.)

లవం — (తనలో) ఈవెడగు బాపఁ డీమాటలలో గుట్టు బయలఁబెట్టఁడుకదా !

విదూ — అయ్యా! నవ్వుకుండు! నాదొక్క చిన్నమనవి; ఈయన మీపిల్లను బెండ్లాడు
చున్నాఁడు కదా! పెండ్లిలో మీరు పులాపు చేయించినప్పుడు వద్దను
నేమో !

కవు — మాకన్యను బెండ్లాడునపుడు దానినిమాత్ర మేలకైకొనఁగూడదు ?

మంత్రి — ఎవఁడురా అక్కడ ?

ప్రతిహారి — (ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మంత్రి —

మ. నిలువక జేయుఁ డనంతికంబములు, పన్నీరత్త రుల్ కోటలోఁ
గలయక జులఁడు, తోరణమ్ములకు నే గట్టుం దొగిక దోరజాల్

పిలువక బంపుడమీరులక, బుర్రమునక నేర్వేలు సాక్షింపుడనే
కలిగె న్నేటికి జక్కవర్తి ప్రసూకశ్యామముకొనాడగక.

ఇట్లు నేనానతిచ్చితిని యాయా యుగోగ్యగులకు నేర్వేలుగాఁ జిప్పము
ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

విమా—సరే! మీ రప్పడే మాహిందూమతమునకు నేమిచున్నారే. ఇంతకు
మున్ను మమ్ము మీలోఁ గలిపికొనుటయే కాని మీరు మాలోఁగలియుటలేదు.
మంత్రి—ఇది హిందువులకును దురైకలకును జరగువినాహ మని తెలియఁబడి యిట్లు
ర్పణచితిని.

(తెరలో).

క. ఇటుకై యెత్తగుమేడల
వరుసల నలరారు సందుపట్టులఁ గూడక
సరసిజబాంధవ కిరణో
త్కర మది వాహ్యశిఁ జేయఁగాఁ దొరఁగొనియెక.

ఫాదు—(చూచి) మధ్యాహ్నముగూడ నతిక్రమించుచున్నదే, ఇంక నిప్పటికి
గచ్చేరి చాలింతము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరిచితంబగు పండితరాజమృతసంగ్రహ
బతుర్థాంకము.

పండ్ల తర్రాజము

పంచమాంకము

(అంతట గోదావరియుఁ గంపయుఁ బ్రవేశింతురు.)

గోదా—సఖీ! కంపా! మీఅప్పయ్యదీక్షితులును, భాగీరథిగారి భట్టోజీదీక్షితులును గలసి మాజగన్నాథపండితరాయలను వెలిఁచెట్టివారట.

కంప—మావాఁడేమియు నెఱుంగడట, భట్టోజీదీక్షితులే దీనికి ముఖ్యకారకుఁడు.

గోదా—పోనీ యెవరు కారకులైనసేమి? వంశపరంపరగా నాయొడ్డున నుండి స్వతః పవిత్రతఁ గాంచియు నొప్పెడివలయునఁ బుట్టి యేమో చిన్నతనముచే నొక్కింత లోపము చేసినంతమాత్రమున నామొగమైనఁ జూడక వెలిఁచెట్టిం చుట భాగీరథికి నంగీకారముగా నున్నది కదా!

కంప—అయినను గాక పోయినను మనవానిని మన మనుకొనఁగూడదుగాని ముట్టు కొనినచోఁ దనువు గోసికొనఁ దగు పతితులపిల్ల నేమనికట్టుకొనవలెను? ఆబిడయైనను మనకన్నఁ గొంచె మెక్కుడు మహత్త్వము గలదికాని, యిట్టి పాపాత్మునిఁ బ్రతిఘటించి జేయఁగలిగినదా? అదిగాక, యీయొగవుండు నదుల యందేమి, దేవతలయందేమి మహత్త్వము తగ్గనని విశేషజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

గోదా—ఆసంగతిలో గంగను వదలివేయవలెను జుమా.

కంప—పోనీమ్ము, ఆలాగైనను నొకరా? యిద్దరా? అందఱును నపాతురై బయలుదేరుచుండుట నీవెఱుంగనిది కాదు గదా, ఎందఱనని పవిత్రులఁ జేయఁగలదు. పాపము! అదిగాక నీవిట్లు చెప్పుచున్నావు కాని భాగీరథినిఁ గూడ నెలయేటితోఁ బాటుగానే తలఁచువారు నీయొడ్డుననే యున్నారని విన్నాను.

గోదా—ఇక నాయవస్థ తలపెట్టకుము. “కడుపు చింపుకొంటే కాళ్ళమీదఁ బడుతుండ” న్నట్లున్నది, ఏమి నేయుదును? అందులో నీమధ్య నొక కొందఱు దుండగులు బయలుదేరినారు. మడిలేదు, మైలలేదు. గ్రహణపుష్కరాదు లలోఁగూడఁ దాము మునుంగరు సరికద, పూర్వాచారపరాయణు లెవరేని యక్కడివారుగాని దూరదేశస్థులుగాని వచ్చుటకు యత్నించిన సేదోయొక పరిభంధము కల్పింతురు. మనకును నూతినీటికిని భేదమేలేదని వారలవాదము.

కంప—అట్లయినచో నిప్పుడు నీయుపయోగమే వారలకు లేకట్లున్నది.

గోదా—లే తేమి, నేను లేకపోతి నేని నాది చల్లదు. విశేషించి పరచిగించిన పుడు చెరువులలో పెట్టుకొని పంటలు పండించుకొందురు. కొన్ని మొక్క భూములు నా సంపర్కమున బలమెక్కి మిక్కిలిగా ఫలించును. పంట చెడు తీసికొని నిలువచేసి కొందురు. ప్రభుత్వ నాలోనున్నది. భక్తి విశ్వాసములు మాత్రము లేవు.

కంప—“గో లొచ్చి మద్దెలతో మొఱకెట్టుకొంచె” అన్నట్లు నేను కష్టమో నాశ్చర్య పడవలసినప్పుడు. నాయెడ్డునను నిదియే కర్మము. మొన్నగావేరియు, గృష్ణయు నొకదినమున నిదే సంగతిని గుతించి మాడలాడి కొన్నారు. ఇందులో నిప్పటికి మనమే మెఱుగు. కావేరిచని మఱియు దేలికగా నున్నదట, అక్కడివాండ్రందఱును సకలకర్మలములును దనలోనే కలుపుదురని విచారింప మొదలుపెట్టినది.

గోదా—అభిమానముచేత దాచిపెట్టుదున్నావుగాని యీదురాచారము నిన్ను మొదలుకొనియేపారంభము. భాగీరథికి మాత్ర మికర్మమిప్పటికి లేదు సరేకదా ముందైన నుండదు. వారలకు భక్తియొక్కన, మునుపు లేదుగాని యిప్పుడునాకును, గృష్ణకునుగూడ నిట్టిదురపథ వచ్చినది.

కంప—బాగుగ నెఱుంగవుగాని కావేరి జూడవలెను గంగదురదన! తలచుకొని నచో నొడలు పులకరించెడిని. ఏమైనను నీనన్నట్లు వారలకు భక్తియొక్కన. అభక్తి మావైపు వాండ్రకును గలదు. కావేరివాండ్రుల జెప్పనే యక్కఱ లేదు. అడుగ మఱచితిని; నీయెడ్డుననిప్పుడు యజ్ఞశాల లేమైన నున్నవా?

గోదా—“కలహాసినను నుట్టిపంకశేమాచిన” ట్లున్నది. ఎక్కడనో యొకయజ్ఞము జరగిన నేమిలేక్క; నాయవస్థయడుగకు. సిగ్గుపొడముచున్నది.

కంప—అట్లయినచో నీవు మావలె నసమర్థురాలవు కావుగదా ఎందు కూరకుంటివి?

గోదా—అనాదినుపగిసిద్ధలమగు మనకు పీఠల యాదరానాదరములతో నేమిపని? ఊరక యట్లంటినిగాని పట్టణములలో దన్న పట్టెలలో నింకను నాయెడల మునుపటివలె భక్తి గలవారనేకు లున్నారు. కొందఱు మూర్ఖులున్నంత మాత్రన తక్కినవారి మొగము చూడవలదా? ఇతర గొంతకాలమునకు మాత్రము సర్వకూన్యమగునని తోచుచున్నది.

కంప—ఈదురాచారములు సహించలేకయే కావేరి గృష్ణయొకసారి నాథునితో

జెప్పినదట. అప్పుడు లోలోపల మండిపడి దానియొడ్డుననున్న యూళ్లు కొన్ని దిబ్బచేసినట.

గోగా—వెట్టిపని చేసినది. మనమే కొంచెము బెదరించవలెను గాని అట్లుచేయ వచ్చునా? తల్లికున్నంతయోరుపు సిల్లలయెడఁ దండ్రీ కుండునా? నేనప్పు డప్పుడు కొంచెముద్రేకము చూపఁగా నంతలే సకలమైన చిక్కులును బడి యెదరు. అట్టిసంగతిలో నాథుని యుద్రేకము సహింప వీరలెంతవారలు!

కంప—మన మెంతచాచిపెట్టినను దుడకాయనకుఁ దెలియకపోవునా! అప్పుడెట్లును బ్రపంచము నశించును.

గోదా—పోనీ, అంతనఱ కుండునుకదా. అది యింతలో జరగదులే. పండ్రెండవ తస్సరము లేకరీతిగా వేదకాస్త్రప్రచారము బొత్తిగా లేక యుండవలయుననికదా పురాణములు చెప్పుచున్నవి. దీనిచేమి, అంతగాఁ జిక్కి-యన్నావేమి?

కంప—“ఏనుఁగు లేటఁ గొట్టుకపోఁగా నక్కపాటు లే వడిగిందట”మీవంటిస్థూల విగ్రహలే చిక్కి తిప్పలఁ బడెడియీమండువేసవిని మామాటయడుగవలయునా

గోదా—మనమాట తేమిగాని పుట్టింటిఁదలువను బట్టి కాఁబోలును గంగమాత్ర మింతకుప్పింపదు. ఈపాటి కప్పుడే తండ్రీ మంచిమంచుగడ్డ పంపించు చుండునట. నాలుగడుగులు పోయివత్తమురా. భాగీరథితో మా రాయలను గుఱించి కొంచెము మాటలాడవలసియున్నది.

కంప—నేనును బోయి చాలకాలమైనది, వచ్చెదను. బహిష్కారావమానమునుసహిం పక తనలోఁ బడఁబోయినప్పుడేనిఁ గరుణింపుమనియేగా నీవుచెప్పవలసినది.

గోదా—అంతపని చేయఁడు గాని, యేదోవిధముగాస్తుతిచేసి ప్రసన్నురాలనుజేసి కొనఁగలడు. నేను వేతేతీ చెప్పనే అక్కఱలేదు. ఎందుకేనియు నొకసారి పోవలెననియున్నది. తెల్లవారుజాము కావచ్చినది. స్నానసమయమునకుఁ బోగలుగుదుమా?

కంప—పోకేమి పద. (అనినిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము)

(అంతటరాయలు లవంగితో సౌధసమీపమున సోపానమునను)

గూర్చుండి పృవేశించును.)

రాయ—తరువాత, తరువాత?

లవం—వెనుకఁ దమతోఁ జెప్పినచొప్పుననే యంభిక పొడకట్టినది.

రాయ—పునరుక్తిగా భావింపక యాపెరూపమును విస్తరించి వచింపుము:

లవం—(తనలో) ఏమో ఈనాడొట్టడినినడే యడుగుట! (అక్కామ) ఆగస్త్యుని
రూపమిట్లున్నదని నేను వివరింపఁ జాలను. చాచునాత్రమున నానర గనులు
మిటుమిట్లు గొల్పినవి.

రాయ—పోనిమ్ము నాలుగుబాహువులున్నవి కదా-

లవం—అంతవఱకుఁ జూచితిని. ఒకచేత మీప్రతిమ కరించిని. నానిలోనే ఉద్యమ
కూడనున్నట్లున్నది. తక్కిన చేతులలో నాయుఁ ధామబున్నది.

రాయ—అట్లయిన నాపె త్రిమూర్తిజననియగుట కించుకము సరియగుండగు.
కానిమ్ము, స్త్రీపుంసపుంసక భేదకూన్యాయయ్య లోకప్రవాసమ్ముననుసరించి
కాఁబోలు నీయెడఁ బక్షపాతము గనఁజేసినది. ఇదియే నాపె చెప్పిన
ముఖ్యాంశమేమి ?

లవం—“నీవు హీనజాతీయందుఁ గాఁగమాత్రబన్ధననియ, నియ్యదిదేసి యప
వాదమాత్రమే యనియు నీకు నగ్రగణ్యునిగాఁగుండును, నబంధరూప
యావనోపేకుండును, నకలవిద్యాసాగగుండును నగునొక మహాపురుషుండు
కొలఁదికాలమ్మునఁ బతి కాఁడని యిప్పట్టినమ్మునకు పచ్చియున్నవాడు;
అతనిరూపరేఖావిలాసమ్ము నీట్టివి” యనియు మీప్రతిమఁ జూపెను.

రాయ—తరువాత. తరువాతి?

లవం—నే నంతమూర్ఖునడి కొంతపడిఁదెలిసి నాపూర్వకృత్య పృత్యంతము సాం
ముగా నొడువుమనియు నాకాప్రతిమ నిమ్మనియు నెంతసాక్షింపినను నంగీ
కరింపక తుదకు రెంటు నొక్కవరంబు ప్రసాదింపెడఁ గోరుకొమ్మునియెను.

రాయ—నీ వేదికోరితివి ?

లవం—ఆర్యపుత్రునియంద మొక్కసారి చూచుమాత్రమున నాకుమనోగతమగు
కతన నిక నీవరమరహస్య మొరులవలనఁ జరియఁబడదనియెంచి యదియే
కోరితి.

రాయ—ఆనంగతియే యిప్పుడు మనకుఁ గావలసినది. యామె యేమని
యానతిచ్చినది ?

లవం—పూర్వమున నీవు సరస్వతివనియును నాపె యొకవాడు తనభర్తజూచి
“లక్ష్మీ కింతయైకవ్యర్థమేల నా శేలశే” దని యడుగుడు నాచతురావనుడు
“హేలగా “నీ కట్టి యిచ్చయేని తుదయ్య-కులమ్మునఁ గాడమెదవా”యని
యడుగ, నందుల కాపె స్త్రీస్వభావసులభమ్మును చావలమ్మున నొడబడి
యెను, “అవస్థమ్మునకు నీవ గాకు. బతిగాకరిం” దనుడు నరేడు తనకు

దురుష్క-కన్యాసమాగమము దొడరుగదా యని చింతించి దాని కిది వఱలోఁ బ్రచండమిశ్రునివలనఁ దాము వినివధిగముగనే సంఘటింపజేసె ననియును జెప్పి యంతర్హిత యయ్యెను.

రాయ—(తనలో) ఇందు సందియ మే ముండును? (ప్రకాశము) చెలీ! నేనిప్పుడు నీకు వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు గాని మనయాధార్థ్యము ప్రపంచమునకు వెల్లడించి వచ్చిన యపయశముం బోగొట్టుకొన నే నీగంగామహాదేవిని సాక్షిగాఁగోరుచున్నాఁడను. ఆపె యొకవేళఁ గలుగఁజేసికొననిచోఁ బ్రాణత్యాగంబొనరించెదను. ఇందులకు నీకును సంగీకారమేకదా.

లవం— నే నని వేఱుగ నున్నచోఁ దమ రట్లునెలవీఁ దగును, మాత్రుని విడిచి కాంతి యెచ్చట నుండును!

రాయ—(తేజిపాఱఁ జూచి) అదిగో, భట్టోజీదీక్షితులును, అప్పయ్యదీక్షితులును, శిష్యులును, మఱి కొందఱు మహావిద్వాంసులును స్నానార్థమరుదెంచుచున్నారు. దీని కిదియే సుసమయము.

(అంతటపైవారు పర్యవేశించుచున్నారు.)

లవం— నాథా! వేసవియగుటచేఁ గాఁబోలు గంగ కడుఁజిక్కియున్నది.

రాయ— ఆలోపమే యిప్పుడు నేను దీర్పఁబూనినది. ఏకాగ్రచిత్తురాలవై యష్టహాదేవిని స్మరించుచు గూర్చుండుము. (విగ్రరగా)

కా. గంగాతీరనివాసు లెల్లరుఁ బ్రతిజ్ఞఁ జక్క నాలింపుఁడీ!
శృంగారాంగిఁ దురుష్కకన్యకను నే నిల్లాలిఁగాఁ గొంటినం
చుం గాలుష్యము నిర్ణయించి నను శిష్టుల్ బ్రాహ్మణగాఁ జేసి నా
రంగీకారమె నాకు; స్వర్ధనికి రాదా, లోప మిప్పుట్టునక?

(అందఱునువిని వారివంకచూతురు.)

భట్టో— (అప్పయ్యదీక్షితులతో) అదిగో, రాయలు సిగ్గులేక తానేకాక యాతురకదానికొ గూడఁ దగుదునంచు దగ్గఱ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియున్నాఁడు.

అప్ప— ఆహాహా! బ్రాహ్మణ్యమున కేమిగాని, ఈయనకు ప్రతముచెడినను ఫలము మాత్రము దక్కినదనుట కెంచుకయు సందియములేదు. ఏమి యీ చక్కఁదనము!

రాయ— (దోసిలిఘటించి)

తే. గీ. అవనిపాటి భాగ్యంబు శివునిచేఱు
అగమధనంబు కవుల భాగ్యాతిశయము

మగతుఁ బట్టిల్లు నీనీటిగోయంగఁబూ
తల్లి ! నాయకుఁగఁబూ చొట్టించినను.

తే. గీ. అతిదరిద్రుల పాపములు పలితలముల
తాపము నొకింతలోఁ బూపు త్వత్ప్రసాదా
మనుచుమా గ్గొనవచ్చునొనఁజనవేదాదు
నా కొనఁగఁగాక పగలరానంద మూబ.

క. హరినిశిరమ్మన గౌరీ
తరుణానితదృష్టి శిథిలతాతపనఁ బ్రసం
బోరయుదు మొనఁగెడి నీదగు
తరఁగఁబ గగనంబ ! బగము చనువుం గలెక.

క. ఈ వ్రుంటి వనెడిగర్వము
చే విస్తాదులను లెక్కఁజేసియెఱుంగ నో
దేవి ! యిపు డడ్డపడవే
సేవారికి మ్రొలిడుదు నెప్పుడు పంపన ?

క. స్మరియించినంతనే చు
శ్చరితాశ్వుల సకృతసుకృతసంబంధము ను
ధరణ మొనరించునీనుల
హరి నాతాపత్రయమ్ము నడఁచుచు చిట్ట !

తే. గీ. ప్రాజ్య మగురాజ్యమునుగడ్డిసరకపోలి
నొకటద్యుపయించి నీరీరమొగిల్గించి
కడుపునిండఁగ నినుఁగ్రోలఁగలుగువాని
మోదమంబహ ! ముక్తికి మూఁడు చిట్లు.

తే. గీ. రాచరమణులు స్నానమ్ము పొచరించి
నెడల మృగమద మదినిన్ను నెనసి నొంత
దనుక నుండునొ యంబ ! యందనుక నామ్మ
గములు నందననమునఁ గాలచు సుఖము.

క. స్మరణమున కాంతి పాపో
త్తగణం నొకమాణు సలుక చిక్కించెడి య
క్కణములు “ గంగా ” యనునవి
మరణమ్మున నంబ ! వదనమండలి నుండుకా !

క. ఏ నీదరికాకమ్ముల

తేనికొ స్వర్ణేచ్ఛలేమియే నిక్కమొ నా

కా నీతీరము జనిమర

జానంత్యహరమ్ము శ్రమము నడపదె బననీ,

క. సృతివాక్యాతీతమై

మతికి నగోచరమునై స్వమహిమహృతతమో

గతియై శుద్ధంబగు నా

త్మతత్వ మననీవ యింతతథ్యము జననీ !

భట్టో—(ఆశ్చర్యముతో) ఇది యేమో, గంగ నేడ కాలమ్మున నింతవృద్ధిచెందు చున్నది!

అప్ప—ఈవేసవియెండలకు హిమగిరినుండు మంచుగడ్డలుకరగి యిట్లుగుటకలదుకదా?

భట్టో—అదియే యైనచో నింతలోనింతవృద్ధికి గారణముకాదు. చూడుడు, ఒకటి యా! రెండా! అప్పుడే పదిమెట్లెక్కినది.

అప్ప—అగును. కారణ మేమైయుండునో!

(అందఱును గ్రింది మెట్లనుండి పైకితప్పుకొనుట నభినయింతురు).

రాయ—

తే. గీ. జన్మములుచేసి, తపములు సలిపి, దాన
ములు పొనర్చియుఁ బడయనిముక్తి పదము
సర్వసాధారణముగా నొసంగునిన్న
నెవరితోఁ బోల్చునేర్తు లోకై కజనని!

క. ఏ ని స్పర్ధాంగికొకిం

తేనిఁ దలఁకుగొనక నెత్తినిడుకొనె హరుఁ డీ

క్షానాశితకల్మష మం

బా! నీమూర్తి మహిమ మది వాచ్యంబగునే,

తే. గీ. వ్రాత్యులకును వాత్యులకుఁ బలితులకును
భిక్షునులకుఁగూడ నేవమ్ము పెంచు పాత
కము లొనర్చునీచులఁ బ్రోవఁగా నొకట్లు
వినువు గాంచని దానవీవే మదంబ !

తే. గీ. జనులతాపంబు హరియింప జగతి కురుకు
నిన్ను బంధించె జడలలో నీలకంఠుఁ

డంబ ! యదినీరుగుణములయందు గలుగు
దోసమేకాక లోభియే యాసనాటి!

తే. గీ. బడులు పెందలగువారల శక్తిహీను
లగుచు సుర లూగుకున్న నయ్యదనుఁ జూచి
నగకమునఁ బడకుండఁ గ్రన్నన సుగళికి
ననుచుపగఁమాన్గంబ వోయంబ ! నివు.

తే. గీ. సహజశీతలమును శుద్ధిబహుళమునగు
నీనలంపు మహత్స్వ మనీద్యతంబు
చీనినేకద ! నగరజాల్ దివి నుతింతు
రిన్నటికి మేనఁ బులకము లెసక మెనఁగ.

ఉ. ఇంతలు సంతలుకొ దొసఁగు లేననులే నొనరించి యేనదీ
ప్రాంతముజేరి యేనియును బాపనతకొ గననచ్చు నంబరీ !
యెంతకు సెంతలో దొసఁగు లెట్టిప్రతిక్రియకు న్నశించుట
న్నంతటి వాచరించుటలులందఱ కీ వొకయీప ప్రోవఁగకొ.

తే. గీ. ధర్మనిధి, మోదదాయి, తీర్థమణి,
త్రిభువనీసతికి సెల్లచీర, మనీష లెఱివు,
దుర్మతి వినాశకాలంబు, దూత సిరికి
నంబ ! నాతాప మడఁచు నీయంగకంబు.

తే. గీ. ధనసురాపానమత్తుల ధరణిపతుల
నాశ్రయించుచు నినువీడి యభిలవిభము
లైనభేదమ్ము లందుచు నాత్మహితము
సెలుఁగనిబడుండు వీని సహంపు మమ్ము !

తే. గీ. గాలిచేఁ దూఁగుతరఁగలఁ గడలుతమ్ము
పుష్పాడుల నొప్పి యచ్చరపూవుఁబోండ్ల
గుబ్బులందలియగురున గుబురుకొనెడి
నీలము సాంసనపూధ నీలుసేయు.

అప్ప—(పరమాశ్చర్యముతో) దీక్షతులుగారూ! చూచుచున్నారా, యెంతలో నిడు
వది మెట్టెక్కినదో! పర్యతములలో నొకప్పు డకాలనర్హములు గురియుట
చేతఁ జామండీ యిట్లు తట్టినీచుట.

భట్ట—అకాలమేకాదు. తొలకరి సమీపించినదికదా! కొంచె మించుమించుగా
బుతుధర్మములు పూర్వులు వ్రాసియున్నారు గాని, అందులో గొన్ని
చెనుకముందు బుతువులలో గూడఁ గన్నట్లుచునే యుండును. కాని
నీటియందుఁ గాలుశ్శ్య మించుకయుఁ గన్నట్లు.

అప్ప—అవును. తా మనినట్లు బహుస్వచ్ఛముగా నున్నయది. ఇదియేదో విచిత్ర
ముగా నున్నదే !

లవం—(మెల్లఁగా) నాథా ! అప్పుడే గంగ యెన్ని మెట్లెక్కిననో చూడుడు.
జనులందఱును దైకి బరుగులెత్తుచున్నారు.

రాయ—(వినక తడేకదృష్టితో)

ఉ. పుట్టినపుట్టువా ! జలధిభూధవపాదవఖాగ్రీమ, పై
మెట్టినచోటు సాంబునియమేయజటాభవనంబు ! వర్తనం
బెట్టియఘమ్ములేని హరించి దురాత్ములప్రోపు! నీకు నె
ప్పట్టున గొప్పలే దఖిలఫావని ! దేవనివాసధావనీ !

చ. నగములనుండి తా మనుదినమ్మును బాటునదీగణమ్ము లె
న్నిగలవు, సాంబుశీర్షమున నిల్వఁగనేర్చెనో? శ్రీశుపాదప
ద్యుగతరజంబు వోఁ గడుగుధన్యత గాంచెనో? యొక్కఁడేని, నిక
బాగడిననోట నేనదిని బోలు నుతింప ? నదీకిరోమణీ!

తే.గీ. అజానిఁ దపమాచరింపని, మృహిశయనుని
నిద్రఁ బోనిమ్ము, హరు నాడనీ, ప్రతికి
యలును దానయజ్ఞాదులు నడుగుబట్ట
నిమ్ముఖిల మిచ్చు నీవ మాయమ్ము ! చాలు.

నీ. అనదలలోన నేనగ్రగణ్యుండ నీహృదయంబు శ్రేయసంపదకుఁ దావు
ఎందును గతిలేని హీనుండ నేను దివ్యగతిప్రదంబు నీదైనపట్టు
కుడుచు లేచుచు నున్నవాడనే నీవు విశ్వోద్ధారణమ్మున బద్ధదీక్ష
కాదిభాధాభర్జితాంతరుండను నేను సిద్ధాక్షధంబు నీసేవనంబు

తే.గీ. తృప్తచేఁ బీడితుడనే నమృతమ నీవు
నేను బుతుండఁ దల్లివి నీవు నిమ్ముఁ
జేర వచ్చితి నెటునేయఁజెల్లు నట్లొ
నర్పఁగద పమ్ము ! దేని ! జాహ్నువి ! మదంబు !

తే.గీ. అణగెం గోహలమ్మ యనాలయమున,
 నెందుతోచ్చగోళులు ముక్కునలనడికి
 నీదుకభ భూమి నెప్పుడు పాపకొనినా
 నపుడ యిటుకయ్యెనంబ ! స్వర్గపుష్పి.

క. కామకోర్కెజ్వరముల
 చేమలమల మఱుగుమమ్మ కీలనాయు
 శ్రీమహితము గంగాజల
 మోముక నంతాపమెల్ల నుక్కడఁచి కృపక.

తే.గీ. అశల భువనమ్ములుండు బ్రహ్మాండ మెచట
 దుమికి పండునుబోలె భంగముల నడుమ
 బారలు శ్రీకంఠజడల నొప్పుగను నాప్ర
 వాహము హరించు నాదుతాపంబునంబ !

మ. ఎవనికొ నెళమ పూతుఁ జేయమికిఁ దీర్థేంద్రమ్ములెల్లకొ ద్రహ
 భవనం బయ్యె, భవాదిదేవత “లహో! పాపాత్ము నె” ట్లందుఁ గో
 దెలి సంధించిరి, దేవలోకభుని ! యీచెట్టి న్నమకొ శుద్ధిజే
 సి విదారించెను వారివారి యథువిచ్చేదంపు పర్వమ్ములక.

ఉ. కుక్కలఁజంపి భక్షణము కొంకక చేయఁగ రోయ నెప్పు రా
 పక్కణవాసులుకొ నుపఁ బాల్పడలేని యథుమ్ములెల్ల నే
 నొక్కటిఁ దక్కఁచే నలిపియుంటి ననుకొ బరిగుడ్డఁజేయ నీ
 వెక్కటిఁ గట్టుచుంటి నడు మీపసు పంబ ! నిను మ్మలించునే.

ఉ. “చూచుచునుంటి నెన్నఁడును బొప్పుడఁ గెమ్ముడు పాపకాలి యే
 నీచుని బోచి యీజగము నేను బో ! యని మెచ్చఁజేతు నం”
 చే చిర మున్ననీమనసునిచ్చ ఫలింపఁగ నచ్చినాడ నక
 బోముట నీకుఁ జెద్దయశ మోజగదంబ ! బహూహు నేటికిక.

భట్టో — (మీనుట యశ్చింతించి) అప్పయ్యదీక్షతులు గారూ ! ఆప్రవాహధ్వని విని
 చున్నారకదా ! యేమి యీపరమవిరుద్ధము, కలియం చెల్లరకబోలె నదు
 లును గట్టనకుం దప్పునుకాఁబోలును!

అప్ప — బహుసంరంభముమీద నచ్చుచున్నయది. ఆదరింఁ జై కిసిద్ధి బాగుచేయఁ
 బడుపడనలన్నియుఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నవి. మనమింకను జైకిఁ బోవు

దము రండు. (ఓక్కించి) అప్పుడే ముప్పది మెట్లు మునిగినవి. (అట్లొన రింతురు.)

రాయ—

మ. సునకమ్మకొబలె బొట్ట పేడ్చుట సయాశూన్యత్వముకొనూనృతం
నినతుకొదక్కుటయుకొనతక్కుములతోఁ బోరాట దుర్బాధన
స్తనముకొనామగుణులు లియ్యవి చెవికొదాకించి నికొదక్క నొ
క్కనిపేషచ్చును నామొగచ్చు గనక దొక్కండు న్నిజం బంజిరో!

తే.గీ. కన్ను తెంతలుగల్గినఁ గార్గ్య మేమి?
ని న్నికొప్పేనిఁ జూడఁగ నేరవేని;
నీడుకలకలమును విననేరకుంట
చెవుల కని పంచనం బంబ! సిద్ధ మింత.

చ సుకృత మొనర్చుచారు చనువోటు దిశం బసుముల్ పొనర్చువా
రిని నరకం బటంట యురేరి కృతమాట భవత్ప్రచారనా
స్తికమగు దేశమంద నినుఁ జెందినదేశము లీవిభాగ మొ
ప్పుకయ చరింపుఁ బాపములు వాపెడినల్లివి నీవు గల్లుటకొ.

తే.గీ. విప్రులను దుగించి గురునతీటిత మించి
కల్లు చెడగ్రోలి కనకతస్కరతఁదూలి
యును దుదకు నీదరిని దనుపూడ్చి జనుదు
రంబ! సోమయాజులు చనునట్టిగతికి.

క. సుమనస్సారభవోరుం
డు మనోజార్తానుహరుఁడుకుకొగద! యనిలం
డగులంబగు నీసంప
ర్కమున జగము శుద్ధిచేయఁ గలిగెడి నంబా!

ఉ. ఈధరఁ గొంతమంది పరమేగఁ బరోపకృతుల్ పొనర్తు రా
స్థాభృతి యజ్ఞకర్మములు నల్పుదు రింకొకకొంద టీజగ
స్సాక్షుఁడుమాత్ర మంబ! భువనద్వయభారము నిన్నుఁబూన్చి యే
గాఢయు లేక దా సుఖముగా నినురించుచు నున్ననాఁ డహో!

తే.గీ. వాత్సల్య లభములు నగునట్టివారిఁ జేరి
పాపనాశనీయ నీకెంత పట్టుదలయొ

నాట నంతయు పాత మొనగ్గుపట్ల
సహజముల మేకోలేని దుష్టజము గనని !

తే.గీ. సంగపట్టున నటియించుచంద్రమాలి
జడలఁ దనవారిహౌతస సరిగ లహను
లనెడిభుజముల నభినయం బుమర నీ హా
నన్నునటనంబు నాతాపమేగ్గుఁ దల్లి !

ఉ. అన్నిటి కీవ యుంటి పని యాగడమల్ కడుఁ జీచిచేసి నా
మన్నడ నైతి నీవిమలవర్తనపుందలీయందు నాట నీ
మన్నన సున్నయేని యిల మగ్గుడ నమ్మిక ! నిశ్చలమునకం
పోన్నతి మన్నగాదె ! గగమాడదె ! నీవ యెఱుంగుచుంబో !

చ. హరునికపర్ణమందు నడయాడుచు నాడుచు మధ్యమధ్య న్నే
హరనమిశ్ర త్తద్భుతనువ్వల పార్వతిపాపటక గతి
స్ఫురణముచూప నాపెయు నసూయ కనుంగొనలందుఁ గోపఁ గో
ల రహి నదల్చు నీలహరులక జయనీమల నెంతు నంబనో !

అప్ప—ఓహోహో ! పట్టణ మంతయు మేడలనెక్కి చూచుచున్నది. ఇయ్యది
యకాలప్రళయహా యనునట్లు తోచుచున్నది. ఇప్పటికి నలుబది
మెట్లెక్కినది.

భట్ట—అవును, ఇయత్త లేకుంటచే నెవరును స్నానమొనరించ జంకి నెనుక కేసు
చున్నారు కాని అటుచూడుడు! రాయలుమాత్ర మాతురకనీరీతో గదలక
యేదో పెద్ద నిష్ఠాపరునివలె బలించుచు నాఘట్టమునఁ దనమేడదరిం
గూర్చుండి యట్లే చలింపక యున్నవాడు. ఇంతకు నిది యాయనకవిత్వ
మాహాత్మ్యము కాకుదా ?

అప్ప— (అటుచూచివిని) గంగవీరద శేవో శ్లోకము విదివఱులోఁ జేసినవో
యిప్పుడు జేయుచున్నవియో కాని పరించుచున్నాడు. ఇది హేళు వగునా?
పొలిదినమును మహర్షిప్రవరులచే రచింపఁబడినశ్లోకములచే నెందఱు నుతిం
చుటలేదు.

భట్ట—అట్లనకుడు. చూడుడు. ఆయన మొగమున నెట్టిదీగ్గ పొవకట్టుచున్నదో.

అప్ప—ఆయనచే కొదు. ఆగ్రహము గూడ నెట్టిదీగ్గయే కన్నట్లుచున్నది. సమీప
మునకుఁ బోయి విని పరికింపఁగలడు. (అట్లునరించి యచ్చెరువుగా
వినుచున్నారు.)

రాయ—

క. ఎందఱు రా రిచటికిఁ గో
రైం దీర్తువటన్నయాసఁ గృత్రిమరక్షిక్
జెంద స్నీతోడే నీ
యం దిది సహజంబ నా కనాదిగ జననీ!

క. ఏనీమృత్తికఁ దా మ
జ్ఞానహృతికి నుదుటఁదాల్చఁగా విధిలిఖితం
బైనయనిష్ట మృదుగునొ
దానన నాతాపమెల్లఁ దఱులై డల్లి !

చ. జనపదసత్తులక్ గని యెసంగెడిహాసమునాఁ జెలంగుతె
ల్లనికుసుమంబులం దగి విలాసగతిక్ మలినాళిపుంజముక్
దనతనదివ్య సారభవిధమునఁ బూతముగా నొనర్చుదే
వనదికి దాపునం దనరుపాదపముల్ చెలికొందుర్ నా కగుక్.

ఉ. ఎంతకునుంగరంగని దురీహులు దేవతలన్నఁ గర్మముల్
సంతతస్థలక్ సలుపఁజాలిన మేటులుఁ జేయరాని నీ
చింతలఁ గొంద టుందు రింకఁ జీరికినిక్ గొననీ జగంబు జ
న్మాంతము నేయు నీస్మరణమంద సమస్తము గాంచిత్తలిరో !

ఉ. పుట్టిన దాదిగాఁ దనువు వోయెడునంతకుఁ బుణ్యకర్మముల్
గట్టినవారిఁ బ్రోవఁ దగుకారుణికుల్ శతముల్ సహస్రముల్
పట్టొకయింతలేని గురుపాతకులక్ గడతేర్చుపొంఁటె నీ
యట్టికృపాధికుల్ పృథ్వియందు మఱిందును లేరు జాహ్నువీ.

చ. జనని పయన్సుగోలి జడసంగతి నాటల నాడఁబోయి కాం
తి నెఱుంగకే చిరమ్మువెనుఁదీయక యాడితి బుద్ధివచ్చె ని
ద్రను గొననెంతు నంకమునఁ దారిచి పూర్తిగ వాయువీజనం
బున నిదురించఁజేయు మిటుమున్నరకం బొనరించ నెన్నఁడుక్.

ఉ. గాథలకేమి వే నడుముగట్టుము లేనెలతోడ గూఢపా
న్నాగుని మాఱిఁదాల్చు మొకనాటికి “నా కిదియెంత” యంచు నీ
వీధరతోడిపాటు మది హేల యొనర్చకు మంబరో ! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడితనం దిది యితడ వేల ? జాహ్నువీ,

చ. వర మునయలొ కుంభమును బద్ధము నానిగు నేతులొ, సుగూ
కరళకలలొ మాళి, సుగం గాచునుపుట్టును, భూమియొకొ కి
రరుచికి నన్నెఁదెట్టి మకిరమ్మున నెట్కుడు నేట్టిసోన్నెనె
బంగళిఁగాయినికొ చలఁచునాని పరాధప మండ నిలొ!

ఉ. అంతటఁ జిన్నిన మ్మొలయునాన్వరుమలో నున్నదై నాన్వరు
క్రాంతల తాప మాన్వ నెటుగాంచినఁ జిన్నెనొ నాన్వరు
త్వీంతగ నింతయంతనని నెన్నె నొల్కఁగఁ జేచు దాయు నా
శంతసుభాగ్య నా కిడు న్మలంఠనుసౌఖ్య మనంత మైవగదొ.

ఉ. మందులు నింకు మంఠ్రములు మ్రొవ్వుడు దైవమొ న్మనుక్కులు !
సందుల గొందులకొ ఒడు సపారమగుకొ నున్న నేయునెల ? శే
రందు గరుత్మదశ్యములు ధ్వజములొ భవమహ్నికీలక
గండెడి నాదుతాపము సౌకాలదు నీచయలేక తల్లిగో!

భట్టో—(నమ్మికతో) చూచితిరా ? యింక తెండు మెట్లెక్కిన గొంతులన్న మెట్టు
గూడ మునిగడిని.

అప్ప—అవును. ఆయనకుఁగాని, యాపెకుఁగాని యీభయమిందుకయు నున్నట్లులేదే?

భట్టో—వారకెందుకు భయముండఁబయును ? ఇవి నాకల మున్నాత్మగ్రహీ కదా.
ఆపద్యములు వింటిరా? అవి విని గంగయే యనకుండు, ఎవ్వరని యుష్పాంగ
వలసినదే.

అప్ప— యదనంతరన్యాయముచేఁ దమరన్నట్లుహింగులనియే యున్నది గాని
నిజమునకు మాత్రము సంగీతమునకుఁ జింతకాయలు రాలవు.

భట్టో—మన మనుయచే నట్లుకొనుమాత్రమే కాని గంగకు నిజమైన చింతలేపావను
రాలన్న బిరుదున్నచో నమ్మహాకవిభక్తి తేలయుష్పాంగదు ? అట్లయినచో
వేద శాస్త్రాదు లసత్యములే కావలసివచ్చును.

అప్ప—అవును, మొన్న మొన్ననే కదా! విద్యారణ్యులనాచు కనకధారాస్తవ మొన
రించి బంగారువర్షము గురిపించిరని వినుచున్నాఁడము కాని ఆయననును
ఈయనకును యోగ్యతేమి పాండిత్యమునతేని సుస్తిమతకాంతర ముకలను.
నక్కెక్కడ ? దేవలోక మెక్కడ ?

భట్టో—ఇంకను మీయనూయ మొదలంట నశించినదికాదు. భక్తికిని బాండిత్యము
నకును గడుదవ్వు. ఏఫుట్టలో నేపామున్నదో యెవరికెఱుక ! పయి కిట్లున్న
వారలే మహానుభావులు కావచ్చును. దత్తాత్రేయులవారిని వినుచుంటిమా?

లేదా? మన మిట్లు మీనమేషములు లెక్కించుచు నుంటిమేని యింక నొక కారణములొక గాక గంగపాలు కాక తీరదు. దానంతేసి మనకిరువురకును నెవ్వరినైనా కాన్వరమగును. మన మొనరించిన యశమానమునకు రోసికదా! యాయనఘోర్తుఁ డిట్లునరించుచున్నాఁడు. గంగయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జెప్పకున్నను మహానుభావుఁడే యని మనకు బోధించుచున్నది. ఇప్పటికి నేఁబడి మెట్లెక్కిననని. యింకఁ దక్కిన వాపెకు లక్ష్యమా?

అప్ప—కాశీ కెప్పడును గంగముండదు. ఉన్నచో నానామము నేతిబీరకాయయే కదా! కాశ్యోత ఇతి కాశీ, అను వ్యుత్పత్తికిఁ బ్రళయకాలమందు సయిత మిట్లున్నయెడల నే సార్థక్యము.

భట్టో—మిథాస్థానియులు గట్టి పెట్టుఁడు. భక్తులబోధించుపట్ల భగవంతుఁడు శాస్త్రములు చూచువాఁడు కాఁడు. మన మీపాటికి నయ్యనఘునిఁ బ్రార్థితము పడుఁడు.

(బలవంతముగాఁ జేయిపట్టుకొని దగ్గటగాఁ దీసికొనిపోవును.)

రాయ—

మ. తనచర్మమును బాములుకొ శశియు రుద్రాక్షలో మొదలో సర్వ మొక్కనిమేషమైన శంభుఁడోడి లవముక గన్నట్లమిక గౌరి నొడ్డను నుంకింపుడు నాపె నవ్వొలయుఁ జూడక జూడ జూదంబు గెల్చినయానాఁటి భవన్మహానటన ముచ్చేదించు నాకర్మముల్.

భట్టో—అప్పుడే పాదములున్న మెట్టెక్కి పాటుచున్నయది. కాశిక పోకపోయినను నితఁడైన నిప్పట్లైన నీఫాదుపావట్టితో నట్టేటఁ గలయక తప్పదు.

అప్ప—అవును. అట్లే పొడకట్టుచున్నయది. ఉపాయమేమి?

భట్టో—ఇతఁ డీసమాధిలో మనమాటలను వినిపించుకొనునట్లు తోచదు. ఈపెను బ్రార్థితము. (ఆపె నుద్దేశించి) అమ్మా! మహాపతివ్రతా! నీకు మేమందఱమును నమస్కరించుచున్నారము. నీభర్త నెట్టేని యిగంగామహాో పలునము వారింపఁ బ్రార్థింపుము.

అప్ప—జాగుసేయక యిట్లునరింపక తప్పదు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! నీచురాలనగు నన్ను వీరిట్లు బ్రార్థించెదరే! నేనేమి కేయదును (ప్రకాశము) నాథా! నాథా! (శరీరము స్పృశించి పిలుచును)

రాయ— (విననివిధమున) క. గంగ విభూషితలింగ వ
రాంగ సకృత్కృతపాతకాపాంగ లన
ద్భంగ సరోజప్రాంచ
ద్భంగ మదీయాంగములు పవిత్రమునేయున్.

లవం— (గంగ కంజలిఘటించి) అమ్మా ! నీనైన నామనవిచేకొని నన్ను నీరభ్యర్థిం
చిన దానికి ఫలము గల్పింపుము.

గంగ— (అంతటితో నాగుచున్నది) (అందఱును నాశ్వర్యపడుచున్నారు.)

రాయ— (తవల) ఏమిది !

ఉ. “ గోపితాశనాన్వయజః గొంకక యీశతపత్రశేత్ర సీ
కాపురుషుండు గట్టికొనెగా ? ” యని శంక యొకింత లేక మా
దాపున కేగుదెంచితి వృథా మరలన్ జనదేల బాల ? మీ
యేపున లోనఁ జేర్చికొను మిందఱు నివ్వెఱుగంద జాహ్నువీ.

కా. శుద్ధాంతఃకరణుండనేనిఁ గవితాకూరుండనేనిన్ గదా
రాధాంతఃస్మృలఁబోడ నేని నినునారాధింతునేనిన్ బుత
శ్రద్ధావద్వచనుండనే నుపనిషత్సారస్వరూపుండనే
సుద్ధారం బొనరింపుమా ! నను మహాయోగింద్రియాడామణీ.

ఉ. ఎన్నఁడు నించుకేని దొనఁగట్టిదొ నేరనివారు నీవు లే
కున్నఁ బవిత్రులే కడు నయోగ్యులఁ బోచినప్రోవు ప్రోవు సం
వన్నుల కే రొసంగవలె! భాగ్యవిహీనులఁ కీగి యీగి ము
న్నున్నప్రతిష్ఠ నిల్చుకొను మోజగదంబ ! బహుంతు లేటికిన్.

ఉ. శ్రీ ధరియించు టెప్పుడిక ? గ్రీవ; శిరమునఁ జంద్రుఁ డేడి ? గం
గాధరముల్ జటావళులు గల్పనసేయ వదేమి ? నీకు నా
భూధరరాజకన్యకకుఁ బోరడప స్వలదే ! కటా ! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడిక్షణం బిది యీతడ వేల ? జాహ్నువీ.

గంగ— (అట్లే మోచుచు యుండును అందఱును నిశ్చేష్టులై యుందురు.)

రాయ— (కొంచెము కోకుముతో లవంగిం జూచి)

కా. ఇంకున్ గాల మటఱు నెంచ కెటులొ యీనిన్నును న్నన్నుని
శ్శులకావేళులఁ జేయఁబూని కృప నాభాగీరథదేవి రా

నుంకించెక మనకేమి కేల్పొగిచి యిట్లుండక దగుంగాక యే

జాంకాస్యా! (బతు కెంత శాశ్వతము? లో నారాట మింతటికిక?

అవం—(భయముతో) నాథా! వీరిమాటకు బ్రతిచెప్పజాలకయే నిట్లు ప్రార్థించితిని.

రాయ—వీరెవరు? (దెసలుపరికించి) ఓహో! వీరా, అట్లయిన వీరియెదుటనే మన

యాథార్థ్య మిగంగాముఖమునఁ దేటుంగాక.

(తెరలో)

గంగ—(రత్న భూషణసహితముగ కరదవ్యయము వైకెత్తి)

తే. గీ. ఈజగన్నాథుచే రచియింపఁబడిన

యట్టి పీయూషలహరిఁ దా మహారహంబు

పతన చేసెడివారికిఁ భాగ్యమబ్బు

సౌఖ్యముల్ గల్గుదుఁగముల్ కాంతిఁజెందు.

(అందఱును నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు విందురు.)

రాయ—(తనలోనంతోషముతో) ఓహో! అంభిక తనదేవతాత్మత్వము గూడ నెల్లడి

చేయుటయేకాక నాయీగంగాలహరిసోత్రమునకుఁ బీయూషలహరి యని

కూడ బిరుద మిచ్చినదే!

(మరల దెరలో)

సత్య! జగన్నాథ!

శా. సాక్షాద్భ్రాహ్మపు నీవు, నీసతి సరస్వత్యంశసంహిత, మి

మృత్యుపిం చెడివారునుం గలరుగా! యైశ్వర్యపర్యాప్తికై

యీక్షోజీస్థలి ఘాదుషాగృహమునం దెఱాక్షి పుట్టెక సతి

త్వక్షోభం బదిగాక యుండుటకుఁ దాత్పర్యంబు నీరాకకుక.

(భట్టోజీదీక్షితాదు లొకరిమొగమువంక నొకరుచూచి కొనుచు నిశ్శబ్దములై విందురు.)

రాయ—(తనలో) స్వప్నమునఁ జెప్పినట్లే యిప్పుడును జెప్పుచున్నది. ౧౩

యాచూభేదములచే ననేకగతుల నుండినను దుదకు నొక్కటియే కదా!

అవం—(తనలో) గృహమందుఁ బుట్టినదె యనియే చెప్పుచున్నది. కాని సాక్షా

త్సుత్రిక యని చెప్పలేదు, సర్వజ్ఞయగు నాపే కొకరహస్యము దాగునో?

(మరలదెరలో)

తల్లీ! అవంగి!

ఉ. పుట్టినదాది యాపయిని బుద్ధియెఱింగినదాది యెన్నఁదుక

తెట్టయు మాంసభక్షణము చేసియెఱుంగవు నీదురంధ్రియీ

పట్టపురాజు కాదు నుమి, బాహ్మణనద్యుడు, మిమ్మునుకొనెటికొనెటిగా! అట్టెన, ననుచు చెట్టరె? సాహసికుల బుధాగ్రణుల్.

అం—(తనలో) ఇప్పటికి నన్ను గూడ విన్నప్తముగాఁ బవిత్రురాలిఁగా నమర్చించినది

(మరలఁడెదలో)

ఔనోయి! ఘట్టోజీ! ఏమోయి? అప్పయ్యా!

చ. చదివితె రేటి కీచదువు, సత్తము లెవ్వరొ, యేరిలేజ మె
ట్టిదియొ, యెఱుంగఁగావలద! డీకొని వాద మొనర్చుటే మహా
సదవియొకో! జగత్త్రయము పావన మెవ్వరికల్పి నట్టివా
జ్ఞదవతియొక విధాతయును మాన్యతకుకొ దగరొక్కొ! యిక్కడకొ.

(ఇరువురును నంజలి ఘటించి వడవడ వణికుదురు.)

(మరలఁడెదలో)

తే. బ్రాహ్మణక్షత్రియులయందుఁ బరఁగులేజ
మెల్లయశనులయందు దివ్యుడిమిడె నింక
హూణులనుబొందుఁ గలియుగమొక్క కొంత
జరగుపిమ్మట మీయాటసాగుటెట్లు?

చ. పుము నేనో, సిరియో, సరస్వతియొ, యంబాదేవియో పేర్చి నిం
దియకుకొ రాడిగ హూణవంశమున జన్మింపకొవలెకొ నాఁ డొకిం
లయు వర్ణాశ్రమధర్మముల్ నడువ “పీఠార్హస్థ్యములకొ మానుడ
య్య” యటంచుకొ లిఖియింపుఁ డీరలు భవిష్యద్గ్రంథసందర్భముల్.

చ. తురకలఁ బోలె హూణు లొకతుందుడుకుకొ గలిగింప రూరకే
నరులు కులానువర్తనలు నాశ మొనర్తురు వారిమీఁద నె
వ్వరుఁ గనలంగరాదు యుగవైఖరు లట్టటుగోవు దైవతా
దరమడుగంటు సర్వమును దప్ప నొకండని చెప్పనేటికికొ.

చ. బడుల నెవమునకొ బని నెవమునఁ బాట నెవమునకొ ధనం
బుడఁగక యబ్బు పోతువున నూరక బాహ్మణు లొక్క పెట్టుగాఁ
డెడి మతమేదియొకొ గనక చేయని చెట్ట యొకింతలేక పో
విడుతురు సర్వకర్మములు, వేదము లప్పడు దుర్వివాదముల్.

చ. పూర్వాచారపరాయణత్వముననే పోవంగ మీకిచ్చయే
వర్వాచీను లొకళ్లజోలి యదియేలా మీకు? మీయంత మీ

గుర్వర్థములు సాగఁ జేసికొనుఁ డేగుం దుత్తమంపుంగతుల్
గర్వంబుకొ గని యొడ్లనెంచకుఁ డిదే కార్యమ్ము గాకుండెడుకొ.

ఉ. ఇంత వచింపనేల ? యిపు డిందఱునుకొ విను చుండ నేను మీ
చెంతనచించునంగతులె చెప్పదు రింకొక ఫక్కి మార్చి “తా
నంతము నందె రాయలును నంగనయుకొ నదిలో” నటించు రీ
వంత లనేకముల్ వొడము నెక్కస మందకుఁ డయ్య నెట్టులై.

ఉ. కొంచఱు “రాయ లుంచుకొనెఁ గోమలి నొక్కతె యాపనాస్వయకొ
మందులు దానినే యనిరి మానపనాయకు పుత్రియంచుఁ” దా
మందురు, నాదురాక యిదియంతయు రిత్త యటంచు నవ్వుదుర్
గుండకుఁ డిట్టిపట్టులను గ్రూరయుగం బిది దీని చైదముల్.

ఉ. ఏమన ? మాకు నీగతిని నీయుగమం దగుటే హితమ్ము మా
కీమెయి సంచరించు ద్విజులే కడునిష్ఠలు, కాల మాపుదు
స్థిమహితుల్ భవాద్యులు ద్వేష్యులు పుణ్యయుగంపురాకకే
మే మొనరింపఁజేయుదుము మీతనదుష్కృతులెంతలెంతలుకొ.

లే. గీ. ఐదువేలవత్సరముల కగును సంక
రం బటంచు వచించుపురాణవాక్య
మెఱుంగుండప్పటి కాచారమెల్లఁబోవు
నిలుచుఁబల్లెల నెక్కడేనియును నొదిగి.

కా. విద్యావంతులుగూడ ద్రవ్యములనే పేరిమింతు రాచారముల్
విద్యస్థాన మొనర్తు రంటకు సరస్వత్యంబయే సాక్షి యీ
యువ్యోగమ్మునకే కదా ! యవనియా టాపైకొ వచోమాత, యే
విద్యల్ నేర్చిన పొట్టకే ! యింక వృథా నేదమ్ములుకొ కాస్త్రముల్.

లపం—(తనలో) నాచాపలమునకు మృదువుగనే చీవాట్లు వైచినది.

శిష్టో—దేవీ ! నాయపరాధము పైఁచి యనంతర్థిగా దర్శన మొకపలి ప్రసాదిం
పఁగోరెదము.

అప్ప—అంబా ! దురాగ్రహమ్మున నీభక్తుల కపచార మొనర్చు టట్లుండ నీ
కింక శ్రమమిచ్చినందుకుఁ గూడ తీమింప వేడెదము.

చాయ—జననీ ! ఆ ట్లొనరింపవేని యప్పుడు చూచినదానినే కొంతనేపటికి లే
దనెడి యీయుగమునందు “నిక్కముగా గంగ వచ్చిచెప్పెనా, యేవో
యిందుఁ గపటమున్నది” యని గేలి సలుపక మానరు.

గంగ—ఇదిగో! ఇచ్చుచున్నాను నిరీక్షింపుడు (పటాక్షేపమ్మునఁ బ్రవేశింపును).
(ఎల్లరు నంజలిఘటించి భక్తిపారవశ్యమున గనుపజతురు).

గంగ—

ఉ. ఆల్లఁడ వైతి వీజగమునంతయు నేలెడి పాదుపాకు, నీ
కూళ్లతడిచెచ్చగాదె పృథిభోన్నతికై కడుమెచ్చి, యాజమీ
శెల్ల నరేంద్రశబ్దమున కింకొకయర్థ మిడేల? యేలు మీ
హలకపాణియుఁ గవిత యైదువులై నినుఁ గొల్వ నొప్పగఁ.

తే.గీ. ఆపయిని మిరియవురు సత్యభవనమ్ము
చేరుదురుగాత నీచేతఁ జేయఁబడిన
గ్రంథములు భువియున్నంతకాలమును స్మ
రింపఁ జేసెడిఁగాతఁ గీరితి'యిడెల్ల.

నీకింకను నావలనఁ గాదగు మనోరథం చేమి?

తాయ—కృతార్థునిం జేసితివి. ఐనను ఇదియగుఁగాక.

(భరత వాక్యము.)

తే.గీ. రాజులకు వృద్ధి, యగ్రవర్ణస్థులకును
బుద్ధి, వేదాల నాసక్తి, బుద్ధుల శక్తి,
సకలజనుల కారోగ్యంబు జగతిభాగ్య
మెల్లెడల నుల్లసిల్లు దురిచ్చ డొల్ల.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గ ద్య .

ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవిబాల కలానిధి బాలనరస్వరూప
శతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు

పండితరాజమునఁ

బంచమాంకము

నర్వమును

సంపూర్ణము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

— ♦ పండిత రాజము ♦ —

సుధ పత్రము

పేట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
7	17	విధియించు	విధియించు
19	26	జాబగవయ్యె	జాబగవయ్యె
22	3	కవ్యక	కవ్యక
28	22	వీక్షింపను	వీక్షింపను
"	25	అయన	అయన
"	29	ఉత్పత్త	ఉత్పత్త
29	8	సుఖజాంఘ	సుఖజాంఘ
34	3	క్షమాపణ	క్షమాపణ
35	5	అయినచో	అయినచో
37	8	బ్రాహ్మణ్య	బ్రాహ్మణ్య
39	14	పొరపొటున	పొరపొటున
47	22	గుహుఁ	గుహుఁ
50	8	పాండిత	పాండితి
74	10	న సారమగున్	న సారమగున్
76	11	జనదేల	జనదేల
77	14	స్తోత్రము	స్తోత్రము

ప్రసనవిజయము

—0—

ప్రథమాంకము

మ. శిరి సుశోభనము నల్ల తలమీన నరించెన్, దేనిమూలాన ను
ర్వర నెందున్ దిను మంగళమోగ్యత చరిత్రస్థాప్యమై పర్య, శం
కరుడున్ బాగ్యతి దేనినాటికి జయకాంతిల్ పృవర్తిల్ల న
ర్వర సాంతిము ద్యూత సామగ్గ పరబ్రహ్మయ్య మిమ్మొముతన్.

నూత్ర— (ప్రసనవి) : భాస్వామీరా ! సాంజలిబంధంబుగ నాయొనర్చు విన్న
పంబాకింది నేడు ప్రదర్శింపబోవు కేవలపూర్వముగు రూపకంబునకు
మితాంతిని హాసోనర్పణయు. ఏమందురేని యీనాటకమునందలి యితి
వృత్తము మీలోఁ బలుమందికిఁ గ్రోధోత్పాదకముగ నేమోయని నామతి
కొంతుచున్నయది. పూర్వకాల మెట్లైనను బ్రస్తుతకాలమున దుర్వ్యసనాన
తులు మెండు. నానంకినీ తన్నివారణాధంబుగా మేమిప్పుడు ప్రదర్శింపఁ
బోవు శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులకు వ్యసనవిజయంబున మీలోమీ 'ది
నన్నుంకూర్చిను, నన్నుంకూర్చియే' యని యనుకొని మాపైకి దాడివెడ
లుదుకదా ? అట్లు పాపంబుకొనక యిచ్చుది లోకము బాగునకై గ్రంథ
కర్తలొనర్చినవియు నందులకే మేమా ప్రదర్శించుచుంటిమనియు మీరు
దృఢముగా నిర్వహించవలయు. వ్యసనములు సప్తసంఖ్యాకములైనను, తక్కిన
యాలును నొకతల నిదియు నొకతల యనుకొనుటకుఁగూడ వీలుగానిది
యగుటచే దీని నివారణంబునకై శక్తివంతులకేమిండ నెల్లరును బ్రవర్తింప
వలసివచ్చిన నే ననుకొనియున్నాను. ఇది పరమపంచాలమునుటకు దీనికి
నైపుంటికులికిన దుర్యోధరమను నామమే మనకుఁ బ్రథమసాక్షి. (అనియేమో
చెప్పుచుండఁగాఁ జెరల)

ఎవఁడురాయగ్గడ ? మహాబాధిరాజులచేఁగూడఁ గృత్యముగమునాటి
నుండియు గౌరవింపఁబడుచున్న ద్యూతము నితగా నీనడించుచున్నవాడు?

సూత్ర— (అవాక్కిరింపుగా)

కం. పానానస్త్రులు నబలాగ్నములు మృగియులును గొంతు పోసినవిదవ.

మే నెఱుంగుట కలవకటా! మానవు జూడకలు దాని మరణమదముకన్.

(మరలఁజుగలో)

ఏమి యీ బాధిర్యము ? తన యనంబుఁపుటాపాపములను నివారించునున నావాక్యములను నరకుగొనక యా మౌనము లి న్నవలయునాడు.

కం. జూదమునకన్న ధనసంపాదకమును విద్యగాని మోమానందం

గోదగుణద్వియగాని లేదని పేరఁజెలుగఁగల మోమముచకటా!

సూత్ర— (సభవంకఁడిగి) మాచితిరా, నాయనలారా! ఇంకను మాప్రస్తావన ముగియకమునుపే మూర్తిమంతంబగు దుశోదరమోయనునట్లు నామేన మామ శ్రోగోధృతుడై నాపైకి దుముకుచున్నాడు. ఇంక నేటినుండిన మాటదక్కదు. (నిష్క్రమించును)

(౩౩ ప్రస్తావన)

మామ— (ప్రవేశించి జూదంబుకన్న అనునద్యము మఱలఁజదివి) ఇది యిట్టిదియై నను నొకానొకపుష్పము మనస్సునకుమాత్రము మితిమీరిన పశ్చాత్తాపముగల్గించును. పృస్తుతము నాయవధయుఁ దక్కిలి యభాగతిగానున్నయది. ఏమి నేయుదును ?

సీ. కురువఁబెట్టితి మచ్చుకోసమంచునుదెచ్చి వైడికూరురుపాపి వైడికింటి
అవిష్టవైచితి ననంతాచార్యు సెరవుగా నొడిసిఁబెచ్చిన కవ్యయుంగరంబు
బదులుతెచ్చితిని రేపట ధనద్విగుణంబుతో నిర్భుజని బృహస్పతి మొదల
దొంగిలించితి నేర్పుతో సానిమెడలోని జారుగానున్న బంగారునాను

గీ. ఇంక గన్పారలో నెప్పుడెనిఁ జేతి
కాను రాజేంద్రసేయదు; ననుదినంబు
తిగులుచు నెయుండె నాచేయి తగులఁబెట్ట
ఎంతధనమిత్తు నిట్టింక నెవఁడెత్తు?

గీ. వేటులేదాయెఁ జేతింకేటియాట!
గెల్తునన్నను దగులు దగులునన్న
గెల్పుగా నేటియాట భంగించె నకట!
పొడువ్యసనంబుచే నిట్లు భస్మమైతి.

(నిట్టూర్పుచ్చి) నిర్దశపురుషుండెందుకును బనికరాడుకదా ! గృహబలము
తక్కువగానున్నప్పుడు సర్వమును విరివొందుచునేయుండును.

ఉ. సిరికడకేగినకొ ధనము చేతులు, దిండుగినియొద్దకేగినకొ
గఱవగు, నక్కజేరు సముఖమునకేగిన నాస్తిపావ్తముకొ,
హరునకునైన నాహరికినైన విరించికినైన నెద్దియుకొ
సరిపడెడించుకేని గ్రహచారము చాలనినాడు మిత్రుఁడా !.

(దెసలు పరికించి) ఇక్కడ మిత్రుఁడెవఁడు ? క్రమముగా నాకు మతిపోవుచున్నట్లు
న్నది. ప్రవృత్తసమయమునకు దశావస్థలనియు ద్వాదశావస్థలనియుఁ గొందొక పరిమితి
యున్నదిగాని యీవృత్తసమయముఁ బరిమితమేలేదు. అందులో నేడు గోరు
చున్నపై రోకటి పోటు చందముగా

గీ. సోమలింగంబు సిద్ధాంతి సూరిగాఁడు
కమ్మతండును దీక్షియ్య తమ్మిరాజు
నేటిరే నత్తురఁట! పెద్దమాటకొఱకుఁ
గమ్మచనునెంచెఁ గుంటికోసమ్మ కొఱకు.

(విచారించుచుఁ గన్నీరు విడుచును)

అవ్వుయ్య—(ప్రవేశించి) మాటా ! తెల్లమొగముపడినదేమి ! మొన్న రాత్రి పెద్దాట
జరిగినదెఱకాదా ? ఇట్టిసమయంబున భగవంతుఁడు నాచేత డబ్బులేకుండఁ
జేయుచున్నాఁడు కాని పదిరూపాయలేని చేతిలోనున్నచో

ఉ. వెంగలియాటలాడు నలవెంగలిరాయని రూపుమాపనో
దొంగవరాబుగానిఁ బెడతొవకుడింపి ధనంబుదోపనో
లింగముగింగము న్నలిపి లేదనిపించనొ యింతయేటి కో
సంగడికాఁడ! నేన పెలుచన్ గడియించెద సర్వవిత్తమున్ ||

మామ—అప్పిగా ! మనము దురదృష్టవంతులము కానిచో

ఉ. తక్కువవాఁడనా ? ధనము దగ్గఱుండిన నున్నవారిలో
నెక్కినిగెల్వఁగాఁదగిన నేరుపులన్నియు లేనివాఁడనా?
నిక్కముగాగఱింతు గఱనీయముగాఁదగునాటిమాటలో
నక్కట! యొక్కవేటయిన నాదటలే దడియేని పాపమో ?

అదియునుంగాక నిన్నరాత్రి దీక్షయ్యవూలునునఁ బాడెడిని. ఆమరాజు
అను గ్రామమునందును నీ కోటయందునును ముగ్గువాడు సంతోషం
బిడినవాడగుటచే నతని కంఠపున నేను కోసి చందలు మామూలుకావడం గమ్య
తఁడు గెలుచుకొనియె.

గీ. అయ్యోనయ్యట్లు కలువక మతఁడొకఁడ
తామరగఁ గల్పింకాఁగఁగనున
దోసకారి యామఁకురూడ నీమగ్గుని
గెల్పుచుక్కనుబడి నామఁ గీకొనెచ్చె.

అప— మామా ! అయ్యాయ మెప్పుడును గెలువను. కాక నక్కతోడఁబట్టి నోదా
వరి నీచివట్లు దీక్షితుని నమ్మి యయినుచందల నూహించులు కాయునువా?
నిక్కముగా నీకతఁడినిన సంకేతము నానీకఁగూడనిచ్చి మీయుండును.

(అంతట దీక్షయ్య వచ్చివెంచి)

దీక్ష— మామా ! నాఁడు నేను గెల్పువఁకు గల్పెదనని చెప్పుకోవా? నిష్కారగ
ముగఁ గావుగాని చెల్లిపోతివిగా?

మామ—చీ! చీ! నీ మొగముఁ జూడరాదు. నీమాలమునఁ గొంప వట్టిటిలోఁ గట్టి
కొంటిని. (చైత్రముతో)

ఉ. కోసినవాడనే గెలుపు కోసము వత్తునె! నాఁడు నీవటుల
గూసిన మాత్రయేమి? టిటు కూడనికార్యము చేయవచ్చువా?
మాసితి నీకతంబునఁ బ్రమాదము జెందితిఁ జాలులెలు నే
చాసుర! వారు నీకొనఁగవచ్చిన మాకస చేకొనంగనే?

కా. స్వామిద్రోహము నేయఁగాఁ దగునె, నీబ్రాహ్మణ్యముం గాల్పునే!
యేమీ నీవటులాడకుండిన ధనంబే నంతఁగాఁ గాతునే?
నామీద న్నెనరేల దీమని పయిన్ రాదాఁమె? సామ్రాట్ల నీ
గ్రామంబున్ విడిపింతువే యటు లనత్కార్యంబుఁ గావించువే?

దీక్షి— మామా ! చేతఁగాని చనినీకొని నన్ను దూషించెదవేల? వానిసామ్రాట్ల
నీకప్పించిన నది సత్కార్యమా?

అప్పు— ఇంతకు గ్రహచారము. దీక్షయ్యమాత్రము నీవుగెల్పుట కీర్త్యములేనివాఁడా?
(అపవాదించి) దీక్షిగా! నాదు నీకేమియిచ్చిరి? ఈతోడుకొడుకునట్లు చేయ

వలసినదే! లేకున్న సంతదురాశ యెందుకు? పదియో యిద్దరియో కాయ
రాదా? మామా! నాకు న్యాయ్యాగారమునఁ బనియున్నది. పోవలయును.
రాత్రి యెంచేసఁ గొంతభగము నేకరించివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును)

దీక్షి — మామా! నీవు మఱియొకలాగున వింటివేమోకాని నాఁడు వీధిలో నేను
గల్పనకేకలైవనంటిని. గెల్పనకుఁ గల్పక నాచేయించంపుకొందునాయేమి?
నేను వెల్లిపోయినతరువాత నాట యెంతసేపు జరిగినది, యెవరెవరు గెల్పిరి?

మామ — ఎవరు గెల్పిననేమి? ఎవరు గెల్పకయున్ననేమి?

ఉ. వెళ్లఁగ బుద్ధిరాదు కనువేదురుగా భవముండె నాటలోఁ
గాల్గను వేళ్లనుం బడినఁ గానియు నెవ్వ రొసంగరైరి; నే
కుళ్లుచుఁ గంటవత్తినిడికొన్నటు లూరక చూచుచుండఁగా
భట్లనఁ దెల్లవాఁలె నలుచుంచల నోడినవార లేడ్వఁగఁ.

చం. గెలిచెనరాబు కొంత, దొర గెల్పిన వారలలోన లెక్క, ని
చ్చులుగెలాపేకదా? ముసలిచచ్చినవానికి, గెల్పె కాస్తిరియన్,
గెలిచిరి తెంచి తమ్ముఁడును, గెల్పెను కొంచెము దొంగనాయఁడున్,
గెలిచెను చాలఁగమ్మతఁడు గెల్పని వారలె తమ్ము నందఱున్.

దీక్షి — మరల వారందఁ టెఱుఱుడు వత్తురు?

మామ — (సోమలింగంబు సిద్ధాంతి అను పద్యము మఱలఁజనువును)

దీక్షి — ఈనాఁడు మరలఁ బెద్దయాటయే జరుగును.

మామ — పెద్దయాటయిన నేమి? చిన్నాటైననేమి?

ఉ. 'పైకములేనివాఁడు వెలభామలకుం గొడు' కన్నయట్లు నే
నేకడనున్న నేమి యొక యెఱునికానియు నొద్దలేను; చీ
కాకుగనుండె నాబ్రతుకు; కాడగువారలనెల్ల దోచి దు
స్సాకుడనై దురోదరము పాలొనరించితి మందబుద్ధిన్.

ఇక స్వామి వచ్చెనని వింటిని. నా కప్పిచ్చువారలలో నాయనయొక్కఁ గే మిగిలి
యున్నారు. (ఎవటఁజూచి) ఆయనయు వచ్చుచునేయున్నవారు.

(అంతట స్వామి పోవేళించును)

మామ — ఆయ్యా! నమస్కారము. మీరెన్నఁడు వచ్చినారు?

స్వామి — రెండుదినములై నదికాని మఱల గ్రామాంతరమునకుఁబోయి నేడేవచ్చితిని.

మామ — మాఁడు నాలుగు దినములుండురా ?

స్వామి — ఆ ! పదిదినముల వఱకుండును.

మామ — స్వామి !

ఆ వె గురజనుంచి నొమ్మ కూడెమ్మనుండి యే
లూకునుండి సాకులూకునుండి
చెక్కుమంపించి పెద్దాట యాడెన
బంటువేడు మన్నుటింటియంద.

మిరుగూడ దనుసేయుదురా ?

స్వామి — ఏమి దనుసేయుటోయి ?

క. అందఱు బడులో బడులో యందురు పుమ్మకొని యీమ, రది యట్లుండక
గిరింధటి పరియాయము పదివందల యాపికలు వాని శిష్టంబయ్యెక.

మామ — (తనలో) ఓహో ! ఈయన ముందటికాళ్లకు బందము వేయుచున్నాడే.
వాకప్పియ్యనా ? అయిన నడిగి చూచెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామి !

క. పోవుం బోవలసినదో, రావలసినదనువుడు వచ్చు, రాకేమి సదా
యేవాఁడోడును? మిరును రావలసినమాట నేటిరాత్రి కైటెక.

దీక్షి — కలిమి లేములును నుఖదుఃఖములును సంసారలకెట్లు సకములు కావో
యట్లే పేకాటలో గెల్పేడులును సతంబులుగావని మీవంటి యశుభవంబు
లకు వేళే తెల్పవలయువా ? ఏమైనను నేటి మాటకు మీవంటివారు
రానిచో నది శోభించదని నాయభిప్రాయము.

మామ — బాగుగఁ జెప్పితివి. అదియునుం గాక పోయిన దృష్టము రావలసిన నిట్టి
యాటయందే రావలయును. (తనలో) ఏకాంతముగా నడుగుట కొంత
కార్యసాధకము కావ వీని నవలకుఁ బంపుసాధనము జూడవలయును.
(ప్రకాశము) దీక్షితులూ ! మొన్న నేకో పగిసక్తిమీఁద మియింట నేవో
నైమిత్తకమని చెప్పినట్లున్నావు. నేటి రాత్రిమాటగదా ? దానికిందగిన
సామగ్గిని సమకూర్చుకొంటివా ?

దీక్షి — బాగుగ జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి. భోక్తలను జెప్పటకై వచ్చి మిమ్ములనుజూచి
యీపగిసక్తిలో నది మఱచిపోయితిని. నేను పగిస్తుకమరిగి రాత్రి తప్పక
యాటవేళకు వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును)

స్వామి — నేనును వీలున్నచో రాత్రికి వత్తును (అని పోవోవఁగా)

మామ — (సంశయించుచు) స్వామీ! ఒక్కమాట! ఈరాత్రి నాచే మీరాడింప వలయును.

ఉ. ఉమ్మడియాట యాడెదను హోయగ ; నిం దొకవంద రూపికల్
సొమ్ముడివోయి యిట్లడుగఁ జొచ్చితఁగాని నుతొండుగాదు; కా
చమ్మిది నాదుసొమ్మయిన పమ్మయిపోవును; మొన్ననేను లా
భమ్మిడినాఁడ వందలకు వందలు వేంకటరావుగారికిన్.

స్వామి — మామ! నీకు దురాశ మెందు, గెల్చినను గెల్పు నిల్పుకొనఁజాలవు.

ఉ. అందఱియొద్దనున్న ధనమంతయు రావలెనన్న యాశతో
వందలుగెల్చి నీయెదిరివారల దగ్గఱఁ గాని యున్నదా
నిం దిగమింగి నెంచెదవు నీయవివేకముకాల! వారు దా
నం దమలావుజూపి వసనం బొనరింతురు నున్ననున్నగన్.

మామ — స్వామి! మీరు మామయ్య మర్మ మెఱుంగనివారు. ఈయాట సంద
ర్భము మీకుఁ దెలియదు. తెలియదన్నానని కోపము వలదునుండీ!
అది ఆటగాని లక్షణము.

గీ. నయలనీరెల్ల వారాశినదుమనేను
చందమున నున్నధనమెల్ల నింబొకనికి
వచ్చునందాఁక మానయ, పుచ్చుపక్క
మైన మిగిలిన లేచిపో రాటగాండు.

స్వామి — అవును! నీకుఁ జెప్పచుంటినిగాని నే నెన్నిసారులో గెల్చియుం దుదకు
సగ్వస్వముఁ దగులఁబెట్టుకొనకుండ లేచి పోగల్గితివా?

మామ — ఇంతకు నామనవి యేమిచేసితిరి?

స్వామి — కానియ్య! చూతములే!

మామ — చూతమన్నఁగాదు. మీదగ్గఱ బలాత్కారముగాఁ బుచ్చుకోఁగలిగిన
స్వాశంత్ర్యమున్నది. (స్వామి జేబులోఁ జేయిచెట్టి యందున్న నూరురూపా
యల నోటాకటి తీయును)

స్వామి — (మొగ మోటముచే నూరకుండును)

మామ — (చరమసంతోషముతో)

గీ. ఏను గెల్చెని నిజముగా నీవవమానఁ
బంచెయిచ్చెద మీకును బహుకృతము
సెలవొసంగుఁడు చనుమంటి శిశువుగ నె
ర్పాతి చనుదెండు, నెందు పూర్ణముగ ధనము.

స్వామి— విగవగోల! వాకీ మాటలొ నంపప్రావీణ్యములేనాయి! వట్టగాని చేతి
రాయి. రన్మారంటివా నీటిత్తమువచ్చినట్లాడెవను. నైవాగ్నముగాని
రన్మారనందు మాయును మృత్యుములును లేవు. నిలిచుందు బ్రహ్మచారులు
కలవందురు.

మామ— కలవుగాని మాయచేసినవారెన్నటికిని బాగుపడను.

స్వామి— బాగుపడుటకేమిలే! ఈయాట యాడినవారే బాగుపడగని వానస్థకము.

మామ— అట్లనవీలా? బాగుపడినవారెందఱులేరు?

సీ. చింపి చొక్కాయయఁ జిన్లుగుడ్డులుగట్టు బచ్చలచ్చనదీన బాగుపడఁడె?
తాగ గంజయులేక తపియించువాఁడుగాదే మొన్నటికి దేంద్రసింహిగాఁడు?
తిరుగఁడే జంగముదేవర ముప్పికై యిల్లిల్లు గంటవాయించుకొనుచు?
శవవాహకుఁడుగాఁడే చాగంటివీరన్న దత్త పుత్రుఁడు కంటిరత్తిగాఁడు?

గీ. ఎన్నిభూములు గొన్నారో! యెంతలేసి
సాధములఁ గట్టినారో! విస్మయము; వాండ్ర
బాగునర్వంబు పేకాటవలనఁ గాడె?
మానుకొన్నార లీమాటమాట నేఁడు.

స్వామి— అస్తిలేనివా రీయాటవలన బాగుపడిన బాగుపడవచ్చునుగాని యస్తిగల
వారు మాత్రము బాగుపడుట నున్న. ఏమంటివా?

సీ. లంచాలగొండియై లక్షలాదింబిన పోరి లచ్చారావుగారికొడుకు
బేరసారంబులఁ బేరుకొనిన పునులూరి కన్నయ సెట్టిగారికొడుకు
ప్రగడయై చాలసొమ్ము గడించిపోసిన బారుబూరు నరప్పగారికొడుకు
నిజ్వాంసుఁడై చాలనిత్రమాదింబిన కంచి పాపయశస్తిగారికొడుకు

తే. గీ! నన్నవస్త్రంబులకు లేకయనదలగునుఁ
దిరుగుచున్నారు వారికీతీరు ముప్పి
చెంబుగాని చేతికిచ్చిన చెనటిడర్లు
ణంబు లేలపోయ మాయజూదంబుకాదె.

ఈసంగతి నెఱింగియు నీదిక్కుచూచిన వ్యసనంబులం జిక్కుకొని డెందంబును మర
లింపనేరకున్నాను.

తే. గీ. ఆస్తికలవాని, కడిగిన నప్పుపుట్టు
వానికినిఁ గూడ దీపాడుపలి నిజంబు ;
గెల్చితే నశ్వుతీర్తువు, గెల్వనేని
మాకొసంగెడిదేమి? పైమాటఁజెపును.

ఉ. పోయినసామ్య పోయె నిఁకఁ బోవలదంచుఁ డలంపఁజాల, మా
పోయినసామ్య నచ్చుననిపోయి మఱితెగఁ గోలుపోయి, యా
పోయినదానికై మఱలఁబోయి ధన మృఖిలమృవమ్మ గాఁ
జేయుచునుండు రింతపరిశీలన జేయఁగఁజాలకక్కటా.

“ గీ. కైడికొండనుండి వడఁదోయి, నెక్కించు
జూదమెప్పుడాడరాదటంచు
నొట్టుపెట్టుకొనియు నుడుగఁడు కోల
రవముఁబోలు నక్షరపము విన్న. ”

అని మన్ను శూద్రకమహారాజు నుడివియన్నాడు. శేటికాలమునం దీగ్రామము
నందీ వ్యసనంబునందగిలి పెక్కుమంచి పాడగుచున్నారు, కొలఁదిమంచి బాగు
చున్నారు. తక్కినవా రెసుగుఁబాడుగులులేక కనుబొమ్మలమీది వెండుకలవలె
నున్నారు.

మామ—స్వామి! అదృష్టమను పదార్థమండవలెను గాని లేకున్న నేవ్యాపారముఁ
జేసిన నావ్యాపారమునందే నష్టమగులును.

గీ. ఇంగ్లీషునిద్య బి. యే. దాఁకఁజదివిక మేటితిమ్మన్న యాయాటకొఱకు
స్వాయవాదిగనున్న యాపురంబుననుండి యీనగరంబున కేగుదెంచు,
నొకసారియేని రూపికయైనఁగోల్పోవు తెఱుఁగుచుమే' యింతయేల, యొక్క
నాఁడేని సర్కా జనంతుండు కేశవస్వామియు వెంకప్ప బాపిరాజు

గీ. నోడుతెఱుఁగుదుమే! యొక్కఁగాఁడు కొంచె
మోడుపోయియు నామఱునాఁడె గెల్లు
లేకుదృష్టమే! నేనిన్నఁడేని గెల్లు
నేని పోఁగొట్టుకొనుదాఁక నిద్రపోను.

ఉ. పెల్లన నాధనంబు గొని విక్రమసింహపురంబు పోయి నే
గెల్పితినాటువంద లవిగెల్పిననెంటునె చచ్చి యంత నీ
గెల్పినచేతగెల్లనని తేరుచునాడితి, పుష్పహారులో
గెల్పినగెల్లుకాక గొణిగించిరి దిగ్గంతున్నదంతయున్.

స్వామి: — వారలయ్యాతెంత? వారంత?

క. రూపికయ్యె రెండు రూపికలో పెట్టి మొదల నాటలోదిగునురు, పో
నేపోవు; గెల్లరేనియు నాటోరనకట్టువారి లభిలధనంబున్.

మామ — ఈమాటనిజమే! ఆసామ్యులొట్టుకొనిన నాటిమాటలోఁ బెద్దాటగాఁ
దొక్కఁడునులేడు. నేఁడు పెద్దాటలన్ని ముఁ జచ్చిపోయినవి!

ఉ. కల్పదమంచువచ్చెదరు కర్పకుఁజచ్చినయంతమంది; యా
కల్పినవార లెవ్వరునుగానును చెచ్చెడివారుకారు; మా
కల్పులుపాడునేయుదురు కాచెడువారలకడ్డుకొసి; యా
యల్పులతో వివాదపడ మల్లరి చేయుదురన్నభీతిచే.

ఇదియంతయునిల్లించిన మందరధరరాత్రుగారికోసము.

క. చననిచ్చునాటమం జన్మన తేనీ ధనము, తేకపోసి; దానం
బనియేమి? వారివలనకొ దనకున్ దలకొక్క రూకతప్పచుగానకొ.

ఈపాడు లికారిమూకచేతంబడిన సొమ్ము, ములరాదుకదా!

గీ. నామజేయించినాడట సానిదాని
కానడుమగెల్పి పొట్టురిపానకాలు;
అంటుజోడును మరుగులు నాటలోని
గడనచేతనే కొనియె వెంకప్పగాఁడు.

సీ. పట్టుచొక్కాయయుఁ బట్టుకొట్టునుదాల్చి తిరుగఁగాఁచొడఁగె నాదెల్లరాజు
అయిదువందల వఱకార్జించి పెట్టెలో భద్రమృగాదాచె బాపిరాజు
ఉద్యోగమే మానియున్నాఁడు సుఖముగా నిద్రకో మరఁగి నీలాదిగ్రాజు
జరపుకొంచున్నాఁడు చక్కగా గృహకృత్యమలయనంతాచార్యులనుడినంబు

గీ. కేశవస్వామి మొదలు తక్కినగృహస్థు
లార్జనముచేసికొన్న వారంతొయింతో.

కొడుకునకుఁ బెండ్లియే చేసికొనియె దీన
నూరితంబుగ మొన్న దామోదరంధ్రు.

- గీ. కప్టపడకుండ వచ్చెడిగడనకాన
వ్యయముగావించు నొగి గడిపరకనోలె,
జీల్లఘూల్మయ్యనకుఁ గొంతచేరు నవ్వ
హమ్మ కొనుటివాడజనమ్మకడకు
- గీ. ఇన్ని యానంబులంబోవుదున్నదకట!
మనమాగడియించిపోసిన మా యడబ్బు ;
కాన మనబోటి పెద్దాటగాండ్ర మెపుడు
మూగనీరాదు చిల్లరిమూక నటకు.
- గీ. ప్రతిదివయసందుఁ దనవృత్తివలన గడన
సేయబ్రవ్యము నంతయుఁ జిల్లిగవ్వ
యైనదాచక యితగవ్యయంబునేను
కంతయునుచెట్టు బ్రహ్మగాఁ డాటకొఱకె
- గీ. ఆస్తి కలవాఁడు తమ్మిరాజనఁగ వేన
వేలు తేజాలు నోడిన వేళయందు
మాన్యమో మడియో యమ్మి వఱల నాట
నాడఁగలిగినవారు సిద్ధాంతిగారు.
- గీ. సోమలింగంబు వేంకప్ప సూర్యుఁడు మొద
లైన కంసాలిమూక యేయాడుముండ
లైన నగలకునై యిచ్చినట్టి కాను
లన్నియునుచెచ్చి యాయాట యాడువారు.
- గీ. గురజ నాగన్న యోడిన కొలఁది వేన
వేలు గొనితెచ్చి యాటఁగావించువాడె ;
కాస్త్రీగారు సరేసరి సకలరాజ
మకుటమాణిక్యరారజ్యమానపదులు.
- గీ. అన్ని పనులును గావించి యన్ని కూళ్లు
గుడిచి యార్జించినట్టి మొక్కొండెనందొ
వచ్చి తనయింటిలోపలఁ జచ్చుకతనఁ
గిప్తిగాఁడికి మరల నదృష్టమజ్జె.

జీ. గణనీయుండు జమీనువారుడును పంపిణీయనిందుకు కం
కంఠములో కానులక్షేర్లు రన్నపాడియుం గార్ని వాను పండ్లవానితో
గణనాతీతములైన పస్తువులు తాకట్టుంచి యాయాటలలో
జగముంగానద, రన్నపీయుడుకు లభ్యమైనవిలో పంపిణీయె.

గీ. ఎంతగోర్చిన వంతలే నంతపని
గానియ నిండుక సంత్యక్తి గలకుని
యోడిపోయిన పిరిగి నాకు వాడు
దొంగవాడు బూతులబుంగ యొక్కడు.

అనిచెప్పి చిల్లరిమూకను రాసికుండలేయడు. నీవుమాత్ర మేమాన్తి కలవాడ
వందులేమా? ఇప్పుడిట్లు సన్యాసులమైతిమిగాని

క. కష్టవావాడన నేనన పితృజన నాన్తి డగులఁదెట్లినదింతా?
కుల్లతనంబునున్న మెట్టనియేగాని యిప్పుడిట్ల నేకుండక.

గీ. ఎంతలేకున్న బాగుతి యింతయున్న;
దడిగినను లేదనక యిత్తు రక్కు;
గెల్చువాడు తీర్చెద గల్చునివాడు లేడు;
చావకుండగఁ గాలంబు జరుగుచుండె.

స్వామి— నీవుకంటికగుడడి లేపో మాపో యిచ్చెదనని వినకుమైనఁ జూపింతువు.

మ. దయఁజూనక వలెనంచుఁ బాదములమీదకొ వార్చి పొగ్గించి మం
దముగారికొ గికురించి గైకొనిన పందగ్ల పండుగోల్పోయి లే
వయినకొదెచ్చి యొసంగువాడనని సత్యలొట్టులుం బల్కి పో
యియ నామ్మాయక లేచిపోయెనట యీపుత్రాంతముకొ వింటివే.

మామ— లేచిపోలేదు. వాఁడా యరణ్యప్రాంతంబులకుంబోయి యందున్న కిరా
తులతో వరాకీర్తిడఁ గావించి ధనమాన్తింపవలెనని పోయెనట. స్వామి!
నేనొక్కమాటఁ జెప్పెద నాలకించి నమ్మిన నమ్ముడు. లేవా నమ్మకుండిన
నమ్మకుడు.

కం. జూదరి యనత్యమాడఁడు, లేదనఁ డిచ్చినది, యాపులింపడ నోరుకొ,
గాదా, నేడన్నది లేపా, దీనతజాపు వ్యసనమందుకొ గుండుకొ.

స్వామి— కాబోలు, వాకీదురోదరకాస్త్రులక్షణములు లేనియపు, నాకుంబని
యొప్పుది.

మామ—స్వామి ! మందరధర రావుగారిలో నేనెప్పుడును నిజము మాత్రము మునుపమున్నది.

జీ. అల్పధనముండెత్తురని యందఱుఁ జెల్లరిఁగూకకాదు, వా
రల్లులుకారు, కాక వలదన్న ను గోపమురాకమాన జే
యల్లులైన నెందుకొకటికొకటి కావలెనందు రావు నం
కల్పముకాని వేణికటికా; దది యంతయు నేనెఱుంగుదుకో.

మామ— మొట్టమొదట నన్నుఁగొడ నీసంఘమునందు జేర్చుకొనుట కెంత గందర
గోళము జరిగినదియు మీరెఱుంగనిదికాదు. మొదట మర్యాదస్థులంద
ఱును గలసి నిర్వాహపారంబగు భానువారంబునం దాడుకొనుట కారంభించు
బడినది. కావుననే కాస్త్రీప్రభృతులందఱియింటికి రాజొచ్చిరి. తరు
వాత నీరావుగారి ద్రవ్యాకచేతనే పేకాట జూపమగుటయుఁ జేటలేని విధన
చెల్తముక వచ్చుటయుఁ దటస్థమైనది.

నీ. కలుద్రావి యొడలెఱుంగక కారుబూతులు వదరుచుఁజనుచెంచువాఁ డొకండు
నల్లమందుబిగించి యల్లననుబునుపో వాహ్యోలివనుచెంచువాఁ డొకండు
వరగఁబాటుగఁ బదిపైసలు లాగికోఁ బ్రక్కనుండగఁజచ్చువాఁ డొకండు
'గామిదేవత బిడ్డగనెఘ్ర'మంచు డబ్బాఁగొని యేతెంచువాఁడొకండు

గీ. పనియుఁ బాటయులేక యెవండుగెల్చె
నో యెవండుోడెనో జూచి యూరఁ జాట
వచ్చుననియెంచి యేతెంచువాఁడొకండు ;
నూరిసంతయ్యె మనరావుగారి యిల్లు.

స్వామి—ఇదియంతయు నిజమే ! ఈవిషయంబున మనరావుగారి మనముగాని
చేయవలసినది లేదు. ఆటయేమానిపించవలెనుగాని వచ్చువారిని మానిపించినఁ
బాలగందరగోళము జరగును.

కా. రండాగర్భము, 'నీవురావలదు పోరా!' యన్న వాఁడెంతయుఁ
గండాగొండి యొనర్చునేమొ యనిపైఁగాభీతి; పోనీ నిరా
శుండై 'యల్లరిహచ్చుగాఁదొడఁగె నిచ్చోలెలలే దందఱుం
బొండా' యన్న నడంగునాట; యెటుసామ్రాట్యచ్చు నట్లాడినకో?

మున్నొకసారి కారణాంతరమువలన రావుగారియింటిలో మాన్పించినప్పుడు,

గీ. కొంటె దేవప్రయింటిలోఁ గొన్ని నాళ్లుఁ
గోనమాచాద్యు నింటిలోఁ గొన్ని నాళ్లు

సున్నదామోదరుని యింటఁ గొన్ని నాళ్లు
జరగినదికాదె మాదిగ సంతనోట.

ఈ. అల్లరిసేయు మోరకుఁడొకప్పుడు వచ్చిన వచ్చుఁగాక యీ
యిల్లన నస్మదాదు లొకయింతయు సందియమందకుండ రాఁ
జెట్లినయిల్లుకావుననె చేడ్పడకింతకు సాగుచున్న; దా
కళ్ళగురప్పయింట జరిగించిన చర్యలు మున్నెఱుంగ మే.

కాని రాత్రియుంబగ ఓగతి నేకరీతిగా నాడుచున్న నెప్పటికేనిముప్పు రాకమానదు.
కావుననీయుద్యమంబు గొంతమాన్వింపఁ బ్రయత్నించెవఁగాని-

గీ. “మానఁగారాదె మీరు ? నేమానిపించ
వలయునే”యంచుఁ దా మాటుపట్కునతఁడు;
పెండ్లియాడినపైఁగాని వెట్టిపోరు
వెట్టికుదిరినపైఁగాని పెండ్లికాదు.

అదియునుం గాక

కా. తానుద్యోగము నేయఁబూనినను బత్రైయించె విద్యావరా
ధీనుకొదమ్మని, డబ్బుచేఁదె నతఁడుకొధీశాలి నిత్యంబు సం
ధానించుకొ; బయివారొకప్పుడటకుకొరాకున్న నీయాట జ
న్మానకొ మాననివారుకొంత జన మున్నా రాట సాగింపఁగకొ.

వాకు భోజనకాల మతిక్రమించుచున్నది. నీవునుంబోవుదువు గాక (వెళ్లఁబోవును)

మామ—స్వామీ ! తామతప్పకరాత్రి దయచేయవలయుఁజుండీ! ఈరాత్రి “హేమా
హేమీ” లందఱునువత్తురని వేంగిప్రాయనిగగారు నాతోనింతకుమున్నే
చెప్పి తామాటకొఱకు ధనముననుకూచ్చుకొనుటకు సానియింటి కరిగి వారు.

స్వామి— సరేమంచిది ! తప్పక యట్లేవత్తును (నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇదిశ్రీ.....తిరువతి వేంకటేశ్వరులొనర్చిన

వ్యసనవిజయమునందుం

బ్రథమాంకము.

శ్రీమత్పర దేవతాయై నమః

వ్యసన విజయము

—:0:—

ద్వితీయాంకము

(అంత వేశ్యమాతపరీవేశించి)

వేశ్య—అమ్మా ! అమ్మా ! (అనితలుపుదగ్గఱబిలుచును)

మాణిక్యము— (వినుగుతో) అబ్బా ! యెందుకే పడిపోయినట్లు పిలిచెదవు?

వేశ్య—అయినగారు రాలేదాయేమిటి? అప్పుడేనిద్రబోవుచున్నావు. అయిన రారని తెలిసినచో జగన్నాథరావు గారికైనా కబురుపంపలేకపోయితివా? ఒక సారి తలుపుదీయుము.

మాణి— (తలుపుదీయును)

వేశ్య— (చెదరిపోయిన మంగురులును జారిపోయిన పైటయునవరించి) అమ్మా! కాసులపేరు కన్నడదేమి? బీరువాలో దాచితివా? నగలు తీసి దాచుకొను సమయమైయిది !

గీ. పొద్దుగ్రుంకలేదు నిద్దరవోచుంటి,
పున్ననగలు తీసియుంటివకట !
బాగుపడుట యెట్లు ? బోగముదానవు
నిద్రయున్నచో గణించుటెట్లు?

పాప మాతెంచిరావు చాలదినములనుండి యాశ్రయించుచున్నాఁడు. ఇవిగో నాలుగు నారనులు తెచ్చియిచ్చినాఁడు. ఒక్కగడియ మాట్లాడి పంపుము. ఏదీ తాళము చెవి. కాసులపేరు దీసియిచ్చెదను.

మాణి—నన్ను సుఖముగా నిద్రబోనీ ! దిక్కుమాలినగొడవ యెప్పటికప్పుటి కేదియో సిద్ధముచేసియుంచెదవు, ఇప్పుడు వీలులేదని చెప్పు.

వేశ్య—అమ్మా ! నామాటవినవే, ఇంటికివచ్చిన పెద్దమనిషి నూరకే పంపు టుచితముగాదు. కాకున్నను నాల్గునారనులు తెచ్చియిచ్చినాఁడుగదా !

డబ్బెగదొబ్బి శుక్కుప్రియములు కూన్యహస్తములుగాఁ గాలక్షేప మొనర్చు
వారుగాని నీకుఁ బనికిరారు.

ఉ. మొన్నటికుట్టుగుంట యది ముక్కునవచ్చయు నాకలేదు, రాఁ
గొన్నది సర్వముకా హనుమకొండ గజశ్విరరావుగారు నం
పన్నగృహస్థుఁడుందుకొనెఁ, పైఁడమ నీఁగురు పాప తల్లిమా
టన్న నొనర్చ కొక్కయడుగైననుదాటె ఏదేవుఁడైనా?

నీవీమనలిముండ యెప్పుడు వచ్చిపోవునా యని మామదుందువు. నేనున్నన్ని
నాళే గాని నీవృక్షము కుక్కలకు నక్కలకుఁగూడఁ గాదు, నీవు బ్రతుకుఁ
డెఱవెఱింగియున్న దానవేయైన,

కం. ఒడ్డాణ మొనఁగుదురఁటే! బిడ్డా! బాదమున, కీవె పెస్తవె? నీకీ
చెడ్డవనియేల? గాళ్లఁబడ్డాడన్నంత నూడివడెనే చెప్తూ.

నేటికైనను దెచ్చి యీలేదుకదా? చెవి యంటుజోడును గాన్నింపదేమి?

గీ. గుండెలో రాయపడినట్టులుండె నాకు
మొండిపండాలుఁ డివిగూడ మోసపుచ్చి
చట్టుకొనిపోయెనా యేమె! మొట్టుపెట్టు
కొనుము నామీద, నిజముపేర్కొనుము తల్లి!

ళా. సంపాదించితి నోసి! గడ్డి తిని మీసం బేరిపోనీకయీ
కొంపంగోడును నాల్గుగుల్లలును నీకుంఁగాక నాకోసమా?
గుంపులో గుంపులోగాఁగ నీకయి యనేకుల్ కాచుకున్నార; నీ
సొంపుంబెంపునుబేరు పమ్ముగుటకున్ సామ్రెల్లఁ కెల్లించితే.

ళా. కాజాచీ! యికరాఁడె చూతువురాడాకా! రత్నముల్లావు, క
ట్టాణుల్ గా, పోకకానిసొమ్మయిన జెట్టకలేదు, పోనీ బహిః
ప్రాణం బేయనిసంతసించుచును మాయబున్ని గొంపోవునే
మాణిక్యస్థగితమ్ములైన చెవికమ్మల్ చేతులెట్లాడెనో?

జూడి— ఉ! తెచ్చియివ్వరా యేమిటి?

గీ. ఆస్తిలేనివాడొ యాదార్యమేనియు
లేనివాడొ యశములేనివాడొ
పరువులేనివాడొ పదివేలుకానిమ్ము
లలిజదాన్నిసొమ్ము గుంపాకొనునె?

నీకింత యాందోళన మెందుకు ? నేనిచ్చినదానికి చెండింతలు పుచ్చుకొనవచ్చు డందువుగాని

కం. “పెద్దాటజరుగునట నాయొద్దగనమై నల గొంతయున్నది గానీ
యొద్దంగలిగిన మంచిది ముద్దయ” యని తీసె ; నేమిమోసము చేసెన్ ?

ఒడ్డాణము వారమ్మాయికిఁ జేయింపఁదలంచి మచ్చుకోసమై యిచ్చెనట, నాదగ్గఱ నున్నదని కంసాలిహూడఁ జెప్పినాఁడు.

వేశ్య—ఓనీ ! వెట్టివానా ! ఇదియుఁ గపటకృత్యమే. కంసాలివానిచే నట్లు చెప్పించెనే గాని.

కం. రమ్మనికూతున కొడ్డాణమ్మం జేయింపఁగలిగెనా ? యితఁ ; డొక య బ్రహ్మయే నుంచుకొని ని ; న్నమ్మాయీ ! యిచ్చినాఁడె యరకానైనన్.

కం. బంగారుమలామాచేయంగలఁడని నమ్మి నెత్త మాడుటకై మే నంగల నగలన్నియుఁ జక్కఁగా నడిపించు వారకాంతలు గుఱరే ?

కం. జీతపురార్లిచ్చుటయే యీతనికమ్మక్క ! యెఱుంగమఁపె కూతుర ! యీ దాతృత్వంబదియును నాజూతల నోర్వివృకుండఁ బుట్టుటకలదే ?

(వీధిలో చంద్రప్ప తలుపు తలుపు అని యరచును.)

మాణి—చంద్రప్ప కాఁబోలును (అని దడలునలేచి తలుపుఁదీయును.)

చంద్రప్ప—(ప్రవేశించును.)

మాణి—చంద్రప్పా ! దొరగాయ రాలేదా యేమి ?

చంద్ర—రాలేదు. నేఁడేవో నాటకమాడుదురట. అది చూచుటకై వెళ్లిరి.

వేశ్య—ఆటదగ్గఱ నుండియేనా ?

చంద్ర—కాఁబోలును ! నాకుఁ దెలియదు. బసదగ్గఱకు వచ్చి బండి దిగకుండఁగ నే నన్నుఁ బిలిచి మీయింటికిఁబోయి యీమాటఁ జెప్పుమని చెప్పి వెళ్లిపోయిరి.

మాణి—(తనలో)

కా. కమ్మక్కానులపేరు పంజెముల పొల్లావించెఁగాఁబోలు, గూ ధమ్మాచార్యున నేఁడు నాటకము జూడంబోవునే లేనిచో ! నమ్మంబోలదు కాలమిట్టిది కటా ! నాప్రాణములభ్యాయు కా లమృతమెంచె ; నిఁకెట్లులో ముసలికూళం జెప్పి యొప్పించుటల్.

కా. నాదే భార మొనంగునాయనుచు విన్నాఁడంబుగాఁజెప్పియీ జూడంబందు ధనాశగొల్పి తుదకున్ జూపించె నీరీతి ; దా

యాదవ్యము కూన్యమును సంపాదించె ; రేణుగతి
బోదుక బాదమువారెట్లెకి గింపునావికనుంగివై.

సీ. బులిరాజుపంపగాఁబోయి యేనడినఁ గానలపే రిచ్చంగనకన్
ధనమొకింతయులేక తల్లిశిల్లుటఁజూచి సంకటాశ్రుని సాని పతకమిచ్చె
బాడిఘోడా రావు పాఠ్యేన నొక లక్షయాపిక లల్ల సగోజువదన
నడిరేయి విటరాయఁడెడిగినఁ బరిపింప బంగారుమొలనూలు నుచ్చగంధి

గీ. మఱియే యెప్పుడే ? మహత్తరమునైన
నగలు రెండింటివేసి ; నీనగల మి
లోటనుచుఁ గూడవచ్చిన మాటకా
కుంటిగురవచ్చుగాఁడు నాకొంపదీసె.

గీ. పిటికికోమట్లుగావున భీతులగుచు
నించుమించుగ మూలజేయించియిచ్చి ;
రితఁడుదొరబిడ్డ భరమార్థమతి నెఱింగి
యొనఁగునొండె లేకుండన మెనఁగునొండె.

(చంద్రప్పవంకఁ జూచి రహస్యముగా)

చంద్రప్పా ! దొరగారేగునప్పుడు నీచేతిలేమియు వాచనియ్యలేదుకదా !

చంద్ర— ఒకశేబులనంది యిచ్చినారు. అంకరూపాయియఁబాడలా డబ్బులు
మారోమున్నవి. ఇదిగో (అని చూపించును.)

మాణి— (సంచినుండి రూపికఁగీసి వైకిప్రస్థముతో) చంద్రప్పా ! నన్నుగూడ
నాటకముఁజూడరమ్మన్నారా? అటులేనిపోదముపద! నన్ను శంటఁగొంపోయి
అందుగఁజెట్టుము. ఇంకొకపాపఁగాయున్నది. కావున నీవుగూడఁ బొచ్చినఁ
జూడుము. నేనుదొరగారిలోఁ జెప్పెదనులే.

నేత్య—నిన్నుగూడ నాటకముఁ జూడరమ్మనిరా? లేకనీవుపోకపోయిన నాటక
మాఁగిపోవునా?

తే. గీ. నగలులేకుండ నీరీతి నాటకంబు
గనుఁగొనఁగఁబోదువా ? లంజకాన ! నీవు !
ఒడలిసిం గార మేమున్నదోసి! చూడ
నగలసింగారమే వారనాతికపుడు.

ఉ. ఏగురురెల్లవారు చపలేక్షుగలై పదిమందికాముకుల్
పోగనుచోటికమ్మ డెరువో నరువో మెయినిండ నన్నువుల్

బాగను చీరయుక్ గనులపండువుగా ధరియింతు రీవునుకొ
బోగముదానపాట సరిబోటులలో నగుబాటుకాదనె?

ఉ. కానులపేరులేక చెవికమ్మలులేక విటాళి కల్లఁజే
రాసలుగొల్పు దండకడియమ్మలు నానునులేక చుట్టునుం
దోసెడుమువ్వలున్న మొలనూలును వీలునుజాలులేని నీ
చేసముఁజూడసెవ్వరికి వేడుకపుట్టు ? బికారికూఁతురా !

ఉ. కోపములేనివాఁడు తనకుకొ బ్రతికూనిరులేనివాఁడు పే
రోపికగల్గువాఁడు మొగమోడినమానిసి చాత నేత వి
ద్యాపటిమంబుగల్గు దొరయంచు వచించుట లాలకించి యీ
చూపులగుట్టుమందవిలి సొమ్మును వమ్మెనరి తె ? కూఁతురా.

ఉ. దొంగను ద్రాగుబోతుఁ బ్రతితుం గులహీనుని లోభినైన వా
రాఁగన యుంచికోదగు ; ననంతధనంబిడుఁగాక జూపగా
నిం గలనైనఁ జేరుమట నింద్యము, హానియువచ్చు నంచునో
నెంగలికూఁతురా ! మును వివేకిని మాముసలమ్మ తెల్పడే.

ఉ. కాముకుడైన తస్కరుఁడు కన్నమువారినిఁ దెచ్చియిచ్చు లే
దా మునుదెచ్చితానిడిన ద్రవ్యముదెమ్మనఁబో ; డెఱుంగవే
సామెత ! నష్టిలేనిపని చార్యమటంచురు ; సాఁగినచ్చుచో
నేమెయినైన మూలధనమేమియులేనిది చార్యవృత్తియే.

చం. గలిచినవాఁడు వచ్చి, కలికీ ! యిదిగో ! ననిమాటయిచ్చు, న
వ్వులుదనివార నీకులుకుఁబోశలుమెచ్చు, మఱొందువాఁడు వె
ల్వలని మొగంబుతోఁగి శవలించుచు నిచ్చినసొమ్ముగాక నీ
విలిచినసొమ్ములెల్లఁ జిడిపీ ! నడిపించుఁ గ్రమక్రమమ్ముగక.

గీ. త్రాగుబోలేనిఁ గొనఁడు నీధనము ; దొంగ
యైన నీకున్నధనమున కానపడఁడు,
జూదగాఁడేని సొమ్మెల్లఁజూఱువుచ్చు
నీవు ద్రావ్యాళచే నెరుచుచ్చుకొలఁది.

క. ఎరుచిచ్చి కూతురా ! యిటుఁజవరంగమ్మాశీ తుదకు సంసారమ్ముకొ
బుడటకొ గల్పితి ; విక నీకెమహమ్మునఁ గుంపటి యితఁ డెఱుంగుదో లేదో !

అపియునుంగాక యింకొకసంగతి వినుము.

చ. మనములగింప దెన్నెడు, మమత్వము మన్న, ఘనముకొనమై
గొనకొనుచింత నాటకయి కృత్యుల రాత్రుల, సానిదాని నొ
క్కనిముసమేని లేదు మమభిమ్యును సౌఖ్యము ; జూడకొన నగు
ల్కొనినవెలంది యెందును దిగల్కొనుగాక నభిమ్యుఁడెందునే ?

మాణి—(విసుటవడిచి) అర్హా ! నిక్కురచాలిన పురాణము. ఎవ్వరో తలుపుఁగొని
బిలుచుచున్నార !

వేళ్య—(ఆలించి) ఇక నెవ్వరున్నారు ! మన కుంకటియే.

మాణి—అమ్మా ! అరవణోపము ! ఆరునవచ్చుచున్నాను. (తలుపుఁదీయును)

వెంగ—(పగివేళించి) చంద్రశ్యా ! నీవునచ్చియిడకుఁ గూర్చుంటివా ? మీరునచ్చి
రేమోయని యాడువారుగూర్చుండు నైవంతయుఁ బరిశీలించితిని.

నీ. సరిగచుక్కలచీరధరించి చనుదెంచె విలసరాయుఁడుగారి తల్లిసభోదీ
మెయినిండ నగలపోనయి యేగునంచె నొయ్యారి రామరావుగారి సాని
దొరసానివేసెంబు ధరియించినచే సొంపార మంగారావుగారి సాని
వీనాటకంబైనఁ గానరానివికూడఁ గనవచ్చె నిదిరావుగారిబోలు

గీ. వట్టణపు సానులెల్లరు వచ్చినారు
సెమకిచూచిన లేదు మాణిక్యమంగు
నాటకముకూడ నాదు మన మృనోహ్య
వడుటచే లేచి యింటికి వచ్చినాడ.

చంద్ర—అయ్యా ! మేము పగియాణమై వచ్చుచుండఁ దల్లకినిఁ గూర్చునకును
గొంచెము మాట వట్టింపులు వచ్చినవి.

మాణి—(అపహరించి చంద్ర)వ్వును చెప్పవలదని సన్నఁజేయును.)

వెంగ—వట్టింపెందులకు ?

వేళ్య—బాబూ ! వట్టింపులెపుడునున్నవే ! నేడుకొత్తది గావు.

గీ. నగలుమెయినిండ లేకుండ నాటకంబుఁ
జూడఁబోవఁగ జెరవులెచ్చట దొరకు ?
కంటె లొడ్డాణములుఁ గెంపుఁగమ్మజోళ్లుఁ
బొడవు లెవ్వర లిట్లు రీనడికెయి ?

జేంగ— (తనలో) ఈముండ నన్నేదో దెప్పి పొడుచుచున్నది. (పరికాశము)
ఇదియా పట్టింపు ?

గీ. మచ్చుకోనముగొనిపోయి మఱచిపోతి ;
నున్నదీపారపాటు నాయెద్దనరతు ;
నిపుడుకంటెయుఁ గమ్ముతో డింటికడనె
యన్న ; వొడ్డాణ మగసాలియొద్దగలగు.

వేశ్య—బాబూ దానికొఱకుఁగాదు, మీయొద్దనున్న నెచటికిఁబోవును ? అవిగాక
పోయిన వానితాతనగులు చేయింపఁగలరు, నేనీయర్థరాత్రునున నెరవు
లెచ్చోటదొరకునని విసువ్రకొంటిని, నాటకమీ నాఁడు కాకపోయిననికొక
నాఁడు చూడవచ్చును. బాబూ ! మీపాదసాక్షి. మిమ్ముంగుఱించియన్న
మాటకాదునుండి ! బాబూ ! ముఠలిదానను గావునఁ జెప్పదుంటిని కోప
పడకుఁడు.

గీ. నెలదినంబులనుండి మానిలయరునకు
నిద్రచే రారు, వచ్చిననిముసమేని
యుండ, రీతీతి నిద్రలేకున్న జల్లు
చేయదా ? యింతవ్యసనంపుఁ జేటుకలదె ?

ఉ. అల్లుఁడుఁగూఁతుడుం దగినయందముఁ జందముగల్గియుంటచే
నుల్లములోనఁబొంగును నహోయని తోడి నెలందులెన్న, మా
కెల్లను గంటఁ జూడఁబడ రెక్కడనుందురొగాని, యీచెవుల్
చిల్లులుపోవుచున్న, వదలింపఁగ నెంతటిదాన మిమ్ములె ?

గీ. ఉబునుపోకకుఁ జదరంగ మొక్కొకవ్య
డాడుకోపచ్చు, వేటుకు నఱుగవచ్చుఁ
గోడిపంచెఁబులేనియుఁ గొంతమెఱుఁగు
జూదమాడుట మనకు మర్యాదగాదు.

ఉ. ఈయవివేక మేటికదయించెనొ మేటివదాన్యమాళికి
మాయ దురొదరంబుతగవా ! తనువాడవు, కృష్ణదాని కే
దోయొక్కగుల్లవెట్టి నుదమొందఁగరాదొకొ ? జూదమాడి యా
దాయము సర్వమున్నడపి యవ్వలపాలగుచుంట నాయమే.

గీ. లక్షరూపాయ లన్నయ్యెనక్షరాల
నిక్షుకేదారములు విక్రయింపబడియె

దగ్ధవృష్టిః వేణుకారణము, సాని
వలనఁబాడయ్యెననుచుఁ బ్రవాద మాకు.

గీ. చండుగో లేకవబ్బమో వచ్చినపుడు
సరసులాడింప వేడ్కతోసరము చేక
లాడుకొనువారమేగాని యకట! తొల్లి
యిట్టివ్యసనంబులం బడుశెండుఁగలదె ? .

వేంగ—నీకవ్యరుచెప్పికోగాని నేనెన్నఁ డిట్టి యాటలసంగతియే యెఱుంగను, ఈ
వడుమ రాజకార్యంబులకై న్యాయవాదులయిండ్లకుఁ దిరుగుచుంటినిగాని వేణు
గాను. ఇప్పటికై టైననిఁకముందిట్టి కొండెగాండ్రో యుపదేశములు నీవు
నమ్మకుము, (చంద్రవృద్ధిక్రై) చంద్రోపా! నీ వాతలుపుదగ్గఁబరుండుము,
(చంద్రోపనిష్క్రమించును)

వేళ్య—బాబూ! లేపుదయమిక్కడనే యుండురుకాదా! నాకునిద్రోసచ్చుచున్నది.
శైలవు. (నిష్క్రమించును)

(వేంగళానింగారును మాణిక్యముఁ బడకటింటఁబ్రవేశింకురు)

వేంగ—(తనలో) తిరుగలేక కాళ్లునడిపింపవని. (పైబట్టనగము పక్కగా
నిడుకొని సగముచైగప్పుకొని పరుండును.)

(తలుపుదగ్గఁ జంద్రోపా! చంద్రోపా! యనిపిలుతురు)

చంద్ర—(లేచితనలో) అబ్బా! నాప్రాణానికి యనుదూతవలె నెచ్చుకోవచ్చినారు!
(ప్రకాశముగా) ఎవ్వరయ్యామిరు ?

(తలుపుదగ్గఁ) నేను నారాయణమూర్తిని, తలుపుతీయును. (తలుపుతీయగా)

నారా—(ప్రవేశించి) దొరగారిసొక్కసారిలేపుము. పనియున్నది.

చంద్ర—లేవినచోఁ గోపపడుదురేమో?

నారా—కోపపడదు. నీకెందుకు లేపుము.

చంద్ర—వారు కోపపడకున్నను (చెవిలో) మాణిక్యంఠల్లి నామీదఁగోపపడును

నారా—(కొంచెము మెల్లగా) ముసలిముండకు విసపడకుండ మెల్లగలేపుము.

చంద్ర—(సంశయించుచుండును.)

వేంగ—(నినుటనటించితనలో) ఏవో గుసగుసలు విసవచ్చుచున్నవి, (తలుపుకడ
కేగి) చంద్రోపా! ఎవ్వరా మాట్లాడువారు ?

చంద్ర— ఖాబూ! మందరధరరావుగారి తమ్ముడు

వేంగ— (తలుపుదీసి) ఏమి నారాయణమూర్తిగారు! ఇప్పుడువచ్చితిరి?

నారా— మాతన్నయ్య మిమ్మలను దీసికొనిరమ్మని పంపించెను.

వేంగ— ఏమి సమాచారము?

నారా— (జనాంతికము) ఏమియునులేదు.

నీ. రూపికళాకసంచిరొక్కంబు, నగులును గృహమృతగొనివచ్చెఁ దమ్మిరాజా
పైనుండుగాని యేఁబదికిఁ జిక్కువలేవు నారనుల్ సిద్ధాంతిగారియొద్ద
గల్పినసామెల్ల గల్పినట్లేయున్న, దింటికిఁ బోలేడు కుంటిమామ
సామ్రాధిచ్చెదనుండుఁ డమ్మతోడనిపోయి మాటకారి సరాబు మఱల వచ్చె

గీ. స్వామిగారికిఁ గలుకేగె, కాస్త్రేగారు
మఱల రాలే మనిరిగాని మానలేరు
చిన్నచాతంద జక్కడే యున్నవారు
రాయనింగారలిక దయసేయవలయు.

కా. గంటల్నాయుడు దొంగనాయుడును రంగస్వామి కంసాలియు
గంటుల్నెందిరిగాన వచ్చెదరు మీకై వత్తురాయేమి! యే
తంటాల్లేవొకసారి రండు మఱలకై ద్రవ్యంబురావచ్చు మీ
కంటెల్ గానులపేర్లుఁ గ్రహమృతగొనంగానచ్చు నొక్కమ్మడిక.

నేను పోయి యింకను గొంతమందిని పిలువవలయును మీరుదయసేయుండు.

వేంగ— (జనాంతికము) బంగారమేమైనఁ జెచ్చిన ద్రవ్యమందొరకునా?

నారా— కావలసినంతద్రవ్యము. మాయన్నయందులకే మార్వాడీకొట్టుమిడికరిగో
వడ్డీ కొంటె మెక్కువయిచ్చినఁ గావలసినంతసామ్రా.

వేంగ— మఱింక నెవ్వరికొక కేగదరు?

నారా— ముసలికొడుకును గోసమాచార్యులవారి కొడుకునేగవలయును.

ఉ. ఏఁబదియేండ్లు దాఁటె నిత్రజేనియు వీడఁడు సానికొంప నా
బాబును బిల్వకుండినఁ బ్రభాతమునం బడివచ్చిపోవుఁ, కా
నాబిడయింటనుండు నిత్ర డక్కడకేఁజని పిల్వగావలెకొ
దాబులెకానిపట్టుమని నాలుగుడబ్బలు తేఁడు వచ్చినకొ.

వేంగ— నిశ్చయమే! ఆయనకొడుకు మీరంతకష్టపడి పోనక్కఱలేదు. ఇక గోస
మాచార్యులంటిమా?

మ. పదిరూప్యంబులఁ చెచ్చు ముక్కచది లాభశాస్త్రి గానున్నచోఁ
బదులుకొనందలు రొండిఁ బెట్టుకొనిపోవంజూచు, లేదేని యా
పదిగోల్పోవుటెకాక యల్లరియొనర్చుకొంతుకూర్పుండి యె
ల్లదమై నిప్పులుదొక్కువానరముపోల్కికొ దాండవంబాడెడికొ.

వీరిరువురు రాకున్న నాట బాగుగాజరుగును.

నారా— కోనమాచార్యయితే నానాటకు రానేరాలి. ఆతఁడు చిన్నతనంబున
జాల ద్రవ్యముతగులఁబెట్టియే యీనాటమానుకున్నాడంట నేనుశాస్త్రీ
గారికి మాత్రము కబురు చెప్పిరచ్చెదను. మీరు దయసేయఁడు.

వేంగ— నేనువచ్చెదను. మీరశాస్త్రీగారిని బిలువఁబోవుఁడు.

(వేంగశాస్త్రియనింగారు లోనికిఁబోవుదురు)

నారా— (నిక్కుమించును)

మాణి— వారెవరు? మరలనాటకుఁ బిలువవచ్చిరాయేమి?

వేంగ— నీవు గ్రహింపలేవా యేమి? నిజముచెప్పెదను నన్నుమన్నింపుము. (చు
బుకమెత్తి)

క. ఈనాఁ డేనాఁడుకలరే నే నాడస్తేను లాభ మెట్లున్నను నో
చేడ! యొకతెల్లితక్కువ పాడుంబనిఁజేసి గెల్పువడయకపోతికొ

గీ. ఇమ్మువజ్రాలనత్తు మీయమ్ముతొలుఁగ
కుండఁ ; బెద్దాటజరుగుచు నున్నదచటఁ
దల్లవారకమున్నె నీయెల్లనగలుఁ
దెచ్చియిచ్చెద నీతోడు మచ్చెకంటి !

మాణి—మీకిచెట్టియేల? పోయినసామ్ము పోయినదింక మీరీయాటకుఁబోవలదని నా
యభిప్రాయము. అంతేగాని నగలిచ్చినరావను భయముచేఁగాదు.

క. నిక్కమగునూటచెప్పెద, లెక్కించుకొఁద్రేవు లావులించిన మాయ
మృక్కడ! దాచుట యొక్కడ! చక్కని వజ్రాలనత్తు చన నెటువచ్చుకొ ?

ఇంతకుము న్నిచ్చినవానికొలకే భారతమంతకథ జరిగినది.

గీ. పసర, మేమియుఁ దెలియదు ముసలిదాని
కెవ్వరేరీతివారలో యెఱుంగలేదు
పేడబెల్లము నొక్కటే ; పాడు డబ్బుఁ
జూచుకొనుఁగాని నుర్యాడఁజూడఁబోదు.

గీ. వీరువా తాళముద్దీసి, పెట్టె దెఱచి ప్రతిదినముఁజూచుకొనుమండుఁ బాఠశాలలు
మరల మీరేగినా రనుమాట వినిన వెంటనేమాను సంకయం బంటియంట.

కావున నాబ్రదుకు నిల్పుడు.

శేంగ — నీవు సంకయింపక సంతోషపూర్వకముగానిచ్చి పంపునువేని నేడు తప్పక
గెల్తును. అప్పు డారొక్కమంతయుఁజూచి మీముమ్మ పరమానందభరితయై
నిన్నును నన్ను నభినందించును. పూర్వము రాజులుయధ్యక్షులకుఁబోవు నవ్వడు
ప్రియురాం ద్రుత్సాహపూర్వకముగాఁబంపించుటయు దానికిఁ దార్కాణ
ముగా వారు విజయంబంది వారికి సంతోషదాయకులగుటయు నీవు కబ్బముల
యందుఁ జదివినవిషయమేకావున నీకు విస్తరించి వచింపనక్కఱలేదు. సంక
యింపకుము. ఈసారిమాత్రము నాముద్దుఁజెల్లింపుము. నీకుఁగాని నగలకుఁగాని
యేవిధమైనలోపమునురాదు. ఒకవేళైవికముగా నవ్యధాగాజరిగినను నీచ్చిన
నగలకన్న మిన్నులగునగలను మద్రాసుకంపెనీలకు వాగ్గిరి తెప్పించియిచ్చె
దను. జాగుసేయకు, మాటవేళదాటిపోవుచున్నది. (బ్రతిమాలును)

మాణి — (తనలో) ప్రస్తుతమీయన ఋణగ్రస్తుఁడైయైనను భూధనమువిశేషించి కల
బాడం. సరిగాఁజూచికొనకకాని రెండు మూడేండ్ల యాదాయమైనచో
నీఋణమెల్లఁ బూర్తి గాఁదీరిపోగలదు. అదిగాక 'యేనుఁగు నిచ్చియంతుకము
నిచ్చుటకు వెనుదీసి' నట్టులెన్నో నగలనిచ్చి యీమంగరనిచ్చుటకు వెనుదీసినఁ
బ్రయోజనమేమి ? ఈకున్నచో గతమంతయు వదలికొనినట్లేయగునుగదా ?
వీమన నీకారణమున నీయనమనస్సు వికలమై యిచ్చుటకునచ్చుటయే మానినఁ
బిచ్చుటఁ జేయునదేమున్నది? అట్లుగుట నెట్లో ముండ్లకంచెమీఁది బట్టవలె నవ్వ
డ్రవ్యమును లాగికొనునట్లుకు నీయనమనస్సును వికలచరపఁగూడదు (ప్రకా
శము) సరియే ! మీచిత్తము. 'సానియేని మందలింపఁగూడదా' యనిలోకు
లును, మీయింటిలోనివారును నన్ను నిందింతురనియంతపలుకేనిఁజెప్పితిని.
(పెట్టియొద్దకి తాళముదీసి) ఇదిగో నత్తు. తమకుజయమగుఁగాక !

శేంగ — (సంతోషముతోఁ గొంగిలించుకొని) ఈసారితప్పక నేను గెల్తును. ఇది
నీయాకీర్ష్యవనప్రభావముగావున నేడుగెల్చినదానిలో నొక్కపైసయేని నే
నెందులకు నుపయోగింపక నీకే పాఠితోషికముగా నిచ్చుచున్నాను. ఇదివఱ
లో నోడిపోయిన నగలను నాస్యంతద్రవ్యముతో విడిపించియిత్తునుగాని యీ
పాటిసంపాదన ధానికై వినియోగింపను. నీవుపరుండుము, నేఁ బోయి
వచ్చెదను. (నిష్క్రమింతుడు)

ఇది ద్వితీయాంకము.

వ్యసనవిజయము

తృప్తీయాంశము

(మందరధరరావుగారు ప్రవేశించి గడియారమువంకకుఁజూచి)

గీ. రెండుగంటలు కొట్టిరి రెండు కాల
యాపనంబేల? బల్బ నాయనాఁడేగ
రాదగినవాయ పల్లెరు, రాని
వారు రాదు, చిటికెంతలోఁడెల్లవారిపోవు.

(తెరవంకఁ జెవియొగ్గి)

‘మామగారికైయెదురుచూచుచున్నాము. పెద్దపండములుకాచుటకుఁ గొనుటకుఁదగిన
వాండు’ లేకున్న నాటగాండ్రొక్క గప్తమనుచున్నారా?

గీ. తమ్మిరాజుండె, నుండె సిద్ధాంతిగారు,
వచ్చియున్నారు సొరుగుఁగూడ
మొదలిడుం డాట, పేకచప్పుడు రవంత
వినపడఁగ లేచి తలయూచు నెట్టిమామ.

మామ— (ప్రవేశించి) నాకొఱకేయెదురుచూచుచున్నారు గాఁబోలును. సభ్యు
లందఱును లోనికి దయసేయఁడు.

(అంతటనభివలంబు దురోహరాగారము బ్రవేశింపుడు)

మందర— సర్వాజ్ఞ గారూ! మీరాటకాయలువసూలు చేయుఁడు. నేనుపరుండెదను.

ఉ. ఉదయమునంద ఁటెండు కొలుపుండెద రమ్మని యానతిచ్చె; య
ర్పదుఁ డొక్క డెవ్వఁడో వినిచె నేలికతో మనయాటనంగతుల
నిదుర కనుంగవంబొడల నే చనినం గని ‘మేలుకొంటివే
మది’యనియొక్కసక్కియము లాడు నతం డనుమాన మారఁగక.

దోష— పోనీలే. నీకుద్యోగమెందులకు ?

చ. నెలకొకరెండు వందలు కనీసపుఁ బక్షమువచ్చుదున్న వేం
దులకీకమాయజీతపుఁబసుల్, నెలయంతయుఁ గొల్వొనెయుటలో?
గలిచినగెల్వకున్నగతిలేని సరప్పకుఁగూడఁ దప్ప వా
లులుపదులైన నీకొసఁగురూకలు కమ్మగనిద్రపొమ్మికక.

మామ — ఓరీదోషాకరా ! ఎందుల కీయసంబద్ధప్రళాపములు. వచ్చినది మోదలు మాయ
గందరగోళమే. ఒక్కనిముషమైనను నోరూరకుండను. అల్లరి ముందును
తరువాత నీవును బుట్టితిరి. నీవంటి యల్లరివిధవల కందటి కూరక యిల్లిమృంతి
చారేమి ?

దోషా — ఏమంటివి ! అల్లరి నేయనివారెవరు ? ఒక్కనాడైన నీయొద్దనుంకము
వమాలుచేయఁడుగావున నీప్రిశ్చిరంగనీతులు చెప్పవలెనని ఇందులోశక్కున
తక్కువలఁ బక్షపాతమెందులకు ?

స్వరా — ఓరీ ! ఇచ్చిననాఁ డిచ్చితివి, లేని వాఁడు లే; దూరుకోరా నీపుణ్యమా యే !

దోషా — నేనివ్వని దెప్పుడు ?

గీ. ప్రతిదినమువచ్చి పదియొ యిర్వదియొ రజత
భస్మ మొనరించుచున్నాఁడ; బలుచె యొక్క
పావలా ? పదితొవలఁ బదునొకండు ;
చాలు మామయ్య కంత పున్నేల చెపును?

సవ్యులాటకంటినిగాని నేనుమిత్రమిచ్చుట కిష్టములేనివాడనా ?

మందయ్య — ఇష్టములేకున్నఁ దద్దనా ?

నీ. మర్యాదగల్గిన మగవాండ్రు వినరాని బండబూతులు గూయుచుండు నొకఁడు
ఆకంఠపూరితగా నయిదాటు పెగ్గులు కలుద్రావి నట్టింటఁ గ్రక్కునొకఁడు
ధూమపత్రికఁద్రావి ధుమ్మించు నలువంక సమయంబుఁజూడకయుమియునొకఁడు
మాటిమాటికి గోలమాడ్రిగాఁ బిలుచుచు మంచినీళ్లకు నియోగించునొకఁడు

గీ. అన్నియునునోర్చి యాటకిల్లిచ్చువాని
కొక్కరూపికయిచ్చుట యక్కజంటె!
ఇతఁడుగాకున్న నింకొక్కఁ డీపురమున
నిక్కటికతూటి కాసించు నెవఁడుచెపును?

మంద — అయ్య ! ఏలపెనఁగులాడెదరు. ఈఁదలఁచినవా రిండు, లేని వారు లేదు,

నీ. పోలీసువారుపల్వరు చేరియాలలువేయుచుండిరి నదివీధియందు
ఇంతకుమున్నె యాయింటిపై కనువైచి యున్నార లే నుప్పులున్నతిలునా?
కాట్లాడకుండ జాగ్రత్త నామర్యాద నిల్పుఁడు మీదియు నిల్పుకొనుఁడు
అల్పాచూనము నాచరించుకొనుండు వీధికేఁగక యింటిపట్టునంద

గీ. పేరుఁజెప్పినపైఁగాని వీధితలుపు
తెఱచుటందునఁ, నెల్లినఁ జెఱచు లేలుపు

మాయటందును పొరపాటు నేయవలదు
రామచంద్రుండు కలఁడు సర్వమువఱకును.

మనలి:—పోవోయి ! పోలీసునాంధ్రేమి చేయఁగలరు? నేను వచ్చినన్నాళ్లు వాండ్ర
భయమించుకయు నుండదు. నేనుసర్కిలుఇన్నెక్కురుతో స్వప్నముగా రహ
స్యముగాఁ జెప్పియుంటిని. మనవంటిపెద్దమనుష్యులాడవని చాడమేగాదు.

మందయ్య:—అదేమిమాట ? జాగ్రత్త మంచిదగునా కాదా ?

మనలి:—మంచిచేగాని మనకట్టిభయమేమియునులేదు.

మామ:—రావుగారూ ! నేటిమాట చాలాగందరగోళముగా నుండు నేమా ? ఇ
ప్పటికే గది చాలకున్నది. మీరుగూడనిచ్చటనే యుండవలయును. ఎవరిని
గల్పవలదనిన వారికే కోపము.

మందర:—నేనుండిమాత్ర మేమిచేయుదును ? మీలోమీరే సర్దుబాటుచేసికోసల
యును. (నిష్క్రమించును)

మామ—పెద్దలందఱును వచ్చినట్లేయున్నది. ఆలస్యమెందుకు. ఏదీచేక !

ఉ. వందలు గోలుపోవుటయు వందలుగల్గుట నీయధీన, మే
మండటముకొ వ్యధియవరమాదరమన్నది కోరుచుంటి, మే
చందముగానొనర్చెదవా! చాలదరిదుఁడఁ బేకతల్లి ! నా
వందనములో గ్రహింపుము కృపారసనీరధిలోన ముంపుమా.

ఉ. తాతగణించిపోసినది తండ్రిగడించిన ద్రవ్యమంతయుఁ
నాతరమందు బూడిదయైనప్పటిఁ, గాఁపురమందుఁగొంగుయొక్క
లాఁతులకప్పగించితిఁ, గనబడదేమియు నీవుకెప్పు; నా
కేతరిచూపెదో జగదధీశ్వరి యీవివదల్చిదాఁటఁగఁ.

గజపతి—(తనలో) అమ్మా ! జూదము ! నీకేవే వదివేల వందనములు.

నీ. బుల్లారిపురమందుఁ బదియాఱువేలుభస్మంబుగావించె రన్నాదుకల్లి
మదరాసుపురమందు మణిమయాభరణములో తగులఁబెట్టించె రైతానుకల్లి
గుంటగల్లువకొక్కఁగంటలోఁ బదివేలుతగిలించె రాగిడబ్బెగరవేత
రాజమహేంద్రవరంబులోబూడిద గావించెఁబదివేలు గవ్వలాట

గీ. యెవటికేగిన ముందుగనేగియవట

వన్నఁగన్నమ్మ పెద్దమ్మ వెన్నదట్టుఁ;

గాకపురి నేమిచేయింపఁగలదో తిప్పి!

చట్టివడియెల్ల భవ్యమాపాడుచేత.

మన— గజపతి! ఏది! పేకనొకసారిచేతిలో బట్టుకొనినన్నుఁగూడఁబ్రార్థింపనిమ్ము

సీ. తునిలోని కంసారిలోయజ్ఞాక్షికి జరీచీరలిచ్చితి నొక్కసారిగెల్చి
 తోరంగిలోని జక్కుల సిద్దిసానికి నానుగొంటి మఱొక్కనాఁడుగెల్చి
 కనికి కిచ్చితి మేల్చికంటె కాసులపేరు నెదివంబుల గెల్చుకలిపియుంచి
 పద్మగంధిపయందు పడుకట్టింటికి హంసుకావించితిని నూఱుకానులొసఱి

గీ. నేను గెల్చితి నేనియు నిశ్చయముగ
 నూరిలోనున్న సాసులపేరిమఘలము ;
 భవమువెచ్చించు బోజుగన్న ఘనముకమ్ము
 దక్కఁజేయఁగదమ్ము జూదమ్ము ! నాకు.

పెద్దయ్య— నీకుఁగూడ ప్రార్థన మెందుకులే. నీవన్న నెప్పుడును దయయే కదా ?
 (మనలి చేతిలోని పేక యందిచ్చుచుకొని తనలో)

కా. చాగల్పాటఁగలట్టి కర్నకులు విశ్వాసంబుతోఁబంపఁ బ
 త్యాగారంబున నిర్వఁబోసి వెలరానమ్మించు వ్యాపారమున
 భాగముండును నేను చేయుచును దద్యాపారలబ్ధంబు ను
 చ్చాగదాయము బంచియిచ్చితిని నీపాల్లాఁగ నో జూదమా!

మ. ఇవముష్టంబునుజూడ తొక్కమొగిగా నేఁడాది కేఁడాది లే
 బవలార్జించినరొక్క మొక్కగఁడలోఁ బ్రాప్తించుటల్పాపి, నీ
 వ్యవసాయమ్మును గొంతమంది రుచిమచ్చక నీసమానంబులో
 దివఁగాఁ గొంపయు గుండ్రమై దోసఁగు ప్లాప్తించెంగదే జూదమా.

మ. ఒకనాఁడే బదివోయినందు మదిలోనూహించి వైరాగ్యమం
 దక, ముర్మాఁడఱుదేర పంచలకు పందర్ వచ్చు; సంత్సృష్టికెం
 దక రా, మూఁడవనాఁడు పందలకు పందర్ పోవు; నీరీతివా
 కకు లోఁజేయుచు వేపుచుంటివిగదే చల్పాదివై జూదమా.

మ. నిల వేఁగానియు లేక యప్పిదెడువానిం గాన కందున్నఁగం
 డుల బస్తాలొకపందచేరమిడి సంతోషమ్ముతో సొమ్ము కా
 నులుగా మారిచితెచ్చి యాడితి పృథానూయాపరందైన నూ
 కలరాంబుం డనిమింగె నీకు దయయేకన్నట్టదో జూదమా !

సీ. వరుజులోనున్న రూపాయలన్నియుగెల్చె నొక్కనాఁడాచంటిమొక్కలీడు
ఒకమాటు నీకృషయందుట దొరగారు సన్నసన్నగ సహస్రంబుగెలిచె
అయిదన్న నయదురూప్యములప్పుగొని గెల్చె గంటలోఁ బదివేలు కుంటిమాను
చేతిలోపలనొక్క చిల్లిగవ్వయులేక ముసల బాపడు సంచిమాటగట్టె

గీ. నీకటాక్షంబుగల్గిన నిమిషమునను
చేనవేలుసంపాదించు వీలుగలదు
కోటియైనను దృటిలోనఁ గూలిపోవు
నది వధిన్నమమైన దుష్టేశ్రియంబు!

మ. అనిపెన్వార్త సహోదరుంబనిచి నేఁడౌదెద్దయాటంచు, ని
న్ననుగోల్పోయితి బాలవిత్తమనుచున్, వానైదయకొజ్జాపెడి
వసుచున్వచ్చితి నాశచే మరల భార్యావస్తువులొంచు నా
శనిగాఁ జేమియొనర్చునో నను దురాశాబద్ధునింజూదమా!

తేగ— (పేకఁ జేరఁబట్టుకొని తనలో)

ఉ. మంచితనంబు సంపదభిమానములుంగల సంశయండు జ
న్మించితిఁ బెక్కుభూపతుల నేస్తమాగాంచితి నున్నభూము ల
మిచ్చించితివమ్మ! నెమ్మి ఋణమే మిగిలెన్ తెడిపోయెఁగీర్తి న
మిచ్చించితి చేమచేసెదనొ ? మీదటి దిక్కిఁకనిన జూదమా.

ఉ. మండలఁ గోడివందెములు మున్నగు దుష్కృతు లాచరించువా
రుండిరిగాని నావలె దురోదరకృత్యమునందు సర్వరై
ముండన మాచరించుకొను మూర్ఖులు మాకులమందు లేరు నీ
యండకుఁజేరినాడ శరణాగతుఁడౌ గరుణింపు జూదమా.

సీ. పోలీసుబ్రతుఁగులీలవైచినయంత గగ్గోలుపడి గుండెదిగ్గురనఁగ
గల్గుకోసము కల్ప కల్పనయెడ మొట్టమొదటానుపడి తెల్లమోమువడఁగఁ
గలనాంబుఁజెరిగి యమ్మలదాఁకఁ దిట్లాట పెరిగినంతట మేను వివశపడఁగ
మాడువుపోయినమోదఁ బుల్కుపుల్కునఁజూచు దృష్టి జీవచ్ఛవాకృతినిఁదెల్పు

గీ. గడియకొకవేయి భావములేగాంచుయుక్తు
దీయభక్తుని మాఖకళసోయగంబు
శిల్పితనను జిత్రించఁజేరఁగాదు
నెత్తమా! కవియైన వర్ణింపలేడను.

మ. ధనవంతుండగు కామి కోరఁదగుకాంతకొ, జెంతకేతెంచు న
ట్లొనరింపంగలఁ డెల్లభంగుల, నికకొ యుష్మత్సవర్యాధి నీ
చుని గేహంబున కీగతికొ విగతలజ్జుండొమఁ దాఁబోవలెకొ
బెనుభూతంబులు తోడునీడఁగఁ గడుకొ బెంపొందు పెనీకటికొ.

కా. పొరబంబుననేడు నాబ్రతుకు నీపాలయ్యె, మేలైన సం
సారం బవ్వల పాలుగాఁదొడఁగె, నాసక్తికొ జనానాయలం
కారంబుల్ బెగనమ్మివైచితిని, పైఁగా రెండుమూన్నాళ్ల కా
ధారంబేమియు లేక నీదయకుఁ బాత్రంబైతి నో జూదమా.

నీ. మార్పించుచుంటిని మఱియొక్క యింటికి దోసఁగువచ్చునటంచుఁ దోచినపుడు
చేర్పించుచుంటిని చెడఁగొట్టఁదలఁచిన గొంటుచెయ్యలఁ గొల్పుకూటమునకు
నేర్పించుచుంటిని నీకులెల్లను గొర్రెకొర్రె సభ్యుల కాసగొలుపు కొఱకు
మార్పించుచుంటి రాతులయందు నీయిల్లు కొమ్మ ప్రేస్తులవంటి కోవిడులను

గీ. నీకపాయమురాకుండ నిచ్చలఁగని
పెట్టువారికి లంచ మిప్పించుచుంటి
పెట్టునేమించుచున్న నాపట్లకయె
రాదు లేడుకదమ్మ దురోదరమ్మ!

కా. నాసరివత్తొనకబ్బు దుర్గతికి సంతాపంబులేదమ్మ! వి
శ్వాసంబుంచిన సానిదానినగలు న్వమ్మయ్యె నీనాడు; నీ
దాసుండంచు గృహభీతేల్పనియెడకొ దభ్యంబ యే నూయియో
గాసున్ వీనములేని వీనికిని దిక్కొజుమ్మికొ జూదమా!

నీ. నీజానుడొకఁడు కళాదకాంతను లేవనెత్తి యింకొకయూరికేగినపుడు
నీబంటాకం డనిందితయైనసతీని రమ్మంచుఁ గన్నెగగావించినపుడు
నీభక్తుడొక్కఁడునిర్భీతిగా జూదమాడరండని వీధివరచినపుడు
నీపాఁడొకఁడు సాని నిడుగించుతఱి వాని వస్తువుల్ గొని యాడవచ్చినపుడు

గీ. రచ్చలకు నెక్కకుండ సారద్దమాపీ
నీకు భంగంబురాకుండ నిలిపినాడ
పెట్టునేమించుచున్న నాపట్లకయె
లేదు రాదుగదమ్మ దురోదరమ్మ!

దోషకరుడు :— (తనలో)

ఉ. కోపము నుజ్జ్వలంబుకొని కోమటిబట్టలకొట్టుపై గుహ
స్తాపనిచేసి యక్కతవజల్లంగ ద్రవ్యములాగునాడి, నే
శ్యాపరిచారకుండు సహజస్మృతు నేనును బద్ధువృత్తిలోఁ
గాపుడనంబునందు దిరుగన్ గడలేర్పితి మెల్లలిత్తమున్.

కా. అన్యాయార్జితమైన యాధనము దానట్లే త్తయంబంద, మే
నన్యాధీనము చేయనోప కిరతవాగ్ధవృత్తికింబోక యా
సన్నానేకవిపత్తియైన వాతశేషద్రవ్యసంపత్తి నీ
భవ్యాంఘ్రద్వయ మాశ్రయించితిని జూచంబా! కటాక్షింపుమా.

నీ. అభ్యస్తమయ్య మందరుఁగూడెఁగలసందు తెల్లవారకమాందు నల్లమందు
అలవాటుపడియె మాయయు బూటకంబులు నాకలింపులునల్పుపేకకల్పు
చేతనయ్యను గొర్కత్తచేతు లేలే నీ వాతదోర్చియించెడు చేతియాత
నేర్పుకొఁబడియె దుర్నితి నీతిగ నీతిదుర్నితిఁగాఁజెప్పు దుండగంబు

తే. గీ. గోముఖవ్యాఘ్రముగ నిన్నుఁగొల్పువారి
పద్దులోఁ గైకొనంబడెఁ బెద్దరికము
ఇట్లు నేవించుచున్న నాపట్లమిగుల
నెన్నిఁజూపఁగదమ్ము జూదమ్ము! యిపుడు.

దీక్షి (తనలో)

ఉ. మాపెదవంచు నిన్నుఁ బదిమంది సదా నిరసించు చుండు లే
పాపములాడజాలను భవద్దయగల్గినఁ బైసచాలు; లే
దా, పదివేలుతెచ్చిన వృథాయని తెచ్చితి నొక్కరూపికతో
నావయి పేర్చిమోఱఁగొనర్పఁగదే పదివేలు జూదమా!

అవ్యయ్య—

ఉ. జ్యోతిసునది కెంద్రీ తీర్దివంబునకేఁగఁగ కిత్తలేమి సో
కల్పమురాక విద్యనిరసించి పృథేకపరీక్షయందు పై
భల్లముజెంది నీయనుఁగువర్గముతో భవదీయభక్తి
పల్లముజెంది నిన్దోలుచు వారలలో నొకరుండ జూదమా!

సిద్ధాంతిగారు—

నీ. కెంద్రీరద్ధివజ్రవదనముగాని రేవుయ నాకు నీసేవ యనుదినంబు
అత్తాట భోజనమైన మానుడుఁగాని పదిగంటలకువచ్చివడుటమాన

నూలురూప్యంబుల నోటైన జేబులోలేకుండ సభను గాల్వెట్టఁబోను
అడలివచ్చినఁగాని యప్పుదీయను వేగ సామ్రాంటికేగి తెచ్చుటయెగాని

గీ. జరుగుచున్నది తల్లి! యీవరుస తావ
కవ్రత మొక్కరితిగాఁ గలిమియెల్లఁ
బోయిన నోప్పవఁగానిమ్ము భూమియెల్ల
మాసిన న్మానునిమ్ము నిన్మానఁజాల.

మందయ్య — (తనలో)

శా. కాపీస్టాంపులువారిని గైకొనిన కాన్కల్, సాక్షి వాఙ్మూలముల్
గాపాడంగ యుగొన్న లంచ, మటుపైగాఁ గాగితల్ గొన్నిటికొ
మావకొన్న ధనంబు, జీతములు, పై మాన్యాలపై శిస్తులున్
నీ పాణ్డేసీతిఁగాని నీకరుణ లేనేలేదుగా జూదమా.

సీ. తివియసందెడుకు సందెడు పేర్లుగలిగిన భార్యకుత్తుకనుండెఁ బసపుకొమ్ము
సరిగరూప్యంబులే సారపోతపోసిన ట్రింకులో మిగిలె నుర్లాకుచీటి
మణ్యంగుళీయకమయమైన వేర్పులనుండెఁ గొబ్బరిచిప్ప యుంగరములు
మెయినిండ నగల కొమ్మించుమించెడు శిశువులకు దీపస్తంభకలన మిగిలె

గీ. హంగులన్నియుఁగల్గు గృహమున మిగిలెఁ
బ్రిదిలిపోయిన యద్దాల నీరువాలు
డేవి నెత్తమ! యుష్మదధీనమగు మ
నంబుగల్గిన నాకుఁ బ్రాణములు మిగిలె.

సీ. దుఃఖించి, నాకు సద్బుద్ధిజెప్పిన మిత్రవరులందఱిని దిట్టివచ్చినాడఁ
'గులగారవముకూలెఁ దులువ వైతివిదేల' యన్న సోదరునకు వెన్నుచగిలెఁ
బరువుమానినయట్టి బ్రతుకేలయని వెచ్చనూర్పు భార్యకు నొడలోహూనమయ్యెఁ
'చిగురురాతండ్రి! జూదమ్మనీకనియేడ్చునమ్మ యెమ్ములు నున్నమయ్యెనేడు.

గీ. నీసవర్యనొనర్చుటకోస మిట్టు
లకట! యెంతయు లోకకంటకుండనైతి
నెంతకాల మీ నిర్దయ! యిప్పుడైన
డేవి నెత్తమ! కరుణఁ జిందింపుమమ్ము.

స్వామి : — (తనలో)

గీ. అప్పుకొన్నవార లీరైరి మరల
నప్పులిచ్చినవార లీరైరి మరలఁ
దిరిగి వేసారి యొకపందతెచ్చినాడఁ
నాదరింపఁగదమ్మ దురోదరమ్ము.

గీ. జీవికోపాధి చెడునన్న యెన్నఁమన
నాకు నీవ్యవసాయన తోకపోయె;
నొక్కచనియును చనినెనే నొడయురాలు
మరల నామోముజూచునే మమతలోడ.

3. మదరాసునకుఁబంపుమాయన్నరొక్కయ్యు వంతుకుండగ నీక పంపినాడ
మంగయాంబకొసంగుమాయన్న నామోము బొసంగకుండగ నీక యొసంగినాడ
నూనెతారలకీయుమాయన్న సొమ్మెల్ల నీయకుండగ నీక యిచ్చినాడ
నవ్వువాండ్రొక దీర్చుమాయన్న ధనమెల్లఁ దీర్చుకుండగ నీక లిచ్చినాడ

గీ. నేమిగ్రహచారిమోగాని యిన్నిదినము
లాశ్రియించితి నొక్కనాడైన నీయ
నుగ్రహమునచ్చు పుణ్యంబు నోవనైతి
నోసి దుష్టాశ్రయంబు దురోచరంబ !

4. ఎప్పటికప్పుడే మరల నేదియొ సోచ యొకండు చెప్పి, నా
తప్పులు కప్పిపుచ్చి, మమతకా కడనీయక కాదుకొంటి నా
తిప్పలు ముందుకుంచెరుక దేవున; కిచ్చటి జాబగొండగ్గి ప్రా
తప్పులు తీర్చియొనను గృతార్థుని జేయగలమృ జూచమా !

గీ. అన్నియను లయ్యదూడ్యయ్యు లాటలోనఁ
గలవు. శేడైన నీయనుగ్రహము కలివి
నాకుఁబోయిన పనివేలు రాకయున్న ?
నీకుఁ బనివేలు పగిలుకు లో కేకతిచ్చ !

కాస్తీరి— (తనలో)

మ. ధనమావంబులు వోపుచున్నయవి నిందా నెత్తిపైకెక్కిదు
ర్జనమూర్ఖస్యలతోడి చెట్టికతనకా సత్కావ్యనిర్మాణచి
వనవికాగ్నింతికి కాంతివాడితిని విద్యవ్యాధిరక్షంబన
య్యెను “మేలెన్నెను మ్లేచ్ఛభాష కుడ ” కోవలో! నీదమామలమై.
కాదు కాదు! పొరబడితిని, చిన్ననాటినుండియు నీసేవకుండనే.

చం. జనమనిభీతిచే బడికసాగెడునట్టులె చేతఁబాత్తముకా
గొని చని తోడిబాలురొక కొందఱుఁబోవొనరించికొన్న చెం
టనె గుడిమూలఁజేరి యకటా నమయంబగునంతదాక నీ
చనవున నోరువాడను విచార ముకింతయు లేక జూదమా !

